Universidad de Deusto
Biblioteca

PHILONIS

Universidad de Deusto
Biblioteca

BIBLIOTECA DE LOYOLA
Sala 1 Estante 2 Plúteo 2

403

Universidad de Deusto
Biblioteca

PHILONIS IVDAEI, SVMMI PHILOSOPHI, AC SCRIPTORIS eloquentissimi,

Operum, quotquot ad hunc diem haberi potuerunt,

TOMVS PRIOR.

INTERPRETE,

Sigismundo Gelenio, Ioanne Christophorsono & Ioanne Vœuræo.

Cum vtriusque Tomi singularibus & amplissimis Indicibus.

BIBLIOTECÆ COLLEGII LOYOLÆI SOCIETATIS JESU

Es del Coll.º R.l de Loyola en librería

LVGDVNI,
Apud hæredes Iacobi Iuntæ.
M D LXI.

Universidad de Deusto Biblioteca

Typographus Lectoribus S.

PHILONIS *Opera quæ inuestigari potuerunt, omnia vobis, Amici Lectores, exhibemus in duos Tomos diuisa: tum facilioris gestationis ergò, tum magis decoræ libri formæ. In quibuscùm nõnullæ partes sint à diuersis in Latinum sermonem traductæ, quanquam dissimili interpretandi genere, ac dicendi charactere, vt ab hominibus diuersæ nationis, Germanicæ, Anglicæ, Gallicæ, & idcirco diuersi ingenij. cùm vnus quidem verba scrutatus, fidelem præstiterit versorem: alter ambitiosior paraphrastes neglectis singularibus verbis, sentẽtiarum vim, cum amplitudine sit sectatus: alius deniq; orationis ornatu & splendore, lucem philosophicæ, & Philonianæ obscuritati admouere sit conatus: neminem horum sua laude fraudandum duxi. sed omnes eodem iure censendos, & emittẽdos existimaui. Germanum quippe Sigismundum, & Anglum Christophorsonum, ne nostra exteris detrahere gentibus Gallia videatur. Vœuræum item Gallum, quo non melior alter erat, neq; linguarum peritior fortasse futurus: si ad viridẽ saltẽ ætatem peruenisset bonus ille iuuenis longiori vita dignior. Itaq;, Lectores grati, his tribus ad collationem, iudicium, & delectum simul oblatis, nõ magis grauabimini: quàm si vobis in cõiuio assidentibus quispiam tria varia eiusdem cibi condimenta apponat, pro suo cuiusq; gustu assumenda.*

GENEROSO ADOLESCENTI D. IOANNI À BALMA PERANORE. PROTONOTARIO.

Sigis. Gelenius S.

SCIO equidẽ, adolescens generose, ex quo post illos giganteos conatus diuisæ sunt linguæ μερόπων ἀνθρώπων, earum cuiq; suam datã gratiam, vt semper vel barbarum hominẽ melius intelligamus, libẽtiúsque audiamus propria lingua loquentẽ quàm per interpretem. Vertit olim Timæum Platonis eloquẽtis philosophi librũ M. Tullius orator eloquẽtissimus: sed etiãsi hoc opus extaret, nemo qui Græcè scit non mallet illũ in sua lingua legere. Fuit tamen superiorũ seculorũ, post translatũ euersumq; à barbaris imperiũ, & vastatã literarũ altricẽ Italiam, tanta infelicitas, vt ne historiæ quidem Romanę maneret series, fœde interrupta, mutilis & magna sui parte laceris relictis præcipuis eius autoribus. ergo huic & cæteris disciplinis succurrẽdũ erat propter eos qui latinè tantũ sciũt, versis sat multis per nostri seculi eruditos voluminibus: mihi sacris profanisq; historiis manus admoliri libuit, quantũ potui succisiuis & interdũ furtiuis horis in hoc meo vitæ genere, quo saxũ Sisyphiũ, vel potius Plautinã molã, iã per decẽ fere lustra voluo reuoluóq; lectione tumultuaria, versans Gręcos Latinósq; codices. Pergem⁹ igitur quãdo & nos manũ ferulæ subduxim⁹, inuẽturi aliquos qui hęc nõ fastidiant, vt sunt varia mortaliũ iudicia, quomodo autẽ ætatẽ laturi sint hi nostri partus, viderit posteritas, mihi interim patroni eorũ quærẽdi sunt, ne fortè sim tã μινυνθάδιοι, vt parentẽ suũ relinquãt superstitẽ. In eorũ numero tu adolescẽs generose iãdudũ designatus es animo, vt nihil hacten⁹ præter occasionẽ defuerit. nõ possum em̃ non exosculari tuũ elegãtissimũ ingeniũ, quod sub idoneo formatore do. Gilberto Cognato viro doctissimo gnauiter excolis nec cõtentus imitari viros literatos, etiã epistoliis amãtissimis ad mutuã inuitas beneuolẽtiã: quæ omnia mihi optimę frugis maturæ secuturę spẽ faciũt. Deo igit & ipse in hoc virtutis stadio anhelanti aspergere frigidã: & inuenies hic exempla egregia hominũ, quos Christus ipse iã tunc ante carnẽ assumptã colloquio dignatus est, vt Abrahami, Iacobi Mosisq;, & cũ primis Iosephi in omni ætate omniq

fortunāq; similis. quāuis nō desint tibi exēpla domestica, quæ solēt acriores addere stimulos: vt qui nobilissima Burgundiæ familia & cū aliis equè nobilibus cōiuncta ortus sis. in quib⁹ vt proximi sic præcipui sunt, pater Philibertus à Balma, Teræ Corgenonisq; in Segusiis dominus, & maternus auus illustris baro Diogoniæ Ioānes à Damis: præterea duo auūculi, totidē vestrę Burgūdiæ sidera, reuerend. dominus G. à Poupet abbas Balmæ Balernæ Goillæq;, & frater huius illustris d. I. à Calce, vnus ex intimis aulæ Cæsareæ, tāto monarchæ suo merito charissim⁹. Vadit igitur ad te Philo, ducēs secū Mosem illū antiquissimū, Ogygio seculo natū, & Cadmo multo superiorē, quandoquidē eius tēpore illiteratā Græciā fuisse testātur Chronographi. asserunt autē hi viri diuina placita, & eorū interpretamenta iuxta priscorū sententiā. nō est tamē q̄ te maiestas hæc rerū absterreat, sed alliciat potius, præsertim cū sacris functionib⁹ destinatus. iā nunc te his parare debeas, & vt facis, respōdere spei cōceptæ de tua indole. inueniētur hic multa quæ sacros sensus ostēdant certius, nō tā obscuros aliqua caligine, quàm præstringētes mētis oculos splēdore nimio. licebit etiā hic pleraq; agnoscere, quæ post sūmi theologi trāsferēda putarūt in suos cōmētarios. certe nō debet esse ingrata huius lectio, cū Platonē nō tā prope ad nostros accedētē, & alieniorē Aristotelē, Auerroémq; scriptis ac religione barbarū, in scholas admittāt etiā theologi, habēda tantū est ratio tēporū, simúlq; cogitandū, hæc fuisse scripta cū nondū satis vulgata esset lux euāgelica. habuit & pietas religióq; suā infantiā, iuuentā, virilitatē, & visa est aliquādo ad senium vergere. sed nescit senium res immortalis, & Deo charissima. Qualis autē quæstúsq; vir fuerit hic Philo, docebūt subiūcta aliquot testimonia. Fuit certe inter suos primarius. Tiberij Alexandri Alabarchæ (sic in Aegypto Iudæorū summū magistratū vocant) frater. eius qui Romæ inter cōsulares Vespasiani amicos statuā habuit, sicut Iuuenalis cū stomacho meminit, eruditione nō minus celebris, quā germanus opibus. vnde illud vulgatū, ἢ Φίλων πλατωνίζει, ἢ Πλάτων Φιλωνίζει. mihi Plato potius Φιλωνίζων videt. id est Mosē æmulari, cuius Philo fuit discipulus. constat eū Platonē in Aegypto peregrinatū, ibi audisse nō magis Aegyptiorū quā Iudæorū ἱερογραμματέας. Hæc apud te adolescēs generosè præfari libuit, quò magis accendaris ad operis visēdi cupiditatē, quod te aīmi nostri erga te propēnsissimi admonebit. Bene vale. Basileę Cal. Feb. An. M. D. LIIII.

TEST

TESTIMONIA SANCTISSIMORVM VIRORVM DE PHILONE IVDAEO.

EVSEBIVS HISTORIAE ECCLESIASTICAE LIBRO II.

CAII Cæsaris temporibus, Philo magna famæ celebritate apud plurimos fuit, vir sanè qui non nostrorum hominum solùm, sed etiam Gentilium, qui humanitatis ac politioris literaturæ elegātia excellebāt, facilè principem locum obtinuit. Genus autem antiquitus ex Hebræorum stirpe duxit: atq; illis viris, qui Alexādriæ in summis honorū gradibus locati magnum splēdorem acquisiuissent, nulla ex parte inferior putabatur. In diuinas, præterea & patrias disciplinas quantum & quàm magnum laborem contulerit, inter omnes liquidò constat. Quinetiam in studiis philosophię, liberaliúmque artium cognitione qualis & quàm excellens fuerit, non necesse habeo dicere: præsertim cùm Platonicæ & Pytagoricæ disciplinæ formam ardentiore studio imitatus, omnibus suæ memoriæ & ætatis viris antecellusse prædicetur.

Ac rursus de eo sic loquitur. Philo quidem verbis copiosus, sententiis locuples, in diuinis scripturis explicandis altus, & in sublime se tollens, variam ac multiplicem sacri eloquij interpretationem pertexuit. Et paulò pòst. Istum, Caio regnāte, Romam profectum esse, & librum de Caij impietate ac scelere à se cōpositum (quem facetè admodum & dissimulanter, De virtutibus, inscripsit) posteà, Claudio imperium gerente, corā vniuerso senatu recitasse memoriæ proditum est. Quapropter nō illud opus solùm, verumetiam alia ab eo edita tātopere admirabantur Romani, vt digna existimarent, quę in ipsorum bibliotheca, tanquam monumenta quædam reponerentur.

AVGVSTINVS CONTRA FAVSTVM MANICHAEVM, LIB. XII. CAP. II.

VIdit hoc, inquit, Philo quidam, vir liberaliter eruditissimus, vnus, eorum, cuius eloquium Græci Platoni æquare non dubitant.

HIERONYMVS IN CATALOGO SCRIPTORVM ECCLESIASTICORVM.

PHilo Iudæus, natione Alexãdrinus, de genere sacerdotum, idcirco à nobis inter scriptores ecclesiasticos ponitur, quia librum de prima Marci euangelistæ apud Alexandriam scribẽs ecclesia, in nostrorum laude versatus est: non solũ in eos ibi, sed in multis quoq; prouinciis esse memorans, & habitacula eorũ dicens monasteria. Ex quo apparet, talem primum Christo credentium fuisse ecclesiam, quales nunc monachi esse nituntur & cupiunt, vt nihil cuiusquam proprium sit, nullus pauper, patrimonia egentibus diuidũtur, orationi vacatur & psalmis, doctrinæ quoq; & cõtinentiæ: quales & Lucas refert primũ Hierosolymæ fuisse credentes. Aiunt hunc sub Caio Caligula Romę periclitatũ, quò legatus gentis suæ missus fuerat. Cùm secũda vice venisset ad Claudiũ, in eadem vrbe locutũ esse cum apostolo Petro, eiúsq; habuisse amicitias, & ob hanc causam etiam ecclesiam Marci, discipuli Petri, apud Alexandriã sectatores ornasse laudibus. Extant huius præclara & innumerabilia opera. In quinq; libros Moysi: De confusione linguarum liber vnus: De natura & inuẽtione liber vnus: De his quæ sensu precamur & testamur liber vnus: De eruditione liber vnus: De hærede diuinarum rerũ liber vnus: De diuisione æqualiũ & contrariorũ liber vnus: De tribus virtutibus liber vnus: Quare quorũdam in scripturis mutata sint nomina liber vnus: De pactis libri duo: De vita sapientis liber vnus: De gigãtibus liber vnus. Quòd somnia mittãtur à deo libri quinq;: Quæstionũ & solutionum in Exodo libri quinq;: De tabernaculo & decalogo libri quatuor: Necnon de victimis & repromissionibus, siue maledictis: De prouidentia: De Iudæis: De conuersatione vitæ: De Alexandro, dicente quod propriam rationem muta animalia habeant, & quòd omnis insipiens seruus sit: Et de vita nostrorum librorum, de quo supra diximus, id est, de apostolicis viris, quem & inserit περὶ βίου θεωρητικοῦ ἐκτῶν, quòd videlicet celestia contemplentur, & semper deum orent. & suo aliis indicibus: De agricultura duo: De ebrietate duo. Sunt & alia eius monumenta ingenij, quæ in nostras manus non pervenerunt. De hoc vulgo apud Græcos dicitur, ἢ πλάτωνα φιλωνίζει, ἢ φίλωνα πλατωνίζει, id est, aut Plato Philonem sequitur, aut Platonem Philo: tanta est similitudo sensuum & eloquij.

RAPH

RAPHAEL VOLATERRANVS ANTHROPOLOGIAE LIB. XVIII. EX SVIDA.

PHilo Iudæus, Alexandriæ natus, disciplinisq; omnibus eruditus, in nostra & Græcorum philosophia facilè cæteros antecellit, eloquentiæ Platonis, adeo æmulator, vt prouerbium fuerit, ἢ πλάτωνα φιλωνίζει, ἢ φίλωνα πλατωνίζει, id est, aut Plato Philonizat, aut Philo Platonizat. In diuinis autẽ legibus & patriis institutis quantus fuerit, ex his quæ nobis librorum suorũ tradidit monumentis palàm est. Igitur temporibus Caij principis quanta acciderint Iudæis mala voluminibus absoluit: in quibus & suam legationẽ pro Iudæis apud ipsum Imperatorẽ refert: vnde suggillatus nec sine periculo domum rediit. Sed & Iosephus huius legationis meminit lib. 18. his verbis, Et quidẽ cùm seditio apud Alexãdriam fuisset inter Iudæos & Græcos, terni ab vtrisq; legati partibus mittũtur ad Caium, in quibus pro parte Græcorũ erat quidã Appion grãmaticus, qui cũ in cæteris insimularet eos, tum quòd honores diuinos (vt mos est apud alios) Cæsari non deferrent: quapropter iratũ reddidit Caium. Philo, qui legationi præerat Iudæorum, vir in omnibus magnificus, philosophiæ non ignarus, vehemẽtiùs in èa omnia cõfutauit. tãdem absterritus ac repulsus, bono nos inquit animo esse oportet, quibus est Caius infestus. Necesse nãq; diuinũ adesse, vbi humanũ cesset auxilium. Hæc quidẽ ille. Sed Philo in ipso libro, quem de sua legatione scripsit, omnia exequitur. Iterũ ergo reuertens legatus ad Claudium in vrbe, cum apostolo Petro sic primũ congressus est, venitq; in eius & Marci discipuli amicitiam, ob quam causam postea Alexandrinã ecclesiam, cui Marcus præfuit, & Christianos ea tempestate laudibus prosequitur, vt Hieronymus testatur. Volumen eius ingens plures continens libros ad nos peruenit, cõuersum Sixti IIII Pontificis tempore à Lilio Tipherna-
ti meo præceptore, bibliothecéque Vaticanæ dicatum.

*

CATALOGVS ET ORDO librorum in hocce Philonis Iudæi Tomo contentorum.

1 De mundi opificio. pagina 1
2 Legis Allegoriarum liber primus. 35
3 Legis Allegoriarum liber secundus. 53
4 De Cherubim. 95
5 De sacrificiis Abelis & Caimi. 115
6 Quòd deterius potiori insidiari soleat. 137
7 De agricultura. 165
8 De plantatione Noe. 188
9 De temulentia. 210
10 De his verbis, Resipuit Noe. 239
11 De Gigantibus. 248
12 Quòd Deus sit immutabilis. 256
13 De confusione linguarum. 278
14 De Abbramo. 303
15 De migratione Abrahami. 336
16 De congressu quærendæ eruditionis gratia 367
17 De profugis. 389
18 Quis rerum diuinarũ hæres sit. 415
19 De Ioseph. 453
20 De somniis. 454

PHILONIS IVDAEI DE EA QVAM MOSES DESCRIBIT MVNDI CREATIONE Liber,

Sigismundo Gelenio interprete.

CAETERI Legislatores partim nullo ornatu adhibito nudũ ius præscripserũt: partim ad exaggerãdam apud vulgus rem, fabulosis figmentis veritatẽ prętexerũt. Moses verò vtraq; ratione posthabita, altera vt rudi ac ignaua parúmq; decora philosopho, altera vt mẽdace plenáq; præstigiis, perpulchrũ ac honestissimum legũ suarum fecit initium: neq; statim quæ facienda, quæúe nõ, admonens: neq; quoniam formandæ prius erant mentes accepturorũ has leges, affingẽs fabulas, aut aliorũ figmenta recipiens: sed admirãdum (vt dicere cœpi) est hoc principium creationẽ mundi complexum; vtpote cùm & mundus legi & lex mundo conueniat: & homo legi obnoxius mox ciuis mundi euadat, dirigens sua facta ad arbitriũ naturæ gubernãtis hãc rerum vniuersitatẽ, eam sublimitatem sensuum quibus mundi creatio traditur, nullus poèta, nullus scriptor laudare queat pro dignitate: superant enim omnẽ dicendi audiẽdiue facultatem, vtpote sublimiores quàm vt mortali quopiam vase possint cõuenienter percipi: non tamẽ ideo cessandum est, sed studio pietatis vel vltra vires audendum: nõ vt priuatim afferamus aliquid proprium, sed è multis pauca quædam, ad quæ humanã mentem penetrare fas est, deductam amore ac desiderio sapientiæ. Quẽadmodum enim colloquorũ similitudines vel in exiguo exprimuntur anulo; ita fortasis etiã scripturæ creationẽ mundi prodentis pulchritudo eximia splendore quodam percellens lectorũ animos, mediocri stilo enarrabitur; si prius admoneãtur, quod admoneri operępretiũ fuerit. Quidam enim mũdum magis admirati quàm eius conditorem, hunc quidem nõ factum æternúmq; asseuerãt: Deum verò in alto otio degere mẽtiunt impij: cùm debuissent cõtrà,

huius vt conditoris ac parentis admirari potentiam, illum nō supra modum venerari. At Moses tum philosophiæ fastigium assecutus, tum oraculo de præcipuis naturæ arcanis edoctus, animaduertit duo esse in rebus necessaria: alterū causam agentem, alterum quod ab agēte afficitur, præterea agens illud esse huius vniuersi mentē sinceriſsimā ingentiſsimámq;, præstantiorē quàm sit virtus aut sciētia, imò quàm ipsum summū bonum & ipsum summū pulchrum: alterum autē illud passioni obnoxium, inanimē & suapte natura immobile, motū, formatum animatúmq; à mente illa, redditum esse opus absolutiſsimum. Cæterùm qui mūdum factū negant, non animaduertunt se tollere quod est in vita vtiliſsimū, & ad pietatē summé necessarium, nēpe prouidentiam, nā opificiū non negligi ab opifice suo parentéq; docet ratio. Etenim pater hoc agit vt permaneat sua progenies, cōditor item diuturnitati à se conditorum consulit, arcens quicquid noxā damnúmve illaturū videtur, cōtra quicquid vtile cōmodúmq;, modis omnibus prospiciēs. At quod factum nō est, nihil cōmercij habet cum eo qui se nō fecit. Est autē absurda opinio atq; inutilis. mūdum tanq; rempu. sine magistratu inducere, cui non præfectus, nō præses, non iudex præsit, quem omnia dispēsare gubernaréq; deceat. At magnus ille Moses longiſsimo interuallo distare existimās rem visibilem ab infecta: quādoquidem quicquid sensui subiectum est, generationi, mutationiq; obnoxium, nunquā eodem statu manet: inuisibili & mente sola prehensibili naturæ æternitatē tanquam germanā cognatámq; attribuit: de sensibili verò generationem tanquam proprium vocabulum prædicat: quoniā igitur visibilis sensibiliſq; hic mundus est, factū esse consequitur necessariò. quapropter nō alienum fuit ab autoris proposito, generationē eius scripto prodere, idq; admodum grauiter ac theologice. Sex autem diebus fabricatum ait mundum, non q; tēporis spatio opus habuerit conditor. Deum enim nō iussu solùm, verùm & cogitatu operari creditur: sed quoniam opus erat rescreari quodā ordine: ordini autē numerus est prius. inter numeros verò lege naturæ aptiſsimus generationi est senarius. nam post vnitatē primus occurrit perfectus parilibus cōstans partibus è quibus conficitur: è ternione, scilicet sui dimidio, è binario parte tertia, & exvnione parte sexta: qui (vt ita loquar) masscula simul ac fœminea natura præditus est, & cōpotius ex vtriusq; virib⁹. masculus enim in rebus cēsetur impar

num

numerus, sicut par fœmina: imparium aūt principium ternio, parium binarius: ex amborū verò viribus constat senio. oportet enim mūdum cùm sit creaturarū omnium absolutiſsimus, iuxta perfectum numerū compingi, nempe senarium: & quia in seipso complexus erat generationes e binaria copula formari ad numerū mixtum, eum qui primus pariter impar est, vt in se cōtineret tum pro seminantis masculi, tum fœminę genituram suscepturæ speciē singulis autem diebus attribuit aliquā vniuersi portionem, excepto primo die, quem ne nominat quidem primū, ne cōnumeretur cæteris: sed vnum nominans, apto vtitur vocabulo, considerata vnionis natura, appellationéq; eius hic cōuenientiſsima. Disseremus igitur quæ his verbis continētur quantum fieri potest, quādo impossibile est dici omnia. Ineſt enim hic eximius ille mūdus intellectu solo cōspicuus, sicut procedēte sermone patebit in enarratione huius diei. Deus enim vbi pro sua deitate præuidit, imitamentū pulchrum non posse absq; exemplari pulchro existere, nec sensibile quicquam citra exceptionē probari posse quod non archetypo intelligibilis ideæ respōdeat, postquā decreuit visibilem huncce mūdum condere, prius formauit simulacrum eius intelligibile, vt ad exemplar incorporei deóq; simillimi, corporeum absolueret mundum recentiorem hunc antiquioris effigiem, totidem complexurum sensibilia genera, quot in illo intelligibilia. mūdum autem illum qui ex ideis cōstat, nefas est loco vllo dicendo, cogitādóve circunscribere: sciemus tamen quo pacto consistat, si considerauerimus aliquā rerum nostratium similitudinem, quoties cōdenda est vrbs cura regis alicuius aut imperatoris pro fortuna magnifici, prēsto est quispiam peritus architectonicæ, qui contemplatus loci opportunitatē, primùm intra seipsum partes futurę vrbis propemodū omnes deliniat, tēpla, gymnasia, curias, fora, portus, naualia, vias angiportúsq;, mœniorum situm, & ædificiorum tam priuatorum quàm publicorū, deinde impressis velut in ceram in suum animum singularū rerum imaginibus, effingit vrbem intelligibilem, cuius effigiem innata retractans memoria, atque ita impressis sibi magis etiam simulacris, vt bonus artifex, ad semel propositum exemplar respiciens, aggreditur designatā suam structuram è saxis & materie, representans incorporeas illas ideas singulis operis partibus. Eodē fermè modo de Deo sentiendum est, qui vbi decreuit ingentem hanc vrbem condere,

prius formas eius cõcepit:ex quibus postquam intelligibilem mundum cõstituit,ad illius exemplar sensibilem hũc cõdidit. Quẽadmodum igitur illa in architecto præsignata vrbs locũ extra nullum habuit,tãtum impressa artificis animo:eodẽ modo ne ille quidem ex ideis constãs mũdus alibi locum habere poterat quam in Dei verbo quod adornauit hæc omnia. Quis enim alius posit esse locus virtutũ Dei, idoneus ad cõcipiendas,nõ dico omnes ideas,sed vel vnã quampiam earũ simplissimam?est autem virtus etiã mundi effectrix, à verò bono ceu à fonte oriũda.nam si quis vellet causam huius vniuersalis opificij perscrutari,nõ aberraret opinor à scopo,si diceret φ quidam priscus sapiens:bonum esse patrem conditorémq;,ideóq; suapte naturæ bonitate nõ inuidisse substãtiæ,nihil boni ex seipsa habẽti,quæ tamẽ quiduis fieri poterat.erat enim ex seipsa expers omnis qualitatis,indigesta,inanis,plena ruditate, cõfusione,atq; discordia:sed capax alterationis mutationisq; in cõtrarium statũ optimum,videlicet ordinẽ,qualitatẽ, animationem,similitudinem,identitatẽ,coaptationẽ atq; consonãtiam, cæteráq; quæ ad potiorem ideam attinent.Tum Deus nemine monẽte(quis enim erat alius?)suopte cõsilio decreuit diuitias gratiæ suæ copiosẽ largitérq; profundere in naturã nullius bonæ rei per se capacem sine diuina munificẽtia.attamen nõ pro magnitudine gratiæ suæ beneficus est,nimirũ infinitæ ac incõprehensibilis:sed attemperat se ad vires eorum,quos dignatur sua beneficentia.nec enim sicut Deus ad benefaciẽdum natura propensus est,ita creatura ad accipienda beneficia.illius enim potentia longé superat,at huius infirmitas impar est eorũ magnitudini,succũberétq; nisi Deus pro cuiusq; portione moderaretur suã gratiam,quòd si cui libeat apertioribus vti vocabulis,nil aliud dixerit esse mũdum intelligibilem,quàm verbum Dei iam mundum condentis.nec enim intelligibilis vrbs est aliud quid,quàm illa architecti ratiocinatio,cogitãtis iam vrbem mente conceptã condere.Mosis enim est opinio hæc, non mea.ergo hominis generationẽ aggressus scribere, procedẽte sermone,diserté fatetur,formatũ eum vtiq; ad Dei imaginem. quod si pars imago est imaginis,patet φ etiã tota hæc species, videlicet vniuersus hic mundus,qui magis quàm homo refert diuinã imaginẽ.liquet autẽ φ archetypũ sigillum, quem dicimus esse mũdum intelligibilem,ipse sit archetypũ illud exemplar,idea idearũ,verbum Dei.narrat enim quomodo in principio

pio fecit Deus cœlum & terram,principium vsurpans, non vt quidam putant,iuxta significationẽ temporis. tẽpus enim ante mũdum nõ erat,sed aut vnà factũ est,aut post eum. Cùm enim tempus sit spatiũ motus cæli,fieri nõ potest, vt motus rem motam præcesserit:sed necesse est hũc aut pòst, aut simul existere. necessariò igitur colligitur,tẽpus aut æquæuum esse mũdo,aut recentius.affirmare autẽ illud esse antiquius,re vera alienũ est à philosophia.quod si principiũ non accipitur mũc iuxta significatum temporis,cõueniens fuerit id significari iuxta numerũ, vt hæ voces, IN PRINCPIO FECIT, idem valeant quòd PRIMVM fecit cælum.Est enim reuera consentaneum rationi,primũ in generatione illud prouenisse,cùm sit præstantissimum ex his quæ facta sunt,& è purissima cõstet essentia: quãobrem Deorũ tam nõ apparentium,quàm sensui patẽtium.destinatum est domicilium sacratissimũ.Nam si omnia simul & semel fecisset cõdita,minus ordinis fuisset in rebus tã pulchré conditis,nec enim est quicquã pulchri in cõfuso ordine. Ordo verò est cõsequentia seriésq; rerũ præcedentium & sequẽtium, si nõ ipso opere,certè cõsiliis opificum,si modò caueatur vt ea certa inconfusáq; sint.Itaq; ante omnia conditor fecit in mundo intelligibili cælum incorporeũ & terrã inuisibilẽ, & aëris ideam & vacui.hũc vocauit tenebras, vtpote atrũ naturaliter. vacuum verò abyssum:profundissimũ enim est,& dehiscit patentissimé.deinceps fecit aquę incorpoream essentiam,itémq; spiritus,deniq; postremam lucis septimam æquè incorporeã, & exemplar solis intelligibile,omniúmq; stellarũ quæ cælo lucem erant illaturæ,dignatus priuilegio lucem & spiritũ. Hũc enim nominauit Dei,quia spiritus plurimũ ad vitam cõferat, quæ ab autore Deo proficiscitur.lucẽ verò appellauit valde bonam:hæc enim intelligibilis visibili tanto est lucidior ac splẽdidior,vt existimo,quãto sol antecellit tenebras, dies noctem, quãtóq; mẽs totius animi imperatrix sensus quibus res discernimus,& oculi reliquas partes corporis.cæterùm inuisibile illud & intẽlligibile diuinũ verbum,& Dei verbũ, imaginem dicit Dei:& huius imaginem lucẽ illam intelligibilem, quæ facta est imago diuini verbi,suæ generationis interpretis:quę est supercælestis stella, fons stellarũ sensibilium: quã non temerè appellare possemus vniuersalẽ lucem à qua sol,luna, cæteræq; stellæ tam fixæ quàm erraticæ hauriũt singulę pro viribus cõuenientes sibi splẽdores sinceræ illius & puræ lucis,quæ obscũr

ratur quàm primùm vergit ab intelligibili ad sensibilem. Sincerum enim nihil sensu percipitur. Recté autẽ se habet illud quoq; dictum, quod Tenebræ erãt super abyssum.] Aër enim quodãmodo existit suprà vacuũ, quãdoquidem omnẽ illam immensam regionem vacuã disertámq; explevit, quæ ad nos vsque à lunari orbe pertinet. cæterùm postquã effulxit lux illa intelligibilis sole antiquior, cesserũt aduersæ tenebræ, dispescente Deo dirimentéq;, cui perspicuæ sunt cõtrarietates rerũ, & natiua quædam certamina ne igitur perpetuis laborarent seditionibus, néve bellum pulsa pace prævaleret cõfuso in mundo ordine, nõ solùm separauit lucem à tenebris, verùm & terminos in mediis spatiis posuit, quibus vtrũq; arceatur ab extremitatibus alterius. Alioqui propter vicinitatẽ inductura erant confusionem contentionibus de principatu mutuis, pertinaci ambitione luctã appetẽtia, nisi præfixi in medio termini ad pugnam gestientia dirimerẽt. hi sunt vesper & mane, quorũ alterum prænũtiat lætum aduentum solis orituri, sensim tenebras submouens. vesper autem occidentẽ solem subsequitur, ingruẽtes tenebras leniter excipiens. atque hæc ipsa mane inquam & vesper, in ordine incorporearum intelligibiliúmq; rerum ponẽda sunt. nã nihil omnino sensibile est in his, sed omnia ideæ mensuræq; ac loci & sigilla incorporea, ad generationem aliarum rerum corporearum. Facta autem luce & succedente tenebris, fixisq; in medio terminis vespera ac mane, necessariò temporis mensura mox effecta est, quem diem nominauit opifex eúmq; nõ primum, sed vnũ: qui sic dicitur propter singularitatẽ intelligibilis mũdi habentis naturã vnitatis. Iamq; perfectꝰ erat mũdus ille incorporeus, situs in diuino verbo, cùm sensibilis hic ad exemplar alterius absoluebatur: & ante alias eius partes potissimã omniũ faciebat cõditor, cælum videlicet, quod aptè firmamentũ appellauit, vt rem corporeã. corpus enim naturaliter firmum est solidúmque. tres dimensiones habens. solidi autem & corporis quæ potest esse alia cogitatio, quàm quaqua versum dimensio? Meritò igitur suppositò prò incorporeo sensibili hoc corporeóq; firmamẽtũ id vocauit: quod mox οὐρανὸν id est cælum aptè valdéq; propriè appellauit: siue quia omniũ ὅρον, id est terminus, siue quia primũ ὁρατῶν, id est visibiliũ factum sit. post cuius generationẽ nominat diem secundũ, integrum diei spatium, mensurámque ad cælum referens, ob eius inter sensibilia dignitatem honorémq;. Post hæc quoniam vniuersa

uersa aqua in totam terram diffusa erat, omnésque eius partes penetrauerat, quemadmodum spongia humorem cõbibit, vt ceu palus quædam cœnosa ex vtroq; elemento macerato confunderetur, & quodammodo fermentaretur in vnam indiscretam informémq; naturam: iubet Deus quicquid aquarum salsum erat ac proinde effecturum fertilitati satorum & arborũ, collectum in vnum confluere ex omnibus terræ foraminibus: tum aridã emergere, dulci humore in ea relicto ad eius perpetuitatem. humor enim hic moderatus pro glutine est iungẽdis partibus distantibus. quo fit etiã, ne omnino exsiccata terra infrugifera & sterilis reddatur, vtq; tãquam mater, nõ solùm alterum alimenti genus, cibum, sed vtrũq; ceu natis suis cibum ac potum præbeat. quapropter venis mãmarum similibus exũdauit, que per cauernas editæ fluuios fontésque profunderent. nihilo secius tamen latentes quoq; humores indidit omnibus aruis & latifundiis, ac fertilitatem fructuum copiosissimam. His ita dispositis autor nomina imposuit, aridæ terram, aquæ verò inde secretæ mare. atq; ita ornare terram aggressus, iubet eam proferre herbas & spicas, omnigenáq; olera producere, tũ prata fœno virentia, & quicquid cessurum erat pecuariis in pabulum, aut in cibum hominibus. Eodem iussu & arborũ species omnes sunt editæ, nulla omissa vel mitiũ vel syluestrium: eáq; omnia fructibus suis abũdabãt in ipso statim ortu, secus quàm hodie. nunc enim singula gignũtur suis vicibus, non simul omnia. Quis enim nescit primã esse semẽrem & plantationem, tum sequi incrementa satorum plantarúmq; deorsum radices ceu fundamenta demittentiũ, sursum item altas stirpes attollẽtium? Deinde frondes foliáq; germinãt, postremò fructus profertur, ac ne is quidem perfectus, sed varias subinde facies recipiens, & nunc formã mutãs, nunc magnitudinem. Nam primò tam minutus est, vt penè visum fugiat, similis atomis corpusculis, quæ nõ temerè vocari possunt prima sensibilia. Post hæc paulatim accedente alimẽto quod rigat arborẽ, & afflatibus tẽperatis ac tepidis auríq; mollibus nutricãtibus augescit & ad iustã magnitudinem peruenit. cum qua etiã qualitates variat, ceu picturæ artificio iam his iã illis tinctus coloribus. At in prima huius vniuersitatis generatione (vt dixi) Deus omnem stirpiũ syluã è terra produxit perfectã, fructibus non inchoatis, sed maturis refertã, sine dilatione inuitãtẽ ad fruẽdum affutura mox animalia. Terra verò ad illiꝰ iussum tãquã

dudum prægnans & parturiens, parit omnes satorũ, arborum atque fructuũ inenarrabiles species: qui quidem fructus nõ solùm in alimoniã facti sunt animãtibus, verùm etiam in hoc præparati, vt in perpetuũ propagaretur similiũ generatio, quippe qui cõtinebant vim seminariã, obscuris & incertis rationibus insitã, quæ se tãdem proferret statis tẽporum circuitibus. Voluit enim Deus naturã certis horarũ spatiis decurrere, consulens immortalitati specierũ, & reddens eas æternitatis participes. Quapropter inchoata perduxit ad finem properè, rursũmq; à fine reflexit ad initiũ, è plãtis enim fit fructus tanquã è principio finis: & è fructu semen, intra se denuo plantã continens, tãquam è fine principiũ. Quartò autem die cælum pictu ris exornauit, non quòd terræ id posthaberet, dãs inferiori naturæ priuilegiũ, potiorem verò ac diuiniorem secũdo loco ponens, sed vt euidentissimè imperij sui potentiam ostenderet. Quippe qui præuidens opiniones nondũ creatorum hominũ, cõiecturas verisimiles & credibiles libenter sequentium, quæ multam quidẽ rationis speciem habent, non item syncerã veritatẽ: & quod suis oculis magis crediturі essent quàm Deo, admiratores sophisticæ potius quàm sapiẽtiæ: quòdq; solis ac lunæ cursibus, tũ æstiuis, hibernis, vernis autumnalibusq; mutationibus, annuorũ terræ prouentuum omniúmq; nascentium causas acceptũ laturi essent syderum cælestium ambitibus: ne cui creaturæ asscribere primas causas auderent, siue per imprudentiam, siue per ignorantiã nimiam: recurrant, inquit, mentibus ad primã huius vniuersitatis generationem, meminerĩtq; ante solem & lunam omnigenas stirpes, omnigenósq; fructus è terra proditos. Atque ita sibi persuadeãt, & in posterum eam prolaturã eos ex cælestis patris arbitratu, quoties ei placuerit non expectato cæli fauore, cui dedit quidem potentiã, sed non liberam. Nam ipse quemadmodũ auriga habenas, aut gubernator clauũ tenens, dirigit quà vult recto more ac lege singula, nullius ope indigens: omnia enim Deo possibilia. Atq; hæc est causa cur terra prior germinarit, & herbã protulerit: cælũ verò pòst sit ornatũ in numero perfecto quaternario, quem denarij omnium absolutissimi causam fontémq; non falsò dicere licet. Quod enim actu est denarius, hoc quaternarius potentia esse videtur. Si igitur ab vnitate vsq; quaternionem deinceps cõponantur numeri, denarium conficient: qui est immensitatis numerorum terminus, ad quem ceu metam circũagun-

tur &

tur & se reflectunt. Quin & musicas symphoniarum rationes idem quaternio continet, videlicet diatessaron, diapente, diapason, disdiapason, è quibus concentus sit absolutissimus. Nam diatessaron proportionẽ habet supertertiam, diapente sesqualteram, diapason duplã. Eas proportiones omnes quaternio in se continet, super tertiam in quatuor ad tria: sesqualterã in tria ad duo, duplã in duo ad vnum, aut quatuor ad duo. Quadruplã verò in quatuor ad vnum: est & alia vis quaternarij, dictu cogitatúq; miranda. Primus enim hic solidi naturam ostẽdit, cùm præcedẽtes numeri incorporeis rebus dicati sint. Nam in vnitate censetur punctũ quod vocant geometræ, in binario linea. Ea est longitudo sine latitudine, quæ vbi accesit, fit superficies, ad ternarium pertinens. Hæc quominus sit corpus natura solidũ, vna destituitur altitudine: qua iuncta ad ternariũ, fit quaternarius. Vnde multum existimationis cõtigit huic numero, qui ab incorporea intelligibiliq; essentia duxit nos ad cõsideratio nem corporis trifariam patentis, quod suaptè natura primum sensu percipitur. Id qui parum intelligit, è lusu quodam vulgato cognoscet. Qui nucibus ludunt, solent positis prius in planotribus quartam superimponere, in formam pyramidis. Triangulus igitur ille in plano consistit intra ternarium: cui superimposita quaternariũ in numero facit, in figura verò pyramidem, solidum iam corpus. Præterea nec illud ignorandum, quòd primus numerorũ quatuor, quadrãgulus est pariter par, mensura æquabilitatis ac iustitiæ: quódque solus ex eisdem & compositione & innata potẽtia consistit. Compositione ex duobus & duobus. Rursum potẽtia ex bis duo, pulcherrimã quandam cõsonantiæ speciem præ se ferens, quæ nulli inest ex aliis numeris. Mox enim senarius cõpositus è duobus ternariis, non amplius gignitur his per se multiplicatis, sed alius, nempe nouenarius. Aliis quoq; multis viribus præditus est quaternio, quæ accuratius & copiosius in proprio tractatu indicãdæ sunt. Nunc illud addidisse sat erit, eum totius cæli mundiq; generationi dedisse initiũ. Nam quatuor elementa ex quibus vniuersum hoc conditum est, tanquam à fonte manauerunt à numero quaternario: atque adeò hæc quatuor, quibus annus distinguitur, tẽpora, vnde animantes plantæq; proueniunt, scilicet hiẽs, ver, æstas & autumnus. Cùm igitur tot priuilegiis à natura honoratus sit modo dictus numerus, necessariò conditor rerũ ornabat cælũ, quarto die, adhibitis ornamentis pulcherrimis ac

diuinis

diuiniſsimis,hoc eſt ſtellis luciferis:& gnarus lucẽ eſſe omniũ rerum preſtantiſsimam,fecit eam inſtrumentũ viſus,ſenſuum excellẽtiſsimi.Quod enim mens in animo eſt,id oculus in corpore. Videt enim vterq;:altera intelligibiles res,alter ſenſibiles.Vſus autem mentis in ſcientia ad noſcenda incorporea,cæterùm oculi in luce ad contẽplationem corporũ,quæ res & ad alia multa bona prodeſt hominibus,& in primis ad id quod maximum eſt,ſcilicet philoſophiam. viſus enim à luce ſubductus in ſuperna.conſideratáq; natura ſtellarum& motu earum tam concinno. tum fixarum ac erraticarum ſtatis circuitibus, dum illæ eodem ſemper modo circũferuntur. hæ verò diſſimiliter & in contrarium duplici curſu vtuntur:ad hæc chorea vniuerſarum modulata,& ad muſicæ leges pulchrè conueniente, ineffabilem delectationem voluptatẽmq; in animo excitat.atque ita ineſcatus aliis atque aliis ſpectaculis(nam vnũ ex alio naſcitur)nullam contẽplandi ſatietatem conſequitur.Poſthæc, vt fieri ſolet,vlterius procedeate curioſitate ſcrutatur quænam ſit rerum harum viſibiliũ eſſentia: & vtrum generatæ ſint, an nullũ habuerint principium: quiſve modus ſit motus earum, quæúe cauſæ quibus diſpenſantur ſingula. Ex huiuſmodi verò diſquiſitionibus philoſophia nata eſt,qua nullũ perfectius bonum introiuit vitam hominum. Cæterùm opifex reſpiciẽs ad intelligibilis lucis ideam,de qua dictũ eſt in mentione mundi incorporei,condidit has ſenſibiles ſtellas,ſimulachra diuina& pulcherrima,quas tanquam in tẽplo inter corporeas eſſentias pulcherrimo collocauit in cælo multis de cauſis. Primũ lucis inferendæ.deinde ſignorũ,tum temporum quibus annus diſtinguitur,poſtremò dierũ,menſium,annorum,quæ ſunt menſuræ tẽporis, ex quibus nata eſt natura numeri. quem autẽ ſingulæ hæc vſum, quàmve vtilitatem prebeant,liquet ex eorum effectibus.Sed quo diligentius animaduertãtur,non alienũ fortaſſe fuerit etiam diſſerẽdo veritatem veſtigare.Cùm vniuerſum tempus diſtributũ ſit in duas partes,diem & noctem,diei præfecit pater ille ſolem tanquam magnũ regem:nocti verò lunã cum cæterarum ſtellarũ multitudine,magnitudini autẽ virtutis ac poteſtatis ſolaris præclarè atteſtantur quæ modo dicta ſunt.Vnus enim cùm ſit & ſolus,priuatim & peculiariter dimidium totius tẽporis ſortitus eſt, ſcilicet diem:reliquæ verò omnes ſtellæ vnà cum luna alterũ dimidium,quod vocatum eſt nox.& illo exorto tot ſtellæ quæ apparebant, non obſcurantur ſolum,

ſolum,ſed euaneſcunt etiam præ ſplendore diffuſo. poſt occaſum verò eius,vno monumẽto incipiũt oſtentare ſuas ſpecies. Factæ ſunt autem,vt ipſe ait,non ſolùm ad lucem emittẽdam in terras,ſed etiã vt futura præſignificent.aut enim exortu earum & occaſu deliquióve, aut emerſione occultationéve, aut aliis motuũ differentiis,homines de futuris coniiciunt,& præſagiunt copiã inopiámve fructuũ, prouentum vel peſtem animantium,ſerenũ & nubilum, tranquillitatẽ aëris & procellas ventorum,inũdationes & exilitates fluminũ,molliciem maris & tempeſtatem,horarũ anni vices præpoſteras, dum aut æſtas hybernat,aut hyems æſtuat,aut ver autumnũ refert, aut cõtrà autumnus vernam temperiem. Nec defuerunt qui concuſsionem terræ motúmq; ex cæli obſeruatione prædicerẽt,aliáque multa euentu certiſsimo:ita vt veriſsimè dictũ ſit,in ſigna eſſe factas ſtellas.atq; etiam in tempora. tẽpora porrò de quatuor annuis vicibus horarum intelligenda ſunt. Et quidni?tempus enim quod aliud eſſe poteſt,quàm tẽpus rei bene gerendæ? at horæ anni omnia perficiunt & ad bonũ euentum perducũt,ſationes,plantationes,genituras & incremẽta animalium.Factæ ſunt etiam ſtellæ ad menſuras tẽporum.nam ſolis lunæq; & aliorũ ſiderũ recurſus,dies & menſes annóſq; cõficiunt. móxq; res vtiliſsima, numeri natura exſtitit, tempore illam proferente.Ex vna enim die fit vnũ,è duabus duo,è tribus tria:è mẽſe triginta,ex anno tãtus numerus, quantũ dierum continetur duodecim mẽſibus: & ex infinito tempore infinitus numerus. Tantas & tã neceſſarias vtilitates afferũt naturæ motúſq; ſtellarum cæleſtiũ:ne quid dicam de rebus nobis incognitis (nec enim mortalibus nota ſunt omnia)attamen ad perpetuitatem mundi cõferentibus,quas legibus à Deo præfinitis haud quaquã violabilibus oportet ſemper & vbiq; adminiſtrari. Poſtquam autẽ terra & cælũ ſuis ornamẽtis exculta ſunt,altera tertio die,alterũ(vt dictum eſt)quarto,mortalia genera animaliũ fingere aggreſſus eſt rerum opifex, exorſus ab aquatilibus die quinto,exiſtimans nullã eſſe inter duo quæpiã tantam cognationem,quantã inter animalia & quinariũ. Differunt enim animata ab inanimis non alia re magis quàm ſenſu. is verò in quinq; diuiditur,in viſum,auditũ,guſtum, odoratum & tactũ: quorũ ſingulis Deus attribuit certas materias, & inſtrumenta propria ad ſubiecta iudicanda: colores viſui,voces auditui,ſapores guſtui, vapores odorarui, tactui verò mollicies & duricies,

cies, tum quicquid calidum est & frigidũ, leue & asperũ. iussit igitur omnifaria piscium genera, cetorúmq; suis locis existere, tũ quantitate, tum qualitate inter se differentia. Sunt enim in alio mari alia, interdũ etiam eadẽ. Nec tamen vbiq; omnia fingebantur, & fortasse meritò. quædã enim amãt paluſtre ac vadosum mare, quædã cloacas & portus, q̃ nec in terrã prepere: nec longè à terra natare valent. quædã in alto mari degentia, vitãt promontoria in id procurrẽtia & insulas & scopulos. & alia serenitate trãquillitatéque delectãtur, alia fluctibus & tempestate. Nam continuis iactationibus exercita, & vi cõtra impetũ reluctantia, firmiora euadunt, pinguescúntq; amplius. mox autem etiam genera volucriũ creauit, tãquam germana aquatilium. Vtraq; enim natatilia: nec vlla species per aërem meantiũ, vt imperfecta omissa est. Iámq; aqua & aëre cõueniẽtium sibi animantiũ ceu sortẽ adeptis, rursum prouocatur terra ad generationis partem reliquã. reliqua autẽ erant post stirpes animalia terrestria, & dixit: Producat terra pecudes & feras & reptilia in suo quæq; genere.] Illa verò cõtinuò emisit quæcũq; iussa est, eáque ornata eximiè, tum robore, tũ innatis nocendi iuuandíve viribus. Vltimus autem omniũ homo creatus est. modũ verò creationis eius paulò pòst dicam, vbi prius ostendero pulcherrimã consequentiam in creationis animaliũ ordine. anima enim inertissima & rudissima generi piscium obuenit: absolutissima autem & lõgè optima generi hominum: cæterum inter vtrasq; media generi terrestrium ac volucriũ. Hæc enim acutiores sensus habet quàm illa piscibus iadita, hebetiores tamẽ quàm humana. ideóq; primi creati sunt pisces, corporeæ plus quàm animalis essentiæ participes, quodámodo animalia & non animalia, mobilia inanima, ad solã corporis conseruationẽ vi animali eis addita, sicut vulgò salẽ inspergunt carnibus, ne facilè putrefiãt. Post pisces verò secuta sunt volucria & terrestria, videlicet acrioribus iã sensibus prædita, & animales proprietates habitu ipso præ se ferẽtia, postremus (vt dixi) homo creatus est: cui conditor mentem eximiã donauit, quæ sit ceu animæ anima, quẽadmodum pupilla in oculo. nam hanc quoq; scrutatores naturæ dicunt esse oculi oculum. tũ igitur omnia simul sunt cõdita. in quo quidẽ vniuersali opificio necesse erat seruari ordinẽ, propter futurã generationem aliarum rerũ ex aliis, in his autem quæ succesiuè generãtur, ordo hic est, vt natura incipiens à vilissimis, desinat in præstantissima

tissima omniũ. id verò quid sit, dicendũ apertius. Semen genitale est principiũ animalium. hoc esse vilissimũ videmus, spumæ simile. cæterùm vbi invuluam iectũ hæserit, motus mox particeps, in vesicam quandam mutatur: ea semine est melior. & quoniã motus placidus ineſt fœtibus tanquã artifex, vel vt magis propriè dicã, irreprehensibilis ars, fingit animal ex humida essentia, in corporis mẽbra partésq; eam distribuẽs: sicut spirituale essentiã in virtutes animæ, nutritiuã & sensitiuam. nam de rationali nũc supersedendũ est dicere, propter eos qui aiunt eam externè aduenire diuinã sempiternámq;. atque ita generatio quã natura cœpit à vili semine, in res prestantissimas desiit, animal & hominẽ. idẽ hoc & in vniuersi huius creatione contigit. quãdo enim res effingere placuit opifici, in ordine primi fuerunt, qui & vilissimi, pisces: postremi verò, qui & optimi, homines. reliqua verò inter extremitates media, potiora prioribus, deteriora posterioribus, terrestria & volucria. Cæterùm post alia omnia (vt dixi) hominẽ ait iuxta imaginẽ factũ & similitudinem, valde pulchrè. nihil enim è terra genitũ Deo similius quàm homo. hanc porrò similitudinẽ nemo ęstimet figura corporis. nam neq; Deus humana forma est conspicuus, neq; humanũ corpus refert Dei speciẽ. sed dicitur imago iuxta mentem rectricẽ animæ. ad illud enim singulare ceu archetypum, in vnoquoq; mens effigiata est, quodãmodo Deus eius, qui ipsam circũfert vt statuã. sicut enim se habet magnus ille Imperator ad vniuersum mundũ, ita se habere videtur humana mens ad hominẽ. inuisibilis enim est, videẽs ipsa omnes res: & ignotam habet essentiam suam, cũ alienas intelligat: & instructa artibus, scientiisque multifariis, aperit sibi vias omnes terra marique, ytrunq; elementũ perscrutans. móxq; sublimis euolans, & aërem eiúsq; mutationes cõtemplata, profert se ad summũ æthera: vagatáq; circa stellarum tum fixarũ, tum erraticarum cursus ac choreas iuxta musicæ præcepta absolutissimas, trahitur amore sapientiæ se deducentis: atque ita emergens supra omnem sensibilem essentiam, demũ intelligibilis desiderio corripitur. illic cõspicata exemplaria ideásq; rerum quas hic vidit sensibilium, eximias illas pulchritudines, ebrietate quadam sobria capta, tanquã corybantes lymphatur, alio plena amore longè meliore, à quo ad summum fastigiũ adducta rerum intelligibiliũ ad ipsum magnũ regem videtur tendere. tum verò in videndi cupidam purissimus ac merissimus

diuinæ

diuinæ lucis radius more torrentis effunditur, ita vt ad eũ ſplẽdorem caliget mentis oculus. Sed quoniam nõ quæuis imago refert exemplar archetypũ, ſuntq; multæ diſsimiles, poſt hæc verba IVXTA IMAGINEM, additum eſt ſignificantius ET SIMILITVDINEM, vt intelligatur exactũ ſigillum, formã habẽs euidentiſsimã. introducit enim propheta patrem huius vniuerſitatis, dicẽtem hæc: Faciamus hominẽ iuxta imaginem noſtram & iuxta ſimilitudinẽ.] Dicat aliquis: nõ quid opus eſt quopiam ei, cui obediunt omnia? an cũ cælum faceret, terrã & maria, nullo egebat cooperatore: hominem verò tã paruum animal ac fragile facturus, non poterat abſque alieno adiutorio ſuiſmetipſe viribus effingere? Huius rei cauſam veriſsimã neceſſe eſt Deum ſolũ ſcire: cæterùm quæ per coniecturas credibiles videtur rationi cõſentanea, non eſt cælanda: eſt autem hæc. Rerum quæ ſunt in natura, aliæ nec virtutis participes cenſentur nec vitij, vt ſtirpes & bruta: illæ quia inanimæ, & ſuapte natura imaginationis expertes: hæc quia carẽt mente ac ratione: vitij verò ac virtutis tanquam domiciliũ videtur mẽs & ratio, in quibus cõmodè inhabitent. aliæ itẽ ſola virtute præditæ, nihil omnino habent vitij, vt ſtellæ. nã hæ animalia eſſe dicũtur, & quidẽ intelligentia: vel potius mentes ſingulares, totæ quãtę probæ nec vllius capaces vitij. rurſum aliæ mixtæ ex vtraq; natura, vt homo, qui contrariorũ eſt capax, prudẽtiæ, & imprudentiæ, tẽperantiæ & incõtinentiæ, fortitudinis & timiditatis, iuſtitiæ & iniuſtitiæ: & vt cõpendio dicã boni & mali, turpis & honeſti, virtutis & vitij. ergo cõueniebat vt vniuerſalis ille pater Deus bona quidem per ſeipſum ſolũ faceret, quippe ſibi cognata: ſicut nec indifferentiũ creatio fuit aliena ab eo, quandoquidem hæc quoq; expertia ſunt vitij Deo inimici. cæterùm mixtorum creatio, partim erat ei propria, partim impropria. propria propter admixtam eis meliorem ideam: impropria verò, propter contrariam & deteriorem. quamobrẽ de ſola hominis generatiõe ſcriptũ eſt: Dixit Deus, Faciamus hominẽ: quod indicat aſſumptos alios tãquam cooperatores: vt irreprehenſibiles tã voluntates quàm actiones hominis rectè ſe gerentis acceptũ ferantur Deo rectori omniũ: cõtrariæ verò alijs ipſi ſubditis. oportebat enim patrẽ non eſſe cauſam malorũ ſuis filiis. malũ autem eſt vitiũ, vitioſæq; actiones. Pulchrè autem cũ dixiſſet in genere hominem, mox diſcreuit ſpecies, dicens: Marẽ & fœminam conditos, licet nondũ ſua cuiq; forma contigerat, quand

quandoquidẽ extremæ ſpecies cõtinentur in genere, & tanquã in ſpeculo apparẽt cernẽtibus acutius. Quærat hic aliquis cauſam, cur vltimũ operum ſit homo in mũdi creatione. nã poſt omnia alia cũ conditor ac pater fecit, vt docẽt ſacræ literæ. Qui legem rimantur profundius, cámq; quàm maximè fieri poteſt excutiunt ſumma diligentia, dicunt quod poſtquã Deus hominem in ſuam cognationem admiſit, ratione donatũ dono lõgè optimo, ne cætera quidem ei inuidit: ſed vt animali familiariſſimo amiciſsimóq; , omnia quæ mũdo cõtinentur præparauit, volens vt recens creatus nulla re careret, quæ ad vitã, atq; adeò bene viuendũ conferat, quorum alterũ præſtat copia vbertáſq; rerum ad fruendũ parata: alterũ contemplatio cælęſtium, qua quidem perculſa mens, amorem ac deſiderium ſcientiæ rerum huiuſmodi concipit: vnde prognata eſt philoſophia, per quã homo quãuis mortalis, immortalitatẽ adipiſcitur. quẽadmodum igitur conuiuatores non prius ad cœnam vocãt quàm inſtructo bene conuiuio: & qui edũt ludos aut athletarum ſpectacula, priuſquã ſpectatores vocati conueniant in theatra vel ſtadia, parant copiam concertatorum, earúmq; rerum quæ ad oculos auréſve oblectãdas pertinent: ita etiam mũdi totius Imperator, tanquã cõuiuator ludorúmve præfectus, vocaturus hominem ad conuiuiũ ſimul & ſpectaculũ, quicquid ad vtrumq; pertinebat præparauit: vt ille in mundũ ingreſſus mox inueniret & conuiuiũ & theatrũ ſacratiſsimum: alterũ refertũ copiis, quas terra fluuij mare aër ſuppeditãt ad vſum ſimul & voluptatem: alterũ ſpectaculis, quorũ tum eſſentia, tum qualitates ſtupendæ ſint, necnon motus choreæq; admiratione digniſsimæ, propter ordinem couuenientiſsimum, numerum proportione aptiſsimũ, curſus recurſusq; mirè concinnos: in quibus omnibus veram illam & exemplarẽ muſicam ineſſe non falſo quis dixerit: quam poſteà homines animis ſuis impreſſam prodiderunt, artem vtiliſsimã vitæ ſummæq; neceſſariam. Hæc quidẽ prima cauſa eſt, ob quã homo rebus omnibus præpoſitus eſſe videtur. altera quoq; non abſurda dicenda eſt. Mox vt natus eſt homo, paratum inuenit quicquid ad vitam opus erat, vt futura diſceret: tantũnon diſerte clamante natura, fore vt ſi autorem ſui generis imitarentur, vitã ſine dolore & ſine labore in vberrimis copiis degerent. id ita futurum, ſi nec voluptates rationi cõtrariæ dominationẽ in animà occupauerint, vẽtris veneríſq; ſtudio ceu arcibus cõmunitis in eam ceu gloriæ, honorum, pecuniarum,

niarum,cupiditates in vita sibi potentiam vsurpauerint: nec mœrores mentem depressam curuatámq; sibi subdiderint:nec timor malus consultor præclaros ad virtutem impetus repressérit:nec imprudentia,timiditas,iniustitia,cæterorúmq; vitiorum turba ingruerit. nã in hæc omnia mala, quæ modò dixi, abutentium felicitate hominũ, & affectibus prauis deditorũ, effusorúmq, in cupidines,quas ne nominare quidẽ fas est, animaduertit iustũ iudiciũ,de impiis studiis pœnas exigens.Itaq; criminũ reos necessariò sequitur inopia.ægrè enim proscindẽtes arua,& fontanos fluuialésq; riuos inducentes, adhæc seminantes plantantésq;,& agriculturæ laborem noctu atque interdiu obeuntes,quotannis comportant necessaria, eaque interdum tenuia,nec admodum suffectura,vtpote læsa ex causis variis.aut enim perpetuis imbribus abripuit inundatio,aut grãdo vno impetu delata perfregit, aut nix addusit frigore, aut procellæ subuerterunt radicitus. multæ enim aëris & aquarũ inexpectatæ mutationes inopiam fructuũ afferunt.quòd si per temperantiam lenirentur affectus immodici,& iustitiæ subderetur honorũ iniustíq; lucri studium,vtque cõpendio dicam, actionibus ad virtutẽ compositis vitiosæ ac proinde inanes decederent,sublato ex anima bello verè omniũ difficillimo gra uissimóq;,& pace prævalẽte cõstituentéq; dotes nostras cũ lenitate ac modestia:sperare liceret Deum vtpote boni honestíq; amãtem,& insuper humani generis,affluentiam bonorũ vltro largiturum hominibus. Liquet enim facilius esse prouentum rerum absq; agricultura largiter suggerere,quàm res ipsas ex nihilo producere.atq; hæc altera causa dicta sit: tertia verò est hæc. Principium & finem Deus volens inter se coaptare,vt res necessitudine cõiunctas & amicitia,principium quidem fecit cælum,finem verò hominẽ:illud inter se sensibilia & incorruptibilia perfectissimũ,hunc inter ex terra genita & corruptibilia optimum,paruum(si vera dicenda sunt)cælum, multarũ naturarũ stellis similium simulacra intra se gestantem,in quibusdam artibus & scientiis,singulísq; celebrium virtutum cõtemplationibus.nam cũ contrarias naturas habeãt, id quod est corruptibile,& id quod incorruptibile,vtriusque speciei quod pulcherrimum est,principio finíq; attribuit:principio cælum, vt dixi.fini hominem.Præter has illa etiam causa reddi solet à quibusdam.necesse erat omnium rerũ creatarum postremum produci hominẽ,vt nouissimus repentè inter alias animantes existens

existens,terrorem eis incuteret.sic enim futurũ erat vt ad primum eius conspectum obstupefactæ, adorarent tanquam rectorem à natura datum & dominum. quapropter hoc viso omnes ad vnam cicuratæ sunt,& vel ferocissimæ primo statim intuitu mansuescebant, rabiem qua in se inuicem efferabantur,erga solum mitigãtes hominem. quamobrem opifex eius & pater animal hoc naturaliter ratione præditum, non re solùm,sed & verborũ autoritate regem constituit omnium sub luna terrestrium, aquatilium, volucrium. quicquid enim est mortale in his tribus elementis,terra,aqua,aëre,totũ ei subiecit,cælestia tantùm excipiens, vt diuiniorem partem sortita. huius autem regni fides apparet euidentissimè,dum pecorum multitudo maxima ductatur à vulgari quopiã homine,nec armis instructo,nec ferro accincto, nec vllum telũ gestante, sed mastrucam tantùm habente pro velamine, & baculum quo ea dirigat,& inter viam lassitudine tentatus subnitatur.itaq; frequentissimos greges ouium,caprarũ,boum,præ se agit opilio, caprarius bubulcus,homines ne corporibus quidem robusti & vigentes,vt saltem habitudine bona stupendi sint suis pecudibus:sed tanta illa robora virésq; armis instructæ (plerisque enim instrumenta quibus se defendãt à natura sunt addita)tanquam serui dominũ reuerentur,& imperata faciunt. tauri sub iugum missi ad terræ culturam,profundos sulcos proscindunt tota die,nonnunquam etiam per longum spatium, subsequente quopiam agricola. arietes ægrè sustinentes onus vellerum, verno tempore iussu pastoris stãt quieti, & libenter se prębẽt tundẽdos,assuefacti velut populi annuũ tributum pẽdere suo regi à natura imposito.quid equus animal animosissimũ? hic quoque facilè recepto freno regitur,quominus lasciuiat, vtq; habenis pareat:simulq; tergum aptè sessori accõmodat, móxque sublimem fert cursu concitatissimo, quocunq; ille peruenire cupit cum rectore suo properans. isq; insidens absque labore,admodũ quietus,alieno corpore, pedibusq; alienis cursũ conficit.Liceret & alia multa dicere,si liberet esse prolixũ,quibus euidẽs fieret, nullum animal sibi libertatem vsurpare detrectando obsequiũ homini debitum: quare iam dictis exemplis cõtenti erimus.nec illud tamen ignorare oportet,non statim quia postremus homo factus est, esse inferiorẽ ordine. id quod testantur aurigæ gubernatorésq;,nam alteri post quadrigas locati à tergo cursum earum moderãtur habenis vtcũque

visum fuerit, nũc laxando eas ad celeritatem, nunc reducẽdo, si videatur iusto maior impetus. gubernatores item in nauis postrema parte puppi consistentes, omnibus omnino præstantiores habentur vectoribus: quippe quorũ in manu naui ipsius sarcinarumq; salus sit posita. sic & hominem ceu aurigã quẽdam & gubernatorem conditor rebus præfecit omnibus, vt regat & gubernet quicquid terra continetur, curam gerendo stirpiũ animaliumq;, tanquã quidam subpræfectus illius primarij summiq; regis. Postquam autẽ vniuersus hic mundus perfectus est iuxta perfectã naturam numeri senarij, sequenti diei septimo pater honorẽ addidit, quẽ vbi laudauit, mox sanctum appellare dignatus est. est enim festus non vnius populi regionisve, sed in vniuersum omniũ: quæ sola digna est vt dicatur popularis festiuitas, & mundi natalis. Cæterùm septenarij naturã nescio an quis satis laudare queat, cũ ea sit præstãtior quàm vt vlla facundia possit exprimi. nec tamen, quia miranda quædam de eo prædicãtur, ideo silere debemus. imò audendum potius, si nõ omnia aut magis, propria possumus, certè ea prodere, quæ mente valemus assequi. Dupliciter septenarius dicitur: alter intra denariũ, quẽ vnitate sola septies metimur, constantẽ ex septẽ vnitatibus. alter extra denariũ, cuius omnino principium est vnitas iuxta duplices aut triplices aut vtiq; proportionales numeros, vt se habet L X I I I I. & D C C X X I X. prior ab vnitate duplicãdo crescẽs, posterior triplicãdo. vtraq; autem species nõ obiter considerãda est. secunda certè manifestissimum habet priuilegium, semper enim qui ab vnitate cõponitur in duplis aut triplis aut vtiq; proportionalibus septimus numerus, cubitus est simul & quadrangulus, vtrãque speciem cõtinens, tum incorporeæ, tum corporalis essentiæ. incorporeæ quidem planiciem, quam cõficiunt quadranguli, corporalis verò iuxta aliam dimẽsionem, quã cõficiunt cubi. id euidentissimè patet in modò dictis numeris. mox enim ab vnitate dupla ratione crescens septimus, scilicet L X I I I I, quadrangulus quidem est, octies octo multiplicatis: cubus autẽ quater quatuor quater. rursum tripla ratione crescẽs ab vnitate septimus, videlicet D C C X X I X, quadrãgulus quidem est multiplicato per seipsum X X V I I. cubus autẽ multiplicato nouies nouem nouies, sempérq; à septimo incipiens vt prius ab vnitate, & eadẽ proportione augens vsq; septimum, inuenies omnino eum crescere in cubum simul & quadrangulũ. Ergo à L X I I I I com

positus dupla ratione faciet septimum M M M M X C V I, quadrangulum simul & cubum, quadrãgulum quidem latus habentẽ ipsum L X I I I I, cubicum verò numerum X V I. Trãseundum iam & ad alterã septenarij speciem quæ cõtinetur in denario, mirificam præ se ferentem naturam nõ minus quàm prior. Septem ipsa cõficiuntur ex vno & duobus & quatuor habentibus duas rationes cõcinnissimas, duplã videlicet & quadruplã. alteram diapason cõsonantiæ: alterã verò scilicet quadruplam, cõsonantiã disdiapason cõficientem. cõtinet & alias diuisione septenarius, cõstans ex quibusdam cõiugationibus. diuiditur enim primùm in vnitatem & senionẽ, deinde binarium & quinarium, postremò in ternionẽ & quaternionẽ. Est autem hæc quoq; proportio numerorum admodum musica. sex enim ad vnum habent rationem sexcuplã, sexcupla autem ratio maximum inter tonos interstitium facit, quo distat grauissimus ab acutissimo, sicut demõstrabimus, cùm à numeris ad harmonias sermonem traduxerimus. cæterùm quinque ad duo maximã in harmonia vim ostendunt, fermè æquipollentẽ harmonię diapason, quod in regulis eius artis apparet liquidissimè. quatuor autẽ ad tria primam harmoniam efficiũt supertertiam, quæ est diatessaron. Præterea aliam quoq; pulchritudinem suam profert septenarius, eámq; sacræ cõsiderationis. Cùm enim constet è ternione & quaternione, rectam in rebus & nusquam vergentem figurã naturaliter exhibet. id quomodo fiat declarandum est. rectangula forma, quandoquidem est principium qualitatũ, cõstat ex numeris his, I I I & I I I I & V. tria autem & quatuor, quæ quidem est essentia septenarij, rectum angulum efficiunt. nam obtusus & acutus inæqualitatẽ, cõfusionem & imparitatem præ se ferunt. cũ sint iusto acutiores obtusiorésve. at rectus collationem nõ admittit, nec fit recto rectior, semper sui similis, nec vnq; propriã naturã varians. Iã si rectangulus triãgulus figurarũ & qualitatũ est principiũ: in hoc autem rem maximè necessariam rectum angulũ essentia septenarij præbet, ternio simul & quaternio, meritò censendus est hic fons omnis figuræ & omnis qualitatis. Huc accedit & illud, quòd I I I planæ figuræ est numerus, quandoquidẽ iuxta vnionem est punctũ, linea iuxta duernionẽ, superficies verò iuxta ternionem ordinatur. quaternio porrò ad solidũ corpus pertinet, per accessionẽ vnitatis accedente ad superficiem altitudine, vnde liquet essentiam septenarij geometriæ & solida

metiendi esse principiũ,& vt cõpendio dicã, incorporeorum simul corporeorúmq;,tanta in septenario sanctitas est sita,vt præeminẽtiam habeat præ omnibus numeris nõ excedẽtibus denarium.nã ex illis alij gignunt nõ gignũtur, alij gignũtur quidẽ non gignunt tamen.alij tum gignunt tum gignũtur,solus septenarius in nulla harũ parte consideratur id ita esse demõstratione cõfirmandum est.Vnum quidẽ gignit omnes deinceps sequentes numeros,ipsum à nullo omnino genitũ.octo autẽ gignuntur quidem à bis quatuor,sed nullum gignunt,ex his qui sunt intra denariũ.item I I I I eundẽ locum inter genitores & prognatos obtinet. repetitus enim V I I I gignit, ipse gignitur à repetito I I.soli vt dixi V I I nec gignere natura dedit,nec gigni.quam ob causam cæteri quidem philosophi numerum hunc assimilãt natæ sine matre Virgini Victoriæ, quã ex Iouis capite exortã narrant fabulæ: Pythagorici verò vniuersitatis huius imperatori.nã quicquid nec gignit nec gignitur,immotum manet.in motu enim generatio, quãdoquidem & id quod gignitur,nõ caret motu.mouetur enim alterũ vt gignat,alterũ vt gignatur.solus autẽ nec mouet nec mouetur antiquus ille princeps & autor,cuius imago meritò dici potest septenarius.Attestatur meis dictis Philolaus verbis his:Est,inquit,autor & princeps rerum omniũ Deus,semper vnus, stabilis,immobilis,ipse sui similis,aliorũ dissimilis.Ergo in rebus intelligibilibus immobilis& impassibilis apparet septenari⁹. in sensibilibus quoq; declarat suam magnã latissimẽq; patentem vim,natã ad profectũ omnium terrestrium,vel lunæ certis recursibus.Quo autẽ modo considerãdum est: Septenarius ex vnitate & reliquis deinceps numeris compositus, gignit X X V I I I.perfectum numerũ æquatũ suis partibus. is ita natus numerus aptus est ad restituendam lunã in id momẽtum ex quo primùm cœpit crescere sensibiliter,& ad quod decrescendo solet recurrere:ea crescit à prima lunata facie vsq; dimidiatã diebus septenis,móxq; totidem aliis ad plenum orbem proficit:deinde rursum à meta per eandem viam à pleno orbe ad dimidiatum aliis septenis diebus recurrit, totidémq; ad lunatã faciem,quibus deinceps additis conficitur modo dictus numerus.Vocatur autem septenarius à proprietatis vocabulorũ studiosis etiã absolutorius:quia hoc absoluuntur vniuersa & perficiuntur. Id inde coniectare licet, quia omne corpus actiuũ tres habet dimensiones, longitudinem, altitudinẽ, & latitu

& latitudinem,quatuor autem fines,punctum,lineam, superficiem,solidum,ex quibus cõpositus conficitur septenarius.Impossibile autem erat corpora septenario metiri,iuxta illam è tribus dimensionibus suisq; finibus cõpositionem, ni contigisset primorum numerorum ideas, videlicet vnius, duorum, trium,quatuor,in quibus fundatur denarius, in se complecti naturam septenarij.nam modo dicti numeri quatuor quidem habent terminos,primum,secundum,tertium,quartũ:dimensiones verò tres,primam ab vno ad duo, secundã à duobus ad tria,tertiam à tribus ad quatuor.Præterea clarissimè demonstrant vim perfectiuã rerum insitã septenario vel ętates ab infantia senectutem vsq;,quas septimanis annorũ metimur.nãq; primo septennio dentes proueniunt,secũdo tẽpestiui ad genituram emittẽdam reddimur,tertio barbã promittimus,quarto augmentũ roboris consequimur,tum quinto tẽpus nuptias postulat,sexto vix intelligendi maturatur, septimo tum mens seipsa melior auctiórq; euadit tum ratio, octauo vtraq; plenè perficitur,nono verò æquitas ac mansuetudo,affectibus maiore ex parte perdomitis:porrò decimo finis vitæ optimus, integris etiamtum instrumentis sensuum.solet enim longa senectus vnumquenq; supplantare & affligere.quas ætates etiam Solon Athenienſium legislator descripsit his Elegiacis.

Impubes pueri septem voluentibus annis
Claudunt enatis dentibus eloquium.
Post alios totidem,diuorum numine dextro,
Occultum pubis nascitur indicium.
Annis ter septem prima lanugine malas
Vestiet,ætatis robore conspicuus.
Quartus id augebit iam septenarius,isq;
Optima virtutis proferet indicia.
Adde alios totidem,festinans ocyus ætas
Coniugio monuit quærere progeniem.
Sexta ætas animo si quid deest addet,eáque
Discet quid deceat,quid quoque dedeceat.
At quæ succedunt per proxima ter duo lustra,
Ornabunt linguam dulcibus eloquiis.
Nona ætas languet,tum frigida membra retardant
Virtutem non vnquam interituram animi.
At quisquis decimam poterit contigere metam,
Iam tempestiuo funere conciderit.

Ita quidem Solon modo dictis decẽ ſeptimanis humanã vitam dinumerat. Hippocrates verò medicꝰ ait ſeptẽ eſſe ætates, infantis, pueri, adoleſcẽtis, iuuenis, viri, ſenioris, ſenis. Harum menſurã ſeptimanas annorum, non tamẽ deiuceps. Sic autem dicit: In hominis natura ſeptẽ ſunt tẽpora, quas ætates vocant, infans, puer, adoleſcẽs, & reliquæ. Infans eſt donec intra ſeptẽnium dentes amittat. Puer vſq; genituræ excretionẽ, ad geminatum ſeptenniũ. Adoleſcens vſq; barbæ hirſutiem, ad annum ter ſeptimum. Iuuenis vſq; dum creſcit totũ corpus, ad quater ſeptimũ. Vir vſq; vndequinquageſimũ, ad ſepties ſeptimũ. Senior vſq; ſextum ſupra quinquageſimum, ad octies ſeptimum. Quicquid verò deinceps ſequitur, ad ſeniũ pertinet. Illud quoque ad peculiarem ſeptenarij cõmendationem affertur, quòd mirum habeat in natura ordinẽ, cõſtans ex tribus & quatuor. Tertiũ quidem ab vnitate ſi quis duplicet, inueniet quadrãgulum. quartũ verò cubum. ex vtroq; autem compoſitũ, cubum ſimul & quadrãgulum. Itaq; ab vnitate tertius, in dupla ratione quadrangulus eſt. Quartus verò, ſcilicet octo, cubus, ſeptimus autem quatuor ad ſeptẽ, cubus ſimul & quadrangulus, ita vt omnino pfectus ſit ſeptimus numerus, ambas æqualitates promittens, & ſuperficialẽ per triangulum, iuxta ternionis cognationẽ: & ſolidam per cubũ iuxta familiaritatẽ quam habet cũ quaternione. Externione autẽ & quaternione fit ſeptenarius. Eſt autem nõ ſolùm perfectiuus, ſed vt verbo dicam, maximè harmonicus, & quodãmodo fons pulcherrimi diagrãmatis, q̃ omnes harmonias, ſcilicet diateſſaron, diapente, diapaſon: omnes itẽ proportiones, ſcilicet arithmeticã, geometricã, & inſuper harmonicã cõtinet. Is laterculus conſtat ex his numeris, ſex, octo, nouem, duodecim. octo quidẽ ad ſex ratione ſupertertia, quæ eſt harmoniæ diateſſaron. Nouem verò ad ſex ſeſquialtera, quæ eſt diapẽte. At duodecim ad ſex ratione dupla, quę eſt diapaſon. Cõtinet autẽ (vt dixi) etiã proportiones omnes: arithmeticam quidẽ in his numeris, ſex, nouẽ, duodecim. ſicut enim medius primũ tribus ſuperat, ita totidẽ ſuperatur ab vltimo. Geometricã verò ex his quatuor numeris, ſcilicet ſex, octo, nouem, duodecim. Qua enim ratione ſe habent octo ad ſex, eadẽ duodecim ad nouẽ. Eſt autẽ ratio ſupertertia. Harmonicã porrò ex his tribus, ſex, octo, duodecim. eſtq; harmonicæ proportionis duplex iudiciũ. Vnum, quando quam rationẽ habet vltimus ad primũ, eãdem habet id quo ſuperat vltimus mediũ, ad

id

id quo primus ſuperatur à medio. Id euidentiſsimũ fiet ex modò propoſitis numeris, qui ſunt ſex, octo, duodecim. Vltimus enim primi duplus eſt, & partes quibus ſe inuicem hi numeri ſuperant, itẽ duplę. Nam duo denarius octonariũ ſuperat quatuor, & octonarius ſenarium duobus. Quatuor autẽ duorum duplum eſt. Alterum autẽ iudicium harmonicæ proportionis, quãdo medius æqua portione & ſuperat & ſuperatur ab extremis. octo enim conſiſtẽs in medio, ſuperat primum portione tertia. ſubtractis enim ſex, reliqua duo ſunt primi tertia portio. ſuperatquoq; ab vltimo æqua portione. Subtractis enim octo à duodecim, reliqua quatuor fient vltimi portio tertia. Hæc neceſſariò dicẽdã habuimus de pulchritudine quã habet hoc diagramma ſiue laterculus, ſiue quocunq; alio libet appellare nomine. tot ideas atq; etiam plures ſeptenarius oſtẽdit in rebus incorporeis & intelligibilibus. extendit autẽ ſe eius natura & in omnem viſibilem eſſentiam, quæ cælum ac terrã, id eſt, huius vniuerſi fines occupat. quæ enim mundi pars erga ſeptenariũ non afficitur, amore & deſiderio eius domita? Primò cælum ipſum aiunt ſeptẽ cinctũ circulis, quorũ nomina ſunt hæc, arcticus, antarcticus, tropicus ſolſtitialis, tropicus brumalis, æquinoctialis, ſignifer, & inſuper lácteus. nam horizon noſtrum eſt accidẽs, quatenus quiſq; aut acutè cernit, aut contrà, ſenſu circũquaq; protendente ſe vlterius aut citerius. certè erraticarũ cohors aduerſum fixis curſum tenẽs, ſeptẽ diſtinguitur ordinibus, maximum præ ſe ferens affectum erga terrã & aëra. nam hũc quidem quaternis quotãnis temporibus variat, per ſingula infinitas mutationes afferẽs, tráquillitatibus, ſerenitatibus, nubilationibus, procellarũ violẽtia. Fluuios quoq; inundant & minuunt, campósq; ſtagnare aut contra ſqualere faciunt. Quin & in mari eaſdem vices inducũt, accedẽte recedentéq;. Licet enim videre ſinus marinos vbi refugiente æſtu amplum repentè littus exiſtit; & paulò pòſt reuertẽte mare ſe reddit altiſsimum, nõ paruis onerariis, ſed cẽties cẽtenas amphoras vehentibus nauigabile. Nec minus terrenis omnibus tum animãtibus tum ſtirpibus largiũtur incremẽta maturitátemq; fructuũ, ſingulorum naturam fouendo ad curſus recurſusq; indefatigabiles, vt noui flores ſuccedant móxq; matureſcant ad præbẽdam indigẽtibus copiã. Vrſa quidẽ quã vocant nautarũ deductrix, è ſeptẽ ſtellis conſtat: quã ſpectãdo gubernatores mille viis ſulcãt maria, tentãtes rem arduã & maiorẽ

quàm pro humana sapientia. hoc enim scopo vsi, scrutãdo inuenerunt regiones ignotas maioribus, continentis quidẽ inclitas insulas, insulani verò in cõtinente sitas. oportebat enim à purissima cæli essentia animali Deo charo terræ simul marisque recessus abditos ostendi, videlicet humano generi. Huc accedit etiam pleiadum chorus ex septem stellis absolutus, quarum emersus & occultationes magnorum cõmodorum causa fiũt omnibus: his enim occidentibus sulci proscindũtur ad sementẽ. ortu verò earum instãte, lætum futuræ messis nuntiũ afferunt. exortę item agricolas gestientes ad cõportationem rerũ necessariarũ excitant. illi verò libẽter recundunt cibaria, quæ mox in quotidianos vsus depromant. Sol ipse diei dux, bina quotãnis æquinoctia faciens, vere atq; autumno, vernũ in ariete, autumnale in libra, euidentissimã probationẽ exibet diuinæ maiestatis in septenario. vtrũq; enim æquinoctiũ sit mẽsę septimo. qbus tẽporib⁹ etiã festa indixit lex duo maxima & celeberrima, quãdoquidẽ vtroq; quicquid terra fert perficit, vere quidẽ frumentum & quæcunq; seminamus alia: autumno verò vitis fructus & plerarũmq; aliarum arborũ. & quoniã à cælestibus terrena dependent iusta quendã naturalem cõsensum, septenarij ratio supernè orta, descẽdit & ad nos, vt mortales inuiseret. Iãprimum nostræ animæ, excepta mente rectrice, partes septẽ sunt, accedẽte ad quinq; sensus organo vocis, & postrema vi genitali. quæ sanę omnia, sicut fit in miraculosis machinis, à mẽte tanquã occultis quibusdã neruis trahẽte, nunc mouentur, nunc sinũtur quiescere, vtcũq; motus aut quies cõpetit, Similiter & corporis siquis internas externásve partes examinet, septenas inueniet. in propatulo quidẽ hasce: caput, pectus, ventrẽ, manus geminas & pedes: intestinas verò stomachũ cor, pulmonẽ, lienẽ, iecur, renes duos. itẽ quod regnũ obtinet in animãte caput, maximè necessariis instrumentis septẽ vtitur, geminis oculis auribúsq; & totidẽ naribus, septimóq; ore, per quod mortalia (vt ait Plato) intrãt, exeũt immortalia. Intrant enim id cibi & potus, corruptilis corporis alimẽta corruptibilia: prodeũt autẽ à ratione immortalis animę immortales leges, per quas rationalis vita regitur. Itẽ quæ per visum præstãtissimũ omniũ sensuum iudicãtur, ad eũdem numerũ pertinẽt in genere. Septem enim sunt quæ cõspiciũtur, corpus, distãtia, figura, magnitudo, color, mot⁹, status, præterea nihil. Vocis quoq; mutationes vniuersæ cadunt in septenariũ, acuta, grauis, circũflexa, quarto loco vox

co vox aspera, quinto lenis, sexto lõga, breuis septimo. Quin & motus septẽ esse animaduertũtur, sursum, deorsum, dextrorsũ, sinistrorsumq;, prorsum, retrorsumq;, & in orbẽ, sicut clarissimè liquere potest ex saltationibus. Aiunt insuper excrementa quoq; corporis subiici modo dicto numero. nãq; ex oculis promanant lachrymæ, sicut per ambas nares purgationes capitis, per os item saliuæ quas exspuimus. Insunt etiã geminæ cloacæ per quas deriuãtur superfluitates corporũ, altera antica. postica altera. Sextũ est per totũ corpus sudoris profluuiũ, adhæc naturalissima seminis effusio per membra genitalia. Rursum mulierũ fluxus mẽstruus ad diem vt plurimũ septimũ durat: & fœtus intra vterũ mẽsibus septẽ animãtur naturaliter, vt quiddam valde mirãdũ accidat. Fiunt enim septimestres partus vitales, cùm octimestres omnino impossibile est viuere. Acuti quoq; morbi corporũ, præsertim cùm ex mala tẽperatura virium in febres cõtinuas incidimus, septimo fermè die iudicãtur. Hic enim in tali de vita certamine, aliis salutẽ, aliis mortẽ decernit. Eiusdem numeri vis non solùm in iam dictis, verùm etiã in optima quaq; scientiarũ versatur, vt grãmatica & musica. Lyra enim septẽ tenta fidibus, proportione respõdens septẽ erraticarũ choreæ, memorabiles harmonias perficit, princeps inter omnia, ppemodũ instrumẽta musica, inter elemẽta quoq; grãmaticæ, vocales quæverè sic dicũtur, septẽ sunt, quãdoquidẽ & per se vidẽtur sonare, & aliis cõiunctæ, voces articulatas efficiunt, nã in semiuocalibus supplẽt quod deest, reddendo sonos integros. mutarũ verò vertũt & mutãt naturas, afflando eis virtutes proprias, vt ineffabiles anteà, iam fiãt effabiles. Quãobrẽ mihi vidẽtur primi nominũ impositores, quippe sapientes, vocasse hũc numerũ ἁπὸ τοῦ σεβασμοῦ, id est ab insita maiestate honestatéq;. Romani certè addito sigma quod deest in Græco vocabulo, clarius etiã exprimũt vim etymologicã, SEPTIM eũ appellando, à maiestate (vt dictum est) honestatéq; ipsius. Hæc aliáq; plura à philosophiæ studiosis dicũtur de septenario, propter quæ summo honore in natura superna dignatus est, nec minus honoratur apud præcipuos vel Græcos vel Barbaros. q exercẽt disciplinã mathematicã: in honore est etiam apud virtutum amãtissimũ Mosen, qui cius pulchritudinẽ inscripsit sacratissimis legis tabulis, eandémq; animis posterorũ cũctorũ eũdẽ insculpsit. post sex dies iubẽs festũ agi septimo, ab aliis abstinẽdo operibus quæcunq; ad quęrẽdum parãdúmq; victũ

attinent, interim vocãdo vni philosophiæ studio corrigẽdisq; moribus & examini cõscientiæ: quod insitum in anima, tanquã iudex obiurgare nõ veretur, aliis intẽtãdo minas vehemẽtius, alios admonẽdo modestius: eos quidẽ qui spõte sua cõtumaces sunt, minis territãs, eos verò qui peccãt inuiti per imprudẽtiã, ciuiliter admonẽs, ne posthac labãtur similiter. Deinde per epilogũ creationẽ mundi summatim memorãs, inquit propheta: Hic est liber generationis cæli, & terræ, quando creata sunt, die quo fecit Deus cælum & terrã, & omne virgultũ agri antequã oriretur in terra, omnẽq; herbã agri prius quàm germinaret.] An nõ manifestè ĩcorporeas & intelligibiles ideas memorat, quibus tanquã anulis signatoriis exprimi res sensibiles cõtigit. prius enim quàm terra virgultũ proderet, ait in rerum natura virgultũ ipsum fuisse, & prius quàm herba in agro existeret, herbã fuisse inuisibilẽ: subintelligendũ autẽ quod & ante singulas res alias quas sensus indicant, antiquiores effigies mẽsurẽq; quibus effigiãtur & metiuntur, iã fuerant. nam etiãsi particulariter percẽsuisset omnia, vir alioqui breuitatis studiosus siquis alius, nihilominus iam dicta pauca hæc essent exẽpla naturæ vniuersorũ, quę absq; incorporeo exẽplari nihil in rebꝰ sensibilibus perficit, deinde ordinẽ sequẽdo, & obseruãdo rerũ cõsequentiã dicit: Fõs autẽ ascẽdebat è terra, & irrigabat omnẽ superficiẽ eius.] Nam alij philosophi vniuersam aquã aiũt esse elementũ vnum ex quatuor, ex quibus mundus creatus est. sed Moses acrioribus oculis etiã lõginqua diligenter cõtemplari, & cõprehendere solitus, elemẽtum quidẽ opinatur esse magnũ hoc mare, partem quartã vniuersi, quã posteriores oceanũ nominãtes, maria quæ nos permeamus ad illũ collata habere portuum magnitudinẽ existimant. dulcem autem aquã & potabilem secreuit à marina, quã terræ attribuit, ratus huius partem nõ illius, vel ob causam dictã superius. vt tanquã vinculo cõtineatur dulci qualitate pro glutine insita. arida eñ relicta nullo subintrante humore, q foramina ipsius varia permearet, fortasse fatisceret. nunc cõtinetur & permanet, partim vi vniẽtis spiritus, partim humore qui nõ sinit arefactã abire in fragmẽta maiora minoráq;. & hæc quidã vna est causa. iam dicenda & altera, à veritate tanquã scopo nõ aberrans. Nihil è terra genitum absq; humida essentia cõsistere natura patitur. id semina iacta indicant: quæ quidem aut humida sunt vt animaliũ, aut sine humiditate non germinãt, qualia sunt stirpiũ. Vnde liquet necessa

necessariò dictã humidam essentiã partẽ esse terræ omnia pariẽtis, sicut mulieres opus habent mẽstruis. Aiunt enim naturę perquisitores hanc esse fœtuũ essentiã in vtero, nec dissentaneũ est ab his quæ diximus quod mox dicetur. Cuilibet matri tanqua partẽ summè necessariã natura scaturientes mãmas addidit, prępарãs alimenta nascituris infantibus. Mater autẽ etiam terra esse videtur, quapropter & prisci illis placuit vt vocaretur Ἀμήτηρ, compositò è matre & terra nomine. nõ eñ terra mulierem (vt dixit Plato) sed mulier terram imitatur: quã verè poëtica gens omniparentẽ, frugiferã, Pandorámq; nominare solita est: quippe causam generationis & perpetuitatis tã stirpium quàm animalium. Meritò igitur terrę quoq; antiquissimæ matrum ac fœcundissimæ natura tanquã mammas dedit, amnium fluenta fontiúmq;, vt stirpes rigentur, & omnia animalia potum copiosum habeant. Post hæc autem inquit: Formauit Deus hominem. humo sumpta de terra: & inspirauit in faciem eius spiritum vitæ.] Hic quoq; manifestissimè docet, plurimum differre inter eum qui nũc formatus est hominem, & eum qui ad imaginem Dei factus est antea. Qui enim nunc formatur, sensibilis est, particeps qualitatis, ex corpore cõstans & anima, vir & mulier, natura mortalis. Ille verò ad imaginẽ factus, idea quædam aut genus aut signaculum, intelligibilis, incorporeus, nec mas, nec fœmina, naturaliter incorruptibilis: sensibilis autem & specialis hominis structurã cõpositam esse ait ex terrena essẽtia & diuino spiritu. Factũ enim corpus quidem ex humo quã sumpsit artifex, & formam humanã inde effinxit. anima verò ex nulla omnino re creata, sed ex patre atq; rectore rerũ omniũ. Nã quod dicit Inspirauit, nihil erat aliud quàm spiritus diuinus è beata illa & felice natura in coloniam hãc missus ad vtilitatẽ nostri generis: vt quamuis mortalis sit iuxta partẽ conspicuã, saltẽ iuxta inuisibilẽ immortalis reddatur. Quamobrẽ, propriè dicere licet, hominẽ mortalis & immortalis naturæ esse cõsciũ, vtriusq; quãtũ necesse est participẽ, factúmq; mortalẽ simul & immortalẽ: mortalẽ iuxta corpus, iuxta mentẽ immortalẽ. Ille autẽ primus homo terrigena, princeps totius nostri generis, vtraq; parte prestãtissimus & anima & corpore factꝰ mihi videtur, lõgéq; posteros suos antecellere vtraq; præstãtia. hic ipse enim erat re verâ pulcher atq; bonus. Coniecturã autẽ formositatis eius corporis vel ex tribus causis licet capere, quãrũ prima est hæc. Cùm terra tũ recẽs extitisset secre

secreta ab aquarum mole,quod mare appellatū est,sequebatur vt materia rerū sincera& infucata puráq; esset,ex qua quicquid cōficiebatur,meritò erat inculpabile. Altera verò,quia non ex quauis terræ parte humo sumpta videtur Deus hanc humana specie statuam formare voluisse summa cum diligentia:sed selecta vndequaq; optima,ex pura materia ad id quod inerat purissimū excolasse accuratè,quod maximè ad hoc opus aptum erat.Domus enim quædam aut templū sacratum fabricabatur rationali animæ, quam illa diuina imago circūferre debebat. Tertia ne cōferenda quidē cum iam dictis. Opifex bonus erat arte quoq; inter cætera,vt singulæ corporis partes & priuatim cōuenientibus absoluerētur numeris,& aptè in vniuersum cohærerent.Ad eam per omnia quadrantē cōmensionē accessit& habitudo bona & color appositissimus, vt quàm maximè fieri potest pulcherrimus idē qui primus homo aspiceretur. Quod autem in anima quoque par inerat præstantia,manifestum est. nullo enim creato exemplari in ea faciēda vsus videtur,sed solo(vt diximus)suoipsius verbo.ideóq; narratur effigiem & imitamētum fuisse hunc hominem inspiratum in faciem,vbi sensus locātur,quibus corpus animauit Opifex. deinde ratione in partem principalem imposita circundedit ei satellitium,vt colores & sonos,itidémque sapores atque vapores & cętera similia tractaret, quæ sine ope sensuum per seipsam percipere non poterat.sequitur autē necessariò,omnibus modis pulchri exēplaris pulcherrimam esse imaginem. nam Dei verbum etiam eam quę in natura est pulchritudinē superat,quippe non ornatum pulchritudine,sed ipsum ornamentum illius(si vera fatēda sunt)decentissimum.Talis mihi videtur factus primus homo tum corpore tum anima, omniū quotquot sunt fuerúntve præstantissimus.Nos enim ex hominibus gignimur,illum verò Deus condidit.quanto autem melior autor, tātò etiam opus melius:quemadmodum sanè quicquid viget senescēte melius est,siue animal,siue planta,siue fructus, siue aliud quid ex his quę natura cōtinet.itaq; par est illum recens creatum hominē robur fuisse vniuersi nostri generis, posteros verò eius non ita viguisse,degenerantibus vsq; formarum & viriū successionibus:quod quidē & in plastarū & in pictorum arte vidi fieri. deteriora enim sunt quę exprimuntur ad exēplar propositū.quod si hæc ipsa imitetur plastes pictórve,multò magis degenerant: quippe lōgè remota à principio.simile quiddā.in magnete spectatur

ctatur.nā qui è ferreis annulis ipsum tāgit, hæret tenacissimè: qui verò hunc deinceps,minus.pēdent tamē & tertius à secūdo & quartus à tertio,& quintus à quarto,& alij ab aliis per longā seriem vna vi trahente cōtinentéq;,sed nō eodē modo. Semper enim quo lōgius absunt à principio laxātur, cò quòd remittatur vis attractoria,nec iā pariter astringere valeat. Tale quiddā & humano generi accidisse videtur, per singula secula succedentibus exilioribus & corporis & animæ viribus ac qualitatibus. Quod si principem illum nostrū,non tantùm primū hominem,sed & solum mundi ciuē dicamus,dicemus verissimè. erat enim domus ei mūdus & ciuitas, haudquaquā manufacta ex modo creata saxorum lignorúmq; materia, in qua tāquam in patria securissimè habitabat,alienus ab omni metu, vtpote dignatus dominatione rerum terrestriū,& formidandus cęteris mortalibus animātibus,vt domino doctis obedire aut coactis,pacatéq; viuebat in iucunditatibus innocens. quoniā autē omnis legitima ciuitas habet instituta sua,necesse erat mundi ciues vti institutis cum toto mundo cōmunibus. Ea sunt recta ratio naturæ,quæ ratio magis propriè cognominatur ius, lex diuina,suum cuiq; ita vt debetur & cōuenit tribuens. huius ciuitatis ac reipublicæ opportebat esse quosdam ante hominem ciues,qui meritò dici possent magnæ vrbis ciues,amplissima pomœria sortiti ad habitandū,& asscripti in ius ciuitatis maximæ perfectissimæq;. hi verò quinā alij possint esse quàm rationales diuinæ naturæ,partim intelligibiles incorporeæque, partim nō sine corporibus,quales stellæ sunt.cum his cōuiuendo & colloquendo,verisimiliter in felicitate sinceriſsima degebat ille cognatus summi regis recens in lucē proditus:qui plenus largissimo spiritu diuino omnia tū dicere tum facere studebat ad placitum patris regisq; sui,sequens eius vias eisdem vestigiis,quā virtutes viam publicā muniunt:per quas vias solis animabus fas est incedere,eum sinē affectantibus,vt tādem reddātur genitori Deo similes. Atq; ita primi hominis vtraq; pulchritudo tā corporis quàm animæ,& si multò infra veritatem,certè pro nostra virili,quantū fieri poterat,dicta est.Posteritas autem eiusdē ideę particeps,necessariò tametsi obscuras, seruat tamen adhuc formas cognationis quæ sibi cū patre illo intercedit.cuiusnā cognationis?omnis homo iuxta mentē diuino verbo est cognatus,beatæ illius naturæ sigillū siue particula quædā,siue splēdor & quasi radi⁹:itē mūdo vniuerso iuxta

structur

structurã corporis. est enim cõtemperatus ex eisdem elemẽtis terra, aqua aëre, igne, singulis portionẽ suam conferentibus ad supplementũ materiæ sufficientissimæ: eam oportebat sumere opificem, vt fabricaret hanc visibilem imaginem. præterea in omnibus modò dictis regionibus tanquã in domesticis cognatisq; versatur, locum loco mutans. & aliàs aliò se conferens, vt proprie dicere liceat hominem esse omnia, terrenũ, aquaticũ, volucrem, cælestẽ: quatenus enim habitat & ingreditur in terra, terrestre est animal: quatenus vrinatur, natat, & sæpe nauigat, aquaticum. cuius rei testes sunt naucleri, negotiatores purpurarum captatores, cæterorúmq; cõchyliorum atq; piscium. quatenus autem sublime in pensilibus degit cœnaculis, meritò dici potest aëricola. atq; insuper cæleste, propter principem inter sensus visum, quo solem adversq; & lunã cæterarúmq; stellarum tum erraticarum tum fixarũ singulas euadit. Perpulchrè autẽ & impositio nominũ assignatur primo homini. ad sapientiam enim & regnũ pertinet. at ille sapiens est suimetipse discipulus & doctor per Dei gratiã, & insuper rex quoq;. Decet autẽ rectorem vt appellet vnumquenq; subditorum. eximiam verò oportet fuisse imperãdi vim in primo illo homine, quem accuratè formatũ Deus secũdo post honore dignatus, subpręfectum sibi, rectorem aliarum rerũ omnium constituit. quãdoquidem etiam tot seculorũ posteritas eius, euanescẽte iam per tã longũ spatium genere, nihilominus adhuc brutis dominatur, seruãs tanquã scintillã principatus & potentiæ hereditariæ. Ait igitur scriptura: Omnes animátes à Deo adductas ad hominẽ. vt videret quas hic appellationes singulis inderet.] non q̃ dubitaret, ignotum enim Deo nihil, sed sibi conscius q̃ rationalẽ in mortali naturã fecerit suaptè vi mobilem, ne ipse esset vitij particeps. itaq; periculũ faciebat iam noti tanquã præceptor, institũ ei habitũ excitans, & ad cõtemplationem operũ suorũ prouocans: vt eis ex tempore nomina imponeret, nec impropria nec incõuenientia, sed disertè rerũ proprietates exprimentia. cùm enim rationalis natura etiamtũ pura maneret in anima, nullo turbãte lãguore, aut morbo, aut affectu, purisq; vteretur tã corporũ quàm rerũ imaginationib⁹, nõ aberrabat à vero dũ nomina eis inderet, appositè significatis applicãdo, vt ad primũ vocabuli sonũ mox natura cuiusq; intelligeretur. tantũ omnigenarum virtutum inerat homini, cõtendenti ad ipsum finẽ humanæ felicitatis. Verùm quia nihil est in rebus genitis firmũ, sed omnia

omnia mortalia necessarias mutationes admittunt, oportebat & primum hominẽ experiri aliquam infelicitatẽ. vt autẽ obnoxius viueret, occasio fuit mulier. donec enim solus erat, similitudine referebat creatũ mundũ & Deum, gestãs vtriusq; naturæ formas expressas in anima, non omnes, sed quotquot earum mortalis ipsa capere poterat. vbiverò formata est & mulier, cõspicatus germanã speciem, & cognatã formam, gauisus eo spectaculo, & accedens eam cõplexus est. at illa cùm nullũ animal videret sibi similius, libẽter eum resalutauit, & reuerẽter. deinde superueniẽs amor, tãquã vnius animalis duo dimidia prius distãtia collecta tũc in vnum coaptauit, indita vtriq; cupidine gignẽdi similem prolẽ per mutuã consuetudinẽ. ea cupido etiã corporum voluptatẽ peperit. Vnde est origo iniquitatũ præuaricationúmq; omnium: quãdo talis voluptas mutauit mortalẽ & infelicẽ vitam beata immortaliq;. Viro autẽ adhuc solitariã vitam degente, necdum formata muliere, paradisus à Deo plãtatus dicitur, nostris his nequaquã similis. nostrorũ enim inanimata sylua est, arboribus plena omnigenis, aliis semper virentibus ad amœnitatẽ perpetuam, aliis primo vere pubescẽtibus ac germinãtibus. rursum aliis mites fructus in vsum humanũ ferẽtibus, nõ modò ad necessitatẽ, sed & ad superfluas voluptates vitę delicatioris: aliis dissimilem, qui necessariò feris relinquitur. at Dei paradisus animatas omnes arbores habet rationéq; prædítas, quarũ fructus virtutes sunt & incorruptus intellectus atq; sagacitas, quid turpe sit, quid honestũ, diiudicãs. ad hæc vita sana & incorruptibilitas. & quicqd est simile, hæc autẽ philosophia per similitudines magis quàm ꝓpriè, loqui videt. arbores em̃ in terra nec vnquã prius natæ sunt, nec nascituras est credibile, vitæ aut intellect⁹ feraces, sed vt puto subindicat: per paradisum quidẽ principalis vis animæ, quæ est plena ceu plantis, innumeris opinionibus: per arborem autẽ vitæ, pietas inter omnes virtutes eminentissima, per quã immortalis redditur anima: sicut per dignotionem boni maliq; arbitra prudentia, quæ discernit res naturaliter contrarias. his ceu terminis in anima positis, Deus tanquã iudex considerabat vtrò esset propensior, & postquam vidit eam vergere ad calliditatem, sanctitate pietateq; posthabita, ex quibus immortalis vita prouenit, meritó eiecit pulsam è paradiso in exilium. præcisa omni spe reditus, propter eius erratum difficile sanatu & incurabile, quandoquidem etiam deceptionis occasio non mediocriter

ter fuit culpabilis, non dissimulãda hoc loco per silentiũ. Fertur antiquum illum veneficũ & terrigenã serpentem humana voce vsum esse. is olim conditi ante omnes viri vxorẽ aggressus, opprobrauit ei stupiditatẽ & numinis reuerẽtiam nimiã, ꝙ cunctando procrastinaret carpere fructũ aspectu speciosissimum omnium, gustu verò suauissimum: ad hæc vtilissimum. quippe cui vis insit dignoscẽdi bona & mala. ibi mulier ꝓpter mẽtis incõstantiam incõsideratè assentiens, gustatũ pomu viro cõmunicauit. itáq; ambo repente ex innocentia simplicitatéq; morum, in calliditatẽ mutati sunt. Id indigné ferẽs ille pater (merebatur enim iram facinus, quandoquidem neglecta vitæ immortalis arbore, hoc est virtute absolutissima, vnde longæuam ac beatã vitã carpere potuerãt, breuem mortalémq;, non dico vitã, sed tẽpus erũnosum prætulerãt) pœnæ meritæ sentẽtiam eis intulit. Sunt autẽ hæc nõ figmenta fabulosa, qualibus poẽtæ ludunt & sophistæ, sed figurata documenta, ad allegorię scrutationem inuitantia per latentes coniecturas, quas si quis sequatur vt decet, serpentẽ haud absurdè voluptatẽ subindicare interpretabitur: primũ quia pedibus carẽs pronus vẽtre nititur: deinde quia terræ glebis pro cibo vtitur: tertio, quia venenum gestat in dentibus, quo solet morsos tollere. Quibus omnibus malis obnoxius est homo voluptati deditus: quippe qui ægrè caput attollit, grauatus depressusq;, subuertente supplantantéq; ipsum intemperantia. Vescitur quoq; non cibis cælestibus, quos sapiẽtia viris contẽplatiuis per sermones & opiniones porrigit: sed his qui quotannis è terra proueniant: vnde ortę æbrietates & cupedinarij gulosíq; appetitus ventris, postquam auctæ totum hominem dediderũt huiusmodi studio, ea quoque quæ sub ventre sunt excitant & in furores quosdã erũpere faciunt. qui enim coquorum & popinariorũ laborẽ abliguriunt, attacti caput nidoribus ex condimentis exhalantibus, participes huius turpitudinis fieri cupiũt. & vbi quis sumptuosam mensam viderit, toto corpore in appositа irruit, dátq; operam vt expleatur omnibus. hoc solum sẽ ectás, vt nihil è tanto apparatu sinat reliquũ. Quamobrem nõ minus quàm serpens in suis dẽtibus venenũ circũfert: hi sunt enim insatiabilitatis ministri & operarij, nihil nõ ad cibũ secãtes cõterentésq;: qui primò linguæ diiudicandos sapores offerant, deinde gulæ. Est autem immoderata ciberũ congestio lethifera naturaliter & venefica, vtpote concoctionẽ præ multitudine non admittentibus

bus quæ ingesta sunt, quãdo adduntur alia super alia priusquã priora digesta sint. Vocem autem humanam serpẽs emisisse dicitur, quia plurimos sui studiosos propugnatorésq; voluptas habet: qui defensione huius suscepta, nouam audent afferre doctrinam, tribuentes ei potentiam in rebus omnibus magnis ac paruis absq; vlla exceptione. quãdo & primi maris fœminæq; congressus sequestram habent voluptatem, & genituræ absque hac non perficiuntur. tum quæ genita sunt nullius prius cõsuetudinẽ affectant quàm huius, quippe gaudentia voluptate, contrarium verò huic dolorem ægre ferẽtia. quapropter plorat infans recens editus, nimirum dolẽs propter frigus. nã è calidissimo loco vuluæ, in qua lõgo tempore habitauerat, progressus repentè in aërem frigidum & inassuetũ sibi, velut ictus eo sentit, doloris ac vexationis manifestissimum fletu præbens indicium. festinat enim, vt aiunt, ad voluptatem, tanquam ad maximè necessarium & cuncta complectẽtem finem omne animal, præcipuè homo. Nam reliqua per solum gustum & genitalia frui hac expetũt, homo per alios quoque sensus, quicquid spectatu auditúq; delectare potest cõsectans auribus atque oculis. Quin & alia dicuntur in laudẽ huius affectus plurima, & quòd sit animalibus familiarissimus atq; cognatissimus. Verùm satis sint exempli causa iam dicta, propter quę humanam vocem serpens emisisse visus est. ideo, vt puto, Moses etiam in legibus quas priuatim scripsit de animalibus quæ sint cibis apta, quæ nõ, maximè laudat eum qui vocatur ophiomacus. Est autẽ reptile subnixum lõgis cruribus, quibus à terra pro ingenio suo prosilit & sublime fertur, quemadmodum cætera locustarũ genera. nam hic ophiomacus nihil aliud mihi esse videtur, quàm tẽperantiæ symbolum, quæ implacabile absque vllis induciis bellum gerit cum voluptate atque intemperantia. altera enim frugalitatẽ, parsimoniã, sola necessaria, subrigidã honestámq; vitã eximiè cõplectitur: altera operositatẽ sumptuositatémq;, quæ lautitias delitiásq; afferunt animæ atq; corpori, & vitã reddunt obnoxiam, morte molestiorẽ his qui rectè sapiunt. Cæterùm voluptas suas præstigias ac fraudes viro nõ audet admoliri, sed fœminæ. & per hanc illi, idq; admodum appositè efficaci térq;, in nobis enim quasi vir est mẽs, sensus quasi fœmina. Voluptas verò prius appellat pertentátq; sensus, per quos id quod principale est mentẽ illicit. Postquam enim singuli sensus eius veneficiis subiecti fuerint, adlubescẽtes his quæ offeruntur, co-

loribus figurisq; variis visus, vocum cõcentibus auditus, saporum suauitatibus gustus, exalantiũ vaporum fragrantiæ odoratus, acceptis his donis tanquã famuli afferunt ea veluti dominę ratiocinationi, aduocatã adhibẽdo suadelã, ne repulsam vlla in re patiãtur. Ratio porrò inescata, iãmq; ex regina facta subdita & serua ex domina, & exul ex ciue, mortalis sit quę immortalis antea fuerat. Omnino enim scire oportet, quòd voluptas tãquã lasciua meretricula amatorem appetit. quærẽs stupri conciliatores per quos illũ ceu hamo capiat. sunt autẽ huius cupidinis sequestri sensus, quos postquam inescarit, facilè mentẽ subiugat: quæres externas introadmittat, illis internuntiis & ostentãtibus singularũ formas, & ei suum affectum imprimentibus. nam ceræ similis, recipit per sensus imaginationes, quibus apprehendit corpora, quod per seipsam non valet, vt antè dixi. Cõtinuò autem mercedẽ voluptatis habuerunt, qui primi sese in seruitutẽ dediderũt molesto huic morbo & insanabili: mulier quidẽ vehemẽtes dolores parturitionis, & in reliqua vita cõtinuas tristitias, præsertim in gignẽdis educãdisq; liberis, ægrotis sanisq;, in prosperitate & aduersitate degẽtibus, quominus libertate frueret, vitæ sociũ agnoscẽs pro dño, cuius mãdata exequi necesse habeat, viro itẽ pro parte sua labores exãtlandi sũt apposĩti, sudorésq; cõtinui, vt acquireret necessaria victui, præterea mulctat vbertate terræ spõtanea, quę prius absq; agricolæ opera artéq; fertilitatẽ didicerat iã verò inexaustis laboribus succurrẽdũ est inopiæ ne fames internecionẽ afferat. Opinor ẽm quẽadmodũ sol & luna perpetuò lucẽ ministrãt semel iussi in rerũ primordio, & diuinũ mãdatũ indesinẽter faciunt, nõ ob aliã causam q̃ quia malitia procul terminis cæli exulat: eodẽ modo terræ quoq; latifundia frugifera sine arte curáque agricolarũ latura fuisse ingẽtes rerũ copias annuis prouẽtibus. nunc autẽ perrẽnes illi fontes Dei gratiarũ retẽti sunt, postquã cœperũt vitia malores q̃ virtus profect⁹ facere, ne in indignos profunderetur beneficẽtia. Itaq; debuerat humanũ genus, ũ pœna par culpę lucnda esset, omnino deleri propter tantã erga benefactorem seruatorémq; Deũ ingratitudinẽ. at ille suoptè ingenio clemẽs, misericordia vindictã moderat⁹ est, genus quidẽ manere sinẽs, victũ autem nõ æquè vt antea præbẽs, ne duobus malis accedẽtibus, otio sauritatéq; proni ad vim & peccatũ fierent. Talis erat vita innocẽter ab initio simplicitérq; viuentiũ: talis item postquã virtutẽ posthabuerunt vitiis, à quibus abstinendum

nendũ est. Licet porrò ex superiore de mũdo cõdito narratione alia quoq; multa nos discere, præcipuè quinq; res omniũ pulcherrimas & optimas. primũ, esse & præesse numẽ, ne nos fallãt impij: quorũ alij dubitarũt, ambigẽdo an sit: alij verò his audaciores perfricta frõte negauerũt esse, sed verbis tantũmodo celebrari ab hominibus per figmẽta fabularũ veritatẽ adumbrãtibus. Secũdò, Deum vnũ esse, ne fallamur à multorũ deorũ assertoribus: quos nõ pudet deterrimã reip. speciem ex terra in cælum transferre vulgi potentiã. Tertiò (sicut iam dictum est) mundũ esse factũ, aduersus eorum opinionẽ qui eum insectum sempiternúmq; esse cõtendunt, nihil Deo tribuentes amplius. Quartò, hunc ipsum creatum mundũ esse vnũ, quando & vnus eius opifex est, qui hac vnitate opus suũ simile sibi reddidit, ad cuius vniuersi perfectionẽ vsus est omni essentia. integrũ enim nõ esset, nisi cõpactũ & constitutũ fuisset ex omnibus partibus. nam non desunt qui credãt plures mundos esse, quidam etiam infinitos, ipsi carentes fine modóq; ignorãtiæ, & ad veritatem indociles: quos nosse caueréq; bonũ est. Quintò, præesse mundo Dei prouidentiã. semper enim autor curã gerit operis sui. communi necessariáq; lege naturę: quemadmodũ & parentes curãt suã progeniem. Hæc quicunq; non tã auribus quàm cogitatione maturè perceperit, & in animũ suum mirandas, omniq; studio petendas. species impresserit: esse Deum præesséq; rebus, & hunc vnũ esse qui verè sit, & ab ipso mundũ conditũ credi oportere, eũq; (vt dictũ est) vnicũ, hac vnitate autori suo similem, postremò nunquam nõ gubernari eum ab opifice suo: is beatam felicémq; vitã acturus est, decretis pietatis diuinis formatus.

PHILONIS IVDAEI, Sacræ legis allegoriarum post sex dierũ opus, liber primus.

ET perfecti sunt cæli & omnis eorum militia.] Postquam de mẽtis sensuq; generatione dudum dixit, nunc ex vtroque perfectionẽ mãdat literis. Sed neque mentẽ individuam, neq; sensum particularẽ perfectũ esse ait, verùm ideas: alteram mentis, alteram sensus. Tecte quidẽ in en-

tem cælum, quoniã intelligibiles in eo sunt naturæ, vocat: sen-
sum verò terram, quia constitutionem corpori simile & fermè
terrenam sensus sortitus est. Ornant autẽ mentem quidem in-
telligibilia incorporeáq; omnia: sensum verò corporea & quę-
cunq; sensibilia. Et cõpleuit Deus die sexto opus suum quod fe
cerat] Rusticanæ simplicitatis est putare, sex diebus, aut vtiq;
certo tempore mundũ conditum: quia totus mundus vicissitu-
do est dierũ ac noctium, quam solis motus super terrã sub ter-
ráq; meantis necessariò conficit. Sol autem pars cæli cẽsetur, vt
fatendũ sit tempus posterius mundo esse, quippe quod mũdi est
effectus: nã cæli motus indicauit naturã temporis. Ergo cũ au-
dis: Cõpleuit sexto die opera, intelligere nõ debes de diebus a-
liquot, sed de senario perfecto numero, quia primus in tres par
tes æquales diuiditur, dimidiã, tertiam, sextã, & ex æquilateris
duobus cõstat, bis tribus. binarius quidẽ & ternarius excedunt
iuxta corpus æqualitatẽ: alter materiæ imago, quę diuiditur se-
catúrq; tanquã mortalis, alter verò solidi corporis, quod iuxta
triplicẽ dimensionẽ potest diuidi. quin & organicorũ animaliũ
motibus cognatus est. sic enim organicũ corpus natũ est vt suo-
ptè ingenio moueri queat prorsum, retrorsum, sursũ, deorsũ,
dextrorsum, sinistrorsúmve. Vult igitur indicare prophetа, tũ
mortalia, tũ incorruptibilia genera ex propriis cõstitisse nume-
ris, mortalia (vt dixi) senario metiẽs, beata verò & felicia septe-
nerio. Primũ igitur septimo die requiescens à mortalibus ope-
ribus, alias diuiniores formationes incipit. nunquã enim Deus
operari desinit: sed sicut proprium ignis est vrere, & niuis refri
gerare: ita Dei quoq; operari: idq; multò magis, eò quòd ipse
aliis etiam rebus omnibus operandi autor est. Rectè sanè dici-
tur Quiescere fecit, non Quieuit. quiescunt enim quæ videtur
operari, ipsa non agẽtia. at factor ille nõ quiescit. ideo subinfer
tur, Quiescere fecit quæ exorsus est.] Quæcunq; enim nostris
artibus fabricantur, ea semel absoluta stant manéntq;. at quæ
Deus perficit sua sciẽtia, mouẽtur denuo. fines enim eorũ, alio-
rũ sunt principia: vt dici finis, noctis initiũ. menses quoq; & an-
nos desinẽtes, initia sequẽtiũ cogitare debemus. itidem dũ alia
corrũpũtur, gignuntur alia: & dũ alia gignuntur, corrumpũtur
alia: vt verè dictũ sit, perire nihil eorũ quæ generata sunt. sed a-
liud accedẽs ad aliud, aliã formã repręsentat. gaudet autẽ natu
rã septenario. erraticæ septẽ sunt, in cõtrariũ nitẽtes quotidia-
no cæli cursui. vrsa septẽ stellis cõpletur, cõmerciorũ, consocia

tionis

tionis hospitalitatisq; hominũ causa præcipua. mutationes quo
quę lunæ singulis septimanis fiũt, sideris rebus terrestribus fa-
miliarissimi: quascunq; in aëre mutationes operatur, maxi-
mè iuxta suas hebdomadarias figurationes efficit. mortalia cer
tè (vt dixi) omnia quæ diuinius principiũ cęlitus sibi cõtrahunt.
iuxta septenariũ mouẽtur salutariter. Quis enim nescit infan-
tiũ septimestriũ felices partus: ũ verò tempus vteri producatur
in mensem octauũ, plerosq; omnes infelices? rationem quoq;
aiunt in homine absolui primo septẽnio, quãdo iã idoneus est
interpres vsitatorũ nominum ac verborũ, rationalem habitudi
nem, sibi cõparans: itẽ sequenti septennio ad summã pfectionẽ
peruenire, nimirũ ad potentiã progignendi sui similẽ: id quod
accidit circiter annum ætatis quartũdecimũ. tertiũ deinde se-
ptenniũ incrementi finis est. nam vsq; primũ supra vigesimum
annũ augetur proceritas hominis: quod tẽpus à multis vocatur
ætatis maturitas. animæ quidẽ bruta pars septifariã diuiditur,
in quinq; sensus, & vocis instrumentũ, & genitalẽ vim suis mẽ-
bris insitã. Item corporũ motus septẽ sunt, sex pro ratione mẽ-
brorũ, in orbem septimus. septẽ item interiora viscera, stoma-
chus, cor, lien, iecur, pulmo, renes gemini: totidem quoq; mem
bra corporis, caput, ceruix, pectus, manus, vẽter, inguen, pedes.
certè principalis pars hominis septem hebet foramina, oculos
duos, totidem aures narésq;, os septimũ. septẽ sunt & excremẽ-
ta, lacryma, mucus, saliua, genitura, quæq; per geminas corpo-
ris cloacas deriuantur, sudorq; totius corporis. in morbis sanè
septimus dies maximè iudicat: & mulieribus menstruæ purga
tiones vsq; septimũ diẽ protendũtur. quin & ad vtilissimas ar-
tes vis huius numeri peruenit, scilicet grãmaticã & musicam:
quãdoquidem in grãmatica vocales optimæ elementorũ potẽ-
tissimæq; septem sunt: & in musica lyra chordarũ septem, præ-
stãtissima est instrumentorũ fermè omniũ: quoniã harmonia-
rum ratio, quæ quidẽ in melico genere pulcherrima est, in hac
cõsideratur maximè. tonorũ quoq; septẽ sunt, discrimina, acu-
tus, grauis. circũflexus, asper, tenuis, lõgus, breuis. & primus nu
merus nascitur ex perfecto, id est senario, & vnitate. præterea
iuxta quandã rationem qui intra denariũ sunt numeri, aut gi-
gnũt eos qui sunt intra denariũ, aut gignũtur ab eis, aut vtrũq;.
at septenarius nec gignit vllum eorum nec gignitur à quo-
quã, quapropter in suis fabulis Pythagorici eũ semper virgini
sine matre natæ assimilant, quia & illa nec partu est edita, nec

 vnquam

ynquã pariet. Itaq; quiescere fecit diẽ septimũ ab operib⁹ suis quæ fecit. Id autem sic intelligendũ, mortalia genera tũ Deus cessat finxere, cũ incipit facere diuina, & septenarij naturę familiaria, id ad mores pertinet hoc modo: quãdo in animã subintrauerit illud iuxta septenariũ verbũ sanctũ, cõpescit senarius, & quicquid occupatũ videtur in faciẽdis hisce reb⁹ mortalib⁹. Et benedixit Deus diẽ septimũ, & sanctificauit eũ.] Mores qui iuxta septimã veréq; diuinã lucem facti sunt, benedicit Deus, móxq; sanctificat. sũma eñ cognatione benedictus sãcto iũgit. ideo de illo q magnũ votũ vouit scriptura dicit, quòd si mutatio repẽtina polluerit eius mentẽ, nõ erit sanctus. Cęterũ dies prio res meritò irrationales sunt. irrationalis est eñ quivis nõ sanctus mos. ideóq; qui benedictus sanctus. Rectè igitur dictũ, q̃ septimũ benedixit simul & sanctificauit, quia in eo cessauit ab omnib⁹ operibus suis quę cœpit Deus facere.] Causa reddit ob quam benedictus sanctúsq; factus sit, qui iuxta septimã perfectáq; lucem degit, quãdoquidem in hac natura quiescit mortalium cõstitutio. ita enim se res habet. postquã splendor virtutis exort⁹ fuerit, clarus reuera diuinúsq; cessare facit generationẽ naturæ cõtrariæ. docuimus autẽ q̃ Deus facere nõ cessat, sed aliarũ rerũ generationẽ aggreditur, quippe nõ opifex modo, verũ & pater rerum cõditarũ. Hic est liber generationis cæli & terræ, quãdo creata sunt.] Hæc quæ iuxta septenariũ mouetur perfecta ratio, principiũ est tũ ordinati iuxta ideas intellectus, tũ generationis intelligibilis rerũ iuxta ideas ordinatarũ: vel vt propriè loquar, ad sensum pertinentiũ. Librũ autẽ vocat Dei verbũ, in quo inscriptæ insculptæq; habẽtur cæterarũ rerũ substãtiæ. Ne autẽ suspiceris intra certa tẽporis spatia numen facere aliquid, sed ignota, incerta, inscrutabilia, incomprehẽsibilia humano generi esse eius opera, subinfert has voces, Quãdo creata sunt. nõ definiẽs diserte quidonã. Incircũscriptè eñ fit quicquid ab hac causa fit. atq; ita negatur hoc vniuersum intra sex dies cõditũ. Die quo fecit Deus cælũ & terrã, & omne virẽs agri antequã oriretur in terra, omnẽq; herbã agri prius q̃ germinaret. Nõ eñ plura Deus sup terrã, & homo nõ erat q operaretur terrã.] Diem hunc superius librũ dixit, siquidẽ vtrobiq; cæli & terræ describit generationẽ. nã illustrissimo splendidissimóq; suo verbo, vno edicto Deus vtrũq; creat, & ideã intellectus, quã figuratè cælũ vocauit: & ideã sensus, quã significauit terræ nomine. Duobus autẽ agris, assimilat ideã intellectus, & ideã sen-

sus. intellectus enim fructus sunt quę intelligũtur: sicut sensus ea quæ sentiũtur. Quod autẽ dicit tale est. sicut particulari indiuiduóq; intellectu prior est quædã idea tanquã archetypũ huius exẽplar: itẽ ptcularis sensus alia; ad exprimẽdas formas vicem signaculi obtinẽs: ita priusquã fierẽt idiuidua intelligibilia, erat idipsum intelligibile, ob cuius participationẽ cętera quoq; sic nominãtur. Virens quidẽ agri, intelligibile dixit mẽtis. sicut enim in agro virẽtia germinãt florentq;, ita mẽtis germen est intelligibile. itaq; prius quàm indiuiduũ intelligibile crearetur, illud ipsum intelligibile absolutũ erat, generale iã tũ vniuersaléq;, quippe cõpletum. Et omnẽ, inquit, herbã agri prius quàm germinaret.] id est prius q̃ germinarẽt indiuidua sensibilia, iã erat generale sensibile per creatoris prouidẽtiam. Hic quoq; addidit Omnẽ, decẽter sanè sensibile cõtulit cum herba, quia animæ parti brutæ sorte obuenit. alioqui cur supradixit, virẽs agri & omnẽ herbã, ac si herba nequaquã vireret? sed virẽs agri est intelligibile mẽtis germẽ: herba verò sẽsibile, ipsũ quoq; germẽ brutæ partis animæ. Nõ eñ pluerat Deus super terram, & homo nõ erat qui operaretur terrã.] Valde naturaliter. nisi enim Deus pluerit super sẽsum perceptiones subiectorum, ne intellectus quidẽ circa sensum operabitur & occupabitur. Cũ enim ipse ex seipso, nõ sit idoneus ad irrorãdos visui colores, voces auditui, gustui sapores, cæterisq; sua perindè subiecta sensibus, quàm primũ Deus sensibilibus sensum rigare cœperit, mox intellectus tãquã vberrimæ terræ cultor prẽsto est. at idea sensus, quæ figuratè vocatur pluuia, nullo alimẽto indiget. sed alimẽtũ sensuũ sunt indiuidua sensibilia, quæ vtiq; corpora sunt. idea autẽ aliud q̃ corpus est. cæterũ prius quã existerẽt indiuidua, nõ pluerat Deus super ideã sensus, quæ terra hic nominatur, hoc est nullũ alimẽtũ ei præbuit. nã ea nullo prorsus opus habebat sensibili. quod autẽ sequit: Et homo non erat qui operaretur terrã, idẽ est q̃ idea intellectus ideã sensus non exercebat. mẽs enim eiusq; intellectus exercẽt sensũ per sensibilia. intellectus autẽ idea, priusq̃ vllũ existat indiuiduũ illi familiare corpus, nõ exercet ideã sensus. si enim exerceret, exerceret per sensibilia. nã in ideis nihil est sensibile. Fons autem ascẽdebat de terra, & irrigabat eius faciem.] Hic intellectũ dicit terræ fontẽ, sensus verò faciẽ eius. hũc enim locũ ex vniuerso corpore ad exercẽdas ideas aptissimũ, natura omnia prouidens eis attribuit. Fontis autẽ modo intellectus sensum quẽq;

irrigat,immittēs riuos cōuenientes singulis.& vide quomodo analytica ratione potētiæ animalis inuicē cōnexæ sunt, cū em tria sint.intellectus,sensus & sensibile,medius est sensus,vtrāq; autem extremitatem occupāt intellectus & sensibile. atqui ne intellectus quidē potest operari , hoc est exercere se per sensū. nisi autem Deus pluerit & rigarit sensibile,ne cōplutæ quidē rei sensibilis vlla est vtilitas,ni terræ modo intellectus extendens se vsq; sensum mouerit eum quiescentē, & adduxerit ad subiecti sui cōprehensionē.itaq; intellectus & sensibile semper par pari referre conātur,hoc quidē subiectū sensui tanquā materia:ille verò mouens sensum ad externa tanquā artifex, vt fiat impetus.animal enim nō animali præstat rebus duab⁹, imaginatione & impetu : imaginatió sit progresso intellectu per sensum ad extera:impetus verò imaginationis germanus per intellectus vim intensiuā,quam intēdens per sensum attingit subiectū,& accedit ad id, cupiens cōprehendere. Et finxit Deus hominē de humo terræ , & inspirauit in faciem eius spiritū vitæ:& factus est homo in animā viuentem.] Duplex hominum genus.alter est celestis,terrestris alter : cælestis quidē, vtpote ad imaginē Dei factus,expers corruptibilis & in totum terrenæ essentiæ.terrestris verò e seminali materia, quam humum vocat,cōpactus est:ideo cælestē non fictum dicit, sed formatum ad imaginē,terrestre verò figmentū, irrationalis progeniē esse artificis.cæterùm homo terreus accipiēdus est intellectus qui inseritur corpori,nōdum ei cōcretus.is terrenus reuera est & corruptibilis, nisi q⁹ Deus inspirauit illi vim veræ vitæ.ac tum demū fit iam,non amplius fingitur, in animā non otiosam & ignauā,sed intelligentē veréq; viuentē.ait enim:In animā viuētem factus est homo.Quærat aliquis,cur Deus terrigenā & corpori additā mentē spiritu diuino dignatus sit, & non potius illā iuxta ideam factā,& iuxta imaginē ipsius Dei. Secūdò,quid sit quod dicit,inspirauit.Tertiò,quā ob rem in faciem inspirat.Quartò,quamobrem vtatur spiritus vocabulo: num ita,sicut quādo dicit.Et spiritus Dei ferebatur super aquā: flatus nunc non spiritus sit mentio. Ad primū respondendum, primò , quòd benignus cùm sit Deus , largitur bona omnibus etiam nō perfectis,inuitās eos vt æmulatores virtutis atq; participes fiant,ostētāsq; immensas suas diuitias , quod sufficiāt etiam his qui non magnam vtilitatem inde capiunt.Hoc autē etiam aliis rebus declarat manifestissimè.Quoties enim pluit in

in mare,fontes producit in locis desertissimis,tenuem & aspe ram sterilémq; terram rigat inundans fluminibus, quid aliud exhibet quàm nimietatem diuitiarum benignitatisq; suæ.Eadem est causa,ob quam nullam animā sterilem boni creauit, quamuis sint,quædam quibus hoc est inutile. Altera responsio commēdat diuinam iustitiam.Inspiratus aliquis vera vita,sed virtutis expers,puniendus propter peccata,iniquè secum iniustéque agi diceret,quandoquidem per ignorantiam boni prolapsus sit in ea.Esse autem in causa ipsum,qui nullam ei mentē inspirasset.& forsitan negaret omnino se peccasse, siquidē quæ ab imprudentibus fiunt , ne in peccatorum quidem rationem competere quidam asseuerant.hæc quidem vox Inspirauit,idē valet quod afflauit animauitq; in anima , absit enim vt putemus Deum oris aut narium instrumentis vsum ad inspirandū. expers enim qualitatis Deus , tantùm abest à forma humana. quin & aliud naturæ arcanū hæ voces proferunt.Tria enim hic requirūtur,quod inspirat,quod inspirationē capit , & quod ex inspiratione accipitur.Deus inspirat, mens inspirationē capit, spiritus ex inspiratione accipitur.quid ergo ex his colligitur? vnitio fit horū trium,porrigēte Deo à seipso manantē vim per medium spiritum vsq; subiectum:ad quid aliud nisi vt cogitatione percipiamus eum?alioqui quomodo anima Deum intelexisset, nisi ipse inspirando attigisset eam quantū fieri potuit? nec enim ausa fuisset humana mens tam altè ascendere , vt attentaret Dei naturā,ni Deus ipse trahendo subleuasset eam ad seipsum,quatenus fas erat humanum intellectum subleuari. Quin & formauit eum pro ipsius viribus.Cæterùm faciem inspirat naturaliter & moraliter:naturaliter quia in facie sensus creabat:quæ pars corporis maximè animata est & inspirata. moraliter sic : quēadmodum principalis pars corporis est facies,ita animæ pars principalis est mens.hanc solam inspirat Deus,aliàs hoc honore nō dignatur,sensum,ratiocinationem, gignendíq; vim,nam hæ secundum locum obtinent.à quo igitur hæ quoque inspirantur?Dubio procul à mente. Quicquid enim hæc accipit à Deo,brutis animæ partibus communicat, quo fit vt mens animetur à Deo,brutū verò quod inest animæ, à mente. Est enim mens tanquā Deus partis brutæ,& ideo Mosen quoq; scriptura nō grauatur Deum Pharaonis dicere. Nā quę fiunt,partim à Deo & per ipsum fiunt:sicut procedente cōtextu legetur,plātauit Deus paradisum,inter ea mēs censetur?

Bruta verò pars à Deo quidē facta est, nō autē per Deū, sed per rationalē partē præsidentē regnātémq; in anima. Spiritū porrō non flatū dixit, quasi interſit aliquid. Nī in ſpiritu intelligimus robur, tenorē, & vim: flatus tanquā aura quædā est & exhalatio lenis ac ſedata. Quapropter mēs facta ad ideā & imaginē dici potest cōmunicare cū ſpiritu. robur enim hic intelligitur. procedēs autē à materia leuiore, aura dicitur exhalatióq;, qualis sit ex aromātibus: quę asſeruata vel ſine ſuffitu emittūt quādam fragrantiā. Et plātauit Deus paradiſum in Edē ad orientem, & poſuit ibi hominē quē finxerat.] Diuinā & cælestē illā ſapientiā cū nominaſſet multis nominib⁹. & varias appellationes eā habere oſtēdiſſet, vt quā principiū & imaginem & viſionem Dei vocauit: nunc eius tanquā exēplaris imitamentū terrenā ſapientiā inſinuat per paradiſi plātationē. abſit enim vt tāta rationē noſtrā inuadat impietas, vt ſuſpicemur Deū plātare & terrā colere. cur enim id faceret, ſtatim occurrit dubitatio. non enim vt amœnos ſeceſſus & voluptates ſibi quæreret, quę fabuloſitas ne in cogitationē quidem admittenda est. nā Deo ne totus mundus dignū eſſet domiciliū: qui ſibiipſe locus est, & ipſe ſeipſo plenus ſibiq; ſufficiēs, cū Deus alienā indigentiā ſolitudinem inanitatēq; impleat & cōtineat, ipſe verò à nullo alio cōtineatur, vtpote vnus & totū ipſe ens. ergo terrenā virtutē ſemi nat ac plātat Deus humano generi, quæ ſit imago effigiēsq; cęleſtis virtutis. miſeratus enim noſtrū genus, & cōſpicatus id plurimis refertū vitiis, auxiliatricē & depultricē animę morborū virtutē terrenā radicauit, ad imitationem formāq; cęleſtis exēplaris, eāq; nō vno vocat nomine. Paradiſus certè figuratè dicitur virtus. locus autē proprius paradiſo Edē, id est deliciæ. virtuti autē cōuenit pax, voluptas, gaudiū, in quibus sunt veræ deliciæ. quin & ad orientē est huius paradiſi plātatio. nā nec occidit nec extinguitur, ſed perpetuò ſuaptè natura lux eius oritur: & vt puto, ſicut ſol exortus caliginoſū aērē replet luce: ſic etiā virtus exorta in anima caliginē eius illuſtrat, & multū tenebrarum diſcutit. Et poſuit, inquit, ibi hominē quē finxerat.] Cùm enim bonus ſit Deus, & ad virtutē tanquā peculiare ſuū opus, exerceat genus noſtrū, mētē collocat in virtute, videlicet vt nihil aliud quàm hanc colat curétq; ceu bonus agricola. Quærat hic aliquis, quare cū fas piūq; ſit imitari opera Dei, ego vetor plātare lucū apud ſacrariū. Deus autē plātat paradiſum? ait enim lex: Nō plantabis tibiipſe lucū, omnē arborē apud ſacrariū Dei tui

tui nō facies tibiipſe. quid igitur dicendū? Decē esſe Deo plātare & ædificare virtutes in anima, mēs aūt ſui amās & impia, volēs videri æqualis Deo dum ſe facere putat, reuera patitur, cęterùm cùm Deus ſeminat & plātat in anima quicquid honeſtum est, mēs ſi dicat, ego plāto, impiè facit. nō plātabis igitur qū Deus plantat. q⁹ ſi & plantas in anima poſueris, ô anime, fructiferas plāta omnes, & nō lucū. In luco enim tā ſyluestres quàm mites sunt arbores. vitiū aūt ſterile in anima cū miti fructiferāq; plātare virtute, lepræ est biformis & cōfuſę proprīū, ſi tū ea quæ miſceri nō debēt in vnū coēgeris, ſepara ſecernéq; à pura & incōtaminata natura, quæ ſolet offerre Deo res irreprehēſibiles. hæc autē est ſacrariū. ab hoc enim alienū est dicere, op⁹ aliquod eſſe animæ, cū ad Deū referātur omnia, & permiſcere fructifera infructiferis. reprehēdendū enim hoc: tu offer Deo res irreprehēſibiles. ergo ſiqd in his prævaricata fueris, ô anima, teipſa læſes, nō Deum. ideo dicitur: Nō plantabis tibiipſē: Deo enim nemo operatur, præſertim vilia. móxq; additur, Non facies tibiipſe. dicit autem & alibi ſcriptura, Nō facietis mecum deos argēteos, & deos aureos non facietis vobiipſi. quiſquis enim vel qualitatem putat habere Deum, vel nō vnum eſſe. vel nō ingenitum & incorruptibilem, vel non immutabilem, ſibiipſe iniuriā facit nō Deo. & quiſquis aliter ſentit, ſuam ipſe animā implet opinione falſa & impia. nō vides q⁹ etiam ſi nos inducat in virtutem, & inducti plātemus, nihil quidem infructiferum, ſed omnem arborē cibo vtilem, iubet tamē purgare præputium? id autem est, videri plantare. eam arrogātiam abſcidere præcipit. nā impura est naturaliter. Hunc recens fictū hominē poſuit in paradiſo] inquit ſcriptura nil addēs præterea. quis igitur est de quo poſt dicit: Apprehēdit dñs Deus hominem quem finxerat, & poſuit eū in paradiſo vt operaretur eum & cuſtoliret? Nū fortè alius est hic homo iuxta imaginem & ideā factus? vt duo homines in paradiſum introducātur, alter ſictus, alter iuxta imaginē. ergo qui iuxta ideā factus est, nō ſolū inter plātationes virtutū cēſetur, verùm etiā operarius est earū & cuſtos, id est memor eorū quę audiuit & exercuit. at fictus ille nec operatur virtutes nec cuſtodit, tantū introducitur in decreta Dei fauente ipſo, mox virtutis trāsfuga futurus. ideo quē tāntūmodo ponit in paradiſo. fictū vocat: illum verò quem operarium & cuſtodémq; cōſtituit, non fictū, ſed quē fecit. & hūc quidē apprehēdit, illū verò expellit, eū autem quem apprehēdit, tribus

bus dignatur ex quibus cõstitus est, bonitate naturæ,tangẽdi facultate,diuturnitate memoriæ.ergo tãgẽdi facultas, est posi tio in paradiso,memoria verò custos seruatrixq; sanctorũ decretorum:sicut bonitas naturæ, actio rerum honestarũ & operatio.at ficta mens nec meminit honestatis,nec operatur eam, contenta facultate tangẽdi.ideo posita in paradiso, paulò pòst fugitiua expellitur. Et emisit Deus è terra omnẽ arborẽ pulchram visu,& bonam ad cibum,& arborem vitæ in medio paradisi,& arborẽ sciẽtiæ boni maliq;.] Arbores virtutis quæ in anima nascũtur nunc describit.hæ sunt indiuiduæ virtutes,harúmq; operationes & rectè facta,& quæ dicũtur apud philosophos officia.hæ sunt stirpes paradisi huius. exprimit tamẽ has ipsas, docẽs qp bonum illud tum ad spectandũ tum ad fruendũ sit præstãtissimum.Quædã enim artes cõtemplatiuæ sunt,non item actiuæ,geometria,astronomia:quædã actiuæ,at non contemplatiuæ,materiaria,æraria,& illiberales cæteræ. at virtus cõtemplatiua simul & actiua est. habet enim contẽplationem, quãdoquidem ad hãc deducit nos philosophia per tres sui partes,rationalẽ,moralem,naturalémq;.habet itẽ actiones.est em̃ virtus ars totius vitæ omnes actiones in se cõtinentis.& quamuis cõtemplationem & actionẽ habeat,tamen in vtraq; est prẽstantissima.est enim contẽplatio virtutis pulcherrima,vsus verò & actio sectãda omni conatu.ideóq; dicit arborem esse aspectu pulchram,,quod cõtemplationem significat: & bonã ad cibum,quod vsus & actionis signũ est.Cęterùm arbor vitę est illa generalissima virtus,quam quidã bonitatem vocant,à qua indiuiduæ virtutes procedũt.quamobrem etiã media paradisi locatur habẽs regionem capacissimã,vt ab vtroq; latere ceu rex stipetur satellitio. Alij dicunt cor intelligi nomine arboris vitæ,quia causa viuendi est,mediam corporis regionem sortitũ, vt princeps secundũ ipsorum opinionẽm.verùm hi falluntur, medicam sententiã afferentes pro physica,nos autem,quemadmodum & antea dictũ est. illam generalissimã virtutem dici arborem vitæ affirmamus. hæc verò diserte in medio paradisi esse traditur,sed altera,scilicet sciẽtiæ boni maliq; nõ declaratur intra paradisum sit an extra.sed postquã dixit,& arbor sciẽtię boni maliq;,mox desiit,nec declarauit vbinã erat,ne alieno à physiologiæ mysteriis moueret admirationẽ sciẽtię suę.quid ergo dicendum est:esse eam & intra paradisum & extra,essentia quidem intra,potẽtia verò extra.quomodo? principalis vis

nostra omnicapax est,& sicut cera omnes formas vel pulchras vel turpes recipit:sicut & supplãtator ille Iacob fatetur dicẽs: Super me facta sunt hæc omnia.nam vnica anima innumeras formationes rerũ quæ in natura sunt capit omniũ: quę quoties characterem perfectæ virtutis recipit,vertitur in vitæ arborẽ: quoties vitij fit arbor sciẽtiæ boni maliq;.at vitium à diuino choro exulat.Ergo principalis illa vis,quæ hoc intra se admisit,in paradiso est iuxta suã essentiam:ineſt enim in ea vi character ille virtutis proprius,qui in paradiso est:at iuxta potentiã nõ est ibi,quia forma vitij aliena est à præceptis Dei. Quod dico,vel sic potes discere.nũc in meo corpore principalis illa vis est iuxta essentiam,potentia verò in Italia Siciliáve,quoties de his regionibus cogitat:itẽ in cælo,quoties de cælestibus speculatur.qua ratione interdũ quidã in profanis locis cõstituti iuxta essentiam,sunt in sacratissimis,imaginãtes ea quæ ad virtutem pertinẽt. Ecõtrà cõstituti in sacris penetralibus,cogitatione profanãtur,qp ea sit ad deteriores viliorésq; formas mutabilis.Itaq; nec ineſt paradisovitium,nec abest.potest em̃ ibi esse iuxta essentiã,potentia verò nõ potest. Fluuius autẽ exit ex Edem,vt irriget paradisum,qui inde disterminatur in quatuor capita:nomen vni Phison,ipse est qui circuit omnem terram Euilat,vbi est aurum:& aurum terræ illius bonũ est. Ibi carbunculus inuenitur & lapis prasinus.Et nomen fluuio secũdo Geon.is circuit terrã Aethiopiæ.Tertius fluuius est Tigris. ipse vadit cõtra Assyrios.Quartus fluuius ipse est Euphrates.] Per hos vult particulares virtutes designare. hæ sunt numero quatuor,prudentia,temperantia, fortitudo, iustitia. Cæterùm maximus ille fluuius.à quo deriuantur alij quatuor,generalis est virtus,quam quidam bonitatem nominant. Quatuor autẽ eius deriuationes,virtutes totidem. Sumit igitur initia generalis virtus ab Edem,nempè à Dei sapientia:ab ea inquã, quæ gaudet deliciatúrq; solius Dei patris maiestate sese oblectando.Ab hac vniuersali quatuor hæ deriuantur,quæ quidem fluminis in morem rigat benefacta singularum, inundans ea largis fluentis honestarũ actionum. Inspiciamus etiã vocabula. Fluuius, inquit, exit ex Edem ad irrigandũ paradisum.] Fluuius est illa generalis bonitas. exit hęc ex Dei sapiẽtia:hoc est ex verbo Dei.iuxta hoc em̃ virtus vniuersalis facta est. Rigat autem paradisum hæc vniuersalis virtus,id est particulares virtutes irrigat.Capita verò accipiuntur nõ localiter.sed principaliter.

paliter,nam vnaquæque virtus princeps reuera & regina est. Hæc autẽ vox Disterminatur,idẽ valet quod finitur terminis. Prudentia quid agẽdum determinans,fortitudo quid sustinendum,tẽperantia quid eligẽdum,iustitia quid cuiq; tribuendũ. Nomen vni Phison,ipse circuit omnẽ terrã Euilat,vbi est aurum:& aurum terræ illius optimũ est.ibi carbũculus inuenit, & lapis prasinus.] E quatuor virtutibus vna species est prudẽtia, quæ Phison hic nominatur, ἀπὸ τοῦ φείδεσθαι,id est,q̃ parcat animæ seruans eam à peccatis.circuit autem choreę modo terrã Euilat,id est,placidam,mitem propitiámq; cõstitutionẽ cõseruat.sicut autẽ metallorum optimũ probatissimúmq; est aurum,ita inter animæ virtutes prudẽtia habetur probatissima.hæc autem verba,Vbi est aurũ,significãt, vbi est res aureo fulgore igneóq; prædita illa pretiosa prudentia,inter opes diuinas citra cõtrouersiam pulcherrima.huic virtuti attribuunt duæ qualitates,eius qui habet prudentiã,& eius qui vtitur ea, quas carbunculo prasinóq; cõparat. Et fluuio secundo nomẽ Geon,is circuit omnem terrã Aethiopiæ.] Figuratè hic fluuius est fortitudo.interpretatur enim Geon pectus,aut cornupeta:vtrunq; fortitudinẽ significat,nam circa pectus,vbi & cor habet domiciliũ,& ad defensionẽ sui parata est.est enim scientia sustinendorũ non sustinendorúmq; & neutrorũ.circuit aũt & obsidet hostiliter Aethiopiã,cuius nomẽ si interpreteris,idẽ est quod humilitas.humilis autẽ & abiecta timiditas, cui fortitudo semper aduersatur.Tertius fluuius Tigris qui vadit cõtra Assyrios.] Tertia virtus est tẽperantia,resistens voluptatibus istis quæ sibi videtur imbecillitatẽ humanã corrigere.nã Assyrios incorrigẽres licet vertere.confert autẽ concupiscentiam cũ immanissimo animali tigride,cũ qua perpetuo negotium habet tẽperantia. Oritur hic dubitatio,cur secũda fortitudo,tertia tẽperantia,prima prudẽtia recenseatur,omissa mẽtione virtutũ cæterarum.animaduertẽdum igitur tripartitam esse nostram animã,habereq; partes,rationalẽ,irascibilẽ & cõcupiscibilem:quarũ rationalis regionẽ capitis inhabitat,irascibilis verò pectus,sicut cõcupiscibilis inguina.harũ cuiq; apposita esse virtutem propriã,rationali prudentiam ratiocinationis enim est scientiã habere faciẽdorum & nõ faciendorũ. Irascibili fortitudinẽ,cõcupiscibili tẽperantiã. hac enim medica mur & sanamus concupiscentias.Quẽadmodum igitur caput prima summáq; pars est in animali,secũda pectus,inguen tertia:

rursumq; in anima.prima pars rationalis,secũda irascibilis,tertia cõcupiscibilis:ita & virtutũ prima est,quæ circa præcipuum animæ quod est rationale versatur,& circa summũ caput habitat,prudentia:secũda fortitudo, quia circa secundam partẽ,animæ quidem irã,corporis verò pectus stabulatur. tertia tẽperantia,quia circa inguẽ,tertiã regionẽ corporis; & circa vim cõcupiscibilẽ.quæ tertium locũ habet in anima, occupatur. Quartus, inquit, fluuius ipse est Euphrates.] Figuratè verò quarta virtus est iustitia,reuera fructifera & mentẽ exhilarans.hæc ergo quãdo exoritur?cùm tres partes animæ inter se consonãt.hæc consonãtia fit,dum penes præstantiorẽ est imperiũ,vt quãdo ambæ irascibilis cõcupiscibilisq; parent habenis partis rationalis, tũc sequitur iustitia. iussũ enim est vt quod præstat,semper & vbiq; imperet:quod deterius est,imperata faciat:atqui rationale præcellẽtius est,viliora concupiscibile & irascibile.sed vbi hæ duæ partes retrogradæ cõtumacésq; auriga,id est,rationẽ impetu vehementi abstractũ superauerint,& vtravis earum momorderit frenũ,ibi summa est iniustitia.necessum est enim vt ignauo auriga regẽte ferãtur in voragines & precipitia:sicut contra vt virtute huius peritiáq; seruentur. Præterea sic quoq; considerẽmus rem propositã. Phison interpretatur oris mutatio. Euilat parturiens, per quæ significatur prudentia,nam vulgus prudẽtem existimat eum qui more sophistarum inuentione ac elocutione pollet plurimùm. Moses verò talem agnoscit prostudioso eloquentiæ,pro prudẽte nequaquam.nam in mutatione oris,hoc est eloquendi facultatis, consideratur prudentia:quod quidem est nõ verbis sapere, sed opere spectatum esse actionibúsq; ad virtutem cõpositis. Euilat verò quasi circũscribit imprudentiã, ne parturiat exitium prudentiæ.est enim proprium imprudẽtiæ nomen parturiens, quoniam imprudens mens interdum res inconcessas parturit, itidem cùm pecunias amat,parturit:aut cùm gloriã, voluptatem,& id genus alia concupiscit.cæterùm cùm parturit, nondum parit.ideo non est apta ad gignẽdum quicquã perfectum ignaua anima.Quod si quãdo videtur fœtus gignere,abortiui deprehẽdũtur deuorãtes dimidiũ eius carniũ,pares morti animæ.Quapropter in sacra scriptura Mosen amicum Dei rogat Aarõ,vt sanet leprã Mariæ,ne fiat in parturitione malorũ eius anima.& ideo dicit:Ne fiat hæc quasi mortua,& vt abortiuum quã proiicit de vulua matris suæ,& deuorat dimidiũ ei? carniũ.

Vbi

Vbi est aurũ,inquit.In mẽtione auri dicit,Vbi est, nã prudẽtia quam assimilauit auro,metallo sincero,puro,pretioso,examinato igne probatóq;,illic quidẽ est in Dei sapientia,& cũ illic sit,non possidetur à sapiẽtia:sed vbi sapiẽtia,ibi & ipsa est possessio Dei cõditoris & opificis. Et aurũ terræ illius bonum est. Ergo est aliud aurũ non bonũ?certè est. Nam duo sunt genera prudentiæ,alterum vniuersale,alterũ particulare.Itaq; prudẽtia mea cùm sit particularis,non est bona.nam me pereunte simul interit.Vniuersalis autem illa quæ Dei sapiẽtiã inhabitat ceu domiciliũ,bona est.Incorruptibilis enim in domo incorruptibili permanet.Ibi est carbũculus & lapis prasinus.Differunt hi duo,prudens,& prudẽter agens.alter ornatus prudẽtia,alter exercens eã. Ob hæc enim duo prudentia terrigenæ homini à Deo est insita,vt sapiat & bonus sit.Quæ enim eius est vtilitas, nisi à ratione recipiatur,& ei formas imprimat? itaq; rectè virtus iungitur prudentiæ,& prudens cum exercente prudẽtiam, duo pretiosi lapides.Et fortè hi sunt Iudas atque Issachar.alter enim diuinæ prudentiæ cultorẽ se cõfitetur,gratias agens ei à quo bonum hoc accepit largiter. alter exercet se in virtute honestísq; actionibus.Itaq; Iudas confitentẽ significat,in quo Lia parere desiit:Issachar verò bona operantẽ.suppositi enim suos humeros ad laborandũ,& factus est vir agricola:cuius merces est(vt ait Moses)anima seminibus plãtísq; consita,hoc est, non labor inutilis,sed coronatus à Deo & mercedem accipiẽs,Hæc autem sic intelligi oportere indicatur per alia,quãdo de talari veste scribitur: Et intexes in ea gemmarum ordines quatuor. Vnus ordo erit,sardius,topazius,smaragdus,in quoRubim,Simeon,Leui.Et ordo secundus,inquit,carbunculus sapphirúsq;. Sapphirus autem est lapis prasinus,carbunculo Iudas insculpitur,quia quartus sapphiro Issachar. Cur igitur nõ dixit lapidẽ carbunculum,sicut lapidem prasinum?quia Iudas confessionis figura caret materia & corpore. Nam ipsum confessionis nomen declarat eam esse rem externã.Cùm enim mens extra seipsam cõstituta,Deo seipsam obtulerit,sicut ille risus Isaac,tũc confitetur ei qui solus verè est.quàm diu verò se causam rei cuiuspiam existimat,multum abest quin cõfiteatur cedátq; Deo. nam & ipsa confessio debet intelligi non animę opus,sed Dei, qui ostendit ei hanc ingratitudinẽ.Caret igitur materia Iudas cõfitens.laboriosus autẽ Issachar opus habet materia corporea. alioqui quomodo lectioni dabit operã studiosus virtutis absq; oculis?

oculis?aut quomodo audiet sermones exhortatorios absq; auribus? aut quomodo cibum potúmq; desiderabit absq; ventre & huius curiositate?ideóq; similatur lapidi.Quin & colores eorum differunt.nam illi confessorio viro cõuenit color carbunculi.is enim Deo gratias agẽs,igne quodã accendit,& inebriatur ebrietate quadam sobria.alteri verò etiãnum laborãti, color prasini lapidis.pallẽt enim qui se exercẽt præ labore,& præ timore ne forte ad optatũ finem nõ perueniãt.Quærendũ etiã, cur duo fluuij,Phison Geónq;,regiones quasdã circũeunt, alter Euilat,alter Aethiopiã,è reliquis verò neuter: sed Tigris dicit meare cõtra Assyrios,de Euphratis meatu siletur. atqui re ipsa Euphrates,& circũfluit quasdã regiones,& ex aduersõ sitas habet multas.verũ nõ fit hic sermo de fluuio, sed de morum correctione.Dicẽdum igitur prudentiã fortitudinèmq; posse murum & vallũ aduersus cõtraria vitia ducere,imprudentiã timiditatémq;,expugnaréq; sic ea.infirmæ enim ambo capiũtur facilè.nam imprudens nõ ægrè in potestatem prudentis redigitur.timidus itidem in fortis.at tẽperantia nõ valet cõcupiscentiamvoluptatémq; circũuallare. graues enim sunt aduersariæ, nec facilè expugnantur.num vides vel tẽperatissimos necessitate mortalis corporis ad cibos ac potus adigi?vnde ventris voluptates procedũt:satius igitur est resistere ac repugnare cõcupiscentiarum generi. Quapropter cõtra Assyrios vadit Tigris fluuius,id est cõtra voluptates tẽperantia. porrò iustitia quam nobis refert Euphrates flumẽ, nec oppugnat quenquã nec circumuallat,nec habet aduersariũ,quare?quia huiusest suũ cuiq; reddere,& est loco nõ accusatoris,sed iudicis.Quemadmodum igitur iudex,nec vincere vult quemquã nec habere aduersariũ, sed lata sentẽtia pondus addit parti iustiori: ad eundẽ modum iustitia quoq; cùm nemini aduersetur,cuiq; rei quod suũ est tribuit. Apprehẽdit dominus Deus hominẽ quem fecit, & posuit eum in paradiso ad colẽdum operãdo custodiendùmq;. Jis qui fictus est homo differt ab eo quem Deus fecit,vt dixi. ille mens est terrena magis:hic verò factus,expertior materię,& alienus ab huius corruptibili genere,cõstitutione puriore sinceriorèq; præditus.hanc igitur purã mentẽ Deus apprehẽdit, non sinens extra seipsam excedere:apprehẽsámq; collocat inter radicatas germinantésq; virtutes,vt operetur eas & custodiat. Multi qui se applicarunt ad virtutis studium,circa finẽ defecerũt. sed cui Deus largitur firmã scientiam, ei dat vtrunq;:operati virtutes

indesinenter,& asseruare has tanquam in promptuario. itaque operari ponitur pro facere,custodire autem pro meminisse. Et præceptum dedit dominus Deus Adamo,dicēs: Ex omni ligno paradisi comedens comede:de ligno autē scientiæ boni & mali ne comedatis, quocunque enim die comederetis ex eo, morte moriemini.] Quali Adamo præcipitur? quærēdum quisnam sit hic. Nulla enim prius eius mentione facta, nunc primùm eum nominat. num fortè vult tibi illius facti hominis nomen tradere? Appellat,inquit,eum terram. sic enim vox hæc Adam interpretatur. Itaq; nunc cùm audis nomen hoc Adam, terrenū corruptibilémq; intellige. nam ille ad imaginem factus, non terrenus est,sed cælestis. Quærendum item,cur qui omnibus reliquis imposuit nomina,sibi nullū imposuit. Quid igitur dicendum? mens quæ inest nostrum vnicuique,cætera potest comprehendere,seipsam nosse non potest. Quemadmodum enim oculus alia videt seipse non videns: sic & mens intelligit alia, seipsam non comprehendit: aut dicat quæ & vnde sit, spiritúsne, an sanguis, an ignis, an aër, corpúsve aliud: vel hoc saltem, corporeáne sit an incorporea. & posteà non sunt habendi stulti qui de essentia Dei disserunt? Qui enim animæ suæ nesciunt essentiam, quomodo huius vniuersitatis animam exactè pernoscere poterunt? Deus enim anima huius vniuersitatis intelligitur. Meritò igitur Adam, id est mens, alia nominans & comprehēdens, sibiipse nomen non imponit, quando seipsum ignorat naturámq; propriam. huic præceptum datur, nō illi facto ad ideā & imaginem. nam ille vel absq; hortatu virtutem per se ipse didicit: hic citra operam præceptoris nunquam potest prudens euadere. interest autem inter hæc tria, præceptum, interdictū, mandatum siue monitum: interdictum ad peccata pertinet, & sit vel apud nequam hominem: præceptum ad recte facta: mandatum ad medium hominem pertinet, qui neq; nequā sit neq; virtute præditus. Nec enim peccat vt interdicto habeat opus. neq; rectè facit, ita vt recta ratio postulat: sed indiget admonitione, quę abstinere à prauis doceat, exhortans ad desiderium virtutum ciuilium. Ergo homini ad imaginem perfecto nec iussis nec interdictis opus est. Perfectus enim homo nullius indiget. vilis autem homo tum præcepto tum interdicto indiget. stulto verò admonitione doctrináque opus est. Quemadmodum perfecto grammatico musicóve nullis harum artium præceptis opus est: ei verò qui aberrauit in harum cōsideratione,

ne, leges præceptáq; adhibenda sunt: institutio verò recens in disciplinam tradito. Meritò igitur menti terrenæ, nec inter vitiosa, nec inter virtute præditas censendæ sed mediæ, dantur præcepta hæc & monita, sed tam præceptum quàm monitum vtriusq; nomine adhibetur, domini Deiq;. Præcepit enim dominus Deus, vt siquidem paruerint præceptis, dignarētur diuina beneficētia: quòd si contumaces fuerint, à domino tanquam hero potestatē habente pellerentur in malam rem. ideóq; dum è paradiso eiicitur, eadē repetūtur vocabula. dicit eñ: Et emisit eum dominus Deus è delicato paradiso, vt operaretur terrā ex qua assumptus fuerat.] Vt quoniā & pro potestate dominus, & pro merito Deus præceperat, rursum vtroq; modo in cōtumacē animaduerteret. per quas enim potestates eū deduxit, per easdē inobedientem ablegauit. Præcepta autem sunt hæc: Ex omni arbore paradisi comedens comedes.] Hortatur animā vt fruatur nō vna quapiam arbore, nec vna quapiam virtute, sed omnibus virtutibus. Nam istud comesse alimoniam animæ significat. Alitur autem anima tractatione rerum honestarum, & actione bonorum operum. Conduplicauit autē rem, dicens, Comedens comede, hoc est commanducatum contritúmq; cibum, non vt quivis è vulgo, sed amore athletarū ad parandam fortitudinē. Etenim athletis pædotribæ præcipiunt, ne cibos cōcidant dētibus, sed per otium cōmoliāt, quo advires proficiāt. nā aliter ego aliter athleta nutrimur. ego, tātum vt viuā: athleta vt etiā crassescat, & robur acquirat: ideóq; vnū est ex præceptis ad virtutē se exercentium, cibum subtrahere. tale quiddam est comedēdo comesse. representemus tamen id etiam diligentius. Honorare parentes, cibus & alimētum est. hos tamen aliter boni aliter mali honorant. alteri propter vulgarem cōsuetudinem, qui nō comedendo comedunt, sed tantum comedunt. Quando igitur etiam comedēdo? cùm explicatis perscrutatisq; causis, sic vltro iudicant esse hoc officium honestissimum. causæ autē sunt hæ: genuerunt nos illi, aluerunt, erudierunt, omnium bonorū nobis causa fuerunt. Item comesse est summum illud ens colere: comedendo verò comesse, quando ad caput nostrum causamq; respicimus, & ad referendam gratiam. Ex arbore autem scientiæ boni maliq; non comedetis.] Ergo non est in paradiso arbor hæc: quandoquidem hortatur vt edant ex omni paradisi arbore: idq; naturaliter. est enim in eo per essentiam, vt dixi, non est per potentiam, sicut enim in cera per potentiā insunt sigilla

omnia.actu verò solum id quod impressum est: ita & in animæ quę est ceræ similis omnes formæ continentur potentia: reuera autem vnicus character præsens eam occupat,donec aboleatur ab alio efficacius impressio atque manifestius. Deinceps illud quoq; perquirendum esse videtur. Dum hortatur vt ex omni arbore paradisi comedat,vnicum hortatur. dum verò interdicit vsum arboris eius quæ boni maliq; causa dicitur,vt plures allo quitur. Illic enim inquit:Ex omni comedes:hic,ne comedatis. & quocunq; die comederitis,non comederis: & moriemini nō morieris:Dicendum igitur:primò rarum esse quod bonum est, malum cōtrà multiplex.ideo sapiente vno inuēto reperitur fatuorum multitudo innumera. itaq; meritò vnum hortatur innutriri virtutib⁹: multos verò vt à nimis calliditate abstineāt. hac enim vtuntur innumeri,præterea ad virtutem percipiendā tractādámq; vna solum re,videlicet ratione opus est: corpus verò etiam impedit hanc,tantum abest vt adiuuet.hæc enim ferè summa est sapientiæ,alienare se à corpore,atq; eius concupiscētiis.vt autem quis fruatur vitio,nō solùm mente, sed & sensu & ratione & corpore opus est.his enim omnibus malus opus habet ad explendā suam malitiam. alioquin quónam modo proditurus est arcana,si instrumēto loquendi careat? quomodo autem voluptatibus fruetur absq; vētre cæteríq; sensibus? Rectè igitur vnam solam rationē de quærēda virtute alloquitur. sola enim hac,vt dixi,ad eius acquisitionē opus est. cōtrà de vitio ad plures verba facit,animā,rationem,sensus corporis.nā hoc apparet in his omnibus,addit tamen: Quocunq; die comederetis ex ea.morte moriemini.]Atqui post esum non solū nō moriuntur,verū etiā progignunt liberos,& aliis viuendi autores fiunt. quid ergo dicendum?duplicem esse mortem,alteram hominis alteram animæ propriā. hominis mors est animę à corpore separatio:animæ verò mors,corruptio virtutis, & assūptio vitij. ideóq; non contentus moriturū dicere,morte,inquit,moriemini,indicans non communem hanc,sed illam æternam quæ per excellentiam mors dicitur: quæ est quoties anima insepelitur affectibus vitiisq; omnibus. atque hæ mortes sunt inter se ferè contrariæ,nam illa corpus animāmq;, quæ ptius concreta fuerant,separat. hæc contrà,vtriusque conuenientibus fit,sed præpollente deteriore,videlicet corpore:subiecta verò anima quæ est pars potior hominis. Quoties autem dicit,morte mori,obseruandum pœnalem mortem,non naturalem significari.naturalis

ralis porrò est per quam anima separatur à corpore: pœnalis verò cum anima è virtutis vita emoritur, & viuit in vita vitij. quam opinionem Mosis secutus propemodum Heraclitus ait: Viuimus illorum mortem,mortui sumus illorum vitam. ac si dicat,nunc cum viuimus,mortuam esse animam, & tanquam monumēto insepultam corpori.quod si mortui fuerimus, tum demum animam viuere vita propria, liberatam à malo, mortuo vinctóque corpore.

PHILONIS IVDAEI, Sacræ legis allegoriarum liber secundus.

ET abscondit se Adam & vxor eius à facie domini Dei in medio arboris paradisi.]Hic introducitur dogma,quo docemur,omnem malum esse exulem.ciuitas enim sapiētum propria, virtus ipsa est,in hāc quisquis admitti nequit exulat.& nemo malus vnquam in eam admitti potest.ergo solus malus hinc pellitur & exulat.Virtutis autē exul statim abscondit se à Deo. nam si sapientes cōspiciuntur à Deo, vtpote amici eius:liquet abscondi malos & cælare se, tanquam inimicos hostésq; rectæ rationis.esse autem quemque malum exulē careréq; domicilio testatur scriptura dum de illo hirsuto & vitiis vario Esau loquitur: Erat autē Esau gnarus venādi, & ruri degebat. non est enim apta malitia morum populatrix vt virtutis ciuitatem inhabitet.ex quā inclementer fugatur rusticitas,ac ruditas. at ille sapientia plenus Iacob & ciuis est, & propriam virtutem inhabitat:de quo mox subiicitur:Iacob autem vir simplex domū habitabat. ideo & obstetrices quoniam timebant Deum,fecerunt sibi domos.nā quæ scrutantur occulta Dei mysteria,quod est conseruare viuos masculos, ædificant virtutis opera,in quibus habitare statuerūt.atq; ita iam demōstratum est,omnem malum ciuitate carere domóq;, cum à virtute exuler. Qui verò virtute ornatur, ei pro ciuitate & domo obtigisse sapientiā. Nunc videamus deinceps, quomodo dicatur aliquis absconditus à Deo. Quod nisi per allegoriam accipiamus,nequaquā potest intelligi. Nam Deus implet omnia,

penetrat omnia,nihil omnino relinquēs seipso vacuum. & quē locum occupabis,in quo non sit Deus?attestāte nobis alibi propheta his verbis: Deus in cælo supra,& in terra infra,nec est alius prēter ipsum.& rursum sic:Ego iam ante constitui te.Deus enim omni creatura est antiquior,& vbiq; est.itaque nemo potest se ab eo abscōdere.& quid mirū? quando etiam creaturarū capacissimas,quicquid nobis contigerit, effugere lateréq; non possumus.aut effugiat quispiam terram,aquam,aërem,cælum, vel mundum hunc vniuersum.in his enim cōtineamur necesse est.certe extra mundum nemo exulare potest.& poterit aliquis abscondi à Deo,cùm nec mundum nec partes eius effugere valeat?minimè gentium. Quid est igitur illud,Absconderunt se? Malus quivis putat esse Deum in loco,nec continere,sed contineri:ideóque putat se abscondi:tanquam illa summa causa absit ab ea parte,in quam ipse illatebrare se decreuit. id ita potest intelligi.in malo homine opinio de Deo vera obscuratur cælatúrque.est enim plena tenebris,nullam habens illustrationem diuinitus,per quam res circūspiciat. talis autem à diuino choro exulat,tanquam leprosus & laborās profluuio seminis:alter, Deum & creaturam contrarias naturas diuersi coloris in idem cogens vt causas,cùm vnica sit causa efficiēs:alter gonorroicus, ex mundo ducens,& in mundum omnia, à Deo nihil factū existimans,Heracliti opinionis socius,satietatem indigentiámq; vnū introducēs,& vniuersum,vicésq; rerū omniū. Quapropter diuina lex ait: Eiiciant è castris animæ omnem leprosum,& omnem qui semine fluit, & omnē pollutum in anima tam masculum quàm fœminam,eosq; quibus fracta exectíq; sunt animæ genitalia,scorta quoq; vnius dominationem fugiētia,quibus disertè interdictū est ne concionē Dei frequentent.at sapiētes cogitationes tantum abest vt abscōdantur,vt manifestæ esse cupiant. Non vides quòd Abrahā stabat adhuc in loco domini, & accedēs ait:Ne perdas iustum cum impio,manifestū tibi notúmq;,vnà cum fugitiuo proripiente se abs te.hic enim est impius:iustus autē qui stat in cōspectu tuo non fugiens.te enim solum domine honorari iustū est.non sic autē impius vt pius eripitur,sed satis est solum iustū seruari:quapropter dicit:Ne perdas iustū cum impio.satis dignè enim nemoDeū colit,sed iustè tantùm.cum enim ne parēribus quidē dignā referre valeamus gratiam,quandoquidē non possumus eis gignēdi vicē reddere, an-nō impossibile est Deo vicem reponere mutuā, aut laudem illo

illo dignā,qui omnia ex nihilo condidit?omnem enim virtutē largitur.tribus igitur tēporibus ô anima,id est tripartito tempore,tota coram Deo semper cōpareas, non fœmineum vllum affectum tecum traheus,sed virilem,fortem exercitatámq; rationem ceu suffitum offerens.tribus enim anni temporibus cōparere omne masculinum corā domino Deo Israēlis, sacra lex præcipit.Quamobrē Moses quoq; quando manifestus Deo constitit,fugit morem Pharaonis disperditoriū, qui iactat se quòd nesciat dominum. Secessit,inquit,Moses à facie Pharaonis,& habitauit in terra Madiam,id est,iudicio naturæ operū,sedítq; super puteū.Iexpectans quidnam boni Deus ad potum ceu pluuiam immissurus esset sitienti,desiderātiq; animæ.secedit sanè à Pharaone,hoc est, ab opinione impia qua reguntur affectus, & secedit in Madiā,id est iudicium, deliberans vtrum quiescere satius sit,an cum illo malo aduersario subire iudicium capitis.dispicit autem an non aggressus valeat euincere. & ideo cūctatur,expectans vt dixi, daturúsne sit Deus profundæ nec leui cogitationi fontem idoneum ad inundandum impetum regis Aegyptij,hoc, est ipsius affectuum.impetrat tamē gratiā.quippe virtuti militans nō cessat à bello,priusquam videat prostratas voluptates & defectas viribus.quapropter non fugit Moses à Pharaone:alioqui nunquam reuerteretur: sed secedit,hoc est inducias facit athletæ more paulùm respirantis & recolligentis spiritum, donec accitis prudentiæ cæterarúmque virtutum auxiliis, per sermones Dei cum validissima potentia rem aggrediatur.Iacob autem,vt supplantator,compendiariis artibus virtutem adeptus sine puluere, alioqui non vocādus Israēl mutato nomine,fugit Labanis negotia,id est colores,figuras,& in vniuersum corpora, quorum natura est vt mentem per sensibilia vulnerent. nam quia conflictando non poterat ea deuincere,modo vincat mauult fugere,laudandus sanè hoc nomine. Cautos enim,vt inquit Moses,faciet filios prophetæ: non audaces,& rerum ad se minus pertinentium cupidos. Noluit, inquit,aperire Iacob Labani Syro quòd fugeret:& fugit tam ipse quàm omnia quæ iuris sui erant, transmissōque amne perrexit contra mōtem Galaad.] Naturaliter enim montes ad cælandos fugitiuos sunt appositissimi, & ad non prodendos Labani pendenti à cogitationibus sensibilibus: quale est, si pulchritudine cōspecta captus periclitaris ne offendas ad eā, fugeclam ab eius imaginatione,nihil amplius mēti renūtians, hoc

est caue mediteris eam & cogitatione repetas. Nam continuæ reminiscētiæ veras formas imprimēdo lędunt mentē & inuitā cōcitant. Atq; eadem est ratio sensuū omniū quicūq; nos attrahūt ad aliquid. in his enim clāmularia fuga saluti esse solet: cūctatio verò, enuntiatio, dilatióq; superat rationē, & in seruitutē redigit. Quapropter caue anime ne vnquam rem sensibilem à qua peciculum imminet tibi ipse renūties, nēve retractes eam, ne forte succumbens ei, reddaris infelisimus: fuge potius manumittens teipse, libertatē ferocem seruituti mansuetæ præferens. Sed cur nunc quasi Iacob nesciret Labanē Syrum esse loquitur sic: Noluit Iacob aperire Labani Syro. habet id quoq; rationem non prętereūdam obiter. Syria sublimis interpretatur. itaq; Iacob mens exercita cùm videt affectum humilē, non cedit, reputās fore vt vincat egregiè. Quando verò videt sublimē & erecta ceruice tumidum, aufugit primùm ipse, mox singula eius exercitia, lectiones, meditationes, curationes, rerum honestarum memoria, cōtinentia, officia, atq; ita traiicit rerum sensibilium fluuiū, qui inundat & mergit vi affectuū animam, quo traiecto pergit ad altam ac sublimē rationē perfectæ virtutis. perrexit enim ad montē Galaad, qui interpretatur migratio testimonij, postquā Deus migrare fecit animā ab affectibus Labanicis. & autoritate sua confirmauit eam migrationē, vt conferentem ipsi ac perutilem, vt quæ eā ab humilibus vitiis & à terra se attollere nō sinentibus adducat ad celsitudinē virtutis & prēminentiā, ideo qui sensus amat Laban, cósq; magis quàm mentē in actionib⁹ suis sequitur, indignatur, persequitur, & increpat: Cur inscio me fugam moliris.] ac non potius manes in deliciis corporis, opinionibúsq; quæ ad corpus pertinēt, & res externas diiudicant? tu verò non cōtentus ab eis fugere, prędatus es meam quoq; prudētiam, Liam vnà cum Rachele. nā hæ quandiu manserunt in anima, prudētiam gignebant in ea: nūc postquam migrarunt, reliquerunt ibi ruditatē & ignorātiam. ideo addit, Cur furatus es res meas? id est furto subtraxisti. quā autem dicat, ipse indicabit. addens: Et abegisti filias meas tanquam captiuas: quod si indicasses mihi, prosecutus fuissem te.] Imò non fuisses prosecutus cū rebus tam aduersis & pugnantibus. nam si prosecutus fuisses reuera & liberasses animā, amouisses ab ea sonos omnes corporeos & sensibiles. sic enim intellectus liberatur à vitiis & sensibus. nūc ais quidē te liberā eam emittere, re autē ipsa fateris, quòd detinueris eam in carcere.

nam

nam si eam cū instrumētis musicis, tympanis citharisq;, aliisq; singulorū sensuum voluptatibus prosecutus fuisses, nō verè deduxisses. nec enim te solum & Laban corporū colorúmq; socie fugimus, sed etiā tua omnia, inter quæ sensibiles quoq; voces actionibus affectuū consonant. meditati sumus enim, siquidem virtutem exercemus, meditationem necessariam, quā & Iacob ante nos perdere corrūperéq; deos alienos animæ, istos inquā deos fusiles, quos Moses ne faciamus vetuit. hi sunt virtutes ac bonorū affectuū interitus, vitij verò malorúmq; affectuū cōfirmatio. quod enim liquatur, semel dissolutū cōsistit denuò. nam sic legimus: Et dederunt ei omnes deos alienos quos habebant in suis manibus & inaures quæ erāt in auribus suis: & defodit eas Iacob subter terebinthū quæ est in Sicimis.] hi sunt dij malorū hominū. at Iacob nō dicitur hos accipere, sed defodere & abolere penitus. nā homo ciuilis nihil superfluū accipiet à malitia, sed è medio tollet clā & defodiet. Sicut Abrahā cū rex Sodomorū conaretur ei bruta reddere pro rationalib⁹, equos pro viris, negat se quicquā accepturū ex rebus illius: sed extensurū animæ actionē, quam figuratè manu nominat, ad Deum altissimum. nec enim accepturū se quicquā suum à funiculo vsq; ad corrigiā caligæ. ne ille diceret prophetā à se ditatū: & ne ipse videretur paupertatē cum virtute coniunctā posthabuisse diuitiis. cælantur autē & asseruātur semper affectus in Sicimis: quę vox interpretatur succollatio. nā qui laborat ob voluptates, libēter asseruator earū est. apud sapientē verò corrūpuntur, & pereunt, nō intra breue tēpus, sed hodie. hoc est semper. nā æuum omne hodierno metimur. est enim totius tēporis mēsurę diurnus ambitus. & ideo Iacob dat Iosepho Sicima tanquā portionem eximiam res corporeas sensibilésq;, exercēti se in talibus. Iudæ autē cōfessori nō dona, sed laudes hymnósq; & cātationes quibus celebret à suis fratribus. Cepit autē Iacob Sicima nō à Deo, sed arcu gladióq; suo, verbis vim secādi repugnādiq; habentibus: nā etiā secūdarias res sapiēs sibi subiicit, sed eas non asseruat, malēs largiri natis ad talia. nō vides q̄ nec deos acceperit, quāuis visus accipere, sed defodit occultauítq;, & abolevit in omnia secula? Cuinā igit animæ cōtigit defodere aboleréq; vitiū, nisi cui Deus apparuit, & quā ineffabilibus arcanis dignatus est? ait enim: Num cælare potero Abrahā seruū meum, quæ gesturus sum? Euge seruator, quia tua facta ostēdis deūde. grāti res honestas animę, & nihil clam operaris in ea. ideo valet

fugere malitiã,& cælare atq; tegere, & interimere ſemper cupiditates noxias. Poſtquam declarauimus quomodo malus omnis exulſit,& abſcondat ſe à Deo,cõſideremus iam, vbinã abſcõdatur. In medio,inquit,arboris paradiſi.]Hoc eſt in medio intellectu,qui & ipſe eſt tanquam medius paradiſi, videlicet totius animę.Nam quiſquis à Deo fugit,confugit ad ſeipſum.Cũ enim duo ſint intellectus,alter vniuerſalis, qui eſt Deus, alter ſuus cuiuſq;,quiſquis à proprio fugit, cõfugit ad vniuerſalem. Talis autem relicto intellectu proprio,fatetur nihil eſſe intellectum humanũ,ad Deum omnia referens.cõtrà quiſquis fugit à Deo,negat eum cauſam vllius rei, ſibiipſe quid facit tribuẽs. Multi enim multa loquuntur, quòd totus mũdus ſuoptè impetu feratur ſine prouidentia:artes autẽ,ſtudia,mores,leges, inſtituta priuata publicáq;,ius cõmune hominũ quo erga ſe inuicẽ & erga bruta vtuntur,humanæ tãtùm mentis eſſe inuenta. Sed vides ò anima harum opinionũ diuerſitatẽ.altera relicto particulari intellectu vt generationi ac morti obnoxio,verè aſcribit illi vniuerſali tam ingenito quàm incorruptibili omnia.econtrà altera Deum reiiciens,eum qui ne ſeipſum quidẽ iuuare poteſt intellectum,per errorem trahit in auxilium.Ideóq; Moſes pronũtiat:Si fur parietis perfoſſor in ipſo facto ictus moriatur, non imputatur cædes.quòd ſi exorto ſole fur occiſus ſit.percuſſor quoq; morietur reus homicidij.nam ſi quis incolumem ſanam rectámq; rationem pertundat dirumpátq;, quæ atteſtatur Dei omnipotentiæ.& in hoc facto deprehẽdatur,ſcilicet perfregiſſe cõcidiſſéq; propriæ menti plus autoritatis quàm Deo tribuendo,is fur eſt res alienas furtim ſubtrahens. Deus enim omnia poſsidet.itaq; quiſquis ſibi aliquid tribuit,alienavſurpat: ſimúlq; vulnus accipit grauiſsimum & inſanabile,arrogãtiam cognatã ruditati & ignorantiæ.percuſſor autem ſecurus fit. nec enim eſt alius quàm ipſe percuſſus.ſed ſicut is qui ſeipſe fricat, fricatur quoq;:& qui ſeipſe extẽdit,extẽditur quoq;: quippe qui tum agentis vim,tum patientis affectionẽ obtinet:ſic is qui furatur res Dei ſibi aſcribens,ab impietate ſimul atq; arrogantia diſcruciatur.talis vtinã pcuſſus moriatur, hoc eſt inefficax perpetuò maneat.minus enim peccare videbitur. Nã vitiũ partim in habitu,partim in motu cõſideratur. Quod autem mouetur, iã ad effectum vergit,ideo peius quàm id, quod tantũ eſt in habitu.ergo ſi talis cogitatio moriatur, quæ exiſtimat ſe cauſam rerũ non Deũ,id eſt quieſcat ſeq; cõpeſcat,nulla eſt cædis actio.

nec

nec enim ſuſtulit viuam opinionem illam quæ omnipotẽtiam Deo tribuit.Quod ſi ſol oriatur,id eſt clarus intellectus qui nobis ineſt,videatur omnia diſpicere præeſſeq; rebus omnib⁹,ita vt nihil ipſum lateat,reus erit, & talionem mortis feret ob viuam opinionem quam ſuſtulit,aſſerentem Deum, cauſam rerũ omnium:cùm ipſe deprehendatur inefficax veréq; mortuus, & mortuę inanimis erroneęq; opinionis inuẽtor. Ideóq; ſacra lex execratur eum qui ponit ſculptile in abſcõdito, aut fuſile opus manuũ artificis:nimirum prauas opiniones,quòd inDeũ qualitatis expertẽ cadat qualitas ſicut in ſculptilia:& quòd corruptibilis ſit, ſicut fuſilia, ille incorruptibilis. Reponis ô cogitatio theſaurizásq; intra te, ſed grauaris in mediũ proferre indoctas perſuaſiones quas didiciſti apud veritatis aduerſarios.deprehẽderis tamẽ proculdubio in graui morbo animę,videlicet ignorantia,cuius curationem nõ admittis. Quòd autẽ homo malus in illum vulgarẽ ſuum intellectũ abſcõdatur, veritatẽ fugiens, teſtis erit Moſes, qui percuſſum Aegyptium defodit in ſabulo, id eſt,conuicit eum qui ſe putabat regimẽ habere corporis,animam nihili faciẽs,& voluptatem finem expetendum iudicans. Cùm enim animaduertiſſet laborẽ videntis Deum,impoſitum ei à rege Aegypti,hoc eſt ab affectuũ duce malitia, vidit hominem Aegyptium,humanam fragilémq; affectionem,quę pulſabat cædebatq; videntem. cúmq; circũſpexiſſet totam animam hac & illac,nec vidiſſet quenquam ibi ſtare præter verũ Deum, cætera verò in agitatione iactationéq;, percuſſum cõuictúmq; voluptatis amatorẽ defodit in intellectu vulgari & collectitio, nullam habente cognationẽ familiaritatémve cum honeſtate. hic in ſeipſum abditur.at huic contrarius à ſeipſo fugiens cõfugit ad Deum rerum omnium.ideo dicit ſcriptura: Eduxit eum foras & dixit:Suſpice in cælum,& dinumera ſtellas eius] quas vellemus quidem cõprehendere numero & circũſpicere,quippe cũ ſimus amatores virtutis inſatiabiles: ſed impoſsibile eſt nobis permetiri Dei diuitias.Nihilominus gratias agimus largitori,qui ſic immiſit in animã ſemina plæclara ſplendida perpetuóq; vigentia,ſicut ſtellas in cælum.nõ temerè autem addit, Eduxit eum foras.quis enim intrò educitur? ſed fortaſſe quòd dicit tale eſt:eduxit eum in extimam regionem,nõ in aliquem externum locum,qui poteſt contineri ab alio.ſicut enim in ædibus intimo conclaui matronali exterior eſt ea pars in qua viri verſantur, item hac exterius atriũ,inde veſtibulũ, mox ianua:

ſic

sic & in anima aliud alio potest esse exterius. itaq; intelligere debemus mentem eductam esse in extima. Quid enim proderat reliquisse corpus,& ad sensum confugere? quid sensui valedicere,& rationi sese submittere? oportet enim vt qui mentem educturus est relinquat eam liberam, immunem ab omnibus corporeis necessitatibus. instrumentis sensitiuis, ratiocinationibus sophisticis persuasionibúsq;, deniq; à seipsa. quapropter alibi gloriatur, dicens: Dominus Deus cœli & Deus terræ, qui desumpsit me de patre meo. impossibile est enim habitantem in corpore & mortali genere. cum Deo colloqui, sed eum solum quem Deus erit ex hoc carcere. quãobrem & Isaac ille gaudiũ animæ, meditaturus & priuatim acturus cum Deo egreditur relicto seipso mentéq; propria. Egressus est, inquit, Isaac in cãpum vt meditaretur sub vesperã. Moses quoq; propheta dicit: cùm egressus fuero ciuitatem, id est animam (nam hæc quoque est animantis ciuitas, mores legés præscribens) extendam manus] extẽdam & explicabo meas actiones Deo, testem inspectorẽq; singularũ inuocãdo, cũ malitia suoptè ingenio quærat latebras. est aũt explicari, videre manifestè, cùm igitur anima in omnibus sermonibus ac operibus explicata fuerit & spectãdam se præbuerit, cessant voces sensuum, omnésq; infausti soni atq; turbulenti. inclamat enim & ad seipsum vocat, visibile quidem visum, vox autẽ auditũ, & vapor odoratũ, & in vniuersum sensibile quodq; suũ sensum inuitat. hęc autẽ omnia quiescũt. cùm egressa animæ ciuitatẽ cogitatio, meditationes actionésq; suas refert ad Deum. Sunt enim manus Mosis graues. nam cùm hominis mali actiones subuentaneæ leuésq; sint, meritò sapiẽtis graues habẽtur. immobiles incõcussæq; : ideóq; fulciuntur ab Aarone ratione, & ab Or lumine, q̃ nulla lux in rebus sit clarior quàm veritas. Vult igitur scriptura figuratè docere te, sapiẽtis actiones necessariò fulciri veritate rationéq;. & hæc est causa cur Aaron ad finẽ, hoc est perfectionẽ tendẽs, montẽ Or, id est lucem, ascẽdit. finis enim rationis veritas est, quę longius quàm vllum lumen splendorẽ suum emittit, in quã ratio conatur ingredi. Non vides q̃ etiam acceptum à Deo tabernaculũ, id est sapientiam, sub cuius vmbra sapiens habitat, fixit, firmauit, consolidauitq;, nõ in corpore, sed extra corpus? castris enim id facit simile, exercitui occupato armis & molestiis quas secũ bellum trahit, cui non sit integrum pacem admittere. Et vocatum est tabernaculum testimonij] sapientia testimonium habens

habens à Deo. Etenim omnis quærens dominũ egrediebatur. Egregie: nam si quæris Deũ animam, à teipsa egressa illũ quære. donec enim manes in molibus corporeis aut mẽtis opinationibus, non es apta ad quærendas res diuinas, etiamsi præ te feras quærendi studium. an autẽ quærẽdo inuẽturus sis Deum, incertum est: multis enim non manifestat seipsum. Dices te simpliciter sedulóq; dare operam vt eum cognoscas. conducit sanè ad fruẽdum rebus bonis vel solũ quærendi studium. semper enim appetitio rerum honestarum etiamsi ad metam nõ perueniat, tamen homines studiosus alacritate præoccupat eodem modo malus fugiens virtutem, & abscõdens se à Deo. ad infirmũ auxilium confugit mentem propriam. probus cõtrà fugiens à seipso vertit se ad cognitionẽ illius vnius, vincẽs cursu certamineque omnium longè præstantissimo. Et vocauit dñs Deus Adamum, & dixit ei. Vbi es?] Cur solus Adam vocatur, quãuis vxor vna lateat? dicẽdum igitur primũ quid sibi velit illa vox, Vbi es? quando mens redarguitur & ad mutationem trahitur, non solùm ipsa vocatur? verùm etiam omnes eius potẽtiæ. nam absque suis potẽtiis mens ipsa nuda nihil esse inuenitur. ex iis potẽtiis & sensus est, nimirũ mulier. Vocatur ergo cũ Adamo mente vxor quoq;, sensus scilicet: seorsum autem non vocatur. Quid ita? quia cùm sit brutus, per seipsum redargui nõ potest. nã nec visus nec auditus, nec vllus alius sensus est docilis. proinde non potest res percipere: eò q̃ ei sola corpora discernendi facultatem opifex indidit. mens autẽ ipsa est quæ doctrinam admittit: qua de causa hanc, non sensum, Deus vocat. quod autem dicit, vbi es? plures interpretationes recipit: vnã, vt non interrogatio sit, sed affirmatio, ac si dicat. In eo loco es, accentu graui Vbi proferẽs: putabas Deum in paradiso deambulare, continériq; ab eo, disce hoc esse tuum accidens, & audi sentẽtiam verissimam ab eo cui cũcta sunt cognita, Deum esse nusquã. nã ipse non cõtinetur, sed vniuersa cõtinet. quicquid autẽ in loco est, id contineri, non cõtinere, necessariò sequitur. secũdo modo dictũ id perinde valet ac si dicat, quò deueneristi ô anima, pro qualibus bonis qualia elegisti mala? à Deo vocata vt fieres virtutis particeps, vertis te ad vitiũ? & cùm frui datum sit arbore vitæ, id est sapiẽtia, saturata es ignorãtia corruptionéq;: quia maluisti mortis animæ infelicitatẽ, quàm veræ vitæ felicitatem. tertius modus est per interrogationem, ad quam respondere potest dupliciter: primùm si quærenti vbi es, respondeatur nusquã. nullum enim

enim locum habet mali hominis in anima, cui vel insistat vel insidat. ideo malus Græcis dicitur ἄτοπος. sic enim appellant malum cuius nusquam vsus est. talis autem est homo inciuilis, fluctuans semper & agitatus, vagúsq; in morem incerti flatus, nullius omnino amicus constantis sententiæ? altera autem responsio talis esse potest, qua etiam Adam vtitur: Vbi sim audi: vbi hi qui Deum videre nõ possunt, vbi qui Deum nõ audiunt, vbi qui ab autore omnium rerum volunt se abscõdere, vbi qui virtutem fugiunt, vbi qui exuti sunt sapientia, vbi qui metuunt tremúntq; præ infirmitate timiditatéq; animæ. cùm enim dicit: Vocem tuam audiui in paradiso: & timui eò quòd nudus essem, & abscondi me.] omnia quæ modo memoraui dicit, sicut supra declarauimus prolixius. quamuis nudus non sit nunc Adam. Fecerunt sibi perizomata, paulò antè dictũ est: sed vult scriptura sic quoq; te docere, nuditatem nequaquam corporis huic intelligendam, sed iuxta quam mens nuda & virtutis expers deprehẽditur. Mulier, inquit, quam dedisti mecum, ipsa dedit mihi de arbore, & comedi.] Bene quòd non dixit, mulier quam dedisti mihi, sed mecum, nõ enim mihi vt possessionem sensum dedisti, sed & ipsam sciuisti solutam ac liberam, & quodammodo non subiectã decretis meis mãdatísq;. Quod si voluerit mens imperare visui ne videat, nihilominus is subiectũ suum videbit. itidem auditus quotiescunque vox illabetur. eam omnino percipiet, etiamsi mens contentiosè interdicat ne audiat. odoratus quoque vapores ad se venientes olfaciet, etiamsi mens velit obsistere. propterea Deus nõ dedit sensum animali, sed cum animali. cunctas autẽ res mens nostra cũ sensu cognoscit, simúlq; cum eo iudicat. Quale est quod visus vnà cum mẽte percipit rem visibilem: & quamprimum oculus vidit corpus aliquod, mox mẽs rem visam percipit esse nigrã albámve, aut giluam vel puniceam, aut triangulam, quadrangulam, rotundámve, aut quouis alio colore figuráve præditam. item mox vt auditus à voce ictus est, mens etiam præsto fit, vel hoc argumẽto, quòd continuò vocẽ eam iudicat, exilísne an grandis sit modulatáne concinnáq;, an contrà inconcinna, & aliena ab harmonicis legibus. idem licet obseruare in aliis sensibus. Quin & illud quàm appositè dictum: ipsa mihi dedit de ligno. id enim quod ligneũ sensibiléq; inest in mente, nemo nisi sensus ei dat: Quis enim ei dedit cognoscere corpus aut albedinẽ, nisi visus? quis vt voces dignoscat, nisi auditus? quis vt vapores, nisi odoratus?

tus? quis vt sapores, nisi gustus? quis vt asperum à molli, nisi tactus? Rectè igitur & verissimè dicit mẽs, vt corpora percipiam solus sensus mihi dedit. Et dixit Deus mulieri, Quare hoc fecisti? quę respondit: Serpẽs decepit me & comedi.] Aliud à sensu scitatur Deus, aliud sensus respondet. De viro enim interrogatus, nõ de hoc respondet, sed de seipso, fatendo se comesse, nõ comedendum præbuisse. Quid si per allegoriã soluamus quæstionem, & ostendamus mulierem rectè ad interrogationẽ respondisse? consequitur enim necessariò, vt postquam ipsa comedit, edat vir quoq;. Quoties enim sensus subiectum suum appetens, satiatus imaginatione fuerit, confestim & mẽs accedit simúlq; fruitur, quodammodo explẽs se cibo accepto ab eo. hoc est quod ait, Inuita marito dedi. nam ille me contrectante subiectum meum, pro ingenio suo cõcitabili, imaginationem impressit sibi. Obserua autem quòd vir quidem ait mulierẽ sibi dedisse: mulier verò serpentem nõ dedisse, sed decepisse. Sensus enim proprium est dare, voluptatis autem variæ serpentinæq; fraudare ac decipere. Verbi gratia, album naturaltier nigrùmque, calidum & frigidum dat sensus menti, non decipiendo, sed veraciter. Nam talia sunt hæc subiecta, qualis & inde procedẽs imaginatio, sicut plerique aiunt, qui minus accuratè scrutãtur physiologiam. At voluptas nõ quale est subiectum, tale id agnoscit cogitatione: sed addit arte mendacium, rem inutilem trãsferens in ordinem vtilium: sicut meretrices deformes videre licet fucantes pingentésq; faciem, vt tegant suam deformitatẽ: & intemperantem pronum ad ventris voluptates. hic meri copiam & ciborum apparatum amplectitur, tanquam rem bonã, lædẽs interim horum abusu tam corpus quàm animã. Rursum amatores videre licet sæpe insanire in mulierculas aspectu turpissimas, voluptate decipiente & tantum nõ percensente, quòd bona forma, bonus color, bona habitudo & membrorum proportio his insit quæ habent omnia cõtraria. itaq; verè pulchras in quarum forma nihil desideres contemnunt, illas verò quas dixi depereũt. ergo omni voluptati decipere est proprium: dare autem sensui. Nam illa circunuenit mentem seducítque, non qualia sunt subiecta ostendens, sed qualia non sunt. at sensus plané sic offert corpora, vt sunt à natura facta. semotis technis fucísq;. Et dixit dominus Deus serpenti: Quia hoc fecisti maledictus es inter omnes pecudes, & omnes bestias terræ: super pectus & ventrem tuum gradieris, & terram comedes cunctis

cunctis diebus vitæ tuæ. Inimicitias ponã inter te & mulierẽ, & inter semen tuum & semen illius. Ipse seruabit caput tuum, tu eius calcaneũ.] Quam ob causam non expectata defensione execratur serpẽtem: cùm iubeat alibi, audiri ambos inter quos res controuertitur, non præmaturè alteri credere? at qui vides q̃ Adamo nõ credidit prius quàm mulieri, sed inuitat eam ad defensionem percõtando, quare hoc feciſti? at illa errasse se fatetur, deceptã à voluptate serpentina & varia. Quid igitur vetabat etiam muliere dicente, serpẽs me decepit, percõtari ipsum deceperitne, potius quàm indicta inauditáque causa execrari? Dicendum igitur q̃ sensus nec inter bona nec inter mala censetur: cùm sit medium quiddam sapienti stultóq; commune, & in stulto fiat malus, sicut cõtrà in sapiẽte bonus. Meritò igitur quandoquidem naturã per se malam nõ habet, sed vtriq; partiſauẽs & ad bonum & ad deterius propendet. non prius damnatur quàm confessus secutum se deteriora. at serpẽs voluptas suopte ingenio mala est: eam ob rem in bono ne inuenitur quidẽ omnino, sed solus malus est eius particeps. itaque iure optimo non permissam respondere execratur Deus, vtpote nullũ semen virtutis in se habẽtem, sed semper & vbiq; sceleſtam atq; reprehẽsibilem. Quapropter etiam illum Ir absque causa manifesta malum nouit Deus & interficit. videlicet corpus molẽ nostram coriaceam. Ir enim coriaceus interpretatur. quem malũ esse & insidiatorẽ animæ nõ ignorat, & insuper cadauer semper mortuum. Quid enim aliud vnusquisq; nostrũ facit, quàm quòd corpus suapte natura cadaueroſum circunfert, excitante id & sine labore gestante anima: cuius robur si libet considera. vel robustissimus athleta non valet breui tempore suam baiulare ſtatuam: anima verò interdum vsq; centesimum annum indefessa fert ſtatuam hominis leuiter. non enim nũc eum interemit, sed iam inde à principio mortuũ corpus factum est. Est autem suapte natura malum, vt dixi, & insidiãs animæ, sed corã solo Deo, & si quis amicus Deo. ait enim: coram domino malus Ir.] nam mens quando in sublimibus versando initiatur domini mysteriis, malum & inimicũ corpus iudicat. Quãdo autem absistit à scrutandis rebus diuinis, amicum sibi cognatum germanúmq; existimat. confugit igitur ad ea quę huic cara sunt. Quapropter athletæ anima differt ab anima philosophi. nã athleta omnia refert ad bonam corporis habitudinem, cui vel animã ipsam impenderet, vtpote amator corporis. at philosophus cùm sit honestatis

nestatis amator, curam gerit eius quæ in se viuit animæ, neglecto mortuo corpore, non aliud spectans quàm nequid optima anima patiat à colligato sibi malo cadauere. Vides quòd hunc Ir interficit non dominus, sed Deus? non enim quatenus imperat & regnat liberam exercens potentiam, interficit corpus: sed quatenus bonitate humanitatéque vtitur. Nam Deus bonitatis nomen est, vt scias quòd eiam res inanimas non potentia, sed bonitate condidit, eadem qua animatas. oportebat enim quò magis elucerent meliora, etiam deteriora produci à potentia huius ipsius bonitatis summæ causæ, quæ Deus est. Et quando ô anima videberis tibi maximè cadauer baiulare? num quando initiaberis & præmiis coronisq; dignaberis? tũ certè amatrix eris Dei non corporis. consequeris autem præmia, quando vxor tibi contigerit illa Iudæ sponsa Thamar, quæ interpretatur palma victoriæ symbolum. argumento est, quòd quando eam ducit Ir, mox & malus inuenitur & interficitur, ait enim: Dedit Iudas vxorẽ primogenito suo Ir, nomine Thamar. & subdit, fuitq; Ir malus coram domino, & interfecit eum Deus.] Mens enim quãdo præmia virtutis accipit, mulctatur morte istius cadaueroſi corporis. Viden' vt & serpentem inauditũ execratur? voluptas enim est. & Ir absque causa manifesta interficit? est enim corpus. quod si consideres ô bone, inuenies Deum feciſſe in anima quasdam naturas reprehensibiles ex se obnoxiásq;, quasdã vsque quaque bonas & laudabiles, itidem sicut in stirpibus animalibúsq;. an non vides quòd stirpium alias mites, vtiles, salutiferas creauit opifex? alias silueſtres, noxias, morbiferas simul & mortiferas? & animalia similiter: vt hũc ipsum serpẽtem de quo nunc loquimur, animal suaptè natura letiferum & factum ad perniciem, hoc sic afficit hominẽ, vt voluptas animã. ideóq; serpenti voluptas assimilatur. ergo sicut voluptatem & corpus Deus nulla certa de causa odit: ita etiam naturas bonas absque manifesta causa extulit, nihil potius aut prius habens quàm vt eas laudaret. Nam si quis roget, cur Noë dicatur inueniſſe gratiam corã domino Deo, priusquam aliquid boni feciſſet, quantum quidem nos scire possumus, rectè respondebimus, liquere quòd laudator sit creationis & generationis. Nam Noë interpretatur requies aut iustus. necesse est autem eum qui cessans à peccatis & iniquitatibus, requieſcit in honestate & viuit cum iusticia, gratiam inuenire apud Deum. porrò inuenire gratiã, non id tantum significatum habet quod quidam vsurpant, pro

placere:sed & tale quid:Iustus quærens rerum naturam in hoc inuenit inuētum optimū,quòd gratia Dei sint quæ sunt omnia. sibi enim creando gratificatus est nihil, quando illi nihil indo accessit. ideóque tantùm gratiam profundere proprium est ei. Quærentibus igitur principium creaturæ rectè respōdebitur. bonitas & gratia Dei, quā largitus est humano generi:nā munus,beneficium, gratia Dei sunt omnia quæ mūdo cōtinentur, & mūdus ipse insuper. Melchisedec quoq; regem pacis,hoc est Salem(sic enim interpretatur)sacerdotem sibi constituit Deus, non expresso eius aliquo merito,sed quia talem ipse fecerat,regem,pacatum,primum dignū suo sacerdotio.nominatur enim rex.rex autem aduersatur tyranno,quòd ille ius & æquum, hic iniquitatem introducat in rempublicam.ergo tyrannica mens mandat mandata infesta tum animæ tum corpori ac noxia,magnáq; molestias inferētia,vitiosas actiones, & voluptates quæ nascuntur ex affectibus.altera verò mens est rex:quæ nō imperat tantū,sed paret etiam:quando præcepta eius talia sunt,vt anima his adiuta ceu nauis per totam vitam prosperè nauiget, gubernante illo bono peritóque gubernatore:qui non alius est quàm vera ratio.vocetur igitur tyrannus quidē,princeps belli: rex verò,dux pacis Salem:offeratq; animæ alimenta plena lætitiæ gaudiique.panes enim & vinū offert,quæ Ammanitæ Moabitæque illi videnti præbere noluerant.quā ob causam arcētur à cōtione cœtúque diuino. Ammanitæ enim è genitrice sensualitate nati,& Moabitæ ex intellectu genitore, figuræ duæ sunt: per quas significātur qui res istas ab vniuersitate contentas pensitant,scilicet intellectū sensumque, Deum autem nō cogitant.

Non ingredientur,inquit Moses,contionē domini,quia non occurrerunt nobis cum panibus & aqua,exeūtibus ex afflictionibus Aegypti.] cæterùm Melchisedec pro aqua vinum offerat, potétq; ac cōfirmet animas, vt occupētur diuina ebrietate,quæ est omni sobrietate magis sobria.sacerdos enim est ratio fortē habens. Ens em ipsum,de quo sublimiter sentit & admodū magnificè:est enim sacerdos altissimi:nō quòd alius sit non altissimus.nam Deus cū sit vnus,tum in cælo est supra, tū in terra infra.nec est vllus præter ipsum. sed vt nō submisse humiliterq;, verùm celsius sublimiúsq; quàm de quauis materia sentiamus de Deo,adhibet appellationē altissimi. Quid porrò boni fecerat Abraham,quādo iussus est migrare procul patria cognatione q;,& habitare terrā quā Deus ipse dederit?ea verò est ciuitas bona,

bona, ampla, felicissima. nā dona Dei magna pretiosaq; sunt. verūtamen hæc quoq; figura fuit nō contēnenda. interpretatur enim Abraham,pater sublimis,laudādus vtroq; nomine. Mens enim quādo nos herili more animam territat,sed paterno imperat,non indulgens ei suauia, sed vel inuitæ obtrudens vtilia: omissisq; omnibus rebus humilibus& ad mortalia ducētibus, sublimis immoratur contemplationi mundi eiúsq; partiū:atq; etiam altius ascendēs numen ipsum scrutatur eiúsq; naturam propter immēsum amorē scientiæ:non potest manere in decretis pristinis,sed cupit migrare ad meliora:nōnullos autē Deus vel ante nativitatē pulchrè fingit disponitq;, destinans ad sortē optimā.an nō vides quid de Isaac loquatur Abrahamo,ne sperāti quidem ex se patre talem progeniē, atq; adeò ridenti promissionem,disentiq;: Itáne gignet homo centū annos natus,& Sarra nonagenaria pariet? sed annuit asseuerátq; q dicit:profectò Sarra vxor pariet tibi filiū,& vocabis nomē eius Isaac:& statuam testamentū meum cū eo testamētum sempiternū.] Quid igitur est cur hic antequā nasceretur laudatus sit? Quædā bona representata iuuant,vt sanitas,sensuū integritas,opes si contingāt,gloria.liceat enim hæc quoq; abusiuè bona dicere.quędam non solū cū adsunt,sed etiā promissa oraculo, qualis est lætitia, bonus affectus animæ.hæc enim non presens tantū lætificando vim suam exerit,sed etiā sperata hominem præoccupat: habet enim hāc prærogatiuā.alia bona priuatam vim habent.lætitia tū priuatim exultat,tum publicè.lętamur sanitate,libertate,honore,cæterisq, bonis:vt propriè dicatur, nullū esse bonum non coniunctū cum lætitia: læramur autē non præteritis solū bonis & præsentibus,sed & futuris quæ expectamus:vt quando speramus diuitias,imperiū,laudem,morborū finē,virium roborisq; accessionē,scientiā successuram in locū ignorantiæ,gaudemus nō mediocriter.ergo quoniā lætitia non præsens solùm, sed & sperata laxat exhilarátq; animā,meritò Isaac prius quàm nasceretur,nomine donóq; magno donatus est,per hunc enim significatur animæ risus & gaudiū atq; lætitia. Rursū Iacob & Elau, illum principē,ducem & dominū,hunc obsequētem & seruum, prius quàm vterū exirēt pronūciauit. Deus enim animatorum operū figulus egregiè nouit,quæ ipse facit, etiam antequā perficiat,vires quoque quibus vtētur in posterum, & in vniuersum quicquid acturā passuráve sunt. Cùm enim anima de futuro sollicita Rebecca petit oracultum, respondet Deus:Duæ gentes

sunt in vtero tuo,& duo populi ex eo discedent: superabitq; alter alterũ, & maior minori seruiet.] sic enim Deus cõparauit, vt id quod brutum est deteriúsque potiori seruiat:quod verò ciuilitate rationéque præstat,libertate fruatur atque principatu. nec solùm cum vtrũque absolutum est in anima, verùm etiam cũ res adhuc est ambigua. prorsus enim vel leuis quæpiã aura virtutis principatũ & imperium, ne dum libertatẽ præ se fert, econtrà qualiscunq; indoles malitiæ,rationẽ vel nõdum adulta in seruitutem redigit. Præterea quid sibi voluit Iacob,cum Iosepho admouente duos filios suos,natu grãdiorem Manassem, minorem Ephraim.decussatis brachiis iuniori dextram impo suit,sinistrã verò grandiori.moxq; Iosepho grauiter id factum ferente, & putante patrem errasse imponendis manibus, dicit: Non erraui fili,sed sciens prudénsque facio quod facio. fiet hic quoque in populum,extollendus est hic quoque:sed frater eius iunior,maior futurus est.] Quid igitur dicendũ?nisi quòd duæ naturæ diuinitus in anima conditæ sunt,valde necessariæ, memoria,reminiscentiáque.Quarum altera quicquid sensibus recens impressum est retinet,ne falli possit per ignorantiã.reminiscétiam verò vtique præcedit obliuio, res surda cæcáque. hic quod antiquius est apparet deterius, id est memoria quàm reminiscentia:vtcunque cohærent nec separantur facile.nam qui primùm in artes introducimur,comprehendere speculationes earum statim nõ possumus.itaq; quicquid obliuiscimur initiò, rursum reminiscimur:donec iterum atq; iterum reminiscẽdo, atque obliuiscendo,denuò cõfirmetur memoria,atq; ita iunior hæc,vtpote serius nata,cõficitur ex reminiscentia.Figuratè igitur Ephraim dicitur memoria. fertilitas enim interpretatur: quia tunc animæ discendi cupidæ contingit sua portio,quando in memoria confirmantur eius contemplationes. at Manasses reminiscentia dicitur,quasi translatus ex obliuione.qui autem obliuionem effugit,certè reminiscitur.itaq; rectissimè ille supplantator affectuum & meditator virtutum Iacob dextrã porrigit Ephraimo:id est fertili memoriæ.secũdas verò partes reminiscẽtiæ tribuit,scilicet ipsi Manassæ.Sic & Moses ex his qui pascha sacrificant priores laudat maximè,quòd traiectis flumi nibus Aegypti perrexerunt,nec amplius ad ea reuersi sunt: posteriores verò habet pro deterioribus.nam hi cursum suum retrorsum flexerunt,& quasi oblitι rerum agendarum, rursum se accinxerunt,vt eas aggrederẽtur. at illi priores cursum tenuerunt

runt perpetuũ.itaq; sacrificãtibus pascha posterius assimilatur Manasses obliuionis filius:priorib⁹ autẽ Ephraim fertilis.ideo & Beseleelẽ nominatim Deus euocat,promittitq; daturũ se illi sapientiam & scientiam, & constituturũ se illum opificem architectumq; omnium quæ sunt in tabernaculo, hoc est animæ operum:quãuis nullum eius opus hactenus extaret laudabile. Dicendum igitur quòd hãc quoq; figuram Deus impressit animæ,ceu probato nomismati.eam figuram quænam sit cognoscemus, si nominis interpretationem diligenter excusserimus. Beseleel interpretatur, in vmbra Deus.vmbra verò Dei verbũ eius est,quo tanquam instrumẽto assumpto mundum creabat. hæc vmbra & quasi effigies exẽplar est alterũ.sicut enim Deus exemplũ imaginis,quã vmbram nunc vocauit,sic hæc imago fit aliorum exemplum:quemadmodũ in principio legis significauit propheta,dicẽs:Et fecit Deus hominẽ ad imaginem Dei, quasi imago ipsa ad effigiem Dei facta sit, homo verò ad eam imaginem quæ iam vicem exemplaris acceperat. quis igitur accesserit character cõsideremus. Quæsiuerũt prisci,quomodo numen intelleximus: ex his qui optimè philosophari visi sunt, dixerunt, quòd ex mundo partibusq; eius & harũ innatis viribus, Deũ vt causam animaduertimus.nam sicut si quis videat domum affabrè factam instructamq; vestibulis,portibus,aulis virorum,mulierũ conclauibus & id genus cæteris, cogitatione percipiet artificem: nec enim sine arte opificéq; putabit domũ esse absolutã:quod & de ciuitate aut nauigio, & de quo vis minore maioréve opere sentiendũ est: ita sanè etiã quiuis ingressus ceu in maximã domum aut ciuitatẽ hunc mundum,conspicatus cælum in orbẽ volui continereq; omnia: erraticas verò fixásq; stellas pariter moueri modulatè summáq; cum harmonia,ad vtilitatẽ rerum vniuersarum:terrã deinde meditullium sortitam,aquam aëremq; latè vtrunq; fusum suisq; contentum terminis: ad hæc animalia tã mortalia quàm immortalia stirpium fructuũq; varias species:certè ratiocinabitur hæc non sine perfectissima arte condita,sed fuisse esseq;;Deum huius vniuersitatis opificẽ. Qui ita colligũt,per vmbrã Deum pcipiunt, animaduertẽtes artificẽ per ipsius opera. Sed est & alius perfectior puriórq; intellectus,magis mysteriis initiatus, qui nõ ex operibus causam cognoscit,quasi ex vmbra solidũ corpus: sed emergẽs supra creata omnia,manifestè increatũ cõprehendit,vt & ipsum per se cõprehendat,& vmbrã eius: hoc est & verbum

eius,& mundum hunc vniuersum,hic est Moses ille, qui sic loquit:Ostẽde mihi teipsum,manifestè videã,nolo mihi te ostẽdas per cælum,terrã,aquam,aërẽ,aut quidquã creatum: nec in vlla re alia tãquam in speculo contẽpler tuã ideã,præter quàm in te Deo.nã quæ in creaturis apparentiæ sunt dissipantur:quæ autẽ in increato,stabiles,firmæ sempiternæq; pmanẽt.Quamobrem Mosem vocauit,& loquutus est ei Deus. Beseleelẽ item vocauit.sed nõ similiter:verùm illũ cognitionẽ dei percipientẽ ex ipsa summa causa,hũc autem tanquã ex vmbra ex creaturis opificẽ tatiocinatione colligentẽ. Quapropter inuenies tabernaculũ & vasa eius omnia prius à Mose,deinde à Beseleele deliniata paratáq;. Moses enim exemplariorũ est artifex,cæterùm Beseleel imagines eorũ exprimit.Nã Moses Deo monitore vtitur,qui dicit:Iuxta exẽplar quod ostendi tibi in monte omnia facies:Beseleel autẽ Mose:& meritò.Quia & Aaron,id est ratio, & Maria,hoc est sensus, insurgentes contra eũ diserte audiunt: Si quis fuerit inter vos propheta domini,in visione& in vmbra apparebit ei Deus,nõ manifestè.Mosi verò qui fidelis est in tota domo mea,ore ad os loquetur,non per enigmata.Quoniam igitur duas naturas inuenimus creatas factas & elaboratas à Deo,alterã ex seipsa noxiam,reprehensibilẽ,execrabilem,alteram vtilem laudabilẽq;:illam notatã falso charactere,hanc verò probato.pulchram cõuenientẽq; precationem vna cũ Mose precabimur:vt nobis Deus aperiat suũ thesaurũ, sublime illud refertumq; diuina luce verbũ,quod suprà vocauit cælũ. in quibus autem mala recõduntur occludat.sunt enim ex bonorũ ita etiã malorum thesauri apud Deũ sicut habetur in magno cãtico:Nónne ecce collecta sunt hæc apud me, & obsignata in thesauris meis,in die vltionis, quãdo lapsus fuerit pes eorũ. vides thesauros esse malorum? Et bonorum quidẽ vnicus.Quoniam enim Deus vnus,etiã thesaurus bonorum vnus.multi verò malorum,quia & peccatores immẽso numero. Sed hic quoq; considera eius qui est bonitatem,bonorũ quidem thesaurum aperit: cõtrà malorum claudit astringítq;.est enim Dei propriũ bona offerre & præuenire nos liberalitate:mala verò non facilè immittere. Moses verò exaggerãs etiã Dei liberalitatẽ & gratificandi studiũ,non solùm reliquo tẽpore ait thesauros malorum obsignatos,sed & cum anima lapsa fuerit in via rectæ rationis, quãdo meritò pœna digna videri poterat.ait enim in die vltionis obsignatos malorũ thesauros:docente diuino eloquio,quòd ne in

ne in peccãtes quidem cõfestim Deus animaduertit,sed indulget tẽpus ad pœnitentiam & errati curationem.Et dixit dominus Deus serpenti:Execratus tu inter omnes pecudes & omnes bestias terræ.]sicut lætitia iucundè nos afficiens,fausta ominatione digna est,ita execratione voluptas malus affectus, quæ turba terminos animæ, pro virtutis studio amorẽ affectionum in ea generãs.ait autem Moses in execrationibus,execratũ esse qui trãsmouet terminos proximi. terminũ enim & legẽ Deus animæ præscripsit virtutẽ,scilicet arborẽ vitæ.hunc trãsmouit; qui fixit terminum malitiæ,scilicet arborẽ mortis. execrabilis ille quoq; qui cæcũ errare facit in via.Facit & hoc voluptas impia.est enim sensus naturaliter cæcus,quia brutus,quoniã quicquid rationale est,habet oculos,ideo ratione sola res cõprehenduntur,sensu nõ item. per sensum enim sola imaginamur corpora.hũc cæcũ sensum voluptas fallit,quò minus res percipiat: siquidẽ vetat ne se ad mentem à qua regi poterat,recipiat regatúrq; ab ea,seducens illũ ad sensibilia,illiciénsq; suis operibus: vt cæcus sensus sequatur cæcum ducem.rem sensibilẽ.ibi mens eũ ambos cæcos duces sequitur,impotẽs sui abit in præcipitiũ. alioqui consentaneũ erat ordini naturali,vt rationem cõpotem visus sequerentur ea quæ cæca sunt:sic enim leuius ferrẽtur noxiæ res.nunc in eã fraudem inducitur anima,vt cogatur vti cæcis ducibus,decepta persuasáq; mutare virtutẽ vitio,& suo labore malũ sibi quærere.prohibet autẽ & hanc permutationem sacra lex his verbis: Non mutabis bonũ malo.his de causis voluptas sit execrabilis.nunc non alienũ à proposito fuerit cõsiderare quæ sit hæc maledictio. execratum esse ait inter omnes pecudes.ergo pecuinum quiddã brutúmq; sensus est.certè vnusquisque sensus voluptatem execratur, vt inimicissimam & infensissimam. est enim re vera hostis sensui. id inde colligitur, quòd saturati voluptate immodica,nec videre, nec audire, nec olfacere,nec gustare,nec tãgere sincerè possumus.sed his omnibus obscurè atque debiliter afficimur.id quod patimur ea iam cessante:alioquin inter ipsum vsum voluptatis, omnino priuamur vi sensuum, vt non magis agant in res sensibiles, quàm si eis mulctati essemus. Et qui fieri potest, vt non meritò sensus execretur voluptatem à qua sic mulctatur? quæ præ omnibus quoque bestiis est execrabilis, præ omnibus, inquam, affectibus animæ. His enim mens sauciatur & perditur. Cur igitur etiam aliis affectibus videtur deterior?Quia propemodum

omnibus est obnoxia,tanquam principium eorum fundamentúmq;. Nam & concupiscentia nascitur ex amore voluptatis,& dolor existit per eius priuationem.timor quoq; tum fit cum veremur istius absentiã. itaque liquet omnes affectus apud voluptatem habere suũ receptaculum:& fortasse nulli vsquã essent, ni voluptate ceu fundamento niterentur. Super pectus & ventrem tuũ gradieris.] circa has enim partes stabulatur affectus hic,pectus ventrẽq;.quando præstò est copia materiáque voluptatis,circa ventrẽ & quæ sub ventre sita sunt. quando autẽ his caret,circa pectus, vbi sedes iræ est. amatores enim voluptatũ si his destituantur,irascuntur & exacerbãtur. Inspiciamus rem diligẽtius.Tripartitam esse animam nostram,haberéq; partes, vnam ratione præditam,alteram ad iram natam,tertiã ad concupiscentiam.has partes nonnulli philosophi potẽtiis tantummodo differre existimãt,quidã locis etiã: hi rationali parti caput sedem attribuunt,reddẽtes causam.quòd ibi sit rex, vbi satellitiũ.satellites autẽ mẽtis sensus collocatos in capite. proinde rex habitare ibi tanquã in arce probabiliter creditur.iidem iram locant in pectore:aiúntq; hac de causa à natura munitam hanc partẽ densis ac validis ossibus, nõ secus ac strenuũ militẽ instructũ thorace ac clypeo,ad repellẽdos aduersarios. postremus locus assignatur cõcupiscentiæ,circa iecur & ventrem.hic enim vis hæc habitat,appetitus ratione carens.Quando igitur quæres ô anima,quã regionẽ voluptas sortita sit, ne spectes capitis locũ,qui rationis est:non inuenies enim.resistit enim huic affectui ratio,nec potest vnà cohabitare:quod hac vincẽte voluptas pessum eat:sicut ediuersò,dũ voluptas vincit, exulat ratio. proinde illã quære in pectore vẽtréq;.vbi partes brutæ domiciliũ habent,ira cõcupiscentiáq;.nam in his locis inuenitur & iudicium nostrũ,& affectus ipsũ.non vetatur tamen mens relictis suis septis dare se deteriori.id fit quando in anima bellũ exoritur,tunc necesse est in potestatẽ aduersæ partis deuenire rationem paci non bello natam.itaq; sacra lex gnara quãtum possit vtriusq; affectionis impetus,vel iræ,vel cõcupiscentiæ,cõpescit vtrũq;,aurigã gubernatoremq; rationem his præficiens.ac primùm de ira, curaturus eã & sanaturus legislator, loquitur sic: Et impones super rationale iudiciorum,doctrinã & veritatem: quæ erũt in pectore Aaron, quãdo ingredietur sacrariũ coram domino.id rationale est in nobis instrumentũ vocis,hoc est sermo quo vtimur. qui aut incõsideratè & improbatus emittitur,

aut

aut cum iudicio probatúsq;. hic scriptura vult nos cogitare de sermone discreto.ait enim rationale,non inexaminatum falsatúmq;, sed rationale iudiciorum,ac si dicas iudicatũ examinatúmq;. huius probati sermonis duas ait esse virtutes summas, doctrinam & veritatẽ,rectè sanè. nã præcipuus sermonis vsus est,docere & manifestare aliquid, cùm non possimus alioquin affectus animi exprimere,& quales sint,ostendere:quæ res coëgit nos ad signa vocalia cõfugere,nomina verbáq;, quæ vtique nota esse oportet,vt manifestè claréq; percipiãtur à proximo. secũda cura est vt verè enũtientur.quid enim prodest planã manifestámq; elocutionẽ facere,si alioqui falsa sit:nam hoc modo fieri nõ potest quin auditor decipiatur cũ suo magno incõmodo,ruditate,ignorãtiáq;.quid enim si mõstrans puero A elemẽtum dicerè claréq; dicã id esse e:aut B mõstrans dicam o? aut musicus rudimenta eius artis discenti harmoniam monstrans colorem dicat,aut colorẽ tonisticum dicat diatonicũ: aut quæ summa est chorda dicat mediã,aut quę cõiuncta sunt,dicat disiuncta,aut hyperbolæan dicat proslambanomenon? dicet fortasse dilucidè apertéq;.at nõ verè:sed hac parte vitiũ admittet in sermone.quando autẽ vtrunq;, doctrinã simul & veritatem adhibebit,sermonẽ faciet discẽti vtilem,vsus ipse duabus eius virtutibus,quæ forsitan solæ sufficiũt. itaq; propheta dicit sermonem iudicatum,habẽtem suas virtutes,situm supra pectus, nimirum Aaronis,id est supra irã,vt sic regatur primũ à ratione,ne lædatur per suã imprudẽtiam:deinde à doctrina, à cuius consuetudine furor libenter abstinet. ideóq; oratorũ nõ solùm cogitationes,sed & verba,perturbatione confusionéque plena sunt.æquum igitur erat iræ confusionẽ per doctrinã corrigi,& per veritatẽ insuper.nam & hoc iræ propriũ est, quòd facilè falsitur fallitq;.itaq; iracundorũ fermè nemo verax est,vtpote deuictus ebrietate animæ,nõ corporis. Hæc remedia Deus huic parti parauit,sermonem cum doctrina veritatéq;. nã hæc tria vim vnã obtinẽt, si sermoni iungatur doctrina & veritas.præsentanea medicina iræ,morbi animæ grauissimi. Sed cuiúsnã est gestamen istud rationale?non meum nec vulgaris alicuius mentis,sed sacerdotalis purè sacrificantis,qualis Aaronis erat. ac ne huius quidem semper:nam sæpe mutatur: sed quãdo sine mutatione degit,quãdo ingreditur sacrariũ,quãdo ratio simul intrat sanctæq; sentẽtiæ,quando his comitibus nõ destituitur. assidit tum plerunq; vt mẽs penetret in sacras sanctas puráq;

opiniones,sed humanas,quales sunt de officiis, de benefactis de legibus publicè receptis, de virtute quatenus homo potest eam assequi:atqui ne sic quidem dispositus aliquis idoneus est ad rationale gestandum in pectore cum suis virtutibus,sed solus qui ingreditur coram domino:hoc est,qui propter Deum facit omnia,nec ei præfert quicquam ipso inferius, inferioribus quoq; rebus tribuēs quod æquū est, nō tamen in eis immorās, sed recurrens ad cognitionem,scientiam cultúmq; illius vnius. nam hominis sic dispositi vis irascibilis regetur & à ratione purgata purāque à brutis affectibus,& à doctrina sanante obscuritatē cōfusionemq;,& à veritate retegēte mēdacium. Ergo Aarō.vt alter Moses,excisō pectore,hoc est ira, nō sinit eam efferri impetu absq; iudicio,veritus ne quādo sibiipsi permissa, in equi morem exultans,totā proculsset animā:sed curat refrenātq; primùm ratione.vt sub auriga optimo discat non admodum habenas cōremnere:deinde & rationis virtutibus doctrina veritatéq;.si enim sic erudiatur ira,vt & rationi cedat ac doctrinæ.& nō mētiri assuescat,tum seipsam liberabit ab efferuescentia nimia,tum animā totam reddet placidam. Verùm hic vt dixi,nō carens hoc affectu,conatur eum sanare iam dictis salutaribus remediis.at Moses totā iram excidendam & resecandam censet ex anima,non moderationem affectuū, sed prorsus priuationem amans.atteſtatur his meis verbis sanctissimū oraculum. Sumptum, inquit, Moses pectusculum separauit vt offerret coram domino,de ariete consecrationis:& obtigit Mosi in portionem suam, valde pulchrè. illum enim virtutis Deiq; amatorem decebat cōsiderata tota anima pectus desumere ex ea quod ad iracundiam pertinet,adimeréq; id & abscidere, vt exacta parte bellaturiēte,de cætero anima in pace degeret. auferтur autē non à quouis animali,sed ab ariete consecrationis. atqui & vitulus imolatus fuerat.sed hoc præterito, venit ad arietem.est enim animal natūra cornupetum,iracundū & assultorium.quapropter & fabri machinarij plerunq; inter instrumenta oppugnationis vtuntur arietibus, sic & in nobis arietinum.assultorium,indomitū quiddam est, id quod contentionē appetit.contentio verò materia est iracundiæ:& ideo cōtentiosiores quiq; in dissertationibus, cæterisq; colloquiis ad irā mouentur.hoc igitur litigatricis cōtentiosæq; animæ superfluum germen iracundum meritò propheta execat: vt sterilis facta desinat noxias res parere,fiátque inde portio conueniens amatori

tori virtutis,non pectus aut ira,sed aurum priuatio.hanc enim optimam portionem Deus sapienti tribuit, posse affectiones excidere.viden' quomodo perfectus perfectam immunitatem ab affectibus semper meditatur? qui autem adhuc proficit Aaron,secundus ab illo.mediocriter, vt dixi, in eis se habet.nondum enim potest pectus & iram excidere. gestat tamen supra id aurigam cum agnatis rationis virtutibus rationale, in quo doctrina est & veritas.hanc differentiam manifestius etiam docebit nos his verbis,dum ait: Pectusculum enim superpositionis,& brachiū ablationis accepi à filiis Israël, de victimis quæ offeruntur pro salute vestra: & dedi hæc Aaroni eiúsq; filiis. Vides quòd hi nō sunt contenti solo pectore, sed assumunt etiā brachium?Moses verò accipit id sine brachio. cur ita? quia hic eùm sit perfectus,paruum & humile nihil sapit, ac ne mediocriter quidē vult indulgere affectibus, sed eos egregiè omnes omnino excidit.at illi non admodum vehementer ruunt ad repugnandum eis, sed fœdus & inducias cum eis faciunt,conditiones offerendo, quatenus cohiberi per aurigam debeant ab impetu nimio:est autem brachium etiam signū laboris & afflictionis.talis verò debet esse curator ministérq; sanctorum,exercitiis ac labore occupatus. cæterùm cui Deus perfecta bona abundanter largitus est,sine labore agit. hoc autem minor reperitur atque imperfectior,qui labore parat virtutem,quā sine labore & negotio Moses accepit à Deo. Nam & labor ipse minor & vilior est quàm quies:sicut & imperfectum quàm perfectum,& à doctore quæsitum, quàm id quod per nos ipsi discimus,hæc causa est cur pectus accipiat Aaron cum brachio.Moses sine brachio. vocat autem pectusculū superpositionis ideo, quia super vim iræ debet imponi & ei præsidere ratio,quæ aurigæ more duriceruicem cōtumacémq; equū dirigat. brachiū autem non itidem superpositionis vocatur, sed ablationis.ob hanc causam:quia debet virtutis studium non sibiipsi tribuere anima,sed auferre à se,& ad Deum auctorem referre: confitendo nō suis viribus nec potentia honestatē acquisitam,sed illius munere,qui amorē eius indidit.nec pectusculū autem nec brachium sumitur,nisi devictima pro salute.& meritò id quidem. tūc enim anima seruatur,quando irā domat ratio,& ex labore non prouenit arrogātia,sed totum imputatur Dei beneficētiæ. Quod autē nō solùm supra pectus,sed & supra ventrē ingrediatur voluptas,iā dixi, declarauíq; maximè ppriū eius locū esse ventrem

ventrem.hic est enim voluptatũ fermè omnium receptaculũ nam hoc repleto vehementes appetitus excitãtur aliarũ quoq; voluptatum.rursum vacuato,quietiores illæ redduntur cõpositioréſq;.ideóq; dicit alibi:Quiſquis ſuper ventrem quadrupes graditur,& multos habet pedes,impurus eſt.talis aũt eſt amator voluptatis,ſemper ſuper ventrẽ gradiẽs,& eas quę inde naſcuntur voluptates.cum repentè autẽ ſupra ventrem coniunxit quadrupedem,nõ immeritò.quatuor enim ſunt affectus voluptariorũ,ſicut egregius quidam liber docet.impurus igitur,tũ qui vna voluptate fruitur,tum qui ſe volutat in omnibus quatuor.his dictis vide iterũ quo differat pfectus ab eo qui adhuc proficit:certè vt iam ante cõpertũ eſt, perfectus excidit totam irã è cõtentioſa anima,reddẽs eam cicurẽ mãſuetámq;, pacatã mitémq; per omnia,tũ verbo tum opere:qui autẽ proficit, non valet quidẽ hũc affectũ excidere:geſtat enim pectus,ſed erudit eum rationis iudicio,habẽtis duas virtutes,doctrinã & veritatem.ita nũc quoq; inuenietur ſapiẽs quidẽ perfectè voluptates abiiciens & excutiẽs Moſes.qui autẽ proficit, nõ vniuerſas: vt qui neceſſarias ſimplicéſq; admittit,curioſas & ſuperfluas cauens,tanquã additamẽta inutilia.nam de Moſe ſic ſcriptura loquitur:Et ventrẽ atque pedes holocautomatis aqua abluit.Valde pulchrè.Totam enim animã dignam quæ offeratur Deo,qa nihil reprehenſibile nec inuita nec vltro admiſit, ſapiẽs ſacrificat.qui autẽ ita eſt diſpoſitus,totum ventrẽ eiúſq; voluptates, cum aliis quę inde naſcuntur,eluit & repurgat à ſordibus, non vnam aliquã partem,ſed in tantũ iſta cõtemnit, vt vel neceſſarios cibos potúſq; aſpernetur:rerum diuinarũ contemplatione ſe ſuſtinẽs.Quapropter alibi de illo fertur teſtimoniũ:per quadraginta dies panẽ nõ comedit,nec aquã bibit,quãdo in mõte Dei oracula Dei legislatoris audiebat.Nec cõtentus ventri valedixiſſe,pedes quoq; purgat à ſordibus,hoc eſt fulcra voluptatis.ſunt autem fulcra voluptatis,res quę gignunt eam.de proficiente enim dicitur,quòd inteſtina ventris & pedes abluat, nõ totum ventrẽ.non ſufficit enim ad repellẽdam totã voluptatẽ: ſatis eſt ſi aduerſetur eius interanea,id eſt auctaria: quæ voluptarij dicũt eſſe quedã additamẽta præcedentium voluptatum, inuẽta curioſa miniſtrorũ gulę popinariorúmq;, & affectuum irritamenta modum excedẽtium:quia ille vltro totam vẽtris voluptatem ablegat:hic verò qui adhuc proficit,nõ niſi monitus.nã de ſapiente ſic ſcriptũ eſt: Ventrem & pedes aqua lauat,

iniuſſus

iniuſſus & ſua ſpõte.de ſacrificis verò ſic:inteſtina autem & pedes,nõ lauerunt ſed lauant:quod valde cautè dictũ eſt. Oportet enim perfectũ quidem ſua ſpõte moueri advirtutis opera:eum verò qui etiánum meditatur,rationem monitricẽ ſequi:cuius præceptis parere bonũ eſt.Nec illud ignorandum,quòd Moſes totum ventrem,hoc eſt ventris repletionem reiiciens, cæteros quoq; affectus propemodum ablegat: dum legislator per vnã partem de vniuerſo manifeſtè docet:& de eo quod cætera cõtinet docens,eadem opera ſubindicat de his quæ ſilentio præterit,quã doquidem vẽtris repletione cõprehẽduntur reliqua,ceu fundamẽto aliorum affectuũ.nullus enim eorũ poteſt cõſiſtere, niſi ventre ſubnixus,quem baſim omniũ natura poſuit.quapropter poſt præcedentẽ Liæ bonã progeniem,quãdo fœtus ad animam pertinẽtes in Iuda,id eſt cõfeſsione deiuerãt, Deus vt in poſterum corporis etiam profectibus proſpiceret, Ballam Rachelis ancillam voluit vel ante hærã ſuã parere.eſt autẽ Balla irrigatio. ſciebat enim q; nihil corporeum ſubſiſtere poſsit abſq; ventris rigatione:ſed hic eſſe principatũ regiménq; totius corporis,curæq; tantũ hoc agẽtis,vt vita ſit incolumis.ſed cõſiderare oportet omnia verba ſubtilius,quãdo nihil hic nõ accuratè dictũ eſſe inuenies.Moſes pectuſculum aufert,ventrẽ verò nõ aufert,ſed tantũ lauat.cur ita?quia perfectus ſapiens iraſcẽdi vim totã poteſt excidere,alienatus ab ira:ventrẽ execare nequaquã poteſt.Nam neceſſario cibo potúq; vti natura cogitur etiam ſi quis pauciſsimo cõtentus neceſſarium quoq; cõtemnat & meditetur inediam.lauet igitur ventrẽ & repurget à cõdimentis impuris & ſuperuacaneis.Hoc enim domũ diuinit' oblatum virtutis auido ſatis eſt. & ideo de animæ adulteratæ ſuſpecta dicitur:quòd ſi relicto recto rationaliq; ſermone, qui maritus legitimus eius eſt,deprehenſa fuerit cõſuetudinẽ habere cum affectu polluente animã,diſrumpetur eius vẽter, id eſt inexplebilis & inſatiabilis erit vẽtris voluptatibus ac concupiſcẽtiis,nec vnquã eis expleri poterit propter ſuã imprudẽtiam & inſtitutionẽ peſsimã:ſed aliis ſuper alias affluẽtibus, eodem affectu laborabit perpetuò. nam nõ paucos noui adeò ventris cupiditatibus deditos,vt quãuis imminente aliquo negotio,reuocẽtur ad meracas cõpotationes aliáq; ſimilia. malè enim cõuenit corporeis molibus cum ingenuis animæ deſideriis,ſed corpora tanquã vaſa ad menſurã facta,nihil admittũt immodicum,quicquid ſuperfluit eiicientia.æ concupiſcentia

nun

nunquam expletur,ſemper indiga,nunquam non ſiticuloſa. Et ideo vt conſequens poſt diruptum ventrem additur femoris laxatio.nã affecta hoc pacto anima ſimul excidit recta ratio, cui eſt inſita vis ſeminalis gignendi bonũ aliquid.Quòd ſi,inquit, polluta non fuerit,non lædetur, & habebit liberorum liberos: videlicet ſi ab affectibus impolluta pudicitiam ſeruauerit legitimo marito,qui ſanam rectamq; rationẽ ſignificat:fœcundam habebit animã & fructiferam,progenitiuam prudentiæ, iuſtitiæ & cuiuſcunq; virtutis.ergo poſſumus deuincti corpore non vti neceſſariis corpori ? Eſt aliquis modus,vide quis. Is qui nos ſacris initiat,præcipit cuiuis à quo ſuũ debitũ exigit corpus, vt contentus ſit neceſſariis. Ante omnia locus,inquit,ſit tibi extra caſtra,caſtra vocans virtutẽ,in quibus militat anima. nec enim in vna ſede morantur,prudentia ,& corporis curãdi neceſsitas. mox addit:Egredieris inde foras.quamobrem?quia non poteſt anima cohabitans cum prudentia, & contuberniũ habens cum ſapientia,frui deliciis corporis,tunc enim diuinioribus alimẽtis nutritur,ſcilicet ſcientiis,propter quas carnẽ negligit.egreſſa enim ſacratis virtuti oſsibus, tum demũ vertitur ad hoc corpus grauantes prementéſq; materias.quomodo igitur his vtendum ? Paxillus,inquit,in zona tibi pendeat.quo cauum fodias. hoc eſt,præſtò ſit tibi ratio quæ affectum effodiat,aſtringens.affectus enim poſtulant nos accinctos eſſe,non vti cinctura laxiore.quapropter etiam de trãſitu per eos , qui paſcha nominatur. præceptum extat,quo monemur lumbos accingere,ſiue aſtringere cõcupiſcentias.hic igitur paxillus,hoc eſt ratio,comitetur affectum,obſtaturus ne ſe effundat.Sic enim fiet,vt ſolis cõtenti neceſſariis,abſtineamus à ſuperfluis:vt vel in conũiuiis atq; parata rerũ copia,quæ ad vſum ſimul & luxum ſatis ſit, rationem adhibeamus,quæ nos tanquam ſcutum protegat:vt nequevltra modum cibos lari more ingurgitemus,neque nimio mero expleti,per ebrietatẽ in delirationem prolabamur.Nam ratio cõpeſcet refrenabitq; procliuiorem talis affectionis impetũ. ipſe qui dẽ ſæpe hoc mihi vſu veniſſe memini.accedens enim ad indiſciplinata conuiuia,cœnáſq; ſumptuoſas,niſi rationem mecũ adduxiſſent,mancipabar rebus apparatis,abſtractus à dominis immanſuetis,videlicet qui ſpectatu,auditu,odoratu guſtúq; voluptatem pariunt. Sed quoties accedo cũ rationis delectu, iam non ſeruus fio ſed dominus, & egregiè vinco victoriã honeſtiſſimã in certamine cõſtantiæ tẽperantiæq;, reſiſtens opponensq; mo

me omnibus cupiditatibus,quę ſolent immoderatos peſſundare.Fodies,inquit,paxillo,id eſt,put tibi eſt ingeniũ procliuè ad cibum,potũ,aut ea quę ſub ventre ſunt,ratione aperies & diſtingues,vt vbi diſcreueris,verũ cognoſcas.tunc enim ſcies in horũ nullo ineſſe bonũ.ſed neceſſarium tantum & vtile. Mox addit: Operies turpitudinem tuam. admodum rectè. Adhuc enim ô anima rationem ad omnia,qua operitur,obumbratur,occultaturq; omnis turpitudo carnis & affectuũ, quicquid enim ratione caret, turpe eſt:ſicut decorum,quicquid cum ratione coniunctũ.itaq; voluptatis amicus ſupra ventrẽ graditur:perfectus autem ventrem totũ eluit:quiverò proficit,inteſtina. at qui adhuc in rudimentis hæret,foras exit, quando ad requiſita vẽtris afferens rationem,cohibiturus eſt affectum:quod figuratè paxillus ſignificat.Rectè quoq; additur : Gradieris ſupra pectus & ſupra ventrem.] Voluptas enim non eſt quieſcentium & ſtãtium,ſed commotorum & perturbatione plenorũ:& ſicut flamma continuè mouetur , ita cuiuſdam flãmæ more affectus hic in anima excitus , non ſinit eam quieſcere. ideo reclamat his qui aiunt ſedandi vim ineſſe in eo. quies enim ligno & cuiuis inanimato eſt propria , voluptas verò aliena ab hoc genere. titillationem enim & conuulſionẽ quandam appetit:& interdum non quietẽ ſed continuum vehemensq; exercitium poſtulat. Illud autem: Terrã comedes omnibus diebus vitæ tuæ]appoſitè dictum eſt. nam corporalis voluptatis alimẽta terrena ſunt,nec immeritò. Duo ſunt ex quibus conſtamus,anima & corpus. hoc è terra factum,illa Dei figmentũ æthereũ. Inſpirauit enim in faciẽ eius ſpiritũ vitę,& factus eſt homo in animã viuentẽ.pulchrè igitur cõuenit vt factũ è terra corpus cognatis alatur cibis quos terra producit:at illa æthereæ naturæ portio, ſcilicet anima , habeat alimẽta diuina ætherea q;,nã ſciẽtiis nutritur,nõ cibo aut potu, quibus corpus indiget. Ali porrò animã non rebus terreſtribus ſed cæleſtib⁹,teſtabitur amplius ſacra ſcriptura: Ecce ego pluo vobis panes de cœlo,egrediatur popul⁹ & colligat quæ ſufficiũt in diẽ:vt tentem eum vtrũ ambulet in lege mea,an nõ.] Viden⁹ alimẽta animæ nõ terrena & corruptibilia,ſed verba quę Deus pluit de ſublimi puráq; natura:quã nũc cælũ nominauit? Egrediatur ſanè populus & omnis cœtus animæ, incipiátq; colligere ſcientiã.nõ aceruatim,ſed quantũ ſufficit in diẽ.ſic enim fiet primùm vt ne ſimul & ſemel exhauriãtur immẽſę opes gratiarum Dei,ſed exundẽt torrẽtis in morẽ.deinde vt quiſq; ſumptra

menſura

mensura quæ sufficiat, reliquorũ dispensationẽ permittat Deo qui verò vult omnia colligere, desperationẽ sibi parat & molestiam maximã. desperat enim, si nũc tantũ, non etiã in posterũ sperat Deum sibi pluiturũ cõmoda: & infidelis est si non credit & nunc & semper gratiã copioſè dandam his qui digni sunt: & demens est, si putat se posse inuito Deo seruare quæ collegerit. paruo enim momento eum qui securitatem constantiámque mentis sibi arrogat per iactantiam, infirmum reddit incertũq; custodem rerũ quas seruare sibi videbatur. collige igitur ô anima quæ sufficiunt & cõueniunt, vt neque plus satis exuberent, neq; infra modum collecta inopiam afferant: vt iusta mensura vtendo, nihil iniquè facias. meditantem enim te migrationem ab affectibus & pascha immolantẽ oportet modicos profectus non nimios facere. Colligat, inquit, vnusquisque ex eo quãtum sufficit ad vescendũ. Ergo & in mãna & in quolibet dono quod Deus largitur noſtro generi, decet contentũ esse certa mensura certóq; numero, nec plura quàm pro capacitate sumere per auaritiam. colligat potius anima quantũ quotidie sufficit, & custodiam bonorũ suorũ munificentiſsimo Deo credat magis quàm sibi. id cur ita censeam, dicere nunc non alienũ à proposito fuerit. Per diẽ lux intelligitur. Lux autem animæ est eruditio. multi igitur animæ lumina parauerũt sibi in noctẽ & tenebras, nõ in diem & lucem: qualia sunt prima rudimenta disciplinarum omnia, & encyclopedia quam vocant, ipsaq; philoſophia propter delicias expetita & autoritatem apud principes. at homo ciuilis diurnũ parat in diem, & lucẽ in lucem, & honeſtatẽ propter ipsam solam nõ propter quicquam aliud. ideóq; additur: Vt tentem eos vtrum ambulent in lege mea, an nõ.] hoc enim Dei lex iubet, virtutẽ propter ipsam colere. itaq; studioſos virtutis tãquam nummos examinat recta ratio, vtrum vitium habeant. animæ bona referendo ad res exteras: an probæ monetæ sint. conseruãdo ea in sola anima. hi non terrenis cibis aluntur sed scientiis cælestibus: quod aliis etiam verbis docet sacra scriptura, cùm dicit: Mane quoq; ros iacuit per circuitũ castrorũ: & ecce in superficie terræ in solitudine tanquã coriandrum albũ in similitudinẽ pruinæ super terrã. quod cũ vidiſſent, dicebãt alius ad alium, quid est hoc? ignorabãt enim quid esset. quibus ait Moses: hic est panis quem dominus dedit ad vescendum: hic est sermo quem præcepit dominus.] Viden' cibũ animæ qualis sit? verbum Dei cõtinuum, rori simile, per circuitũ totam complectens

plectens. & nullam partem eius expertẽ sui relinquens. hic sermo non vbiq; apparet, sed vbi desertũ est vacuum vitiis & affectibus: estq; tenuis qui percipiatur & intelligatur, pellucidúsq; valde ac purus aspectus, & coriano similis. aiunt autẽ rei rusticæ periti, etiamsi semen hoc cõcidatur minutiſsimè, singulas portiunculas & micas satas germinare, nõ secus quàm coriandũ solidum. Huiusmodi est etiã sermo Dei: qui vel integer iuuare potest, vel quacunq; sui particula. Quid si κορίῳ, id est pupillæ oculi, similis dicitur? sicut enim hęc quãuis minima particula, videt hos cælestes orbes, & immensum mare, & aëris amplitudinem. præterea à solis tam occidentis q̃ orientis terminos: pari modo sermo quoq; diuinus cernit acutiſsimè, qui sufficit inspiciendis rebus omnibus, per quẽ videbũtur quæcunq; digna spectatu: ideóq; albũ est mãna. Quid enim fulgidius Dei sermone aut radiãtius? cuius participatione & alię res caliginẽ ac tenebras excutiunt, quę appetunt lucẽ animarũ: huic sermoni quiddam peculiare accedit. nã quãdo animã ad se aduocat, gelu excitat in omnibus rebus terrenis, corporeis, ac sensibilibus. ideo dicitur, tanquam pruina super terrã. Quoties enim homo Deũ videns, fugã meditatur ab affectibus, congelantur vndę, hoc est impetus ac moles eorũ & iactantia. cõcreuerunt enim vndæ in medio mari, vt transiret affectũ Israël videns Deum. Itaq; percontãtur se inuicem animæ, quæ admiſerunt quidẽ iam sermonem, sed nõ possunt dicere quidnã sit. Nam sæpe perfusi dulcedine, saporem nescimus vnde illa proficiscitur: & suaues odores olfaciendo, quinam sint ignoramus. Sic & anima sæpe gaudens non potest indicare causam suæ lætitiæ: sed docetur ab initiatore vatéq; Mose dicente: Hic est panis, cibus quẽ dedit Deus animabus, vt se pascant verbo ipsius atq; sermone. Nam hic est panis datus nobis ad vescendum, videlicet verbum hoc. Dicitur autẽ etiã in Deuter. Et afflixit te preſsitq; fame, & cibauit te manna, quod tui patres ignorauerant, vt annuntiem tibi, quod nõ solo pane viuet homo, sed omni verbo quod procedit ex ore Dei.] Afflictio ista propitiatio est. Nã per tales afflictiones noſtris animab⁹ ceu decimatis propicius redditur. Quoties enim ſpoliamur iucundis rebus, affligi videmur: reuera autem sentimus Deum propiciũ. Infligit nobis etiam esuriem, non virtutis, sed vitioſam illã & affectibus obnoxiã. Argumẽto est, quòd nutrit nos verbo suo generaliſsimo. Interpretatur enim mãna, quid hoc est, scilicet rerũ generaliſsimũ. Verbum quoq; Dei su-

perius est vniuerso mundo,antiquius generalióq; creaturis omnibus.Eum sermonẽ partes ignorauerãt,non illi veri progenitores nostri,sed lõgeuitate cani,qui solẽt dicere,Da nobis ducem,& reuertamur ad Aegypti vitia.Audiat igitur anima vocẽ Dei:quòd nõ solo pane viuet homo factus ad imaginem, sed omni verbo quod procedit ex ore Dei,hoc est,& toto verbo nutrietur.& eius partibus.per os enim sermo significatur. Porrò verbũ pars sermonis est.Nutritur autẽ perfectionũ quidem anima toto sermone: cæterũ nos cõtenti essemus nutriri vel parte eius quapiã.Et illi quidẽ optãt nutriri à sermone Dei:Iacob verò supra ipsum sermonẽ exerẽs suũ caput, ait se nutriri ab ipso Deo.Sic autẽ loquitur:Deus qui nutrit me ab adolescentia mea vsq; in presentẽ diem,angelus qui eruit me è cũctis malis,benedicat his pueris. Pulcherrimus loquẽdi modus.nutritorẽ Deũ non sermonẽ eius,existimat.Cæterũ angelũ eius,qui est sermo, tanquã morborũ medicum:idq; admodũ naturaliter. Pronunciat eñ propheta, primaria quidẽ bona ex persona ipsius Qui est dari:secũdaria verò per angelos & sermones eius. secũdaria verò sunt,quæ ad morborũ sanationẽ pertinẽt. Proinde sic opinor:sanitatẽ merã quam nullus morbus præcessit in corpore, Deũ per semet solũ largiri : liberationem autem à morbo etiã per artem & medicinã : dum sinit & à scientia & ab artifice nos iuuari in speciẽ,ipse sanans vel per hæc,vel citra horum operã. Ad eundem quoq; modũ se habet anima.bona & alimenta largitur ei per seipsũ : per angelos verò & sermones, quicquid ad sanãdos morbos pertinet. Has autẽ preces fudit patriarcha,reprehendens Ioseph illum administratorẽ reipublicæ ausum dicere:Enutriã te ibi.Dixerat enim,properantes ascendite ad patrem meũ,& nuntiate ei,Hæc dicit,& reliqua.Descende ad me, & nequaquã maneas, & enutriam te ibi. Durabit enim fames per quinquenniũ.Reprehendens igitur admonénsq; eũ qui sibi sapiens videbatur,inquit:O tu scito animæ cibum esse scientiã, quam non sermo sensibilis,sed Deus largitur,qui nutrit à iuuẽtute primóq; flore vsq; lucem extremam,ipse me replebit. Sed Iosepho idem accidit quod matri eius Racheli.nã & ipsa existimabat creaturam posse aliquid,quapropter dicit: Da mihi liberos. Sed supplantator similis sui dicet : Erras errore maximo. Nec enim ego pro Deo tibi sum,qui solus potest aperire vulvas animarum,& eis inseminare virtutes,vt grauidæ factæ res honestas pariant.Saltem sororem tuam Liam cõsidera,& comperies

peries à nulla creatura semen eam excepisse aut genituram, sed ab ipso Deo.Cùm enim vidisset dominus Liã haberi odio,aperuit vuluam eius:Rachel autẽ erat sterilis. Ac rursum vide hic virtutis exilitatẽ in opere. Deus vuluas aperit,benefacta in eis seminans. Vulua autem quæ virtutem excepit à Deo,non parit Deo:nullius enim indiget Qui est : sed mihi Iacobo parit filios.nam propter me seminauit Deus in virtutẽ forsitan,nõ propter seipsum.Igitur alius quidẽ maritus Liæ quiescens inuenitur,alius pater natorum ex Lia liberorũ. maritus qui vuluam aperit:pater liberorum,qui hos gignere dicitur.Et inimicitias ponã inter te & inter mulierem.] Reuera voluptas inimica est sensui,quamuis sunt qui putent amicissimam. Sed sicut adulatorem nemo amicũ dixerit:est enim adulatio vitium amicitiæ: sic & voluptatem si examines,inuenies adulterinam familiaritatem insinuantẽ se sensui,certè saturatis voluptate omnes sensus luxantur.annon cõsideras istos vini amatores ebrios, quomodo videntes nõ videant,audientes non audiãt, impotes etiã reliquorum sensuum.Fathiscit enim tunc instrumentum sensitiuum,quemadmodũ intenditur in sobriis,non iam surdos externè ictus excipiens,sed sonoros claróq;,& ad mentem vsque penetrãtes cum sonitu. Oportet enim vt hæc extremum ictum agnoscat,& characterem eius manifestũ excipiat.Et obseruandum non dixisse,Inimicitias ponam tibi & mulieri:sed inter te & mulierem. Cur? Quoniam in medio & tanquã confinio voluptatis sensúsq; hoc bellũ nascitur.id amborum medium, cibus & potus est,aptum ad quæcunq; sensibilia huiusmodi,facultatẽ voluptatis inducendæ habentia. his quoties se voluptas ingurgitat,præsentaneam sensui noxam afferunt.Cæterum illud,inter te & inter semen eius, ipsum quoque ratione physica dictũ est. Nam omne semẽ est generationis principium:principium autem voluptatis,non affectus,sed bruta concitatio sensus quæ per mentem fit.nam à mente velut fonte quodam manant sensitiuæ potẽtiæ,præsertim iuxta doctrinã Mosis sanctissimi: qui ex Adamo factã narrat mulierem, ex mente sensum videlicet. ergo sicut voluptas se habet ad sensum,sic affectus ad mentem. vnde sequitur vt quoniã illa duo inimica sunt inuicẽ, hęc quoq; sint hostilia:quod bellũ nulli non liquet.itaq; superante mente, affectus non sustinent intelligibiles & incorporeas res, profligatur.contrà quoties hic vincit malã victoriã,cedit mens, impos sui suarúmq; actionũ omnium.Proinde alibi dicitur,quòd

attollente manus Moſe,prævalebat Iſraël:demittẽte autẽ,præualebat Amalec.quibus verbis hoc docemur, quòd mẽs quãdo attollit ſeipſã ſupra mortalia,& ſublimis fertur, vim concipit vt Deum videat,quod eſt Iſraël.quãdo verò neruos ſuos hæc remittit relaxátq;,mox affectus prævalet,ſcilicet Amalec,qui interpretatur populus elingẽs. reuera enim abſumit totã animã & abligurit, ne ſemen quidẽ aut ſcintillam virtutis reliqua in ea faciens.quamobrẽ ſcriptum eſt:Principium gentiũ Amalec. quoniam in miſcellaneam gentiũ conuenarum colluuiem cõſilio carentẽ affectus exercet dominationem atq; imperiũ: per hunc omne bellum excitatur in anima. Ergo quibus mẽtibus Deus pacem largiri dignatur,in his pollicetur deleturũ ſe ſub cælo memoriam Amalecitarũ.Quod autem dicitur: Ipſe ſeruabit caput tuum,tu ſeruabis eius calcaneũ.] In verbis barbariſmum habet,in ſenſu bene dictũ eſt:quomodo?reliquum reddendum eſt de muliere.mulier autẽ ipſe non eſt,ſed ipſa.Quid igitur dicendũ?à ſermone de muliere tranſitionem fecit ad ſemen eius & principiũ:principiũ autem ſenſus,intellectus, ísq; maſculus,de quo debet dici ipſe,flectendo de cætero vocẽ hanc ſimiliter.Rectè igitur ad voluptatẽ inquit,ipſe intellectus ſeruabit tuum caput,& principale decretum,tu verò greſſus eius & veſtigia placitáq; quibus inſiſtit, quæ calcanei vocantur per ſimilitudinẽ.Vox autem ſeruare duo ſignificat:vnũ,quaſi cuſtodire & reponere:alterũ,ac ſi dicas obſeruare vt per dolũ interimas.neceſſe eſt autẽ mẽtem vel bonáuel malam eſſe.mala dici poteſt cuſtos promáq; voluptatis:nã hac delectatur. bona verò inimica,expectãs occaſionẽ tollendæ è medio per inſidias.ecõtra voluptas,inſipientis plantã ſeruat:ſapiẽtis autem baſim deſtruere conatur & ſubtrahere,exiſtimãs hunc ſibi moliri perniciem:inſipientẽ verò modis omnibus ipſius ſaluti conſultũ cupere. nihilominus quãuis videatur ſupplãtare deciperéq; probum virũ,ipſa ſupplãtabitur à Iacob exercitato luctis talibus. lucta,inquã,non corporis,ſed qua luctatur anima cum aduerſariis moribus,ipſã per affectus vitiáq; oppugnãtibus. nec prius dimittet plantã affectus aduerſarij, quàm ille det manus, ſẽq; ſupplantatũ ac bis victũ fateatur,& in iure primogenituræ, & in benedictione.Iuſte,inquit,inditũ eſt ei nomẽ Iacob.iã enim iterũ me ſupplantauit.olim ius primogenituræ mihi ademit, nunc intercepit meam benedictionẽ.antiquius autem ius manus quidẽ putat corporis,bonus verò animæ.ſicut reuera eſt,nõ

tempore

pore ſed potentia dignitatéq; potius,& verè prius,ſicut & princeps in republica,principatũ autẽ anima habet in hac copula. ergo primatũ obtinuit is qui altero virtute potior fuerat, qui honor ipſi debebatur.nã & benedictionẽ accepit cum perfectis precibus.vanus autẽ eſt & ſuamet exiſtimatione ſapiẽs qui dicit:meas benedictiones & ius meæ primogenituræ accepit.nõ enim tua ô tu accipit,ſed tuis cõtraria. ná quæ tua,ſeruitio digna ſunt,at quæ illius,dominio.tibi verò etiã optanda apud ſapientẽ ſeruitus,à quo monitus caſtigatúſq; ignorantiã ac rudi tatẽ peſtes animæ exuas. nã inter fauſtas apprecationes pater ſic tibi dicit: Fratri tuo ſeruies,ſed nõ nunc.nec enim ferret te habenas detrectãtẽ.ſed vbi ſolueris iugũ à ceruice tua: nimirũ abiectis illis elatis ſpiritibus quos ſumpſiſti poſtquã teipſum ſubiugaſti affectuũ vehiculo,aurigãte inſipiẽtia.nũc quidẽ ſeruus es moleſtorũ herorũ & intolerabiliũ, qui non ſolent quenquã manumittere. quod ſi fugitiuus eos deſerueris, excipiet tẽ amator ſeruorũ dominus cũ certa ſpe futuræ libertatis.nec vnquã exhibebit heris priorib⁹: vtpote qui didicit apud Moſem præceptũ decretúmq; neceſſariũ: Nõ trades domino ſuo ſeruũ qui ad te cõfugerit:habitabit tecũ in loco quicũq; ei placuerit. Sed tãtiſper dũ tibi nõ libet aufugere,& mauis taliũ dominorum habenas perferẽdo indignũ te ſeruiture ſapiẽtis facere,ſatis declaras mores tuos illiberales ſeruiléſq;,cũ dicis,ius meæ primogenituræ,& meas benedictiones.ſunt eñ hæ voces delapſorum in ſummã ignorantiã: quia ſoli Deo cõpetit hæc vox Meum.eius enim ſolius poſſeſsio eſt hæc rerũ vniuerſitas,atteſtãte vel ipſo cum dicit:Dona mea,munera mea.Obſerua dona differre à muneribus.illa enim magnitudinẽ perfectorũ bonorum præ ſe ferũt,quæ Deus perfectis donat gratuita. hæc intra paruũ modũ cõtrahuntur,quorũ participes fiũt generoſi exercitatores proficiẽtes adhuc.ideo Abrahã quoq; ſecutus Dei voluntatẽ,res ſuas à deo ſibi cõceſſas retinet:recenſat autẽ equos regis Sodomorum,tanquã mercedes meretricũ.Moſes quoq; res maximas & controuerſias tractare dignatur, minores cauſas demandat cognocẽdas iudicibus ſecundariis:cæterũm qui audet dicere ſuũ eſſe aliquid,ſempiterna ſeruitute notabitur,ſicut ille qui dicit:Contẽtus ſum hero meo,vxore mea,meiſq; pueris. non cupio liber euadere.Rectè quod ſeipſe in ſeruitutẽ aſſerit. Qui enim poteſt eſſe nõ ſeruus dicẽdo: meus herus intellectus eſt dominus ſui & in poteſtate propria: meus ſenſus ſufficit ad

 diſcern

diſcernenda corpora:mea ſunt quæ ex his progignunt̃,ex intellectu intelligibilia,è ſenſu ſenſibilia.in me ſitũ eſt vel ſentire vel intelligere.Sed nõ ſatis eſt ipſum ſuoptè damnari teſtimonio,quin & Dei percellit̃ ſentẽtia,iuſſus certã æternãq; ſeruitutem ſuſtinere,aure perforata inſuper,ne ſermones virtutis percipiat,vtq; in perpetuũ intellectui ſenſibúſq; ſeruiat, malis dominis & inclemẽtibus.Mulieri quoq; dixit:Multiplicãs multiplicabo dolores tuos & gemitus tuos.] Mulieris,hoc eſt ſenſus,proprius affectus eſt mœſtitia, quã dolorẽ nominat. circa idem enim ſubiectũ verſant delectatio & triſtitia. delectamur autẽ per ſenſus,proinde neceſſariò per eoſdẽ contriſtamur.ſed bona purgataq; mẽs minimũ triſtatur:quia talẽ ſenſus nõ admodum impetũt.in inſipiẽte autem affectus ſuperfluunt, quod nõ habeat in anima remediũ,quo peſtes à ſenſibus rebúſq; ſenſibilibus proueniẽtes arceat.ſicut enim aliter pulſatur athleta quàm ſeruus:hic non reluctans ſed præbens ſe flagris ſubmittẽnſq; :athleta verò reſiſtens,repugnans, & illatos ictus repellẽs:&aliter raditur homo, aliter pellis: hæc enim nihil aliud quàm pati cernitur:homo verò & ipſe viciſsim agit nonnihil, eo geſtu ſe præbẽdo quo radat facilius: ita irrationalis quidẽ homo mãcipiorum more cedit alteri,& perfert triſtitias tanquam heras intolerabiles,ne obtueri quidem in aduerſas ſuſtinens,vt qui nequit maſculas ingenuáſq; cogitationes ſibi contrahere.quo fit vt multitudo immenſa dolorũ ei per ſenſus ingeratur.cõtrà vir ſcientia præditus in modum athletæ potenter,robuſtè, fortitérq; gradum inferens contra cuncta triſtia magnos fert ſpiritus,nevulneretur ab eis,ſed repellat ſingula. Et vt puto poſſet iuueniliter exclamare contra dolorẽ illud ex tragœdia:Cõbure carnem hanc,cõcrema,repleto te Meo cruore.nã prius vel ſidera Terrã ſubibunt,terra vel ſcandet polum, quàm mollis à me extorqueatur vox tibi. Sicut enim ſenſibus Deus omnia triſtia cumulatè appoſuit:ita probæ animæ vberrimã bonarum rerũ copiã elargitus eſt. Quapropter de perfecto illo Abrahã ad hũc modum loquitur:Per memetipſum iuraui,dicit dominus:quia feciſti verbũ hoc,& nõ peperciſti filio tuo dilecto propter me,omnino benedicẽs benedicã te, & multiplicans multiplicabo ſemen tuũ,ſicut ſtellas cæli, & ſicut arenam quæ eſt in maris littore.] Rectè iureiurando confirmauit pollicita,idq; tali quale Deũ decebat.vides enim quòd nõ per alium Deus iurat:nihil enim illo præſtantius, ſed per ſeipſum qui

qui eſt omniũ optimus. Non defuerunt tamen qui negarẽt conuenire Deo iuſiurandũ.id enim ad confirmandã fidẽ aſſumitur. at Deus ſolus fidelis eſt.& ſiquis amicus dei,ſicut Moſes dicitur fidelis in tota domo fuiſſe.& alioquin ipſa Dei verba iuramẽta ſunt legésq; diuinæ & iura ſacratiſsima. quòd autẽ vim maximã habeãt argumẽto eſt,quòd effectu nõ caret quicquid ille dixerit:id quod iuriſiurãdi eſt proprium.vnde cõſequitur,omnes Dei ſermones eſſe iuramẽta per effectus ſuos cõfirmata. Aiunt ſanè iuſiurandum teſtimoniũ eſſe Dei de re de qua ambigitur. quòd ſi Deus iurat,ſibiipſe fert teſtimoniũ, quæ res abſurda videtur.aliũ enim oportet eſſe qui teſtis eſt,aliũ cui perhibetur teſtimoniũ.Quid igitur dicendũ?Primo nõ pugnare cũ æquitate quòd Deus ſibiipſi teſtis eſt. Quis enim alius poteſt ei teſtis eſſe idoneus ? deinde,quòd ipſe ſibi eſt quicquid habetur in pretio, cognatus,familiaris,amicus,virtus,felicitas,beatitudo,ſciẽtia, intelligẽtia,principiũ,finis,totũ,vniuerſus,iudex,ſentẽtia,conſiliũ,lex,actio,principatus. & alioquin etiã modo hæc verba Per meipſum iuraui,accipiamus vt debemus,nullũ erit à nugacitate ſophiſtica periculũ.videndũ ergo nũ dicat talẽ aliquid.nulla quãtũuis ſublimis creatura poteſt firmè cõſtantérq; de Deo credere.nulli enim oſtẽdit ſuã naturã, ſed voluit omnibus generibus eſſe inuiſibilẽ. Quis enim poteſt de vniuerſorũ cauſa certò definire,ſit ne incorporea,careátne qualitate,an non careat,aut certè ad eſsẽtia,qualitate,motu eius,atq; habitudine ? ſed ſolus de ſeipſo aſſeuerabit,quandoquidẽ ſolus verè ſuã naturã pernouit.ſolus igitur deus idoneus eſt q primũ de ſeipſo certo pronũciet,deinde de ſuis etiã operib⁹.itaq; meritò iurauit per ſeipſũ, fidẽ ſibiipſi aſtruẽs,quod nullus alius poterat. ideo cẽſendi ſunt impij,qui ſe aiunt per Deum iurare.nemo enim per eũ iurat vt oportet:quia nemo poteſt naturã eius cognoſcere:imò bonũ eſt ſivel nomẽ eius noſcimus,hoc eſt verbũ,quo interpretãte innotuit.Hoc enim nobis imperfectis Deus eſt,ſapiẽtibus autẽ perfectiſq; ille primus. Certè Moſes admiratus illius ingeniti ſũmã excellentiã,dicit:Et per nomẽ eius iurabis,nõ per illũ ipſũ. ſatis enim eſt per genitũ fidẽ aſtrui,& teſtimoniũ habere à verbo Dei.Cæterũ Deus ipſe ſibi fides ſit, teſtimoniũq; certiſsimũ Quod autẽ legitur,quia feciſti verbũ hoc,pietatẽ ſignificat. Rectum eſt enim omnia propter Deũ facere:quẽ propter nec dilecto filio parcimus,virtuti videlicet, felicitatẽ hanc cedẽtes ipſi autori,dignum exiſtimantes vt progenies noſtra Dei poſſeſsio

fiat potius quàm vllius creaturæ. Pulchrè & illud dictum: Benedicens benedicam.] Multa enim benedicenda quidam faciunt, sed nõ in hoc vt benedicãtur. nã & malus officia quædam facit, sed nõ officioſè. & ebrioſus furénsq; interdũ ſobria loquitur facitq;, ſed nõ mente ſobria. & pueri admodũ infantuli non ex rationali habitudine (nõdum enim rationẽ à natura didicerunt) multa tamẽ tum dicunt tum faciunt quæ ratione prediti. Vult autẽ legislator ſapientẽ non per occaſionẽ & facilè fortuitóq; rationalẽ videri, ſed ex habitudine diſpoſitionéq; rationali. ergo quaſi nõ ſatis ſit infortunato ſenſui abundare multis doloribus, additur, & gemitibus. Eſt autẽ gemitus dolor intenſus atq; vehemẽs. nã ſæpe triſtamur nõ gementes: ſed quoties ingemiſcimus, valde moleſtè inũdamur obruimurq; doloribus. Eſt autẽ duplex gemitus: alter eorum qui cupiẽtes appetẽtéſq; iniquitatem non fiunt eius compotes: & hic malus eſt. alter pœnitentium & grauiter ferentium anteactam vitam, dicentiúmq;: ô nos miſeros, quãtum temporis exegimus laborantes morbo inſipientiæ, & occupati ſtudiis iniuſtitiæ. Qui gemitus nunquã accidit niſi defuncto in anima rege Aegypti, hoc eſt impia voluptariáq; conſuetudine. Nam poſt multos dies illos mortuus eſt rex Aegyptiorum: moxq; poſt mortuam malitiam ingemiſcit vicem ſuam videns Deum. Ingemuerunt enim filij Iraël à corporeis & Aegyptiacis operibus. Quandoquidem quàm diu viuit & regnat in nobis conſuetudo amica voluptatum, perſuadet animæ vt peccatis ſuis delectetur ac gaudeat: quę mox mortuo rege tali gemit, & exclamat ad dominum, ſupplicãs ne mutetur iterum, néve ad abſolutam perfectionem non perueniat. Multis enim animabus pœnitentiam expetẽtibus non cõceſſit Deus ſed tãquam æſtu refluo abreptæ ſunt retrorſum: quemadmodum & Lot vxor in ſaxum verſa eſt propter adamata Sodoma, & quia ad ingeniũ, in qualia Deus animaduerterat, reuerſa fuit. Cæterùm in preſenti contextu ſubiungitur: Aſcendiſſe clamorem populi ad Deum: quod gratiæ diuinę teſtimonium eſt. niſi enim ille potẽtia ſua ſupplicationem ad ſe attraxiſſet, nunquam hęc aſcendiſſet: hoc eſt nõ extuliſſet ſe incipiendo in altũ creſcere, fugiẽdóq; humilitatẽ rerum terrenarum. Ideo dicit in ſequentibus: Ecce clamor filiorũ Iſraël venit ad me.] Egregiè ſignificat perueniſſe ad Deum preces ſupplicum: quæ nõ peruẽniſſent, niſi bonus eſſet qui eas euocat. atq; etiam vltro inuitat quaſdã animas. Veniam ad te & benedicam te. Videte quãta ſit

ſummæ

ſummæ illius cauſæ gratia non expectantis noſtram procraſtinationem, ſed inſigni beneficio præoccupantis animã. nam hęc Dei vox oraculum eſt. nã ſi mentẽ ſubierit cogitatio de Deo, cõfeſtim accepta benedictione ſanatur ab omnibus infirmitatibus. at ſentiẽdi vis ſemper dolet gemitq;, & cũ doloribus triſtitiiſq; parit ſẽſum: ſicut ipſa ſcriptura dicit: In doloribus paries filios. ex viſu enim viſio naſcitur, ex auditu auditio, ex guſtu guſtatio, & in vniuerſum ex vi ſentiẽdi ipſa ſenſus actio: ſed nõ ſine magna moleſtia in inſipiẽte vnũquodq; horum fit. nam hic moleſtè videt, audit, guſtat, olfacit, & quocũq; ſenſu vtitur. Ecõtrà virtutẽ inuenies cum ingẽti gaudio geſtare vterũ: & bonum partum cum riſu ac animi trãquillitate parere, & fœtum hinc vtriq; parẽti hilaritatẽ afferre. nam quod ſapiens gaudẽs & nõ dolẽs gignat, his verbis teſtatur diuinũ eloquiũ: Et dixit Deus ad Abrahã: Sarra vxor tua non vocabitur poſthac Sara, ſed Sarra nomẽ eius erit. Benedicam ei, & dabo tibi ex ea filium. mox addit: Et procidit Abraham in faciem ſuam, & riſit ſic cogitãs: Num cẽtenario naſcetur filius? & Sarra exactis annis nonaginta num pariet? Hic certè apparet quàm gaudeat rideátq;, quia geniturus eſt fortunatum illum Iſaac, teſtante inibi propheta: Deſierant Sarræ fieri muliebria, riſitq; intra ſe cogitans: Nunquam hactenus cõtigit mihi tãta felicitas. Sed dominus meus, Dei verbum, ſenior eſt: quem poſſe hoc neceſſe eſt, & decet nos pollicẽti credere. Quin & partus ipſe riſus eſt ac gaudium: ſic enim Iſaac intrerpretatur. Doleat igitur ſenſus, virt⁹ cõtrà perpetuò gaudeat. Poſtquã enim nata eſt felicitas, mater ſibi placens dicit: Riſum fecit mihi dominus, nã quicunq; rẽ audierit, mihi gratulabitur. Itaq; quotquot eſtis initiati, expãſis auribꝰ accipite myſteria ſacratiſsima. Riſus eſt gaudiũ. Fecit perinde valet ac genuit. ex quibus verbis colligitur hæc ſentẽtia Iſaacũ genuit dominus. nã ipſe eſt perfectæ naturæ genitor, ſemen iaciens in animas, & felicitatem generãs. Et ad virum tuum, inquit, conuerſio tua.] Duo ſunt viri ſenſuum: alter legitimus, alte adulter. nam viri more viſibile mouet viſum, vox auditũ, ſapor guſtũ: idẽ de cæteris quoq; intelligitur. per hæc brutus ſenſus cõuerſus attractusq; venit in poteſtatẽ alienam. ſic pulchritudo viſum in ſeruitutem ſuã redigit, ſic ſuauis ſapor guſtũ, ſic reliqua ſenſibilia ſuũ quodq; ſenſum. Cõſidera liguritorẽ quomodo ſeruit condimentis coquorũ atq; cupediariorũ: eum qui propenſus eſt ad cantũ, quomodo deuinciatur à cithara tibiáq;,

vel à docto cătore. at sensus qui se vertit ad intellectum virum suum legitimum, ingentẽ vtilitatẽ ex eo percipit. Videam⁹ igitur deinceps quid & de ipso intellectu narretur, moto prẽter rectã rationem. Ad Adã autẽ dixit Deus: Quia audisti vocem vxoris tuæ, & comedisti de arbore de qua præceperã tibi ne comederes, maledicta terra in operibus tuis.] Nihil inutilius quàm audiri sensum ab intellectu, & nõ cõtrà potius. Debet enim semper præesse melior, subesse deterior. At intellectus sensu est melior. Ergo sicut auriga regẽte, & iumẽta habenis qua placet flectẽte currus procedit: illis verò cõtumaciter frenum mordẽtibus, & auriga trãsuersus fertur, & iumenta interdũ impetu suo rapiuntur in cœnum, cursu prorsus aberrãte: & sicut nauis rectè nauigat, donec gubernator clauum tenens eam dirigit: periclitatur verò quando vento reflante mare totum occupatur à fluctibus: ad eundẽ modum quando animæ auriga gubernatórq; intellectus imperium totius animalis tenet, tãquam magistratus in ciuitate, vita prosperatur: quando verò brutus sensus primatum occupat, confusio vehemens sequitur, haud secus quàm dominis oppressis à suis seruitiis. tũc enim, si vera fatẽda sunt, intellectus accensus deflagrat, sensibus flammam nutriẽtibus, & sensibilia in eam congerentibus. Quale incendium per sensus excitatum Moses quoque indicat verbis his: Et mulieres amplius etiam accenderunt ignem in Moab.] Hæc vox interpretatur Ex patre. Parer noster intellectus est. Tunc, inquit, dicent ænigmatistæ: venite in Esebon, vt ædificetur & exornetur ciuitas Seon. Quoniam ignis exiuit ex Esebon flãma è ciuitate Seon: & deuorauit vsque Moab, & deleuit columnas Arnon. Væ tibi Moab, periit Chamos. Venditi sunt filij eorum vt seruirẽt: & filiæ eorum captiuæ adductæ sunt regi Amorræorum Seon, & semen eorum peribit ab Esebon vsque Debon, & mulieres amplius etiam accenderunt ignem in Moab.] Esebon interpretatur cogitationes. Hæ autem sunt ænigmata, plenæ obscuritate. Considera cogitationem medici: vacuabo ægrotum, nutriam, remediis curabo diætáque, secabo, vram cauteribus. sed sæpe natura & absque his sanauit, & cum his interemit, vt medici cogitationes nihil aliud quàm somnia sint inuentæ. plena obscuritatis & ænigmatum. Rursum agricola dicit: Semina iaciam, plantabo, crescent plantæ, ferent fructus, qui nõ solùm ad vsum proficient necessarium, sed ad copiã etiam sufficient. Post has cogitationes aut flãma repẽtina, aut procella, aut imber cõtinuus,

tinuus corrupit omnia. Interdũ fructus respõderunt operæ, sed nihil iuuerunt eum qui sic cogitauerat, morte præuentũ. & frustra sibi fructus laboris pollicitum. Proinde optimũ fuerit Deo credere, non incertis cogitationibus coniecturísque fallacibus. Abraham ille Deo credidit, & iustus reputatus est. Moses item præest populo, cum testimonio quòd sit fidelis in tota domo. Quòd si credemus propriis cogitationibus, ędificabimus exornabimúsq; ciuitatẽ corrumpentis veritatem intellectus. Seon enim interpretatur corrumpens. Quãobrem experrectus qui somniauerat, inuenit quòd omnes motus processúsq; insipiẽtis sint mera insomnia nihil veritatis habentia. nam ipse intellectus somnium esse conuincitur: quia certissimũ est Deo credere, & fallitur qui credit vanis cogitationibus. irrationalis autẽ impetus exiens proficiscitur vtroq;, & ad cogitationes, & ad intellectum qui corrumpit veritatem. Ideo dicit scriptura: Ignis exiuit ex Esebon, flamma è ciuitate Seon.] alienum enim à ratione credere vel cogitationibus probabilibus, vel intellectui corrumpenti veritatem. deuorat tamen etiam vsque Moab, id est vsque intellectum: quem enim alium quàm miserum intellectum falsa opinio decipit? Deuorat, depascítque atque etiam deglutit columnas quæ sunt in eo, hoc est, particulares concupiscentias, quæ tanquam in columna impressę insculptæq; sunt. Arnon autem sunt hæ columnę, quod interpretatur lux eorum, quoniam vnaquæq; res in cogitatione illustratur. mox incipit deplorare arrogantem suíq; amantem intellectum. Væ tibi Moab ciuitas.] Si enim attendis ænigmata, quæ tibi insidiantur verisimili specie, amisisti veritatem. populus Chamos, hoc est populus tuus & potentia, inuentus est cæcus & orbatus luminibus. Chamos enim interpretatur, quasi palpatio: quod visu carentis est proprium. horum filij quidẽ sunt particulares cogitationes exules: sententię verò tanquam filię, quæ captiuæ adducuntur regi Amorręorũ, hoc est doctori loquentium: quia Amorręi interpretantur loquentes, qui garrulum populum significãt. horum imperator sophista est, callidus ad inueniendũ fermonũ artificium: cuius loquacitate decipiũtur qui transcendunt veritatis terminũ. Seon igitur corrumpens rectam veritatis regulã interiturus est vnà cum suo semine: & Esebon ænigmata illa sophistica vsq; Debon, quod intelligitur iudicatio: valde accõmodatè. nã verisimilima probabliáq; nõ habẽt veritatis scientia, sed iudiciũ & cõtrouersiam, cõtentionémq; litigiosam

gioſam ac peruicacẽ,& reliqua his ſimilia.nec ſatis erãt intellectui ſuę propriæ peſtes intelligibiles,ſed & mulieres ampliꝰ etiam accenderunt ignẽ,ſcilicet ſenſus,excitato in eũ incendio maximo.animaduerte quale ſit quod dicitur.plerunque noctu ceſſantibus omnibus ſenſibus,de multis variiſq; rebus cogitationes incõſiſtentes nobis incidunt,dum anima haud quieſcẽs à motu perpetuo infinitas mutationes recipit.ad eam corrũpẽdam ſufficiebãt vel quæ ex ipſa gignuntur,nunc etiã ſenſuum turba inuexit in eam morborũ ingẽtem multitudinẽ, ex rebus viſibilibus,ex vocibus,ex ſaporibus,ex vaporibus qui odoratu percipiuntur,quæ flamma ab his rebus excitata magis animã populãt,quàm ea quę in ipſa innaſcitur abſq; miniſterio inſtrumentorũ ſenſitiuorũ.Ex his mulieribus vna eſt vxor Petephræ qui culinæ Pharaonis præerat:is quomodo vxorẽ habeat cũ ſit eunuchus diſpiciendũ. nã ſi verba legis tractentur allegoricè, offeret ſe hic dubitationis ſpecies.Eunuchus em̃ iſte & coquorũ præfectus,videlicet mẽs quæ nõ ſimplicibus tãtùm, ſed etiã ſuperfluis vtitur voluptatibus.eunuchus vocatur ſterilis ſapientiæ,cum ſit eunuchus non alterius quàm diſſipatoris bonorum Pharaonis.quãdoquidem diuerſa ratione optãda res videri poteſt eunuchum fieri,ſi queat anima noſtra euitatovitio affectus dediſcere. Quapropter & Ioſeph figura tẽperantiæ , voluptati dicenti,Dormi mecũ,& cũ ſis homo,humano more fruere vitæ deliciis,cõtradicit his verbis:Peccarẽ in Deũ amatorẽ virtutis, ſi voluptatis amator fierẽ.Malum eſt hoc opus.Et hactenus quidem velitatur,mox ſtrenuè repugnat,quãdo in domum ſuã ingreſſa anima,viribus collectis indicit bellum rebus corporeis, & ſua propria vt ad animam attinentia operatur opera,non in ædibus Ioſephi.nec in Petephræ,ſed domi. Nec additur cuius domi,vt allegoriã perſpicias,eã agere ſua negotia. hæc domus eſt anima.ad quam ille recurrit relictis rebus externis, vt quæ internæ dicuntur ibi fiant.cõtinentis autẽ opera an nõ per Dei voluntatẽ exiſtunt?nulla enim aderat alia cogitatio ex his quæ ſolent verſari in anima.nec tamẽ deſinit voluptas iugum caſſare,ſed apprehenſo pallio iterat illud ſuum Dormi mecũ.protegitur autem vita cibo potúq;,ſicut corpus veſtimẽtis.Sic igitur illa loquitur:Cur recuſas voluptatem,ſine qua nõ potes viuere? ecce teneo quæ illam faciunt,& pernego te poſſe ſubſiſtere,niſi vtaris rebus talibus.ſed quid ad hæc reſpondet vir temperãs?Si ſeruiẽdũ eſt,inquit,affectui propter eius cauſam materiã,extra affectum

affectum me proripiam. Relicto enim in manu eius pallio fugit,& egreſſus eſt foras.]Dicat aliquis,& quis intrò egreditur? Nõnne multi? an non ſunt quidam qui fugiendo ſacrilegiũ furati ſunt ex priuatis ædibus?qui tẽperãtes manibus à patre,pulſarunt alios?hi egrediũtur quidẽ vnum peccatũ,ſed ingrediuntur aliud.atqui oportet vt perfectè temperans peccata fugiat omnia,maiora minoráq;,& in nullo prorſus deprehendatur.Sed Ioſeph vt homo iuuenis,qui non poſſet cum Aegyptio corpore, ſcilicet voluptate,cõtendendo ſperare victoriã, mauult fugere. Phinees autẽ ſacerdos Zelo Dei correptus, non fuga ſibi ſalutẽ quæſiuit,ſed arrepto ſiromaſte,hoc eſt ratione cum Zelo cõiuncta,non deſiſtit prius quàm transfigat Madianitidẽ, ſcilicet naturam occultantẽ ſe in diuino choro:idq; per vuluam ipſius,ne vnquam poſsit inde oriri ſtirps aut ſemẽ malitiæ. Quapropter exciſa inſipientia,duplex accipit anima præmium,pacẽ ato; ſacerdotiũ,cognata germanáq; bona.Talis igitur mulier audienda nõ eſt:loquor de ſenſu illo ſcelerato. quoniã & obſtetricibus bene fecit Deus,quòd mãdato diſſipatoris Pharaonis neglecto, maſculos in vita cõſeruabant:quos ille interemptos volebat,amator totius ſexus fœminei: ſummã autem illam Cauſam neſciens,dicendo:Non noui eũ.Sed alia mulier eſt audienda,qualis Sarra fuit,id eſt princeps virtus:cui ſapiẽs ille Abrahã paret monenti quæ monere debebat.nam antea cum his nõdum perfectus,necdum mutato nomine aſtrologiæ daret operam:ſciẽs eum non poſſe gignere ex virtute perfecta,cõſulit vt quęrat ſobolem ex ancilla,hoc eſt ex encyclopædia,videlicet Agar, quæ vox inquilinam ſignificat. Qui enim meditatur in virtute perfecta domiciliũ habere,priusquàm inter ciues eius aſcribatur, inquilinũ agit in diſciplinis encyclicis,vt his adiutus ad perfectam virtutẽ ſinatur euadere.deinde cum vxor viderit eum perfectum iamq; ad gignẽdum idoneum , quãuis ille gratus erga diſciplinas per quas virtuti cõmendatus fuerat,graue putat eis remittere nuntiũ,oraculo diuino mitigabitur,dicente: Omnia quæcunque monuerit Sarra,audi vocẽ eius.]Vnicuiq; noſtrum lex eſto,quicquid virtuti placet.nam ſi omnia quæcunq; monet virtus audire voluerimus,felices erimus.Illud autem:Et comediſti de arbore de qua præceperam tibi ne comederes:]perinde eſt ac ſi diceret:cõſenſiſti malitiæ quam debueras totis viribus repellere,propterea maledicta,nõ tu,ſed terra in operibus tuis. Quæ cauſa?Serpens ille voluptas,elatio bruta animæ.hæc ex

ex seipsa maledicta.soli vtiq; malo accidit,cæterum bono nemini.At Adam intellectus est cõstitutus in medio,qui iam melior inuenitur,iá deterior:quatenus enim intellectus est, nec boni nec mali naturã habet:sed virtute vitióq; in melius deteriúsve mutari solet.meritò igitur nõ ipse maledictus suopte ingenio: vt qui nec vitiũ est,nec vitiosa actio: sed terra maledicta est in eius operibus.nam actiones totius animæ,quam terrã vocauit, reprehensibiles culpabilésq; sunt,vt quisq; agit singulas.& ideo adiungit: In doloribus comedes ex ea.] hoc est frueris anima cum molestia. Laborioſe enim quiuis malus per omnẽ vitam anima sua vtitur,nullam habẽs causam lætitiæ,ad quã gignendã nata est iustitia prudẽtiáq;.cæteræq; sodales harũ virtutes. Ergo spinas & tribulos producet tibi.] Quid enim aliud nascitur in anima insipientis,nisi affectus pungẽtes eam vulnerãtésq;?quos figuratè spinas vocauit,in quos brutus impetus primos incurrit, & in eorũ ordinẽ receptus, res animę populatur ac corrũpit incẽdio.Sic enim loquitur scriptura:Quod si egressus ignis inuenerit spinas, & latius vagatus exusserit areã, aut spicas,aut cãpum,luet is qui ignẽ accendit.] Viden' quod ignis egressus,scilicet brutus impetus,nõ accẽdit spinas,sed inuenit? Cùm enim pronus sit ad quærẽdos affectus,quæ desiderabat inuenit.& his inuẽtis exurit ista tria:virtutẽ perfectã,profectum, & bonã indolem.Virtutem cõparauit areæ.sicut enim huc fructus cõportatur, sic res honestæ in sapiẽtis animã. spicis autem profectũ:quia vtrũq; imperfectum,tẽdens ad finẽ suum. deniq; cãpo bonam indolẽ,quod hęc capax sit virtutis seminum.singulares autẽ vocauit tribulos:quia terni sunt, annumeratis causis eorũ & effectibus,vt voluptas,volupe,delectari: cõcupiscentia, cõcupiscitiuum,ipsum cõcupiscere:molestia,molestum,ipsum molestari:timor,terribile,ipsum timere. Et comedes herbam agri in sudore vultus tui.]Herbã vocat panem per synonymiã, rem eandẽ herba bruti cibus est.brutus verò malus, cui exacta est recta ratio.bruti quoq; sensus sunt, quamuis partes animæ.at mens cupida sensibilium,per brutos sensus ea non sine labore ac sudore appetit. Est enim perquã erumnosa molestáq; insipientis vita,consectantis abligurientíq; quicquid voluptatem parit,& effectus quoscunq; malitiæ.Et quousq; tandem?Donec reuertaris in terrã ex qua sumptus es.]Nunc verò an nõ in terrenis incõsistentibúsq; cẽsetur,ex quo reliquit cælestem sapientiam? Considerandũ est igitur quonã reuertatur. fortasse quod dicit,

dicit,tale quiddam est:quòd insipiens mens auersatur quidem semper rectam rationem:desumpta est autẽ non è sublimi natura,sed de humiliore,terrenáq; materia. Est autẽ eadem siue maneat siue moueatur,& eadem appetit.Ideo addit: Terra es & in terram reuerteris.] Quod idem est cum antedictis. Præterea significat hoc quoq; : Principiũ tuum & finis vnũ idémq; est. Inchoatus es ex corruptibilibus terræ corporibus, finies rursum in illa,peracta interim vitæ via,nõ publica,sed aspera, sentibus tribulisq; ad pungendum lacerandúmq; natis obsita.

PHILONIS IVDAEI de Cherubim & flammeo gladio,& de Caim:Qui primus ex homine procreatus est.

ET expulit Adamum,& collocauit ante paradisum voluptatis:& constituit Cherubim& flammeum gladium versatilem ad custodiendam viam ligni vitæ.] Nunc dicit expulsum,quem modò emissum dixerat,non temerè ponẽs hæc vocabula, sed sciens quàm appositè ad res propriéq; disponat ea.Qui emittitur,redire nõ vetatur:quem autẽ Deus expellit,is æterno damnatur exilio. Nam ei qui nondum valde tenetur à malitia,datur reditus tanquam in patriam, ad virtutem vnde exciderat.eum verò qui vehementer obnoxius morbo insanabili premitur,necesse est ferre sua mala,in omne æuũ sine fine damnatum in loca impiorum, vt sustineat merũ cõtinuúmq; infortunium. Quandoquidem & Agar, per quam indifferens disciplina encyclicas ducens choreas intelligitur, videmus bis quidem exisse à principe virtute Sarra, sed semel tãtùm reuersam per eandem viam.quæ primum quidem vltro profuga,non expulsa,reducitur,occurrente angelo, id est Dei verbo,in domum herilem. Iterum autem omnino expellitur, reditura nunquam. Causa autem & prioris fugæ, & posterioris æterni exilij reddenda est. Priusquàm nomina mutarẽtur, hoc est priusquàm heriles animæ in meliorem figuram transform

formarentur,dum Abram erat adhuc pater ſublimis, circa cæleſtes orbes occupatus ſideralémq; ſcientiam, quæ eſt præſtantiſsima pars mathematicæ ad naturæ contemplationem pertinens:Sarra verò principatus meus (ſic enim hoc nomen interpretatur) nondum generalis virtus euaſerat:genus autē omne eſt incorruptile:ſed iuxta particulares ſpecialésq; iſtas cenſeba tur,vt prudentiam quæ in me eſt,item fortitudinem, temperā tiam,iuſtitiā:quæ ſunt corruptiles ſicut ego ipſe qui ſum earū domicilium.Tunc Agar,illa inquā indifferens diſciplina encyclica,etiam ſi tetricū iſtud vitæ genus,quam virtutis ſectatores degunt,conetur effugere:reuertitur tamē ad relictos dominos, nondumvalentes ad generale illud incorruptibiléq; faſtigium virtutis pertingere:cuius vel medium tenere ſatis eſt,priusquā ad ſummum euaditur.At cùm Abraham ex naturæ ſcrutatore factus ſapiens & amator Dei,nomine quoq; mutato præ ſe fert patrem electum ſoni: ſic enim interpretatur. nam clarè ſonat ſermo,cuius pater eſt intellectus cōpos virtutis: Sara verò pro principatu meo ſit Sarra, quæ vox ſignificat principem: quod perinde eſt atque fieri ē ſpeciali corruptibiliq; virtutem generalem & incorruptibilem:exoritur verò & Iſaac ille felicitatis filius:deſinentibúſq; muliebribus, & emortuis affectibus,ſuccedit gaudium: puer quoq; non pueriles ſed diuinos luſus ſectatur non abſque virtute:tunc expelluntur illa rudimenta diſciplinarum,quæ nomine Agaris ſignantur, expellitur ſimul ſophiſta filius,cui nomē Iſmaël.exulabūt autem in æternū, ipſo Deo confirmante exilij ſententiam,dum iubet ſapientem obedire dictis Sarræ.Diſertè enim dicit:Eiice ancillam cum filio. Virtuti autem parere decet, præſertim autori talis ſententiæ quia perfectiſsimæ naturæ à mediocribus habitibus plurimū differunt:& ſapiētia alieniſsima eſt à ſophiſtica.nam hæc circa paraturā credibilium verſatur,quibus falſas opiniones & perniciosas aſtruat:Sapientia verò per meditationē veritatis,cum vtilibus cogitationibus adſert rectæ rationis ſcientiam. Quid igitur mirum ſi Adami quoq; intellectū occupatum imprudentia morbo inſanabili,omnino Deus expulit ē virtutū regione nunquā rediturum?quādo & omnem ſophiſtā, & matrem eius diſciplinā iſtorū rudimētorum profligat & expellit à ſapiente & ſapientia,quibus Abraham & Sarram facit nomina. Tunc & flammeus gladius & Cherubim cōtra paradiſum collocantur. Dicitur autem cōtra eſſe,vel quod inimicum & infeſtum eſt, vel

vel quod iudicādum,vt reus coram iudice:vel quod cognatum, quādo collationis cauſa & diligētioris cōſiderationis aliud ponitur contra aliud,ſicut pictores fictoréſq; tabulas ſtatuáſq; ad exemplaria conferunt.exēplum cōtrariorum infeſtorum eſt in Caīm, quando dicitur: Exiuit à facie Dei,& habitauit in terra Naid cōtra Edē.Interpretatur autē Naid cōmotio,Edē delicię. illud malitię concutientis animā ſignū hoc virtutis priuationē affectuum afferētis & delicias,nō illum pruritū voluptatis affectionis brutiſsimæ,ſed magna cum facilitate gaudiū trāquillū expersq; laborū.Neceſſe eſt autē vt ab imaginatione dei digreſſa cogitatio,cui bonū cōmodúmq; erat fulciri, nauis in ſolo iactatæ more,ventis inter ſe cōflictantibus, vltro citróq; feratur, patriā domúmq; nacta agitationē:quod quidē maximè pugnat cum firmitate animæ,quā cōciliat gaudium, Edem nominatū. Oppoſitionis autē quæ fit propter iudicium, exēplum habetur de muliere ſuſpecta adulterij. Statuet,inquit,ſacerdos mulierē cōtra dominum,& reteget caput eius.] Hæc quid ſibi velint explicabimus.Quod fieri debet,ſepe fit nō vt debet:& quod nō eſt officium,interdū fit officioſē.Quale eſt cùm depoſitū redditur, nō bono animo,ſed aut in detrimētum accipientis,aut inſidioſē:vt cōparata ſemel fide occaſio captetur abnegādi maius depoſitum:tunc officiū nō officioſē fit.Ediuerſò quoties egroto nō dicit vera medicus,purgaturus eū aut ſecturus aut vſturus propter ipſius vtilitatē,ne fortè metu doloris fugiat medicinā, aut ob imbecillitatē linquatur animo:itē quoties ſapiēs mendacio fallit hoſtē propter ſalutē ſuæ patriæ: veritus ne ſi vera prodat, vires addat aduerſariis,inofficioſam rem facit officioſē.Ideóq; præcipit Moſes;Iuſtè iuſta exequere.] Quaſi etiā iniuſtè profe ratur iuſta ſentētia,ſi bonus animus nō adſit iudici. Ergo quoniā quicquid dicimus aut facimus liquet omnibus,animus autem quo dicimus quæ dicimus & facimus quæ facimus ignot eſt,nec cōpertum habetur ſitne ſanus purusq;,an polluſus moribus variis:quod nemo natus queat occultas cogitationes perſpicere,ſed ſolus Deus,atteſtāte Moſe dicentéq;, Occulta domino Deo,aperta creaturis, nota eſſe: præcipitur ſacræ diuinæq; rationi,vt animā contra Deum ſtatuat reuelato capite,hoc eſt retecto præcipuo decreto animi, quod quaſi caput cæterorum ſit, nudatāq; ſententia cum qua conſueuimus,vt in conſpectu acerrimo Dei iudicis incorrupti examinata,aut coarguatur faſtuoſæ ſimulationis tanquam nummus improbus:aut immunis ab

omni malitia diluat obiectas calũnias, freta teste qui solus potest nudam animã inspicere. Contrarium igitur quod iudiciale dicimus, tale est. Illud verò quod attinet ad similia & quodammodo familiaria, de sapientissimo illo Abrahã dicitur: Adhuc, inquit, stabat cõtra dominum. moxq; argumẽtum familiaritatis subiungitur: quòd accedẽs alloquitur eum. Nã alieno abscedere semoueriq;, familiari verò propius accedere cõuenit. stare autẽ immutabilémq; obtinere mentem, propè ad diuinã potẽtiam accedit: quia in Deum immutabilitas, in creaturam mutabilitas naturaliter cõpetit. Si quis igitur natiuã suam procliuitatem amore scientiæ refrenãs, cogit eam stare. Deo iã propinquus agnoscat felicitatẽ suã. Cæterùm Cherubim & igneo gladio cõtra paradisum habitatio cõuenienter assignatur, nõ tanquam hostibus locũ oppugnaturis, sed tanquã familiarissimis amicissimisq;: vt ex aspectu cõtemplationéq; mutua nunquam intermissa, innascatur vtrisq; potentiis desideriũ mutuum, aspirante his volucrem cælestémq; cupidinem Deo benignissimo. Quid autem per illa Cherubim & versatilem gladiũ igneum subindicetur, iam cõsideremus. Quid si hic totius cæli circunferentiam cogitari vult? nam cælestes orbes habent motus inter se cõtrarios: quorum alter dextrorsum fert fixa sidera, alter sinistrorsum erratica. sed extimus ille orbis fixarũ stellarum vnus est, qui ab oriente ad occidentẽ voluitur: interiores autẽ septẽ, erraticarum videlicet, quorum cursus simul coactus & voluntarius, duos motus habet inter se cõtrarios, coactus quidẽ qualis fixorum siderum, quæ quotidie videmus ab oriẽte in occidentẽ tendere: proprius autem à vespertinis cæli partibus ad matutinas; qui variat tẽpora circuitus, & ad idem signũ reditus septẽ siderum, quod quędã ex his decurrant pariter, sol, lucifer, & quẽ stilbõtem nominant. Tres enim hi pari celeritate sunt. Quædã verò impariter, sic tamẽ vt certam proportionem respectúmq; seruent & inter se inuicem, & ad illa tria reliqua. atq; ita intelligitur alterũ è duobus Cherubim extima illa vniuersi cæli circunferẽtia, in qua eodem semper modo diuinas reuera choreas fixæ stellæ agitant, nunquã deserentes ordinem, quem pater cõditórq; tenere eas in mundo voluit. Alterũ verò interior orbis, quem ab initio septifidum fecit opifex distinctũ in septẽ certis proportionibus inter se respondentes circulos, quibus suus cuique planeta insertus est: quibus tamen opifex nõ commisit habenas, veritus ne malè regerent, sed vniuersas à seipso pendere voluit,

voluit,, ratus sic maximè concinnum motum fore. Quicquid enim cum Deo fit, merito laudandũ est: sicut quicquid sine Deo, vituperandum. Hic vnus modus est quo Cherubim intelliguntur allegoricè. Cæterùm de gladio versatili & igneo sic intelligendum, ita significari motũ eorum & vniuersi cæli perpetuũ. Quid autem si & aliter hæc accipiãtur? vt duo Cherubim signi ficent vtrunque hemisphęrium. aiunt enim ea habere obuersas in se inuicem facies, arcam propiciatoriã vtrinque spectantia: quãdoquidem & hemisphæria ex aduerso spectant se inuicem, prona in terram sitã in vniuersi mẽditullio, per quod etiã dipescuntur. at illa sola omnium mundi partiũ firmiter stãs, appositissimè à priscis ἑστία, seu vesta nominata est: vt circũ aliquid stabiliter fixũ vtriusq; semiorbis cõcinnissima fieret circũuolutio. igneus verò gladius solẽ significet: nam cum sit gladius flãmeus, nihil est eo currẽte velocius, adeò vt vna die circũ totum mundũ rotetur. Quin & doctius quiddã audisse memini à mea anima, quæ nonnunquam diuino spiritu correpta, solet ne sibi quidem nata prodere oracula: quod, si reminisci potero, dicam. Dicebat autẽ mihi: secundùm vnicũ illum verum deũ esse duas supremas primariãsq; potestates, bonitatem & potentiã: & bonitate quidem vniuersa esse condita: potentia verò, creaturas omnes gubernari. Tertium verò conciliatorẽ amborũ medium esse sermonẽ siue rationem. Hoc enim sermone Deũ & bonum esse & principem. itaq; harum duarum potestatum, principat' bonitatisq;, hæc Cherubim esse symbola: sermonis autem flammeum gladiũ. velocissimus enim & calidus sermo est, præsertim Causæ illius summæ: quia & tẽpore præuenit omnia, & ante omnia intelligitur, & elucet in rebus omnibus. Proinde vtriusque Cherubim ô mens formam excipe non adulterinã, vt de causæ summæ bonitate ac principatu euidẽter edocta, fructum felicem capias. mox enim cognosces immortalium illarũ potẽtiarum cõiunctionem cõtemperationẽq;: quatenus deus bonus est, elucẽte nihilominus maiestate: quatenus princeps, eminẽte hic quoque bonitate: vt virtutes quæ inde nascuntur acquiras, humanitatem pietatemq;: neq; prosperitate insolescẽs, memor illius maiestatis regiæ: neq; in aduersitatibus desperans, affulgente spe meliorũ, per bonitatem magni benigniq; dei. Igneus autem ideo gladius dicitur, quia requiritur hic vnà cũ actionibus sermo feruens & igneus, qui nunquã moueri desinit, properans semper expetendo bona, fugiendóq; contraria. An non vi-

des quòd & ſapiens ille Abrahá quãdo incepit iuxta Deũ metiri omnia, nihil creaturæ tribuens, accipit ad ignei gladij ſimilitudinẽ ignem & gladiũ. reſecare ac exurere quicquid mortale habebat cupiens, vt expedita cogitatione ſublimis ad Deũ euolaret? At Balaã ille, id eſt vanus populus, inducitur inermis deſertorq; militiæ imperitus belli quo anima ſibi parat ſcientiã. ſic enim alloquitur aſinã, hoc eſt brutum vitæ propoſitum, cui omnis inſipiens inſidet: Si gladiũ haberem, iam te trãsfixiſſem. Gratia maxima conditori, qui ſciens imprudentiæ rabiem, nõ dedit tanquã furenti gladium, verborum facultatem, ne quoſcunq; obuios magna clade cõficeret. Sed qualis Balaã, talis vnuſquiſq; nõ perpurgatus. ſemper inaniter culpat, negociatoriã puta, aut ruſticam, aut aliam quãuis facultatem victus parãdi: donec fauſta omnia contingunt, gaudens vectatione hærensq; iumento, nec putãs bonũ cõmodumq; interquieſcere: quin & monentes vt deſiſtat & imponat modũ ſuis cupiditatibus, propter futuri tẽporis incertitudinem, inuidos appellat, negans eos monere bono animo. Vbiverò accidit incõſulta infelicitas, eoſdem ipſos vt bonos vates miratur, quibus nemo melius futura cõiiciat: culpam autem calamitatis auertit in artes innoxias, agriculturam, negotiationẽ, aliáve ſtudia, in quibus luçri cauſa verſatus fuerat. Illæ verò quamuis vocis inſtrumentis careant, reipſa erumpunt in clamorem lõgè clariorem, quàm qui per linguam fit, dicentes: An non, ô ſycophãta nos ſumus illæ, quibus tanquam iumentis inſidebas elata ceruice? nósne contumacia noſtra in præſentem calamitatem te coniecimus? Vide reſiſtentem ex aduerſo Dei ſermonem armatũ, qui ſolet bonum malúmq; definire. nõ vides? quid igitur nũc nos culpas, quas prius dum res ex ſententia ſuccedebant, non accuſaſti? eramus enim eædem, ac ne tantillum quidẽ mutatæ ſumus. tu verò corrupto iudicio ſine ratione turbaris atque trepidas. ſi enim ab initio perſuaſum habuiſſes, quòd non ſtudia quæcunq; bonorum malorúmq; cauſa ſint, ſed qui eſt ad clauum gubernator rerum omnium ſermo Dei. facilius hos caſus ferres, nósq; calumniari deſineres, nec aſcriberes nobis quæ nõ ſunt in noſtra poteſtate. Ille ſi inimicitiis depoſitis, & triſtibus tuis cogitationibus diſpulſis, pacatã vitam tibi promiſerit, hilaris gaudénsq; manum nobis iniiciet quæ ſemper noſtri ſimus ſimiles. Cæterùm nos neq; fauore tuo inflamur, neq; irã tuam magnificimus. Sumus enim nobis conſciæ, q nec bonorum nec malorum cauſa, ſicut

tu ſuſpicaris, ſumus. niſi fortè mari quoq; vel proſperas nauigationes imputas vel fortuita naufragia, & nõ potius vẽtorum diuerſitatibus, nunc molliter, nunc vehementiſsimo impetu ſpirantium. Cùm enim omnis aqua ſuapte natura quieta ſit, quoties ſecundus ventus à puppi aſpirat, omni rudente modo, plenis velis naues in portum inferuntur: quoties autem repẽte aduerſus à prora incubuit, multã iactationem ac ſtrepitum excitat, interdum etiã ſubuertit nauigium: & tamen innoxio mari crimen hoc ingeritur, cùm ſatis appareat remiſsione vehemẽtiáq; ventorum aut fluctus aut tranquillitatẽ fieri. Atq; ita iam ſatis declaratum exiſtimo, quòd natura quæ rationem auxiliatricem validiſsimã homini addidit, eum qui hac poteſt vti, felicem meritò reddidit, vt verè rationalem: eũ verò qui non poteſt, brutũ atq; miſerrimũ. Adam verò cognouit vxorẽ ſuam, quæ concepit & peperit Caim illum, dicens: Poſſedi hominem per Deum. & appoſuit parere Abel fratrem eius.] Quorũ virtuti legislator teſtimoniũ reddidit, eos nõ inducit vxores ſuas cognoſcere, vt Abraham, Iſaac, Iacob, Moſem, & ſi quis eorum ſimilis. Quoniam enim diximus per mulierẽ figuratè ſenſum intelligi, alienatione antẽ à ſenſu & à corpore cõparatur ſcientia, à ſapiẽtiæ amatoribus ſenſum potius improbari quàm eligi oſtendetur: & fortaſſe non immeritò. quæ enim cum his cõuenerunt in matrimonium, verbo ſunt vxores, re autem virtutes. Sarra princeps & dux. Rebeca cõſtantia in honeſtis. Lia fatigata propter cõtinuatam exercitationem, quam deuitat auer ſaturq; omnis inſipiens. Sepphora verò Moſis coniunx, à terrã ſurſum in cælum currens, & diuinas illic felicésq; naturas cõſiderans, vocatur autem auicula. Cæterùm vt virtutum cõceptus partúsq; ediſſeramus, ſuperſtitioſi diſcedant obturatis auribus. diuina enim myſteria tradim⁹ his qui talibus ſacris dignè initiati ſunt, hoc eſt, qui verã & minimè fucatam pietatem colunt cum modeſtia. illos autem haudquaquam ad hęc ſacra admittimus qui tenẽtur morbo inſanabili, faſtu verborum, & nominũ copia, & præſtigiis ethnicis, his tãtum rebus ſanctitatem metientes non aliis. Exordiemur autem hæc myſteria ſic. Vir cum muliere, homo maſculus cum homine fœmina liberorũ procreandorum cauſa iunguntur naturaliter. cum virtutibus verò quæ multa perfecta pariunt, non eſt fas mortalem virum congredi: quæ tamẽ niſi à copiam alio genituram excipiant, ex ſeipſis nũquam erunt grauidæ. Quis igitur his honeſta indit ſe

mina,nisi omniū pater,ingenitus Deus,ipse gignens vniuersa? hic igitur seminat,moxq; genimē suum propriū quod semina uit,elargitur.nihil em̄ sibiipsi gignit, cū nulla re opus habeat: sed omnia in vsum accipiētium. nunc adducam horum testem idoneum Mosem illum sanctissimum. Sarrā enim inducit tūc prægnātem:quando Deus eam solitariā inspicit. parere autem hanc non ei qui ipsam inspexit,se studioso sapientiæ, qui nomi natur Abrahā.id apertius docet in Lia, dicēs vuluā eius apertā à Deo:quod viri est propriū.at illa post cōceptionē peperit,non Deo qui solus ipse sibi sufficit:sed Iacob illi qui laborē propter honestatē susc ipit.atq; ita fit vt virtus à summa illa Causa concipiat semina,pariat autē vnicuipiā è suis amatoribus,quē sibi ex omni procorū numero se legerit.Rursū sapientissimo Isaac Deū rogante,ex rogato perseuerātia quæ vocatur Rebeca cōcipit:at absq; supplicatione & precibus volucrē illā sublimémq; virtutē Sepphorā Moses assumēs,inuenit ex nullo mortali gra uidā.hæc ô mystæ purgati aures,tūquā verè sacramēta animis vestris percipite,nō effutienda apud quenquā profanū:recōdite hæc intra vos & tanquā thesaurū seruate,in quo nō aurū argen tūmq; res corruptibiles sitæ sunt,sed verarum possessionū pulcherrima,nimirū de causa illa summa,de virtute,déq; fœtu ex ambobus nato scientia,q; si in aliquē initiatū incideritis, vrgete eū precibus,ne fortèvos celet aliquod recētius mysteriū,donec illud extorqueatis.Ego enm quāuis apud amicumDei Mosem magnis initiatus mysteriis,tamē quia rursum Ieremia ,ppheta cōspecto,cognoui eū non solū tenere mysteria , sed posse docere quoq;,nō grauatus sum scholā eius frequentare. ille verò vtpote diuino plenus spiritu,oraculū quoddā edidit ex persona Dei sic ad placidissimā virtutē loquētis: Nónne tanquā domum me nominasti, & patrē, & virū virginitatis tuæ?manifestissimè docēs,q; Deus & domus sit,incorporearū idearū incorporeus locus:& vniuersorū pater,vt q ea genuit:& sapiētiæ virtutis in vsū mortaliū iacies in bonā terrā virginē. Decet enim impollutā,intactā purámq; & verè virginē naturā cumDeo colloqui,lōgè diuerso modo quàm apud nos fit.homo enim quādo liberos sibi quærit,ex virginibus reddit mulieres. at Deus quādo incipit cū anima habere cōsuetudinē, eam quæ modo mulier fuerat,restituit in virginitatē pristinā:quādoquidem sublatis degenerib.& minimè virilibus cupiditatib⁹ quibus effœminata fuerat, generosas & integras virtutes in earū locum

lotū substituit.Sarræ igitur nō antè cōsuescet,quàm illi desināt omnia muliebria,ita vt reuertatur in pristinū castarum virginum ordinē.fieri tamē potest vt & virginis anima lasciuis affectibus polluta deturpetur:ideo firmū certúmq; manet oraculum,quod dicit Deū virum nō virginis,hæc enim mutabilis & mortalis est,sed virginitatis,scilicet ideæ, quæ semper est sui similis.cùm em̄ generatio & corruptio naturæ ordine cadat in res mortales,illę archetypæ potētię istarū rerum fictrices particularium,immortalitatē sua sorte adeptæ sunt.Et nō decebit Deū qui est ingenitus & immutabilis,virtutū immortaliū semper virginū ideas seminare invirginē trāsformatā ex muliere? Cur igitur ô anima cùm debeas inDei domo virginitatē seruare,& scientiā cōplecti,his neglectis sensum cōplecteris effœminantē te & polluentē?itaq; paries partū totū vitiosum ac pernicio sum,illum fratricidā execratū Caim,possessionem nō possidendā.vocat enim Caim possessio. Cæterū mirari posset aliqs narrationis modū,quo sæpe in multis legislator vtitur præter vulgatā cōsuetudinē. Postquā enim dixit de terrigenis,narratu rus de primo nato ex hominib⁹,de quo hactenus nihil omnino dixerat:quasi iā sæpe eū nominasset , ac nō nunc primū insereret eius nomen suis verbis,peperit Caim illū,inquit. Quēnā ô scriptor,de quo antea nihil vel paruum vel magnū significasti? atqui nō ignoras cōuenientē dispositionē nominū.certè procedēte sermone,de eadē persona dicturus es:cognouit Adā Euam vxore suā,& peperit filiū,vocauitq; nomē eius Seth. An nō igit multò magis oportebat loquēdo de primogenito qui erat principiū successiuæ generationis hominū,primo sexum recēs nati declarasse q; erat mas:deinde proprium nomē adiungere,puta Caim,aut quodcūq;.quoniā igitur nō quasi nesciens quomodo nomina ponēda sint,in mētione Caim videtur discessisse à consuetudine,cōsiderādum quā ob causam sic nominauerit natos è primis parētib⁹,obiter magis quàm modo quo solemus narrare impositionē nominū.est autē,quātum equidem coniicere possum,causa hæc. Reliquū vulgus hominū nomina imponit rebus diuersā ab ipsis rebus:vt aliud ipse sint, aliud sonēt earū vocabula:apud Mosem verò nominū impositionesmanifestissimè res ipsas indicāt,vt res necessariò in nomē abeat sine vlla differētia.Quod dico disces clarius ex subiecto exēplo. Quādo intellectus(vocetur hic Adā)incidēs in sensum per quē viuere videtur animalia(vocetur hæc Eua) cupidine victus cōgredit:

illa verò cõcipit tanquã caſsibus & venatur naturaliter externa ſenſibilia, per oculos colorẽ, per aures vocẽ, per nares vaporem, ſaporẽ per guſtus inſtrumenta, per totum corpus quæ tanguntur: tunc prægnãs facta mox parturit, paritq; maximũ animæ malum arrogantiã. arrogat enim ſibi ceu proprias poſſeſſiones, quicquid vidit, quicquid audiuit, quicquid guſtauit, quicquid olfecit, quicquid tetigit, credens ſe horum omniũ inuẽtricem & artificẽ: id aũt ei nõ abſq; ratione accidit. erat enim fortaſſe aliqñ rẽpus quãdo intellectui nihil erat cũ cenſu negotij, neq; habebat ſenſum, multũ remotus à rebus iſtis gregalibus & vnà verſari ſolitis, ipſe ſimilis ſolitariis animalibus in ſeceſſu degẽtibus. tũc ſanè cùm ſeorſum cenſeret, nõ tãgebat corp⁹, vt qui careret inſtrumẽto quo externa captaret, ſed erat cæcus & impotens, nõ ſicut vulgò nominãt cùm vident orbatũ oculis: hic em̃ vno ſenſu priuatus, reliquis abũdè fruitur: ille autẽ omnibus ſenſitiuis potẽtiis mutilatus, reuera impotens erat dimidio animæ mulctatus, egenus viriũ quæ natæ ſunt ad apprehendenda corpora, miſera portio ſeparata à ſua cognata, carens ſenſitiuis inſtrumentis quibus vice ſcipionis vacillans ſuſtentaretur. quapropter multis tenebris preſſos habẽs oculos, nihil cernere poterat. carebat enim ſenſu per quẽ res dignoſceret. Volẽs igitur Deus nõ ſolùm incorporearũ rerũ, ſed & ſolidorũ corporum cõprehenſionẽ ei præbere, expleuit totã animã, iam ante factæ portioni attexẽs alterã, quẽ nominauit appellatiué quidẽ mulierẽ, propriè verò Euã. ſenſum ſubindicãs. quæ vt primùm nata eſt, per ſingulas ſui partes ceu per quędã foramina magnã vim lucis infudit, quæ intellectũ ſubintraret: atq; ita caligine depulſa effecit, vt clarè manifeſtéq; videret naturas corporum tanquã dominus. ille verò quaſi poſt noctẽ ſolis ſplẽdore perfuſus fulgido, aut è profundo ſomno excitus, aut quaſi cæcus repẽtè viſu recepto, intuebat omnes ſimul creaturas, cælũ, terrã, aquã, aërem, ſtirpes, animãtes, habitus earum, qualitates, vires, ſexus, affectus, motus, actiones, efficacias, mutationes, corruptiones. & quædã videbat, quædã audiebat, quędã guſtabat, quędam tãgebat: ad alia procliuior, ſcilicet voluptatẽ afferẽtia, ab aliis alienior, vt dolorẽ inducẽtibus. Ergo cùm circunſpexiſſet circa ſe omnia, cõtemplatus ſeipſum ſuãmq; potentiam, auſus eſt gloriari ſicut aliquãdo Alexãder rex Macedo. nam & illum aiunt, cùm vellet ex Europa bellũ inferre Aſię, opportuno inter vtranq; loco ſtantẽ, luſtratis aſpectu circa ſe omnibus dixiſſe, &

hæc

hæc & hæc mea ſunt, puerili plebeiáq; leuitate animi, nõ p maieſtate regia. ſed longè antea intellectus ſenſitiuã vim nactus, & per eam potit⁹ omnibus ideis corporis, repletus irrationali faſtu intumuit, vt omnia ſe poſsidere crederet, alios nihil omnino. Hũc in nobis morẽ exprimẽs Moſes, addidit Caim poſſeſſionẽ interpretari, ſtultitiæ vel poti⁹ impietatis plenũ. Cùm enim debuiſſet Dei poſſeſsionẽ omnia credere, ſuã exiſtimare maluit, ne ſui quidem ſatis cõpos, imò ne ſuam quidem ſciens eſſentiam. Attamẽ cõfidit ſenſibus tanquã idoneis ad captanda externa ſenſibilia. Dicat igitur quomodo oculis, aurib⁹, alióve ſenſu nõ errare poterit. at qui neceſſe eſt his ſingulos noſtrum labi falliq; cõtinuè, etiáſi nobis cõtingant horum inſtrumenta abſolutiſsima. Naturales enim noxas & errorẽ inuitis ſeſe ingerentẽ omnino effugere difficile, atq; adeò impoſsibile, cùm infinita falſas opiniones excitantia ſint & in nobis & circa nos & extra nos, paſsim in vniuerſo mortali genere occurrentia. Ergo inſanit cùm ſuam poſſeſsionẽ exiſtimat omnia, quanquã ſibi erecta ceruice placet. Sicut Iacob opinor valde riſit Labanẽ addictum qualitatibus, ipſe magis cõtemplator naturæ expertis qualitatũ, quando ille auſus eſt dicere, Filię meæ & filij mei & pecora mea, & omnia quæcunq; vides, mea ſunt, & filiarum mearum. Nã iſtæ ad ſingulas voces illud meum accinens, non deſinit de ſeipſo loqui magnificè. Itáne filias (ſunt hæ artes ſciẽtiæque animę) tuas ais eſſe filias? Dic quomodo? an non primũ ab intellectu eas edoctus habes? deinde ſic natus es vt eas ſicut cætera poſsis amittere, vel propter aliarum curarum magnitudinem oblitus, vel propter diuturnas moleſtáſq; infirmitates corporis, vel propter deſtinatum ſenibus morbum incurabilẽ, ipſum ſenium, vel propter infinita alia, quorum iniri nõ poteſt numerus. Quid filios (hi ſunt particulares ratiocinationes animæ) cùm tuos ais, ſobriúsne es an inſanis cum tali opinione? certè atra bilis, deliratio, mentis alienatio, cõiecturæ incertæ, & imaginationes rerum fallaces, inanésq; quædam cogitationes ſomniorum ſimiles, quibus velimus nolimus diſtrahimur, ad hęc coalitus animę morbus obliuio, multáq; prętereà, non ſinunt te eſſe firmum rerum dominum, & declarãt omnia eſſe alterius, nõ tua. Quid de pecoribus? quæ ſunt ſenſus. brutũ enim quiddam & pecuinum ſenſus eſt: hæccine audes tua dicere? amabò cùm ſecus vides, ſecius audis plerũque, interdum falſos ſuccos dulces eſſe iudicans, & cõtrà dulces amaros, & per

omnes sensus sæpius falleris quàm rectè iudicas, nõ erubescis? sed tãquam nunquam errares vlla vi aut actione animæ, superbia fastúq; intumescis? Quòd si mutatus ad meliorem vt decet mentem redieris, dices à Deo possideri omnia nõ à te, cogitationes, scientias, artes, cõtemplationes, particulares ratiocinationes, sensus, operationes animæ quas vel cũ his operatur vel sine his. Quòd si perges absq; pedagogo magistróq; viuere, per totam ætatẽ feres graues dominas, arrogãtias, cõcupiscentias, voluptates, iniustitias, imprudẽtias, falsas opiniones. Dicit enim: Si respõdeat seruus. Cõtentus sum domino meo & vxore mea cõmunibúsq; liberis, nolo esse posthac liber: adductus ad tribunal Dei, iudicãte ipso ferẽtéq; sentẽtiam, habebit quod postulauit, perforata primũ auricula, ne exaudiat Dei verba de libertate animæ. Est enim hominis reiecti velut è sacro certamine reprobatíq;, & planè puerilis cogitationis, iactare amorẽ dñi, & intellectũ habere pro hero atq; benefactore, iactare itẽ amorem sensus, eúmq; inter præcipua sua bona possessionésq; censere, natósq; inde pueros: ex intellectu cogitationes, ratiocinationes, cõiecturas, cõsilia: ex sensu, visum, auditũ, gustũ, odoratum, tactúmq; & cõmunem sentiẽdi vim. Necesse tamẽ est his adductũ nullo teneri libertatis desiderio. nam per horũ fugam abalienationémq; potimur immunitate. rursus alius quidam præter charitatis affectũ etiam insaniã præse ferens sic loquit: Quòd si quis rapuerit, tanquã de propriis certabo, & per vim recipiã. Persequẽdo enim, inquit, cõprehendã, diuidã spolia, explebo animã meam, & interficiam gladio meo, & prævalebit manus mea. Hũc libẽter sic cõpellarẽ: Nescis fatue, q̃ quisquis natus putat se persecutorẽ alium persecutorem habet. morbus enim, senectus, mors, aliáq; turba volẽtium nolẽtiúmq; malorum vnumquẽq; nostrũ exagitat, circũagit atq; persequitur: & q̃ se putat prehendisse teneréq;, cõprehẽsus tenetur. Nec deest qui prædam sperãs, & eius portiones sibi pollicẽs, præda fit ipse redactus in alienã potestatẽ, esuriem pro saturitate, & seruitutem pro dominatione admittẽs in suã animã, & interẽptus dũ alium vult interficere. & prorsus omnia passus quæ intentabat aliis. erat enim iste reuera omnis rationis & naturæ aduersari, omnia quæ sunt agẽtis vsurpãs sibi, patiẽdi prorsus immemor, quasi extra omnẽ aleã positus. Sic enim infensus loquitur. Persequẽdo cõprehendam. Quis igitur posset esse infestior animæ hostis, quàm qui per iactãtiam quæ Dei sunt sibi vsurpat? certè Deo

Deo propriũ est facere, nec fas est id vlli creaturæ ascribere. proprium autẽ creaturæ pati. quod quisquis vt peculiare necessariúmq; præceperit animo, facilé feret casus vel grauissimos: cõtrà si alienum à se putarit, oppressus mole intolerabili, Sisyphiam pœnã sustinebit, ne caput quidẽ valens attollere, sed ab omni occurrẽte aduersitate obtorto collo abreptus, prębẽsq; se cuiq; obnoxiũ, ppter degeneres effœminatósq; affectus animę. Debuerat enim sufferre atq; resistere, & obfirmare mentẽ communitam septãq; suis potentissimis virtutibus, fortitudine ac tolerãtia. Quẽadmodum igitur tõderi duplex est, alterũ genus præbens se & accõmodans, alterũ tãtùm sustinẽs: pecus eĩ aut tergus aut velus nihil ipsum agẽs, sed patiẽs solũmodo tondet ab alio: homo verò adiutans tõsorem gestúq; se accõmodans, & agens simul atq; patiens: ita tũdi quoq; aliter verberoni seruo accidit vapulãti meritò, aut ingenuo propter maleficiũ in rota extenso, aut inanimæ rei cupiã: tũduntur eĩ lapides, ligna, aurum, argentũ, aliæq; materiæ, quas fabri in suis officinis aut cõcidũt aut dilatãt in laminas. Aliter aũt athletę pugilatu certãti, aut pãcratio amore coronarũ & victoriæ: hic eĩ illatas plagas vtraq; manu discutit, & ceruice huc illuc reducta ictus euitat: nõnunquã erectus in summos pedũ digitos & attollẽs se, aut cõtra submittẽs atq; cõtrahẽs: eludit frustratúrq; aduersariũ, quasi cũ vmbra pugnantẽ: mancipiũ verò aut ferrũ nihil agẽs inuicem, iniuriã omnẽ sustinet ad voluntatẽ alterius. talẽ igitur affectum nũquã in corpus admittamus, multò minus in animã: sed potius illũ cõtrariũ, quãdoquidẽ mortalẽ pati necesse est: ne tanquã effœminati, fracti dissolutíq; ante tẽpus deficiamus per imbecillitatem virtutũ animę, sed robusti neruos mẽtis, possimus impẽdentia mala leuiora reddere. Quoniã igitur satis declaratũ est, neminẽ mortalẽ habere vllius rei stabile certúmq; dominium: quos autẽ vulgus dominos vocat, opinione magis quàm reuera esse dominos: & necessum est vt subditũ ac seruũ, ita rectorem in hoc vniuerso esse ac dominũ: reuera princeps ac imperator vnus Deus habẽdus est, quẽ decet hęc vox: Omnes res meæ sunt. Videamus nunc quàm magnificè diuinéq; de his scriptura loquatur: Omnia, inquit, mea sunt. Hæc autẽ sunt dona, munera, oblationes, quas, inquit, mihi offeretis semper in meis festis diebus. Valde apertè docens, q̃ in rebus alię mediocri gratia dignæ sunt, quæ vocatur munera: aliæ maiore, quæ vocantur dona propriè: aliæ sunt eius generis, vt nõ solùm fru-

ctus

ctus proferãt virtutum,verùm etiam totæ refertæ sint aptis ad vescendum fructibus,quibus solis anima cõtemplatrix alitur. Hæc quicunq; didicit,potestq; conseruare in mẽte atque custodire,irreprehẽsibile pulcherrimúmq; sacrificium offeret Deo, scilicet silem,idq; nõ in festis istis mortalium:habet enim sua festa,decreto nixus summè necessario philosophiæ sodalibus. est autẽ hoc:Solus Deus verè festum agit.solus enim gaudet,lætatur,hilaritate pacéq; fruitur ab omni bello semotissima.Præterea timoris expers,nihil cum malis habẽs cõmercij, neminí cedit,nõ dolet,nõ lassatur,plenus felicitate sinceriſsima, ipsius natura perfectissima, imò ipse fastigiũ est extremáq; linea felicitatis ac perfectio,nõ egens alio per quem fiat melior.sed vltro omnibus particularia bona ceu è fonte impartiens.Nã quę in mundo sunt bona,nõ essent talia,ni ad archetypi illius verè boni,ingeniti,beati incorruptilisq; similitudinẽ facta fuissent. & ideo sabbatum,quod interpretatur quies.Dei esse Moses dicit in multis legis locis,nõ hominum, attingens philosophiã necessariam.Quod enim in rebus quiescit,si vera fateri oportet,nihil præter Deum est.Requiem autem nõ otium voco: est enim suopte ingenio actiua Causa illa omnium, nunquã desinens à faciendis rebus pulcherrimis:sed operationẽ illam quæ sine labore fatigationéq; fit cum facilitate maxima.Solẽ enim & lunam & vniuersum cælum mundúmq; cùm non sint sui iuris & in potestate propria,& moueãtur ferantúrq; cõtinué, fas est dicere laborare:cuius laboris argumentum liquidissimum extat in annuis horarum siue tẽporum quatuor vocibus. Nam & ea quæ in cælo sunt amplissima suos motus variãt,iam septẽtrionales,iam austrinos,iã alios atq; alios cursus facientia: aër quoq; frigus æstum & omnimodã admittens tẽperiem, ex suis affectionibus laborare deprehẽditur:quoniã generalissima mutationis causa est fatigatio. Stultum autẽ esset de terrestribus aquaticísq; prolixius agere,memorãdo vniuersales particularésq; horum mutationes.hæc enim verisimile est multò magis quàm sublimia illa imbecillitati obnoxia,vt quæ multum vltimæ istius terrenæ essentiæ habeãt.Ergo qm̃ quę mutãtur propter fatigationẽ mutari solẽt.Deus autẽ mutari vertíq; nõ potest.naturam habet infatigabilem.quod verò non debilitatur, etiam si faciat omnia,id in æternum nõ desinit quiescere.Itaq; soli Deo maximè proprium est requiescere. Demõstraui autẽ etiã festum agere ipsi cõuenire. Solius igitur summæ Causæ & festa sunt

sta sunt & sabbata,hominum autem nullius omnino. I si libet contemplare celebritates nostras cantatissimas.omittãtur quę apud barbaras simul & Græcas nationes per occasionẽ figmentorum fabulosorum aliæ aliàs institutæ sunt, in nullum alium finem quàm vanitatem pomposam fastuosamq;.vix enim tota ætas hominis sufficerit ad diligenter excutiendas inconsistentias quæ insunt singulis, de præstantioribus tantùm pauca pro ratione tẽporis libet dicere.In omni festo nostro & celebritate quæ miramur sunt hæc:securitas,remissio,quies ab inferendis iniuriis,ebrietas,potatio,comessatio,delitiæ,oblectamenta,patentes ianuæ,pernoctationes,indecẽtes voluptates,quotidianæ nuptiæ,insolentiæ,exercitium intemperãtiæ, insipientiæ meditatio,studia turpitudinis,honestatis pernicies,nocturnæ excitationes ad cupiditates inexplebiles,somnus diurnus,quando vigilãdi tempus est,naturæ ordinis peruersio.tunc virtus videtur vt noxia, vitium tãquam vtile rapitur. tunc in contemptu sunt quæ oportet facere:quæ verò non oportet, in pretio. tunc musica,philosophia,& omnis eruditio,diuinæ animę diuina reuera simulacra tenent silentium.at istæ artes quę suis lenociniis ventri & his quæ sub ventre sunt voluptatem conciliant, ostentant suam facundiã.hæc sunt festa istorũ qui se felices dicunt.quorũ turpitudo quandiu intra priuatos parietes locáq; profana cõtinetur,minus peccare mihi videntur: vbi verò torrentis in morem populãs omnia,vel sacratissima tẽpla irrumpit, quicquid in his sanctum est sternit cõtinuò,faciens profana sacrificia, victimas absq; litatione,preces irritas,profana item mysteria simul & orgia,pietatem sanctitatémq; fucatam & adulterinam, castitatem impurã, veritatẽ falsatã, cultũ Dei superstitiosum. adhæc corpora quidem abluuntur lauacris& purificationibus: affectiones verò animæ quibus vita sordidatur, nec volunt nec curant eluere.Et vt cãdidati templa subeant dant operam,diligenter emaculatis amicti vestibus:mẽtem verò maculosam in ipsa sacraria penitissima inferre nõ verentur.Item si quam pecudem animaduertãt parum integro corpore,eiiciũt extra purificatum aspersione tẽpli spatium,nec patiuntur adduci ad altaria,quamuis inuita & per vim mulctata sint parte aliqua corporis:ipsi cõsauciati animas morbis grauibus,quos eis inflixit impotens malitia,vel potius mutilati castratiq; membris præcipuis,prudentia,fortitudine,iustitia, aliisq; quarum humana natura capax est virtutibus,& admissis spõte noxis,tamen audent

dent sacris operari, rati oculum Dei tãtum externa inspectare adiutũ luce solari, non etiam occulta æquè atq; aperta cõspicere, vt qui intra semet lucẽ habeat. eius enim Qui est oculus luce aliena nõ eget vt res percipiat: sed cũ ipse sit splendor archetypus, infinitos emittit radios, quorum nullus est sensibilis, omnes autẽ intelligibiles. & ideo sol⁹ intelligibilis deus eis vtitur, ex genitis verò nemo. Quod enim genitũ, id sensibile: intelligibilis verò natura sensu nõ percipitur. ergo quoniã inuisibiliter subit has nostras animas, paremus ibi locũ ita vt decet futurum Dei habitaculũ. quod nisi fecerimus, clã migrabit in aliam domũ, quæ videbitur ædificata melius. si enim quoties reges excipiendi sunt, magnificentius excolimus ædes proprias, nihil negligendo quod ad ornatum pertineat, sed omnia benignè ac liberaliter adhibemus vt hospitium quàm iucundissimum respõdeat dignitati hospitis: regi regũ & huius vniuersi mundi rectori Deo, comitatis atq; humanitatis causa dignato suam creaturã inuisere, & à summo cælo ad terrã vt generi humano beneficia sua conferret degresso, qualem tandem domũ oportet instrui? Absit enim vt lapideam ligneámve, quod vel dictu nefas est. Nam etiamsi tota terra aurũ, aut siquid auro pretiosius, repẽte fieret, móxq; per opificũ artes in porticus, vestibula, aulas, areas, ædésq; sacras impẽderetur, ne scabellum quidem eius pedibus posset fieri. dignũ ramen eo domicilium anima est, modo sit idonea. Ergo quia domum in terris animã inuisibilẽ inuisibilis Dei dicimus, rectè legitiméq; loquimur. quæ vt fiat firma & ornatissima, fundamenta eius iaciantur. generosa indoles & institutio, quibus virtutes honestęq; actiones superstruantur. Eius ædificij prima ornamenta sunto præexercitamentorum ad encyclopædiam pertinẽtium tractatio. Nam bonam indolem sequitur sedulitas & memoria: institutionem verò discendi facilitas & attentio, quasi quædã radices arboris à qua mites fructus in futurum expectãtur, sine quibus absolui mẽtem est impossibile. Cæterùm ex virtutibus earúmq; actionibus munimentũ firmum atq; securũ accedit ędificio, vt quicquid animam ab honestate dimouere alienaréq; conatur, nihil contra tantam munitionem valeat efficere. à disciplinis autem encyclicis pendet totus ornatus animæ, quæ sunt quasi quędam dealbationes, picturæ, tabellæ, marmoratæ incrustationes, quibus non parietes solùm, sed & pauimenta ornantur, & id genus alia, nihil ad firmitatem conferentia, sed tantùm ad delectatio-

ctationem inhabitantium. Eodem modo & encyclopædia totã animalem domũ illustrat ornamẽtis variis. grãmatica quidem dum poẽtarũ scrutatur carmina, & priscorũ gesta cõsectatur in historiis. geometria verò pro portione æqualitatẽ afferens: & quicquid in nobis enorme, immodicũ, incõcinnũ est, per thithmos, mensuras modulósq; musicæ ciuilis recuras. Rhetorica autẽ verborum grauitatẽ examinãs, & quibusvis rebus elocutionem accõmodans, pronũtiationémq; ac vim mouẽdorũ affectuum: præterea laudationes cæteráſq; voluptates quas facũda sonoráq; lingua excitare solet adhibens. Tali domo instructa apud mortale genus, bene sperandũ est terrestribus omnibus, expectãdúmq; fore vt in eã descendãt diuinæ potẽtiæ. illæ verò cælitus leges iuráq; ferentes aduenient, vt eam cõsecrent dedicentq;, iuxta iussa atq; voluntatẽ patris ipsarũ. Deinde cõmunicata mensa victúq; cum animabus virtutũ amatricibus, seminãt in eis felicẽ progeniẽ: sicut & sapiẽti illi Abrahã gratiã hospitij retulerũt perfectissimã, Isaac filiũ. nihil enim purificatã mentem maiore afficit lætitia, quàm q̃ dominum habet, quem agnoscit regẽ rerũ omniũ. Nã seruire Deo, maxima est gloriatio, nõ modo libertate maior, sed & diuitiis, & principatu, & omnibus rebus quas mortales mirãtur pretiosior. Eius autẽ qui Est potentiã verè testatur oraculũ illud: Et terrã nõ addices in perpetuum: mea enim est vniuersa: quoniã aduenæ & inquilini vos estis corã me. An-nõ manifestissimè docet, ius possessionis omnium rerũ pertinere ad Deũ, vsum verò solũ ad creaturã? Nihil, inquit, in perpetuũ cuiquam creaturæ venditur, quandoquidem vnus est dominus, totius creaturæ possessor proprius ac perpetuus. vtẽdas enim cõcessit Deus creaturas omnes omnibus, vt qui nullũ indiuiduũ perfectũ fecit, quod non vtiq; opus habeat alio: vt ꝓpter ea quæ cupit, accedat necessariò ad illud quod exhibere potest, & illud vicissim ad hoc, & vtrũq; ad alterum. sic enim futurũ erat per huiusmodi cõmercia, vt in lyræ morẽ quæ cõstat è tonis dissimilibus, in cõmunẽ cõueniret cõsonãtiam, dum mutuũ dant & accipiũt, atq; ita omnia permutãtur omnibus ad vniuersi mũdi cõpleme̅tum. Cõuenit enim animatis cũ inanimis, brutis cũ rationalib⁹, stirpib⁹ cũ hominib⁹, feris cũ pecudibus, immãsuetis cũ cicuribus, masculo cum fœmella, & vicissim cũ mare fœminæ: & vt cõpendio dicã, terrenis cum aquatilibus, his cũ aëriuagis, volucribus cũ prędictis generibus. ad hæc terra amat cælum, hoc vicissim terram, aër aquam

aquam,aqua vẽtum:mediæ naturæ ſe inuicẽ & extremas,extremæ medias & ſe inuicẽ:hyems certè æſtatẽ,æſtas hyemem,vertrãq;,ſicut hoc ipſum amore autumnũ proſequitur, ita vt ſingula ſingulis cara ſint,&(vt verbo dicã)omnia omnibus,ppter vſum mutuũ,vt vniuerſum hoc cuius partes iſta ſunt, abſolutũ opus exiſtat,dignum mundi opifice.ſic igitur his cõpoſitis ſibi omnium vindicauit dominium: vſumfructum verò diſtribuit ſuis ſubditis,vt ſeipſis vterẽtur,& alij aliis inuicẽ.vtimur enim & nobiſipſis,& omnibus quæ circa nos ſunt.Equidem conſtitutus ex anima & corpore,qui mẽtem,rationem, ſenſum habere videor, nihil horum meum peculiare inuenio. vbi enim erat meum corpus antequã naſcerer?quò diſceſſurum poſt obitum? vbi ſunt quæ aliquid videtur ætatum differẽtiæ?vbi infans,puellus,puer,ephebus,adoleſcẽtulus,veſtitus prima lanugine,iuuenis,perfectus vir? Vnde venit anima, quò diſceſſura? quàm diu nobiſcum habitatura? quænam eius eſſentia? poſſumúsne dicere,quando eã accepimus?ante natiuitatẽ? ſed tum nõdum eramus.poſt mortem,ſed tum nõ erimus.Concretæne ſunt corporib'?at ſic deuoluemur ad rediuiuas natiuitates. an nõ ſunt? certè nunc cùm viuimus imperata facimus magis quàm imperamus,& noſcimur magis quàm noſcimus, nouit eñ nos ipſa nobis incognita,& mãdata dat quæ exequi neceſſum eſt quaſi famulos dominæ:& vbi nos relinquere voluerit ac migrare ad ſuũ illũ principẽ, deſertum deſtituet hoc in quo viuimus domicilium: & retinere ſi voluerimus,elabetur. Habet enim naturam tenuium partium vt nullam anſam præbeat corpori. Quid intellectus qui in me habitat,fallax coniector, erroneus æſtimator,delirans,ſtulteſcens,demens interdum in exceſſu & atra bili & longo ſenio?At ſermo mihi peculiaris eſt,aut vocis inſtrumẽtas;Nõne ad quemvis morbum lingua deficit?nõnne vel eloquẽtiſsimum os obturatur? Nõnne multi expectatione mali alicuius attoniti nequeunt hiſcere? Atqui ne ſenſus quidẽ dominus comperior,& bonum ſi non ſeruus,ab eo per vim tractus,ad colores,ad figuras,ad voces,ad odores,ad ſapores,ad cætera corpora.Per quæ omnia liquere ſatis puto, nos alienis vti poſſeſsionibus,nec gloriam poſſidendo,nec diuitias,nec honores,nec imperia,nec aliud quicquã vel corpori vel animæ proprium,imò ne vitam quidem. vſumfructum habemus ſolùm: quod ſi cognoſceremus,curaremus tanquam res Dei,præcogitantes mortẽ eſſe domini recipere ſua quandocunq; ipſi viſum fuerit.

fuerit.Sic enim adẽptas ferremus leuius. Nunc pleriq; omnes dum exiſtimãt hæc ſua eſſe ac propria, priuari copiam eorum & egentes mox opprimuntur mœſtitia. Eſt igitur non ſolũ verum,ſed etiam ad conſolationem vtiliſsimum,credere mundũ hunc & quæcunque cõtinet, eſſe creatoris ita poſſeſsiones ſicut opera. ſed hæc quoque opera ſua elargitur dominus, quod his opus non habeat.qui autem his vtitur,non poſsidet ea:quia herus vnus omnium & dominus eſt,qui rectiſsimè dicit: Mea eſt vniuerſa terra:ac ſi diceret:omnis creatura mea eſt: vos autem aduenę & inquilini corã me.Collati enim omnes mortales alij ad alios,indigenæ cenſentur & patricij,æquo iure vtentes & paribus muniis.Quod ſi ad Deum cõferantur,pro inquilinis erũt & aduenis.nam vnuſquiſq; noſtrum tanquam in nouam ciuitatem venit in mundum hunc,cuius ante natiuitatem ius non habuerat:poſtquam autem venit,inquilinus eſt, donec aſsignatũ ſibi vitæ tempus exantlauerit.Simulq; introducitur dogma ſapiẽtiſsimum,quod ſolus dominus Deus ciuis eſt.omnis autem creatura inquilina & aduena.qui verò dicuntur ciues, per abuſum nominis magis quàm verè ſic appellantur. donum autem gratuitum ſufficit ſapientibus viris ad ſolum ciuem Deum colatis.quòd in aduenarum & inquilinorum ordinẽ recepti ſunt: quoniam inſipientium nemo aduena aut inquilinus in Dei ciuitate inuenitur,ſed omnes inde exulant:ſicut pro ſententia ſuperius pronunciatũ eſt:Venditione,inquit, non vendetur terra: nec addidit à quo non vendetur, vt hoc ipſum quod ſiletur, ad ſciẽtiam proficiat initiato phyſiologiæ myſteriis.Inuenies igitur,ſi omnes cõſideres,eos quoq; vendere magis quàm donare, qui grãtis largiri dicuntur:& quos putamus gratuito accipere, eos reuera emere.Nam qui dando captant laudem aut honorẽ, dum quærunt reddi ſibi gratiam, ſpecioſo donationis nomine venditionem prætexunt;quando & vẽditores ſuarum rerum ſolent accipere pretium, Qui verò admittẽtes dona, cogitãt reddere,& prima quaq; occaſione reddunt,idem quod emptores faciunt. Nam illi vt accipere norunt,ita & reddere. At Deus non venditor eſt,æquum pretium rebus ſuis ſtatuẽs, ſed donator omnium,perennes gratiarum fontes profundens, nullã permutationem cupiens. Nam nec ipſe indiget, nec quiſquam natus poteſt accepta rependere.Ergo quandoquidem omnium conſeſsionẽ omnia Dei poſſeſsio ſunt,quod tum rationibus veriſsimis tum teſtimoniis certiſsimis euincitur: atteſtantur enim

oracula quæ Moses in sacras literas retulit: improbandus est intellectus, qui quod ex coïtu cum sensu natum est, suam peculiarem possessionem ratus, vocauit Caim, dixitq;: Possedi hominem per Deum.] Hic quoq; falsus, at quãobrem falsus? Quia Deus causa est non instrumentum. At quod nascitur, per instrumentum quidem, sed vtique ex causa producitur. Nam vt gignatur aliquid, multa oportet concurrere: à quo, ex quo, per quod, propter quod: à quo, causa est: ex quo, materia: per quod, instrumentum: propter quod, finis. Agedum enim, si quis roget, domus & vrbs quæuis vt condatur, quodnam res oportet præstò esse, nõne opificem, lapides lignáq;, & instrumenta? quid igitur aliud est opifex quàm causa à quo? quid lapides lignáque, quàm materia ex qua fit ædificiũ? quid instrumenta, nisi per quæ? iam propter quid nisi tectum & securitatem, quæ causa finalis est. transi nunc à priuatis ædificiis ad illam domũ siue vrbem maximã, id est mundum, & hanc quoq; similiter considera, inuenies autorem eius Deum, à quo factus est: materiam verò quatuor elementa ex quibus temperatus est: instrumentum porrò verbum Dei per quod est conditus: cæterùm finalem causam cur conderetur, benignitatem ipsius opificis. sic decernunt amatores veritatis, & studiosi veræ sanæque scientiæ. illi verò qui aiunt se per Deum acquisiuisse aliquid, eum qui autor est, instrumẽtum esse putant: id verò quod instrumentum est, putant esse autorẽ, scilicet intellectum humanũ. eadem sane ratione rectè Ioseph quoque coarguitur, dicens per Deum contingere somniorum intelligentiam. debuerat enim dixisse à Deo vt autore explicationem obscurorum, discussionémq; conuenientem fieri. nos enim instrumẽta sumus operationum particularium, qui iam intendimur, iam remittimur. artifex verò qui pulsat vires tum corporis tum animæ, à quo mouentur omnia. eos igitur qui rerum differentias non possunt discernere, vt indoctos, debemus denuò docere: eos verò qui contentiosè confundunt significatorum ordinem, tanquam litium cupidos, fugere. cæterùm eos qui singulas voces examinando suum cuique locum conueniẽtem sciunt attribuere, laudare decet vt exercẽtes se in vera sinceráque philosophia. proinde Moses populum timentem ne forte ab illo pessimo persecutore deleretur ad internecionem sic alloquitur: State & videte salutem à domino, quam faciet vobis: docens quòd non per Deum, sed à Deo vt autore salutem consequimur.

PHILO

PHILONIS IVDAEI
De sacrificiis Abelis & Caimi.

EST apposuit parere fratrem eius.] Appositio vnius, subtractio est alterius, sicut particularũ in arithmetica, sic ratiocinationum in anima. proinde si Abel apponi dicitur, Caim subtrahi censendus est. Ne autem verborum nouitas multis obscuritatem afferat, philosophiã quæ hic subest diligenter quantum potero conabor excutere. Duas opiniones esse constat contrarias inter se, pugnantésq;: alteram nos permittit ascribere omnia, vt autori cogitandi, sentiendi, monẽdi, sistendi: altera Deum sequitur, cuius sumus opificiũ. prioris illius figura est Caim, qui interpretatur possessio, eò q̃ sibi videatur possidere omnia: posterioris verò Abel. refertur enim ad Deum. ambas igitur opiniones partitur vna anima: quas mox natas discerni separariq; necessum est: quando-quidem tam infensas inter se habitare vná non est possibile. Ergo quandiu anima pium illud dogma, scilicet Abelem non peperit, amator sui Caim cohabitabat cum ea. postquam autẽ illa confessionẽ summæ illius causæ peperit, mentẽ quæ sibi sapiens videtur nõ magni faciebat amplius. id euidẽtius apparebit in eo quod tolerãtię Rebeccę redditũ est oraculo. hæc enim vbi duas inter se pugnantes naturas boni maliq; cõcepit, & de vtraq; multum diúq; cogitauit monitu prudẽtiæ, tandem subsultantes animaduertẽs, & iã ceu velitãtes præludentésq; futuro prælio, supplex Deum rogabat, dignaretur docere quid hoc mali esset, quódvẽ huius remedium. Qui sic respõdit: Duæ gentes in vtero tuo sunt. nã accidens hoc natiuitatẽ boni maliquę significat. Verùm & duo populi è vẽtre tuo discedẽt. Hoc remedium est, vt discedant separẽtúrq; ab inuicẽ, nec amplius simul habitent. ergo postquã Deus bonum dogma Abelem apposuit animæ, subtraxit ei opinionẽ absurdam, scilicet Caim. nam & Abraham relictis mortalibus apponitur ad Dei populũ, fruẽs immortalitate, & factus similis angelis. nam angeli exercitus Dei sunt incorporeæ felicésq; animæ. Iacob quoq; ille virtutis

meditatot eodem modo apponitur ad melius,quando reliquit deterius.at Isaac seipso præceptore scientiã adeptus relinquit quidẽ & ipse quicquid corporale attextũ fuerat eius animæ:apponitur autẽ & consors fit,nõ vt priores,quos dixi, populo, sed generi,sicut Moses ait.genus enim vnum est illud summũ, populus autem multitudo nominatur.quotquot igitur per cognitionem disciplinarum proficiendo perfecti sunt, apponũtur ad sortẽ plurium.nec enim paruus numerus est eorũ qui ex auditu & doctrina discunt.quos nominauit populũ. qui verò humana doctrina relicta,ingenium Deo doctori excolendum cõmiserunt,sine labore scientiã assecuti,migrãt ad incorruptibile genus & perfectissimum, accipiẽtes sortẽ meliorẽ quàm in natiuitate:in quorum Isaac cẽsetur sodalitio. significat autẽ & aliũ talem intellectum immortalem. Sũt etiã aliqui quos Deus altius promouet,& euolãtes super omnes species omniáq; genera propè seipsum colloquat,sicut Mosi quoq; dicit:Tu verò hic sta mecum.itaq; moriturus nõ deficit nec apponit sicut priores vtpote nec appositionẽ nec subtractionẽ admittẽs,sed ex verbi illius causalis autoritate migrat.per quodvniuersus mũdus est cõditus:vt discas q̃ sapientem illum eodem quo mundum honore Deus dignatus est,per verbum quo cõdidit omnia, perfectum virũ ad se traducẽdo à terrestribus.Quin & cùm in terrenis eo vtebatur negotiis,nõ principis aut regis cõmunẽ aliquã virtutem indidit ei,per quam is exercet potestatem in affectus animæ:sed Deum eum cõstituit,totam corporis regionem ducémq; eius intellectũ subiiciens ei iubénsq; seruire:inquit em̃, Do te Deum Pharaoni.in Deũ aũt nec subtractio cadit nec appositio,cùm sit plenus & semper sibiipsi par.ideóq; nemo sepulchrum eius scire dicitur.quis enim est idoneus vt cogitatione cõprehẽdat migrationẽ perfectæ animæ ad eũ qui est?equidem opinor ne ipsam quidem,cui migrare cõtigit,sciisse quãto meliora sortiretur,quippe quæ tũc correpta erat numine.nã Deus cùm alicui benefacit,nõ vtitur eius cõsilio:sed inexpectata beneficia solet porrigere liberaliter. Tale quiddam est apponere Deum natiuitatem boni ad perfectã mentem.id bonum sanctitas est,cuius nomen Abel. Et factus est Abel pastor pecorum, Caim autem operabatur terrã.] Cur quamuis maiorem natu Caim dixerat,nunc trãsponit ordinẽ,iunioris prius mentionẽ faciẽs in ostẽdendo vitæ propositi?erat enim probabile, grandiorẽ prius aggressum agricolturã, ac tum demum iuniorem susce-

pisse susceptisse curã pecorum. at Moses nõ verisimilia credibiliáq;, sed merã veritatem cõsectatur:& qñ cũ Deo colloquens liberè negat se verbis pollere,hoc fortasse dicit,non esse sibi studium verborũ probabilium:idq; accidisse sibi heri & nudiustertius, ex quo Deus incepit cum ipso colloqui tãquã cum famulo. Nã qui in huius vitæ tempestatẽ iactationémq; inciderunt,necesse habent rapi huc illuc,nullam firmam tenẽtes scientiam,sed pẽdentes à verisimilibus ac probabilibus.Dei verò cultorẽ decet adhærere veritati,& verborum cõiecturalium fabulositatibus extremũ vale dicere.Quæ igitur est in præsenti quęstione veritas?virtutem à vitio antiquitate quidem superari, viribus antẽ ac dignitate præpollere.ergo quãdo de amborũ natiuitate agitur,Caim procurrat prior:quãdo verò cõferuntur & examinantur vtriusq; studia,Abel præcedat. nam à prima statim natiuitate & ab ipsis fasciis, vsq; dum iuuenilis ætatis affectuũ flãma deferueat extinguatúrq;,anima collactaneas habet,imprudentiam,intẽperantiam,iniustitiam,metum,ignauiam,aliásq; cognatas pestes,quarum singulæ èducãtur augentúrq; à nutrice &victus ratione,per mores atq; leges pietati quidem infestas, superstitionẽ verò impietatis germanam adstruẽtes inducentésq;.vbi verò quis pubertatẽ ingressus est,& affectuum concutientium morbus se remisit,tanquã ventis cessantibus, incipit in tranquillitate degere,vix tandem cõstabilitus in virtutis firmitudine,quæ cõtinuò sibi succedentem quassationẽ, grauissimum animę morbum mitigauit.atq; ita vitium iuxta temporis prærogatiuam fit antiquius.iuxta dignitatem verò, honorẽ atq; gloriã,virtus est potior:cuius rei legislator ipse testis fide dignus est.cùm enim iuduxisset Esau illum cui nomen est ab imprudentia.antiquiorẽ,natu minori,nomẽ habẽti ab honesto exercitio tribuit prærogatiuã generis.at ille nõ prius eam statuit accipere,quàm,sicut in certamine,aduersarius deiect⁹ manus porrigat,præmia coronámq; cedẽs ei qui bellum fine induciis caduceatoribúsq; gerit cũ affectibus.Cõcessit enim,inquit ius primogenituræ Iacobo,nimirum fassus,q̃ quæ vim habent primatus & virtutis sunt præmia,nullius mali sunt,sed amatoris sapientiæ:sicut tibia lyráq; & cætera instrumẽta musica solius sunt musici. de hoc aũt dogmate extat etiã lex scripta admodum pulchrè atq; vtiliter.Si habuerit vxores duas, vnã dilectam,& alterã exosam,genuerintq; ei liberos tam exosa quàm dilecta:& fuerit filius exosæ primogenitus:quacunq; die volue-

rit ſubſtantiam inter filios diuidere,non poterit filium dilectæ facere primogenitum,& præferre filio exoſæ: ſed filium exoſæ agnoſcet primogenitum,dabítq; ei de his quę habuerit cuncta duplicia.iſte eſt enim principiũ liberorum eius,& huic ius primogenitorum debetur.] Cognoſce ô anima,& diſce quænã ſit iſta exoſa,& quiſnam iſte filius exoſæ,móxq; ſcies q̃ alteri nemini,ſed huic ſoli debetur ius primogenitorum. Nam duæ cũ ſingulis nobis cohabitant vxores,inimicæ inteſtáq;,ſibiinuicẽ, animalem domum replẽtes æmulationis cõtentionibus. Harũ alteram, diligimus,quam putamus manſuetam,mitẽ, amiciſſimam nobis & familiariſsimam:hæc vocatur voluptas. Alterã verò odimus,rati efferam,immitem,immanſuetámq;,& nobis infenſiſsimam:hæc virtus nominatur.ſed illius formoſæ & modis omnib⁹ expetitæ voluptatis magna myſteria quis ignorat mortalium?eorum verò theſaurorum qui penes virtutem ſunt bonitatem magnitudinémq;,quis eloqui pro dignitate valeat? norunt qui ſunt eorum iam participes,diſcẽt etiam quibus natura eſt propitia,vocati ad cõuiuium,in quo non venter expletur voluptatibus corpus incraſſantibus:ſed in quo mens paſta & choreas ductans cum virtutibus,gaudens libénsque hilaritate perfruitur.propterea quod dudũ dixi,vera bona ex ſeipſis naturaliter vocem mittere etiamſi fileant,nunc omitto, nec loquar de eis prolixius. nã nec ſol nec luna opus habẽt interprete,qui nos doceat,ab altero interdiu,ab altera noctu mundum vniuerſum illuſtrari:ſed ipſo ſplendore fidem vel abſque teſte faciunt oculis,certioribus quàm ſunt aures rerum iudicibus. Quid autem in virtute nos maximè offendat difficultatis ſpecie,nũc liberè proloquar.nam hoc imaginationem quandam primo cõgreſſu nobis incutit,cum metu difficultatis cõiunctã: ſed aſſuetudo rem oſtendit eſſe iucundam, cuius vtilitatem ratio mox indicat.cæterùm labor,inter præcipua bona numerandus,bellum cum voluptate gerit perpetuum. nunc enim,ſi verum dicendum eſt,omnis felicitas, omníſq; virtutis principiũ hominib⁹ Deus declarauit,ſine quo nihil honeſtum apud mortales eſſe inuenies.nã ſicut ſine luce videre non poſſumus: quia nec colores nec oculi ad videndum ſufficiunt:hanc enim ceu vinculum natura præparauit,quo coaptaretur colori oculus: nam in tenebris neuter ſuam vim exerit.Eodem modo animæ oculus,nullam virtutis actionẽ poteſt attrectare, niſi à labore ceu luce adiutus.hic enim inter mentem & bonum quod mens deſiderat

ſiderat medius,illud vna ex parte,hanc ex altera trahens ad ſe, vtraq; manu amicitiam cõcordiámq; conciliat,atque ita bona perfecta efficit.opta tibi bonum quodlibet, inuenies eius poſſeſsionem labore parari confirmariq;.pietas quoq; & ſanctitas bona ſunt,ſed niſi Deum colamus non poſſunt nobis contingere.cultus autem hic cum pertinaci labore coniunctus eſt,prudentia.fortitudo,iuſtitia,pulchrę omnes & inter perfecta bona cenſendæ,non facilé obueniunt. Atq; vtinam vèl aſsidua cura parari poſsint.Non poſſunt inſtrumenta animę ferre familiaritatẽ cum virtute & Deo,ceu quandam intenſam vehemẽtémq; harmoniam:proinde remiſſa laxatáq; ſæpius,tanquam à ſummis artibus deſcendunt ad medias.Supereſt tamen magnus labor vel in mediis.conſidera ſtudioſos omnes artium quas alij encyclias,alij liberales nominant: conſidera agricolas & qui victum quacunq; ratione quęritant:hi nec interdiu nec noctu curis ſunt vacui:ſed ſemper & vbiq;,vt vulgus loquitur, manibus pedibúsq; & omnibus viribus laborare nõ deſinunt, adeò vt immoriantur plerunq; ſuis negotiis. Sed ſicut qui animam conãtur reddere ſibi propitiam,neceſſariò colunt virtutes animę: ita qui cupiunt frui proſpera valetudine corporis, curare debent ſanitatẽ & id genus vires eius cęteras:quas certè curant irrequietis laboribus,qui ſolliciti ſunt de potentiis ex quibus cõtemperati ſunt. Vides igitur omnia bona è labore tanquam radice pullulare,quę negligere haudvnquam ſuſtineas:alioqui nõ ſenties te cum eo cumulum bonorum negligere. Nam rector,cæli mũdiq; & habet & præbet bona quibuſcunq; vult magna cum facilitate:& qui tantam mundi molem ſine labore iã olim abſoluit,ne nunc quidem in eodem ſtatu eam continere deſinit: quippe cui non defatigari maximè conuenit. Mortali autem nemini adipiſci bona ſine labore datum eſt: vt ſic quoq; eminẽtem Dei felicitatem prædicémus. equidem exiſtimo laboris cibiq; eandem eſſe vim. Nam ſicut à cibo tota vita pẽdet vnà cũ ſuis actionibus & affectionibus,ita etiã à labore pendet quicquid in rebus bonũ eſt. ergo quemadmodum qui vitã ſibi prorogare cupiunt, aliméta nõ negligunt:ita quotquot quæ bona ſunt cõcupiſcunt,laborẽ magnificiãt.ſicut enim cibus ſe habet ad vitã,ſic labor ad honeſtatẽ:qui cùm ſit vnicus,caue illum poſthabeas,vt per eũ potiaris bonis ſimul omnib⁹,atq; ita quãuis ætate iunior,habeberis grandior,& iure primogenitorũ diguior,q̃ ſi vſq; proficiens ad finẽ peruenieris,nõ ſolùm quæ pri-

mogenito debentur,sed vniuersam suam substantiã pater tibi largietur.sicut Iacob illi supplantãti bases affectuum,qui accepta beneficia confitendo dicit:Misertus est mei Deus,& adsunt mihi omnia,dogma nobis erudiẽdis proferẽs. omnia enim in Dei miseratione sita sunt.id quod ex institutione Abraham aui sui didicit,qui sapientissimo Isaac dedit sua bona omnia, nihil ex his reliquũ faciens spuriis nec recta stirpe proguatis,sed ex vna alteráq; cõcubina cogitationibus: quibus vt paruis parua dona dat.nam bona eius,scilicet perfectæ virtutes,solius legitimi perfectiq; filij possessio sunt.medij verò generis,officia vel imperfectis cõueniunt,qui vsque ad liberales disciplinas progressi sunt,quæ ad Agar & Cheturã pertinẽt:quarũ illa inquilinam,hæc suffitum significat. nam qui soli encyclopædiæ dat operam,inquilinus nõ ciuis est sapiẽtiæ,tanquã suaueolentiam quandã aspirans animæ per hãc cõtemplationẽ. atqui cibis nõ odoribus ei ad sanitatẽ opus est.odoratus verò minister gustui, tanquam rei prægustator,à natura datus dicitur rerum architecta omnium.atqui præpositorũ maior quàm subiectorum semper ratio habenda est,& indigenarum sciẽtiarum potius quàm inquilinarũ.His auditis intellectus auersatus voluptatem adiũgit se virtuti,vbi pulchritudinem eius nõ fucatam,sed genuinã & quæ sanctitatem deceat animaduertit:ac tum demum fit pastor pecorum,videlicet brutarum viriũ animę,atq; etiam auriga gubernatórq;,non sinens eas ferri errabundas nullo ordine, carẽtes duce ac præposito:nę quasi in orbitate quadam destitutæ tutoribus & auxilio priuatæ,nõ aberrent solũ, sed & pereãr. ergo exercitator ille sui,conueniens virtuti opus aggressus est, cũ sustinuit pascere Labanis pecora, intẽti in colores formásq; & inanima vtique corpora,ac ne hæc quidẽ omnia,sed residua. id autem quid est?duplex brutorum genus est.alterum destitutum ratione iudicandi,quales dementes vocamus:alterũ in totum ratione priuatum:quales brutæ animãtes sunt.illos igitur irrationales impetus,vires,inquam, rationis expertes, filij Labanis iter trium dierum secedendo curant,quæ figura est virtutis per omnem vitã derelictæ. Tripartitum enim tempus est, diuisum in præteritum,præsens atque futurum. Alio modo dicuntur irrationalia,quæ nõ recta modò, sed omni prorsus ratione carent,quo in numero sunt pecora: quę exercitator ille cura sua dignabitur,sic cogitans,ea peccare non malicioso animo,sed per ignorantiam ex praua institutione contractã. Ergo

ignor

ignorantia leue malum quod inuitis obrepit, facilè habet remedium,disciplinã videlicet.Calliditas autem morbus animę voluntarius,ægrè vel potius nunquã sanatur & repellitur.itaq; à sapientissimo patre docti filij,etiamsi in dissipatorem bonorum Pharaonem inciderint, qui videtur rex animalis nostẽtis discrimina,nihil perculsi apparatu regio,fatẽtur se pastores pecorum:nec tãtùm se,verùm patres quoque suos. atqui alius vix principatum potẽtiámq; ita iactaret, vt hi viri vitã pastoriciã. Si quis tamen rem pro dignitate valeat expẽdere,maius regno est hoc negotium,posse tãquam ciuitatem aut regionẽ, corpus sensúsq; & ventris ventriq; subiectarum partiũ voluptates, cæterósq; affectus,& linguã aliáq; ex quibus cõstamus, nunc moderari cõstanter atq; fortiter,nunc æquanimiter in viam ducere.oportet enim sicut aurigam subiugalibus nũc remittere habenas,nunc in terga retrahere, quoties plus satis efferuntur ímpetu & rectorem parum audiunt.proinde admiror Mosen legiferum,qui præclaram existimans artem pastorum,ipse tractauit hoc negotium.Præfuit enim Iothoris gregibus dicã an dogmatibus,abducens ea à vulgaribus reipubl.studiis in solitudinem in qua nulla fit iniuria.ducebat enim pecora in desertum. vnde sequitur vt omnis pastor pecorum abominatio sit Aegyptiis. Rectam enim rationem gubernare solitam ac præcipere odit omnis amator affectuum:sicut deterrim⁹ quisq; puer odit præceptores ac pædagogos,& omnem bonum monitorẽ castigatorémq;. At Moses ait se abominationes Aegypti sacrificatu rũ Deo,scilicet virtutes immaculatas decentissimásq; hostias, quas abominatur omnis insipiens. Itaq; meritò Abel qui quicquid optimum est refert adDeum,pastor vocatur:Caim autem qui ad seipsum & intellectum proprium,terrę operarius.Quid verò sit terram operari,in præcedentibus libris declarauimus. Et factũ est post aliquod dies, obtulit Caim de fructu terræ donum domino.] Duplex seipsum amantis crimen. Vnum quòd post aliquod dies,non cõtinuò gratias egit Deo: alterum quòd de fructu obtulit,nõ de primo fructu, quas vocamus primitias deriuatiuo nomine. vtriusq; rei causam scrutemur, prius eam quæ præcedit ordine. oportet eos qui boni aliquid faciunt prouolare ante alios,& incunctãter amoliri impedimenta omnia. Est autem optimum opus summi illius primariiq; boni placatio sine cessatione dilationéque.ideo præceptum extat: Si voueris votum,nõ cunctaberis id reddere. Votum igitur est petitio

boni alicuius à Deo:mandatum autem, vt voti cõpos coronam offerat Deo,non sibi, idq; sine mora si fieri potest. in hac re qui peccant, alij per beneficiorum obliuionem gratiarum actione se priuant,qua nihil pretiosius. alij verò per nimiã arrogatiam seipsos autores bonorum suorum existimant,non illum verum autorem rerum omnium. Tertij leuius peccant quàm proximi,graulus tamẽ quàm primi. hi sua bona referũt quidem ad autorem Deum, sed aiunt se suo meritò ea consequi. esse enim se prudentes,fortes,tẽperantes,iustos,& ideo dignos censendos diuina gratia.Horum singulis'resistit sacra scriptura,ac primo illum qui abolita memoria indulget obliuioni his verbis alloquitur:Heus tu,caue ne edendo saturatus,& extructas pulchras ædes inhabitans,auctúsq; gregibus pecorum &armẽtis boum, argentóq; & auro ac cæteris bonis tibi affluentibus, exalteris corde obliuiscarisq; domini Dei tui. Quando igitur non obliuiscaris tui? Quando non obliuiscaris tui ipsius. memor enim propriæ conditionis quàm sis prorsus nihili,memineris & immensæ Dei præcellentiæ qua vniuersa supereminet.Illum verò qui seipsum causam suorũ bonorũ putat, sic castigat scriptura: Caue dicas,inquit,robur meum, aut fortitudo manus meæ parauit mihi hanc potẽtiam. sed memor memineris domini Dei tui,qui dedit tibi vires ad parendam potẽtiam, at ille seipsum dignũ credens accepto beneficio,patiatur se admoneri hoc oraculo: Nõ propter iustitiam tuã,nec propter sanctitatem cordis tui,intras in terrã hãc vt eam sorte possideas:sed primùm propter iniquitatẽ harum gentiũ inferẽte iis Deo perniciẽ: deinde vt confirmetur testamentũ illud quod iurauit nostris patribus. testamẽtum autem Dei figuratè dicũtur eius gratiæ.nec est fas vt ille qui cquã imperfectũ largiatur.itaq; integra absolutáque sunt dona Ingeniti omnia.integra autem in rebus virtus est, & huius actiones.ergo si de medio sustulerimus obliuionẽ,ingratitudinem,amorẽ sui,& horũ matrem arrogãtiam,nõ amplius cunctando amittemus germanũ cultum Dei,sed præcurremus creaturas cæteras,& prius quã salutemus vllã rem mortalem,cõpellabimus dominum,parati eius imperata exequi.nã & Abraham properans celeriter & cum magna alacritate accurrens iubet virtutem Sarrã festinare & fermẽtare tres mensuras similæ:facereq; subcinericios,quãdo Deus ipse comitatus duabus superioris potẽtiis,principatu bonitatéq;,ipse vnus ille mediꝰ triplicem imaginationẽ operabãt in visiua anima, quarum singulas metir

metiri haud licet(incircũscriptus enim Deus,& incircunscriptę eius potẽtiæ)sed ipsæ metiuntur omnia. bonitas eius mensura bonorũ est:potẽtia,mensura subditorũ.ipse verò imperator mẽsura est omnium rerum corporearũ incorporearúmq;, ideo hæ potentiæ,regulę prœceptiq; rationem obtinentes erga cæteras, metiuntur & appendunt reliqua omnia.has tres mensuras bonum est fermentari quodãmodo cõmisceriq; in anima, vt persuasa esse summum Deum,q̃ super potentias suas eminet,& vel sine illis vel in illis apparet,recipiat characteres potentiæ eius beneficẽtiæq̃;.& initietur perfectissimis mysteriis, quę vt diuina nemini proloquatur facilẽ:sed seruans ea recõdita,& tenens silentium,fruatur eis in abscõdito.scriptura enim subcinericiorum quos encryphias vocãt meminit,quia cęlari debet sacer ac mysticus sermo de Ingenito eiusq; potentiis:quãdoquidem diuinorum orgiorum depositum seruare nõ cuiusuis est.nã incõtinentis animæ fluenta per os linguãq; emanantia,inundãt aures omnium.harũ quæ capaciores lacunas habent,libenter seruant quod infunditur.aliæ verò propter angustias foraminum rigari nequeunt. quod autẽ superebullit effusum in parum capacia,passim diffluit:vt quę prius cælabãtur fluitent in superficie,& in modum vilis cœnis res pretiosissimæ pessum abeant. quamobrẽ placet mihi cõsilium eorum qui ante magna mysteria initiãt minoribus.Coxerũt enim pastam suã quàm extulerant ex Aegypto,vt fierẽt azymi subcinericij, id est ferum crudúmq; affectum subegerunt,tanquã cibum coquendo maturandó q̃:modum autẽ coquendi & mutandi in melius,qui per diuinam quandã morã fit,non prodiderunt sermone,sed in occultis suis reposuerũt,nõ elati initiatione,sed sine iactatione submittentes se humiliãtésq;. Accingamus igitur & expediamus nos ad agendas omnipotẽti gratias,reddendúmq; illi sine mora honorẽ debitum.præceptum est enim transeuntibus ab affectu ad virtutum mediationẽ,vt accincti lũbos pascha celebrent,expediti ad ministrandum:& induti calceamẽta,quibus carneã molem ratione cõtineant,stentq; recti firmatis pedibus:& discipli nam habentes virgã in manibus, ad dirigẽda citra errorem omnia vitæ negotia:postremò iubentur properando cibũ edere, quia pascha,creaturæ mortalis trãsitus ad Deũ dicitur: & valde cõuenienter.nullum enim bonũ est,quod nõ dei sit & diuinum. id igitur celeriter quęre ô anima,quẽadmodum ille meditator Iacob:qui rogatus à patre,Quid hoc est quod cito inueneristi fili? quaſi

quasi dogma respondet: Quod dedit dominus Deus coram me: quippe qui lõga experientia doctus norat, quod quicquid innatum est animæ, lõgo vsu cõfirmatur: sicut fit cùm artes earúmq; præcepta traduntur discentibus. Nõ possunt enim præceptores, quemadmodum qui in vas infundunt, implere mẽtem eorum qui introducuntur. Sed quãdo fons sapientiæ Deus scientias tradit humano generi, sine mora hoc facit & ex tẽpore. tum verò homines discipuli facti eius qui solus est sapiens, summa celeritate quod quærebãt, inueniunt. est autẽ præcipua virtus discipulorum, dare operã vt pfectum doctorẽ ipsũ quoq; perfectè imitentur. atqui præceptor ille omni tẽpore celerior est. quia ne tũ quidem ab eo adiutus est cùm creabat omnia, & ipsum etiã simul cum modo extitit. adhuc enim loquente Deo facta sunt omnia, nec intercesit vlla mora temporis. imò si licet verius dogma attingere, dictum & factum idẽ est. verbo certè etiã apud mortales nihil est mobilius. præcedentẽ enim mentis cõceptũ celeritate assequitur nominũ verborúmq; volubilitas. ergo sicut riuorum perenniũ fluenta cursu irrequieto feruntur, sequentibus aquis præcedentes impellẽtibus: ita sermonis semel cœpti exundãtia, mentẽ omnium quæ nobis insunt mobilissimã, & volucrib⁹ naturis parem, currendo assequitur. igitur sicut Ingenitus ille præuenit omnia genita: ita Ingeniti sermo sermonem creaturæ præcurrit, nubila etiã præteruolans, sicut ipse liberè loquitur, dicens: Ecce videbis quòd apprehendet te sermo meus. quasi nihil sit quod Dei sermonẽ possit effugere, quòd si sermo præuenit, multò magis ipse qui loquitur, sicut alibi testatur, dicẽs sic: Ego steti ibi prius quàm tu. quo significat se subsitisse ante omne quod factũ est: qui & hic & illic est, & aliubi & vbiq;, implens quàm latè patent omnia, & nihil relinquẽs ipso vacuum. nõ enim dicit, Ego steti & illic, sed nunc quoq; tibi præsens sto illic eodem tẽpore, non motu ambulatorio, vt alterum locum occupãs relinquã alterum, sed mouendo me tenore eodem. faciunt igitur suum officium obedientes filij, qui naturã patris imitãdo, incunctãter cum omni festinatione quod bonum est agunt, qui nihil pulchrius facere possunt, quàm quòd honorãt Deum sine dilatione. at dissipator Pharao, nõ valens imaginatione percipere virtutes carẽtes tempore, nimirum orbatus animæ oculis, quibus solis naturæ cõprehẽduntur incorporeæ, ne iuuari quidem ex tẽpore sustinuit: sed cum inanimatis opinionibus, ranis inquam premeretur, sonum strepitúmq; inanẽ &

& omni re vacuum emittentibus, dicente Mose: Præscribe tempus quo pro te tuisq; famulis precer vt ranæ tollãtur è medio, cùm debuisset in tanta necessitate constitutus dicere: iam nunc precare: maluit differre dicẽs. Cras: vt per omnia retinerer impietatis teneritudinem. Idem accidit omnibus fermè dubitaoribus, etiamsi nõ exprimatur eis cõfessio. nam quotiescunq; aliquid eis accidit præter animi sententiam, homines qui ne antea quidem firmiter seruatori crediderãt, ad creaturas auxilij gratia cõfugiunt, medicos, herbas, pharmacorum cõpositiones, diætam accuratam, cæteráq; omnia mortalium auxilia. Quibus si quis dicat: cõfugite ô miseri ad illum vnicum medicum morborũ animæ, omissis istis quæ à corruptibili creatura petitis falsi nominis auxiliis: rident & cauillantur reclamantes: Incrastinum ista: quasi ne præsentaneam quidem malorũ depulsionem petituri à Deo supplices. sed quãdo nihil humanæ opis proficit, & vel Pæonia remedia officiunt: tum demum penitus destituti consilio, nullum aliũde sperantes auxilium, infelices volentes nolentes, vix serò ad Deum qui solus seruare potest se recipiunt. ille non ignarus parum valere quæ extorta sunt, non omnibus pariter est facilis, sed his in quos bene collocatur beneficium. Ergo omnis cogitatio quæ sua putat esse omnia, Deo se præferẽs (hoc eñ ex his verbis POST ALIQVOT DIES intelligitur) sciat se impietatis ream apud sacras literas. Hactenus satis dictũ sit de primo Caimi crimine. secũdum tale fuit. Cur de fructibus, & nõ de primis fructib⁹ offert primitias? fortasse hanc ob causam, vt primatũ creaturæ der, secũdarium honorẽ reddat numini. Sicut enim sunt quidam qui animæ præferunt corpus, seruũ dominæ, eodem modo sunt qui creaturã magis honorant quàm creatorẽ, contra mandatũ legislatoris, iubentis primitias de primis fructibus terræ inferri in domũ Dei, & nõ conuerti in vsum proprium. iustum enim est motus animæ primos vel sua vi vel ordine, Deo dedicari autorẽ eum cõfitendo. Qui primi sunt ordine, sunt illi qui statim à natiuitate nobis obuenerunt, cibus, incrementũ, visus, auditus, gustus, odoratus, tactus, sermo, intellectus, partes animæ, partes corporis, vires harum, in vniuersum motus & habitus qui secundum naturam sunt, quos autẽ sua dignitate viq; primos dixi, sunt benefacta, virtutes, virtutum actiones. ex his igitur iustũ est offerri primitias. primitiæ verò sũt, sermo ex sincero animo emissus cum gratiarũ actione. is diuiditur in suas sectiones, sicut lyra

diuid

diuiditur,& cætera instrumenta musica.in his enim soni & singuli per se apti sunt,& ad alium cõcentum maximè accõmodi: sicut & in grammatica ex elementis ea quæ vocantur vocalia, quæ tum per se sonant,tum aliis coniuncta integrã vocem efficiunt.cæterùm natura quæ multas potentias in nobis vel sensitiuas vel intellectiuas fabricauit, & cuique peculiare aliquod opus assignauit:ac rursum omnes eas coaptauit per proportiones concinnitate qua respondent inter se inuicẽ,iure felix prædicari potest & ob vniuersas & ob singulas.quapropter cùm offeres sacrificium de primis fructibus,ita diuide sicut docet sacra scriptura:primùm vt sint virentes,inde tosti, deinde concisi,postremò comminuti.virentes recentésque ideo:quia homines illos antiquum fabulosúmq; tempus amãtes, celerem autẽ & nulli tempori obnoxiam Dei potentiam non intelligentes, docet:admonens vt noua,recentia pubentiáq; sumant bono animo,ne priscis innutriti fabulositatibus quæ multis ætatibus ad decipiendos mortales sunt ceu per manus traditæ, imbuantur falsis opinionibus:sed à Deo nunquam senescente semperq; iuuene noua recẽtiáq; bona copioſẽ accipiendo, discant credere nõ esse quicquam vetus apud eum,aut omnino præteritum, sed subsistens absq; tempore nascénsque: quapropter etiã alio in loco scriptura inquit:A facie cani surges, & honorabis faciẽ senioris.quasi plurimum interſit inter vtrunque. Casum enim dicit tempus illud otiosum, à quo surgere migrarécq; oportet eos qui declinant opinionem istam innumeros fallẽtem, quod tempus habeat naturam faciendi aliquid. Seniorem autẽ eum qui honore,præmio dignitatéq; præfertur cæteris, cuius probatio amico Dei Mosi committitur. Quos tu nosti, inquit, hi sunt.nempe qꝭ hic nihil iuuenile admitteret,seniora & summo honore digna dogmata amare solitus.Prodest tamen si non ad parãdam perfectam virtutem, certè ad curã reipub. nosse opiniones priscas & Ogygias, audiréq; antiquitatis pulcherrima facinora,quæ historici, & omne genus poëtarum prodiderunt ætati suæ ad posteritatis memoriam.Sed quando ex improuiſo nil tale sperantibus, repentina lux affulserat sapientiæ quã per se quisque discit,quæ patentẽ animæ oculum penetrans ex auditoribus reddit spectatores scientiæ,celerrimũ sensum,visum prætardissimo auditu in mentem inferens:tunc frustra fuerit sermonibus aures exercere,ideo dicitur:Comedetis vetera & vetera veterum:sed & vetera ex persona iuuenũ efferetis; quasi

canæ propter tempus disciplinæ recusandæ nõ sint,dum & scriptis sapientum damus operam,& narrationibus priscarum rerum sententiarúmque libenter interſumus, & scitari non grauamur de superioribus ætatibus,quando nihil ignorare est res iucundissima.Cùm autem Deus in animam indit noua germina per se docilis sapiẽtiæ,quę ex præceptoribus didicimus contrahenda circunscribendáq; sunt,subducentia se vltrò & effluẽtia.scholarem enim Dei,siue familiarem,siue discipulum, seu quocũq; alio libet hũc appellare nomine,impossibile est tolerare præceptiunculas mortalium. Sit præterea nouæ animæ maturitas tosta,hoc est tanquam aurum sermone efficaci examinata.examinatę autem probataéq; signum est soliditas:sicut enim virentium spicarum fructus torretur vt deponat molliciem,quod fieri nõ potest absq; ignis ministerio:eodem modo nouum conatum tendentium ad maturitatem virtutis oportet potente irrefragabiliq; sermone duratum solidúmq; reddere. solet enim sermo in anima speculationes non solùm ad maturitatem coquere ne sint fluidæ, sed & irrationalium affectionum impetum labefacere.saltem meditatorem Iacob coquentẽ aspice,quãdo Esau mox deficere inuenitur.fundamentũ enim seipsos amãtium,vitium & affectus est:quo fulti si id sibi subduci viderint, non immeritò neruos robúrq; amittunt. Sit autem is sermo non confusus,sed in sua frusta diuisus. nam sic concisa χίδρα vocantur.in omnibus enim rebus ordo melior est quàm perturbatio,præsertim in sermone currente velocissimè.diuidendus est igitur in præcipua capita vt vocant, & addendus suus apparatus singulis,exẽplum bonorum sagittariorum imitãdo, qui scopo aliquo sibi proposito, conãtur omnia tela in eũ defigere.scopo enim summariũ illud capitulũ, telis eius apparatus assimilatur.atq; ita sermo,quo nihil præstãtius discimus,aptè cõcinneq; contexitur. etenim bracteas auri cõcidit legislator in fila,ad cõtexẽda quędam sua opera firmius. Ad eundem modum sermo quouis auro pretiosior.ex variegationibus innumerisq; ideis laudabiliter absoluitur,quãdo vsq; ad exigua capitula cõcisus formã alicuius inuẽti accipit, addit is demonstrationibus,tanquam aptè contextis staminibus. siquidẽ pari modo præcipitur vt holocautoma detracto tergore membratim concidatur,vt primùm anima absq; tegminibus quæ ei vanæ falsæq; opiniones circũdãt,nuda appareat: deinde diuisiones cõuenientes recipiat. integrũ enim quiddam & vnũ

virtus est,quæ in species suas diuiditur,prudentiã, temperãtiã, iustitiam,fortitudinẽ:vt cognitis singularum differẽtiis vltrò eam colamus,& per partes & integram.Cõsideremus aũt quomodo animã assuefaciamus, ne solidis & indigestis imaginationibus turbata decipiatur:sed vt diuisiones rerũ faciendo singulas introspiciat& scrutetur cum omni diligẽtia. assumemus etiam sermonem qui non inordinato impetu ruẽdo obscuritatem faciat,sed partitus in sua capita,singulorúmq; horũ demõstrationes,tanquam animal ex perfectis mẽbris cõpactum pulchrè congruat.oportet autem,si volumus vsum harum rerum in nobis confirmari,exercere has meditaríq; assiduè: quia non perseuerare in cœptis sciẽtiis,perinde est ac si gustato cibo potúq;,nõ detur ad satietatẽ edere.ergo post concisa pulchrè conuenit comminuta facere, hoc est post diuisionem immorari inuẽtis terendo tẽpus diutius.nam exercitatio continua scientiam cõfirmat, sicut ignorantiã inexercitatio.innumeri igitur dum grauantur in certamen descendere,genuinã vim perdiderunt:quos non sunt imitati qui animã alebant prophetia significata mannę nomine.Nam hi molebant conterebantque eam faciendo subcinericios,volentes singuli cælestem illum virtutis sermonẽ comminuere quo firmius hæreret in animo. ergo vbi virẽtia ad maturitatẽ,tosta ignito irrefragibiliq; sermone, concisa diuisáq; in rerum partes, deniq; cõmunita per tractationẽ meditationémq; inuentorum approbaueris,ex sententia Dei sacrificiũ primi fructus offeres, optimi & ante alios prognati ex anima.attamẽ etiamsi ipsi tardemus, ille nõ cũctatur idoneos vel ante oblationẽ sibi assumere.Assumam, inquit,vos mihi populũ,& ero Deus vester,& vos eritis mihi populus:ego sum dominus.Hæc sunt Caimi crimina,post aliquot dies offerẽtis sacrificium.cæterùm Abel obtulit ei nec eadẽ, nec eodem modo,sed pro inanimis animata,pro iunioribus & secundariis grandiora & primaria,pro deterioribus integra atq; pinguiora.nã de primogenitis gregis sui,& de adipib⁹ eorũ sacrificasse dicitur,iuxta præceptum sacratissimum.est autem tale.Et erit, inquit,cùm introduxerit te Deus Chananæorũ in terrã eorum, sicut iurauit patribus tuis:dabo tibi eam, & sumes omne quod aperit vuluam generis masculini de armẽtis & gregibus tuis: vt offeras domino.omne aperiẽs vuluã asini, permutabis ouẽ: sin autem nõ permutaueris,redimes ipsum.] Quod aperit vuluam,donum Abelis est primogenitũ,quod quãdo & quomodo offerend

offerendum sit quære.certè aptissimum tempus est,quando inducit te Deus influctuantem sermonem, terram Chananæorũ, nõ quomodocunq;,sed quemadmodum iurauit ipse:non vt fluctuationem huc illuc iactatus,& nusquam consistens sustineas, sed vt ab ea desistens in serenitate ac tranquillitate degas,& ad virtutem tãquam in stationem tutissimam, aut portum delatus stabiliaris firmiter. Dum autem dicit, Deum iurare,dispiciendum an verè hoc ei cõueniens pronuncietur: quoniam plurimis videtur non esse proprium. Iusiurandum enim intelligitur testimoniũ Dei de re ambigua.Deo autẽ nihil est incertum aut dubium,qui etiã alios in cognitionẽ veritatis dignatur introducere,ipsi certè nullo teste opus est.nec enim est alius Deus huic honore par.ne quid dicam de teste, quod inquãtum testimoniũ exhibet,maior est eo cui datur testimoniũ. alter enim opis indiget,alter opem fert.at quod opẽ fert, fide dignius est eo quòd hac indiget,sed nihil est præstãtius summo illo rerum autore,quia ne conferendum quidem quicquam,imò neq; paulò deterius,sed toto genere demissum infra Deũ inuenitur quicquid est.& homines vt fides ipsis habeatur ad iusiurandum confugiunt.Deus vel simpliciter loquẽs fide dignus est.itaq; verba eius,quantum ad certitudinem, nil à iuramẽto differunt. ita fit vt sententiæ nostræ fides ex iureiurando accedat,ipsi verò iuramento ex Deo.non enim propter hoc Deo creditur,sed hoc per Deum confirmatur. cur igitur vati nostro visum est iurantem eum introducere?vt infirmitatem creaturæ coargueret,& conuictam consolaretur. non potest enim anima nostra semper in promptu habere præcipuam illam de Deo sententiam, nõ esse eum homini similem,vt trãscendamus quicquid prędicatur de homine:sed quia maxima ex parte affines sumus rerum mortalium.& prẽter eas nil cogitare possumus, neque proprios morbos egredi:sed induti rebus mortalibus tanquam cochleę,eisq; harum in morem inuoluti, eadem de illo beato immortaliq; quas de nobis opiniones habemus, verbis quidẽ negantes Deũ humana forma prædituin,re autem ab impietate quorundam, qui affectus ei tribuunt non alieni,vtcunq; tergiuersamur:ideò manus,pedes,introitum,exitum,odium,alienationem, auersationem, irã ei affingimus, affectus nihil ad autorẽ illum summum pertinentes:in quibus & iusiurandum est,quo subleuatur nostra infirmitas. Si dederit tibi Deus quævis,ait Moses ponẽs terminos.illo enim non dante nõ habebis. quoniam omnia in

eius potestate sunt,externa bona,corpus,sensus,ratio,intellect⁹ & omniũ actiones atq; essentiæ:nec tu solus,sed & mundus hic à quo quicquid auelles & separabis,hoc alienum inuenies. etenim terram,aquam,aërem,cælum,stellas animalium stirpiũq; tum mortalium tum immortaliũ ideas omnes vt res suas possidet.itaq; quicquid ex his adduxeris pro victima, Deo suas res offeres non tuas. Et vide quàm pius, qui de his,quæ acceperat sumpsit:non totum offert quantum sibi donatum est. plurimas enim res nobis natura conuenientes humano generi donauit, quarum expers est ipsa omnium:vt generationẽ ipsa ingenita, alimentum quo ipsa nõ indiget,corpus instrumẽtale quod ipsa nõ potest assumere,incessum,visum,auditum,cibos nunc ingerere,nunc digestos egerere, vaporum discernere diuersitates, verba promere, ridere: insunt nobis & alia permulta ad vsus quotidianos necessaria.Verum hæc aliquis indifferẽtia dixerit, quæ verò ex cõfesso bona sunt,inesse naturæ. age igitur examinemus ea quoq; quæ vt vera bona admiramur,quæ omnia optamus nobis obuenire suo tẽpore, & adepti videmur felicissimi. Quis ignorat quòd carere senio mortéq; habetur inter humana bona præstantissimum, quæ neutra ad naturam pertinent, quamuis expertem mortis & senij? Et quid mirum si ingeniũ illud bonis vti nõ dignatur,quando & creatura ipsa, secundùm idearum in quas diuiditur differentias, dissimiles virtutes expetit:itaq; nulla inter viros & mulieres æmulatio est de his quæ sunt alterutris propria:sed mulieres nõ abstinentes studiis virilibus,viraginum subibunt infamiam: viri verò androgynorũ, si tractẽt exercitia muliebria.Quid quod nõnullas virtutes natura ita discreuit,vt nulla cura possint cõmunicari? & ideò seminare gigneréq;,quę propria viri virtus est,nõ adest mulieri, sicut fœcunditas pariendi,muliebre bonum,nõ cadit in virorũ naturã.itaq; ne illa quidem quæ insunt hominibus, de Deo dicuntur propriè, sed per quendam abusum nominum quo infirmitati nostræ succurritur. quamobrẽ aufer ô anima, quicquid est genitum,mortale,mutabile,profanum,quãdo de Deo ingenito,incorruptibili,immutabili,sancto solóq; beato cogitas.cæterùm omne masculinum aperiẽs vuluam sacrificari domino, valde naturæ est cõsentaneum.sicut enim mulieribus ad pariẽdos fœtus peculiarẽ partem natura dedit vuluam:ita ad generationem actionum assignauit in anima vim, per quam intellectus multa concipiat,parturiat,deniq; pariat etiam.cõmentes autem

autem quæ pariuntur,partim masculæ partim fœminea sunt,sicut animalia fœmineus fœt⁹ animæ malitia est & affectio,quibus effœminamur in omnibus studiis. masculus autẽ,virtus & immunitas ab affectibus,quæ duo nos cõfirmãt & excitant. ex his quicquid ad virile cõturbernium pertinet Deo cõsecrandũ: quicquid ad conclaue muliebre,nobis attribuendũ:& ideò præcipitur,Omne aperiens vuluã masculinum domino.addit etiã: Omne aperiens vuluam de armentis & gregibus tuis. Postquã dixit de principalis animæ partis fœtib⁹,incipit docere de brutæ partis progenie.hęc ad sensus pertiner,quos cõfert propheta cũ armentis & gregibus, cicuribus mansuetisq;, vt qui sub pastorum cura degunt.quę enim libera sinuntur,destituta cicuratore efferãtur.at quæ præfectos habent caprarios,bubulcos,pastores,iuxta quodq; genus animantium,ea mãsuescunt necessariò.proinde & sensuum genus suaptè natura vel mãsuetum vel immansuetũ est, immãsuetum quidẽ quando contempto regimine intellectus ceu bubulci, fertur sine ratione ad sensibilia. mãsuetum verò,quãdo obsequenter cedẽs præstantiori animæ parti rationi, ab ea gubernat & regitur. quicquid igitur videt, audit,& in vniuersum sentit,iuxta intellectus monita,totũ masculum atq; perfectũ est,quia bene se habẽt singula. Quicquid autem sine præfecto:corpus nostrũ,tanquam ciuitatẽ magistratu carentẽ perducit ad interitũ. Rursum ex sensibus aliquos intellectũ sequentes,qui necessariò potiores sunt,ad Deum referre oportet:contumaces verò imputandi nobis sunt, qui temerè impetu eorum rapimur. Nec tantum à iam dictis.sed & à fermẽto toto præceptum est particulam desumere, Et erit quãdo comedetis de fructibus terrę,auferetis particulam separatã domino.De primitiis fermenti panum vestrorum,particulam auferetis ei.sicut partẽ de area, sic separabitis id. Fermentũ istud propriè,si verum fatendum est,nos ipsũ sumus,cõgestis & commixtis plurimis essentiis,vt ex his absolueremur.frigidũ enim cum calido,& aridum cum humido, potestates cõtrarias commixtas & cõtemperatas animalium opifex in vnum redigens, vnumquẽq; nostrum fecit ex ea congerie, quæ intelligitur fermenti nomine:cuius primariæ duæ partes anima & corpus.primitiæ Deo consecrandæ sunt.sunt autem primitiæ, sancti & ad virtutem pertinentes motus partis vtriusque, ideo cõferuntur eum area.ergo sicut in area triticũ hordeúmq; & id genus alia seorsum separãtur,aristę verò & paleæ & huiusmodi quisquilię

 dissip

dissipantur alio:ita etiam apud nos alia sunt optima,vtilia,ve-
ros cibos præbentia,per quæ recta vita perficitur, quæ quidem
offerenda Deo sunt:alia verò parum diuina relinquenda velut
reiectamenta mortali generi.ab his tamen auferendæ particu-
læ.sunt item potentiæ totæ puræ à malitia,quas diuidendo mu
tilare nefas est,similes nõ diuidendis victimis,scilicet holocau
tomatis:quarum manifestum exemplum Isaac, qui more victi
mæ duci iussus est, nulla corruptibili affectione oblæsus. alibi
quoque dicitur:Munera mea,dona mea,sacrificia mea seruabi-
tis offerenda mihi in diebus festis,nihil adimẽdo neq; diuiden
do,sed plena integra perfectáque adducendo.Festum enim ani
mæ est perfecte lætari virtutibus.est autem perfecta lætitia ex-
pers morborum humano generi accidẽtium. tali festo solus sa
piẽs fruitur,præterea nemo. nam anima quæ nullum affectum
aut vitiũ gustarit inuenitur rarissimè. Reddita igitur ratione
de partibus animę,tum rectrice cũ subdita,quidve sit in vtraq;
masculinũ aut fœmininum,cõsequenter docet de corpore.Sciẽs
enim certò quòd absq; labore & cura non est possibile adipisci
progeniem masculam,dicit deinceps: Omne aperiens vuluam
asini,permutabis oue:ac si dicat omnem laborem permutabis
profectu.Laborem enim asinus significat animal patiẽs:profe-
ctum verò ouis, sicut vox Græca προβατον indicat. submoue-
mur autem,his ne segnes simus in studiis artium cæterorúmq;
quæ meditatione discimus,sed accuratissimè præparata mente
subsistamus fortiter aduersus omnem lassitudinẽ,demúsq; ope
ram ne labor cõiunctus sit cum negligentia: & vt vsq; proficiẽ-
do ad gloriosum finem perueniamus.propter profectum enim
labor sustinendus est: quod si te tolerãte laboris difficultatem,
ingenium tuum nihilo reddatur melius,repugnétq; profectui,
desiste & quiesce.Durũ enim est aduersari naturę.ideo additur:
Quod si nõ permutaueris,redimes id.hoc est,si nõ poteris pro-
fectu mutare laborem,noli laborare.hoc enim redẽptio signifi
cat liberare animam ab inani cura & inutili.hæc autem nõ de
virtutibus dico,sed de his artibus quæ medij sunt generis,déq;
aliis necessariis ad curã corporis, & ad externa bona quærẽda,
nã labor qui propter vera bona & perfectam honestatẽ suscipi-
tur,etiãsi ad scopũ nõ perueniat, per seipsum ad sectatores suos
iuuãdos sufficit,virtute autẽ excepta quicquid non absoluitur,
nullam affert vtilitatem.quemadmodũ in animalibus si caput
adimas pereunt cętera omnia.Caput autem negotiorum est fi
nis

his eorum:quo adhibito viuunt quodammodo: moriuntur au-
tem mutilata,si illud prȩcidere volueris.itaq; & athletæ qui nõ
possunt reportare victoriã semper succũbentes ab incepto desi-
stant:& si quis negotiator aut nauclerus maria sulcans infortu
natus est,mutata vitæ ratione quiescat:& quotquot mediis arti
bus studendo,propter ingeniũ durius nõ valent eas assequi,lau
dem merebuntur si desinant.nõ enim propter exercitiũ exerce-
mus talia,sed propter scopũ ad quem ea referuntur.ergo si for-
tè ingeniũ in eodem vestigio hærẽs nolit se promouere ad me-
liora,ne frustra cõtẽdamus.quod si ab eo iuuabimur,primitiis
honoribúsq; Deũ colamus,quibus anima redimitur, & exẽpta
immitium herorũ dominio in libertatẽ asseritur. Moses enim
fatetur,Leuitas qui pro primogenitis cultores facti sunt eius q
solus colendus est,redemptionẽ esse cæterorum omnium.Ego,
inquit,tuli leuitas de medio filiorũ Israël,vt redimerentur eis:
erúntq; mihi Leuitæ.meũ est enim omne primogenitũ, ex quo
percussi primogenita in terra Aegypti:sanctificaui mihi quic-
quid primũ nascitur in Israël. ratio quæ ad Deum cõfugit sup-
pliciter,nominatur Leuita.Hũc è meditullio & principali ani-
mę parte desumptũ, electũ & in sortem suã receptum, portio-
ne quæ maiori natu debetur dignatus est: vt inde satis liqueat,
Rubim quidem Iacobi,Leui autem Israëlis esse primogenitũ:
quorũ ille tẽpore, hic dignitate ac potentia ius primogenitorũ
sibi vindicat.Iacob enim cùm laborẽ & profectũ significet,prin
cipium est bonæ indolis,quæ in Rubim intelligitur.cõtemplati-
onis autem quæ solùm sapientẽ Deum intuetur,iuxta nomen
Israëlis,fons est illum colere propenso animo:quẽ cultum Leui
ta significat. ergo sicut Esau iuris primogenitorũ hæres Iacob
inuenitur,studio vitiorũ victo à labore honesto: ita & bono in-
genio præditi Rubim primatum ætatis Leui perfectæ virtuti
deditus auferet. cuius perfectionis signũ manifestius, quòd ad
Deum cõfugit relictis ad quę natus fuerat negotiis.hæ sunt ille
propriæ mercedes quibus anima libertatis auida redimit.quid
autẽ si hic quoq; dogma introducitur valde necessarium?quod
omnis sapiens stulti est redemptio mercésq;,ne minimo quidẽ
tẽpore duraturi,nisi ille misericordia sua prouidentiáq; impul
sus incolumitati eius prospiceret:sicut medicus ægroto, mor-
bis eius resistẽs,& aut mitiores reddẽs,aut omnino tollens, nisi
tanta sit morbi vis & cõtumacia,vt lõge curationẽ superet.tũc
enim pereundũ est corpori,quãdo in ea bilance immensum prę

grauantibus malis,bonorum ediuersò nullum põdus est.vbi si inuẽta esset quinquagenaria ratio,iuxta quam anima seruituti exempta in totum libera pronuntiatur, aut aliquis sequẽtium numerorũ quos ille sapiens Abrahã enumerat, descendens vsq; denarium eruditioni peculiarẽ numerum,nõ periſſet mẽs tam ignobiliter.conandum tamen est vt etiã certò perdendos à suis vitiis seruemus quantũ possumus,imitãdo bonos medicos: qui quamuis videant haud posse ægrum à se seruari, tamen libẽter omnem curationem admouent,ne per ipsorum negligentiã videatur res nõ succesisse ex sentẽtia. quod si vel minima sanitatis scintilla se ostenderit,ea diligẽtisimè sicut in foco accẽdenda est. sperandum enim fore vt vita prorogata mutetur in melius,magisq; sibi in posterũ à lapsu caueat.Equidem quãdo aliquem bonũ virum habitantẽ in aliqua domo aut vrbe video,& domũ,& vrbẽ illam beatã prædico,ratus tum præsentẽ felicitatem ei mansurã perpetuò,tum absentẽ expectandã cumulationem,Deo vltra modum mensurámq; diuitias suas in gratiã dignorum etiã in indignos profundere solito.quib⁹ quia ne senescant precari mihi nõ licet,precor vitã lõgisimam,existimans tam diuturnã felicitatem fore hominibus,quàm longũ illis vitæ tẽpus contigerit.proinde audita morte alicuius eorum,magna tristitia magnóq; dolore afficior,nõ tam ipsorum vicẽ doleus quàm superstitũ. illos enim naturæ ordine necessario manet is exitus, vt post vitã feliciter exactã glorioſa mors eos excipiat.istis verò destitutis magna potentiq; manu qua protecti antea fuerant.suorum malorũ sensus imminet: nisi natura tanquam in arbore de qua maturi fructus defluunt, alios recentes substituat, quibus alantur fruantúrq; quibuscunq; darum est. quemadmodũ igitur ciuitatum certisimũ munimentum viri fortes sunt:ita in vniuscuiusq; nostrũ ciuitate,quę cõstat ex anima & corpore,pro firmisimo propugnaculo sunt cogitationes amicæ prudentiæ:quas legislator per translationẽ vocat mercedem redẽptorum & primogenitos, ex causis iã ante dictis.propterea ciuitates quoq; Leuitarũ immunes semper fore ait:quia Dei cultor libertate sempiterna fruitur,iuxta continuas mutationes animæ nunquã nõ mobilis,sanationes recipiens alias super alias.quod enim ait immunes nõ semel, sed in perpetuum, ita intelligere debemus,semper eas mutari, verùm semper integrũ restitui:quãdo mutatio à natura mortali est eis indita: libertas verò Deo curante superuenit.Illud quoq; nõ obiter cõsido

derãdum videtur,cur-nã ciuitates Leuitarũ cõcesse sint profugis,vt cum sacratis viris profani omniũ existimatione cohabitarent:hi sunt qui non spõte cædem fecerunt.primũ igitur dicẽdum quòd cõsentit cum modo dicto, bonũ virum malo esse redemptionem.itaq; meritò peccatores ad sacerdotes veniunt,vt purificẽtur.deinde,à Leuitis ideo admitti profugos,quia & ipsi potẽtia sunt profugi.quemadmodũ enim illi pelluntur procul patria:sic & isti reliquerũt liberos,parẽtes,germanos,quicquid familiarisimũ est & charisimũ, vt pro mortali sorte immortalem inuenirent. hoc tantũ interest,quòd illi nolentes exulant ob facinus quod nolẽtes admisere: isti volentes profugiunt rerum optimarum amore:& quòd illis Leuitæ sunt refugium,Leuitis autẽ præses rerum omnium:vt imperfecti quidem legem habeãt sacrã scripturam:isti verò Deum cui cõsecrati sunt. Præterea qui nõ sponte cædẽ fecerunt,ideo easdem cum Leuitis ciuitates ad incolendũ sortiti sunt,quia & isti propter cædem factam priuilegium cõsecuti sunt.cũ enim anima parum sibi cõstans ad illum Aegyptium Deũ corpus tanquã ad aurum honorandum se cõuertit:tunc sacri sermones omnes sua spõte correptis telis,id est eruditis demõstrationib⁹,ductu imperiòq; summi põtificis ac vatis amici Deo Mosis quẽ sibi præfecerãt,bellũ acerrimum pro pietate susceperũt,nec prius destiterunt,quàm debellatis omnium aduersariorũ dogmatibus.itaq; meritò idã acceperint domiciliũ,qui eadem quãuis nõ eodem modo fecerant.Est & alia nõ incelebris vt inter secreta ratio, deponenda penes aures seniorũ,obturatis interim iuniorũ auribus. Ex Dei potẽtiis optimis omnibus vna cæteris honore par,quæ ad legũ lationem pertinet(nã ipse summus legislator est,fons legũ,cæterorúmq; legislatorũ particulariũ)bifariã potest diuidi.prioris partis minister Leuita est:omnib⁹ enim ritib⁹ fungitur,qui referũtur ad perfectũ sacerdotium, per quod assurgit ad Deum genus humanũ,eiq; familiare redditur, siue per holocautomata,siue per sacrificia quæ pro salute fiunt,aut pro peccatis quorũ pœnitet.Alterius autem partis quæ ad pœnas noxiis infligẽdas spectat,ministri fiunt,qui cædem cõmittunt absq; animi ꝓpoſito,attestãte Mose:Nolens,inquit,fecit,sed Deus tradidit eũ in manus eius.Itaq; huius manibus pro instrumẽto vsus est:& qui inuisibiliter per eas operatus est,alter est ipse quoq; inuisibilis. Cohabitẽt igitur duo famuli,executores duarũ legislatoriæ potentiæ partiũ:eius quę ad beneficia pertinet,Leuitæ:eius quæ ad

pœnarum exactionem,is qui nolēs interfecit. quod autem alte die qua percussi omne primogenitū Aegypti,sanctificaui mihi omne primogenitū Israëlis:nō debemus suspicari, illo tantūmodo tēpore,quo magna illa plaga Aegyptij percussi sunt,primogenitorū interitu sanctificata esse Israëlis primogenita: sed & olim & nunc & posthac & semper hoc cōtingere potest in anima, quādo quod in cæco affectu præcipuum est extinguitur, Deo tunc acutè discernēte antiquiorem honoratiorémq; sobolem quam sibi sanctificet.exitus enim è vitio introitum in virtutem efficit:sicut econtrà,decedente hac vitium succedit velut ex insidiis.certè vix exierat Iacob,cùm in mentem omniū capacem Esau ingressus est,provirtutis formulis impressurus, si valeat, characteres malitiæ. verùm non potuit hoc efficere: supplantabitur enim & hæreditate fraudabitur à sapiente illo nesciens,propellēte iniuriam priusquàm eam accipiat. Offert autem hic noster primitias non solùm de primogenitis, sed & de eorum adipibus,ostendens quòd quicquid in anima hilare, pingue,salubre,gratiosum,totum debeamus Deo cedere.Equidem tria video in sacrificiorum ordinatione præcipi, vt offerantur præcæteris victimæ partibus,adeps,renes,fibra iecoris, de quibus suo loco dicemus:nusquam cerebrum,nusquam cor, quæ ante alia consecrari oportebat, si legislator principatum agnouisset in horum altero. Quid si admodum piè consideratéque hæc in fidelem Dei aram non intulit? quia principalis illa vis singulis temporis momentis vel ad melius vel ad deterius mutabilis non manet eodem loco,quandoquidem & ipsa nunc probatæ nūc damnatæ monetæ censetur.quamobrem locum rerum adeò inter se pugnantium capacem, honestatis & turpitudinis,neutram excludentem & parem honorē tribuentem vtrique,non minus impurum quàm purum legislator iudicans,ab altari Dei amouit,quod enim turpe idem profanum est:profanum verò,omnino inconsecrabile. & hoc est cur principalis vis à sacris arcetur:cui si accedat certum iudicium,tum demum perpurgatis omnibus partibus,immaculata,impolluptáque tota adolebitur. hæc enim est lex holocautomatum, vt præter recrementa ciborū & tergus,quæ corporalis infirmitatis non malitiæ sunt indicia,nihil residuū relinquatur ex creatura.cætera quæ animam reddunt omnibus membris integrā, integra super altare numinis exurantur.

PHIL

PHILONIS IVDAEI

De eo quod deterius potiori insidiari soleat.

ET dixit Caim ad Abel fratrem suum:Trāseamus in campum. Et factum est cùm essent in campo,insurrexit Caim contra Abel fratrem suum,& occidit eū.] Quod Caim sibi voluit, tale est. prouocatū Abelem ad disputationem induxit, vt verisimilibus probabilibúsque sophismatibus eum expugnatū caperet.campū enim in quem vocatur,signum certaminis ac pugnæ dicimus, ex manifestis cōiecturam de incertis sumendo.videmus enim pleraq; certamina tā belli quàm pacis tēpore in cāpis peragi.in pace gymnici athletæ stadia & campos.quærunt adiacentes viis publicis: nec in bello mos est pedestria equestriáq; prælia in tumulis cōmittere:sic enim propter loca impedita vtrinq; maiora detrimēta hostes acciperēt inferréntq; sibi inuicē.Huius rei argumētum est maximū meditator illæ scientiæ cōtrariā ei debellans ignorantiam,quādo irrationales animæ potentias quodāmodo cōpescēs castigánsq; in cāpo cernitur. Accersiuit enim Iacob Rachelem Liamq; in campū vbi greges erant:manifestè docens per cāpum contentionē significari.accitis autē dixit,Video vultum patris vestri non esse erga me sicut heri & nudiustertius. Deus autē patris mei erat mecū.] Atqui ideo (dixerit aliquis) Laban erga te malè affectus est,quia Deus tibi fauet.nā in quacunq; anima externū istud sensibile honoratur tanquā bonum maximum:in ea ratio ciuilis nō inuenitur:in qua autem Deus obambulat,in ea bonū externū sensibile non relinquitur,quod in nomine Laban intelligimus.& quotquot rationis profectu sicut patriarcha ornantur,irrationales animæ impetus per doctrinā traducunt in melius,campū ad hoc eligēdo vt locū idoneum.Dicitur enim Iosepho,Nónne fratres tui pascūt oues in Sichem?veni,mittā te ad eos.quo respondente,Præsto sum,air. Vade & vide si sani sunt fratres tui & pecora,& renuntia mihi, Et misit eum de valle Chebron,& venit in Sichem, inuenítque eum homo errantem in cāpo:& interrogauit quid quæreret:at

ille respondit:Fratres meos quæro,indica mihi vbi pascãt greges. Dixit ei homo.Recesserunt de loco hoc:audiui enim eos dicentes,Eamus in Dothaim.] Ergo ꝙ in campo irrationales suas potẽtias cõpescant,satis liquet ex his quæ diximus. Ioseph autem mittitur ad eos,quia patris disciplinam austeriorẽ ferre non potest,vt discat apud indulgentiores præceptores, quid vtile,quidve faciendum sit.Vtitur enim dogmate è diuersis cõtexto admodum multiplici atq; vario.ideóq; tunicã variegatã ei factam,dicit legislator,quæ significat labyrinthosi & inexplicabilis dogmatis introductorẽ:qui rerumpub.instituta magis quàm veritatem respiciens inter philosophandũ,tria genera bonorũ,externa,corporis,animæ,totis naturis inter se diffũcta,in vnum contrahit:cùm debuisset suum cuiq; pretiũ reddere,& quãtum vniuersa valeant ostendere,& illud integrum verum plenariúmq; bonum ex omnibus his cõpositum.ista verò ex quibus hoc cõpingitur,partes aut elemẽta bonorũ esse, non autem perfecta bona.Et sicut nec ignis,nec terra,nec vnum aliquod ex quatuor,ex quibus cõstat hæc rerum vniuersitas,mundus est,sed elementorum in vnum cõgressus & cõtemperatio: pari modo felicitatẽ nec in externis bonis propriè, nec in corporis,nec in animæ seorsum examinari : hæc enim singula velut partes quædã & elemẽta sunt:sed in omnium simul congerie.pro hac igitur opinione,vt meliorem discat,mittitur ad viros qui solum honestum esse bonum existimant, quod animæ, in quantum animæ.est proprium:corporis verò bona quæ vocantur,lucra tantùm esse,non etiam vera bona persuasum habent.Ecce quid dicat:Fratres tui pascunt,& imperãt omnibus brutis sui partibus,in Sichem:quod interpretatur humerus:laborem tolerantiæ significans.nam virtutis amatores baiulant sarcinas maximas,affectum erga corpus & voluptatem corporis,prætereà certamen aduersus externa bona delectationésq; quæ inde proueniunt. Adesdum igitur,mittã te ad eos,hoc est, accitus accede ad mentem,spõte facto impetu ad meliora discẽda,hactenus certè tibi places quasi veram illam disciplinã adeptus.quamuis enim nondum hoc apud te statueris, paratũ te ais denuò discere,dicẽs,Præsto sum.quo verbo mihi videris temeritatem facilitatémq; tuam aperire potius quàm ad disciplinas capescendas animi prõptitudinem.argumẽto est, quòd inueniet te paulò pòst verus homo errantẽ in via, nõ erraturũ si sano proposito iuisses ad exercendum te,atqui adhortatio parentis

rentis nullam necessitatem tibi imponit,vt voluntarius & tuopte iussu trãseas ad meliora studia.ait enim:Profectus vide,dispice,considera,& accuratissimè speculare totũ negotiũ. oportet enim te prius scire quid sit illud cui laborẽ impensurus es, atq; ita ad eius studium accedere. certè postquã prospexeris, & totum intuitũ per omnia circuntuleris,insuper examina illos quoq; qui versantur iam in eo exercitio:sani ne sint dum hoc agunt an insaniant,quemadmodũ voluptatis amatores arbitrãtur.cauillis eos incessantes subsannãtésq;. Et caue ne putans te satis animaduertisse,sanos hos meditatores pronũties prius q̃ patri renuntiaueris omnia.nam sententiæ nuper incipientium discere,sunt incõstantes & infirmæ:sicut eorũ qui iam profecerunt.firmæ:quorũ imitari oportet constantiã.hoc modo ô anima si scrutaberis cogitationes sacras immissas diuinitus. itẽq; leges Deo charorũ hominum,nunquã cogeris aliquid indignũ earum celsitudine admittere.nã hoc ipsum de quo nunc verba facimus,quomodo posset admittere quisquã rectè sapiẽs? Tantámne fuisse ministrorũ seruulorúmve inopiã in familia Iacob posside̅tis opes regias,vt filiũ in agrũ longinquũ mitteret renũtiaturũ de cæterorũ liberorũ valerudine,atq; etiã pecorũ ? auus eius,præter captiuorũ turbã quos abduxit oppressis nouẽ regibus,supra trecẽtos vernas habuerat.ex his facultatibus eius nihil procedẽte tẽpore diminutũ est:imò cõtinuis prosperitatib⁹ auctiora facta sunt omnia.& in tanta famulitij copia:filiũ charissimum mittẽdum duxit propter negotiũ quod velvilissimũ mancipium expedisset facilè?sed vides ꝙ & locus vnde missus fuit,curiosè prodit in sacris literis,tãtum-nõ retrahẽs nos certissimis notis à iã dicto intellectu.è valle Chebron,inquit,quæ figuratè corpus nostrum significat:quia cõparatum, & quasi amicitia societatéq; coniunctũ est cum anima.hoc cauas valles habet sensuum,magnas lacunas capaces omniũ quæ sunt extra nos sensibilium : hæc certè qualitates affatim ingerunt,& per istas lacunas infundendo in mentẽ,inundant eam atq; demergunt.quamobrem in lege de lepra, quoties in domo cauitates ad luridum rufúmve colorem tẽdentes apparuerint,decretum est,vt exemptis lapidibus in quibus tale quid extiterit, reponãtur in eorum locum alij,id est,quãdo diuersæ qualitates, quas effecerunt voluptates,harúmq; germanæ cõcupiscentiæ,degrauatã depressámq; animã seipsa humiliorẽ cauiorémq; reddiderint,tollant sermones qui causa fuere infirmitatis,& loco eorũ salub

salubres substituatur, per educationem eruditionémve rectam ac legitimã. pater igitur vidēs Ioſephum totum demerſum in cōuales cauas ſenſuum corporis, euocat eum vt ex his cauernis progreſſus attrahat liberiorē aurã fortitudinis, eorũ frequentans ſodalitiũ, qui hãc olim meditati, nunc docere poſſunt etiã. at ille profectum ſe putãs errare deprehēditur, Inuenit, inquit, homo eum errãtem in campo: declarans quòd nõ labor per ſe, verùm cõiunctus cum arte res bona ſit. ſicut enim nec muſicã iratis muſis, nec grammaticam illiteratè, nec (vt compēdio dicam) artem quamvis ruditer aut peruerſè, ſed artificioſè vnãquãq; tractare cõuenit. ita nec prudētiam callidè, nec tēperantiam ſordidé illiberalitérq;, nec fortitudinē temerariè, nec ſuperſtitioſè pietatem, nec inſcienter vllam aliam virtutis ſcientiam. deuia enim hæc cuncta ſunt confeſsione omnium, & ideo lex iubet iuſtè iuſta exequi: vt iuſtitiam & quãvis virtutem tractemus cognatis eius, nõ aduerſis operibus. Ergo ſi videris aliquem cibos potúſq; ſerius accipiētē, aut lauacrũ vnctionémve recuſantem, aut negligentē operimenta corporis, aut humi cubantem malóve tecto vtentē, & poſtea ſibi placentem ob hanc tēperatiam, miſeratus eius errorē, oſtende verã viam temperãtiæ: nam quæ hactenus exercuit, inutiles vexationes ſunt, fame aliíſq; afflictionibus & corpus opprimētes & animam. Item ſi quis aſperſionibus, purificationibúſq; vtens, mentem quidem ſuam ſordidat, corpus verò facit nitidius: aut ſi quis abundans diuitiis extruit tēplum ſumptu magnifico, & indeſinēter hecatombas immolat, ædémq; à ſe dedicatam ornat pretioſis donariis, nõ parcens auro argentóq;, nec artibus has materias ſuperantibus ne is quidē piorũ aſcribitur numero. aberrauit enim à via pietatis, in ceremoniis ſanctitatē collocans, & dona dans ei qui his nõ capitur, nec vnquam talia accipit, & adulãs ei cui palpari nõpoteſt: quia cultu vero delectatur, cùm anima ſolum & vnicum ſacrificium offert, nēpe veritatem: adulterinũ autem auerſatur, quales ſunt oſtentationes opum externarũ. Cæterùm hominis qui hunc in campo errantem inuenit, negant quidam indicatum nomen proprium, ipſi quodammodo errantes, quia non poſſunt rectam viam negotiorum videre dilucidè. nã niſi haberent excæcatos animæ oculos, non ignoraſſent, quod eius qui re vera eſt homo cõuenientiſsimum & maximé proprium nomen hoc ipſum eſt Homo, diſerta & rationalis mētis familiariſsima appellatio. is homo in cuius anima habitãs, aliquãdo prin-

do princeps & rex inuenitur, aliquando iudex & remunerator huius vitæ certaminũ: interdum verò teſtis accuſatorisq; perſona aſſumpta, occultè nos intus redarguit, ne hiſcere quidem ſinens, ſed cohibens refrenánsq; conſcientiæ habenis curſum linguæ impotẽtem contumacémq;. Is redargutor percontabatur hanc animam, dum eam errare videret: Quid quæris? num prudentiam? cur igitur vadis ad vafriciem? Num temperantiam? atqui ad parcitatē ducit hæc ſemita. num fortitudinē? hac ad audaciam iter eſt. ſed forſan pietatem adire cupis. hęcvia ducit ad ſuperſtitionem. quòd ſi dicat ſe ſcientiæ ſermones quærere, & deſiderare vt germanos huius generis, non ſtatim ei credendum eſt. nõ em ſimpliciter rogat vbi paſcũt, ſed vbi ποιμαίνουσιν, id eſt regunt. nam qui paſcunt, alimenta iſta ſenſibilia omnia, præbent bruto & inſatiabili ſenſuum pecori, per quæ fit vt impotes noſtri & infortunati fiamus: at qui regunt, principum & moderatorum vtendo potentia, quicquid efferatũ eſt, manſuefaciunt, ſedantes cupiditatum magnitudinem. proinde ſi quæſiſſet veros meditatores virtutis, quęſiſſet apud reges, non inter pincernas aut obſonatores coquóſque. nam hi voluptates inſtruunt, quas moderantur regúntq; illi alteri. ideo rectè reſpõdet qui errorem animaduertit homo. Receſſerunt hinc: oſtendens molem iſtam corpoream: docénsq; quòd omnes qui propter virtutem parandam laborē perferũt, relicto terreſtri loco ad ſublimia conſideranda ſe cõtulerunt, nullum ſecum trahentes morbum corporeum. ait enim ſe audiſſe dicentes: Eamus in Dothaim. quod interpretatur derelictio ſufficiens: docétque ſummopere, non mediocriter relinquenda quæ non proſunt virtutem affectãtibus: ſicut & Sarram deſeruerunt muliebria. ſunt autem affectiones naturaliter fœmininæ: quæ vt nos derelinquant, debemus operam dare maſculinæ formæ delectationibus. Ergo in campo, id eſt in contentione verborum inuenitur Ioſeph errabundus, & dogmatis introductor ad rerũpub. inſtitũta reſpiciẽtis magis quàm ad veritatem. ſunt autem quidam certatores, qui propter eximiam corporis habitudinem tergiuerſantibus aduerſariis, potiti ſunt coronis ſine certamine & citra iactum pulueris, cedentibus illis primatum ob robur incõparabile. talẽ vim aſſecutus Iſaac parte ſui diuiniſsima, mente ſcilicet, egreditur quidem in campum. ſed nullum inuenturus æmulum, omnibus athletis ei ſe ſubmittentibus propter ingẽtem naturæ eius præſtantiam. vult tamen aliquãtum ſecedere,

& ſolit

& solitarius colloqui cum Deo comite, in rectam viam inducere ipsius animam. est autē manifestissimum argumentū quod nemo mortalis colloquatur cum Israēl. Rebecca, hoc est patientia, vnum videns & solius imaginationem concipiens, scitatur ex puero; Quis est hic homo qui venit in occursum nobis? anima enim in honestate perseuerās potest quidem sapiētiam per se docilem cōprehendere, cognominatum Isaac: nōdum tamen potest videre Deum autorem eius sapientiæ. ideo puer confirmans non posse eum comprehēdi sine forma visibili colloquētem inuisibiliter, ait, Ipse est dominus meus, solùm Isaac ostendens. nec enim decuisset, si duo apparuissent, vnū ostendere: sed nesciebat eum qui monstrari non poterat, vt omnibus mediocribus inuisibilem. Atque ita satis declaratum arbitror, campū in quem Caim Abelem inuitat, contentionem atque dimicationem significare. restat quærēdum, qua de re disceptatum sit, postquam foras progressi sunt: an satis appareat & de contrariis & inter se pugnantibus opinionibus? Abelis enim ad Deum referentis omnia, pium dogma: Caim verò sibi attribuētis (interpretatur enim possessio) arrogans. cæterùm qui seipsos amant, quando cū virtutis amatoribus nudati vnctiq; in certamen descendunt, nō prius desinunt eos vrgere pācratio, quàm aut herbam porrigere cogant aut in totum opprimant. omnem enim (vt est in prouerbio) mouent lapidem, dicentes: an non domus animæ corpus est? quin igitur hanc domū, ne collabatur, curamus? an nō oculus & aures & reliquus iste chorus, sensuum animæ tanquam satellites & amici sunt? ergo socios atque amicos nō æquè ac nosipsos honorabimus? Quid voluptates, delicias, totiúsq; vitæ oblectamēta, mortuisne aut nondùm natis, an potius viuētibus natura cōdidit? diuitias quoq; præclaram existimationem, honores, magistratus, & id genus alia cur non quæramus, per quę non solùm securam, sed & felicem vitam acquirimus? cuius rei vita testis est. nam qui amatores virtutis vocātur, inglorij propemodum omnes, contēptibiles, humiles, egeni, subditis vel potius seruis viliores, sordidati, luridi, cadaverosi, inediā famemq; ipso vultu præ se ferentes, morbidi, morte meditātur. ediuerso qui sui curā gerunt, celebrati, diuites, principes, laudati, honorati, sani, pingues, validi, delicato victui voluptatiq; assueti, laboris nescij, delitiis tota vita fruūtur, per omnes sensus in animā illabētibus. atq; ita prolixo isto verborū cursu vincere videtur nō detritos in sophisticis sermonibus, in causa

causa autem est, nō fortitudo istorum qui superiores euadunt, sed aduersariorū hac parte imbecillitas. nam virtutis cultores, partim in anima sola honestū thesaurū sibi reposuerūt, in actionibus laudandis versati, ne in somnis quidem operati verborū præstigiis: partim vtroq; pollere visi sunt, tum animi cōsiliis rectis, factisq; similibus, tū artificiosis sermonibus. Hos posteriores decet cōtentiosis istis se opponere, quibus facilè est eorū petulantē loquacitatem retundere. priores aūt illi nequaquā tutò idem tentauerint. qui enim possent nudi armatis ex æquo resistere, quādo etiam instructi cum eis malè cōparentur? Noster igitur Abel artes eloquentiæ nō didicit, contentus mente pernosse quæ bona sunt: ideo debuerat recusare in cāpum descēdere, & prouocationē inimici contēnere. tergiuersari enim præstat quàm vinci. quam cūctationē inimici appellāt timiditatē: amici verò securitatē. satius autē est neglectis aduersariis, fidē amicis habere vt veridicis. Ideo vides q̄ Moses illos in Aegypto, id est corpore, veneficos: liceat enim mihi eos sic vocare, sicut mulieres dicimus veneficas, & sexui vocē accōmodare: illos inquā, in Aegypto sophistas veneficos, recusat cōsertatores sibi dari & aduersarios: quia sophismatū artib⁹ decipulisq; mores boni inficiuntur atq; corrūpuntur: negans se eloquentē: ac si dicat, nō esse sibi ingeniū docile ad orationū verisimiliū, cōiecturaliúmq; rhetoricā. deinde asseuerans se nō tantùm infacundū, sed prorsus mutū, nō quemadmodū brutas animātes mutas vocare solemus, sed quia dedignatus per instrumenta vocis vti sonoro sermone, contētus est impressas animo habere imagines veræ sapiētiæ, quæ est fallacis sophisticæ aduersaria. Nec prius in Aegyptū proficiscitur, cōflicturus cū eius regionis sophistis, quàm egregiè meditat⁹ disserēdi facultatē, omnes elocutionis ideas cōmostrante absoluctéq; Deo, per impositionē manuum Aaronis, quē Mosis fratrē, solet os & interpretē & prophetā appellare. Omnia enim hęc sermoni accidūt. qui frater mētis est. Nam fons sermonū mēs est, vnde ceu ex ore fontis verba ꝓmanant: quia omnes sermones ex hoc, sicut fluenta riuorū è terra, profunduntur in propatulū. idem & interpres est conceptorū in mēte consiliorū: idē & vates diuinatórq;, ex inuisibilib⁹ adytis oracula prodere nō desinens. Sic igitur resistendū est cōtra contentiosos assertores dogmatū. exercitati enim pervarias sermonum species, nō succumbemus per imperitiam sophisticorum luctaminum: sed insurgendo in aduersos obfirmatis passibus, facilé

facilé artificiosas eorũ petitiones eluctabimur:illi verò semel deprehensi,videbuntur ludicrã digladiationem ostentare,non cõcertandi vim,nam & illi vulgò dicti sciamachi,laudãtur ob gesticulationẽ solitariam & agilitatẽ manuum, sed valde improbantur in serio certamine.quòd si quis exornatus animávirtutibus omnibus artes eloquentiæ nõ exercuit,quiescat,securitatem habiturus silentij præmium:alioqui si vt Abel descendet in certamen sophisticũ,priusquàm se obfirmarit, cõcidet. sicut enim medicorũ quidã gnari curationis omniũ fermè vitiorũ, morborũ languorúmq;,nullius eorum rationẽ veram aut verisimilem possunt reddere:alij contrà vehementer facundi, signorum & causarũ remediorúmq; ex quibus ars constat interpretes optimi,in tractandis ægrotorum corporibus sunt ignauissimi,ne minimũ quidẽ remedium adhibere idonei:ita qui se exercent in operibus sapientiæ plerũq; verba negligunt:qui verò dicendi artes callent,nullam bonã disciplinam habẽt reconditá.hos igitur infreni lingua fretos insolenter efferri mirandum nõ est,ostentantes quam semper exercuerunt insolentiam.Sed illos spectandos suaserim,qui tanquã medici callent rationem sanandi morbos pestésq; animæ,donec Deus etiã interpretem optimum instruxerit,imbre suo perfusis fontibus, & illi sapiẽti indicantis.cõuenientius igitur fuisset, Abelẽ pietate salutari virtute præditum domi se cõtinere, & litigiosam cõtentiosãmq; pugnaturientis prouocationẽ contemnere,imitatũ Rebeccæ patientiã:quæ auditis minis Esau malitiæ sodalis,suasit virtutis meditatori Iacob vt secederet,cauerétq; insidias,donec miser ille suã rabiẽ remiserit:est enim intolerabilis cõminatio,quam intentat fratri,dicens: Appropinquet dies luctus patris mei. Optat enim tantùm vt illa creatura expers affectuum,videlicet Isaac,qui oraculũ accepit, non descẽsurum se in Aegyptum,in irrationalẽ affectũ incidat, voluptatis puta aut doloris aut cuiuscunq; perturbationis mucrone vulnerata: significans quòd alter imperfectior & laborioso proficiens,non vulnus solùm,sed & interitũ accipiat.attamen bonus Deus nec inuulnerabile genus expugnari ab affectione sinet:nec virtutis exercitium in potestatẽ furẽtis cædémq; spirãtis tradet.& ideo quod sequitur:Insurrexit Caim in Abelẽ fratrẽ suum, & interfecit ipsum,prima quidem specie Abelẽ occisum subindicat: siu autẽ diligẽtius rem expẽdas,ipsum Caim à seipso. proinde sic legẽdum:Insurrexit Caim & occidit seipsum,non alterum,

& meritò quidem. anima enim quæ ex seipsa tollit dogma piũ & virtutis amicum,virtuti est mortua.itaq; Abel,quod vix credas,interemptus viuit.exemptus enim ex insipientis mente, viuit in Deo vitam felicissimã. attestatur nobis diuinum oraculum,quod vociferari eum ait disertè,& clamore prodere quæ à malo socio passus est.alioquin si nõ amplius erat, quomodo loqui poterat?ita est profecto, sapiẽs qui videtur vita mortali defunctus,immortalem viuit.malus autem viuens in vitiis,quãtum ad felicem illã vitam est mortuus. nam disiũcta animalia & in vniuersum corpora,alia pati,alia agere,possibile est ac facilè.quando enim pater pulsat castigãs filium,aut magister familiarẽ,alius est qui pulsat,quàm qui pulsatur. quæ verò cõiuncta reperiuntur ea parte quæ tũ agit tũ patitur, his ipsis vtrunq; accidit eodem tẽpore,certè quando athleta seipsum fricat exercẽdi gratia,vtiq; fricatur:sicut qui semetipsum sauciat,mutilatur atq; interficitur.Sed quorsum hæc?quod anima cùm sit vna nõ ex disiunctis rebus,sed ex cõiunctis,necessariò patitur quod videtur agere,sicut nunc quoq; planũ est. Putans enim se sustulisse dogma Deo charissimum,seipsam interemit.Testis est Lamech impij Caim ꝓgenies,qui sic suas vxores alloquitur,duas inconsultas sententias: Virum occidi in vulnus mihi,& iuuenẽ in cicatricem mihi.Liquet enim quòd si quis fortitudinis ratione occidit,seipsum cõtrario morbo timiditatis vulnerat:& si quis pubescẽtem vim in ipsa honestorũ meditatione tollit.plagas & magna flagra cum nõ mediocri dedecore sibiipse infert. Dicit tamen patiẽtia,quòd sublato profectu meditationéq;, nõ vnam solam prolem amittet,sed & alias, orbitatem in vniuersum denuntians.Sicut autẽ qui bonum virũ lędit,declaratus est seipsum mulctare:ita qui cedit præstantioribus,quãuis dicatur illis præstare beneficium,re vera de seipso bene meretur. testis est his meis dictis ipsa natura,& leges huic cõsentaneæ.Disertè enim præcipiũt sic:Honora patrẽ & matrẽ,vt bene tibi fiat.Nõ his qui honorantur inquit,sed tibi. nam siue intellectum vt patrẽ huius cõcreti,siue sensum vt matrẽ honorauerimus, ipsi ab eis recipiemus beneficiũ.honoramus autem intellectũ, non iucunda ei præbendo sed vtilia. ea sunt quæcunq; à virtute proueniunt.cæterùm sensui honorem habemus, quando cohibemus eius impetũ ad res sensibiles, & refrenamus per intellectũ gubernatorem aurigãq; potẽtiarũ quæ nobis insunt irrationaliũ. Ergo si honor quẽ dixi,vtriq; habeatur, sẽsui ac intellectui ne-

cessum est me qui vtroq; vtor, affici beneficiis. Pari modo si rationem longè ab intellectu sensúq; abducès, patrem creatorem mundi, matrémq; sapientiã eius per quam cõdita sunt omnia, honore dignaberis, ipse beneficiũ accipies. nullius eñ indiget, nec plenus ille Deus, nec illa summa pfectissimáq; scientia. quo fit vt qui hos colunt, nõ eis quippe nulla re indigẽtibus, sed tibi prosint maximè. nã scientia equos canésve curãdi, ipsis animalibus vtilis, parat eius necessariam faciat, discessura ab officio. at pietas ad cuius curã pertinet Deũ colere, nefas est vt dicatur aliquid cõferre quo iuuetur Deus. nihil enim est quod eũ adiuuet rei nullius indignm: nec in rebus quicquã est quod se potiorem iuuare queat, sed ediuersõ cũcta indesinẽter iuuãtur ab ipso. Itaq; dum pietatẽ dicimus esse erga Deum obsequium, intelligendum est tale quoddam ministeriũ, quale serui præstant dominis, impigrè iussa peragẽdo. sed hoc interest, quod domini quidẽ indigẽt ministerio, Deus autẽ non indiget. itaq; illis quidem prodest ministerium, ad hunc nihil inde redit, prẽter voluntatem pietatis indicẽ. nihil eñ in hoc domino inuenitur quod profectũ accessionémq; recipiat, cùm omnia iã inde ab initio sint optima. verũ ipsis maxima prouenit vtilitas, qui in eius familiaritatem se insinuant. hactenus dictũ sit de his, qui se putãt aliis bene aut malè facere. cõpertum enim est eos vtrunq; sibi ipsos facere pergamus scrutari sequẽtia, videlicet scitationem hanc: Vbi est Abel frater tuus? ad quam respõdet, Nescio. num custos fratris mei sũ ego?] Quærendũ igitur an propriè de Deo dici possit, eum scitari. nam qui percõtatur, de his quæ ignorat interrogat, quærens responsum vt cognoscat quæ nesciuerat. at huic percõtatori nota sunt omnia, nõ præsentia tantùm & præterita sed futura etiam. Quid igitur opus habet responso nihil profuturo ad ampliorem scientiã? Proinde dicendũ, quæ istiusmodi sunt nõ habere talem naturã vt de summo autore prædicari possint propriè: sed sicut qui nõ mentitur potest mendaciũ dicere, ita qui nõ interrogat, potest interrogationem prõloqui. Cur igitur, dixerit fortasse aliquis, prodítur talia? vt anima responsura, apud seipsam pensitet, quid rectè secúsve pronuntiet, absque vllo alio vel suffragatore vel aduersario. nam & cum sapientem illũ rogat: vbi habes virtutem: Abrahamũ inquam de Sarra: nõ ignarus rogat, sed vt responsum eliciat, per quod ille auferat cum laude cõiunctum testimonium. Sic enim respondisse dicitur: Eccã in tabernaculo, hoc est in anima. Quã igitur laud

laudem hoc responsum cõtinet? Ecce, inquit, apud meipsum virtutem habeo repositã ceu rem pretiosissimã, & ideo iã nunc felix sum. Quod enim ex virtute percipimus, felicitas est. vt non frustra eam possideamus. Vti autẽ ea nõ possum, ni tu demisso cælitus semine facias eam grauidã: atq; illa Isaac pariat, felicitatis progeniem. Intelligo autẽ felicitatem, virtutis perfectę in vita perfecta vsum. Ideo propositũ hoc eius approbãs, promittit implenda maturè quæ postulat. Huic igitur sua respõsio laudem attulit, fassò ne virtutem quidem absq; diuino fauore idoneam per se ad aliquem iuuandũ. At Caimo meritò affert vituperiũ, negãti se scire vbi sit qui dolo ipsius occisus fuit. Videtur enim respõso hoc velle fallere, quasi nõ perspicientem omnia, ac non iã ante præuidentẽ decipiendi voluntatẽ in eo. Nefarius autem & alienus à populo Dei est, quisquis putat aliquid latere eius oculũ. At iste addit etiã iuuenilem vocem: Nunquid custos fratris mei sum ego? Miserã profectò vitã acturus erat, si te custodẽ tanti boni natura cõstituisset. An non vides quòd sanctorum asseruationem ac custodiã nõ quibusvis legislator, sed sacratas mentes habentibus Leuitis cõmittit? quibus nõ satis digna sors terra, aqua, aër, cælum insuper & totus mũdus visa est, sed solus horũ opifex: ad quem cõfugerunt supplices, facti eius veri famuli, amorem erga suũ dominum declarãtes per continuum ministerium, & per impigrã rerum sibi creditarũ custodiam. ac ne his quidẽ supplicibus licuit omnibus esse custodes rerum sacrarum, sed tantũ sortitis numerum quinquagenariũ, annuntiantem remissionem libertatémq;, & restitutionem in possessiones pristinas. Hæc est, inquit, lex Leuitarum. A vigintiquinq; annis ingredietur vt ministret in tabernaculo testimonij: & à quinquagesimo anno ministrare cessabit, succedẽte fratre in ministeriũ. Ipse autẽ custodiet custodias, opera verò non operabitur:] Ergo dimidium perfectionis habentem (perfecta eñ ratio quinquagenaria, cuius dimidium vigintiquinque) operari permittit, & sancta facere, approbantẽ se operibus: est autem principium, teste antiquo prouerbio, totius dimidiũ: cæterùm perfectum, nõ iam laborare, sed quæ per exercitationem laborémq; acquisiuit, custodire. Absit enim vt eorũ sim meditator, quæ mox seruare non liceat. Ergo exercitatio mediocritas est, non perfectio. Fit enim non in perfectis quidem animis, sed tamen ad fastigium tendẽtibus. At custodiæ perfectum officium, memoriæ mãdare cõtemplatiua exercitia sanctorum, scilicet

fideli custodi pulchrum scientię depositum, quæ sola cõtemnit obliuionis casses multiplices. Itaq; memorem eorũ quæ didicit, rectè custodẽ appellat. Hic autem prius quàm exerceretur, alterius docentis erat discipulus. Factus autem ad custodiã idoneus, ascitus iã in docentiũ dignitatem ac ordinem, fratrem administeria suæ doctrinæ substituit, hoc est sermonẽ suum enuntiatiuum. Dicitur enim quòd ministrabit frater eius. Itaq; probi viri mens, custos ac proma conda est virtutis dogmatum. frater verò eius sermo ministrabit, eruditionis cupidis enarrãs sapientiæ cõtemplationes & dogmata. Ideóq; Moses benedicens Leui, post alia mirãda infert hoc quoq;: Custodiuit eloquia tua, & testamentum tuum seruauit. Ac mox: Manifestabunt iustificationes tuas Iacob, & legem tuã Israël. Ergo satis docet, & eloquiorum & testamenti Dei probum viiũ custodem esse. quin & iustificationũ legúmq; interpretem. ac doctorem optimum eũdem indicat: quando interpretatio per cognatum instrumentũ, vocale videlicet, peragitur: custodia verò circa mentem exam natur. quæ est magnum conditorium à natura fabricatum, facilè capax cogitationum omnium quibus vel corpora vel res cõprehendimus. Profuisset sanè amatori sui Caimo, si Abelem custodisset. Si enim seruasset eum, consideratam & mediocrem vitã sibi acquisisset. non explens se mera malitia. Et dixit Deus: Quid fecisti? vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Illud quid fecisti, & indignationem præ se fert ob sceleratũ facinus, & irrisionem putantis dolo patratum homicidium. Indignatio propter malefici propositũ oritur, quòd bonum tollere voluit: irrisio verò quia putans se insidiari potiori, sibi magis quàm illi struxit insidias. Viuit enim, vt iam ante dixi, qui mortuus existimatur. quandoquidem comperitur etiam Deum supplex alloqui. At is qui superstes videtur, animę morte periit, exclusus à virtute, propter quam solam vita dignus esse potuerat. Itaq; dicere, Quid fecisti? idem valet quod, Nihil effecisti. Nam neq; ille sophista Balaam, id est, vanum vulgus contrariarum opinionum & inter se pugnantium, volens execrari probos & lædere, quicquam valuit, Deo maledictionem vertente in benedictionẽ, vt & vafriciem iniusti redargueret, & se virtutis amicum ostenderet. Solent autem pleriq; omnes sophistæ aduersarias habere suasmetipsorum facultates, dum verba eorum cogitationibus, & consilia verbis resistunt, haud vllo consensu intercedente. Deliniunt enim nostras aures differendo quàm socialis

cialis res sit iusticia, quantum omnibus conferat temperantia, quãtopere probetur fortitudo, quàm ingẽs capiatur ex pietate vtilitas, quàm salubres virtutes cęteræ: econtra iniustitiam esse rem impacatã, intemperantiã morbiferã, impietatem nefariã, reliquã malitiã perniciosam: & tamen cõtraria dictis suis sapere nõ desinunt. sed post decantatas laudes prudentiæ, temperantiæ, iustitiæ, pietatisq;, tum maximè desipiunt, lasciuiũt, iniustè impiéq; se gerũt: & vt verbo dicã, deprehẽdũtur omne fas iusq; cõfundere ac subuertere. Quos meritò verbis quibus ad Caim Deus vtitur, appellet quispiã: Quid fecisti? quid vobisipsis profuistis? quã vtilitatem anima vestra percepit ex tot istis de virtute sermonibus? quid in vestra vita magnum parúmve correxistis? an nõ potius veras criminationes cõtra vosipsos protulistis, qui probãdo bona & verbis philosophãdo, interpretes quidem fuistis facundissimi, & tamen cõuincimini turpissimè tũ sapere tũ viuere? an nõ in animabus vestris omne bonũ emortuum est, incã descentib⁹ vitiis? quãobrẽ nemo vestrũ superstes est. Sicut enim post obitum musici cuiuspiã aut grãmatici musi ea grãmaticáq; horum cum ipsis periit, sed ideæ manent harũ artium, duraturæ vna cum mundo in perpetuũ, iuxta quas præsentes posteriq; fient musici ac grãmatici: ita etiam singulorũ prudentia, tẽperãtia, fortitudo, iustitia, aut in vniuersum sapiẽtia si tollatur, nihilominus in huius vniuersi natura immortali prudẽtia immortalis & virtus omnis incorruptibilis insculpta est, iuxta quam & nunc probi censentur, & erunt in posterũ. nisi fortè etiam homine aliquo particulari mortuo sequi dicemus mortem humanitatis, quam genúsne an ideam, an cũceptũ, an aliud quid vocare oporteat, viderint quibus studiũ est proprietates nominum perquirere. Vnus signatorius annulus sępe pœst expressas innumeras formas, eásq; interdũ vnà cum suis subiectis abolitas, tamen in sua natura illæsus perseuerat. Et non putamus virtutes, etiãsi omnes characteres ab eis impressi in studiosorũ animas, per prauã vitæ rationem aut aliã quãvis causam euanuerint, in perpetuum conseruaturas naturã suam incorruptibilem nulliq; vnquam fato obnoxiã? ideo rudes disciplinarum, qui nesciunt differentias inter totum & partes, inter genera & species, inter ea quæ communi censentur nomine, omnia cõfundunt cõmiscéntq; cum omnib⁹. Proinde omnis sui amãs cognominatus Caim, discat cognominem Abelis à se occisum esse, speciem, indiuiduũ, delineatã ad exẽplar effigiem,

non ipsum archetypum,non genus,nõ ideam. quæ cùm sint incorruptibilia,putat commori cum animalibus. In hũc aliquis iure cauilletur: Quid fecisti infelix? nóone opinio pia, quã tibi videris sustulisse,viuit apud Deum.tu verò tui homicida factus es,occiso per insidias eo, qui solus bene viuendi tibi autor esse poterat.Cæterùm quæ sequuntur multũ habẽt vel venustatis in elocutione,vel grauitatis recõditæ in sententia: Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra.Quorum verborum magnilo quentia nota est omnibus initiatis eloquẽtiæ,intellectum verò eorum,quãtum poterimus cõsiderabimus.ac primũ de sanguine.Multis enim in locis lex essentiã animæ ꝓnũtiat sanguinẽ, loquens diserte: Nã anima omnis carnis sanguis est. Sed quãdo primũ absoluta cæli terræq; ac mediorũ elemẽtorũ fabrica hominem fingebat cõditor animaliũ, dicitur inspirasse in faciem eius spiritũ vitæ,eumq; factũ animã vitæ: iam tum docẽte nos scriptura,spiritũ esse animæ essentiã. Solet autem illa mox ab initio argumentorũ diligenter memorare singula, æquum cẽsens vt sequentia cõcinant cum præcedẽtibus. proinde qui iam spiritum essentiã animæ dixerat,non diceret nunc eã sanguinẽ eximium in corpore, ni respexisset generale quiddã valde necessarium.Quid igitur dicendum? singuli nostrũ,sicut ratio numerorũ postulat,duo sumus per accidẽs,animal simul& homo. horumvtrumq; cognatã vim sortitũ est in anima.altera vitalis est qua viuimus:altera rationalis,per quã sumus rationis participes.vitalem habẽt & bruta,rationali carent.regũtur autem à Deo,qui rationis fons est antiquissimus.ergo vis illa quę nobis cõmunis cum brutis est,essentiã accepit sanguinem.at illa quæ à rationali fonte demanat,spiritus est,nõ aër motus.sed character quidam & effigies diuinæ potẽtiæ, quam nomine proprio Moses vocat imaginẽ:significãs quòd archetypũ rationalis naturæ Deus est,homo verò imago seu effigies:non illud geminę naturæ animal,sed quod est in anima præstãtissimum,quod vocatur mens & ratio. ideo carnis quidem animã dicit sanguinẽ, sciens carnium naturam à mẽte diuersam,sed vitæ sicut totum reliquum nostrũ corpus participẽ. hominis autẽ animã nominat hominẽ,nõ hoc ex vtroq; concretũ,vt dixi, sed illud diuinũ opificium,quo ratiocinamur,cuius radices cõditor in cęlũ vsq; protendit,& ad extremã illam fixarum quas vocant stellarũ reliquit circũferẽtiam.solã enim in terris cælestem plantã fecit hominem, cæterarũ in terra defixit capita:omnes enim humi caput

caput habent:soli homini sublime dedit,vt alimẽta cælitus incorruptibilia quærat,nõ terrena ista corruptioni obnoxia,quapropter corporis nostri partem insensatissimã,longè à ratione secretã,pedes ceu radices ad terrã applicuit.sensus autẽ mentis satellites,& hãc ipsam. longissimè à terra iussit habitare,& ad ætheris cælíq; nunquã interituros alligauit ambitus.nõ est igitur cur nos Mosi familiares dubitemus,quomodo homo cognitionẽ inuisibilis Dei adeptus sit, causam enim oraculo doctus ipse nobis exposuit.loquitur enim in hanc sententiam:Creator nullam animã in corpore fecit idoneã per seipsam videre suũ opificem.cæterùm cũ animaduerteret vtilissimã creaturę forę hãc cognitionem,si modo ei cõtingeret(hic enim felicitatis finis est)supernè inspirauit nonnihil de suo numine,quod inuisibile in inuisibilẽ animã suum charactereẽ impressit, vt ne terrestris quidem regio sine Dei esset imagine.Cæterùm archetypũ illud in tãtũ carebat omni specie,vt ne imago quidẽ eius esset visibilis:expressa tamen ad suum exẽplar,nõ mortales, sed immortales cogitationes cõcipiebat.Qui enim poterat mortalis natura manere simul & peregrinari, aut huc illúcq; inspicere, aut mare quidem totũ nauibus,terrã verò vsq; extremos fines perlustrare itineribus,aut mores legésq; aut in vniuersum res & corpora pernoscere? aut præter ista terrena sublimia quoq; cõprehendere,aërẽ cum suis mutationibus, proprietates tẽporum,& quæ quotãnis statæ nouationes accidunt? aut quomodo à terra in cælum subuolare per aërem,atq; ibi scrutari cęlestes naturas quomodo se habeant,quomodo moueãtur,quis motus eorum finis quódve initium,qua cognatione sibiinuicẽ aut vniuerso coniunctæ sunt.adhæc artes scientiásq; inuenire, quæ vel ad res externas,vel ad animæ corporisq; profectum attinent, aliáq; infinita tractare?quorũ nec naturam nec numerum cõprehẽdere facilè.sola enim ex his quæ nobis insunt mẽs, vt omnium ocyssima,etiam tempus ipsum quo ista fieri videntur,præcurrit & præoccupat,inuisibilibus viribus sine tẽpore & vniuersum hoc & partes eius harúmq; causas contrectando, iam verò nõ solùm terræ marisq;,verùm & aëris cælíq; terminos attingẽs,ne hic quidem consistit, mundum rata indesinentis sui cursus modicum esse terminum, vlterius etiam prouolans.incomprehensibilem Dei naturam appetit, cupiens hanc quoque,si queat,comprehẽdere,& quomodo credibile videtur, tam exiguam mentem humanam,mẽbranula cerebri aut cor-

de,haud amplis ſpatiis incluſam,tantam cæli mundíq; magnitudinem capere,niſi illius diuinæ felicísq; animæ portiuncula eſſet indiuiſibilis?nihil enim quod diuinũ eſt abſcinditur, ſed tantùm protenditur.quamobrem conſors eius quæ in hoc vniuerſo eſt perfectionis,quando mundũ cogitat,extẽdit ſe quàm laté patet vſque eius terminos.nec tamẽ abrumpitur.Eſt enim vis ipſius extenſilis & ductilis.Hæc igitur cõpendio de animæ eſſentia dicta ſint:nunc cõſequens eſt vt ſubdamus quid ſit clamare vocẽ ſanguinis.Animę noſtræ pars quædã muta,quædam vocalis eſt.bruta quidam muta, vocalis verò quatenus ratione prædita,qua ſola Deus noſcitur.reliquis enim partib⁹ nec Deũ nec intelligibile quicquã cõprehendere poſſumus.Vitalis igitur facultatis in ſanguine cõſtitutæ,præcipua quædã portio vocem ſermonéq; honoris cauſa donata eſt,non hoc qui per os linguam q; profluit,ſed fonte ipſo,ex quo per prolationẽ ceu lacunæ quædam ſermonũ repleri poſſunt.Fons autem hic mens eſt, per quem ad illum Qui eſt,interpellationes & occlamationes iam ſponte,iam inuiti eiaculamur.ille verò vt bonus ac propitius nõ auerſatur ſupplices,præſertim quãdo ingemiſcentes ob Aegyptios affectus & opera,ſincerè ac ſine fuco exclamãt.tunc enim Moſes ait verba eorũ ad Deum aſcendere:illum verò exaudiẽtem liberare à malis inſtantibus.hæc autem omnia fieri, quando rex Aegypti moritur,quod certé mirandũ videtur:probabile enim erat,defuncto tyranno lætari gauderéq; quotquot premebantur tyrannide:qui tamen tũc dicuntur gemere. nam poſt multos dies mortuus eſt rex Aegypti, & imgemuerũt filij Iſraël.Verba hæc vt ſonant rationẽ non habent: quod ſi in ſitas in animabus facultates introſpicias, pulchrè hæc cohærere inuenies.quãdo enim diſſipator ille honeſtarũ opinionũ Pharao in nobis vigeſcit,& ſanus videtur,ſi tamen quiſquam malus ſanus eſſe rectè dicitur.voluptatem amplectimur eliminata temperantia.quando verò amiſſa poteſtate quodammodo moritur qui ſtultè petulãtérq; viuẽdi cauſa fuerat, à ſobria vita illuſtrati ingemiſcimus & deploramus ærate anteactam,quod virtute voluptati poſthabita mortalẽ vitã immortali antepoſuimus. tum verò lex miſerata lamẽtationes cõtinuas,clemẽter admittit animas ſupplices,& calamitatẽ depellit,incuſſam eis ab Aegyptiis affectibus.Cæterũ Caimo pœnitẽtiã non recipiẽti propter immanitatẽ ſceleris fratricidij, execrationes infliguntur conuenientiſsimæ:primũ Nunc,inquit,maledictus es tu ſuper terram

terram.] declarãs q⁹ dudum,nõ nunc quando cædem patrauit, ſceleſtus & maledictus eſt,iam inde ex quo cepit cędis cõſiliũ, voluntate pro facto æſtimata.dum enim turpia cogitamus vel ſola mentis imaginatione,iam rei ſumus cogitationis. poteſt enim etiã inuita anima mutari.dum verò ad cõſilium accedit facinus,reum fit & cõſilium.nam peccatũ à nolente admiſſum, hac maximè ratione dignoſcitur. Maledictam aũt fore mentẽ non ab alio quàm à terra pronuntiat.Grauiſsimę enim eius calamitates in vnoquoq; à terreſtribus cauſis proueniũt. Corpus certè aut morbo correptum,accedẽtibus ex ipſo malis aliis, lãguore iactationéq; occupatur:aut nimio vſu voluptatis impinguatum vires hebetiores reddidit.& ſunt ſua cuiq; ſenſui detrimenta,in quæ poteſt incidere.Aut enim forma conſpecta telis Cupidinis aliquis ſauciatur affectus permoleſti:aut morte propinqui audita ſuccumbit mœſtitiæ. Guſtus quoq; nõnunquam deiicit,aut in ſuauibus excruciatum ſaporibus,aut grauatũ ſuauium multitudine,Nam libidinis œſtrum memorare quid attinet?quæ ciuitates integras regionésq; & magnos terræ tractas dedit exitio,ſicut teſtãtur omnes propemodum poëtæ atq; hiſtorici.Modum autẽ quo mens in terra maledicitur,addit dicens: Quæ aperuit os ſuum,vt ſuſciperet ſanguinẽ fratris ſui} Graue eſt enim aperiri dilatariq; ora ſenſuum,vt ſenſibilia more fluminis exundantis infundantur,obice nullo repellente vim lentum.Tunc enim mens tantis vndis obruta in profundũ mergitur,vt ne innatare quidẽ poſsit,aut ſaltẽ caput exercere.Verũ oportet ſingulis iſtis vti non quomodocunque, ſed ad optima quæque.Poteſt viſus omnes colores formásq; videre,ſed videat quæ luce non tenebris digna ſunt.Poteſt & auris omnes voces recipere,ſed nonnullas ſinat præteruehi.Plurima enim hominum loquuntur coniuncta cum turpitudine. Nec quia guſtum natura dedit tibi,ô inflate,ideo lari more quæuis inſatiabiliter ingere.Nam plerunq; nõ ſolùm è prauis alimentis, ſed & è nimiis,grauis morbus & cruciabilis naſcitur.Nec quia membra accepiſti genitalia conſeruandæ vniuerſitatis cauſa,ideo ſtupra & adulteria cæteriq; inceſti coitus ſectãdi ſunt:ſed hi tantummodo qui legitimè humanum genus proſeminant. Nec quia linguam & os & inſtrumẽta vocis ſortitus es,ſtatim effare vel ſecretiſsima.Prodeſt enim nõnunquam ſilentiũ. Mea certè ſententia qui didicerũt loqui,etiam ſilere didicerunt, cùm vtrũq; eiuſdẽ facultatis ſit.at qui narrant quæ non decet,non eloquen-

tiam ostentant,sed silendi impotentiam.Ideo studemus vnum quodque os de quibus diximus,obligare nō rumpēdis temperantiæ vinculis.Quotquot enim nullis cohibentur vinculis,vt alibi Moses ait,impuro sunt:quasi causa infelicitatis sit, laxari & hiare soluiq; partes animæ.Cōtrà cōstringi easdē & invnum cōduci,ad rectam vitæ rationē conferat.Meritò igitur ille impius numinis cōreptor Caim maledicitur:qui apertis cauernis huius cōcreti rebus externis inhiauit omnibus,præ insatiabilitate pecēs eas accipere in perniciē Abel, id est amici Deo dogmatis.Ideo terram operabitur,non agricola erit.Omnis enim agricola est artifex,quoniam ars & agricultura.multi autem e vulgo terræ operarij,sine peritia tractantes victus causa hæc ministeria.hi operando sæpe damnum dant,nisi præfectum habeant:& si quid rectè operantur, fortuito non ratione bene faciunt.at quę aguntur ex agriculturæ scientia,omnia necessario sunt vtilia.Quamobrem legislator Noë iusto artem agriculturæ tribuit,docens q; in morem agricolæ boni,vir bonus e siluestri genere stirpes,quæcūq; noxiæ sunt ab affectibus aut vitiis plantatæ,excidit:quæ verò infrugiferæ quidem,possunt tamen vice maceriæ sepem animæ præstare munitissimam,eas siuit.rursum omnes quæ mites sunt,diuerso modo non eodem curat,alias deputans,aliis inserens,aliarū incrementū ad proceritatem adiuuans,alias in breuitatem contrahens.iam verò vitem luxuriantē cōspicatus deflectit in terrā propagines,scrobes faciens,ac mox terram aggerens denuò. at illæ quæ modo partes fuerāt, iam integræ, & e filiabus matres factæ, naturalē etiam matrē senectute exuunt.postquā enim desiit nutrimentum in plures fœtus,quippe iam ad sibiipsis quærendū maturos,minutim distribuere,quæ prius hanc ob causam famelica vix saturabatur,iam vt pinguefacta repubescit.alium quēdam videre memini,q mitis arboris,sed parū generosæ, quod supra terrā extabat præsecuit,vt à radice prominēret modicū:desumptóq; ab alia generosa bono surculo,ad medullā eam partem vnaderasit.extantem autem illam à radice nō profundè inciditsed rima tantùm facta.derasum surculū in eam inseruit.ex quibus ambobus vnitis arboris vnius natura prouenit,vtraq; parē vtilitatē reddente alteri.nā radices nutriunt insitū ramum nec fruunt arescere.at ille vberes fructus reponit pro nutricationis gratia.Sunt & alia innumera opera artis agriculturæ, quæ nūc memorare superuacaneū fuerit.hæc eñ in hoc tantū prolixius diximus

diximus,vt appareat discrimen inter operariū terræ & agricolam.Certè quivis malus terrenū corpus eiúsq; cognatos sensus & ista externa sensibilia operari sine arte nō desinit,lædens interim animā suā miserā:quā tum lædit,cū videtur maximè prodesse corpori suo.At bonus,vt peritus rei rusticæ, omnē materiam certa ratione tractat ex artis præscripto. & quoties indomiti sensus ad externa sensibilia cōtumaci ferūtur impetu,adhibita machina quapiā in hoc artificiosè parata, cohibētur facilè.Cùm verò in anima crudus affectus eā cōcutiēs exoritur, pruritus aut titillationes voluptarias aut cōcupiscētias,aut ediuersō morsus tædiúmq; mœstitiæ vel pauoris afferēs,præparato remedio salutari mitigatur,atq; etiā si quod serpiginosum vitiū longius producit,cancro depascēti corpora simile,id quoq; sermone scitè adhito resecatur,& in hūc modū quicquid siluestre est ad mitiorē cultū reducitur.Cæterùm frugiferæ virtutū plantæ primū progermināt studia,quæ mox fructus honestarū actionū sequitur.his animę agricultura incrementum addit,& quantū in se est,immortales facit sua industria. Liquet igitur agricolā esse bonū,terræ verò operariū malū:cui terrā exercēti vtinam ex illo terreno roboris aliquid accederet,aut nō deperiret aliquid ex eo quod habuerat.dicitur enim de ea,Non apponet vires suas tibi tradere.Et qualis esset homo,qui edens semper bibēnsq; nūquā expleretur?aut eas quæ sub ventre sunt voluptates alias super alias cumulās,tū recentē semper libidinē afferret ad coitū?nam indigētia solet imbecillitatē inducere,sicut firmitatē satietas.Verùm qū in copia rerū cōiungitur insatiabilitas cum magna intēperantia, id demū fames est. miseri verò qui mole referti,quātū ad cupiditates sunt adhuc inanes & sitiunt.Sed de amatoribus scientiæ in cātico magno vates ait q; eos ascēdere fecit super vim terræ,& cibauit agrorū germina.Scilicet impius finē non assequitur,vt magis doleat,dum vires decedūt magis quàm accedūt eius actionibus. Qui autē virtuti dant operā,superiore omnibus rebus terrenis ac mortalibus,è sublimi despiciunt earū potētiam, quippe in ascēsu ducē secuti Deum,qui etiā pubertatem agrorum ad vsum fructū eis porrigit,virtutes agris:& illarū fructus horū fructibus assimilans.Nascitur enim ex prudētia sapere, ex tēperantia sobrium esse,è pietate Deū colere,& ex vnaquaq; cæterarū virtutū sua cuiusq; actio.Hæ sunt cibi animæ propriè,quæ idonea est ad sugēdum,sicut legislator loquitur, Mel è petra, & oleum è solido

saxo

saxo:petrã solidam & infrãgibilem indicãs sapiẽtiam Dei,nutricem baiulam educatricémq; desiderãtiunt vitã incorruptibilem.Hæc enim tanquam mater eorum quæ mũdo continẽtur, ex seipsa cibos præbet suis fœtibus.sed nõ omnia diuino alimẽto digna habentur: verùm ea modo quæ nõ degenerem præ se ferũt indolẽ.nam pleraq; pereũt inedia virtutis, grauiore morbo ac miseriore quàm sibi potúsq; inopia. Labitur autẽ diuinæ sapientiæ fons nunc leniore fluxu placidioréq;,nunc vehementiore cursu maioréq; impetu.Quando igitur sensim descendit, dulcescit mellis in morẽ:quãdo verò celeriter cõfertímq; labitur,fit tanquam oleum illustrãdæ animæ.Hãc petram propheta vocat alibi manna per synonymiam, antiquissimum illud Dei verbũ:qua appellatione intelligitur quiddam generalissimum:vnde fiũt duæ placẽtulæ,cõdita melle altera, altera oleo, id est,educationes duæ valde similes,& studio dignæ,initio dulcedinem instillantes cõtemplationum quæ insunt sciẽtiis:mox & lucem fulgidissimã accendẽtes in his qui non fastidiosẽ degustant.sed firmiter cõstantérq; retinent ea quorũ tenẽtur desiderio.Hi sunt,vt dixi,qui ascendunt super vim terræ.Cæterùm impio Gaimo ne terra quidẽ quicquam confert ad agilitatem, quãuis nihil præter eam tractanti aliud.Proinde consequenter gemẽs tremẽnsq; super terram inuenitur,id est mœrore timoréque cõfectus.Talis est infelicis vita, cui è quatuor affectibus contigerunt qui molestiores sunt,timor & dolor,quorum synonyma sunt tremor & gemitus.Huiusmodi enim homini necesse sum est aut adesse aut imminere mali aliquid. Itaq; futuri expectatio timorẽ gignit.præsentis vsus mœstitiã.Sed qui virtutem sectatur,deliciis huic cõuenientibus fruitur. Aut enim acquirit bonũ,aut acquiret postea.& habere quidẽ, affert gaudiũ rem pretiosissimã:expectatio verò habẽdi, spẽ quæ est alimentum animarũ virtutem amantium:propter quã semouemus pigritiam,quotquot suaptè prõptitudine properamus ad honesta opera.Certè quæcũq; anima concipit prolem masculã, scilicet iustum propositum, ab hac excluduntur omnia tristia. Testis erit natiuitas Noë, qui interpretatur solidus, de quo dicitur. Hic cessare faciet nos ab operibº nostris,& à laboribus manuũ nostrarũ,& à terra cui maledixit dñs Deus.Sic enim natura cõparatum est,vt iustitia primũ quietẽ pro labore inducat, quicquid est in cõfinio virtutis & vitij susque déq; faciens,diuitias, principatum,gloriã,honores,& quęcũq; horum germana sunt, circa

circa quæ plurimum humanũ genus satagit.Deinde mœrores tollat,quos nobis nostræ actiones cõciliant.Moses enim nõ, vt impij quidam,Deum autorem malorũ ait,sed nostras manus, figuratè nostros conatus subindicans, & spontaneas cogitationes procliues ad deterius.Postremũ est cessare à terra cui male dixit dominus Deus.Hæc autem est malitia,infipientiũ animabus insita,cuius tanquam morbi grauissimi aberuncationẽ iustus inuenit,iustitiã adeptus cum tota sua familia. vtiq; quãdo id genus mala depelluntur,homo repletur gaudio sicut Sarra. ait enim:Risum mihi fecit dñs.& addit: nam quicunq; audierit,gratulabitur mihi.Opifex est enim Deus boni risus & gaudij:itaq; Isaac non vulgariter genitus,sed operante Deo credẽdus est.Nam si risus Isaac intelligitur,risus aũt factor est Deus iuxta verax Sarræ testimonium,etiã pater Isaac potest dici rectissimè.Huius appellationis etiam sapiẽs ille Abrahã fit particeps,cui gaudium proles sapiẽtiæ, tristitiam excidens donatum est.Ergo si quis idoneus est audire poëticã, id est faciendi rationem qua Deus vtitur,& ipse gaudet necessariò,& gratulatur his qui habuerãt audiendi desiderium.In hac nullũ figmentum fabulosum inuenies,sed veritatis formas omnes expressas integrè,imò ne metra quidẽ ac rhythmos & carmina aures per musicã oblectantia:sed opera naturę absolutissima.propriam quãdam cõcinnitatẽ habẽtia.Sicut autẽ mens ad audiẽdum apta gaudet his Dei poëmatis:sic & sermo cõcinens mentis cogitationibus & quodãmodo adhærens necessariò gaudet. id docebit manifestè oraculum Mosi sapientissimo redditũ in hanc sententiã:Ecce Aaron frater tuus leuita, scio quòd loquetur ipse tibi.ecce ipse egredietur in occursum tibi:vidẽsq; te lętabitur intra seipsum.Opifex ait se scire,q; sermo,qui mẽtis est frater, loquetur.Fecit enim eum tãquam instrumentum totius huius ex quo concreti sumus,vocẽ articulatã.Hic sermo mihi, tibi,omnibus hominibus,sonat,profert,interpretatur cogitata,& prior exit occursurus his quæ mens ratiocinatur.Nam qñ mens excita in aliquid sibi familiare sumit impetũ, aut intus cõmota à seipsa,aut receptis à rebus externis formis aliquibus eximiis,cõcipit & parturit cogitationes:quas volens parere nõ potest,donec per linguã cæteráq; instrumẽta sua, vox eas excipiens,obstetricis more producat in lucẽ,hæc vox cogitationes elucidat.nam sicut ea quæ in tenebris abdita sunt cælantur,donec lux affulgens ea indicet: ad eundem modum cogitationes

mens

mens recondit in loco inuisibili,donec vox lucis more cunctã retegat.quapropter valde pulchrè dictũ est,quòd egreditur sermo in occursum cõgitationibus,& accurrit eas cõplecti cupiẽs indicãdi desiderio.Nam quisq; sui operis est cupidissimus.Sermonis autem proprium est dicere,ad quod suaptè natura ꝓperat.Gaudet autem & lætatur quando ceu illustratus peruidet & comprehẽdit intellectum rei quæ declaratur.Tunc enim complexus eam interpretatur optimè. Proinde quicunq; inter dicendum non rectè tenent cogitata, vt verbosos ac loquaces auersemur, quia longas sed inanes atq; adeò inanimes vt propriè dicam orationes consartiunt. Horum igitur sermo vt indecorus meritò gemit:e cõtrà necessariò gaudet qui re bene cõsiderata sufficienter instructus ad conceptus animi proloquendos accedit : id quod omnibus fermè notum puto per quotidianã experientiam.quando enim probè cognitum tenemus de quo disserimus,lætus gaudénsq; sermo abũdat dilucidis & ꝓpriis vocabulis,quibus copiosè,expeditè,inoffensè,atq; etiã disertè ac elũcidate repræsentat quicquid docere vult:quando autem diuersis cogitationibus distracti nil certi cõprehẽdimus,sermo quoque delirat,& impropriè loquitur,destitutus aptis verbis & conuenientibus.Quapropter,tum ipse tædio laborat errabũdus & subinde impingens:tum auditoribus adeò nõ persuadet,vt molestus etiã sit auribus.Attamen nec omnis sermo,nec cogitatio occurrat omnibus,sed perfectus Aaron perfectissimi Mosis cogitationibus.Alioquin quid opus erat postquã dixit,Ecce Aaron frater tuus,addere Leuita,nisi vt doceret quod solis leuitę & sacerdoti & bono sermoni cõuenit proferre cogitata quæ sint perfectæ animæ germina.Nam mali viri sermo nunquã interpretari potest diuina dogmata. pulchritudinem enim eorum suis deturparet contaminationibus. econtrà neq; bonus impudica turpiáve proferet:sed semper sanctas narrationes sacri sanctiq; sermones facient.Fertur in quadã optimè instituta ciuitate morem esse hunc,vt quoties aliquis impuræ vitæ ciuis sententiam vult proferre ad senatum aut popolum, nõ sinatur per seipsum hoc facere, sed à magistratu cogatur eam apud aliquem honestum virum deponere. Qui mox assurgens promit quod audiuit,silente interim altero:& quę tum primum didicit quamuis aliena profert, autorem commenti vix in auditorum spectatorúmve habẽs numero. adeò ne beneficium quidem ab iniustis quidam dignãtur accipere,quòd existiment hanc vtilitatẽ corrumpi

rũpi admixto dedecore.q; & Moses sacratissimus docere videtur.nã tale quiddã est, q; Aarõ Leuita occurrit fratri suo Mosi: quo viso gaudet in seipso.Illa autẽ verba in seipso gaudere,præter iã dictum dogma indicant & aliud magis ad rempub.pertinens,ostendẽte legislatore germanũ & maximè proprium hominis gaudium.propriũ enim nec è pecuniarũ possessionúmve copia,nec è splẽdore gloriæ, nec ex vllo omnino inanimato infirmóq; opere,quod per seipsum est corruptibile,potest contingere. imò nec è robore agilitatéq; corporis aut cæteris id genus dotibus,quæ vel cum pessimo quoq; cõmunes sunt,& habẽtibus se nonnunquã pernicium attulerũt ineuitabilem. quoniã igitur in solis animæ bonis pura & minimè adulterina inuenitur lætitia,in seipso vtiq; gaudet omnis sapiens,nõ in his quę circa se habet.in seipso enim habet mẽtis virtutes, quas nobis placere æquum est:circa se verò bonã habitudinem corporis & externarũ rerum copiam,propter quas non est quod nobis placeamus. Ergo quoniam quantum potuimus declarauimus veracissimi Mosis testimonio,sapientis proprium esse gaudium, ostendemus spem quoq; in hũc maximè cõpetere, teste eodem. sic enim loquitur de Seth filio cui nomen Enos. quod interpretatur spes:hic primus sperauit inuocare nomen domini Dei. Rectè.vero enim homini quid magis potest esse propriũ quàm spes & expectatio possessionis bonorum accipiendorum à solo munificentissimo Deo : quod genus solum , si vera fateri volumus,propriè hominũ est:tanquam hi qui nõ sperant in Deum, extra naturã rationalem censeãtur.Ideo cùm dixisset de Enos, hic sperauit inuocare nomen domini Dei,disertè infert,Hic est liber generationis hominũ proborum.scriptũ est enim in Dei libro,solum bene sperantẽ esse hominem. itaq; per cõtrarium qui desperat nõ est homo.ergo concretũ hoc nostrũ definitur,animal rationale,mortale.sed eius quẽ Moses censẽt hominẽ affectiones animæ sperãt in eũ Qui est,verũ Deum.Proinde boni viri felicẽ sortem nacti spem atq; gaudiũ, aut habeãt aut certè expectẽt bona.mali verò,quorũ Caim est sodalis, in mœrore timoréq; degentes,præsentia imminẽtiáve mala miserrimã portionem possideãt,gementes ob molestias quas habent præ manibus.præ metu autem ingruentiũ trementes horrentésq;.verũ de his hactenus dictũ sit,scrutemur iã sequentia. Dixitq; Caim ad dominũ:Maior est culpa mea q̃ vt remittat.]hoc quale sit p similia declarabitur. Si nauẽ mari iactatã gubernator deserat,

an non

an-non neceſſum eſt eam nauigationem aberrare? itē ſi quadri
gas auriga in Circēſibus, an-non neceſſum eſt eas turbatas fer-
ri curſu deuio? Quid ciuitas ſi deſtituatur magiſtratibus aut le
gibus? ſunt autē & leges dubio procul pro magiſtratib⁹, nónne
carens magiſtratibus legibúsq; ciuiras illa malis opprimetur
maximis? Atqui natura cōparatum eſt, corpus abſente anima,
animam abſente ratione, rationem deſtitutam virtute, interire
funditus. Quod ſi hęc ſingula rebus deſtitutis nocent tātopere,
quantam miſeriam in à Deo deſtitutis agnoſcimus? quos ille
auerſatus tanquam deſertores ordinis, exterminauit procul à
ſanctiſsimis ſuis legibus, indignos ſua prouidentia habitos. In
vniuerſum enim ſcire oportet, quòd qui pręſtantioris ope deſti
tuitur, ſit obnoxius maximis culpis & criminibus. quādo enim
dices imperitum artis lædi maximè? nónne quando à ſcientia
omnino deſeritur? quādo verò indoctā & valde ineruditū? nón-
ne quādo à doctrina & diſciplina derelinquitur? quid inſipien-
tes quādo infelices pronuntiamus potiſsimè? nónne qñ omnib⁹
no repelluntur à prudentia? quando verò intēperantes & iniu-
ſtos? nónne cùm à temperātia iuſtitiáq; damnātur exilio perpe
tuo? quando verò impios? nónne quādo pietas eos à ſacris ſuis
excludit? ideo arbitror eos qui non omnino ſunt inexpiabiles,
optare puniri potius quàm dimitti. nam hęc miſsio facilè ſub-
uertet eos, ceu malè ſaburatas naues carētes gubernatoris pro
uidētia, animaduerſio verò ad correctionem profuerit. Aut nó
ſunt potiores qui ſub pædagogis educātur, quàm qui peccātes à
nullis cohibentur caſtigatoribus? nō meliores itidem qui ſub
magiſtris diſcūt artes, quàm qui quoties aberrant, obiurgātur
à nemine? vel felicius proficiūt qui ſine curatore degūt, quàm
qui parentes à natura inſtitutores ſibi additos Deo fortunante
nacti ſunt? ſin minus, ſaltem ſecūdarios præfectos adepti, quos
orbitatis miſeratio cōciliare ſolet, in omnibus cōmoditatibus
genitores minus deſiderāt? Ergo quicunq; peccatorū ſumus no
bis conſcij, precemur Deū vt puniat nos potius quàm incaſtiga
tos prætereat. prāteritos enim nō ipſe propitius in ſeruitutem
ſuam vindicabit, ſed inclementis genituræ ſeruos faciet: q̄ ſi vt
benignus clementer lenitérq; puniat, errata noſtra corriget,
ſermonē ſuum caſtigatorē immittēs in noſtrā animā, per quē
pudore admiſſorum incuſſo, ipſam in ſanitatem reſtituat. Pro-
pterea legislator ait, q̄cquid in animo ſuo precata fuerit vidua
& expulſa, manere ipſam. Deum enim virū & patrem vniuer-

ſorum

ſorum ſemen geniturámq; omnibus præbētem iuſtè dicemus.
mentem verò eiectam Deo viduam, quæ aut genitură diuinam
non excepit, aut exceptam data opera abortum fecit. Quamob
rem quicquid ſtatuerit, cōtra ſeipſam ſtatuet, idq; omnino im-
medicabile. Quomodo enim euitari poteſt malum, quod cōtra
ſeipſam pronuntiat creatura incōſtans & ad omnem occaſionē
mobilis, aſcribens ſibi virtutes creatoris? quarū vna eſt qua ci-
tra controuerſiam rigidéq; definit ſingula. Quapropter nō ſo-
lùm viduabitur à ſcientia, ſed expelletur etiam: quod ſic intelli
gitur. Anima vidua, nōdum tamen expulſa ex honeſtate, poteſt
per quandam tolerātiam cum recta legitimáq; ratione redire
in gratiam: quæ autem ſemel ſeiuncta fecit diuortiū, vt irrecon
ciliabilis in omne æuū reiecta eſt, ꝓmiſſa poteſtate reuertendi
ad priſtinū domiciliū. Hactenus de his verbis, Maior eſt culpa
mea quàm vt remittatur: diſpiciamus ſequentia. Ecce eiicies
me, inquit, hodie à facie terræ, & à facie tua abſcondar.] Quid
ais bone vir? itáne etiam eiectus è tota terra abſcōderis? at quo-
modo? poterísne viuere? an ignoras q̄ animalibus natura, non
eadem ſed diuerſa loca incolēda diſtribuit? mare piſcibus & o-
mni aquatico generi, terrā terreſtrib⁹ omnibus: homo autē vti-
que iuxta corporis tēperamentū animal terrenū eſt. propterea
quicquid migrat è ſuis regionibus, & velut in alienas transfer-
tur, exanimatur facilè: terreſtria ſi mergantur in aquā, aquatica
ſi in terrā expellātur. proinde ſi eiiciaris è terra cum ſis homo,
quó te vertes? natabísne in aqua more aquatiliū? atqui merſus
mox exanimaberis. ſed fortè ſumptis alis ſublimis euolans per
aērem vagari conaberis, è terreſtri factus volucris? fac ſi potes,
muta characterē quē tibi ſemel impſsit Deus. ſed haudquaquā
poteris. Quātò enim ſublimius teipſum extuleris, tantò citius
grauioréq; caſu ad terrā ꝓpriū tibi locū relaberis. Itáne homo
aut vlla creatura poteſt ſe à deo abſcōdere? quónā ab eo qui nuſ
quam non eſt, qui proſpicit vſq; omnes terminos, qui vniuerſa
replet ſua præſentia, à quo nihil vel munitiſsimū deſeritur? Et
quid mirum ſi nulla creatura latere poteſt eum Qui eſt, quādo
ne materialia quidē principia cuiquā licet effugere, ſed neceſsū
eſt vt euitato vno incidat in aliud. Vtinā igitur opifex arte qua
fecit in vtroq; elemēto degentia, huius quoq; animalis vbivbi
victuri feciſſet miraculū, vt à natiua grauitate terreni aquati-
ciq; pōderis in aērē ignémq; ſe poſſet attollere: ac rurſum poſt
cōſuetudinem cum ſublimibus, ſi migrationē inde requireret,

locum loco mutaret contrario. Sed debuit vtique in vna aliqua mundi parte cõsistere, quandoquidem in omnes excurrere non poterat: & alioquin etiam opifex nihil ei præterea reliquum fecerat, absumptis in mundum quatuor elementis, vt ex perfectis partibus absolutissimum opus hoc vniuersum redderet. Ergo cùm totum opus Dei nemini liceat effugere, an non multò minus autorem eius & rectorẽ effugere poterit? nemo igitur hæc verba nõ examinata facilé admitteos, è sua simplicitate legem æstimet: sed introspectis latentibus significationibus, discernat id quod manifestum est. Quid si verba ista, Si eiicis me hodie à facie terræ, & à facie tua abscondar. sic intelligantur: si non præbes mihi bona terræ, ne cælestia quidem accipio. si non datur frui voluptatibus, ne virtutẽ quidem desidero. si non impartiris humana bona, diuina quoq; tibi habeto, nam apud nos necessaria, cara, & verè germana bona sunt hæc: edere, bibere, vestiri, per visum frui colorũ varietatibus, per aures oblectari omnigenis sonorum concentibus, per nares exhilarari suauibus vaporum fragrantiis, ventris & eorum quæ sub ventre sunt ad satietatem expleri voluptatibus, aurum argentúmque non negligere, honores principatúsque & quicquid ad gloriam facit cõquirere. prudentiam verò, fortitudinem, iustitiam, res tetricas, & vitę molestiam afferentes, missas faciamus. quod si libet eis vti, non vt bonis perfectis vtendum est, sed vt causis bonorum. ò ridiculum caput. Ergo priuatus his lucris corporeis in cõspectũ Dei non venies? at ego tibi dico, venies omnino, etiamsi priuatus fueris. solutus enim duris tum corporis tum rerum corporearum vinculis, imaginaberis illum sapientem Abraham. Viden' vt relinquẽs terram, cognationem, ædes paternas, sensum, rationem, incipit occurrere eius Qui est potentiis? postquam enim totam domum egressus est, ait lex visum ei Deum: docens quòd manifestè apparet extricato rebus mortalibus, & recurrenti ad incorpoream huius corporis animã. Ideo Moses accepto tabernaculo, extra castra id figit, longè semotum à corporali exercitu. hoc enim solo modo sperat se fore supplicem cultorémq; perfectum cælectis numinis. & ait id vocatum tabernaculum testimonij, valdè cautè, vt tabernaculum eius Qui est sic, nõ vocetur tantummodo. ex virtutibus enim ea quæ Dei est verè est, cõstans ex essentia: quoniam & Deus solus stat in essentia: quã ob causam necessariò de seipso dicit: Ego sum Qui sum: æ si quicquid post eum est, non per essentiam sit, sed so- opi-

nionę

nione hominum. Mosis autem tabernaculum figuratè humanam virturem significans, appellatione non ipsa re dignabitur, cũ sit imago diuini illius tabernaculi. huc accedit quòd & Moses quando in Deum Pharaonis constituitur, non reuera factus est Deus, sed tantùm existimatione creditus. Deum enim dantem quidem scio & largientem, dari verò nõ intelligo. Dicitur autem in sacris libris, Do te deum Pharaonis, patiẽte qui datur non agente. Is autem Qui verè est, actiuus necessariò non passiuus intelligitur. Quid igitur ex his colligimus? quòd sapiens dicitur quidẽ Deus insipientis, reuera autem non est Deus, sicut nec adulterinus stater est stater. idem collatus cũ eo Qui verè est, homo Dei reperietur: cum insipiente verò si cõferatur, Deus imaginatione existimationéq; videbitur, non veritate ac essentia. quid igitur nugaris dicens, Si me eiicies à terra & te, abscõdar. imò si te à terreno arcuero, manifestè ostendã meam imaginem. argumento est, quòd à facie Dei migrabis: post migrationem autem nihilominus terrenum corpus inhabitabis. Dicit enim rursum: Exiuit Caim à facie Dei, & habitauit in tera.] Itaque non eiectus à terra absconderis ab eo Qui est, sed eum deuitans in terrã confugisti, locum mortalem, imò nec omnis qui inuenerit te occidet, quemadmodũ sophisticaris. nam quicquid inuenitur, vtique ab alterutro inuenitur. aut simili aut dissimili: simili cognatóque iuxta communionem omnium familiaritatémq;: dissimili verò iuxta diuersitatem cõtrariam. simile igitur conseruare studet sui simile: dissimile verò perimere solet sui dissimile. Sciat ergo & Caim & quisquis alius vafer est, quòd nõ à quouis occurrẽte interficietur: sed malefactores quidem germanorum cognatorúmq; vitiorũ æmulatione custodes eius erunt & satellites. qui verò prudentiam cæterásq; virtutes exercẽt, tanquam infensissimũ hostem tollent si poterũt. In vniuersum eñ & res & corpora à familiaribus amicisq; seruãtur, ab alienis verò & infestis interimuntur. Quapropter oraculũ cõtra fictam hanc Caimi simplicitatẽ ferens testimoniũ ait: nõ ita sentis vt loqueris. Ais quòd quicũq; artis tuæ palæstras inuenerit, interficiet. nosti autẽ q; non quivis ex innumeris qui inter tua cẽsentur auxilia, sed solus virtutis amicus, tecũ gerit bellum sine induciis. Qui, inquit, occiderit Caim, septẽ mulctas dissoluet. Jld quam rationẽ ad dictas interpretationes habeat non video, quòd septẽ mulctas dissoluet. nã nec dicit quæ septẽ, nec mulctæ modum, nec dissoluendi. itaq; existimãdum est omnia

talia figuratè latentérq; significare aliquid. Quid si tale quiddã docere vult? quod irrationale est in anima in septẽ partes diuiditur, visum, odoratum, auditum, gustum, tactum, sermonem, genituram. octauum intellectũ horum ducem: quis velut Caimum interimat, simul & illa septẽ dissoluet. robore enim mentis valido cõfirmantur hæc omnia, & cum eiusdẽ imbecillitate deficiunt. perfecta autẽ corruptio quã inducit vitium, perfectã dissolutionem accipit. septem autẽ illa in sapiẽtis animo incontaminata puráq; & proinde honore digna inueniuntur: in insipientis cõtrà impura pollutáq;, & vt dixi mulctata, hoc est mulcta digna & supplicio. Quãdo igitur aqua terram purgare statuit opifex, voluitq; animã purgari ab ineffabilibus iniquitatibus, eluerẽq; & abstergere maculas per sacram purificationẽ, hortatur eum quem reperit iustum, qui non est oppressus à diluuio, vt inducat in arcam, id est hoc corpus vas animæ, ex omnibus pecudibus mundis septenas, masculum & fœminam: æquum cẽsens vt bona ratio puris vtatur omnibus partibus irrationalibus. Et quod hic legislator definiuit, necessariò cõtingit omnibus sapientibus. habent enim purificatum visum, examinatum auditum & sensus cæteros. habent sermonem quoq; immaculatum, & appetitus Veneris nõ illegitimos. singula autem horum septẽ, partim masculus sunt, partim fœmina. Quoniam enim aut quiescunt aut mouentur, quiescunt quidem per somnium, mouentur autem vigilãtia iam & agentia: quicquid habitum habens quiescit, vt passioni obnoxium vocatur fœmina. quod verò prædituũ motu actúq; animaduertitur agere, masculum nominatur. atq; ita in sapiente hæc septem spectantur pura, contrà in malo mulctata omnia. Quantam enim putas multitudinem quotidie à suis oculis, velut à transfugis, proditam coloribus figurísque, & his quæ videre nefas est? quantam ab auribus omnes sonos consectantibus? quantam ab odoratus gustúsq; instrumentis attractis per vapores varietatésque cæteras plurimas. Taceo multitudinem eorũ quos infrenis linguæ fluxus irreuocabilis perdidit, aut libidines œstro suo impoteter concitos. Plenæ ciuitates, plenus est orbis terræ quàm latè patet malis talibus, quæ humano generi vel in media pace acere continuúmq; bellum inferunt tum priuatim tum publicé. propterea videntur mihi qui non omnino rudes sunt, malle cæcitatẽ quàm videre quæ nõ decet: malle surditatem quã audire sermones pernicioſos: linguam quoq; libẽter amissuri, ne proloquantur

loquantur quæ cælanda sunt. Certè fertur quosdam sapientes, cùm in rota cruciarentur ad extorquenda secreta, præmordisse linguam suam, & ita grauiorem cruciatum rependisse tortoribus, dum eos voti fecerunt impotes. Castrari vtique melius est, quàm trãsuersum abripi libidinum illicitarum rabie. Quæ omnia in calamitates pernicioſas animã mergentia, meritò extrema pœna sequitur. Additur deinceps, Posuit dominus Deus in Caim signũ, vt non interficeret eũ quisquis inuenisset.] Quod autem signum, non declarauit, quamuis solitus singularum rerum naturam per signa indicare: sicut in rebus Aegyptiis dum virgam mutat in serpẽtem, & manum Mosis in niuis speciem, & fluuium in sanguinem. An fortè hoc ipsum signum est appositum Caimo ne interficeretur, quòd nunquam interfectus est. nusquam enim in lege de nece eius narrat, subindicãs quod sicut illa fabulosa Scylla, immortale malum est insipientia, quæ nunquam in totum emoritur, & tamen nunquam nõ moritur. Atque vtinam fieret contrarium, vt semel è medio tollerentur omnia: nunc perpetuò repullulantia, immortali morbo affligunt quoscunque aliquando corripuerunt.

PHILONIS IVDAEI, de agricultura.

Coepitque Noë homo agricola esse, & plãtauit vineam, & bibit de vino, & inebriatus est in domo sua.] Vulgus hominũ rerum naturas ignorans, etiam in nominibus eis imponendis erret, oportet. nam qui eas velut per anatomiã considerant, facilè assequuntur appellationes earum proprias: qui autem res tractant confusius, non tam exquisitas. Moses verò in tanta rerum peritia, nominibus rectissimis aptissi misq; & mirè perspicuis vti consueuit: proinde sæpe in libris legum diuinarum inuenimus rebus conuenire nomina: quod vel in præsenti capite liquet, in quo iustus ille Noë agricola inducitur. Et cui non ad iudicandũ procliuiori videri posset idem agricultura, quod facultas operaria? arqui duo hæc adeò non sunt eadem, quantumuis coniuncta, vt sint etiam pugnantia, possunt enim & imperiti laborare in re rustiqua: agri

colæ autẽ nomen ipsum peritiæ fidem astruit, quod videtur ei propter artem suam inditum. præterea cogitandũ illud quoq; terræ operarium finem vnicum spectare mercedem (sunt enim plerique mercenarij) non solicitum quàm bene operetur. agricola verò non parcit impensis, modò possit vel agellum emere, vel ita rem administrare, vt reprehensionẽ peritorum effugiat. nullum enim aliud lucrum quærit, quàm vt ex annuis prouentibus fructum percipiat. itaq; dat operam vt siluestres arbores traducat ad mitius ingenium, mitium verò incrementum industria sua promoueat, & si quæ præ alimento nimio luxuriãt, putatione coerceat: alias verò contractiores nouis stolonũ accessionibus amplificet. adhæc generosas plantas in multos ramos se diffundentes propaginet, paratis circum nõ admodum profundis scrobibus: parum frugiferas autem insitis in earum stirpes & vnitis præstãtioribus, ad meliorem frugem reducat. quandoquidem sic homines quoq; faciunt, adoptiuos filios in alienas gentes propter virtutem asciscendo, in quibus constanter perseuerent. ita & rusticus radicitus excidit plurimas iam effœtas, quæ intercipiẽdo succos magnũ damnum in proximo sitis afferũt. circa huiusmodi em̃ negotia versatur ars curatrix stirpium è terra nascentiũ. Nunc ad peritiam agriculturæ, qua excolũtur animæ, considerandã nos vertamus. hæc ante omnia curat ne quid seminet plantétve, quod sit sterile: sed omnia mitia fructiferáq; relatura fructum annuũ moderatori homini. hunc enim natura principem animalium stirpiúmq; & omniũ rerum mortalium cõstituit. homo autem in vnoquoq; nostrum quis alius esse potest quàm intellectus, qui solet satorum plãtarúmq; fructus colligere. Quoniam autem infantibus lac nutrimentum est, adultis quæ è frumento coquuntur, animæ quoq; suum lac debetur in ætate tenera, videlicet liberalis musicæ rudimenta: sicut viros perfectum alimentum decet, vt instituatur in prudẽtia, tẽperantia, cæterisq; virtutibus. hæc enim sata plãtatáq; in mẽte ex præscripto artis rusticæ de qua loqmur, egregios fructus ferẽt, & actiones laudabiles. simúlq; quotquot affectionum vitiorúmq; plantæ in altum pullulant, ferentes fructus letiferos, succidãtur vt nihil fiat reliquum, vnde noua rursum peccatorũ prorumpãt germina. quod si qua nec vtiles fructus ferat neq; noxius, excidentur tales, nõ tamen absumẽtur, sed vertentur in vsum cui cõpetunt, aut in vallum ad munitionem castrorũ, aut ad septũ oppidi, quod sit pro mœnib⁹. sic em̃ præcipitur:

præcipitur: Omne quod non fert fructũ cibõ vtilem excides, & facies inde vallum oppido. si quis tibi bellũ inferat. Huiusmodi arbores sunt similes doctrinis contemplationẽ solam habentibus, inter quas recẽsenda est medicina ista otiosa nõ coniũcta cum actionibus ægros incolumitati restituentibus: & rethoricæ genus causidicũ mercenariúmq;, nõ in quærendo iure occupatum, sed dolo captans assensum auditorum. huc accedunt & dialecticæ geometriæq; partes quæ momenti nihil ad morum correctionẽ afferunt, sed intellectũ solum acuunt, ne hebetior sit ad singula de quibus ambigitur: sed diuidẽdo distinguẽdóq; proprietates singulorum discernat à cõmunibus qualitatibus. certe philosophiæ rationẽ triplicem prisci os aiũt agros assimilasse, ita vt naturalem arboribus stirpibúsq; facerent similem, moralem verò fructibus, propter quos sunt arbores: demq; rationalem sepi & maceriæ. Quẽadmodum enim macería fructũ plantásq; agri conseruat, arcens irrũpendi nocendiq; cupidos, ita & rationalis pars philosophiæ præsidium munitissimũ est reliquarum duarũ, moralis atq; naturalis. cùm enim duplices & ambiguas dictiones explicat, & sophismatum persuasibilem speciem dissoluit, & probabilem deceptionẽ maximam perniciosissimámq; escam animæ tollit è medio, adhibitis sermonibus disertis & demonstrationibus indubitatis, tanquam ceram leuigatam intellectum parat ad excipiẽdos physiologię moralisq; disciplinæ characteres valde probos ac integros. Hęc sunt quæ animæ agricultura profitetur: effodiã arbores omnes imprudentię, intemperãtiæ, timiditatis, iniustitiæ excidam & voluptatis, cõcupiscentię, iræ, furorisq; ac similium passionũ stirpes. etiamsi se ad cælum extulerint: adurã & radices earum, immisso penitus in terrã incendio, ne qua pars, imò ne quod vestigium, ne vlla vmbra fiat reliqua. & hæc quidem auferam. inseram autẽ, primùm in puerilis ætatis animas surculos, quorum fructus ipsas enutriet. sunt autẽ hi, scribendi legendiq; certa industria, eorũ quæ apud sapiẽtes poëtas habentur diligens scrutatio, geometria, oratoriæ facultatis meditatio, & vniuersa liberalis musica. in iuueniles verò ac viriles iã meliores perfectiorésq;, prudẽtiæ plantam, fortitudinis, temperantiæ iustitiæ omnisq; virtutis. quod si quid ad siluestrem quam vocãt musam pertinens nullum quidem vescum fructum afferat, possit tamẽ quæ ad cibũ prosunt munire conseruaréq;, hoc quoq; reponam, non propter ipsum, sed quia natũ est ad necessariarũ vtiliúmq;

rerum ministerium,ideo sapiẽtissimus vates huic quidẽ iusto animæ agriculturã vt congruentẽ assignat,dicens: Cœpit Noë homo agricola esse:de Caim verò ait: Erat operans terram, & paulò pòst qñ in fratricidij facinore deprehẽditur,dicitur:maledictus tu à terra quæ aperuit os suum vt acciperet sanguinẽ fratris tui de manu tua,qua operaberis terram,& non apponet tibi dare fructus suos.] Quomodo manifestius ostendi posset, quod terræ operarium non agricolam legislator existimat malum virum,quàm nunc ostensum est?nec tamen suspicari debemus de homine qui manibus pedibúsq; & cæteris corporis viribus ad opus est validus,aut de montana planáve terra sermonem hic fieri, sed de vniuscuiusq; nostrũ potẽtiis.nam mali anima circa nihil aliud occupari solet quàm circa terrenum istud corpus & cũctas eius voluptates.proinde vulgus hominũ obeũdo varios tractus vsq; extrema terræ,mare quoq; traiiciendo, & sinus eius penetrãdo,nullámq; huius vniuersitatis partẽ imperscrutatam relinquendo,semper & vbiq; ista colligit,quæ ad cumulãdam voluptatẽ faciunt.nã sicut piscatores retia demittunt interdũ longissima,in medio cõplexi magnum maris spatium,vt quãplurimos pisces inclusos ac velut obsidione cinctos capiant:eodem modo maxima pars hominũ,non in sinum aliquem maris,sed in totam aquæ, terræ, aërísq; naturam, omnicapientia,vt poëtæ loquuntur,lina extẽdens,omnia vbiq; ad voluptatis vsum inuncat & attrahit.etenim terræ metalla perquirunt,vasta maria traiiciunt,omnia belli pacísq; exercent negotia, materiam copiosam ceu reginæ voluptati parãtes: quippe non initiati agricultura animæ,quæ seminans plantánsq; virtutes,fructum vitam beatam decerpit ex eis,qui autem exercẽt & tractant quæ carni grata sunt, lutum maceratũ, fictilem statuam,animæ carcerem,quem illa à natiuitate ad extremũ diẽ ceu cadaueroſum onus circũferre cogitur, colunt magno studio.Hæc est differẽtia inter agriculturã & operationem terræ, itémq; inter agricolam & operarium.nũc considerãdum ne in dictis rebus aliæ quoq; sint cognatæ species,quæ sub nominum cõmunione occultent differẽtias.sunt autẽ quas quærendo inueniemus duæ,de quibus disseremus quantum poterimus.ergo sicut agricolam & operatorẽ terræ, quamuis idem videbantur, tamen allegorias excutiendo longè diuersos reperimus,ita rursus pastorem & pecuarium.legislator enim iam pecuariæ,iam pastoralis artis meminit:quas appellationes lector parum curiosus

riosus fortasse putaret æquiuocas, significantes idem studium. atqui res ipsæ multum differũt,si spectẽtur singularum officia. quamuis enim pecorum magistris cõsuetudo vulgaris vtrãq; vocem applicat,at non & intellectui curatori animæ vtraq; cõuenit.malus enim si sit, pecuarius gregis præfectus vocabitur: contrà,si bonus & virtutis amans,pastor nominabitur. id iam clarius faciam.Natura vnicuiq; nostrum cognatas addidit pecudes,ex vna radice animæ duabus velut stirpibus pullulantibus: quarum altera integra indiuisáq; intellectus appellatur: altera ab imo in septem ramos diuiditur,in quinque sensus, & duo instrumenta vocis genituræq; . quæ multitudo tota bruta cõparatur pecori:& quia numerosa est,iuxta naturę legẽ operã ductoris necessariam postulat.quoties igitur imperitus regẽdi sed dives seipsum præficit,plurimorum malorũ causa fit pecori.nam ipse necessaria copiosè suggerit:at illud in tanta copia ciborũ nimia saturitate petulãs redditur.saturitatis enim germana proles est petulantia.per eam petulãtiam saltitant,& cõtempto rectore vagantur,soluúntq; stipatum anteà gregis ordinem.atq; ita ductor desertus,ex præfecto priuatus fit, discursans satagénsq; si fortè possit denuò in vnum compellere. & cũ videt se operam perdere,gemit ac flet,damnans suam facilitatem,& culpam in seipsam referens. Ad eundem modum pecus sensuum,quando intellectus supinè se gerit & ignauiter, auidè saturatum copia rerum sensibilium ceruicem iactat & subsultat,impingẽs in omnia visui patentia,vel quæ videre nefas est: auribus quoq; voces recipiẽs insatiabiliter, sitiendo semper ob curiositatem,interdum delectans se obtrectationibus parum liberalibus.Quid enim aliud credimus quotidie per totũ orbẽ tot milia spectatorum in theatra contrahere?homines enim victi spectaculorum & fabularum cupidine,infrenes tum oculis tum auribus,consectantur citharistas citharœdósque , præterà saltatoribus cæterísq; mimis inhiant, propter gestus motúsq; ac status effœminatos:atque ita factiones theatricas instaurãt, securi cęterarum rerum priuatarum publicarúmque,totam vitam in huiusmodi spectaculis conterentes miseri. Alij autẽ his etiã miseriores infeliciorésq; sunt,qui gustum tãquam è vinculis exoluerunt.qui mox in omnes cibos potúsq; facto impetu, ex iam apparatis carpit quodliber,immanem famẽ habẽs absentium:vt etiam cùm vẽtris sentinam expleuerit,cõcupiscentia tamen auida & inanis etiam tum circumspiciat,ne quid re

liquum oculos fugerit,vt hoc quoq; more ignis omninori abstí
guriat.hanc ventris diluuiem pediſequa à natura addita comi
tatur libido coitus,furore ac œſtro pertinaci concita, & mole-
ſtiſsimam rabiem afferẽs:cùm enim è multis condimentis po
tú; meratiore contracta crapula grauantur homines, nõ ſunt
amplius ſui compotes:ſed properantes ad amatorios concubi-
tus comeſſabundi oberrant ianuis,donec deferuente deſpuma-
tóque affectu poſsint quieſcere.cui rei proſpiciens natura vide-
tur vẽtri ſubieciſſe inſtrumẽta coitus:qui ſaturitatem ſolet ſe-
qui,& tum demum agere ſuum negotium. Hos igitur qui tali
pecori affatim præbẽt quicquid deſiderat,pecuarios vocabim⁹.
ediuerſò paſtores dicemus illos qui delectu rerũ neceſſariarũ
habito,quæ cõmodiſsimæ ſunt has ei præbent,reciſa & ampu-
tata inutili ſuperfluáq; copia,quæ non minus nocet quàm ino-
pia:quíq; modis omnibus prouidẽt ne grex neglectus in mor-
bos incidat:imò vota etiã faciunt ne qua externa calamitas in-
gruat.in primis autẽ curã adhibẽt ne grex vagabundus diſper
gatur,metũ intentando caſtigatorẽ non obtẽperantibus ratio-
ni,& animaduerſione vtẽdo cõtinua, mediocri quidẽ in errata
ſanabilia,ſeuera autem ſi his accedat cõtumacia.Quamuis eñ
abominandæ videantur,plurimum tamen proſunt pœnæ inſi-
pientibus,quemadmodum medicinæ ſilua corpereo morbo la-
borantibus.Hæc ſunt paſtorum ſtudia,qui voluptati noxiæ in-
ſuauem vtilitatem præferunt.Tãta certè curæ paſtoralis hone
ſtas creditur & vtilitas,vt poëtarũ gens reges ſoleat vocare pa-
ſtores populi:ſicut legislator ſapiẽtes dignatur hoc nomine, q
ſoli veri reges ſunt.introducit enim eos præfectos tanquã gre-
gis omnium hominũ qui affectu bruto rapiũtur: & ideo Iacob
etiã ille meditatione perfectionẽ aſſẽquutus, paſtor eſt in eius
literis.paſcit enim hic Labanis pecora,ſcilicet inſipiẽtis animę
quæ nihil bonũ arbitratur præter ea quæ videt ſentítq;, colori-
bus vmbrisq; fallacibus ſeruiliter dedita.Labã enim interpre-
tatur dealbatio.Moſes quoq; ſapiẽtiſsimus hominũ cẽſetur in
paſtorũ numero.Hic eñ paſtor intelligitur mẽtis præferentis
faſtũ veritati,quæ bona videri quàm eſſe mauult. Iothor enim
ſuperfluus interpretatur.ſuperfluus autem faſtus eſt.ad inducẽ
dum in rectã vitã errorẽ aſcitus, qui eſt in cauſa vt aliud apud
ciuitates ius habeatur,nõ apud omnes, id quod iuſtũ eſt. quip-
pe qui naturale perpetuúmq; ius ne in ſomnis quidẽ vnquam
vidit.Dicitur eñ Moſen paſtorẽ fuiſſe pecorũ Iothor ſacerdo-
tis

tis Madiã.Idem precatur ne cuivis grex (ſic vocat totũ vulgus
animarum)cõmittatur:ſed vt bonum paſtorẽ habeat,cauẽtem
ipſi ab omnibus inſipientiæ,iniuſtitiæ,cæterorúmq; vitiorũ la-
queis.inducẽtem verò in eruditionis virtutúmq; reliquarũ do-
gmata:Diſpiciat,inquit,domin⁹ Deus ſpirituũ & omnis carnis
hominẽ huic cœtui.Deinde poſt pauca verba ſubinfert: Et non
erit cœtus domini tãquã oues quibus paſtor deeſt. Sanctũ pro-
fectò votum,ne ſine curatore præfectóq; ſinatur vnicuiq; no-
ſtrum cognatus grex:vt ne in deterrimã malæ reipub.ſpeciem
ochlocratiã,quæ ex optima democratia deprauatur, prolapſi,
tumultibus & inteſtinis ſeditionibus agitemur in perpetuum.
certè nõ ſola magiſtratuũ penuria parit morbum ochlocratiæ,
ſed & exortus iniuſti alicuius violentíq; principis.tyrãnus eñ
ſuaptè natura inimicus,ciuitatibus quidẽ homo: corpori autẽ
& animæ ac vtriuſq; negotiis,intellectus ille ferox,qui arcẽ in
vno quoq; cõmuniit.Officiunt autẽ nõ hæ ſolæ dominationes,
verùm & nimis æquanimes principatus præfecturæq;.benigni
tas enim res eſt cõtẽptibilis,vtriſq; tum principibus tũ ſubdi-
tis noxia: illis dũ contẽpti ſubiectis,nec priuatim nec publicè
valent quicquã rectè cõſtituere,interdũ etiã principatu ſe abdi
care coguntur:his verò dum ex cõtinuo magiſtratuũ contẽptu
nẽgligẽtiores facti,magnũ morbum arrogantiã ſibi cõtrahũt,
vt meritò hi à pecudib⁹,illi à pecuariis nihil differre iudicãdi
ſint.nam illi ſunt autores oblectãdi ſe rerũ copia:hi nõ ferendo
ſaturitatẽ,vertũt ſe ad petulãtiam. Oportet autem ſicut capra-
rium,aut bubulcũ,aut opiliorẽ,aut in cõmune paſtorẽ, intelle-
ctum noſtrũ præeſſe.ſemper vtilitatẽ pecoris voluptati preferẽ
tem.cæterùm prouidẽtia Dei prima & propè ſola cauſa eſt, ne
partes animæ rectore careãt:ſed paſtorẽ adipiſcantur omnino
bonũ & inculpabilẽ,quo prępoſito impoſsibile ſit diſpergi quę
intellectus colligit.neceſſum eſt enim eodẽ omnia cõparare or
dine,vnius nutum ſpectãtia,quãdoquidem nihil eſt moleſtius
quàm parere multis imperatoribus. at paſtoris officiũ res eſt
tam præclara,vt non regibus ſolis & ſapiẽtibus viris,& animis
perfectè purificatis,ſed & Deo rectori omnium iuſtè tribuatur.
id quod non aliquis è vulgo confirmabit, ſed propheta cui nos
decet credere.qui ſacros hymnos cõſcripſit. ſic enim loquitur:
Dominus paſcit me,& nihil mihi deerit.idem pro ſe quiſq; di-
cat.nam tale carmen omnem amicũ Dei meditari cõuenit.ſed
Præcipuè mundũ hunc id decet.nam ſicut quẽdam gregẽ, ter-

ram,

ram,aquam aërem,ignem,& quicquid in his cõtinetur vel ſtir
pium,vel animalium,mortaliũ diuinorúmq;:adhæc cæli natu-
ram,ſolis ac lunæ circuitus, reuolutiones cæterorum ſiderum
choreásq; concinniſsimas, tãquam paſtor ac rex Deus regit iu-
re legéq;,prefecto his recto ſermone primogenito filio,qui cu-
ram ſacri huius gregis tanquam magnus prorex in ſe recipiat,
dictum eſt enim alicubi: Ecce ego ſum,mittam angelum meũ
ante faciem tuam,vt cuſtodiat te in via.Dicat igitur & vniuer-
ſus mundus,maximus pfectiſsimúsq; veri Dei grex: Dominus
paſcit me,& nihil mihi deerit.dicat vnuſquiſq; priuatim idem
hoc,non voce per os linguámq; fluente, ad breue aëris pertin-
gente ſpatium:ſed illo peramplo mentis ſono, peruenière vſq;
ad extremos orbis terminos. impoſsibile eſt enim deeſſe com-
modũ aliquod vbi Deus præſideat,ſolitus plena perfectáq; bona
largiri rebus omnib⁹.Quin & ad æqualitatẽ pulcherrimè hor-
tatur modo dictum canticũ,reuera enim qui omnia cætera ha-
bere videtur,ſed grauatim fert vnius dominium.inops & pau-
per eſt.quod ſi qua à Deo paſcitur anima, hoc vno ſoloq; cõtẽta
ex quo pendẽt omnia,rei nullius omnino eſt indiga, non cæcas
diuitias reſpiciẽs,ſed quẽ oportet,acutè cernẽs & magni faciẽs,
huius omnes diſcipuli vehementẽ perpetuũq; amorem cõcepe
runt:& ideo contẽpta pecuaria, excoluerunt paſtoralẽ ſcientiã.
Argumẽto eſt Ioſeph, circa corpus & nouas opiniones ſemper
occupatus:qui naturæ brutæ præeſſe cũ imperio neſcit (ſenio-
res enim ad magiſtratus legitimos gerẽ dos vocari mos eſt: hic
autem ſemper ætatẽ bene fert etiã in annis ſenilibus)ſed nutri-
re augeréq; hanc ſolitus,putat ſe poſſe virtutis quoq; amatores
ad ſe pellicere,vt ad bruta inanimáq; cõuerſi,vacare nõ poſsint
rationalis animæ ſtudiis.ait enim:Si rex(id eſt intellectus cor-
poreæ regionis rex)percontabitur quodnã ſit veſtrum negotiũ,
reſpõdete:viri pecuarij ſumus.Hoc audiro indignãtur non im-
meritò,cùm ſint proceres, iuberi ſe profiteri ſubditorum ordi-
nem.Nam qui ſenſibus per ſenſibilia ſubminiſtrant alimento-
rum copiã,ſerui fiunt eorum quos alunt,tãquam dominis quo-
tidie tributũ pendentes neceſſarium.contrà principes ſunt qui
hos regunt.& refrenant inſatiabilem eorum impetum quo ra-
piuntur ad ſuperuacanea. Ac primùm quidem & ſi nõ libenter
hoc verbum audiant,ſilebunt,intẽpeſtiuum rati apud negligẽ-
tes auditores diſſerere de differẽtia curæ pecuariæ paſtoralisq;
ſcientiæ.Sed cùm iterũ inciderit eadẽ cõtentio,reſiſtẽt totis vi-
ribus,

ribus.nec prius quàm vincant,remittent cõtentionẽ, præ ſe fe-
rentes liberale ingeniũ, atq; adeò generoſum & principatu di-
gniſsimũ.proinde rogãte rege, quodnã eſt veſtrum negotium,
reſpõdebunt:paſtores ſumus,ſicut & patres noſtri.An nõ viden
tur hac profeſsione non minus ſibi placere,quàm rex ipſe cum
quo loquũtur,ſibi placet tãto imperio: quando nõ ſolũ ſibimet-
ipſis hoc vitæ genus ſuoptè teſtimonio vindicant,ſed & ſuis pa-
tribus.quaſi omni ſtudio curáq; digniſsimũ ? atqui ſi de capra-
rum ouiúmve cura ſermo eſſet, poterat eos pudere verũ fateri,
dum fugiunt ignominiã.nam ingloria humiliáq; videtur hæc
apud eos qui fortunatiores ſunt quàm prudẽtiores, apud reges
præcipuè.Cæterùm Aegyptiorum gens innatã & inſignem ha-
bet iactãtiam, vt vel modica felicitatis aura aſpirante irrideat
faſtidiátq; plebeiorum hominum in victu parando ſtudium &
diligentiam.Quoniam autem animæ potẽtias tum rationales
tum brutas conſiderare eſt propoſitum, meritò ſe iactabũt qui
ſibi ſunt cõſcij quod poſsint brutas compeſcere,aſcitis in auxi-
liũ rationalibus.Quod ſi quis inuidus & criminator incuſando
eos dicat.qui fit igitur vt paſtoralem artem exercẽtes,& cogna
ti gregis curã ac regimen profeſsi,in Aegyptũ,corporis eiusq;
affectionum regionem,appellere induxeritis animum.& nõ in
quãcunq; aliã?huic reſpondendum eſt liberè Inquilini vt eſſe-
mus,non inhabitatores perpetui,venimus.re vera enim omnis
ſapientis anima cælum habet patriam. in terra peregrinatur:
& ſapientiæ domum exiſtimat ſuam,corporis verò alienam,cu
ius inquilina ſibi videtur.ergo quando intellectus receptum in
ſuam adminiſtrationẽ gregem animæ iuxta naturæ magiſtræ
leges conſtanter regit,probatum eum reddit & valde laudabi-
lem:vituperabilem verò qñ non legitimè eum tractat,ſed ſecu
rè negligentérq;.ideo meritò ille quidem regis nomen ſuſtine
bit,paſtor appellatus,hic verò popinarij,pecuarius vocatus, &
voraci pecori cibos parare ſolitus.atq; ita quid agricola ab ope
ratore terræ,quid item paſtor à pecuario differat,ſatis accuratè
demonſtratum eſt.reſtat tertiũ quiddã modo dictis cognatum.
de quo iam loquemur. equitem ab inceſſore multum differre
arbitrandum eſt,non ſolùm hominẽ vectatum animali hinni-
bili ab alio ſimiliter vectato homine,ſed etiã rationẽ à ratio-
ne.ergo qui ſine equeſtri arte aſcẽdit,dici debet inceſſor, qui ſe
cõmiſit iumẽto laſciuo,à quo abripiat quocũq; ipſum detule-
rit impetus,& nõ præcauẽdo voraginoſos terræ hiatus,aut foſ-

ſam

sam aliquã profundiorẽ,violento cursu vnà cũ equo præcipitetur submergatúrque.ediuersò eques ante omnia frenũ in os indit,deinde in tergũ insilit,& quãuis ferri videatur, reuera tamẽ circumagit eum à quo gestatur tanquã gubernator.nam & ille videtur ferri à naue quam gubernat,sed si verè pronunties,ipse deducit eam ad portus optatos. cæterũ quãdo sonipes bene iter carpit habenis obtemperans,palpum & laudem refert ab equite.quãdo autem fertur iusto concitatius, cohibetur quò minus properet.quod si pergat cõtumacius,reducto freno cogitur cer uicem reflectere atq; gradũ sistere. scuticis quoq; ac calcãribus cõtinetur in officio ne subsultet lasciuiẽs,& aliis modis quibus domitores vtuntur cõtra ferociam.nec mirũ videri debet.ascẽdente enim equite simul ars equestris ascẽdit:vt iam duo periti insideant,atq; ita vnum subiectum imperitum animal moderẽtur facilè.iam omisso hinnitore vectoréq; tuã, si libet animam considera.inuenies enim inter partes eius & equos & aurigam ascensorem,sicut & extra te. Equi sunt furor & concupiscentia, ille mas,hæc fœmina:ideóq; ille vt mas gestit elata ceruice libertatem appetens:hæc verò seruilior & callidior domũ depascit ac deuorat,vt fœmina.insessor autẽ & aurigavnus est,nempe intellectus:sed auriga tunc, quãdo ascendit cum prudentia: quãdo autem cũ imprudentia:insessor est.imprudẽs igitur præ imperitia non potest habenas retinere,sed patitur elabi è manibus. at iumenta habenis libera temerè discurrũt nullo ordine. sessor verò præ imbecillitate sustinere se nõ valens decidit:& laceris genibus,manib⁹,facíq; malè mulctatus miser deflet suũ infortunium . nonnunquam autem pedibus in curru hærẽs raptatur supinus,& tractum in orbita caput ceruicem humerósq; ambos cõsauciatur.deĩde huc illucq́; distractus & illisus omnibus passim obiacẽtibus, miserrimo genere mortis extĩguitur. Et huic quidem talis exitus obuenit. currus autem iã leuior & violentè quassatus,vbi in solum inæquale inciderit facilè frangitur,vt instaurari non possit & cõpingi denuò. iumẽta autem omni retinaculo liberata cõcitentur & efferantur,nec prius desinunt currere quàm collabantur,aut in aliquam rupem delata ipsa quoq; intereant.atq; ita currus animę vnà cum vectore totus perit per aurigæ insciti㠃.Tales igitur equos vectorésq; arte carentes tolli præstat,vt virtus maneat incolumis.Cadẽte enim imprudentia,stare prudentiam necessum est. ideo Moses inter præcepta tradit:Si egressus fueris in belliũ cõtra inimicos tuos,

& vid

& videris equum incessorémq; & maiorem multitudinem hostium,noli timere,quia dominus Deus tecum est.Furorẽ enim & cõcupiscentiã,& in vniuersum affectiones omnes,atq; etiam cogitationes quæ his singulis tanquã equis insident:etiamsi videantur,fretæ inexpugnabili robore,contemni oportere ab his qui proteguntur magni regis potẽtia,semper & vbiq; pro ipsis decertãte:exercitus autẽ Dei,virtutes sunt,propugnatrices piarum animarum:quas vbi viderint deuictum aduersarium, conuenit pulcherrimũ decentissimúmq; hymnũ canere datori victoriæ Deo:itavt duo chori,alter è virili,alter è muliebri cõclaui,ediuersò stantes alterius carminibus sibi respõdeant.Ducta bat aũt virorũ chorum Moses,intellectus perfectus:mulierum verò Maria,sensus purificatus.Iustum enim est intelligibiliter sensibiliterq; Deo hymnos laudationésq; sine dilatione dici,& vtrũq; instrumentũ cõcinne pulsari , tam intellectũ quàm sensum,in solius seruatoris honorẽ ac gratiarũ actionẽ.illud certè littorale carmen canũt omnes viri:non tamen mente cæca, sed cernente acutè.Mose præcentore:canunt & mulieres ad veritatem lectissimæ,virtutũ ciuitati ascriptę.Maria carmẽ præsite. hymnus autem idem à choris ambobus canitur,epodon mirabilem habens,quem decãtari bonum est.Sic autẽ se habet:Cantemus domino, glorioscè enim magnificatus est, equum & insessorem proiecit in mare.Meliorem enim perfectioréq; victoriam inuenire non licet,quàm qua vincitur petulantiũ quadrupedum ceruicosorúmq; agmen validum, hoc est vitiorum & affectuum.sunt enim vitia genere quatuor,& affectus totidẽ, cum quibus & inscensor eorum intellectus , virtutis osor & amans affectuum,collapsus interit,qui prius voluptatibus, iniuriis,vaframentis,rapinis,fraudibus similibúsq; iumentis delectabatur.Pulcherrimè igitur legislator inter præcepta docet, ne princeps eligatur equorum altor,parum idoneum ratus ad principatum,quisquis in voluptates & concupiscentias & amores impotentes insaniens,tanquam infrenis ac cõtumax equus æstro suo agitur.Dicit enim sic:Non poteris constituere supra te hominem exterum,quia frater tuus non est : propterea non multiplicabit sibiipsi equitatum,nec auertet in Aegyptum populum. Itaque nemo altor equorum ad principatum natus est. si sacro Mosi credimus. atqui dicat aliquis , magnam esse potentiam regis in equitatu,non minorem quàm in pedestribus copiis & nauali bus,nonnunquam verò vtiliorem etiam , præsertim

sertim vbi sine dilatione celeritate expedita opus est, tẽporib' morã non ferentibus,sed ipsum momentũ occasionis vrgentibus:vt cunctatio non damnũ solùm,sed & cladẽ illatura videatur,occasione tanquam nube præteruolante. Huic respondebimus,nullũ, bone vir, præsidiũ legislator noster à principe submouet,neq; copias eius parte aliqua mutilat,imò quãtum fieri potest augere conatur,vt robore multitudinéq; freti socij, faciléprofligent aduersam aciem.Quis enim alius sic vel insidias collocare,vel aciem struere,vel legiones distribuere, easq; tribunis centurionibúsq; assignate,vt res postulat, nũc pluribus, nunc paucioribus nouit, adhæc præcepta rei militaris tradere præmonstraréque,vt hic noster confirmata longo vsu peritia? Sed nunc non facit verba de isto equitatu,qualem principes solent colligere ad infestandos hostes tuendósque socios necessarium:sed de eo qui animæ inest,bruto,immoderato, inobediétéque impetu,quem refrenare vtilius fuerit,ne quando populũ suum vniuersum in Aegyptum corporis regionem auertat, & voluptatum affectuúmque magis quàm virtutum Deique amatorem reddat:quãdoquidem necessum est vt qui equitatu pollet,eúmque auget,viam quæ in Aegyptum fert,vt vates inquit, ingrediatur.Cùm enim animam tanquam nauem ab vtroq; latere,intellectu sensúque,violentæ processæ affectuum iniquitátúmq; reluctantem inundant elatæ altius:tunc credibile est fore vt intellectus obrutus subsidat mergatúrq;.profundum autẽ in quod mergitur,corpus est,quod cum Aegypto cõfertur. Caue igitur ne vnquam huiusmodi equis alendis studeas. nam & qui diuersum genus tractant,ipsi quoq; vituperãdi sunt.& quid ni? apud quos bruta iumenta honorantur,quorum ex ædibus equorum greges semper saturi procedunt,hominum verò eos deducẽtium nemini,vel sportula succurrit inopiæ solamen,vel leue aliquod munusculum.& tamen hi minus peccãt. cursores enim equos alẽdo,aiunt se sacra certamina & quæ passim agũtur celebritates ornare, & voluptati oblectamentóq; esse spectatoribus,atque etiam multis præbere exercẽdi se materiam. nam qui cupiditatem vincendi animalibus indunt, propter honoris amorẽ & æmulationem virtutis,indefinenti adhortatione alacritatéq; vli labores libenter sufferunt, nec prius desistũt ab officio,quàm ad finem optatum perueniãt. Verùm isti prætextus quærunt alteri ne defensionẽ quidem vllam habent qua peccatum suum tueantur,qui vectari iubent insessorem intellectum

ctum imperitum artisequestris,cõmittentes eum vitio & affectui quadrupedi.Quod si aurigandi artẽ edisces melius medirísq;,vt iam tibi videaris ad regẽdos equos idoneus,tũ demum ascende & habenas arripe.Sic enim nec illis saliẽtibus excussus cum laceratione corporis mouebis ritum spectatoribus,alieno malo gaudentibus,nec incursu obuiorũ insequentiúmve inimicorum capieris:hos celeritate lõgè à tergo relinquẽs,illos verò securè vitãs per scientiam.Meritò igitur Moses victoriale carmen canẽs ob insessorum interitum,salutem nihilominus precatur equitibus.Nam hi possunt iniecto brutis potentiis freno, cohibere nimiũ cursus eorum impetum. Quid igitur prædicetur dicamus. Fiat,inquit.Dan serpens in via insidiãs in semita, mordẽs equi calcaneum:& cadet eques retrorsum,salutẽ expectans à domino.Nunc videamus quid subindicet hæc precatio. Dan interpretatur iudicium.ideo vim animæ scrutantẽ,examinantem,discernentem, & quodammodo iudicantẽ singula draconi assimilat. Est autẽ hoc animal agilitate variũ & cum primis callidum,paratúmq; ad vim,quod se facilè possit tueri à lacessentibus:nõ illi vitã amanti de vitáq; cõsulenti simile, quod Eua propterea vulgari lingua solet vocari:sed illi serpenti quẽ Moses ex ære fabricauit,quẽ quotquot intuebantur morsi à venenatis bestiis,interituri alioquin,euasisse mortẽ dicũtur. Pretentosa quidẽ ista videntur,draco humana verba proloquens,& vaframentis mores innocentisimos circumueniẽs,& persuasibilibus argumẽtis mulierẽ decipiens,ac rursum aliis solo aspectu salutem afferens.Verùm in his quę latentem sensum continent,quicquid fabulæ speciem præ se fert è medio tollitur,atq; ita cõperitur manifestaria veritas.itaq; illum mulieris insidiatorem serpentem,à sensu & vita carniũ pẽdentem, voluptatem esse dicimus,repentem sinuosis orbibus,nõ valentẽ se attollere, sempérque iacentem,ad sola terrena bona pronam,foueas quęrentem in corpore,velut scrobes hiatúsq;,& in quouis sensu stabulantem hominis consiliariã,meliori cõtradicentẽ, veneficis & vix vllũ doloris sensum afferentibus morsibus conantem interficere: Mosaicum verò serpẽtem fortitudinem,affectionem voluptati aduersariam:quapropter è solidiore materia,scilicet ære factus inducitur. hanc fortitudinis speciem quisquis bene considerauerit,etiãsi fortè fortuna prius à veneficiis voluptatis morsus fuerit,necesse est eum viuere. nam illa quidem interat animq; mortem ineuitabilem,at fortitudo sanitatem incolumi

m tatémq;

tatémq; porrigit. Est enim præsentissimũ intemperantiæ remediũ temperantia. Omni autem sapienti honestas amica est, & eadem vtique salutaris. Itaque cùm Moses precatur Dani vt serpens fiat, non similem illi Euæ serpenti fieri precatur. nam preces solẽt bona petere. Fortitudo certè ad bonorũ genus pertinet, & immortalitatem confert bonum perfectissimum: sicut voluptatis malum affert extremum mortis supplicium. ideo dicit: Fiat Dan sicut serpens, nõ alibi potius quàm in via. nam intemperantia gulág;, & quicquid immodicæ inexplebilésq; voluptates per externarum copiarum vsum pariunt, non sinit animam per latam regiámq; viam tendere, seducens eam in barathra & voragines, donec præcipitetur in interitum. Soli autem qui à fortitudine, temperantia, cæterísq; virtutibus se diuellinõ patiuntur, declinant deuitántq; omnia lubrica. Apertissimè igitur dixit adhærere viæ rectæ temperantiã, quãdoquidem aduersaria huius intemperãtia solet in deuiis agere. Illud autem, insidens semitam, tale aliquid significat, quantũ equidem intelligo. Semita siue callis est, via hominibus, iumentis plaustrisq; communis. hanc aiunt voluptati ẽsse opportunissimam: quia in ea mox à natali die senectutem extremã vsq; gradiũtur inambulántque, & per otium securitatémq; immorantur, non tam homines quàm animalium alia genera. Nam ne vnũ quidem est quod nõ inescatum à voluptate trahatur, & implicetur eius multiplicibus casibus, quos sine noxa pertransire ingens labor est. At prudentiæ temperantiæ, cæterorúmque virtutum viæ, si nõ inaccessæ, certè minimè tritæ sunt. Exiguus enim per has cõitrium est numerus, qui germanã philosophiæ rationem sectantur, cum sola honestate habentes consuetudinem, cõtemptis cæteris rebus in vniuersum omnibus. hanc igitur serpens hic nõ semel insidet: sed tanta est contentio curáq; fortitudinis, vt nullam non occasionem capiat obturandi voluptatis scaturigines, à qua ceu perenni fonte manant mala omnia. propterea serpes ille seductor Euæ inducitur cædis hominum auidus: sic enim ait execratio, Ipse tuum caput seruabit, tu eius calcaneum: at serpens Dan de quo nunc loquimur, equini nõ humani admissor calcanei. alter enim ille voluptatem figuratè significans, vt iam demõstratum est, homini, hoc est vniuscuiusq; nostrum cogitationi struit insidias. corrũpit enim mentem voluptatis vsus nimius. at hic Danis serpens, cùm sit imago potentissimæ virtutis fortitudinis, equum mordebit, per quẽ subindicatur affectus

& vitiũ: quibus temperantia nunquam nõ meditatur perniciẽ, his admorsis & in genus, plapsis, eques, inquit, cadet. Quod autem sub hoc ænigmatè latet, tale quiddã est. huc cõtendendum esse tãquam ad rem egregiam, vt nemo nostrum patiatur mentem suam vectari ab affectu aut vitio: sed si quãdo cogatur aliquem ascẽdere, det operã vt quàm primùm vel desiliat vel deiciatur. tales enim lapsus inclitam victoriam afferũt. ideo quidam è priscis prouocatus ad cõuitiãdi certamen, in hoc quidem, inquit, nunquam descẽdero, in quo victor victo sit deterior. Ergo tu quoq; quisquis es noli vnquã cũ malis cõtendere, & primus esse in huiusmodi certaminibus: sed ante omnia, si fieri potest, cura vt fugias. Quod si quando maiore vi coactus fueris in certamen descẽdere, ne te vinci pudeat. sic enim demũ, si vincaris, victor euades, quando in hoc genere victor vincitur. Nec expectes dum aduersariũ aut præco vicisse pronũtiet, aut certaminis præses coronet: sed ipse accedito palmam porrigẽs, atq; etiam, si libet, coronas lemniscatas imponito: ipse victorẽ magna intrepidáque voce pronunciato in hanc formulam: In hoc concupiscentiæ, furoris, intemperantiæ, insipientiæ, iniustitiæq; proposito certamine, spectatores vósque certaminis præsides, equidem victus sum, vicit autem iste, & in tantũ vicit, vt ne nos quidem inuideamus eius aduersarij. Ergo certaminũ istorũ haud quaquam sacrorum præmia cedenda sunt quibuslibet aliis. eorum autem quæ verè sacra dicũtur, ipse coronas accipito. Caue autem sacra putes certamina, quæ instaurantur post triennium à quibusdã ciuitatibus, multa milia hominũ in theatra ad hoc ipsum facta recipientibus. in his enim aut luctator concertatorem pronum supinúmve sternẽs, aut pancratiasta validus, à nulla vi sibi temperãs, primã laudem occupat. nec desunt qui postquam vtroque pugno inferri morem occaluerunt, in caput faciémque inuadunt, & his probè cõtusis in cætera quoque membra sæuiunt: aut vice versa plagas recipiendo mulctantur naso vel auriculis. Et post hæc tam immania coronas præmiáq; petunt. Nam reliqua certamina cursorum quinquertionúmq; nemo sapiens non rideat, hoc agentium vt saltus sit quàm longissimus, & spatia dimentientium, contendentiúmque de pernicitate: quos non solũ grandiores animãtes ceruus aut caprea, sed vel minimus catellus aut lepusculus, non admodum properãs, ipsos absq; respiratione currẽtes summo conatu, à tergo tamen relinquet. ex his certaminibus nullũ prorsus sacrum est, etiãsi

cõtra teſtẽtur omnes homines, mox deprehendẽdi in falſo teſtimonio. Nam ipſi talium admiratores, leges tulerunt cõtra violentiam, & iniuriam inferenti in corpus pœnam talionis ſanxerunt, conſtituris etiam iudicibus, qui de talibus cauſis decernerent. & quomodo æquũ videri poteſt, vt qui vlciſcuntur factas priuatim iniurias, nec impunitas ſinunt, iidẽ in celebritatibus tantáq; ſpectatorum frequentia, coronas talium facinorum patratoribus & alia quædam per præconem ſtatuãt præmia? Cùm enim de eadem perſona, de eodem facto, duæ diuerſæ feruntur ſententiæ. neceſſum eſt iniquum eſſe alterutram. Ambas enim æquas aut iniquas haberi nõ eſt poſsibile. Vtrum igitur horum laudatis omnes vno conſenſu? an non eum puniri qui prior infert iniuriam? ergo meritò damnantur quicunq; diſſentiunt. At ex ſacris nihil improbari debet, quorum tanta eſt exiſtimatio publica. Ergo ſolum olympiacum certamen iuſtè dicitur ſacrum, non iſtud quod ad Elim celebratur, ſed quod eſt propoſitum de parãdis diuinis veréq; olympiis virtutibus. in hoc quibus ſunt infirmiſsima corpora, ſed animæ validiſsimæ, nomen dant. Deinde exuti vnctiq; agunt quicquid poſſunt vel arte vel viribus, nihil ſibi ad ſummum conatum faciẽtes reliquum modo aſſequantur victoriam. & hi quidem facilè vincunt aduerſarios: ſed inter ipſos rurſum de primatu oritur contentio. Non enim idẽ omnib⁹ modus eſt victoriæ: ſed omnes honore digni, proſtratis inimicis tam infenſis, & grauibus. Maximam tamen admirationem meretur inter hos præcipuus, cui non debemus inuidere prima præmia. Cæteri ſecundis cõtenti ſint & tertiis. Nam de virtute paranda hic certatur: in qua ſi non datur tenere faſtigiũ, vel in medio ſatis vtilitatis capitur. & ſunt qui hanc poſſeſsionem certiorem exiſtimant, inuidiæ celſa petẽti minus obnoxiam. Proinde valde doctè dictum eſt illud memoria dignum, Cadet eques: vt ſi quis excidat à malis, bonis innixus aſſurgat. ſed eo quod ſequitur magis etiam docemur, non prorſum, ſed retrorſum eſſe cadendũ, quia relinqui à vitiis affectionibúsq; ſemper fuit vtile. in honeſtis enim rebus properationes in turpibus tarditate opus eſt: & rurſũ, ad illas quidẽ accedere, ab his abeſſe quàm lõgiſsimè, quãdo quò quiſq; remotior eſt à prauis affectibus, eò maneat ſanior. Quamobrẽ ait eum ſanitatem expectare à Deo, vt quantum diſcedit ab iniuſtitia, tantum ad iuſtè agendum properet. Hactenus ſatis de equo inſeſſoréq;, de paſtore & pecuario, de terram operante & agricola, tum quę

ſingulas

ſingulas has copulas perquirẽtibus inueniãtur differẽtiæ. Nunc ad ea quæ deinceps ſequũtur aduertamus animũ. Cupidũ virtutis inducit non omnino peritum agriculturæ animæ, ſed tantũ rudimentis eius exercitũ, dicens ſic: Cœpit Noë homo agricola eſſe. principium autem, iuxta vetus prouerbium, dimidium totius eſt: & altero dimidio abeſt à fine, quod niſi accedat, etiã incepiſſe res magnas ſæpe obfuit. nam & ſceleſti aliquãdo quòd non ferrent cruciatus animi, cœperunt de meliore vitę ratione cogitare, ſed nequicquam. Sic enim vſu venit, vt qui ad finem non peruenerunt, obruti occurrẽtium malorum cumulo, relinquant bonum illud propoſitum. ideo cùm Caim putaret ſe gratas obtuliſſe victimas, non litaſſe admonitus eſt oraculo. nec enim ſacra perfectáq; immolaſſe. Eſt autem oraculum tale: Nõ ſi rectè obtuleris, ſed ni rectè diuiſeris. Rectum igitur eſt honor Dei: quod autem non diuiditur, non rectum. huius rei quæ ſit ratio videamus. Sunt qui pietatem in eo collocent, quòd Deum autorem aiunt rerum omnium, bonarum atque contrariarum: quos ſic licet alloqui. hæc opinio veſtra partim laudabilis eſt, partim vituperabilis. Laudabilis, quia miratur eum qui ſolus honore dignus eſt? vituperanda, quod nihil diſtinguit aut diuidit, debueratis enim nõ commiſcere confunderéq; omnia, dum aſſeritis eum autorem omnium: ſed cum diſtinctione, tãtùm bonarum rerum cauſam in eum referre. abſurdum enim eſt, de ſacerdotibus quidem ſolicitum eſſe vt integro ſint corpore, itémque de victimis, vt nulla prorſus ne minima quidem contactæ ſint labecula, adhibitis etiam ad hanc curam aruſpicibus, ſicut à quibuſdam appellãtur, vt ſine vitio noxáq; ad arã admoueantur immolandæ pecudes: opiniones autem de Deo confuſas eſſe in ſingulorum animis, nec vlla ratione diſcerni regula. Non vides quod camelum animal impurum eſſe lex pronuntiat: quia ruminat quidem, ſed non diuidit vngulam? atqui ſi cauſam hanc ita vt ſonat conſideremus, nõ video quam rationem habeat: quod ſi introſpiciamus penitius, apparebit ratio. Quemadmodum enim quodlibet rumiuans cibum ſemel deuoratum & rurſum ſub dentes reuocatum atterit: ſic anima cuiuſcunque diſciplinarum ſtudioſi poſtquam per aures recepit contemplatione dignum aliquid, obliuioni hoc non tradit, ſed per otium ſecum ipſa retractat ſingula, & cuncta ſibi reducit in memoriam. Memoria porrò non quævis bona eſt, ſed ea ſola quæ rerum bonarum meminit: malarum enim nõ obliui-

sci nocet maximè. Quamobrem ad perfectionem requiritur diuisa vngula, vt vi reminiscẽdi bifariam diuisa, sermo per os, & ipsum inter cætera naturaliter diuisum, fluens, labia distinguat, simúlq; dãnosam memoriã ab vtili. Imò ne diuisa quidẽ vngula sine ruminatione videtur quicquam vtilitatis afferre. Quid enim prodest naturas rerum ab ipsis exordiis diuidere, vel vsque munitissimas minutias, & nõ in seipso idem facere, nec sui partes diuisas habere, sicut quidam non incongruè solent nominare indiuidua. Hoc enim sagacitatis & argutissimæ solertiæ fuerit argumẽtum euidens: cæterùm nullam vtilitatẽ ad rectam honestámque vitam attulerit. Proinde in quotidianis dissertatoribus vbique sophistarum vulgus aures fortuitò confluentium atterit, dum magna subtilitate voces ambiguas explicat, atque etiam res multiplices, quæ succurrunt in memoriam, eásq; diiudicat. An non alij scripturarũ vocum elemẽta partiuntur in muta & vocalia? alij rursum orationem in tria suprema genera? scilicet nomen, verbum, coniunctionem. item musici suam scientiam in rhythmum, in partem, in melos? rursum partem in chromaticam, enharmoniam diatonicámq; speciem, & in diatessaron, diapente, diapason, coniunctas disiunctásque melodias? sic geometræ in duas maximè generales lineas, rectam & circumferentiam? sic artifices alij suam quisq; scientiam in varias species, à primis vsque nouissimas? quibus accinit & totus chorus philosophantium, more suo differens, quòd ea quæ sunt, partim sunt corporea, partim incorporea: & alia animata, alia inanimata: quædam bruta, quædam rationalia: pars mortalia, pars immortalia: ex mortalibus aliud mas, aliud fœmina, quæ hominis est diuisio. rursum è prædicamẽtis quædam esse perfecta, quædam imperfecta: & ex perfectis quædam interrogationes, percontationes, precationes, iuramenta, cæterásq; speciatim in his distinctionibus descriptas differentias. rursum quædam quæ dialectici solent nominare axiomata, & ex his quædam simplicia, quædam non simplicia. rursum è nõ simplicibus quædam coniuncta, quædam adiuncta maius minúsve, & insuper quædam disiuncta, aliáq; huiusmodi, quædam vera, & falsa, & incerta, possibilia & impossibilia: quædã corruptibilia & incorruptibilia, necessaria & nõ necessaria, expedita & impedita, & his cognata cætera. Rursum imperfectorum aliæ sunt diuisiones in prædicabilia, quæ vocantur, & cõtingentia, & alia quædã his minutiora. Sed quamuis intellectus

ctus seipso acutior factus, tanquam medicus corporum, sic ipse naturarũ anatomiam exerceat, nihil inde ad virtutem lucrabitur: diuidet ille quidem vngulam, distinguere discerneréq; valens singula: non ruminabit tamen, vt iuuetur hoc cibo per reminiscentiam, depositа per commanducationem eius asperitate quam ex animæ peccatis contraxerat, conciliatáq; esurie ad facilius deglutienda quæ iterum contrita sunt. proinde plurimi sophistæ quos vocant magnam admirationem consecuti apud populos, qui totum fermè orbem peragrunt, gratiosi hospites facundiam diligentiámq; suam ostentantes, deuicti affectibus consenuerunt & vitam in his contriuerunt, nihilo hac parte potiores vilissimis è vulgo hominibus, ideo rectissimè sophistas sic viuentes legislator noster confert cum suibus, qui nulla re pura, sed turbida, cœnosa turpíq; vita se oblectãt ad saturitatem vsque. ait enim suem esse impurum animal, quia diuidit quidem vngulam, non ruminat tamen: sicut camelũ propter causam contrariam, ruminantem non bifidum vngula. Cæterùm quæcunque animalia vtrunque hoc habent, pura pronuntiantur meritò, quando vtranque iam dictam absurditatem effugerunt. propositum enim sine memoria, meditatione, iugíq; tractatione rerum bonarum, bonum imperfectum est. quod si alterum accedat ad alterum, ita demum absoluitur. hanc perfectionem formidant hostes animæ, quibus non amplius insurgere contra eam valẽtibus vera pax obtinetur, at quibus semiperfecta inabsolutáq; sapiẽtia contigit, infirmiores sunt quàm vt possint se peccatorum longo tempore confirmatorum opponere cohortibus. Quamobrem quando instante bello delectus habetur, non omnis iuuentus vocatur, etiamsi vltroneam contra hostes operam alacriter offerat: sed iubentur pleriq; domũ redire, vt exercitatione continua tantum sibi roboris militaris peritiæque comparent, quantum olim satis futurum sit ad extorquẽdam hostibus victoriam. ideo quando bellum est pro foribus, in hanc formam per cornicularios edicitur. Quis est homo qui ædificauit domum nouam & nõ dedicauit eam? vadat & reuertatur in domum suam, ne fortè moriatur in bello, & alius homo dedicet eam. Quis est homo qui plantauit vineã, & nondũ exhilaratus est ex ea? vadat & reuertatur in domũ suam, ne fortè moriatur in bello, & alius homo exhilaret ex ea. Quis despõdit vxorẽ, & nõ accepit eã, vadat & reuertatur in domum suam, ne fortè moriatur in bello, & alius homo accipiat eam.

Atqui dixerit aliquis: Cur ô mirande vir, nõ potius hos præ cæteris in bellum emittis & aciem, qui vxores, domos, vineas habent, aliisq; possẽsionibus sunt locupletes: pro quibus tuto retinẽdis pericula vel grauissima tolerabũt facilè? nam isti quibus nihil tale est, cùm nullum habeant pignus virtutis necessarium, nõ eadem vtẽtur industria. An hoc te mouet, ne forte qui nõdum perceperunt fructum è suis possẽsionibus ne in posterum quidem percipiãt? at quæ potest esse bello victis è suis prædiis vtilitas? Sed nõ vincentur, mulctabuntur igitur ob desertã militiam. Nam his delicatis domi manentibus, necesse est hostes fortes bellatores, nõ solùm sine sanguine, sed & sine puluere vincere. Sed nõ deerit aliorum sociorum multitudo qui pro his quoque depugnent fortiter. Atqui primo absurdum est aliena industria fortunáque niti, præsertim vbi de vastitate patriæ, déque libertate populi priuatim publicéq; periculum imminet, cùm possint in laboris partem illi quoque recipi, non valetudine aduersa, nec ætate parum integra impediti, nec vllo infortunio. Proinde nihil æquius aut magis decorum, quàm vt sumptis armis progrediantur in primã aciem, obiectisq; ante alios socios clypeis, fortiter pugnando propulsent periculum. Alioqui nónne proditionis atq; inhumanitatis reos se declarabunt, si reliquis pugnantibus pro republica, ipsi tractabunt domestica negotia? & illis pro aliena salute decertantibus, isti ne pro se quidem arma capient? illi inediã, dura humi cubilia, cæteráq; tum animi tum corporis incommoda libẽter perferent cupedine victoriæ: isti dealbando & nugis ornãdo surdos parietes, aut agri fructus decerpentes, canentésq; ad torcular, aut desponsas virgines nũc primùm deducentes in thalamum, quasi hoc tempus nuptias postulet, viuent suauiter? bonũ sanè est curare domesticos parietes, reditus colligere, cõuiuari, potare, indulgere genio, nouam nuptam anum (vt vulgaris iocus est) ducere: verùm hæc pacis sunt negotia. Nunc integro bello & feruente vt cum maximè, itáne non pater, non frater, non gentilis vllus aut cognatus in militiã profectus est, sed vna totam famili occupauit timiditas? dices decertare cognatos innumeros. His igitur de vita periclitãtibus, delicati isti ac molliculi quas non efferatissimas feras immanitate superãt? dicent: durum est pati alios in nostra bona sine labore succedere. An-nõ duriusvi uos etiamnũ ab hoste pelli possẽsionibus, quàm defunctos eas amicis cognatisq; legitimis successoribus cedere? tantũ interer

vtrũq;

vtrũq; interest, vt stulta sit collatio. Atqui potest fieri, vt isti detrectatores militiæ, non solũ bona hæc amittant, sed ipsi quoq; veniant in potestatẽ hostiũ, illis verò pro salute reipub. defunctis, etiamsi nullum adhuc fructum perceperũt è suis prædiis, solatium contingat ex reputatione hæredũ successorúmq; quos non alios cuperent. In verbis quidẽ legis hęc & alia multa controuersa sunt: sed ne quis peruersè callidus plura in eam inquirere audeat, recurramus ad allegoriã & dicamus: primũ iubere legẽ, vt quisquis bonorũ possẽsionẽ sibi cõparat, curet fructus etiã inde percipere, quãdo virtutis felicitas in perfecto vsu consistit, per quã contingit vitæ incolumitas: deinde nõ de domo hic, aut vinea, aut sponsa verba fieri, vt eam procul abducat, aut plãtator vindemiet, expressisq; vuis mustũ degustãs se exhilaret, aut alius extructã à se domum inhabitet: sed de animæ potentiis, per quas initia, profectus, perfectionésq; contingunt in actionibus laudabilibus. Harum principia fermè ad procos attinent. sicut enim procus nõdum est vir, erit tamẽ: eodẽ modo quicunq; bona indole præditus, generosam castámq; virginem ducturũ se sperat eruditionẽ, móxq; procũ eius agit. profectus autem ad plãtatorem possunt referri. sicut enim huius cura est incrementum stirpium: ita discẽdi studiosus dat operam vt prudẽtiæ contemplationes augeantur plurimum. postremò perfectiones ad ædificium domus absolutæ, sed nondum consolidatæ. omnibus autem his tam perfectis quàm incipientibus & proficiẽtibus conducit vitam sine contentione agere, & abstinere à sophistarum dimicationibus, turbulẽtam litem ad subuertendam adulterandámq; veritatem semper meditantibus. quia veritas pacem amat, quam isti prosequuntur odio, quòd si descenderit in hoc certamen homines simplices cum peritissimis, omnino succumbent: incipiens, quia imperitus: proficiens, quia imperfectus: perfectus autem, quia nondum exercitatus in virtute. oportet autem sicut incrustationes paulatim hæresciunt & consolidantur: ita perfectorum animas confirmatas, aliis super alias meditationibus assuescere ne gradu dimoueãtur. Quibus autẽ id non contigit, apud philosophos in sapientum nomẽ subrepisse dicuntur. aiunt enim esse impossibile, vt qui in sapientia plurimũ promouerunt, & ad eius euaserunt fastigium, suam perfectionem nouerint, negant enim fieri posse, vt qui ad finem peruenit, statim se peruenisse intelligat: sed confinium tenere ignorãtiam, non illam procul remotam à scien-

m v tia

Universidad de Deusto Biblioteca

tia,verùm aliam propinquã,parum distantẽ à ianua, quò postquam aliquis se peruenisse intelligit,simúlq; vires aduersariorum,potest cõtra contẽtiosam sophistarũ aciem subsistere. sperandũ enim est de talis viri victoria.quisquis autẽ nõdum præteruectus ignorantiũ euasit ad lucẽ scientiæ,eum domi se continere consultius fuerit:hoc est non descẽdere in certamẽ de rebus nondum sibi satis cognitis:sed quiescere potius : qui verò per arrogantiam in luctã prosilit,petitiones aduersariorum cauere nesciẽs,ab eis præoccupabitur,& mulctabitur morte sciẽtiæ,grauiore quàm est vulgaris hæc animã è corpore dirimẽs, sed hic exitus meritò manet deceptos à sophismatibus. cũ em nõ possunt solutiones inuenire,mendaciis tanquã veritati credendo amittuntvitã scientiæ:quod accidit & his qui se sinũt decipi ab adulatoribus.nam horũ anima sana & verax,per morbidam subuertitur & expellitur amicitiã.proinde consultum est, ne huiusmodi certaminibus se cõmittant qui discere incipiũt, cùm imperiti sint:similiter & proficiẽtes, cùm imperfecti sint. nec non qui tum primùm perficiuntur, quia perfectionem suã adhuc ignorant.quod si nõ pareãt huic cõsilio,alius,inquit,homo domũ eius habitabit,vineam possidebit,vxorẽ ducet. quod perinde est ac si diceret,hæ iam dictæ potẽtiæ,studij,profectus, perfectionis deficient nunquã,sed aliàs alios homines accedendo versabuntur cũ eis, migrãtes ex anima in animam,similes signaculis(nam & hæc post impressam cæræ formã nihilo deteriora permanẽt)etiãsi cõtingat impressos characteres vobiscum interire.cúm enim sint immortales, innumeris ante vos familiaritate sua pepererunt gloriã:quos expertæ sunt,nõ sicut vos propter periculorum cõtemptum auersari suam consuetudinẽ,sed vltro ad se accedere,& securitati suæ prospicere, ꝓinde si quis virtutis amicus est,optet in se plãtari bona omnia,& existere in sua anima.quemadmodum in statua tabuláq; perfectissima,quicquid ad decentem proportionem attinet:id secũ reputans esse innumerabiles qui captẽt eadem: quibus natura ipso pręterito donabit omnia,felicitatẽ discẽdi,profectum perfectionémq;.sed satius fuerit ipsum ante illos elucere,& cõcessas sibi diuinitus gratias in tuto reponere,potius quàm obiicere hostibus auidis ceu prædam paratissimam:ergo parua vtilitas est principij quod iusto fine nõ obsignatur.sæpe tamen etiã perfecti quidam pro imperfectis sunt habiti,eo quòd suaptè alacritate,non Dei benignitate profecisse sibi visi sunt. qua opinione

nione iuueniliter inflati,& in immẽsum elati,è sublimi delati ad infimum baratrum interierunt. Si domum, inquit, nouam ædificaueris,& feceris in tecto coronulã, caue habearis autor necis in domo tua,si quis inde prolapsus deciderit.grauissimũ est enim ab honore Dei prolapsum decidere, sibimetipsi coronam vsurpando,& ciuilem necem patrando.suam enim animã interficit, quisquis honorat quod nihil est, struens sibi stultæ eruditionis ædificium:nam eruditio non senescit. quapropter nouam vocat eius domum.nam alias res tempus absumit,hæc autem etiamsi procedat in tempus longissimum, florem ætatis non amittit,virenti semper specie hilaris, & agilis assidua consuetudine. Aliubi quoque inter præcepta extat hortatio, vt affluente rerum copia,non nobis eam ascribamus,sed memores simus Dei qui largitur vim & robur ad agendum. hic igitur finis felicitatis est,illa verò principia.itaque si quis obliuiscitur huius finis,ne partis quidem rebus bene frui poterit. Verùm isti sponte per amorẽ sui labuntur,dum grauãtur Deum, qui solus amari à seipso meretur,vt perfectissimus,fateri autorem bonorum omnium.Sunt etiam qui omnem pietatis rudẽtem mouẽdo celeri nauigatione conati sunt in portum eius appellere,& iam proximi,iámq; sperantes inuehi,repentè ex aduerso procella coorta,tum demum à recto cursu repulsi sunt. frustrati tot nauigationis commodis. Horum iactationi quis malè precaretur? quando inuitis quod remoraretur accidit. Quis igitur assimilabitur his,nisi qui magnum,vt vocant, votum vouit?Si quis,inquit, subito coram eo mortuus fuerit,cõfestim polluetur caput voti eius, & radetur. Deinde post pauca subinfert:Dies autem priores irriti fient, quoniam pollutum est caput voti eius.vtraque vox,subito & confestim,indicat non voluntariam mutationem animæ. Nam in peccatis voluntariis opus est tempore consultandi, vbi, quando, quomodo aggredienda sint.Quæ autem inuiti admittimus: repentè,ex improuiso,momento(vt ita loquar)temporis ingruunt. Est enim perdifficile,ceu cursoribus,post institutum semel ad pietatem cursum inoffensè & sine respiratione ad metam recta decurrere,quandoquidem innumera sunt quæ obiacent pedibus mortalium.Cæterùm ante omnia,quod sola præstat beneficentia, abstinere à voluntariis peccatis, prodest ad repellendam etiam inuoluntariorum multitudinem. Deinde si & inuoluntaria nec multa admittantur, nec diu adhæreant. Pulchrè autem

tem inuitæ mutationes dies dixit irritos, non solùm quia ratione caret peccatum, sed quia horum quæ fiunt ab imprudentibus non potest reddi ratio. ideo sæpe cùm talium factorũ causam reposcimur, negamus nos scire, aut posse dicere: quia nec intercedere potuerimus, nec præscire. Rarum igitur Dei donũ est, à carceribus ad metã vsque stadium vitæ percurrere absque offensa lapsúq; ita vt naturam vtranq; peccatorum voluntariorum inuoluntariorúmq; liceat celerrimo cursu præteruolare. Hactenus de principio finéq; dictum sit per occasionem Noë iusti, qui agriculturæ prima rudimenta consequutus, ad finem eius peruenire non valuit. ait enim scriptura, Cœpit esse agricola, non extremos eius scientiæ terminos adeptus est. quę autem de plantatione eius dicta sunt, repetamus denuò.

PHILONIS IVDAEI, de plantatione Noë liber secundus.

IN primo libro de agriculturæ arte in genere quantũ tempestiuum erat, diximus: in hoc de eius specie vinitoria pro viribꝰ dicemus quod reliquum est. Nam iustus hic, non solùm agricola, sed & propriè vnitor introducitur, dicente sacra scriptura, Cœpit Noë homo agricola esse & plantauit vineam.] Decet autẽ vt qui de singularibus stirpibus & agriculturis dicturus est, consideret primum stirpes in hoc vniuerso perfectissimas, magnúmq; illum plãtatorẽ harũ presidẽ. Scilicet plantator ille maximus, & arte perfectissimus, huius rerũ vniuersitatis rector est: planta verò mũdus hic, non vnicũ stirpis genus in se cõtinens, sed infinitos ceu palmites ex vna radice progerminans. Postquam enim essentiam inordinatam suaptè natura confusãq; in ordinem ex perturbatione & ex confusione in discretionem reducẽs mundi opifex formare cœpit, terram quidem & aquam radicauit in medio, aëris verò ignísq; arbores in sublime subduxit à medio. hæc autẽ circũquaq; muniuit æthere, extimũ hunc terminũ pro munimente custodiáq; statuens, vnde cælum Græcis nominatũ videtur. interius terram cùm sit arida inuehi aquis, nec ab eis dilui, igni porrò

porrò natura calido iungi aërem suoptè ingenio frigidissimũ non sine ingenti miraculo iussit. nónne enim prodigiosum videtur, id quod dissolubile est contineri à dissolutiuo, videlicet terram ab aqua? & frigidissimæ rei superpositam calidissimã, non extingui tamen ignem ab aëre? hæ sunt illæ perfectissimæ plantationes huius vniuersi operis: maxima autem & omnium rerum feracissima stirps, mundus hic, cuius ceu rami sunt modo dicta germina. Nunc considerandum vbi sint eius radices, & quæ basis, in qua consistit more statuæ. corpus certè nullum credere debemus extra relictum errare, absumpta in vnum Dei opus omni materia. perfectissimum enim oportuit effingi maximum opus ab opifice maximo. Non fuisset autem perfectissimum, ni ex perfectis cõpletum esset partibus. itaq; ex tota terra & ex tota aqua aëréque ignéq;, ne minima quidem exterius relicta eorum particula, mundus hic cõfectus est. Vnde necessariò sequitur, extra aut vacuum esse aut nihil. Si vacuũ, quomodo id quod plenum est & solidum & omnium grauissimum nõ degrauatur mole sua, sustẽtatum à nihilo? vt somnio quiddam simile videatur, dum cogitatio semper quærit basim corporeã, quam requirit quicquid mouetur, præsertim mundus, quippe maximus omnium corporum, & multitudinem aliorũ corporum, vt suarum partium in sinu continens. Si quis igitur pudorem huius difficultatis non explicatę velit effugere, ingenuè dicat, nihil esse tam fortè in omni materia, vt mundũ baiulare valeat. sed æterni Dei lex æterna firmissimũ ac munitissimũ fulcrum est rerum omniũ. hæc à mediis ad fines, & ab extremis ad media se extẽdens, decurrit per lõgum naturæ stadiũ cursu inuictissimo, in vnum conducens partes omnes constringénsq;, hanc enim pater qui ipsam genuit, vinculũ fecit nõ rumpendũ in perpetuũ. meritò igitur neq; tota terra diluitur à tota aqua, quod in sinibꝰ eius accidit, neq; ab aëre ignis extinguitur. neq; contrà igne inflammatur aër, Dei lege se interponente: sicut elementa vocalia mutis distinguuntur. vt vniuersum hoc tãquam in literata musa concinat, minaces contrariarum naturarũ cõcursus suadela dirimẽte interposito suo arbitrio. ita profecto radicatur arbor feracissima, & radicata stat firmiter. particulares autẽ & minores stirpes, partim mouẽtur & migrãt, partim mouendo se nihilominus semel assignatũ sibi locum obtinẽt. quæ ambulatorię sunt, animãtes vt nos vocamus, huius vniuersi grãdioribus inditæ sunt partibus: terræ terrestres, aquæ natatiles, volucr

volucres aëri, ignigenæ igni, quarum prouētus manifestè videri fertur in Macedonia, sicut stellæ in cælo cernūtur. sunt enim & hæ animantes intellectu præditæ, consensu philosophātium: aliæ per se vagæ, aliæ fixæ. quæ tamen eadem cum mundo rotatæ circumactæq; vertigine locū mutare putantur, at quæ naturam imaginatione carentē habent insitā, quas proprie plantas dicimus, migratiuo quoq; motu carent, duo autē genera in terra & aëre fecit opifex. in aëre quidē volucres sensibiles, & potestates alias sensu haudquaquam perceptibiles. animarū sodalitium istud est incorporearū, nō in eosdem digestarū ordines alias enim assignari ferunt mortalibus corporibus & post certos tēporū circuitus liberari denuò. alias diuiniorē habitū sortitas totam terrenā regionem contēnere. in summo autē propè ipsum ætherem esse purissimas, quas Græcorum philosophi heroas vocāt & genios, Moses ex re nomen facit eis angelis: quòd bonarum rerum internuntiæ sint à summo rege ad subditos, ac rursum pro horū necessitatibus legatione ad illum fungātur. terræ verò animalia terrestria stirpésque, alia duo genera attribuit, iussæ vt eorū matrem simul ac nutricē ageret, sicut enim mulieri & omni fœmellæ fontes lactis sub partū scaturiunt, vt recētes fœtus rigētur alimētis necessariis & cōuenientibus: sic & terrestriū animaliū matri terræ omnes stirpiū attribuit species, vt cognatis nō alienis cibis partus eius vterētur. stirpes tamē deorsum merso fecit capite, infixas fertilissimis eius partibus. Brutorū autē capita retraxit à terra. & summæ ceruici oblongæ aptauit, & pro fulcro pedes anteriores ei suppossuit. solus homo eximium ornatū sortitus est. Cæterorū enim animalium ora deorsum flexit: quapropter ad terrā prona sunt. hominē cōtrà erexit, vt cœlum spectet, cùm sit nō terrestris planta sed cœlestis, sicut à priscis accipimus. Quorū alij particulā ætheream naturæ hanc asserentes, cognatione iungūt ætheri hominē. At magnus ille Moses, nullæ creaturæ rationalis animæ speciē facit similem, quā inuisibilis Dei pronūtiauit imaginē: hoc ipso probam existimās, quòd essentiā formámq; diuinitus impressam habeat, cuius character æternus sermo est. Inspirauit enim (vt inquit) Deus in faciem eius spiritum vitæ. itaq; necessum est, vt qui eum recipit, emittētis imaginē referat. ideo dicitur, ad imaginem Dei factū hominem, nō ad creaturę alicuius. Cōsequens erat igitur, vt quoniā humana anima exemplar suum autoris summi sermonem referebat, corpus etiam erectū ad purissimā

partem

partem mūdi cælum os attolleret, vt per hæc quæ in propatulo sunt intelligātur illa inuisibilia. ergo quoniam erat impossibile vt cogitatio peruenire ad aspectū eius Qui est, nisi mētis ab ipso attractæ, sicut sua cuiq; manifestè testatur conscientia: ædens simulacrū occulti oculi corpus hoc habemus, quod potest ad æthera suspicere. Cùm enim hi ex corruptibili materia cōpacti oculi eousq; ascendāt, vt à terrena hac regione prouolent ad cælum remotissimum, pertingātq; ad eius terminos, quales existimandi sunt per omnia discurrentes animæ oculi: qui mul tò desiderio cōspiciendi eius Qui est volucres facti, non solùm ad extremū æthera pertinent, sed à tergo relictis totius mundi terminis, ad ingenitum illū properant. Quapropter in oraculis dicuntur sursum vocati, qui sapientia scientiáq; nunquā satiantur. Fas est enim ad Deū sursum vocari eos, qui ab ipso inspirati sunt. mirum enim si turbines procellæq; arbores stirpitus rapiunt in aërem, & nauigia decem milium amphoratū capacia, mercibus onusta, quasi leuissimū aliquid ex alto mari auferūt, & stagna flumināq; in sublime abeunt, in gremio terræ fluentis deficientibus, quæ exhauserunt ventorum vehementes multiplicésq; vortices: omnipotentis verò Dei spiritu inferna hæc omnia superante, mens suapte natura leuis non sit leuior, & ad summam altitudinem attollitur, præsertim hominis germane philosophiæ dediti. Hæc enim non vergit deorsum ad res terrenas & corpori, à quib' quā lōgissimè conatur discedere: sed sursum fertur, vt insatiabilis amatrix sacrarum feliciúmq; naturarum sublimium. Quomobrē Moses præfectus custósq; orgiorū eius Qui est, sursum vocabitur. Legitur enim in libro Leuitico, Sursum vocauit Mosen. Beseleel quoq; secundo honore dignatus sursum vocabitur. Nam & hunc sursum Deus euocat, ad fabricā & curam sacrorū operum. Verùm hic secūdas huius euacuationis partes, Moses verò sapiētissimus primas feret. Nā ille vmbras fingit, sicut pictores, quib' nō est fas animatū quicquam cōdere. Beseleel enim in vmbris faciēs interpretatur. At Moses nō vmbras, sed naturas archetypas earū rerum quas fingendas sortitus est. & alioquin etiam summus ille autor, aliis clarius manifestiúsq; tanquam in sole puro: aliis obscurius, tanquam in vmbra solet res suas ostendere. Nunc postquam disseruimus de grādioribus mūdi plantis, videamus quomodo & in homine minore mūdo sapiētissimus opifex Deus arbores quasdam condidit. Primùm in corpore nostro quasi bono agro, sen-

sum

ſuum ſcrobes præparauit:in quas vnũquemq; tanquam mitem vtilémq; arborẽ indidit,auditum in aures,viſum in oculos, in nares odoratum,& ſuis quoſq; locis cæteros. Atteſtatur autem huic meæ ſentẽtiæ fatidicus vates,qui in ſuis hymnis ſic loquitur. Qui plantat aurem non audit? qui fingit oculos non inſpiciet?quin & aliæ, quæ vſq; crura manúſque ac cæteras corporis partes externas internáſque pertinẽt,facultates omnes ſunt generoſæ plantulæ.ſed quæ præſtantiſsimos perfectiſsimósq; fructus afferũt,penitius inſitæ ſunt in vim qua homo regitur.Sunt autem hæ:cogitatio,perceptio,cõiectura,meditatio,memoria, habitus,diſpoſitio,artium ſpecies multifariæ,ſcientiæ cõfirmatæ,virtutis totius contemplationum conceptus indelebilis. Horum nihil vllus homo plantare ſcit: ſed vniuerſorum vnus ingenitus eſt artifex,qui non ſolùm creauit ea ſemel, ſed & ſingula plantat quotidie.huic noſtro ſermoni adſtipulatur etiam paradiſi illius plãtatio,de quo dicitur:Plantauit Deus paradiſum in Edem contra orientem,& collocauit ibi hominem quem finxerat.id ſi accipiatur de vitibus,& olearum,malorum, punicarum,ſimiliúmq; arboribus, magna & incurabilis ſtultitia fuerit.quæri enim poſſet in quem vſum factus ſit.an propter amœnam habitationem?ergo totus mundus nõ eſt aptius Deo ſummo regi habitaculum?an-nõ & aliæ multæ res ſunt ad excipiẽdum tantũ regem magis idoneæ?imò nefas eſt illi ſummo autori aſsignari locũ aliquem,præſertim cúm non ſingulis annis fructũ ferãt arbores. ad cuius igitur vſumfructum paradiſus hic erit fertilis? hominis certè nullius.nã paradiſi nemo proſus inducitur incola:quando & is qui primus è terra fictus fuerat Adã,translatus inde dicitur.Deus certè ſicut aliis rebus,ita & cibis non indiget.nam quiſquis cibo vtitur,neceſſe eſt vt primùm indigeat eo,deinde inſtrumẽta parata habeat,per quæ & ingeſtum recipiat,& digeſtum foras egerat.hęc autẽ in ſummi autoris felicitatem nõ competunt impia cõmenta hominum, ad tollendam pietatem ſanctitatémque,virtutes maximas, inducentium Deum humana forma & affectibus humanis prædi tum. Eundum igitur ad allegoriam viris amicam perſpicacibus,quando & oracula ſacra occaſionem nobis manifeſtiſsime porrigunt.narrant enim in paradiſo ſtirpes eſſe noſtris nequaquam ſimiles,ſed vitę,immortalitatis,ſcientiæ,cognitionis,intellectus bonarum rerum,& malarum imaginationis.hæ verò cùm terrenæ non ſint, neceſſariò rationalis animæ plantæ ſunt exiſtimãdæ:cuius iter ad virtutem habet finem vitam immortalitatémq;:diuerſa verò via ducẽs ad vitiũ,his amiſsis in mortem deſinit.Credendũ eſt igitur benigniſsimum Deum in anima,tanquam paradiſum virtutũ,& actionũ quæ ex harum præſcripto fiunt,plãtare,qui ad eius perfectam felicitatem conducat:quamobrem locum conuenientiſsimũ aſsignauit paradiſo nominatum Edem, quod interpretatur delitiæ, qui ſignificat animã rectè cernentem,choreas agẽtem cum virtutibus,exultantem prę nimio gaudio,vnã delectationem innumeris hominum voluptatibus pręferentẽ,quales ſolus conſectatur ſapiens. Hoc mero gaudio exhilaratus vnus è Moſis præcipuis ſodalibus,in hymno exclamat ſuam mentem alloquens.Delitiare in domino: hac vocẽ ſeipſum ad cæleſtem diuinúmque amorem excitans, & iſta quæ vulgus hominum pro deliciis iactat oſtentátq; faſtidiens, totam mẽtem affiatu diuini furoris correptus, & in Deo ſolo hilaritatem ſuam totam collocans.Illud quoque quòd contra orientem paradiſus eſſe narratur declarat ea quæ modo dicta ſunt. Tenebricoſa enim veſpertina nocturnáq; res eſt inſipientia:ſplendida verò,fulgida,& verè orientalis prudẽtia:& ſicut oriẽs ſol totum cælum radiis illuſtrat, eodem modo etiam virtutes habent ſuos radios, quibus in mentem penetrãdo totam eam reddũt lucidiſsimam.Et homines quidem ad cuſtodiam rerum ſuarum adhibent feroces beſtias quę inſidiatores & raptores arceant:Deus autem ſuis rebus rationales naturas præficit. Poſuit,inquit,ibi hominem quem finxerat:hoc eſt in ſolis rationalibus virtutibus. harum enim exercitationem vſumq; Deus in eximias animas cõfert ceu munus honorariũ, ideóq; apertè dicitur, quòd eum qui in nobis eſt verũ hominẽ, id eſt mentem, poſuit in honeſtatis hortis arboribúsque ſacratiſsimis.Qui autem mente carent,hos nemo poſsit excolere,cũ non ſint ingenio capaci prædĩti. Non eſt igitur dubitandũ,cur in aream illam ingentem diluuio præparatam omnes animantium ſpecies introducantur,nulla in paradiſum.Nam area hęc corp' ſignificabat,quod neceſſariò capit affectionũ vitiorúmq; immanes peſtes & indomitas: paradiſus autem ſolarum virtutum eſt: quæ nihil immanſuetum admittunt aut quod ratione careat.Cauet etiam nõ hominem ad imaginem expreſſum,ſed hominem fictum induſtum ait in paradiſum.nam ille ad imaginẽ deliniatus Dei ſpiritu,nihil differt,vt mihi videtur,ab arbore quæ fructum fert vitæ immortalitatem. nam vtrunq; in-

corruptibile, portione honoratissima in medio sita dignatum est. dicitur enim lignũ vitæ esse in paradisi medio. at ille alter constans è miscellaneo terrenóque corpore, naturę simplicis & nõ fictæ expers est: cuius exercitator solus scit habitare atrium & domum domini. Iacob enim simplex habitans domum inducitur, non eius frater versutus & variis figmẽtis instructus animum. Conueniebat igitur, vt in paradiso, id est vniuerso hoc mũdo medius radicaretur intellectus, insitas habens vires tra hentes se in contraria, in discernendis eis ambiguus vtrum expetenda an fugienda sequatur: vt si meliora capesseret, immortalitate ftueretur ac gloria: sin deteriora, in turpem mortẽ incideret. Tales sunt arbores quas ille solus sapiẽs radicauit in animabus rationalibus. Moses autẽ miseratus è paradiso virtutũ pulsos suoptè arbitrio, potentiã Dei clementésq; ac mites eius virtutes precatur, vt vnde terrenus intellectus Adã exulat, illuc plantetur ille acutè cernens populus, dicit enim, Inductos eos plãtabis in montem hæreditatis tuæ, sessionem in cathedram tuam perfeciſti domine: sanctuarium domine, quod collocauerũt manus tuæ. dominus regnabit in secula, in æternũ & vltra. Clarè igitur, si quis alius, didicit, quòd Deus demissis omnium rerum seminibus ac radicibus, autor fuit vt arbor maxima germinaret mundus hic: qui & nunc videtur subindicari in modo dicto carmine, dum nominatur mõs hæreditatis: quia factoris nulla hereditas magis est propria quàm opus ipsius. In hoc igitur nos plantari precatur, non vt irrationales fiamus, & contumaces ingenio, sed vt sequendo dispẽsationem illius perfectissimi, & imitando eius perpetuam constantiam, inoffense viuamus ac sobriè. nam iuxta naturam viuere felicitatis finem esse prisci asseuerant, idem carmen cõsonat cum his quæ dudum de mundo dicta sunt, eum esse instructissimam Dei domum sensibilem, eámque factam, non increatam vt quidam existimant. sanctuarium autem, quasi splendorem è sanctis reditum, exemplaris imaginem. Nam quę sensui pulchra sunt, intellectui pulchrorum imagines sunt. quod autem ait paratũ Dei manibus, opifices mũdi potentias eius significat. Et ne quis suspicetur eũ indigere creatura quacunque, accinit necessariò, Dominus regnabit in secula, in æternũ & vltra. Rex autẽ nullo habet opus, sed sub eius iure sunt omnia. Quidam autem aiunt hæreditatem Dei dici essẽq;, bonũ ipsum, cuius vsumfructũ Moses nunc in votis nuncupet, quasi dicat: quia nos, tanquam pueros recens ad

ad discendũ admotos, introduxisti per sapientiæ decreta & contemplationes, nec sine rudimentis esse passus es, plãta nos in sublimi sermone cælesti. hæc enim est hæreditas paratissima & domus cõmodissima habitationi, quam feciſti sanctuarium. es enim domine factor bonorum sanctorúmq;: sicut ediuersõ malorum profanorúmq; creatura hæc corruptibilis. Regna per infinita secula in anima supplice, ne momentũ quidem eam præsidio tuo destituens. Nam tibi continuè seruire, non solum libertati præferendum est, sed & regno vel maximo. Sed fortasse multis in mentem venit quęrere, quam rationem habeat illud, In mõtem hæreditatis tuæ. hæreditatem dare cõuenit Deo, accipere autem eam, fortasse non fuerit rationi consentaneum cũ omnia iã antè sint ipsius possessio. Quid si hoc dicitur de illis qui per excellentiam ad eius dominium pertinent? quemadmodum reges imperãt quidem omnibus subditis, sed maximè domesticis, quorum ad corporis curam & reliquum victum quotidianis vtuntur ministeriis. Idem quamuis totius regionis possessionum sunt domini, etiam earum quę priuati iuris sunt, tamen sola habere putantur quæ commiserunt suis procuratoribus, à quibus annuos reditus exigunt. in eos secessus sæpe animi gratia se conferunt, grauissimis regni ac reipublicæ curis aliquantisper sepositis, & hi censentur possessionum regiarum nomine. item argentum aurúmque & cætera pretiosa quæ reconduntur apud subditos, regũ magis sunt quàm eorum à quibus habentur: attamẽ sunt qui propriè dicãtur regij thesauri, in quibus ordinarij tributorũ exactores totius regionis prouẽtus solent reponere. Ne mireris igitur si & omnipotentis rerum omnium præsidis eximia hereditas esse dicitur sapientũ animarum sodalitiũ, quod acutissimè cernente, inculpabili, recẽtiq; semper mentis oculo præditũ est, nunquã conniuente, sed apertò continuè, directéq; intuente. propterea sic & in maiore cantico dicitur: Interroga patrem tuũ, & annunciabit tibi: maiores tuos, & dicent tibi. Quãdo diuidebat altissimus gentes, quando separabat filios Adami, constituit terminos gentium iuxta numerũ angelorũ Dei. Et facta est portio domini populus eius Israel. Ecce iterũ portionem & hæreditatẽ Dei dixit eos à quibus germanè colitur & aspicitur. terræ autem filios, quos Adami nominat filios, dispersos dispalatósque cateruatim, cùm nõ possent rectæ rationis ductũ sequi. ita est profectò, societatis cõiunctionísq; causa est virtus, dissolutionis verò & separationis

affectus cõtrarius.id satis declarat solenne sacrũ, quod in diem propitiationis,vt vocant,incidit. tunc enim ex præcepto super duos hircos sors mittitur, altera domino, altera hirco emissario:scilicet super duas rationes.quorum altera domini sit,creaturæ altera.ergo qui summum autorem veneratur, sibiipsi honoris hæreditarem parabit:qui creaturam,exulabit,pulsus è regione sacratissima in profana deuiáq; baratra. tanta est Mosis cum Deo familiaritas,vt hac maximè fretus, vehementiora & maiora quàm pro aurium nostrarum captu proferre soleat dogmata:qui nõ modo hæredem facit Deum,sed quod incredibilius est,hæreditatem,integram enim tribum quę ad illum supplex confugit,nõ agro donauit sicut cæteras vndecim:sed vt eximiam honorauit sacerdotio, cælesti non terrena possessione. Non erit, inquit, tribui Leui portio nec hereditas inter filios Israël:quia dominus ipse hęreditas eorum est.ex persona quoqi Dei canitur in eius oraculis in hunc modum,Ego portio tua & hæreditas.nam perfectè purificata mens, quę se abdicauit creaturis omnib⁹, proculdubio nihil nouit præter illum Ingenitũ, ad quem accessit,& à quo recepta est. Quis enim potest dicere, Ipse mihi solus est Deus, nisi qui nullam istarum inferiorũ rerum amplectitur,quod institutum est Leuiticum.interpretatur enim hæc vox, Ipse mihi,quòd apud alios alia sint in pretio,apud hunc solum ille optimus maximus autor rerum omnium. Fertur quendam è priscis correptũ insano amore sapiẽtiæ quasi mulieris formosissimæ,cùm sumptuosæ pompæ spectaret apparatum copiosissimũ, versum ad quosdam familiares dixisse: videte amici quàm multis rebus opus non habeo. & tamen nihil habebat præter amictũ necessarium: ne quis putet eum inflatum diuitiis,vt plerique solent,arroganter contra Deum locutum esse. eadem legislator sapere docet eos qui non cupiunt creatis rebus ditescere,fastidiẽtes quicquid genitum est præ ingeniti familiaritate,quem solum habẽt pro diuitiarum felicitatisq; sine perfectissimo. Eant nunc & glorientur qui condiderunt regna imperiáq; maxima:alij quia ciuitatem aut regionẽ aut gentem vnam subiugauerunt: alij quia tractus omnes terræ advsq; eius terminos: Græcas barbarásque gentes, flumina omnia mariáq;.quàm multa quàm magna sunt, in potestatem suam redegerunt.etiamsi præter ista sublimem illam naturam, quod vel dictu nefas est, quam solam seruituti non obnoxiam opifex condidit,sibi subiecissent: tamen è plebeiorum numero censen

censendi essent,collocati cum magnis regibus quorum hæreditas Deus est. Quantò enim possessor possessa re habetur potior, & opifex opere suo, tantò magis illi accedũt ad maiestatem regiam.certe quod quidam aiunt bonorum virorum esse omnia, inter paradoxa refertur ab aliis,intuẽtibus externam copiam & inopiam, & neminem pecuniis possessionibúsq; carẽtem inter diuites numerantibus.at Moses adeò suspiciendam expetẽdámque omni studio ducit sapientiam, vt sortem eius non solũ vniuerso mundo,sed & rerum omnium regi æquiparet. Quod dogma non disputatorũ est pro vel contra differentium,sed hominum firma fide constabilitorum.quandoquidem nunc quoq; sunt quidã pietatis simulatores,qui hæc dictu quàm factu procliuiora calumniantur,negantes vel pium vel tutũ dicere Deũ hæreditatem hominis.quibus libenter dicerem:nõ miror,cum nõ germano affectu,sed supposititio adulterinóq; ad eas res cõtẽplandas veniatis.nihil enim interesse putatis inter possessiones vinetorum,oliuetorũ similiúmque,& Deum qui sapientum dicitur hæreditas.nec reputatis quòd & pictori ars pingendi,& sua cuiq; artifici ars hæreditas sorsve cẽsetur,nõ vt terrena possessio,sed vt olympicum præmiũ.nam huiusmodi res quamuis non sint dominij,prosunt tamen habentibus. ergo & eum Qui est,sortem non vulgaribus istis similem intelligite sycophãtæ, sed maximum autorem bonorum cultoribus suis vtilissimum. Nunc postquam de primo plantatore primáq; planta quod dicendũ erat diximus,transeamus deinceps ad disciplinas instar huius factas.in quarum mentione primus succurrit sapiẽs ille Abraham, qui dicitur plantasse agrum ad puteum iuramenti, & inuocasse nomẽ æterni Dei domini.nec indicatur plãtarum proprietas,sed tantummodo regionis eius spatium. aiunt autem quibus mos est scrutari talia, quicquid in possessionẽ Dei cesserit,diligẽter descriptum,arborem,locum, fructum arboris. Arborem ipsum esse agrum,nõ germinibus terræ similem,sed in cari Deo viri mente radicatam:locum,ipsum iuramenti puteum:fructum verò nomẽ domini,pro quo æternus Deus sumitur.singulis autem horum sua debetur ratio.ager centum cubitorũ in longitudinem,totidem in latitudinem,si iuxta quadrãguli naturam multiplicetur,decem milium solidorum cubitum cõficiet numerũ:qui est crescentium ab vnitate maximus & perfectissimus:vt principiũ numerorum sit vnitas, quæ per primam cõpositionem in decem milia desinat. quapropter nõ-

nulli haud temerè vnitatẽ conferũt cum carceribus, cum metæ verò decẽ milia: cęteros omnes numeros qui sunt in medio spatio, cum cursu certantibus. incipientes enim abvnitate tãquam à carceribus, in decem milibus finem statuunt, hinc arrepta occasione quidam aiunt per hæc significari, Deum esse principiũ & finem rerũ omnium, quæ opinio facit ad pietatẽ. hoc dogma plantatum in anima, pulcherrimũ & cibo aptissimũ fructum parit sanctitatem, cui plantę locus commodissimus est puteus, qui vocatur iuramentum, in quo ferunt aquam non inuentam. Accesserunt, inquit, pueri ad Isaac, nũciantes ei de puteo quem foderant, & dicẽtes, Non inuenimus aquam. & vocauit eum iuramentum. hoc quid significet cõsideremus. Qui rerũ naturas scrutantur, & singulas in disquisitionẽ vocant magna cum diligentia, similes sunt puteos fodientibus. nam & illi fontes latentes inquirunt, vtrisq; cõmune desiderium est potus inueniẽdi, sed alteris quo corpus, alteris quo recreatur anima. Quẽadmodũ igitur quidam fossores puteorum quæsitã aquam sæpe non inueniunt: ita qui vlterius progrediũtur in scientiis, & diutius in eis inambulant, non possunt finem attingere, certè admodũ doctos aiunt accusare suam magnam ignorantiam. Hoc enim tãtùm sentiunt, quàm lõgè absint à veritate. ex his vnus olim vsũ ad miraculũ sapiens dicere solebat, homines meritò ipsum mirari, qui hoc tantùm sciret, scire se nihil. elige si libet quamcũq; artem maiorem minorémve, & aliquẽ in ea laudatissimũ: deinde examina an præceptis artis respõdeant artificis opera: videbis hæc ab illis nõ exiguo, sed magno interuallo abesse. quãdoquidẽ fermè impossibile est in quacunq; absolutũ esse, quod hæ fontis in morem vndabũdæ varias contemplationũ species ebulliant. ideo iuramentũ nominatur aptissimè, quod est fidei signum firmissimum, coniunctũ cum Dei testimonio. Nã cùm iurãtes in re dubia testem Deum inuocẽt, nihil licet iurare certius, quàm quòd nullius sciẽtiæ finis inueniatur apud vllum artificem. idem dicere possumus & de aliis nostris potentiis penè omnibus. Sicut enim in dicto puteo negant aquam inueniri, sic nec in oculis qui cquã visum, nec auditũ in auribus, nec in naribus odoratum esse contendunt, in summa nullũ sensum in vllo instrumẽto sensitiuo: similiter nec in mẽte intelligentiã. Alioquin quomodo visus auditus mẽs falleretur, si in his essent firmæ vires cõprehensiuæ. & non à Deo qui eas indidit, cõfirmarẽtur? Iam & de loco, in quo arbor ista floret satis locuti, tandem

& de fructu eius disseramus: qui cuiusmodi sit, ex ipsis verbis scripturæ patebit. inuocauit enim nomen hoc, Dñs Deus æternus: quæ appellationes eius Qui est indicãt potẽtias, dominus eam qua imperat, Deus eam qua est beneficus. Quamobrẽ & sacer Moses in toto mundi opificio nomẽ Dei assumit: hoc enim conueniebat potentię, qua factor suas creaturas produxit ornauitq;. Ergo quatenus imperat vtrũq; potest, tum bene tum malè facere, ad retributionem factorum se attemperãs. Quatenus autem beneficus est, alterũ solum vult, videlicet benefacere. Est autem maximũ animę bonũ, non dubitare de vtravis regis potentia, sed cõstanter metu ab imperij potẽtia depẽdente se exoluere, & spẽ fouere de propẽsa benignissimi numinis erga nos volũtate, fore vt aliquando ea vtifrui contingat. iam hæ voces Deus æternus, idem valent ac si dicat, nõ qui aliquãdo largitur, aliquando non, sed semper & cõtinuè: qui sine intermissione benefacit, qui dona donis cumulando cõtinuat, cuius gratię interse cõiunctæ ac vnitæ, semper in orbem redeunt: qui nullam occasionem bene faciendi sinit præterfluere, cùm sit dominus, & lędendi quoque potestatem habeat. Hoc idem & meditator ille Iacob postulauit in fine precum sacratissimarum, dicẽs, Et erit dominus mihi in Deũ: ac si dicat: iam non herili potestate libera erga me vtetur, sed benefica propitia & vsquequaq; salutari potentia, sublato dominationis metu, & anima deuincta beneficiis mutuam gratiam cõsiliantibus. Quis hoc animo cõcipere valeat, quòd dominus & dux rerum omniũ, nihil de natura sua demutans, semper sui similis, continuè bonus est, & indesinenter munificus? à quo perennis bonarũ rerum copia promanat, autore perfectionis omnium felicium. huic regi fidere, qui non imperio suo superbè ad lædẽdos subditos abutit, sed comiter eis succurrit suis opibus, plurimũ confert ad securitatẽ atq; trãquillitatem animi. atq; ita quod promisimus iam fermè repræsentauimus, arborem accipi pro Deo rerum omniũ autore optimo, & eius locũ in nulla creatura perfectũ inueniri, interdum tamen in eis apparere per autoris summi gratiã. fructum porrò esse Dei perpetuã beneficentiã, imbris more nunquã nõ depluẽtẽ. Sic & vir sapiẽs imitatus primi maximiq; plãtatoris artem, suã agriculturã ostentat. Iubet autẽ sacra scriptura etiã nos non dũ perfectos, qui adhuc in mediis officiis cẽsemur, exerceri sic in re rustica. ait enim, Quãdo ingressi fueritis terram, quam dominus Deus dabit vobis, & plãtaueritis in ea omne lignum

gnum pomiferum, auferetis impuritatē eius fructum eius. per triennium erit impurus, nec edetis ex eo. Quarto autem anno omnis fructus eorū sanctificabitur, laudabilis domino. Quinto autē anno edite fructū, vobis proficiet quicquid prouenerit. Ego sum dominus Deus vester. igitur arbores pomiferas, priusquàm in regionem à Deo datā migretur, plātare nō est possibile, dicente vate, Quando ingressi fueritis terrā, & plātaueritis omne lignum pomiferū. itaq; donec extra eam moramur non possumus tales arbores colere, & meritò: donec enim in sapientiæ viam mens nō progreditur, sed errabūda vagatur, siluestres tantūmodo curat arbores, quæ vel in totū steriles sunt, vel fructum ferunt ad cibos incōmodum. sed quādo ingressa viā prudētiæ, per decreta eius ascēdit, & incipit in his omnibus decurrere, tum mites & mitiū fructuū feraces colit pro illis siluestribus, tranquillitatem pro perturbationibus, pro ignorātia scientiam, pro malis bona. Quoniam igitur is qui in virtutē introducitur, longè à fine abest, meritò postquā plantauit, iubetur auferre à planta impuritatē. hoc quid sit simul consideremus: ex officiis quæcūq; sunt media, videntur mihi eādem rationē habere cum mitibus arboribus. Nam vtraq; vtilissimos ferunt fructus, altera corporibus, animabus altera. sed in mediis multa adnascuntur noxia, quæ necessariò sunt auferēda, ne officiant melioribus. An nō dicemus mitē arborem animæ, redditionē depositi? verùm hæc putatione opus habet, & curiosiore diligētia. Quænam igitur est ista putatio? nimirū hæc: depositū quod accepisti à sobrio, nec ebrio, nec prodigo, nec furēti reddideris. Nam qui sic sua recipit, ab eorum vsu excluditur iniquitate tēporis, neq; debitoribus aut seruis reddendū est, quibus fœneratores insidiātur & domini. Proditio enim est hæc, nō redditio. Neq; ideo in paruis fidē serues, vt per occasionē maiora capias. Piscatores quidē cum paruis escis demissis, magnos pisces hamo capiunt, nemo criminatur, quia se aiunt hoc modo macelli annonæ prospicere, & quotidie mēsas instruere talibus copiis. At vilis depositi redditione, fas nō est inescare quēquam, vt ab eo maius auferas, manibus pauca porrigens, multis verò magnisq; rebus defraudās eum animo. Ergo si vt ab arbore, ita à depositō quicquid impurū est auferas, dāna, insidias, intēpestiuitates, & huiusmodi omnia, mite facies quod alioquin abiturū erat in naturā siluestrium. in amicitiæ quoq; planta similes stolones amputādi sunt, vt potiores eius partes cōseruentur. Sunt autem

autem hi: meretricū præstigiæ, quibus in amatores vtuntur, & fraudes adulatorū. Videmus enim istas quæ faciunt quæstum è flore corporis, magnā erga suos amatores præ se ferre beneuolentiam: quæ tamē nō illos amāt, sed seipsas, & quotidianis prædis inhiant. Adulatores quoq; nonnunquam ineffabile odium cælantes apud eos, quibus obsequuntur, tamē amare lautas cœnas & gulosum otium, qua cupiditate inducūtur, vt colant eos, qui talia suppeditant. At illa sinceræ & nō fucatæ amicitiæ plāta. excussis & dimissis huiusmodi rebus, fructum feret suis cultoribus vtilissimum, nempe fidem, nullis corrūpendam muneribus. Propositū enim eius est, amico benevelle propter ipsum. At scorta & adulatores suum agunt negotiū, dum amatoribus, & quibus adulantur aliquid boni cōciliant. Resecandæ sunt igitur hæ præstigiæ simulationésq; ab amicitiæ planta, vt agnatæ pestes noxiæ. itidem sacrificia fœderáq; stirpes sunt pulcherrimæ, sed quibus adnasci solet malum superstitionis, excidēdum prius quàm coalescat firmius. Sunt enim qui putāt pietatem in mactandis bubus cōsistere, qui ex furto, abnegato depositō, creditore fraudato, raptóq; partis prædis portiones altaribus tribuunt homines vix expiabiles, putantes se pœnas peccatorum sic redimere. Hos sic apellare libet: nō corrumpitur istis, ô vos quicūq; tādem estis Dei tribunal, sed omnes malè sibi cōscios, etiamsi quotidie centū boues immolent, auersatur: insontes verò, etiāsi nihil omnino sacrificēt, amplectitur. Gaudet eñ Deus aris nullo igne calētibus, quas cingit virtutum chorus, nō istis flagrantibus flamma quam profanorum accenderunt profanæ victimæ, in memoriam reuocantes singulorum errata & ignorantias. Sic enim alicubi Moses dicit, peccati admonere sacrificiū. Ergo oportet talia cūcta magnū damnū afferētia resecare, ac tollere, sicut oraculum diserte iubet, aufer impuritatē plantæ pomiferæ. At nos ne post disciplinam quidē sumus dociles. Alij vero suoptè ingenio docti quicquid bonū est repurgant ab inuolucris noxiis, sicut Iacob ille meditator cognomine. Hic enim virgas spoliauit tenuissimis corticibus, quod virebat detrahens, vt interrasō quod ātrum erat, varietate non tam artificiosa, quàm naturali. cognatus color albus eluceret. Quāobrē & in lege de lepra decretū est, eum in quo nondū varietas colorū extitit, sed alba vitiligine à capite ad pedes occupatur, purū esse: vt iuxta corporis similitudinē, vafrificiem variam & ambiguæ mētis incertū affectū omittentes, certæ veritatis sumamus

colorem

colorem simplicem. Et arboris quidem purgãdæ ratio cum veritate cõgruit: de fructu verò non satis cõstat. Nam ficus, vuas, & in vniuersum fructus agricola purgat nemo. Lex tamẽ dicit: Fructus eius per trienniũ erit incircumpurgatus, non comedetis ex eo. Quasi mos fuerit, eum semper circumpurgari. Dicendum igitur, hoc quoq; vnum esse eorũ quæ latentem habent intelligentiam, cùm verba ipsa non quadrent admodum. Anceps enim est hæc oratio. Nam potest vno modo sic intelligi: fructus eius per trienniũ erit, vt distincta vox à præcedẽtibus sequatur, incircũpurgatus, ac mox, nõ comedetur. Altero sic, fructus eius per trienniũ erit incircumpurgatus, ac mox per se, nõ comedetur. Prior ille sensus talis esse potest, vt trienniũ accipiatur pro tripartito tẽpore, cuius ea natura est, vt diuidatur in præteritũ, præsens atq; futurũ. Proinde eruditio fructum proferet, qui durabit & saluus permanebit per omnes partes temporis, hoc est non corrũpetur in perpetuum. Nam natura boni nõ corrumpitur. Fructus autẽ incircumpurgatus nõ comedetur, quia purgati saniq; ciuiles sermones animã nutriunt, & mẽti asserunt incrementum: cõtrarij verò non nutriunt, sed morbum creant & interitũ. Altero modo, sicut in disputationibus dialecticorum hæc vox indemõstratus dicitur dupliciter, vel qui propter difficultatem ægrè demõstratur, vel qui propter euidentiã non habet opus demõstratione: ita incircũpurgatus fructus est vel impurus egẽs purgatione, vel per se purissimus. talis est eruditionis fructus, per triẽnium, id est tripartitũ tempus, videlicet per omnia secula purissimus nitidissimúsq; , à nulla obscuratus re noxia, non lauacris aspersionibúsq; aut in totum aliis vllis purificationibus vnquam indigens. Anno autem, inquit, quarto omnis fructus eius sanctificabitur, laudabilis domino. Quaternarium numerũ præter alios legis locos maximè in narratione de mũdi creatione magnifacere videtur sermo propheticus. Nã pretiosam illam lucẽ sensibilem, quæ & seipsam & cætera manifestissimè indicat, parẽtésq; huius solem, ac lunã, & stellarum chorum sacratissimũ, quæ noctem diémq;, mẽses annósq;, tum oriendo tum occidendo terminãt, & numeri naturam demõstrant, in quibus rebus maximum animę bonum situm est, ait creata quarto die. Nunc quoq; hunc honorauit eximiè, non alia tẽpore fructum arborũ dedicans Deo, quam anno quarto à plãtatione: id quod rationem habet naturæ moribúsq; valde, cõsentaneã. Quoniã totius mundi radices quatuor numerãtur, terra

terra, aqua, aër, ignis, & annuæ tẽporum vices sunt totidẽ, hiẽs, æstas, eorúmq; confines, ver & autumnus. Antiquissimus etiam quadrangulorum est hic numerus, cõstans rectis augulis, vt liquet è figura geometrica. Hi rectę rationis sũt significatiui. Recta autem ratio perennis virtutum fons est. Oportet tamẽ quadranguli latera esse æqualia. Aequalitas porrò mater est iustitiæ virtutum reliquarum ducis ac principis. Itaq; patet æqualitatis iustitiæ omnisq; virtutis, præter alia, signum esse hunc numerum. Is vocatur etiã omnis, quia reliquos vsq; denarium & ipsum denarium potẽtia complectitur. de vnitate quidem cuivis est perspicuum. Quòd verò & cæteros deinceps cõtineat, ex numerorũ supputatione facilè colligitur. Vnum duo tria quatuor si cõponamus, eximetur omnis dubitatio. Ex vno enim & quatuor constat quinarius, ex duobus & quatuor senarius, septenarius è tribus & quatuor, & triplici cõpositione ex vno tribus quatuor octonarius, rursum è duobus tribus quatuor nouenarius: denarius autem ex iam dictis omnibus. nam vnũ duo tria quatuor conficiunt decem. propterea Moses dixit, quòd anno quarto erit omnis fructus eius sanctus. parem enim integrã plenam, sicut & vniuersa, vt ita loquar, habet rationẽ, propter denarium è quaternario natũ, qui est prima meta numerorũ cõpositorum ex vnitatib⁹. Numerus aũt denarius ac quaternarius dicitur omnis, sed denarius actu, quaternarius potẽtia. Cęterũ eruditionis fructũ non modo sanctũ, sed & laudabilẽ ait, nõ immeritò, siquidẽ omnis virtus sancta est, gratitudo verò sanctissima, quam nõ legitimè Deo exibent, quotquot putant eũ placari ędificiis, donariis, sacrificiis. Nam ne totus quidẽ mundus ad templum in honorẽ eius suffecerit. sed præstat eum laudibus hymnísq; colere: nõ decãtatis voce sonora & tinnula, verùm modulatis in animo puro, quem solus Deus aspicit. Fertur certè antiqua fabula, à sapiẽtibus viris ad posteros p manus tradita, quæ ad nostras quoq; auidissimas discẽdi aures peruenit. Est autẽ talis. olim cũ totum mundũ opifex absolueret, quendã è prophetis rogauit nunquid desideraret nondum creatũ, siue in terra & aqua, siue in sublimi aëre, siue in cęli extremo ambitu. Respondit ille, esse quidem perfecta & plena vbiq; omnia, vnum tamẽ se requirere, laudatorem horum sermonem, qui in rebus omnibus, vel quod minimum obscurissimúmq; videtur, nõ tam laudet quàm enarret. Ipsam enim enarrationẽ operũ Dei, laudem esse sufficientissimã, nullo egentem auctario, quando ipsa infucata

cata veritas sit pro laude cumulatissima. Hoc responsum patri vniuersorum placuisse fertur, nec multò post exortũ genus canorum & musicum ex vna diuinarũ potentiarum virgine memoria, quam Mnemosynen quidã vocãt detorto nomine. Hæc est priscorũ fabula, ex cuius autoritate dicimus, nihil esse Deo magis propriũ quàm benefacere, nihil itẽ creaturæ quàm gratias agere, cùm præterea nihil rependere valeat. Nam si quid aliud retribuere voluerit, id inueniet iam ante non ad creaturæ offerentis, sed ad ipsius omnium creatoris possessionẽ pertinere. Ergo quia dicimus vnum solum opus nobis competere ad honorẽ Dei faciẽs, videlicet gratiarum actionem, eam semper & vbiq; meditemur, tum voce tum bonis literis, nec vnquam desinamus vel orationes laudatorias, vel poëmata cõponere, vt & per carmen & sine carmine, vtraq; tam prorsa, quàm versa oratione, & mundi opificẽ & mũdum veneremur, illum, vt quidam ait, autorem optimũ, hunc creaturã perfectissimam. Cæterùm post consecratum anno & numero quarto omnem fructũ animæ, quinto iam nos vtemur eo fruemúrq;. Ait enim, Anno quinto fructum eius edite. Quandoquidem naturæ lege sancitum est, vt post creatorẽ demum ratio creaturæ habeatur in rebus omnibus, vt pro magno æstimandũ sit, si potiamur vel fecũ dispartibus. Quin & ideo nobis anni quinti fructum assignat, quia numerus quinarius est sensui proprius, &, si verum fatendum est, sensus alit nostrum intellectum, aut per oculos colorũ figurarúmq; qualitates attrectans, aut per aures sonorum proprietates omnigenas, aut per nares odores, aut sapores per os aut mollitities cedentes, duritiésq; resistentes, & lenitates, aspe ritatésq;, frigiditates, caliditatésq; per toto corpore sparsã potẽtiam, quam tactum vulgò nominant. id ita esse, vt dixi, exemplo manifesto docent Liæ filij, scilicet virtutis, non omnes, sed quartus quintúsq;. de quarto enim dicit Moses, quòd post eum natum mater interquieuit parere. vocatur autem Iudas, qui interpretatur dño confessio. Quintum verò appellat Issachar, qui merces interpretatur. hũc quãprimũ anima peperit, mox quod sibi accidit elocuta est. Vocauit, inquit, nomẽ eius Issachar, quod est merces. ergo Iudas intellectus benedicens Deum, & gratiarum actionis hymnos, indesinẽter meditãs, ipse reuera sanctus & laudabilis fructus erat, non è terrenis enatus arboribus, sed è natura bona rationali. Quamobrẽ natura quæ eum peperit dicitur destitisse parere, quando non habebat quò se verteret, iam ad per

ad perfectionis progressa terminum. Nam inter omnia rectè facta nullus partus est præstantior, quàm hymnus in Deũ patrẽ omnium. Quintus aũt filius quinti anni, ex quo fructum percipimus est similis. Nam & agricola mercedẽ quãdam ab arboribus, anno quinto accipit, & animę partus Issachar est, qui merces vocatur. & meritò, quando post gratum Iudam in lucem est editus. grato enim ipsa gratiarũ actio, merces est amplissima. Et arboreorum quidem fructuum prouẽtus dominorũ est. Prudentiæ verò eruditionisq; fructus non est hominis, sed solius, vt ait Moses, omnipotentis. Nam post hæc verba, fructus eius, subiicit hæc: Ego sum dominus Deus vester. euidentissimè docens, solum Deum esse fructus ex anima prouenientis dominũ. Cùm ea sententia & prophetæ cuiusdã concinit oraculum hoc. Ex me fructus tibi inuẽtus est. Quis sapiẽs intelliget hæc? quis intelligens cognoscet ea? nõ cuiuslvis enim, sed solius sapientis est, nosse mentis fructus cuius sit. Hactenus de antiquissima & sacrosancta agricultura, qua summus autor in plantanda hac feracissima planta, scilicet mundo, vsus est: & consequenter de ea quam bonus vir exercet, & de quadruplicibus præmiis, legibúsq; ac præceptis eodem tendẽtibus, pro virili diximus. Nunc huius iusti Noe vinitoriam artẽ, quæ est agriculturę species, cõsideremus. Dicitur enim, quòd cœpit Noë homo agricola esse, & plantauit vineã, & bibit de vino eius, & inebriatus est. Ergo ebrietatis plantã arte sciẽtiáq; iustus hic excolit, quàm inspiẽtes sine arte ac modo tractant temerè. itaq; necesse habemus de ebrietate quæ dicenda sunt, dicere. mox enim cognoscemus & vim plantæ, vnde illa nascitur. Verùm ea quæ de ebrietate narrat legislator, aliàs inspiciemus accuratius: nũc exquiramus & aliorũ sentẽtias. Fuerunt autem multi philosophi, qui rem hãc considerarunt non mediocriter. Quæritur enim, vtrum sapiẽs inebriabit. Est igitur duplex ebrietas, altera vino madere significat, altera vino delirare. Qui autẽ hanc quæstionem tractant, alij negant vel nimio mero vsurum sapientẽ, vel deliraturum ob pocula. Alterum enim horum esse peccatũ, alterum peccati causam. vtrunq; alienum à boni viri officio. Alij concedunt bono viro indulgere poculis, sed delirare præ potu nõ item. Prudẽtiam enim eius sufficere ad resistendũ si quid nociturũ videatur, ne quid secus quàm oportet accidat animæ: quandoquidem prudẽtia tantã vim habet ad affectus extinguẽdos, siue feruenti amoris œstro inflãmatos, siue multo vino calẽtes, vt his euadat

superior.

ſuperior, quia & in profundo flumine aut alto mari vrinantẽs pars pereũt imperiti natãdi, pars huius negotij gnari ſine mora enatãt. Sic & nimiũ merum torrentis modo inundãs animã nunc oppreſſam vſq; imum ignorãtiæ fundũ demergit: nunc à ſalutari eruditione ſubleuatã non poteſt vllo modo lædere: horum alteri non ſatis, opinor, animaduertẽtes cum quãto malo ſuum ſapientẽ cõponant è ſublimi eum tanquã aucupes in terram detrahunt, vt in calamitates quibus ipſis laborãt inducãt. alteri diuerſam temperantiæ virtutẽ intuentes fateri cogũtur, quòd qui haurit vinum immoderatius, impos ſui factus aberrabit facilè, nec manus ſolum ſicut athletæ victi demittet, ſed cervice quoq; ac capite defluente, genúq; labante, & peſſum eunte toto corpore procidet. de hac re præmonitus non temerè in bibacitatis certamẽ vltrò deſcendet, niſi propter magnã vtilitatẽ aliquã, puta ſalutem patriæ, aut honorem parentũ, aut liberorũ vel alioqui cõiunctiſsimorũ ſecuritatem, aut in vniuerſum ob priuatum aliquod publicúmve negotiũ. nunquã enim ſuſtinebit intra ſe recipere venenum mortiferũ, niſi admodum iniquo tempore, per quod è vita profligetur tanquã ex patria. nam hoc venenum, ſi nõ mortem, certè creat inſaniã: & quid vetat etiam inſaniã mortem dicere, cuius acceſſu præcipua noſtri pars mẽs interit? quantũ equidẽ intelligo, ſeparatio corporis ab animæ vt leuior, præ grauiore malo alienatione mẽtis, ſi qua detur optio, eligenda eſt procul dubio. Quapropter priſci Græci artem vini parandi μακρομέτρην, vocarunt, & occupatas hac bacchas mænadas: quandoquidem inſaniæ deſipientiæq; cauſa eſt vinum immoderatè ingurgitantibus. & hæc quidem huius conſiderationis ſunt tãquam procœmia: pergamus nunc ad reliquã, bifariã, vt videtur. diuiſam. alteris ſapientẽ admiſſurũ ebrietatem aſſeuerãtibus, alteris ediuerſò id cõſtanter pernegãtibus. prior opinio his argumentis niti videtur. ante omnia quaſdã res homonymas eſſe, quaſdã ſynonymas. homonymiã autem & ſynonymiam conſtat eſſe inter ſe cõtrarias. quia homonymia dicitur de multis ſubiectis cõmune nomen habentibus: ſynonymia verò de vno ſubiecto. canis vocabulum omnino eſt homonymũ, cõplectens multa diſſimilia, quæ per id ſignificãtur. nam & terreſtre latrãs animal canis dicitur, & marina beſtia, & cæleſte ſidus, quod autumnale poëtæ vocãt, quod ineunte autumno exoriatur, maturãdis perficiendiſq; fructibus. præterea cynicæ ſectæ antiſtites Ariſtippus & Diogenes, aliorúmq; huius vitæ ſectator

ctatorum ingens numerus. Rurſum alia vocabula ſunt diuerſa quidem, vnam tamen rem ſignificantia, vt ſagitta, telum, ſpiculum. nam id quod arcus neruo ad ſcopum eiaculatur, his omnibus nominibus dicitur. itẽ vel palmula, vel remus, quo ad nauigationem pro velis vtuntur. Quoties enim aut nullis ventis aut aduerſis impeditur nauigatio, in tranſtris conſidentes, quorum eſt hoc officium, & tanquam alas protendentes, ceu volucrem nauem cogunt iter facere. at illa ſublimis volitans percurrit magis, quàm ſulcat maria, & magna celeritate in ſtationes tutas allabitur. item ſcipio, virga, baculus, vnius ſubiecti differentia ſunt nomina, quo verberare, vacillantes greſſus confirmare, inniti, aliiſque multis modis vti licet. quæ nequaquam verboſius dicta ſunt, ſed vt clarius pernoſceretur id de quo queritur. Merum vt vinum, ita & temetũ priſci vocabant, quod nomen apud poëtas ſæpe eſt obuium, vt hæc quoque inter ſynonyma de vno ſubiecto prædicata cenſeantur, vinum atque temetum: & quæ hinc deriuantur, vt voce nõ re diſcrepent, vini ſaturitas & temulentia: quæ vtraque nimium vſum ſignificant, multis de cauſis bono viro fugiendum. Qui ſi vino madebit, temulentus erit etiam, nec grauius lædetur temulentia, quàm ſi vino ſimpliciter expletus ſit. hæc eſt vna ſententia de ſapientis ebrietate, altera autem talis eſt. noſtræ tempeſtatis homines, paucis exceptis, nihil cum priſcis habent ſimile, ſed & verbis & factis magnam præ ſe ferunt diſcrepantiam. Nam & ſermonem ſanum validúmque ad morbum pernicioſum reduxerunt, quem exitum viuida athleticáque habitudine fermè in nihilum redegerunt, pro ſolido neruoſoque præter naturam facientes prauis humoribus tumidum inflatúmque inaniter, ſed viribus caſſum, vt cùm maximè intẽditur tum rumpatur facillimè. actiones item ſtudio dignas, ipſas quoque fecerunt è maſculis (vt ita loquar) fœmineas, & turpes ex honeſtis, vt perpauci reperiantur vel dictis vel factis antiquorum æmulatores. Quapropter illorum ſeculo poëtæ hiſtoricíque ac reliqui muſicæ ſtudioſi florebant, qui non aures deliniebant rythmis oblectabántq; ſed quicquid in mente fractũ luxatúmq; fuerat excitabant, item quicquid concinnum, adaptabant ad naturæ virtutisq; orgia. Noſtra verò ætas fert coquos & cupediarios, tinctores & vnguẽtarios, magna curioſitate ſemper nouum aliquẽ colorem, nouámve formam, aut odorẽ aut ſaporẽ comminiſcentes in gratiam ſenſuum, vt imperatorẽ ſuum oppugnent intellectum.

lectum. Sed quorsum ista commemoro? vt ostēdam etiam merum non in eodē nunc quo olim vsu esse. Nunc enim vsque ad animi corporisque languorem potant absque respiratione bibentes,& vltro pincernas vrgentes, indignantésque illis cessantibus,dum caldam,quam vocāt,frigefaciunt: & deliramentum illud Homericū,scilicet bibendi certamen conuiuis suis repræsentant,in quo egregiè cōflictantur,auriculas,nares, manuum extremos digitos,& alias quascunque partes corporis sibi prærodentes inuicem.hæc sunt,vt videmus,huius nouæ, quæ nunc introducta viget,hilaritatis præmia: priscæ autem illius & antiquæ contraria.nam prisci omnis honestæ actionis à sacris faciebant initium,ita demum finem optatum sperātes: & quamuis rei gerendæ tēpus ægrè cunctationem pateretur,tamen ante omnia curabāt,vt votis ritè peractis litaretur,pro lucro moram hanc reputantes.incōsulta enim celeritas nocet cunctatio speratā affert vtilitatem.scientes igitur, quòd vini vsus magna cautela opus habeat.nec affatim nec semper adhibebāt merū, sed decenter & suo tēpore,peractis enim votis,& sacrificiis placato numine, post purificationem corporum & animarū aquis, abluti & imbuti sacrarum legum cognitione,hilares & lęti ad remissiorem victum se vertebant,sæpe ne domum quidem repetentes,sed in templis vbi sacra fecerant permanentes,vt & sacrificij memores,& locum reueriti, sacrosanctum re vera celebrarent conuiuium,nec verbo nec facto vllo peccantes. ex hoc more natam aiunt vocem μεθύειν,quasi μετὰ τὸ θύειν,quia post sacra demū prisci indulgebāt poculis. Talis vsus meri cui magis,quàm viris sapientibus conueniat,quibus nunc quoque debetur ea,quæ potationem præcedit sacrorum operatio. Nā nemo pene malus re vera sacrificat,etiamsi perenni sacrificio centum boum imolet quotidie. Nam præcipua victima mens ipsa non est integra.læsis verò non est fas aras attingere.hæc est ratio secunda,qua potationem à bono viro non esse alienā ostenditur. tertia fit per diuersam etymologiā probabilis. sunt enim quidam qui putant huic rei non ideo tantùm datū istud nomē quia soleat seq post sacra, sed ἀπὸ τῆς μέθεσως, id est à remissione animi,relaxatur autē insipientium quidē ratio ad peccādum licentius:rectè sapientium verò ad fruendum trāquillitate hilaritatéq;.fit enim vir sapiēs vino maceratus seipso suauior. proinde ne hoc quidem modo errabimus,si ei potationem cōcedemus.huc accedit & illud, q; sapientia nō est res dura & tetrica, deuincta

deuincta cogitationib⁹ tristibus,sed perpetua tranquillitate hilaris,plena gaudio lætitiáq;:vnde sępe prorumpit in non insulsos lusus ac dicteria,cōiunctos tamen cū grauitate seria:quemadmodum in bene temperata lyra contrarij soni in vnam melodiam consonant.certè iuxta sacri Mosis opinionem sapientię finis lusus & risus est,non iste quo pueri ac infantes delectantur sed quo homines cani, qui nō tam cōsenuerunt tempore quàm bonis consiliis.Non vides.quòd illum à nemine alio quàm à seipso præceptore scientiam in qua se exerceret edoctum, nō risibilem sed ipsum risum esse dicit?is est Isaac, qui risus interpretatur,quem cōuenit ludere cum tolerātia,Rebeca Hæbreis nominata.diuinum autem lusum animo plebeio non est fas videre,soli regi licet,cum quo diu habitauit, etiamsi nō omni æuo, sapientia. is appellatur Abimelech , qui prospiciens per fenestram,per apertum & luciferum mentis oculum,Isaac vidit ludentem cum Rebecavxore sua.Quod enim aliud negotium sapientem decet,quàm ludere,gaudere, hilarescere cum honesta tolerantia. Vnde liquet quòd temulentus erit etiam, temulentia conferente ad bonos mores , & afferente coniunctam vtilitati relaxationem.videtur enim merum ea quę cuique à natura indita sunt augere ac intendere,seu bona seu contraria,quod & aliæ res pleræque faciunt. Nam & pecunia bono viro autor bonorum est,malo autem,vt quidem ait,malorum.rursum gloria insipientis malitiā reddit illustriorem. sicut iusti virtutem nobiliorē. ita & merum infusum malas affectiones temperat, bonas benigniores ac clemētiores efficit.certè nemo est qui nesciat , quòd cum è duobus contrariis alterum plerisque conuenit , etiam alterum necessariò conueniet, vt album & nigrum sunt inter se contraria : si album bonis malisq; conuenit,& nigrum vtique vtrisq; ex æquo conueniet,nō solis alteris.itidem sobrietas & ebrietas sunt contraria.sunt autem sobrietatis participes,vt maiores docent,boni malique. itaque vtrisq; conuenit ebrietas. ergo inebriabitur etiā bonus vir absq; vllo virtutis detrimento.quòd si tanquam pro tribunali non solùm artificiosis probationibus , sed etiam inartificiosis quas vocant vtendū est,ex quibus vna est quæ per testes fit , multos laudatos adducemus medicorum filios & philosophorum , qui non verbis modo,sed etiā scriptis attestantur huic sententiæ.multos enim reliquerunt cōmentarios intitulatos de ebrietate,in quibus tātùm de vino disputant,non attingentes delirationem, sed præ-

termittētes quicquid ad debacchationes insanas pertinet, itaq; horum etiam cōsessione temulentia est potatio largior. haurire autem vinum largius nō obfuerit sapienti cùm tempus est, ergo nihil peccabimus si cōcedemus ei temulentiā. Quoniam autem nemo sine aduersario certans victor pronuntiatur, quod si certet. cum vmbra pugnare videbitur, necesse est etiam contrariam opinionem defendentium argumēta producere, vt iustum fiat iudicium, ne altera pars indefensa damnetur. est autē primum & efficacissimum, quòd nemo secretum recte cōmittit ebrio. ergo vir bonus non inebriatur, sed præstiterit fortasse prius quā alia deinceps colligamus, ad singulas obiectiones respōdere, ne molesti simus prolixitate nimia. Cōtradicet aliquis iuxta hanc rationem nec atra bile vnquam laboraturū sapientem, nec dormiturum, nec moriturū deniq;. cuicunq; autē nihil horum accidit, aut anima caret, aut numē habet, homo certe nō est. & quod de ebrio dictum est, pari modo potest accommodari ad atra bili furentē, aut dormientem, aut mortuum. nam nulli horum secretum rectè cōmittitur, quod penes sapientē rectè deponitur. non furit igitur, nec dormit, nec moritur sapiens.

PHILONIS IVDAEI, de Temulentia.

QVAE ab aliis philosophis de temulentia dicta sunt, vt potuimus in præcedēti libro memorauimus: nunc cōsideremus quænam sit maximi sapientissimíq; legislatoris super ea re sententia. sæpe enim in suis legibus vini & producētis id plantę vitis meminit. eius potū aliis permittit, aliis nequaquā: imò eisdem aliquando concedit, aliquando non. hi sunt qui magnum votum vouerunt, quibus iam indicitur vini vsus, iam interdicitur, sacerdotibus sacra tractātibus. qui autem vino vtuntur, innumeri sunt, & in his pleriq; ob virtutem ab ipso propheta laudati. verùm prius quàm de his incipiamus dicere, quædam ad argumentū hoc spectantia diligentius cōsideranda sunt opinor, ante omnia quòd Moses non vnā rem, sed plures per merum significat, delirationem, dementiā, stuporem omnium sensuum, auiditatem insatiabilem, nō probandam securitatem, & insipientiam quæ cætera huiusmodi cōplectitur, tum eam quę in his omnibus extat nuditatem, in quā ebrium Noēdeuolutū narrat: hos autem vini effectus dicit esse. Sed innumeri sunt, qui ne gustato quidē mero sobrios se putantes implicātur similiter, quos videre licet alios desipere deliraréq;, alios prorsus captos sensibus, alios nunquā expleri sitiētes semper ea quæ nō possunt assequi, eò quòd destituātur scientia: alios cōtrà gaudētes & hilares, alios re vera nudatos. inter hæc omnia delirationis causa est noxia ruditas, non inscitia, sed sciētiæ fastidiū, stuporis, insidiatrix cęca ignorātia: insatiabilitatis, molestissima omniū affectionū cōcupiscentia: sicut lætitiæ causa est vsus virtutis simul ac possessio. at nuditatis non vna, ignorantia contrariorum, prauitas morum & rusticitas, veritas quę fucatis rebus detrahit tectoria, discernens & separans à virtute quicquid vitiosum est. hæc enim duo nec vestiri simul possunt, nec exui. sed si quis reiecerit alterutrū, necessariò contrariū eius totum exhauriet. sicut enim voluptatē & molestiā natura inter se cōtrarias pugnātésq;, vt est in vetere fabula, in vnū Deus coaptans fastigium. vtriusq; sensum nobis nō eodem sed diuerso tēpore indidit, hac lege vt alteri decedenti succederet altera: ad eūdem modum ab eadē radice, videlicet intellectu, duæ stirpes exortæ sunt, virtus atq; vitium, nunquam nec germinantes nec fructum ferētes eodem tempore. quoties enim arescenti alteri folia defluunt, cōtraria germinare virereq; incipit, vt credibile sit vtranq; alterius felicitate offensam contrahere se: quam ob causam valde naturę cōsentaneam, Iacob exitum, introitū Esau legimus, dicēte scriptura: Et factum est quando exiuit Iacob, venit Esau frater eius. Quantisper enim inambulat in anima prudentia, exterminatur amicus insipiētię. sed quamprimū illa migrat, alter reuertitur gaudēs ob discessum inimicæ infestissimę, propter quam exulauerat. Hactenus satis præfati, iā singula quę proposuimus cōfirmabimus, & à primo auspicabimur. Ruditatem delirādi peccandíq; causam esse diximus, sicut è vulgo innumeros præ mero delirare. nam ruditas peccatorum animę, si vera fatenda sunt, caput est, à qua tanquam à fonte promanant actiones omnes huius vitæ, nullū omnino præbentes liquorem salubrem ac potabilem. sed salsuginosum, qui morbum atque perniciem gustātibus afferat. Quapropter legislator noster in nullos æquè sæuit ac in educatos perperam, vel hoc argumēto. qui sunt quos non tam studium quàm natura consociat, siue in-

ter homines,siue inter animãtes cæteras? nemo etiam insanus alios quàm parentes dixerit. hoc enim natura docet absq; præceptore,vt nati curæ sint genitoribus, ipsorum saluti diuturnitatique prospicientibus:hos tamen naturales protectores in hostium traducit ordinem,patrem matrémq; accusatores è patronis faiens,vt qui soli seruare debuerant,perdant etiam.Si quis, inquit,habuerit filium contumacem & proteruum,qui non audierit vocem patris ac matris,& coërcitus obedire contempserit:apprehendẽt eum pater & mater eius, ducéntq; ad senatum ciuitatis illius,& ad portam iudicij: dicéntque ad viros ciuitatis suę:Filius iste noster proteruus & contumax est,monita nostra audire contemnit, conuiuiis vacat & compotationibus: & obruet eum lapidibus populus,& auferetis hũc malum de medio vestri.Ergo quatuor crimina hic obiiciuntur,contumacia, proteruitas,profusio in conuiuia,& temulentia, grauissimum verò vltimũ,natum è primo,videlicet contumacia, atq; ita per gradus auctum.nam anima cùm primùm cœpit rectorem contemnere, per proteruitatem cõtentionémq; ad extremum terminum peruenit temulentiam,demẽtiæ causam & desipientię, sed præstat in singula crimina ordine inquirere.Omnium confessione constat bonum esse parere virtuti,atque etiam vtile:sicut cõtrà non parere,turpe simul ac inutile. iam si accedat proteruitas.malum fit longè grauissimum.inobediẽs enim minus malus est quàm contentiosus:quia prior tantùm iussa negligit, posterior data opera nititur in contrariũ:atque inspiciamus rem attentius.Fac legẽ iubere vt habeatur honor parentibus.qui nõ honorat,est contumax:qui probro afficit,contentiosus. rursum quia seruare patriam iustum est,qui hoc facere grauatur,cõtumax:qui eã prodere conatur,proteruus dicendus est. item qui debitam gratiam rependere iussus tergiuersatur,facit cõtumaciter.qui autẽ insuper damnum dat, peruicaciter elatus peccatũ admittit immedicabile. prętereà qui sacrificia & alia officia pietatis negligit.inobediẽs est præceptis quę lex super his rebꝰ pręcepit:proteruus autẽ in cõtrarium ad impietatem declinat, negãs esse numen:qualis est ille qui dicit: Quis est cui obediemus?& rursum: Nõ noui dominũ.priorib⁹ verbis negatur esse vllum numẽ: posteriora aiũt,etiamsi quod sit, ignotum tamen esse:quibus verbis prouidẽtia tollitur.nam si prouideret rebus, vtiq; noscеretur,quod autem de collatione in conuiuia dicitur, si intelligatur de participatione prudẽtiæ rei præstãtissimę,est vtile

vtile ac laudabile:sin de imprudentiæ deterrimæ,inutile ac vituperabile. In rẽ optimã hæc fiunt symbola,desideriũ virtutis, honestorum æmulatio,meditationes continuæ, exercitia laboriosa,indefessi labores.in cõtrariam verò hæc,remissio, negligentia,deliciæ,luxus,lasciuia.Videmus certè istos qui quotidie descendunt in certamen temulentiæ,& hoc agunt solùm vt vini plurimum in ventrem ingerant,symbola conferre tãquam in aliquid vtile,mulctari tamẽ rebus omnibus,pecuniis, corpore,anima.nam huiusmodi collationibus & rem familiarẽ minuunt,& corporis vires per delicatũ victum frangunt atq; molliunt,& animas hiberni torrẽtis in morem immodicis deliciis inundatas demergunt in baratrum, eodem modo qui collationes faciunt ad tollendam eruditionem,præcipuam sui partem intelligẽtiam lædũt,resecãtes ab ea res salutares, prudentiam, tẽperantiámq;,& fortitudinẽ atq; iustitiã.Proinde videt non temerè lex hic vti vocabulo cõposito συμβολοκοπῶν,sed admodũ significanter:quia qui cõtra virtutem suos conatus quasi quædã symbola conferunt,sauciant,dissecant,concidunt vsque ad extremã perniciem animas audiendi atq; discendi auidas. Abraham quidem redire dicitur à concisione Chologomodor & regum cum eo fœderatorũ: edtuersò Amalec meditatoris illius extremum agmen concidere:vtrũq; naturæ ordine.infesta sunt enim quæ contraria,& perpetuò sibi inuicẽ struunt perniciem. cæterùm hic symbolorũ collator,vel ideo maximè culpari meretur,quòd non contentus iniustè facere,socios quoq; sibi ascit,partim ipse docens alios,partim docentes audiens, vt & natura & institutione peccans,nullam sibi salutis spem reliquam faciat,quãtumvis reclamante lege,& vetante ne quis societatẽ ineat causa malesicij.ita est profectò,multifariã serpit ac pasci tur in hominum animis malum,bonum autem exile rarúmq; in his inuenias.Est autem hic quoq; admonitio perutilis,ne sequaris ea quæ vulgò iusta videntur,sed potius eos,qui quod iustũ est faciũt. Reliquũ est quartũ crimen maximũ temulentia, nõ leuis,sed nimia.nã vino madere idẽ significat hic quod haustoveneno demẽtiam creante,scilicet ruditate tumescere,accẽdi,arderéq;,nec posse restinguere:sed cõflagrare, populante totam animam incendio,ideo meritò sequitur vltio,purgãs mẽtem ab omnibus improbis moribus.dicitur enim: Tolles illũ malum,non è ciuitate,aut regione,aut gente,sed ex vobisipsis. nam in nobisipsis Insunt & quasi foueas sibi fecerũt cogitatio-

nes culpabiles ac reprehẽdendæ,quas neceſſe eſt excidere quã do curam reſpuunt.Hunc igitur contumacẽ,proteruum,ſermo nes veriſimiles ceu ſymbola cõferentem in perniciem honeſta tis,mero ardẽtem & debacchantẽ in virtutes,& ſeipſum quoq; lædentem enormiter per temulentiam,æquum erat habere pa rentes accuſatores pro aduocatis:quorum eſt officium omnem admonitionem caſtigationémq; adhibere ſanabilibus. patris autẽ matrisq; vt communis appellatio,ſic vires diſtinctæ ſunt. proinde rerum opificem patrem quoq; ſuæ creaturæ iuſtè poſ ſumus,dicere:matrem autem,ſcientiam ipſius,cum qua cõgreſ ſus Deus,nõ humano more,proſeminauit creaturam.illa verò Dei ſemine concepto,enixa eſt iuſto partu vnicũ,illum dilectũ ſenſibilem filium mundum hunc.Quapropter à quodã diuino viro inducitur ſapientia de ſeipſa loquens in hunc modũ:Deus creauit me primam operum ſuorum, & ante ſecula fundauit me.Neceſſe enim erat vt mater nutrixq; omnium rerum crea turas omnes ætate antecederet.horum igitur parentum accu ſationem quis ferre poſsit ? imò ne mediocrem quidem com minationem,aut leuiſsimam incuſatiunculam. nam ne dono rum quidem largitatis quiſquam capax eſt,ac fortaſſe ne mun dus hic quidem,ſed quaſi parua lacuna influente magno gratia rum Dei fonte celerrimè repleta ſupereffluit. & qui beneficia nõ poſſumus excipere,vltrices vires ferre poterimus ? Verùm hi rerũ vniuerſarũ parẽtes à præſenti ſermone ſemouendi ſunt. ſatius eſt vt conſideremus diſcipulos eorũ familiarésq;, qui cu ram & præfecturã animarũ ſortiti ſunt,duntaxat non auerſarũ à matis & docilium. patrem igitur dicimus illum maſculum perfectũ rectúmq; ſermonẽ:matrem verò diſciplinã illam en cyclicã,æqualem choreæ more ac rotundam, quibus tanquam parentibus obedire bonũ eſt atq; commodum. eius patris præ ceptum eſt,ſequi ac imitari naturã,nudam apertámq; veritatẽ re,quæ per ſingulas ciuitates,gẽtes,regiones,ſtatuerũt qui pri mi veritatem tenuerũt,non tam re quàm opinione hominũ. hi parentes habent ordines quatuor filiorum.Vnus vtriq; obſequi tur,vnus neutri.primo cõtrarius.ex reliquisvterq; imperfect⁹, alter patrem vehemẽter amat auditq;, matrem & eius monita ſtrat omnia,de rebus patris minimè ſolicitus.primus omnium iudicio palmã auferet,cõtrarius repulſam patietur & pernicié.

è reliq

è reliquis alter ſecũda,alter verò tertia ſibi vindicabit premia: ſecũda qui patri obſequitur,qui matri,tertia.amatoris autẽ ſuę matris,qui vulgaribus opinionibus ducitur,& per multimoda vitæ ſtudia in omnigenas formas mutatur in morẽ Aegyptij Protei,qui quòd ingenio eſſet verſatili, nullam verã certámq; habebat ſpeciẽ,figura manifeſtiſsima Iothor eſt,effigies tumi ditatis,ciuitatem ac rempub. conuenarum miſcellaneorúmq; hominum vanis opinionibus elatorum euidenter exprimens. Cùm enim ille ſapiens Moſes vniuerſum populũ animæ ad pie tatem atq; cultum Dei reuocaret,& mandata huius legésq; ſa cratiſsimas promulgaret,dicẽs:ſi eis inciderit cõtrouerſia,& ve nerint ad me,diiudicabo ſingulorum cauſas,& componã iuxta leges ac prẽcepta Dei:accedens iſte Iothor opinione ſua ſapiẽs, diuinis bonis nõ initiatus,ſed aſſuetus humanis ac corruptibi libus,cõcionatur,& leges ſcribit cõtrarias legibus naturalib⁹, opinionem reſpiciens,cùm illæ ad res veras referãtur : attamẽ propheta & huius errorem miſeratus,admonẽdum ampliúsq; docendum putat hominẽ,vt relictis inanibus opinionibus,cõ ſtanter ſequatur veritatem.Nos,inquit,exẽpto & exciſo è men te inani faſtu migramus in regionem ſcientiæ,quę nobis certo debetur ex fide diuini oraculi:proficiſcere nobiſcũ, & bene tibi faciemus.reiicies enim damnoſam opinionẽ, pro qua lucrabe ris veritatẽ,quia nihil vtilius.Verùm iſte hoc quoq; carmine ni hil proficiente contra obſtinationẽ,haudquaquã ſequetur ſcien tiam,properè ad ſuum inanẽ faſtum recurrens, narratur enim reſpõdiſſe inuitanti:Non proficiſcar,malo in terram meam & gentem reuerti:hoc eſt, ad cognatam incredulitatem imbutã falſis opinionibus.Quoniam veram fidem, amicam viris forti bus non didicit.cùm enim ad oſtentationẽ pietatis dicit,Nunc cognoui magnum eſſe dominũ prædiis omnibus,ſuam ipſe im pietatem accuſat apud peritos iudices.dicturi ſunt enim:itáne homo impiè nunc demum cognouiſti , quam prius neſcieras omnipotentis magnitudinẽ?inueniſti quicquã quod antiquius ſit quam Deus?poſſúntne poſteri maiorum ſuorũ virtutem ne ſcire:huius autem rerum vniuerſitatis nónne princeps eſt cõdi tor eius & pater:itaq; ſi nunc demũ als à te cognitum , ne nunc quidẽ noſti,quia nõ ab initio creationis:nec minus in ſimula tione deprehẽderis,dum confers quæ nõ admittunt collationẽ, dicens te cognouiſſe maieſtatem eius Qui eſt, ſuperiorem diis omnibus.nam ſi verè noſſes eum Qui eſt, non crederes vllum

alium esse Deũ nullius potestati obnoxiũ. Sicut enim sol exortu suo stellas abscõdit, tanto suo splendore perfusis nostris oculis: ita quoties animæ oculi sincero, puro fulgidissimóq; luciferi Dei sensibili splendore irradiãtur, nihil aliud possunt inspicere. affulgens enim eius qui est cognitio nihil non illustrat, vt etiam quæ sunt per se splendidissima, collatione hac obscurentur. proinde cum falso nominatis diis nunquã certum verúmq; comparare sustinuisset, si eum verè cognouisset: sed quia vnum ignorabat, sequutum est vt multos quamuis reuera nõ sint, esse crederet, in qua sententia nemo non est, qui rebus animæ derelictis, miratur ista corporea coloribus figurísq; variata, vt sensus seduci faciles decipiant. Talis homo à legislatore Labã vocatur, qui veras naturæ leges nõ cernẽs subscribit falsis humanis legibus, dicens: Non est is mos in regione nostra, vt iunior puella prius elocetur quàm grãdior. nam iste putat seruandum ordinem tẽporis, æquum cẽsens antiquiora prius, recẽtiora posterius invsum adduci. at ille meditator sapientiæ, quippe gnarus naturarũ nullo subiectarum tẽpori, & recẽtiora prius, & antiquiora posterius appetit. cui moralis etiã ratio consona. nam meditatores opus habent primũ in iuuenilibus versari studiis, vt mox perfectioribus frui possint firmius. & ideo nunc quoq; honestatis amatores non prius ad grãdiores philosophiæ fores se conferũt, quàm penetratis recentioribus, grãmatica, geometriáq;, & encyclopædiæ tota musica. nã artes hæ sequestræ sunt sapientiã sincerè ambientibus & ex animo. Verúm alter ille agit callidé, volens nobis natu maiorẽ obtrudere: non vt eam habeamus propriam, sed vt iunioris illecebris inescati denuò, remittamus prioris desiderium: quod plerisq; vsu venit, ad eruditionem per deuia tendentibus. qui ab incunabulis (vt vulgus loquitur) admoti ad perfectissimum philosophiæ studium, indignum rati nõ degustasse artes liberales, vix tandẽ ad eas applicuerũt animum. deinde à grandiore antiquioréq; consideratione ad minorẽ iuniorémq; delapsi, apud eam cõsenuerunt, vt nũquam potuerint ad pristina recurrere. & hoc est opinor quod dicit: Absolue septennium huius, ac si dicat, ne sinas imperfectũ bonum animæ: sed cura vt finem assequatur ac terminũ, & adiscaris posteriorẽ quoq; bonorũ ordinem, pulchritudinẽ corporis, & id genus cætera. Ille verò absoluturum quidem se non pollicetur, expleturum tamẽ, hoc est, nunquã õmissurum quicquam quod ad incrementũ cõplementúmq; eius faciat, imo superatur

peraturũ difficultates omnes, etiamsi se innumera impedimenta in diuersum trahẽtia obiiciant. Videtur aũt satis manifestè docere scriptura, cõsuedines mulieribus magis quàm viris curæ sint, per verba Rachel mirãtis sola sensibilia. Sic enim patrem suum alloquitur: Ne molestè feras dñe, nõ possum tibi assurgere, quia iuxta consuetudinem mulierũ mihi est. Ergo mulierum est sequi vulgares consuetudines. certum est enim, consuetudinẽ pertinere ad infirmiores effœminatiorésq; animas: quandoquidem, virilis, robustæ, veréq; masculę rationis officiũ est, naturam ducem sequi. Miror autem veracitatẽ animæ, quæ in colloquio fatetur se non posse istis in speciem bonis assurgere, tamen veneratur singula, tantùm non ea sibiipsi præferens. quis enim nostrũ resistit diuitiis? quis reluctatur gloriæ? nemo omnium: sed quandiu his caremus, magnificè loquimur, vt frugalitatis amici, quæ modico contentis, æquis, liberalibúsq; ingeniis competẽtem vitam cõciliet, & si alicuius iam dictorum spes, aut saltem spei leuis aura aspirauerit, vanitatis coarguimur. statim enim cedimus non valentes resistere: & proditi ab amicis sensibus, destituimur omnibus auxiliis animæ, iámque non dissimulanter, sed apertè in aduersariorum castra perfugimus, & meritò. adhuc enim laboramus muliebribus consuetudinibus, quas nõdum potuimus eluere, & ad viriles focos trãscurrere, sicut narratur de matẽte amãtissima virtutũ, Sarra nomi nata. huic enim omnia muliebria desisse discimus ex oraculo, cùm esset paritura progeniem, sine magistro docilem, appellatam Isaac. fertur etiam non habuisse matrem, marito cognata paterno tantùm, non item materno genere. sic enim is de ea dicit: Reuera soror mea est, ex patre non ex matre. Videlicet non ex materia sensibili, quæ iam consistit. iam dissoluitur, quæ mater, nutrix, altrixq; creaturarũ dicitur apud priscos cultores stirpis sapientiæ: sed ex omnium rerum autore patréq;. hæc igitur mulier extra totum corporalem mũdum promicans, & exhilarata diuinitus, pro risu habet humana fœdera, siue ad belli, siue ad pacis res pertinẽtia. nos autem à parum virili effœminatáq; consuetudine cum sensibus, affectionibus, rebúsq; sensibilibus deuicti, contra nihil eorum quæ apparẽt, insurgere possumus: verùm ab omnibus his quæ occurrunt, vel inuiti vel sponte trahimur. quòd si noster exercitus non valens patris mandata obire succubuerit, nihilominus subleuabitur auxilio matris, scilicet eruditionis mediæ, quæ iura legésq; in aliis alias ciuitatibus

bus instituit. sunt item quidam qui maternis rebus cõemptis, paternas amplectãtur totis viribus, quos maximo honore sacerdotij dignatur recta ratio. horum acta si recenseamus, per quæ adepti sunt hoc præmium, cauillandi fortasse occasionem præbebimus imperitis, qui decepti obuiis rerũ imaginibus, latentes in obscuro vires earum non considerãt. nam qui vota, sacra, & omnes templi ceremonias tractant, sunt quod vix credas, homicidæ, fratricinę, familiarissimorum ac amicissimorũ interfectores, qui debuerant esse puri ex puris electi, nullo ne inscię ter quidem patrato cõtacti scelere. sic enim dicit scriptura: Interficiat vnusquisq; frarrem suum, & vnusquisq; vicinũm suũ, & vnusquisq; proximum suum. & fecerunt filij Leui, sicut locutus est Moses. & ceciderunt è populo in illa die circiter tria virorum milia. Tantæ multitudinis interemptores laudat, dicẽs: Consecrastis hodie manus vestras domino, vnusquisq; in filio suo & in fratre suo, vt detur vobis benedictio: quid igitur dicendum, nisi communi quidem iure hos reos fieri, accusante matre publica consuetudine: naturali verò iure absolui, patrocinante patre sermone recto & rationabili. nec enim, vt quidã opinãtur, viros interficiunt sacerdotes, animalia ratione prædita, quæ constant ex animo & corpore: sed quicquid est carni amicum à sua mente resecant: quòd existiment decorum esse sapientis legis cultoribus, alienare se ab omnibus rebus genitis, & habere illas pro hostibus. proinde fratrem non hominem, sed corpus animæ germanum occidemus, hoc est à diuina parte studiosa virtutis mortalem & affectibus obnoxiam separabimus. occidemus item propinquum, non hominem, sed sodalitium. hoc enim animæ & inimicũ est & familiare, alliciẽs eã in laqueos, vt affluxu rerum sensibilium mundata & obruta, nequeat ad ęlum caput attollere, salutaréq; natura illas diuinas atque pulcherrimas. interficiemus & proximũ, proximus autẽ menti est sermo qui profertur, probabilibus rationibus intermiscẽs falsas opiniones ad perniciem veritatis rei pretiosissimæ. cur enim nõ plecteremus hunc quoq; sophistã sceleratũ, & quidẽ supplicio conuenientissimo, nempe silentio (nam sermonis mors est silentium) ne posthac intellectus distrahatur eius argutiis: positque omnino alienatus à voluptatibus germani corporis, & propinquorũ vicinorũmq; sensuum præstigiis, solutus & liber dimissus, purè vacare his quæ intellectu percipiũtur. hic est qui dicit patri matriq; mortalibus parentibus: non vidi vos ex quo res

res diuinas cõtemplatus sum. qui nõ agnoscit filios, ex quo innotuit sapiẽtiæ. qui agnoscit fratres quotquot nõ sunt abdicati à Deo, sed saluari meruerunt per illius gratiam. hic est qui arrepto siromaste, quasi μαστύσας, & scrutatus naturas corruptibiles, quæ in cibo potúq; felicitatem collocãt, & ingressus fornacem (vt Moses inquit) accensam ardentémq; nimiis iniquitatibus, nũquam extinguibilem, vitam humanã videlicet, potuit mulierem per vuluam transfodere, quòd visa sit esse causa gignendi, vt quæ re vera patiatur magis quàm agat: atque etiam quemvis hominẽ substantiis affingentem affectus Dei autoris rerũ omnium. atqui hic homicida iudicaretur à multis qui libenter fauent mulierculis. sed Deus pater omnipotens dignatur eum laudibus maximis, & nũquam auferendis præmiis. ea fuerunt ingentia, & quidem germanitate quadam cõiuncta, pax & sacerdotium. erat enim egregium facinus, profligatis hominũ vulgi moreviuentium penè inuictis copiis, & cupiditatibus in animo ciuile bellum excitantibus, pacem cõstabilire: & ob hoc meritum non diuitias, non gloriam, non honorem, non principatum, non formã, non robur, non vilam dotem corporis, non terram, non cælum, non mundum vniuersum, sed antiquissimi numinis verum cultum honore summo dignum, & mirificum ordinem sacerdotij modis omnibus expetendum accipere. germana autem esse hæc præmia dixi nõ temerè, sed quia scio non posse verum sacerdotem fieri qui adhuc humanã & mortalem militet militiam, in qua vanæ opiniones ducũt ordines: sed requiri ad hoc virum pacatum, à bello tam alienum, vt etiam sit pacificus, perpetuóq; pacẽ colat sincerè ac simpliciter. tales sũt qui patrem & eius mandata magnificiunt, materna verò matrémq; ipsam negligunt. Infensus autẽ vtriq; pareti, sic loquẽs inducitur: Nescio dñm istum, nec Israẽlem emitto. Hic videtur aduersari tum cõtendentibus recta ratione ad Deum, tum indolem eruditione constabilientibus, cõfunderéq; cuncta modis omnibus. & sunt hodiéq; (nondum enim humanũ genus à mera malitia repurgatũ est) qui nec pietati erga Deũ, nec societati naturali hominũ quicquã tribuunt, vtriq; impietatẽ præferentes, nec Deo grati, nec fidi sui similibus: atq; ita oberrant per ciuitates pestes earũ maximæ, præ curiositate miscentes sẽ tã publicis q̃ priuatis negotiis, vel potiꝰ, si vera dicẽda sunt, subuertẽtes vtraq;: quos oportebat tãq̃ diros votis placato numine auertere. sunt em̃ pernicies omniũ in quos incidũt. quapropter

&

& Moſes decantat eorũ exitium,deletorũ prius quàm ipſi ſibi poſſent ſuccurrere,& propriis opinionibus abſorptorũ tanquã fluctibus.Dicamus igitur deinceps de his contrario genere hominum eruditionem rectámque rationem colentium.ad quos collati dimidiati erãt qui alterius tantũ parentis virtutes æmulabantur.hi ſunt & legũ, quas pater rectus & rationalis ſermo tulit,cuſtodes optimi,& morũ fideles diſpenſatores,quos inſtituit eorum genitrix eruditio.ab illo patre didicerũt honorare patrem vniuerſorum:à matre verò,nõ contemnere iura publicè recepta cõſenſu ciuium.Quãdo igitur meditator ille Iacob exantlans virtutis certamina,permutaturus erat aures pro oculis,verba pro operibus,profectum pro perfectione,benigniſſimo Deo volente illuſtrare mẽtis eius oculos,vt iam manifeſtè cerneret quæ prius auditu perceperat (oculis enim tutius creditur quàm auribus)inſonuit ei hoc oraculum:Non nominaberis poſthac Iacob,ſed Iſraël erit nomen tuum,quia cum Deo validus fuiſti,& cum hominibus. Eſt igitur Iacob diſcentis & proficiẽtis nomẽ,pẽdentis ex auditus viribus: perfecti verò Iſraël. nam viſionem Dei nomẽ id ſignificat. & quæ virtus poteſt eſſe perfectior,quàm eum Qui eſt videre?ergo qui ſummum illud bonũ vidit,laudatur à paterno maternóq; genere,fortis in Deo robuſtus apud dominum & homines,quoniam per hæc duo ſimul integrã illius boni poſſeſsionẽ adipiſcimur.edoctus enim cuſtodire leges patris,& iura matris nõ contẽnere, audebis ingenuè profiteri te obedientem patri filium,& placentẽ in conſpectu genitricis.An-non ſatis eſt cuſtodire iura probata genitis hominibus,ſocietatis gratia:ſimúlq; diuinas ſanctiones,ob pietatis amorẽ?Quapropter fatidicus Moſes per apparatũ ſacrorum,vtriuſq; rei perfectionem deſignat. non temerè enim nobis arcã intus & extra laminis aureis induit:nõ temerè ſummo ſacerdoti duas ſtolas attribuit,& duas aras ponit,exteriorẽ ad victimas,ad ſuffitus interiorẽ:ſed volens nos per hæc ſigna docere virtutes vtriuſq; ſpeciei.debet enim vir ſapiens & intus in anima inuiſibili,& in externis actionibus ornatus eſſe prudentia omni auro pretioſiore: quoties autẽ ab humanis ſtudiis ſecedens eum Qui eſt,ſolùm adorat, vnicolorem veritatis ſtolam induere,quã nihil mortale attigit.eſt enim linea,quæ materia non enaſcitur è mortalibus:rurſum quoties tranſit ad curam reipub.depoſita interiore alteram pictam & aſpectu mirãdam ſumere.cùm eñ magna ſit in vita varietas, opus eſt varia ſapientia

ſapientia clauũ tenentis gubernatoris hic in ara ſeu vita cõſpicua tergoris carnis cruoris& huiuſmodi corporeorũ videbitur magnam curã gerere,ne vulgarẽ multitudinẽ offendat,quæ bona corporis facit animi bonis proxima.in interiore verò omnibus rebus incruentis,incorporeis,non carneis,nec niſi rationalibus vtetur,quæ per thus ſuffimentáq; ſignificãtur.nam vt hæc nares,ſic illa totam animã explent ſua fragrantia.Sciendum tamen quòd ſapiẽtia cum ſit ars artium, videtur quidem variari diuerſis materiis,tamen verã ſuam ſpeciem immutabilẽ oſtendit acuto viſu præditis,& his qui nõ circumfuſa ei rerum mole diſtrahũtur, ſed ab arte ipſa impreſſum ei characterem perſpiciunt.Ferunt Phidiam illum ſtatuariũ ex ære,eboreauro,aliiſque diuerſis materiis cõfeciſſe ſtatuas, in quibus omnibus vna eadémq; ars emineat : vt non ſolùm eruditi ſpectatores,verùm etiam valde imperiti opificẽ agnoſcãt ex ipſis operibus. quemadmodum enim in gemellis natura eodẽ ſæpe vſa charactere penè indiſcretas ſimilitudines exprimit:pari modo etiã perfecta ars,cùm ſit naturæ imago & effigies,quando aſſumit diuerſas materias,format & imprimit eãdem cunctis ideam, vt hac maximè ratione fiant cognata germanáq; ac gemella eius opera. idem igitur efficiet ea quæ ineſt ſapienti potentia. tractans enim de eo Qui eſt,pietas nominatur & ſanctitas:cum autẽ de cælo diſſerit rebúsq; cæleſtibus, phyſiologia:meteorologia verò,cum de aëre varietatibúsq; huius & mutationibus, ſiue per integras vices anni quadripartiti quas horas nominãt,ſiue per ſingulos menſium dierúmq; circuitus cõtingentibus. ethica verò cũ de corrigendis moribus hominum:cuius ſpecies ſunt,politica ad reip.curam, & œconomica ad rei familiaris pertinẽs: atq; etiam ſympotica,tractans epulas ac conuiuia. rurſum alia facultas eſt regia,regẽdis apta hominib⁹:alia legislatoria,quæ vetat aut præcipit.omniũ eñ horum ſapiẽs, verè πολύφημος, id eſt multinominis,capax eſt,pietatis,ſanctitatis,phyſiologiæ, meteorologiç,moralis, ciuilis,domeſticç,regiæ,legislatoriçq; ſciẽtiæ,& innumerarum aliarum facultatum,in quibus omnibus vnam eãdémq; ſpeciem habere videbitur, in hac autem de quatuor prognatorum ordinibus mentione illud præterire nõ libet, quod cõfirmat hanc diuiſionem partitionémq; capitum. nam faſtuoſum hunc & per ſtultitiam inflatum filium parẽtes hoc modo accuſant,dicendo:hic noſter,digito indicãtes inobedientem cõtumacémq;,vbi demõſtratiuè dicendo hic.declarãt ſe &

se & alios genuisse,hoc est indoles generosas aut alteri parenti obsequẽtes aut vtriq;,quorum exemplum est Rubim. alios audiendi discendiq; cupidos,quorum est Simeõ. nam hic auditus interpretatur.item alios Dei supplices, quale est Ieuitarũ sodalitium.itẽ nonnullos canentes sonora nõ tam voce quàm mente hymnum gratiis agendis compositum, quorum præcentor Iudas, propter virtutem quæsitam labore voluntario. quosdam item mercedibus dignatos & muneribus,vt Issachar.alios contẽplatores cælestis numinis post derelictas sublimes cõsiderationes Chaldaicas,vt Abraham.alios à seipsis virtutem doctos, vt Isaac.item cõsilio viribúsq; pollentes amicos Dei. vt Mosen illum perfectissimũ.Meritò igitur istum contumacem,proteruum , symbola conferentem , id est peccata peccatis annectentem,magna minoribus,recentia veteribus,voluntaria non voluntariis,& tanquam vino calentem , per totam vitam ebrium debacchãtémq;,vt qui stultitię merum magnúmq; hauserit calicem,lapidari sacra lex iubet: quia & recti sermonis mandata patris sui,& disciplinæ matris suæ legitimas admonitiones sustulit : cumq; haberet fratres probos exemplum honestatis domesticum,ne horum quidem virtutem imitatus est,etiam prę-
uaricari ausus,vt corpus Deum sibi fingeret,& Typhum Aegyptio more coleret,cuius signũ erat iuuencus aureus:circa quem choreas ducendo insani,carmen concinunt,non suaue,quale in comessationibus,epulis,festisq; cõpotationib⁹,sed reuera lugubre funestúmq; ,tanquam temulenti, multóq; Lyeo laxati uestros animæ. Narratur enim quòd Iesus audito tumultu populi dixit ad Mosen:Clamor pugnantium auditur in castris.qui respondit:clamor iste,quantum ego audio, nõ ad pugnam aut fugam hortator est,sed ad pocula.móxq; propinquior castris , videt vitulum & choreas.Quid autẽ hoc ænigma significet,docebimus vt poterimus. Res nostræ nunc trãquillæ sunt & quietæ, nunc perstrepunt importunis tumultibus.cùm silent,habẽt pacem:ediuerso bellum implacabile cùm tumultuantur.testis est qui hoc expertus didicit,tantò magis idoneus.audito enim strepitu populi,sic solicitum eius curatorẽ ac præsidem alloquitur: clamor pugnantium auditur in castris.nam priusquàm in nobis excitarentur ad clamorem irrationales impetus,mens erat stabilior.postquam autem animę regio strepere cœpit dissonis vocibus, affectiones his excitatæ seditionem intestinam cõmouent.cæterùm castra ad bellũ nata vidẽtur.vbi enim aliàs rixæ sunt

sunt & pugnæ cõtẽtionésq;, & cætera pertinacis belli facinora, nisi in hac vita quã in corpore agimus , quod allegoricè castra nominat.hæc castra solet intellectus relinquere,quando numine correptus ad eum Qui est,accedit contẽplaturus ideas incorporeas.Tollens,inquit,Moses suum tabernaculũ,tetendit extra castra,nõ propè,sed procul.qua figura subindicatur, sapientem migrasse à bello ad pacẽ,& à mortali confusoq; exercitu ad patriam rationalium feliciúmq; animarum vitam diuinã. dicit autem & aliubi:cùm exiuero ciuitatem, expandã manus meas ad dominum,& cessabunt clamores. caue autem putes hæc loquentem hominem esse ex anima corporéq; contextũ,siue complexum,siue contemperatum , aut quomodocunq; tandem nominandum est hoc compositum animal,sed mentem sinceriss imam purissimámq;:quæ tantisper dũ in ciuitate corporis mortalisq; vitæ continetur se contrahit:& tanquam carcere inclusa, fatetur se non posse haurire liberiorem aërem. quòd si contingat eam ex hac ciuitate exire,quemadmodũ qui manicis pedicisq; ferreis soluuntur,sic solutos habens cõceptus animi cogitationésq;,liberis dimissisq; vtetur etiã actionib⁹,vt mox affectuum incitamenta cohibeantur.An-non voluptatis intensi clamores sunt:per quos quicquid libet impetrat?an-nõ & cõcupiscentiæ ferrea vox,minaciter flagitantis ministeria cessantiũ? an-nõ & aliorum affectuum multisonus est & clamosus strepitus?Verùm etiam si centum ora centúmq; linguas(vt poëtę loquuntur)vnusquisq; affectus habeat,ne sic quidẽ aures viri perfecti perturbare poterit, qui iã migrauit nolens in eadem cum eis ciuitate habitare amplius.cæterùm dicẽte illo cui tale quid accidit,corporeum exercitũ perstrepere bellicis clamoribus, procul pulso pacis amico silẽtio,sacer sermo assentit : nõ negat enim clamorem esse bellicũ,alterius tamen generis putat quã nonnulli existimant,scilicet non cedentium aut vrgẽtium, sed qualem nimio vino grauati solẽt attollere,quod enim dicit,ad pugnam hortãtium,perinde valet ac si diceret,prælio vincẽtiũ. nam valida pugna parit victoriã,sic sapiẽtẽ illum Abrahã post fusos fugatósq; nouẽ reges,videlicet quatuor affectus& quinq; sensus,qui prẽter naturã mouebant,inducit scriptura hoc hymno cõsirentem & agentẽ gratias:Extendo manus meas ad dñm Deũ excelsum,creatorẽ cæli & terræ,si à funiculo vsq; ad corrigiã caligæ accipiã ex oĩbus quæ tua sunt.ostẽdit aũt , quantum equidẽ intelligo, creaturã omnẽ,cælum,terrã,aquã , spiritum,

animam

animantes simul & stirpes. quisquis enim ad solum Deũ tendit animæ viribus & ab eo iuuari sperat, meritò dicit, nihil accipiũ ex omnibus rebus quæ tuæ sunt. non à sole diurnam lucem, non à luna cęterisq; sideribus nocturnum lumen, non ab aëre nubibúsq; pluuias, nõ ab aqua & terra potum cibúmq;, nõ ab oculis visum, non auditum ab auribus, non à naribus odoratum, non ab oris saliua gustum, non à lingua eloquiũ, non à manibus dãdi recipiendiq; facultatem, non eundi redeundiq; à pedibus, nõ respirationem à pulmone, nõ cõcoctionem à iecore, nõ ab aliis viscerib⁹ suũ cuiusq; vsum, nõ ab arboribus satisq; fructus annuos: sed omnia hæc ab illo solo sapiente, qui gratuitã suã benignitatem largissimè distẽdit per omnia, atq; ita prodest omnibus. quisquis igitur eum Qui est, potest cernere, & hunc rerũ autorem agnoscit, creaturas eius minus quàm ipsum honorabit, absq; adulatione dotes earũ cõfitens. est autẽ cõfessio iustissima hæc ipsa: nihil à vobis, sed à Deo totum accipiã, cuius possessio sunt omnia: tamẽ per vos fortassis accipiã. estis enim instrumẽta immortalis eius gratiæ. at incosinderatus cæcã habens mentem qua sola Qui est cernitur, hac quidẽ nihil vsquam videt. sed quæ in mundo sunt corpora complectitur suis sensibus, putans hęc esse causas omniũ. quamobrẽ aggressus deos sibi fingere, simulacris, delubris, & aliis innumeris statuis ex varia fabrefactis materia repleuit orbẽ terrarũ habitabilẽ, pictores fictoresque, quos legislator noster exterminat è sua rep. inuitãs propositis ingẽtibus præmiis tũ priuatim tũ publicè: vnde præter expectationem pro sanctitate inuecta est impietas. multorũ enim deorũ cultus in animis insipientium fit impietas, & honorem Dei negligunt qui mortalia cõsecrant; quibus non satis fuit solis lunæq; pro libito, atq; etiam telluris & aquæ vniuersæ imagines effingere, sed iam brutis quoq; ac stirpibus promiscuè diuinos honores concedunt. eos quomodo hymni victorialis autor increpet, iam ostendimus. Moses quoque pariter postquam vidit regem Aegypti, iactãtissimum illum intellectũ, cum p c curribus, id est instrumẽtalis corporis sex motibus, & cũ triũuiris eorũ præfectis, qui etiãsi nihil in rebus sit stabile, tamen putant de cunctis sentiendũ tãquam certis & immutabilibus: hos inquã vbi vidit meritas impietatis pœnas luisse, & suum exercitum incursationem effugisse hostium, egregiè prẽter opinionem seruatũ, hymnum canit Deo iusto veroq; remuneratori, à decentissimo & huic felicitati aptissimo exorsus carmen: quòd

equum & incessorem in mare proiecerit, & intellectum vectatũ à proteruo quadrupede, id est bruti affectus impetu, deleuerit, succursor & protector factus perspicacis animæ, cui perfectã salutem impertiit. idẽ vates & ad puteũ carmen occipit, nõ iam ob solum affectuum interitum. sed & ob acquisitam sapientiam possessionem incõparabilem, quã per puteum significat: quæ non in superficie sed in profundo habet laticem dulcẽ animabus sitiẽtibus honestatis, necessariũ potum ac suauissimum, priuatis autem nõ licet vel eruditionem haurire ex hoc puteo, sed solis regibus, quapropter dicitur: Saxo struxerunt eũ reges. Est enim officium magnorum imperatorum ædificare sapientiam, non istorũ qui armis terrã & mare subigunt, sed qui animæ potentiis varias in ea cõfusásq; turbas debellãt. horũ discipulos atq; familiares noscimus qui sic loquuntur: Pueri tui cœperũt summam virorum bellatorum qui nobiscum sunt. nemo est occisus, sed adduxit domũ domino quisq; vir quod inuenit. videtur hi quoq; rursum victoriale carmen occinere, perfectarum & principalium potẽtiarum cupidi. summarium enim & maximũ numerum rationũ fortitudinis à se captum ajũt: quos oportet bellicosos fuisse oppósitos duabus legionibus: quarum vnius dux est difficilis venatu timiditas: alterius verò, furẽs audacia, vtraq; bonæ mentis expers. pulcherrimè autem dictũ est, neminẽ esse occisum, ad significationẽ integræ perfectæq; fortitudinis: sicut lyra & omne instrumentum musicũ deficit etiãsi vnicus tantùm sonus discrepet: concinnum verò est quando ad vnum pulsum consonantes, eandem reddunt symphoniam. eodem modo & animæ instrumentum discrepat quidem quando aut audacia nimis intensum sonare cogitur iustò acutius: aut timiditate supra modum remissum in grauiorẽ sonum laxatur. tum verò demũ cõsonat, quando fortitudinis omnisq; virtutis toni contemperati omnes vnam concinnã melodiam efficiunt: cuius symphonię cõcinnitatisq; magnum argumentũ est, quòd offertur donũ Deo. hoc autem est colere cõuenienter eum Qui est, apertè confitendo ipsius donũ esse hoc vniuersum quicquid rerum natura cõtinet. dicit enim appositissimè: Vir quod inuenit, hoc obtulit donum. Vnusquisq; nostrum quamprimũ natus est inuenit magnũ donum Dei totum mundũ, quem ille sibi & suis charissimis largitus est. sunt autem etiã particularia dona, quæ & Deũ dare decet, & homines accipere, nimirũ virtutes, & his conuenientes actiones: quarum inuentionem plusquam ex-

temporalem,propter eximiam largiẽtis celeritatem qua vti so
let,nemo nõ miratur,etiam in eo qui nihil præterea magnum
habeat.ideóq; rogat,Quid hoc tam citò inueniſti fili, miratus
affectus boni celeritatem.ille verò qui accepit beneficiũ,conue
nienter reſpõdet:Quæ dominus Deus tradidit,traditiones em
& pręceptiones hominum tardę ſunt,quas autem Deus facit,ce
lerrimæ,vt etiam temporis motum ocyſsimum præueniãt.Hi
ſunt igitur duces qui ad fortitudinẽ & vim hortantes victoria-
lem ac gratulatorium hymnũ auſpicantur in choro, de quibus
modò diximus.alij verò qui ob fugã & imbelles animos clade
accepta lugubre canunt carmen,non tã vituperãdi quàm miſe
randi.haud ſecus ac qui à natura oblæſum corpus habent: qui-
bus vel mediocris languoris occaſio magnũ ad incolumitatẽ
affert impedimentum.alij verò nõ quòd molliores animi ner-
uos habeant ſuccumbunt inuiti,oppreſsi aduerſariorũ validio-
ribus viribus:ſed more volũtariam ſeruitutẽ ſubeũtium, vltrò
ſibi acerbos dominos aſciſcunt quãuis ingenui.& ideo cũvendi
non poſsint,miranda temeritate ipſi emunt dominos,idem fa-
ciendo quod ſolent iſti ebrioſi nũquam vino ſatiabiles. nam &
hi volentes non coacti magnã meri vim ingerunt, vt ſua ſpon-
te ſobrietate profligata ex anima ſibi conſciſcant delirium. ait
enim,Vocem hortãtium ad potationem ego audio:hoc eſt,non
inuitos furore laborantes audio,ſed vltrò ſibi accerſentes inſa-
niam.Omnis autẽ qui caſtris propinquat,vitulum videt ac cho
reas,& mox ipſe quoq; cõmouetur. in typhũ enim eiũsq; ſalta-
tores incidimus,quotquot prope corporea caſtra volumus gra-
dum ſiſtere,quãdoquidem cõtẽplatiui homines & res incorpo-
reas viſere deſiderãtes,cùm ſint ab omni faſtu alieniſsimi,lon-
giſsimè remoti à corpore,ſolent degere.proinde ora Deum ne
vnquã hortator fias ad pocula,hoc eſt,ne vnquã ſpõte præcedas
in via ferente ad ruditatẽ & inſipientiã. mala enim quę inuitis
accidunt,dimidio leuiora ſunt,cùm nõ grauẽtur à ſincera con-
ſcientia.quod votũ tuum ſi exaudietur,iam nõ eris priuatus am
plius,ſed honorem acquires maximum,nempè ſacerdotium.ſo
lorum enim propemodum ſacerdotum & Dei cultorũ eſt offi-
cium ſine vino ſacra facere:cp vinum & quicquid creat delira-
tionem,ſanitati mẽtis ſit cõtrarium. Locutus eſt,inquit, dñs ad
Aaron dicens:vinum & ſicera nõ bibetis tu & filij tui tecum,qñ
ingrediemini in tabernaculum teſtimonij,aut accedetis ad al-
tare,& non morieminilegitimum ſempiternum in generatio
nes

nes veſtras,quo à profanis,ſancta,& ab impuris pura diſtinguã
tur.Aaron autẽ eſt ſacerdos,quod nomen interpretatur monta-
nus,ſublimia celſáq; ſapiens ratio,non per iactãtiæ molem ina
ni faſtu turgidã,ſed per magnitudinẽ virtutis,quæ mentẽ vltra
cęlum attollẽs,non ſinit cogitare quicquam humile.qui autem
ſic affectus eſt, merum & omne venenũ inſaniam afferens nun-
quam vltrò ſibi admouebit.incumbit enim ei neceſsitas vt aut
ſacroſancta tabernaculi penetralia ingreſſus ſecretis ſacris o-
peretur,aut ad altare accedẽs victimas pro ſua populíq; ſalute
immoler.quæ negotia ſobrietate opus habent atq; ſolertia. me
certè ſubit mandati huius admiratio.Sicut enim venerãda res
eſt,ſobrios & ſui cõpotes ire ad vota & ſacrificia:ſic ediuerſò ri
dicula ſi quis corpore animóq; præ vino labãte id facit.niſi for
taſſe quoties domini & parentes & principes adeundi ſunt, cu-
rare decet ſeruos & filios & ſubditos vt ſobrij ſint,nequid dicto
factóve peccent,néve pœnam incurrant,ſi videantur dignitatẽ
maiorum contẽnere,aut ſi clemẽtius cum eis agatur, certe irri
deantur:omnipotentẽ verò patrẽ aliquis adoraturus cibum,po
tum,ſomnum,cæteráq; quorum vſum natura poſtulat non mo-
derabitur?malétq; ad lautiorẽ victũ declinãs imitari luxu per-
ditos?& oculis nimio vino grauatis,vacillante capite, obliqua-
ta ceruice,crapulam ructans, totóq; corpore languidus , aquã
abluendis manibus aut aras attinget ac victimas?atqui tali nõ
eſt fas vel procul ſacros ignes intueri.quod ſi hæc intelligãtur
nõ de tabernaculo altariq; conſtructo ex viſibili & inanima &
corrupribili materia,ſed de illis inuiſibilibus ſola mẽte cernẽ-
dis,quorũ iſta ſunt ſenſibiles imagines,tãtò magis obſtupeſcet
ad huius præcepti miraculũ. quoniã enim omniũ rerum aliud
exemplar aliã imaginẽ fecit opifex , virtutis quoq; archetypũ
primò fecit , quo mox expreſsit characterẽ ei ſimillimũ. quod
quidẽ archetypũ ſignaculũ incorporeũ idea eſt:imago autẽ ex-
preſſa corpus iam,ſenſibile quidẽ ſuaptè natura,nõdum tamen
expoſitũ ſenſui:ſicut in altiſsimi oceani gurgitibus enatũ lignũ
diceremus poſſe quidẽ vri, nõdum tamẽ igni obnoxiũ, quippe
marino humore madidũ.Ergo tabernaculũ & altare intelliga-
mus ideas,alterã virtutis incorporeæ ſignificatiuã,alterã ſenſi-
bilis eius imaginis.altare quidẽ,& ſuperimpoſita,videtur faci-
lè:vel quia ſunt in atrio foris,vel quia noctu ac interdiu perpe
tuis illuſtrãtur ignibus:tabernaculũ verò & quicquid eo cõti-
netur, nõ patet oculis:nõ ideo tantũ, quia ſitũ in penetralibus,

verùm etiam quia propinquanti, aut curiosius intuenti, sine cle
mentia supplicium lex intentat: nisi quis integer sit & purus ab
omni magna paruáq; noxa, omnibus naturæ dotibus præditus,
nã huic permittitur vt quotannis semel ingressus inspiciat non
videnda cæteris, quando in hoc vno incorporeorum incorrupti
biliúmq; bonorum alatus amor cælestis inhabitat. is quãdo ab
idea perculsus sequitur signaculũ illud quod particulares virtu
tes exprimit, considerando mirandóq; pulchritudinem eius di
uinissimã, ad quam accedit expressam ab illo archetypo, mox
eũ subit ruditatis & ineruditionis obliuio, succedente eruditio-
nis ac scientiæ memoria. & ideo dicitur: Vinum & sicera nõ bi-
betis tu & filij tui tecum, quando ingrediemini tabernaculum
testimonij, aut ad altare accedetis, quæ verba non tã interdicen
tis sunt, quàm decernentis pro sententia. nam interdicens sic lo
queretur: vinum quando sacrificabitis ne bibatis. q verò senten
tiam profert, mauult dicere non bibetis. nõ est enim possibile
vt insciti㠠causam ebrietatis delirationisq; animę, in se admit-
tat, qui iustitiam meditatur, & oblectat se per singulas virtutũ
species. solet enim scriptura hoc vocare tabernaculum testimo
nij: siue quia verax Deus virtutis testis est, cui non sine bono no
stro credimus: siue quia virtus confirmat animas extirpãs cogi
tationes incertas ac dubias: & in vita quasi pro tribunali verita
tem reuelãs. Ait enim propheta nõ moriturũ qui sobrius sacri-
ficat: quòd ruditas mortem, immortalitatẽ afferat eruditio. nã
sicut nostris corporibus interitũ morbus, incolumitatẽ affert, sa
nitas: itidẽ animas prudẽtia seruat, cùm ipsa sit mentis sanitas:
imprudentia verò interemit, cùm sit morbus earũ insanabilis.
Addit autẽ disertè, hoc legitimũ æternum: docens nos immor-
talem hanc legem esse inscriptã naturæ tabulis, quæ pronũtiat
eruditionẽ rem saluberrimam, insciti㠠verò causam morbi ac
interitus, quin & hoc inde discimus, id quod verè legitimũ est:
consequenter æternũ esse, quãdo & recta ratio, quæ legis vicem
obtinet, non est corruptibilis, nam ediuersò quicquid iniquum,
vix vno die durabile à seipso dissoluitur, cõfessione omniũ qui
sapiunt, propriũ autem legis & eruditionis est, profana à sacris,
ab impuris pura discernere: sicut ediuersò iniqtatis & ineruditi-
onis, inter se pugnãtia cõfundere cõmisceréq; omnia. Quam-
obrem & Samuël regum prophetarúmq; maximus, vinum &
quicquid epotum inebriat, sicut sacra eloquia testantur, ad ex-
tremum vsq; dicẽ non bibit. ascriptus est enim in diuinum exer
citum,

citum, qui nunquam imperatoris sapientissimi prouidẽtia de-
stituitur. is Samuël fuit fortassis homo, accipitur tamen non vt
cõpositum animal, sed vt mẽs, solo Dei cultu ac ministerio gau
gens. interpretatur enim ordinatus Deo, eò q; actiones eas quæ
à vana gloria proficiscũtur, grauem turbationẽ ordinis existi-
met. hic ex humana matre nascitur, cuius nomẽ interpretatur
gratia. nã sine diuina gratia nõ est possibile vel deserere mor-
talia, vel immortalibus semper ahærere. cæterùm quæcunque
anima impleta fuerit gratia, gaudet confestĩ & ridet exultátq;.
bacchatur enim, ita vt vulgò ebria videatur insanire rapta ex-
tra se. & idem dicitur ad eam à quodam puerulo, non vno, sed à
quolibet iuueniliter petulante: Quousque temulenta es? aufer
istam temulentiam à te. Solet enim correptorum numine non
solùm anima concitari ceu quodam œstro, sed & corpus erube-
scere incandescéréq;, interno gaudio prorumpẽte in exteriora:
quæ res multos insipientes decipit, qui sobrios vino madere au
tumant. est tamẽ quædam ebrietas etiam sobriorum, qui bona
mera hauriunt, & propinationes à perfecta virtute accipiunt.
cæterùm qui temulenti sunt, ne degustant quidem prudẽtiam,
qua abstinendo famem eius sentiunt cõtinuam. meritò igitur
ad iuuenilem irrisionem venerandæ austeræq; vitæ insultantẽ
respondetur: Mulier dura dies ego sum, vinum aut potum ine-
briantem non bibi, & effundam animã meam coram domino.
Ingẽtes opes animæ, quæ gratiis Dei plena est, primum duram
diem vocat seipsam, respiciens illudentem puerulum. nã huic
& cuius insipienti aspera, ardua, difficillimáq; videtur via du-
cens ad virtutem sicut & quidam è priscis testatur, dicens:

Omnino vitium facilè est contingere cuiuis.
Contrà virtutem sudoribus vndique diui
Præsepsere, & longus ad hanc perq; ardua callis,
Asper & est primum: sed vbi alta cacumina victor
Contigeris iam fit facilis, licet ardua dudum.

Deinde negat se vino & potu inebriante vsam, & perpetua vitæ
sobrietate gloriatur. nã obtinere cogitationem liberã, puram,
immunémq; ab affectionibus perturbatricib⁹, res est profectò
admiratione dignissima. Vnde fit vt intellectus sobrietate me-
ra saturatus, semper & per omnia cũ Deo versari appetat. Quid
enim aliud sibi volunt illa verba, Effundã animã meã in con-
spectu domini, nisi totam meipsam ei consecrabo? id fit quoties
quis abruptis quibus prius stringebatur vinculis, quæ mortalis

vitæ indiderant vana ſtudia,exolutus omnibus, & intãtum exſpatiatus,extentus,effuſusq;,vt vel ad extremos mundi pertingat terminos,ad pulcherrimã celeberrimámq; illam Ingeniti contẽplationem penetrat.hic igitur chorus ſobriorũ eſt,eruditionem ducem ſequentium:alter verò prior ebriorum, cuius princeps inſcitia fuerat.Quoniam autẽ ebrietas nõ ſolùm deliberationem ſignificauit,natam ex ineruditione,ſed & in totũ ſenſus priuationem,quam in corpore nimium vinum producit,in anima verò ignoratio eorũ quæ meritò ſciri deberent:ſupereſt vt dicamus paucis de ignorantia,duntaxat ea memorãdo quæ ſunt opportuniſsima.quis igitur eſt morbus corporis, cũ quo conferẽda ſit ignorantia? aut cum cuius ſenſus priuatione conferri poteſt:certè qui oculis auribúsq; mulctati ſunt, nihil vel videre vel audire valent,diei luciſq;,propter quæ ſola(ſi verum fatendum eſt) vitam expetimus,neſcij:& in perpetuis tenebris ſempiternáq; nocte habitant,ſurdi ad parua magnáq; omnia: quos meritò vita communis impotentes ſolet nominare. nam etiamſi reliquæ corporis vires vniuerſæ incolumes ſint & abſolutiſsimæ,tamen ſupplãtatę ab orbitate oculorũ auriúmq;,magno caſu corruunt,vt nõ amplius poſsint reſurgere.id eſt quod hominem fulcit,verbo quidem pedes ſunt,reuera autẽ auditus viſúsq;:quos donec habet integros,erectus incedit, priuatus verò his,proclinatur & è medio tollitur.iidem omnino ignorantiæ ſunt effectus in anima,lædentis eius viſum auditúmq;, nec lucem nec ſermonẽ in eam intrare ſinẽtis:hunc nequid doceat, illam ne res indicet:atq; ita offuſis irrationalib⁹ tenebris profundiſsimis,ex formoſiſsima animæ ſpecie ſurdum ſaxũ reddit̃.nam ignorantiæ contraria ſcientia quodámodo animæ pro oculis eſt & auribus:quippe quæ & intẽdit animũ in ea quæ dicuntur,& res diſpicit:nec vnquam vel videndo vel audiẽdo fallí ſuſtinet:ſed quicquid auditu ſpectatúq; dignum cenſet conſiderat cõtemplatúrq;:& ſi fortè itinere terreſtri aut nauigatione opus eſt,peruadit vſq; terræ ac maris terminos,vt plura videat,& aliquid recẽtius audiat. impigerrimus enim eſt amor ſcientiæ,inimicus ſomno,amicus vigiliis.proinde ſemper excitans & acuens cogitationem, cogit eam obambulare omnia, auditũ faciens auidum.& ingentẽ ei diſcendi ſitim inſtillans, ergo ſciẽtia viſum auditúmq; præbet. quibus freta bene ſe gerit anima.nã qui videt audit q;,ſcit quid ſit vtile,& id experẽdo, fugiendóq; cõtrarium, proficit.ignorãtia verò grauiorẽ quàm corporis

corporis mulctationẽ animæ inferens,omniũ peccatorũ cauſa ſit:quãdo caret omni externa ope,vt quæ nec ipſa ſibi proſpicere poteſt,nec præmoneri ab aliis.proindevſquequaq; deſtituta, & derelicta à cuſtodibus ac præſidibus,à quibusvis hominibus rebúsq; patitur inſidias.cauẽdum igitur ne vnquã tãtam meri vim ingeramus,vt ſenſus officium non faciãt: néve tam longè diſcedamus à ſciẽtia,vt ignorãtia ſuas denſiſsimas tenebras in anima poſsit ſpargere.Sunt aũt duo genera ignorãtiæ,ſimplex alterũ prorſus ſenſu carẽs:alterũ duplex,cũ quis non modò inſciẽtia tenetur,verùm etiã putat ſe ſcire quæ haudquaquã ſcit, elatus falſa opinione ſapiẽtiæ.prius malũ eſt leuius, vt quod leuiora peccata gignit,pleráq; inuolũtaria,ſecundũ verò maius, vt quod maiora parit,nec ſolùm inuolũtaria, verũ etiã iniqua de induſtria.tálibus mihi videtur Lot ille filiarũm genitor eſſe obnoxius maximè,qui maſculum & perfectũ in anima germẽ educare nõ potuit.duas em̃ filias ex vxore in ſaxũ pòſt mutata ſuſcepit,quã nõ aberrauerit ſi quis appellet cõſuetudinẽ inimicam veritati ſuoptè ingenio,& quoties ab aliquo ducitur à tergo reſtitantẽ,reſpectãtémq; antiquas ſodales,& in morẽ inanimæ ſtatuæ remanentẽ in earũ medio.filiarũ autẽ ſenior quidẽ vocabitur cõſilium,iunior verò aſſenſio. nam cõſilio comes eſt aſſenſio,poſt aſſenſionẽm autem nemo conſultat vlterius.mens igitur ſedẽs in ſuo conſiſtorio,ſolicitare filias incipit,& cũ grauiore quidem conſilio conſiderat atq; ſcrutatur ſingula,cum iuniore verò aſſenſione facilè quibusvis annuit,vt infeſta ꝑ amicis complectatur,ſi modò voluptatis eſca inuitet vel minima. hęc autẽ ſobria quidẽ cogitatio nõ ſuſtinet,ſed occupat à temulentia:& velut vino extra ſe rapta,ideo dicitur:Potauerũt patrẽ vino:vt omnino impos fieret ſenſuum intellectus,qui prius vidẽbatur idoneus per ſe ad conſultãdum de rebus vtilibus,facilè tamen quibusvis veriſimilibus vt veris certiſq; aſſentiẽs:cũ natura humana haudquaquã ſufficiens ſit manifeſtè quicquam diſpicere,& vel quaſi vtile ac verũ eligere,vel vt falſum ac inutile fugere.multũ enim tenebrarũ offuſum corporib⁹ rebúsq; non ſinit ſingulorum naturã conſpici:imò etiã ſi quis curioſior aut diſcendi cupidior conetur introſpicere proprius,tanquã luminibus orbati offenſans,prius quàm aliquid apprehẽdat prolapſus fruſtratur.nã ne prælucente quidẽ eruditione intellectus proprium inde lumẽ ſibi valens accẽdere,ad res inſpiciẽdas nõ tam iuuatur quàm impeditur.ſic enim natura cõparatũ eſt, vt

paruus splendor extinguatur à magnis tenebris: quo extincto nulla est visus vtilitas. quisquis autē sibi placet vel consilio vel facultate discernendi inter fugienda & sequenda, monēdus est: si earundem rerū eædem & indiscretæ semper nobis imaginationes acciderent, fortasse necessariò sequuturū vt quas nobis natura dedit iudicādi facultates geminas, sensum & intellectū, tanquam veraces admiraremur, nec decipi faciles, quippe quæ prim› aspectu quid expetendum, quid fugiendum videant. sed quoniam cōpertum est nos aliàs aliter ab eis affici, nō possumus quicquam certò asseuerare, cùm id quod apparet nō maneat sit mum, sed in varias subinde transformetur facies. necessum est enim vt instabilis imaginationis instabile sit etiam iudicium, idq; multis de causis: quarum prima est animalium nō vna tātùm parte, sed plures penè quàm dici potest differētiæ, in generatione horū & habitudine, in cibo & victu, in his rebus quas expetūt & fugiunt, in sensuum actionibus & cōmotionibus, in corporū animarúmq; innumerabilibus proprietatibus. nam vt omittamus ista quæ iudicāt, inspice quædā ex his quę iudicant, vt chamæleontem & polypū illum aiunt mutabilē colore semper loca referre in quibus degit: hunc verò saxa quibuscunque adhæserit, forsan à natura saluti eius prospiciēte donatum hoc versatilis coloris remedio cōtra pericula. Vidistin' vnquam columbæ ceruicē solaribus radiis expositā quàm multis modis colores variet? puniceum, ceruleum, igneum, & carbūculi speciem referentē, pallentem item, rubentémq;, & alios omnigenos, quorum ne vocabula quidē memorare sit facile. apud Scytharum quoq; gentem, quem Gelonos vocant, fertur mirādum animal, rarò quidem, nasci tamen, tarandum nomine, magnitudine bouis, facie verò ceruo quàm simillimum. de hoc narrant, pilum eius omnia propinqua, siue arbores, siue alia, colore imitari, & per eam similitudinē fallere in quēcunq; inciderit, atq; ita magis quàm viribus periculū à venatoribus imminēs euadere. hæc & similia certissimū argumentum sunt, nos non posse quicquam certò cōprehendere. deinde vt omittamus animalia reliqua, soli homines immane quantum in rebus omnibus inter se differunt: qui nō modò aliàs aliter ne iisdem iudicant, sed & alij aliter. dum iisdem quidam delectātur, quidam offenduntur. nam quæ his probantur, aliis displicent: quæ hi vltrò accersunt vt domestica, alij procul in malam rem profligāt vt alienissima, equidem fortè fortuna theatrum ingressus aliquo

ties

ties, animaduerti ad vnū carmen tragœdorū citharœdorúmve in scena certantiū alios sic demulceri, vt non temperarent sibi quin assurgentes acclamarent & applauderent: alios nō magis moueri hoc, quàm illos ipsos gradus saxeos quibus insisterent: alios in tantum offendi, vt è theatro se proriperent vtraq; manu cōpressis auriculis, nequid ex eo sono reliquū molestiā crearet fastidiosis animis, quid attinet ista dicere? vnusquisq;, si ipsū per se cōsideres, quod vix est credibile, innumeras mutationes in corpus animāq; recipit, quæ modò expetierat fugiēs, haudquaquā mutata, sed in eodem statu manentia. eadē enim aliter à sanis accipiūtur quàm ab ægrotis, aliter à vigilantibus quàm dormientibus, aliter à pubescentibus quàm senescentibus: imò qui stat alias quàm qui mouetur imaginationes concipit, alias intrepidus quàm timidus: item mœres quàm gaudēs, infensus quàm beneuolus. Quid opus verbis prolixioribus? dicam compendiò: quiuis corporis animæq; motus, siue iuxta naturā siue cōtrà factus, causa est vt quæ apparēt, mutari videantur, inconsistētibus somniis simillima. nec minima causa imaginationū inconstātiæ sita est in consideratione, in distantiis, in locis quibus cōtinentur singula. an non videmus in mari pisces extētis natātes pinnulis semper maiore specie quàm qua re vera sunt? itidem remos vel rectissimos, fractos in aqua videri cōtingit. hæc longè falsissimas imagines obiicientia solent mentē decipere. interdum enim cùm sint exanimata, putantur viuere, & ediuersò quæ viuunt, esse mortua. item quæ stant, moueri: quæ mouentur, stare: quæ accedunt, recedere: quæ recedunt, accedere. breuia videntur, quæ prælonga sunt: quæ angulos habent, diceres teretia: aliáq; innumera fallūt aspectū, quibus nemo prudens tāquā certis subscriberet. quid qualitates factitiæ, in quibus addidisse detraxisseve aliquid multū profuerit aut obfuerit, præsertim in his quæ tractāt medici? nanq; horum compositiones recipiunt qualitates certis terminis dimensas & regulis citra quas non licet cōsistere, sicut nec progredi vlterius tutum est. nā diminutio remittit eorū vim, sicut intēdit additio. Vtrūque autem noxam affert: alterū ob virium defectum inefficax, alterum violente lædens præ nimietate earū. leuitates quoq; ac asperitates, densitates oppilationésq;, & his contrariæ raritates apertionésq; quantū ad auxiliū noxámve cōferant manifestum est. Ac ne illud quidem ignotum, q› penè nulla res, si consideres ipsam per se, intelligitur, sed collatione cū suo cōtrario exami-

p v natur

natur,vt paruum collatum cum magno,aridum cum humido, frigidũ cum calido,graue cum leui,nigrũ cum albo,infirmum cum valido,purum cũ multo.Similiter etiam quæcunq; ad virtutem referuntur aut vitium,vtilia noscuntur per noxia,honesta adhibitis ediuersò turpibus,iuxta & in genere bona cũ iniustis & malis cõpositа. deniq; quicquid aliud in vniuerso mũdo considéraueris,ad eandẽ formulã iudicari cõperies. Nam per se vnumquodq; cõprehendi non potest,sed cum altero cõparatum venit in notitiam.Quicquid autẽ de seipso testari non potest,egẽs alterius patrocinio,infirmã fidẽ habet.itaq; sic quoq; coarguuntur qui facilè de quavis re vel negant vel asserunt.nec mirũ:nam si quis vlterius in res progrediatur, & colluſtret eas sincerius,sciet quod ne vna quidẽ res iuxta simplicẽ suam naturam nobis occurrit,sed omnes multipliciter tẽperatę mixtæq; Colores sine mora comprehendimus.at quomodo?nónne foris cum aëre ac lumine,intus in ipso visu cũ humido? dulce verò & amarũ quomodo probaretur absq; oris humoribus? quid sapores grati naturę vel ingrati?quid ex suffitu odores,nũ simplices sinceráſq; naturas præ se ferunt?an potius mixtas ex ipsis & aëre,interdum etiã ex igne liquãte horũ corpora,& ex facultate quæ inest naribus?Ex his sanè colligitur,nec colores à nobis percipi,sed temperaturã constantẽ ex subiectis & lumine: nec odores,sed mixturã quæ cõstat è corporũ exhalationibus & omnium capace aëre:nec sapores,sed id quod cõficit è re gustabili,& humore saliuaceo.Hęc cùm ita se habeãt,dãnãda est stultitia,seu arrogantia,seu temeritas eorũ, qui facilè vel asserere, vel negare de quavis re sustinẽt.si em̃ simplices facultates absunt,mixtæ verò & collatitiæ nos fruſtrãtur, impossibile est vt cernãtur inuisibiles,& per mixta intelligatur vniuscuiusq; forma,ad eam mixturã cõferẽtis suã portionẽ.Quid igitur superest,nisi vt necessariò suspendamus sentẽtiã?Illa quoq; deterrẽę ne temerè credamus incertis,quæ penè per totũ orbem diffusa sunt,cõmunem tũ Grẽcis,tum barbaris in iudicãdo lapsum inducẽtia quænã?institutiones ab ætate tenera,consuetudines patriæ,leges antiquæ,ex quibus vniuersis in nullo cõsentiunt oẽs, sed per singulas regiones,gentes,ciuitates,vicos deniq; ac domos,saltẽ viri discrepãt à mulierculis,& pueri à cæteris. Namque nobis turpia videtur,illis honesta:quæ decẽtia, illis indecora:iniqua,iusta:impia,sancta:legitima,illegitima: vituperãda, laudabilia:puniẽda,honore digna,& cætera decernũtur contraria.

ria.Sed quid opus est his immorari prolixius, cũ reuocent nos magis necessaria?q; si quis velit omissis aliis recentioribus spectaculis,inquirere in præsens capitulũ diligentius, & examinare singillatim educationes,mores, leges, regionum,gentiũ,locorum,ciuitatum,subditorum, principum, clarorum,obscuro rum,liberorum,seruorum,doctorum,indoctorum, non vnam alterámq; diem.nec mensem aut annũ,sed totam vitam in hoc conteret vel longissimã:nihilominus pleraq; considerationem eius effugient.cùm igitur alij ab aliorum iudicio non modicũ distent,& adeò discrepent, vt pugnent etiam inuicẽ, necessariò cõsequitur vt etiã allabantes imaginationes rerũ differant inter se,& pugnantes sint de his sententiæ.quæ cũ ita sint,quis est tam demens & delirus vt, certò affirmare audeat,hoc aut illud esse iustũ,prudens,honestũ,vtile?quicquid enim hic decreuerit, alius irritabit meditatus à teneris vnguiculis cõtraria.Equidẽ nõ miror si miscellanea cõfusáq; turba,mor ũ legúmq; ; vtcũq; inductarũ serua,ab incunabulis obedire his haud secus ac dñis atq; tyrãnis assueta,& animã cõtusa colaphis,nihil magnũ & virile valens sapere,credit acceptis semel maiorum traditionibus:& mentem sinens inexercitatã,sine scrutatione ac examine vel affirmat vel negat.philosophos quos vocãt miror,quorum pleriq; simulantes se venari manifestã in rebus certitudinẽ, ca teruatim diuisi,decernunt dissona,interdũ etiã contraria, non de vna quapiam haud magni momẽti re, sed propemodum de omnibus magnis paruísq;,de quibus solẽt quærere.cũ enim hi mundum infinitũ inducant,illi finitũ:hi creatum affirment,illi negẽt:hi sine præde principéq; temerè arbitratu suo ferri eum contendant,illi credant prouidentia,curáq; mirifica & vniuersum & partes eius Deũ regere ac gubernare ita vt in tuto sint: qui fieri potest vt de subiectis rebus eosdem cõceptus habeãt? iam quæ in natura boni considerãda imaginationẽs obueniũt, nónne suspendere assensionem potius quàm assentiri cogunt? dum alij bonum esse cẽsent solùm honestum,idq; reponunt in anima:alij diuidũt hoc in quasdam minutias,& vsq; ad corpus externáq; protendunt.hi dicunt felicitatem à fortuna cõcessas, corporis esse satellites,vt sanitatem, robur, integritatem, omnium sensuum,& huiusmodi cætera stipantia regiam animã, cùm enim tres sint bonorum ordines,tertium & extremum secundi & medij propugnatorem esse: secundum verò primi mu nimentum protectoriúmq; factũ maximum.De his ipsis, & de diuersis

diuersis vitæ rationibus,de finibus ad quos actiones omnes dirigendæ sunt,déq; aliis innumeris quæ tractantur in rationali morali,naturaliq; philosophia,disceptationes nascuntur ineffabiles,de quarum nulla in hodiernum vsq; disceptatores isti cõsentiũt,meritò igitur cum duabus filiabus,cõsilio assensionéq;, coniunctus & vnà cubans intellectus,ignorantia laborare inducitur.dicitur enim,& nesciuit quando accubuerunt, aut quãdo surrexerunt filiæ.nam nec somnũ,nec vigiliam, nec quietẽ, nec motum videtur certò cõprehendere:sed etiã cùm optimè cõsuluisse putatur,inconsultissimus deprehẽditur,rebus ad expectatum finẽ non peruenientibus:& quoties subscribere quibusdam vt veris placuit,facilitatis incurrit infamiã,quamprimùm cõperiuntur incerta dubiáq; , quibus prius crediderat vt certissimis::itaq; cũ negotia soleãt cõtra opinionẽ cadere, nihil tutius fuerit quàm assensum suspẽdere. Hactenus de his,nũc vertam sermonem ad sequẽtia.diximus suprà temulẽtiæ nomine significari etiã illud quod multis sæpe attulit noxas maximas iguaui vẽtris studiũ,cui deditos videre licet, etiãsi omnes corporis lacunas expleuerint,adhuc tamen inexpletas ac inanes habere cõcupiscẽtias. isti quãuis præ saturitate distẽt ad modicũ tempus tanquã athletæ lassi respirãt, tamen mox ad idẽ certamen reuertũtur.Proinde rex Aegyptiæ regionis,id est corporis, paulò antè infensus visus pincernæ ministro temulẽtiæ, mox ei recõciliatus in sacris libris introducitur,gliscẽte cõcupiscẽtia tactus eius desiderio,idq; in die natiuitatis corruptibilis, non in incorruptibili luce illius Ingeniti luminis.dicitur enim fuisse dies natalis Pharaonis,qñ è carcere principẽ pincernarũ reuocauit ad ministeriũ.hoc enim propriũ est amatori corporis, vt præclaras putet res natas & corruptiles,eò q; densissimis tenebris præpediat,quò minus noscat incorruptibiles. ideo statim principium voluptatẽ temulentiã,eiúsq; ministrũ beneuolentia cõplectitur.Sunt autẽ luxuriãtis animæ tres familiares cubicularij,princeps pistotũ,princeps coquorũ, princeps pincernarum.quorum admirandus ille Moses sic meminit: Et iratus Pharao duobus eunuchis,pistorum principi & pincernarũ principi,misit eos in carcerẽ principis coquorum.est autẽ & coquorum princeps eunuchus.dicit enim aliubi:abductus est Ioseph in Aegyptũ.& emit eum eunuchus Pharaonis princeps coquorum.& rursum:Vendiderũt Iosephũ spadoni Pharaonis coquorum prĩcipi.sed cur nec viro nec mulieri cõmittũtur dicta officia?

cia? An quia seminare viris,semẽ excipere mulieribus à natura datũ est,ex quorũ cõgressu & natiuitas omnium & generis conseruatio prouenit.sterilis autẽ castratáq; animæ officiũ est gaudere pistoriis operib⁹ sumptuosis atq; poculis,& curiosis condimẽtis cupediariorũ,vt quę necvirtutis verè masculũ semẽ emittere valeat,nec emissum excipere nutriréq; ,sed tanquã exile sarxosumq; aruũ,tantũmodo apta sit ad corrũpendum ea quæ semper viuere debuerãt. Hic decretum statuitur cõmuniter omnibus vtilissimũ,quòd quivis opifex voluptatis non gignit sapiẽtiam,cùm nec mas sit nec fœmina: & cũ nec indere nec excipere sit idoneus semina ad immortalitatem facientia, meditatur quod turpissimum est in vita exercitium, vt corrũpat incorruptibilia,& extinguat insitos naturæ igniculos inextinguibiles. taliũ nulli Moses permittit ingredi ecclesiã Dei. interdicit eñ ne spado & exectus ingrediatur in ecclesiã domini. quid enim nõ valenti sapientiã gignere profuerint sacræ cõciones auditę, cui fides exacta est,nec potest seruare depositũ vtilissimorũ vitę dogmatum . proinde tres sunt qui curant conuiuium humani generis,princeps pistorum,pincerna,cupediarius. meritò,quia sunt tria quibus vti & frui cupimus:cibi,cupedię,potus.sed alij cõtenti sunt solis necessariis,quæ ad salubriter liberalitérq; viuendum requiruntur:alij quęrunt immodica,nimia,superflua, quę appetitus excitant,& corporis lacunas multitudine onerãt ac opprimũt,magnos & varios morbos parere solita.Etvulgus quidem voluptati,concupiscentiis affectibúsq; deditotũ , sicut in ciuitatibus plebeij,non inuidiosam vitam viuẽtes,& paucis rebus opus habẽtes,nõ egẽtvariis curiosisq; ministeriis,cõtenti simplicibus coquis,pincernis atq; pistoribus. qui autem putant se imperare ac regnare in viuendo suauiter,& ad hunc scopum omnia minora maioráq; referunt,dignos se æstimant ministris principibus coquorum,pincernarũ,pistorúmq; , hoc est in vnoquoque horum absolutissimis.nam placentarũ, popanorum,liborúmq; varia genera,non materiis tantũ sed & modis conficiendi formisq; diuersa,non tautùm ad gustum , sed & ad aspectum illiciendũ curiosè inuenta,exercẽt pistores eximios. examen autem vini in lotium abeuntis facilè nec lædentis caput,aut contrà augẽtis sanguinem & olentis suauiter, multum parúmve aquæ ferentis,& ad vehementem intensãmq; , aut remissam lenémq; potationem facientis,cæterorúmq; similium, ad pincernarũ præfecti officiũ pertinet,in hac arte absolutissimi.

mi.cæterùm pisces auésq; & id genus alia parare,& obsonia cõ dire callent insignes cupediarij,non tantùm quæ auribus didicerunt & oculis,verùm etiam quotidianis experimẽtis,dum vitæ delicatæ ac tenellæ,sed non optãdæ,semper noui aliquid excogitãt. quos omnes eunuchos esse steriles sapiẽtiæ docui mus. is autem cui recõciliantur,ventris rex intellectus pincerna est. nã suaptè natura genus humanum est ad vinum procliue quo vix vnquam saturatur,quando somno,cibo,coitu,similibúsque rebus nemo non expletur,mero autem non item,præsertim qui exercent hoc studium.bibendo enim sitiũt,incipientes à minoribus cyathis: procedente verò potatione iubent pincernas in maiores infundere calices,postquam incaluerunt iã parum sui cõpotes,infundibula,crateras,amystides integras exhauriẽtes, & merum ingurgitantes, donec profundus somnus occupet iã nec seipsos nec quæ ingesserunt cõtinere valentes, regurgitante potu nimio.& tamen sic quoq; insatiabilis appetitus,tanquã famelicus furere non desinit. vitis enim Sodomorum vitis eorum est,vt inquit Moses,& palmes eorum è Gomorra. vua eorum vua fellis,& botrus amaritudinis ipsis.furor draconũ vinũ eorũ,& furor aspidum insanabilis.Sodoma orbitas siue cæcitas interpretatur. vitis autẽ hæc eiúsq; fructus, significat hominẽs vinolentia,gula,turpissimísq; voluptatibus perditos. cæterùm quod latentius subindicatur hoc est: veræ lætitiæ nullum germen in anima sui amante insitum esse,quòd talis sanas radices nõ habeat,sed incendio redactas in cinerẽ, in qua pro aqua fulmineis flãmis,Deo iustè animaduertente in impios, cælũ pluerat inextinguibilibus. non deesse tamen in ea concupiscentiæ plantas maximas,honestatis steriles. quãdoquidem is affectus exardescit in omnia spectatu digna,confertúrq; cum vite: non ista matre mitium fructuũ.sed ea quæ amaritudinem,malitiã, vafriciem.irã,furorem moréq; irritabiles ,ferre solet , mordens animã in morem viperarum & aspidum, venenatos morsus & omnino incurabiles habentium: quos deprecamur votis assiduis,obtecrãtes Deum clementissimum , vt siluestrem hãc vitem eradicet eiiciátq; omnes eunuchos & virtutis steriles in perpetuum exilium:& pro his in animis nostris mites plantas inserat per disciplinam rectam,largiatúrq; nobis fructus actiones verè masculas,à quibus seminari possint actiones honestæ,& virtutes incrementum accipere,vt cum felicitate habeamus conseruemúsque sempiternam consuetudinem.

PHIL

PHILONIS IVDAEI, de his verbis,Resipuit Noë.

POSTQVAM ea quæ de ebrietate secutáque hanc nuditate legislator dixit, enarrauimus: accedemus ad ea quæ deinceps cõiuncta sunt. sic enim in sacris literis scriptum sequitur:

Resipuit Noë à vino, & cognouit quicquid fecerat ei filius natu minimus.]Sobrietas non solùm animabus,verùm etiam corporibus,omniũ confessione vtilissima est.nam & infirmitates arcet,è nimia repletione nasci solitas, & sensus mirificè acuit, nec sinit corpora plus iustò grauata corruere: sed attollit ea simul & subleuat,reuocans ad officia propria, omnibus eorum partibus opportunissima. In summa,quantorum malorum autor est ebrietas,tantorum edi uersò bonorum sobrietas. ergo quandoquidem etiam corporibus,quibus peculiariter vini potus prodest,amica est sobrietas, nónne multò magis animabus?à quibus omne mortale alimẽtum alienum est. quid enim sobria mente præstantius est apud homines?quæ gloria?quæ diuitiæ?quod robur?quæ potẽtia?deniq; quid aliud ex his quæ mirantur homines? adsit modò animæ oculus, qui totus collustrare omnia valeat, nulla sui parte suffusus humoribus,aut nictatione impeditus.tũc enim acutissimè cernens,ipsúmq; intellectũ & prudentiã intuens, occurret simulacris intelligibilibus,quorum spectaculũ demulcens animum nõ sinet posthac flecti ad quicquã sensibile. Et quid mirũ si animæ sobriæ cernentíq; acutissimè nulla creatura potest æquari honore?quãdo corporei quoq; oculi, & lux ista sensibilis apud nos omnes habetur in honore maximo?quãobrem multi visu amisso,vitã etiã vltrò abiecerũt, existimantes mortẽ malũ esse cæcitate leuius. quãtò igitur anima præstãtior est corpore, tãtò mens præstat oculis,quæ si illæsa sit & expers noxæ,à nulla iniquitate temulẽtiæ simili oppressa,somnum quidẽ ablegabit causam obliuionis officiorũ atq; pigritiæ: vigiliã autẽ cõplexa cernet acutè quicquid spectatu dignũ fuerit, excitata à memoria,& occupata actionib⁹ tali cognitioni cõgruentib⁹. Talis est cõstitutio sobrij hoïs. cæterùm iuniorem filiũ dicens,nõ ætatis nomẽ scribit, sed qualibus moribus prædíti sint rerum nouarũ amatores indicat.alioqui quomodo nõ videẽda videre cõtra ius fásq;

fasq; conatus esset,aut silẽda eloqui, aut domi cælanda proferre in propatulum,& trãsilire animæ terminos, nisi per curiositatem ausus fuisset quod nemo antea.deridẽs casus alienos.qui debuerat ingemere,nec cauillari in tali re postulante reuerentiã vultúmq; seriũ.hic certè mos est legislatoris,vt& prouectos ætate appellet iuuenes, & eos qui nondũ senuerunt,seniores:nõ respiciens annorum,numerum,aut tempus breue lõgúmve,sed impotentias animę,quæ mouetur melius aut deterius.Ismaẽlẽ penè vigesimum annum agentẽ,cum virtutibus perfecto Isaac collatum,nominat puerulum. Sumpsit,inquit, panes & vtrem aquæ.& dedit Agar:imposuitq; super humerũ eius,& puerulũ: quando eos è domo ablegauit Abrahã.ac rursum:Proiecit puerulum sub vna abiete.& : Non videbo mortẽ pueruli.atqui ante natum Isaac annum tertiumdecimũ egressus Ismaël circuncisus est:& post alterius iam septẽnis ablactationem,ne spurius cum legitimo ex æquo luderet,vnà cum matre pulsus est. & tamen quamuis iuuenis vocatur puerulus, sophista ipse collatus cum sapiẽte.Isaac enim sapientiã, Ismaël sophisticam sortitus est, sicut vtriusq; personam in quibusdã dialogis exprimimus, nam sicut se habet admodum puer ad virum perfectũ,sic se habet sophista ad sapientẽ, & disciplinæ encyclicæ ad virtutis scientias. In cantico etiam maiore populum vniuersum ad res nouas proclinantẽ insipientis & infantis ætatis nomine pueros vocat.Iustus,inquit,& sanctus dominus:peccauerunt ei pueri eius reprehensibiles, generatio praua & peruersa, hęccine redditis domino?itáne populus stultus est & non sapiens?An nõ aptè aloquitur homines probrum habentes in anima,per stultitiã ac dementiam sæpe labentes in rectæ vitæ actionibus,non puerilẽ ætatem corporis aspiciens,sed ad mentis infantiã expertem rationis ac veritatis,ad eundem modum & Rachel,id est formosi tas corporis, iunior quã Lia pulchritudine animæ describitur. nam illud mortale,hæc immortalis est. & quicquid pretiosum videtur sensibus,à sola pulchritudine animæ vt imperfectũ vincitur:quapropter & Ioseph iuuenis semper ac natu minimus dicitur.cùm em præficitur gregibus vnà cũ germanis fratrib⁹,iuuenis appellatur.& pater vota pro eo faciẽs ait:Filius accrescẽs minimus natu, ad me reuertere. Hic est ille qui pugnat pro omnib⁹ corporis potẽtiis,externarũ opũ haud fictus amicus,qui senioris animæ antiquius pretiosiúsq; bonum nõdum perfectè inuenit.si enim inuenisset, vel totã Aegyptum perpetuò cursu fugiens

fugiens abiuisset.nũc verò sibi placet,eò q; illam nutriat alátq; cuius bellatores ducésq; submersos ac perditos vidẽs Israël hymnum Deo cecinit.iuuenis est igitur moribus,qui nũdum potest cũ germanis virtutibus pascere,id est brutam animæ naturam curare ac regere,sed adhuc bona quę videntur præfert his quæ verè sunt.quãuis aũt incremẽtis proficiat in melius, tamẽ iunior ad perfectũ collatus censetur, eum qui bonũ in sola honestate collocat:quamobrem adhortãs ait,Ad me reuertere: ac si dicat,seniorem sentẽtiam expete,non omnia iuueniliter age, iam tãdem virtutẽ propter ipsam dilige,nec tanquã puer insipiens fortunæ bonorũ splendore perculsus,decipi te ac falsis opinionibus repleri patere.atq; ita satis demonstratũ puto,iuuenem in sacris literis sæpe vocari nõ ætate vigentẽ, sed eum qui habet animã temerariam & nouarũ rerum cupidã:iam ostẽdemus non ætate sed honore præstantes, nominari seniores.Quis enim versatus in sacris libris ignorat,quòd ille sapientissimus Abrahã breuioris ęui quàm vllus pæne omnium maiorũ suorũ inducitur?illorum tamen qui diutissimè vixerunt nemo quod sciam,sed solus hic scribitur senior.dicunt igitur sacra oracula,quòd Abraham erat senior ætatis prouectæ.&,Dominus benedixit abrahamo rebúsq; ipsius omnibus.quod mihi videtur subiunctum tanquam causa præcedentium, cur senior dicatur ille sapiens.Cùm em à benigno Deo bene afficitur animæ pars rationalis,nec vnã modò,sed omnes benedictionis species accipit,seniliter sapit,atq; ita fit senior.sic & cari Deo populi confistorium,quod cogitur ex decies septeno numero,seniores solent nominari.Dicitur enim:Conuoca mihi septuaginta viros è senioribus Israël,quos tuipse nosti quod seniores sint. Ergo non eos quos vulgus senes existimat, quippe curandis sacris præpositos,sed quos solus hic sapiens nouit,seniorum appellatione dignatur.quos enim hic reprobauerit tanquã bonus mẽsarius,falsam virtutis monetã habentes,iuuenili temerarióq; sunt omnes animo.quos autem commẽdare voluerit, probati & iuxta prudentiam seniores censendi sunt.certè vtrunq; quod dixi eruditę aures in vno legis edicto possunt agnoscere clarissimè.Si habuerit,inquit,homo vxores duas, vnam dilectã,alterã odiosam,& pepererint dilecta odiosáq;,& fuerit filius odiosæ primogenitus,voluerítque substantiam inter filios suos dividere:non poterit filium dilectæ facere primogenitũ & præferre filio odiosæ,sed filium odiosæ agnoscet primogenitũ,dabítq; ei

bitq; ei de his quæ habuerit cũcta duplicia. iste est enim principium liberorũ eius, & huic debentur primogenita. Obtreuasti iam quod dilectæ filium nunquã seniorem vocat aut primogenitum, odiosæ verò filium sæpius. arqui prior ille natus, odiosæ verò filius posterior. apparet in edicti principio: Si peperierint, inquit, dilecta odiosq;. Attamen prioris partus quãquam antiquior, à rectè iudicãte iunior decernitur: posterioris verò filius quamuis prærogatiua tẽporis careat, maiore antiquioréq; portione, dignus habetur. Quam ob rem? quoniam harum mulierum alteram dilectam voluptatis, alterã odiosam prũdentiæ, significatiuam dicimus. illius enim cõsuetudinẽ vulgus eximiè diligit, escis & veneficiis tuis allicientẽ homines à die natali vsq; senectutem vltimã: huius autem tetricos verẽdósq; mores odit miserè: sicut insipientes pueri parẽtum altorúmq; suorum vtilia quidem, sed parum iucunda monita. Vtrúmque in anima pariunt, altera studiũ voluptatis, virtutis altera. sed voluptatis studiũ, partus imperfectus est, & nunquã non puer, modis omnibus, etiãsi ad annosam ætatem perueniat. ediuerso virtutis amor ab incunabulis (iuxta prouerbiũ) in prudentiæ senatum allegitur, nunquam senfurus senium. ideo disertè dictũ est de virtutis vulgò exosæ filio, quod hic sit filiorum principium, quippe natu simul & principatu primus, cui ius primogenitorũ debetur lege naturæ, non iniquitate hominum. hanc igitur legem secutus prophera, quam pro scopo sibi proposuit, consequenter inducit Iacob minorem natu quàm Esau: quoniã imprudentia mox à prima etate nobiscũ coalescit, honestatis æmulatio serò nobis innascitur, quãuis suaptè vi sit quàm illa antiquior. Quapropter Esau fratri cedit iure primogenitorũ, quod alter sibi libẽter asserit vt debitũ. Huc facit & quod filiis Ioseph accidit, si inspicitur diligentius: quãdo numine correptus ille sapiẽs admotis ad se nõ directè manus imposuit in capita, sed decussatim, vt læua tãgeret eum qui videbatur senior, iuniori verò dextrã imponeret. vocatur autẽ natu grãdior Manasses. iunior verò Ephraim. Quæ nomina si interpreteris, memoriã & reminiscentiã significare inuenies. interpretatur enim Manasses Ex obliuione, quod nomẽ est alterius, videlicet reminiscentia. Nã qui reminiscitur eorũ quę oblitus est, excedit ex obliuione. Ephraim verò fertilitas memorię, appellatio conuenientissima, quia fructus vtilissimus & reuera vescus est animabus, memoria in rebus indifferẽtibus. cæterũ memoria viris demũ & robustis contingit, ideóq; iunior

iunior cẽsetur, ob natiuitatem serotinam. obliuio verò & reminiscentia penè alternis à prima ætate cum vnoquoq; cõuersantur. Quamobrem temporis prærogatiuam habẽt, & ad læuam statuuntur à sapiente ordinum peritissimo. virtutis autem primogenita obuenient memoriæ, quam Deo carus homo dextra dignatur, & portione potiore. Ergo postquam ad se rediit iustus ille & cognouit quid ei fecisset iunior filius, imprecationes diras exerit. ita est profecto, quãdo mens ad sobrietatem redit, sentit quid à nouatrice malitia passa sit antea, quando per ebrietatem aduertere non poterat. nunc cõsideremus cui maledicat. nam & hoc vnum è scrutatione dignis est: quoniam nõ filio qui peccasse videtur, sed huius filio, suo nepoti maledicit, cuius nullum crimen extat vel magnũ vel exiguũ. nã ille qui patrem curiosis oculis spectare sustinuit & spectatũ irrisit, atq; etiã irridẽdum prodidit, Cham erat ipsius Noë filius. in quem autẽ alieni peccati culpa & maledictio cõfertur, est Chanaã. dicitur enim: Maledictus Chanaan puer verna, seruus seruorũ erit suis fratribus.] Quid, inquam, iste commisit? animaduerterunt hoc fortasse legisperiti, quibus promptum est causas huiusmodi reddere. nos verò sequendo rectam rationem, propositæ quæstionis solutionẽ scrutabimur, vbi pauca necessariò præfati fuerimus. Status & motus inter se differunt. ille quiescit, motus agitatur, cuius duæ sunt species, altera migratiua, altera se voluẽs eodẽ in loco. statui germanus est habitus, motui verò actus. id apposito exemplo demonstrabimus euidentius. Fabrum, pictorem, agricolam, musicum, & alios artifices etiamsi quiescant, nec in vllo versentur harum artium opere, nihilominus solemus iam dictis vocare nominibus, quando suæ quisq; artis peritiam assecutus est atque scientiam. sed vbi faber lignarius tractat materiem: pictor suis coloribus tẽperatis figuras quas vult deliniat in tabula: agricola in terræ sulcos iactat semina, aut palmites propagat vel plantat arbores, rigando riuósq; inducendo plantis alimentum necessarium suppeditans, aliáque rustica tractãs opera: musicus item tibiis, citharis, cæterisque instrumentis ad omnigena metra & rhythmos aptè vtitur: aut omissis manufactis per naturalia vocem expedire potest concinnam congruentémque sonis omnibus, aliúsve quicunque artifex artem suam exercet, tum præter dicta scientiarum nomina quiddam aliud de eis prædicatur necessariò: de fabro quòd fabricet, de pictore quòd iam pingat, de agricola item quòd terrã colat: de musico

quòd pulſet citharâ, aut tibia vocéq; canat, aut ſimile quippiã faciat. vtros igitur vituperamus aut laudamus? an non eos qui agunt & operantur: ſi bene, laudem lucrantes: ſin contrà, vituperium? qui verò ſcientia contenti nihil faciunt. auferunt tantum ſecurum præmium ſilentij. eadem ratio in ſtultos cõpetit, & in vniuerſum in virtutem atq; vitium. prudẽtes, temperati, fortes, iuſti ſunt innumeri animo, qui huc euaſerunt naturę felicitate, inſtitutis legitimis, labore improbo puicacíq;. cæterũ pulchritudinem expreſſam rerũ adminiſtrationibus nõ potuerũt oſtendere propter paupertatem aut obſcuritatem, aut morbum corporis calamitatésq; cæteras, quæ humanam vitam obambulãt, hi bona ſua quaſi vincta clauſáq; poſſident. alij verò his ſolutis, dimiſsis, liberísq; vtũtur omnibus, habẽtes oſtentãdi hęc materiam copioſiſsimã. prudens quidem curã vel publicæ rei vel domeſticæ, vbi cõſulendi atq; intelligẽdi vim proferet: tẽperatus cæcas diuitias luxui ſeruire ſolitas ad viſum & meliorẽ vſum reuocabit: iuſtus pro magiſtratus poteſtate dabit operã, vt ſuis cuiq; rebus frui liceat. Virtutis meditator pietatem exercebit, & parato ſacerdotio curam locorum ſacrorum atq; ceremoniarum geret. quæ niſi accedant, ſunt quidem virtutes, ſed immotę quietæq;, quemadmodum aurum argentúmq; in obſcuris terrę latebris abditũ ad nihil vtile. ediuerſò videre licet innumeros timidos, luxurioſos, inſipiẽtes, iniuſtos, impios, eſſe intus in animo, nec tamen poſſe vitiorum ſingulorũ turpitudinem exerere quòd opportunitate ad peccãdum careãt. quod ſi ſe offerat qualem cupiũt occaſio, terram & mare vſq; ad extremos terminos implere cladibus, & nihil vel paruum vel magnum illæſum ſinere, ſed vno impetu ſubuertere corrumperéq; omnia. Quemadmodum enim vis ignis tãtiſper dum materia caret quieſcit, qua accedente incenditur: ſic quæ ſunt in anima potẽtiæ ſpectãtes virtutem aut vitiũ, extinguuntur deſtitutæ (vt dixi) opportunitatibus. fortuitis autem excandeſcunt occaſionibus. quorſum autem hæc dicta ſunt? niſi, vt doceamus, quòd filius Noë Cham quieſcẽtis vitij nomen habet, nepos autem iã mouentis ſe. Chã enim interpretatur calor, Chanaan commotio. calor autem in corpore febrem indicat, in anima vitiũ. nam ſicut qui febre decumbit, nõ vna quapiam parte, ſed toto ægrotat corpore, ita totius animę infirmitas eſt vitiũ. Hoc iam quieſcit, iam mouetur, motũ eius vates hebraico nomine vocat Chanaã. nullus autem legislator pœnam decernit cõtra iniuſtos quieſcentes, ſed quoties

ties mouentur, & exercent iniuſta opera: ſi cut ne mordaces quidem beſtias vir moderatus occidet, ſi abſit morſus periculũ. tollenda enim eſt ex animo crudelitas procliuis ad cædẽ omniſi. meritò igitur hic iuſtus videtur ſeruare maledictionem ſuo nepoti Chanaan. videtur, inquam, quia ſi nõ actu, potentia tamen filio ſuo Cham per illum maledicit. motus enim ad peccãdum Cham, ipſe ſit Chanaan. Vnum enim ſubiectũ eſt vitium, quod nunc in ſtatu, nunc in motu conſideratur, antiquior autẽ ſtatus quàm motus, vt eius quod ſtat, id quod mouetur, videatur progenies: ideo iuxta naturæ ordinem Chami filius Chanaan ſcribitur, ſcilicet motus quietis, vt & illud alibi dictũ confirmetur. Reddens iniquitates patrũ in filios in tertiã quartámq; generationem. Cõtra hos enim affectus cogitationum & quaſi partus pœnæ procedunt quæ ipſas manebãt, ni accedat factum culpabile, euaſuras accuſationis periculum. Quamobrem & in lege de lepra ille modis omnibus maximus Moſes, motum quidem eius & ſerpiginẽ impetiginémq; proſcribit vt in purã, quietẽ autem purã pronuntiat. dicit enim: Si diffundatur in cute, cõtaminatũ ſacerdos pronuntiabit: purũ verò ſi lucens candor eodẽ loco maneat. itaq; immunis eſt quies à vitiis & affectionibus animæ. id enim per leprã ſubindicatur, quòd non ſit dãnationi obnoxia: motũ autẽ & impetũ eius dãnari meritò. ſimile quiddam in ſacris Geneſeos literis cõtinetur euidentius. dicitur emi ibi ad illũ nequã: heus tu, peccaſti, quieſce. quia peccatũ propter motum actionémq; vitioſam damnatur: quies verò propter ſtatum & ſilentium inculpabilis & ſalutaris eſt. Hactenus ſatis, opinor, præfati ſumus: nunc execrationẽ quomodo ſe habeat inſpiciamus. Maledictus, inquit, Chanaan puer, ſeruus erit fratrũ ſuorum: & benedictus Deus Sem, & erit Chanaan ſeruus eorũ.] diximus aliquando Sem cõmunem nominis rationem habere cum bono quando non ſpeciale nomẽ habet, ſed generale hoc ipſum Nomẽ: quia & bonũ ſolum nominandũ eſt, vt fauſti omnis & celebratione dignũ: ſicut ediuerſò malum infauſtum nec nominãdum. quid igitur bona prædito natura precatur? quod eſt eius votũ nouum & eximiũ, cuius mortalis nemo facit cõpotem, à quo ceu quodam oceano copioſi perrẽnéſq; fontes bonorum funduntur atq; profluunt? nam dominum Deúmq; mũdi, omniúmq; in eo cõtentorũ, priuatim, & per excellentiã Deum Sem inuocat: quod vide quàm ſit omni faſtigio ſublimius. cui enim hoc cõtigit, totius mũdi honorẽ æquat. cùm enim præſes

curatórque amborum idem est, necessariò sequitur vt & quæ curantur, honore sint paria. an non largissima sunt hæc munera? nam sensibilis mundi herus ac benefactor pronuntiatur his verbis, dominus Deus: intelligibilis verò boni seruator & benefactor tantummodo, nõ herus aut dominus. Quicquid enim est sapientia prædituin, amicum Deo non seruum est. id quod ipse fatetur de Abraham. Num cælabo ego amicum meum Abraham quid facturus sim? quæ sors cuicunque contigit, is humanæ felicitatis terminos transgreditur, solus enim hic est patritius, quippe qui patrem ciere Deum potest, solus adoptiuus eius filius, non diues, sed omnia possidens, qui solus deliciatur in copiosis verisque bonis, nunquam senescentibus, perpetuò virentibus: non nobilis, sed bona fama celebratus, laudem habens non adulatione adulteratam, sed veritate stabilem, solus rex, quippe qui à summo rege potentiam & potestatem accepit irrefragabilem, solus liber, manumissus ab hera morosissima vana gloria, quàm efferentem se supra modum ex arce superna liberator Deus deiecit. hunc tantis tam eximiis confertisq; bonis dignum habitum quid decet facere, nisi sermonibus, canticis, hymnis benefactori suo gratias agere? & hoc est, vt mihi sit verisimile, quod his verbis subindicatur: benedictus Deus Sem] quoniam qui Deum in sortem accepit, is meritò debet eum solum laudare ac benedicere, quando hoc tantùm habet quod reponat, nec valet referre vllam aliam gratiam. hæc sunt vota pro Sem facta: iã quæ pro Iapheth fecit qualia sint videamus. Dilatet, inquit, Deus Iapheth, & habitet in domib' Sem, & fiat Chanaan seruus eorum.] Eius qui solam honestatem bonũ existimat, finis est breuior. in rãta enim rerum nos circũstantium copia, ad solam mentem rectricem se applicat. Eius autem qui tria facit bonorum genera, animi, corporis, externa, rem concidens in multas particulas dissimiles, finis dilatatur. Quapropter propriè hunc precatur latitudinem, vt etiam virtutibus animæ, prudentia, temperantia, cæterisque singulis vti valeat, præterque sanitate corporis, integritate sensuum, viribus & robore, & id genus rebus aliis. adhæc externis quoque lucris, quæ ad diuitias, gloriam, vsumfructum necessariarum voluptatum faciunt: hæc de latitudine. Considerandum cui precetur, vt in domibus Sem habitet: non satis enim id declarauit. Possumus tamen dicere, eum de omnipotente hoc velle intelligi. Quæ enim domus in omni creatura inuenitur dignior quam

quam Deus inhabitet, præter animam perfectè purgatam, quę solùm honestum bonum existimat, cætera censet rationi subdita, & huic debere obsequium. dicitur autem in domo habitare, non vt in loco: continet enim omnia, ipse à nulla re contineri: non vt in loco: continet enim omnia, ipse à nulla re continetur: sed tanquam illius loci curam genes præcipuam. Quisquis enim domum possidet, necesse habet vt ei prouideat. Proinde in quemcunque bonum illud Deo carum impluit, petat vt omnipotens in ipso habitare dignetur: vt paruum hoc ædificium, mentem videlicet, in altum sublatum à terra extremo cælo inferat. cæterùm precationis verba pulchrè coaptantur. nam Sem tanquam radix virtutis honestatisque supponitur, ex qua frugifera planta sapiens ille Abraham succreuit, ex quo nata progenies ille à seipso doctus Isaac fructus est, ex quo rursum per labores seminantur virtutes, in quibus decertat Iacob ad luctã cum affectibus exercitatus per angelos, ratione vnctus non oleo, ab hoc principe duodecim tribus descendunt, quas diuina oracula aiunt esse regnum & sacerdotium Dei, à primo Sem egregiè procedente serie, iuxta votum Deo domos eius inhabitante. est enim regis domus regia, reuera sacra soláque ius asylí habens. Possumus tamen fortasse votum hoc, & ad Iapheth referre, vt in domibus Sem habitet. nam ei qui etiam corporis commoda & externa lucra in bonis numerat, precari conuenit vt ad solum animæ bonum recurrat, ne in tota sua vita aberret à vera opinione: quæ sceleratissimis etiam exacratissimisque contingunt bona existimans, vt sanitatem, pecuniæ copiam, & id genus alia, cùm vera bona malo nulli obueniant: nihil enim malo bonóque commune esse natura voluit. Quapropter tantùm votis felicitas ista expetitur, cuius finem non potest quisquam insipiens assequi. hunc finem ille primus probæ posteritatis autor scribitur optare cuidam è domesticis, dicens: Ad me reuertere: vt reuersus in eius sententiam, & solum honestum tanquam bonum complexus, à tergo relinquat diuersas de vero bono existimationes. habitet igitur in domibus illius animæ quæ solum honestum esse bonum asserit. omissis aliorum domiciliis, qui & corporis bona & externa habent in pretio, nõ immeritò tamen insipientem in seruiturem addicit virtutis cultoribus: vt aut sub dominatione potiorum ad meliorem viuendi rationem transeat: aut si pergat esse improbus, facilè pro potestate castigetur à suis dominis.

PHILONIS IVDAEI, de Gigantibus.

ET factum est quando cœperũt homines multiplicari super terram, & natæ sunt eis filiæ.] Quærendum, opinor, cur post natiuitatẽ Noë filiorúmq; illius, humanum genus multiplicatum sit. Fortassis in prõptu causa est. Semper enim collatus cum paucis, magnus numerus contrariorum inuenitur. Ideo generosa vnius indoles, multorum prauum ingenium coarguit. Siquidem pauca quædá quæ fiunt ex arte ac scientia, vel quæ bona & honesta sunt, produnt quàm ingẽs multitudo inertiũ, ignarorum, iniustorũ, & in vniuersum nequã hominũ in suis tenebris latuerit. Viden' q; & in hoc quàm latè patet mũdo sol vnus immensas latissimẽq; terra & mari diffusas tenebras quàm primũ affulget, dispellit? Meritò igitur etiã huius Noë iusti natiuitas eiúsq; filiorũ ostendit diuersam iniustorũ multitudinem. Natura enim ita comparatum est, vt contraria eluceant per cõtraria. Cæterùm nemo iniustus seminat in anima prolem masculam, sed qui sunt ipsi parum viriles, fracti effœminatiq; cogitationibus & sentẽtiis, gignunt fœminas, vt expertes virtutis feracis non nisi bonorum fructuum, & plantatores omnium vitiorũ affectionúmq;, quarum muliebria sunt germina. Qua de causa filias homines hi genuisse dicuntur, nemo ex his filios. Quoniã enim Noë iustus mares gignit, quippe qui rectam masculámq; rationem sequitur, hoc ipso vulgus iniustum fœminas gignere ostẽditur citra cõtrouersiam. Non est enim possibile vt à cõtrariis eadem gignantur, sed contraria. Viderunt angeli Dei filias hominum, quòd essent pulchræ, & acceperũt sibi ex omnibus quas elegerant.] Quos alij philosophi genios, Moses solet vocare angelos. Hi sunt animæ volitãtes per aërem. Nec est cur quisquam hoc fabulosum existimet. Necessum est enim vt totus mundus in omnibus sui partibus animata habeat, quãdo primariæ partes eius elemẽtares sibi apta cõtinẽt animalia, terra terrestria, mare ac amnes aquatilia, ignis ex igne genita: quæ ferũtur plurima nasci in Macedonia. Cælum itẽ sidera. Hæc enim in totũ sunt animę immortales diuinæq;: & ideo mouentur in orbem, qui

qui motus mẽtis cognatus est. Horũ enim singulorũ mens est integerrima, Proinde necessariò sequit̃, vt & aër sit plenus suis animalibus. Hæc aũt nobis sunt inuisibilia, cũ & ipse nõ sit sensui visibilis. Nõ tñ ideo quia nõ possumus animarũ figuras visu assequi, aër eis est vacuus. Comprehẽdere autẽ eas intellectu sat est. Quemadmodum & cæteras res, quas non possumus oculis cernere, animo tamen & mente contemplemur per simile. Nec enim negare necesse est, vt simile contemplemur per simile. Nec enim negabimus omnibus terrestribus, aquatilibúsq; vitã per aëtem & spiritũ cõtingere. Quid pestilẽtia, nónne aëre vitiato solet accidere, qui singulos animat? idem q̃n illæsus est & innocuus, qualis solet esse flantibus auris septentrionalibus, nónne haustus purioris spiritus multum ad incolumitatem proficit? & credimus eum qui alias aquatiles terrestrésq; animãtes animat, carere animabus propriis? imò cõtrarium est credibilius, etiamsi reliqua elemẽta nihil animalium gignerent, tamẽ solum aërem animalia parere, quãdo singulari opificis gratia indita sũt huic animarum semina. Harum quædam descenderunt in corpora: quædam semper abhorrent ab omnibus terræ partibus. Harum sibi sacratarum ministeriis summus ille parens & opifex vti solet in administrandis rebus mortalium. At illæ alterę tanquam in flumen descendentes in corpus, aliquãdo rapidiśi mis eius absorbentur gurgitibus: aliquando eluctatæ cõtra impetum, primùm enatant, deinde reuolant illuc vnde auolauerant. Hæ sunt animæ supernam quandam doctę philosophiam. quæ ab initio finem vsq; meditantur mortem corporum, vt incorpoream incorruptibilémq; vitam apud illum Ingenitũ incorruptibilémque adipiscantur. At quæ submerguntur, sunt reliquorum hominum, qui neglecta sapientia dediderũt se incertis fortunæ flatibus, quorum nullus fert ad optimã nostri partem mentem videlicet, sed omnes ad cognatum nobis corpus cadaueroſum, aut ad res magis quàm hoc inanimes, puta gloriam, pecuniam, potestates, honores, & cætera quæ homines nũquam vera bona contemplati, fingunt pingúntque sibi, decepti vanis opinionibus. proinde si cogites, animas, genios, angelos, non tam re differre quàm nominibus, exoneraberis superstitionis onere grauissimo. Quemadmodum autẽ vulgus dicit bonos malósq; genios, & similiter animas, sic etiam angelos: altos qui boni vocantur, legatos quosdam vltro citróq; cõmeantes inter Deum & homines, sacrosanctos propter hoc inculpabile pulcherrimúmq; ministerium: alteros ediuersò profanos ac nefarios, quos & ipse abominãdos haud falsò dixeris. Testis

est hymnographus, cuius sunt hæc verba in quodam cantico: Emisit in eos iram furoris sui, furorem, iram, oppressionémq; immissionem per malos angelos. hi sunt illi mali angelorum nomen vsurpantes, qui rectæ rationis filias scientias & virtutes nesciunt, morti autem obnoxias hominum mortalium progenies consectantur, quæ nullam nariuã secum afferunt pulchritudinem sola mente visibilem, sed fucatã formã qua sensus decipitur. Accipiũt verò nõ easdem omnes filias, sed alias alii selectas sibi ex innumeris. Quidam per visum, quidã per auditũ, quidã per gustum & ventrẽ, quidam per ea quæ sub ventre sunt, quidã etiam per remotissimas occasiones intẽdendo suas concupiscẽtias varias. in talibus impossibile est manere ac perennare Dei spiritũ, sicut ipse legislator indicat. Dixit, inquit, dñs Deus: Nõ permanebit spiritus meus in his hominibus in seculum, quia caro sunt.] Manet enim interdum, sed nõ permanet apud nostrũ plerosq;. Quis em̃ est adeò rationis expers aut animæ, vt nulla vnquã de optimo illo maximóq; eum volentẽ nolẽtémve subierit cogitatio? imò vel sceleratissimis obuersatur nõnunquã repentina honestatis imaginatio, quã tamen apprehẽdere & apud se retinere nequeũt. Statim enim discedit emigrátq; è tali domicilio, nõ ferens ius & fas inde profligatũ esse: quales nunquã accedit, nisi vt coarguat eos honestatis pretulisse turpia. Dicitur autẽ Dei spiritus, vno modo aër fluens supra terrã, tertium elementũ quod super aquã vehitur: quamobrẽ in opificio mũdi ait: Spiritus Dei ferebatur super aquã. Aër enim cùm sit leuis attollitur & sursum fertur. aquam pro basi habẽs. Altero autẽ modo, immortalis illa scientia, cuius omnis sapiens meritò fit particeps. Id ostẽditur in artifice ac opifice sacri operis, his verbis: Exciuit Deus Beseleelem, & implenit eũ diuino spiritu, sapientiæ, intellectus, scientiæ, ad omne opus excogitandum. Quibus verbis definitiuè quid sit Dei spiritus describit. Talis est etiã Mosis spiritus, qui visitare solet illos septuaginta seniores, vt fiant præstantiores cæteris, & reddantur meliores, nõ futuri verè presbyteri, nisi participatione illius sapientissimi spiritus. Sic enim dicitur: Auferam de spiritu qui in te est, & imponam in septuaginta seniores. Sed caue putes hanc ablationem fieri per abscisionẽ diuunctionémq;, imò potius qualis ab igne fit: qui etiamsi faces innumeras accẽderit, idẽ manet ne tã tillum quidem diminutus. Talis est natura etiam scientiæ. Postquam enim discipulos & familiares peritos omnes reddidit, nihilo

nihilo diminuitur: nõnunquam augetur etiam, sicut narrãt de fontibus, qui frequentantur ab aquatoribus. Nam & hos fertur hoc modo dulciores fieri. Sic continua colloquia, meditationẽ & exercitium afferentia, perfectionem absoluunt. Quod si prius ipsius Mosis spiritus, aut cuiusvis creaturæ, tantę multitudini familiariũ distribuendus fuisset, in tot portiones concisus, vtique diminueretur. Nunc autẽ spiritus ille sapiens, qui inest ei, diuinus est, insecabilis, indiuisibilis, probus, quivbiq; implet omnia, qui prodest absq; suo detrimẽto impartitus alteri, vt nihil decedat ipsius intellectui, scientiæ, sapientiæ. Quapropter fieri potest, vt spiritus Dei maneat in anima, vt aũt permaneat impossibile est, sicut diximus. & quid mirum? quando ne aliarũ quidem rerum vlla possessio firma & constans est, in tot mutationibus aliis super alias. Causa autem insciti æ præcipua caro est, & cũ hac intercedẽs familiaritas: sicut ipse fatetur, qui dicit ideo nõ posse spiritũ Dei permanere, quia caro sint. Certè & cõiugium, liberorũ educatio, parãdę rei familiaris necessitas, obscuritas, egestas, negotia tum priuata tum publica, & cętera innumera sapientiã adhuc florẽtem arefaciũt. Sed nihil ei tanto impedimẽro est, quãto natura carnium. Hæc enim tanquã fundamentũ ignorãtiæ ineruditionisq; primũ ac maximũ subiicitur, super quod illæ exædificantur. Animæ enim carnis expertes & corporis, desidentes totos dies in hoc amplissimo vniuersitatis, theathro, videndo audiendóq; res diuinas, quas insatiabiliter expetũt, fruuntur voluptate interpellata à nemine. Quæ verò grauãtur carminum farcinis, depressæ ab his nequeũt os ad cælestes cursus attollere, sed ceruice demissa, more quadrupedum, pronæ ad terrã affigũtur. Quaproter legislator sublatus è medio concubitus incestos & illegitimos, in hunc modũ præfatur. Homo homo, ad omnẽ domesticũ carnis suæ nõ accedet, vt reueleet eius turpitudinẽ: ego dominus. Quomodo posset quis magis adhortari ad contẽptum carnis & eorũ quæ carni amica sunt, quàm verbis his? atqui nõ solùm dehortatur, sed & certò pronuntiat, q̃ quisquis verè homo est, non accedet vnquã sponte ad amicas cognatásq; corporis voluptates, semper alienare se ab eis meditans. Siquidem hæc vox, homo, iterata signi ficat, non cõpositum ex anima & corpore, sed virtutibus prædi tum hominẽ. nam hic est ille verus, quẽ è priscis quidã accensa meridie luceerna, percontantibus obuiis, hominẽ aiebat se quærere. Quod autem vetitũ est, ne quis accedat ad quemcũq; carnis

nis domesticum, habet rationē necessariam. Quædā enim admittenda sunt, vt commoda ista, quorū vsu sanitatem tuemur. Superflua verò in malam rem ableganda, à quibus accensæ cōcupiscentiæ absumūt omnes virtutes vno incēdio. Proinde non ad omnia quæ carni amica sunt, appetitus excitetur. voluptates enim ferociēres persæpe canū more adblāditæ, repentè mutatę morsum infigunt insanibilem. itaq; virtutis amicā frugalitatem cōplexi præ caris corpori, turbam ingentē hostium pertinacium profligabimus. Quòd si quādo tēpus improbè postulārit, vt suprà sufficientē modū accipiamus aliquid, ipsi tamē non accedamus. dicit enim: Non accedet ipse reuelare turpitudinē. Hoc explicādum est quid sit. Sæpenumero quidā qui nullas cōgesserunt pecunias, tamen in re lauta fuerunt. Alij minimè cupidi gloriæ, consensu ciuiū laudati honoratiq; sunt. Quibusdā præter omnē spem magnum robur contigit. Omnes isti discāt non esse accedendum mente ad quicquam talium: hoc est, non esse hæc vltra modum suscipienda, sed sic existimādum. hæc singula adeò nō esse bona, vt sæpe magnā cladem afferat vel pecunia vel gloria vel robur corporis. sunt enim hi proprij reditus, auarorum pecunia, ambitiosorum gloria, roburverò istorū qui certaminibus delectātur & gymnasiis: qui omnes animā præstantiorē dediderūt in seruitutē deterioribus rebus inanimis. sed quicunq; secū habitant, splendidas istas & multis cōcupitas felicitates intellectus imperio subiiciūt. accipiēdo eas quoties vltrò veniunt in rectum vsum, sed longè disitas nō accedēdo, quippe qui vel sine his possunt felices euadere. Quisquis autem has e propinquo & è vestigio sequitur, replet philosophiā opinionibus turpibus: & ideo turpitudinē retegere dicitur. Nónne in propatulo sunt probra istorū qui se vocant sapientes, dum sapientiā vili pretio tanquā sub hasta in foro vēditant, nunc præsenti lucro exiguo, nūc blanditiis suauiloquis, nūc pollicitationibus quouis somnio vanioribus. Quod autem subiūgitur, Ego dominus, perpulchrè aptéq; ad docendum dictum est. Quasi dicat: cōfer bone vir, bonū carnis cum bono animæ cæterarúmq; rerum omnium. illud carnale bruta voluptas est. Hoc verò vniuersale diuina mēs numémq;, quod regit omnia. Bella collatio quæ possit similitudine fallere: ac si quis animata cū inanimis, bruta cum rationalibus, cōgrua cum incōgruis, paria cum imparibus, lucē cum tenebris, diem cū nocte, deniq; omnia cōtraria cum contrariis cōferat, & hæc prosus eadem esse cōtendat.

Atqui

Atqui hæc tametsi cognationem quādam vt creata habeant, tamen Deus ne præstantissimæ quidē creaturæ similis est: quoniā quævis creatura patitur, ille ingenitus est & semper agit. Bonū sanè fuerit non deserere cōstitutum diuinitus ordinem, in quo res gerenda est fortiter: nec transfugere ad effœminatam fractámq; voluptatē, cuius amicitia nocet, prodest inimicitia. inficiam enim habet naturā: quos suis bonis dignatur, eos mulctat cōtinuò: quos verò his priuat, eos adiuuat maximè. Nocēt enim eius munera, quę mox ablata prosunt. Proinde ô anima, si quod voluptatis amatorium te inuitat poculum, declina ab eo & auersis oculis in genuinam natiuámq; virtutis pulchritudinem, perge illā intueri, donec amore huius correpta, trahāris tanquam à magnete, vt attracta cum adamata cohæreas. Cæterùm hæ voces, Ego dominus. non sic tantum accipi debent, ac si diceret, ego perfectū, incorruptibile verúmq; bonū, quod quisquis cōplexus fuerit, spernet ista imperfecta carni hęrentia: sed perinde quasi diceret, ego princeps, rex & dominus. Nec subditis in principū præsentia, nec seruis coram hæris, tutum est inquè agere. Cùm enim pręsto sunt castigatores, timor cōtinet in officio, quos non admonet suum ingeniū. Propè est enim Deus qui replet omnia: cuius conspectum ac præsentiam si non reueremur, certè inuictam potentiam, & seueritatem ineuitabilem metuendo cōtinebimus nos à maleficio, reputantes quàm grauiter aliquando soleat animaduertere: ne sapientiæ spiritus diuinus à nobis demigret facilè, sed quā lōgissimo apud nos perseueret tempore: quemadmodum apud Mosen illum sapientissimum. Nā hic vtitur pacatissimis habitibus & quietissimis, aut stans aut sedens, haudquaquam natus ad mutationes motúsque varios. Dicit enim: Moses & cista non mouebātur, siue quia vir sapiēs nunquam à virtute separari potest, siue quia & virtus est immobilis, & vir probus immutabilis, quòd ambo in recta ratione stabiliantur. & rursum alibi: Tu verò hic sta mecum. oraculum enim hoc prophetæ redditum est, de statione quietéque immota apud Deum nunquā mobilem. Necesse est enim rectū fieri quicquid applicatur ad sanam regulā. Et hoc est cur mihi videtur nimius fastus cognomine Iothor, perculsus indeflexo sempérq; sui simili proposito viri sapientissimi exclamare scitando in hunc modum: Cur tu sedes solus? Qui enim cōsiderat in media pace bellum cōtinuum, non inter gentes, regna, ciuitatésq; subinde nascens, sed in singulis domibus, imò singulis hominibus

Universidad de Deusto Biblioteca

minibus,meritò miratur posse aliquẽ frui serenitate in hiemẽ & tãnquillitate in fluctibus. Vides quòd ne ratio quidẽ summa sacerdos,quæ semper immoratur & vacat sanctis dogmatibus, omni tẽpore habet ea visendi licentiam,sed vix semel annis singulis? Quicquid enim effertur sermone,non est iu tuto,cum ad duos pertineat. Quando autem sine voce anima sola cõtemplatur eum Qui est,res est securissima,cõstabilita in vnitate indiuisibili. Quemadmodum igitur in multis,id est multos vitę fines sibi proponẽtibus,Dei spiritus non permanet,etiamsi apud eos versetur ad tẽpus exiguum,sed vni tantũ generi pręsens est, quod exutum natiuis affectibus,intra velũ quo opiniones excluduntur penetrat ad Deum expeditis nudísq; cogitationibus:sic & Moses extra castra totius corporalis exercitus fixo sibi tentorio,id est mente erecta & in nullã partem proclinante,adorare Deum incipit:ingressúsq; caliginem loci non conspicui,manet illic,& initiatur mysteriis sanctissimis. Nec hoc contentus etiã alios his orgiis initiat,doctor rerum diuinarum,quas interpretatur purgatis auribus. huic certè semper adest Dei spiritus,in omnem rectã viam deducens.ab aliis,vt iam dixi,discedit ocissimè,quibus & vitæ præfiniuit terminũ. dicit enim : Erunt dies eorum anni centum viginti.sed Moses quoq; post expletũ hunc annorum numerũ è mortali vita demigrat. & qui potest æquũ videri,vt noxij pares fiant ætate vati tam sapienti? In præsentia hoc solùm sat erit dicere,quæ nomine cõmunicant nõ omnino esse similia.interdum etiam diuersa toto genere,vt vile ac probatum possint esse paria vel numero vel tẽpore,quãdo inducũtur & in geminis:cæterùm vires habent distantissimas inter se diuersissimásq;.diligentiorem autem disputationẽ de cxx annis differemus quovsq; propheticam vitam totam examinabimus,vbi ad eius mysteria fuerimus idonei.nunc sequamur textus ordinem. Gigantes autẽ erant in terra diebus illis.] Aliquis fortè putat quæ poëtæ de gigantibus fabulãtur hic legislatorẽ subindicare,cùm hæc immẽsum distẽt à fabulis, & ipsis veritatis inhæreant vestigiis. Ideo laudatas elegantésq; artes picturã atq; statuariã è sua republica reiecit,q; veritatẽ mẽdaciis vitiẽt illudẽtes per oculos animabus facilibus & credulis. Nullã igitur de gigãtibus affert fabulã:sed illud te docere vult,alios esse terræ,alios cæli,alios Dei homines. Terræ quidẽ eos qui venãtur voluptates corporis,& harũ vsu mfructũ,quærẽdo vndecũq; singularũ materiã. Cæli autem eos qui tenent artes ac sciẽtias,

aut

aut eas sectantur. Quod enim nostri cæleste est,mens est:quæ & motus cæli considerat,& in reliquis exercet se artibus liberalibus,acumen intelligendis huiusmodi rebus sibi comparãs. Dei verò homines sacerdotes & prophetæ sunt,quorũ maior est dignitas,quàm vt se misceãt humanæ reipublicæ,& mundi ciues sint:sed sublimiores omnibus rebus sensibilibus,migrarunt in mundum intelligibilẽ,ibi sortiti domicilũ,ascripti reipublicę idearũ incorporearum & incorruptibilium. Proinde Abraham quàm diu hærebat in Chaldæorum terra opinionéq;,& nõdum mutato nomine vocabatur Abrã homo cæli erat,sublimis ęthereæq; naturæ scrutator,in effectibus eorúmq; causis & id genus aliis philosophãdo:ex quo studio & appellatiorem præsentem sibi quęsiuit. Abram enim interpretatur pater sublimis,nomen conueniens consideranti sublimia cælestiáq; intellectui,præsertim cùm cõcretæ huius naturæ nostræ pater sit intellectus pertingens ad ætherẽ & vlterius. Sed quãdo iam seipso melior nomẽ mutaturus est,fit homo Dei,iuxta redditum sibi oraculum, Ego sum Deus tuus.da operã vt mihi te approbes,& esto inculpabilis. Quod si vnus totius mundi Deus,ob priuatum affectũ dicitur huius viri Deus,necessariò ipse quoq; Dei est. Interpretatur enim Abrahã pater electus soni,id est intellectus ꝓbi viri.est cm̃ electus,purgatus,& pater vocis qua cõsonamus. talis autẽ vni Deo dedicatur,cuius assecla factus, totius suæ vitæ semitam dirigit,incedẽs per viam verè regiam, scilicet omnipotentis regis vnici,in neutrum latus declinans & digrediens. at filij terræ mente sua exorbitantes,& puteos fodientes in inanima immobilíq; natura carnium(facti sunt duo in carnem vnã, inquit legislator) adulterauerũt nomisma optimum,desertóq; meliore ordine suo,ad deteriorem cõtrariúmq; transfugerunt. Nebrod huius facti principe. Dicit enim legislator, Hic cœpit esse gigas super terrã,interpretatur autẽ Nebrod transfugiũ. Nõ enim satis erat miserrimæ animæ neutrarũ esse partiũ. sed accedẽs ad hostes arma sumpsit cõtra socios,& apertũ his bellũ intulit. Ideo Nebrodis regnum fuisse traditur Babylon. id est trãspositio.eadẽ res quæ trãsfugium,pari cognitione rerum ac nominũ. Quisquis enim molitur trãsfugere,mentem mutat & transponit. Consequens igitur est iuxta Mosen sanctissimũ.malum virũ esse non modò extorrem & exulem , sed etiã transfugam:bonũ verò cõstantissimum socium. Hactenus de gigantibus dixisse contenti,transeamus ad sequentia. Sunt autem hæc.

PHIL

PHILONIS IVDAEI, Quòd Deus sit immutabilis.

POSTEA, inquit, cùm ingressi essent angeli Dei ad filias hominum, illæ genuerunt eis.] Quærendum quid sibi velit illud Postea. Est relatio, indicans aliquid ex præcedentibus. Præcessit autẽ mentio de diuino spiritu, quem permanere seculis omnibus in multifaria multiformiq; anima, induta põderosissimis carnibus, dictu est perdifficile. Post illum spiritum angeli ad filias hominũ ingrediũtur. Etenim quantisper anima illustratur purissimis intelligẽtię radiis, per quos Deum & eius porentias videt sapiẽs, nullus nequam angelus subintrat cogitationẽ, sed extra locum aspersione lustratum omnes excluduntur. vbi verò hebetatum mentis lumen sit opacius, illi tenebrarum amici arrepta occasione fortuita, cum affectionibus effœminatis, quæ hic vocantur filiæ hominum, congressi gignunt sibi, non Deo. Quod enim propriè Deo gignitur, virtutes sunt integræ: sicut deprauata vitia ad cognationẽ malorum pertinent. Proinde disce si vis, ô mẽs, non tibi ipsi gignere, exemplo Abrahami perfectissimi, qui dilectum, vnigenitum, animæ germanũ filium, effigiem à seipsa doctæ sapientiæ, nomine Isaac offert Deo, & reddit magna cum alacritate, quasi necessariam debitámque gratiam, vinctum pedibus, vt ait lex, & noui generis victimam: siue quia iam nihil mortale Deo destinat calcare dignabatur: siue quia vidit creaturam esse instabilem, postquã cognouit firmitatem eius Qui est certissimã, cui credidisse dicitur. Huic successit Anna ipsius discipula, donum diuinæ sapiẽtiæ. interpretatur enim hoc nomen gratia. Hæc enim diuino semine grauida. vbi perfectum pariendi tempus aduenit, enixa est morem Deo sacratũ, cui fausto nomẽ imposuit Samuël, quod interpretatur ordinatus Deo. móxq; acceptum datori reddidit, nullum suum proprium bonum iudicans, nisi ex diuina gratia. Sic enim in primo Regnorum ipsa loquitur: Do tibi eum donum. ac si dicat eum qui donum est, id est dono gratuito acceptũ tibi do: iuxta illud dictũ Mosis sãctissimi: Dona mea, munera mea, sacrificia mea seruabitis offerre mihi. Cui eñ gratia debetur nisi Deo? aut quomodo ei

do ei referetur, nisi per hæc ipsa quæ accepimus? nec enim aliũde licet capere. Qui nulli indigus offerri sibi postulat propter summam suam erga genus nostrum benignitatem: vt per studium cultus diuini & gratiarũ actionis, puri fiamus ab iniquitatibus, & abstergamus vitę sordes cõtractas vel verbis vel operibus. Est enim stultitia, cùm tẽpla nõ subeas nisi corpore à balineis nitido, vota sacráq; facere mente impura contaminatáq;. arqui templa è saxorũ lignorúmq; inanima cõstant materia. Et cùm nefas sit corpus suaptè natura inanime inanima tãgere: fecerendum videtur, vt Deum purissimũ accedat quis impurã habens animã, nisi mox sequatur pœnitentia? Quisquis enim nullius præteriti peccati sibi cõscius, etiam vetera conatur eluere, accedat bono animo. sin minus, absistat cùm impurus sit. non poterit enim fallere perspicientem mentis sinus intimos, & inambulantem in eius penetralibus. Cęterùm animam Deo carã pulchrè describit etiam illud cãticum: Sterilis peperit septem, fœcunda verò defecit. Atqui vnius Samuëlis mater est quæ hæc dicit. & quomodo ait septem se peperisse, nisi quis vnitatis & septenarij naturam eãdem existimat, non solùm in numeris, sed & in mũdi totius harmonia, & in animæ probæ rationibus. Samuël enim in solius Dei ministrorũ ordinẽ ascitus, nemini prętereà seruiẽs, ab vno & ente honestatur: qui status est septenarij animæ in Deo requiescẽtis, & nullis mortalibus occupatę negotiis: quando excedit senarium, qui attributus est primatum asse qui non valentibus, & in secundo gradu cõsistere necesse habentibus. sterilem igitur nõ iam effœtã, sed etiam nunc vigentem, in fortitudinis tolerantiæque studio decertantem ob opimum præmiũ, credibile est septenarium vnitati honore parem parere, quorum numerorum fœcunda & prolifica natura est. fœcũdam verò illã ait desisse gignere liberos, idq; verè ac euidẽter. quando enim anima cũ sit vnica multos parit ab vno illo disiũcta, meritò sit numerosissima. deinde grauata oppressáq; multitudine natorum à se pendẽtium, quorũ pleriq; immaturi abortiúq; sunt, viribus deficit. parit enim quicquid ad formas colorésq; pertinet, per oculorum concupiscentiam: quicquid ad voces, per aurium. prægnãs sit etiam ex ventris & eorum quæ sub ventre sunt desideriis. itaq; grauata natorum ex se pendentium tanto numero, manibus prę languore demissis deficit: ad quem modum vinci cõtingit omnibus, qui corruptibiles ipsi gignũt sibi corruptibilia, nonnulli verò nõ solùm vinci, sed & mori tu-

 stinent

stinent,nimis amori sui dediti. Vt ille Onan,qui sentiens semẽ sibi non profuturum, non prius desiit rationale genus in rebus præstantissimum corrumpere,quam ipse totus periit, & merito. Nam si omnes omnia sui causa facturi sunt,nihil parentum honorem,liberorum disciplinam,patriæ salutem,legum incolumitatem,gentium constitutionem, non vllum priuatum publicúmve officium,non sacrorum ceremonias,nõ pietatem erga Deum curando,erunt infortunatissimi.nam vnumquodque ex his quæ diximus,vel periculo vitæ redimendũ est.at isti hæc cuncta experenda tantopere,facilè contemnũt,si nihil voluptatis afferant. Quapropter Deus iustus iudex hanc immanem opinionẽ quæ nominatur Onan,tollit è medio. nec minus abominandi sunt omnes qui sibiipsis generant, id est qui propriã tantùm vtilitatem captant contemptis cæteris, tanquam sibi solis nati,non item innumeris aliis,patri,matri,vxori,liberis,humano generi: & hoc amplius,si dicere fas est,cælo, terræ, vniuerso mũdo,scientiis,virtutibus, patri ac rectori vniuersorum; quorum singulis quantũ licet reddẽdum est debitum officium: & sic cogitãdum cuiq;,non propter ipsum facta esse cætera, sed ipsum esse auctarium rerum omnium.Verùm de his satis.contexamus sequẽtia.Videˊs dominus Deus quòd multa malitia hominum esset in terra, & omnis eorũ intentio prona esset ad malum toto vitę tempore,recogitauit Deus quòd hominem fecisset in terra.dixitq; Deus intra se: Delebo hominem quem creaui à facie terræ.] Non deerunt fortasis nefarij quidam qui suspicabũtur legislatorem subindicare,pœnituisse opificem creati hominis,visa tanta impietate,voluisseq; hac de causa vniuersum id genus extinguere.Hi sciant se istiusmodi opinione subleuare ac extenuare peccata priscorum hominum,si conferãtur cum ipsorũ impietate.Quod enim potest esse grauius erratum cõtra Deum, quàm credere mutari eum cùm sit immutabilis? quamuis quidam opinantur, ne homines quidem veros ambigere incertis sententiis. nam sinceros philosophos hunc præcipuum ex sua scientia fructũ decerpere quòd non mutantur vnà cum negotiis, sed indestexa constãtia se adaptant rebus omnibus.Quin & legislator probat hoc trãquillitatis studiũ.dictum enim illud ad sapientem ex persona Dei:Tu verò hic sta mecũ: meorem fixã & à recto nusquam dimotam cõmendat. est enim profectò mirandũ,si quis lyræ in modum animam musica arte coaptatam,nõ sonis acutis & grauibus,sed rerum inter se contrar

trariarum scientia,& meliorũ ex his delectu, neq; intẽdat plus æquo,neq; remittat, emollita virtutum rerúmq; suaptè natura honestarum harmonia, conseruans eam in eodem tẽperamento cõcinnè pulsandi psallendique.hoc enim instrumentum natura fecit absolutissimum,quod imitantur manufacta organa. id si quis pulchrè temperauerit,efficiet symphoniam lõge optimam,quæ non in sonoræ vocis fractos tonos desinit,sed in laudata vitę officia. Ergo cùm hominis anima tẽpestatem,subitis vehementibúsq; vitiorum procellis irruentibus excitatã scientiæ sapientiæq; auris componat,sedatisq; tumidis vndis ad trãquillitatem reducat:dubitas an ille incorruptibilis,beatus,virtutis,perfectionis,felicitatisq; potens,non egeat mutatione sententiæ,sed immaneat primis consiliis non supponens alia:siquidem humana facilè mutantur,vel propter ipsorum hominum, vel propter negotiorum inconstantiã. Verbi gratia:amicos eligimus sæpe, quos post non longam consuetudinem ob nullam ipsorum culpã auersamur, & in loco inimicorũ aut certè ignotorum habemus. hoc factum leuissimam facilitatem nostram arguit,qui non possumus perseuerare in pristino proposito. at Deus nõ vertit fauorem in fastidium,interdũ tamen statuimus manere in sententia:sed familiares non manent sui similes.itaque necessariò nostet quoq; animus vnà cum eis mutatur. præuidere eñ futuros negotiorũ exitus,aut sentẽtias aliorũ,nemini mortali est possibile:Deo autẽ, vt in luce purissima, omnia sunt conspicua.penetrans enim sinus intimos animę videt,quæ non cernuntur aliis, & prò sua prouidentia præscientiáq;, quæ virtutes ei peculiares sunt,nihil abuti libertate sinit,& suæ potestati eximi. quandoquidem etiam futurorum incertitudo nõ cadit in ipsum: apud quem nec futurũ est quicquã nec incertũ. Liquet igitur necessariò sequi vt & parẽti sua progenies & opifici suum opificium,& curatori suo quę ab eo curãtur,nota sint. Deus autẽ reuera pater,artifex, curator est rerũ quæ cælo mundóq; cõtinentur omnium. Atqui futura obscurantur à venturo tempore,nũc breuiore,nunc lõgiore. Deus verò & temporis est opifex,est enim pater patris eius:mundus verò pater temporis, quod motu suo progenerat. itaq; tempus nepotis Dei seriẽ obtinet,mũdus eñ hic iunior Dei filius est,vtpote sensibilis. senior enim hoc nõ traditur,sed intelligitur: qui prò intelligibilium generum specierúmque archetypis apud patrem manet.Cæterùm iunior filius sensibilis motu suo naturã temporis fecit existere.itaq; apud Deum nihil futurum

turum est,cui subiiciuntur etiã termini temporum.Nanq; non tempus,sed temporis exemplar æuum,vita superorũ est.in æuo autem nihil præteriit,nihil futurum est,sed præsens tãtummodo.Postquam igitur satis declarauimus,nõ pœnitere eum Qui est,restat vt doceamus quid sit illud.Recogitauit Deus quòd fecisset hominem in terra,dixitq; intra se.] Cogitationẽ deliberationémq;,altera intus reconditã, alteram iam certò prolatã, duas potẽtias opifex rerum cum habeat,eisq; vtatur,opera sua considerat:quæ quæ deficiunt,nec seruant ordinem,animaduertit. Corporibus enim aliis habitum,aliis naturam, aliis animam, aliis rationalem animã addidit.Saxa lignáq; à cognatis diuulsa,habitu astrinxit ceu vinculo valido.hic autem est spiritus reuertens in seipsum,incipiens enim à medio,pertingit ad extrema,móxq; à superficie cursum reflectit,donec in eum locũ perueniat,à quo primùm profectus est. Hic est ille habitus,cursus recursúsq; indesinẽs, cuius imitationem cursores post tertium quemque annum in theatris frequentissimis ostentant, tanquã rem egregiam & contentione dignissimã.Naturam autem attribuit stirpibus,cõtemperatã e pluribus potentiis, nutritiua, mutatiua,augmentatiua.Nutriuntur enim,cum alimẽtis opus habeãt.id deprehenditur,quia nisi rigẽtur,arescunt & pereunt. sicut rigatæ manifestum incrementũ accipiunt.Nam quę prius paululum ab humo se attollebant, euadunt in arbores procerissimas.de mutatione autem harum,quid attinet dicere:brumali tempore folia siccata humi sternuntur: & in palmitibus oculi, sicut rustici vocant,cõniuent,tanquam animalium,& innata ad germinandum ora comprimuntur, natura tunc intus concluſa quiescẽtéq;:vt post respirationẽ,quasi athleta lassus certamine, recolligat vires,atq; ita de integro ad labores anniuersarios redeat.id fit verno æstiuóq; tempore.Tunc enim tanquam expergefacta è sõno profundissimo,& oculos aperit,& clausa ora patefacit.Quibus autẽ grauida est parit omnia,pampinos,palmites,clauiculos,racemos,fructũ deniq;. Quo absoluto,nutrit eũ quasi mater liberos,per quosdã latentes meatus, qui respõdent mammillis mulierũ.Nec prius nutrire desistit,quàm fructꝰ ad perfectã maturitatem perueniat. Est autem maturitatis signũ, quãdo defluit etiã attingente nemine,& diuelli ab adnatis properat,vtpote iam maternis alimentis nõ indigens,& idoneus si in agrum bonum incidat, ad proseminãdas gignẽdásq; stirpes matri

matri suæ similes.Animam autem fecit opifex à natura differẽtem tribus his,sensu,imaginatione,impetu.Stirpes enim sensus,imaginationis,impetúsque omnino expertes sunt. Animal autem vnũquodq; his cunctis est prædituin.Sensus igitur, sicut alluſio Græci nominis αἴσθησιν indicat, obiecta infert intellectui,in hoc enim capax amplissimúmq; penuariũ visus, auditus & cæteri sensus reponunt omnia.Imaginatio verò est figurarum in animã impressio.Nam quicquid importãt sensus singuli,hæc obsignat suo charactere tanq̃ anulus,intellectus autẽ refert ceram, impressum sigillum excipiens & seruãs apud se, donec id obliuio memoriæ hostis obscurer,aut in totũ aboleat. Id autem quod impresit characterem, nunc familiariter, nũc secus afficit animam:is affectus vocatur impetus,quẽ definiunt primum motum animæ.Tanto præstãtiora sunt animalia stirpibus.Videamus quanã re homo antecellat cæteris. hic eximiũ munus sortitus est mentem,quæ cunctas naturas corporum & rerum solet comprehendere. Quemadmodum enim corporis regimẽ est penes oculos,mũdi verò penes lucis naturã: eodem modo imperium in nos mẽs obtinet.Hæc est enim oculus animæ,illustratus splendore proprio,per quem dispellũtur altissimæ tenebræ,offusæ à rerũ ignorantia.Hæc animæ species, non ex eisdem quibus cæteræ elemẽtis facta est,sed puriorẽ & meliorem est nacta essentiam,ex qua naturæ diuinæ sunt conditę. Quapropter sola mens in nobis meritò immortalis cẽsetur.Solam enim hanc pater iussit esse liberã,exemptam & dimissam è necessitatis vinculis,donatámq; munere decẽtissimo voluntatis spõtaneæ,quatenus eius capax erat.Nã brutæ animantes, quarũ animabus non ineſt mens donata libertatis priuilegio, subiugatæ frenatæq; tradũtur ad ministerium hominũ,tanquã heris mancipia.Homo autem liberã facultatẽ & sui iuris sententiam sortitus,ex destinato pleraque faciens, meritò vituperium incurrit,si prudẽs sciénsq; peccat, sicut ediuersò laudem, quando sua sponte benefacit.Nam stirpium animaliúmq; nec vbertas laudatur,nec si malè proueniãt,vituperantur:q̃ vterq; hic motus,& vtraq; mutatio,non est voluntaria, sed sola hominis anima,quæ accepit à Dẽo motum volũtarium,hactenus illi simillis,à molestissima grauissimáq; hera necessitate,quãtum licuit,manumissa,iure accusari posset,si liberatorem suum nõ coleret,non euasura pœnam quæ animaduertit in libertorum ingratitudinẽ,itaq; recogitauit,& intra se dixit Deus, nõ nunc

primùm,sed iam dudum firmiter,quòd fecisset hominẽ;id est, qualem eum condidisset. Cõsiderat enim liberum, vt relictus voluntati propriæ quicquid placeret,ageret:idq; hanc ob causam, vt sciens quid bonũ sit,quid malũ:& quid interſit inter honesta turpia q; reputans,quid itẽ inter æqua & iniqua,& in vniuersum virtutem inter & vitium,eligeret meliora,deteriora fugeret.In eam sententiam & oraculum extat in Deuteronomio: Ecce posui ante faciem tuam vitam & mortem,bonum & malum:tu vitam elige:Ergo vtrunq; hinc discimus, quòd & insita sit hominibus boni ac mali scientia, & meliora deterioribus anteferre debeant,cùm habeant deliberationem tanquã incorruptum iudicem,quę;rectæ rationis monitis pareat,reiectis cõtrariis suggestionibus. Quoniam igitur & de his sufficienter disseruimus,videamus sequẽtia.Sunt autẽ hæc. Delebo hominem quem feci à facie terræ,ab homine vsq; pecudem, à reptilibus vsque volucres cæli:quia recogitaui quòd feciſsem eum.] Hic quoq; nonnulli de quibus iam dixi,his auditis credunt eũ Qui est iracsci & furere. At ille nullo vnquam affectu corripitur.Hæc enim humanę infirmitatis sunt vitia.Deus autem & à brutis animæ affectionibus abest plurimũ,& à partibus membrisq; corporis,nihilominus inueniuntur hæc apud legislatorem docendi gratia,vt sic moneantur qui non possunt castigari aliter.Nam in præceptis & interdictis legũ,quę propriè leges sunt,duo summa capita ab earũ autore sunt proposita: alterũ, non esse Deum sicut hominẽ:alterũ verò, esse eum sicut hominem.Prius confirmatur veritate certissima:alterum adhibetur ad eruendam vulgarem multitudinẽ:ad quam dicitur,illum more hominum castigare suos filios. Quod admonẽdi causa, non quia suaptè natura talis sit,dictum est. Nam hominũ pars amici sunt animæ,pars verò magis fauẽt corpori.Animæ socij habentes cum incorporeis naturis consuetudinẽ,cùm nulla rerum idea comparant eum Qui est: sed extollentes eum super omnem qualitatem(hoc enim vnum ad beatudinẽ summámq; felicitatem pertinet, nudã eius sine omni figura essentiam cõprehendere) sola eius essentiæ imaginatione contenti, nullam formam affingũt.At fœderati corporis, cũ non possint exuere indumentum carneum,quales opiniones de seipsis,tales etiam de omnium rerum autore cõcipiunt,quippe qui non valent naturam illam solam nullius egentem, simplicem, sinceram, incomparabilem cernere,nec reputant quòd qui constat è potentiis

tiis compluribus,eget etiam pluribus partibus ad singularum ministeria.Sed Deus,vtpote ingenitus & creator omnium,non opus habet istis creaturarum accidẽtibus.Quid enim dicemus dẽ vsu instrumentalium partium? pedes ei dabimus progrediẽ di gratia? at quò ibit,cùm impleat omnia?quẽ accedit,cùm neminem honore parẽ habeat?aut quam tãdem ob rem,cùm humanis curis careat?quid manus ad accipiẽdum dandúmq;?ipse à nemine quicquam accipit,quippe qui nõ solùm non eget, verùm etiam vniuersa possidet. Donat autem verbo suo munificentiam administrante, per quod mundum condidit. Oculis certè non eget,quibus sine luce sensibili nihil cõprehenditur. At sensibilis lux creata est.Deus autẽ propriè lucis vsu videbat etiam ante mundum conditum. De nutritionis instrumentis, quid attinet dicere?Nam si hæc habet,nutritur etiam. & satiatus egerit,ac rursum ex interuallo esurit, cæteráque facit quæ nemo pius diceret.Nam fabulæ verbis quidem humanam formam,re autem humanos affectus Deo tribuũt.Cur igitur Moses pedes,manus,introitus,exitus prędicat de illo ingenito?cur ad arcẽdos hostes eũ armat?cur gladio,sagittis,pestifero igne, fulminibúsque instruit?poëtica ista videntur,autorem summũ armari,licet illic diuersa sint nomina. At hic noster addit etiá zelum,furorem,iras,& cæteros humanos affectus similes. Respondebit tamen scitantibus: heus vos, oportet legislatorem vnicum habere propositum, vt prosit omnibus ad quos peruenit.Quotquot igitur feliciorem naturam fortiti sunt & educationem inculpabilem, inuenta hac vitæ via publica directáq;, veritate comite faciunt iter,cuius verissimis de eo Qui est,mysteriis initiati,nihil creatũ affingũt ei. His discipulis maximè cõuenit capitulum illud sacrę literaturæ,q; Deus nõ sit sicut homo,nec sicut cælũ,nec sicut mundus.Nã hæ species habẽt qualitates suas, & præcipiuntur sensibus. At ille ne mente quidem cõprehenditur,nisi hactenus quòd sit.Est enim essentia quod in eo intelligitur:qua quicquid caret,nihil est.Hebetiores autem tardiorésq;,& à pueritia perperam educati,nec valentes acutè cernere,medicis opus habent legislatoribus,qui ad præsentem morbum debitam curam accõmodẽt.Nam seruis quoq; malè educatis & insipientibus herus prodest terribilis.Sæuitiem eñ eius & minas timendo,vel inuiti continentur in officio. Discãt igitur quotquot tales sunt vel falsa modò vtilia, si per veritatem ad bonam frugem reduci nequeunt. Nam & his qui cor-

 poris

poris morbo laborãt grauiter, legitimè instituti medici nõ sustinẽt vera proloqui, cùm sciãt eos inde fore deiectiore animo, ita vt malum increscat: sed adhibent contrarias consolationes, vt & ægrotus fiat ad tẽpus sedatior, & ægritudo remissior. Quis enim sanæ mẽtis eum sic alloqueretur: heu tu, fecaberis, vteris, mutilaberis, etiãsi hæc necessariò ferenda essent. Nemo prorsus. Alioquin ille collabetur animo, accedẽte noua grauiore molestia ad morbum corporis, & libẽter securationi subtrahet: quod ũ falsa expectatione decipiatur à curante, patienter sese præbebit ad omnia salubria, quantũvis cruciabilia. Proinde legislator noster cùm sit optimus animarũ medicus, vnicũ finem habet propositum, vt radicitus mentis infirmitates excecet, ne ex reliquiis repullulet malum immedicabile. Quod ita se sperauit effecturum, si autorem creaturarũ induceret minacem, indignabundum, iniustis seuerè intentantẽ suppliciũ, nonnunquam arma corripientem in improborum perniciem. Nec enim aliter emendatur insipiens. Et ideo mihi videtur duobus iam dictis capitibus, q̃ Deus sit sicut homo, & non sicut homo, alia duo generis eiusdem cõtexuisse, timorem atq; dilectionẽ. Omnes enim legũ ad pietatẽ adhortationes video referri vel ad dilectionẽ vel ad timorẽ eius Qui est. His igitur qui nec mẽbra, nec affectus humanos Deo tribuunt, sed religiosè de illo, piéque sentiunt, dilectio maximè conuenit, timor verò cæteris. Quæ igitur ante quæstionẽ præstruenda fuerant, hæc sunt. Redeundum iam ad cœptam considerationem, qua hæsitabamus quid sibi velint hæc verba, Indignatus est, quòd fecisset eos.] Fortasse tale quiddam docere vult, q̃ mali apud Deum in indignatione sint boni verò in gratia. Nam mox dicit. Noë autem inuenit gratiã. Cæterùm ira quæ passio hominis est propria, figuratè de eo Qui est, intelligitur necessariò, quãdo quicquid per iram, metum, dolorem, voluptatem, aut quamcunque affectionem agimus, confessione omniũ culpabile est ac reprehensibile. Sicut ediuersò laudabile, quicquid cum recta ratione cõiunctũ & scitũ. Vides quàm cautè loquatur. Indignatus sum quia feci, non contrà, Quia feci eos indignatus sum? Nam hoc posterius de pœnitente dici poterat, quod non fert natura Dei prouidẽtissima. Prius autem illud est inducentis dogma generale, iram esse peccatorum fontem, sicut rationẽ originem bonorum operũ. Memor autẽ perfectissimæ suæ bonitatis Deus, etiam si omnes homines, aut maxima eorũ multitudo suaptè culp

culpa ruat in perniciem, tamen salutarem dextram porrigens, sustentat & erigit, non sinens vniuersum genus deleri. Quapropter nunc ait, Noë inuenisse apud eum gratiam, quia cæteri daturi sunt pœnam ingratitudinis, vt salutaris misericordia temperetur peccatorum damnatione, sicut hymnorum cantor dicit alicubi, Misericordiam & iudicium cantabo tibi. Nam si Deus mortalem iudicaret sine misericordia, atrum ferret calculum, cùm nemo à natiuitate ad obitũ vsq;, sine lapsu percurrat vitæ spatium, sed aliquando sponte cadat, aliquando fallente vestigio. Vt igitur genus maneat incolume, etiãsi multę pessum eant species, admiscet misericordiam, quã interdum etiã indignis exhibet, nunc preuenientem iudicium, nunc sequentem. Antiquior enim apud eum est misericordia quàm iustitia, quippe qui pœna dignum nosci non iudicatum, sed ante iudicium. Quamobrem aliubi dicitur: Calix in manu domini, vini meri plenus temperamento. Atqui temperatũ non est merum, habent tamen hæc rationem naturalem, his quæ diximus, consentaneã. Deus enim potentiis suis erga seipsum meris vtitur, temperatis autẽ erga suas creaturas. Meras enim natura mortalis haud quaquam potest capere. An putas cùm nõ possis meram solis flammã obtueri: extinguetur enim visus fulgore radiorum hebetatus, prius quàm perspiciat: quamuis & sol vnum est ex diuinis operibus, pars cæli, globus æthereus: posse te intueri potentias illas increatas, ita vt mieræ circa ipsum sunt eia culantes fulgorem splendidissimũ? Quemadmodũ igitur solis radios extendit opifex à cælo vsq; terminos terræ, vt vehementia caloris remitteretur, laxaretúrq; per aërem frigidum, nam hoc eos temperauit, vt quod inest lucidum seiunctum ab igne flammeo, remissisq; vrendi viribus, illustratiuis autẽ retentis, cognatæ sibi luci repositæ in oculis occurreret suauiter: ex horum enim congressu obuio, & quasi consalutatione quadam, perspiciendi vis efficitur, ad eundẽ modum scientiam & sapientiam Dei, item prudentiam, iustitiam, cæteráq; virtutes singulas, quis mortalis sinceras posset excipere, quod ne rerum quidem cælum totúsque mundus potest? Proinde cùm sciret opifex quàm immensa sint sua bona omnia, & creaturæ quantumuis arrogantis naturalem imbecillitatem, nec in beneficiis nec in pœnis vult totam vim suam exerere, sed quantam videt earum capacitati sufficere. Quod si remissam mediocrémque potentiarum eius temperaturam haurire & ea frui contingeret,

satis hilaritatis pereipere mus; qua perfectiorem non est cur requirat humanũ genus. Iam enim ostendimus quæ sincera mera veréq; summa sunt, circa solum eum. Qui est, existere. Confirmat hanc sentẽtiam quod alibi dicitur: Semel dominus locutus est, duo hæc audiui. Nam quod dicit semel, mero est simile. Etenim merum est vnitas, & vnitas merũ. Illud autẽ bis, mixto est simile. Vtrunq; enim non simplex est, cùm cõiunctionem seiunctionémq; recipiat. Iraq; Dei vox est mera vnitas. Nec enim sermo eius percussio sit aëre, cum mixtura omni careat, incorporeus, nudus, nihil ab vnitate differens. Nos autem dicimus binario, Spiritus enim è pectore missus per asperã arteriam, formatur quidem in ore à lingua tanquã ab opifice: prolatus autẽ foras, & permixtus aëri cognato, eumq; verberans, concinnam binarij temperaturam efficit. Quod enim è diuersis sonis consonat, binario diuisibili primum conuenit, tonum acutum & grauem habenti. Pulchrè igitur multitudini cogitationum iniustarum vnum iustum opposuit, numero quidem inferiorem, sed plus valentem, ne tanquã in bilance prægrauaret deterius, sed contraria vi melioris eleuatum, vires amitteret. Iam quid sit illud, Inuenit Noë gratiam coram domino Deo] vnà consideremus. Qui aliquid inueniunt, aut prius amissum reperiunt denuò: aut nõ quod prius habuerant, sed nouum lucrum acquirunt. Hanc inuentionem, illam redinuentionem vocare solent curiosi vocum propriarum. Prioris exemplum manifestum est in magna illa precatione. Est autem precatio, bonorum à Deo postulatio. Porrò magna precatio est, credere Deum autorem esse bonorum ex seipso, nec egere ad benefaciendum alieno auxilio, non terræ tanquam frugiferæ, non pluuiæ tanquam adiuuantis satorum, plantarúmq; incrementum, non aëris tãquam ad alendum idonei. non agriculturæ tanquam fertilitatis causæ, non medicinæ tanquam salubris, non nuptiarum tanquam prolificarum. Nam hæc omnia virtute Dei mutantur, vertuntúrq;, vt sæpe præter morem effectus habeant contrarios. Hunc igitur ait Moses autorẽ esse, qui nutrit comam, capillum capitis, id est in mẽte incremẽtum dantẽ decretis summariis iuxta præceptorum capita, quibus illa honestatur ceu compto capillitio: Nonnunquã tamen has comas amittit, irruente in animã repẽtino quodã turbine, & abripiẽte honestamẽta eius omnia. Est autem is turbo mutatio quædam inuolũtaria, mentem repentè contaminans, quæ mors vocatur. Attamẽ restituta sibi & purificata

purificata recipit eas, & reminiscitur quicquid prorsus oblita fuerat, & quæ amiserat inuenit, ita vt prioris mutationis dies in ratione non computẽtur, vel quia non habet rationẽ ista mutatio, sicut & à prudentia plurimũ discrepat, vel quia nõ est digna cuius habeatur vlla ratio. Talium enim vt quidã inquit, nec ratio, nec numerus. Sæpe autẽ incidimus in ea quæ ne in somnis quidem vnquam vidimus: sicut de agricola fertur, qui scrobem parans plantæ frugiferæ, in thesaurum incidit, auctus insperata felicitate. Certè me ditator ille, scitante patre de tali modo scięti æ. Quid est quod tam cito inuenisti fili, respondẽs inquit, Quod tradidit dominus Deus coram me. Quãdo enim trãdit sug sapientiæ contẽplationes sine difficultate ac labore, has repẽtè nacti præter expectationem, thesaurũ perfectæ felicitatis inuenimus. Siquidem vsu venit, vt alij magno labore quæsita nõ inueniant: alij sine cura & negotio, de quibus non cogitarãt, reperiant. Nam eorum qui hebetiores tardiorésq; habent animas, sicut orbari oculis, labor in contemplandis scięti is est inutilis: qui verò feliciore ingenio sunt prædĩti, absq; inquisitione multa inueniunt fortuitò, dum rectè coniecturã faciũt: vt ea videãtur acquirere, nõ studio sed rebus ipsis vltro in conspectũ eorũ properãtibus, & in notitiam sese ingerẽtibus. De his legislator ait, datas eis ciuitates magnas & bonas, quas non ædificarunt: domos plenas opibus, quas nõ repleuerũt: cisternas è saxo excisas, quas non exciderunt: vineta oliuetáq; quæ non plantarunt. Ciuitates domósq; figuratè generales specialésq; virtutes subindicat: Nam ciuitati genus est simile, quia patet ampliorib⁹ pomœriis, & cõmune fit cõpluribus: species verò domui, quippe contractior, & minus communis. Per cisternas autem paratas, intelliguntur alieno labore parata præmia, cõceptacula cęlestis liquoris potabilis, thesauri ad conseruandas dictas virtutes cõmodi, ex quibus animæ perfectæ lætitia nascitur, verò lumine radians. Proinde per vineta lætitiam, per oliueta lumen significat. Felices quibus hoc contigit, qui quasi ex alto somno experrecti, mundũ repẽtè contẽplantur sine labore ac negotio. Miseri verò qui cõtra sunim ingenium cõtendentes, in tabescũt morbo contentionis difficillimo. Non solùm enim frustrantur suo proposito, sed insuper cum non parno detrimento incurrũt magnam ignominiam, sicut naues in mari luctantes cũ aduersis flatibus. Quæ non solùm aberrant à portu, quem petebant, verùm etiam sæpe vnà cum vectoribus ac sarcinis merguntur,

inimic

inimicis gaudium relinquẽtes,amicis desiderium .Dicitur em̃ in lege,quòd quidam facto impetu in montem ascenderunt, & egressus est Amorreus mõtem illum habitãs, & quasi apes iritatæ percussit eos,à Seir vsq; Erema.Necessum est enim,vt qui non sunt nati percipiendis artibus,si luctentur in contrarium, nõ solùm frustrẽtur,sed insuper dedecus lucrifaciãt. Eos item qui aliquod officium præter animi sui sentẽtiam aggrediũtur, coacti ab aliis,rem malè gerere,accusante stimulantéq; ipsorũ conscientia.Sicut qui parua deposita reddunt,captantes occasionem auferendi maiora,diceres homines bonæ fidei: qui etiam tum cum ea reddunt,magnã vim inferunt innatæ sibi perfidæ, cuius sibi conscij lancinantur indesinenter occultis eius morsibus.Pari modo quotquot illum solam sapientem insincerè colunt, tanquam in aliqua scena mirificis exornata ceremoniis, hoc vitæ genus haud secus ac in theatro aliquantisper ostentantes spectatoribus impostura non pietatem in anima circumferunt,seipsos velut in rota cruciantes torquẽtésque,& cogentes falsam veritatis formã sumere. Proinde ad breue tẽpus obumbrati superstitionis insigniis,quæ est sanctitatis iniuria, magnum malum vel eam habẽtium vel cum his cõuersantiũ, mox isto habitu exuti ascititio,nudam ostendunt hypocrisim. Atque ita deprehenduntur esse ciues suppositicij, qui seipsos ascripserunt in maximã ciuitatem virtutem,ius eius nunquam assecuti.Nam quicquid violẽtum idem nõ diuturnum est:quæ cognatio in rerum harum Cræcis nominibus apparet. βίαιον & βαιὸν. Sic enim prisci vocabant rem momentaneam. Quid porrò sit illud.Inuenit Noë gratiam apud dñm Deum, quæritur. Fortasse tale aliquid significat, eum consecutum esse gratiam,iut gratia dignum habitum.Sed prius non videtur credibile.Quid enim accepit præ cæteris penè omnibus,non concretis solùm,verùm & elementarib⁹ naturis simplicibus,quæ Deo charæ sunt?Posterius autem habet quidem rationem nõ incongruam,iudicare autorẽ summum dignos suis muneribus, qui diuinum characterem sacrum in mente nõ polluerunt studiis turpibus:sed fortè non veram. Ingentem enim esse oportebat, virum diuina gratia dignum,idque ipse Deo iudice. Equidem arbitror vix totum mundum esse parẽ tanto negotio:qui tamẽ inter cuncta opera Dei,sicut primus,ita maximus est & perfectissimus.Forsan igitur satius fuerit hoc dictum sic accipere, quòd probus hic vir cùm esset sagax &valde doctus,omnia disquir

quirendo comperit quod est verissimum, gratiam Dei esse omnia,terram,aquam,aërem,ignem,solem,stellas,cælum, animantes stirpésq; vniuersas.Horum autem nihil Deum sibi largitum,cum his non egeat.sed mundum mundo, & partes eius in vsum mutuum,atque etiam vt vniuersitati commodẽt. Idq; nõ vt recipiat gratiam,quamuis benignissimus & in totum & in partes:sed respectu sempiternæ suæ bonitatis, quod arbitraretur suæ beatę felicíque naturæ conuenire beneficentiam.Itaque si quis me roget,quænam sit causa mũdi creati, à Mose doctus,respondebo,eius Qui est bonitas, antiquissima suarũ gratiarum omnium.Vbi obseruandum quod ait,placuisse Noë potentiis eius Qui est, domino & Deo: Mosen verò ipsi regi potentiarum, cuius etiam absque illis sola noscitur essentia. Ad hunc enim ex persona Dei dicitur:Inueniſti gratiam apud mẽ: ostendendo seipsum absque omni altero.AdeoMosis summam sapientiã gratia dignatur is Qui est per seipsum solum:expressam autem ex hac imaginem,iam secundariã,& specialiorem, per potentias subditas.Quapropter dominus & Deus,princeps est & beneficus.Alius verò quispiam corporis & affectuum fautor intellectus,vẽditus principi eoquorum voluptati huius nostri concreti,exectis masculis & genitalibus partibus animæ omnibus.& à curis honestis otiosus,nec aptus diuino auditorio, eliminatus à sacra cõcione,quam virtutis studiosi frequentant, in carcerem affectionum introducitur:vbi apud vinctorum custodem inuenit gratiam in honestiorem, quàm ignominiam. Sunt enim propriè vincti,nõ qui pro tribunali damnati prætorum sententiis & iudicum calculis abducuntur ad certum locum destinatum maleficis:sed quos ipsa natura damnauit ob mores animæ,puta luxuriem,timiditatem,iniustitiam,aliásq; ineffabiles,pestes,quibus referti sunt.Horum curator,custos & promus est præfectus carceris, conflatus ex omnigenum vitiorum colluuie,cui placuisse damnum est maximum.Quod cùm non videãt quidam,eligentes pro vtilibus noxia,libenter se adiungunt in eius satellitium,vt approbata sua fide fiãt subpręfecti & vicarij custodiæ peccatorum voluntariorum ac inuolũtariorum.Tu verò anima,hanc quoq; potestatem præfecturámq; crede molestiorem seruitute grauissima, & da operã vt libero vtaris vitæ proposito.Quod si capta fueris hamo affectus alicuius,sustine vincta esse potius quàm custos carceris. Nã afflicta gemẽsq;,misericordiam inuenies. Quod si ambitioui,teipsam dedid

dedideris, magnum malum, licet suaue, custodiam carceris susscipies, cureris per totam vitam obnoxia. Proinde missas face omnes familiaritates præfecti custodiarũ, & vide vt summo bono te modis omnibus approbes. id si minus potueris, est enim res valde ardua, rectà contende ad eius potentias, & his supplex esto, donec illæ exoratæ tuo continuo legitimóque cultu, te in ordine probatorum statuant, sicut & illum Noë, cuius mirę nouæque dotes enumerantur scriptura sacra dicente: Hæ sunt generationes Noë. Noë homo iustus, perfectus in generatione sua, Deo placuit Noë.] Quę ex concretis nascuntur, & ipsa concreta sunt. Nam ex equis equi, è leonibus leones, è tauris boues, homines item ex hominibus gigni necessum est. At bonæ mentis non talis est propria progenies, sed prædictæ virtutes, hominem esse, iustum esse, perfectum esse, Deo placere, quod vt perfectissimum & summæ felicitatis finis, postremum subiungitur. Est autem vna generatio, ex nõ esse ad esse iter & productio. Huius in stirpibus & animantibus vsus est necessarius. Altera verò est, ex meliore genere in minorem speciem mutatio, cuius mentio fit his verbis: Hæ sunt generationes Iacob. Ioseph cum septemdecim esset annorum, pascebat gregẽ cum fratribus suis adhuc puer, cum filiis Ballæ, & cum filiis Zelphæ, vxorum patris sui. Quando enim hæc meditatoria cupidáque discendi mens à diuinioribus contemplationibus ad vanas opiniones descendit, corporis & corporearum rerum sodalis Ioseph gigoitur, adhuc puer, etiamsi ætate canus sit, quippe qui nullam senilem sententiã aut narrationem audiuit, quam Mosis sodales vt possessionem vtilissimã sibi ac suis discipulis acquisiuerunt. Quamobrem videtur mihi, quo effigiem eius & exactissimam formæ ideam manifestius describeret, pascẽtem greges introducere, cum legitimo nullo, sed cũ spuriis fratribus concubinarũ filiis, qui denominantur à deteriore mulierbri genere, non à virili præstantiore. Nã filij Ballæ Zelphæq; non Israëlis patris nunc vocantur. Occurrit hic quæstio, quam ob causam statim post perfectas Noë virtutes subiungitur: Corrupta est autem terra coram Deo, & replera est iniquitate. Fortasis tamen nõ difficile fuerit eam soluere, homini præsertim non inerudito. Dicendum igitur, quòd cùm in anima incorruptibilis species exoritur, mortalis species mox corrũpitur. Generatio enim pulchrorum studiorum, est mors turpium: quando & post lucis exortum euanescunt tenebræ. Quamobrem in lege

lege de lepra diserte dicitur: Quod si caro viuens in leproso apparuerit, pollutus iudicabitur. Quod mox confirmans & quasi obsignans, subinfert: Caro enim sana interparsa immunda est. id quod præter communem morem dictum est. Omnes enim à morbidis sana corrumpi existimant, à mortuis viua, non ediuerso, quòd sana viuáque putent salutaria. Verùm legislator miranda in cunctis rebus sapientia præditus, hoc quoque habet proprium: docens quod sana viuáque, cùm sunt impura, pollutionem inducũt. interparsa enim sana viuáque caro in anima, est morbi certum indicium. hanc propheta commemoratione peccatorum arguit, obiurgat, pudorem incutit. illa verò agnoscit singula, quibus à recta ratione exorbitauit: & tum demum se imprudentem, luxuriosam, iniquam, plenam inquinamentis deprehendit, quapropter extat lex noua & à vulgo recepta opinione diuersissima, quę ex parte leprosum pronuntiat impurũ: eũ verò qui à capite ad pedes vsq; lepra occupatus est, purũ esse ait. Quilibet enim, opinor, probabiliter coniectans, diceret cõtrarium, leprã quæ vltra paruam aliquam corporis partem nõ diffunditur, minus impuram: per totũ verò diffusam, impuriorem videri. Equidẽ puto per ista significari id quod est verissimũ, quòd iniquitates inuolũtariæ vel maximæ absolũtur neq; inquinant, cùm graui accusatore careant cõscientia: voluntariæ verò etiamsi non latè pateant, tamen pro animæ tribunali conuictę, insanabiles, pollutæ impureq; iudicantur. Ergo duplex & duobus coloribus variata lepra, voluntarium vitium significat. Cùm enim anima in se sanam, vitalem rectámq; rationem habeat, non vtitur eius gubernatione ad bonorum suorum conseruationem: sed permittens seipsam imperitis nauigandi, totam vitæ nauim quæ in serenitate tranquillitatéq; seruari poterat, subuersam demergit pelago. Cùm autẽ vno colore albicat, mutationem prę se fert inuoluntariam, quando mens in totum ratione priuata, ne scintilla quidem intellectus reliqua, tanquam in tenebrosa densáque caligine nõ cernit quid agendum sit, sed more cæcorũ passim offensans, lapsus alios post alios inuita dolensque sustinet. Huic simile est, quod etiam de domo præcipitur, quã aliquando contingit lepra infici. Ait enim: Si domus lepra infecta fuerit, ibit eius dominꝰ, & nũtiabit sacerdoti, dicẽs, quasi contagium leprę videtur mihi in domo mea. Móxq; subdit: Et præcipiet sacerdos vt efferantur vniuersa è domo, priusquam ingrediatur eam, vt videat, & non erunt immunda quæcunque

cunque in domo sunt. Posthæc intrabit sacerdos, vt consideret. Ergo prius quàm intrat sacerdos, pura sunt quę domus cōtinet: illo autem introgresso, impura omnia. Atqui contrariū erat verisimilius, post introitum viri purificati, perfecti, soliti pro cunctis ceremonias obire, & vota sacráq; facere, res in meliorē statum mutari, & ex impuris puras fieri. At nūc ne in eadem quidem conditione permanent, sed superueniente sacerdote deteriores reddūtur. Verùm ista vtrū cum dicta facili solutione consonent, viderint qui solēt delectari talibus. Equidem incunctanter dico, nihil esse tam conueniens, quàm vt ad introitum sacerdotis contaminentur quæ in domo sunt. Donec enim diuinum verbum in animam nostram, tanquam domum quandam non ingreditur, nihil quod hæc facit culpatur. Nam curator, siue pater, siue pręceptor, siue quid aliud sacerdos vocandus est, qui solus admonere castigaréque potest, procul remotus est. Nec indigni sunt venia qui peccant per ignorantiam, vt qui peccata sua parum pensitant: interdum etiam grauiter peccādo putāt se rectè facere. quādo autē ad nos ingreditur ille sacerdos verus redargutor, tanquā lux clarissima, tunc produntur animæ nostræ scelesta consilia per actiones sontes & culpabiles, quibus occupamur ignari rerum vtiliū. hęc omnia sacrata redargutio damnans vt polluta, iubet auferri & detrahi, vt consideret ipsam puram domum animæ, & percuret si quid in ea sit morbidum. Simile quiddam facit & in Regnorum libris mulier quę prophetam accedit. est autem vidua, non vt vulgò vocamus marito destitutam, sed quæ viduatur affectibus mentē lædentibus & corrumpentibus, qualis Thamar in Mosaicis literis. nam huic orbatæ marito pręcipitur, vt maneat in domo patris qui solus seruator est, propter quem relicta mortalium consuetudine, deseritur viduatúrque humanis voluptatibus, sed diuinam genituram excipit, & virtutis seminibus facta grauida in vtero gerit parturítque honestas actiones: quas semel enixa, præmium aufert inuitis aduersariis, & victrix pronunciatur, præ se ferēs palmam insigne victoriæ. Thamar enim palma interpretatur. Omnis autem anima vitiis viduanda sic prophetam alloquitur: Homo Dei, venisti in ędes meas, vt me iniqtatis & peccati mei commonefaceres. Hic enim numine correptus & occupatus cęlesti cupidine, diuiníq; furoris impotenti œstro percitus, quoties subintrat animam, memoriam iniquitatum peccatorúmq; veterum ei suggerit, nō vt ad ea redeat, sed vt gemens deflénsq;

mutatio

mutationē suam pristinā, eius partus auersetur præ odio: sequatur autem monita Dei verbi, prophetæ & interpretis. nam prophetæ à priscis vocabantur aliquando homines Dei, aliquando videntes, nominibus aptis, & diuinitatem perspicatiámq; pulchrè significantibus. conuenienter igitur sacratissimus Moses tunc corruptam terram dixit. quando illius iusti Noë virtutes prolatæ sunt in medium. Erat, inquit, corrupta: eò quòd omnis caro corruperat viam suam super terram. Hic aliquis putabit erratum in vna voce Græci cōtextus, eúmque postulare vt potius legatur ἀυτῆς quàm ἀυτοι: quod refertur ad præcedentem vocem fœmininam, cùm masculinum relatiuum minus conueniat. Quid si nō de sola carne viam corrūpente sermo fit, vt meritò erratum in verbis videatur: sed de duobus, & de carne quæ corrumpitur, & de altero quodam quod viam conatur corrumpere? Itaq; sic construendum est: Corrupit omnis caro illius incorrupti æterníq; perfectam viam quæ ducit ad Deum. hāc scito esse sapientiam. Hac enim deducente, recta nimirum & publica, intellectus ad destinatum finem peruenit. est autem finis metáq; huius viæ, scientia & cognitio Dei. hanc semitā odit, calumniatur, & corrumpere conatur quisquis carnis amicus est. Nam nou sunt in rebus duo tā contraria, quàm voluptas carnalis & scientia. Volenti enim hanc viam regiā ingredi cōsideratiuo generi, quod vocatur Israël, repugnat terrenus Edom: (sic enim hoc nomen interpretatur) properè occurrēs instructis copiis, & minis territās. effecturum se vt ea nunquā teratur à viatoribus. ad quem missi legati sic loquūtur. Transibimus per terram tuam. non faciemus iter per arua, nec per vineta. non bibemus aquā de cisternis tuis. incedemus via regia. nō deflectem⁹ ad dextram, nec ad sinistram, donec tuos fines superauerimus. Ad hoc Edom respondet: Non transibis per me. alioquin armatus occurram tibi hostiliter. ad quem filij Israël: Pręter mōtem iter faciemus: q̄ si de aqua tua bibero ego & pecora mea, persoluam tibi pretium. nulla erít difficultas, tantūmodo trāsitum petimus. at ille respōdet: Non trāsibis per me. Fertur de quodā è priscis quòd cùm spectasset pōpam sumptuosissimā, ad familiares versus dixit: Videte amici quàm multis rebus opus non habeo. Compendio de re maxima veréque cęlesti gloriatus est. Quid ais, itáne victor de certaminis Olympici diuitiis coronā adeptus es, intātum superior, vt nihil inde ad vsum aut delectationem sumeres? mirāda verba, sed mirabilior sententia, tantū

consec

cõsecuta roboris, vt vel citra pulueris iactum possit vincere. Verùm apud Mosen, Mysteriis sapientiæ initiatum, nõ vnius tantũ viri hæc est gloriatio, sed totius gentis populosissimæ. id hoc argumẽto liquet, quod vniuscuiusq; anima cõfirmata est ad audaciam cõtra regem omniũ quæ bona videtur, terrenũ Edom. Reuera enim quodlibet in speciem tantùm bonum terrenũ est. Celeriter, inquit, trãsibo per terram tuam. ô promissionẽ generosam & magnificã. itáne obsecro superare, transire, transcurrere, quicquid in terra bonum cẽsetur, poteritis? nihilne vestram properationem remorari poterit? cõspectum diuitiarum cõgestarũ auersabimini deflexa facie? quid maiorũ dignitates, paterni materniq; generis, decãtatásq; à multis nobilitates despicietis? gloriã quoq; quã homines redimũt cæteris bonis omnibus, prætercurretis tanquã rem vilissimã? quid sanitatẽ corporis, integritatẽ sensuum, pulchritudinem optabilẽ, robur iuuinibile, & cætera quibus animæ domus, siue tumulus, siue quid aliud dicendum est, honestatur, transcurretis obiter, vt nihil horum referatis in bonorũ ordinem? Olympiæ cælestisq; animæ sunt hæc tã ingentia facinora, quæ regione terrestri iã relicta, ad diuinarum naturarũ subducta est consuetudinẽ. repleta em contemplatione verorum bonorũ & incorruptibilium, meritò adulterina ista in diem durantia reiicit. Quę igitur vtilitas est præterire omnia mortaliũ bona mortalia, si hoc non cum recta ratione facias, sed vt nonnulli per segniciem, aut pigritiam, aut tractandi imperitiã? non enim vbiq; omnia, sed apud alios alia sunt in pretio. Quapropter volẽs amplius docere, vt cũ recta ratio postulat despiciãtur quæ modo diximus: ad hoc verbũ trãsibo, adiicit Per terrã tuam. hoc em est valde necessariũ, vt in copia rerũ quæ vulgò habẽtur pro bonis, euitem⁹ casses laqueósq; quos illæ tẽdunt singulæ: & more ignis perrumpamus subinde repetentes nos earum impetus. Hæc se pertrãsituros aiũt, arbusta verò & vineta nõ item. mittes enim plãtas insitas in anima, feraces dulciũ fructuũ, hoc est, sermones probos & actiones laudabiles præterire, Ogygię simplicitatis fuerit. nã ibi hæredum erat, & auidè fruendũ præsentibus. nihil enim pulchrius quàm in virtutibus perfectis hilaritas insatiabilis, quæ significatur p modò dictas vineas. nos autem quotquot à Deo niues imbrésq; è supernis fõtibus accipimus, è cisterna bibimus, terrenos latices nõ admodũ requirẽdo, cũ habeamus cælitus largas pluuias nectaris & ambrosiæ, alimentũ multò præstãtius quàm poëtici necta

nectaris. & adhuc lacunas arte humana factas haurire sustinemus per diffidentiã, cum paratos habeamus cælestes thesauros quos omnium seruator aperuit? quemadmodũ Moses sacrorum interpres precatur, vt aperiat nobis dominus thesaurum suum cælestem, détque nobis suam pluuiam. cuius preces Deo gratæ facilè exaudiuntur. Quid ille qui nec cælum, nec pluuiam, nec verbum, nec vllam creaturam putãs ad se alendum idoneã, sed supersedens hæc omnia, affectum suum exprimit dicens: Deus qui nutrit me à iuuentute: an non videtur tibi omnes quæ sunt in terra collectiones aquarum despicere? is certè nũquam è cisterna biberet, cui Deus præbet potus meracos, nũc angelis pãcernas agentibus, nunc ipse infundens, nõ expectato internuntiorum officio. proinde sine dilatione ingrediamur viam regiam, quotquot prætereũdas res terrenas ducimus. est autem via regia, cuius potestatem nemo priuatus habet, sed solus ille qui solus est verus rex. hæc est autem, vt paulò antè dixi, sapientia, per quam solã supplicibus animabus ad illum Ingenitum patet refugium. credibile est enim eum qui per viam regiã sine impedimento iter facit, non sensurum lassitudinẽ donec ad regem perueniat. quo facto, & illius felicitatẽ agnoscet, & suam inopiam. Nam & Abraham postquam ad Deum accessit proximè, mox cognouit se esse terram & cinerem. nec ad dextrã autem nec ad sinistram à regia via deflectendũ est, sed progrediẽdum per mediam. nam vtrumvis latus diuerticula ob nimietatem defectúmve culpantur. hic enim dextrũ non minus quàm sinistrum vituperatur. siquidem apud petulãtes temeritas dextrum, timiditas sinistrum obtinet, sic apud tractãtes pecuniam illiberaliter, dextrum sordida parcitas, sinistrũ larga profusio. item apud forensibus causis deditos laudatur vafricies, damnatur simplicitas. sunt qui superstitionem quasi dextram sequuntur, ne in sinistram impietatẽ incidant. ergo ne deflectentes incurramus in vitia pugnãtia, votis omnibus omniq; conatu hoc agamus vt recta incedamus per mediã viam. est autem in medio temeritatis & timiditatis fortitudo, sordes inter & profusionem temperantia, inter vafriciem & stultitiã prudentia memoriáq;, inter superstitionẽ & impietatẽ pietas. hæ sunt mediæ viæ inter vtraque diuerticula, omnes commeabiles & publicæ per quas non est fas vectari corporeis instrumẽtis, sed motibus animę cupiẽtis inambulare in rebus optimis. id molestissimè terrenus Edom fert, timet enim suis dogmatibus ne subuertantur

confundantúrq;:& ideo bellum interneciuum minatur,si conemur viam vi perrumpere,excidẽdo arbusta eius animę frugifera, ex quibus in perniciem prudẽtiæ plantatis fructum nõ percepit. Non trãsibis,inquit,per me.alioquin armatus occurram tibi hostiliter.at nos securi de eius tumultuatione respõdeam⁹ quòd præter montẽ trãsibimus,hoc est assueti cum sublimibus versari potentiis,& è specula res cõsiderare,scrutatiq; rationes singularum,per quas earum essentia noscitur,contemnimus omnia externa & corporea.abiecta sunt enim & humi repentia, tibi quidem grata,nobis verò exosa:quapropter nihil ex eis attingemus.quod si vel summo digito,vt vulgus loquitur,tetigerimus,persoluemus tibi pretium: poterisq; gloriari,quòd nos virtutis studiosi à voluptate inescati fuerim⁹.Si,inquit,de aqua tua bibero ego & iumenta mea,dabo tibi pretium. non mercedem,aurum argentúmve, qualis inter ementes vendẽtésque fit permutatio:sed pretium honorarium quod recipias, nã reuera omnis luxuriosus,aut iniustus,aut timidus,cùm videt aliquem tetricum,aut laborem fugere,aut victũ à lucri cupidine,aut captũ voluptatis amatorio, lætatur & gaudet, id honorem suum reputans:& efferens se apud vulgum iuueniliter ac gestiẽs,incipit philosophari de suis vitiis tãquam necessariis ac vtilibus:dicens quod alioquin ille vel ille vir laudatus non sustinuisset his implicari. Ergo sic alloquamur omnes istos miseros: si aquam tuã bibero,siue tuum aliquid indiscreto impetu attigero, persoluã tibi pro dedecore pretium honorificum. dignus enim es, dabimus.nã ista tibi chara omnino nihil sunt. An putas mortalem rem vllam verè esse ac subsistere, & nõ tanquã in suggesto quodã ab inani & incerta opinione sustineri nõ aliter quã somniorũ ludicra? quod si non libet singulorũ fortunas perquirere, vide regionum integrarũ & gentium mutationes in melius ac deterius.Floruit quondam Græcia,sed Macedones abstulerunt ei potẽtiam.postea Macedonia viguit opibus,sed diuisa in plures portiones debilitata est,donec omnino interiit.ante res Macedonum inclyta fuerat Persarum felicitas: sed vna dies tã ingenti regno finem attulit: & nunc Persæ penes quos paulò antè fuerat imperiũ,sunt Parthorũ prouincia. Fuit & Aegypti olim perampla magnificq; potẽtia,sed nubis in morem præteriit eius felicitas.Quid Aethiopes.quid Carthago in Africa?quid Põtici reges,quid Europa Asiáq;,& vt compendio dicam,totus orbis habitabilis? nonne more nauis susq; déq; iactatæ marinis

fluctib

fluctibus,nunc secundis ventis,nunc aduersis vtitur?nam verbũ diuinum choreas in orbem ducit,quod vulgus hominum fortunã nominat.& cùm perpetuò feratur per ciuitates,gentes, regionésq;,res aliorum aliis omnium omnibus tribuit, subinde variãtibus apud singulos temporibus:vt totus terrarum orbis tanquam vna ciuitas optimo reipublicę genere administretur, populari regimine.Nihil igitur est in humanis rebus ac negotiis præter vmbram aurámq; leuissimam,sine mora præteruolantem, eunt enim vitrò citróq; tanquam æstuaria.nam & marini æstus nunc cum magno impetu sonitúq; accedunt, & longè latéq; per littora diffunduntur vndis stagnantibus:nunc refluunt retrò,magnámq; maris partem in formam continentis redigunt.Simile quiddam accidit,quando fortuna postquã populosam aliquã gentem inundauit magnis felicitatibus, fluxu autrso ne guttam quidem sinit reliquã, deletis etiam vestigiis opulentiæ pristinæ. Verùm hæc reputatio non omnes tangit, sed solos rectæ constantisq; rationis assecias. Ipsorum enim sunt ambæ hæ sententiæ:Cùm rebus creatis commercium est nihili,præter montẽ iter faciemus.Non est enim possibile nisi sublimi ac montano itinere,vitatis rebus mortalibus euadere ad immortalia.Quapropter Edom terrenus,cælestẽ regiámq; virtutis viam intersepire vult:sicut diuinum verbum viam illius & sectam eandem sequentium,inter quos & Balaam referendus est.nam & hic est terræ progenies,non cæleste germen, argumento certissimo,quod auguria falsásq; diuinationes sequens,ne animæ quidem oculo recluso vidit resistẽtem sibi angelum Dei,vt conuersus retrosum abstineret ab iniuria:sed ita se commisit imprudentiæ fluctibus inundantibus, vt obrueretur ab eis.tunc enim dubio procul nec curabilibus nec sanabilibus morbis laborat anima, quando accedente redargutione (is est sermo Dei nuntius,præuius & impedimenta submouẽs, vt inoffensi gradiamur per regiam viam) sine iudicio nostras sententias præferimus illius monitis,quæ ad castigationẽ correctionémq; totius vitæ nostræ adhibere non desinit:quamobrem quisquis nõ paret, nec reueretur talem redargutorẽ, cum sauciis interibit,confectis afflictisq; per affectionum vulnera. quorum calamitas exemplo esse poterit nondum deploratis quantum ad purificationem attinet,vt conentur placare in suo pectore situm iudicẽ.& facient,si eius rectissimis decretis non apponent suametipsorum iudicia.

PHILONIS IVDAEI,
De confusione linguarum.

HACTENVS de his dixisse sufficiat, deinceps non obiter considerandа sunt quę de confusione linguarum philosophatur. Sic enim loquitur. Erat autem terra labij vnius,& sermonum eorundem. Cùm que proficiscerentur de oriente, inuenerũt campum in terra Senaar, & habitarunt in eo: & dixit quisque ad proximum suum: Venite faciamus lateres,& coquamus eos igni. habuerúntq; lateres pro saxis,& bitumen pro luto,& dixerunt: Venite ædificemus nobis ciuitatem & turrim, cuius fastigium pertingat ad cælum, & celebrè faciamus nomen nostrum antequam diuidamur in vniuersam terram. Descendit autem dominus vt videret ciuitatẽ & turrim, quam ædificabant filij hominum, & dixit dominus: Ecce vnus est populus,& vnum est labiũ omnibus: cœperúntq; hoc facere, nec desistent à cogitationibus suis, donec eas opere compleant. Venite igitur & confundamus ibi linguam eorum, vt non audiat vnusquisque vocem proximi sui. Atque ita diuisit eos dominus in omnes terras,& desiuerunt ædificare ciuitatem & turrim. Idcirco vocatum est nomen eius Babel, id est cõfusio: quia ibi confusum est labium vniuersæ terræ: & inde disperlit eos Deus super faciem cunctarum regionum.] Quibus maiorum instituta displicent, homines impij,& tantùm ad accusandas leges diserti, arreptis impietatis ansis talibus, sic cauillantur: Etiam nunc extollitis præcepta vestra vt veritatis regulas? Ecce sacri quos vocatis libri fabulas continent, quales aliis referentibus irridere soletis. nec opus est eas legibus interspersas per otium colligere, quasi calumniãdi studio, satis erit huius præsentis vos commonefacere. hæc vnà certè simillima est illi de Aloadis, quos optimus poëtarum Homerus conatos narrat fuisse tres maximos montes aliũ super alium aggerere, sperantes se hoc modo facilè sibi viam munituros, qua ad æthe ream sublimitatem euaderent. de quibus extant hi versus:

Ter sunt conati imponere Pelio Ossam,
Scilicet atque Ossæ frondosum inuoluere Olympum.

Olympus, Ossa, Pelion, montium sunt nomina, pro quibus legislat

gislator inducit turrim extructam ab eius seculi hominibus, qui propter dementiam & vastum animum conati sunt cælum attingere, consilio longè stultissimo. nam etiamsi vniuersæ terræ partes superstruerentur fundamento modico, vt in vnius columnæ formam attollerentur, tamen longissimo interuallo abessent à sphera ætherea, præsertim iuxta opinionẽ philosophorum qui scrutantur talia, terram centrum esse mundi asseuerantium. Prętercà quiddam aliud huic simile de animalium vna lingua proditur à fabularum scriptoribus. narratur enim olim animantium omnium terrestrium, aquatilium, volucriũ eandem vocẽ fuisse: & quẽadmodum nunc homines Gręci cum Græcis, bàrbari cum suæ linguæ barbaris habent sermonis cõmercium, ita tum illas omnes cum omnibus collocutas de suis rebus ac negotiis, ita vt & conquererentur inter se, & vicissim condolerent de calamitatibus, ediuersóque rebus lætis gratularentur. nam velut in vna republica putabant ad se pertinere alienas quoque prosperitates ac aduersitates, & eos affectus etiã in sermone quotidiano non obscurè præ se ferebant, donec lasciuientes præ bonorum præsentium copia, vt sæpe fieri solet, vltra decorum proruperunt rerum non concupiscendarum amore, & per legatos immortalitatem, à senectute immunitatem, perpetuámque iuuentam sibi poscerent, æquum se postulare dicentes, quãdo hoc munus iam vni ex eorum numero serpenti contigisset. hunc enim exuta senectute denuò repubescere. iniquum autem esse vt præstantiora deteriori cedant hac parte, & multa vni. quam audaciam mox sua pœna sequuta est. nam confestim variatæ sunt animalium linguæ, vt ex illo tempore non possent se inuicem intelligere, impediente vocum diuersitate, in quas loquela quæ prius communis fuerat, diuisa est posteà. Cæterùm alia verò propior narratio disiungit à brutis homines, & hos solos ait habuisse vnicã linguam communem omnibus. tamen hæc quoque fabulosa putatur. atqui hæc vocis in plurimas diuersas loquelæ species dissectio, quæ linguæ confusio vocatur, in remedium peccatorum adhibita dicitur, ne communicato consilio crimen fieret publicum: vtque, si conferrent in vnum operas, alteri muti essent alteris. attamẽ nihil hoc, quantum apparet profuit. Nam etiam post diuisam linguam, deductásq; in diuersa loca tot gentium colonias, nihil hominus terræ mariáq; repleta sunt malis ineffabilibus. nã nõ lingua, sed similis animarum ad peccãdum procliuitas, cõmu-

 nicatæ

nicatæ iniquitatis causa est, siquidem etiã lingua mutilati, nutibus, aspectibus, aliisq; corporis gestibus ac motibus, nõ minus quàm verbis prolatis, voluntatem suam significãt. huc accedit quod sæpe vna gens, nõ lingua solùm eadẽ, verùm etiã eisdem vtens legibus ac moribus, ad tãtam peruenit malitiam, vt peccatis conferri possit cũ reliquis omnibus hominibus: & ob imperitiam linguarũ multi ab insidiatoribus ex improuiso sunt oppressi, ediuersò harũ scientia multos exemit imminẽtibus periculis: itaq; prodest magis quàm nocet linguæ cõmunicatio: quãdo nũc quoq; per singulas regiones, præsertim indigenarũ, nihil æquè incolumitati cõfert ac lingua omniũ eadem, tum si quis plures linguas ediscat, mox probatur ab earũ peritis, & p amico agnoscitur, non leue argumentum societatis afferens loquelam familiarẽ, vnde mox accedit securitas à periculis. Cur igitur quasi malorũ causa esset lingua cõmunis ex hominibus sublata est, quę debuerat confirmari vt perutilis. has hominum malicioſorũ cauillationes seorsum redarguẽr quibus prõptum est ad tales quæstiones ex aperta legũ scriptura sine contentione respõdere, qui non sophismatibus repellunt sophismata, sed sequuntur veritatis seriem nusquã sinẽtem offendere, & impedimenta dimouentẽ facilè, vt sermo ex his possit euadere. Dicimus igitur istis verbis, Erat vniuersæ terræ labium vnũ & vox vna, significari magnorum ineffabiliúmq; malorum consonantiam, quibus ciuitates à ciuitatibus, gentes à gẽtibus, regiones à regionibus impetũtur vicissim, & quibus homines nõ solùm in se inuicem iniusti fiunt, verùm etiã in Deũ impij. & hæc quidem populorum sunt crimina. consideremus & viritim inenarrabilẽ vitiorum multitudinẽ, præsertim si accedat ille inamœnus, ineptus, & malè modulatus cõcentus. Fortuita quis nescit, cùm in paupertatem, obscuritatem corporis morbos aut mutilationes incidunt, itẽ in infirmitates animæ, desipiẽtis præ atrabile aut lõgo senio, aut alio quocũq; grauiore infortunio. nam vnũquodvis è iam dictis abũdè sufficit ad subuertẽdum & deiiciendum hominẽ, etiã fastu magno tumidũ, quod si plura eum velut ex cõpolito aggrediantur eodem tẽpore, animę, corporis, & externa, quid cogitari potest miserius? cadẽtibus enim stipatoribus, etiam stipatũ necesse est cadere, est aũt corporis satellitium hoc, diuitiæ, gloriæ, honores, à quibus elatũ in sublime se ostentat, sicut ediuersò à contẽptu, obscuritate, paupertate oppugnatur tãquã ab hostibus. item satellites animæ sunt, audirus, visus

visus, odoratus, gustus, & tota cohors sensuum. ad hæc sanitas, integritas, robur, potẽtia. horũ enim valida ope suffultus communitúsq; animus incedit exultabũdus, & suauiter degẽs quicquid libet exequitur, omnibus viis ei nunquã non patentibus. Verùm in his satellitibus non desunt aduersarij, sensuum orbationes morbíq;, vt dixi, qui aliquando mentẽ agunt in præcipitia. & hæc quidem à fortuna impẽdent, vehemẽter difficilia miseráq;, leuiora tamẽ si conferantur cum malis voluntariis, quis autem sit horũ quoq; cõcẽtus, rursum perse cõsideremus. Cùm anima nostra tripartita sit, pars eius mẽs & ratio, pars ira, pars cõcupiscentia esse dicitur, singulæ suis morbis laborãt, atq; etiã inter se cõmunibus vniuersæ, quoties mẽs quidem imprudẽtię, timiditatis, luxuriæ, iniustitiæ segetes demetit: ita verò immanes furiosas, rabies, & cætera quibus grauida est, mala parit: concupiscẽtia quoq; amores semper iuueniliter leues, & temerè ad quęvis corpora & ad quasliber res aduolãtes, quocũq; immittit, tunc enim tanquã in naui nautis, vectoribus, gubernatoribus, per demẽtiam in eius pernicię consonantibus, etiam qui perdũt vnà pereũt. grauissimum enim malorũ est, & penè solũ insanabile, omnium animæ partium ad peccandum consensus, cùm tanquã in publica pestilentia nihil sanifit reliquum, quod ægrotis mederi possit: sed & medici vnà cũ vulgo laborant, eadem qua cęteri lue correpti. Clades hęc describitur apud legislatorẽ in mentione diluuij: quando & à catarractis cæli magno impetu imbres inundauerũt: & à terra, à corpore inquam, multi magníq; fontes affectionum profusi, fluenta sua cõiunxerunt miscuerúntq; cum aquis prioribus, vt totam animæ regionem occuparẽt suorum gurgitum vorticibus. Videns, inquit, dominus Deus multiplicatam esse malitiam hominũ super terram, & vniuscuiusq; cogitationes intẽtas esse ad malũ omni tempore, decreuit in hominẽ, in hunc iuquam reptilibus, volucribus, aliisq; brutis & immitibus bestiis circũdatum, animaduertere, cuius iniquitatem iudicaret esse insanabilem. pœna autẽ fuit diluuium. Tãtùm sibi libido peccãdi permiserat, cohibente nemine, & affluente vnà cùm copia rerum fruendi licẽtia, & meritò. nõ enim vnà certa pars animæ corrupta fuit, vt ei succurri posset à sanis cæteris, sed nihil integrum incorruptúmq; relinquebatur. Videns, inquit, non vnius, sed vniuscuiusq; cogitationes, conuenientem pœnam, incorruptus iudex eis inflixit. hi sunt illi confœderati apud vallem salsuginis. est enim cauus,

asper,angustisq; faucibus strictus locus affectuum, verè salsos amarósque dolores afferens:in quo factum fœdus nullis sacris nullóve iureiurando dignum sciens ille sapiens Abraham,fœderatos profligat.dicitur enim eo omnes conspirasse in valle salsa:quæ est mare salinarum. An non vides illos orbatos sapientia,cæcatósque mente quæ acutum cernere debuerat, ex re nomen habentes Sodomitas,iuuenes vnà cum senioribus,totum simul populum, circum ædes animæ cursare, vt diuersantes in eis sacrosanctos sermones, custodes & præsides, probris afficiant,nemine vel opponente se iniuriis eorum,vel alienãte à tanto facinore.Non enim pars populi,vt legitur,sed vniuersus domũ circumdedit,iuuenes vnà cum senioribus,coniurati contra diuina verba & opera,quæ scriptura suo more vocat angelos.Attamen diuinus vates Moses occurrens,eorum cohibebit impetum,etiamsi ductu sui regis irruant audacissimi & ad dicẽdum promptissimi,auctisq; copiis vndatim affluant.Ecce inquit,Aegypti rex ad aquam venit:tibi tu oppones ei te stans in labio fluminis. Ergo malus vir exit ad fluenta peccatorum & affectuum,quæ per aquam significantur. at vir sapiens primùm accipit à Deo semper stante nec vnquam mobili munus illi conueniens,vt & ipse firmus consistat.dictum est enim: Tu verò hic sta mecum:vt exuta omni dubitatione ac ambigentia, quæ sunt vitia parum constantis animi,fidem,certissimum firmissimúmq; habitũ induat. Deinde non contentus stare, quod mirandum est, obsistit etiam.dicitur enim ei: Sta ex aduerso. Quorum alterum quidem,videlicet occursus, in motu: alterũ verò,hoc est,statio,in quiete consideratur. Nulla tamen est in his verbis pugna,sed egregiè cum rerum natura congruunt. Nam cuiuscunq; sententia suopte ingenio quieta est,nec facilè à recto flexilis,hic solet resistere vndabundis rebus omnibus, trãquillitatem tempestate vltrò accita turbãtibus.Sed bene habet quòd in labio fluminis occursus factus dicitur.Sunt autem labra oris extremitates & septa linguę,per quę sermo profluit, quando proferendus est.Sermone autem etiam hostes virtutis, modò studiosi disciplinarum sint,vruntur ad defendẽda improbata dogmata:sicut ediuersò boni ad mendacia tollenda è medio,& ad verorum bonorum confirmationem inuincibilem. proinde quoties omni rudente moto contentioforum dogmatum assertores oporesi rationibus aduersariis pereũt, meritò victoriale carmen ille sapiens cum suo sacrato choro modulabitur.

bitur.Vidit,inquit,Israël Aegyptios,non alibi mortuos quàm ad labium fluminis.Mortem dicens non animæ seiunctionem à corpore,sed impiorum dogmatum prolationem, quæ per os efferebantur & linguam instrumentáque vocis cætera. Porrò sermonis mors est silentium,non quo bene morati præ se ferũt reuerentiam:nam & hoc facultas quædam est ad eloquentiam pertinens, dispensatrix dicẽdi temporum:sed quo impotes fandi propter aduersariorum vehementiam inuiti vruntur, nullã inuenientes dicẽdi occasionem.quibus quicquid tentant effluit: quocunq; insistunt,nequeunt vestigium figere, vt prius quàm consistant,cadant necessariò: qualis est aquaria machina quæ helix vocatur.in cuius medio gradus quidam sunt,quos rusticus quoties agros vult rigare scandit,ac mox necessariò dilabitur.& ne continuè cadat,proximum fulcrum vtraq; manu retinet,quo totum corpus sustentat. interim pedes manuum, manus verò pedum funguntur officio.insistit enim manibus,quarum est agere:operatur pedibus,quorum est stare.Multi autem cùm non possint verisimilia sophistarum commenta fortiter refellere,quod non sint admodum in dissertationibus exercitati vt distenti actionibus,confugiunt ad illius qui solus est sapiens auxilium,& opem eius supplices inuocant. sicut & quidã è Mosis familiaribus in suis hymnis precatur:Muta fiant labia dolosa.Qui autem poterunt hæc silere, nisi ab eo qui solus etiã sermonis est dominus,obturata fuerint? Ergo conuentus qui peccandi causa confluunt,continuato cursu fugiendi sunt: cum prudentiæ verò scientiæque sociis fœdus pangendum. quapropter eorum qui dicunt:Omnes vnus viri sumus filij,pacati sumus: miror consensum consonum, quibus libenter dicerem: Et qui fieri potest ô boni,vt non bellum oderitis, pace delectemini,cùm vnum eundémque patrem profiteamini, non mortalem sed immortalem,hominem Dei: qui cùm sit illius sempiterni sermo, necessariò ipse quoque incorruptibilis est. nam quicunque multa principia tuæ animæ genitiua faciunt, multorum deorum superstitioni nefariæ dediti,alij colunt alios.& autores fiunt tam seditionum ciuilium quàm externorum tumultuum,ab initio vitæ finem vsque bellis perpetuis implicati.qui verò gaudent vno genere,& vnum parentem rectum sermonem colunt, mirantúrque harmoniam & musicam virtutum concinentium,serenam tranquillámq; vitam exigunt:non tamen otiosam ignauámq;,vt quidam existimant,sed admodũ virilem

virilem,& valde acrem contra ſtudiorum ſuorum interpellato res,& indeſinentes turbatores fœlerum.nã qui ſuoptè ingenio pacem amant,bellicoſi debent eſſe,in ſtatione collocati contra infeſtantes quietem animæ.teſtis eſt mihi primum cuiuſq; vir tutibus dediti animus ad hunc modum diſpoſitus.deinde vnus è prophetico ſodalitio,qui numine afflatus exclamat:O mater qualem me peperiſti hominem pugnæ,& hominẽ iniucũdum vniuerſæ terræ.nec ipſe profui,nec mihi profuerunt:neq; vires meæ defecerunt ab execrationibus eorũ.An-nõ omnis ſapiens omnibus ſtultis perpetuus hoſtis eſt,oppugnans eos non claſsi bus aut machinis aut exercitibus,ſed rationibus?Cùm enim in media pace cõtinuè homines in ſe inuicẽ inſurgẽtes priuatim ac publicè videt,nec tantùm gẽtes,regiones,ciuitates, caſtella, ſed etiam ſingulas domos,ſingulos viros mutuo ſe bello impetere:quis nõ præſentes obiurgat,admoneat,caſtigat,interdiu no ctúq; non cõquieſcens,eò q̃ ipſius anima nullam quietem admittere queat ob innatũ odium malitiæ. nam eadem quæ in bello,etiã in pace patrãtur facinora omnia:ſpoliant,rapiũt, captiuãt,prędãtur,vaſtãt,vim,cruciatũ,ſtuprũ,probrũ offerũt: aut dolo clam,aut vi palàm,quantũ poſſunt,interficiunt.nam cùm diuitias aut gloriam ſinguli finem propoſitũ habeant, ad hunc tanquam tela vitæ actiones omnes dirigunt,æquationem iuris negligunt,inæqualitatẽ diligunt,ſocietatem auerſantur, vnuſquiſque cupit occupare aliena omnia,oſor hominum & exoſus inuicem,ſimulator beneuolentiæ,adulationis fucatæ amicus, amicitiæ germanæ hoſtis,veritatis inimicus,propugnator mẽdacij,tardus ad iuuandum,celer ad nocendum, ad calumniam prõptus,ad patrocinium cunctator,impoſtor,periurus,infidus, iræ mancipium,voluptatis ſeruus,malorum colluuies,bonorũ corruptor.hæc & huiuſmodi ſunt illius admirãdæ pacis bona deſiderabilia,quorum ſimulacra in vniuſcuiuſq; anima poſita coluntur & adorãtur,id quod meritò malè habet omnẽ ſapientem,vt exclamare cogatur ad matrẽ nutricémq; ſuam ſapientiam:O mater,qualem me peperiſti,non viribus,ſtaturâq; magnum,ſed improbis infeſtiſsimũ,virũ iniucũditatis ac pugnæ, natura pacis amantem,ideóq; infenſum pulchritudinem eius dehoneſtãtibus.Nec ipſe profui,nec mihi profuerũt:nec illi bonis meis vnquã vſi ſunt,nec ego malis eorũ:ſed vt eſt apud Moſem,rem concupitam accepi ab illorum nemine:quippe qui omnia quę iſti concupiſcunt ac reponunt tanquã vtiliſsima,pro noxiis

noxiis habeo. neq; vires meæ defecerunt ob execrationes quibus me deuouent. Sed forti potentia diuinorũ dogmatum protectus,non defeci præ laſsitudine,imò tãtò vehementius obiurgaui meos execratores. Poſuit enim nos Deus in contradictionem vicinis noſtris,ſicut & in ſacris hymnis alicubi dictum eſt de omnibus bonæ mentis cupidis.An-non à natura cõtradictores fuerunt omnes ſtudioſi virtutis atque ſcientiæ, ſemper concertando cum vicinis animæ, redarguendóq; voluptates finitimas,& vnà degentes concupiſcentias, ignauiæ quoque pauori cæterorũmque affectuum ac vitiorum cohorti reſiſtendo in faciem?ad hęc ſenſus omnes redarguendo,de his quę viderunt oculos,de his quæ audiuerunt aures,nares de exhalationibus,guſtum de ſaporibus, atque etiam tactum de accidẽtibus ei iuxta corporis potentias proprietatibus:imò etiam ſermonem mentis interpretem,de his quę libenter proloquitur.Scrutãdum eſt enim non obiter,quid,quóve modo, & quam ob rem vel ſenſus ſentiat,vel ſermo interpretetur,vel affectus afficiat, & erratum ſuum cuiuſque redarguendum.Qui autem nulli horum cõtradicit,ſed omnibus deiceps annuit,ignorat quàm ſeipſum decipiat, potentes vicinos ſinens munitiones contra animam ſtruere,quos debuerat ſubditos potius habere quàm dominos.qui ſi imperent,multa magnáq; damna dabunt, regnante apud ipſos amẽtia.cùm verò ſunt ſubditi,faciunt imperata,nec iugum excutiunt.atq; ita dum pars obedire diſcit,pars non ſcientiã tantùm,ſed & facultatem imperandi obtinet, totum animæ ſatellitium conſentiet. accedentéſq; ad eũ qui inter ipſos eſt ſenior, dicent:Pueri tui redegerunt in poteſtatem ſummarium virorũ bellatorum,qui nobiſcum ſunt. ne vnus quidem ex eis occiſus eſt.ſed quemadmodũ inſtrumenta muſica adaptata egregiè ſonis omnibus,ita nos omnibus præceptis cõſoni,nec verbum vllum inconcinnum& abſonum diximus,nec factum fecimus,vt cum nobis collatus chorus ineruditorũ videri poſsit omnino mutus & exanimis, qualis ridendus ille corporis nutritor Medíam,& progenies huius,nomine coriaceã molem ſignificans, ſomnolentus Beelphegor.ſumus enim genus electũ Iſraëlis videndis Deum,inter quos ne vnus quidem diſcrepat,vt vniuerſitatis inſtrumentum totus mundus harmoniis muſicis cõſoner. quapropter etiã Moſes bellicoſo ſermoni,qui vocatur Phinees, honorem pacis ait ſe tradere,quòd virtutis æmulus,& vitij hoſtis,totam eius generationem excidit in poſterum, modo quis velit

velit perſpicere & ſcrutari diligẽter,& oculis auribúsq; ſuis tẽſtibus credere,q̃ nihil ſit certi in rebus mortalibus, ſed omnia pendeant ab opinionibus. Miranda igitur conſonantia de qua modò diximus,ſed magis etiam mirifica & omnes harmonias ſuperans,communis totius populi,qui introducitur vno ore dicere:Omnia quæcunque dixit Deus faciemus & audiemus.nam hi iam nõ rationis ductum ſequuntur,ſed ipſum Deum ducem omnium,ideóq; ad facta magis quàm ad verba properãt. Cùm enim alij audita faciant,iſti quod mirandũ eſt,præ diuino quodã impetu aiunt facturos ſe prius,deinde auditũros: vt nõ propter doctrinam & admonitionem,ſed vltrò & ſuapte ſponte videãtur ad bona opera occurrere. Poſt factum autem auditũros ſe aiunt,vt quæ fecerunt diiudicẽt,an cum ſacris præceptis conſonent.Cæterùm coniuratos illos ab oriente profectos ait inuenisſe campum in terra Sennaar, & ibi ſedes poſuiſſe.] Id iuxta naturam dictum eſt.Sunt enim in anima duæ ſpecies oriẽtis,altera melior,altera deterior.melior, quãdo ſolarium radiorum more ſplẽdor virtutum exoritur:deterior,quãdo his obſcuratis lucẽt alia.Prioris exemplũ eſt hoc:Et plãtauit Deus paradiſum in Edem cõtra orientẽ,nõ ſtirpium terreſtrium, ſed cæleſtium virtutum,quas è ſuo incorporeo lumine nunquã extinguendas plantator ille accendit.ExMoſis quoque ſocio quodam audiuimus dictum hoc,Ecce homo cui nomen Oriens.Noua appellatio ſi intelligatur de homine qui cõſtat ex anima & corpore.ſin autem de illa incorporea Deũ referẽte imagine,fateberis ei nomen hoc inditum aptiſsimè. Hũc enim antiquiſsimum filium rerum pater exoriri voluit,quem alibi primogenitũ nominat: qui genitus mox patrem imitatus eſt,& qualia vidit apud eum exẽplaria,tales formauit ſpecies.Deterioris autem oriẽtis exẽplum extat de illo,qui volebat à Deo benedictum execrari. nã & ille ad orientem habitare dicitur.ſed hic oriens quamuis cõmune cum priore nomẽ habet,re tamẽ eſt diuerſiſsimus.E Meſopotamia,inquit,acciuit me Balac,è mõtibus orientalibus,dicens:Veni,vt execreris quẽ Deus nõ execratur.Interpretatur autẽ Balac amens:nec immeritò,qui ſperabat ſe poſſe decipere illum Qui eſt,& certam eius ſententiã humanis argutationibus irritam facere.Ideò Meſopotamiã habitat,mentẽ habens quaſi ſubmerſam in mediis fluminibus,nec enatare valentem,nec emergere.Talis autem affectus vt exortus inſipiẽtiæ, ſic occaſus bonæ mentis eſt.proinde iſti quorũ narratur diſſona conſonantia,

tia,profecti ab oriente dicũtur.Vtrum ab oriente vitiorum?Nã eos qui à virtutis oriẽte proficiſcuntur,diſiungi legimus, vitiis pariter obnoxiorum vnitus motus eſt:ſicut cùm manus non ſeorſum ſuis artubus,ſed qua cum toto corpore cohærẽt,vnà mouentur. Nam inſipientia malis dux eſt ad opera non naturalia, quæ vitiorum eſt regio.Quicunque autem à virtute demigrantes ſequuntur inſipientiam, conuenientem ſibi nacti locum inhabitant,qui Hebraica lingua Sennaar,Græca verò excuſsio vocatur. Conuellitur enim & concutitur quaſſatúrque tota malorum hominum vita,ſemper confuſa turbatáq;, ne veſtigiũ quidem germani boni in ſe retinens. nam ſicut ea quæ excutiũtur nihil niſi concretum retinent,ſic & cuiuſq; cum iniquis confœderati anima mihi videtur excuti.omnes enim virtutis ſpecies abiicit,vt nec vmbra nec imago eius vlla fiat reliqua.certè gẽs Aegyptiorum amantiſsima corporis,non ab aqua,ſed ſub aquã fugere inducitur,quæ vbi ſemel ſubiecit ſe affectibꝰ, quaſſatur ac miſcetur,in locum bene cõſtitutæ pacatæq; virtutis tumultibus vitiorũ ſuccedentibus. Legimus enim excuſſos Aegyptios dum per medias marinas vndas fugiũt.Hi ſunt qui ne Ioſephũ quidem norunt,factum vitæ varium,ſed propalam peccãtes,ne veſtigium quidem,aut vmbrã, aut ſimulacrum vllum honeſtatis ſibi reſeruant.Exortus eſt,inquit,rex alius ſuper Aegyptum, qui ne infimum quidẽ & nouiſsimum bonorum Ioſephum nouerat:qui non modò perfectiones,ſed & profectus ignorabat:& tantum à viſione perfecta aberat,vt ne auditu quidẽ quicquam perceperit,dicens:Adeſdum,execrare mihi poſteritatem Iacob, & maledic nepotibus Iſraël.ac ſi diceret: Veni,extingue viſum auditúmq; animæ, nequid verè bonum honeſtúmq; vel videat vel audiat.viſum enim Iſraël, auditum Iacob ſignificat. Taliũ mens omnem boni naturã abiicit, excuſſa quodammodo;ſicut proborum ediuerſò meras ſinceráſq; ideas bonorũ conſectãs, excutit reiicitq; cætera tãquam folia.Cõtemplare illum meditatorẽ quid loquatur.Tollite deos alienos, quos habetis, è medio veſtrum,& purificamini:mutatéq; veſtes, & facto agmine aſcẽdamus in Bæthel: vt etiamſi Laban poſtulauerit poteſtatẽ inquirendi in totã familiam,non inueniat ſimulacra, eſſentias veras inſculptas in mente ſapientis,quæ ad Iſaac familiã à ſeipſa doctã pertinent iure hæreditario.nam hic ſolus accipit paternam ſubſtantiã.Hic obſerua quod nõ ait eos veniſſe in campum in quo manſerunt,ſed quæſitũ inueniſſe,vtique poſtquam diſpexe

dispexerũt vbinã esset locus ad insaniam cõmodissimus. Ita est profectò, insipiens non aliunde accipit, sed ipse sibi quętẽdo mala inuenit, non contentus his per quæ misera natura vltro incedit, sed cumulãs ea malis artibus & exercitiis. atq; vtinam paulùm ibi commoratus migraret aliò: nũc habitare ibi postulat, dicit enim scriptura, quòd inuento cãpo habitarunt ibi tanquã in patria. non tanquam inquilini regionis exteræ. Leuius enim malũ fuisset, si postquã in peccata incidérãt, pro alienis ea peregrinisque habuissent, nõ pro cognatis ac domesticis. inquilini em̃ potuissent discedere. sedibus verò semel electis immanẽdũ erat posteà. quapropter apud Mosen sapiẽtes omnes inducũtur inquilini. nã horũ animæ in coloniam è cælo missæ sunt. solent enim visendi ac discẽdi gratia peregrinationem in terrenã naturam suscipere. ibi hospitio corporis vsæ, & cõtemplatæ sensibilia mortaliáq; omnia, tetro vnde venerãt redeunt, memores cęlum sibi ciuitatem esse ac patriam: in his verò terrę finitimis vti se tantùm hospitio. cæteris enim colonis nouæ sedes eximũt desiderium veteris patriæ: sed hęc reditum suorum expectat, & ipsi redire desiderãt. Itaque meritò Abraham qui mortuam vitam sepulchrúmq; reliquit, mortuorum custodes & mortalium rerum dispensatores sic alloquitur: Aduena & inquilinus sum ego inter vos: vos autẽ indigenæ, qui cinerem & puluerem pluris facitis quàm animam, dum vobis præfeciſtis Ephron, quod nomen significat puluerem. Meritò aurem & meditator ille Iacob inquilinum se in corpore queritur dicẽs: Dies annorum vitæ meæ quibus inquilinus sum, pauci maliq; fuerunt: nõ peruenerunt ad dies patrum meorum quibus inquilini fuerunt. At illi à seipso docto etiam oraculum redditũ est hoc: Ne descendas in affectionem Aegyptum, sed habita in terra quã tibi indicabo, in mansione incorporea inuisibiliq;, interim inquilinum age in hac visibili & sensibili essentia. vt ostenderet, sapiẽrem in sensibili corpore peregrè agere, cùm patriam habeat verúmq; domicilium in virtutibus intelligibilibus, quæ ex ore Dei procedunt nihil differentes ab eius sermonibus. Moses autem, Aduena, inquit, sum in externa regione. Egregiè, ne hoc quidẽ honore corpus dignatus. vt inquilinũ eius se profiteretur, sed alienum se ab hoc existimans. Cęterùm malus vir ostendere volés, vnam linguam vnúmq; labiũ non in vocabulis situm, sed in societate facinorum, ruit sum aggreditur negotium, & turrim tãquam arcẽ tyranno vitio struit, sodales omnes ad hoc opus con-

uocans,

uocans, vt paratam materiem suggerant, Venite, inquit, faciamus lateres, & coquamus eos igni. Ac si dicat: Nũc permiscuimus & cõfudimus omnes partes animæ, vt speciei nullius vlla forma iam appareat: consentaneum igitur his cœptis fuerit, vt quando essentiam specie qualitatéque carentem, affectum & vitium assumpsimus, diuidamus eam vsq; in extremas qualitates & species, quo magis eas percipiam⁹, earúmq; vsum fructũ, qui cognitus maiorẽ voluptatem pariturus videtur. Adeste igitur cogitationes omnes & ratiocinationes, tanquam vocatæ in senatum animæ, quotquot iustitiæ virtutúmque omnium curatis pernicię, vt collatis cõsiliis dispiciamus, quomodo assequi possimus optatum exitum. assequemur certè si rem gerẽdam auspicabimur à fundamento hoc: vt informia formemus figuris additis, circumscribamúsq; singula, ne vacillent & claudicent, sed fixa firmáque maneant, assumpta quadratæ formæ natura. hæc enim cum sit inconcussa indeflexáq; laterculi more, etiam quæ superędificabuntur sustinebit firmiter. talis structurę quælibet aduersa Deo mẽs, quem Aegypti, id est, corporis regẽ dicimus, inuenitur opifex. hunc enim Moses inducit delectari latericiis ædificiis. postquam enim aliquis aquam terrámq;, illam humidam, hanc solidam essentiam, ne dilaberentur corrumperętúrque miscuit, & ex his duobus tertium quiddam vtrique cognatum effecit, quod lutum vocatur, in portiones hoc secare nõ desinit, suam cuique segmento formam affingens, vt firma fiãt & ad structuram commoda. sic enim opus absoluitur non magno negotio. hoc imitati homines prauo ingenio, postquã brutos & nimios affectionum impetus miscuerũt cũ grauissimis vitiis, secant eam temperaturam in species, quas fingunt formántque miseri, ex quibus cõtra animam arx celsa erigitur: dum sensus diuidũtur in visum, auditum, gustum, odoratum, tactũ: affectus in gaudium, cõcupiscentiam, timorem atq; dolorem: vitiorum genus in imprudentiam, luxuriam, timiditatem, iniustitiam, & his cognata cætera. Nec desunt his etiã nequiores, qui non contenti hunc conatũ suscepisse, etiam alios ipsis meliores, ad contemplatiuum genus pertinẽtes, cogunt lateres facere, & ciuitates munitas ædificare, suo regi, vt videri vult, intellectui: & hoc agũt, vt declarẽt bonum seruire malo, affectus plus posse quàm tranquillitatem animi, prudẽtiam cum virtutibus subditã esse imprudentiæ cęterisq; vitiis, vt necesse habeant dominorũ imperata facere. Ecce, aiũt, etiã animæ oculus lucidissimus, purissimus,

simus,omnia cernẽs acutissimè,cui soli Deum videre licet, nomine Israël,implicitus aliquando corporeis Aegypti cassibus perfert iussa grauissima,vt lateres faciat & alia terrena opera cum ingenti labore ac vexatione : quapropter meritò dolet ac gemit,quippe qui hoc vnũ suppetit,vberes in tãtis malis lacrymæ.Nam rectè dicitur,quòd ingemuerũ filij Israël præ grauitate operũ.Et quis sanæ mentis videns vulgi opera,nimiáq; studia,pecuniæ gloriæ,voluptatum,non vehementer doleat, & ad solum seruatorem Deum exclamet , vt ille mala subleuet persolutóq; pro anima pretio,in libertatem eam vindicet?Sed quæ tandem est hæc libertas?Illi soli sapienti seruire, sicut testatur oracula in quibus dictũ est:Emitte populum , vt mihi seruiat. Est autem proprium seruientium ei Qui est , vt nec pincernarum,nec pistorum, nec coquorum opera , nec alia terrena vlla fingant cõponántq; corpora in modum laterum : sed ascendãt cogitationibus ad ætheream celsitudinem,præeũte Mose amico Dei carissimo.tunc enim manifestè contemplabuntur locũ in quo Deus insistit rectus & immutabilis : & scabellum pedũ eius lapidi sapphiro simile & firmamento cæli, videlicet mundum hũc sensibilem,qui per hæc signficatur.decet enim vt fœderati scientiæ talium spectaculorum sint cupidi:& si non amplius,saltem illam imaginem videãt,verbum sacratissimum, deinde hunc mũdum etiam inter opera sensibilia perfectissimum.nam philosophari nihil est aliud,quàm his perspiciẽdis diligenter studere.sensibilis autem mundus scabellum Dei dicitur has ob causas.Primùm vt liqueat,quòd creaturis nõ insit causa efficiens:deinde vt discamus,quòd totus mundus non suo libero motu mouetur,sed gubernatur à Deo rerum dispensatore,qui salutariter clauum moderaturvniuersitatis,idq; sine manibus ac pedibus aliisq; creatis partibus iuxta doctrinãveritsimam,non est enim Deus similis homini, quamuis nonnunquã docẽdi causa dicãtur de eo talia,dũ nõ possumus vltra nosipsos sapere,sed ex nostris accidentibus de Ingenito illo coniecturas quasdã facimus.Illud quoq; perpulchrè se habet,quòd mundus assimilatur figuræ laterculi. videtur eñ & ipse stare hæreréq; quantũ visu percipitur,quãuis vtatur motu ocyssimo,nullã nõ præuolãte creaturã.nã interdiu solẽ,noctu lunã,stare imaginãtur oculi corporis:cũ tñ nemo nesciat horũ siderũ cursum esse concitatissimũ,quæ totũ cælum intra vnam diem obeunt.sic & vniuersum cælum quod stare videtur in orbem circũuoluitur,

qui

qui motus inuisibili diuinóque mentis oculo comprehẽditur. Inducũtur autem hos lateres igni coquere:quod significat,affectus ac vitia calido motiuóq; sermone confumari,ne a sapientiæ satellitibus deleri possint,qui semper moliuntur eis perniciem:quapropter additum est , Fuerunt eis lateres pro saxis.] Quod enim rarum ac fluidum est in bruto impetu,in naturam solidam resistentémq; constipatum & densatum, mutatum est rationibus validis& demonstrationibus certissimis,postquam contemplationes perceptæ virilem quandam maturitatem assumpserunt,quæ in tenera ætate diffluunt propter humiditatẽ animæ,nondũ valentis impressas formas durare conseruaréq;. Et bitumen fuit eis pro luto.] non contrà lutum pro bitumine,videntur enim mali quæ infirma sunt communire cõtra meliores,& fluxa dissolutáq; compingere , vt ex tuto in virtutem iaculentur.Sed propitius pater bonorum nõ sinet illorum substructiones constabiliri , & non subsistente vano studio reddet eas labiles,tanquam molle lutum & fluidum.quod si lutum factum esset in bitumen , fortasse terrenum illud sensibile quod est in fluxu continuo,sodalitatem accepisset perpetuam & durabilem.Sed quoniam versa vice bitumẽ in lutum mutatum est, bono simus animo.est enim certa spes fore, vt firmæ vitiorum munitiones excidantur per Dei potentiam. Itaq; iustus ille in magno cõtinuóq; vitæ diluuio , nondum valens absq; sensibus animo solo res verè cernere,arcam,corpus inquam,intus & extra bitumine perungit firmitatis gratia.cessante verò & terrore & periculo tempestatis illius iam se remittẽtis,exibit adiutus intellectu incorporeo ad percipiendam veritatẽ.nam illud elegans ab ipsa natiuitate ingeniũ quod appellatur Moses,pro patria mundum habens in cuius ciuitatem ascriptum est,astrictum vni loco bitumine picéq; oblito corpori,putãti se omnes rerum sensibus subiectarũ imaginationes capere seruaréq;,deplorat se vinctum,incorporeã naturã desiderãs:deplorat etiam inflatam & errantem mentem vulgi miseri,quæ pẽdens à falsa opinione,putat inesse sibi aliquid certum firmúmq;, aut in vniuersum creaturam vllam esse immutabilem,cùm perpetuę stabilitatis exẽplum in vno Deo sit propositũ. Cæterùm illa verba,Venite ædificemus nobis ipsis ciuitatem & turrim, cuius fastigium vsq; ad cælum pertingat,tale quiddam subindicant.Ciuitates apud legislatorem non tantùm vulgares istæ intelligũtur,verùm etiam quas homines in animabus suis circũferunt.

hæ videntur exemplares, vt diuiniorem paraturam sortitæ. illę verò harũ imagines, cùm constent ex essentia corruptibili, sunt autẽ duæ ciuitatis species, altera melior, altera deterior. melior in qua sub populari administratione reipub. ciues æquo iure viuunt, legibus principatũ obtinentibus: hæc ad laudem Dei pertinet. deterior autem, adulterina, falsæq; monetæ, in qua penes vulgum est regimẽ, & inæqualitas est in pretio, præsidente iniquitate atq; iniustitia, in prioris ius probi ascribuntur, in posterioris ignauorũ multitudo, perturbationem magis quàm ordinem, & confusionem magis quàm bonam constitutionem diligens. Insipiens autẽ socios postulat, non cõtentus peccatis propriis: hortatúrque ad nauandam sibi operam nunc visum, nunc auditum, nunc sensus cæteros vt incunctanter præsto sint, & pro viribus suum quisque ministerium accõmodet. accersit etiam & cõcitat cæteras cateruas affectuum suapte natura indomitorũ, vt prælia meditãdo inuictus euadat. Hos igitur socios mens his verbis cõcitat: Aedificemus nobis ciuitatem, ac si dicat, partes nostras communiamus, circundemus nobis firma mœnia, ne simus expositi hostilibus incursationibus, distribuamur in tribus & curias, in quas adscribantur insitæ in anima potentiæ, & pars brutis cõtribuatur, pars rationalibus. magistratus autẽ eligamus nobis commodos, opulentiam, gloriam, honores, voluptates, per quos adipiscamur potentiam, exclusa iustitia pauertatem obscuritatémq; afferre secum solita. Scribamus leges quæ faueant potentioribus, quorum vt reipub. vtiliorum, præcipua habẽda est ratio. in primis turris extruatur, quæ vitio tyranno sit pro arce regiáq; munitissima, cuius pedes in terra nitantur, caput ad cælum pertingat, magnanimitate ad tantam celsitudinem penetrans. nam certum est eam non in solis humanis iniquitatibus cõsistere, sed properare ad cęlestia per impios & Deo infestos sermones, dum aut cæli numen negat, aut prouidentiam eius, aut mundi conditi principium: vel si hunc creatum concedit, tamen & causas eius in certas putat, & motũ ei moderatum adimit, affirmans eum nunc perperam, nunc cõtumaciter agitari, sicut naues aut quadrigas circensiũque nunquam sine gubernatore aurigáque feruntur cursu prospero. at prouidentia nõ interdum: sed humana sæpè, diuina semper, bonum habet euentũ. nam error confessione omnium abest à diuina potentia. Proinde hac figura significatur, insanos homines malitiæ rationem tanquam turrim ædificare, nihil aliud quærentes

rentes nisi vt nomen suum magnũ magis quàm bonum transmittãt ad posteros. dicunt enim, Faciamus nobis nomen.] ô insignem impudẽtiam. quid aitis? cùm debeatis tenebris vestras iniquitates abdere, & prætextum si non verũ, certè verisimilẽ quærere, vel ad ineundam apud honestiores gratiam, vel vt effugiatis pœnas confessorum criminum: audetis tantùm non in clarissima luce vos ostentare, contẽptis & minis hominum, & suppliciis diuinitus infligendis sine clemẽtia? & insuper circũquaque rumores nuntiósque iniquitatum vestrarum dimittendos censetis, vt nemo nesciat, nemo non audiat vestra ô miseri ac sceleśti facinora? At quale tandem nomen cupitis? certè quale factis vestris conuenit. id verò est ne vnum solùm? genere fortasis vnum, sed in species distinctum innumeras, quas vel silentibus vobis opprobrabunt alij. inest enim vobis petulãtia cum impudentia, contemptus cum violentia, vis cum cæde, stupra, cum adulteriis, cum immoderatis voluptatibus immensa cõcupiscentia, cũ temeritate insolentia, cum calliditate iniustitia, cum furacitate rapacitas, cum mendaciis periuria, cum iniquitatibus impietas, hæc sunt ista nomina, & his similia. bella verò gloriatio, captare celebritatẽ nominis ex his quæ cælari debuerant. Sunt tamen qui valde sibi rebus talibus placent, putantes inde se lucrifacere præclaram existimationem apud homines, qui vltrices tam immanis audaciæ diras non effugient, non solùm præsagientes, sed & præuidẽtes suum interitũ, quos libẽter sic alloquerer: Scitis fore vt dissipemini. Cur igitur peccatis? Sed fortasse morem insipientiũ proponit, qui etiam maximis pœnis nõ obscurè sed manifestè impẽdentibus, ab iniuriis non temperant. sunt autem notissimæ artes malę, quas solet ferire diuina vltio, & pessimi quoq; cogitant Deum nõ ignorare ipsorum maleficia, nec se posse illius animaduersionẽ depellere. alioquin vnde sciunt se discipandos? attamen dicunt: Priusquam dispergamur.] Profectò conscientia redarguit in pectore: & quanquam contemptores Dei stimulat, vt vel inuiti cogãtur intelligere, humanas res administrari à natura præstantiore, & esse iustitiam quæ implacabiliter sceleraviindicet, insensam iniustis impiorũ facinoribus, & eis etiam qui his patrocinantur. Verùm isti omnes sunt semper morientis, & nunquã emortuæ miseriæ posteritas, illi? quæ Caim nominatur. An-nõ & Caim post natum sibi filium, quem nomine idem quod ipsius significante appellarat Enoch, inducitur ciuitatẽ condere, & quodam-

modo creaturas mortales ædificare,ad subuersionē rerum diuiniorem apparatū sortitarum?Nam Enoch interpretatur gratia tua.At impius quisq; opinatur quod cogitat& intelligit esse intellectus sui gratiam:quod videt,oculorū: quod audit,auriū: quod olfacit,nariū:itidémq; cætera officia fert accepta suis sensibus,sicut & sermonemvocis instrumentis.Deum autē causam esse negat,aut contendit non esse primariam, ideo primitias agriculturæ suæ sibi reponit,cōtentus obtulisse Deo de fructibus,quāuis exemplum salubre haberet in proximo,nam frater eius primogenita,non secundarios gregis partus sacrificat. confitens antiquissimas causas esse penes autorem antiquissimum.at impius opinionē tuetur cōtrariam:intellectum habere suæ voluntatis potestatē liberam,& sensum sentire quicquid vult.iudicare enim verè liberéq;,hunc de corporibus,illum de omnibus.atqui adeò sunt reprehensibiles,& à veritate cōuincibiles,vt nihil suprà.nónne intellectus sæpe in rebus innumeris delirij coargutus est?nónne sensus omnes deprehēsi in falso testimonio?non pro tribunali rationis,quę & ipsa falli potest,sed ipsa natura iudice,cuius incorruptrissimū est iudicium,proinde cùm & intellectus noster & sensus sit in lubrico, necessariò fatendū est Deum nobis impluere & cogitationē & vim percipiē di.& hanc gratiā nobis cōferri nō à nostris partibus,sed ab illo cui totum debemus quicquid sumus.At arrogantes filij hæreditatem à patre acceptā cupiūt ad cælum exstruere donec iustitia virtutis amica,vitiorū hostis,aggressa ciuitates cōmunitas cōtra miserā animā,& has demolitur & turrim,cuius nomen in Iudicū libro scriptū extat.id Hebraicé dicitur Phanuël, interpretatur autē Auersio Dei.nam quævis munitio quæ per ratiocinationes probabiles adstruitur,ad nihil aliud ædificatur,q̄ vt mentem diuertat & deflectat à cultu Dei, quo conatu quid esse possit iniquius? verum contra hanc turrim deprædator & hostis iniustitiæ suscipit expeditionē,qui Hebraicè vocat Gedeō, & interpretatur prædonū receptaculū. Iurauit,inquit, Gedeon Phanuēlitis dicēs:Cùm victor in pace reuertar diruam turrim istā.Egregia cōminatio,decens animā hostiliter affectā erga malos & impios,fore vt subruātur omnes rationes quæ ducuntur quod auersum fuerat. & quod iure mireris, huius demolitionis tempus ait esse nō bellum sed pacē.mētis em̄ stabilitate quietéq; quā pietas solet parere, subuertitur omnis ratiocinatio

tio quā struxit impietas. Sunt etiā multi qui sensus in modum turris extollūt tēpore,vt ad cæli fines pertingāt.per cęlū autem noster intellectus significatur,in quo prestātes diuinæq; naturę versantur.Hæc qui audēt,sensum intellectui præferūt,volentes expugnare intelligibilia per sensibilia, faceréq; seruos è dñis. & vice versa è seruis dños:Cæterùm illa verba:Descēdit dñs vt videret ciuitatē & turrim.] figuratè accipiēda sunt. nā credere q̄ Deus accedat aut recedat,aut descēdat ascendátq;,vel in totū sicut animalia mouentur,stet moueatúrve,impietatis est deportandæ in extremas,vt vulgus loquitur,insulas oceani. Sed ista humano more legislator de Deo dicit, quāuis haudquaqā humana forma prædito,ad vtilitatem discētium,vt iam antè non semel admonuimus.Quis enim ignorat quòd descendens alio loco relicto alium occupat?Deus autem implet omnia,non cōtentus sed continens,qui solus vbiq; simul & nusquam est. nusquam,quia ipse locum & regionem creauit vnà cum corporibus,nefas est autorē intra vllam suam creaturā includi. Vbiq; autem,quia potētiis suis per terram,aquam,aërem, cælum extensis,nullam partem mundi destituit,sed omnia inter se inuicem astringit inuisibilib⁹ vinculis,ne vnquā soluātur,plurimū laudādus hoc nomine.quod enim celsius est omnibus potētiis, intelligitur eas excedere,cū eas in potestate habeat.virtus autē illa omnipotēs quæ cōdidit & gubernat omnia,verè De⁹ dicit, omnia cōtinens in gremio,& omnia penetrans vel minima.id inuisibile incōprehensibiléq; numen cū sit vbiq;,nusquā tamen verè cernitur aut percipitur,& cū dicit:Sto ante te,videtur quidem se ostēdere,sed maior est quàm vt vel indicari possit vel videri ab vlla creatura.Ergo migratorij mot⁹ nomina nequaquā Deo cōueniūt,sursum,deorsum,dextrorsum,sinistrorsum,prorsum,retrosum:nec tale quicquā intelligitur de illo qui locū nō mutat,nihilominus dicitur descēdens visere, qui omnia prius etiā q̄ fiant præuidet manifestissimè:vt doceamur monemúrq; ne quis homo de absentibus rebus & incertis putet se posse certam coniecturā facere,sed propius introspecto negotio diligēter cūcta perlustret.visus enim certus potius quàm fallax auditus,testis adhibēdus est.quapropter in optimē cōstituta rep. lege cautū est ne quis audita dicat pro testimonio,quia iudicium auditus naturaliter facilè est corruptorib⁹. Apud Mosen quoq; inter vetita legitur:Nō admittes auditionem vanā.vbi nō tantùm interdicit,ne quis falsum sermonē aut stultū accipiat auri

bus:sed docet q̃p ad manifestã veritatis perceptionẽ lõgè minus quàm visus idoneus habeatur auditus, cùm sit refertus vanitatibus. Hãc censemus essẽ causam cur descẽdisse dicatur Deus vt ciuitatem ac turrim viseret. nec temerè additũ est, Quam ædificarant filij hominũ.] Fortasis enim profanus aliquis cauillabitur: Nouã verò rem nos docet legislator, turres atq; ciuitates nõ ab aliis ædificari quàm filiis hominũ. quis adeò demens est, vt hæc tam manifesta nesciat? Verùm non ista obuia protritáq; considerãda sunt in sacris oraculis, sed vestigãda quæ tegũtur sub his apertis vocabulis. Quid igitur hoc est? Qui rebus multos quasi patres tribuũt, & multorũ deorũ cateruã introducunt, negotia cõfundentes per imperitiam, & animæ finẽ voluptati assignantes, opifices dictæ vrbis eiúsq; arcis, si verũ fatendum est, facti sunt: quas ad finẽ illum deducũt extruẽdo tanquã ædificia, ipsi nõ ablimiles opinor natis è scorto, qui à diuina cõcione arcẽtur lege dicente, Nõ intrabit natus è meretrice in ecclesiã domini. Isti eñ quasi passim iaculãtes sagittarij, qui in nullum scopũ præstitutũ tela dirigũt, innumera principia causasq; rerũ creatarum supponũt, fallas omnes, cũ vnum factorẽ patrémq; vniuersitatis nesciant: sed qui sciẽtiam habent, vnius Dei filij appellãtur meritò, sicut & Moses fatetur dicẽs, Filij estis dñi Dei. & alibi: Deũ qui te genuit. &, Nónne hic ipse pater tuus est? Qui sic affecti sunt, solùm honestum bonũ existimãt, quæ est arx ab huius belli peritis cõtra finem voluptatẽ sectantium opposita, vt illum expurgatũ tollant è medio. quod ũ nõdum quisquã dignus vt Dei filius appelletur, tu tamẽ da operã vt ornatus sis sicut verbũ eius primogenitũ, angelus antiquissimus, & quidã variarũ appellationũ archãgelus: videlicet principium, nomẽ Dei verbúmq; dictus, & homo factus ad imaginem, & videns ille Israël. Quamobrẽ superius adductus sum vt laudarem eos qui sui generis initia referũt ad vnũ virum communem parentẽ. nam ũ nondum idonei sumus vt nominemur Dei filij, simus saltẽ sermonis illius sacratissimi, qui eius sempiterna imago est, imago eñ Dei est verbũ illud antiquissimũ. hoc genus multis in locis lex filios Israël etiam nominat, videlicet illius auditores, quãdoquidem post visum auditus secũdum honorem meretur, & qui discũt, posthabendi sunt eis qui absq; præceptore manifestas subiectorum formas percipiũt. Proinde veneror in Regũ libris sacras literas, vbi qui post multas ætates flagitiosè vixerunt, tamen ad stirpis autorem Dauid hymnorum

norum diuinorum poëtam referuntur, qui viuus vidénsque ne proauos quidem eorũ agnouisset pro suis posteris. animarum enim quas virtus immortalitati consecrat, nõ corruptibilium corporum soboles, in posteritate bonorũ virorum censetur. cæterùm de his qui se iactant ob iniusta facinora, dicit dominus: Ecce genus vnum & labium vnũ omnium: ac si dicat, Ecce vna familia cognatiòq; pariter omnium, nemine mutante sententiam, nec discrepante, quemadmodum & musicæ imperiti consonant. nam & horum vocis instrumẽta interdum modis omnibus inconcinna sunt & dissona, vt nihil inter eos conueniat, nisi quod pariter discrepant. Idem & in febribus vsuvenit vt videmus. nam & quotidiani & tertiani & quartani vt medicorũ filij vocant circuitus, statas horas habent nocturnas diurnásque, & eundem semper seruant ordinem. Porrò illud: Cœperúntq; hoc facere, non sine indignatione dictum est: quòd malefici nõ contẽti humanæ societatis iura violasse, ad cælũ sint ausi scandere, iniquitatem seminantes, & metentes impietatem, sed nihil proficient miseri. nam qui se mutuis iniuriis afficiunt, sæpè consilia quamuis ab ipsis damnata, perducũt tamen ad effectũ, impij verò non item. Numen quod impetunt, illæsum manet, ipsi maculam cõtrahunt ineluibilem, & ordiuntur quidem iniuriam. sed nihil efficiunt. Propterea sic dictum est: Cœperunt facere. Homines inexplebiliter peccandi auidi, non contenti facinoribus terra mariq; patratis & in aëre, quę sunt elemẽta corruptibilia, decreuerunt naturæ cælesti ac diuinę inferre manus impias: quæ cũ inter creaturas non censeatur, est extra omnem aleam iniuriæ. quæ etiãsi maledictis appetatur, nihilò habet deterius. nec à sempiterna sub natura dimouetur, sed maledicisca lamitates infert haud vnquã medicabiles. siquidẽ etiãsi cœptis frustratis nõ potuerunt ad destinatũ impietatis suæ finem peruenire, nihilò minus ac si cogitatũ facinus perpetrassent, damnãdi sunt. & hoc est quod ait absolutã turrim ab eis, quãuis penderet adhuc, dicẽs: Dominus descẽdit vt viseret ciuitatẽ ac turrim, non quam ędificaturi erant, sed quã ædificauerant, & quod argumentum est imperfectæ structuræ? Primùm ipsa res satis liquet. nulla enim terrę pars valet cælũ attingere, ob causam supradictam, quia nullum centrũ tangit suam circũferentiã. deinde, quoniam æther sacratus ignis, flamma est inextinguibilis, iuxta Græcã nominis etymologiã, παρὰ τὸ ἄιθειν, quod vrere significat. testis est sol ignium pars cælestiũ, qui ex tanto inter-

uallo intima terræ penetrat ſuis radiis:nec tantùm hanc,ſed & aërem,qui ad cæleſtem vſq; orbem ab ea pertinet, licet ſuaptè natura frigidũ,partim tepefacit partim exurit.nam quæcunq; aut multum diſtant ab eius orbita,aut ad latus alterutrum declinant,tepefacit tantũmodo.quæ verò aut propinqua ſunt aut directè oppoſita, maiore vi caloris exurit, quæ cùm ita ſe habeant,non erat opus vllis fulminibus cõtra conantes aſcẽdere, cùm alioquin auſus illi magnifici euaneſcerẽt. Quod ſubindicatur per ea quæ mox ſequuntur: Deſiuerunt, inquit, ædificare ciuitatem & turrim.] Dubio procul non quia perfecerãt eam, ſed quia confuſio ſecuta prohibuit quominus perficerent: nec tamen effugerũt crimen perpetrati facinoris,qui cõſilium tam immane nõ dubitarunt aggredi. certè augurẽ illum & prodigiorum procuratorẽ,vanis cõiecturis ſtudentẽ(vanus enim interpretatur Balaam) lex ait populo vidẽti maledixiſſe, quãuis in verbis eius erat fauſta precatio:mirum ni nõ reſpectu dictorum eius quæ diuina prouidentia recudebat in quandã meliorem monetã,ſed mentis ipſius,cui noxia magis obuerſabantur quàm vtilia.pugnãt autẽ hæc inter ſe ſe ſuoptè ingenio, coniectura cum veritate,vanitas cum ſciẽtia,diuino furore carẽs diuinatio cũ ſapientia: & quãuis aliquis conatus per inſidias alterum interimere fruſtratus eſt,nihilominus homicidij reus eſt, ſicut decernit ſuper hoc caſu ſcripta lex.Si quis,inquit, conatus fuerit proximũ ſuũ dolo perdere,& ad altare cõfugerit,abſtractum afficies ſupplicio. Atqui conatus tantùm,nõ interemit. at par eſt maleficium,patraſſe cẽdẽ,& decreſſe.quãobrẽ ne ſupplici quidẽ venia datur,ſed è ſacrario duci iubetur qui cõcepit tã nefarium conſilium.profanus eſt autem & nefaſtus non ſolùm quoniã animæ per virtutis vſumfructũ valẽti perpetuò viuere, per vitiorũ aſſultũ cædem molitus eſt:verùm etiã quia Deum facit fautorẽ auſus impij.nam refugiũ id ſignificat:quoniã multi volẽtes euadere propria crimina,& debitis pœnis eripi, faciunt ſuum referũt in Deum,nullius mali autorẽ, ſed bonorum omniũ.proinde pium habetur tales vel ab ipſis delubris abſtrahere.Extat autẽ inſignis pœna cõtra impietatis aſſertores,quã fortaſſe quidam inſipientes nõ damnum ſed lucrũ arbitrabuntur.nõ deficient,inquit,ab eis omnia quęcunq; aggreſsi fuerint facere.ô infinitam & immẽſam miſeriam:omnia quæcũq; aggredietur mens demẽtiſsima,ſuccedũt ex ſentẽtia:nec magnus nec paruus conatus fruſtrabitur vllus, vltrò negotiis animæ occur

occurrentibus & ſeſe præbẽtibus.hæc ſunt animę viduatæ indicia peccãtis abſq;impedimẽtis omnibus.nam quiſquis eſt non prorſum inſanabilis,optarit ſe conſilio mentis deſtitui,vt cùm furtum aut adulterium aut homicidium aut ſacrilegium aut aliquid ſimile tentat committere,ſucceſſu careat,& innumera inueniat obſtacula.nam cohibitio maximum morbũ arcet iuſtitiam. quòd ſi adſit licẽtia,ille vitari non poterit. Et adhuc tyrannorũ fortunas ô beati ſuſpicitis,quibus procliue eſt quidquis efficere,quod rabido efferatóq; animo concipiunt? imò gemenda eſt illorũ conditio.ſiquidem inopia & infirmitas malis prodeſt,bonis verò potentia cum opibus.Certè quidam ex inſipientum numero poſtquam ſenſit ad quantam infelicitatẽ perducit libertas peccandi, ait. Maior eſt culpa mea quàm vt remittatur. Eſt enim valde graue animam ſine freno ſinere per ſe indomitam,quæ habenis ægrè coërcetur & ſcutica.quamobrẽ oraculum propitij Dei plenum bonitate ſpem exiegiam oſtentat diſciplinæ amatoribus,quod ſic eſt redditum: Non dimittã te neque deſeram.nam laxatis animæ vinculis,quibus continebatur,maxima ſequitur calamitas,à Deo deſerit,qui ſuas ipſius potentias circundedit rebus omnibus tanquam fortiſsima vincula,& his,eas indiſſolubiliter adſtrictas eſſe voluit. quin & aliubi dicit,quicquid ligatur vinculo purum eſſe,quãdo impuritatis cauſa eſt diſſolutio.Caue igitur quoties vides aliquẽ quidlibet expeditè facere,mireris tanquam fortunatum: ſed potius vt infelicem miſerare,cui virtutũ ſterilitas, vitiorum vbertas perpetua contigit.Nec illud in tranſcurſu & leuiter expendendum eſt,quid ſibi velit quod ibidem ex perſona Dei dicitur: Venite deſcendamus & confundamus linguam eorum.] videtur enim quoſdam alloqui tãquam operationis ſocios. idem & anteà de hominis creatione dictum legitur.Dixit,inquit,dominus Deus:faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram:vbi vox Faciamus, pluralitatem ſignificat. & rurſum dixit Deus:Ecce Adam factus eſt ſicut vnus è nobis, vt noſcat bonum & malum.nã illud vnus è nobis,nõ de vno ſed de pluribus ponitur.Dicendum igitur illud primùm,nihil in rebus æquiparari Deo,ſed hunc eſſe vnum regem ducem principem,à quo ſolo fas eſt adminiſtrari ac diſpenſari vniuerſa:nam illud,

Multos imperitare malum eſt,rex vnicus eſto. Non ad ciuitates & homines magis pertinet, quàm ad mundum & Deum.Vnũ enim vnius factorẽ, patrem, dominum eſſe, neceſ-

ſum

sum est.quo concesso,attexēda sunt quæ inde consequenter dependent.quænam illa?Deus cùm sit vnus,dici non potest quàm multas habeat socias potentias,quæ salutem rerum procurant, quædam etiam plectūt noxios. ea verò pœna non est damnosa, cùm peccata castiget ac coerceat.per has item potētias ille incorporeus intelligibilisq; mūdus compactus est,exēplar huius mundi visibilis:quod cōstat ex ideis inuisibilibus,sicut hic noster ex corporibus visibilibus.Vtriusq; pulchritudinē admirati quidam,nō solùm ipsos totos consecrauerūt,verùm & patres eorum præcipuas,solem,lunam,cælū,non veriti eas deos appellare.quorū cogitationē Moses intelligēs,inquit:Domine,domine,rex deorū.vt indicaret eum esse præstātiorē quàm subditos. Est & in aēre animarū incorporearum sacratus chorus, assecla illarum cælestiū.nam has solent angelos nominare diuina oracula.hic vniuersus exercitus in suos digestus ordines, imperatoris summi iussa exequitur, & huic vni moderatori suo,sicut fas est,obsequitur:in quibus copiis nō licet reperire desertorē ordinis.Rex ipse his ministeriis stipatus,vtitur eis dūtaxat ad ea negotia,quæ decet nō à solo Deo tractari: quāuis enim nullius ope indigeat pater omniū,qua subleuetur quoties vult aliquid facere:tamē videt quid se,quid creaturas deceat,& quædā potētiis subditis efficienda permittit,ne his quidē concessa facultate in totū libera,vt ne quod erratū in generatione admittatur.Hæc igitur necessariò primùm dicenda habui, nunc dicam quid inde colligitur.Animaliū naturæ prima diuisio fit in partes,brutā rationalémq;:rationalis pars subdiuiditur in mortalem speciem & immortalē alterā,mortalē hominū,immortalem animarū incorporearū,quę versantur in cælo & in aēre.hæ vitiorū expertes sunt,sortē adeptæ felicē nullisq; calamitatib⁹ obnoxiā,quippe quæ non alligātur corpori miseriarū domicilio.bruta quoq; carēt vitiis,sicut & mēte,proinde non fiunt rea peccati voluntarij,quādo nulla præcedit deliberatio. solus propemodum ex omnibus homo habēs bonorū malorúmq; scientiam,sæpenumero eligit contemnanda,fugit sectanda magno stultio,quapropter meritò peccati spōtè admissi reus peragit. conuenienter igitur huius creationem Deus cùm sub præfectis suis communicat,dicens: Faciamus hominem:vt & benefacta eius ad ipsum autorē solùm referantur, & peccata ad cæteros socios.nā ipsi omnipotēti non erat cōueniens,in rationali anima viam ad vitia sternere:quam ob rem ministris eam partē faciend

faciendam commisit.nam complementum totius operis postulabat vt volūtario contrarium iungeretur inuoluntariū. & hæc quidē hactenus dicta sint.supereſt & illud cōsiderādum, Deum bonorum tantūmodo causam esse,mali autem prorsus nullius: quādoquidem ipse bonum omnium antiquissimum est & perfectissimum.Decet autē suæ naturæ propria operari optimum optima:improborum autem pœnas per eius ministros sanciri. attestātur meis dictis illa verba perfecti meditatoris:Deus qui nutrit me à iuuentute mea,angelusq eripit me ex malis omnibus,hic quoq; nūc fatetur,germana bona,quæ studiosa virtutis animas nutriunt,ad solùm Deum autorē referenda: malorū autem portionem cōmissam angelis, ac ne his quidem liberam puniendi facultatē habentibus,ne cui ad pernicie tendenti salutaris illa natura occasionē prębeat,quapropter dicit:Venite descendamus & confundamus.hanc enim censuram merētur impij,vt beneficæ alioquin,beuignę propitiæq; potētiæ pœnas ab eis exigāt:quas Deus sciens humano generi vtiles.per alios statuit.oportebat enim castigationem adhiberi,sic tamen vt perēnes gratiarū fontes nullis malis miscerētur,non solùm his quæ verē mala sunt,sed etiam quæ esse videntur.Nunc quærendum quæ sit illa confusio.at quomodo quærendum?sic opinor. Sæpè ignotos ex similiū & eiusdem generis collatione cognoscimus. ad eundē modum etiā res quæ per se non facilè noscuntur, manifestè apparebunt per cognatarū similitudinem.Quid est igitur cōfusioni simile?mixtura,sicut à maioribus traditur,& temperatura.mixtura in aridis reb⁹,tēperatura in humidis.est igitur mixtura,corporum diuersorum perturbata cōiūctio:quasi quis hordeū,triticum,pisum, cæteráſq; frugū species in vnum aceruum cōgerat.tēperatura verò non est coniunctio,sed dissimilium partiū mutua penetratio, quarum semel tēperatarum qualitates arte quadam secerni queunt, quod dicunt in vino & aqua cōtingere.nam hæc duo si vniantur,temperaturā conficere,quæ nihilominus redire possit ad qualitates pristinas.si eñ spōgiam imbuas oleo,aquam ea colligi,vinū relinqui. fortasse quia spōgia ex aquis genita cognatū liquorē ex temperamēto attrahit,vinum verò vt alienum,respuit. at confusio fit cum penetrātibus se inuicem partibus qualitates earū pereunt,vt corruptis rebus quæ prius fuerāt:vnius nouæ, & à prioribus diuersæ.existat generatio:quod accidit in medicorum compositione quam vocant tetrapharmacum:quæ constat opinor è cera,pice, resina,

resina,& adipe:quæ semel composita non possunt arte vlla sepa rari,vt redeant ad qualitates pristinas.sed cũ singulæ nusquam appareant.ex omnibus corruptis vna egregia facultas conficitur.Quoties autem Deus minatur cõfusionem cogitationibus impijs,ea nõ singulis tãtùm vitiorum speciebus earúmq; viribus intentatur,sed & operibus eorum quæ fiunt de cõmuni sententia:ne vel singula,vel cõmunicatis consiliis,vires colligant ad delendam partẽ præstãtiorem.quapropter ait: Cõfundamus ibi linguam eorũ,ne audiãt vocem quisq; sui proximi,] ac si diceret,muta surdáq; faciamus vitia singula,vt nec loquendo nec assentiendo damnũ dent.Hæc est nostra super hoc textu sententia.Qui verò aperta solùm & obuia sectantur,putãt hic describi ortum linguarũ Græcarum ac barbararũ. quos equidem nõ accuso:forrassis enim & ipsi rectè sentiunt: attamẽ admonitos cupio,ne hactenus processisse contẽti sint, sed transeant ad tropologiam,sic existimãdo,diuina oracula esse vmbras quasdam corporũ:cæterùm quæ per has significãtur,esse res verisimas. id si quis animo cęcutiens parũ intelligit occasionem ab ipso legislatore correctã non negligat,vel hoc ipso in loco.Cõfusionẽ enim rem hanc appellat:qui si voluisset solùm ortũ linguarum indicare,aptius diuisionem appellasset quàm confusionem. nõ confunduntur enim quæ in partes distribuuntur,sed discernuntur potius:vt nõ minor pugna sit inter hæc vocabula, quàm inter res ipsas.est enim cõfusio,sicut iam dixi,facultatum simplicium corruptio,quæ simul cõgestæ, vnã quampiã generãt.separatio verò est vnius in plura sectio:sicut cùm genus aliquod in plures diuiditur species.Itaq; si ille solus sapiens voluisset vnã loquelam in plures partes diuidi,aliis aptioribus & magis propriis vsus fuisset appellationibus:puta diuisionem dicendo,aut distributionẽ,aut separatioẽ,aut aliquid huiusmodi, nõ confusionem,quæ planè cõtrarium significat.Verùm hoc nũc est propositum,disiicere vitiorũ constipatũ cuneum, irritare horũ fœdera,societatẽ conuellere,copias fudere fugaréq;,imperium euertere,quod erat communitũ iniquitatibusmaximis.Viden' vt opifex ille noluit conspirare partes animæ? nõ oculi possunt audire,nõ aures cernere,nõ olfacere labia,nõ gustare nares,nõ ratio fungi officio sensuum,sicut nec sensus valent in vocẽ erũpere.norat enim ille artifex,nõ expedire vt hæc se inuicẽ exaudiant:satius esse,vt singulæ animæ partes intra suas functiones consistant,& inconfusæ maneant:idq; non minus conferre animantium generi,quàm priuatim ipsis potentiis.ediuersò vitia deducta sunt in confusionem & extremã perniciem:vt nec collatis viribus,nec priuatis conatibus,detrimentum afferant partibus melioribus,& hoc est quod dicit: Dispercit eos dominus illinc:ac si diceret,dissipauit,eiecit,profligauit. nã spargere aliquando ad incrementum & augmentum pertinet,aliquãdo ad interitum & perniciem.Vult autem ille rerum plãtator Deus, honestatem esse omnibus insitam,dispergi verò & exulare extra mundi terminos impietatem execrabilem,vt tandem tollatur è medio ciuitas vitiorum,cum infensis virtuti moribus,impietatis turrim substructibus.his enim dissipatis quotquot per insipientiæ tyrannidem coacti sunt solum vertere, vno edicto reuocantur in patriam:quod ipse Deus promulgat, diserte dicente oraculo.Etiamsi dispersus fueris à summo cælo ad extremitatem eius aduersam, sic quoq; te colligã. Itaq; concentum virtutum à Deo foueri decet, vitia verò dispergi & profligari. nec est aliud nomen quod vitio magis conueniat quàm confusio.id quod euidens est in quouis insipiente,qui verbis, cõsiliis, factis improbatis confusisq; vtitur.

PHILONIS IVDAEI, Vita sapientis per doctrinam perfecti,siue de legibus nõ scriptis,hoc est,de Abrahamo.

SAcrae legis quinque voluminum primũ vocatur & intitulatur Geneſis, ob mundi generationem sic nominatum, quam in principio continet: quamuis in eius reliquo res innumeræ insertæ sunt bello pacéq; gestę,item sterilitates fertilitatésque,penuriæ copiæque, adhæc maximæ clades terrarum,incendium & diluuium.& ediuersò reparatio felixq; prouentus anialium pariter atq; stirpiũ: put ferebant vel aëris temporúmq; quorannis alternantium temperaturæ,vel mores hominum aliàs virtuti deditorũ, aliàs vitiis.Sed quoniam ista vel partes mũdi sunt vel accidentia, mundus

dus autem ipse opus perfectissimum ac plenissimũ, ab eius generatione liber denominatus est. de suo opificio quantum potui diligenter tractaui in superiore volumine. Nunc quoniam ordo postulat vt leges scrutemur, dilatis ad tempus particularibus earum ceu imaginibus, generaliores & quasi exẽplares primũ disquiremus. Hæ sunt viri qui rectè ac sine culpa vixerunt, quorum virtutes publicatæ sunt in sacrarum literarũ tabulis, non tantùm ad laudem illorum, verùm etiam ad lectores in æmulationem prouocandos. fuerunt enim illi animatæ rationalésq; leges, duabus de causis venerabiles. altera, quoniam ostendunt quòd præcepta legis à natura non discrepant. altera, quòd hinc liquet nõ esse opus magno labore ad exigendã vitam iuxta legum regulam, quãdo illi prisci ante leges singillatim proditas nõ scripto iure vsi pari facilitate atq; felicitate vixerunt: vt meritò quis dicere possit, leges scriptas nihil aliud esse quã vitarum patrum commentarios, in quibus eorum dicta factáq; narrantur. nam illi scholas nullas frequentauerant, nullis præceptoribus vsi fuerãt, sed à seipsis instituti doctíq; ordinem naturæ secuti sunt, quæ lex est dubio procul antiquissima omniũ: quam ipsi ius summum fásq; rati esse, totam vitã suam vltrò ei subdiderunt: fortuitas autem res precibus & supplicationibus cõmendantes Deo propicio, hac quoq; parte vixerunt feliciter, accedente ad promptam rectè agendi voluntatem diuina quoque prouidentia: Quoniam igitur principium parãdorum bonorum spes est, etiam hanc tãquam publicam viam ostendit & aperit anima veri boni studiosa, quæ primum amicum spei nominat hominem, vocabulum totius generis commune tribuẽs ei per excellentiam: nam Chaldæi hominem Enos vocant: ac si solus verè homo sit, qui res bonas expectat, & bona spe se sustinet. Vnde manifestum est, quòd spe carentem nõ hominem existimat, sed bestiam humana forma præditam, cui desit spes proprium ornamentum humanæ animæ. Quamobrem cùm vellet egregiè laudare hunc bene sperantem, postquam dixit: hic speravit in patrem & in factorem omnium: subiecit, Hic est liber generationis hominum, quamuis iã & patres & aui quidem erant. Sed illos mixti generis autores censebat, hunc autem puri putíq;, quod rationale verè dicitur. nam sicut Homerus inter cæteros innumeros poëta per excellentiã vocatur; & atramentum quo scribimus, quãuis atrum sit quicquid albo opponitur, & ἄρχων Athenis è nouem magistratibus præcipuus, cuius nouem

men in fastis distinguit tempora: eodem modo bene sperãtem hominem per excellentiam nominat, secretum à vulgo ignobili, & indigno tali appellatione. Nec minus rectè librum generationis veri hominis dixit, non extra propositum, quandoquidem hic bene sperans celebratione memoriáque dignus est, nõ in chartulis corrumpendis à tineis, sed in immortali natura, penes quam sunt commentarij virtutum omnium. quod si quis initium numerandi faciat à primo illo terrigena, hunc à Chaldeis Enos, à Latinis nominatum hominem, quartum inueniet. Quaternarius autẽ inter numeros honoratur apud alios quoq; philosophos, qui incorporeis & intelligibilibus essentiis delectantur, sed præcipuè apud Mosen illum sapientissimum, qui extollens quartum numerum ait eum sanctum & laudabilem, sicut in præcedente opere dictum est. Sanctus autem & laudabilis est qui bene sperat, sicut ediuersò profanus & vituperabilis qui non sperat, timore semper vtens malo consiliario. negãt enim vllas duas res tam infestas esse inuicem, quàm spem & timorem: & meritò. nam vtraque est expectatio, altera bonarum rerum, altera cõtrà malarum, inter quas naturas nulla possunt intercedere fœdera. Hactenus de spe dixisse sufficiat. quam in foribus ceu ianitricẽ natura collocauit, intus verò cæteras virtutes regias, quas adire licet nemini qui non prius hanc vnam demeruit. Quapropter legislatores & leges passim promulgatę pro magno negotio habent replere bona spe animos ingenuos. qui verò absque alieno hortatu bene sperat, nõ à scripta, sed ab innata sibi lege discit hanc virtutem. cuius ipsa natura autor est, post spem secundum ordinem tenet pœnitentia peccatorum & correctio. ideo deinceps memorat in melius mutatũ hominẽ Enoch dictum Hebræis, id est, gratiosum, de quo sic legimus, quòd placuit Enoch Deo, & non est inuentus, quoniam transtulit eum Deus. nam hæc translatio versionem & mutationem significat. fit autem in melius, quandoquidem fit per Dei prouidentiam. quicquid enim Deo fauẽte agitur, omnino bonum est ac vtile: sicut inutile quicquid citra opem numinis. Rectè verò & illud dicitur, Non est inuentus, de translato: eo quòd prior vita culpabilis euanuerat, vt nõ inueniretur amplius, ac si ne fuisset quidem vnquam anteà. vel quòd non facilè inueniatur qui ad potiorem ordinem transeat: quia vitium suaptè natura latè paret, ideo vulgò notissimum: virtus rara est, vt vix paucis contingat. & alioquin etiam vir improbus per fora, theatra, tribunalia,

nalia,curias,conciones,omnésq; cœtus atque sodalitates homi
num curſitat,quippe curioſitati aſſuetus, linguam habens ſine
vllo fine modóq; & iudicio volubilem,cõmiſcens cõſundénsq;
omnia,veris mendacia,dicendis cęlãda,priuatis publica,ſacris
profana,ſeriis ridicula,ignorans ſilentiũ rem eſſe pro tẽpore ac
loco pulcherrimã.proinde arrectis auribus,quo ſatisfaciat ſuæ
curioſitati, bonos malos rumores captat, vt mox aut gaudeat
aut inuideat.eſt enim quivis malus ingenio malitioſo, inuido⁹
honeſtati aduerſo:ediuerſò prob⁹ quietæ vitæ amator ſeceſſum
& ſolitudinẽ diligit,latere ignotus cupiens,nõ ſocieratis huma
næ odio,eſt enim cùm primis amans hominũ: ſed quia fugitat
vitia quibus vulgus delectatur,lætũ rebus dolendis,gaudio dig
nas ægrè ferre ſolitum. Quapropter incluſus domi ſe plerũq;
continet. vix vnquam limen tranſcendens: aut quo ſaluratores
crebros deuitet,abdens ſe in aliquod ruſculum ſolitarium, ſua
uius victurus cum viris præſtãtiſsimis,quorum tẽpus aboleuit
corpora,ſolis virtutibus eorũ ſuperſtitibus, quæ in literis pror
ſa vorſáq; oratione proditæ ad poſteritatis memoriã,in melio
rem frugem reducunt animas. Quamobrem dictum eſt,quòd
translatus nõ inueniebatur, videlicet veſtigatu & inuẽtu haud
facilis.Traiicit igitur in eruditionem ex ignorãtia,in pruden
tiam ex imprudẽtia,in fortitudinem è timiditate, in pietatem
ex impietate,ex voluptatum amore in temperantiam,ex ambi
tione in modeſtiam, cui mutationi non opes,non regnum,non
imperium conferẽdum eſt. Nam ſi verùm fateri volumus,diui
tiæ,non illæ cæcæ,ſed acutè cernentes. ſunt virtutum poſſeſsio:
quæ cùm ſit vera & legitima, longè præſtantior cenſenda eſt,
quàm iſti adulterini & falſo nominati principatus. Sed memi
niſſe debemus pœnitentiam ſecundo poſt integritatem gradu
cõſiſtere,ſicut poſt ſanitatẽ corporis reualeſcentiam. Ergo per
petua perfectio ſtat proxima diuinæ potentiæ:cæterùm proceſ
ſu temporis ad meliora tranſitus,eſt propria dos bene natę ani
mæ,quæ contemptis puerilibus ſtudiis, per ſolidiora & magis
virilia contendit ad tranquillã conſtitutionem,diſcurrentẽ per
cogitationes honeſtiſsimas. ideo mẽritò poſt pœnitentẽ ſubſe
quit Deo char⁹ virtutis amator,q̃ Hebraicè Noë,Latinè quies,
ſiue iuſtus,vocabitur, nominibus ſapienti cõuenientiſsimis.id
quod de iuſto manifeſtũ eſt.Nihil em̃ iuſtitia melius,quę prin
cipatũ inter virtutes tenẽs,ornat earum chorum maxime.Nec
minus quies,cùm ediuerſò præter naturam motus excitare tu-
multus

multus,turbas,ſeditiones,atque bella ſoleat, quæ improborum
ſunt negotia.At honeſtatis amatores quietam,immotam paca
tãmq; vitam præferunt. & hoc eſt quod à ſeipſo non diſſentiens
vates ſabbatum Hebræorum ſeptimum quenq; diem, quietem
nominat:non, vt quidam putant, quia poſt ſex dierum ſpatium
populus abſtinebat à cõſuetis operibus,ſed quia ſeptenarius nu
merus,tam in mundo quàm in nobis confeſsione omnium ha
betur pacatiſsimus,& à ſeditione,bello,cõtentione alieniſsim⁹.
Atteſtantur mihi quæ nobis inſunt potentiæ. Harum enim ſex
indeſinenter bella terra mariq; concitant,quinq; ſenſus & ſer
mo qui profertur.illi deſiderio ſenſibilium,quibus ſe nõ potiri ægrè ferunt:hic per os infrene,multa ſilenda effutiens. At ſe
ptima potentia,nempe mens cæterarum dux,quãdo in poteſta
te illas ſex retinet,& pdomitis eis in ſeceſſum ſe recipit.amans
ſolitudinis & contenta ſecũ ipſa colloqui,nullius externi confa
bulatoris indigæ:tum demum à curis ac negotiis mortalibus
liberata,vitam ſerenam tranquillámq; complectitur. In tantũ
autem ſcriptura magnifacit hunc virtuits amatorem,vt in ſtẽ
mate eius non more aliorum auos,proauos,maiorésq; cęteros,
recenſeat,ſiue paternos ſiue maternos,ſed virtutes quaſdã, tan
tùm nõ diſerte clamitãs,nullam aliam familiam, cognationẽ,
patriã,ſapientis eſſe præter virtutes & harũ actiones.Hę ſunt,
inquit,generationes Noë.Noë homo iuſtus,perfectus in gene
ratione ſua,Deo placuit.Vbi ſciendum q̃ hominem non vulga
ri loquendi forma,rationale mortale animal vocat,ſed per ex
cellẽtiam eum qui verè ſuo reſpõdet nomini,eiectis ex animo
immanſuetis,rabidis ferinisq; vitiorum affectibus.Argumẽto
eſt,quòd poſt hominem addit iuſtum,dicens,homo iuſtus:quia
nemo iniuſtus eſt homo,ſed potius beſtia humana forma præ
dita,in ſolum autẽ iuſtitiæ ſectatorẽ nomen hoc cõpetit.Hunc
etiam perfectũ fuiſſe ait,per hoc docens,non vnam eum virtu
tem,ſed omnes habuiſſe,ſingulis vſum pro tempore. Poſthæc
tanquam in ſacro certamine victorẽ ornat ampliſsimo præco
nio,eum Deo placuiſſe pronuntians:quo quid eſſe poteſt in re
rum natura potius?cùm ſit manifeſtiſsimũ honeſtatis ac probi
tatis indiciũ.Si em̃ qui Deo diſplicẽt ſunt miſeri,quibus place
re cõtigit,proculdubio felices erũt.Nec alienũ videtur à propo
ſito,quòd poſt laudatas tantas virtutes in homine,adiecit perfe
ctum fuiſſe in ſua generatione:indicans eum non abſolutè,ſed
collatũ ad eius ætatis cæteros bonũ fuiſſe. Nam nõ multò poſt

memorabit ſapientes alios,virtute incõparabiles, qui non cum malis collati meliores & illis anteferẽdi iudicati ſunt,ſed quia felicem naturam adepti,ſeruarunt eam incorruptam: nec effugerunt ſcelerata ſtudia,ſed ab initio manſerunt ab eis integri: cúmq; potiſsimum bene dicẽdi faciendíq; haberent ſtudium, vitam exegerunt ornatiſsimam.Admirandi ſanè homines,qui liberales ingeuuósq; appetirus ſecuti,nec imitabãtur cæteros, nec per contentionem quicquam agebant,nihil niſi iuſtum ac honeſtum ſibi optando:Mirandus tamen & ille qui ætatis ſuæ præſtantiſsimus,nullis rebus eſt implicitus,quas vulgus diligebat tantopere:huic ſecundæ partes laudis debentur,illorũ verò primam palmam natura eſſe voluit.Magnum tamen fuerit vel in ſecundo loco conſiſtere:quid enim niſi magnum & ambiendum vel dat Deus vel accipit?argumento eſt gratiarũ excellentia,quas hic vir conſequutus eſt.Quoniã enim vberrimus prouentus iniquitatum ac impietatum fuerat illo tẽpore, adeò vt omnis regio,gens,ciuitas,domus,& vnuſquiſq; priuatim repleretur malis ſtudiis,certatímq; de primatu in vitiis cõtenderẽt: dum quiſq; proximum conatur præcurrere,nihil ſibi ad extremam malitiam reliquum faciens:ea propter Deus meritò indignatus,quòd animal omnium,vt videbatur optimũ, & cognatione cæleſti dignatum propter cõmunicatam rationem, pro virtute quam exercere debuerat,cõplexum eſſet malitiam,nec vllam eius omiſiſſet ſpeciem,pœnam decreuit conuenientem, vt omnes eius ſeculi homines deleret vno diluuio: nec tantùm incolentes campeſtria loca & humilia,verùm etiam in celſiſsimis ſitos mõtibus.Nam oceanus elatus æſtu quãto nunquã anteà,per fauces valido impetu irrupit in noſtra maria:quæ mox inſulas ac continentem ſubitis inundarũt fluctibus. Acceſſerũt & fontium perennium,& amnium indigenarum torrẽtiúmq; alij ſuper alios affluxus,qui coniuncti & diffuſi etiam in altum creuerunt.Nec aër ceſſabat interim,obtecto cælo toto cõtinuis nubibus procellis quoq; furentibus:ſimul tonitruum crepitus, micationes fulgurum,ictúsq; fulminũ intermixtis largiſsimis imbribus faciebãt vt videretur totus mũdus abire in naturam aquarũ:donec è ſupernis cataractis infernísq; fluẽtis tanta moles vndarum ſuccreuit,vt nõ campi tãtùm & depreſſa loca operirentur,ſed & altiſsimorũ montium cacumina. Omnes enim terræ partes ſubmerſæ ſunt,vt illa oppreſſa mũdus magna ſui portione mutilaretur,& qui prius integer fuerat, mãcus, quod cogita

cogitatu dictúq; nefas eſt,eſſe videretur. Quin & aër, niſi qua lunari circulo vicinus eſt,penè totus abſumptus erat, pulſus aquarũ violentia,quæ regionẽ eius inuaſerãt.Secuta eſt ſatorum arbuſtorúmq; pernicies,quæ ſicut ariditatẽ,ita nimiam humiditatem non ferunt.Interibant & innumeri greges animalium manſuetorum ſimul & ferorũ.Nec mirum ſi præſtãtiſsimo genere humano pereũte, nullum ſupereſſe ſinebatur è deterioribus,quæ in vſum dominorũ ſeruituti addicta fuerãt.In hoc tot tantorum malorum confluxu,quæ tempus illud afferebat (omnium enim mundi partium præter cæleſtes natura luxata fuerat,quaſi morbo quodam correpta grauiſsimo ac peſtifero)vnica familia iam dicti viri iuſti Deóq; chari ſeruata eſt,qui accepit ſumma duo munera.Alterũ quod dixi, nõ interiſſe cum cæteris omnibus.Alterum, vt nouus autor haberetur inſtaurati humani generis.Cõceſsit enim ei Deus,vt & finis & initiũ generis noſtri fieret,finis ante diluuium,poſt diluuium verò principium.Talis fuit vir ætatis ſuæ optimus,& tale præmiũ ſortitus eſt,ſicut docet ſacra ſcriptura.Dictarũ porrò triuim animarum ſiue vitæ rationum,ordo miram habet harmoniam,perfecta enim,ab initio eſt integra:mutata verò,ſemiperfecta,cuius priora tẽpora vitiis dicata,poſteriora virtutibus,ad quas tranſlato domicilio migratum eſt.Illa autem ſperabunda ſicut nomen,ipſum indicat,defectum habet,ſemper quidem boni cupida,nondum tamen eius cõpos,ſed nauigãtibus ſimilis,qui properantes in portũ appellere,adhuc marina iactatione diſtinentur.Hic eſt prior ternio virtutem deſiderãtium, nunc ſupereſt, vt de potiore altero dicamus. Nã ille videtur ſimilis diſciplinis puerilibus,hicverò virorũ athletarũ exercitiis,parãtium ſe ad ſacra certamina, qui neglecta corporis habitudine animæ proſpiciunt,cupiẽtes victoriã de aduerſariis affectibus.Cæterũ qua in re quiſq; præcellat,omnibus ad vnũ eundémq;,ſinẽ contendentibus,aliàs dicemus diligẽtius:nunc quę ſimul de tribus dicẽda ſunt nõ ſilebimus.Eiuſdẽ omnes ſunt generis, eiuſdẽq; familiæ.Nã vltimus filius eſt medij,nepos verò primi, omnes amici charíq; Deo amãtes,verũ Deũ, & redamati ab eo:qui dignatus eſt,ſicut indicant oracula,propter vitã ipſorum probatiſsimã,cõmunem cum eis appellationem habere.Suum enim coaptauit cum illorũ nominibus,è tribus cõpoſitum vocabulũ ſibi vindicãs.Hoc,inquit meũ nomen eſt æternũ,Deus Abrahã, & Deus Iſaac,& Deus Iacob,relatiuum pro Abſoluto:& meritò

Deus enim non habet opus nomine. Attamen humano genere suum nomen elargitus est, vt habētes refugiū ad preces & supplicationes, à spe bona nō excluderentur. Hæc videtur quidem de sanctis viris dicta: significant tamen naturā à nostra noticia remotiorē, & præstātiorem quàm sunt ista sensūbilia. Est enim probabile sacro eloquio describi modos animæ bonos omnes: quarum alia per doctrinam, alia per naturam, alia per meditationem ad virtutē aspirat. Nam primus nomine Abraham, virtutem doctrina quæsitam significat: medius Isaac genuinā natiuámq;: tertius Iacob vsu ac meditatione paratā, non ignorandum tamen: horum singulos prędictos fuisse tribus his potētiis, sed nominatos ab ea qua magis quisq; pollebat. Nā nec doctrina sine natura meditationēq; potest perfici: nec natura ad optatam metam peruenire absq; disciplina & exercitatione: nec meditatio, nisi fundata in natura doctrináq;. Conuenienter igitur trium, verbo quidem virorum, re autem virtutū, nomina iuncta sunt: Natura, Disciplina, Meditatio. quas alio nomine totidēm Gratias homines vocāt: vel ꝙ gratuitò largitus sit Deus nostro generi has tres potentias ad vitæ perfectionē: vel quia se ipsæ donant rationali animæ munus elegantissimum: vt etiam sempiternū illud nomen indicatū in oraculis, non magis de tribus viris intelligi queat, quàm de tribus dictis modo potētiis. Nam hominū natura mortalis, virtutum immortalis est. Videtur autē rationi consentaneū, vt æternus ab æternis rebus denominetur potius quàm à mortalibus, quādo æternitati cognata est immortalitas, mors verò inimicissima. Illud quoq; nō ignorandum. ꝙ primus ille homo terrigena, pater ante diluuiū natorū inducitur: instaurati verò humani generis iustus hic, qui solus ex vniuersali clade fuerat ereptus cū sua familia: propter iustitiam virtutésq; cæteras. Hūc autem venerādum ternionē & probatissimū sub vno genere cōprehendunt diuina oracula, dum gētem sanctā vocant, & regale sacerdotiū. gētis autē vim nomē indicat. nominatur enim Hebraicè Israēl, quod interpretatur videns Deum. at visus, oculorū quidem inter omnes sensus est præcipuus, quo solo percipimus res pulcherrimas, solē, lunam, cælum, mundum vniuersum. mentis autē excellit inter omnes potētias animæ. visus enim mētis nihil aliud est quàm prudēria. quod si cui contigit nō solùm rerū naturæ noticia, verùm etiā patris factorisq; omniū, is se sciat summū felicitatis attigisse fastigiū. nihil enim est Deo superius, ad quem si quis

peruen

peruenit obtutu animæ, precādum est ei vt possit ibi cōsistere. Nā arduæ viæ laboriosæ tardęq; sunt: descensus autē per proclivia, qui tractim magis fit quàm gradatim, & velox est & facilis. & sunt multa quæ deorsum deprimunt, quæ nihil possunt efficere, quādo Deus animam temperatā suis potētiis, vehemētiore momento ad seipsum attrahit. Hæc in cōmune de tribus necessariò præfati, deinceps dicendum habemus, quibus in rebus excellentiores fuerint singuli, & à primo exordiemur. qui pietatis & summæ virtutis sectator factus. Deum sequi studuit, & præceptis eius obedire, ratus nō ea tantùm præcipi, quæ ipsi soli vel verbo aliquo vel facto indicabātur: sed & illa quæ natura multò clarius docet per visum inter cæteros sensus veracissimum, multò certiorem quàm auditus est. Quisquis enim naturæ ordinem contēplatur, & eximiam quādam huius mūdi rempublicā, vel silētibus præceptoribus discit sub legibus & in pace viuere, cōponens se ad exemplar pulcherrimū. Sunt autē manifestissima pietatis argumēta, quæ scripturis cōtinētur. Quarum ordinē sequendo, à primo incipiemus. Oraculo perculsus, quo iubebatur migrare deserta patria, cognatione, paternáque familia, haud secus quàm si è peregrinatione domū redire iussus esset, iter accelerauit in regionē exteram, rem factā se habere putans, si mandatum exequeretur celeriter. Quis alius putas tam constans fuisset ac pertinax, vt non flecteretur affectu cognationis & patriæ, quarum innatum & coalitum est cuiq; desiderium, magis, aut certè non minus, quàm membra corporis. testes sunt legislatores, qui secundùm ab extrema capitali pœna atrocissimorum criminum conuictis statuerunt exilium: profectò non secundam, quantum equidem vere iudicare possum, sed aliquanto grauiorem: siquidem mors calamitatum finis est, exilium verò nō finis, sed nouorum malorum initium, dum cuitata vna sensu carente, innumeræ mortes sentiuntur. Alij negotiationis augēdæq; rei familiaris causa nauigāt, alij legationis: nonnulli amore visendi regiones exteras, aut eruditionis parandæ, ad peregrinationem tracti lucri cupidine, aut iuuandæ patriæ temporibus difficilibus, aut cognoscendi quæ prius nesciuerant, delectandi & adiuuandi animi gratia. Quātum enim cæci cedunt videntibus, tantum prestant peregrinati nunquam egressis patriam. Omnes tamē ad patrium solum properabundi, videre id & salutare gestiunt, complecti familiares, frui gētilium & amicorū mutuo conspectu longè iucun

 diss

disſimo:adeò vt aliquoties remorátibus ſe negotiis,ꝓpter quæ reliquerunt domeſticos,abrumpant ea nõ ferentes gratiſsima rum neceſsitudinũ deſiderium. At hic noſter cum exiguo,vel penè nullo comitatu,quamprimùm iuſſus eſt,demigrauit, animo prius in nouam coloniam profectus quàm corpore,mortalium rerum deſiderio cedente amori cęleſtium.Sepoſita igitur cura popularium,tribulium,familiarium,amicorum,cognatorum paterno maternóq; ſanguine,ad hæc patriæ,morũ conſuetorum ſimul educatorum & vitæ ſociorum,quę ſingula magnã vim habent ad retrahendum a propoſito,libero expeditóq; conatu quãprimùm poteſt demigrat,primùm è Chaldæa, regione illo tempore admodum fortunata,in Carrẽſem agrum: deinde non multò pòſt hinc quoque in locum alium,de quo dicturi ſumus.ſed prius lectore præmonito:quòd dictę migrationes iuxta ſeriem ſcripturæ, viri ſapientis fuerunt:ſed iuxta leges allegoriæ,animæ virtutis ſtudioſæ,verũ Deum quærẽtis. Nam Chaldæi cum primis exercitati ſiderali ſcientia,omnia tribuẽtes ſtellarum motibus,à quibus credebant diſpẽſari mundi potentias quæ conſtant ex numeris eorúmq; proportionibus, venerabantur iſtas res viſibiles, nõ percipientes inuiſibilia & intelligibilia,ſcrutantes illarum tantùm ordinem:atque ita è ſolis lunæ,ſtellarum erraticarum fixarúmq; circuitibus, & anni in quatuor tempora diſtincti vicibus, conſenſúq; rerũ cæleſtiũ ac terreſtrium,mundum ipſum exiſtimabant eſſe Deum,profana opinione creaturam facientes creatori ſimilem. huic innutritus dogmati,& per tempus longum chaldaico imbutus delirio, tãquam poſt altum ſomnum aperto mentis oculo,poſtquã purã lucem pro denſis tenebris cœpit intueri,ſecutus eius ſplẽdorem,animaduertit quod prius non viderat: præeſſe mundo quendam aurigam gubernatorémque,qui operis ſui ſaluti prouideat,curator tutórq; partium eius etiam,quæ diuina cura dignæ ſunt.Ergo vt confirmaretur mentis eius viſio,ſic admonetur diuinitus.Heus tu,magna plerunq; cognoſcuntur ſignis exiguis,quę intuitus aliquis,imaginationum infinitarum mole premitur.proinde vale dicto Chaldęis quorũ profeſsio eſt ſcrutari cæleſtia,demigra è magna mundi ciuitate aliquãtiſper in minorem aliam.ſic enim faciliusvidebis mundi preſidẽ.& hoc eſt cur prima migratio fit in agrum Carrenſem, quia Charran ſpecus dicuntur, per quos ſignificantur regiones noſtrorũ ſenſuum,per quas tanquam cauernas vnuſquiſq; illorum ſolet proſpicere

ſpicere ad ſubiecta ſua percipienda.ſed dicat aliquis, nullũ eſſe horum vſum,niſi mens inuincibilis,ceu latens quidam hiſtrio ſuas vires intus exerceat,modò contractis modò remiſsis neruis,mouẽs ſiſtẽsq; ſua ludicra.Hoc igitur exẽplum cũ habeas domeſticum,facilè quod ſcire cupis,poteris diſcere. Niſi fortè putas,in te quidem mentis imperata totum corpus omnésque ſenſus vnanimiter facere:mũdum autem opus omnium maximum atque pulcherrimum, à quo ceu partes dependẽt reliqua cuncta,deſtitutum eſſe ſui regis prouidentia,per quam ſit inco lumis, & adminiſtretur legitimè. Nec mirãdum eſt,ſi eum nõ conſpicis,quãdoquidem nec tuum cernis animum.Hæc ſi quis ſecum ipſe reputet,non è longinquo,ſed è proximo documenta capiens,videlicet ex ſeipſo rebúsq; ad ſe pertinentibus, cognoſcet manifeſtè,quòd mundus nõ ſit ille primus Deus, ſed opus primi Dei patris vniuerſorum:qui cùm ipſe ſit inuiſibilis,oſtẽdit omnia,paruorum ac magnorũ naturas indicans, corporeis enim oculis non dignatur aſpici:vel quia ſempiternum à mortali cõtrectari nefas eſt,vel propter noſtri viſus infirmitatem. Nec enim potuiſſet capere profuſos ab eo Qui eſt radios, quãdo ne ſolis quidem ſplendorem valet aſpicere. Habemus autẽ argumẽtum euidens huius migrationis,qua mens aſtronomiã & chaldaicam opinionem reliquit.memoratur enim quampri mùm profectus eſt ille ſapiens, Deum apparuiſſe Abrahamo, cui,videlicet prius non fuerat conſpicuus,quando more Chaldæorum intentus erat ſiderũ curſibus, extra mundum & ſenſibilem eſſentiam nullam prorſus naturã intelligibilem percipiens.at poſtquã ſolum vertit,neceſſariò cognouit mundũ eſſe ſubditum non dominum, nec regere, ſed regi ab autore ſuo: quod mens tũc primùm apertis oculis didicit.nam prius ſenſibilia magnam ei caliginem offuderant,quam vbi diſcuſsit calidis & ignitis dogmatibus,vix tãdem potuit velut in ſerenitate pura eũ qui prius latuerat,cernere.ille verò pro ſua humanitate venientem ad ſe animam non auerſatus, ſed obuiam progreſſus,oſtendit ſuam naturam,quatenus videri poterat: quam ob rem non dicitur,vidit ſapiens Deũ:ſed Deus apparuit ſapiẽti.non enim erat poſsibile,vt aliquis per ſeipſum comprehẽderet eum Qui verè eſt.ni ille ſe vltrò videndum præbuiſſet. Teſtatur hoc etiã mutatio nominis. prius enim Abram vocatus, mox cœpit appellari Abraham,vnius tantùm duplicatione literæ,videlicet A,ſed quæ magnũ quiddam ſignificabat.Abram

enim interpretatur pater sublimis: Abrahã verò pater electus vocis. Prius indicat virum astrologicum & meteorologicum, Chaldæorum placitis tanta cura deditum, quantam solent parentes impendere suis filiis. posterius verò, sapientem. nam per vocem sermo qui profertur subindicatur: per patrem, mens cuius principatus est. nam sermo qui concipitur intus, naturaliter pater est, vt antiquior, sereus quæ dicẽda videntur. cæterùm quod additur electus, bonitatem declarat. Quicquid enim malum, confusum & indigestum est: bonũ eligitur, vt præcipuum inter omnia. Itaque meteorologico viro nihil omnino maius mũdo videtur, quẽ etiam rerum autorem existimat. At sapiens certioribus oculis videns illum perfectiorẽ intelligibilem rectorem & principem, cuius dominium agnoscũt cætera, & imperara faciunt, sæpè anteactã suam vitam incusat, in qua cæcus tenebras palpãs nitebatur rebus sensibilibus suaptè natura infirmis & instabilibus: ac rursum in secundam profectionem vir bonus oraculo monitus mittitur, non iam ex altera ciuitate in alteram, sed in regionẽ desertam in qua vagus degat, nõ ægrè ferens errorem & sedes incertas ac inconstantes. Quod tamen quis alius tulisset æquo animo, si derelictis propriis ædibus, insuper ab omni vrbe prohibitus, protraheretur in loca inaccessa & deuia? quis non verso itinere domũ repetisset propere, neglecta spe proposita, cupiens præsentẽ egestatẽ effugere, & stultitiã reputãs propter incerta bona inuolui malis certissimis? Solus hic afficiebatur aliter, iucundissimam vitam existimans secessum à multitudine. Sic enim natura comparatũ est, vt qui Deũ inuenire cupiunt, amicam ei solitudinem diligant, hoc primũ modò imitati beatam illam ac felicem essentiam. Atq; ita demonstrata vtraque sententia, tum ea quæ tanquam de viro loquitur, tum ea quę tanquam de anima intelligitur, ostendimus & virum & mentem amabilem: illum quod oraculis obsequẽs passus sit se distrahi à rebus charissimis: hanc verò, quia tãdem respiscens valedixerit rebus sensibilibus, iam non credens vt antea, sensibilem hunc mundum esse primum Deum & maximum: sed cogitatione ascendens altius ad contemplandam alteram naturam intelligibilem, simúlque rectorem ambarum & opificem. Hæc sunt rudimenta Deo charî hominis sequũtur mox non contemnanda facinora, sed eorum magnitudo non cuivis appareat: solis his conspicua, qui virtutem deguſtauerũt, & res vulgò mirabiles fastidiunt libenter præ bonis animæ potioribus

tioribus. Approbans igitur Deus factum quod diximus, mox bonum virum egregiè remunerat, cõiugium eius à potente & immoderato quodam in periculum adductum, intactum seruans & incolume. Cuius periculi hæc fuit occasio. Cùm diu laboratum esset frugum penuria, iam propter squalores, iam propter imbres nimios, vrbes Syriæ continua fame pressæ desertæ fuerant ab habitatoribus, aliis aliò dispersis quærendi victus gratia. Abraham quoque audita Aegypti felicitate abundantiáq;, cuius campi solenni stagnatione fluminis rigati, copiosas segetes proferunt, auris tempestiuis nutritas ac maturatas, illuc se cum tota familia contulit. Erat ei vxor animi corporisque dotibus ornatissima. Has visa quidam Aegyptiorum optimates, admirati pulchritudinem (nihil enim eximiũ latere potest) rem ad regem suum deferunt. Is accersit mulierem, & forma eius captus, semota hospitalis iuris reuerentia, morem gesturus suæ cupiditati, voluit ea prætextu nuptiarum potiri. At illa in aliena regione apud impotentem & crudelem principem destituta auxilio, quando ne maritus quidem malum impendens depellere valebat, potentiorem metuens, ad eam quæ superabat opem diuinam confugit. tum Deus propitius misera tus hospites, & protector factus iniuriam patientium, graues pœnas & criatus magnos inflixit regi, ita vt animo corporéq; laboraret morbo non simplici, & amorum voluptatúmque oblitus, longè diuersas curas agitaret, quónam modo euadere posset è tormentibus præsentibus, quibus cõtinuis interdiu noctúq; molestabatur. Quam eius pœnam sensit & tota regia, eo quòd nemo se tantæ iniquitati opposuerat. sed vno consensu omnium tantumnon manus extrema sceleri fuerat imposita. In hunc modum pudicitiæ mulieris consultũ est, mariti verò pietatem ac probitatem Deus illustriorẽ facere dignatus est, exhibens ei maximum virtutis præmium, illæsam intactámq; vxorem, quæ minimum à constupratione abfuerat, mater mox futura non filiorum filiarúmq;, sed gentis integræ, & quidẽ Deo gratissimæ, quippe cui contigerunt vates ac sacerdotes in publicũ vsum totius humani generis. Audiui tamen & naturæ interpretes nõ ineptam afferẽtes allegoriam, qui hunc maritum aiebant significare bonum intellectum, ex nominis interpretatione coniicientes hæc dici de bona anima. Huius vxorem esse virtutem, quæ Chaldaicè nominatur Sarra, Latinè princeps, eo ꝙ nihil æquè principes & magistratus deceat. Cõiugium verò, corpo

corporum quidem, voluptas cõciliat: cogitationum autem purificationis cupidarum copulam, qua perfectis virtutibus iunguntur, curat sequestra sapientia. Quæ duo connubia sunt diuersissima & planè contraria. Nam in genere corporeo mas geniturum proseminat, quam excipit fœmina. Cõtrà in congressu pertinente ad animam, virtus quæ censetur fœmina, suapte natura proseminat cõsilia bona rationésq; probatas, & dogmata vitæ vtilissima. Intellectus autem qui mariti tenere ordinẽ videtur illa sacra diuináque semina suscipit: nisi forsan error est in nominibus, dum invocabulis masculinã formam intellectus habet, virtus fœmininam. Quod si quis res exutas nominum amictu nudas purásque inspiciat, scietvirtutem suopte ingenio masculam esse, vt quæ mouet ac afficit, & honestos conceptus honestarum actionum atque orationum suggerit: ediuersò intellectum rem fœmineam quæ mouetur, eruditur, adiuuatur, & in totum æstimatur ex affectione, quæ quidem ei sola est salutifera. Siquidem etiam pessimus quisque virtutẽ verbis honorat, & extollit in speciem: sed monita eius nemo nisi probus recipit, Quamobrem Aegypti rex, per quem significatur intellectus amator corporis, mimũ agens tanquam in theatro, fingit amorem temperantiæ cùm sit ipse intemperans, & sobrietatis ipse luxu perditus, & iniustus iustitiæ, accersens ad se virtutem, vt apud vulgum existimationem præclaram sibi cõparet. Quod vbi videt ille supernus spectator omnium Deus, qui solus animi secreta perspicit, pertæsus fucatã improbitatẽ arguit inclemẽtibus cruciatibus. At quibus ad hoc instrumentis vtitur? nimirũ quibusdã virtutis partibus, quæ quoties subintrant, acerbos dolores excitant. Tormentum enim est insatiabilis cupiditatis frugalitas, & lasciuiæ continentia. Sic gloriosus cruciatur felicitate modestię, & iniustus dum iustitia habetur in pretio. incõmodè enim in vna anima habitant duæ cõrariæ naturæ, virtus & vitium. Quapropter quoties congrediũtur, atroces seditiones & pugnas concient. Quamuis virtus sedatissimo est ingenio: quam aiunt solere quoties imparem se veretur aduersario, prius virium suarum periculum facere, vt confligat si qua se ostendat spes victoriæ: sin minus, ne descẽdat quidem in certaminis aleam. Vitium enim vinci se turpe non putat, assuetũ ignominiæ. At virt⁹ hoc probrũ fugitat, cui maximè gloria cõpetit, cuius innato amore aut vincere vult, aut certè inuicta pmanere. Hæc est igitur de qua dixi Aegypti libido

&

& inhospitalitas: ediuersò libet admirari hospitalitatẽ hæc passi, qui meridie cõspicatus tres quasi viatores, quorum diuiniorem naturam ignorabat, accurrens suppliciter petiit ne transirent eius tabernaculum, sed introgressi paterentur se tractari ciuiliter. Hi cùm nõ magis ex verbis quàm ex mente intelligerent eum serio agere, incunctanter annuerunt: quo impetrato præ lætitia gestiens, approperauit omnia quę postulabat extemporalis tractatio. Vxorem appellat, Sine mora fac è tribus mẽsuris subcinericios. ipse ad armentum contendit, & ablatũ inde tenerũ opimúmq; vitulum tradit famulo: Mactat ille & apparat celeriter. Nemo ad humanitatis officia segnis est in sapientis familia, tam mulieres quàm viri, tam serui quàm ingenui, ptõptè ministrãt hospitibus. Qui recreati magis animo quàm apparatu hospitis, eiusque insigni honorificentia, maiorem spe referunt ei gratiam, per vnum è tribus præcipuum ei polliciti nascturum breui germanum filium. Omnes enim simul loqui parum decorum fuisset: ciuilius erat vnius verbis cæteros annuere. Sed ne promittendo quidem rei tam incredibilis fidem faciebant. Iam enim ambo coniuges effœti senio sperare liberos desierant. Ferunt mulierem quãprimùm hoc audiuit risisse: móxq; admonitam, num putaret quicquã apud Deum impossibile, risum reuerenter negasse. Norat enim Deũ posse omnia, quod penè ab incunabulis didicerat, ac tum demũ mihi videtur augustiorẽ quàm antè agnouisse hospitum imaginẽ, aut vates quosdam, aut angelicos spiritus humana forma velatos visa sibi videre. Hæc viri hospitalitas maioris virtutis fuit auctarium: ipsa verò virtus erat pietas, de qua superius diximus, cuius certissimũ indicium est quod de hospitibus nunc memorauimus. Quod si fortunata domus visa est quibusdã, in quam viros sapientes diuertisse contigit, non facturos id, ac ne introspecturos quidem, si vidissent intus aliquod animæ vitium insanabile: equidem dicere non possum quid huic domui defuerit ad summam felicitatem, in qua apud homines hospites excipi sustinuerũt angeli, sacræ diuinęq; naturę, ministri ac subpręfecti Dei optimi maximi, per quos ille ceu legatos & nũtios quicqd libet humanum genus prẽmonet. Qui poterant enim vel intra primum limen subsistere, ni sciuissent totam domum ad nutũ patris familiâs paratam: ceu naualem turmam bene cõstitutã, ad vnum celeusma sui gubernatoris? qui poterant conuiuarum & hospitum speciem sumere, ni pro cognato conseruóq; suum

conuiuat

conuiuatorem habuissent? Certè sic existimandum est, ad eorũ introitum partes omnes domus profecisse in melius, afflatas aura quadam virtutis absolutissimæ. Cõuiuium autem exactũ per significationem gratæ voluntatis erga hospitem. & per simplicitatem morum, colloquiáque apta tempori. Sed prodigio simile, non esurientes esurire visos, & nõ edentes edere. Verùm hæc per consequentiã: illud longè maximum fuit miraculum, hos carẽtes corpore assumpsisse figuras hominum in boni viri huius gratiã. Alioquin quid opus erat his miraculis, nisi vt exhiberent se viro sapienti vidẽdos clarius, quẽ summus ille parẽs talẽ esse nouerat? Hactenus de textu huius scripturę, superest vt dicamus de sensu eius latẽtiore. Signa vocalia conceptum mentis significant. Cùm igitur anima illustratur à Deo tanquam in meridie, & tota quanta est repleta luce intelligibili, eiúsq; splẽdore circũfusa ex vmbris eximitur, tres imagines vni⁹ subiecti percipit, vnã ipsius rei, duas reliquas tanquã vmbras ab ea redditas: quale quiddã accidit & in luce ista sensibili versãtibus, in qua stantium aut mouentiũ se duplex aliquando vmbra existit. Caue ramẽ putes de Deo dici vmbras proprie: abusus est hic nominis, in hoc tãtum adhibiti, vt res fiat euidentior. Veritas eñ aliter se habet. Sed vt quàm proximè ad veritatem sermo accedat, medius est ille pater omnium, proprie nominat⁹ in sacris literis Qui est: vtrunq; latus claudunt antiquissimæ & ꝓximę eius Qui est potentię: quarũ altera opifex, altera regia vocatur. illa Deus, per quam condita dispositáque sunt omnia: hæc verò dominus. Fas est enim vt creatura à creatore suo regatur. Atq; ita medius ille vtrinq; stipatus suis potentiis, perspicaci menti nunc vnam, nunc tres imagines exhibet. Vnam, quando exactiss imè purgata anima: nec solùm cæteram numerorum multitudinem, sed & vicinum vnitati binariũ supergressa, ad illam simplicem, sinceram, nullius omnino indigam ideã properat. tres verò, quando nõdum magnis initiata mysteriis, adhuc minoribus operatur, nec potest eũ Qui est, sine alio per se solùm comprehendere, sed per ipsius acta, aut cõditorem aut regẽ omniũ. Est autem hæc secundaria, iuxta prouerbium, nauigatio non aliena tamen à pia sententia. At prior ille modus, non tãtùm affinis est opinioni piæ, sed ipsa opinio, vel magis omni opinione antiquior, omni existimatione potior veritas. Explicabimus rẽ clarius. Tres sunt in moribus humanis ordines, quorum quisque sortitus est vnam ex dictis imaginationibus. Optimus mediam

diam, scilicet eius Qui verè est. Sequens verò dextram, scilicet beneficam, cui nomen Deus. Tertius in altero latere sitam, scilicet regiã, quæ vocatur dominus. Proinde optimi mores ipsum qui per se est, colunt, non distracti à quoquã alio vt qui ad vnũ tendunt vnius honorem. cæteri partim per beneficam potentiã commendantur, & innotescunt summo patri, partim per regiã. Quod dico tale quiddam est. Homines quando sentiunt prætextu amicitiæ quosdam ad se accedere lucri captatores, suspectos auersantur adulationem veriti & fucatam mansuetudinẽ, vt valde damnosam. At Deus vt tutus ab iniuria, omnes quocũque modo volentes illum colere libenter admittit, neminem omnino repellens, tantumnon coram appellans animam autes habentem hoc oraculo. Prima præmia ferent, qui me colũt propter meipsum. secunda, qui sic sperant se cõsecuturos bona, mala euasuros. quamuis enim istorum mercenaria sit religio. & insincera captatrix, tamẽ intra diuini templi sacra septa versatur, non foris oberrat. Proinde me propter me colẽtibus propono quæ amicis debẽtur præmia: cęteris qui propter vsus proprios, nequaquam vt amicis, nec alienis tamẽ. Nam eos quoque accipio qui potentia mea benefica frui cupiunt, imò & eos qui metu regiæ potestatis placant eam vt pœnas effugiant. noui enim quòd hi nec deteriores fiẽt, & insuper in melius proficiẽt, cõtinuè in religione pura & sincera pietate sese exercẽdo. Quãuis enim modis omnibus ea differant, vnde ortsi placere cupiũt, non sunt tamen accusandi, cum vnum scopum & finem colendi me propositum habeant. Quòd autem vnius subiecti triplex sit imaginatio, liquet non solùm ex contemplatione allegorica, verùm etiam ex ipsius scripturæ narratione. Cùm enim ille sapiẽs suppliciter orat tres viatoribus similes, vt suo velint vti hospitio, alloquitur non tãquam tres, sed tanquã vnum, dicens: Domine si inueni gratiam coram te, ne prętereas seruum tuũ.] Nam hæc verba, domine, apud te, ne prætereas, similiáque, ad vnum, non ad plures, dici conuenit. Iam verò in hospitio inter cætera comitatis officia, rursum cõuiuatori suo pollicetur vn⁹, ac si adesset solus, legitimi filij natiuitatem, dicens: Reuertẽdo veniam ad te iterum hoc eodem tempore, & habebit filiũ Sarra vxor tua.] Sed apertissimè ac certissimè significatur idẽ in sequentibus. Sodomitarum regio pars Chananeæ terrę, quã nunc Syri Palæstinam nominant, infinitis iniquitatibus referta præcipuè propter ventris, libidinum, cæterarúmque voluptatum

studia

ſtudia,iam diuino calculo iudicata fuerat. immodicus autẽ ciuium luxus è ſuperflua rerum copia habuerat originẽ.acceden tem enim ad bonitatẽ agri,aquarũ cõmoditate, omnis generis fructuum quotannis prouentus erat maximus.eſt autem ingẽs malorum initium,vt quidam,non malè coniectãs,dixit,nimia bonarum rerũ copia. quarum ſatietatem quidam nõ ferentes, tanquã iumenta, laſciuiunt à ceruice exculsis naturæ legibus, verſi ad meracas potationes,cibos opiparos,& nefarios cõcubi tus. Nõ ſolùm enim in fœminas inſaniẽdo corrũpebãt alienos thalamos,ſed & cũ maſculis rem habebãt maſculi, nil reueriti naturam cõmunem patrantibus & patiẽtibus, & irritam genituram ſerentes nulla ſecutura progenie.Nec quicquã proficiebat reprehenſio,violentis concupiſcentiis coacta cedere. Atque ita paulatim aſſuefacti viri pati muliebria, effœminatum morbũ ſibi cõciliauerunt inſanabilem.Recepta enim in corpus fœminea mollicie, animos etiam reddiderunt ignauiſsimos, quantum in ipſis erat totum corrumpẽtes genus hominum. Nam ſi Græci vnà cum barbaris hos imitati conſpiraſſent in tales coitus,deſertæ fuiſſent omnes deinceps ciuitates,tanquã exhauſtæ peſtilẽtia.Tum Deus ſeruator & amator hominum,miſeratione tactus, naturales quidem virorum ac mulierum propter gignendam ſobolem conuentus,auxit vt cum maximè.Immanes autem illos,& nefarios coitus exoſus,aboleuit, & rabidos eorũ patratores aggreſſus,non vulgari aliquo, ſed nouo mirãdóque affecit ſupplicio.Inductis eñ ſubito nubibus, iuſsit eas imbrẽ, nõ aquæ,ſed ignium pluere. Cúmq; in morem niuis dẽſiſsimæ indefinenter flãma deorſum ferretur magno impetu,ardebant arua cum pratis,& condenſa ſaltuũ,paluſtris quoq; materies& intima nemorum.vrebãtur eodem incendio campeſtria,ſegetes cum ſuis frugibus,cõflagrabant & arbuſta montium, trunci vnà cum ſuis radicibus,vrbana quoq; & ruſtica ædificia,mœnia cæteráque opera publica non minus quàm priuati parietes: atq; ita vnus dies frequentiſsimas ciuitates vertit in buſta ſuorum ciuium, ſtructuras verò lapideas & ligneas in cinerem & minutiſsimum puluerem. Vbi verò ſupra terram flammis abſumpta fuerunt omnia,terram ipſam vorabat incẽdium, ita vt exuſtis penitus vitalibus nihil ſupereſſet vnde vel fructus vel herba germinaret.in hodiernum vſq; malo durante. Nam fulmineus ignis nũquam extinguitur,aut ſerpit aut vaporat:quod oculis ipſis creditur.extãt eñ argumenta cladis veteris,fumus exhalans

exhalãs perpetuò,& ſulfur quod ibi foditur:Felicitatis autẽ priſtinæ ſignum euidens reliquum eſt vna ciuitas cũ agro ſuo ipſa frequenter habitata, agrum verò colens pabulo frumentóque vberem & valde frugiferum,vt vindictæ diuinæ indicium maneat. Quæ nõ ideò dicta ſunt,vt magnitudinem eius nouæ mirandéq; calamitatis oſtenderem,ſed vt illud docerem,quod cùm illi ſapienti oblata ſit virorũ trium ſpecies, duos tantũ ad excisam regionem eloquia diuina dicunt veniſſe,vt delerẽt eius incolas,cùm tertius indignos aduentu ſuo diceret.is, quantum equidem intelligo,erat ille Qui verè eſt, æquum iudicans vt bona per ſe ipſum largiretur, contraria verò ex ſequenda ſuis potentiis relinqueret, & ſic ſolorum bonorum autor præcipuus, mali verò nullius exiſtimaretur.id quod mihi vidẽtur & reges ad imitationem naturæ diuinæ facere, dum per ſeipſos gratias porrigunt,pœnas per alios ſanciunt.Quoniam autem è duabus potẽtiis altera benefica eſt,vltrix altera,meritò vtraq; ad regionem Sodomitarũ venit, cuius præcipuæ ciuitates quatuor perdendæ erant incendio, vnà verò ſeruanda illæſa & incolumis. oportebat enim per vltricem adminiſtrari perniciem,ſalutem verò per benefică. Sed quoniã etiam ſeruata pars nec integras nec perfectas virtutes habebat,à potẽtia quidẽ eius Qui eſt adiuta fuit,tamẽ præſentis cõſpectu nequaquã digna habita.Hæc eſt aperta & vulgaris narratio. occultior autem & paucis nota, his qui mores animarum perquirunt non formas corporum, mox dicetur.Iſta pentapolis figura eſt quinque noſtrorum ſenſuum,qui vt inſtrumenta voluptatum, omnes eas tam magnas quàm paruas conficiunt. Aut enim ad aſpectum rerum formarúmq; variarum,tum inanimarũ tum animatarũ, voluptatem capimus,aut ad auditum vocum modulatarũ,aut ad guſtum cibi potúsq;,aut ad odoratum vaporum ſuaueolentium,aut ad tactum rerum molliũ,calidarum,& leuiũ. ex his quinq; ſenſibus tres maximè belluini ſeruilésq; ſunt,guſtus, odoratus, tactus: quibus pecudes & feræ ventri atq; inguini deditæ maximè trahuntur attonitæ.totos enim dies noctésq; aut alimenta inſatiabiliter in ſe ingerunt,aut ad coitum rapiuntur.Duo reliqui philoſophãtur & regunt cæteros,viſus & auditus.tardiores autem & quodãmodo magis fœmineæ ſunt aures quàm oculi, qui ad viſibilia properant fortiter,& non expectato motu illorum, vltrò in occurſum feſtinant,vt ea percipiãt.At auditus vt tardior & deterioris ſexus,ſecundum teneat ordinem,& prærogatiuam

quandam concedat visui. Hunc enim Deus regem cæterorũ cõstituit, omnium editissimũ: & tãquam in arce collocatum, perquàm familiarem fecit animæ. id certò potest colligi ex communi vtriusq; mutatione. dolorẽ enim illius mœsticia suffusi oculi non dissimulẽt. ediuersò gaudente illa subrident hilares, metu inualescente turbantur, agitántúrq; indecoris motibus. Quod si occupetur ab ira, exasperatur & rubescit oculus: in cogitatione ac cura quiescit, eodẽ obtutu hærens, & quasi cũ mente simul intentus, sicut in animi deliquio simul & luxatur & remittitur. idem accedente amico benevolum affectũ sereno tranquillóque affectu nũtiat. Quoties autem in inimicum incidit, statim offensionem præ se fert. in audacia prosiliunt & procurrunt oculi, in reuerentia quieti stant: & vt compendiò dicam, ad effigiem animæ factus est visus, ostendens eius imaginẽ expressissimam, tanquã in speculo naturam eius, aliàs inuisibilem refetens. Nec hac solùm parte sensus cæteros antecellũt oculi, sed etiam quia reliquorum inter vigilandum (nã de quiete quæ in somnis fit non dubitandum est) vsus non continuatur. nisi enim externè lacessantur, quieti manent. at oculi quantisper patent, indesinenter agunt aliquid, nec vnquam satiantur, sic quoque ostendẽtes cognationem quã habent cum anima. nisi quòd illa ppetuò mobilis noctu æquè ac interdiu vigilat: hi maxima ex parte carnei præclarè secum agi putãt, quod dimidium vitæ in operationibus sibi conuenientibus exigunt. his addo præcipuã oculorum vtilitatem. In vnius ex omnibus sensibus gratiã lucem excitam à Deo, rerum pulcherrimã, quæ prima in sacris libris bona nominatur: eius natura duplex est. nam altera ab hoc igne corruptibili effulget ipsa quoq; corruptibilis & extinguibilis: altera nec corruptibilis nec extinguibilis supernè è cælo ad nos defertur, à sideribus singulis tanquã à perẽni fontè defluẽs. vtraq; visui familiaris, qui per vtrãq; se applicat ad visibilia. & quid opus est oculos amplioribus celebrare laudibus, quorũ veras laudes Deus ipse cęlestibus signis insculpsit? cur enim solis, Junæ, cæterorum vel erraticorum vel fixorum siderum splẽdor factus est, nisi in ministerium oculorum, vt videãt? quo munere omnium optimo adiuti spectãt quicquid mundo cõtinetur, terram, stirpes, animalia, fructus, maria, amnium fluẽra perenniũ & torrẽtiũ, fontiũ varietates aliubi frigidos, aliubi calidos latices profundentiũ, quorũ species nullus sermo valẽt comprehendere. Quibus omnibus accedit cælũ, de quo verissimè dici potest,

test, mundum in mundo factũ esse ab opifice, & diuina eius ornamenta cælestes illæ imagines. Et quis tandem sensus iactabit se tam lõgè progressum esse? Sed præstat, opinor relictis ad sua præsepia cognatis nobis pecudibus cõcupiscentias suas saginãtibus, examinare virtutem rationis participem, cui continuum perfectúmq; curriculũ assignatum est in isto vicino terris aëre: quãdo procellæ ventorum, & murmura tonitruum pertractum lõgum cient magnos molestósq; strepitus: oculi verò à terra vno momento euadunt ad cælum, mundíq; fines ortum atq; occasum, & septentriones & meridiẽ collustrantes, ad contemplationem eorum quæ videntur, mentem attrahunt. At illa tali motu attonita non conquiescit, cùm sit perpetuò mobilis & semper vigilans: acceptáq; à visu occasione contemplandi res intelligibiles, amplius considerat: num ea quæ cernuntur sint ingenita, an generationis habuerint initium: infinita sint an finita: vnúsne mũdus an plures: vtrum quatuor sint elementa rerum omnium, an cælum & quæ hoc continentur eximiã quandam naturã habeãt. Quod si factus est mundus à quo factus sit, quis eius opifex, quã expoliuerit materiã, in quem vsum, quid nunc agat, qualem vitam viuat, & quicquid aliud curiosa mens cogitãdo solet quærere. Hæc enim & similia exercent philosophos. vnde satis constat sapientiam & philosophiã non aliud in nobis habuisse initium quàm exvisu sensuũ omnium principe, quẽ solùm ex corporea regione seruauit Deus deletis quatuor: ꝙ hi seruiuerint carni eiúsq; affectibus: ille verò elata ceruice quæsiuerit sibi delicias meliores corporeis, ex contemplatione mundi & rerum in eo comprehensarum. itaq; pereunte hac sensuum ceu pentapoli solùm visum honoris causa ereptum, quòd non tãtùm volutetur circa mortalia vt reliqui, sed exspatietur etiam in naturas incorruptibiles visendi gratia. ideò rectè hãc ciuitatem paruã & nõ paruam vocant oracula, quod de visu intelligitur. est eñ parua, vtpote nostri pars exigua. magna verò quia res magnas cõcupiscit, cęlũ vniuersum ac mundũ spectãdi auida. Hactenus de illa celebrata visione, relatáq; cumulatè hospitiis gratia, quã diligenter potuimus, diximus: superest quiddam haudquaquã silẽdum, quod mihi videtur inter omnes narrationes penè maximũ: id dicetur cõpendiò. Nascitur illi sapiẽti ex vxore filius legitimus, dilectus, vnicus, elegantissimo corpore, animo optimo. iã enim maturioris ætatis dabat specimẽ, vt à parente nõ tam ob naturalem affectum, quàm ob probatos

mores vehementer diligeretur. Huic repentè oraculum inſperatum redditur, vt mactater filium in quodā editiſsimo tumulo, qui trium dierum itinere aberat. Ille quāuis maiore quàm dici poteſt teneretur filij deſiderio, nec colorē mutauit, nec animum flexit, ſed cōſtantiſsimè perſtitit in eadem ſententia: quippe qui amore Dei ſubactus, fortiter vincebat omnes cognationis affectus, & omnia nomina: & cum nemine domeſticorum communicato oraculo, duos è tā numeroſo famulicio natu maximos ſibiq; fidiſsimos aſſumpſit, quaſi ſacra ex more facturus, atq; ita quartus profectus eſt cum filio. cumq; locum deſtinatū procul conſpexiſſet tanquam è ſpecula, famulis ibi manere iuſſis, ignem ſimul atq; ligna ferēda dedit filio, æquum cenſens, vt ipſa victima deportaret res quas poſtulabat ſacrificium, leuiſsimā ſarcinā. Nihil enim eſt pietate gnauius, nihil magis induſtrium. ibi pari gradu, vnóq; cōſenſu celeriter peracto qua proximū erat itinere, cuius finis erat ſanctitas, ad mōtem oraculo indicatum perueniunt. pater lapides congerit, vt aram extruat. tum filius videns cætera parata ſacrificio, nullum verò animal, verſus ad patrem. Ecce ignis, inquit, & ligna pater. ſed vbi victima? Hic alius arcani cōſilij ſibi conſcius, offuſa menti caligine, ad hæc verba turbatus & lachrymans aperuiſſet propoſitum, affectum continere non valens. At ille nihil mutatus vel corpore vel animo, conſtanti vultu, ratione conſtantiore, ad interrogationem reſpondet. Fili, inquit, Deus ſibi prouidebit de victima. & ſi nihil præſtò ſit, quod te fortaſſe facit anxium. Sed Deo poſſibilia ſunt omnia, etiam quæ non poſſunt expediri ab hominibus. Et cum dicto celeriter correptum filium aræ imponit, ſimul ſtrictum librat gladium. Tum Deus ex aëre increpans, facinus impedit, iubēs iniuriam abſtinere à puero, & bis patrem inclamās nomine, vt auerſus & retractus cædem omitteret. Atque ita puer ſeruatus eſt, Deo remunerante pietatem, & certante cum amico mutuis officiis. Facinus tamen hoc quamuis effectu caruit, nihilominus pro integro abſoluróq;, non modò in ſacris refertur voluminibus, ſed & in lectorum inſculptū eſt mētribus. Verùm malitioſis calumniatoribus noſtra damnare potius quàm laudare ſolitis hoc imperatū non videbitur tam magnum & mirificū quàm nobis videtur. Aiunt enim & alios multos ſuis affectibus deuinctos, & amantes liberorum, immolandos exhibuiſſe filios, vel pro incolumitate patriæ, vel vt auerterent bella, ſiccitates, inundationes, peſtilētias: alios item domeſticæ

ſticæ quantumvis falſæ regionis gratia. Græcorū certè clariſsimos, non ſolùm priuatos ciues, ſed & reges, nō magna ratione ex ſe natorum habita, his mactatis maximas deleuiſſe hoſtium copias primo impetu, ſociorum verò ſeruaſſe maximos exercitus. Barbaras quoq; gentes per multas ætates litaſſe mactatis filiis, cuius ſceleris etiam ſacroſanctū Moſen meminiſſe, dum accuſans eos vt pollutos ait, Filios & filias diis ſuis adolent. Indorum quoq; gymnoſophiſtas & hodie ſub initium ſenecturis morbi lōgi & incurabilis, prius quàm inualeſcat, accēſo rogo, ſeipſos exurere, quamuis poſſent ad tempus fortaſſe diuturnū reſiſtere. Imò & mulierculas eorū defunctis maritis in rogos eorum cum gaudio ſe mittere, atq; ita viuas concremari cum adamatis cadaueribus. Harū, inquiūt, meritò miteris audaciā, quæ mortem contemnunt tantopere, vt ad eam tanquā ad immortalitatem curſū contendant. Iſtum verò laudare quorſum attinet, quaſi nouum aliquod faciuus aggreſſum, quod non ſemel fando auditū eſt, de priuatis ciuibus, de regib⁹, de integris gentibus. Ad hanc inuidorum inſectationem ſic reſpōdeo. Qui liberos mactant, partim ex more id faciunt, vt fertur de nōnullis barbaris, partim quia magna mala & aduerſus humanum opem cōtumacia à ſuis ciuitatibus aliter arcere nequeunt. Ex his quidā inuiti ſuos exhibent coacti à potentioribus. Alij cōpulſi metu hominum, alij cupidine gloriæ famæq;, in præſens gloriæ, famæ verò ad poſteros. Ergo qui ex more mactant, nihil magnum videntur facere. Nam inueterata conſuetudo plerunq; tantum poteſt, quantum natura, ita vt grauiſsima quæq; reddat toleratu facilia, ōmni terrore ſemoto. Qui verò cedunt timori, nullam laudem merentur. Laudantur enim facta voluntaria, inuoluntaria referūtur ad neceſsitatem rerū aut caſuum aut tēporum. Quod ſi quis amore gloriæ vel filium prodit vel filiam, vituperio magis quàm laude dignus eſt, more chariſsimorū parās ſibi honorē, quē etiamſi antea habuiſſet, pro incolumitate filiorum abiicere debuerat. Proinde conſiderādum eſt, an ille aliqua modò dicta neceſsitate coactus ſit mactare filiū, vel more, vel honore, vel timore. Mos certè immolādi liberos, nec Babylone, nec in Meſopotamia, nec à Chaldęis receptus eſt, apud quos educatus magnā vitę partem cum eis exegit, ne quis putet præ aſſuetudine leuiorem viſam mali eius imaginationem. Sed neq; metus vllus imminebat ab hominibus, neq; oraculi iuſſum quiſquā norat alius. Nulla publica premebat cala-

mitas,cui morte probatissimi filij remedium quæreret. At laudis apud vulgum parādæ cupidæ ad hoc facinus concitatus est. At quæ laus captabatur in solitudine,vbi nemo erat applausurus,data opera longè à tergo relictis etiam duobus famulis,ne se corā testibus ostentare videretur? Quapropter obturato infreni ore moderentur accusatores suam inuidiā,nec lacerēt honesta vita defunctos,quos potius prædicare deberēt cum aliis. Siquidē apud omnes qui rectè sapiūt nihil honestius habetur, nihil optabilius,quàm Deo parere,quod hic in primis studuit, ita vt nullum vnquā mandatū negligeret,quantūvis refertum molestiis & ignominiis,atq; etiā laboribus ac doloribus. Quā obrem & id quod oraculo iussus est de filio,fortiter constātérq; pertulit.Deinde cū nulla cōsuetudo esset in ea regione,sicut fortasse apud quosdā,immolādi liberos, ipse primus autor futurus erat noui & inusitati exempli,quod mihi videtur nemo laturus fuisse,etiamsi ferreū aut adamātinum haberet animū. Cum natura enim,vt quidam ait,pugnare est difficile.pater erat factus vnici huius legitimi filij,quē mox singulari amore prosequebatur,supra modū vulgaris beneuolentiæ:imò etiā fama celebratæ.aderat & aliud vehemēs amoris incitamētum,quòd in senecta ei puer natus fuerat.Nam serò natos impotentius parentes adamant,vel quia diu desideratos,vel quia nullam prolem sperant postea,natura iam effœta,quippe quæ extremū attigit terminum.Siquidem è numerosa sobole vnū quempiam offerre Deo,ranquā liberorum primitias,nihil mirandū fuerit,cū prōsto sit è superstitibus haud mediocre solatium,& doloris obmactatū concepti remediū.Cùm verò vnicus dilectus offertur, res est sermone nullo explicabilis,nullū respectū habēs cōsuetudinis domesticæ,sed tota prona ad pietatis officium,eximia sanè, & vix cuiquā alteri tentata.Nam alij tametsi pro salute patriarum aut exercituum cōcedunt suos mactādos,tamen aut domi manent interea,aut procul absistunt ab altaribus:aut si contingat eos sacris interesse,auertunt oculos ne spectare quidem sustinentes vel alienum necis ministerium. Hic verò tanquam sacerdos,ipse pater amantissimus aggreditur mactationē egregij filij,quem fortassis etiam sacrificio ritu membratim cōcisurus erat adolendum altaris ignibus.adeò cauerat ne pietate erga filium distraheretur à pietate Deo debita,& totū quantus erat animum sanctitati deuouerat,parū curās cognatū sanguinem.Quid horū quæ diximus cū cæteris cōmune est?quid non

exim

eximium,quod nulla possit æquari facūdia?vt meritò quodvis ingenium nō malum nec inuidū obstupefaciat immēsæ pietatis miraculo,vel vno ex multis,nedū cōfertis omnib⁹. satis em̄ est vel vnius cuiuslibet reputatio ad exprimēdam paruā quandam imaginem ingētis animi,quamuis nullum sapientis opus est exiguum.Verùm nō intra verba textus aperta cōnīstunt quæ modò diximus:mihi certè videntur naturam quandam obscuriorem subindicare,quam agnoscunt quotquot intelligibilib⁹ magis delectantur quàm sensibilibus,& possunt ea cernere.est autem talis:qui adducitur pro victima.Chaldaicè Isaac,Latinè risus vocatur.qui risus nō intelligitur nō pro petulanti vultus habitu,sed pro mētis bene affectę gaudio.hāc lætitiā vir sapiēs meritò sacrificare Deo dicitur,per istā figurā docens,q̄p gaudiū soli Deo sit proprium.nam humanū genus mœrori timoríque est obnoxiū,propter mala vel præsentia vel imminētia, vt vel horū pœniteat,vel illa metu terreant ac cōcutiant.diuina verò natura expers est mœroris,timoris,passionúmq; omniū,felicitatis beatitatisq; perfectæ sola particeps.hanc confessionē qui cunq; verè cōfitetur,ei Deus cùm sit bonus & amator hominū, alienus ab inuidia cōueniens munus reponit quantū homo potest capere,tantūnon tali alloquēs eum oracuło.Gaudium ac lętitiam non esse cuiusquā,præter me omniū patrē,propriā possessionem scio,quā tamen ipsa dignis nō inuideo.Quis autem dignus esse potest,nisi qui me meāq; volūtatem sequitur? huic enim minimū doloris,minimū timoris obueniet, modò incedat per viā,quæ affectibus ac vitiis inaccessa,per virtutes his cōtrarias teritur.nō est tamē cur aliquis putet merā & nullo dolore mixtā lætitiā cælitus in terram descēdere,sed tēperata est ex vtroq;,ita vt de meliore plus admixtum sit:licut lux in cælo sincera semper est & pura à tenebris,in sublunari autē aēre mistetur caligine.& hoc est opinor,cur & anteavirtutis cognomē habens Sarra, cùm risisset,roganti risus causam,se risisse negauit,verita ne fortè gaudium quod nulli creaturę cōuenit solius Dei rem vsurpasse videretur.Quapropter cōfirmans eam diuinum eloquium ait:Ne timeas:risisti verè, & particeps es lætitiæ.non permisit enim pater humanum genus exagitari tristitiis,doloribus,& molestiis insanabilibus,sed admiscuit eis etiā de meliore natura nōnihil.æquum sensens serenam interdum ac tranquillam esse animā,præcipuè verò sapientū maiore vitę parte gaudere lætariq; mundi huius cōtemplationibus voluit.

Hactenus de pietate huius viri pauca è multis dicta sint, nunc scrutãda est eius etiam erga homines dexteritas. ad eãdem em̃ naturam pertinẽt pietas & humanitas: & vtrunq; in vno spectari solet, sanctitas erga Deũ, erga homines iustitia. Longũ esset narrare facta eius omnia. Non contenti duobus vel tribus erimus. Cùm auro argentóq; & numerosis pecudum gregibus diues esset adeò, vt cum ditissimo quoq; indigena conferri posset opibus, & beatior esset quàm pro inquilini conditione, nunquã tamen accusatus est ab his, quorum vtebatur hospitio, sed cum quibuscũq; negotium habuit, ab eis perpetuam laudẽ reportauit. Quod si quãdo, vt fit, per occasionẽ famulitij comitatúsque suboriebatur contentionis nonnihil, mox eam sopire conabatur: quippe qui pr̃e grauitate morum nihil turbulẽrum, seditiosum, litigiosúmq; admittebat in suam animã. Nec mirandum si erga alienos talis erat, qui potuisset ĩcto inter se fœdere vim maiore vi repellere, quando etiam erga genere coniunctos, sed voluntate diuiũctos, desertos & solos, multò inferiores quod ad opes attinet, modestus erat, vltrò cedens qui plus iuris vsurpare sibi potuerat. habebat enim fratris filium, cum quo patriam reliquerat, non satis firmũ amicũ, sed nutantem & suspectæ fidei: à quo interdum salutabatur familiaribus blanditiis, interdum cõtemnebatur strenuè, propter ipsius iuuenis morum inæqualitatem. Quapropter etiam serui huius cõtentiosi erant ac morosi, quòd castigatorem non haberent, præsertim pastores longius semoti à suo domino. itaque seruitutis immemores præ licentia semper rixabantur cum sapientis nostri magistris pecorum, plerunq; cedẽtibus propter sui heri mansuetudinem: qua modestia sic auxerunt insolentiam & impudentẽ audaciam aduersariorũ, vt accensis mutuis odiis necesse habuerint qui lædẽbatur, iniuriam armis repellere. itaq; graui rixa coorta, vir bonus postquam partes concitatas cognouit, sciens suos præualere numero ac viribus, nõ permisit rem ad manus deuenire, ne fratris filium cladem suorũ ægrè laturũ contristaret: sed in medium progressus pacificis verbis finiuit controuersiam, non in præsens tãtùm, sed & in posterũ. Sicut enim discordes fore si cohabitare & vnà degere pergerẽt, nec vnquã lites ac rixas inter eos defore, ad tollendas harũ occasiones admonẽdum exorandúmq; duxit socium, vt posthac seorsum habitaret. accersitóq; fratris filio, liberã optionẽ ei proposuit agri melioris, pollicitus se libẽter accepturum partem, quam ille fecerit reliquam.

pacem

pacem enim sibi quouis lucro chariorẽ esse. & quis alius potentior infirmiori cõcessisset vel minimum de iure suo? quis vincimallet quàm vincere, & vti sua potentia? solus hic non in viribus aut opibus summã felicitatis collocabat, sed in tranquilla vita, & quantum in ipso erat quieta, atq; ita existimationẽ sibi parauit mirificã. His in laudem hominis dictis, nõ alienũ à nostro proposito fuerit, à simplici vẽrborũ contextu ad latentẽ in eis sensum transire quærẽdi gratia. Varij sunt modi negotiorũ, sicut diuersæ horum occasiones. Nos duos modos seligemus, alterum senirrem, iuniorem alterũ. Senior est, qui principalem naturæ partem honorat: iunior, qui res subditas, & in extremis reputandas. Principales enim & seniores sunt, prudẽtia, temperãtia, iustitia, fortitudo, & quicquid ad virtutem attinet, aut ad virtutis actiones. Iuniores autem, diuitiæ, honores, gloria, nobilitas, non illa vera, sed quam vulgus nominat, & quæcunq; præterea tertium post animæ res atq; corporis ordinẽ tenent, extremum omniũ. Vterq; modus seu mos, habet tanquam quosdam greges armentáq;. iste qui externa amat, aurum, argentũ, & reliquum apparatũ diuitiarum: item arma, triremes, machinas, equestres, pedestres, naualésq; copias, principatus præsidia, per quæ confirmatur potentia. At ille honestatis amator singularũ virtutum placita, & sapientum contemplationes. Vtrisque gregib⁹ præpositi sunt quidam magistri, sicut pastores pecoribus, externis quidem auari, ambitiosi, præfecturarũ cupidi, & quicunque gaudent cum potestate præesse multitudini. At animæ bonis studiosi virtutis ac honestatis, qui non adulterina germanis, sed germana bona adulterinis præferunt. Inter hos naturalis quædam intercidit contentio, non discernentes quę sua sunt, sed digladiantes de pertinentissimo ad vitam negotio. Hoc autem est verorum bonorum iudicium. Anima igitur quãdiu oppugnabatur huiusmodi seditionibus, nondum purificata in totum, sed adhuc affectionibus & morbis prævalẽtibus inferior, perturbabatur. ex quo autem cœpit potentior fieri, & munitiones aduersariorũ expugnare maioribus viribus, assumptis animosior facta, morem externas materias mirãtem in seipsa intersepit, & tanquam hominem eum alloquens, negat ei possibile societatem ac consuetudinẽ habere cum virtutis amatore & sapientiæ. Abi & transfer longè aliò domicilium, cùm nihil cõmune habeas, nec possis habere. Quicquid enim tu dextrũ putas, ille sinistrum existimat: e diuerso quicquid tibi sinistrũ, illi

dextrum videtur. Nec tantùm pacificus & æquitatis cultor fuit hic vir bonus, sed fortis etiã ac bellicosus: nõ quòd bellũ appeteret, à rixis alienissimus: sed vt certã pacem sibi pararet in posterum, quam turbabant aduersarij. argumẽto sunt ipsius præclara facinora. Orientalem tractũ quatuor magni reges possidebãt, quibus parebãt orientis gẽtes quotquot Euphratem accolunt. hæ omnes in officio manebãt, & imperata regum faciebant, pẽdendo sine omni causatione tributũ annuũ. sola Sodomitarum ditio, priusquã conflagraret, cœpit pacẽ turbare, defectionem dudum meditãs. Cùm enim esset fortunatissima tenebatur à quinq; regibus, qui ciuitates agrósq; inter se diuiserant, amplos admodum & frugum arbustorúmq; feracissimos nam Sodomitici agri non magna portio, fertilitate cũ aliorum latifundiis certare poterat: ideò cõplures principes amatores habuit miratos eius pulchritudinem. hi temporibus superioribus per exactores tributorum optimates suos pẽdere soliti debitam pecuniam prouinciæ rectoribus, metu simul & reuerentia: vbi bonis satiati sunt, vt solet è saturitate nasci petulantia, sumpto maiore quàm pro viribus animo, primò excusserunt iugum, deinde more nequam seruorum, in dominos coorti sunt, freti seditione ac robore. at illi suę nobilitatis memores, stipati valida manu, contemptim eos aggressi sunt, quasi conflictu primo profligaturi: ac mox collatis signis alios coëgerunt terga vertere, alios in ipsa fuga cædentes magnã stragem ediderunt: abductámq; ingentẽ captiuorum turbã cum cætera præda inter se diuiserunt. in his erat etiã illius sapientis nepos, qui iamdudum ad vnam pẽtapolis ciuitatẽ migrauerat. quod vbi quidam fuga seruatus indicauit, ille grauiter ferens nõ se cõtinuit, mœstus & viuentẽ magis lugẽs quàm si audisset mortuũ. Norat enim vitæ finem, sicut ex ipso liquet nomine, abrũpere omnia, præsertim mala, quæ innumera viuentibus vel inuitis obrepũt. cúmq; pararet se ad eripiẽdum fratris filium, carebat sociis homo inquilinus & hospes, nemine audente fortissimas tot regũ copias victoria recenti feroces lacessere. inuenit tamẽ nouũ genus auxilij. expeditur enim aliquando in rebus dubiis consilium, præsertim in causa humanitatis & iustitiæ. collectis enim seruis vernaculis, emptitiisverò domi manere iussis, quorum timebat transfugium, ex familiaribus cõfecit aliquot centurias, atq; ita hostem inuasit tribus agminibus: non his fretus qui multum cedebant regibus numero, sed Deo propugnatore protect

protectoréq; iustitiæ. itaq; magna contentione properauit nũquam remittẽs celeritatẽ, donec potius occasione, noctu superuenit hostibus iam sumpta cæna ad somnũ se cõponentibus, in quos irruens alios trucidauit in cubilibus, alios resistere cogna tos fudit fugauitq;. atq; ita omnes deuicit, non tam armorũ apparatu quàm fortitudine animi. Nec prius reuertit quàm hostilibus regũ copiis deletis, reduxit fratris filiũ, adeptus egregiã victoriam auctúsq; ingenti equorũ & iumentorũ numero, prædáq; opulẽtissima. eum redeuntẽ cõspicatus ille magnus põtifex Dei maximi, reducẽtémq; suos omnes ad vnum incolumes & victores, attonitus tanti facinoris magnitudine. & id quodverum erat cogitans, præsentem eis opem diuinam adfuisse, manus ad cælum tendens fausta illi precatus est: mactatisq; victimis, splẽdidum epulum sociis omnib⁹ dedit, gratulabũdus nec minus lætus quàm victoria propria. nec enim aliena fuit, si rẽ verè estimes. amicorũ enim esse omnia cõmunia prouerbio credimus, præsertim bonorum virorũ, quibus nihil magis cordi est, quàm vt Deo placeant. Hæc sunt quæ in sacra scriptura legimus. cęterùm qui possunt res nudas corporibus exutas cernere animo magis viuentes quàm corpore, dicent ex illis nouẽ regibus quatuor esse nostrarum quatuor affectionum potẽtias, voluptatis, cõcupiscentię, timoris, doloris: quinq; reliquos esse sensus totidem, visum, auditũ, gustum, odoratũ, tactũ, regnãt enim quodammodo in nobis & potestatem exercent, sed non similiter. nam quinq; subiecti sunt illis quatuor, quibus vectigal pendunt ac tributũ necessarium à natura impositum. ex his enim quæ videmus, audiuimus, olfacimus, gustamus, tangimus, dolores, voluptates, timores, cõcupiscentiæ nascũtur, cùm nullus affectus per se subsistere valeat, ni sensus materiã suggerãt. in his enim consistunt vires illorũ, in figuris & coloribus, in eloquiis, in saporibus ac vaporibus, in subiectis tactui duris vel mollibus, calidis vel frigidis, asperis vel leuibus. nã hæc omnia sensus exhibent affectibus. quæ tributa quãdiu penduntur, salua manẽt inter hos reges fœdera. alioquin sublata pensione mox bellum exoritur & defectio. id tum accidit maximè, quãdo senectus odiosa superuenit, & affectibus nõ senescẽtibus, aut etiã propter inueteratam consuetudinem inualescẽtibus, visus hebetatur, aures ægrè audiunt, reliqui etiam sensus seipsis deteriores facti non æquè, vt antea pollent iudicio, nec valent debitum reddere. Non mirum igitur, si exhausti modis omnibus

bus,& iam antè defecti viribus,facilè ab infestis affectib⁹ subuertuntur.Illud verò valde naturæ consentaneũ est, quod dicitur,duos è quinq; regib⁹ incidisse in puteos, reliquos tres fugæ seruatos.Tactus enim & gustus penetrant intima corporis,quę sua sunt committẽtes dispensanda visceribus.Oculi autem,aures & odoratus,plerunq; foris obambulant,& sic effugiunt seruitutẽ corporis.Hæc vir bonus ex insidiis obseruans, vbi videt qui modò fœlerati fuerãt intestino malo laborare turbata pace & exorto inter nouem regna bello,quatuor cõtra quinq; de imperio certantibus,repentè occasionẽ arripiens eos aggreditur,studens populari administrationi, quæ est optima reipub. species,vt sublatis tyrãnidibus & dynastiis ex anima, ius & fas vrgeat pro iniquitate ac iniustitia.est autẽ quod dicimus nõ figmentum fabulosum.sed res verisima quam in nobisipsis experimur.nam sæpe sensus cum affectibus cõcordes ministrant eis sensibilia,sæpè interueniente dissidio nolunt debitũ reddere,aut nõ sunt soluẽdo,ratione cohibẽte:quæ si qñ arma sua corripit,scilicet virtutes & harum placita,his subnixa vincit egregiè.nefas enim est corruptibilia in eadem cũ incorruptibilib⁹ sede cõsidere.atqui nouẽ illi potẽtatus quatuor affectuũ & qnq; sensuum,tum corruptibiles sunt,tum corruptionis autores. at ratio sacra & verè diuina,quę locum habet in denario perfecto numero,in certamen descendens,& diuino adiuta præsidio,dictos potentatus vincit egregiè.Aliquanto pòst moritur ei coniux dilectissima & optima,editis pluribus charitatis erga maritum exẽplis,quæ relicta sua cognatione,peregrinationis comes indiuidua,continuos errores alios super alios,fames, egestates,expeditiones vnà cum eo pertulerat.nam vbiq; adfuerat in omni loco fortunáq;,verè consors vitæ ac negotiorum ad victum pertinentium,prosperæ aduersæq; fortunæ ex æquo particeps.Nec enim vt quædã erumnas fugiebat seruãs se feliciori tempori,sed vtranq; sortem,sicut vxorem decet,subibat alacriter.cuius mulieris cũ possim multas laudes memorare, vnã non silebo, vt sic cæterarum manifestarũ specimen. cùm enim prole careret,quippe sterilis.verita ne tam chara Deo domus ideo deserta fieret,sic maritũ allocuta est.Iãdudum vnà viuim⁹ in charitate mutua,sed quæ præcipua cõiugij nostri causa fuit, proter quam natura virum copulauit mulieri,desunt nobis liberi.imò ne in posterũ quidẽ spes vlla est reliqua, propter ætatem meam iam vergentem.non est æquum vt te quoq; tangãt

mex

meæ sterilitatis incõmoda: licet tibi salua nostra charitate patrem fieri.absit enim à me zelotypia,quãdo à te abest bruta cõcupiscentia,necessitati naturæ satisfacturo. Quamobrem non differam nouã nuptam ornare, quæ quod mihi deest suppleat. Quod si res pro voto successerit, tui natiui liberi, mei adoptiui erunt.& vt absit omnis zelotypię suspicio,meam.si liber,duc famulam,corpore seruam,sed ingenio liberali ac generoso fœminam,iamdudum mihi expertam examinatámq;.ex quo primùm ędes meas intrauit,genere quidẽ Aegyptiã,sed Hebręam religione. Est nobis ampla possessio,& opes maiores quàm pro præsenti sorte:iam enim ne locupletissimis quidem indigenis cedimus.& adhuc hærede caremus,quamuis parare hũc liceat, modò monitis meis pareas. Ille miratus vxoris crescẽtem vsq; charitatem,& de tempore futuro curam ac prouidentiam, ducit causa liberorum eam quam ipsa commendauerat,vt ferunt qui se aiunt certiora prodere,vsurus eius conditione,donec mulier grauida fieret.Quod vbi non ita multo pòst contigit,aiunt abstinuisse ab eius complexibus, vel propter innatam sibi continẽtiam,vel propter honorem quem vxori habebat mutuum. Itaq; mox è famula nascitur filius,& aliquanto pòst alius legitimus nihil tale iam sperãtibus,honestatem ac virtutem eorum benignissimo Deo remunerante,& munus omni spe maius,vltrò largiente.Hoc specimen de muliere illa sufficiat.At sapientis illius viri plures laudes sunt, quarũ aliquot paulò antè memorauí.Nunc dicam & de vxoris obitu,quod silendum non videtur. amissa enim tali vitæ socia,qualem superius ostẽdimus, & qualem scriptura depingit,dolori contra se insurgenti,& animam petenti,tanquam inuictus athleta non succubuit, recolligens se,& cõfirmans rationis rõbur,à natura oppositæ affectionibus:cuius consiliis per totam vitam vsus,tunc quoque paruit egregiè,vt bene vtilitérque monentibus. Erant autem hæc, ne se plus æquo afflictaret,quasi noua calamitate perculsus,nec tamen quasi nihil molestum passus omnem dolorẽ pelleret, sed per mediam inter extrema viam incedẽs,casum hũc moderatè ferre conaretur,permittẽdo naturæ suum ius in exigẽdo debito,& quod acciderat patiẽdo æquanimiter. id testãtur sacra volumina,quæ nefas est falsitatis argui, vbi narratur eum modicis lacrymis profusis,celeriter se subduxisse à cadauere:quippe qui prolixiorẽ luctũ alienũ putabat à sapientia,à qua didicerat mortem existimare non extinctionem animæ, sed separationẽ

disiunct

disiunctionémque à corpore, illa redeunte retrò vnde venerat venerat autẽ à Deo, sicut in opificio mũdi declaratũ est. Quemadmodum autem nemo sanus ægrè fert a se reposci debitum aut depositum, eodem modo natura quod suum est repetente, non arbitrabatur indignè ferendum, sed necessitati consentiendum. vbi verò illius regionis optimates cõuenerunt ad eum officij gratia, cum nihil viderent eorum quæ apud ipsos ex more fieri solebant in funere luctúque, non comploratione, non lamenta, non planctum virorum ac mulierum, sed totam familiam sobriè moderatéq; mœrentem, demirati sunt non mediocriter, sicut antè tota viri vita miraculo eis fuerat. móxque attoniti tantæ virtutis excellentia, in qua nihil inerat nõ eximium, accedentes virum in hãc vocem eruperunt: Rex à Deo tu es inter nos: verissima dicentes. nam alia regna homines sibi parãt, armis, expeditionib⁹, dictu miris vltrò citróq; illatis cladibus, quas affert potentię cupiditas, dum se pedestribus, equestribus, naualibus copiis muniunt. sapiẽtis autem regnum à Deo porrigitur, quo assumpto vir bonus malè mulctat neminem, sed omnibus subditis vsum fructũ bonarum rerum, & iura pacémq; denũtiat. Quin & in sacris literis extat huius viri elogium, testatum reddito Mosi oracuło, quo dicitur quòd Deo credidit. id vt dictu est breuissimum, ita factu maximum. cui enim præter eum credendum est? principatibúsne, an gloriis, honoribus, opibus, diuitiis, nobilitati, sanitati, integritati sensuum, robori pulchritudiníve corporis? Atqui principatus omnis est lubric⁹, innumeris insidiatoribus obnoxius. quod si quando confirmatur, id fit non sine multis acceptis & illatis calamitatibus. nihilo stabiliores sunt honores & gloriæ, incertissima possessio pẽdens à moribus rumoribúsque leuium & improborum hominum. quæ si quando perseuerat, nihil tamen verè bonum in se continet. at diuitiæ generísque nobilitas, etiam deterrimis obueniunt. sed fac solis bonis hæc contingere, maiorum & fortunę ista laus est, non ipsorum qui habent. ac ne corporis quidem dotib⁹ efferri æquũ est, quibus nos alia animalia superãt. Quis enim homo fortior aut robustior tauro inter cicures, inter feras leone? quis præditus acutiore visu quàm accipiter aut aquila? quis auditu tam felix, quàm asinus tardissimus animalium? quis odoraru cane sagacior, quem aiunt rei venatoriæ periti, vestigantem longinquos lepusculos improuisum iu eos irruere. nam hoc genus canum venaticorum vtitur oculorum vice naribus.

ribus. Sanitatem quoque plurima bruta tuẽtur egregiè. Quod autem ad pulchritudinis certamẽ attinet, etiã inanimata quædam mihi videntur vincere posse formositates virorum ac mulierum, simulacra, statuæ, picturæ, & in vniuersum fictorum pictorúmq; opera eximia, quæ apud Græcos atque barbaros sunt in pretio, & dedicãtur inter præcipuos ornatus vrbium. Solùm igitur certum firmúmq; bonum est fides, qua Deo creditur, vitæ solatium, bonæ spei supplementum, depulsiuum calamitatum, felicitatum conciliatiuum, superstitionis ablegatio, pictatis assertio, prosperitatis hæreditas, profectus in bonis omnib⁹ fultus vniuersorum autore, qui potest omnia, vult tantùm optima. Quemadmoum enim per lubricum incedentes labuntur fallente vestigio: qui verò per viã siccam gradiũtur, certo gradu iter faciunt: sic qui per corporis externáq; bona ducunt animam, nihil aliud quàm cadere illam assuefaciunt. hæc enim lubrica & parum firma sunt: Sed qui per virtutum contẽplationẽ ad Deum properãt, tutum inconcussúmq; iter dirigũt, vt nihil verius dici possit, quàm quòd quisquis illis rebus credit, Deo non credit: cõtrà qui Deo credit, illis nõ credit. Nec hãc tãtùm erga eum Qui est, fiduciam oracula de viro illo prædicant, reginam virtutum cæterarum, verùm etiam hunc primũ nominant seniorem, quamuis maiores eius triplò & amplius lõgæuiores fuerint, quorum neminem legimus hac appellatione dignum habitum: & meritò. nam reuera senior, nõ ex longitudine temporis, sed ex laudata vita spectatur. Siquidem qui multum ætatis in corpore vixerũt sine probitate, longæui pueri dicendi sunt, quia nunquã disciplinas attigerunt dignas canicie. Amator autẽ prudẽtiæ sapientiæq;, hoc est erga Deum fiduciæ, iustè senior siue primàs vocari potest. Nam reuera primus est sapiens in humano genere, sicut gubernator in naui, magistratus in ciuitate, imperator in exercitu, anima in corpore, mens in anima. Rursum cælũ in mũdo, in cęlo Deus, qui delectatus virtiducia, & ipse iureiurando fidem promissorũ confirmat, non vt Deus hominem, sed vt amicus familiarem alloquens. Ait enim: Per memetipsum iuro: cùm verbum eius vim iurisiurãdi habeat, volens nihilominus persuasionẽ eius firmiorẽ stabiliorémq; facere. itaq; senior & primus vir bonus dicẽdus est, omnis autem malus, extremus & nouissimus, vt nouator & tractãs res extremi ordinis. De his igitur hactenus dictum sit, vnum modò ceu fastigium addam huius sapientis laudibus, sumptũ

ex

ex diuinis literis,quæ teſtantur eum Dei legem & mandata feciſſe omnia,non ſcripto vllo edoctum, ſed abſque ſcriptura ſecutum appetitus ingenij ſui ſaniſsimos.quæ autem Deus pollicetur,quomodo poſſunt homines non credere?Hęc eſt vita primi conditoris ſuæ gentis,quam aliquis diceret legitimam:ego verò docui quod ipſa lex ſit & ius non ſcriptum.

PHILONIS IVDAEI, De migratione Abrahami.

ET dixit Dominus ad Abraham: Egredere de terra tua & de cognatione tua, & de domo patris tui,in terram quam tibi monſtrauero, & faciam te in gentem magnam. Benedicam tibi,& magnificabo nomen tuum,erisque benedictus. Benedicam benedicentibus tibi,maledicam maledicentibus tibi:& benedicentur in te omnes tribus terræ.] Volens Deus purificare hominis animam,primùm offert ei perfectę ſalutis occaſionem,migrationem à corpore,ſenſu,atque ratione.nam terra corpus,cognatio ſenſum,patris domus rationem ſignificare intelligitur.Quamobrem?Quia corpus & ex terra factum eſt, & in terram reſoluitur, ſicut Moſes teſtatur dicens: Terra es & in terram reuerteris. nam ipſe narrat Deo formante factum ex terra hominem. & neceſſum eſt vt quod ſoluitur,in ea ſoluatur vnde confectum eſt. Porrò ſenſus cognatus & germanus mentis eſt, brutus ratione præditæ, quoniam hæc ambo partes ſunt vnius animæ. Cæterùm paterna domus eſt ratio, quia pater noſter intellectus potentias ſuas in ſingulas partes ſeminat,ſuas cuique operationes attribuens, ipſe curam & præfecturam gerens omnium.domus autem quã inhabitat,eſt reliquis celſior ratio.Nam ſicut vir ædes,ſic intellectus rationem inhabitat. proinde ſe ſuósque conceptus in ratione tanquam in domo propria diſpoſitos oſtendit. Nec mirum ſi rationem in homine vocat intellectus mentisve domicilium. Nam & Deus qui eſt huius vniuerſitatis intellectus,ait ſibi ſuum illum λόγον pro domo eſſe: quod cernens ille meditator, propalam fatetur. Nihil aliud eſt locus hic quàm domus Dei: ac ſi diceret: domus Dei non eſt in his quæ cernuntur

tur,aut aliquo ſenſu poſſunt percipi,ſed inuiſibilis,nulla ſpecie circumſcripta,anima ſolùm,in quantum eſt anima,perceptibilis.ergo quæ alia poteſt eſſe, niſi ſermo ille ſine ratio creaturis omnibus antiquior,per quem tanquam clauum gubernator optimus maximus cuncta dirigit:quo & in mundi creatione inſtrumento vſus eſt ad abſoluendum opus irreprehenſibile. Atq; ita per terram corpus,per cognationem ſenſum, per paternam domum rationem intelligi oportere declaratum eſt. cæterùm illud Egredere, non eſt idem quod ſeiunge te ab eorum eſſentia:hoc enim mandatum mortem imperaret:ſed perinde ac diceret. Aliena tuum animum, vt à nullo ex his detentus emergas ſuper omnia. Tibi ſubdita ſunt,caue habeas ea pro principibus,cùm ſis ipſe rex:diſce tales dominos contẽnere,& in perpetuum noſce teipſum, ſicut & Moſes non ſemel docet,dicens: Attende tibiipſi. nam ita ſenties cui obedire aut imperare debeas.Egredere igitur,ô bone,è terreno tuo contaminato, & fuge carcerem corporis,ſimúlq; voluptates & concupiſcentias cuſtodes eius carceris,quantum potes eas profligans, & minis omnibus abſterritans.Egredere cognationem quoque ſenſuum. nunc enim ſingulis familiariter vteris,ipſis deditus, de te parũ ſolicitus.Atqui ſcis quòd etiam ceſſãtibus aliis rebus,oculi aurésque & huiuſmodi cognatio tota in partes ſuas te pelliciet. Quod ſi mauis tuis reditibus poſſeſsionibúsq; contentus nihil ex his amittere, vitam deges fortunatiſsimam, vſumfructum nõ alienorum bonorum,ſed propriorum perpetuò capiens.Sed egrediendum eſt etiam de ſermone rationis indice,quæ paterna domus dicitur:ne deceptus ornatu verborum ac nominum, miſſam facias veram pulchritudinem,quæ in rerum cognitione ſita eſt.abſurdum enim fuerit vmbram pluris quàm corpus facere,aut rebus præferre imagines.certæ vmbræ imaginique ſermo eſt ſimilis, corporibus autem & exemplaribus ipſæ rerũ naturæ de quibus diſſeritur: quas conſectari debet qui mauult eſſe quàm videri aliquid,omiſsis illis aliis. Quamprimùm igitur intellectus incipiet ſeipſum noſſe,& in contemplationibus intelligibilibus verſari,totam illam partem ad ſenſibilia proclíuem ablegabit,quæ Hebraicè Lot vocatur. Quamobrẽ ille ſapiens inducitur dicere apertè:Diſcede à me.Nõ eſt enim poſſibile,vt incorporearum incorruptibiliúmque rerum amator cohabitet cum prono ad iſta ſenſibilia.Rectè igitur ſacer vates vnum integrum legis librũ Exodum intitulauit,nomine cõue-

niente cõtentis in hoc oraculis.cùm enim sit ad docendum idoneus & ad castigandum monendúmq; promptissimus, totum animæ populum qui se admoneri castigaríq; patitur.Aegyptia regione corporis& eius habitatoribus vult eripere,ratus molestissimum grauissimúmq; onus perspectiuã mẽtem opprimi à carnis voluptatibus,& iussa eius exequi;quicquid inclemẽtibus cõcupiscentiis libuerit. Hos igitur gemẽtes flentésq; in rerum corporearum abundãtia & externis opibus(dicitur enim ingemuisse filios Israël propter opera)propitio Deo monẽte de exitu,propheta ipsius eripit.Sunt tamen qui vsq; ad suũ obitum fœdus fecerunt cum corpore,& tanquam in arca aut tumulo, aut quomodocunq; nominãdum est,in hoc insepulti sunt. quorum carnales & affectibus obnoxię partes obliuioni traditę defodiũtur.quod si quid virtuti amicũ simul progerminauit,literarum monumẽtis asseruatur, per quæ maiorum honesta facinora solent vindicari ab interitu.proinde ossa Ioseph,illa inquam quæ sola ex tali anima fuerunt reliqua incorrupta,videlicet memoratu digna gesta,nõ omittuntur in sacra scriptura,quòd absurdum videretur pura coniungi cum impuris.Fuit autem memoratu dignum, credidisse illũ quòd visitabit Deus genus Israëliticum, non traditurus id in perpetuũ seruitutem Ignorantiæ cæcæ dominæ.item discreuisse illũ quod mortale est animæ ab immortali eius parte:& quæ ad corporis voluptates cæterósq; affectus immoderatos pertinẽt, vt mortalia reliquisse in Aegypto:de incorruptibilibus verò solicitè prouidisse,vt cùm ascendẽtibus invirtutis ciuitates deportarẽtur,obligatis iureiurãdo posteris.Quæ sunt igitur illa incorruptibilia?Voluptatis auersatio dicẽtis.Cubemus vnà,& fruamur bonis humanis. toleran tiæ coniuncta solertia,per quam bona falso credita discernit ac distinguit à veris tanquã somnia:dũ fatetur veras& manifestas rerũ æstimationes ex Deo esse: incertas autẽ & obscuras imagi nationes ex erronea,fastuosa, necdum purgata vita hominum, quæ delectatur pistorũ,coquorum,pincernarúmq; ministeriis. item quòd non subditus, sed præfectus & cẽsor totius Aegypti corporeæ regionis fuit:quòd Hebræũ se gloriabatur, quorũ est à sensibilibus migrare ad intelligibilia.Hebręus eñ migrator interpretatur. quòd iactabat se nihil fecisse. nam nõ miscere se improborũ studiis,& cõstanter ab his abstinere,non mediocris laus est. quòd pro ludibrio habebat omnes affectus & concupiscentias immodicas.quòd Deũ timebat, etsi nõdum ad eum diligend

ligendũ idoneus.quòd in Aegypto conabatur verè viuere.Quæ miratus ille pspicax Israël,vt reuera mirari debuit,ait: Sufficit mihi si adhuc filius meus Ioseph viuit,nec est cũ vanis opinionibus& cadaueroso corpore commortuus.item quòd fatebatur ex Deo,non ex vlla creatura scientiã contingere hominibus:& mores corporis studiosos agitari iactaríq; perpetuò, vtcũq; putãt se niti certis decretis animi. quòd aiebat se nõ ab hominib⁹ missum esse,sed electum à Deo,vt administraret legitimã præfecturam corporis.multa præterea his similia ad meliorem sacratioremq; ordinẽ pertinentia Aegyptum corporalem domũ inhabitare non sustinent,nec vnquam insepeliũtur tumulo:sed egressa regionẽ mortalium,sequũtur sermonẽ fatidicum Mose præeunte.hic est enim altor ac nutritor bonorũ operũ, dictorũ, consiliorum: quæ etiamsi misceãtur aliquando contrariis propter variam confusionem rerum humanarum,nihilominus discernuntur tandem,ne in totum honestatis semina plantęq; dispereant.proinde iubet vt fortiter incunctantérq; deserant istã appellatã matrem improbitatem omnium, summa celeritate adhibita.ait eñ: Cùm festinatione immolate pascha,quod interpretatur transitus:quãdo inhæsitãter cum summa alacritate mens ab affectibus cõtinuato cursu transmigrat ad gratiarum actionem pro salute accepta à Deo,qui nec opinantẽ vindicauit in libertatem.Et quid mirum si vi subactum ab irrationali affectu hortatur ne succũbat,néve sinat se illius impetu abripi, sed conetur resistere,aut certè aufugere:secundus eñ ad salutẽ aditus est fuga,si repugnare non datur: quãdo etiam suaptè natura luctãtem cum affectibus,necdum perdomitũ, sed cõcertantem cum singulis,nõ sinit cum eis cõflictari perpetuò, ne fortè inde aliquam pestem sibi affricet.Multi enim ex aduersariis vitij facti sunt imitatores,quod & in virtute accidit. ideo tale oraculũ est redditum.Reuertere in terram patris tui,& in gentile solũ, & ero tecum:ac si diceret:Fuisti mihi athleta perfectus,prędmia coronásq; promeritus,virtute prędsidente certamini,& tibi porrigente insignia victoriæ. Desine iam contendere, ne in totum defatigeris.sed posis frui actis laboribus. quod nunquam tibi continget,si hic maneas, cum sensibilibus habitans & tẽpus terens cum corporeis qualitatibus.quarũ Laban princeps est. Est autem qualitatis hoc nomen.Sed migrandum est in terram patris tui,id est sacri sermonis,q quodãmodo pater est virtuti studentium. videlicet sapiẽtiam, probarum animarum optimum

domicilium. in hac regione genus quoq; tuum est quod seipso præceptore vtitur,expers infantilis cibi lactei,quod oraculo diuino vetatur in Aegyptũ descendere & inescari carnis voluptatibus,cognomento Isaac:cuius hæreditatem adeptus non opus habebis laborare amplius.nam copia parata bonorum affluentium parit otium. fons autem vnde bona promanant, est cum benigno Deo familiaritas.ideo quasi obsignãs sua beneficia dicit,Ero tecum.Quid igitur boni defuerit præsente omnipotẽte Deo cum filiabus suis Gratiis virginibus, quas incorruptas inuiolatásque seruat in castitate genitor.Tunc cessant meditationes, labores, exercitia, & naturæ benignitate sine arte proueniunt aceruatim cuncta commoda. qui prouentus spontaneus rerum bonarum,vocatur dimissio: quoniam mens dimittitur à suis operationibus, & quasi vltrò manumittitur propter copiam ingentem more imbris depluentẽ continuè. Sunt autem hęc miratu dignissima ob natiuam pulchritudinem.nã siquid anima ex seipsa parturit, plerũque abortiuum & immaturum gignitur:ediuersò integrum absolutúmq; quicquid in eam diuinitus impluit. non pudebit me fateri, quod mihi ipsi accidit sæpissimè. Aggressus scribere de receptis vulgò philosophorũ dogmatibus,& exactè sciens quid dicendum esset, reperi mentem nolle quicquam parere,atque ita recessi re infecta, damnatis eius opinationibus,admiratus potentiam eius Qui est,aperientis claudentísque vuluas animæ. Interdum autem vacuus accedens,plenus repentè factus sum,niuis imbrísque more supernè incidentibus cogitationibus,vt quasi numine correptus, nec locum agnoscerem,nec presentes,nec meipsum & quæ differebam aut scribebã.Certe nominis illius interpretatio significat inuentionem & vsum lucis, visum acutissimum, euidentiam rerum manifestam, qualis oculis ex clara demõstratione percipitur.cæterùm quod ostenditur,est illud visu, spectatu, amore dignum bonum perfectum, quod vim habet animę quoque amaritudines in dulcedines vertẽdi, cõdimentis omnibus & lautitiis melius,quo adhibito etiam quæ nutritiua non sunt, pro salutari cibo in vsum veniunt. Dicit enim scriptura, quòd ostendit ei dominus lignũ,& iniecit in aquam:videlicet in fluidam,mollem,armarulentámq; mentem,vt suauior redderetur ac mitior.id lignum non modò cibum,sed & immortalitatem pollicetur.Nam lignum in medio paradisi plãtatum legimus, bonitatẽ stipatam bonis indiuiduis & particularibus,horúmq; actio

actionibus. nã ipsa mediũ & potissimum locum in anima sortita est.Per videntem autem sapiens intelligitur,quandoquidẽ insipientes aut cæci sunt,aut hebetes habent oculos.ideo prisci prophetas vocabant videntes.& meditator ille qui aures oculis posthabuerat,audita cernere cupiens,visionem consecutus est, quia iam auditum transcenderat.Iacob enim quod nomen disciplinam significat,mutato charactere in videntem Israëlem recuditur,atq; ita lucem diuinã aspicit, quæ est sciẽtia:per quã aperitur oculus animæ,& ad rerum perspicuas euidentésq; cõprehensiones deducitur.sicut enim cantus per musicam, & per quamq; artem sua subiecta concipiuntur, ita per sapientiam sapientes contemplationes,quæ non solùm sicut lux, instrumentum videdi est,sed seipsam quoq; videt.hæc in Deo solaris splẽdoris exẽplar est,sol verò imago eius & effigies: cæterùm qui indicat omnia,Deus solus sapiens. homines enim quia sapere videtur,sapientes dicuntur:Deus verò cùm sit,minus quàm est prædicatur.maiores enim sunt eius Qui est potentiæ, quàm vt vllis eloquiis explicari queant.Commendat autem suam sapiẽtiam non solùm per mundi opificium,sed etiam quia cognitio creaturarũ apud ipsum cõsistit certissimè.Legimus enim quòd vidit Deus omnia quæ fecerat:quod non sic accipitur quasi oculòs cõiecerit in singula,sed quod cognouerit cuncta,& sua sciẽtia comprehẽderit quæcunq; fecerat.Decebat igitur vt ignorãtes doceret,commonstrarétq; aliis singula,ille solus sapiẽs, qui nulla iuuatur arte qua homines,sed ipse principium & fons artium scientiarúmq; habetur confessione omniũ.Illud verò caute dictum apparet,quod in promissione nõ presens tempus,sed futurum prædefinitur, dum dicit,non quam ostendo,sed quam ostendam tibi,in testimonium fidei qua hæc anima Deo credidit,nõ propter repræsentata gratias agens,sed expectationi futurorum intenta & à spe bona pẽdens,dubio procul existimans iam facta se habere quæ nõdum aderant,potitá perfecto bono, propter fidem pollicẽtis certissimã.nam iterum dicitur,Credidit Abrahã Deo.Mosi quoq; cùm vniuersam terrã promissam ostendisset,ait:Ostẽdi quidem oculis tuis,tu tamen nõ intrabis in eam.Quod haudquaquã intelligẽdum est de interitu illius sapientissimi,vt quidam incõsiderati suspicantur. Stultũ enim fuerit putare seruis potius quàm amicis agros virtutis diuisos. Sed illud in primis docere nos scriptura vult,alium esse locum infantium,alium maturioris ætatis: quorum alteri nomen est,

meditatio,alteri ſapientia.deinde res in omni natura pulcherrimas videri magis quàm teneri.teneri enim cùm ſint diuinioris ſortis qui poſſunt:cerni verò poſſunt,ſed non ab omnibus.à ſolo autẽ cernuntur puriſsimo acerrimiq; viſus genere,cui rerum pater oſtendens opera ſua,maximum hoc largitur beneficium.nam quæ poteſt eſſe vita præſtantior,quàm contẽplatiua, quæ ratione prædito conueniẽtior? Quapropter cùm etiã mortalium animantium voces auditus ſenſu iudicentur, Dei verba lucis modò videri ex diuinis oraculis diſcimus:dicunt enim ꝙ totus populus videbat vocem , non audiebat:quia non erat hic aër plectro linguæ percuſſus,ſed ſplẽdor virtutis luciditsimus, à rationali fonte nihil differens,quod & aliubi ſignificatur hoc modo.Vos vidiſtis quòd è cælo ſum locutus ad vos.nõ dicit audiſtis,propter eandem cauſam.Interdum tamen à viſis audita, & aſpectum ab auditu diſcernit,dicens: Vocem verborum vos audiſtis,nec vllam ſimilitudinem vidiſtis,niſi vocẽ.ſatis expreſsẽ.Eam enim quæ in nomina verba,cæterásq; orationis partes ſecatur,auditam dicit meritò.hæc enim auditu cenſetur. Eam verò quæ ſine verbis ac nominibus Dei vox eſt,animæ oculo cõſpicua,rectè viſam inducit.Cùm enim dixiſſet , ſimilitudinem nõ vidiſtis,ſubiicit,niſi vocem quam omnes vidiſtis:hoc enim ſubauditur:itaque Dei ſermones diiudicantur viſu animæ , auditu verò iſti qui partiuntur in nominum verborúmq; ſpecies: cùm autem per omnia mirificam ſcriptor hic præ ſe ferat ſciẽtiam,hoc quoq; loco mirè nominauit ſtilum,dicẽs viſam vocẽ, cùm penè nihil ſit in nobis aliud quod nõ videatur ,excepta mẽte.nã quæ ad alios ſenſus attinent omnia ſunt viſibilia,colores, ſapores,vapores,calida,frigida, aſpera, leuia, dura , mollíque inquantum ſunt corpora. Dicam apertius: Sapor viſibilis eſt, non inquantum ſapor,ſed inquantum corpus. nam inquantum ſapor,guſtu noſcitur:item vapor,inquantũ vapor , naribus examinatur:inquantum corpus,oculis.Idem iudicium eſt & de cæteris.Vox autẽ,nec quatenus auditur,nec quatenus corpus eſt,ſi tamen eſt corpus,naturam habet viſibilem, ſed hæc duo nobis inſunt inuiſibilia,mens & oratio. verùm non eſt ſimilis noſter ſonus diuinæ vocis inſtrumento : nam noſter ſermo miſcetur aëri,atq; ita ad aures locum ſibi cognatũ refugit. diuinus verò ſincerus & impermixtus eſt,effugiẽs aures propter ſubtilitatẽ, animę ſoli repẽtè conſpicuus,propter viſum ipſius acutiſsimũ, quę poſtquã reliquit mortalia,primam hãc,ſicut iam diximus, à Deo

à Deo gratiã accipit,vt res immortales contẽplationi ſuæ ſubiectas queat aſpicere.ſecundam,incremẽtum virtutum tam numero quàm magnitudine.Dicit enim: Et faciam te in gentem magnam:per gentem,multitudinem:per magnam, incrementum in melius ſignificans.Hanc quantitatem vtriuſq; ſpeciei, tam magnitudine quàm multitudine auctam,indicat & Aegyptius ille rex:Ecce,inquit,genus filiorũ Iſraël,magna multitudo.Vtrunq; adeſſe teſtatur videnti eum Qui eſt generi, multitudinem & magnitudinẽ,habenti vitæ rationiſq; bona opera. nõ enim ſicut ordo verborum poſcere videbatur,multam multitudinem , ſed magnam dixit,ſciens multam per ſe imperfectam eſſe magitudinem , niſi accedat vis intelligentiæ ſcientiæque.Quid enim proſunt multæ contemplationes,ni ſingulę conueniens incremẽtum accipiant?nam ne ager quidem probatur,in quo innumeræ plantæ ſunt humiles,nulla verò ſtirps ſatis exulta,quæ iam fructum proferre poſsit. magnitudinis autẽ multitudiniſq; bonorũ & initium & finis eſt indeſinẽs Dei memoria,atq; inuocatio ſuperni auxilij contra ciuilem tumultum cum quo ſemper in hac vita conflictamur.dicit enim:Ecce populus ſapiens & ſciens,gens & portio hæc. quæ eſt enim gẽs aut portio cui Deus ſic appropinquat, ſicut dominus Deus noſter quotieſcũque illum inuocauerimus. Ergo liquet eſſe apud Deum potentiam quæ ad opẽ nobis ferẽdam excubat,& ipſum rerũ principẽ ſuecurrere his qui digni ſunt. Sed qui ſunt digni hac gratia?quis dubitet ꝙ amatores omnes ſapiẽtiæ & ſciẽtiæ? Hi ſunt enim ille ſapiens & ſciens populus de quo ſuprà dixit, in quo ſinguli meritò magni ſunt,quoniam magna cupiunt,id vnum præcipuè,ne vnquã diſiũgantur à Deo maximo,ſed acceſſum eius propinquantis conſtanter & ſine metu ſuſcipiant.hæc eſt viſio magni Dei,cùm quis aut illum accedit, aut aduentum eius excipit.Mũdus ſanè& mũdi ciuis ſapiẽs,multis ac magnis bonis plenus eſt.cætera verò turba hominũ ſępius malis quàm bonis vtitur.rarum enim bonum eſt in vita confuſa & tumultuaria.quapropter in oraculis canitur:Non quia gentes omnes ſuperatis multitudine,ſed quia dominus vos diligit.nam ſi cui libeat turbã vnius animę tanquam gentes diſtribuere,multos inueniet turbatos ordines,quibus præſunt voluptates,concupiſcentiæ,dolores,timores:item inſipientiæ, iniquitates,& harũ cognatæ germanæq; cæterę:vnum verò ſolũ bene inſtructum, qui à ratione ducitur. Et apud homines quidem iniuſta multi-

tudo pluris quàm vnus iussus æstimatur, apud Deum verò boni tas rara præfertur inniquis innumeris, ideo denuntiat ne quis vnquã faueat tali multitudini. Non eris, inquit, socius multorũ in malitia. Quid si paucorum? imò ne vnius quidem mali. nam malus vel vnus, multiplex est vitiis, cuius societas damnum affert maximum. præstat resistere talibus, & fortiter cùm eis bellum gerere. Si, inquit, profectus in militiam contra hostes tuos videris equum, superbum, petulantem, effrenémq; affectum, & ascensorem insidentem ei mentem affectibus deditam: & populum numerosiorem te, sectatores modò dictorum condensatæ phalangis more in te ruẽtes: caue timeas tibi ab eis. nam vnus cùm sis, auxiliarium habebis vnum illum rectorem vniuersorum, quoniã dominus Deus tuus tecũ est. huius enim accessio bella profligat, pacem instaurat, multa inueterata mala subuertit, rarum & Deo carum genus conseruat: quem dominũ quisquis agnoscit, odit execratúrq; cateruas terrenorum hominũ. Præceptũ est enim, quęcunq; multos pedes habent inter omnia reptilia terræ nolite comedere, quia sunt abominanda. Nõ est tamẽ abominabilis anima quæ vna sui parte repit in terra, sed quæ omnibus aut plurimis, hærens vestigiis corporis, nec valẽs ad diuinos cæli cursus caput attollere. atqui sicut multipedes, ita pedibus carentes reptiles bestiolæ damnantur, illæ propter causam iam dictã, hæ quia totæ humi iacent, & ne minimũ quidem attolluntur ab ea. ait enim, omne quod super ventrem graditur, impurum esse: subindicans deditos ventris voluptatibus. nonnulli autem his nequiores, nõ contenti solius concupiscentiæ genere, acquisiuerunt insuper germanum eius affectum iracundiam, vt confirmatis brutis animæ partibus, mentem omnino delerent. quod enim verbis de serpẽte dictum est, reuera de quouis bruto & affectibus dedito homine diuinũ est oraculum: Super pectus & vẽtrem ingredieris. nam circa pectus ira est, in ventre concupiscentia. cæterùm insipiens super vtraq; semper ingreditur iram & cõcupiscentiam, nunquam cessando ex quo aurigam ac præsidem rationẽ reiecit. alius ediuersõ iram & cõcupiscẽtiam extirpat. Dei verbo se gubernandũ cõmittẽs, sicut & Moses ille Deo carissimus, qui quoties animi holocautomata immolat, ventrẽ quidem eluit, id est totã concupiscentiæ speciem repurgat: pectusculũ autẽ de ariete cõsecrationis aufert, omnem irã pacis inimicã, vt reliqua animę patior, videlicet rationalis, nulla re distrahẽte, ingenuis oculis intueri possit omnium

nium rerũ bonarum pulchritudinẽ: sic enim & numero & magnitudine augebitur. Scriptũ est em: Quousq; exasperabit me iste populus? quousq; nõ credẽt mihi mersq; prodigiis quæ feci inter eos? percutiã eos morte & perdã eos: & faciã te, domúmq; tui patris in gentẽ maiorem frequẽtioremq; hac. deleto enim ex anima vulgò irarũ ac concupiscentiarũ, omnino partes eius rationales assurgent & vires recipient. Quemadmodum autẽ multipedem & pedibus carentiũ reptilium genera cùm sint cõtraria inter impura cẽsentur: sic opiniones nullũ Deũ aut multos credentium, quãuis contrariæ, sunt ex æquo profanæ. argumento est, quòd vtranq; lex arcet à sacro cœtu, ei qui Deum negat, vt spadoni castrato interdicens concione, multorum verò deorum assertorem, vt è scorto natum vetans pro concione vel audire quicquã vel dicere. Deum enim negans, sterilis est: multos verò deos asserens, è scorto natus, circa verum parẽtem cæcutiens, & ideò multos pro vno genitores sibi adoptãs. Duo dona Dei iam dixi, spem vitæ contemplatiuæ, & incrementũ multitudinis bonorũ ac magnitudinis: tertium aũt est benedictio, sine qua nõ possunt confirmari priores gratiæ. dicit enim: Et benedicã tibi. εὐλογήσω, id est, laudatũ sermonẽ dabo. nam illud Bene omnino virtutem significat. Sermo autẽ alius fonti, alius riuo est similis: fonti qui mẽte cõcipitur, riuo qui pos linguãq; profluit. Vtranq; hanc speciẽ in melius proficere, magnæ sunt diuitiæ: dum mẽs ratione bona in magnis ac paruis rebus vtitur, sermo verò à recta institutione regitur. multi enim excogitant quidẽ optima, sed à malo interprete sermone destituũtur, imperiti musicæ vnius ex liberalibus artibus. alij cõtra facundia pollentes, nihil valẽt cõsilio, vt sophistæ quos vocãt. horum enim mẽs nec cõcẽtũ habet nec musicã, sed quoties res plectro vocis agẽda est, nihil his eruditius. at Deus nihil suis largitur imperfectũ, sed plena & absoluta omnia. quapropter hæc quoq; benedictio integrũ nõ dimidiatũ sermonẽ confert, vt qui dignẽ habetur tam insigni beneficio, & excogitare valeat quæ sunt optima, & excogitata enuntiare. nã perfectio videtur ex vtroque cõsistere, inuentione sincera, & inoffensa elocutione. An non vides Abelem, quod nomẽ est mortalia lugẽtis, laudãtis immortalia, quàm bona mẽte fuerit præditus: qui tamẽ quia non satis exercitatus in dicẽdo fuerat, victus est ab aduersario magis arte quàm virib⁹. ideo cæterã eius naturæ felicitatẽ suspicio, hoc vnum in eo reprehẽdo, ꝙ prouocatus in certamẽ verborũ desẽ

dit,cùm debuisset perstare in consuetis moribus,contẽpto prouocatore.quod si omnino concertatio placebat,debuerat tantisper abstinere à puluere,donec artes luctandi perdisceret. nam rusticanã sapientiam vrbana elegantia plerunq; solet vincere. quapropter & Moses ille sapientissimus vetatur quidem cum eloquẽtibus & disertis cõgredi,postquã ei diuinus splendor affulgere cœperat per immortales sermones sapientię sciẽtiæq;: permittitur tamen ad visendos eos ire,nõ vt fieret doctior aut rerum peritior:nam contemplatiuo homini sufficit Dei & sanctarum eius potentiorum inquisitio:sed vt palmã referret de sophistis Aegyptiacis,qui pluris faciunt arte confictas ad persuadendum fabulas,quàm veritatem euidentissimam. Ergo cùm mens versatur in Omnipotentis negotiis,nõ opus habet externis auxiliis.nam intelligibilia solus intellectus cernit acutissimè.quod si quando se confert ad sensum, aut affectum, aut corpus,quæ per Aegyptũ significantur,indigebit dicendi quoq; arte ac facultate.quamobrem ducere secũ Aaronem iubetur,hoc est eloquẽtiam.Nónne,inquit,habes Aaronem fratrem tuum? nam cùm rationalis natura vnà mater amborũ sit, natos ex ea fratres intelligo,quicquid illa proloquit.mentis em̃ est cõcipere,elocutionis verò proferre.Is,inquit, loquitur pro te.cùm em̃ mens suas cogitationes vult depromere,propinquo suo sermone vtitur interprete,ad affectus suos exprimendos. Deinde sequitur:Ecce ipse occurret tibi obuiam.Siquidem reuera sermo cogitationibus occurrit, & addens ei verba nominaq; formateas,quæ nullam antea formam habuerãt.Et viso te,inquit, gaudebit in seipso.Gaudet enim sermo & fit alacrior, quando conceptus animi non est obscurus:quo prælucente decurrit expedite,propriis,aptis,egregiè significatiuis vocabulis affluẽs. quod si quando cogitationes non satis certæ sunt,per inane graditur & sæpenumero collabitur grauiter, vt nequeat se amplius erigere.Et alloqueris eum,& dabis verba mea in os ipsius.Ac si diceret:Suggeres ei talia cogitata,qualia nihil à verbis & eloqis Dei differunt.nam absq; monitore sermo nõ sonabit. monitor autem sermonis,mens est,sicut mentem Deus cõmouet.Et ipse tibi alloquetur populum,& ipse erit pro ore tibi. tu verò apud Deum ages eius negotia.Satis diserte dixit,alloquetur tibi, id est,tuus interpres erit.item illud,Erit tibi pro ore.nam per linguam & os sermo profluit,se cõcipitata proferens.Verùm sermo interpres mentis est apud homines, sermonis verò mens

apud

apud Deum.tunc enim cogitatio legatione fungitur, quam solus Deus introspicit.necesse est igitur vt cui certamen sophisticum imminet,sic eloquentiæ det operam,vt nõ solùm aduersariorum petitiones declinet,sed vicissim in eos coortus tũ arte vincat tum viribus.An non vides incãtatores & veneficos arte cum Dei verbo pugnare,& conari similia,nõ tam vt suam sciẽtiam reddant celebrem,quàm vt illudant aliis? nam virgas in dracones transformãt,aquas in cruentum colorem vertunt,ranarum reliquias trahunt in terram incantationibus: quæ omnia miseri cumulant in suam perniciem, & decipiuntur, dum se putant decipere.Hos putas sustineri potuisse,ni mẽtis interpres sermo,cui nomen Aaron,præparatus fuisset? qui uunc quidem orator dicitur,mox autẽ vates vocabitur,quando & mens iam augustior Deus appellabitur. Do te,inquit, deũ Pharaoni, & Aaron frater tuus erit tuus prophieta.ô consequẽtiam aptissimam.nam quod voluntatem Dei nobis prædicũt,propheticum est genus,quod afflatũ diuinitus & agitatur & sedatur. eam ob rem Aaronis virga deglutiit virgas illorũ,vt docet scriptura. Euanescunt enim & absorbentur à vario naturæ artificio sermones omnes sophistici,vt fateri cogãtur adesse Dei digitũ:ac si dicerent,scripturam diuinam,quæ assueuerat semper sophisticam vinci à sapientia.nam digito Dei tabulas etiam,in quibus insculpta fuerãt oracula,scriptas narrãt sacra eloquia: ideo nõ possunt amplius venefici corã Moses subsistere:sed cadunt tanquã in certamine deiecti robore aduersarij. Sed quod est illud quartum donum? Magnitudo nominis.Ait enim. Magnum faciam nomen tuum.id equidem sic intelligo. Sicut bonũ ac honestum esse,ita & videri prodest. est quidem veritas opinione melior:vtranq; tamen sua bona fortuna sequitur. multi enim nec fucati nec simulati cultores virtutis, capti eius natiua pulchritudine,neglectis vulgi rumusculis, petiti sunt insidiis,pro malis habiti,cùm reuera boni fuerint.cæterùm existimatio tũ demũ prodest,qñ ex re nascitur,sicut experimur in corporib⁹. Nam etiãsi omnes homines ægrotũ bene valere,aut sanũ ægrotare crederẽt,sola opinio nec morbum nec sanitatẽ efficeret. at cui Deus vtrũq; cõcesserit,vt bonus ac honestus & sit & videatur, hic verè beatus est,& verè vir magni nominis.Nec est negligẽda bona fama,res in omni vita vtilissima, ea contingit propemodum omnibus,qui præsentibus rebus contenti nihil mouẽt ex institutis maiorum,sed diligẽter conseruare student patriã

formam

formam reipub. Sunt enim quidam qui dum putãt scriptas leges esse figuras intelligibilium, his diligẽter dãt operam, illas facilè negligunt, quorum mihi non placet facilitas. debuerant enim vtrasq; curare, & vt obscura quærerẽt accuratè, & manifesta seruarent diligenter. nunc quasi degerẽt vitã in solitudine, aut exuti essent corporibus, nec vllam ciuitatem, aut castellum, aut domum, aut sodalitatẽ hominum scirent, placita multitudinis conuellendo, veritatẽ ita vt est nudam scrutãtur: quos sacra scriptura docet bonã persuasionem non negligere, & à diuinis maiorum institutis nequaquã recedere. Quamuis enim septimus dies potẽtiam illius Ingeniti, creaturarũ autẽ otium significet, non tamen leges de eo præscriptæ soluẽdæ sunt, vt ignem accẽdamus, agros colamus, baiulemus onera, lites exerceamus & iudicia, depositum repetamus, vsuras exigamus, & alia faciamus quæ festis diebus non licet agere. nec ideo quia festum hilaritatem animæ & erga Deum gratitudinẽ significat, ideo reiiciendæ sunt solennes celebritates: nec quia circũcisio docet voluptatum affectuúmq; omnium excisionẽ, & insuper opinionũ impiarum, quæ menti persuadẽt quòd possit ex seipsa gignere, ideo debet antiquari lex lata de circuncisione: alioquin & sacrę ceremoniæ. & alia multa negligẽda sunt, si exclusis figuris sola harũ significata recipientur. præstat hæc tãquam animam, illa tanquã corpus censeri. itaq; sicut corpus curamus vt animæ domicilium, sic scriptæ leges curandæ sunt. nam his seruatis apertius noscentur earum significata, & eadem opera licebit multorũ incusationes ac reprehẽsiones effugere. Videm vt etiã Abraham docet sapiẽti magna paruáq; bona adesse, dum magna vocat substantiã, quorum hereditatẽ soli tradit legitimo filio: parua verò munera, quibus natos è cõcubinis dignatur. illa nobis leges naturales, hæc ciuiles referunt. Proinde virtutem Liæ veneror, quæ post natum sibi Aser, qui sensibiles & adulterinas diuitias significat, dicit: Beata ego, quia mactã me dicent mulieres. Rectè enim cõiectat, quæ postulat nõ solùm verè masculis ac virilibus celebrari laudibus eorum qui integram incorruptámq; naturã honorãt: sed etiam fœmineis eorũ, qui trahũtur & vincuntur à rebus istis visibilibus, nihil præterea valẽtes intellectu percipere. est enim officium perfectæ animæ, vt & esse & videri velit: vtq; studeat se approbare non tantùm virorum aulis, se etiam mulierum conclauibus. quamobrem Moses sacrorum operum apparatum nõ solis viris faciendum cõmisit,

verùm

verum & mulieribus. nã hæ telas omnes hyacinthinas, purpureas, coccinas, byssinas, cilicinas conficiunt, hæ suum mundum cõferunt alacriter, sigilla, inaures, anulos, dextralia, cincinnos, omnem auream materiã, emendo pietatẽ ornatu corporis. nec hoc cõtentæ, specula sua cõsecrant vt inde labrũ confletur: vt sacrificij dũ manus pedésq; abluũt, id est opera quibus insistit animus, seipsos speculentur admoniti à speculis ex quibus labrũ factum est: atq; ita nullam turpitudinẽ relinquant in anima. itaq; sobrietatis ac tolerãtiæ donarium dedicant, omniũ anathematum sacratissimum & absolutissimũ. hæc vrbanæ ciuilésq; mulieres, sensus videlicet, à quibus honorari Lia postulat. At illæ quæ accẽdunt ignẽ in mẽte misera, externæ sunt. Legitur enim quòd & mulieres insuper accẽderunt ignem in Moab. Sic & insipientis sensus singuli accensi, à sensibilibus mentem exurunt, ingentem flãmam excitando cũ impetu vehementissimo. Optimum igitur fuerit placare mulierum ordinem in anima, id est sensuũ, sicut & virorũ, id est, rationũ particulariũ. sic enim melius & rectius vitam instituemus. Propterea ille quoq; à seipso doctus Isaac optat amatori sapientię tam sensibilia bona quàm intelligibilia. dicit eñ: Det tibi Deus de rore cæli & de pinguedine terræ. ac si dicat: primùm cõtinuà te intelligibili cælestiq; irriget pluuia, non larga vt inundet, sed sensim lenitérq; modo roris descendẽte, vt possit. deinde sensibiles terrenásq; diuitias largiatur vberes, depulsa contraria paupertate animæ eiúsque partium. Quod si & summũ sacerdotẽ rationẽ examines, inuenies eum consentire, & vestitũ eius sacrum variegatũ intelligibilibus sensibilibúsq; potẽtiis: cuius cætera prolixiore opus habent enarratione quàm vt præsenti tempori cõueniant: tantùm extrema examinabo circa pedes & caput. Ergo in capite est lamina ex auro puro, & in hac expressũ sanctũ nomẽ domini: ad pedes autẽ in fimbria tintinnabula & flosculi. sed ille typus laminæ idea est idearum, iuxta quam Deus mundũ expressit, ipsa intelligibilis & incorporea. flosculi verò & tintinnabula, signa sunt qualitatem sensibiliũ, quas visus & auditus iudicãt. Valde autẽ accuratè subdit, quòd audietur sonus eius intrantis in sancta: vt quãdo ad intelligibiles, diuinas, veréq; sanctas res intrat anima, sensus quoq; à virtute adiuti cõsonent: & omnia ex quibus cõstamus, tanquã frequẽs ac modulatus chorus, ex diuersis vocibus tẽperatus, vnũ carmẽ aptè cõcinant, intelligẽtiis intus præcinentibus, quãdo in hoc choro principatum tenent intelligibilia

gibilia:sensibus autem succinentibus & respondentibus,qui singulis choreas ducentibus sunt similes. in vniuersum enim victus,vestit',cohabitatio,vt lex ait,tria hæc debẽtur animæ,quibus non est fraudãda.Victus sunt bona intelligibilia,in quibus ratio naturæ sequẽda est,vestitus verò, quæ ad externum ornatum vitæ pertinẽt.cohabitatio verò,est in vtraq; iam dicta specie assidua meditatio:vt qualia sunt occulta intelligibilia,talia sensibilia quoq; appareant. Est igitur quintum donum,quo solum & nudum esse conceditur. id memoratur postremum,non vt vilius quàm præcedẽtia,sed vt eminẽtissimum inter omnia. quæ enim potest esse maior benedictio, quàm si quis non fictè sed verè bonus sit? Eris,inquit,benedictione dignus,non solùm benedictus.nam hoc posterius pẽdet à vulgi opinionibus & rumoribus,illud verę laudis est.sicut enim laudabilis laudato est melior,& vituperabilis vituperato deterior: quòd alterũ de re, alterum de opinione dicatur, naturæ autẽ veritas opinione sit certior:ita benedici ab hominibus,id est laudibus eorum celebrari, minus est quàm illam benedictionem promereri etiam silẽtibus omnibus,quod εὐλογητὸν dicitur in oraculis.Hæc sunt bona quę futuro sapienti donãtur.quid autẽ & aliis donet Deus propter sapientem,deinceps videamus. Benedicã,inquit,benedicentibus tibi,& maledicam maledicentibus tibi.]Hæc in honorem viri boni fieri liquet omnibus.sed non ideo tãtùm commemorãtur,verùm etiam propter aptam rerum consequentiã. nam bonum & qui laudat est laudãbilis,& qui vituperat est vituperabilis.laudi autẽ & vituperio non tam loquentes scribentésq; fidem astruũt,quàm ipsa rei veritas. itaq; nec laudare nec vituperare videntur, qui in alterutro aliquid admentiuntur de suo. An non vides istos adulatores,qui tam noctu quàm interdiu permulcent aures suis regibus, nec tantùm applaudunt dictis eorum singulis,sed & prolixis eos ornant laudibus,quos tamen execrantur taciti, quantumvis fausta ominando propalã. quid igitur aliquis mẽte sanus diceret? nónne inimicos magis quàm amicos videri hos,& vituperatores magis quàm laudatores.etiamsi dramata integra encomiorum accinãt? quapropter vanus ille Balaam, quãuis hymnos egregios in Deum cecinit, & in his illum. Non est sicut homo Deus.canticorum omnium sanctissimum,plurimis item laudibus.Israẽlem ornauit: tamẽ impius & execratus à sapiente legislatore vocatur,& irrita censetur eius maledictio.ait enim eum mercede cõductum ab hostibus

stibus profectum malo animo,& cum mente cõcepisset execrationes grauissimas contra carum Deo populum, ore linguáq; precatum præclara vaticinia.Hæc enim ei Deus fautor bonorum dictabat,cogitanti pessima,& malitioso proposito consentanea.Sic enim testatur oraculũ:Non permisit,inquit,Deus Balaamum tibi maledicere,sed vertit execrationes eius in fausta omina.Atqui nihil nisi bonum eis imprecatus est.Sed inspector animæ penetralium,cui soli aperta sunt quæ creaturas latent:contra occulta fert sententiam: testis certissimus & iudex idem incorruptissimus:quandoquidem ediuersò probãtur qui accusando & obiurgando in speciem,bene optant & precantur intus in animo.qui mos est castigatorum,pædagogorum,præceptorum, parentum, seniorum, legum, magistratuum. nam id genus omne nunc obiurgando,nunc castigando etiã,emendãt pertinentes ad suam disciplinam animas. nemo enim horum suis inimicus est,sed omnes beneuoli.sincerorum autem & minimè fucatorum amicorum officium est,loqui liberè sine maleuolentia.Ergo quod advota benedictionésque attinet,aut ad maledicta execrationésque,non ratio sed mens spectari debet, ex qua ceu fonte vtraque species dictorum æstimatur.hæc sunt prima quæ aliis propter bonum virum contingere dicuntur; qui eum vel laude votisque,vel maledictis & execratione prosequuntur.quod autẽ sequitur est maximum,etiam illis cessantibus:nullam partẽ rationalis naturæ relinqui expertem beneficentiæ:quia benedicentur in te omnes tribus terræ. quod dogma est certissimum.nam quamdiu mens sana & integra permaner,omnes eius familiares,tribus,potentiæúe sanæ sunt,visus,auditus,sensúsq; cæteri,sicut & illæ quæ ad voluptates concupiscentiásq; pertinent,& quæ ex perturbationibus in trãquillitatem redactæ meliorem formã accipiũt. compertum enim est ad familias,ciuitates,regiones,nationes,atq; etiam tractus terrarum longè latéq; patentes,ex vnius viri probitate nõnunquã magna peruenisse cõmoda & felicitates amplissimas,præcipuè quando quis cum bona mente accepit diuinitus inuictã potentiã:sicut cum musico & cuiusque artifici musicavel cuiuscunq; artis instrumẽta suppetunt,aut igni lignorũ materia. nã reuera fulcrũ generis humani iustus est,suas dotes cõmunicãs & in publicũ vsum cõferẽs.idẽ quicquid apud seipsum nõ inuenit,à Deo solo ditissimo postulat.at ille aperto cælesti prõptuario,niuis imbrisq; in morẽ bona depluit affatim, vt inde omnes

terrenæ

terrenæ lacunæ reſtagnēt. Hæc autem ſupplicationibus ſui verbi permotus largiri ſolet. Dicitur em̄ aliubi Moſe ſupplicante: Propitius eis ſum iuxta ꝓces tuas. quod videtur perinde eſſe ac ſi diceret, Benedicentur in te omnes tribus terræ. quāobrem & ille ſapiens Abrahā expertus per omnia Dei benignitatem, credidit quòd etiamſi delerentur cætera omnia, ſi modò paruæ reliquiæ virtutis tanquā ſcintilla ſeruatæ fuerīt, ob has ipſas etiā illa miſericordiā conſecutura ſint, vt collapſa reſurgerēt & extincta reuiuiſcerent. ſcintilla enim vel exigua fumigās, ſi afflata fuerit, magnum excitat incēdium. ſic & minimum quiddam ex virtute reliquum, quando bona ſpe refotum excandeſcit, & oculos prius cōniuentes cæcósq; illuſtrat, & viriditatem reddit arentibus, & quæ prius per ignorantiam ſterilia fuerāt, ad fœcūditatem reducit. adeò rarum bonum benignitate Dei diffunditur, dum cętera vertit in ſui ſimilitudinem. Oremus igitur vt ceu columna in domo, mens in anima, in humano verò genere homo iuſtus, permaneat ad calamitatū remedium, nam hoc incolumi de publica ſalute deſperandū non eſt: per quem opinor ſeruator Deus præſentiſsimā medicinam propitiā ſuam potentiam ſupplicibus cultoribus ſuis porrigit, vtendam ad ſalutem ægrotantium, qua oblinantur animæ vulnera, inflicta per ignorantiæ, iniuſtitię, & plurimorū aliorum vitiorum aciem. Exemplum extat in Noë iuſto, qui ingenti diluuio deuoratis tot partibus animæ, fortiter ſupernatans fluctibus, euaſit omni clade ſuperior: & ſeruatus amplas pulchrásq; radices ex ſe emiſit, ex quibus tanquam planta enatum eſt genus ſapiens, quod mites partus progerminans triplicē Iſraëliticum fructū attulit, menſuras æui, Abraham, Iſaac, & Iacob. Eſt enim & erit & fuit in rebus virtus, quā tēporum difficultas fortaſsis obſcurat interdū in hominibus, emergit tamē illa denuo, Deo dāte feliciora ſeculo: quando & Sarra, id eſt prudētia parit maſculum, nō annis florens aut ætate, ſed vigore illo nullis tēporum iniuriis obnoxio, dicitur enim: Reuertēs veniam ad te eodem anni tēpore, & habebit filium Sarra vxor tua. Hactenus de donis quę Deus vel perfectis viris largitur, vel propter eos aliis. deinceps narratur quòd profectus eſt Abraham ſicut locutus eſt ei dominus.] Hic autem eſt ille finis qui à prēſtātiſsimis philoſophis celebratur, videlicet iuxta naturā viuere. Id fit quando mens ingreſſa virtutis ſemitā, incedit per rectæ rationis veſtigia, & Deum ſequitur memor eius præceptorū, habens ea rata dictis factísq; omnib⁹.

Profect

Profectus enim eſt ſicut locutus eſt ei dominus. id verò idē eſt quod, ſicut loquitur Deus. loquitur au:ē pulcherrimè & laudabiliter. nec aliter vir bonus facit ſingula, callē vitæ irreprehēſibiliter dirigens, adeò vt opera ſapientis nihil differāt à diuinis eloquiis. proinde aliubi ait: Fecit Abraham vniuerſam legem meam. Lex porrò nihil aliud eſt proculdubio, quàm diuinum eloquium, facienda præcipiens, vitanda prohibens: ſicut teſtatur qui dicit quòd deſumpſit legem ex verbis ipſius Dei. Quod ſi Dei verbum eſt lex, & vir bonus ex preſcripto legis agit, ergo facit quod Dei verbū imperat. vnde ſequitur, Dei verba opera eſſe ſapientis. Finis igitur eſt iuxta Moſen ſacratiſsimum, ſequi Deum, ſicut & aliubi dicit: Poſt dominū Deum tuum ambulabis, ſed non motis pedibus. homini enim terra eſt pro vehiculo: Deo verò ne mundus quidem vniuerſus. Proinde per allegoriam docere videtur animā vt ſequatur diuina placita, quæ referuntur ad ſummi autoris honorē. nec hoc contentus quò magis accēdat honeſtatis deſiderium, hortatur vt ei adglutinetur. ait enim, Dominū Deum tuum timebis, & eum ſolùm coles, & adglutinaberis ad eum. Quo glutine? quo? nimirum pietate ac fiducia. nam his virtutibus mortalis natura cū immortali vnitur & coaptatur. nam & Abraham poſtquam credidit propinquus Deo dicitur. Sed in hoc itinere ſiquis nec laſſetur genibus, nec per ſocordiā ad vtrumvis latus aberret, incedēs per viā mediam, & bonos curſores imitās, inoffenſē decurret per vitæ ſtadium, móxq; ad finē delatus coronas accipiet ac digna prēmia, niſi fortè non ſunt coronæ ac præmia, non laboraſſe fruſtra, ſed pertigiſſe ad prudentiæ finem arduū. Quis eſt igitur finis rectè ſapiendi? ſeipſum & omnem creaturā damnare ſtultitiæ. nam agnoſcere ſuam ignorantiam, finis eſt ſcientiæ, cùm vnus ſolus ſit ſapiēs qui ſolus Deus eſt. ideo pulcherrimè Moſes inducit eū & patrem omnium rerum & iudicem dicēs: Vidit Deus omnia quæcunque fecerat, & ecce bona valde. Nemini enim licebat totam creaturam diligēter perſpicere, niſi ei qui creauerat. Adeſte nunc vos qui faſtu, ignorantia, arrogantiáq; turgidi ſapientes vobis videmini, aientes vos non ſolùm certo ſcire ſingula, ſed & cauſas eorū audere reddere, tāquam mundi creationi interfueritis ſpectatores, & opifici res ſingulas diſponēti fueritis à conſiliis. omittite cætera ſimul omnia, voſipſos potius cognoſcite, & quinam ſitis certò pronūtiate, ſiue ſpectetur corpus, ſiue anima, ſeu ſenſus, ſeu ratio. vnum ſaltem non magnū declarate,

quid sit visus,& quomodo videatis. quid auditus, & quomodo audiatis.quid gustus,tactus, odoratus, & quomodo exerceatis hæc singula,aut quinam sint horum fontes,vnde manat eorum essentia.nolo enim vt lunam,solem,cæteráq; mundana & cælestia longè remota,de quorum præcellenti natura homines vani sublimes affertis fabulas, priusquàm ipsos discatis & scrutemini.nam hoc facto tum demum fortassè credetur etiam de aliis disserentibus.nisi autem quinà ipsi sitis doceatis,ne putetis vos testes aut iudices certos fore de aliis. Hæc cũ ita se habeãt,mẽs initiata pendit vectigal perfecto Deo iuxta sacras literas.lex enim tributum est domini.Quando igitur pendit?quando ad locum quem indicauit ei dominus die tertia peruenit, præteritis plerisq; partibus spatiorum temporalium,& iam transit ad naturam expertem temporis. tunc enim etiã dilectum filium sacrificabit,non hominem:nõ est enim puericida, vir sapiens:sed animæ virtutibus refertæ fœtum masculũ,fructum ex ipsa germinantem,quo ipsa nescit quomodo facta sit grauida,diuinam progeniem,ex visione Dei vt opinatur cõceptam:quod quomodo sibi acciderit,ipsa ignorare se faretur dicẽs, Quis nuntiabit Abrahamo. quasi vix credenti ortum docti sine præceptore generis,quòd Sarræ lactat puer, non à Sarra lactatur. quod enim à seipso docetur,nutritur à nemine,sed nutrimẽtum est aliorũ, vt idoneum ad docẽdum,nec opus habens discere.Peperi enim filiũ.nõ vt Aegyptiæ mulieres vigore corporis, sed vt Hebrææ animæ,in senectute mea.quãdo quicquid est sensibile ac mortale marcescit,repubescũt autẽ intelligibilia & immortalia, quæ veneratione honoréq; digna sunt.& peperi absq; obstetricis opera. parimus enim vel prius quàm vlla humana industria scientiáq; ad nos veniat,absq; cõsuetis adiumẽtis,quoties Deus probos fœtus seminat gignitq;,qui largitori suo meritò iuxta legẽ de gratitudine reddũtur. ait enim:Dona mea,munera mea,sacrificia mea,ea curate offerri mihi.Hic est finis vię sequẽtiũ verba & opera legitima,& incedentiũ qua Deus deducit. quisquis autem in ea deficit, ab esuriẽte auidóq; voluptatum & liguritore affectuũ Amalec,qui interpretatur populus elingẽs, excidetur. Narrant autem oracula,hũc esse insidiatorem.nam quando videt traiecisse robur potentiarum animæ,cooritur ex insidiis,& defessos cædit in vltimo agmine.est autem lassitudo alia facilè succumbens per debilitatem rationis non valentis labores oneráq; perferre quæ virt⁹ postulat,quales in extremo agmine deprehę

prehensi opprimuntur absq; negotio. alia verò honesti laboris patiens,& quæ bona sunt omnia fortiter perferẽs,quicquid autem vile etiamsi leuissimum baiulare dedignãs,& abiiciens vt sarcinam grauissimam.ideo virtutẽ lex apto nomine Liam appellat, quæ interpretatur fatigatio: quia malorũ hominum vitam onerosam ac grauem,suapte natura fatigationẽ afferre arbitrata,ne aspicere quidẽ dignatur,deflectẽs ad illũ solum pulchrum oculos.Debet autem curare mẽs, vt nõ modo indefessa & intenta sequatur Deum, verũ etiã per callem rectũ incedat, nec ad dextra declinans,nec ad læua, in quibus terrenus Edom stabulatur,nunc abundans & copiosus,nunc inops & egenus.Satius est enim per viam mediam incedere vere dictam regiam, quam ille magnus & solus rex Deus muniuit in vsum animarũ virtutis studiosarum, Quapropter quidam qui mansuetam socialémq; colunt philosophiã,mediocritates virtutes dicũt esse, quas in confinio locant:quoniam arrogantiæ plena iactãtia vitium est,& affectata humilitas contẽptui sit obnoxia:mediũ verò temperamẽtum meritò habetur perutile.Illud autem,Abiit cum Lot,quid sibi velit considerãdum.Lot interpretatur declinatio. Flectitur autem mens,nunc bonum, nunc malum auersando:quod vtrunq; interdũ in vno & eodem videre licet. Sunt enim quidam dubitatores ambigui ad vtrunq; declinãtes parietem,vt nauis ventis iactata contrariis nutantes, & tanquam in bilance susque déque vacillãres,nec valentes consistere: quorum ne ad meliora quidem conuersio laudem meretur, vt quæ impetu quodam sit,non ex animi sententia. In horum numero Lot quoque censeri debet,spectator quidam,qui nunc narratur peregrè profectus cum amatore sapientiæ. Decebat autem vt sicut cœperat pergeret,ignorantiam dediscere, nec cursum ad eam denuò reflecteret. Verùm non ideo comes fit, vt melioris imitatione proficiat, sed vt & illi sit impedimẽtum ac remora, vtq; deducat eum in lubrica. id argumẽto hoc colligitur,quòd alter in morbum pristinum recidẽs captiuus abducetur ab hostibus animæ:alter cauens sibi ab eius insidiis, modis omnibus vt separetur dabit operã.quæ separatio non mox fiet sed postea. nunc enim contemplationes eius vt tum primũ incipientis res diuinas cõsiderare,debiles sunt & instabiles:vbi vero confirmatæ fuerint, poterit illecebras & assentationes vt rem infestã & suoptè ingenio caueri difficilẽ,à se seiũgere. Hoc est enim illud accidens animę,quod nõ facilè executitur,impedions eam ne ce-

leri cursu ad virtutem properet. Idem etiam quãdo Aegyptum reliquimus, id est, vniuersã regionẽ corporis, & vt affectus dediſceremus, ſecuti ſumus Moſis prophetica monita, à tergo inhærens remorabatur noſtrũ exitum, properantes retardãs præinuidia. narratur enim quòd promiſcua turba multa vnà cũ eis aſcendebat, oues bouésq; & iumentorũ ingens numerus.] Hæc promiſcua turba, vt verũ fateamur, nihil aliud erat quàm animæ bruta dogmata. & valdè aptè mali viri anima promiſcua vocatur. Cùm enim ſit colluuies quædam opinionum inter ſe pugnantium, vna licet in varietates ſcinditur innumeras. ideo nõ ſolùm promiſcua turba, ſed & multa dicitur, nam qui vnum ſolum ſpectat, ſimplex, ſincerus, & verè lenis eſt. qui verò multos fines vitæ habet propoſitos, multus, promiſcuus, & reuera inæqualis ac aſper eſt. Quamobrem oracula meditatorem virtutis Iacob nitida cute introducunt, hiſpidum autẽ Eſau deditũ turpibus ſtudiis, propter iſtam promiſcuam & inæqualem turbã, cõflatam è cõuenis & miſcellaneis opinionibus. Sic factum eſt vt mens quæ potuerat properato itinere corpoream regionem Aegyptum effugere, & virtutis hæreditatẽ aſſequi triduo, adiuta triplici lumine, memoria præteritorum, manifeſta vi præſentium, & ſpe futurorum, per annorum quadraginta ſpatium longiſsimũ attereretur, per ambages errãs propter morum varietatem, cùm debuiſſet per cõpendiariam rectámq; viã iter facere. Hæc eſt quæ nõ ſolùm gaudet paucis aliquot cõcupiſcentiis, ſed nullã omnino præterire dignatur, vt vagetur per omnes totius eius generis ſpecies. Dicitur eñ de iſtis admixtitiis, quod in genere cõcupiſcentia laborabant, non vna quapiam eius ſpecie. Et ſedentes flebant. Intelligit enim mens ſe parũ proficere: & quando non poteſt quæ cupit aſſequi, lacrymatur ac gemit. Atqui gaudere debuerat quòd in morbis affectibúsq; ſucceſsũ non haberet, & pro magna felicitate ducere in his penuriã egeſtatémq;, attamen etiam virtutis ſodalibus interdum cõtingit lacrymari & languere, vel præ cõpaſsione in calamitatibus inſipientium quibus tanguntur vt eiuſdem naturæ participes, vel præ gaudio. id fit quoties cõfertim bona inexpectata more imbris inundant. Vnde mihi videtur natũ illud poëticũ Δακρυόεν γελάσασα, id eſt, ſubridẽs oculos lacrymis ſuffuſa nitẽteis. Cùm enim incidit in animam ob inſperatam aliquã felicitatem ingens lætitia, noua quadã mole auget eam, vt vix capiatur à corpore. ex qua cõpreſsione manat liquor nominatus lacryma, de quo

quo in hymnis canitur: Cibabis nos pane imbuto lacrymis. &, Verſæ ſunt mihi lacrymæ in panẽ interdiu noctúq;. Sunt enim mẽris cibus lacrymæ natæ ex bene affecto riſu & honeſto, quãdo colliquante diuino deſiderio lamentũ creaturę in hymnum illius increati vertitur. Sunt tamen qui iſtam promiſcuã & inæqualem turbã excludunt à ſe ac ſeparant, quippe qui gaudent ſolius Deo carę gentis conſuetudine. alij cum illa quoq; fœdus ineunt, quærentes vitæ compendium, & humanarum diuinarúmque virtutum facientes confinium, in quo vtriſque affines ſint, tum his quę verè ſunt, tum his quæ eſſe exiſtimãtur. In hac opinione etiam reipublicæ adminiſtrator eſt, qui Ioſeph nominari ſolet, quẽ in paternis exequiis deducunt omnes ſerui Pharaonis, & ſeniores aulici, & omnes ſeniores Aegypti, & vniuerſa ipſius Ioſeph familia, & fratres eius cum omnibus patris domeſticis. Vides vt mediũ inter Pharaonis paternámq; familiã ordinẽ hic vir ciuilis teneat, vt ex æquo potiatur & rebus Aegypti corporeis, & rebus animæ, quæ omnes in paternis ædibus ſunt reconditæ. Cùm enim ait, Dei ſum: & cætera his ſimilia, ritum paternæ domus retinet. quãdo autem aſcendit currum poteſtatis ſecundæ à Pharaone, hoc eſt mente quæ regnare ſibi videtur, faſtum Aegyptiacum rurſus cõſtabilit. Sed miſerior eſt rex qui putatur illuſtrior, & primario curru vectatur. Nã in rebus inhoneſtis excellere, inſignis turpitudo eſt: ſicut ſecũdo loco cenſeri, leuior miſeria. Pores tamen ambiguum eius animũ diſcere vel ex iureiurando, dummodò per ſanitatem, modò per non ſanitatem Phataonis iurat. verùm hæc poſterior formula cum negatione refert diſciplinam paternã ſemper infeſtam affectibus, & optantem eis exitium: altera verò Aegyptiam, quæ cupit illos incolumes. ideo quãuis tanta multitudo ſimul aſcenderet, promiſcua turba nõ vocatur: quoniã quicquid perſpicaci & amico virtutis populo miſcetur, præter virtutem eiúsq; opera, promiſcuum cõfuſúmq; videtur. In humili autẽ multitudine omnes ex æquo amãt ac honorãt terrena præmia. Hos igitur ceu fucos inſidiãtes alienis laboribus. & ideo comites itineris, excludet, vt dixi, amator prudẽtiæ. cæterùm eos qui ſequuntur vt imitentur, amplectetur propter honeſtatis æmulationẽ, partes conuenientes eis attribuẽs: fait enim, Ex comitibus meis Eſchol, Anan, Mambre, portiones accipiẽt. quod dicit de generoſis moribus & ſpectãdi cupidis. nã Eſchol bonã indolẽ ſignificat. ab igne ducens nomen: quoniam quod generoſum, idem audax

audax est & calidum,inhærẽs omnib' quę attingit.Aunan verò spectandi cupidum,interpretatur enim oculi,quod anima oculos aperiat tranquillitatis desiderio.Amborum hęreditas est vita contemplatiua,quæ Mambre appellatur, & à visione denominatur.at cõtẽplationis visus aptissimus est atq; familiarissimus,ab his autem pędotribis vnctus intellectus si non esset ab exercitationibus.properè consequitur perfectã prudentiam paribus gressibus,nec præcurrens,nec à tergo relinqui sustinens, sed perpetuò hærẽs eius lateri.Id liquet ex oraculo,in quo apertè dicitur,quòd perfecti ambo ascẽderunt in locum quem indicauit Deus,quęquidem egregia fuit virtutum parilitas certãte laboris industria cum agilitate natiua, & arte cum bene nato felicíq; ingenio ex seipso discente,ita vt paria virtutis præmia perciperẽt:ac si pictura fictúráve non solùm immobilia,inanimáq; facerẽt opera,sed & per se mobiles animatásq; picturas atq; statuas.Tunc enim artes quæ prius imitebãtur opera naturæ,in ipsas naturas versę viderẽtur.Cæterùm quisquis in tantã sublimitatẽ eleuatus fuerit, nullam animæ suæ partẽ infra in rebus mortalibus immorari siner,sed omnes tanquã è cathena pẽdentes simul attrahet.ideo tale oraculũ illi sapienti est redditum:Ascende ad dominũ tuum,tu & Aaron & Nabad & Abiud, & sepuaginta seniores Israël. hoc est, ascende ô anima ad eius Qui est contemplationẽ,compositè,rationaliter,spõtè,intrepidè,amãter,in numeris sanctis pfectisq; septenarij decuplicati. nam Aarõ propheta dicitur Mosis,in lege sonorus sermo, mẽti prophetans. Nabad autem voluntarius interpretatur, qui non coactus colit Deum.Abiud verò pater meus.hic nõ propter imprudentiam domino,sed propter prudẽtiam patre opus habet Deo.Sunt autem hæ potentiæ stipatrices mentis illius quæ regnum meritò tenet,à quibus eam deduci fas est.Enimuerò periculosum est animam incomitatam ad cõtemplationem eius Qui est ascẽdere,si viã nesciens tale quid audeat,quod ex ignorantia temeritatéq; magni casus proueniant. Quãobrem precatur Moses,vt ipse Deus viam ad seducẽtem indicet.dicit enim: Nisi tuipse vnà proficiscaris,ne educas me hinc. Quia omnis motus absq; fauore diuino damnosus est:& præstat hic manere oberrando inrer mortales, sicut magna pars humani generis, quàm ad cælũ à seipsis elatos subuerti per arrogantiã, sicut plurimis sophistis contigit,ratis sapientiam inueniri per rationes probabiles,nõ per fidem in rebus certissimã. Portasis autem etiam

etiam tale aliquid hic significatur:ne me in altum extollas, diuitias,gloriam,honores, principatus, & alia quæ bona dicũtur concedens,nisi me ipse comitaberis.nam ista nunc calamitates nunc vtilitates ingentes afferunt:vtilitates Deo gubernãte sententiam,calamitates alioquin.plurimis enim bona quæ dicuntur cum reuera nõ sint,causa fuerunt malorum exitialium: sed qui Deum sequitur,necessarios habet comites eius sermones,q nominari solẽt angeli.Proinde legitur quòd Abraham vnà faciebat iter deducens eos,ô societatem pulcherrimã, qua deducens deducitur,reddens quod accipit,non aliud pro alio,sed illud ipsum solum,quod paratum erat ad referendam gratiam, Donec enim nõ perficitur,Dei verbo vtitur duce itineris,iuxta illud oraculum:Ecce mitto angelum meum ante faciem tuã, vt custodiat te in via hac,& inducat te in terram quam præparauit tibi.Attende ei,& audi eum,caue sis inobediens:non deseret enim te.nam nomen meum est in eo.at postquam ad scientiæ cacumen peruenerit,cum cõtentione currens æquiparabit quem poulò antè secutus fuerat. Iam enim ambo futuri sunt asseclæ omnipotentis Dei,nemine in comitatum eorum se ingerẽte qui dissentiat:atq; etiam Lot separato, qui flectebat hactenus animam,alioqui perstare in recto ingenio valentem.

Erat autem Abraham,inquit scriptura,annorum septuagintaquinq;,quando peregrinatus est in Charran.] De hoc septuagintaquinque annorum numero, cùm rationem iam antedictis consonam habeat,aliàs dicetur diligentius. quæ sit autem Charrã,quæue inde migratio,prius scrutabimur.Neminem latere puto,qui modò leges sacras legit, quòd Abraham primũ è Chaldęorum terra demigrans habitauit in Charran.Vbi defuncto ipsius patre,hinc quoq; profectus est, vt iam duos locos reliquerit.quid igitur dicemus?Chaldæi præ cæteris nationib' elaborasse videntur artem astronomicam & genethliacam,terrena sublimibus,& cœlestia coaptando terrestribus, tanquam ratione musica ostendentes rerum concentum pulcherrimum, per istos vniuersi partium affectus mutuos: diiunctarum quidem locis,sed cognatione nõ item.Hi suspicati sunt mundum quem videmus,aut ipsum esse Deum solum, aut eam quæ insit vniuersalem animam: quam vbi sub nomine fati & necessitatis consecrarunt,summa impietate repleuerunt viram humanam,persuasam quòd præter hæc quæ videntur nulla sit rerum causa alia:sed solis,lunæ,stellarúmque cæterarum cursus tam

bona quàm mala dispensent singulis. Huic sententiæ de vniuersi partium inter se societate atq; cõmercio Moses videtur subscribere, docẽs vnum esse mũdum, & hunc creatũ. Nã cùm sit creatus & vnus, verisimile fit essentias elemẽtales particulares subiici causis cœlestibus quarũ ipse sunt effectus, sicut accidit corporibus vnitis vt cõtineantur à se inuicẽ. Verùm de Deo longè aliter sentit: nec mũdum, nec mundi animã esse Deũ primariũ: nec ad stellas aut earũ choreas referendos casus hominum, sed cõtineri hanc vniuersi machinã inuisibilibus potẽtiis, quas ab extremis terræ ad extrema cæli extendit opifex, prospiciens ne dissoluerentur quæ semel tam pulchrè colligauerat. nã hæ potentiæ sunt vniuersitatis nunquàm rumpenda vincula. ideo siquando in lege dicitur: Deus in cælo supra, & in terra infra: nemo cogitet hæc vt sunt dicta. nã eum Qui est continere, non contineri piè credimus. potentia Dei hæc est, per quam disposuit, ordinauit, ornauitq; omnia: quæ propriè bonitas est, aliena ab inuidia maleuolẽtiáq;, gratiarũ verò mater, per quas cuncta ex non esse ad esse perduxit. nam Qui est vbiq; opinione intelligitur, cùm reuera nusquã appareat. vt verisimũ sit illud oraculũ: Ego in demonstrabilis sed quasi demonstrabilis, inuisibilis, sed quasi visibilis, cùm sim ante te. Ante omnẽ enim creaturã, & extra omnẽ incedit, nec cuiquã insistit. Hæc dicere solitus ad subuertenda Chaldaica dogmata, pergẽtes adhuc Chaldaizare, sic ad veritatem reuocãdos sibi existimat, appellãs eos his verbis: Cur ô mirandi viri subito à terra in tantam sublimitatem euecti, & super aërem quoq; promergẽtes vectamini per æthera, vt solis motus perquiratis & lunæ circuitus, cæterarúmq; stellarum choreas cõcinnas à vobis celebratas. maiora sunt hæc quã pro captu vestrarũ mentiũ, quippe quæ ad felicem diuinámque sortem pertinent. Descendite igitur à cælo, & hoc facto nõ terram denuo, nec mare fluuiósq;, aut stirpium animãtiúmq; species inquirite. sed solos vosmetipsos vestrámq; naturã scrutamini. ne alibi malitis habitare quàm intra vosmetipsos. considerando enim domi quid dominatur, quid subiicitur, quid animatum, quid inanime, quid brutum, quid rationale, quid mortale, quid immortale, quid melius, quid deterius, mox cognitionẽ Dei huiúsq; operũ percipietis. Cogitate, sicut nobis ineſt mẽs, ita huic vniuerso suam ineſſe: & ꝙ sicut nostra principatũ dominiúmq; in nobis sibi vindicãs, singulis nostris partibus imperat: sic qui rerum omnium habet imperium, pro potestate ac iure mundũ regit,

regit, prospiciens non tantùm potioribus, sed & obscurioribus in speciem. Migrate igitur ab ista curiosa inquisitione rerum cælestium. Vosipsos, vt dixi, inhabitate, Chaldæorũ terra, hoc est opinione, relicta, demigrantes in Charran, sensuum regionem, quod est corporeum mentis domicilium: nam Charran specus interpretatur, qui specus loca sensuum significant. in his enim ceu cauernis ac foueis sensus insunt, visus in oculis, auditus in auribus, odoratus in naribus, gustus in faucibus, tactus in toto corpore. In his tempus terite, his per otium vacate, singulorũ naturam quoad fieri potest perquirere, & animaduersis singulorum bonis, malisque, hæc fugite, illa eligite, ac tum demum excussis diligenter ædibus propriis, & perlustratis singulis earum partibus, excitate vosipsos, & migrationem quærite, quæ non mortem, sed immortalitatem polliceatur: cuius indicia manifesta vel in his corporeis sensuum cauernis degẽtes videbitis, nonnunquã in somnis. Tunc enim mens in secessu quodam posita, & à sensibus cæterisq; rebus corporeis digressa, cũ seipsa colloquitur, veritatem considerans velut in speculo, detersis omnibus imaginationibus, quę ex contagio sensuum inhæserãt, & diuino furore correpta vaticinatur per somnum de certissimis futurorũ euentibus. nonnũquam autem etiam vigilantes: cùm aliquis contemplationem quãpiam philosohicam nactus eam sequitur, oblitus aliarum rerũ domesticarum corporis, depulsis etiam sensuum illectamentis, si qui sunt impedimento ad intelligibilium contemplationem auidè properanti bus: tunc enim & oculos claudunt, & aures obturant, & appetitus alios cohibent, quærendo tenebras atque solitudinem: ne animæ oculus, cui diuinitus datum est intelligibilia cernere, obscuretur ab vlla re sensibili. ad hunc modũ edocti mortalia relinquere, discetis persuasiones & de illo Ingenito: nisi fortè putatis, nostram quidem mentẽ exutam corpore, sensu, ratione, & his omnibus nudatam posse res inspicere: Deum verò qui est mens vniuersitatis, nõ esse extra vniuersam rerum naturam, & continere, non contineri, non modò prouidentia penetrantem more humano, verùm etiam essentia, sicut Deo dignũ est. nam nostra mens non fabricauit suum corpus, sed est alienum opificium. ideo corpore tanquam vase concluditur. at vniuersi huius mens creauit omnia. opifex autẽ opificio suo potior est. itaque nunquam contineretur à deteriore se: & alioquin non conuenit patrem contineri à filio, sed magis filium confoueri patris

tris prouidentia. Ita paulatim demigrans mens, ad pietatis sanctitatisq; patrẽ perueniet, relicta genethlialogia prius, à qua persuasa fuerat credere mũdum hunc esse Deum primarium, non Dei principis omnipotentis opificium: & stellarum cursus motúsq; esse causas humanarũ vel calamitatũ vel felicitatum. Deinde consideratis rebus suis, philosophata in domo propria, de corpore, de sensu, de ratione, & cognito iuxta illum versiculum, Aedibus in nostris quæ praua au recta gerãtur: aperta via quæ ab ipsa sumpto initio, spem faciat intelligendi patrem illum quæsitu cõiectatúq; difficilem, post seipsam cognitam fortasse Deum quoq; noscet, non amplius hærens in Charran, hoc est instrumentis sensuum, sed in seipsam reuertẽs. non est enim posibile vt qui adhuc mouetur non tam intellectu quàm sensibus, ad eius Qui est considerationem perueniat: quamobrem & ille vitæ modus in ordine optimo collocatus à Deo, Samuël nomine, non dat Sauli præcepta regnandi, quamdiu inter vasa delitescit, sed inde protracto. Scitáti enim an vllus vir eò venisset, respõdet oraculum: Ecce inter vasa se occultat. Hoc audito quid debuit facere homo ingenio docili, nisi eum illinc protrahere? Accurrens, inquit, promit eum illinc. quia latẽs inter animæ vasa, corpus sensũsq;, nõ erat dignus qui audiret præcepta legésq; regias. Dum regnũ dico, sapientiam intelligo, & sapientem regẽ. Post demigrationem igitur discussa caligine, iam futurus erat perspicacior. itaq; meritò & sensuum regionem, cui nomen Charran, relinquẽdam censet amator sciẽtiæ. relinquit autem iam septuagenarius, & quinq; annos natus insuper: qui numerus sensibilis naturæ insensibilísque, senioris iuniorísq;, corruptibilis & incorruptibilis est confinium. nam intelligibilis, senior, incorruptáque ratio in Septuaginta est: sensibilis iuniórque quinque sensus æquat numero. ad hanc meditator adhuc se exercens examinatur, qui nondum potest ferre palmam absolutæ victoriæ. Narratur enim quòd in vniuersum erant septuaginta quinque animæ in Iacob progenie. Ad hunc enim numerum contendentes de virtutis possessione in reuera sacro certamine pertinent animæ, colluctantes cum prognatis è corpore vitiis, nondum rationem adeptæ, sed adhuc abreptæ à turba sensuum. Iacob enim luctantis in puluere, & supplantare conantis, non victoris nomen est. sed quando visione Dei dignus habitus mutato nomine dicitur Israël, ratione septuagenaria tantùm vtitur, excíso sensuum quinario, dicente scriptura:

ra: In animalibus septuaginta descenderunt tui patres in Aegyptum. hic est numerus Mosis illius sapientis familiaris. nã optimates ex omni numero selecti septuaginta fuere, seniores omnes, nõ ætate, sed prudentia, consiliis, sentẽtiis, atq; priscis moribus. Hic numerus consecratus offertur Deo, quoties vnà sacrificantur perfecti fructus animæ. præceptum est enim vt taberna culorum festo præter alias victimas iuuenci septuaginta holocaustum adolerentur Deo, pro septuagenaria ratione, iuxta quã parãtur & principum phialæ, quarũ vna quæq; septuaginta siclos pẽdebat. quoniam quæcunq; socia fœderatáq; sunt in anima, reuera põdus & vim habẽt, sanctam septuagenariam rationem, quã Aegyptus, virtutũ hostis & affectuum socia natura, lugere introducitur. nã luctus apud eius ciues finitur septuaginta dierum numero. Ergo hic numerus vt dixi, Mosi familiaris est: alter ille quinq; sensuum, amanti corpus & bona extera, qui Ioseph vocitatur. Intantũ enim ei curæ sunt, vt fratrẽ vterinũ, sensualẽ (nõ agnoscit emm ex eodẽ patre natos) eximiis quinq; donet vestibus, ornandos sibi honorandósq; sensus existimans. Aegyptũ quoq; totã in præfecturas describit, vt sub certis magistratibus annua tributa pẽdant & vectigalia. Iubet enim eos frumẽtum vendere, hoc est materiã & alimentũ copiosum recondere in vsum quinq; sensuum, & eorum vnusquisq; delicietur affatim expletus suis desideriis, & mentem tot rebus congestis grauatã demergat. Epulantibus enim sensibus mens fame laborat, sicut ediuersò illis ieiunantibus ipsa hilaritate fruitur. Non vides q; & illæ quinq; filiæ Salpaad, quas dico quinq; sensuum allegoriam, è tribu Manasse natæ sunt, qui filius fuerat Iosephi, tẽpore senior, potẽtia iunior? meritò. vocatur enim ex obliuione, quod idem atq; sensus est. Reminiscentia verò sequẽda post memoriam sensetur, à qua Ephraim denominatur, qui interpretur frugifer. hoc enim fructu optimè alitur anima, videlicet pertinaci memoria. Loquuntur igitur virgines vt ipsas decet, Pater noster mortuus est. Mors autem reminiscentiæ, est obliuio. Et mortuus est ob nullam culpam suam. Rectè, nam obliuio nõ est passio voluntaria, sed externum quoddam accidens. huic non filij nati sunt, sed filiæ. quia vis memoriæ suapte natura efficax, mares procreat. Quod autem obliuiosum est, sopita ratione parit fœminas, quippe rationis expers. irrationalis autem partis animæ sunt filiæ quas sensus intelligimus, hũc Salpaad si quis à tergo reliquit præoccurrẽs, nõdum tamen

tamen Moſen curſu æquare valens,temperato mixtóq; vtetur numero quinto ſupra ſeptuagenarium, qui ſignificat ſenſitiuã intellectiuámq; naturã.quando ambæ ad generationem vnius irreprehẽſibilis ſpeciei conueniunt.itaq; admiror patientiam Rebecam,dum perfectam animam habenti,& aſperitates affectuum ac vitiorũ exuto hortatrix ſit vt in Charran aufugiat.dicit enim:Nunc igitur fili audi vocem meam,& ſurgẽs fuge ad Laban frairẽ meum in Charran,& habita cum eo dies aliquot, donec auertatur furor & ira fratris tui à te,& obliuiſcatur quid feceris ei.]Eleganter profectionem ad ſenſus,fugam appellat. nam reuera mens tũc fugitiua ſit,quãdo relictis familiaribus ſibi rebus intelligibilibus,vertitur ad contrarium ſenſibilium ordinem.Interdum tamẽ expedit eſſe fugitiuum, ſi hoc fiat nõ melioris odio,ſed propter vitãdas deterioris inſidias.quid igitur hortatur patientia?mirum quiddam & optabile.Siquando, inquit, vides iritatum exaſperatúmq; furorẽ aut irã in teipſo, aut quopiam alio,ſeruiente ingenio feroci brutóque,caue amplius etiam exaſperes.fortaſsis enim morſum infigeret immedicabilem:cura potius vt feruorẽ illum excãdeſcẽtiámq; refrigeres ac mitiges.nam ſi ad mãſuetudinẽ redierit,nihil cuiquã nocebit.at quomodo id oportet fieri? ſumpta in ſpeciem alia perſona & habitu alio,primùm obſequere eius voluntati,nihil cõtradicens:dic te eadem cum illo amare odiſſéq;.ſic enim placabitur. tum verò ſimulatione omiſſa,nihil amplius ab eo timens periculi,facilè reuerteris ad curã rerum tuarum.nã ideo Charran inducitur plena pecudibus,& habitatores eius pecuarij.Quis enim locus conuenientior eſſe poſſet brutæ naturæ,& eius curatoribus,quàm iſti ſenſus noſtri?Scitãte igitur meditatores:cuiates ſint,reſpõdent vera paſtores.Carrenos ſe eſſe. nam è ſenſu brutæ,ſicut è mente rationales,potentiæ proficiſcuntur. Percontante verò amplius,num norint Labanem,meritò aiunt ſe noſce.nam per colorẽ putantur omnes qualitates innoteſcere.colores autem & qualitates Laban ſignificat.& hic ipſe autẽ vbi perfectus fuerit,relinquet ſenſuum domũ,& animæ inquãtum animæ conſtruet,quam adhuc in laboribus & ſenſibus verſando imaginatur.dicit enim: Quando ego quoq; mihi domũ faciam?quando contemptis ſenſibus & ſenſibilibus,mentem & cogitationem habitabo,verſabórq; cum rebus ratione contemplandis,ſicut perquiſitrices rerum obſcurarum animæ,quę obſtetrices ſolẽt nominari.nã hæc faciunt propria tecta & promptuaria ſtudioſis virtutis animabus. Sed nullum munitius ædificium quàm timor Dei,qui habentibus eũ eſt pro arce inexpugnabili. Quoniam,inquit,timebãt obſtetrices Deum,fecerũt ſibiipſis domos. Egreſſa igitur è Carrẽſi agro mẽs,dicitur peragraſſe terram vſque ad agrum Sichem,& quercum illam proceram.Videamus quid ſit peragrare.Amor diſcendi eſt res ſuoptè ingenio curioſa,quovis vadẽs impigrè,introſpiciẽs omnia, nulla corpora,nulla negotia relinquẽda inſcrutata iudicãs. eſt enim à natura liguritor maximus ſpectaculorũ ſermonúmq;, vt non contentus patriis,peregrinos etiam lõginquósq; appetat.nam qui ſic affecti ſunt,abſurdum aiunt mercatores inſtitorẽsq; propter ſordida lucra traiicere maria,& totam terrã habitabilem oberrare,contempto æſtu ac frigore,ventis item vel nimiis vel contrariis, adhæc ſenectute, valetudine, amicorum conſuetudine,vxore,liberis,alíſq; plurimis domeſticis voluptatibus,patria,honoribúſq; ciuilibus,ſecura poſſeſsione patrimonij,& ſi quid aliud paruum magnúmve remorari eos poterat.propter pulcherrimã autem & per omnes difficultates petendam diſciplinã qua excolitur ratio,non traiicere omniá maria,omnes receſſus terrarum luſtrare diligenter ſcitãdo ſicubi ſit aliquid pulchrum viſu vel auditu,& cũ ingenti alacritate veſtigando, donec cõtingat quæſitis,deſideratiſq; potiri.Peregrinare igitur anima,& ſi libet de vno quoq; homine iudica, quid corpus ſit,quid agat aut patiatur,quid cogitationẽ ſenſus adiuuet,& quantum menti proſit.quid ratio, & quarum rerum interpres ad honeſtatem conferat,quid voluptas & concupiſcentia ſit,quid dolor & timor,quæ cõrra hæc valeant remedia,ſiue depulſiua,ſiue præſeruatiua.Quid imprudẽtia,quid intẽperantia,quid iniuſtitia,quid cæterorũ morborum multitudo, quos peſtifera malitia ſolet parere.& quibus modis hi poſsint arceri.ediuerſò quid prudentia,iuſtitia,temperãtia,fortitudo, ſagacitas,& in vniuerſum virtus omnis atque trãquillitas animi,& quomodo parãda ſint hęc ſingula.Perueſtiga & maximũ illum perfectiſsimúmq; hominẽ mundum hũc,diſpice & partes eius ſingulas,ſeiunctas locis,vnitas potentiis: tum quodnã ſit illud inuiſibile vinculum quo vniuntur & coaptantur ſibi inuicem. Quæ ſi quærenti non ſtatim ſe offerent,noli tædio laboris deſicere.nec enim per otium iſthæc percipiuntur, ſed multis magnisque laboribus paranda ſunt.Quãobrem cupidus diſcendi in agro Sichem cõſiſtit:quod nomẽ interpretatur humeri ſuppoſit

positio, & laborem significat: quia parte hac mos est baiulari onera. id enim & aliubi memoratur de hoc ipsa athleta in hũc modum: Supposuit humerum suum ad laborem, & factus est vir agricola. Itaque caue ô mens, ne vnquam languore succumbas, sed etiam si quid visum fuerit cõtemplatu difficile, id quod in te vim perspiciendi habet, aperi, & rem penitius introspice, collustrans omnia, ne quid te volẽtem inuitámve possit fallere cõniuentem per incuriã. Cæcus enim est somnus, vigilia cernit acutissimè. Tibi sufficiat, si datur assiduitate quod quæris assequi, & imaginatione comprehendere. Viden' vt & quercus procera in Sichem excreuit? per quam subindicatur firmum, solidum, nulla vi flectendum frangendúmve robur, quod viro ad perfectionem tendenti necessarium est ferendis laboribus: ne animæ tribunal nominatum Dina (vox hæc iudicium interpretatur) in potestatem veniat erumnosi laboris, insidiatoris prudentię. Nam Sichem qui loco huic nomen dedit, filius est Emoris, brutæ naturæ: (Emor enim asinus dicitur) qui deditus imprudentię, alumnus temeritatis impudentiæq́; iudicium mentis violare scelestus & corrumpere ausus est: nisi quod celeriter prudentię familiares discipuliq; Simeon & Leui, munitis prius rebus domesticis expeditionem fecerunt, & occupatos adhuc voluptario labore, nõ circunciso ab affectibus, repentè oppresserunt. propter oraculum enim, quod vetat meretricem esse inter Israëlis filias, hi virginem animam eripuerunt, fortiter contempto periculo. Videbantur enim non defore vltores violati fœderis, sed terror ille mox euanuit. mox enim res ipsa falsam opinionem coarguit. Est profectò seuera scelerum vltrix, & iniuriam patientium auxiliatrix iustitia, quę frustratur illudentes virtuti: quibus pessundatis, in virgineam integritatem restituitur, quæ videbatur constuprata anima. Videbatur inquam, nunquam enim corrupta fuit. nam vbi deest assensio, nec qui patitur verè patitur, nec qui præter animi sui sententiam lędit, reus est patrati facinoris.

*

PHIL

PHILONIS IVDAEI,

De congressu quærendæ eruditionis gratia.

SARRA vxor Abrahami non pariebat ei. Habebat autẽ ancillam Aegyptiã nomine Agar, dixítque Sarra ad Abraham: Ecce cõclusit me dominus ne parerem: ingredere ad ancillam meam, vt suscipias ex ea liberos.] Sarræ nomen interpretatur principatus meus. nam prudentia mea, tẽperãtia mea, & particularis iustitia, aut vnaquælibet virtus alia, quę mihi soli contigit, meus tantùm principatus est. imperat enim mihi obsequenti voluntariè, pro regina mihi per naturã apposita. Hãc Moses, quod mireris, & sterilem ait, & fœcundissimã, quãdoquidem frequentissimam omnium nationum ex hac progenitam fatetur. nam reuera virtus quantum ad res malas attinet, sterilis est: bonarum verò tam fœcunda, vt ne obstetricum quidem opem requirat, partu pręueniens earum operam. si quidem animátes stirpésq; per interualla semel atq; iterum vt plurimum in anno suos fructus afferũt, stato naturæ tẽporúmq; ordine: virtus verò continuè sine cessatione parit omni tempore, nõ infantulos, sed probos sermones, inculpata cõsilia, facinora laudatissima. Sed neq; diuitię possessores suos iuuant, ni vtantur eis: nec prudentiæ fœcunditas nobis proderit, nisi fœtus nobis vtiles pariat. illa quidẽ non dedignatur cõuictum coniugalẽ, sed non quivis maturus est tã laudato modestóq; cõiugio, qualibus satis sunt sponsalia, quæ spem nuptiarum celebrandarũ faciant. Ergo virtus principatũ tenẽs in anima mea, parit quidẽ, sed nõ mihi. nondum enim possum per ætatem liberos ex ea suscipere, actiones prudẽtes, iustas piásq;, propter multitudinẽ illegitimorum puerorũ, quos mihi vanæ opiniones enixæ sunt. Nam horum educatio continuæq́; de his solicitudines, cogũt legitimã & verè ciuilem sobolem negligi. Optãdum igitur vt virtus non solũ pariat, quæ alioquin etiam parit: sed vt & nobisipsis pariat, vt adepti semẽ eius atq; progeniem, felicẽ vitã exigamus. Solet enim illa soli Deo parere, primitias bonorũ quæ accepit gratè reddẽs ei qui semper virginẽ

vulnam

vuluam,vt Moſes loquitur,aperuit.ait enim,candelabrũ,archetypum illud exẽplar,ex vna parte lucere, videlicet ad Deũ verſa.cùm ſit enim ſeptima,ſex cauliculorũ media,bifariam in terniones diuiſorum,& latus vtrunq; ſtipantium,ſurſum ſplendorem mittit ad illud vnum,quod æſtimat lumẽ lucidiſsimum,& clarius quàm vt admittat mortales oculos.ideo non dicit Sarrã non peperiſſe,ſed negat eã cuiuis parere.Non ſumus enim idonei prolem ex virtute ſuſcipere, ni prius congrediamur cũ eius famula.Eſt autem ſapiẽtiæ famula muſica logicáq; qua liberaliter inſtituimur.ſicut enim in domibus veſtibula ſunt antẽ ianuam,& vrbes habent ſua ſuburbia per quę adeuntur:ita & ante virtutem artes liberales ſitæ ſunt. nam illa per hãc viam aditur. Sciendum autem quòd magnorum argumẽtorum magna eſſe conuenit etiam procemia.virtus autem eſt argumentũ maximum: habet enim materiã maximam , videlicet totam vitã hominum,meritò igitur non paruis vtetur procemiis,ſed grãmatica,geometria,aſtronomia,rhetorica,muſica , reliqua contemplatione logica vniuerſa,quæ ſignificantur per Agar Sarræ famulam,ſicut indicabimus. Dixit,inquit,Sarra ad Abraham: Ecce concluſit me dominus ne parerem:ingredere ad ancillam meã,vt filios ex ea ſuſcipias.] Corporum cum corporibus coitus,nihil aliud quàm voluptatem quærentes, ſemouẽdi ab hoc ſermone ſunt.eſt enim hic cõgreſſus intellectus virtutisq; libe ros ſibi quęrentium.quod ſi non cõtingat ſtatim tanta felicitas, diſcit tamen ille deſpõdere ſibi eius famulam & ſequeſtrã eruditionem.Vnde mirari libet verecundiã ſapientiæ,quæ non exprobrat nobis tarditatem gignendi,aut in totum ſterilitatem: quamuis oraculũ verè dicat quòd nõ pariebat, non propter inuidiam:ſed propter noſtrã memetipſorum culpam qui nõ eſſemus idonei. Concluſit,inquit,me dominus ne parerem.nec addit vocẽ illamNobis,ne videatur opprobrare infelicitatẽ aliis. Ingredere igitur,inquit , ad ancillam meã,mediarũ encyclicarum artium diſciplinam mediã , vt prius ex ea filios ſuſcipias. poſthac enim poteris etiam ex cõſuetudine cum domina genitis frui legitimis liberis. nam grãmatica hiſtorias quæ apud poẽtas ſcriptorésq; habentur te docendo, intelligentiã & multiplicem cognitionem tibi præſtabit,efficiẽtque vt contemnas figmẽta vanarum opinionum, dum ſpectas celebratas illas heroum & ſemideorũ calamitates. muſica verò cõmonſtrãs quid in rhythmis,quid in harmonia,quid in cantu diſcrepet , inconcinna

cinna ad concinnitatem reducet.geometria æqualitatis & proportionis ſemina indens in ſtudioſam animã, per cõtemplationem elegantiæ perpetuã,inſeret amorem iuſtitiæ. rhetorica & mentem ad cõſiderandum acuẽs, & ſermonem ad proferendas cogitationes exercens,rationalem verè faciet hominem, curãs id quod illi proprium eximiúmque à natura donatum eſt.dialectica rhetoricæ germana gemellâq;.vt quidam aiunt , falſos ſermones à veris diſcernens,& ſophiſmata perſuaſibilia redarguens,magnum morbum animæ deceptionem perſanabit. In his & ſimilibus verſari ac præexercitari profuerit. fortaſsis enim contingere nobis poteſt quod multis contigit,vt per famulas in reginarũ virtutum familiaritatẽ nos inſinuemus. Videnʼ vt & corpus noſtrũ nõ prius ſolidis & lautis cibis vtitur quàm in pueritia nutritum ſit ſimplicibus & lactariis:ad eũdem ſanè modum exiſtimãdum eſt animæ quoq; pueriles cibos præparatos,artes liberales,& contẽplationes ſingularum propriasperfectiores autem & qui verè viros deceãt eſſe virtutes.Cæterùm huius mediæ diſciplinæ præcipuas formas per duo ſigna diſcimus,per genus & nomen:ſiquidẽ Aegyptia genere, nominatur Agar.hoc autẽ interpretatur inquilinus.neceſſe eſt enim vt qui choreas encyclicarũ contẽplationum frequentat, & multiplicẽ eruditionẽ ſectatur, terreno Aegyptióq; ſit adſcriptus corpori, cũ & oculis ad lectiones opus habeat,& auribus ad auſcultandũ & reliquis ſenſibus ad tractãda ſenſibilia ſingula.nã ſine iudicatiuo iudicari aliquid natura nõ patitur. iudicatur autẽ per ſenſum ſenſibile, itaq; ſine ſenſu non poteſt quicquã percipi in hoc mũdo ſenſibili, quæ magna ex parte eſt philoſophãdi materia. ſenſus porrò eſt animæ pars magis corporea,radicata in totius animæ conceptaculo : quod vas Aegyptus figuratè nominatur. hæc eſt forma generis,quã ancilla virtutis habet.iam alteram, ſcilicet nominis,qualis ſit conſideremus. mediam diſciplinam inquilinæ ius habere contigit.nam & ſapientia & quælibet virtus eſt ſcientia, ſed ciuis & reuera huius vniuerſitatis indigena ſola ex omnibus:reliquæ diſciplinæ ſecundum & extremũ ordinem adeptæ,mediæ cenſentur inter ciues & hoſpites.ad neutrũ enim genus in totum pertinẽt,& cum vtroq; habent commune nõnihil. nam inquilini conuerſatione cum ciuibus fruũtur:ſed quia non eſt eis certum fixúmq; domiciliũ,cenſentur inter exteros.Sicut,opinor,adoptiui filij,quatenus hæredes ſiunt pro natiis æſtimãtur:quatenus aliunde nati ſunt,pro alienis.itaq; ſicut

se habet hera ad ancillam, matrona ad cõcubinam, ita se habet virtus Sarra ad disciplinã Agar. iure igitur Abrahamo contemplationi scientiæque dedito virtus Sarra pro vxore fuerit: Agar verò id est vniuersa encyclopædia, pro pellice. Ergo qui prudentiã discit à præceptoribus, Agarem non reiiciet. est enim valde necessaria primarum disciplinarũ possessio. Quod si quis paratus est certamina pro virtute subire, & indefessus exercet se continuè duas matronas ducet, ac totidẽ ancillas pellices. singularũ autẽ diuersa sunt ingenia. matronarũ altera, sanissima optimè cõstituta pacatissimáq; motio, ex re Lia nomẽ habet. altera coti similis Rachel vocatur. ad quã intellectus certaminis exercitiisq; cupidus se arterès acuitur. interpretatur autẽ visio profanationis, nõ quòd profanè videat, sed cõtrà: quia visibilia sensibiliáq;, collata cũ immortali natura inuisibili & intelligibili, non religiosa sed profana esse iudicat. nã cum anima nostra bipartita sit, partim bruta partim rationalis, vtriq; sua virtus est, Lia rationali parti, Rachel irrationali. exercet enim nos altera per sensus & rationis partes, vt contẽnamus omnia cõtẽnenda, gloriam, diuitias, voluptatẽ, quæ vulgus hominũ suspicit, & magna contentione persequitur, corrupto auditu cæterorúmq; sensuum iudicio. Altera verò docet, vt inæqualẽ asperámq; viã, studiosis virtutis animabus inaccessam deuitemus, & ineffesè pertritam à populo, stratámq; incedamus. nusquã lalẽre vestigio. Necesse est igitur vt prioris ancilla sic eloquẽdi facultas, & argutatio sophistica, pstigia faciès per cõiecturas quasdã persuasibiles. Alterius verò, illa victus ratio quæ cibũ potúmq; requirit. nam earum nomina, Zelpha & Balla, extant in sacris literis. Zelpha idem sonat quod oris iter, & eloquendi facultatẽ significat. Balla verò deglutitionẽ, quæ est mortalium animalium præcipuũ firmamẽtum & summè necessarium. ab hac enim sustinentur corpora, & vitę rudentes ab hac religati sunt ceu crepidine. Cùm his igitur omnibus potẽtiis meditator ille habet cõsuetudinẽ, cum alteris vt ingenuis & ciuibus, cum alteris, vt ancillis & pellicibus. Expetit enim Liam, id est motum, qui sanitatẽ in corpore, in anima honestatem & iustitiam operatur. Rachelem etiam diligit, colluctans cum affectibus, & exercens se ad temperantiã, resistẽnsq; omnibus rebus sensibilibus. Duobus enim modis vtilitatẽ capimus, dum vel in pace bonis fruimur. vel in bello mala profligamus arcemúsq;. Per Liam antiquissima & prçcipua bona percipimus: per Rachelem, velut ex hostib

hostibus manubias. Huiusmodi est cum his matronis consuetudo. Opus habet nihilominus etiam Balla deglutitione meditator noster, sed vt ancilla & pellice. nisi enim edat & viuat, bene viuere non potest: quandoquidem indifferentia semper melioribus pro fundamento sunt. opus habet Zelpha quoq; differendi facultate, vt ratiocinatio duabus rebus in vnũ collatis absoluatur, ex eogitationis fonte, & riuo inde promanante per vocis organũ. Verũ isti pluribus vel vxoribus vel cõcubinis vsi sunt, vt in sacra scriptura legitur. At cùm Isaac nõ plures vxores, nõ pellex vlla, sed cõiux vnica quam virginem puellã duxerat, est perpetua vitę socia. cur ita? quia virtus quæ dicitur, qualis Abrahami fuit, pluribus eruditionibus indiget, legitimis iuxta prudentiam, adulterinis iuxta disciplinas quas liberales vocamus. itidem quæ per meditationem absoluitur, quod genus virtutis Iacob sectatum apparet. meditationes enim constant ex compluribus variis dogmatibus, antecedentibus, cõsequentibus, citius aut serius occurrentibus, & labores nunc minores nũc maiores exhibentibus. At genus à seipso doctum, in quo Isaac censetur, optimam inter omnes bonos affectus lætitiã simplicem, meram sincerámque sortitum est, nec meditatione vlla nec doctrina indigens, ad quas parandas non solũ matronis scientiis, sed & illis alteris pellicibus opus est. Cùm em̃ Deus sciẽtias sine præceptore cẽlitus impluit, impossibile est delectari ampli' ancillis & concubinis artibus, & teneri desiderio, tãquam filiorum dogmatum illegitimorum. Siquidem dominę reginæque virtutis maritus appellatur, cui tãtus honor contigit. ea Latinè patientia, Hebraicè Rebeca vocatur. Nam quisquis naturæ suę felicitate & fœcunditate animæ sine labore sapientiam assecutus est, nullum profectum requirit amplius. habet enim in prõptu perfecta dona Dei inspirata per illas antiquas Gratias, quæ sibi optat perpetua. Et hoc est, opinor, cur ille autor omnis beneficentię, volẽs ratas suas gratias ei qui acceperat, vxorem despõdet patientiam. Reminiscentia tamen secũdum à memoria locum tenet, & reminiscens à memore. nam ille similis est vtenti constanter bona valetudine, hic recolligenti se post ægritudinem. Nam obliuio morbus est memoriæ. Quisquis autẽ reminiscitur, necessum est, vt oblit' prius fuerit quorũ meminerat. Memoriã sacra scriptura Ephraim nominat, quã vocem fertilitatem fructuũ interpretari licet: reminiscentiã autẽ ex oblinione Manassem vocant Hebræi. sic enim anima memoris profert

ceu fructũ quę didicit,nihil eorum amittens:reminiscentis autẽ,ex obliuione euadit, qua priusquã admoneretur, tenebatur. itaq; memori marito vxor cohabitat memoria: obliuioso pellex reminiscentia,Syra genere,iactabũda & arrogans.nã Syria sublimitas interpretatur. huius cõcubinæ reminiscentiæ filius est Macheir vt appellãt Hebræi,ac si Latine dicas,patris.nã qui reminiscuntur,putãt à patre intellectu se cõmonefieri,nec reputant secum,quòd is ipse aliquãdo admisit in se obliuionem, nõ facturus,si habuisset in potestate memoriam.Scriptũ est enim: Nati sunt filij Manassę,quos peperit ei cõcubina Syra,primum Macheir,qui genuit Galaad.Nachor quoq; frater Abrahã duas mulieres habuit.vxorẽ & pellicẽ.vxoris nomen Melcha.Ruma verò pellicis.sed nõ historicam genealogiã contexit legislator sapiẽtissimus,quod absit vt quisquã sanus suspicetur:magis rerũ animæ profuturarũ est hęc narratio.quòd si hæc nomina vertãtur in linguã nobis vernaculã,quid sibi velint apparebit.age igitur scrutemur singula.Nachor idẽ est quod luminis requies Melcha quod regina.Ruma significat videntẽ aliquid. Ergo lucẽ habere in mente bonũ est.quod autẽ quiescit & cessat immotum,imperfectum bonum est.nã mala quiescere expedit,bona verò moueri.Quid enim prodest cessare bonum tibicinem aut citharistam,aut in vniuersum quemcunque artificem suam artem non exercere?nam sine actione sola contẽplatio scientibus ad nihil est vtilis.nec enim pãcratiasta, pugilve aut luctatur ex arena protrusus vllum fructum è studio suo referet: neq; absolutus cursor,si corripiatur à podagra, aut alioqui laboret morbo infesto pedibus.lumen autẽ animæ,solari simillimũ est scientia.nam sicut oculi splendore, sic mens illustratur sapientia, & vsq; acutius cernere assuescit inuncta nouis semper cõtemplationibus. Itaq; luminis quies Nachor interpretatur:& meritò. Quatenus enim Abrahamum cognatione attingit, sapiẽtię luminis factus est particeps.quatenus autẽ nõ est comitatus peregrinãtem à creatura ad creatorẽ, à mundo ad mundi opificem, claudam & parum integram scientiam acquisiuit, restitantem cessantémq;,vel potius humi defixam more statuæ. Non demigrat enim è Chaldaica regione, hoc est non desistit ab astronomicis speculationibus, creaturã magis colens quàm opificem, & mundum magis quãm Deum:imò mundũ ipsum Deum esse credens, non omnipotentis opificium. Melcham autem ducit vxorem,non fortunatam aliquam reginam latè imperitantem

natio

nationibus aut ciuitatibus.sed appellatam tantùm communi cum ea vocabulo.Quemadmodũ enim Cælum, eò quòd inter omnes creaturas præmineat,regem sensibilium non incõuenienter quis dixerit sic & scientiam rerũ cælestium, cuius professores habentur Chaldæi & astronomi, reginam scientiarum ipsi vocant propter excellẽtiam.Hæc igitur est matrona,concubina verò videns vnũ aliquid,vel vilissimum. Proinde optimo generi cõtigit videre,quod est optimum, nempè eum Qui est. Nam Israël videns Deũ interpretatur.Secundaria verò cupienti secunda sors obuenit,spectare cælum sensibile, stellarúmque ordinem decẽtissimum,& choream verè musicam. Tertij sunt quidam disceptatores,qui naturas præstãtissimas sensibilium intelligibiliúmq; ne attingunt quidem,tãtùm circa parata ista sophismata tempus cauillando terentes.Horum concubina est Ruma,videns aliquid vel minutum,quia non possunt potiora scrutari,vnde aliquam vitæ vtilitatem capiãt. Nam sicut apud medicos quæ dicitur logoiatria multum abest vt ægrotos adiuuet:remediis enim & chirurgiis & diætis,non verbis morbi curantur:sic & in philosophia verba tantùm quidam venditant & venãtur,vitam autem morbis refertam curare nec possunt nec volunt:nec pudet eos à teneris annis ad vltimam vsque senectutem sententiolas frigidas oppugnare propugnaréque, tãquam felicitas in nominibus verbisq; & in immodica inaniq; curiositate sita sit,ac non potius in componendis moribus: qui sons si bene se habeat,exulant vitia,virtus restituitur. Vtuntur tamen concubinis,id est,opinionibus dogmatibúsq;, etiam mali homines:quandoquidem scriptura dicit,quòd Thamna concubina Eliphæ,filij Esau,peperit Eliphæ filium Amalec. Egregia nepotis degeneratio.ea magis apparebit,si non tam de homine hæc intelligantur quàm de anima,& quasi anatomica ratione considerentur.brutus enim & immoderatus impetus affectuũ appellatur Amalec:quod interpretatur populus elingens. sicut enim vis ignis absumit obiectam materiam, eodẽ modo & affectus excandescens abligurit corrumpitq; quicquid inuenit obuium.huius affectus pater Eliphas iure censetur. nã hæc vox interpretatur Deus me dispersit.An non quàprimùm dissipatur & reiicitur anima à Deo,statim hic brutus affectus nascitur?nam perspicacem & religiosam mentẽ,ceu generosam vitem propagat,radices extendens in æternitatẽ,& vbertatem ei donans ad vsum fructũ virtutũ.& hoc est quod Moses precatur:

Inducens plantabis eos:vt non intra vnũ diem arescar, sed immortalis longæuáq; fiat Dei plantatio.Nam iniustã impiámq; animam fucatam à seipso longissimè,dissipat in locũ voluptatum,concupiscentiarum.& facinorum:qui locus impiorũ vocatur,aptius quàm ille fabulosus apud inferos.reuera enim infernus nihil aliud est quàm vita miseri,scelerati,execrãdiq; hominis.Extat autem & aliubi hoc verbum in sacris literis, Quãdo diuisit altissimus gẽtes,& dispersit filios Adam,terrenos mores omnes:quos nullius cælestis boni vidẽdi cupidos abegit,dispersos extorres & exules.nullus enim malus vel domũ habet vel ciuitatẽ,vel vllum societatis ius,sed instabilis dispergitur, passim vagus errabundúsq;,nusquã valens subsistere.Suscipit igit malus è cõiuge malitiam filiã,è concubina verò affectionem. Intellectui enim tota anima quasi coniux est vitæ socia, quæ si culpabilis est,parit vitia.corporea verò natura pellex videtur, quę affectiones gignit.Nam voluptates ac cõcupiscentiæ habitãt in corpore.mulier ipsa Thamna nominatur, ac si dicas defectus fluctuãs.deficit enim & languescit affectu anima, motũ & iactationem magnã sumẽs à corpore, propter coortã grauẽ tempestatẽ ex immoderato impetu.Caput autẽ tanquã animãtis omnium dictarũ partium,Esau est prĩceps generis, qui modò factura,modò quercus interpretatur:quercus, quia rigidus, inexorabilis,inobsequẽs,duræ ceruicis, amẽtiam in consilium adhibens.verè quernus homo.factura verò,quia figmentum & fabula est vita insipiens,plana tragico fastu, irrisione mutua, cauillisq; comicis,nihil sani habẽs,mẽdax & à veritate aliena, qualitate carentem,inuisibilẽ informémq; naturã non adsis faciẽs, quã Meditator deamat.Testis est Moses,dicẽs: Erat Iacob simplex,domum habitans.Itaq; huic contrarius sine domo est, figmẽtorum,poëmatum,& fabulosarum nugarum amicus,vel potius ipse ludus & fabula.Hactenus de studiosi intellectus cũ coniugibus.concubinisq; cõgressu.quantũ fieri potuit, dictum est.attexenda sunt reliqua &scrutãda quæ deinceps sequuntur,

Obediit,inquit,Abraham verbis Sarræ.] Necesse est enim vt discipulus monitis virtutis obediat.non omnes enim præfectis suis obediunt,sed quotquot vehemẽter amãt scientiam.nã penè quotidie plena sunt theatra & auditoria: & philosophi sine respiratione de virtute copisè verba faciunt,sed quęnam est horum sermonum vtilitas?cùm enim deberent attendere, auocantes animum quidam de nauigatione ac negotiatione, quidam

dam de agricultura & reditibus,quidã de honoribus & repub. quidam de lucris ex opificiis,quidã de plectendis inimicis,quidam de amoribus,omnes de aliis rebus cogitant:vt quantũ ad rem præsentẽ attinet surdi sint,corpore tãtum occupãtes suum locum.peregrinãtes animo,& nihil differẽtes à statuis ac imaginibus.quod si qui attendunt etiam, tantisper dum sedent audiunt.post discessum non meminerunt quicquã amplius: quippe qui venerãt vt auribus voluptatem caperẽt potius quàm vtilitatem aliquã.itaq; anima eorum nihil potuit vtero cõcipere, sed quamprimùm voluptas illa auditus cessauit,euanuit & attẽtio.Tertium genus est eorum,qui recentẽ adhuc dictorũ tenẽt memoriam,sed sophistæ cõperiuntur non philosophi. horum laudatur oratio,vita vituperatur.possunt enim dicere optima, sed nõ possunt facere.Itaq; rarus est inuentu attentus, memor, qui malit facere quàm dicere:quæ omnia testantur sacræ literæ de scientię cupido his verbis:Obediit voci Sarræ. non enim solùm audire,sed exaudire inducitur.quo vocabulo assensus & obedientia significatur aptissimè.nec absurdè dictum est illud Voci,& non loquenti Sarrę obeditum.proprium enim discẽtis est,audire vocẽ verbáq;. per hæc eñ sola discit.at quisquis meditatione virtutem non doctrina parat,nõ verba, sed quid dicatur attendit,vitam quoq; præceptoris imitans laudãdis actionibus.narratur enim de Iacob,qñ ad gentilitias nuptias mittitur,Exaudiuit Iacob matrem & patrẽ suum, & profectus est in Mesopotamiã.non dicit vocẽ nec verba exaudita.decebat enim meditatorẽ hunc vitæ imitatorẽ fieri,non sermonũ auditorem, hoc enim discẽtis est illud parantis se certamini,vt hinc quoq; meditantis & discentis appareat differẽtia,dum alter prĕceptorem,alter præcepta sequitur. Assumpsit igitur Sarra vxor Abrahami Agar Aegyptiã ancillam suã,post annos decẽ quàm habitare cœperunt in terra Chanaan,& dedit eã suo marito vxorẽ.] Inuidum,amarulentũ,malignũ suaptè natura est vitiũ: ediuersò virtus res mitis,benigna,socialis,omnibus modis parata generosis animis prodesse vel per se vel per alios.nunc igitur nõ valentibus nobis è prudẽtia filios suscipere,suã despõdet famulam,encyclopædiã inquã,siue orbem disciplinarũ liberalium, tantũnon sequestram agens & sponsæ ornatricẽ.legimus enim ꝙ ipsa suo marito hãc vxorem in manũ tradiderit. Hic quærẽdum occurrit,cur denuò Sarrã dicat vxorem Abrahami,quod iam sæpe antea docuerat.non enim affectat tautologiam prolixę

lixæ orationis insigne vitiũ. Quid igitur dicendum? Quoniam ancillam prudentiæ liberalem eruditionem desponsatã narrat scriptura, ait eam non oblitam cõditionis & officij quod debebatur dominæ sed meminisse & illa sit matrona & vxor legitima, ipsa verò propter necessitatem ad tẽpus assumpta. id quod accidit omnibus discendi cupidis. qui expertus est, idoneus testis erit. Equidem cum primùm cœpi stimulari amore philosophiæ, admodũ iuuenis consuetudinẽ habui cũ vna ex eius pedisequis grãmatica, cuius partus, scribendi legendiq; facultatẽ, & narrationes poëtarũ, dedicaui eius dominæ, ac rursam cũ altera cõgressus geometria, delectatus eius pulchritudine, vt cuius mẽbris nihil esset moderatius aut castigatius, nihil ex ea natũ abscondi, sed bona fide representaui ac donaui matronæ. tertiã quoq; solicitaui. erat aũt concinna, modulata, cõposita, Musica nomine. ex hac genui colorationes diatonicas, & harmonicos cõiunctos disiunctósq; cãtus, pertinẽtes ad diatessaron, diapente, diapason symphonias. ne hæc quidẽ cælaui, quò magis ditesceret vxor legitima, aucta numeroso famulitio. Sũt enim qui ancillarum illecebris inescati. paruipenderunt heram philosophiam, & cõsenuerunt quidam in poëmatibus, quidã in delinia tionibus, qui iam in colorum tẽperaturis, alij in aliis rebus innumeris, nõ valentes sese ad matronã recipere. habet enim vna quæq; ars suas elegãtias quibus alliciat, quibus delectati quidã capiũtur, obliti promissorũ, quæ sibi interceserũt cum philosophia. sed qui à pactis non discedit, vndecunq; parat quibus dominæ placeat. meritò igitur scriptura fidem eius celebrat, affirmans nunc quoq; vxorẽ Sarram esse. etiam quãdo ipsa volente libẽtéq; maritus ancillã duxit in thalamũ. atqui sicut liberales artes cõferũt ad quærẽdam philosophiã, ita philosophia ad parandam sapientiã. Est enim philosophia meditatio sapiẽtiæ, sapientia verò scientia rerum humanarũ diuinarúmq;, & causarũ insuper. ergo sicut encyclopædia philosophiæ seruit, sic philophia sapiẽtiæ. at philosophia docet nos cõtinere linguã, ventrem, & ea quæ sub vẽtre sunt. hæc quãuis per se expetenda, augustiora tamen fiunt, quãdo in honorẽ Dei & causa religionis, exercẽtur. oportet igitur nos esse memores dominæ, dũ famularum eius procos agimus. & quãuis harum mariti dicamur, illa nobis matrona sit, etiamsi nõ dicatur. Traditur autem hæc noua nupta nõ statim postquam in Chananæam terram ventũ est, sed morato in ea iam per decennium, hoc quid sit, non obiter

ter dispiciendum est. Mox à natiuitate anima nostra coalitia tantùm affectibus vtitur tristitiis, doloribus, timoribus, cõcupiscẽtiis, voluptatibus. qui per sensus in eam obrepũt, priusquã ratio queat à bonis mala discernere, & quantũ altera distent ab alteris cognoscere. nimirũ quasi somno etiam tum grauata, & vix reeludẽs oculos. procedente verò tempore, cùm pueritiam egressi attingimus adolescẽtiam, statim geminæ stirpes ex vna radice nascũtur, virtus & vitiũ. quas licet ambas intelligamus, vtiq; alteram eligimus, generosi virtutẽ, vitium contrarij. His prius præstructis, sciendum affectus per Aegyptum significari, vitia per terrã Chananæã. itaq; meritò populus ex Aegypto in Chananæam ducitur. nã homo, vt dixi, ex quo natus est, Aegyptios affectus incolit, radicatus in doloribus & voluptatibus. deinde ceu in coloniam migrat ad vitia, ratione iam cernente acutius, & bonũ malúmq; intelligẽte, maluntamen eligente, quod multum mortalitatis habeat, quæ malo est propria, sicut contrarium bonũ ad Deum pertinet. Has natura voluit esse patrias ætatibus, puerili affectum Aegyptũ, pubescenti vitiũ Chananitidem. At sacra scriptura licet nõ ignara patriarũ humani generis, submonet nos quid agendũ, quidve vtile, præcipiens vt odio habeamus gẽtium leges institutáq;, his verbis: Et locutus est dominus ad Mosen, dicens: Loquere filiis Israël, & dices ad eos. Ego dñs Deus vester. Iuxta consuetudinem Aegypti in qua habitastis nõ facietis, nec in legibus eorũ ambulabitis. Iudicia mea facietis, & iuxta morẽ regionis Chanaam, in quã ego introducturus sum vos, nõ facietis. Præcepta mea facite, & ambulate in eis. Ego dominus Deus vester. Custodite omnia præcepta mea & iudicia mea, & facite ea. Qui fecerit ea, viuet in eis. Ego dñs Deus vester. Custodite omnia præcepta mea, & iudicia mea. Ergo vera vita cõsistit in dei præceptis & iudiciis; adeo vt mores impiorũ adferant pernicie m. quidam autẽ non perpẽdunt affectus & vitia, vnde impiorum & facinorosorum multitudo exoritur. Ergo post exactum in Chananæa terra decennium Agarem ducamus, quãdo iam rationis participes, noxiã suaptè natura ignorãtiã & ineruditionẽ didiscimus. aliquantò post in numero perfecto denario legitimo eruditionem profuturam concupiscimus. Rationem autem denarij numeri diligenter exquisiuerunt musicorum filij, laudaram non mediocriter etiam à Mose sacratissime: qui ad hũc numerum refert res pulcherrimas, vota, primitias, oblationes sacerdotũ perpetuas,

obseruationem paschatis,propitiationem,redeuntem quinquagesimo quoq; anno remissionem,& restitutionẽ in integrum, apparatum tabernaculi dissolubilis,aliàq; innumera, quæ memorare prolixum fuerit,tantùm potiora non silebimus. Ante omnia Noë illum,qui primus in sacra scriptura iustus pronunciatus est,à protoplasto inducit decimum, nõ ad indicandã annorum multitudinem,sed vt apertè doceat:quòd sicut denarius numerorũ qui deinceps vnitatem sequũtur est perfectissimus: ita iustitia in anima reuera finis est vitæ actionum.nam ternio per seipsum multiplicatus vt faciat nouenariũ,res bellicosa habetur in oraculis:superuenientes autem vnitas ad explendum denarium amica existimatur.id colligitur ex nouẽ regnis,quãdo ciuili bello quatuor affectus contra quinq; sensus insurrexerũt, & totam animam quasi ciuitatẽ adduxerunt in ruinæ vastitatis periculum,quod sapiens illæ Abraham decimus cum suorũ manu superueniens sustulit.hic pro tempestate trãquillitatem, sanitatem pro morbo,vitam,si verum fatendum est,pro morte attulit fauente Deo victoriam assecutus,ob quam gratus obtulit ei decimas. quin & pecudum omnium quæ sub virgam, id est,disciplinam veniunt,& quæ sunt cicuris mãsuetiq; generis, decimas lex segregat,iubẽs vt cõsecrentur: vt tam multis exẽplis discamus quàm familiaris Deo sit denarius, nouenarius verò numerus mortali nostro generi. nec tantùm animalium, verùm etiam omnium terræ fructũ decimæ exigũtur primitiarum nomine.Omnes,inquit decimæ,siue frugũ,siue arboreorũ fructuum,consecratæ sunt domino: & omnes decimæ boum ac ouium,& omnis pecoris quod sub virga numeratur,decimæ sanctæ erũt domino.Videu' vt etiã de hac mole nostra corporea verè terrena & lignea,primitias imperat?nam vita,salus,incrementũ,sanitas,per diuinã ei cõtingunt gratiã.Viden' vt etiam de brutis quæ nobis insunt animalibus, hoc est sensibus,idem præcipitur?nã visus,auditus,odoratus,gustus tactúsq;, diuina sunt munera,gratiarũ actione dignissima. Verùm non ob hæc solùm terrena,lignea,corporea,nec ob brutas animãtes,sensus videlicet,benefactorẽ laudare docemur:sed & ob mentem,quæ propriè homo est in homine, potior in deteriore, immortalis in morti obnoxio,ideo vt puto,primogenita omnia sibi consecrauit,pro quibus decimã Leuiticam inquã tribum accepit, vt essent,qui conseruarent custodirẽtq; sanctitatem & religionẽ ceremoniarum,quæ ad Dei cultum referuntur. nam præcipua nostri

nostri pars est ratio,& dignum est,vt intelligentiæ,solertiæ,sagacitatis,prudẽtiæ,& cæterarũ eius potentiarũ,offerantur Deo primitiæ:qui has dotes cumulauit largiter. hac occasione permotus ille meditator inter precandum ait: Omniũ quæ mihi dederis seponã tibi decimas. Et oraculũ quod post victoriales præces scriptũ est,quas ille à seipso cõsecratus sacerdos Melchisedec precatur:Dedit,inquit,ei decimas omniũ,de sensibus bene sentire,de verbis bene dicere,de mente bene cogitare. Pulcherrimè igitur simúlq; necessariè per speciem enarrationis, qñ cælestis illius & diuini alimenti monumentũ in vrna aurea consecratũ est,ait:quòd Gomor erat decima pars trium mensurarum.In nobis enim ipsis tres mensuræ videntur esse, sensus, ratio & mens.sensibilia sensu,verba & orationes ratione, intelligibilia mẽte metimur.de his singulis tribus mẽsuris primitiæ sunt offerendæ quasi quædã sacræ decimæ.vt & sermones & sensus & intellectus inculpabiliter sanéq; iuxta Deũ se habeãt. hæc enim demũ vera est iustáq; mensura, nostræ autẽ falsæ iniustæq;, meritò igitur & in sacrificiis decima pars mensuræ similæ cum victimis in altare infertur,manẽte nobis reliquo nouenario numero. huc facit & quotidianũ sacerdotũ sacrificiũ, His enim præceptum est,vt decimam partem ephi similæ semper offerant. Didicerant enim trãscenso nouenario sensibili existimato Deo,decimum & solum verum verè colere. in nouẽ enim partes mundus distribuitur,octo in cælo, supremum orbem & septem reliquos erraticorum siderum similes cursus habentium: nonam autem terram cum aqua & aëre. Horum enim vna est cognatio,varias mutationes recipientium.Vulgus autem has nouem partes & compactum ex his mundum colebat:at vir perfectus superiorem his opificem earum Deum decimum.emergẽs enim super omnia eius opera desiderabat artificẽ ipsum,supplex eius cultor fieri cupiẽs. ideo decimas perpetuas decimo illi qui solus æternus est,dedicat sacerdos, quod propriè animæ pascha dicitur,omnium affectuum,& omnium sensibilium trãsitus dum properat ad decimum illud quod est diuinum & intelligibile.scriptum est enim:Decima mensis decimi sumat vnusquisq; agnũ per domos singulas: vt à decima illi decimo consecrentur victimæ seruatæ in anima duas è tribus partes illustratas habẽre, donec in totum versa in splendorem cælestem,velut luna toto orbe fulgida, per duas septimanas aucta,non solùm custodire,sed & sacrificare iam valeat integras

tegras & inculpatas hostias,id est,propitiationes. hoc enim sit mensis decima,anima illum decimum Deum inuocãte supplici-ter,edocta quàm humiles & nihili creaturæ sint,& quàm immenso interuallo excellat inter omnes eas ille Ingenitus. qua propter propitius vel absq; propitiatione fit seipsos dãnantib' & contrahentibus,non iactabundis & fastu turgidis.hæc est remissio,hæc libertas absoluta animæ, pristinũ errorem excutiẽtis,& transeuntis ad nunquã errantem naturam,redeũtisq; ad sortem quã olim acceperat,cùm magnificè spiraret,& vigeret honestis laboribus: tunc enim eius certaminibus delectatum illud sacrũ verbum,dedit ei præmium eximiũ sortem immortalem,& ordinem in genere incorruptibili. hoc & ille sapiens Abrahã supplex orat,immittẽte incẽdio,verbotenus quidẽ terræ Sodomiticæ,re autẽ animæ bonorũ rerum sterilis & orbatæ rationis oculis:vt si inueniatur in ea denarius ceu reliquiæ quædam iustitiæ,detur ei venia. Orditur autem supplicationem à remissionis numero quinquagenario, & in denarium desinit, extremam redemptionem. & hoc est cur mihi videtur Moses quoq; post tribunos cẽturiones,quinquagenarios præfectos,postremò decuriones eligere:vt ii mens nõ possit per seniores ordines proficere,saltem purgetur per vltimos.Pulcherrimũ documentum etiam illius studiosi seruus didicit, quãdo mirifica legatione fungens per seipsum sapienti petebat in vxorem patientiam virtutem cognatissimam.decem enim camelos assumit,in denarij,hoc est rectæ institutionis memoriam, quòd haberet herum multorũ experimẽtorum memorem,sumit & de bonis herilibus,nõ argẽtum aurùmve,aut aliquam materiem corruptibilem:hæc enim Moses bona nũquam diceret:sed illa germana quæ solius sunt animæ viatico negotiationiq; destinat,doctrinã,profectum,studiũ,desiderium,zelũ,diuinationẽ, prophetiam,amorem bonorum operũ: quibus rebus exercitatus assiduè,iam velut ex alto portũ aspiciens, promet inaures duas,singulas drachmam pendentes,& armillas pondo aureorum decem,quas tradat puellæ offerenti hospitium.ô diuinum ornamentum,drachmam esse auditionem,pondus propter vnitatis naturam indiuisibile:auditus enim non debet cuiquã vacare,nisi vni verbo,quod virtutes vnius solius Dei decẽter exprimit:armillas autẽ aureorum decẽ. nam sapientes actiones perfectis numeris firmantur,quarũ vnaquæq; auro pretiosior est.Talis est & illa per optimates viritim facta collatio, dũ anima

ma ornatu accepto à philosophia festũ dedicationis ageret.deo doctori & præceptori agens gratias.acerrã enim aurearum decem plenam aromatibus dedicat,vt vaporem è prudentia cæterisq; virtutibus exhalantem,ille solus sapiens diiudicet.quo sacrificio vbi litatum fuerit, Moses sacrum hymnum accinet dicens: Hausit dominus odorem suauitatis. olfacere ponens pro assentiri.non habet enim ille formam humanam , nec naribus aliisve partibus instrumentalibus indiget. Paulò pòst autem & Dei tabernaculum è decem auleis cõstare dicet.nam totius sapientiæ compages numerum perfectum sortita est denarium. sapientia porrò aula est regia regis omnipotentis qui solus imperat omnibus.hæc est domus eius intelligibilis, altera verò sensibilis mundus hic.quandoquidem & aulæa cõtexta sunt ex rebus quatuor elementa significantibus,videlicet byssò , hyacintho,purpura,& cocco,quæ illa numero referunt. Byssus terram significat ex qua nascitur. hyacinthus aërem nigricantem suapte natura:aquam purpura , quòd hæc tinctura è mari petatur, aliter dicta conchilium.postremò ignem color coccinus,cui simillimus est.Rursum Aegyptum rebellem,quando aduersariã mentem venerata regni traditis insignibus eam ornauit solio, sceptro,diademate, decẽ plagis castigãt ille rerũ arbiter omnipotens.Idem sapiẽti Abrahamo pollicetur,nec plures nec pauciores,sed decem gẽtes se delerturum,& harum agros daturum se illius posteris:denarium ducens idoneum ad omnia, tam ad honorem quàm ad pœnam,tã ad laudem quàm advituperium. verùm ista quorsum memorare pergimus,cùm sacram illã diuinámq; concionem x.in vniuersum præceptis Moses absoluerit? quæ sunt capita iuris diuini in leges plurimas partiti,radices,initia,fontes perennes mandatorum,iussa vetitáq; cõtinentium,ad vtilitatem illorum qui ea recipiunt.meritò igitur decennio post quàm è Chaldæa migratum fuerat,cum Agar contrahitur cõnubium. nec enim statim vbi ratione vti cœpimus, languente adhuc mente artes liberales appetere possumus, sed confirmata iam vi intelligendi atq; solertia,quando non superficietenus quasi aliud agẽdo,sed firma certáq; sententia res complectimur.ideo mox in contextu additur illud. Ingressus est ad Agar.Cõueniebat enim discipulo vt docti magistri ludum frequẽtaret.& disceret disciplinas naturę humanę cõgruas.Et nĩ quidẽ discipulus ad doctrinã ire inducitur:sepe tamẽ illa prior obuiam procurrit sine inuidia , & venientes generosè attrahit.

Sic

Sicvirtutem Liam videre licet occurrentem dicentémque Meditatori, Ad me ingredieris hodie. cùm ille rure domũ rediret. quò enim aliò debuerat ire seminum sciẽtiæ plãtarúmq; curator, nisi ad cultã à se virtutẽ? quæ nõnunquam velut periculum faciens discipulorũ alacritatis & promptitudinis, nõ occurrit, sed velata facie sicut Thamar, sedet in triuio, pro meretrice se ostentans prætereuntibus, ne quis curiosior velũ detrahat, & intemerati virgineiq; pudoris pulchritudinem decentissimã conspiciat. Sed quis est ille quæsitor discẽdi cupidus, nihil indiscussum & inexploratum sinens, nisi summus ille dux & rex, libenter perstãs in icto semel cum Deo fœdere, Iudas nomine. Diuertit, inquit, ad eam de via & dixit: Sine me vt coeam tecũ.] Nec vlterius molestus fuit, vt inspiceret quænam esset illa velata potentia, & quid sibi quæreret. Cęterùm post coitum scriptum est: Et concepit, nec exprimitur quis. Cõprehendit enim ars quidẽ discentem, adamatũ sibi persuadens: discipulus verò magistrã, quoties discit auidè. Interdum etiam quampiam ex indifferẽtibus scientiis profitens, & discipulum nactus ingeniosum, iactat suam doctrinã, credens se solum autorem eruditionis suis auditoribus. atque ita supinus incedit, & inflatus obducto supercilio, & à volẽtibus eum sectari magnã mercedẽ postulat: si quos autem sentit sitientes eruditionis, sed pauperes, auersatur, quasi solus inuenisset thesaurũ sapientiæ, hoc est illud in vtero concipere, turgere inflariq; supra modũ: quod recidit in dedecus disciplinarum indifferentium, quas quidã ita dehonestant suaptè natura honestissimas. Quotquot igitur animæ cũ prudẽtia fiũt rebus grauidæ, pariunt nihilominus confusa discernentes separantésq; sicut Rebeca, postquam enim vtero cõcepit scientiam discordiũ rerum virtutis & vitij, fœcunditate vsa vtrãq; naturã distinguit & separat. Quotquot autẽ sine prudentia concipiunt, aut abortiunt, aut cõtentiosum quempiam sophistam iaculatorem sagittariúmq;, vel telis velitationibúsq; impetitũ pariunt: & meritò. multũ enim interest inter cõcipientes & grauidas. nã quæ se putãt grauidas, partum sibiipsis ascribunt, eúmq; iactãt sermonibus. at quæ non dedignantur cõcipere, fatentur se nihil habere proprium, sed semina atq; genituras externè infusas cõfouere, & autorem harum veneratæ, maximum malum, scilicet sui amorem, per bonum perfectum, scilicet pietatem, depellunt. Ad eundem modum etiam legum humanarum iacta sunt semina. Erat vir quidam, inquit, scriptura, de tribu Leui, nomi-

ne Amram, qui accepit vxorem de filiabus Leui. Ea grauida facta peperit filium: quem cum viderent elegantem, absconderunt tribus mensibus. hic est Moses ille purissimus intellectus, verè elegãs, qui numinis afflatu correptus legislatoriã ac propheticã facultatem adeptus est, ex genere natus leuitico paterna stirpe maternáq; florens & cognatus veritati. maximum autem quiddam primus tribus huius autor pollicetur. audet enim dicere: ipse mihi solus Deus colẽdus est, aliud prætereà nihil, non terra, non mare, non fluuij, non aëris ventorúmque natura, non tempestates, nõ animalium plantarúmq; species, non sol, non luna, non multitudo stellarum ordine certo decurrentium, non cælum nec mundus vniuersus: quod promissum est magni generosíque animi, emergere supra creaturã & terminos eius traiicere, vni adhærendo Ingenito, iuxta sacra præcepta, quę id disertè imperant. itaque pro hac assiduitate cultúq; non intermisso reddit ei sortem seipsum. Fideiubet autem pro hac mea promissione oraculum dicens, Dominus hæreditas eius. Tales partus grauidæ magis quàm concipientes animæ solent parere. Quemadmodum autem corporis oculi modò obscurè modò clarè vident: similiter etiam animæ oculus aliquãdo cõfusiores & incertas, aliquando claras manifestásq; rerum proprietates concipit. sed ille obscurus & incertus cõceptus similis est fœtui nõdum formato in vtero: clarus autem & manifestus effigiem humanã habẽti & discretas formas artuum. de quibus extat lex scripta valde bona & perutilis. Si rixãtibus viris duobus alter percutiat mulierem grauidã, & illa puerũ informem eiiciat, mulcta mulctabitur ex mariti arbitrio, cámq; mox repræsentabit. Quod si formatus fuerit, dabit animã pro anima. non enim erat simile, perfectum & imperfectum mentis opus corrumpere, neque coniectura tantundem valet quantum scientia, neq; sperata res quantum possessa. Ideo pro incerto incerta mulcta statuitur: vbi finitum est facinus, lex quoque pœnam definit. quod intelligitur non de virtute, sed de arte aliqua inculpabili. Hoc fœtu prægnans est, non quę concepit, sed grauida, inflata opinione. nam eam quæ concepit abortire non est posibile, quòd credibile sit absoluturum talem fœtum ipsum qui genituram indidit. ad grauidæ non est mirum si quid secus accidat, quòd hæc ægrotet sine medico. Cane autem de Agar dictum putes, quòd vidisset seipsam cõcepisse, cum dicitur, videns quòd concepit, sed de hera hoc intelligitur Sarra. nam

paulò

paulò post ipsa de seipsa dicit: Videns se cõcepisse, parata est coram ea. cur ita? quoniã indifferentes artes, & harum sectatores vident se graues vtero, sed quid gestent non satis vident: sciẽtiæ verò cernunt suos fœtus manifestissimè, nam sciẽtia maior est quàm ars, quippe ratione cõfirmata stabilitáq;. sic enim definitur: sciẽtia est ex multis intellectis facultas, meditatione acquisita, ad finem aliquem bonum ac vtilẽ: quæ clausula rectè additur, vt malas improbatásq; artes excludat. porrò scientia per rationem retinetur constãter atq; firmiter. proinde musicã, grammaticam, & harũ cognatas vocamus artes. nam quicunq; in his sunt absoluti, dicuntur artifices, musici & grammatici. philosophiam verò & cæteras virtutes, sciẽtias, & qui hęc tenent, scientiis prędítos, vt sunt prudentes, temperantes & philosophi, quorum nemo fallitur in placitis exeultæ à se sciẽtiæ, sicut supra dicti falluntur in artium suarũ contemplationibus. nã sicut oculi vident, sed mens clarius per oculos, & aures audiunt, sed mens per aures melius, & nares olfaciunt, sed anima per nares efficacius: item cæteri sensus obiecta sua percipiunt, sed mẽs per eos purius atq; sincerius (loquẽdo enim propriè, hęc ipsa est oculorum oculus, & auris auriũ, & in vnoquoq; sensu sensus sincerior, vtens illis tanquã pro tribunali apparitoribus, sed ipsa naturas subiectorum iudicans, & quædam auersans, aliis assentiens) sic artes quæ dicuntur indifferentes siue mediæ, corporis potentiis similes, cõtemplationes suas tractant simpliciter, scientiæ verò suas diligentius & cũ summo examine. nam sicut intellectus ad sensum, sic ad artẽ se habet scientia. nam anima est quidam (vt iam dixi) sensus sensuũ. illarum igitur singulæ exigua quædam in rerũ naturis sibi vindicant, circa quæ occupantur, lineas geometria, sonos musica, vniuersam verò naturã philosophia. nam materia circa quam versatur, est mũdus hic, & tota visibilis ac inuisibilis essentia. Quid igitur mirũ si cum vniuersum videat videt etiam partes, & quidẽ quàm illę melius, quippe illustrata maioribus acutioribusque oculis: vt meritò heta philosophia mediam eruditionem ancillã suam prægnantem videat, potius quàm illa seipsam. Quis enim ignorat quòd omnibus particularibus sciẽtiis principia seminãq; indidit philosophia, ex quibus speculationes earum germinent? nam æquilaterę, obliquę, circulares, multiangulæ aliæq; figuræ, inuẽta geometriæ sunt. cæterùm punctum, superficiem, lineam, solidum, nõ item inuenit geometria. Quomodo enim illa definiret punctũ esse quod in

in partes non diuiditur, lineã longitudinem sine latitudine, superficiem longitudinem tãtùm cum latitudine, solidum quod tres dimẽsiones habet, lõgitudinem, latitudinẽ, altitudinẽ. hæc enim ad philosophiam attinent, & definiendi negotium est philosophi. item scribere legereq; est minus perfectæ grãmaticæ, quam quidam torquentes vocabulum grãmatisticã vocãt: perfectionis autem poëtarum historicorúmq; explicatio. Quoties igitur de orationis partibus disserunt, nónne tunc de inuentis philosophiæ quidam sibi vsurpare videtur? huius enim est proprium disquirere, quid coniunctio, quid nomen, quid verbum, quid commune nomẽ, quid proprium, quid defectiuum in oratione, quid complectum, quid affirmatiuum, quid interrogatiuum, quid percontatiuum, quid cõplexiuum, quid bonum malúmve. nã de per se absolutis, & propositionibus & prædicamẽtis huius est tractatio. iam semiuocalium, vocaliũ, mutarúmq; literarum discrimina, & quomodo pronuntiẽtur singulæ, & omnes elemẽtorum arq; partium orationis proprietates, nónne à philosophis elaboratæ absolutæque sunt? quæ isti fures tanquam de torrente paucas aliquot guttulas cum inanimas suas instillauerint, non pudet eos furta ostentare quasi res proprias. Quamobrem elati & sibi placentes contemnunt dominam, penes quam solam est harum contemplationum autoritas. eum contemptum illa sentiens coarguet ingenuè dicens, Iniuriam patior, vobis pacta non seruãtibus. ex quo enim complexi estis ista rudimenta disciplinarum nata è mea famula, exhibetis ei honorem vxori debitũ, me verò sic auersamini, quasi nunquam iunctã matrimonio. Verùm hæc fortasis est nihil aliud quàm suspicio, me ex aperta cõsuetudine vestra cum mea pedisequa, coniecturam non admodum certam sumente alienati à me animi. quæ an vana sit, soli Deo notum est, præterea nemo facilè iudicauerit. ideo propriè loquitur: Iudicet Deus inter te & me: nõ prædamnans tanquã iniquè agentem, sed ambigens quasi fortasis æquum faceret, quod non ita multò pòst certo compertum fuit, dum se defendens & hæsitationi eius medicinam adhibẽs ait, En tibi puellam trado in manus tuas, vtere hac sicut tibi libet.] Nam qui puellam dicit, vtrunque fatetur, & conditionem seruilem, & ætatis imperitiam. nam puellæ nomen vtriusque rei significationi conuenit. Simul fatetur & cõtraria, puellam adultæ, dominam opponens ancillæ: tãtùm non in faciem reclamãs: equidem encyclopædiam vt iuniorem & puel-

lam in deliciis habeo, scientiam verò coniunctam cum prudentia vt maturam matronam honore prosequor. Quod autem dicit. in manus tuas, subiectionem quidem significat, verùm non hãc solam, sed etiam quiddam aliud: videlicet quòd res ancillę sint in manu corporis: corporeis enim instrumentis & potẽtiis opus habent artes liberales: res autem dominæ ad animã attineant. ad rationem enim refertur tum scientia tum prudentia. itaque quantò præstãtior, efficacior, & modis omnibus potior est intellectus vtilitas, tantò pluris facio sciẽtiam prudentiãq; quàm istam muſicam vnã ex artium liberaliũ numero. Proinde cùm sis & habearis à me domina, sume, inquit, omnem meã eruditionem, & non secus quàm ancilla, vtere pro arbitrio tuo: quod scio fore non iniquum, etiamsi non tam iucundum quàm vtile fuerit, & minimũ suavitatis habuerit. bona enim & vtilis est castigatio his qui hac indigẽt: quã aliter afflictionem sacra scriptura nominat. Quapropter mox additur, Et afflixit eã: ac si diceret castiganit & coẽgit officium facere. hoc enim plurimũ cõfert otio corruptis & licẽtia. sicut calcar equis cõtumacibus. Tales enim ægrè manſuescunt, & vix domantur scutica. an non vides horum præmia? insultant viris probatis. dilatantur, pinguescunt, sumunt magnos spiritus: dein assequũtur impietatis suæ misera præmia, nimirum & ipsi miserabiles infortunatiq;, dum coronantur & pronunciantur præcurrisse omnes impios. affluentibus enim leniter felicitatibus, putabãt se deos aureos & argenteos, oblectati adulterinis numismatibus, obliti eius Qui verè est. Testis est Moses dicens: Impinguatus, incrassatus, dilatatus, deseruit Deum factorem suum. Itaq; si nimia dissolutio maximũ morbum impietatem parturit, ediuersò legitima castigatio bonum gignit perfectissimum, illam tantopere laudatam emendationem. Vnde factum est quod primariũ festum azymorũm, per panẽ afflictionis significatur: quãuis nemo nesciat celebritates exhilarari epulis & lætis conuictibus, nõ afflictionibus: sed liquet hanc vocem per abusum accipi pro labore castigatorio. nã maxima plurimáq; bona meditationibus parãtur & laboribus iuuenilibus. At animæ festum est rerum optimarum æmulatio: & labor ad perfectionẽ properantiũ. Quamobrem præceptum est vt azyma edantur cum amaris lactucis agrestibus, non vt sint vice obsonij: sed quia cohibere concupiscentias ne feruescant & turgeant, quidam putant amarum, nõ valentes consuetos affectus dediscere, quod mens certaminum auida

auida habet pro festiuis delitiis. Hãc ob causam, opinor, in loco qui amaritudo vocatur, lex data fuit. nam iniuriam facere suaue, laboriosum verò est iustè agere: quæ quidẽ est verissima iuris regula. Egressi, inquit, ex affectionib⁹ Aegyptiacis venerũt in Merran, vbi non poterant aquã bibere, adeò fuit amara. Vnde loco nomẽ impositum Amaritudo, & murmurauit populus contra Mosen dicens, Quid bibemus? Clamauit autem Moses ad dominum, & ostendit ei dominus lignum, quo iniecto in aquam dulcis est teddita. In eo loco datæ sunt ei iustificationes & iudicia, & ibi tentauit eum dominus. est enim certissimum experimentum animæ in labore atq; amaritudine: alioqui non facilè quò vergat discernitur. Nam multi nimis cito defessi sunt, non ferentes laborem grauem aduersarium, manus præ languore demittẽtes sicut athletæ qui desperãt de victoria, certi ad Aegyptiarum affectionũ delitias recurrere. alij verò horrendos grauesq; deserti labores tolerando fortiter, inuicti perdurauerunt in vitæ certamine. cõtendentes aduersus naturæ necessitates, adeò vt famem, sitim, algorem, æstum, à quibus cęteri facilè vincuntur, ipsi deuincerent. in causa fuit non solus labor, sed cum eo cõiuncta dulcedo. legimus enim aquam dulcem redditã. quæ dulcedo laboris Grœcis φιλοπονία vocatur. talis enim dulcedo nihil aliud est quàm amãtis honestatẽ zelus, amor & desiderium. nemo igitur huiusmodi afflictionem refugiat, nec putet festas epulas vocari panẽ afflictionis tãquam noxias ac non potius vtiles. nam anima castigata nutritur eruditionis placitis. cęterùm opus hoc pistorium fermento carens adeò sacrum habetur, vt oraculo præceptum sit xij. panes nõ fermentatos pro numero tribuum in sacrario proponi super mensam auream, qui panes propositionis vocãtur. lege quoque cautum est, ne quid fermenti aut mellis inferatur in altarium. est enim difficile vel dulcedines voluptatũ corporis, vel inanes tumores animæ, cõsecrare tanquam puras, cùm suaptè natura impuræ ac profanæ sint. nónne igitur meritò fatidicus sermo nomine Mosis dicit: Memẽto viarum omnium, per quas te duxit dominus Deus in deserto, vt affligeret te, & tẽtaret ac probaret cor tuum, num custoditurus esses mãdata eius. nunquid afflixit te & fame pressit, ac mox cibauit manna, quam non gustarant patres tui. vt doceret te, quòd nõ solo pane viuet homo, sed in omni verbo quod egreditur ex ore Dei. Quis igitur tã profanus est vt credat tortorem Deum. qui famẽ lethi genus miserrimũ

inducat ſuper homines non valentes ſine cibo viuere? Eſt enim bonus & cauſa rerum bonarum, benefactor, ſeruator, altórq;, diuitiarũ donator munificentiſsimus, à profana malignitate alienisſimus. Sic enim onera terræ Adamum Caimũq; profligauit è paradiſo, ergo non debemus verbis ſeduci, ſed eorum occulta ſignificata diſpicere, & afflictionem interpretari caſtigationẽ, admonitionem eruditionémque. Quod autem ſcriptũ eſt, obiectos eos fami, non de cibi potúsque inopia dicitur, ſed voluptatum, concupiſcentiarum, timoris, doloris, iniquitatum, & inuniuerſum omnium quæ aut vitiorum ſunt effectus aut paſsionum animæ. Atteſtatur mihi quod mox ſequitur: Cibauit te mãna. Eum cibum ſine labore curáque hominum, non è terra more cõſueto editum, ſed cælitus exhibitum prodigioſa beneficentia, vtrum famem afflictionémque oportet dicere, an potius. vbertatem & copiam quæ inuitet ad ſecurè viuendum ſub diuinis legibus? Sed vulgus gregarium putat eos malè ſaginari qui paſcuntur diuinis eloquiis. nec mirum, quandoquidem nullum vnquam guſtum cepit alentis omnia ſapientiæ. Proinde vulgo ignotum eſt, in quanta illi felicitate atque hilaritate vitam exigant. Eſt igitur afflictionis quoddam genus vtile, in tantum, vt etiã viliſsima huius pars, nempè ſeruitus pro magno bono imputetur. Optat hanc in ſacris literis pater ſuo filio, vir oprimus Iſaac inſipienti Eſau, dicens: Gladio tibi victum parabis, & fratri tuo ſeruies: vtiliſsimum iudicans ei qui paci bellum prætulerat, & arma tanquam pugnator geſtabat propter inteſtinam ſeditionem animæ, ſeruire præſtantiori, & omnia mandata diligentis temperantiam obedienter exequi. Quapropter videtur mihi quidã è Moſis diſcipulis nomine pacatus, qui patria lingua Salomon vocatur, dixiſſe: Fili caue contemnas diſciplinam Domini, & caſtigatus ab eo noli deſpondere animum: quem enim diligit arguit, & flagellat omnem charum filium. Tam præclara res habetur correptio caſtigatióq;, vt hoc certo ſigno dignoſcantur Dei cognati. Quæ enim poteſt eſſe maior cognatio, quàm quæ filio cum patre intercedit? Sed ne videamur verba verbis attexendo de induſtria ſermonem protendere, manifeſto argumento fidem iam dictis aſtruemus, quod vel ſolum poſsit ſatis docere, eſſe genus quoddã afflictionis quod ad virtutem pertineat. extat enim lex huiuſmodi. Omnem viduam & pupillum non affligetis. Quod ſi afflixeritis eos vitio. Quid ait? Ergo poteſt aliquis affligi aliter. alioquin ſuperfluũ eſſet

eſſet manifeſta inculcari. quæ vel abſq; additamento intelligi poterant. Sed reſpondebit vtique: Noui equidem etiam virtute afflictos, & caſtigatos à prudentia. ideo non omnem afflictionem culpo, ſed iuſtã legitimámq;, qua obiurgatus corrigitur, valde approbo. Stultam verò ac malam, vt noxiam meritò vitupero. Cùm igitur Agarem afflictam à Sarra audis, nihil ſuſpiceris de muliebri zelotipia. nam non de mulieribus ſermo fit, ſed de mentibus, quarum altera eruditur artibus ætati primæ conuenientibus, altera in ſtadio virtutis exercetur.

PHILONIS IVDAEI, De profugis.

ET AFFLIXIT eam Sarra, & aufugit ab ei' facie. inuenit autem eam angelus domini ad fontem aquæ in ſolitudine, qui fons eſt in via Sur: & dixit ad eam Angelus domini: Ancilla Sarræ vnde venis, & quò vadis? quæ reſpondit: à facie Sarræ hæræ meæ fugio. cui angelus domini: Reuertere ad heram tuam, & humiliare ſub manu eius.

Et rurſum: Prægnans es, inquit, & paries filium, vocabísque nomen eius Iſmaël. hic erit ferus homo, manus eius contra omnes, & manus omnium cõtra eum.] Poſtquã ſuperiore libro de eruditione & de afflictione ſatis diximus, deinceps de profugis locũ tractabimus. nam ſæpe ſcriptura mentionẽ facit de fugientibus, ſicut nunc de Agare, dicẽs quòd afflicta aufugit à facie heræ ſuæ. cæterùm fugæ tres cauſas equidẽ exiſtimo, odiũ, timorem, pudorem, nam præ odio mulieres viros, & viri mulieres deſerunt. præ timore, parentes liberi, & ſerui dominos. præ pudore amicos amici, ſi quãdo offenſa interuenit. Quin & patres noui, qui vitę molli aſſueti, cùm reuererẽtur filios verſos ad vitam auſterã & philoſophicam. maluerint præ pudore ruſticari, quàm in vrbe domi habitare. harũ trium cauſarum & ſacra ſcriptura meminit. certè meditator ille Iacob prę odio Labanem ſocerum, præ metu Eſau fratrem fugit, vt mox docebimus. Agar verò præ pudore diſcedit. id inde colligitur, q̃ occurrit ei angelus Dei verbũ, qui officij moneat eam, & in heriles ædes reuerti iubeat. qui etiam confirmans eam, Exaudiuit, in-

quit,Dominus humiliationem tuam, non à timore profectam nec ab odio:qui affectus vel ignaui animi sunt vel iritabilis:sed à pudore imagine modestiæ. alioquin si præ metu fugisset,debuerat heram ad æquanimitatem hortari. sic enim profugæ patuisset reditus, non aliter. verùm apud illam nemo intercedit. iam ante per se placatam, hanc verò benevolus amicus & consultor arguens docet non solùm pudorem adhibere sed & audaciam.pudorem enim dimidiatam virtutem esse absque fiducia. cæterũ exquisitiores harum rerum formas spectabimus vbi series orationis eò nos deduxerit. Reuertamur ad proposita capita,incipiendo à præodio fugientibus. Cælauit, inquit, Iacob Labanem Syrũ,nec indicauit ei de fuga, & aufugit cum rebus suis omnibus. Quæ igitur fuerit causa odij,fortasse quærat aliquis.Sunt quidam qui essentiam illam qualitate omni & specie formáque carentem sibi Deum fingunt,motorem eius& autorem,nec scientes nec cupientes ex aliis discere,ignorantes rem cognitu pulcherrimam,cuius scientia prima solaq; paranda erat summo labore ac studio.in his Laban est. nam gregem non signatum ei tribuunt oracula. est autem sine signo in vniuerso materia carẽs qualitate: inter homines autem inerudita & nullo vnquam vsa pædagogo anima. Rursum alij potiores his aiunt intellectum aduentu suo disposuisse omnia. & sublata vulgi administratione ex perturbata republica legitimi regni formã induxisse. ex hoc sodalitio Iacob est,magister pecoris varietate signati.insignita eñ & variè notata est in vniuerso quidem species, in hominibus autem mens docilis & discendi auida.ergo suaptè natura socieratis amicus insignis amatórque veræ monarchiæ,venit ad illum nullo signo nobilem,materiales,vt dixi,sibi pro Deo cõsecrantem principatus,& nullos prẽterea credentem, vt eum errare doceat. creatus est enim mundus & omnino aliquem autorem habuit. verbum autem creatoris,signaculum est illud,à quo quicquid est, formam accipit, ideo primis creaturis perfecta species cõtigit, vtpote ad imaginem perfecti verbi expressa. nam animalia quantitatem perfectam non habent,sicut liquet ex incrementis per ætates accedentibus.qualitas autem perfecta est, & eadem semper manet, quippe quæ à semper manente fuit expessa, verbo Dei nunquã mutabili. Sed quia monitor hic animaduertit se surdo canere meritò de fuga cogitat, nimirum metuens ne illi nihil prosit & insuper ipse damnum accipiat.Nocet enim cõuictus & consuetudo

suetudo cum insipiẽtibus:quia sæpe accidit,vt anima etiam inuita aliquid contagij sibi affricet:& alioquin malè conuenit eruditioni cum ineruditione,& industriæ cum segnitie. quamobrem clamant meditatoriæ potentiæ vociferantúrq;,non dissimulando causas odij:Nũquid est nobis portio hæreditatis in domo patris nostri?nónne quasi alienas reputauit nos? vendidit nos,& deuorauit nostrũ pretium,opes & gloriæ, quas Deus patri nostro abstulit,nostræ fient liberorúmq; nostrorum. nam cùm sint & appellentur ingenuæ,non putant vllum insipiẽtem vel clarum esse vel diuitem, sed omnes ex æquo pauperes ac ignobiles,etiamsi regum opulẽtissimorum fortunas superẽt. non dicunt enim patris opes,sed ablatas patri, nec gloriam illius,sed ablatam ab eo gloriam, se habituras.priuatur autem malus veris diuitiis & vera gloria. Nam hæc bona parantur per temperantiam & prudentiam & his cognatas habitudines quæ animi generosi hæreditario iure possident.ergo non possessiones mali viri,sed quæ illæ amittit,claritas ac opes ad bonos perueniunt.amittit autem virtutes quæ his in possessionẽ cedũt,iuxta illud quod alibi legitur: Abominationes Aegypti sacrificemus domino.perfectæ enim & inculpatæ victimæ virtutes sunt,& operationes his congruæ, quas illud Aegyptium affectibus obnoxium corpus abominatur. nam sicut hic idola Aegyptiorum execranda Israëlitis perspicacibus dicuntur. & mactantur omnia:sic quæ amittit quivis insipiens,ea perueniũt ad honestatis amicum iure hæreditario.ea sunt,vera opinio,nihil differens à scientia,& diuitiæ,non qualis cæcus ille Plutus, sed cernẽtes acutissimè nullũ adulterinum numum admittentes,imò nihil inanimatum,etiamsi alioqui probatũ sit. meritò igitur homo diuinoũ bonorũ expers deseritur, qui dum alium accusare conatur,imprudens seipsum culpat,dicendo: Si indicasses mihi,dimisissem te.] Atqui ob hoc ipsum dignus eras deseri,q; innumeris dominis seruiens,principem te simulas,& libertatem polliceris aliis.Ego verò itineris ad virtutẽ ducentis auxiliatorem hominẽ non accipio,sed obedio iubenti hinc discedere oraculo,cuius ductum sequor nũc quoq;,sed quomodo me dimisisses?nimirum vt iactas,cum hilaritate mihi molesta,& insuaui musica,cum tympanorũ strepitu nihil significãte,& obtundente aures animæ.cum inconcinnis citharis,æquẽ ac vita cætera.Imò hæc ipsa sunt quæ statui fugere: & tu putas me sic posse retrahi,vt cursũ reflectã ad sensus natura fallaces,

quos nunquam libenter attigi. Hæc est fuga cuius causa fuit odium: dicemus & de ea quæ præ metu fit. Dixit, inquit, Rebeca ad Iacob: Ecce Esau frater tuus necē tibi minatur. Nunc igitur mi puer, audi vocem meam, & surgēs fuge ad Labanem fratrē meū in Charras, habitabísq; cum eo dies aliquot, donec auertatur ira fratris tui, & obliuiscatur eorū quæ cōmisisti in eum, & ego te accersam.] Timendum est enim ne deterior pars vel clam per insidias, vel aperta vi meliorem opprimat: & optimè consulit Rebeca rectè sentiēs patientia: Si quando videbis, inqt, vitium magno impetu ferri cōtra virtutem, & ista contemnenda magni facere, diuitias, gloriam, voluptatem, & ideo laudare iniustitiam, vt causam horum quæ nominauimus, eò quòd ad opes ac gloriam iniusti ante omnes perueniant: caue ne statim diuersam viam ingrediaris, versus ad egestatem & humilitatem, néve tetricam vitam ac solitariam instituas. irritares enim aduersarium, & molestiorem inimicū tibi parares. aduerte igitur quomodo petitiones eius euitare valeas, versare cum eisdem, nō dico studiis, sed obiectis eorū quæ diximus, honoribus, potestatibus, argento, auro, possessionibus, coloribus, formisq; eximiis & elegātiis. ea nactus, vt honus opifex, optimas species materiarū notato, vnde laudabile opus facias. an nescis quod imperitus si nauem accipiat aptam ferēdis tēpestatibus, subuertit: eandem gubernator exercitatus sæpe seruat è naufragio? itidē ægroti ab imperitis medicis vexati periculum salutis incurrūt: rediuersò à peritis adiuti. etiam è periculosis morbis euadūt? & quid multis verbis opus est? Semper quod ex arte fit, inertiam redarguit & imperitiam, vt si laudes illud, eadem opera diuersum vituperes. Ergo si vis opulentū vt malum redarguere, ne auerseris pecuniarū copiā. nam ille miser maturè se ostēdet, aut sordidum appensorē obolorum & illiberalē fœneratorem, aut luxu perditum & promum magis quàm condum, meretricū, lenonū, productorum, & huiusmodi sodalitij patronum fautorémq; profusissimū. tu verò collationes facies in amicos pauperes, munificus eris erga patriā, pauperū parentum filias frugali dote augebis: tantūnon in medium tua proponēs, inuitabis ad fruēdum quotquot digni fuerint hac gratia. pari modo si ambitioso & gloriæ mancipio vis exprobrare miseriam, & potes ipse honores adipisci, ne auerseris laudē publicā. sic enim supplātabis illum fastuosè incedentem & gerentem se magnificè, ille abutetur sua claritate ad iniuriam & cō-

tumel

tumeliam aliorū se præstantiorum, fauens cōtra eos deterioribus. tu cōtrà cum omnibus dignis cōmunicabis honorē, securitatem parans bonis viris, reliquos admonendo corrigēs. quod si ad cōpotationem aut sumptuosum cōuiuium eūdum erit, ita cum fiducia, intēperanté pudefacturus tua dexteritate. nā ille pronus, & concupiscentias prius quàm os diducens, auidè ad saturitatem ingeret etiam quæ proximis sunt appositā, nec pudebit eum ligurire omnia. móxq; cibo differtus, spumātem pateram, vt poētæ loquuntur, haurlet, cōuiuiis irridentibus & cauillantibus. tu verò si nemo cogat, contentus eris modicis: quod si quando necesse habebis frui largius, ratione in consilium adhibita nunquam voluptatem vertes in molestiā: sed vt ita loquar, salua sobrietate fies ebrius. non iniustè igitur veritas incusare posset eos qui temerè deserunt vitam ciuilem & curam augendæ rei domesticæ, dicúntq; se gloriam & voluptatem contemnere. arrogantia est ista non cōtemptus, sordidatos & ttistes durè tetricéq; vitam sustētare, atq; ita inescare homines. venditādo se pro honestatis, frugalitatis patiētięq; amatoribus. sed qui perspicaciores sunt nō decipiuntur, dum intus eos quàm in cute spectare malunt. remotis enim istis velamētis, quod post ea lateat considerant: ac tum demum si quid est boni admirantur, damnans contraria, & fucatos histriones auersantur. hoc genus homines sic appellādi sūt. Cur ita vobis placet vita solitaria semotis à populo? quod specimē probitatis prius edidistis? pecuniā contemnitis? scilicet quia iustè prius eam tractastis. simulatis vos ventris & eorum quæ sub ventre sunt voluptates negligere: abstinuistis ne ab his cùm haberetis earum copiā? at gloriam cōtemnitis. fuistísne vnquam modesti in honoribus? reip. curam deridetis, fortasse quia quàm vtilis sit nō intelligitis. exercitati prius in publicis priuatísq; negotiis, in germanis virtutibus politica œconomicáq;. & vsu parta harum peritia, trāsiistis ad aliam vitę rationem meliorem scilicet. decet enim in actiua vita periculum facere, eum qui in cōtemplatiua exerceri vult. sic enim licebit otij pigritiæq; crimen effugere. sic & leuitis præcipitur vt fungantur ministerio vsq; annum L. deinde iam immunes cōtemplentur singula, bene actæ in ceremoniis vitæ præmiū accipientes aliā gaudētem sola cōsideratione rerum ac scientia. & alioquin etiam nsceśitas postulat, vt qui se putant dignè affectare diuina, in iure humano prius cōsumati fuerint, est enim magna stultitia credere se assecuturū maiora,

 qui

qui spe minorũ frustratus sit. Innotesce igitur primùm per virtutes humanas, vt mox per diuinas fias cõmendatior. Hæc sunt quæ Meditatorem docet patientia. Dispiciamus verba eius diligẽtius. Ecce, inquit, Esau frater tuus minatur tibi.] Quernus ille & ob inscitiã cõsumax mos, Esau nomine, irascitur: & porrigens pernicioſas escas, pecuniã, gloriam, voluptates, cæteráq; id genus tuæ mortali vitæ insidiatur. tu verò puer fuge præsens certamen: nõdum enim adultus es robore, sed adhuc nerui tuæ puerilis animæ sunt molliusculi. ideo puerum eum appellat, simul affectus ætatisq; vocabulo. nam exercitatorium morẽ iuuenẽ necdum perfectum, dignum beneuolentia ducimus. talis autem idoneus est præmia proposita pueris auferre, cùm non possit illa quæ viri appetũt. virorũ verò præcipuum prçmiũ est cultus solius Dei. quapropter si quãdo nondum satis purificati, & contenti vitæ sordes vtcũq; abluisse, ad religiosas aulas venimus, mox resilimus à limine, nõ ferentes durum victum, assiduos labores & peruigilia. fugiendũ igitur hoc tẽpore & quod pessimum & quod optimum. pessimum quidem figmẽtum illud fabulosum, poëma versuum malorum & carminum, commentum ineruditũ ac proinde durum atq; ligneum, quod Esau præ se fert ipso nomine: optimum verò, anathema. genus enim destinatum diuino cultui oblatio quędam est Dei, cõsecrata ad eius solius summũ sacerdotium. nã cohabitatio cum malo nocet maximè, cũ bono verò perfecto periculosa est. itaque Iacob & ab Esau fugit, & ablegatur à parẽtibus: quippe qui meditator cùm sit dimicans adhuc in certamine, fugit quidẽ vitiũ, sed nõ potest cũ perfecta virtute viuere, vt nullius præceptoris opera indigeat. ideo proficiscetur ad Labanem, nõ illum Syrã, sed fratrem matris suæ. hoc est, ad vitæ claritatẽ perueniet. nã Laban cãdidus interpretatur, quò postquam peruenerit, nõ eriget cernicẽ, inflatus fortunæ prosperitatibus. Syrus enim elatum significat. nunc autẽ Syri Labanis nulla fit mẽtio, tantùm Rebecę frater dicitur. nam vitę facultates malo viro datæ mentem extollunt vacuã prudẽtia, quod Syri nomine intelligitur: easdem si amator eruditionis accipiat, constanter permanet in honestatis placitis. hic est ille frater Rebecæ patiẽtię. habitat aũt Charan, id est, cauernas, per quas sensus significãtur. quisquis enim adhuc mortalis vitæ cœtus celebrat, opus habet instrumentis sensuũ. Habita igitur, inquit, mi puer cum eo, nõ in perpetuũ, sed dies aliquot. hoc est, cognosce regionem sensuum, cognosce teipsum

teipsum partésq; tui, quid sint singulæ, ad quid factæ sint, quam vim innatã habeant, quis intus latens adductis reductísq; neruis miros motus faciat, siue tua propria mens, siue illa vniuersę rerum naturæ communis. deinde teipso satis explorato, etiam res Labanis diligenter inspice, vanæ gloriæ felicitates vt videtur magnificas, cauens ne ab vlla capiaris, sed tanquã bonus opifex artificioſè singulas tuis vsibus accõmodes. nam si in hac ciuili promiscuá; vita mores cõstantes & bene instituos præ te tuleris, accersam te illinc, vt præmia qualia tui parẽtes pcipias. erit autem præmium, cultus illius solius sapiẽtis certus & perpetuus. eadem & pater docet paucis additis dicens: Surgẽs fuge in Mesopotamiam in domũ Bethuelis patris matris tuę, & duc esinde tibi vxorẽ è filiabus Labanis fratris matris tuæ. Rursum etiam hic non Syrum dixit Labanẽ, sed Rebecæ fratrẽ. futurum meditatoris affinem per cõnubium. Fuge igitur in Mesopotamiam, hoc est in medium torrentẽ huius vitæ, & caue ne vndis eius mergaris, sed sustinẽs aduersos impet⁹ & vndiq; prementes vortices, propulsa hos fortiter. nam in sapientiæ domo trãquillam stationem inuenies, in quam te facilè queas recipere. Vocatur autẽ in sacris literis sapientia Bæthuel: quod nomẽ interpretatur, filia Dei. Nimirũ germana filia, virgo perpetua, intactam impollutámq; naturã sortita, tum propter suam pudicitiã, tum propter parentis dignitatẽ. dicitur autẽ Bæthuel Rebecę pater. & quomodo filia Dei, sapiẽtia, iure pater dici potest? an quia sapientia nomen fœmininum habet, naturam verò masculam? siquidem virtutes omnes habẽt appellationes fœmininas, vires autẽ & actiones virorum perfectissimorum. quoniã quicquid post Deum est, quãtumvis antiquum sit, cùm secundo loco cẽseatur, collatum ad omnipotentẽ illum non tam masculinũ videtur quàm fœmineũ, vt cæteris creaturis simile. cùm enim penes mares sit sexus priuilegiũ, deteriores habẽtur fœminæ. proinde parum soliciti de huiusmodi differẽtia nominum, pronunciamus filiam Dei sapientiã matrem & patrem esse gignentem in animabus eruditionem, disciplinã, scientiã, prudẽtiam, actiones honestas & laudabiles. ab hac meditator Iacob petit sibi cõiugem. vnde enim aliàs inuenire potest sociam inculpabilem, cum qua ætatem omnem exigat? Cęterùm de fuga diligẽtius prçscribitur in lege de homicidis, in qua omnes enumerantur species, tum voluntariũ homicidium, tum involuntarium, siue dolo patratum sit siue cõsilio. verba legis sunt hæc.

Si quis

Si quis alterum percusserit,& ille mortuus fuerit, ipse quoque morte moriatur,quòd si nõ volẽs fecit,sed Deus eum in manus eius tradidit,dabo tibi locũ quo homicida fugiat, quòd si quis per insidias proximum occiderit,& ad altare meũ confugerit, abstractum inde afficies supplicio.Cùm scirem leges nullo vti verbo superuacaneo,qualia per nimiam loquacitatẽ excidunt, hæsitaui intra meipsum,cur homicidã voluntarium nõ modò mori pronuntiet,sed morte mori. quid enim aliud morientes quàm mors enecat?adita igitur muliere sapiente,cui nomẽ disceptatio,desij quærere.ea respõdit, malos etiamsi ad extremũ pertingant senium,esse mortuos,quòd virtuti non viuant,probos verò etiamsi disiungantur à corpore,sortitos immortalitatem in sempiternum viuere,sententiam hãc confirmabat per oracula:vnũ erat hoc.Qui adhęretis dño Deo,viuitis omnes hodie. Supplices Dei solos agnoscit pro viuis,reliquos habet pro mortuis.illis verò etiã immortalitatẽ pollicetur, nõ solùm dicens viuitis,sed addens hodie.per hãc enim vocẽ intelliguntur infinita secula.mensium enim annorũ & in vniuersum tẽporũ circuitus,dogmata sunt hominũ magnificiẽtiũ numeros. verũ autẽ nomen æui est hodie.sol enim nunquam mutatus semper idem est,nũc sub terra nũc super terrã decurrens,diei noctisq; arbiter,quibus metimur secula. Alterũ autem oraculũ sic attestabatur.Ecce posuit corã te vitam & mortẽ.bonum & malum. ergo vir sapiens crede bonum virtutẽ & vitam esse, malũ verò mortẽ & vitium.Aliubi quoq; legitur : Hæc est tua vita & longæuitas,dominũ Deum tuũ diligere.Egregia vitæ immortalis definitio,Dei dilectione amoréq; incorporeo corripi, sic sacerdotes Nadab & Abiud vt viuãt moriuntur,pro mortali vita recipientes incorruptibilem,& à creaturis ad creatorẽ migrãtes. argumentũ immortalitatis eorum est quod legitur,Tunc mortui sunt corã domino,id est,vixerũt.mortuũ enim nefas est venire in conspectũ Dei.Idem dicit ipse dominus:In propinquãtibus mihi sanctificabor.Mortui verò,sicut & in hymnis canitur,nõ laudabunt dominum. hoc enim viuorum est officium. Caimi verò impudentis fratricidæ mors nusquã in lege inuenitur,imò extat hoc oraculum de illo : Apposuit dominus Deus Caimo signum,ne quis eum inuentũ interimeret.Cur ita?Opinor,quia impietas malum est infinitum , quod semel accẽsum nunquam extingui potest,in quam competit illud poëticum:

Immortale malum,nulla delebile morte.

Immor

Immortale in præsenti vita,alioquin apud Deũ examine mortuúmq;,& vt quidam,inquit,abiectius quàm sterquiliniũ. oportebat autem diuersas regiones rebus differentibus attribui,bono cælum,malo terræ confinia.Itaq; bonũ superna petit,etiamsi nonnunquam ad nos descẽdit:quia pater eius est munificus.sed meritò cupit sursum recurrere.Malum verò hic permanet,à diuino choro semotum quàm longissimè,oberrãs circa vitã mortalem,cùm non possit morte sua mortale genus relinquere. id quidam inter sapientes celebratus testatur magnificè in Theæteto sic:Sed nec penitus extirpari mala est possibile:nãDeo semper aliquid opponi necessum est:nec tamẽ apud superos locum habere possunt,coacta circa mortalem naturã & hæc inferiora loca oberrare.quare conandũ est hinc illuc fugere quàm celerrimè.est autẽ fuga,si Deo similes efficiamur pro viribus.proinde meritò Caim nõ moritur,qui significat vitiũ, semper victurum in genere mortali cum hominibus.itaq; nõ absurdè dictũ est morte mori homicidã,propter causas iam prædictas. quod autem dicitur de inuoluntariis homicidis:Non spõte,sed Deus eum tradidit,valde bene dictũ est.existimat enim volũtaria facinora esse nostri animi, inuoluntaria verò ad Deum referẽda: non loquor de peccatis,sed de pœnis peccatorũ.nõ est enim decorũ,vt ipse Deus puniat , cũ sit primarius legislator optimus, sed per alios animaduertit in homines noxios : non per semetipsum.Cõuenientius enim est vt gratias,beneficia,munera,porrigat ipse suaptè natura bonus ac munificus : supplicia verò nõ sine iussu eius,qui regnũ sempiternũ tenet , per alios tamẽ exigãtur quos decet tale ministeriũ.Testis est mihi meditatorille his verbi:Deus qui nutrit me à iuuentute mea,angelus ille qui me liberat è malis omnib⁹.antiquiora bona quibus anima nutritur,acceptaDeo fert:Dei famulo posteriora,quæ ad fugã peccati pertinẽt.ideo sicut opinor,& cùm de mũdi opificio philosophatur,postquã dixit omnia cætera Deũ creasse solum hominem,etiã aliis cooperãtibus,plasmatũ esse docuit,Dixit,inquit Deus:Faciamus hominẽ ad imaginẽ nostrã:per hoc verbũ Faciamus multitudinẽ significãs.Ergo pater ille rerũ alloquitur suas potẽtias,quibus mortalẽ hãc animæ nostrę partẽ fingendã dedit,imitãtibus artẽ ipsius,qñ rationalẽ in nobis formabat: æquũ ducẽs vt à principe rerũ prinipalis pars fabricaretur in anima:subiectę vero,à subditis potẽtiis.vsus est aũt his potẽtiis nõ solũ ob modò memoratã causam,sed qa hominis anima so-

la

la intellectū bonorū malorūq; habitura erat, & electura alterutrum quādo vtrunq; non potest. necessarium igitur duxit malorum facturā aliis tribui opificibus: bonorū verò sibi soli. quapropter cùm prius dixisset. faciamus hominem, tāquam de pluribus, mox tanquam de vno loquitur, Fecit Deus hominem. nā veri hominis, q est mens purissima, vnus solus Deus est opifex. plures verò eius qui vulgò sic vocatur, mixtus atq; tēperatus ex sensibus. quamobrē ille eximius homo indicatur per articulū: legitur enim, Fecit Deus illū hominem. illum specie mixturāq; carētem intellectum, vulgaris autem homo sine huiusmodi additamento ponitur. nā cum dicit, Faciamus hominem, è bruta rationalīq; anima contextū significat. Huc accedit quod benedictio bonorum & maledictio cōtrariorum, nō per eosdem fit, quāuis vtraq; sit laudabilis. Quoniam autem in demōstratiuo genere primùm est laudare dignos, secundū vituperare eos qui merētur: cùm sint huius generis principes xij. numero, qui phylarchæ solent nominari, sex præstātiores, collocauit in benedictione, Simeonem, Leuim, Iudam, Isacharem, Iosephum, Beniamin: reliquos in maledictione, primū ac nouissimū è Liæ filiis Ruben & Zabulonem, & quatuor illos ex ancillis genitos. nam regiæ sacerdotalisq; tribus principes, Iudas & Leui, in priore censentur ordine. meritò igitur etiā qui morte digna patrarūt facinora, in aliorum manus dedūtur ad supplicīū. vt doceamur quod mali natura longè à diuino choro exulat, quando etiam bonum propter solā mali similitudinem, executionē per alios accipit. Illud autē, Dabo tibi locum quò fugiat qui nolens occidit, valde rectè dictum mihi videtur. Locum enim vocat nunc nō eum qui occupatur à corpore, sed obscurè ipsum Deū subindicat. cōtinet enim ille non cōtinetur, & est omnibus refugiū. Fas igitur est dicere, eum qui nolēs mutatur, mutari diuinitus, quod de sponte peccātibus dicere non licet. Daturum autem se ait, non interfectori, sed ei cum quo loquitur: vt alius sit habitator, alius profugus. nam suo populo Deus patriā dat cognitionem sui, quam & indigena inhabitet: eandem futurā per errorem lapsis refugiū, sed vt inquilinis nō vt ciuibus. Post hæc sapienter statuta de cæde non voluntaria, trāsit legislator ad insidias dicens: Quod si quis dolo aggressus proximum vt occideret, ad Deum cōfugiat. locū videlicet quem figuratè dixerat. in quo vita contingit omnibus. nam & alibi dicit: Quisquis illuc fugerit, viuet. nimirum vita æterna est ad illud Ens refugium, sicut

sicut contrà mors, ab illo fugere. quòd si quis insidiatur, omnino volens facit iniuriam: & quod dolo fit, reum facit, sicut insontem quod sine dolo fit. Ergo nullum facinus suppuratum, dolosum, & data opera patratum, meretur vt dicatur factum ex Dei sententia, sed ex nostra propria. intra nos ipsos enim vt dixi, thesauri vitiorum sunt, apud Deum verò solorū bonorum. quisquis igitur eò confugerit, id est quicunq; peccati autorē nō seipsum sed Deum incusat, puniatur: nec prosit ei refugium, quod solis supplicibus est salutiferū: & meritò. nam altare plenum est immaculatis victimis, animabus inquam purificatis & innocentibus. est autem nævus insanabilis, autorem malorum Deum dicere. proinde qui sic malè morati sunt, vt seipsos magis amentquàm Deū, procul à sacris maneāt scelesti & impuri, nec è longinquo sacram flāmam animæ inextinguibiliter accensæ ac Deo consecratæ spectare idonei. Perpulchrum est quod quidam è priscis sapiētibus in hāc sententiā est ausus dicere: Deus haudquaquam iniustus est, sed dici non potest quàm sit iustissimus. ei nihil est similius, quàm qui nō est. circa hunc est robur viri & vera grauitas, itémque timiditas & ignauia. Nam hunc nosse, sapientia & vera virtus est, contrà, huius ignorantia, ruditas est & manifestū vitium. Aliæ verò præcellentiæ vt videntur & sapientiæ in potestatibus publicis onerosæ sunt, in artibus verò vulgares & humiles. Postquam igitur iussit abstrahi malè de Deo loquētem à sacrariis, & tradi ad supplicium, deinceps ait: qui verberat matrem patrémve, moriatur.] Tantumnon clamat ac vociferatur, nemini dandā veniam qui in Deum blasphemus sit. nam si mortali parenti conuitiatus luit supplicium, qua pœna dignus videri potest qui malè loqui sustinet de parente creatoréque rerum omnium? & quod potest esse conuitium grauius quàm contendere, non ex nobis mala prouenire, sed ex Deo? Arcete igitur arcete ò initiati & mynisteriorū præsules à diuinis orgiis confusam colluuiem animarū impurarū, cōtaminatarū maculis ineluibilibus, inobseratas aures & reclusam linguā habentium, & instrumenta suæ miseriæ parata circunferentiū, vt & loquantur quidvis & nefaria dictu audiāt. cæterùm qui norunt quid interfit inter voluntaria, & inuoluntaria, & os bene loqui docti pro calūniatrice lingua sortiti sunt, dum rectè faciunt laude digni sunt, si quādo verò labuntur per imprudentiam, non sunt admodum vituperabiles, & ideo ciuitates eis ad refugium selectæ sunt. Dignum est enim vt de hoc

loco

loco diſpiciamus quædã neceſſaria. Sunt autẽ quatuor, primũ cur non ex aliarũ tribuum ſortibus, ſed tantùm ex Leuiticę, ſelectæ ſunt ciuitates profugis. ſecundum, cur ſex non plures pauciorésve. tertiũ, cur trans Iordanem tres, reliquæ in terra Chananæa. quartũ, cur ꝓfugis terminus reditus ꝓſcriptus eſt mors ſummi ſacerdotis. dicamus igitur quę de ſingulis dicẽda ſunt à primo faciendo principiũ. quod in ſolis leuitis cõtributas ciuitates iubentur fugere æquiſsimũ eſt. nam & leuitæ quodammodo ſunt profugi, qui propter cultũ diuinũ deſeruerunt parẽtes, liberos, germanos, & totã mortalem cognationẽ. quorum ſoda litij princeps inducitur ſic patrẽ matrẽq; alloqui: Non vidi vos & fratres nõ noui, & filios ignoro, ne quid me à cultu eius Qui eſt diſtrahat. eſt autem vera fuga, priuari chariſsimis neceſsitudinib', quę ꝓfugos cõmendat profugis, vt cõciliante illos ſimilitudine, ſequatur perpetratorũ obliuio. aut igitur hæc cauſa eſt ſola, aut illa quoq;, ꝙ ſacrata leuitarũ tribus, adoratores iuuenci aurei, hoc eſt faſtus Aegyptiaci, quotquot pubertatẽ exceſſerant vno incurſu contrucidauit, cõcita furore iuſtiſsimo immiſſo ſibi diuinitus. Interficit vnuſquiſq; fratrem ſuum & propinquum & proximum, germanũ animæ corpus, rationi verò propinquas irrationales potẽtias, deniq; menti proximum ſermonẽ qui ab ea promanat. nec enim aliter noſtri pars optima poteſt euadere cultrix eius qui in vniuerſo eſt optim'. ſed ante omnia homo vertẽdus eſt in animã, ſeiuncto reciſõq; germano eius corpore cum ſuis concupiſcentiis inſatiabilibus. quo facto brutę partes animæ ſeiungẽdæ ſunt à cognatis rationalibus. nã hę more torrẽtis in alueos quinq; diuiſi, per omnes ſenſuũ lacunas concitant impetus affectuũ. mox à mente ablegãdus eſt ſermo qui videtur ei proximus: vt ſola mens ſuperſit, à corpore, à ſenſu. & à ſermone deſtituta. ſic enim iã ſolitaria ſincerè cõplectitur id quod ſolùm colẽdum eſt, nõ diſtracta rebus aliis. Huc accedit, quòd leuitica tribus ædituorum & ſacerdotũ eſt, penes quos eſt ſacrorum miniſterium. ad quod miniſterium pertinẽt illi etiam qui inuiti patrant homicidium, ſiquidem teſte Moſe Deus tradit in manus eorum, vt tollãtur qui digni morte ſunt. verùm leuitarum eſt pro meritis referre præmia. iſtorum verò punire noxios. Hæ ſunt cauſæ ob quas homicidæ non voluntarij ad ſolas ædituorum ciuitates confugiunt: ordo poſtulat vt deinceps dicamus quænam ſint, & cur ſex numero. An quoniã antiquiſsima & munitiſsima, nõ ſolùm ciuitas, ſed cæterarum etiam

etiã metropolis, Dei verbũ eſt? quod primarium & vtiliſsimũ eſt refugium. aliæ quinq; ceu coloniæ, potẽtiæ ſunt id proferẽtis, & in his præcipua creatura, per quam opifex verbo ſuo mũdum condidit. proxima regia per quam conditor creaturis imperat. tertia propitia, per quam opifex miſeratur opera ſua. quarta legislatoria, per quam etiam vetantur illicita. Pulchræ ciuitates & munitæ, animarũ dignarum egregia receptacula. bonum etiam humanúmq; inſtitutum, quod cõfirmat ad bene ſperandum. quis alius potuiſſet tantam copiam rerum profuturarum oſtendere, in tanta varietate non ſpõte peccantium, quibus nec vires eædem ſunt, nec imbecillitas eadem? cõſilium eſt igitur vt qui curſu valet, ſine reſpiratione contendat ad ſummũ illud verbum diuinum, fontẽ ſapiẽtiæ, vt de riuo eius hauriens, pro morte præmium æternæ vitæ inueniat. Qui nõ æquè celer eſt, ad creatiuam confugiat potentiam, quam Moſes nominat Deum, quia per eam diſpoſita ornatáque ſunt omnia. Quiſquis enim mundũ creatum intelligit, non mediocre bonũ lucratus eſt creatoris notitiam. hæc enim cito perſuadet vt creatura cõditorem ſuum diligat. Quòd ſi quis ne ad hoc quidem eſt idoneus, accedat ad regiam. Timor enim cohibebit ſubditũ, ſi parentis amor parum valet apud filium, vt caſtigatione cõtineatur in officio. Rurſum, ſi quis ne hos quidem terminos, vt longinquos valet attingere, huic interiores metæ præfixæ ſunt neceſſariarum potentiarum, propitiæ, & præcipientis quid agendum, ac vetantis ne quid fiat quod fieri non debet. nam quicũq; iam perſuaſum habet, Deum eſſe non inclementem, ſed natura exorabilem, is etiamſi peccato præueniatur, mox pœnitet, dum ſperat fore vt ille obliuiſcatur. & quiſquis credit Deum eſſe legis autorem, mandata ſeruando felicitatem aſſequetur. poſtremus vltimum habebit refugium, vt malis careat, ſi bonis ſupe rioribus potiri non datur. Hæ ſunt illæ ſex ciuitates, quæ refugia vocantur: ex quibus quinque ſuas figuras habent ac imagines in ſacris literis: præcepti quidem & interdictionis leges in arca recõditas: propitiationis autẽ, arcæ ipſius operculum. hoc enim vocatur propitiatoriũ, creatiuæ porrò ac regiæ potentiæ, duo Cherubim alata huic appoſita. cæterũ intellectus ille diuinus omnibus his ſuperior, nõ cadit in viſibilem ſpeciem, vt qui nulli rei ſenſibili eſt ſimilis, ſed ipſe imago Dei, antiquiſsimus omniũ intelligibiliũ, & ſummo proximus. quãdoquidem nihil mediũ eſt inter ipſum & Ens illud veriſsimũ. Scriptũ eſt enim,

loquar tibi supra propitiatoriũ inter duo Cherubim: vt verbũ potẽtiis pro auriga sit,is verò qui loquitur pro vectore,ad cui⁹ celeuma vniuersum hoc auriga regat & tẽperet. Ergo ille qui tantũ abest vt spõte delinquat, vt ne imprudẽs quidẽ id faciat, ipsum Deũ sortem habebit,in eo solo habitatur⁹.Cæterùm qui non de industria,sed inconsultè labuntur,habebunt refugia ciuitates felices & diuites. Itaq; tres earum sunt transamnenses, multum à nostro genere disitæ. Quænam hæ? Verbum illius summi principis,& potentiæ creatiua regiáq;. harũ enim cælũ & vniuersus mundus est. confines autem & contiguæ humano mortali generi,quod solùm peccata est obnoxium,tres citerio res,propitia,& imperatiua,atque prohibitoria.nam hę iam ad nos pertinent.quid enim opus est interdictione nõ aberraturis à iustitia?quid præcepto,nisi his qui suaptè natura procliues ad lapsum sunt?quid illa propitia potẽtia peccato nulli obnoxiis? Sed nostrũ genus his opus habet, sic natum vt ad spõte secúsve peccandũ procliue sit.Superest quarta quæstio ex propositis,reditus tempus præfinitũ profugis,mors summi sacerdotis, quæ mihi non paruũ exhibet negotiũ. In eadem enim culpa dispar pœna lege statuitur,dum aliis longius,aliis breuius fit exiliũ. nam quidam pontifices longæui sunt, quidã citò defunguntur: & alij iuuenes, alij senes accipiunt sacerdotiũ. item inuoluntariæ cædis rei quidam initio pontificatus profugiunt, quidã sub mortem pontificis: atq; ita quidam per longum temporis spatium carent solo patrio,alij per vnũ diem si fors ferat. quo elapso ceruicem erigunt, & superbi deridentésq; cognatos occisi. domos suas repetunt.hanc difficultatem in qua hæremus ita licebit euadere,si rationes naturales omiserimus.Hæc est igitur nostra sententia, pontificem hunc non hominem, sed Dei verbum esse, quod expers est peccatorum omnium, non solùm spontaneorum,verùm etiam inuoluntariorum.hunc enim negat Moses vel ob patrem intellectum, vel ob matrem sentiendi vim contaminari,vt opinor ideo, quia parentes immortales purissimósque sortitus est: patrem Deum qui omnium rerum pater est,matrem verò sapientiam,per quam quicquid est.cùm prius non fuerit, in lucem prodiit. & ideo caput eius vngitur oleo: principatus inquam eius splendido circumfulget lumine,vt meritò existimetur amictus vestibus. nam antiquissimũ eius Qui est verbũ mũdo.vt veste induitur.vestitur enim terra aqua,aẽre,igne,& cæteris quæ ex his ortũ habẽt. Anima autem

part

particularis vestitur corpore,& sapiẽtis mẽs virtutibus. Quod autẽ caput eius perpetuò mitra tegitur, significat diadema regiũ,insigne potestatis nõ summæ quidẽ,sed proregiæ, alioquin mirificæ.idem vetatur vestẽ scindere.nã & Entis illius verbum cùm sit vinculũ rerũ omniũ,vt dictũ est, continet partes omnes & cõstringit nõ sinens eas dissolui dilabíq;:& particularis anima,quantũ potest nõ permittit vllã partem corporis præter naturam diffindi resecariq;,ita vt integræ omnes & inter se vnitę cohæreãt indissolubiles. mens itẽ sapientis purificata integras & cõiunctas virtutes cõseruat,cõciliante eas naturali cognatione. Hic põtifex ad nullã animã mortuã,vt inquit Moses,superueniet.mors autẽ animę est vita cũ vitio.itaq; nullũ scelus attiget,qualia tractare solet insipientia.huic etiam virgo è sacrato genere iungitur,pura,incontaminata. semper incorrupta sententia. nã viduæ vel expulsæ vel profanæ vel meretricis maritus nunquã fiet,perpetuus inimicus harũ omniũ odit enim viduatas virtutes,& expulsas profligatásq; ab ea, atq; etiã omnẽ profanã persuasionem,& promiscuã consuetudinẽ cum multis numinibus.proinde impiam meretricẽ ne aspicere quidem dignatur,amator eius fœminæ quæ vnũ maritũ habet, & vnũ parentem profitetur Deum omnipotentẽ. in huiusmodi cõditione apparet eximia quædã perfectio.nã illum qui magnã precationem precatus est cõstat si non spõte, lapsum certè per incuriam.Dicit enim:Quod si cui corã eo repẽtè moriatur,in præsens cõtaminabitur.nã si quid præter voluntatẽ repẽtè ingruit in præsens animã nõ in longũ tempus cõtaminat,cũ non sit voluntariũ.De his põtifex nõ est solicitus,quippe tũ his tũ volũtariis superior.Hæc autẽ nõ extra propositũ dixi,sed vt docerẽ non alienũ esse à iure naturali,mortẽ pontificis præscribi profugis exilij terminũ.nam quandiu hoc sanctissimũ verbũ viuũ supereſt in anima.nõ est possibile verti eam spõte in deterius. expers est enim peccati omnis, & suoptè ingenio abhorret ab eo:q; si moriatur,nõ quòd ipsum pereat, sed disiungatur à nostra anima,cõfestim datur reditus peccatis inuoluntariis. nam si illo saluo in nobis exulabãt,omnino post eius discessũ redibunt.hic enim eximius honor impolluto põtifici à natura est exhibitus,vt illo præsente mentis error locum nõ habeat, ideo votis omnibus expetendum est vt viuat in anima pontifex, iudex simul & redargutor,qui pro mentis tribunali erga reorum personas sit indifferens.Hactenus de profugis quantum locus

postulabat,deinceps sequemur contextũ reliquũ, Inuenit,inquit,eã angelus domini in via.] Nimirũ missus vt animæ præpudore periclitãti ne aberraret,succurreret,tantùm,nõ dux itineris futurus redituræ ad expertẽ erroris sententiã. Profuerit aũt & de inuẽtione quęsitionéq; vnà cũ legislatore philosopha ri.Quosdam enim inducit nec quærẽtes nec inuenientes, alios vtroq; modo felices,alios alterutro frustratos: q̃ ex his quidã quærẽdo nõ inueniũt,quidã non quęrẽdo inueniũt.Quicunque nec quærere nec inuenire cupiunt,rationẽ suã per ineruditionẽ & inexercitationẽ afflixerũt grauiter,& cùm possent acutè cernere,cæcati sunt.Sic ait vxorẽ Lot retrorsum versam mutatã in statuã,nõ fabulam fingẽs,sed rei proprietatẽ indicãs. Quisquis enim contẽpto præceptore per innatã simul & consuetã socordiam,relinquit anteriora,per quæ posset videre,audire, aliisq; vti potentiis ad res naturales diiudicãdas:& circumacta retrorsum ceruice,cæca vitæ negotia pluris facit quàm partes sui corporis,infamis statuæ fit nihil à surdo inanimatóq; lapide differens.nõ habent enim,vt Moses loquitur,tales mores cor vt intelligant,oculos vt videant,aures vt audiant,sed cæcã, surdam, stupidam,omni sensu orbatam, minimè vitalem vitã sibi reddiderunt,nihil curãtes eorum quæ curare deberẽt.huius chori princeps est rex regionis corporeæ.Conuersus, inquit, Pharao intrauit domũ suã,ac ne huic quidem rei mentẽ adhibuit. ac si diceret,nihil vnquã curauit,sed passus est se tanquam plantam incultam arescere & sterilescere.nam consiliarij disceptãdo cõsiderandóq; intellectum acuunt,qui si se exerceat, domi natos fructus percipiet,perspicacitatẽ & solertiã:sin se tradat incogitantiæ,torpescit & hebetat aciem prudẽtiæ. Verùm istam brutam & prorsus inanimatã sodalitatem valere sinamus: præstat ad quærentes & cõsiderantes conferre se.ac mox occurret mos ciuilis,non ambitiosus tamen,cupidus melioris generis quod virtutes sortitæ sunt,& quod quærit inuenire inducitur. Inuenit,inquit,homo Iosephũ in compo.& interrogauit,Quid quæris?qui respondit,Fratres meos quæro.indica mihi vbi pascãt. Dixitq; ei homo:Discesserũt hinc.audiui enim eos dicẽtes, Eamus in Dothain.& secut' est Ioseph fratres suos,& inuenit eos in Dothain.Interpretatur Dothain defectio non parua, quod significat animam nõ mediocriter sed perfectè deseruisse vanas opiniones,quæ mulierum magis quàm virorum negotiis sunt similes.ideo pulchrè virtutem Sarram deficiunt muliebria,cir

ca

ca quæ occupati sunt qui parum virilem effœminatámq; vitam sectantur.at sapiens etiam deficiens apponitur secundum Mosen.rectè & naturaliter.quod enim vanæ opinioni demitur, id veritati apponitur.Quòd si quis adhuc in mortali, promiscua multiformiq; vita degens,& copia rei familiaris abundans.circumspicit & quærit meliorem gentilitatem, solùm summum bonum spectantem,dignus est qui inspiciatur,si nõ denuò somniis & imaginationibus bonorũ vulgarium obseruãtibus sibi delectetur.manens enim in non adulterina contẽplatione quæ fit oculis animæ,quæsitos assequetur per vestigia,nec prius desistet,quàm ad eos perueniat.Sed neminem horum apud malos inueniet.Quare?Discesserunt hinc deserentes nostra studia:trá siuerunt ad desertam à malis regionem piorum hominũ. Hæc autem dicit verus homo redargutor qui inest in anima: quamdum videt hęsitantem,dubiam,quærentémq;,metuit ei ne aberrãs rectam viam nõ inueniat.Illos quoq; valde mirari libet alterum scitantem de extremorum medio,dicentémque: Ecce ignis & ligna,sed vbi pecus in holocautoma? alterum respondentẽ,Deus prouidebit sibi de victima mi puer, ac mox inuenientem suppositã.& ecce arietẽ cornibus implicitũ in frutice Sabec.Videamus quid à dubitante quæritur,quid respondẽs ostendit:tertium,quid inuenitur.Percõtatio talis est. Ecce ignis causa efficiens,ecce ligna materia patiens,vbi effectus,quod requiritur tertium?ac si dicat,ecce intellectus,calidus candénsq; spiritus,ecce intelligibilia,tãquam materiæ,sed vbi tertium illud,videlicet intelligere?Rursum ecce visus,ecce color, vbi videre?& in vniuersum,ecce sensus iudex,ecce obiecta eius materiæ,vbi ipsum sentire?hęc scitãti par est respõderi,Deus sibiipsi prouidebit.nam illud tertiũ Dei propriũ opus est. ipsius enim est prouidẽtia.Intellectus percipit,videt visus,sentit sensus quilibet.Sed aries inuenitur hærens.hoc est ratio quiscẽs & ascensum cohibẽs.optima enim victima est quies & hæsitãtia in his rebus,quarũ certa fides nõ est.nam scriptura hoc tantùm dicit, Deus videbit,cui nota sunt omnia,qui clarissima sua luce sibi ipse illustrat omnia.De cæterò apud creaturam silentium est, quæ magna caligine offunditur.In tenebris aũt nihil tutius est quàm quiescere.Item qui quæsiuerũt quodnam esset alimẽtum animæ(nesciebãt enim,vt dicit Moses,quid esset)inuenerũt edocti esse id verbũ & rationẽ diuinã:vnde omnes disciplinæ scientiæq; perẽnes fluũt:& hic est ille cælestis cibus.Quod sacra scri

ptura indicat ex persona Dei dicẽs: Ecce ego pluo vobis panes de cælo. Nam reuera sapiẽtiam æthereã Deus supernè instillat generosis & spectatidi cupidis mẽtibus. At ille hac visa degustatáq; delectatæ, experimento discunt, autorem tamen eius voluptatis nesciũt. ideo percõtantur, quid est hoc, melle dulcius, niue candidius? Discent autẽ ex vate suo, hunc esse panem quem dedit eis dominus vt ederẽt. Quis igitur est hic panis, age dic. Verbũ, inquit, hoc quod præcepit dominus. Hæc præcepta diuina Israëliticæ, id est perspicaci animæ afferunt lucem simul & dulcedinẽ, splendore veritatis eam irradiantia, & dulcibus virtutis persuasionibus sitim honestatis refrigerantia. Quin & propheta ipse quærendo quæ sit bene viuẽdi causa efficiens, inuenit q̃ cum solo Deo familiaritas. Cùm enim anxius quæreret, quis sum ego vt Israëlitas ab eo qui regnare videtur more cõtra Deum rebellante liberã, monitus est oraculo pollicente Dei præsentiam. Et habent quidem inquisitiones particulares dudũ procul elegãtem cõtemplationẽ philosophicã: sed summum illud bonũ incomparabile Deum autorẽ omnium si quis quærat, exhilaratur mox in primo eius contẽplationis aditu, nec frustratur suo proposito, prodeũte obuiam illa propitia natura per virgines gratias, & ostẽdente se visendi sui cupidis: nõ qualis est, quod fieri nequit, quoniã & Moses auertit suã faciẽ, veritus coràm obtueri Deum: sed quantũ datur creaturæ ad res intelligibiles accedere. Hoc quoq; inter præcepta relatum est. Conuertimini, inquit, a l dominũ Deum vestrum, & inuenietis eum, quãdo quæretis eũ ex toto corde & ex tota anima. Absoluto hoc capite consideremus tertiũ: vbi etiamsi nõ deest quærendi voluntas, inuẽtio tamen nõ sequitur. Laban quamuis scrutatus totam animalem domũ Meditatoris, non inuenit, vt Moses narrat, simulacra. plenus enim erat negotiis, nõ somniis & vanis imaginationibus. Nec illi cæci mente Sodomitæ furiosè conati violare sacros & impolutos sermones, inuenerunt ducentem ad eos viam: sed vt ait scriptura, quærendo præterierunt ianuam: quamuis circum ædes cursitando, & omnem mouendo lapidem, vt replerẽt suas immanes & impias cupiditates. Nec defuerunt qui volentes à ianitorum conditione ad regnum ascendere, &, quo nihil in vita præstantius est, ordinem turbare, non solùm nefaria spe frustrati sunt, verùm etiam præsenti felicitate priuati fuerũt. nam eos qui cum Core conspirarant, lex narrat excidisse ab vtraque. Sicut enim nõ eadem discunt viri quæ

quæ pueri, sed suæ cuiq; ætati disciplinæ conueniunt: sic interdum natura fert vt animæ pueriles maneãt etiam in senilibus corporibus, & cõtra perfectæ inueniantur in florẽtibus adhuc & pubentibus. Meritò igitur stultitię notam incurrunt, qui maiora quàm pro ingenio suo cupiũt: quia conatus omnis maior quàm pro viribus nimietate sua vanescet, & Pharao quærẽs extinguere Mosen genus propheticũ: nunquam enim inueniet, & tamen obiectum ei graue crimen audierat, q̃ moliretur totius corporei regni perniciem, bis id aggressus, primùm opponens se instituto Aegyptio, voluptatis arcem muniẽdi aduersus animam. percussum enim defodit in sabulo, re passim iacente, ratus vnius esse vtraq; dogmata, de voluptatis inter bona principatu, & de principiis rerũ ex atomis. Iterũ verò cõminuenti naturã bonis resistens, & partẽ eius animo, partẽ corpori, partem externis rebus tribuenti. Vult enim id integrũ in sortem cedere menti quæ pars nostri est præstãtissima, nec dignatur id cõmunicare cum inanimis. ne illam quidem inuictam virtutem, non admodum placentẽ ridendis theatris hominũ, cui nomen Thamar, is qui ad eam quærẽdam missus est inuenit. Rectè iuxta naturã. Legimus enim sic: Misit Iudas hædum per pastorẽ suum Odolamitam, vt reciperet pignus à muliere, & nõ inuenit eã. Interrogauítq; homines loci eius, Vbi est meretrix quæ fuit in Aenan iuxta viam? qui responderunt: non fuit hic meretrix. & reuersus ad Iudam dixit: non inueni. & homines loci eius negãt ibi vnquam fuisse meretricem. ait Iudas: habeat sibi, modò ne irridear. ego misi hædum hũc, tu eam non inuenisti. ô mirum experimentum: ô non alienam à sacris tentationem. itáne pignus datur? Mens empturiẽs pietatẽ possessionem pulcherrimã, tribus sibi caueri vult pignoribus, anulo, armilla, baculo, vt sermo cũ vita cõueniat, vitaverò cũ ratione, accedẽte recta disciplina, qua fulciri profuerit. id pignus an bene datũ sit examinat. at quo examine noscitur? si aliqua esca obiiciatur attrahẽdi vim habẽs, vt sanitas, diuitiæ, integritas corporis, aut aliquid simile, & spectetur vtrò tanquã in bilãce res proclinet. nã si ad aliquod horũ p̃clinabit, pignus certũ nõ erit. Misit igitur hædũ vt reciperet pignus à muliere, nõ vt omnino reportaretur, sed si forte illa indigna esset id retinere. & quomodo indigna? si eximias res mutet mediocribus, & adulterina bona pluris q̃ germana faciat. Sũt autẽ germana bona hæc, fides, cõgruãtia dictorũ factorũq;, & rectę disciplinæ regula: sicut ediuersò

mala,incrudelitas,incõgruitas,ineruditio: adulterina verò ad brutum impetum pertinent.Quærens igitur non inuenit eam difficile enim est,vel potius impossibile,in confusanea vita virtutem inuenire,& si quæratur in quovis virtutis loco, num ibi sit prostituta anima,aperte respõdebitur:nec est,nec fuit antea. nam impudica vel prostituta,vel triuialis fœmina,vel ætatis florem vili venditans,vel foris lauta ac nitida, intus sordida, vel pictæ tabellæ in morem coloribus fucata faciem ob natiuæ venustatis inopiam,vel multos viros tanquã rem bonam affectãs vel multinuba,vel ad multorum illusa libidinem,ibi non est. His auditis qui quæsiturum miserat,vir non inuidus & natura benignus,nõ mediocriter gauisus,inquit,Equidem optarim vt illa sit matrona bona mẽte prædita,honestate,temperantia, cæterisq; ornata virtutibus,vno marito contenta, occupata cura, & administratione rei domesticæ. Si talis est, habeat sibi quæ dedi,disciplinã,verborũ cum vita congruẽtiam,præcipuè verò fidem summè necessariã.modò ne irridear,quasi erga indignã munificus,quãuis me credo ea donasse quæ maximè cõueniunt animæ.Equidem feci quod faciendum erat volenti morum experimentum sumere,mittens escam & offerens.sed cõperi tale ingenium non facilè decipi.incertus sum tamẽ cur non facilè capiatur.plurimos enim vidi admodum malos eadẽ quæ valde boni agunt,facere,licet diuerso animo:quoniam in illis veritas,in his est simulatio,quæ non facilè dignoscuntur.nam sæpe res minus felix fuit quàm opinio. Sed & hircum pro peccato, studiosus virtutis quærit quidem,at non inuenit:iam enim, vt docet scriptura.cõcrematus est.id cõsiderãdum quid significet. Non peccare Deo proprium est,sapienti verò,pœnitere. & hoc quoq; durum est ac inuẽtu difficile.Dicit igitur oraculũ, quòd quærens quæsiuit Moses in vita mortali doctrinã de peccatorũ pœnitẽtia.Conabatur enim inuenire vestitam peccatis animã, & sine pudore exuentem se eis nudantémq;.non inuenit tamẽ, flamma,ocissimo inquam bruto impetu descendente,depascẽtéq; totam animam.vincuntur enim pauciora à pluribus,à velocioribus tardiora.futura à præsentibus.est autem cõtractum quiddam & tardum & futurum pœnitẽtia:contrà multa velox continua in hac vita occurrit iniustitia. Meritò igitur quidam in mutatione constitutus,negat se posse oblationem pro peccato comedere,conscientiam enim sibi non permittere vt nutriatur pœnitentia,ideo dicitur: Audiuit Moses & placuit ei. nam res

res creaturæ à rebus diuinis multum disiunctæ sunt, creaturæ tantùm manifesta nota sunt, creatori etiam occulta. Delirat autem & contra veritatem mentitur, qui pergens iniustè agere profitetur pœnitentiã:quod perinde est ac si ægrotus sanum se simulet.nam hoc pacto morbus reddetur grauior, dum ille nihil adhibere dignatur quod ad sanitatẽ sit cõducibile. Olim vir discendi cupidus solicitatus est desiderio cognoscẽdi causas quibus efficiũtur res in mundo maximè necessariẽ.Cùm enim videret quicquid creatum est,corrumpi gigníq;.tum ea quę pereunt,& quę permanent,obstupefactus exclamauit dicens:Rubus vritur,& non cõburitur.locum enim antea inaccessum nõ scrutatur curiosius,vt naturarũ diuinarum habitaculum.& frustra laborasset,ni subleuatus fuisset misericordia prouidẽtiáq; Dei seruatoris omnium,qui ex adyto hoc oraculum edidit:Ne propinques huc.ac si dicat,ne accedas ad talem cogitationem. nam huic curiositati satagenti humanæ vires non sufficiũt: sed facta quidẽ mirare stans,de causis verò ex quibus gignãtur corrumpantúrve ne sis solicitus.Nam locus in quo stas,inquit,sanctus est.Qualis locus?nimirũ ad rationes causarum pertinens, qui tãtùm diuinarum naturarũ est,quòd Deus neminem mortalem dignetur causarũ notitia.Tum ille sciẽtiæ cupidus supra mũdum totũ emergens scitatur de eius opifice,quisnam sit ille inuisibilis & impalpabilis,corpus an incorporeus,an aliqd his superius,simpléxne natura qualis vnitas,an concreta: aut quid tandẽ sit:& vidẽs id cogitatu perceptúq; difficile precaturvt ab ipso discat Deo,quisnam Deus sit.nec enim sperabat se id posse ex vllo alio cognoscere,nihil tamen audiuit interrogãs de eius Qui est essentia.Posteria,inquit,mea videbis,faciem autem videre non poteris. Sufficit enim sapienti ea quæ post Deum sequuntur cognoscere. Principalem autẽ illam essentiam si quis velit intueri,nimio radiorum fulgore prius quàm eam videat, cæcabit.Hactenus & de tertio locuti capite,aggredimur quartum & vltimum ex propositis,quando non præcedente inquisitione vltro solet occurrere inuentio,ad hunc ordinem pertinet omnis à seipso doctus sapiens.nec enim cogitationibus, meditationibus laboribúsq; proficit:sed mox natus paratam inuenit sapientiam irroratam sibi cælesti pluuia,cuius meraco haustu exhilaratus,perpetuò temulentus est ebrietate sobria, salua rationis integritate. Hic est ille quem Isaac vocant oracula,quem non tempore alio concepit, alio peperit anima. Con-

 ceptum

ceptum enim,inquit,peperit,quasi sine tempore.non enim homo nascebatur,sed mens purissima,ingenio magis quàm arte bona.quamobrem genitricem eius dicuntur defeciſſe muliebria,hoc est consueta,humana & rationalia, nouum enim hoc prodit genus plus q̃ rationale &verè diuinũ,à seipso doctũ,non humanis commentis eruditum,sed furore diuino. an ignoras quòd Hebrææ ad partum non habent opus obstetricibus ? pariunt autem,vt ait Moses, prius quàm veniant obstetrices, artes inquam & scientiæ, & à sola natura opitulante adiuuantur.Pulchrè autẽ aptéq; à seipso doctus definitur. primò quod citò,inuenitur,secundò,quod Deus tradidit. siquidem quod discitur opus habet longo tempore:quod suoptè ingenio percipitur,expeditũ est & plus quàm extemporale. illud hominẽ, hoc Deum præceptorẽ habet.& prima quidem definitio per interrogationem ponitur. quid hoc est quod citò inuenisti mi puer? altera verò per responsionem,dicente illo:quod tradidit dominus Deus.est autem & tertia definitio docti à seipso, quod ascẽdit per seipsum.Dicitur enim inter præcepta: Non feretis, nec metetis,quæ per se ascendunt.nulla enim arte natura indiget. seminante illa Deo,& per suam agriculturam perficiente tanquam sponte nascentia,cùm nõ sponte nascantur,nisi quatenus nulla omnino adiuuantur humana industria: Nec tã præceptũ est,hoc q̃ sententia.nam præcipiens dixisset:ne seratis,ne metatis.decernens autem ait:non seretis neq; metetis quæ spõte nascuntur.nam quæcunq; natura vltro præbente accipimus, eorũ nec principia nec fines in nostra potestate inuenimus,siquidem in satione principium,in messe finis est. præstat sic intelligere hæc:omne initiũ & omnem finẽ esse spõtaneum,hoc est naturæ opus,non nostrum.verbi gratia,principium discẽdi vtiq; ingenium est docile,prõptúmq; ad contemplationẽ rerũ particularium.rursum finis quid aliud,si ingenuè fatẽdum est,quàm natura?siquidem etiam præceptor promouet:sed summum fastigium solus Deus imponit,natura illa optima.Qui his innutritur dogmatibus,in pace degit perpetua,immunis à molestis laboribus.pax autẽ & septimana idem est iuxta legislatorẽ. nam ea die creatio visa est interquiescere. Cõuenienter igitur scriptũ legitur.Et erũt sabbata terræ vobis alimẽta.id rectè intelligẽdum est.Vtilissimus enim cibus est in Deo quiescere, maximum bonũ conferẽs,pacẽ ab omni bello tutã & securissimã. nam quæ inter ciuitates intercedit,mixta est seditionibus.at animæ

animæ pax pura est ab omni diſsidio.Sed manifestissimè,vt mihi videtur.discimus inuentionem non quæsitorũ ex his verbis scripturæ:Cùm induxerit te dñs Deus in terrã quam iurauit se daturum tuis patribus,ciuitates magnas pulchrásq; quas non ædificasti,domos plenas bonorum omnium quas non repleuisti,cisternas è saxo excisas quas non excidisti, vineta oliuetáq; quæ non plantasti. Viden' paratam copiam bonorũ affluentiũ tam ad voluptatem quàm ad necessitatem ? comparãtur enim ciuitatibus generales virtutes vt patentes latissimè : domibus autẽ speciales,circumscriptę breuiore circulo:cisternis verò generosæ animæ,capaces sapientiæ,sicut illæ aquarũ.cæterùm vinetis oliuetisq; profectus & incrementa, prouentúsq; fructuũ. fructus autẽ scientiæ,vita contemplatiua est,sinceram lętitiam qualem vinum affert conferens,& intelligibile lumen quale à flamma proficiscitur, cuius fomes est oleum. Hactenus de inuentione locuti transeamus ad vlteriorem textus cõsequentiã.

Inuenit,inquit,eam angelus domini ad fontẽ aquæ.] Fontis crebra fit mẽtio,qui vno modo mẽs nostra intelligitur : altero habitus rationalis & eruditio : tertio praua dispositio : quarto bona huic cõtraria:quinto rerũ pater & conditor. horũ probationes extãt in sacris literis.videamus quænã sint.In primo limine legis,vbi mũdi opificiũ tractatur, tale occurrit oraculũ: Fons autẽ ascẽdebat è terra,& irrigabat totã terræ superficiem. Qui allegorias naturæ occultãtis sua mysteria nescitũr,hũc fontem putãt similem Aegyptio fluuio,qui quotãnis effusus ex alueo stagnat in campis,tantùm nõ ostentans potẽtiam cæli ęmulam.Quod enim per hiemem cælum præstat aliis regionibus, hoc Nilus Aegypto horis æstiuis exhibet.nam illud supernè terram cõpluit:hic,quod mireris, infernè pluens arua irrigat. Et hoc est cur Moses impietatis reos peragit mores Aegyptios & terrã pluris quàm cælum faciant,terrestria quàm olympia, corpus quàm animã. Verùm ista in alium opportuniorẽ locũ differẽda sunt:nunc propositũ est paucis agere. & ideo redeuntes in viam à diuerticulo dicimus,fontẽ ascendentẽ & rigãtem totam faciem terræ,significare principalem nostri partẽ fonti similẽ.à qua ceu per terræ venas,per sensuũ instrumẽta manãt potẽtiæ,per oculos,aures,nares,& cætera. hi sunt in omni animante circa caput & faciẽ.itaq; tanquã à fonte à principali anima parte rigatur principalis pars corporis facies, visiuo spiritu tẽdẽte in oculos,auditiuo ĩ aures,olfactiuo in nares, gustatiuo

in

in os, tactiuo in totam ſuperficiem. Sunt & eruditionis fontes varij, apud quos proceri & cibo vtiles ſermones germinãt, tanquam palmarum arbores. Venerunt, inquit, in Aelim, vbi erant duodecim fontes aquarum, & palmarũ ſtirpes ſeptuaginta: ibi ad aquas caſtra metati ſunt. Aelim portæ interpretantur, & introitum ad virtutem ſignificant. Sicut enim initium ædium eſt ianua, ſic ad virtutẽ primus aditus encyclopædia. perfectus aũt numerus duodenarius. quod teſtatur zodiacus in cælo circulus, illuſtratus tot ſideribus: teſtatur etiam ſolis ambitus. nam intra duodecim menſes circuitum ſuum peragit, & in totidem horas diurnas nocturnásq; tempus diuidunt homines. Moſes quoq; non parum laudat hũc numerum, deſcripta ſua natione in tribus duodecim, & inſtitutis duodecim propoſitionis panibus, & totidem lapillis cum ſuis ſculpturis, qui in põtificali veſte talari circum rationale, quod vocant, intexerentur. Laudat & ſeptenariũ, multiplicatũ per denariũ, nunc ſeptuaginta palmas ad fontes memorãs, aliàs ſepruagĩta ſolos ſeniores, quibus datus eſt ſpiritus Dei propheticus. totidem iuuenci mactantur ad epulum ſolenne feſti tabernaculorũ, vt vocãt, idq; certo ordine, nõ ſimul, ſed per ſeptẽ dies, incipiẽdo à tredecim. ſic enim quotidie ſubtrahẽdo vnũ vſq; ad diem ſeptimũ, ſeptuagenarius numerus conficitur. Poſtquam autẽ ventum eſt ad virtutis portas artes liberales, conſpicati fontes & apud eos ſtirpes palmarum, non apud arbores, ſed apud aquas, caſtra metari narrãtur. Cur ita? Quoniam palmis & lemniſcis ornantur qui perfectæ virtutis præmia reportant: qui verò adhuc in rudimentis tripudiant, & eruditionem ſitiunt, apud ſcientias animam rigantes collocantur, quales ſunt fontes artiũ indifferẽtium. Videamus & fontem inſipientiæ, de quo legislator ſic loquitur: Quiſquis cubat cum muliere ſeorſum ſedẽte, & fontem eius reuelat, ipſa quoq; retegente fluxum ſui ſanguinis: ambo tollãtur è medio. Mulierem ſenſum vocat, intellectũ mariti eius præſupponẽs. ſeorſum ſedet ſenſus, hoc eſt in longinquo loco quoties igitur mulier iſta relicto marito legitimo aſsidet illicitẽtibus ſe corrũpentibúsq; rebus ſenſibilib⁹, & amatoriè ſingulas cõplectit: tũc ſi intellectus ſomno ſuccũbat, qui vigilare deberet, detexit ſeipſum fontẽ ſenſuũ: hunc enim aio eſſe ſenſuum fontẽ: hoc eſt intectũ, immunitũ, inſidiis expoſitũ ſeipſum reddidit. attamen nihilominus, etiã mulier reuelauit fluxũ ſui ſanguinis. Omnis enim ſenſus pronus vt fluat foras ad ſuũ ſenſibile, à ratione cohibet

hibetur atq; tegitur. Sed iſta mulier deſeritur ſolitaria, viduata recto ductore. pernicioſum eſt enim ſicut ciuitati carere mœnibus, ſic animæ deſtitui à cuſtodiis. Sed quando caret cuſtode? An quoties viſum non continet, profundens ſe ad ſenſibilia, & per aures haurit voces quaslibet, nec odoratũ cohibet aliásque potẽtias ſimiles, ſinens eas ſuoptè impetu rapi ad quidvis agẽdum, patiẽdúmq;. deniq; quoties ſermo nõ cõtinetur, qui multa ſecreta nemine cohibente intẽpeſtiuè prodidit, & liberius fluẽs ſplendidas fortunas tanquã in trãquillo nauigãtes vndis repentinis obruit. Hoc eſt illud magnũ diluuium. quãdo apertæ ſunt cataractæ cæli, mẽtis videlicet: & retecti ſunt fontes abyſsi, hoc eſt ſenſuũ. nõ aliter enim inundatur anima, niſi ſuperne tanquã cęlitus è mente prorũpentibus iniquitatibus. inferne verò tanquam à terra, ſcilicet ſenſu, inundantibus affectibus. Et hoc eſt cur Moſes vetat turpitudinẽ patris matrísq; retegi, quippe qui bene norat quantũ malum eſſet peccata mentis ſenſúsque non cohiberi & cælari, ſed tanquã pręclarè geſta proferri in mediũ. Hi ſunt fontes peccatorũ: videamus fontem prudentiæ. ad hũc patientia deſcendit Rebeca. & toto animæ vaſe repleto, per viæ cliuum aſcendit, vt appoſitiſsimè iuxta rei naturam legislator loquitur. Euadit enim ad virtuiis celſitudinẽ, quiſquis à iactabunda deſcendit arrogantia. Legitur enim: Cúmq; deſcendiſſet ad fontem. impleuit hydriã, & cœpit aſcẽdere. Hic fons eſt illa diuina ſapientia, ex quo rigantur particulares ſcientię, & quotquot animæ contẽplandi cupidæ amore ſummi boni tenentur. huic fonti ſacra ſcriptura imponit aptiſsima nomina. Iudiciũ eum & Sanctũ appellans. Reuertentes, inquit, venerunt ad fontem iudicij, qui eſt Caddes. Caddes autem ſanctus vocatur. tantum nõ clamat vociferatúrq;, ſapientiam ſanctam eſſe, puram à rebus terrenis, & rerum iudicem, decernentem omnes cõtroueſias. Nunc dicendum ſupereſt de illo ſummo fonte optimo, de quo cæleſtis pater per ora prophetarũ cecinit: Me dereliquerunt fontem vitæ, & foderunt ſibi ciſternas cõtritas, quę aquam continere non poterunt. Ergo Deus eſt ille fons antiquiſsimus: & meritò. vniuerſus enim hic mundus ab eo promanauit. Demiror autem & ſtupeo cùm hunc vitæ fontem eſſe audio. ſolus enim Deus animæ & vitæ, præſertim rationalis animæ, & prudentis vitæ autor eſt. nam materia res eſt mortua. Deus autem plus quàm vita, fons viuendi, vt ipſe ait, ſempiternus. quem fugientes impij non guſtato potu immortalitatis, demẽtes foderunt

runt sibi,nõ Deo primùm opera propria cælestibus proferẽtes & olympiis,pluris faciẽtes cura quæsita quàm parata & vltro se offerentia.deinde fodiunt non vt Abraham & Isaac puteos, profundas scientias prębẽtes sermonẽ potabilem,sed cisternas quæ ex seipsis nihil boni ad recreãdum habent,& indigent externis affluentiis,quales è doctrina parantur,dum præceptores semper in discipulorum auditum affatim ingerunt sua placita contẽplationésq; retinenda in mẽte & recondenda in memoria.Verùm istæ cisternæ cõtritæ sunt, hoc est omnes malè educati animi lacunæ fractæ perfluentésq;,quæ nec aliunde sibi parare nec conseruare possunt influxũ vtilem. Hactenus de fontibus dixisse sufficiat.Cæterũ valde aptè scriptura inducit.Agarẽ inuentá apud fontem,nõ haurientem tamen: quia proficiens anima nondum est idonea haurire merum potum sapientiæ:nõ arcetur tamẽ quò minus in propinquo moretur.est autẽ omnis publica via per doctrinã strata munitáq;. Ideo dicitur eam inuentam in via Sur.]nã Sur interpretatur munitio vel directio. Alloquẽs igitur animam redargutor ait:Vnde venis,& quò vadis?quod non tam dubitando percontandóq; quàm exprobrando & pudorem incutiendo dicitur.nõ est enim fas vt aliquid in rebus nostris ignoret angel⁹:quod vel hinc colligitur,quia etiã secreta natiuitatis pernouit dicens: Ecce prægnans es,& paries filium, & vocabis nomen eius Ismaël.] nam nosse fœtum esse masculum supra humanam facultatem est,sicut & vitæ institutum eius qui nondum natus est, quòd ferus homo erit non mitis ac ciuilis.Ergo illud Vnde venis,dicitur ad obiurgationem animæ fugientis meliorẽ potiorémq; sententiã, cui si re magis seruiret quàm nomine.magnam inde reportatura esset gloriã. Quò vadis incerta sectãdo,certis cõfessisq; bonis relictis ? mererur igitur laudẽ,libẽter admonitionẽ accipiẽs:quod vel inde apparet,quòd nec dominã incusat,sibiipsi fugæ culpã tribuens, nec ad secundũ interrogatũ respondet,quò vadat.incertũ enim hoc erat.de incertis autẽ tutius suspẽditur sentẽtia.Gaudẽs igitur redargutor obedientia mulieris ait:Reuertere ad herã tuã. prodest enim discipulæ doctricis magisteriũ,& imperfectæ seruitus apud prudẽtiam. Reuersa autẽ humiliare sub manu eius humilitate honestissima,abiiciens præsentẽ brutã superbiã.sic enim felicitor parturiẽs eniteris prolẽ masculã nomine Ismaël castigata diuinis monitis.interpretatur enim Ismaël audit⁹ Dei. est autem auditus à visu secũdus.visum verò legitimus filius & prim

primogenitus Israël sortitur.sonat enim quod vidẽs Deũ. nam audire etiã falsa pro veris possumus: visus nequaquã fallax est. quo res certæ cognoscuntur. Mores autẽ nascituri describit,dũ dicit ferũ fore,id est rusticè sapientem,nondum ascitum in Dei ciuitatẽ.hæc autem virtus est, apta nata mãsuefaciendis moribus.iidem feri mores indicãtur his verbis:Manus eius cõtra omnes,& manus omniũ contra eum.Hoc est enim sophistæ propositum,præ se ferentis curiositatẽ in disputãdo nimiam & gaudentis cõtentiosis sermonibus.adeò & ipse ferit omnes discipli natũ sectatores,tum singulis priuatim resistẽs, tum in cõmune omnibus:& vicissim ab omnibus percutitur suas fœturas defẽdẽtibus,hoc est placita quæ pariũt eorũ animę.Tertia quoq; nota adiicitur hæc: Cõtra faciẽ omnium fratrũ suorũ habitabit.] tantũ nõ manifestè ostendẽs aduersam dimicationẽ perpetuã, Itaq; anima quæ sophistã gerit in vtero,respõdet redarguẽti se: Tu es Deus qui inspexit me.]Ac si dicat tu es autor meorũ cõfiliorum & partuũ:& meritò.liberaliũ enim & verè ingenuarũ animarũ liber & liberator est opifex.serui verò seruarũ.angeli autẽ Dei famuli pro diis habẽtur ab his qui in seruitute detinẽtur & laboribus.Propterea huic puteo nomẽ indicit. Puteus cõrã quo vidi.]Sed fieri nõ potest ô anima proficiẽs,& liberalium disciplinarũ profunda penetrãs,vt in eruditione tanquã in speculo videas autorẽ scientiæ.Cõmodus autẽ huic puteo locus est Caddes inter & Barad.interpretatur autẽ Barad In cõmunibus, Caddes verò sancta.nã qui proficit,est in sacrorũ profanorúmq; confinio,iã mala fugiens, sed nondum idoneus vt ad bona perfecta admittatur,habeátque cum eis contubernium.

PHILONIS IVDAEI,
De eo quis rerum diuinarum hæres sit.

IN PROXIMÆ præcedente libro de mercedibus pro virili disseruimus: nũc autẽ propositũ est quærere,quis rerũ diuinarũ hæres sit. Postquã enim ille sapiens audiuit redditũ sibi hoc oraculũ: Merces tua multa nimis:percõtatur: Quid mihi dabis ô here ? Ego sine liberis decedã. filius autem meus

meus iſte ſuſceptus ex ancilla,heres meus erit.Damaſcus Elie-
zer.ac rurſum : Quia non dediſti ſemen mihi, verna iſte meus
hæres erit.] Et quis non attonitus fuiſſet maieſtate proferentis
hoc oraculum,vt nec os poſſet diducere,ſi non præ metu, certè
præ gaudio?adimit enim vocem vt vehemens dolor,ita nimia
lætitia.quamobrem & Moſes fatetur ſe parum vocalem & lin-
gua tardum ex quo cœpit habere cum Deo colloquia:quod te-
ſtimonium prophetæ verum eſt.tunc enim veriſimile eſt vocis
inſtrumentũ ſieri turdius. rationẽ autem iam articulatã ferri
liberione impetu,ſententiarũ magis quàm verborũ ornamen-
ta conſectantem expedita quadam & ſublimi eloquentia. Sunt
autem admirãdę virtutes,vel fiducia vel ſermonis libertas ad-
uerſus præſtantiores,quando res eam poſtulat : vt illa comica
ſententia vera potius quàm ludicra videatur : Si ſeruus ſemper
conſueſcat ſilentio,Fiet nequã dediſcens loqui liberè. Sed quã-
do ſolet hac libertate vti ſeruus contra dũm?nónne quãdo nul-
lius maleficij ſibi eſt conſcius,certus nihil ſibi dictũ factúmve
niſi in vtilitatem ſui domini ? Quando igitur decet Dei quoq;
famulum libertate linguæ vti contra ſuum rerúmq; omnium
principem atq; dñm , niſi quãdo à peccatis purus , & charitatis
erga dominũ ſibi conſcius,magis gaudet ſe eſſe Dei famulum
quàm ſi abſq; cõtentione adeptus eſſet imperium terra mariq;
in omnes homines.Cæterùm officia obſequiáq; Abrahã plena
charitatis erga dominũ commẽdat extrema clauſula oraculi fi
lio eius redditi.Dabo tibi & ſemini tuo terrã hanc vniuerſam:
& in eo ſemine benedicẽtur omnes gentes terræ : propterea ꝙ
obediuit Abraham pater tuus voci meæ,& cuſtodiuit mandata
mea, præcepta mea,leges meas & iudicia.Eſt autem ſerui laus
maxima nihil ex iuſsis dominicis contẽnere,ſed impigrè indu
ſtriéq; vel ſupra vires conari cuncta exequi ex illius animi ſen
tentia.Sunt igitur qui audire debẽt potius quàm loqui:ad quos
dicitur,Tace & audi:præceptũ pulcherrimũ.Nã inſcitia res eſt
mala temerariáq;,cuius primũ remediũ eſt,auditoris ſilẽtium:
ſecundũ attentio ad ea quæ auditu digna ſunt. Caue autẽ putes
aliquid nihili docere hęc verba,Tace & audi:maius quiddã eſt
quod monent.nõ ſolùm enim linguæ ſilẽtium poſtulat & audi
tum auriũ,ſed vtrũq; ab anima exigit.nã multi aures non men
tẽ afferũt in auditoriũ,ipſis foris interim vagãtur,& multa de
multis apud ſeipſos agitãt.ad cognatos alienósve,aut etiam ad
ipſos pertinẽtia,quę præſtaret ad tẽpus miſſa facere:quæ omnia
dum

dum cogitationi obſtrepunt,fieri non poteſt vt exaudiatur qui
loquitur.nam eius vox non ad homines fertur,ſed ad inanima
tas ſtatuas,quæ aures habent cùm auditu careant. quòd ſi mẽs
quieta ab omnibus externis internisq; motibus dignetur attẽ-
tam ſe præbere,& iuxta Moſis præceptũ auſcultare per ſilentiũ,
poterit audire quæ dicuntur:aliàs verò nõ poterit.indoctos igi
tur decet ſilentiũ:ad ſcientiam autem aſpirantibus, & dominũ
amantibus,eſt neceſſaria confidens facundia. legitur enim in
Exodo:Dominus pugnabit pro nobis,vos autẽ ſilebitis.ac mox
tale oraculum ſubiungitur:Et dixit dominus ad Moſen: Quid
clamas ad me?quaſi deberent filere qui nihil auditu dignũ affe
runt:loqui verò qui præ amore ſapientiæ cõfidunt in domino:
nec ſolùm loqui placidè,ſed etiã proclamare? nõ ore linguáq;,
à quibus ictũ aërem aiũt in orbem moueri,atq; ita ad auditum
pertingere:ſed illo muſico ſonoróq; inſtrumento,quod morta-
lis audit nemo,ſoli ingenito illi immortaliq; exaudibile, iſto-
rũ verò qui in ſenſibus volutãtur nemini.Certè cùm totũ men
tis inſtrumentũ per diapaſon & diſdiapaſon ſymphonias inſo-
nat,auditor quaſi interrogatur,cùm reuera nõ interrogetur.nã
Deo nota ſunt omnia. Quid ad me clamas mala deprecãs , aut
pro bonis acceptis agens gratias:aut vtrũq; agẽs eadem opera?
adeò hic parũ vocalis & lingua tardus ac penè mutus,aliubi nõ
loqui ſolùm inuenitur,ſed & clamãs introducitur,rurſum aliu
bi loquens indeſinenter & eodem fluxu ſermonem cõtinuans.
Moſes,inquit, loquebatur,& Deus ei voce ſua reſpondebat, nõ
docens eum per certas orationis periodos,ſed ſemper & conti-
nenter ei reſpondens.Vbi autem reſponſio,ibi vtiq; & interro-
gatio.Rogat autẽ quiſq; quod ignorat,cupiens id diſcere. nam
diſcẽtibus nihil tam proprium ac vtile,quàm quærere,rogare,
ſciſcitari,nõ videri ſibi vel ſcire aliqd,vel percepiſſe ſolidè.Ergo
ſapientes Deo præceptore magiſtróq; vtuntur, imperfecti ve-
rò ſapiente illo,ad quem dicunt:Loquere tu nobis : non loqua-
tur ad nos Deus,ne fortè moriamur.Tanta autem in loquendo
libertate vtitur hic vir bonus,vt nõ ſolùm clamet,ſed reclamet
quoque,fretus vera fiducia & affectu non fucato.Nã verba hęc:
Si remittis ei peccatum hoc,remitte:ſin minus, dele me è li-
bro tuo quem ſcripſiſti.& illa:Nũ ego in vtero cõcepi totũ hũc
populum,aut peperi eum, quia dicis mihi:ſume eum in ſinum
tuum,& geſta tanquam nutrix infantulum? & illa: Vnde mihi
carnes vt demvniuerſo huic populo:qui opplorat mihi?nũquid

oues & boues mactabũtur, aut omnes piſces maris comportabuntur & ſufficient?& illa:Domine cur afflixiſti hunc populũ? &,Cur miſiſti me?&,Ex quo profectus ſum vt loquerer ad Pharaonem in tuo nomine,afflixit populũ.&, Non liberaſti tuum populum:hæc inquam & ſimilia nemo vel regi cuivis auderet dicere.cæterùm cum Deo loqui tam liberè,ſummæ fuit nõ audaciæ ſed fiduciæ:quia ſapientes omnes amici Dei ſunt,præſertim quod ad ſacras leges promulgãdas attinet.libertas autem loquẽdi cognata eſt amicitiæ:alioqui cum quo loquemur liberè,ſi cũ amico nõ licet? Rectè igitur in ſacris literis Moſes amicus Dei celebratur,vt quoties audacius loquit, amicitiæ potius id tribuatur quã arrogãtię.ná arrogãtis eſt temeritas, amici verò fiducia. Sed cõſidera iterũ quòd fiducia tẽperatur cum reuerẽtia.nam hæc verba, Quid mihi dabis? fiduciã præ ſe ferunt: illud autẽ ὁ here, reuerentiã.Cæterũ cùm duabus appellationibus prout res poſtulat, rerũ autor appellari ſoleat, aliquando Deus,aliquando dominus,nunc harũ neutra,ſed herus aſſumitur,idq; peropportunè & religioſè admodum:quamuis hæc vocẽtur ſynonyma herus,& dominus. ſed quãuis vtrumq; nomen in vnum eundémq; cõpetit.diſtinguit tamen hæc cogitatio,quia dominus κύριος παρὰ τὸν κῦρος, hoc eſt, ab autoritate dicitur,qua ratũ ſit aliquid.ſicut cõtra ἄκυρον vocatur irritũ.herus aũt δεσπότης παρὰ τὸν δεσμόν, id eſt,vinculũ.Vnde vt opinor δεῖος, id eſt,timor.itaq; & δεσπότης dominus erit & quidẽ timendus non ſolùm propter autoritatẽ, verũetiam propter metundam omnipotentiã.vel fortaſſe quia colligat continétq; omnia conſtringẽs indiſſolubiliter,alioqui natura diſſolubilia.Quare cũ dicit,Here,quid mihi dabis?perinde eſt ac ſi dicat:Non ignoro tuam ingentem potentiã,ſcio & poteſtatem tuam terribilem.timens treménsq; te appello,& rurſus fiducia ſubleuor. Tuum enim oraculũ iubet ne timeã:tu mihi linguã eruditam dediſti,vt ſciam quando loquendũ ſit,tu os meũ conſutum ſoluiſti,aperuiſti,& articulatũ feciſti:dicẽda quoq; ſuggeris,confirmans illud tuum oraculum:Ego aperiam os tuũ,& docebo te quid loqui debeas. Quis enim ſum ego vt loqui me doceas,vt mercedem pollicearis perfectiorem quovis dono & gratia?nónne è patria ſum profugus? nónne cognatos deſerui? nónne careo paternis ædibus?nónne omnes me relegatũ, profugum,deſertum,& inhonoratũ nominant?Verùm tu mihi here es patria, tu cognatio, tu paterna domus,tu honor, fiducia,

opu

opulentia clara & perpetua. Cur igitur non audeam proloqui quæ cogito?cur nõ perconter de his quę cupio diſcere?attamen quamuis præ me ferre confidentiã videar, nihilominus metũ & ſtuporẽ fateor:nec tamen pugnare in me affectus cõtrarios, timorem atq; audaciam,ſicut fortaſſe aliquis ſuſpicabitur,ſed contẽperari aptiſsimè.itaq; inſatiabiliter fruor tam bene temperato poculo, quod facit vt nec liberius loquar quàm pro reuerentia.nec,reuerentia libertatem mihi adimat.Didici enim meipſum metiri,quàm ſim nihili,& nimiã tuã beneficentiam ſuſpicere.& quoties puluerẽ cinerémq;,aut ſi quid his eſt proiectius,meipſum ſentio,tũc appellare te audeo,humiliatus & in terra proſtratus, ſic mutatus vt vix ſubſiſtere videar.Talẽ affectum animæ impreſsit in meã memoriã viſitator Abraham.

Appropinquans,inquit,Abraham dixit:Nunc incepi alloqui dominum,ego autem terra ſum & cinis.]Tunc enim tẽpus eſt vt creatura ſuum factorẽ appellet,quando agnoſcit quã ipſa ſit nihili.Illud autẽ, Quid mihi dabis?non tam dubitãtis eſt verbum,quàm gratias agẽtis per acceptorũ beneficiorum magnitudine:Quid mihi dabis? Num eſt quod ſperem præterea? Copioſæ ſunt,ô munificẽtiſsime,tuæ gratiæ,nullis circumſcriptæ terminis,nec modũ nec finem habent,fontium more inexhauſtæ & ſubſcatentes perpetuò. Sed conſiderandus eſt non ſolùm torrens exundans tuæ beneficentiæ, verùm etiam arua noſtra quæ illo rigantur. nã ſi nimis perfundantur,ſtagna & paludes erũt pro campis frugiferis. an-non & mihi certa mẽſura opus eſt?ideo percontor Quid mihi daturus es?qui iam dediſti plurima, & penè omnia quorum natura humana capax eſt. quod enim adhuc cupio ſcire,hoc eſt,quiſnã poſsit eſſe dignus hæres tuorũ operũ.Ego defungar ſine liberis,acceptis bonis ad breue tempus paucósque dies duraturis, & ad finem properantibus, quamuis optẽ longęuitatẽ nec ſenio nec morti obnoxiã,vt poſſit iactis ſeminibus radices firmas extendere, & ſtipitẽ vſq; ad cælum attolere.neceſſe eſt enim vt humana virtus in terra gradiens ad cælũ erigatur, vt ibi guſtato immortalitatis nectare, ſempiternã ſalutem habeat. nam ſcio quòd ſterilem animam odiſti,ipſe rerum omnium genitor.eximiam enim gratiã largitus es perſpicaci generi,ne vnquã ſterileſcat & prole careat: cui quoniam & ego contributus ſum, iure hæredem deſidero. Cùm enim videã id inextinguibile,turpe puto ſinere vt naturę meæ bonum intereat.Supplex igitur imploro, vt ſemina ſcin-

 tillæq;

tillæq; foueantur, è quibus virtutis lux salutaris accēdi queat, quæ tanquā lampas per manus tradita, mundo æquæua fiat. Indidisti & meditatoriis viris desideriū filiorū qui progignuntur ex anima, quib⁹ potiti exclamarūt præ gaudio: En pueri quorū misert⁹ est Deus seruorū tuorum: quorū peregrinatio nutrix & altrix est, quorū intactæ animæ teneræ generosæq; sunt, in omnes virtutis formas diuinas & pulcherrimas fingi faciles. Sed doce me & illud, an filius Masec vernaculę meæ, tuarū gratiarū hęres sit idoneus. nam ego hactenus neq; speratū accepi filium, neq; de hoc quem accepi spem habeo. Quæna autē sit hæc Masec, & quis eius filius, nō obiter cōsiderandum est. Masec interpretatur ex osculo. differt autē ab amore osculum. nā ille est animarum cōiunctarum per mutuā beneuolentiā: hoc autē nudam saluationem habet superficietenus in occursu fortuito. sicut enim in ἀνακύπτειν nō est κύπτειν, in καταπίνειν πίνειν, in μαρσίππιον ἵππον, nec in καταφιλεῖν φιλεῖν, ita amor in osculo. nam multi etiā inimicis coacti aliqua necessitate hāc officij speciē exhibent. quæ sit autē illa ex osculo, nō ex sincera charitate, nobis cōmendata, dicā nihil dissimulās: Vita qua cum sensibus cōuiuimus, tota secura, quā nemo nō amat, quā hominum vulgus herā existimat, elegantiores famulam, non externā aut emptitiam, sed vernaculam & tribulem quodāmodo: qui etiam didicerunt osculari eā nō amare, cùm illi alteri valde ament eā & desiderent. Laban autē ille virtutis osor ne osculari quidem potest attributas meditatori potētias, sed vt assuetus simulationi fictisq; moribus, tanquā ægrè ferens, cū reuera nō doleat, ait: Nō iudicasti me dignū vt osculares pueros meos & filias. Iustè ac meritò. Simulationem eā implacabiliter odisse didicimus. Dilige virtutes, & animo cōplectere, & nō requires osculum, fucatum specimen amicitiæ. non est enim eis amplius portio vel hæreditas in domo tua. nónne pro alienis à te reputatæ sunt? nónne vendidisti eas, & deuorasti earū pretium? vt ne in posterum quidē eas possis redimere ac postliminio reuersas recipere. quid igitur osculari vult inimicus perpetuus virtutū omniū? At non sic Aaron osculatur Mosen, sed ex animo vt germanum charissimū. Amāter, inquit, salutauit eum, & cōplexi sunt se inuicem. Sunt autem vitæ tria genera: vna apud Deū, altera apud creaturā, tertia media, mixta ex vtraq;. quę apud Deum est, non descendit ad nos, nec venit in istas necessitates corporis: quæ apud creaturam, nec ascendit, nec curauit ascendere, degens in cauer

cauernis intimis, & vita minimè vitali gaudens. at quæ mixta est, sępe ad meliorem tracta ordinē numine corripitur, interdū retracta ad deteriorem retro se recipit. quòd si ad hanc tāquam in bilancem melior vita accedat, adeò prægrauabit, vt in diuersa lance minimū ponderis appareat. Moses autem ei quæ apud Deum est vitæ palmam decernēs sine puluere, reliquas inter se cōparat per duarū mulierum similitudinem, quarū alterā dilectam, alteram exosam, vocat aptissimis nominibus. Quis enim est qui nō capiatur oculorū, aurium, gustus, odoratus tactúsque deliciis ac voluptatibus? Quis non abhorret à contrariis, frugalitate, continentia, austera castigatáq; vita, lusus ac risus expertē, plena curis & laboribus, contemplandi cupida, insensa ignorantiæ, contēnente pecuniā, gloriam, delicias, aspirāte ad temperantiam, bonā existimationem, & videtes nō cæcas diuitias? Est quidem primogenitura vt antiquior ita honoratior: Moses tamen etiam posterius natos hoc honore dignatur, his duplum tribuens, alteris auferens dimidium. Si habuerit, inquit, homo duas vxores, dilectā & exosam, & ambæ pepererint, cùm distribuet suam substantiam, nō poterit primogenituram daræ filio dilectæ scilicet voluptatis: iuuenis enim hic censetur, etsi tēpore antiquior. sed dabit filio seniori nato è fastidita prudētia, qui à pueritia dignus fuit, cui duæ portiones debentur. Huius figuræ sensum moralē quia iam antè diximus, reuertamur ad proximè sequentia, præmonito lectore, quòd exosæ Deus vuluam aperuisse dicitur, ortū dans bonis studiis & honestis operibus, cùm ea quæ dilecta putatur, mox ab initio sit sterilis. Videns, inquit, dominus q⁹ Lia fastiditur, aperuit vuluam eius: Rachel autē erat sterilis. Sed quoties anima prægnans quales decet fœtus parturit, tunc altera sensibilium genitrix sterilescēs desinit parere, grata nō propter amorē, sed propter oscula. Huius sensualis vitæ quę Masec nominatur, vnusquisque nostrū est filius, honorans demirándsq; nutricē altricémq; humani generis: quā terrenus intellectus Adam nomine, vbi lactam vidit, quamuis mortem suā, vitam illam nominauit. Vocauit, inquit, Adam nomen vxoris suæ vitā. quòd ipsa sit mater omniū viuētiū, reuera mortuorum iuxta vitā animæ. At quotquot verè viuunt, matrē habēt sapientiam, sensus autem vtūrur seruitio, in hoc a natura factum existimātes, vt minister sit ad parandā scientiā. nomen autem nati ex ea vita cuius nota est osculū. Damascus traditur, quod saeci sanguis interpretatur, aptè admodū: quia per saccū

 signifi

ſignificatur corpus, per ſanguinẽ vita quæ eſt in ſanguine. nam quoniam anima dupliciter dicitur, & in vniuerſum & pars eiꝰ præcipua, quæ propriè dici poteſt animæ anima: ſicut oculus & totus globus eſt, & ea pars qua ꝓpriè cernimus: exiſtimauit legislator duplicẽ eſſentiã animæ: totius quidẽ, ſanguinẽ: præcipuæ verò partis, diuinũ ſpiritũ, proinde apertè dicit: Anima omnis carnis, ſanguis eſt. egregiè carniũ turbæ influxũ ſanguinis attribuit vt propriũ. mẽtis verò eſſentiã nulli creaturæ coaptauit, ſed introduxit eã ſupernè inſpiratã à Deo. Inſpirauit, inqt, creator omniũ in faciẽ eius ſpiritũ vitæ, & factus eſt homo in animã viuentẽ, quæ etiã ad imaginẽ ſui factoris expreſſa narratur. Itaq; duplex eſt genus hominũ, alterũ quod viuit iuxta rationẽ inſpiratã diuinitus, alterũ quod ſanguine viuens ſeruit carnis voluptatibus. hoc terræ figmentũ eſt, illud ad imaginẽ Dei expreſſa effigies. ea terra ſanguine macerata, ex qua ficti ſumus, nõ mediocriter eget diuino auxilio. ideo dicit: Iſte Damaſcus Eliezer: interpretatur aũt Eliezer, Deus adiutor meus. quoniam hæc moles ſanguinea per ſe diſſolubilis & mortua, conſiſtit & fouetur prouidẽtia Dei ſua manu ſuſtentãtis & protegentis: alioqui nec per vnũ quidem diem genus noſtrũ durare poterat. Non vides quòd & Moſis ſecundus filius eodem eſt nomine? Nomen, inquit ſecũdi Eliezer. ac mox cauſam adiicit. nã Deus meus auxiliator meus, & eripuit me, à manu Pharaonis. Cæterùm ſanguineæ ſenſualisq; vitæ amicis præficitur ille pietatis diſſipator & hoſtis Pharao nomine, cuius regnũ iniuſtum & crudele non licet effugere, niſi Eliezer naſcatur in anima, & auxiliũ à ſolo ſeruatore nos ſperare iubeat. Rectè autem in ſtemmate Damaſci nõ patrẽ, ſed matrẽ Maſec memorat: vt oſtendat ꝙ anima ſanguinea, qua bruta viuũt, ad mulierũ maternũ genus propriè pertinet, expers maſculini generis. At nõ ſic virtus Sarra: ſolã enim virilem ſtirpem ſibi vſurpat, ex ſolo Deo nata qui pater eſt omniũ, ipſa matre carẽs principiũ. Verè, inquit, ſoror mea eſt, eodẽ patre, nõ item matre progenita. Hæc de quibus præmoneremus, habuimus. erat enim in prima parte argumẽti quædam obſcuritas penè ænigmatica. Quid autẽ hic ſtuſtioſus quærat, explicandum eſt diligẽtius. An poſsit aliquis huius ſanguineæ vitæ cupidus, & ſenſibꝰ deditus, incorporearũ diuinarũmq; rerũ hæres fieri. His dignus habetur ſolus ille qui ſupernè inſpiratus eſt, cæleſtis diuinæq; portionis particeps intellectus puriſsimus, contemnens non modò corpus,

ſed & alterã partem animæ, quæ cùm ſit bruta ſanguine fermẽtatur, furores feruẽtes & cõcupiſcentias ardentes excitãs. ergo ſic interrogat. Quoniam mihi non dediſti ſemen illud à ſeipſo doctum & intelligibile, num verna meus hæres mihi erit, ſanguineæ vitæ filius? Vix id elocutus erat, cũ Deus reſpõdit. Mox, inquit, vox Dei facta eſt ad eum dicẽs: Non hic hæres tuus erit, nec quiſquã ſenſui conſpicuus. nam incorporeæ naturæ intelligibilium rerum hæredes fiunt. Et obſeruãdum quòd nec dixit Deus, nec locutus eſt, ſed vox Dei facta eſt ad eum, tanquã intus in corde pulſans. Quis ergo hæres erit? non ille intellectus qui ſponte detinetur in corporis carcere, ſed qui ſolutus vinculis liberatúsq; prodiit extra parietes, & vt ita loquar, ſeipſum dereliquit. Qui, inquit, egredietur ex te, hic hæres tuus erit. Ergo ſi cupis ô anima, hæres diuinorum bonorũ fieri, nõ tantùm terrã corpus, & cognationem ſenſuum, & domum paternam, rationẽ deſere, ſed & teipſam fuge rapta extra teipſam ſicut lymphati & fanatici, baccabunda & numine agitari te non diſsimulans. nam extra ſe raptæ, afflatæq; diuino furore, & impulſæ cæleſti cupidine, attractæq; à veritate impedimenta dimouente & viã muniente, hæc eſt hęreditas. Sed quomodo migras ab illis prioribus, ingenuè dic nobis, ô mens, quæ audire doctis inſonare ſoles intelligibilia dicens: Equidem migraui è corpore, quando carnem ſenſumq; contempſi, atque etiam omnia ſenſibilia. ſi ad veritatem conferantur ſpectra & phãtaſmata, damnato ſenſuum iudicio corrupto & inſincero plenóq; falſis opinionibus: damnatis etiam his quæ iudicantur, vt paratis ad ineſcandum fallendúmq;, & veritatem, quantum in ſe eſt, tollẽdam è rerum natura. quin & ratione migraui quando multum irrationalitatis in ea cognoui, vtcunque tumente & extollente ſe. cauſa eſt enim quiddam non mediocre: per vmbras corpora, per verba res, quod fieri non poteſt, mihi oſtendere. itaque labebatur per lubrica, & cogebatur multa circũloqui, quæ ꝓpriis verbis eloqui diſertè nõ poterat. quapropter cùm viderem eam affectam vt infantem puerum, decreui ſatius eſſe migrare ab his omnibus, & ad Deum referre ſingulorum potentias, qui & corpus compingit ac corporat, & ſentiendi vim indit ſenſibus, & rationi orationem ſuppeditat. Proinde agedum ſicut dereliquiſti cætera, excede ac emigra etiam ex teipſa. at quomodo? cauue intellectum, cogitationem, perſpicacitatem tibiipſi theſaurizes, ſed offerens hæc ei dedica, qui exactè intelligendi & in-

fallibiliter percipiendi causa est. hæc autem donaria recipit alterũ è sacratis templũ, scilicet sanctius. Sunt enim opinor duo, alterum intelligibile, alterum sensibile. sensibilium naturarũ mundus hic, intelligibilium verò ille intelligibilis est receptaculum. Quòd autẽ is qui iam dicta egressus cupit sectator Dei fieri, prædiuitis naturæ laudatam hæreditatẽ assequitur, testis est scriptura dicẽs: Eduxit eum foras & dixit, suspice in cælum. quoniam hic est diuinorum bonorum thesaurus. Aperiat tibi, inquit, dominus thesaurum suorum bonorũ, cælum videlicet. ex hoc certè cõsummatas lętitias largitor ille cõrinuè depluit. Suspice, vt arguas cæcum vulgus hominũ, quòd cùm sibi videatur cernere, orbatum est luminibus: nisi forté nõ est orbũ dum mala bonis antefert, iustis iniusta, perturbationes tranquillitati animi, immortalibus mortalia: repulsisq; monitoribus ac castigatoribus cũ suis præceptis atq; monitis, adulatores admittit & sermones inuitãtes ad voluptatẽ, otium, ignorãtiam, atq; delicias. Ergo solus bonus videt. quamobrem & prophetas prisci nominabant videntes, qui autem foras prodit, nõ solùm videns, sed & Deum videns appellatus est Israël, sic enim hęc vox interpretatur. At isti etiamsi quando aperiunt oculos, terram intuentur terrenorũ cupidi, & innutriti materiæ. nam ille attollens oculos ad ætherem suspicit, vnde manna verbum diuinũ, cælestis immortalisq; cibus animæ spectandi ac discendi cupidæ. istis verò animus est in cepis & alliis pupillas cruciãtibus, & turbantibus, ita vt cõniueant, atq; in porris & salsamentorũ fœtoribus, cibis Aegypto peculiaribus. Venerunt, inquit, nobis in mentem pisces quibus in Aegypto vescebamur gratis, cucumeres, pepones, porrũ, cepe, allium. nũc anima nostra exaruit, nihil prẽter manna videt nostri oculi. Facit autẽ ad mores & illud, Eduxit eum foras. quod quidam indocti ridere solent, rogitãtes & quis intrò educitur, aut ediuersò foras intrat? Etiã ô ridiculi & nimis faciles. nescitis enim vestigare mores animæ, sed solos corporũ locales motus in his verbis quęritis. ideo mirum vobis videtur si quis intrat foras, aut intrò exit. nobis verò Mosis familiaribus nulla est hic absurditas. An non diceretis, perfectũ summum sacerdotem, quãdo in adytis operatur sacris patriis, intus esse ac foris? intus conspicuo corpore, foris anima vaga obãbulantéq;, rursum alium vel alienũ à Leuitico genere, amicum Deo charúmq;, extra sacraria stantem, intus in penitissimis agere, qui peregrinationẽ putat totã vitam corporis

poris: & quoties potest solam animæ vitam viuere, credit se degere in patria. nam extra amicitiam est omnis insipiẽs, etiamsi ne momentũ quidem discedat à cõtubernio: intus verò omnis sapiens, etiamsi non solùm regionibus, verùm etiam immẽsis terræ tractibus disiunctus sit. Moses autem hunc amicum adeò Deo propinquũ ait, vt nihil ab anima differat. dicit enim: Amicus æqualis animæ tuæ. Iuxta eiusdem æstimationẽ, nec sacerdos erit homo, tantisper dũ est in sanctis sanctorũ, donec exeat, non corporaliter, sed animæ motibus. Mens enim quando purè Deo sacrificat, non est humana, sed diuina. cùm autẽ ad aliquid humanum auertitur, descendens de cælo, vel potius delapsa in terram. egreditur etiamsi corpus intus maneat. Rectissimè igitur dictum est, Eduxit eum foras, è carcere corporis, è cauernis sensuum, è fallacibus rationis sophismatibus: & insuper ex seipso, atq; opinione qua putabat, se nulli obnoxiũ libere ac suapte facultate percipere atq; intelligere. Producto autem foras dixit: Suspice in cælum, & numera stellas, si potest iniri eorum numerus. Sic erit semen tuũ. Egregiè dictũ, sic erit semẽ tuum, non par stellarum numero. nõ enim solam multitudinem, sed & alia multa ad perfectã felicitatẽ conducentia vult indicare. Sic erit, inquit, sicut quod vides in æthere, sic cæleste, sic vmbra carens, plenum splendore purissimo (nam nec in cælo nox locum habet, nec in virtute tenebræ) dispositum ornatissimè, immoto manens ordine, semper sui simile. Vult enim cæli effigiẽ, aut quod plus est, cælum terrestre dici sapientis animã, vt quæ in æthere habet lucida sidera, statos motus, cõcinnas chorcas, diuinos circuitus, virtutum splendores fulgidissimos & stellis simillimos, quòd si sensibilium stellarum numerum inuenire est impossibile, multo magis intelligibilium. Nam quãto præstantius est quod iudicat quàm quòd iudicatur: siquidem mens sensu est potior, hic verò illa hebetior: tãtùm & inter ea quæ iudicantur interest. itaq; immenso intelligibilia sensibiliũ numerum superãt. nã oculi animæ proprij minima quædã portio est oculus corporeus. ille soli est similis, hic cãdelabro quod modò accensum mox extinguitur. ideo necessariò subiungitur: Credidit Abrahã Deo: ad laudẽ eius qui credidit. Dicat fortasse aliquis, hoccine laude dignũ iudicas? Quis Deo loquenti pollicenti q; fidẽ nõ adhiberet, etiãsi esset impius & omniũ mortalium iniustissimus? Huic respõdebimus: Caue caue ô prędare vir, ne temerè aut illũ sapientẽ fraudes suis laudib', aut indignis perfectis

fectiſsimã virtutẽ fidẽ tribuas, aut noſtrã ſuper hac re incuſes ſententiã. Nam ſi penitius ſcrutari, nõ ſolùm in ſuperficie, volueris, cõperies quàm difficile ſit credere ſoli Deo abſq; vllo teſtimonio, propter cognationẽ quam habemus cũ rebus mortalibus, quæ nobis perſuadẽt vt credamus fidamúsq; gloriæ, principatui, amicis, ſanitati roboríq; corporis, & cæteris plurimis. has perſuaſiones eluere, & diffidere creaturæ per ſe infidiſsimæ, ac ſoli Deo fidere, q ſolus verè fidus eſt, res eſt animi magni cæleſtisq; nõ ineſcati vllis reb⁹ noſtratib⁹. Illud quoq; bene addit, imputatã ei fidẽ ad iuſtitiã.] Nihil eñ tam iuſtũ, quàm fide ſincera Deo credere. Id quantũvis iſtũ & naturæ conſentaneũ, mirũ videtur proter vulg⁹ incredulũ, quos argues ſacra ſcriptura dicit, in ſolo Deo firmũ eſſe certúmq; præſidiũ, quantũlibet hoc mirent homines verorũ bonorũ expertes, alioqui reuera nõ mirabile. eſt autẽ op⁹ iuſtitiæ propriũ: Et dixit, inquit, ad eũ. Ego ſum Deus qui eduxi te de terrra Chaldæorũ, vt darẽ tibi terrã hãc in hæreditatẽ.] Hoc nõ ſolũ noua pollicetur, ſed & veterem promiſsionẽ cõfirmat. Siquidẽ dudũ donatũ bonũ, exitus erat è meteorologia Chaldaica, quæ docebat credere, nondũ nõ opus Dei, ſed Deũ ipſum eſſe, & bona maláq; imputare ſtellarũ certis ordinatisq; curſibus, vnde bonorũ malorúmq; cauſæ pendeant. hanc tam prodigioſam opinionẽ homines ad credendũ faciles hauſerãt ex æquabili motu orbiũ cęleſtiũ: nam Chaldim interpretatur æquabilitas. Nouũ autẽ bonũ quod promittitur eſt acquiſitio ſapiẽtiæ eius quæ nõ ſenſu diſcitur, ſed mẽte ſinceriſsima percipitur, & cõfirmat migrationẽ optimã: anima ſe cõferẽ te ab aſtronomia ad phyſiologiã, & ad certã cognitionẽ à cõiectura: atq; vt propriè loquar, à genitis ad Ingenitũ, à mũdo ad ei⁹ patrẽ cõditorémq;. Chaldaicã enim ſectã cælo fuiſſe deditã: hũc autẽ poſtquã inde migrauit, Deo qui cęlo vectatur & id gubernat, credidiſſe, narrãt ſacra eloquia. præclara ſanè hæreditas, fortaſſe maior quã pro captu hæredis, ſed digna largiẽtis magnitudine. Sed nõ ſufficit bona ſpes & miræ felicitatis expectatio ſapiẽtię cupido per oraculum oblata: niſi & modum audiat, quo ad eã felicitatẽ peruẽtur⁹ ſit, quòd moleſtũ ſit illi hęc ignorare, vt inſatiabiliter ſitiẽti ſcientiã. Ideo percontatur: Domine Deus, quomodo cognoſcã quòd eã hæreditate poſsidebo? Dicat fortaſſe aliquis: non cõuenire hoc ei qui crediderat. nã hęſitationem dubitantis eſſe, eũ verò qui credit, nihil amplius quærere. Dicendũ igitur eũ hæſitare & credere, ſed non de eadẽ re. abſit hoc

hoc à fideli anima. credidit ſe hæreditario iure poſſeſſurũ ſapiẽtiã, nihil aliud quærit, quàm quomodo ſibi obuẽtura ſit ea felicitas, nã obuẽturã certò ſcit fretus Dei promiſsione. Itaq; delectatus hominis prono ad diſcendũ deſiderio præceptor, incipit à primis elementis eum erudire, primũ docẽs quod eſt ſummè neceſſariũ: Sume mihi.] Breue verbum, ſed magna vis eius. non pauca enim indicat. Ante omnia, propriũ, inquit, nullũ habes bonum. ſed ſi quid habere putaris, aliunde habes: Vnde colligitur, quod accipimus à Deo quicquid habemus, nõ à poſt eũ nata creatura, quæ ipſa manus ad eum tẽdit vt accipiat. Secundò inquit, quicquid ſumis ſume non tibiipſi, ſed quaſi mutuũ aut depoſitum redde ei qui depoſuit, & quidẽ cum auctario, veterem gratiam noua penſans gratia, & decenter aliquid repẽdens bene merito. nam multi ſacris depoſitis malè vſi, præ auaritia nimia verterunt ea tanquam ſua in proprium cõmodum. tu verò vir bone da operam pro viribus, vt non ſolùm integra illæſaq; ſerues quæ accepiſti, ſed omni cura efficias, vt qui depoſuit non habeat quod queratur de tua cuſtodia. depoſuit autem hæc, animam, rationem, ſenſum, nimirum factor animaliũ: quæ depoſita figuratè iuuenca, aries, capra nominãtur in ſacris literis. hæc autem quidam ſui nimis amantes vſurparunt ſibi, alij repoſuerunt vt tempeſtiuè redderent: & fraudatores quidem ſunt innumeri, quis enim eſt noſtrum qui animam rationem cenſum in bonis ſuis non cenſeat, ſibi acceptum feres quod ſentit loquitur intelligit: eorum autem qui bona fide cuſtodiunt depoſitũ exiguus eſt numerus. hi tria iam dicta Deo dedicãt, rationem, ſenſum, animã. Sumpſerunt enim non ſibi, ſed illi hæc omnia: itaq; meritò fatentur ab eo venire vires horum ſingulis, menti cogitationes, rationi ſermones, imaginationes ſenſibus. cæterũ qui hæc aſcribunt ſibiipſis, meritò ſibi parant hasmiſerias: inſidioſam animam fermentatam brutis affectionibus, & vitiis plurimis obiitã, nunc gulæ atq; libidini tanquã in lupanari proſtitutam, nũc à plurimis iniquitatibus tanquã in carcere conſtrictã cum maleficis, non hominibus, ſed ſtudiis, quæ omnibus tribunalibus faceſſunt negotium, rationẽ verò inaniloquam, exacutam ad impugnationem veritatis, ſibi dedecus afferentẽ, damnum autẽ audiẽtibus. prętererea ſenſum inſatiabilẽ, ſemper ingurgitantẽ res ſenſibiles, ſed nunquã expleri valentẽ, contumacem aduerſus monitores, & conſpuentẽ quicquid ad emẽdationem audit vidétq;. Qui autẽ hæc ſumpſerunt non ſibi, ſed Deo, dedicarunt

dedicarunt ei singula, vt sacra seruantes suo domino: mentem quidem, ne quid aliud quàm de Deo virtutibúsq; cogitaret: rationē verò, vt ore frenato, laudibus hymnísq; veneraretur parē tem rerum omnium, ostentās in hoc tantùm negotio suam eloquentiam: sensum autem, vt imaginando totum hunc mūdum sensibilem, cælum terrámq; & naturas quæ sunt in medio, animantes ac stirpes atq; vires harū & efficaciam, morūsq; allos & habitu, sedulo & sine fuco nuntiet animæ. menti enim Deus dedit, vt intelligibilem mundum per seipsam, visibilem autē per sensum cognosceret. Quòd si quis possit omnibus his partibus Deo magis quàm sibi quærere, per sensus introspiciendo sensibilia, inueniendæ veritatis studio, per animam autem in rebus intelligibilibus quę verè sunt philosophando, deniq; per vocis instrumentum laudando hunc mundū & eius opificē, vinet vitam beatissimā. Hæc puto significari per verbum illud, Sume mihi. Cæterùm quoniam misericordi Deo visum est suæ virtutis excellentiam cælitus in terram demittere, vt genus nostrū potioris sortis fieret particeps, figuratè tabernaculum cum suis sacris apparuit, sapiētiæ simulacrum & imaginem. nam in medio nostræ impuritatis collocatum tabernaculum ait scriptura vt esset quo purificaremur, elutis & absterſis sordibus ac maculis, quibus referta est hæc vita vostra misera. Videamus igitur quid præcipiatur de apparādo tabernaculo. Locutus est, inquit, dominus ad Mosen dicens: Dic filiis Israēl, Sumite mihi primitias, à quocūq; vltro dante sumetis eas. Hic quoq; præcipitur vt nō sibi sed Deo sumāt. examinando dantis animū magis quàm donum, & conseruādo quæ dātur illæsa atq; integra. quod autē primitias postulat, id ad erudiendos nos pertinet. nam reuera corporum ac rerum primitiæ Deo debentur. id si scire vis, considera stirpes, animātes, artes, scientias. prima stirpium semina sūntne agriculturæ an inuisibilis naturæ opera? quid hominum cæterorumq; animalium generatio, nónne parentum operam habet accessoriam, suprema autem antiquissima veráque eius causa natura est? artiū autem scientiarúmq; nónne fons, radix, fundamētum, aut si quod aliud est nomē potioris principij, natura supponitur, cui contēplationes omnes superstruūtur? naturam verò si subtrahas, imperfecta erunt omnia. Et hoc est quod mihi quidā videt dixisse aptissimè: ἀρχὴ δίκαιον ἥμισυ παντός.

Dimidium facti qui bene cœpit habet.

Meritò igitur in sacris eloquiis primitiæ dedicantur Deo rerū princ

principi. Aliubi quoq; sic legitur: Locutus est dominus ad Mosen dicens: Consecra mihi omnem primum fœtum primogenitum aperiētem vuluā in filiis Israēl ab homine vsq; ad pecora. itaq; sic etiam cōfessum fit, quòd quæ antiquiora sunt & præcipua Deo debentur, præsertim primogenita. quoniā enim omne genus est incorruptibile, incorruptibili Deo iustè attribuitur, & quicquid in vniuersum vuluā aperit, ab homine hoc est ratione vsq; ad pecora, id est sensus corporis. nam qui aperit vuluam singulorum, mentis ad percipienda intelligibilia, rationis ad exercendum sermonem, sensuum ad obiecta tractāda, corporis ad proprios eius motus atq; habitus: est illic Dei sermo inuisibilis sator & artifex, qui cōuenienter ad patrē refertur. atqui sicut principia Dei sunt, sic & fines: teste Mose, qui præcipit vt separetur finis, & dedicetur domino. attestantur & mundanæ res: quomodo? stirpis principium semen est, finis verò fructus: vtrunq; opus naturæ non agriculturæ. Rursum scientię principium natura est vt ostendimus, finis autem ne contingit quidem hominibus. nemo enim absolutus est in vlla scientia, sed reuera perfectiones & fastigia vnius solius sunt. itaq; nos versamur in spacio medio finē inter & principiū, discendo, docendo, agros colēdo, cætera opera tractando quasi agamus aliquid, vt & generatio videatur aliquid agere. Manifestius tamē principia finesq; Deo tribuuntur in mundi creatione, dicēte scriptura: In principio fecit: & rursum, Perfecit Deus cælum & terram. Nūc igitur ait: Sumite mihi: sibi debita vindicās, & præcipiens ne quæ dantur vitientur, sed ita vt oportet seruentur. Rursum aliubi qui re nulla indiget, & ideo nihil accipit, fatetur nihil accipere, vt pietatem accendat, & ad sanctitatem religionémq; prōptos faciat, quasi delectetur spontaneis obsequiis animę & cultu legitimo. Ecce, inquit, accepi Leuitas pro omni primogenito aperiente vuluā apud filios Israēl, erūt corū redēptio. Damus igitur & accipimus. sed accipim⁹ propriè, abusiue dare dicimur, ob causas quas diximus. aptè autem redēptionem Leuitas nominat, nihil enim æquè mentem ad libertatem erigit. ac cōfugere ad Deum suppliciter. id autem sacrata Leuitica tribus profitetur. Quādo igitur satis de his disseruim⁹, reuertamur ad textus reliqua. Sume mihi, inquit, iuuencā indomitā, illęsam, tenerā, iuuenē, lasciuā, sed rectoris patientem animā. sume mihi arietē, rationem maturā, paratā certamini, idoneā soluendis & dissecādis nodis sophistarum ex aduerso disputantiū, idoneā & ad tuendū ornandúmq;

dûmq; cum cui cõtigit.sume mihi & sensum inducentẽ in hũc mundum sensibilem,capram,tria hæc omnia, iuxta numerum perfectum composita,principium,finem,mediũ habentia,præterea turturem & columbam,diuinam & humanã sapientiam ambas quidem volucres & in altum tolli exercitatas, differentes tamẽ à se inuicẽ,quatenus differt genus à specie, aut exemplar ab imagine.amat enim diuina sapiẽtia solitudinem, propter solũ Deum cuius ipsa est possessio,& turtur figuratè vocatur.altera verò mãsueta:cicur,& gregatim volitãs ciuitates hominum libenter incolit,gaudens consuetudine mortalium, & ideo repræsentata per columbæ similitudinẽ.Has virtutes opinor Moses subindicans,obstetrices Hebræarum Sepphoram & Phuam nominat:quarũ altera auicula, altera rubor interpretatur.siquidẽ diuinæ scientiæ propriũ est sublimia petere: humanæ verò,modestiam & pudorem indere,quem erubescentia maximè indicat.Et sumpsit,inquit,ei hæc omnia.hæc laus est probi hominis,sacrũ dispositũ animæ,sensus,rationis,diuinæ sapiẽtiæ,humanæ scientiæ,sine dolo bona fide seruãtis, nõ sibi sed ei qui deposuit. Deinde addit:& diuisit ea per medium : nec dicit quis diuiserit,cogitationi tuæ relinques intelligẽdum Deum, secantem corporum ac rerum cunctarũ cohærẽtes & vnitas vt videtur naturas,verbo suo nihil nõ secante,quod vt acutissimũ nõ desinit diuidere omnia sensibilia,donec perueniat ad ea quę vocantur indiuidua.Idem verbũ incisorium etiam rationi conspicua in plurimas portiones incircumscriptas diuidit, & bracteas auri secat in capillamẽta,vt Moses ait,longitudinẽ sine latitudine,incorporeis lineis similẽ.Hæc igitur tria singula diuisit per mediũ, animã in brutam partẽ & tationalẽ, orationem in verum & falsum,sensum in imaginationẽ certã & incertam: atq; ita dimidiata inter se opposuit.rationali brutũ, vero falsũ, certo incertũ,indiuisa sinens volucria. nã incorporeæ diuinæq; scientiæ in contrarietates pugnantes nõ possunt diuidi.Et quia dicendum est de diuisione in æquales portiones & de oppositis, nec silẽtio rẽ prætereuehemur,nec prolixius immorabimur,sed quãto poterimus vtemur cõpendio, cõtenti huc propriè pertinentibus.nã sicut animã nostrã & mẽbra per mediũ diuisit opifex,sic & huius vniuersitatis essentiã mox in mũdi huius initio. Primùm bifariã eam diuisit,in graue & leue, quod crassum est discernens à tenui.horũ vtrumq; denuò diuisit,tenue in ignem & aërem,crassum in aquã terrámq;,sensibilis mundi elementa

sensibilia

sensibilia pro fundamento ei futura. ac rursus tũ graue tũ leue diuisit in alias species,leue in frigidũ & calidũ, frigidũ appellans aërem,ignẽ verò quod est natura calidum : item graue in humidum & aridum:humidum vocauit aquam,terrã aridum, hæc singula rursum aliter secta sunt.terra in continẽtes & insulas:aqua in mare & fluuios,cæterósque latices potabiles. aër in æstiuas brumalésq; mutationes. ignis in hũc quo vtimur quotidie,corruptiuũ & insatiabilem, & in aliũ salutarẽ priori contrarium,ex quo cælũ confectũ est.Ita secta sunt vniuersalia,nec minus particularia,nẽpe in animata & inanima.In inanimatis quædam semper manent eadẽ,quæ habitu continentur ceu vinculo:quædã mouentur,non migratione sed incremento,quæ natura inenarrabili modo viuificat.ex his alia sunt siluestria,quæ immites fructus cibum ferunt bestiis:alia frugifera,quæ ad curam agricolarũ pertinent.horum fructus prosunt homini, omnium animaliũ mitissimo. Nec hic cõsistit diuisio animatorũ ab inanimis ,rursum hæc singula subdiuidũtur. nã alterũ horũ diuiditur in brutorũ & rationaliũ species:quæ & ipsæ denuò diuidũtur:bruta in fera & mãsueta,rationalia in mortalia & immortalia.mortales itẽ secãtur bifariã,distincti virorũ & mulierum vocabulo. aliàs quoq; animal in marẽ secatur & fœminã. nec desunt & aliæ sectiones necessariæ,quibus separantur volucres à terrestribus,& ab vtrisq; aquatilia.Tam acutũ est verbũ illud res omnes dissecãs,primũ forma qualitatéq; carẽtẽ essentiã,& ab hæc discreta mũdi elemẽta quatuor,mox plãtas & animãtes ex his cõpactas,Quoniam autẽ non tantũ ait,diuisit, sed per mediũ diuisit,necessum est vt pauca de portionibus dimidiatis addamus , sic enim æquales partes indicantur. Mortalis quidẽ nemo posset quicquã in partes pares diuidere,sed necesse est vt alterutra maior minórve sit,saltẽ paulò quod sensum fugiat,solitum grandiora quæq; expẽdere,minutias verò non valentem percipere.inæqualitas autem æqualitatem excludit, id quod veris rationibus deprehenditur. probabile igitur est solũ Deũ exactè iustum esse,& solum posse per mediũ diuidere vel res vel corpora,vt alterutra portio ne mica quidem alteram superet,sed pares sint per omnia,Hæc dicta sufficerẽt , si vna esset æqualitatis species:cũ autẽ plures sint,nõ grauabimur quæ res postulat adiungere.dicitur enim æqualitas vno modo in numeris,qua duo duobus,tria tribus æquiparantur, & cætera similiter:altero modo in quãtitate,quæ ad longitudinis , latitudinis,

altitud

altitudinis,dimensiones pertinet.palmus enim palmo, cubitus cubito par est magnitudine. Sunt in quibus æstimatur valoris æqualitas,vt in mensuris ac ponderibus.est & ea species necessaria quam analogiam seu proportionem nominãt, iuxta quam pauca multis,parua magnis cẽsentur æqualia,cuius in ciuitatibus vsus est interdũ,quãdo ciues iubẽtur cõferre æqualiter,non numero,sed pro rata,vt est census eius temporis, quando centũ drachmas conferens,tantundem iudicatur contulisse quantum qui talentum repræsentauit. His præsuppositis vide quomodo qui per mediũ diuisit,æqualiter diuisit iuxta has omnes æqualitatis species.in ipsius mũdi opificio, pari numero grauia diuidens à leuibus,duo à duobus,terrã & aquã põdus habẽtia,à suapte natura leuib⁹ igne & aere.eadẽ parilitas est in singulis,aridissimo humidissimóq;,terra & aqua.eodẽ modo tenebris lux opponit,dies nocti,æstas hyemi,veri autũnus, & id gẽus alia. Item magnitudine pares sunt in cælo quidem æquidistãtes circuli,tam æquinoctiales vernus autumnalisq; quàm solstitiales æstiuus brumalisq;;in terra verò zonæ quas vocãt, duæ inter se æquales quæ circa polos sunt frigidæ, & ob hoc inhabitabiles: duæ item inter has & exustã mediç.quas propter tẽperiem aiũt habitabiles,alteram ad austrum vergentem, alterã ad septemtriones.Lõgitudine verò paria sunt temporum spacia,nox maxima diei maximæ,breuissima breuissimæ. mediæ media. de cætero dierũ æqualitates ac noctiũ deprehendũtur æquinoctiis, post vernum vsq; ad solstitiũ die crescente,nocte decrescẽte,donec dies lõgissima fiat,nox breuissima.post solstitium verò sol reuertens per eãdem viam,nec celerius,nec tardius sed eodem modo per eadem spacia, pari ordine ad autũnale æquinoctium incedit,æquatáque nocte diei,noctem augere incipit,diem minuens ad brumam vsq;.tum verò nocte aucta in maximam lõgitudinem,die contracta maximè per eadẽ rursum spacia reflectens ad vernũ reddit æquinoctiũ.ita spacia temporum quãuis inæquãlia videantur, parem habent longitudinem,non tamen iisdem anni horis.sed diuerso tempore.Idem cõsideratur & in membris animaliũ,præsertim hominũ.pes enim pedi, manus manui,& cætera fermè omnia dextra sinistris sunt paria. Iam quæ valore æquantur sunt plurima tam arida quàm liquida,de quibus põdere mensuráq; decernitur.analogia verò æquat omnia propemodum parua magnáq;,in toto mũdo quantus est.nã qui rerum naturam scrutantur diligẽtius, aiunt pro portione paria

paria esse elemẽta quatuor. qua analogia mundus temperatus æquante partes singulas comparantéq;,& factus est primùm,& durat in perpetuum.certè ista quatuor,aridum,humidũ, frigidum,calidum,contẽperata pro portione, cõstat nihil aliud esse quàm potentiarũ quatuor temperamẽtum quoddã congruum & analogicum. Quòd si libeat percurrere singula,in infinitum protendetur oratio. Animalia minima maximis paria pro portione licet animaduertere,hirundinẽ aquilæ,mugilẽ ceto, formicã elephanto.nam corpus & anima,itẽ dolores voluptatésq; appetitus & fastidia.& quicquid est in natura animaliũ,omnia fermè sunt similia,æquãte analogię regula.& hoc est quod quidam ausi sunt vniuerso mundo æquare hominem animal minimum,cũ viderent vtrumq; constare ex corpore & rationali anima,vt permutatis nominibus, hominẽ quidem mundũ paruũ, mundum verò magnum hominem dicerent.quæ illi nõ temerè docent,sed quoniam ars Dei qua vniuersa cõdidit,nec intenditur nec remittitur,semper sui similis quãtum ad excellentiã, opifice res singulas absoluẽte numeris omnib⁹,& nihil prætermittente quod meritò desideres. nã & parua & magna,vt dicit Moses,iudicauit,creans & formãs singula nec propter vilitatẽ materiæ de arte quicquã subtrahens,nec addẽs aliquid propter eius pretium. quoniã laudati artifices, siue pretiosas materias siue viles accipiant,ipsi nõ parcè insumunt operã. nec defuerũt qui affectatè ostentarunt artem in vilibus, cõtendentes cũ pretiosis operib⁹,arte supplẽtes quod materiæ deerat.Dei autẽ existimatione materia nulla pretiosa est, ideo cũctis ex æquo artẽ adhibuit:vnde in literis sacris legitur, Vidit Deus omnia quæcunq; fecerat,& ecce bona valde. quæ autem laudantur ab illo, honore æquãtur ipso iudice.Laudauit autẽ non materiã inanimam,redundãtem,dissolubilẽ suapte natura & corruptibilem, rudem inæqualémq;:sed artificiosa opera sua,prę se ferẽtia vnã eandémq; opificis facultatem ac scientiã æquabiliter elucẽtem per omnia.ideo seruata est vbiq; analogię regula,ratione artis ac sciẽtiæ.eius æqualitatis,si quis alius,Moses laudator fuit,primùm laudans vbiq; iustitiã,cuius propriũ est æqualiter diuidere,vt Græcis ἀπὸ τοῦ δίκα τέμνειν dicta videri possit,diuidẽs & res & corpora.Deinde vituperãs iniustitiã,turpissimæ inæqualitatis opificem.hęc inæqualitas geminũ bellum peperit,externum & ciuile,sicut ediuersò pacem æqualitas.Sed nusquã apertius laudat iustitiam,damnat iniustitiam,quàm his verbis:Nõ

facietis iniustitiam in iudicio,in mensuris,in libra,in pondere. Libra iusta.pondera iusta,modius iustus erit vobis.& in Deuteronomio: Non erit in pera tua pondus iniquum, verum & iustum erit:non pondus magnum & paruum,vt fias longæuus super terram,quam dominus Deus dabit tibi in hæreditatẽ,quoniam abominatus est Deo quisquis facit iniustitiã. Ergo amator iustitiæ Deus odit iniustitiã & abominatur vt seditionis & malorum principium. Sed vbi æqualitatem laudat legislator nutricem iustitiæ?Mox in principio cæli conditi. Et diuisit,inquit, Deus lucem à tenebris, appellauitq; lucẽ diẽ, & tenebras noctem.diẽ enim & noctem, lucẽ & tenebras in rebus ordinauit æqualitas.Eadem diuisit & hominem in virum ac mulierẽ, duas portiones inæquales quidem robore,sed quod natura spectauit,bene cõparatas vt tertium quiddã gignerent sibi simile. Fecit,inquit,Deus hominẽ,ad imaginẽ Dei fecit eum, marem & fœminam fecit eos.iam nõ Eum, sed Eos adiecit pluraliter, inferens in genus species,diuisas(vt dixi)æqualiter.Frigus quidem & æstum,æstatem & ver descripsit in horas annuas,diuisas eodem incisorio.cæterum illi tres dies qui solem præcesserũt, eundem secutis numero pares sunt,senario diuiso æqualiter,ad notas seculorum & temporis.æuo enim tres præcedentes dicauit,sequentes verò tempori, quod imago æternitatis est, Item duas eius Qui est potẽtias primarias,beneficam qua mundum cõdidit.iuxta quam appellatur dominus:& punitiuã qua rebus imperat,iuxta quã Deus agnominatur, ipse ait se mediũ stantẽ dirimere.Loquar tibi,inquit,supra propitiatorũ inter duoCherubim:vt ostenderet quòd antiquissimæ eius Qui est potentiæ pares sint,benefica & vltrix,vtentes eodẽ incisorio,quid colũnæ decem legum generalium,quas nominat tabulas? duæ sunt numero pares animæ partibus. nã brutæ pariter ac rationali debetur eruditio castigatióq;.hæ rursum à legislatore diuidũtur. ipse quidem opus Dei fuerunt,exaratæ literis diuinitus insculptis in eas.Quin etiam legibus ipsis,quod propriè ius est,diuisis in pares quinarios,prior ius diuinum, posterior humanum continet. In diuino iure prima lex opponitur opinioni plures Deos credentium,docens nos mundum esse sub vnius imperio. secunda vetat ne quis sibi Deos alios faciat præter creatorem, deceptus pictorum fictorúmque insidiosis artibus, quas Moses eiecit è sua rep. dãnatas exilio perpetuo vt solus verè Deus colatur. Tertia est de nomine domini, non eo quod creaturam penetrat

penetrat(hoc enim est ineffabile) sed quod prædicatur de eius potẽtiis.prohibitũ est enim id in vanũ assumere. Quarta est de sempervirgine sine matre nata hebdomade:vt creatura assueta eius otio,reminiscatur eius qui omnia facit inuisibiliter.Quinta de honore habẽdo parẽtibus.nã hæc quoq; sacrata est, quippe quæ refertur non ad homines, sed ad autorem genituræ rerum omnium,cum quo pater & mater collati non gignunt,sed instrumenta gignendi sunt, hoc præceptũ situm est in confinio quinarij pertinentis ad pietatẽ, & alterius cohibentis iniurias mutuas ac maleficia: quandoquidẽ mortales parẽtes finis sunt immortaliũ potentiarũ, quæ naturales genitrices rerũ omniũ, permiserunt huic infimo generi mortali ad imitationẽ earum seminare atq; gignere. principiũ enim generationis est Deus: finis verò hæc mortalis infima & vilissima species.alter autem quinarius vetat adulterium,homicidium,furtum,falsum testimonium,concupiscentiam.hæc sunt generales regulę peccatorum fermè omnium,ad quas referri possunt singulorũ species. quotidiana quoq; sacrificia vides diuisa æqualiter,alterũ sacerdotibus pro seipsis offerẽtibus è simila, alterũ pro tota natione in quo agni duo ritè mactantur.horũ quę dixi dimidium manè offerri lex iubet,reliquũ vespere, vt etiã pro nocturnis beneficiis agãtur Deo gratię.Vides & panes in sacra mẽsa propositos, vt in senos distributi æqualiter,monumentũ sint xij,tribuũ,quarum dimidiũ ad virtutẽ Liã pertinet matrẽ sex phylarcharum, alterum dimidiũ Rachelis est & cæterarũ.vides & in talari veste gemmas xij.pariter senas dextras ac sinistras,quibus insculpta fuerũt xij.patriarcharum nomina notata diuinis literis naturarum diuinarum monumẽta.An-non & duos mõtes significãtes duo genera,pro æqua portione discretos,alterum tribuit benedicentibus,alterũ execrãtibus, phylarchas vtrobiq; præficiẽs?vt doceret eos quibus monitore opus est, benedictiones & maledictiones pares esse numero,atq;etiã honore propemodũ, si dicere fas est.similiter enim laudes bonorũ prosunt & malorum vituperia:quandoquidẽ rerum malarum fuga & bonarum optio similes iudicantur à prudẽtibus.Libet mirari etiã duorũ hircorũ qui pro peccatis offerũtur selectionẽ & distributionem incertę sorti cõmissam:cùm enim sermo sit duplex,alter q diuinas virtutes tractat,Deo consecrat:alter qui humanis inhæret miseriis,profugæ creaturæ dedicatur, quẽ oracula vocãt emissariũ,quia procul à sapiẽtia repellitur.Cæterũ quia sicut numi,

sic res veris falsisq; notãtur characterib⁹, nónne inuisibilis ille sector tibi videtur diuisisse has æqualiter, dũ notatas & probas eruditionis amatori assignat, notis verò & signis carẽtes ineru dito? Obtigerũt, inquit, nõ signata Labani, signata Iacobo. nã anima cerę (vt quidã priscus ait) more, si dura sit, formas respuit, nec sibi finit imprimi, & rudis pmanet. sin autẽ sit obsequẽs aut saltẽ mediocriter facilis, profũde sigilla recipit, & amoto signaculo, fideliter seruat impressas species. Nec minus miranda est victimarũ sanguinis æqua distributio, quem summus pontifex Moses ex naturæ prẽscripto diuisit. Sumpto, inquit, dimidio sanguinis infudit eum in crateras: reliquum verò dimidium profudit apud altare: vt doceret esse duplex genus sacratæ Deo sapiẽtiæ, alterum diuinũ, alterum verò humanum. & diuinũ quidem esse sincerum nulla mixtura vitiatum, quã ob rem Deo sincero atq; impermixtę vnitati libatur, humanum verò mixtum temperatúmq; profũdi & dispergi in nostrum genus mixtum, temperatum & cõpositum, quod inducit membrorum morũq; temperamenta & concordiã. Enimverò animæ pars sincera puráq; mens est vigens ac viuida, supernè inspirata cælitus: quæ si quãdo sana integráq; seruatur, æquum est & dignũ sacris ipsius studiis, vt reddatur Deo qui eã cõseruauit incolumẽ & illæsam à malis omnib⁹. altera verò mixta pars est tota sensuũ, cui suas crateras natura fabricauit: hæ craterç, visus quidem sunt oculi, aures verò auditus, itẽ nares odoratus, & sua cuiusq; receptacula, in has sanctum illud verbum infundit sanguinẽ, vt bruta nostri pars animetur, & rationalis fiat quodãmodo, parãdo admonitionibus. & puram se seruando ab illecebris sensuum. quid didrachmum sacratum, nónne ad eundẽ modũ intelligẽdum est? vt eius dimidium, scilicet drachmã seponamus in redẽptionẽ animæ, quam ille solus liber & liberator è crudeli molestáq; affectuum & iniquitatũ dominatione vel rogatus vel nõ rogarus potẽter asserit: reliquũ dimidiũ illiberali & seruili relinquam⁹ generi, ex quo fuit ille qui dicit: Sufficit mihi meus dominus, mens quæ in me principatũ habet: & vxor mea, charus ille sensus custos domesticorũ affectuum: & pueri mei, mala quę ex his nascuntur. Nolo abire liber, Necessum est em̃ vt huic quoq; generi sors exsors & emissaria detur è didrachmo, oppositа drachmæ quæ vnitati sacrata fuit. Vnitas em̃ nec additionẽ nec subtractionem potest recipere, imago Dei qui solus plenus est. Cętera suapte natura sunt inania, quibus si quid inest solidi, verbo diui

diuino astringitur. Hoc enim ceu vinculo & glutine solidatur omnis essentia. Ipsum verò cõnectens cõtexénsq; singula, sibiipsi complementũ est, nullo prorsus egens alio. Meritò igitur dicit Moses: Diues nõ apponet, pauper nõ detrahet de didrachmi dimidio, quod est (vt dixi) drachma & vnitas: cui omnis numerus dicere potest illud poëticũ: A te principium, tibi desino. Nam vel infinities infinitus numerus in vnitatem desinit, & facto ab hac initio crescit in innumerabilẽ multitudinẽ. ideo nõ numerũ, sed elementum & principiũ numeri hanc dixerũt, quibus curæ est cõsectari talia. Ad hæc cælestẽ illum cibum animę qui mãna vocatur, omnib⁹ petẽtibus Dei sermo ex æquo distribuit, æqualitatem haudquaquã negligens. Testis est Moses, dicens: Nec plus colligenti superfuit, nec minus colligẽti defuit: quãdo miranda optãdáq; analogiæ mensura vsi sunt: ex qua dicerunt hunc cibũ nõ tam hominibus quàm rationibus & moribus colligi. quantũ enim cuiq; cõpetebat, tãtum sibi præparauit, vt nihil vel deesset vel supersset. Similem analogicã æqualitatem licet inuenire in pascha, vt vocãt. est autẽ pascha, quando anima brutos affectus meditatur dedisscere, & rationalẽ animi tranquillitatem vltro aduocat. Pręcipitur enim sic: Si pauci fuerint in domo, adeò vt nõ possint agnũ absumere. assumatur vicinus proximus pro animarũ numero, vt supputatione facta cedat cuiq; sua portio, qua & dignus est & indiget. Cũ autẽ agri nouellis colonis diuiduntur, maior portio pluribus, minor paucioribus attribuitur, quod iniquum videatur parua multis, magnaverò paucis tribui magnitudinis eius nõ capacibus. Aequalitatis autẽ quæ iuxta numerũ iudicatur exemplum euidẽtissimum est in vndecim principũ sacris oblationibus, & earum in sacerdotes distributione. Vnicuiq;, inquit, ex filiis Aaron erit æqua portio. Est & in cõpositione aromatũ ad suffitum pulcherrima æqualitas. præcipitur enim: Sume tibi odoramẽta, stactẽ, onycem, & galbanũ suaueolens, & thus perlucidũ, omnia lectissima & inter se paria: faciẽntq; ex eo suffitum, vnguẽtum opus vnguẽtarij, puræ cõpositionis, opus sacratum, singulas portiones ait pares oportere esse ad totius tẽperamentũ. opinor autẽ has quatuor species ex quibus suffitus cõponitur, figuram esse elemẽtorum ex quibus constat mundus hic vniuersus. nã per stacten aquã, per onycem terrã, per galbanũ aërẽ, per thus perlucidum ignẽ significat. siquidem stacte à stillando dicta, est liquida, onyx terrestris & aridus, galbanũ suaueolẽs cognomina

tur ad significandum aërẽ. odor enim locũ habet in aëre. thuri quoq; perlucidi cognomẽ additur, vt ignẽ subindicet: ideo grauia seperauit à leuibus, altera per copulatiuam coniunctionem vniens, altera disiunctim proferẽs, dicẽdo, Sume tibi odoramẽta, stacten, onycẽ. hæc disiunctim significatiua grauiũ, aquæ terræq;. deinde incipiens denuò per copulã, & galbanũ suaueolens & thus perlucidũ, quæ iam leuẽ aërem & ignẽ significãt. Temperaturã autẽ ex his compositã antiquissimũ perfectissimũq; opus verè sanctũ dicimus hunc mundum, qui per figurã suffitus admonetur, vt agat suo creatori Deo gratias: vt verbo quidẽ vnguentaria cõpositio adoleatur: sed re vera totus mũdus per Dei sapientiã fabricatus manè ac vespere accẽsus exhalet vaporem suaueolentissimũ. hæc enim vita decet mundum: vt parenti suo factoriq; indesinẽter agat gratias, tantũ nõ euaporans & in elementa resoluens seipsum, vt declaret se nihil sibi recõdere, sed totũ seipsum offerre creatori ac dedicare. Illud quoq; mirari subit sacrũ verbũ, quod magna cõtentione ac celeritate intercurrit inter viuos & mortuos. Mox enim, inquit Moses, cessauit attritio: non cessatura profectò, nec releuatura ab afflictione confractionẽq; nostrã animam, nisi amicus Dei diremisset sanctos, qui verè viuunt, à profanis, qui mortui sunt, si rem verè considerẽs. Sæpe enim etiam sani, propter viciniam ægrotorũ, contagione periclitati sunt. id periculum hinc sublatũ fuit interposito medio termino validissimo, qui arceret à parte meliore deterioris impetum. Sed magis etiã miror dum è sacris eloquiis disco, quomodo nubes interiecit se mediam inter Aegyptiacas & Israëliticas copias. Nã hæc nubes ceu scuto protegens & conseruans Deo charũ populũ temperantiæ deditũ. nõ sinebat exagitari: arcendo impiam gentem seruientẽ affectibus. Mẽtibus enim virtute præditis paulatim irrorat sapientiã securã à malis omnibus: in duras autem ac bonarum artium steriles, more niuis densissimæ pœnas ingerit, intentãs eis inundationis perniciem miserabilem. cæterũ illi angelorũ principi sermoni antiquissimo hoc eximium donũ concessit pater omnipotens, vt in confinio stans, facturam à factore discerneret. idem supplex imortalem appellat pro mortalibus deprecans, & à summo rege legatione ad subditos fungitur. Quod donum tam libenter accipit, vt iactet etiam, dicens: Et ego steterã medius inter vos & dominũ. videlicet nec ingenitus vt Deus, nec genitus vt vos, sed inter extrema medius, apud vtrosque agens obsidem. apud crea

creatorem, vt fides fiat nunquã eum deleturum aut deserturum vniuersum genus reuolutũ in perturbationem ab ordine: apud creaturam verò, vt ea certam spem habeat. nunquã Deo propitio curam operis sui defore. nam ego denuntio creaturę pacem ab eo qui bella tollit Deo, pacis custode perpetuo. Postquã igitur de sectione in portiones æquas sacra scriptura nos docuit, ducit nos & ad oppositorum scientiam, dicens portiones eas oppositas inter se inuicem. nam reuerã propemodum omnia quæ mundo continentur suapte natura sunt contraria. Incipiendo à primis, calidum contrariũ frigido, aridũ humido, leue graui, tenebræ lumini, nox diei. In cælo stellarũ fixarum orbis fertur in contrarium erraticarum orbibus: in aëre contraria sunt nubilum & serenitas, ventus & trãquillitas, æstãs & hyems, ver & autumnus. Nam illud floret, hic marcescit, In terra dulces aquę amaris sunt contrariæ, fertiles agri sterilibus. Videmus etiã in aliis contrarietatem, vt sunt corporea incorporea, animata inanima, rationalia irrationalia, mortalia, immortalia, sensibilia intelligibilia, perceptibilia imperceptibilia, rudimenta absoluta, principium finis, generatio corruptio, vita mors, sanitas infirmitas, album nigrum. dextrum siniſtrum, iustitia iniustitia, prudentia imprudentia, fortitudo timiditas, temperentia intemperantia, virtus vitium, & vtriusq; omnes species. item literatura literarum inscitia, musica amusia, eruditio ineruditio, solertia inertia: & quæ ad artes pertinent, elementa, muta & vocalia, acuti & graues soni, rectæ & circulares lineæ. In animalibus ac stirpibus, fœcunda sterilia, multipara paucipara, ouipara viuipara, mollia testacea, fera mansuera, solitaria gregaria. Item, paupertas diuitiæ, claritas obscuritas, nobilitas ignobilitas, copia inopia, bellum pax, ius iniuria, grauitas ignauia, otium negotium, iuuentus senectus, potentia impotentia, robur debilitas. & quorsum attinet percensere singula, quorum infinita multitudo est? Itaque rectè naturę interpres pigritiam & incuriam nostram miserans, vnumquenque manifestè monet nunc quoq; vt singula contra se inuicẽ ponamus non integra, sed dimidiata. vnum enim constat ex ambobus contrariis, quo secto noscuntur cõtraria. An nõ hoc est quod ferunt Græci suum illũ magnum & celebratũ Heraclitũ iactasse tãquam cõmentũ proprium, & in eo colloquasse caput totius philosophię? atqui vetus Mosis inuentũ est, in eodẽ cõtrarias portiones animaduertere, sicut nunc apparuit. hæc igitur & aliàs perseque-

mur diligentius. Nunc illud quoq; videtur non prætereundum silẽtio, quòd dimidiatæ partes trium animalium diuisorũ sex factæ sunt, vt septimus sit sermo ille incisor, dirimẽs ternionẽs & seipsum in medio statuens. Cui simile opinor, quod manifestè memoratur de sacro cãdelabro: sic enim fabricatũ est, vt sex cauliculos habeat, ternos vtrĩq; ipsum existãs in medio, ternionẽs dispescit & dirimit. est enim tornatile opus diuinũ, insigni arte factum ex auro purissimo. Nam illud vnum solum sincerum Ens, hebdomadam sine matre ex seipso solo genuit, nulla prorsus adhibita materia. cæterũ inter laudes auri multas duæ referantur præcipuæ: vna quod non sentit rubiginis iniuriam, altera quòd in tenuissimas bracteas sine scissura diducitur. Meritò igitur maiorẽ naturã significat, atq; diffusa & protensa vsquequaq;, tota per totũ plena est, aptissimè cõtexens cætera. De hoc cãdelabro ipse artifex disserẽs rursum dicit, quòd cauliculi vtrinq; terni procedebant pari proceritate, habẽtes in summo lucernas nucibus similes in floris speciem lucernã sustinentis, existante in summo candelabro flore septimo ex auro solido, & super impositis septem lucernis aureis: vt multis probabile fiat senionem in duobus ternionẽs diuisum mediante sermone illo septimo, sicut & hodie. totum enim candelabrũ cum sex præcipuis sui partibus cõpactum est è septem cauliculis, septẽ floribus, lucernis totidẽ. diuiduntur autẽ sex lucernæ interueniẽte media septima, similiter & flores & cauliculi eminẽte septimo in medio. Cauliculi autem illi compares è medio septimo stipite proueniunt. Verùm de his quia multa dici possunt, differãtur in tẽpus aliud: vnum in præsenti dixisse sat erit, q̃ septẽ erraticorum siderum cursus simulacrum sit hoc sacrum candelabrum cum septẽ lucernis superpositis. Quomodo, rogabit aliquis. Respõdeo, quia sicut lucernæ. sic & planetarum quisq; præ lucet. Cùm enim plus splẽdoris habeãt, lucidissimos ac terram vsq; mittũt radios, sed præcipuè sol eorum medius. mediũ autẽ voco, non solùm quia iuxta multorum opinionem in medio situs est: sed quia meritò vtrinq; stipatur tali satellitio pro dignitate sua & magnitudine atque vtilitate quam terrenis rebus omnibus exhibet. cæterùm homines qui nõ possunt insolidum percipere horum siderum ordinem (quid enim illi certò intelligunt in rebus cælestibus?) coniecturas suas sequũtur. nec male coniicere mihi vidẽtur, qui soli medium locum tribuũt tres super eum, totidẽm infra locando, superiores Phænonta, Phaëthonta

thonta, Pyroenta, deinde Solem: post ipsum verò Stilbonta, Luciferum & Lunam vicinam aëri. itaque volens artifex imaginem cælestis sphæræ septilustris apud nos effingere, iussit pulcherrimũ hoc candelabrum affabrè fieri, idem quã cum anima similitudinem habeat iam antea dictum est. Anima tripartita est, singulæ partes eius (vt ostendimus) secantur bifariam, ita factis sex portionibus, septimus iure annumeratur ille incisor omnium sermo sacer & diuinus. nec illud silentio prætereundũ, quòd cùm tria sint in sacra supellectile, cãdelabrum, mẽsa, altare: hoc quidem ad eam quæ pro acceptis elementis fit, gratiarũ actionem refertur, vt antè demonstratum est: quando & ipsum portiones accipit ex his quatuor: terræ ligna, aquæ aromata q̃ liquefacta primò in humorẽ vertuntur, vaporẽ aëris, deniq; flãmam quæ ex igne accẽditur, quin & illa cõpositio thuris, galbani, onycis, stactes, elementa figurat. At mensa ad gratiarum actionẽ pro rebus mortalibus parata est. panes em̃ & libamina super eã ponuntur, quæ nutrimẽta necessitas humana postulat. Cæterũ cãdelabrum ad eam quæ sit pro cælestibus omnibus, ne qua mundi pars expers gratiarũ actionis videatur, sed omniũ partium gratitudo euidẽter appareat, elementorũ & eorũ quæ ex his cõfiunt, nec solũ terrestriũ, verùm etiã, cælestiũ. Hic considerandũ occurrit, cur mensę atq; altaris mensuris proditis, de cãdelabro nihil tale scribitur. an ob illam causam, q̃ elementa & quicquid mortale cõstat ex his, quarum rerum figuræ sunt mensa & altare, dimẽsa sunt cælo terminata. semper enim contentum à cõtinente metitur. Cælum autẽ cuius figura est cãdelabrũ, infinitã habet magnitudinem. cõtinetur enim, sed non à vacuo, sicut Moses docet, nec abvllo corpore vel pari magnitudine prędito, nec ab infinito, iuxta prodigiosas fabulas quas in mentione turris attigimus. Est autẽ eius terminus Deus, idem rector & gubernator, itaq; sicut Ens ipsum est incõprehensibile. sic quod ab eo terminatur, mẽsuris nobis ignotis circũscribitur. Et fortasse quia rotũdus est in orbis absoluti speciẽ, caret lõgitudine & latitudine. De his rebus ita vt decet locutus, addit: Aues autẽ nõ diuisit: aues vocãs volucres & natura sublimes sermones, alterũ archatypum nobis superiorẽ: alterũ eius imaginem, qui inter nos versatur. i. ũ Moses vocat imaginẽ Dei, hũc autẽ nostrũ, sigillũ expressum illa imagine ceu signaculo. Fecit inquit, Deus hominẽ, nõ imaginẽ, sed ad imaginẽ. ita vniuscuiusq; nostrũ mẽs, quæ propriè veréq; homo est, tertia creato-

ris est effigies, intercedente exẽplari huius, illius verò imaginẽ ipsa mens suapte natura est indiuisibilis. nã brutã animæ partem in sex alias portiones subdiuisit opifex, visum, gustum, auditum, odoratum, tactum & vocẽ pronũciatiuam, rationalẽ partem, quæ mens nominatur, indiuisam reliquit ad totius cæli similitudinẽ. nam & illic aiunt extremum orbẽ indiuisum manere: interiorẽ verò in sex diuisum, planetarũ (vt vocãt) septem circulos efficere. quod enim est in homine anima, hoc (vt opinor) cælum in mũdo. Ergo duę rationales & intelligibiles naturæ, altera in homine, altera in vniuerso, integræ manẽt & indiuisæ. ideo dicitur. Aues autẽ nõ diuisit, siquidẽ columbæ nostra mens, vt mansueto & nobiscũ degẽti animali, assimilat: huius autẽ exẽplari turtur. nã Dei sermo amat deserta solitarius, non miscens se turbis rerũ corruptibiliũ, assuetus petere sublimia, & vnius delectari cõsuetudine. Sunt igitur hæ duæ naturę indiuisibiles, & nobis insita ratio, & illa diuina altera: & cũ sint indiuisibiles, plurima secãt alia. nam & Dei verbum res naturæ diuisit omnes atq; distribuit: & nostra mens quicqd rerũ ac corporũ cõcepit intellectu, in infinities infinitas partes diuidendo finẽ nõ facit. id accidit propter eam quã cum vniuersorũ creatore patréq; habet similitudinẽ. nam cæleste numẽ purũ sincerum indiuisibile cùm sit ipsum, autor est omniũ mixturarum partitionum temperaturarũ quotquot in toto mũdo fiunt. ideo nõ debemus mirari, si eius similes mentes, nostra & illa nobis superior, cùm sint indiuisibiles & insecabiles, tamẽ diuidere & discernere valent singula. Postquã autem dixit de indissectis & indiuisis auibus, pergit narrare. Et descẽderũt aues in corpora diuisa bifariam.] vbi quãuis vtatur homonymia, tamẽ rerum diuersitatẽ manifestè aperit duntaxat lectori nõ indocili, præter naturã enim fit vt aues descendãt, quæ ad sublimẽ volatum pennas acceperunt. quẽadmodum enim terrestribus nullus locus magis quàm terra cõuenit, præsertim reptilibus, quæ ne super quidẽ reptant. sed foueariũ quærunt penetralia, fugiẽdo superna ob cognationẽ quã habẽt cũ inferis: eodẽ modo volucribus aër est propriũ habitaculũ, leuib⁹ propter pẽnas ipse quoq; natura leuis. cùm igitur aëriuaga relicto æthere suo descẽdũt ad terrã, non possunt iuxta naturã viuere. ediuersò Moses quæcũq; reptilia possunt se saltu attollere, probat nõ mediocriter, quandoquidem sic præcipit. Quæcũq; de volucribus ambulant super quatuor pedes, & habent crura longiora, vt saliant super terram

terram, hæc comedetis. sunt autẽ hæ figuræ animarum, quæ reptilium more affixæ terreno corpori purificãtur vt mox se possint attollere, cælum terra permutantes, & corruptione immortalitatem. omniũ igitur miserrimæ iudicãdæ sunt illæ, quæ in aëre ætheréq; purissimo enutritæ, nõ possunt perferre saturitatẽ diuinprum bonorum, sed ad terrã mortalium malorum regionem demigrãt. incidunt enim cogitationes plurimæ de rebus plurimis, quædã vltro accersitæ, quædã obrepẽtes per ignorantiam, quæ nihil differunt ab istis volucribus descendẽtibus. cogitationes autem quæcunq; superna petunt, meliorẽ sortiuntur ordinem virtute comite indicante viam in cælum: quæ autem deorsum feruntur, deteriorem occupant, detractę & degrauatę vitiis. horum locorũ cõtrarietas nõnihil apparet in Grẽcis eorum nominibus virtus enim ἀρετὴ nõ solùm παρὰ τὴν αἵρεσιν ab electione nominatur, verũetiã παρὰ τὸ αἴρεσθαι. attollitur enim & in sublime fertur cęlestia semper appetens. vitium autem κακία ἀπὸ τῶ κάτω κεχωρηκέναι, q̃ deorsum vergat & deditos sibi deprimat. nam cogitationes noxiæ descendentes in animam vel accitæ vel irrumpentes, tum ipsæ descendunt, tum mentem degrauant volut. item se turpiter cum corporibus, rebus sensibilibus imperfectis & parũ integris, nõ viuis sed mortuis non solùm enim corpora, verùm & dimidiatas eorũ portiones appetunt. quæ autem sic diuiduntur, coaptari & in vnum redire non possunt, dissectis spiritualibus neruis & natiuis nexibus. ex quo discimus sentẽtiam verissimam, quòd omnis virtus animas amat, omne autẽ vitiũ corpora: & quod quicquid alteri gratum, alteri exosum est, sicut nunc quoq;. nam animę bella nobis subindicans aues inducit cupientes corporibus insidere, & immersis rostris satiari carnibus: quarum incursus cohibere volens vir bonus assidere dicitur, quasi curator & præses. cùm enim & domi laboretur seditionibus, & foris inuadãt hostiles acies, intra se versat varia consilia, si quo modo suadendo queat efficere, vt externum bellum cesset vnà cum intestinis tumultibus. opus enim est & illam ceu nubem hostiliter infestantem repellere, & domesticorum pristinam redintegrare necessitudinem. Sũt enim pertinacissimi hostes animæ affectus stulti & intemperantes, iniusti & timidi, & id genus aliæ concupiscentiæ nimiæ nobis innasci solitæ, petulantes & ceruice iugum iactantes, & exorbitantes à recto itinere. socialium autem copiarum conflictiones tales sunt, quales lites sophistarum de con-

tent

tentiosis dogmatibus.si enim ad vnum finẽ tendunt,scilicet cõtemplationem rerum naturalium,haberi possunt pro sociis.sin autẽ in particularibus quæstionibus dissentiũt, ciuilem tumultum excitãt,sicut mundum factũ asserentibus malè cõuenit cũ id pernegãtibus,simile dissidiũ est dum alij dicunt eum interiturum,alij verò cõcedunt quidẽ esse natura corruptibilẽ,negãt tamẽ vnquã corrumpendum,eò quod valido nexu cõtineatur, nimirũ creatoris volũtate.sic qui nihil esse opinãtur,sed omnia fieri,dissentiunt ab id negãtibus. item qui aiunt omniũ rerum mensurã hominem,à damnantibus sensuũ atq; mẽtis iudicio. & in vniuersum qui dicunt cũcta incomprehẽsibilia,ab his qui aiunt percipi plurima. siquidẽ sol,luna,cælum,terra,aër,aqua, & quæ his cõtinentur omnia, scepticis negotiũ & contentionũ materiam exhibẽt,essentias,qualitates,mutationes, versiones, generationes,corruptionésq; eorũ in disquisitionẽ vocantibus. quin & de motu magnitudinéq; rerũ cælestium nõ obiter disserunt, variantes & discrepãtes opinionibus,donec aliquis obstetricandi & iudicandi scientia præditus vir in consessum eorum adhibitus singulorum partus animæ inspiciat,& alios vt ꝓbatos cõseruet habiturus curã eorum. Hæ autẽ philosophorum controuersiæ natæ sunt dum veritatẽ cõiecturis adsequi nequeũt,rei difficultate gignẽte disidia.Cúmq; sol occideret excessus irruit super Abrahã,& horror magnus ac tenebrosus inuasit eũ.] Excessus alius est insanus faciẽs delirũ, præsenio,bile atra,aut ob aliam causam similẽ.alius fit ob nec opinatũ pauorem magnũ ac repentinũ: alius in trãquillitate qñ mens otiatur.sed lõgè optimus quãdo illa furore diuino corripitur,qualis est prophetici generis. Primæ speciei mentio fit in maledictionibus scriptis in Deutero. Deliratio,inquit,cæcitas,& excessus mentis corripiet impios, vt nihil differant à cæcis meridie palpantibus tanquã in densis tenebris.Alterius item non vno loco. Correptus, inquit, Isaac stupore magno dixit quis igitur venationẽ mihi obtulit & gustaui de omnibus,quæ oblata fuerũt priusquã venires, & benedixi eũ,eritq; benedictus.item de Iacob non credente nunciãtibus Iosephum viuere Aegypto vniuersæ præpositum.Excessit, inquit,mente.non credebat enim eis.& in Exodo, de concione: Mons,inquit,Sina fumabat totus,quia descenderat in eũ Deus in igne:& ascẽdebat fumus vt vapor fornacis,& obstupuit totꝰ populus vehementer.item in Leuitico de consecratione sacerdotum

dotum octauo die,quãdo descendit ignis de cælo & depastus est quę altari fuerãt imposita vnà cũ coronamentis totas victimas. nam hic quoq; scriptum est: Et vidit vniuersus populus & obstupuit cecidítq; pronus in faciem,nam talis excessus pauorẽ ac stuporem inducit.Sed non est mirum de Esau, quòd peritus venandi præda ipse fit & supplãtatur, quippe qui artem hãc in damnum suum,non ad vtilitatem accepit,nõ magna cura vsus in venando vt caperet aliquid:nec de Iacob, quòd captata præda potitur,ingenio magis adiutus quàm peritia, & eam, id est affectionem,offert examinatori,vt an proba sit iudicet:ideo de omnibus gustat.quicquid enim ad meditationem pertinet vescendum proponitur,inquisitio,disceptatio,auscultatio,lectio, precatio, continentia, indifferẽtiam rerum discretio. degustat autem omnia,nõ comedit.oportet enim & meditatori aliquid cibi relinqui operæ præmium.Priusquàm venires,aptè pro rei natura.Nam si affectus intrarit in animam,nõ fruemur temperantia:simúlq; arguitur malus vt cunctator & piger,tardus ad disciplinam,nõ ad intẽperantiam.At Moses longè aliter iubet absumi ꝓperè paschales epulas ad solẽnẽ migrationis memoriam.& Iudas inquit:Nisi procrastinassemus, iã reuersi descendissemus in Aegyptum,imò iam domũ rediuissemus iterũ. Et hoc est quod Iacob miratur,si mens adhuc in corpore cõstituta viuit virtuti,& imperat corpori,nõ eius imperata facit.Possent & alia exempla proferri ad confirmãdam rei veritatem,sed nõ hoc nunc agitur.ideo redeundũ est à diuerticulo.Tertiam verbi huius significationẽ videre licet in creatione mulieris. Immisit Deus ecstasim in Adã & sopiuit eũ.vbi excessus pro quiete mentis ac tranquillitate accipitur.Somnus enim mentis est vigilia sensuum:nam &vigilia mẽtis est sensuũ otium.Quartę verò ecstasis exẽplũ est quod nunc versamus in manibus: Et cũ occidisset sol,ecstasis incubuit in abrahã correptũ numine affla túmq; diuino spiritu.] quibus verbis ostẽditur eum prophetã etiam fuisse,quòd aliubi disertè sacris literis exprimitur, cùm quidem naturalem virtutẽ Sarram sibi vsurparet, quasi nõ solius sapientis propriam,sed cuiusvis simulatoris prudẽtiæ.Redde,inquit,homini suam vxorẽ,quia propheta est. & orabit pro te vt viuus permaneas.Quin & omnibꝰ probis viris sacra scriptura prophetiam tribuit.nã propheta nihil ex se proloquitur, sed omnia submonẽte alio.malum autem virũ non est fas esse interpretẽ numinis:ergo nemo malus propriè correptus furore

re diuino dicitur, sed in solũ sapientem hoc cõpetit: quãdoquidem is solus est instrumentũ Dei resonans, ab eo contactum & pulsatum inuisibiliter. proinde quotquot inter iustos cẽsentur, inducuntur prophetæ pleni cælesti numine. Noe iustus nónne prophetat etiã? alioquin quomodo poterãt benedictiones eius maledictionésq; vim suã obtinere apud posteros? Quid Isaac? quid Iacob? & hos multis argumẽtis, præcipuè vaticiniis quę ce cinerũt de suis posteris, prophetas fuisse credimus. Nam illud, Congregamini vt annunciẽ vobis quę vẽtura sint vobis in diebus nouissimis: diuinãtis erat oraculũ: siquidẽ futurorũ cognitio nõ est hominis propria. Quid Moses, nónne vbiq; propheta celebratur? Scribitur em: Si fuerit vobis propheta domini, per visionẽ ei me manifestabo: Mosi autẽ ore ad os loquor palã nõ per ænigmata. & rursum: Nullus propheta qualis Moses exortus est, quẽ alloquutus est dominus facie ad faciẽ. & meritò, nẽpe afflatũ suo numine, quod enim in nobis est ratio, hoc in mũdo sol: quia lucent ambo, alter mundo præbens lucem sensibilem, altera nos illustrans radiis intelligibilibus siquidẽ donec mens nostra lucet velut meridianum splendorẽ diffundens per totam animam, intra nosipsos manemus. cæterum illa vergente ad occasum, meritò ecstasis & diuinus furor incidit. exoriẽte enim diuino lumine hũmanum occidit: ac rursum occidẽte illo hoc exoritur: id quod solet accidere prophetico generi. emigrat enim è nobis mens, immigrante diuino spiritu: quo recedente illa rursum reuertitur. non est enim fas vt mortalis cum immortali habitet. ideo rationis occasus & offusæ tenebræ excessum & diuinum furorem inducũt. Deinde pergit scriptura: Et dictum est ad Abrahã. Sic enim propheta etiã cùm loquitur, videtur reuera quiescere. Alius autẽ eius vocalibus instrumentis ore linguàq; vtitur ad indicanda quęcunq; vult: quæ pulsans arte musica inuisibiliter, sonoram concinnámq; symphoniam efficit. Audiamus igitur quid prænunciet oraculũ. Ante omnia quòd amatori virtutis non concedit Deus, vt tanquam in terra propria habitet in corpore, sed inquilinum agat in eo tãquam alienigena. Certò scias, inquit, quòd semen tuum inquilinum erit in terra aliena.] Omnis autẽ mali viri cognatus locus corpus est, in quo habitare mauult quàm inquilinum agere. hoc vnum documentum est. alterũ verò, quòd seruitutẽ & grauem afflictionem, atq; vt ipse vocat humiliationem inferãt animæ terrena ista habitacula. sunt enim externę & verè alienę à mẽte affectiones

affectiones corporis, è carne natæ in qua radicantur. fit autem quadringentorũ annorum seruitus iuxta quatuor affectionum potentias. nam incipiente voluptate fastus inflatur ac erigitur, elatus inani leuitate: sed crescente concupiscẽtia nascitur absentium rerum desiderium, pendentẽ ab incerta spe relinquẽs animam. Sitit enim semper, nec vnquam potest bibere, Tantalium luens supplicium. Quoties autem dolor prævalet, contrahit se anima more arborum marcescentium & frondes amittẽtium, decrescẽte vigore huius & pinguitudine. At pauore tyrannidẽ adepto, iam nemo audet manere, omnes de fuga cogitant, & in hac sola salutẽ collocant. Nã concupiscẽtia vim habẽs attractoriam, vel fugientẽ amatorẽ cogit, vt se sequatur. Contrà timor à se alienans repellit homines & lõgissimè remouet. Quorum affectuum dominatio grauem seruitutẽ affert subditis, donec Deus præses & iudex afflictũ ex affligentis potestate eripiat, restitutum libertati pristinæ, alteri verò mercedẽ peccati persoluat. sequitur enim: Gentem autem cui seruient ego iudicaturus sum: & post hæc egredientur cum magna substantia.] Necessum est enim vt mortalis homo prematur ab affectuum genere, & quicquid natũ est expectet mala fatalia, sed Dei volũtas cognatas nobis calamitates subleuat. Itaq; si nos mox à principio nostrũ fecerimus officiũ, & nobis ipsis seruiuerimus, Deus quoque nobis pro sua clementia non deerit, remissionem atq; libertatem animabus ad se suppliciter confugientibus pollicitus, non tantũ exitum è carcere custodiis septo & vinculorum solutionem offerens, sed & viaticum insuper, quæ vocatur substantia. Hoc quid sit dicam apertius. Quando intellectus è cælo delapsus illigatur corporis necessitatibus, vel absq; illecebris, vt androgynus & effœminatus propria mala cõplectitur, quòd si persistit in natura sua mascula paratus ad conflictationẽ, potest adscribi studiosis artium liberalium, & adeptus ex harum commercio temperantiã fortitudinémq; robustas virtutes, remigrare in patriam vnà cum suis sciẽtiis, quas scriptura vocat substantiam. Addit deinceps: Tu autem abibis ad patres tuos cum pace nutritus in senectute bona.] Ergo nos imperfecti & bellum & seruitutem sustinemus, ægrè inuenientes liberationem è periculis impendentibus. At illud perfectum genus perpetua libertate fruitur, in pace innutritum cõstantissima: inest autem dogma his verbis, bonum virum non mori: sed abire, vt ostendat inextinguibile & immortale genus perpurgatæ animæ,

animæ,quæ hinc in cælum proficiſcatur,abſque diſſolutione ac corruptione,quã mors videtur inducere. Abibis,inquit,ad patres tuos.] Quóſnam patres dicat cõſiderandum exiſtimo.Nã de illis qui vixerũt in terra Chaldæorũ,in quorũ familia hæſerat Abraham, intelligi non poteſt, quando oraculo iuſſus eſt à cognatis ſecedere.Dixerat enim dominus ad eũ:Exi è terra tua & è cognatione tua,& è domo patris tui,ad terram quam oſtendã tibi,& faciã te in gentẽ magnã. hunc diuino monitu profectum peregrè,non eſt credibile reddi domeſticis: quod ne fieri quidẽ poterat,vt futurus princeps noui generis contribueretur veteri.nequaquã enim ei Deus daturus erat nouã gentem & nouum genus,niſi prius in totũ ſeparato à veteri. hic eſt enim verus princeps gẽtis & generis, ex quo ceu è radice pullulauit illa cõtemplatiua rerum naturæ planta nominata Iſraël.ſiquidẽ præceptum eſt,vt à facie nouorũ auferantur vetera.Quis enim eſt vſus antiquitatis & morũ obſoletorum,quando repentè nec opinantibus confertim noua bona imbris more impluunt. Patres igitur nõ illos relictos dicit,defoſſos in monumẽtis Chaldaicis,ſed vt quidã aiunt,ſolem,lunã,ſtellásq; cæteras.nam hęc terrena cuncta ex illis gigni putãtur.Alij hoc dictũ interpretãtur de ideis archetypis intelligibilibus & inuiſibilibus,ad quarum exemplar hæc ſenſibilia quæ videmus facta ſũt: & harum ſapienti deſtinari contuberniũ. Rurſum alij ſuſpicantur patres dictos illas principales potentias quatuor, ex quibus mundus conſtat terram,aquam,aërem,ignémq;.in hæc enim res ſingulas aiũt diſſolui neceſſariò. ſicut enim nomina,verba,& omnes orationis partes cõficiuntur ex elementis grammaticis,ac rurſum diſſoluuntur in eadem:ſic vnuſquiſq; noſtrum cõtemperatus ex his quatuor, & à ſingulis mutuatus quaſdam portiunculas,ad certum tẽpus reddit debitũ,nimirũ aridas terræ, humidas aquæ,calidas igni, frigidas aëri. & hæc quidem corporea. Cæterùm intelligibile illud atq; cæleſte genus animæ ad æthe rem puriſsimũ,tanquam ad patrem perueniet.ſit enim hæc, vt priſci docẽt,quinta quædã eſſentia motu orbiculari prędita, cæteris quatuor melior,ex qua & cælũ & ſidera facta fuiſſe videntur,& quantum colligere poſſumus,humana quoq; anima eius eſt particula.Illud porrò,in pace nutritus,non temere additur: ſed quia maxima pars hominũ nutritur in bello & bellicis calamitatibus.eſt autem bellum alterum externum, quod infert obſcuritas,ignobilitas,& quicquid eſt ſimile. alterũ ciuile,quo partim

partim corpus impetitur à morbis,læſionibus,mutilationibus aliiſq; peſtibus innumeris.partim anima oppugnatur ab affectibus,ægritudinibus,ſtultitia,iniuſtitia,ſimiliúmq; tyrãnorũ inſultibus grauiſsimis & inuictis viribus.itaq; in pace nutrit, cui ſerena tranquilláq; vita cõtigit,verè felix ac beata.at quãdo hæc cõtingit?qñ in rebus externis bene ſe habent facultates & exiſtimatio,corpus robore ac proſpera valetudine fruitur,anima verò virtutibus.opus eſt em̃ his ſingulis ſuo ſatellitio.corpori pro ſatellitibus ſunt gloria,diuitiæ,potentia:animæ autẽ, ſanitas atq; integritas corporis:at menti,cõtemplatuę ſcientię. Nam de ciuili pace hæc nõ intelligi,liquet ẽ ſacrę ſcripturę lectione.Maxima em̃ grauiáq; bella & ſuſcepit & debellauit Abrahã.Quin & derelicta patria,nec vlla certa ſedes cõceſſa,homini vltro citróq; vagãti per deſerta & inuia,graue bellũ fuiſſet,ni ſuſtentatus eſſet fide oraculi.Erat enim ei ferẽdæ calamitates nõ mediocres,fames exilium,& bellũ his moleſtius.Qualem igitur pacem habuit?Nã vt opinor,peregrinatio, ſedes incertæ,cum potẽtibus regibus cõtentio,famis onus,nõ ſimplicẽ afferebãt belli ſpeciem.Verùm ſi rem penitus introſpicias,hęc ipſa ſunt ſinceræ pacis indicia.nam ex affectibus emigratio, & turbationũ inpia,& deletæ iniquitatũ infeſtæ copię,& à Chaldaicis opinionibus ad pias ac religioſas ttãſitus,hoc eſt à ſenſibilibus creaturis ad autorem earũ intelligibilem, trãquillam firmámq; pacem cõciliant.In tali pace degenti bona ſenectus promittitur,nõ lõgæuitas,ſed vita cũ prudentia.nã felices dies multis annis meliores ſunt,ſicut breuis lux melior q̃ æternę tenebræ.Salubriter enim dixit,vir propheta,malle ſe vnã diem cũ virtute viuere,quàm mille annos in vmbra mortis,per vmbram vitã malam ſubindicãs.idem nũc quoq; re magis quàm verbis Moſes docet.nam hunc cui bonã ſenectutem pollicetur, breuioris æui facit q̃ vllũ ex eius maioribus, philoſophicè nos erudiens,quænã ſit verè bona ſenectus,ne hoc promiſſum intelligamus de ſenectute,quæ apparet in corpore, plena probroſis fœditatibus:ſed de prudẽtia cõſtantiáq; animi dictũ accipiẽdo honeſtatẽ prædicemus de ſenectute,à qua ſeniores denominamus honoris gratia. Diſce igit hoc dogma noſtri legiſlatoris, ſoli,bono viro bonam ſenectutẽ & longæuitatẽ cõtingere. malum autẽ breuiſsimo tẽpore mortẽ meditari,vel potius virtuti iam eſſe mortuum.Sequuntur hæc verba:Quarta generatione reuertẽtur huc.] vt non ſolũ ſciat tẽpus poſt quod poſteri deducendi

cendi erãt in coloniã, verumetiã discat perfectã virtutis absolutionem: hæc autẽ quarta (vt ita loquar) generatione absoluitur. id quomodo fiat cõsideremus. Infans per septenniũ à natiuitate proximũ in ætate puerili puram naturã sortitur, leui tabulæ similem nullis bonis malisve signatæ formulis. quicquid enim imprimitur, propter molliciẽ deletur aut cõfunditur. Secunda ætas quę puerilẽ excipit, cum vitiis incipit habere cõmercium, quæ solet vel secũ adducere, vel aliunde libẽter accipere. cõplures enim habet magistros nequitiæ, nutrices, pedagogos, parẽtes, mores & leges receptas in singulis ciuitatibus, à quibus discunt mirari quæ ridere debuerãt, etiã absq; his sponte procliues ad crimina, adeo feraces vitiorũ vt his scateant. Prona est, inquit, mens hominis ad malitiã, iam inde ab ætate tenera. hęc est illa maledicta quæ figuratè generatio, propriè verò ætas dicitur, quo tẽpore tum corpus quod pro fundamẽto est, tum animus turgescit, accẽsus affectibus se proferẽtibus, segetes & cãpos & obuia cuncta exurẽtibus. Hanc morbidã seu generationem seu ætatẽ tertia sequitur, quæ philosophiã ei ceu medicinam adhibeat, curaturam morbos salubribus sermonibus, per quos exhauriatur vitiorũ nimietas, & suppleto quod ad virtutem deerat, voluptas ablegetur quàm longissimè. Post hanc cu rationem iam quarta generatione anima solidũ robur prudentiæ colligit, & constantiam in omnibus virtutibus. Et hoc est quod dicitur, Quarta generatione reuertẽtur huc. nã circa hũc quartũ numerum à peccatis auersus animus declaratur hæres sapiẽtiæ. primus numerus, nec bonorũ nec malorum capax, est nondũ formatæ animæ. in secũdo vbertim vitia proueniũt. tertiò sanitatẽ recipimus deferuẽtibus affectibus: quartò in ea cõfirmamur, & solidũ robur acquirim⁹, quãdo à malis auersi bona tractare aggredimur, quod antea nõ licuit. Quid autẽ remoretur ipse indicat dicens: Nondũ enim cõsummatę sunt iniquitates Amorrhæorũ. Hinc quidã infirmiores occasionem arripiunt, vt suspicẽtur Mosen fatũ ac necessitatẽ causas rerũ inducere. Sciendũ est autẽ, consequentiã seriémq; causarum inter se implexarũ non ignotã fuisse homini philosopho diuinis assueto colloquiis, attamen euentus eum his nõ attribuere. Videbat enim aliquid antiquius quod hoc vniuerso vectetur tanquã auriga vel gubernator. hic enim cõmunis nauis, videlicet mũdi, clauo assidet, in qua omnes nauigãt, & volucrẽ cæli currũ agitat pro imperio: Quid igit̃ super his rebus dicendũ est? Amorrhæi

rhæi loquẽtes interpretantur. Maximũ autẽ bonũ homini à natura datum sermonẽ plurimi vitiauerũt acceptũ, ingratè perfidæq; hoc vsi contra largitricẽ. Hi sunt adulatores, præstigiatores, inuẽtores sophistmatũ persuasibiliũ, impostores fallaciarũ peritissimi, de mẽdacio vitãdo haud soliciti, & insuper affectatores obscuritatis. est autem obscuritas caligo profunda in sermone, res cõmodissima furibus. Quapropter Moses summum pontificẽ claritate ornat & veritate, volens perspicuam simul & veracem esse viri boni orationem. At vulgus hominum obscuram atq; mendacẽ mauult sectari, in quorũ grege censetur contemptissimus quisq;, vltro se decipiendũ offerens. Ergo donec consummentur Amorrhæorũ peccata, hoc est sermones sophistici, qui nõ facilè cõuincuntur, sed valẽt nos rationibus persuasibilibus ductare, nõ possumus eos auersari talibus inescati illecebris, & manere apud eos cogimur. Quòd si omnes mẽdaces persuasiones bona fide coarguãtur, & ad hostimentũ peccata cõpleantur, cõtinuato cursu fugiemus, & orã soluentes nauigabimus à regione mendaciorũ ac sophismatũ ad veritatis stationes portũsq; tutissimos. Atq; ita satis demonstratum puto, esse impossibile auersari, odisse, deserere mendacia probabilia rationibus verisimilibus, nisi detegatur ad plenũ eorũ iniquitas: quæ tum demũ apparebit, si diligẽter cum veritate conferatur. Sequitur deinceps: Post occasum autẽ solis emicuit flãma. Jquibus verbis significatur, virtutẽ esse rem serotinã, atq; etiam vt quidã aiunt, sub vitæ finem cõstabiliri: hanc flãmæ dicit similẽ. nam sicut flãma vrit subiectã materiã, illustrans vicinũ aẽrem ad eundem modum virtus exurit vitia, totã mentem replens lumine. Sed donec sermones nõ examinati collatione & indiscreti valent persuasionibus, quos Amorrhæos vocant sacræ literæ, lucidissimum purissimúmq; splendorem videre nõ possumus: verùm more fornacis igne carẽtis, & vt ipse vates ait fumãtis, affecti sumus, sciẽtiæ scintillis vaporati, nõdum tamẽ idonei vt igne probemur cõfirmemúrq;. Gratias ingẽtes agamus ei qui tales nobis scintillas indidit, ne mens tanquã cadauer frigeat, sed tepida fomento virtutis calear, donec in ignem sacrum mutemur sicut Nadab & Abiud. Fumus autem ante ignem exoritur, & appropinquãtibus ciet lachrymas. Vtrunq; nobis etiam solet accidere. ad virtutis nuntios accedẽdo perfectionem speramus, quæ ni cõtingat nõ temperamus à lachrymis. siquidem amator desiderio tabescens ad fores amorum suorũ properat,

mœstus donec eis potiatur. Confertur autē nunc cū fornace anima discendi cupidi & sperātis absolutā scientiam, quia in hoc vtroq; vase cibus coquitur, alter è frumento corruptibili, alter è virtutibus incorruptibilibus. Cæterū faces ardentes sunt Dei facem gerētis iudicia clara & splēdida, quę solent per medium dimidiatorū, cōtrarietatum inquā, ex quibus totus mundus cōstat, incedere. Legitur enim sic: Et faces ardentes trāseuntes inter dissecta animalia.] Vt scias ꝙ diuinæ potentiæ transeuntes per mediū rerum & corporū, nihil tamen corrumpant, manent enim illæsæ partes dimidiæ, pulchrè autē per has potentias diuiduntur naturæ singulæ. Et harū rerū scientiæ quis iustior hęres declaratur, quàm vir sapiens? In illa die, inquit, pepigit dominus fœdus cū Abrahamo: dicēs. Semini tuo dabo terrā hanc. Quam terrā, nisi de qua supra dictū est, ad quā hæc referuntur, cuius fructus est certa firmáq; perceptio Dei sapientiæ: per quā sapientiam ille cuncta cōseruat, suis inciſoriis bona à malis illæsa separās, vt genera incorrupta maneāt. post hæc addit: A flumine Aegypti ad magnū flumē Euphratem.] docens ꝙ perfecti principia quidē habent à corpore & sensu & instrumentalibus partibus, sine quibus nō viuitur, vtilibus ad instituendam vitam quam in corpore degimus: desinunt autē in Dei sapientiam, magnum reuera fluuiū, gaudio lætitiaq; redundantē, & bonis cæteris. non est enim cur putes circunscribi hanc terram Euphrate flumine alteróq; illo Aegyptio. nūquā virtus ad corporeos affectus demittitur. magis conuenit dicere: ab Aegyptio flumine ad magnum illum Euphratem, nam à mortalibus transitus fiunt ad immortalia.

PHILONIS IVDAEI, Vita viri ciuilis, siue de Ioseph.

TRes sunt species per quas ad optimū finem tēdimus, eruditio, natura, meditatio: tres item sapientū antiquissimos à Mose accepimus ab his cognominatos, quorū vitas quoniā scripsi, tum eam quæ per doctrinā, tum eam quæ suapte natura cōtingit, eam etiam quę meditatione paratur: quartā deinceps scripturus sum ciuilē, à qua vnus è phylarch

phylarchis cōmendatur, qui à tenera ætate in eā inciderat. Cœpit em in hoc genere versari annos natus circiter xvij. prǫfectꝰ curādis gregibꝰ, quæ disciplina cum ciuili cōuenit. Et hoc est, opinor, cur poētę reges vocāt pastores populi. Nā qui summus est in arte pecuaria, facilè bonus rex euadet, pulcherrimo gregi hominū prǫpositus, approbata industria in minore negotio. Siquidē quemadmodū futuro imperatori necessaria sunt exercitia venatoria: sic admouendis ad curā reipublicæ, propriè pastoralis ars congruit, velut præludium quoddā magistratuum. Proinde cùm pater in eo generosum animū cōsideraret, & maiorem quàm pro priuata fortuna, mirabatur fouebátq;, diligēs eū præ cæteris filiis, eo magis quòd proles erat serotina, qui nō exiguus est ad beneuolentiā stimulus: & quia delectabatur honestate pueri, accendebat eius ingenium accuratiore tractatione, ne premeretur diutius. sed quāprimùm eluceſceret. Sed inuidia magnarum felicitatū aduersaria perpetua, tūc quoq; domū fortunatā aggressa perturbauit, cōcitatis cōtra vnum pluribus fratribus, qui tanto odio eū prosequebātur, quanta pater beneuolentia, tegentes tamen id & dispensantes in tēpus aliud, vnde magis augebatur in dies. nā affectus qui premuntur ne per verba exspirent, grauiores redduntur. At ille innocēter simplex nō intelligens domesticas fratrū inimicitias, viso somnio nō irrito, vt amicis id aperuit. Vidi, inquit, messi me præpositum, & omnes nō in cāpo ad colligendas fruges præsto fuisse cū falcibꝰ. ibi repentè meū manipulū erectum cōstitisse, vestros verò tanquā ex cōposito accurrisse ad eum venerabundos, & reuerenter adorasse. Tum illi prudētia pollentes: & significatū per cōiectu ras verisimiles vestigare idonei: Putásne, inquiunt, regē te fore nostrū & dominum? id em mentita visione subindicas. atq; ita odium magis ac magis accēdebatur, auctū quotidianis occasionibus. ille tamen nihil suspicās: cū post paucos dies vidisset alterū magis stupēdum somniū: & hoc narrauit fratribꝰ. Visus erat videre ad se venientē solem & lunā & stellas vndecim: quòd pater miratus in mēte recōdidit de euentu præsagij solicitus. Graiter autē obiurgabat filiū, timēs ne quid ille peccaret. Potéstne, inquit, fieri vt ego matérq; & fratres adoremus te? nā per solem patrē, per lunā matrem, per vndecim stellas fratres significare videris, quod caue ne vnquā in mentē tibi, mi puer, veniat, trade potius obliuioni visiones istas nefarias. Nā sperare & expectare principatū inter domesticos, res abominā da est, me iu-

dice:nec aliter iudicare puto cæteros, quibus æqualitatis & cognationis iura nota sunt. Veritus autē ne fortè p̄sentibus omnibus aliquid seditionis inter fratres oriretur ex ingrata somniorū memoria, illos ablegat ad pascua, hūc domi seruat ad tēpus, gnarus q̄ affectuū animæ ac morborū tempus dicatur medicus, & luctui tollendo, & furori sedādo, & timori percurando efficax. cuncta em̄ reddit leuiora, etiā quæ non facilè sanantur. Vbi verò cogitauit iā euanuisse simultates domesticas, misit filiū, tum vt fratres salutaret, tū vt renuntiaret satin salui fint vel ipsi vel eorū pecora. Hoc iter initiū fuit magnorū & bonorū & malorū, vtrorūq; præter expectationē. ꝓfectus est ille ad visendos fratres, ita vt pater iusserat. Qui procul cōspicati venientē, mutuò se appellabāt verbis nihil sanum ominātibus, quādo ne nominare quidē eum dignabātur, sed somniatorē appellabant attonitum visionū prodigiis. Tantū autē irarum cōceperant, vt in cædem eius si nō omnes certè plures cōspirauerint, volentes eum in baratrū aliquod proiicere, ne deprehenderetur facinus. Sunt autē in iis locis multæ cisternæ profundæ admodū, itaque minimū absuerunt à fratricidio, quod solus fratrū maximus ægrè dissuasit, iubens abstinerent ab inexpiabili scelere, tantū in vnam quampiā cisternam eum proiicerēt. de salute adolescentis cogitās, vt post aliorum discessum ipse patri restitueret incolumem. Quo impetrato venientem cōplexus est, cæteri hostiliter comprehensum spoliant, spoliatum demittūt per funem in profundam foueā: vestē eius cruentam hœdi sanguine transmittunt ad patrē, cum prętextu quasi absumptus esset à bestiis. eadem die negotiatores quidā iter faciebāt ex Arabia in Aegyptum cum sarcinis: his fratrē extractum vēdunt, autore fratre quarto à primogenito. Hic enim (vt opinor) metuēs, ne ab iratis frater per dolū interimeretur, eum vēdi quàm mori maluit. leuius malū seruiturem existimās. At natu maximus qui abfuerat interim, postquā introspexit cisternā, nec vidit quem paulò antè ibi reliquerat, vociferabāt & furibūdus discurrabat scissis præ dolore vestibus, capillos sibi vellēs, & quid accidisset rogitans. Viuit ne puer an extinctus est? Si nō supereſt, saltē cadauer ostēdite, vt deplorādo calamitatem leuiorē faciā. Solatiū erit videre vel mortuū. Cur mortuū quoq; odio prosequimur? certè sublatis nemo inuidet. Quodsi viuit, quò abiit? apud quos seruatur? nam me suspectū nō opinor, vt etiā de mea fide dubitari debeat. illis verò fassis venditum, & pretiū proferētibus: Bella, inquit,

inquit, negotiatio. partiamur lucrum, & prædonū quos malitia vincimus, referamus præmium. Egregia verò crudelitatis palma, quæ nobis meritò placeat. Illi in alienos conspirāt, nos in domesticos & charissimos. Admissum est probrū maximū, insigne dedecus. Maiorū nostrorū, ꝓbitatis monumēta nusquā terrarum non extāt, relinquamus & nos inhumanitatis perfidiæq; maculas ineluibiles apud posteros. Volat enim vbiq; fama nuntia magnorū facinorum, nō sine admiratione laudabilium, & noxiorū vituperio. Quomodo cōmunis pater hunc casum accipiet, cui cætera beato felicissimóque vitæ affertis tædium. illius ne miseri seruitutē, an nostrā deflebit sæuitiā? nostram vicē magis dolebit sat scio: qñ leuius malum est pati, q̄ inferre iniuriam. Nā alterum subleuatur duobus magnis remediis, spe atq; miseratione. Alteri autē obnoxius, dānatur publico mortalium indicio, Sed quid ego hæc clamito? præstat silere, ne mihi quoq; aliquid obueniat, quod non libet dicere. Exasperati em̄ estis implacabiliter, & palā spiratis iracundiā. Cæterùm vbi ad patrem perlatū est, non quod verū erat, vēditum esse filium, sed cōmētum illud de absumpto à bestiis, ictꝰ aures nuntio, si múlq; ocalos spectaculo (allata enim fuerat tunica lacera cruentāq; fœdum in modū) dolore turbtus, obmutuit per longū temporis spatiū, ne caput quidem valens attollere oppressum tāta calamitate. Tandem repentè effusus in lachrymas, velut è fonte prorūpentes, plangebat pectus & faciē, scissis vestibus lamētans: Nō tam mortē tuam, fili mi, doleo, q̄ sepulchri iacturā. Nam si tibi sepulchrum contigisset in terra ꝓpria, nec mihi deesset solatiū. Officiosè assedissem ęgrotanti ante mortē, impēdissem morienti extrema oscula, clausissem oculos, ꝓmortuum perfudissem lachrymis, extulissem magnificè, nihil omisissem è iustis funebrib⁹. Atq; etiā si peregrè defunctus esses, dixissem ad meipsum, persolutū est naturæ debitum, noli tristari. Viui habēt suas patrias, mortuorū omnis terra sepulchrū est, breuis æui sunt omnes homines. Nā qui maximè lōgæuus fuit, qūātillum tēporis vixit si ad æternitatē id cōferas? vel si omnino moriturus eras p vim & insidias, leuius fuisset extīgui manib⁹ hominū, qui mortuū saltē miserati obruissent terra, & cadauer tumulassent, aut, vt crudelissimi fuerint, quid amplius potuissent q̄ insepultū, ꝓicere? quē moxvia tor aliqs prætereiens, memor naturæ cōis, humasset tactus misericordia. Nūc vt fert, immites & carniuora bestias passi & satur

faturasti meis viſceribus. Hactenus multos labores inopinatos exãtlaui, in his miſeriis abũdè ſum exercitus, errãdo peregrinando, mercede ſeruiendo, dura ferẽdo imperia, vſq; ad vitę periculũ exagitatus à quibus minimè oportuit. multa vidi, multa audiui, multa paſſus grauia, quibus ad patientiã eruditus perduraui. Sed nihil præſenti caſu intolerabilius, qui totũ animi mei robur ſubuertit atq; deiecit. Quis enim luct⁹ poteſt eſſe maior aut miſerabilior? veſtis pueri ad patrẽ perlata eſt: ex ipſo nõ mẽbrum, nõ fruſtum, nõ vel minimæ reliquiæ: totũ deuorarũt beſtiæ, nihil ſupereſt quod ſepulchro inferatur, ac ne veſtẽ quidẽ recepi, niſi vt ad eius aſpectũ recrudeſcat doloris memoria, ne vnquam tãtæ calamitatis obliuio poſsit obrepere. Sic ille ſortẽ ſuã deplorabat. Negotiatores autẽ vendunt puerũ in Aegypto eunucho cuidã regio qui culinæ præerat. Cæterũ poſt denarratam hiſtoriã videndũ quid ſub eius cortice lateat. Nam plerq; & propemodũ omnes in lege ſcriptæ ſuã habent allegoriã. Hic vitæ modus de quo agitur, apud Hebræos Ioſeph vocatur, apud Græcos Domini appoſitio, aptiſsimo nomine ac rei præſenti cõuenientiſsimo. eſt enim rerum naturæ auctariũ ciuilis adminiſtratio qua vtuntur populi. Nã mundus hic eſt magna ciuitas, vnam reipublicæ formã, & vnum ius habens. Cõtinentur autẽ edicto naturæ iuſſa de agẽdis, & vetita de nõ agendis. Ad id ius alij alias leges ac inſtitutiones adiiciunt. in cauſa eſt ſeparatio, nõ ſolùm Græcorũ à barbaris, ſed & barbarorũ à ſe inuicem, & Græcorũ à ſuę nationis hominib⁹. Nec ſunt audiẽdi qui temerè culpã referendo in difficultates tẽporum, infelicem prouẽtum fructuũ, agrorum ſterilitatẽ, loci ſitum in maritimis aut mediterraneis, in cõtinente aut inſulis, & id genus alia, veritatẽ diſſimulant. Eſt autẽ vera cauſa auaritia & mutua perfidia, dum nõ cõtenti iure naturali, quę in cõmune conducere videntur cõſentientibus cœtibus, ea leges nominãt. itaq; meritò additamenta naturalis iuris cẽſentur inſtituta particularium ciuitatum. Nã leges oppidatim receptæ, ſunt appẽdices rationis rectæ à natura nobis inſitæ, ſicut & ciuilis vir auctariũ eſt iuxta naturã viuẽtium. Nec alienũ eſt à propoſito, quòd tunica varia veſtitus dicitur. Nã rerum ciuiliũ adminiſtratio res eſt multimoda & varia, multas mutationes recipiens, perſonarum, rerum, cauſarũ, ſequeſtrorũ proprietates, locorũ item diuerſitates & tẽporum. Sicut gubernator pro ratione vẽtorũ mutat nauigationis ſubũdia, non vno modo nauẽ dirigens: & medicus nõ vno ad omnes morb

morbos vtitur remedio, ac ne in vno quidẽ morbo ſi is variet, ſed obſeruãs intẽtiones, remiſsiones, repletiones, vacuationes, cauſarũ mutationes, multa ad ſalutẽ variat, nũc hoc, nunc illud experiens: ſic opinor & reipublicæ moderator debet eſſe multiformis & multiplex, alius in pace, alius in bello. aliter ſe paucis aliter multis opponẽs aduerſariis, cõtra paucos cõſtanter agẽs, multos verò flectẽs perſuaſionibus. idẽ vbi periculũ publicum poſtulat ipſe rẽ aget: miniſteria verò quæ labore tantũ indigẽt cedet aliis. Rectè autẽ dicitur, vẽdi hunc hominẽ. Nam qui aurã populi captans cõcionaturus locum ſuperiorẽ aſcendit, ſicut venalicij, ſeruus fit ex ingenuo, propter honores quos videtur accipere, addicens ſe innumeris dñis. Idem à feris circumuentus inducitur, quòd huic inſidietur immanis beſtia vana gloria, corripere ac deuorare tales ſolita. at emptores eũ reuendũt: quoniã nõ vnus eſt dominus tractantium rempub. ſed vulgus, aliis poſt alios dñis ſuccedentibus. Qui autẽ tertiò venduntur, nequã mancipiorum more mutãt dominos, nõ ferendo priores propter faſtidium vt rerũ noſtrarum cupidi. De his hactenus. Cæterùm adoleſcens in Aegyptũ abductus, & eunucho vt diximus in ſeruitutẽ traditus, cùm intra paucos dies generoſitatis & honeſtatis dediſſet ſpecimen, cõſeruis eſt præpoſitus curator totius familiæ. iã enim herus multis argumẽtis collegerat, eũ nõ ſine diuina prouidẽtia ſingula tum dicere tũ facere. Ergo in ſpeciẽ ab emptore ſuo domui præfectus eſt: re vera autẽ à natura cõciliante illi magnæ gentis ac regionis principatũ. oportebat eñ futurũ adminiſtratorem reipub. præexerceri in rebus œconomicis. nã & domus eſt quędã parua ciuitas, & œconomia cõpendiaria reſpub. ſicut etiã ciuitas magna domus eſt, & politia cõmunis quędã œconomia. Vnde facilè diſcimus eundẽ eſſe aptum & diſpenſationi domeſticæ & adminiſtrationi publicæ, quãuis hæc multitudine magnitudinéq; differãt, ſicut in pictura quoq; ac fictura vſu venit. nã bonus ſtatuarius aut pictor, ſiue coloſſeas magnitudines faciat, ſiue pauca paruáq; opera, eandẽ artẽ oſtentabit. Cæterùm poſtquã egregiam laudẽ in diſpenſatione cõſecutus eſt, inſidias herilis vxoris pertulit inſano amore correptę. Capta eñ adoleſcẽtis pulchritudine, & affectu indomito rabida, de ſtupro eũ tẽtauit repugnantẽ validè, ac ne audire quidẽ tale quicquã ſuſtinẽtem propter innatã ſibi & cõtinua meditatione cõfirmatã honeſtatẽ atq; temperantiã. Sed vbi crescente in dies flãma cupidinis atq; inceſta cõcupiſcẽtia cõtinuẽ

tentãdo semper repulsam passa est mulier, tandẽ libidinis impatiẽs & ad vim versa in adolescẽtis palliũ manus iniecit, magna cõtentione trahẽdo illũ in thalamũ, robur addẽte affectione, quæ solet cõfirmare vel debiles. At ille præsentẽ importunitatẽ fortiter submouẽs, in has liberas & suo genere dignas voces erupit. quid molesta es? Bonis moribu⁹ & legib⁹ vtimur nos Hebræorũ posteri. Aliæ gẽtes puberibus quatuordecimũ annũ ætatis egressis permittũt vsum scortorũ & fœminarũ corpore quæstum facientiũ: apud nostrates nulla est meretrix, capitali supplicio proposito talẽ quæstũ exercentibus. Ante legitimam copulam alios cõgressus cum muliere nescimus. casti castis virginibus coniungimur, nõ voluptatis, sed liberorũ quærendorũ gratia. Qui ad hanc diẽ purus mãsi, nõ incipiam ab adulterio leges cõtemnere flagitio pessimo, qui etiãsi aliàs perperã educatus essem, & obsecutus ætatis affectibus, aut vestrã mutatus lasciuiẽdi licentiã, tamen nõ deberẽ alieno insidiari matrimonio, quod crimẽ cui mortaliũ nõ cæde vindicandũ videtur? nam de cæteris dissentire soliti, in hãc solã conspirant sententiã, ita vt omnes vbiq; rem capitalẽ pronunciẽt, & deprehẽsos iniudicatos læso dedant necãdos. tu verò quasi res per se patũ damnata sit eam tertio scelere cumulas, cogẽs me nõ tantũ ad adulterium, sed & ad thori herilis iniuriam. nisi fortè ideo in vestras ædes veni, vt relictis seruilibus ministeriis inebrier & debacchet in spes domini, coniugiũ, familiã, cognationẽ eius adulterans. atqui nõ solũ officium ei vt hero, sed & honorẽ vt benefactori debeo. omnia sua cõmisit meæ fidei nihil excipiẽs, nisi te vxorẽ suã. hanccine gratiã vt ei referã autor es? Bonã scilicet gratiã dignámq; illius meritis. herus me ex captiuo & extero sua benignitate libertũ & ciuẽ reddidit tractatũ liberaliter: ego verò seruus domino iniuriã, ne captiuo quidẽ & extero tolerabilem, inferã? & qua fronte potero post admissum tantũ scelus illũ aspicere? cõscientia carnifex intestina non sinet me oculos in eum erigere, vt nemo prodat alius: sed non deerunt qui prodant. præsto sunt latẽtes exploratores plurimi, quibus silere nõ licet: taceo q⁹ etiãsi nemo factũ vel sentiat vel enũtiet, ipse meus ero proditor, colore, aspectu, voce, vt modo dixi deregens conscientiã. fac nullũ delatorẽ fore, assidentẽ Deo iustitiã res cunctas inspicientẽ nec timebimus nec reuerebimur? Huiusmodi multa ille canebat surdis auribus, obtundẽte omnes sensus improba concupiscẽtia. id vt animaduertit puer, aufugit, relicto in

in heræ manibus pallio quod apprehẽderat. hinc illa occasionẽ comminiscẽdæ calumniæ rapuit, de vindicta cogitans. reuersa enim è foro marito honestatẽ & pudicitiã incesta simulans, indignabunda dixit: Adduxisti in nostras ædes istũ seruũ Hebræũ puerum, adeò corruptũ iam tua indulgẽtia, qui pudenda facilitate inexplorato cõmilisti totã familiã, vt adulta audacia ne a me quidem iniuriã abstineat. nam cõseruæ nõ satis sunt libidini eius nunquã explebili. Nunc me matronã tentare haud veritus, vim adiecit cõtumeliæ. En tibi manifestũ insani conatus indicium. nam cùm exclamassem præ indignatione opẽ domesticorum inuocãs, territus hãc vestem reliquit fugiens ne comprehẽderetur. Ea vestis prolata fidem adstruxit muliebri calũniæ. herus verũ crimen ratus trudit hominẽ in carcerẽ, ipse peccans nõ simpliciter: primò quia nõ facta defendendi se potestate dãnauit insontem tanquã obnoxium sceleri grauissimo: deinde quia nõ animaduertit vestem quã ab adolescente relictã mulier proferebat, esse indiciũ violentiæ, sed muliebris, ipsius verò adolescẽtis patientiæ. nã si vim tentasset inferre dominæ, retinuisset eius amiculũ: nunc reluctãs suo pallio spoliatus est. verũ huius insciti æ venia fortasse dãda est ei qui degẽs in culina inter lanienas & fumos ac cineres, nõ poterat vacare causæ cognoscendæ ita vt postulabat ratio, immersus rebus corporeis. Iam tres notas viri ciuilis expressi, pastoralẽ artem œconomicámq; & tolerãdi scientiã, de quibus dictũ est, sed tẽperantia nõ minus cõfert ad tractandã Remp. hæc enim cũ in omni vita salutaris est, tum maximè in negotiis publicis, vt abũdè liquet, rẽ cõsiderare volẽtibus. quis enim ignorat, gẽtibus, regionib⁹, magis terrarũ tractibus terra mariq; calamitates inflictas ab incontinentia? quandoquidẽ plurima & maxima bella ob amores, adulteria, muliebréſq; illecebras conflata sunt, quæ potiorẽ Græci barbaricq; generis partẽ absumpserunt, & iuuentutem exhauserunt è tot ciuitatibus. Quòd si ex intemperãtia tum seditiones ciuiũ, tum bella & calamitates cumulatè proueniunt, satis apparet è sobrietate tranquillitatẽ pacémq; nasci, & possessionem felicitatis integram. Nunc indicandum quid sub his figuris tegatur. Qui hũc de quo disserimus emit, eunuchus meritò dicitur. Nam emptor hominis ciuilis vulgus re vera eunuchus est, & videtur quidẽ habere geniralia, sed vi geniria destituitur: quemadmodum qui suffusos habẽt oculos, orbati sunt eorum efficacia, non valentes cernere. Quænam igitur similitudo

tudo intercedit inter vulgum & eunuchos? q vtriq; ſteriles ſapientiæ: virtutē tamen approbāt. Cùm enim cōfluit promiſcua multitudo hominū, loquuntur vt oportet, ſed ſapiūt contrariū, poſthabēdo inſinceris legitima, quia ſtudēt exiſtimationi tuēdæ, verā honeſtatem negligūt. Hinc quod mireris ſequitur, vt eunuchus vxorem habeat. Nam vulgus deditus cōcupiſcentiæ, ſicut vir mulieri, in cuius gratiam dicit facitq; omnia, in cōſilium clam & propalā hanc adhibēs in rebus minimis æquè ac maximis, rationi verò nuſquā obtēperans. Rectè ſanè prę fectus etiā coquorū vocatur. Nam ſicut coquus nihil aliud curat, quā inutiles ac ſuperuacaneas ventris voluptates: eodē modo populus dedit ſe totum oblectamentis auriū, per quæ mētis intētio relaxatur, & neſcio quo pacto eneruatur anima. Quid autē inter medicos & coquos interſit, quis nō videt? illi quicquid ad ſanitatem cōducit, etiamſi ægroto ingratū videatur, ſolū magno apparent ſtudio. Hi cōtrà, ſuauia curant, vtilia negligunt. Ergo medicis ſimiles ſunt in ciuitate leges & magiſtratus legitimi, ſenatores iudicésq;, prouidentes communi ſaluti ac ſecuritati, quibus adulator nō facilè palpatur: cupedinariis autē iuniorū turba eſt ſimilis. Nam ſecuri de cōmodis, præſentem tantū voluptatē venātur. Et ſicut impudica mulier, ſi cōcupiſcentia virū ciuilem adamat, ſic alloquens: Heus tu, prodi ad vulgum cum quo habitas, obliuiſcere morū tuorum, ſtudiorū, dictorum, factorū, in quibus educatus es: mihi obſequere, me cole, age quic quid mihi placet. Nam tetricū, pertinacem, veritatis amicum, rigidum, perpetuò grauem, nunquā flexibilem, ſolum cōmodum ſpectantem, ſecurum quid auditoribus placeat, nō fero: ſicut nec quorundā calumnias, quæ multæ deferūtur ad vulgum meum maritū, tuum dominū. Hactenus enim abuſus libertate videris, immemor te ſeruire tyrannico domino. Quòd ſi ſcires liberos ſuum negotium, ſeruos alienū agere, iam doctus eſſes omiſſa tua peruicacia me cōcupiſcentiā vxorē illius reſpicere, & omnia meo arbitratu facere, vt & illi charus ſis. Atverè ciuilis vir nō ignorat quidē penes populū eſſe poteſtatē tanquā dominum, ſe tamen nō ſeruū profitetur, ſed liberū, & qui ſuo morem gerat animo. reclamabit igitur: populi fauorē captare, nec didici, nec vnquā volui, ſed magiſtratum mihi cōmiſſum bona fide gerere, vt bonū ꝓcuratorē decet aut patrē beneuolū, abſq; dolo & mihi ſemper inuiſa ſimulatione. hāc meā voluntatem approbabo, nihil ſubtrahens aut cælans furis in morē, ſed conſcient

ſcientiam tanquā in ſole ac luce aperiens. nā lux eſt veritas. nec me terrebit vllū intentatū periculū, ne mors quidē. mori malo quàm ſimulare. cur enim ſimulē? Si populus eſt dominus, ego certè ſum ingenuus, patricius, qui cum primis in ciuitatē optimam maximā, hunc inquā mundū adſcribi cupio. Cùm enim nec muneribus, nec precibus, nec ambitioni, nec arrogātiæ, nec ſimulationi, nec luxui, nec timiditati, nec iniuſtitiæ, nec vlli affectui vitióve ſeruiā, cuius præterea timerē dominiū? an fortaſſe hominum? at hi poteſtatē in corpus meum, nō in me habent. equidē me à potiore mei parte cenſeo, iuxta quā decreui viuere, parum ſolicitus de mortali corpore: quod in cōchę morem adhærens mihi, etiāſi cōteratur à quopiā, nō ægrè ferā me moleſtis affectibus eximi, & effugere neceſsitatē grauiſsimā. Itaq; ſi iudicandū erit, iudicabo, nec diuiti propter opes gratificans, nec pauperi propter miſericordiam: ſed omiſſo reſpectu perſonarū incorruptè pronūciabo, quod iuſtū apparebit. In senatu etiā autor ero ſententiarū reipublicæ conducibiliū, vel ſi parū iucundæ auditu fuerint. pro cōcione quoq; ſi dicendū erit, adulationes relinquā aliis, cōtentus verbis vtilibus, increpans, admonens, caſtigans, nō arrogantē inſanámq;, ſed ſobriā libertatē proferēs. Quòd ſi quis tales caſtigationes nō amat, reprehendat parētes, tutores, præceptores, & omnes curatores, quia ſuos liberos, pupillos, diſcipulos obiurgare nō deſinūt, interdū etiā verberāt, nec tamē ſæuire, ſed amāter caſtigare dicuntur. Indignū enim eſſet, ſi cùm meæ fidei cōmiſſa ſit adminiſtratio reipublicæ, in præuidēdis cōmoditatibus cedere cuivis medicinæ profeſſori. Nā illæ in ægroto nullā ſplēdoris fortunæ rationē habens, nec quod claro genere natus, aut opulētus, deniq; rex aut tyrānus ſit, vnū hoc ſpectat, quomodo ſeruare queat hominē: & ſi fortè ſectione vſtionève opus videt, ſecat vritq; principem ſuū ac dominū ſeruus ipſe atq; ſubditus: ego qui nō vnū virum curandū ſuſcepi ſed integram ciuitatē laborantē moribus grauioribus, cōtractis ex innatis cōcupiſcentiis, quid agere debeo? nū prodita vtilitate publica, illius aut illius aures mulcere adulatione illiberali, & ne ſeruo quidē decora? Emori præſtat, quàm loqui ad gratiā, diſsimulata veritate, & vtilitate neglecta. Vſurpandum eſt hic illud dictum poētæ tragici:

Accedat ignis, accedat & gladius.
Combure carnem hanc, concrema, repleto te
Meo cruore: nam prius vel ſidera

Terram

Terram subibunt,terra vel scandet polum,
Quàm mollis à me extorqueatur vox tibi.

Hãc tam masculã mentẽ alienã ab omnibus affectibus voluptate,timore,dolore,cõcupiscentia,nõ fert in viro ciuili dominus populus,sed hominẽ amicũ atq; beneuolũ pro inimico arripit,nec tam illũ,quã seipsum afficit pœna grauissima,videlicet insciti a,quippe qui non didicit id quod in omni vita vtilissimũ est,imperata facere,vnde imperãdi quoq; sciẽtia discitur: videamus sequẽtia,quãdo de præsenti loco satis diximus. Adolescẽs ab amatrice apud herũ insimulatus criminis quod in ipsam cõpetebat,inauditus in carcerẽ ducitur:vbi tanta virtutis edidit specimina,vt etiã facinorosis illis esset miraculo ad suæ calamitatis solatiũ credentibus sibi cõtigisse hũc hominẽ.nota est autẽ custodũ crudelitas, q ingenio feroces magis efferantur assuetudine,indies crescẽte sęuitia,dum nihil boni vidẽt nec dicunt aut faciũt,sed sæua violẽtáq; omnia.nã sicut bene cõpacta corpora exercitatione cõfirmantur & acquirũt robustam inuictámq; habitudinẽ: sic ferox & immittis natura ocupata sui similib⁹ studiis duplo fit durior,inaccessa misericordię,qui vnus affectus bonus ac human⁹ est.& quemadmodũ qui cũ bonis viris habẽt familiaritatẽ,ex iucũdissimo eorũ cõuictu in melius proficiũt moribus:sic etiã qui cum malis versantur,affricãt sibi eorũ vitia. facilè enim cõsuetudo abit in naturæ similitudinẽ. degunt autẽ carcerũ custodes inter plagiarios, fures,parietum perfossores,facinorosos,violẽtos,stupratores,homicidas, adulteros,sacrilegos,à quorũ singulis nõnihil nequitiæ cõtrahunt, vt ex huiusmodi collatione miscellaneáq; tẽperatura conficiatur vna sceleſta malorũ colluuies.attamẽ talis homo honestate adolescẽtis mitigatus,nõ solũ securitatẽ & otiũ ei præstitit, sed etiã vinctis omnibus eũ præfecit,ita vt penes ipsum species nomẽq; custodis esset,rem autẽ & officium adolescenti cederet, quod nõ parũ carcere inclusis proderat. iámq; locus nõ tã erat carcer,quã disciplinę meditatorium.Omissis enim tormentis, quibus antea noctu atq; interdiu cruciari solebãt variis malis obruti,admonebãtur sermonibus & præceptis philosophicis, sed maximè ipsius doctoris exẽplis vtilissimis. Postquã enim suã vitã cõtinentia,cæterisq; virtutibus plenã, velut tabulã bene pictã in medio proposuit,cõuertit etiã eos qui videbãtur insanabiles,affectos inueteratis morbis animi, ita vt iam dãnarent vitã præteritã,exprimẽte has voces resipiscentia:Vbi tantum

tum bonũ tandiu latuit,à quo pridẽ aberrauimus.Ecce iam assulgente hoc,tanquã in speculo nostra dedecora vidẽtes,erubescimus.In hoc rerũ statu duo eunuchi regis introducti sunt,alter pincernis præfectus,alter pistoribus, accusati damnatiq;, q nõ rectè fungerentur suis ministeriis.Hos quoq; ille in suã curam accepit,orãs Deũ vt sibi daret facultatẽ corrigendi cõmissos suæ fidei.Aliquãto post,cũ obiret vinctos, animaduertit hos duos eunuchos cogitabũdos mœstiores solito,vnde coniectans eis accidisse aliquid,mœroris causam scitabatur.Quibus resp õdentibus ortã ex somniis anxietatẽ,q nõ adesset interpres:Bono animo este,inquit,& narrate.intelligentur Deo volẽte. Vult autẽ ille vt res obscuræ aperiãtur veritatẽ desiderãtibus. Tum prior pincerna.Visus sum,inquit,videre magnã vitẽ,habẽtem tres palmites onustos maturis vuis,quasi autũni tẽpore.deinde inuitante harũ pulchritudine,videbar decerpere,& exprimere in regium poculum,móxq; regi offerre mustum meracum.Ioseph post modicum silentiũ,Felicitatem, inquit, hæc visio tibi nuntiat,& restitutionem in pristinum officium.Nam tres palmites tres dies significant,quibus elapsis reminiscetur tui rex, accitóq; hinc,dabit veniam:& vt in dignitate confirmeris,offeres domino poculum.Sic illi lætũ fuit suum somnium. tum pistorum præpositus interpretationem miratus,quasi & ipse faustum vidisset somniũ,quod valde ominosum erat, deceptus bona spe alterius, narrare incipit. Ego quoque somniaui me tria canistra baiulare in capite plena operibus pistoriis:ex his summum continebat ea, quibus rex delectatur vt delicatioribus & elaboratis curiosius:ea videbãtur aues in meũ caput deuolãtes diripere,& deuorare auidè,donec in totũ absũpta sunt. Ad hæc iuuenis.Vtinam tale somnium non vidisses, aut non enuntiasses:aut si narrandum erat,saltem id fecisses procul à meis auribus ne exaudirem quod non libet.piget enim me esse infelicitatis nuntium,quia cõpatior miseri,memor cõmunis sortis hominum. Sed quoniã somniorũ coniectoribus veritas est necessaria,tanquam vatibus & oraculorum interpretibus, nihil celabo,quandoquidẽ mendaciũ vbiq; fugiendum, in sacris cõsultationibus etiã religio vetat admittere. Tria canistra dies tres significant,quibus elapsis rex in crucẽ te tolli iubebit,truncatũ prius capite:atq; ita volucres pascentur tuis carnibus, donec totum absumant.Sic pistor recessit territus, tempus præfinitum expectans, & futura mala iam tum cogitatione præcipiens.

Post

Post triduum natalis regis illuxit, festiuitatē publicā afferens, præsertim aulicis. cúmq; epulū præberetur optimatibus, vt fieri solet in hilaritate domestica, rex eunuchos requirens iussit produci è carcere: móxq; cōfirmauit euētu somniorū præsagiū, iubens alterū in cruce suspēdi abscisō capite, alterū in pristinā dignitatē restitui. At pincernarū princeps oblitus est eius qui futura prædicēdo præsentē eius calamitatē subleuarat, vel quia nemo ingratus beneficiorū meminit, vel quia Deo visum est, iuuenem nō humana, sed diuina ope ad felicitatē prouehi. Nam post bienniū regi futurus eius regionis status, bonus malúsque præmōstratus est diuinitus duobus somniis, quo certior res fieret. Vidit enim septē vaccas emergere in ripam è flumine, pingues valde obesásq;, visu pulchertimas, & pasci secundū fluuiū. Post eas totidē macilētas, & vix ossibus hærentes, visu turpissimas ascendere, pascíq; cū prioribus. Dein repentè meliores deuorati à deterioribus, manēte in saturitatis eadem macie, imò aucta etiā. Tum experrectus, ac mox in somnū relapsus alia visione terretur: qua visus est videre septē spicas triticeas ex vno culmo enatas pari magnitudine, plenas & proceritate pulcherrima. Deinde septē alias exiles ac lāguidas enatas in proximo, quæ mox impetu facto absumpserunt culmū illū cū suis spicis nitidissimis. Post hanc secundā visionē noctis reliquū insomnis exegit, curis stimulantibus, & animū solicitū sauciantibus: sub aurorā sophistis accitis, denarrat obuersatas sibi dormiēti species. Cúmq; nemo posset verū earū significatū coniecturis assequi, accedens eum pincernarū princeps, inquit, Here, spero me inuenturum qualē cupis hominem. Mūisti dudū ob quasdā noxas me & pistorib⁹ præfectū in carcerē, in quo erat seruus principis coquorū, Hebræus genere, ei narrauim⁹ ambo, quæ videramus somnia. Ille rem cōiecturis certissimis attigit, adeò vt euentus in vtroq; nostrū eius interpretationi respōderit: alter dedit supplicium, mihi tu propitius donasti veniā. Rex his auditis iubet properè acciri iuuenē: ministri attonsum post longā carceris illuuiē, & detractis sordidis pannis elegāter vestitum, cæterísq; nitoribus expolitū, ad regem introducunt: qui primo aspectu iudicans hominē ingenuū & bene natū (elucent enim in ipsa facie notæ, non omnibus tamen conspicuæ, sed solis perspicaces mentis oculos habentibus) Præsagit, inquit, mihi animus, nō semper in obscuro fore quod tegitur somniorū ambagibus, præ se fert enim hic iuuenis sapientiam: qui veritatem,

tanquam

tanquā lumen tenebris inferens, aperiet, & sua scientia nostratiū sophistarum insciciam abiget. His dictis ordine denarrauit vtrūq; somniū. Tum Ioseph maiestate loquētis nihil territus, tanquā rex subditū, non subditus regē, liberè sed reuerēter allocutus est, dicens: Quæ facturus est Deus in hac regione ostēdit tibi. Duæ visiones (crede mihi) vnū somnium sunt, geminatum nō temerè, sed vt res fiat credibilior: nā & septē vaccæ pingues & septem spicæ plenæ, septē vbertatis annos significāt: sicut totidem famis annos illæ septē macilentæ vaccæ turpissimę, & septem spicæ cassæ ac marcidæ. Veniet igitur prius septennium fertilissimū, tota regione quotānis bene irrigata stagnante per arua flumine, & cāpis solito maiores prouētus afferentibus, sequetur deinde longè diuersum septēnium, grauē inopiam allaturum & rerū victui necessariū penuriā, nec flumine sed diffundente, nec terra limo eius pinguescēte, vt accolæ obliti superioris vbertatis nihil ex eius prouētu reliquum faciant. Hæc sunt quæ somnia præmonēt: sed mihi numē quiddā suggerit, quod in tantis malis salutē afferre queat, Vrbium regionūq; granissimus morbus fames est, cuius vires oportet frangere, ne nimiū auctus incolas deleat. at quomodo succurrendū est huic periculo? è septem annorū fertilitate quod superauerit satietati hominū hoc est quinta pars, reponatur oppidatim vicatimq;, non transportando fruges aliò lōgius sed vbi demetuntur asseruando in vsum eius loci hominū. eas fruges censeo cū suis manipulis cōdendas, nec trituratas, nec purgatas, quatuor de causis. quarum vna est, ne citius vitiētur nudatæ suo tegmine. altera vt per singulos annos renouetur pristinæ copiæ memoria, rusticis triturantibus & fruges euētilantibus. tertia ne iniri possit frumēti numerus dum incertū est quantū spicæ manipuliq; cōtineant, ne animus colonos deficiat reputātes quatū absumptū sit, sed securitate nō minus q̄ cibo se sustineāt. spes enim alit cū primis, graue penuriæ malū subleuās. quarta causa est, vt & iumentis condatur pabulū, quibus aristæ paleæq; purgamēta frugū proderunt. ea cura cōmittenda est viro prudēti, cordato, probatóq; qui possit sine inuidia reprehēsionéq; hoc cōsilium exequi tāta dexteritate, vt nihil populo de fame futura suboleat. durum est enim iā ante ægris animis spē in futurū adimere. quòd si quis causam scitabitur, respondendū est, oportere sicut in pace parātur quæ belli tēpore futura sunt vsui, sic in copia prospicere inopiæ. incertū autē esse quādo bellum vel fames immineat, quid-

ve futurũ tempus ferat: parandũ igitur maturè subsidiũ, ne desit cùm tẽpus postulauerit. Rex audita somniorũ interpretatione aptissima, veritati cõgrua, simúlq; cõsilio, vt apparebat in futurum vtilissimo, familiaribus propriis accitis submissa voce dixit: Num inueniemus talem hominẽ afflatũ diuinitus? Cúmq; videret eis probari hanc sententiã, versus ad iuuenẽ stantẽ ait: Propè est quem quæri iubes, nõ longe quærẽdus est homo cordatus ac prudens qui exequatur tua monita: tu is es. nec enim sine numine hæc locutus videris. I præfecturã mei palatij susci pe, simúlq; totius Aegypti procurationẽ. nec est cur quisquam meam facilitatẽ accuset, se digniorẽ iudicans. nã excellẽtes naturæ non habẽt opus ad experimentũ longo tẽpore, sed incunctanter se rebus ingerũt: & præsens status moras nõ patitur, imminẽte necessitate cui prospiciendũ est. His dictis eum prorege instituit, vel regẽ potius, relicto sibi solo imperij nomine, potestatẽ illi cedens & agens quicquid pertinebat ad honorẽ iuuenis. dat ei regiũ anulũ signatoriũ, vestẽ augustã, torquẽ aureã, currum secundũ à regio, atq; ita iubet per vrbẽ circũuehi, præcedente præcone & indicãte noui magistratus electionẽ. nomẽ quoq; nouũ indit ei, quod interpretẽ significat lingua vernacula: & nuptum dat filiã clarissimi apud Aegyptios viri, qui solis habebat sacerdotiũ. id actũ est circiter annũ eius trigesimum. hi sunt euentus piorum. nam etiamsi proclinantur, tamen non corruunt, sed erecti stant firmiter, ne supplantari queant. Quis enim expectasset intra vnã diem è seruo dominũ, è vincto præstantissimum omnium, è carcerarij vicario proregẽ fieri, & regiam inhabitare pro carcere, extrema ignominia versa in honorem maximũ. facta sunt tamen hæc, & fient sæpius, quando Deo placuerit: modò subsidat aliqua probitatis scintilla in animo, quam necesse est per occasionem excãdescere. Quoniã autem propositum est post rei narrationẽ figuram etiam explicare, dicemus & de hac quantũ opus est, quamuis fortasse ridebit hoc aliquis temerarius. Ego tamen non dissimulanter dico, ciuilem virum vtiq; somniorum esse interpretem, nõ quales isti nugatores garruli mercenariiq; sophistæ quæstum faciẽtes ex nocturnis somniorum ludibriis: sed qui magnum illud somnium commune publicúmq; vigilantium non dormientium exactè intelligat. id somniũ. ne quid mentiar, est vita hominũ. nam sicut in somniorũ visionibus videntes nõ videmus, audientes non audimus, gustãtes aut tangentes nec gustamus nec tangimus,

gimus, loquentes non loquimur, deambulãtes non deambulamus, sed cùm videamur vti motibus & habitibus nullo prorsus vtimur, mente inaniter sine vllis veris obiectis pingente sibi simulacra rerum non existentium tanquã existentium: eodem modo etiã vigilantiũ imaginationes somniis sunt simillimæ. veniunt, abeũt, occurrũt, refugiunt, prius quàm cõprehendantur, auolant. Disquirat quisq; apud se, & domi testimoniũ inueniet vt ipse taceam, præsertim si quis est ætate prouectior, is fuit aliquãdo infans, mox puer, deinde pubens, dein adolescẽs, postea iuuenis, postea vir, postremo senex, sed non simul omnia. nónne infans puero cedit, puer pubenti, pubens adolescenti, adolescens iuueni, iuuenis viro, vir seni, senectus morti? & fortasse singulæ ætates decedendo præmoriuntur, natura nos paulatim docente nõ timere mortẽ extremã omnium, quando priores facilè tulimus, infantiæ, pueritiæ, pubertatis, adolescentiæ, iuuentutis, virilitatis, quæ omnes ætates ante senectutẽ euanuerunt. Quid aliæ res corporis nónne somnia sunt? nónne pulchritudo momentanea penè prius marcescit quã floreat? sanitas incerta infirmitatibus obnoxia? robur morbis expugnabile per occasiones plurimas? sensuũ integritas humoribus vitiosis facilè corrũpitur? Iam quanta sit in rebus externis obscuritas quis nescit? ingẽtes opes sæpe vna dies abstulit. multi honoratissimi antea, versis rerũ vicibus in contẽptum venerũt cũ ignominia. imperia regũ maxima breui tẽporis momẽto subuersa sunt. fidẽ meis verbis astruit Dionysius in Corintho, quondã tyrannus Siciliæ, mox pulsus & Corinthum profugus, literator factus, è tanto principe. attestatur & Crœsus rex Lydiæ, ditissimus regum qui sperãs se deleturũ Persarum potentiam, non modò proprium regnũ amisit, sed & ipse viuus in potestatẽ hostium redactus. minimũ abfuit quin exureretur. Testant de huiusmodi somniis nõ singuli tantũ, sed ciuitates, gentes, regiones, Græcia, Barbaria, insularũ continẽtisq; incolæ, Europa, Asia, oriẽs, occidẽs. nihil enim vsquã permanet sui simile. Aegyptus quondam in multas gẽtes habuit imperiũ, nunc ipsa seruit. Macedones aliquãdiu tam potẽres fuerunt, vt iura toto orbi redderent: nunc imperatas à dominis pecunias tributi nomine quotannis quæstoribus numerãt. Vbi est illa Ptolemæorum familia, cuius splendor per singulos successores ad extremos terræ marisque terminos emicuit? vbi sunt gẽtes ciuitatésq; sui iuris & liberæ? rursum vbi subditorũ seruitutes? nónne Persæ Parthis imperauerunt?

uerunt?nunc ſubduntur eis verſa rerũ humanarũ alea.Quidam fingunt ſibi prolixas felicitates,at hæ ſunt magnorũ malorum initia.itaq; dũ ad magnorũ cõmodorum poſſeſsionẽ properãt, graues miſerias inueniunt:& ediuerſo malũ expectãdo, in bona fortuita incurrũt.athletæ robore freti ac bona corporis habitudine,dum certã ſibi pollicẽtur victoriam, vel excluſi ſunt è certamine,vel victi ab aduerſariis.alij ne ſecũdã quidem palmam ſperãtes,primam coronã reportauerũt præmiũ. quidam æſtate ſoluentes tẽpore opportuniſsimo,fecerunt naufragium. alij hibernis tẽpeſtatibus penè obruti,portũ attigernut incolumes.Quidam negotiatores certa lucra ſibi proponũt,ſecuri de periculis:alij de damno ſoliciti,magnũ fecerũt operę pretium. tam anceps eſt fortuna,rebus humanis tanquã in ſtatera pẽdentibus,& inæquali põdere nunc huc nunc illuc vergẽtibus:tanta offendũtur caligine.Proinde tanquã altũ dormientes erram⁹, nõ valentes quicquã ratiocinatione vel penetrare vel certo cõprehẽdere,quãdo cuncta vmbri ſpectriſq; ſunt ſimilia, & ſicut cùm põpæ traducũtur prima quæq; conſpectũ prętereunt,item in torrẽtibus fallente viſum celeritate vndæ præterfluunt : ſic vitæ negota currentia præterlabentiãque videtur manere.cùm ne momentũ quidem maneant,nũquam nõ ſubterfluentia. Interea qui vigilant,quantũ ad incertã perceptionẽ attinet, nihil à dormiẽtibus differũt ſeipſos fallendo,dum ſe putãt rerum naturas certo perſpicere,quãuis interturbãtibus ſcientiam ſenſibus per ſpectaculorũ,ſaporũ vaporúmq; illecebras,quibus ineſcatus animus nõ ſinitur rectè inoffenſéq; per viam publicam progredi.itaq; cõtuſis celſis cũ humilibus,magnis cum paruis exoritur inæqualitas inducens caliginẽ atq; vertiginem. Cùm igitur tãta perturbatione obſcuritatéq; vita referta ſit, oportet interuenire virũ ciuilem,& tãquã doctum ſomniorũ interpretem,diurna ſomnia viſionésq; hominũ qui vigilare ſibi videntur,diiudicare cõiecturis veriſimilibus, perſuaſionib⁹ rationi cõſentaneis perſuadentẽ ſingula : hoc honeſtũ , illud turpe:hoc bonũ,malum illud:hoc iuſtũ,iniuſtũ illud , & cætera ſimiliter: hoc prudẽter factũ,illud fortiter:hoc piè, hoc ſanctè, hoc vtiliter:& ediuerſo hoc factũ inutiliter,hoc imprudẽter, hoc timidè,hoc impiè,hoc profanè,hoc noxiè,hoc ambitioſè.Item,hoc alienum eſt,ne cõcupiſcas,hoc tuũ,vtere non abutere. Affluunt opes?impartire.nam diuitiarũ pulchritudo eſt nõ in crumenis ſed in egenorũ auxilio.Pauca poſsides?caue inuideas diuitib⁹.

Pauper

Pauperem inuidũ nemo miſerabitur.Honoratus es?caue inſolentiam.Humilis cõditionis es?noli deſpõdere animũ. Succedunt tibi omnia ex ſententia?mutationẽ time. Offendis ſæpius? bene ſperato.nam res humanę mutãtur in cõtrarium.quando quidem ſol,luna,cælum vniuerſum,manifeſtè apertéq; noſcit, quæ perpetuò manẽt eadem,veris definita regulis,ordinatis,aptis,optimè cõgruentibus,At res terrenę totæ perturbatę ſunt incongruæ.incompoſitæq;,vt propriè dicere liceat, has merſas profundis tenebris illas ſimiles lumini fulgentiſsimo, vel potius lumen ipſum ſinceriſsimũ atq; puriſsimum.Si quis igitur velit res introſpicere, inueniet cælũ eſſe diem ſempiternã vmbrę ac noctis expertẽ,quippe illuſtratũ inæſtinguibilibus puriſsimísq; ſplẽdoribus.Et quãtò apud nos ſunt potiores vigilantes dormientibus,tãto in mundi vniuerſitate cęleſtia terreſtribus, vt quæ inſopita vigilãt,propter certas irrequietásq; vires, nunquã fruſtratas ſuis effectibus.At terreſtria etiãſi pauliſper excitentur,rurſum degrauata in ſomnum recidunt,deficiẽte viſu animæ:vt errare neceſſe ſit atq; offenſare. nã his rebus falſæ opiniones caliginẽ inferunt,vt vitari nõ põſsint ſomnia inania.nec quicquã firmiter prehendere liceat. Figuratũ eſt & quod in ſecundũ à regio currũ aſcendere dicitur,ob cauſam hãc.qui rempubl. tractat,ſecundus à rege habetur, cùm nec priuatus ſit nec rex,ſitus in amborũ cõfinio,priuato ciue potior,regia poteſtate inferior,ſubiectus tanquã regi populo,cui per omnia vult gratificari bona fide ac ſedulo. Fertur autem ſublimis ceu ſella curuli,tum à negotiis tum à multitudine in altum elatus,præſertim cùm paruã magnáq; ſuccedũt ex ſententia,nemine reſtante aut opponẽte ſe,ſed vr in nauigatione proſpera Deo gubernante omnia ſalutariter. Anulus à rege datus inſigne eſt fidei magiſtratum inter & populum regem intercedẽtis.Cæterùm torques aurea,non ad gloriã ſolum, ſed & ad pœnam pertinere videtur.quamdiu enim res ciuiles ei bene procedũt,placet ſibi honoratus à ciuibus. cùm autem aduerſitas accidit, non volenti, quod damnandũ eſſet,ſed fortuitò,quòd meretur veniã,nihilominus iniecta in torquem manu trahitur , tantũ non increpãte ſuo domino: Hanc torquem donaui tibi,ornamentũ in proſperitate.vinculum in aduerſitate.Audiui tamen & aliã huius loci expoſitionẽ figuratã talẽ. Regẽ Aegypti eſſe noſtrũ intellectũ, principẽ regionum corporearũ particulariũ,qui tanquã rex poteſtate vtatur in adamato corpore.tribus enim potiſsimũ occu-

patur negotiis,circa cibos,potus,cupedias:ideo tres habet pro curatores,pistorũ,pincernarum,coquorúmq; principes: quorũ alius cibos,alius potus,alius cõdimenta præparat,omnes autẽ eunuchi sunt,quia voluptatis amator sterilis est rerũ valde necessariarum,sobrietatis,pudoris,cõtinentiæ,iustitiæ,virtutum omnium.Nullæ enim res adeò pugnãt inter se,vt virtus & voluptas,propter quã multi negligũt quæ sola curãda erant,dantes se cõcupiscentiis, & sequentes quacunq; illæ inuitant.Princeps coquorũ nec in carcerem ducitur,nec mulctatur,quia condimẽta non sunt admodũ necessaria,nõ tam deliciæ,quàm voluptatis irritamenta leuia.Reliqui duo misero ventri apparatus faciunt,pistorũ pincernarúmq; præfecturã gerẽtes, quãdoquidem hæc duo maximè cibus potúsq; vitã fulciunt:quæ vbicunq; sunt in pretio,laudãtur eorum procuratores, & si quãdo cessant in officio,pœnã indignationémq; incurrunt.Puniuntur autem nõ eodem modo,quãdoquidem etiam in harũ rerũ vsu est differẽtia:cibus necessariò sumitur,vinũ minus vtile censetur.nam sine mero viuunt homines cõtenti fontanis laticibus sitim restinguere.Quãobrem princeps pincernarum recipitur in gratiam pristinam, quippe qui peccauit in minoris momẽti negotio: cocorũ verò princeps non impetrat veniam, vsq; ad vltimũ suppliciũ procedente ira,haud secus ac in culpa grauissima.nam ciborũ defectũ mors sequitur. Quapropter qui hac in re peccauit,lege talionis suspensus necatur,& quod aliis intulit,ipse patitur:quippe qui esurientes & ab ipso pẽdentes diu turna fame cruciauit.De his quoq; hactenus. At regius vicari⁹ assumpta Aegypti procuratione obibat eius regionis præfecturas & oppida,omnibus nouum magistratũ officiosè ac hilariter excipiẽtibus,quos tum beneficiis,tum comitatè sibi deuinciebat,elucente in ipso vultu hominis eximia quadam gratia. Postquã autẽ euentu somniis respõdente aduenit illud prius septennium fertilissimũ,quintam partẽ frugum quotãnis exigẽs per subpræfectos & ministros publicos,tãtùm cõportauit manipulorum numerũ,quantum nemo antea collectum meminerat.Nec enim iniri potuit eorum numerus,quãuis plurimi occupati essent in eo negotio,quibus mos est curiosè dinumerare talia.Elapso autẽ vbertatis septennio fames incepit,quæ vsque crescẽs & procedẽs non cõtinuit se Aegypti terminis, sed diffusa per omnes deinceps ciuitates regionésq; quàm longè latéq; patet orbis habitabilis,peruenit ad extremos orientis occident

cidentísq; populos,fertur nunquã antè sic laboratũ malo communi vniuersis gentibus,quale medicorũ filij serpiginẽ nominant:quod omnes partes corporis inuadens ignis more depascitur.quamobrem quæq; gens per honoratissimos legatos frumentum in Aegyptũ petebat.iam enim fama prouidẽtiam iuuenis præfecti vbiq; vulgauerat,qui cõmeatus copiosos seruasset ad futurã penuriam.ille primùm aperiri iubet omnia horrea,vt aspectu ipso & spe recrearet animos priusquã succurreretur corporis necessitatibus.deinde institutis annonæ curatoribus vendebat frumẽtum semper in futurũ prospiciens, cuius tẽporis maiorem quàm præsentis rationẽ habebat.Interea pater etiã illius,deficiẽtibus paulatim rebus ad victũ necessariis, ignorans felicitatem iuuenis,mittit frumentatũ decem filios, retento domi natu minimo,qui proregis vterinus frater erat. Illi in Aegyptũ profecti fratrẽ tanquã alienũ adeunt, & maiestate stupefacti adorant prisco more hominẽ,confirmantes euẽtu somnia,qui vẽditores suos cõspicatus mox omnes agnouit, ipse agnitus à nemine,Deo nõdum volente veritatẽ aperire ob causas quasdam necessarias,quas tum dissimulari fuit satius: is enim aut vultum eius mutauit in augustiorẽ speciem magistratu summo dignã,aut mẽtes obtuentium hebetauit quò minus cernerent.Ille nõ vt iuuenis ad tãtum principatũ euectus, & regi longè potẽtissimo dignitate proximus, elatus ætate ac potestate de vindictæ occasione cogitauit, sed imperauit suis affectibus præmens atq; recõdens eos in animo,magno cõsilio personam infensi assumens,toruo aspectu vocéq; obiurgatoria miseros territãs: Heus vos,inquit,nihil pacatũ habetis in animo,aliquis ex regis hostibus exploratores vos submisit,cui sceleratã operã polliciti,putastis vos posse fallere:sed nõ latẽt me insidiæ vestræ quãtumvis eas tegere conamini. fratres crimen intentatũ à se depulsuri,negãt se huic culpæ affines,qui nec ab hostib⁹ veniant, nec ipsi affecti sint hostiliter,nec induci queãt ad tale ministeriũ.esse enim se natura pacis cupidos, & à tenera ætate legibus parere didicisse sub patre viro sancto religioso q;,qui xij.genuerit filios:ex quib⁹ vnũ domi mãsisse propter ætatẽ nõdum peregrinationi maturã,decẽ eorum adstare,reliquum sublatũ è medio.Hæc de seipso loquẽtes audiẽs tãquam de mortuo,quid animi habere potuit? Quãuis enim ne nunc quidem affectũ suum protulit,tamẽ intus vrebatur in pectore.nihilomin⁹ pari oris grauitate:Si, inquit,vetũ dicitis vos explo

ratores nõ esse,vt certior fiã manete hic paulisper, & fratrẽ minimum vocate per literas.q; si patris necessitas vos manere nõ siuit,ne grauiter ferat diuturnã vestrã absentiam, abite omnes obside hic relicto vno,donec reuertamini cũ natu minimo.si secus feceritis,capitale fuerit.Hæc truculẽtè,vt videbatur,interminatus destitit.illi mœsti dãnabant suã in fratrẽ sæuitiam dicentes:Nunc veterẽ iniuriã præsenti calamitate luimus,pœnas à nobis exigente iustitia rerũ humanarũ prsidæe,quæ scelus ad tempus dissimulatũ incleméter arguit,vt dignũ est. quis enim pœna dignos neget? qui fratris innocentis preces immaniter contempsimus,quem miserari debuissemus,nocturnasvisiones narrãtem quasi familiaribus.at nos efferati & crudelissimi nefariũ(quod negari nõ potest) scelus perpetrauimus:propter qd & hæc patimur,& tristiora expectamus:qui cũ simus penè omnium hominũ nobilissimi paternis,auitis, cæterorúmq; maiorum virtutibus,cognationem dehoneſt.uimus admisso probro maximo.Tum grandior natu, qui iam inde à principio cõspirationi sese opposuerat:Actorũ,inquit,inutilis est pœnitẽtia rogabã,supplicabã,ostendẽs quã impius esset conatus vester, dehortans ne iræ indulgeretis.cũ mihi assentiri debuissetis, maluistis sequi vestrũ insanũ consiliũ. ergo fructũ dignũ peruicacia tam impia carpimus,& mercedẽ accipimus debitã.Inquisitio fit in paratas insidias iuueni, nec homo inquirit, sed Deus, aut diuinũ ius aut prouidẽtia.Hęc submissẽ colloquẽtes fratres audiebat ille vẽditus, qui per interpretẽ cum eis egerat:iámq; impar affectui prorũpentibuslachrymis, ne deprehẽderetur auersus est:&postquã delachrymauit,dolore paulũ leuato abstersáq; facie reuersus ad eos iubetvinciri fratrẽ à grãdissimo proximũ, ídq; inspectãtibus cæteris omibus, quasi sibi ex aduerso oppositũ.nã inter cõplures secũdo penultimus opponitur, sicut primꝰ vltimo.Et fortasse maxima pars culpę in eo fuerat,quasi autore cõspirationis nefariæ,qui cohortẽ fratrũ animauerit,& ad odiũ incitauerit.nã si fratri bene clemẽtérq; consulenti, quo vno minor,cæteris erat grãlior,suũ adiunxisset suffragium,vix admissum fuisset facinus,prævalére per cõsensum honore ætatis & ordine,præsertim in tanti momẽti negotio, nunc maluit à meliore parte ad deteriorem deficere,& in immitẽ durámq; sententiam discedere,tanta cõtentione,vt eius ductu hortatúq; sine mora perpetracũ sit impiũ facinus.hoc est, cur soli ex omnibus iniecta puto vincula.cæteri iam parabãt se ad reditũ:pro regis

regis iussu impletis per frumẽtarios omnibus saccis fratrũ tãquam hospitũ,& reposito pretio in eorũ orificiis, nemini tamẽ super hac re præmonito, insuper auctarij vice additũ est quantum redeuntibus in itinere posset sufficere, vt quod coëmerant deportarent integrũ absq; vllo detrimẽto & dispẽdio. Ingressi verò iter cum iusto vincti fratris desiderio,nec minus de patre soliciti,ægrè laturo numerosam prolẽ decrescere singulis profectionibus,ac ne crediturο quidẽ de vinculis, sed prætexi morti hoc cõmentum suspicaturo,vt solẽt de cætero suspicaces esse qui semel impegerunt,sub vesperã deponũt iumẽtorum sarcinas,ipsi curas adeò non deponũt vt præmãtur grauius. sic enim vsu venit,vt interquiescẽte corpore meus improuisos casus per otiũ pensitans angatur magnis molestiis.tũ aperto vno quopiã sacco reperta est in eius ore crumena plena pecuniis:quibus numeratis inuentũ est solidũ frumẽti pretiũ,duntaxat quantũ saccus capiebat.qui inuenerat,rẽ fratribus indicat,stupẽs miraculo.hi nõ gratiã,sed insidias rati & animo destituebãtur & cõsilio:cúmq; vellẽt omnes saccos excutere:metu persecutionis inde profecti,penè cõtinuato cursu aliquot dierũ iter absoluerũt magno cõpendio.Tum verò alius post aliũ ruẽtes in patris cõplexus,deosculabãtur senem præbentẽ se,quãuis iam præsagiẽtem inexpectatũ nescio quid.sensit enim deesse vnũ salutatorẽ, cuius mox tarditatẽ accusauit, subinde prospectãs in viã,& requirens integrũ filiorũ numerum, sed cùm nemo superueniret amplius, videntes eum metu solicitũ sic alloquũtur: In casibus inopinatis, mi pater, leuior est cognitio quã dubitatio.nam re cognita potest inueniri ad salutẽ aditus,hęsitatio nihil expedit. audi nunc valde molestũ nuntium,sed auditu necessarium.Frater quem nobiscum misisti ad frumẽtum emendum, non reuersus viuit tamen: bene habet quòd salus eius in tuto est.detinetur autẽ in Aegypto viuens apud præsidem:qui siue aliorum calumniis,siue suspitioni suæ credulus,pro exploratoribus nos habuit.cúmq; in defensionem nostrã afferemus quod in mentem veniebat ex tempore.narrantes de te reliquisq; fratribus, vno defuncto, altero apud te manente, quẽ dicebamus propter ætatem teneriorẽ domi substitisse:atq; ita omnia de tota cognatione nostra proderemus nil dissimulando quo magis suspitio eximeretur homini,nihil profecimus, illo negãte se crediturũ nobis,nisi viso fratre nostro natu minimo. eam ob causam secundo genitus retentus est pro obside,dimittẽdus quàm primũ

alter exhibitus fuerit.id imperatũ fuit longè moleſtiſsimum. ſed durior etiã eſt neceſsitas præſentis tẽporis,cui parere opor tet propter victualia,quæ nũc fame preſsi ſola Aegyptus ſuppe ditat.Tum ſenex gemitũ ducẽs ex imo pectore: Quẽ ergo primam,inquit,deplorabo?penultimúmne,non extremũ ſed primum in calamitatum ordine? an ſecũdo genitum,qui miſeria primo proximus nõ prius mortem ſenſit quàm vincula? an natu minimum,cui abominãda profectio ſuſcipiẽda eſt ſi modò proficiſcetur,fratrum infortunio factus nihilo cautior.interim ipſe mẽbratim pereo.nam parentũ partes ſunt liberi.modò numeroſa felicéq; prole ſtipatus ad orbitatẽ recido.tum maximꝰ natu,En tibi pro vno filio duos obſides,quos ſolos genui:in hos vt liber ſæuito,ni fratrẽ meæ fidei cõmittendum incolumen reſtituo,cuius in Aegyptum profectio duo maxima nobis afferet cõmoda,vnum quòd credetur nec hoſtes nec exploratores nos eſſe: alterum & recipiemus fratrem è vinculis. Mœſtus pater hærebat,è duobus eadẽ matre genitis orbatus altero,de alteriꝰ profectione ſolicitus,metuens ne impar anxietati ante reditũ eius moreretur,memor præteritorũ caſuũ,tum adhibitus eſt q inter fratres excellebat animo,autoritate,facũdia,quartus ætatis ordine.is cõmunem ſententiã paréti aperuit.ea fuit, quãdoquidẽ deficiebãt neceſſaria,abſumptis quę priore frumẽtatione parauerãt,vnà omnes proficiſci , non ſine fratre natu minimo, nã præfectus regionis diſertè interdixerat eis reditu , ni & illũ adducerent.id vir ſapiẽs reputãs,tolerabilius eſſe vnius incertũ periculum quàm certã tot fratrũ pernicié , quæ propter domũ fame preſſam vitari nõ poterat,reſpõdit:Cedendũ eſt neceſsitati vt video. Fortaſſe natura viã munit ad melius aliquid,quod nõdum præuidere mẽte ſumus idonei.Ite,& minimum quoq; quãdo ita videtur aſſumite. Verũ aliter eundũ eſt quàm antea. tunc pecunia tantũ opus erat ignotis ad emendũ frumentũ eũtibus,& nullã paſsis iniuriã.nunc adiungẽda ſunt munera tribus de cauſsis,ad parendã præfecti annonæ gratiã,cui vos innotuiſſe dicitis:ad fratrẽ citius redimẽdũ è vinculis: ad tollẽdam quãtũ fieri poteſt explorationis ſuſpicionẽ.proinde ex omnibꝰ quæ noſtra regio fert ceu primitias ferte homini,& duplex pretiũ,annumerato quod retuliſtis proximè.fortaſsisenim per alicuius ignorantiã id accidit.ego fauſtis ptecationibꝰ abeũtes ,pſequar cõmendãs ſalutẽ veſtrã ſeruatori Deo, vt & apud illiꝰ regionis ĩdigenas hoſpitibꝰ cõciliet gratiã,& vos reſtituat incolumes

columes in patriã,vnà cum fideicõmiſſo quod parenti debetis, tum alterũ priorem relictũ in vinculis,tum huncce quem nunc abducitis adoleſcẽtulũ per ætatẽ imperitũ rerũ omniũ. Ita cuncti cõtenderunt in Aegyptũ:Poſt aliquot dies præfectus regionis cũ reuerſos vidiſſet gauiſus eſt ſupra modũ:móxq; iubet diſpenſatorẽ ſuũ parare opiparũ epulũ, & viros ad ſalis menſæq; communionẽ adducere. Introducti adhuc cauſæ ignari timebant,ſuſpicãdo furti calumniã ob nõ reditũ frumenti pretium, quod in ſaccis inuenerãt,& apud diſpenſatorẽ excuſabãt factũ quod nemo accuſabat,vt cõſcientiæ ſatisfacerẽt , ſimúlq; profe rebant pecuniã parati reddere.ille comiter hortabatur , eſſent bono animo ſi quid inueniſſent Deo propitio, id eis fraudi non fore.neminẽ eis inuidere dona Dei.nã hũc impluiſſe in ſaccos pecuniã,prouidentem non ſolũ fami, ſed & inopiæ.Sic cõſolati prompſerũt allata munera,quæ mox domino ſuperueniẽti obtulerũt,percõtanti deinde,ſatin ſaluæ,& an pater ſuperſit.reſpõdẽt de ſe nihil,ſed patrẽ viuere valeréq;.cui bene precatꝰ,& mactũ Dei fauore pronũcians,circũſpexit requirẽs fratrẽ vterinũ: quo viſo iam nõ valens affectũ reprimere, prius quã eum proderet auerſus,ceceſsit quaſi ad aliud negotiũ(nondũ enim erat aperiẽda veritas)& in quodã angulo effudit ſe in lachrymas. tũ ablutus & dolorẽ rationi ſubiiciẽs,ad hoſpites epulo excipiendos reuertitur , reddito quẽ retinuerat obſide. adfuerunt & alij cõuiuæ, optimates Aegyptiorũ. Tractatio fuit iuxta morẽ cuiuſq; patriæ , & durũ videretur diſcedere à conſuetis moribus, præſertim in cõuiuio,vbi maximè hilaritati proſpicitur. Iuſsi deinde ſedere iuxta ætatis ordinẽ(nondum enim diſcumbendi mos receptus erat)mirabãtur quòd Aegyptij non aliter quàm Hebræi rationẽ ætatis haberẽt in honorãdis hominibus, ſic cogitantes:fortaſſe hic magiſtratus pro ſua prudentia non ſolùm ſeriis & magnis rebus ad pacis bellíque recta munia ſpectantibus induxit decorum ordinẽ, verùm etiam honeſtatẽ in iſtis leuioribus & penè ludicris,quam Aegyptij hactenus rudiores neſciuerant. nam in conuiuio ſemota grauitate lætitia quæritur.Interim cibi non valde lauti apponuntur, quòd conuiuatori non liberet vti deliciis in publica penuria : & hoc ipſum homines prudentes in laudẽ vertebant , vitari luxum intempeſtiuum & inuidioſum:probantes conſiliũ memoris quid vel præſentem lætitiã,vel publicum ſtatum deceat, & vtriq; ſe accommodantis tempori. atq; ita opportunus & minimè inuidioſus

appar

apparatus fuit quod deerat supplebatur hospitali comitatè, pinationibus, faustis ominationibus, ad hilaritatē hortationibus, & id genus iucūdis alloquiis, quæ ingenuis ac liberaliter educatis gratiora sunt quàm cibi potúsve lautitiæ, nō magnificēdæ nisi apud istos epulones luxus ostentatores. Postera die sub lucem accitū dispensatorem domesticū iubet saccos quotquot allati fuerāt frumento replere, ac rursum in cuiusq; ore pretiū cùm crumena reponere: in minimi autem saccū indere argenteum poculū omnium pulcherrimū, ex quo ipse solebat bibere. Hæc iussa ille diligenter exsecutus est, semotis omnib⁹ arbitris & testibus. Discedūt hospites ignari doli, atq; etiā læti insperatis successibus, expectauerant em̄ subituros se interceptæ furto pecuniæ calūniam, nec recepturos fratrē obsidem, fortasse ne minimū quidem fratrū, vi detentū ab eo qui tā accuratè illum adduci iusserat. at illis omnia supra votū euenerant, nō solùm nullā passis calumniam, verū etiam ad salē mēsamq;, quod præcipuū habetur pignus amicitiæ, adhibitis: receptus est & frater ille cibus, idq; absq; vllo deprecatore: alter natu minimus reducebatur ad parentē incolumis: suspicionē explorationis euaserant, reuertebātur onusti cōmeatibus, bonā spē & in futurū cōceperāt, etiāsi sæpius reditura esset penuria, pollicentes sibi securū iter, nō trepidū vt antè, sed lætum, vt ad familiarē & hospitem regionis eius summū magistratū. Sic affectis & sic cogitātibus repētinus inexpectatúsq; pauor ingruit. Missus dispensator cum cohorte domestica, vt maneāt manu significat, ipse cursum accelerat. mox anhelus: Cōfirmastis, inquit, & priora crimina, pro gratia referēdo bene meritis iniuriā, reuersi ad pristina maleficia. recepto per furtum frumenti pretio maius addidistis facinus, impunitate augēte, vt fit, malitiā. poculum herile pulcherrimū pretiosissimūq;, ex quo vobis præbibit surripuistis homines grati pacatiq;, qui ne nomē quidem nostis exploratorū, qui duplicatū attulistis frumenti preciū, nimirum vt tali esca obiecta ex insidiis, maiorem prædam auferretis. sed nō semper felix est malitia, interdum cùm maximè se celat deprehēditur. Ad hæc cū illi præstupore ne mutirent quidē, repētè oppressi dolore metuq; duobus malis grauissimis, hærebāt verba in faucibus, vt solent inopinati casus vocē adimere. Tandem ne viderētur silentio fateri cōscientiam. Quomodo, inquiūt, causam dicemus, aut apud quē? nam tu cōtra nos extitisti & iudex & accusator, qui etiam ab aliis accusar

accusatis nobis patrocinari debueras, quales simus expertus. Certè pecuniā prius in saccis inuentā, nemine arguente vt rederemus, retulimus. num sic mutati sumus, vt hospiti per furtū damnū daremus pro gratia? nec factū est hoc, & absit vt vnquā vlli nostrū in mentē veniat. Quòd si apud aliquē è fratribus poculū deprehēsum fuerit, is luat capite. si verè admissum est facinus, ipsi capitale iudicamus ob causam nō simplicē. primùm, quia cōcupiscere aliena est iniquissimū. tum quia nefariū ducimus velle nocere bene meritis. tertiò, quia genus deductū ab illustribus maioribus ignominiosis factis dehonestare probrum est turpissimū. quibus criminibus si quis nostrū est obnoxius, pereat dignus nō vno supplicio. & cū dicto iumēta sarcinis exonerāt, vltro ad seruitandū inuitādo. Dispēsator nō ignarus latere id in sacco natu minimi, quò ipse clam abdiderat, tamē arte rē tegebat, initiū à maximo natu faciēs, & inquisitionē secundū ætates persequēs, nemine tergiuersante, singulis iuuātibus, donec ventū est ad minimū, apud quem repertū est quod quærebatur, magno fratrū gemitu: qui scissis vestibus præmaturo luctu cōplorabant fratrē viuentē etiā tunc, nec minus suā vicē & parētis miseri, præsagiorū eius memores, propter quæ fratrē cunctanter & inuitus cōmiserat itineri comitē. mœsti deinde turbatiq; retro in vrbē redeūt eo casu attoniti, nō tam fratris cupiditatē suspectā habētes, quā externas insidias. Tum ad regionis præfectū adducti, vere fraternā pietatem proferūt. accidentes enim vniuersi ad illius genua, quasi omnes furti cōuicti, miserabile dictu diffluebāt lachrymis, supplicabāt, seipsos offerebant, pollicētes seruitutem voluntariā, illum herum appellando se externa mācipia, empta pretio, à nullis abstinendo seruilibus nominibus qui magis etiā eos tentando, seuerè admodū respondit: Absit vt ob vnius culpā in tam multos sæuiā, aut durius aliquid statuā. Quid opus est pœnas ab insontibus exigere? qui solus peccauit, solus puniatur. Audio iam antè à vobis prædamnatū quicunq; deprehensus fuerit. ego tamē æquitatis respectu mitigabo pœnam remisso supplicio in seruitutē eum vindicans. Hac commination perculsis cæteris, & exanimatis calumnia, quartus ætatis ordine, vir audax, & saluo pudore facūdus liberè: Precor, inquit, here, ne iræ indulgeas, néve fretus potestate regiæ proxima, cōtra inauditos indefensosq; feras sententiam. Cùm primū huc venimus, per cōtanti tibi de patre fratréq;, respondimus patrē consenuisse nō tam ætate grauatum

quàm

quàm multis infortuniis,quibus more athletarũ exercitatum, vitã exegisse in perpetuis miseriis atq; laboribus.fratrẽ adhuc puerum,patri valde charũ esse,prolẽ serotinã, & e duobus eadẽ matre prognatis superstitẽ.eum domi relictũ solum,maiorem eius germanũ violẽta morte sublatũ.cúmq; iussisses eũ huc adduci,malum minatus ni faceremus, ac ne reditum quidẽ ad te permittens,mœsti discessimus:& reuersi domũ rem totã patri narrauimus.Ille diu reluctatus, ꝙ vehemẽter puero metueret, tandẽ cogente penuria nobis redire ad frumentationẽ sine minimo fratre propter tuas minas nõ audentibus,ægrè persuasus hunc vnà misit valde incusans ꝙ indicassemus nos habere fratrem alium.& sortẽ suam miserãs ꝙ disiungeretur à puero charissimo.est enim pro ætate imperitus rerũ omnium, nõ externarum tantũ, sed & domesticarũ patriarúmq;.ad sic affectũ parentẽ quomodo reuertemur?hoc non reducto quibus eũ intuebimur oculis?miseria morte morietur,vel hoc solo audito quòd puer nõ reuertitur.nos homicidæ patricidæq; audiemus ab inimicis infortunio nostro insultãtib⁹.maxima criminis pars ei⁹ in me recidet.multa enim patri sum pollicitus vt pateret abire puerũ,vltro pignus offerẽdo,quod suo iure quãdocunq; libuerit,posset à me repetere.quod ni tu propiti⁹ fias,reddere qui potero?Miserere senis obsecro,reputãs quã impotenter hãc calamitatem laturus sit,nõ recepto quẽ nobis incõsulte cõmisit filio.tu tamẽ pro iniuria quã videris accepisse, pœnas sumito.en me vicariũ.ex hac die seruorũ tuorũ numero adscribito,libẽter cẽsebor inter tuos nouitios,modò puerũ digneris dimittere.id non tam puero dabitur,si cõdonabitur, quã seni absenti, subleuãdo tot auxietatibus,atq; adeò ipsi parẽti omniũ. ad tuã enim dexterã ceu ad aram,vtinã nõ frustra,cõfugimus. Miserere senis per totam ætatẽ exerciti honestis laboribus : qui totius Syriæ ciuitates in veneratiõnẽ sui cõuertit, quamuis alio ritu viuens & aliis legibus,lõge diuersis ab indigenarũ moribus. Sed vicit vitæ honestas,& perpetuus dictorũ factorúmq; consensus, vt etiam à suis institutis alienos ad beneuolentiã flexerit.ei sic gratificaberis,vt nihil possit cõtingere gratius. quid enim potest esse gratius,quã deploratũ recipere? Verùm hæc omnia tamẽta erant,quemadmodũ & priora,regionis præfecto,explorante horum erga fratrẽ suum vterinũ beneuolentiã. Verebatur enim ne quod odium inter eos intercederet nouercale:vt solet in familiis prognatis è matribus diuersis,honore inter se paribus

ribus. ideo tanquam exploratores incusabat, sciscitando quo nati essent genere,vt per eam occasionem de germano cognosceret, num superesset, an perisset insidiis. Nec dimisit nisi obside retento,donec adduceretur quem desiderabat maximè, vt liberaretur à molesta solicitudine.quo in conspectum adducto,nonnihil cura leuatus,omnes ad hospitalem mensam adhibuit,germanum honorans potioribus partibus, interim obseruans vultus singulorum, ex his iudicaturus num qua subesset inuidia.cúmq; vidisset omnes gaudere & fauere honori pueri, non contentus duobus argumentis fraternæ erga illum beneuolentiæ,tertium experimentum commentus est, intẽtato furti crimine.nam inde certissimè cõiicere poterat de cuiusq; animo erga fratrẽ petitum calumnia.atq; ita certo persuasus maternam familiã non impugnari seditione domestica, probabiliter de suo casu ratiocinatus est,id accidisse nõ tam fratrũ perfidia,quàm prouidentia Dei prospiciẽtis in futurũ,& imminentia nõ minus cernẽtis quàm præsentia. tum ad reconciliationẽ versus ac fœdera, succumbens charitati domesticæ,ne fratribus propter veterem iniuriam obueniret aliquod dedecus, noluit agnitioni primæ interesse quenquã Aegyptium:sed semoto vniuerso famulitio,repẽtè profusis tanquam è fonte lachrymis,dextra vt propius accederent innuit, ne vel fortuito verba eius exaudire posset quisquã alius.tũ sic eos allocutus est:Rem longo tempore tectã & obliuioni mandatã vt putatis,nũc reuelaturus,solus solos appello. Fratrẽ quem in Aegyptum vẽdidistis,meipsum præsentem nunc cernitis.Ego sum.Hac insperata voce perculsis perterritisq;,& tanquã prægraui onere vultus ad terrã demittẽtibus,ac sine voce stupentibus:Nolite tristari,inquit,obliuionẽ omnium in patratorũ polliceor:nullo vobis deprecatore opus est:mea sponte in gratiã vos recipio, duabus de causis,propter pietatẽ erga patrẽ cui plurimũ debeo,& propter innatã humanitatẽ, qua omnes præsertim sanguine cõiunctos cõplector.cæterum hunc casum non vobis imputo sed Deo,qui me suorum beneficiorũ difficilimis tẽporibus humano generi exhibendorum ministrũ executorémq; esse voluit:id verũ esse his quę videtis credite.Totius Aegypti procuratio mihi cõmissa est:rex honorẽ mihi habet eximiũ,& vt parentem veneratur quamuis ætate senior.color obseruóq; nõ tantũ ab indigenis, verũ etiã à plurimis gẽtibus vel prouincialibus vel liberis. nã omnes opus habent meo subsidio propter inopiã.argẽtum aurúmque

rúmq;.& quod his maius est,cõmeatus apud me solũ reponun tur,distribuendi in singulos quantũ cuiq; ad necessariũ vsum satis est,vt nec ad delicias superſit quicquã,nec desit ad satietatem.Quod nõ iactãter dico,sed vt intelligatis neminem mortalem potuisse seruo tantã cõferre felicitatẽ,& quidem detruso in carcerẽ.nam & vinctus fui quondam passus calumniã. Deus extremã calamitatẽ miseriámq; in summã felicitatẽ vertit, q̃ solus est omnipotẽs.id cũ mihi sit persuasissimum nõ est cur timeatis,deponite omnẽ solicitudinẽ,lętitiã recipite:nũc properandum est vobis ad patrẽ,vt à vobis potius q̃ à fama accipiat lætum de me inuento nuntiũ:solet enim illa præcurrere. Tum fratres certatim collaudabãt hominẽ,alio aliam virtutẽ deprędicante,clementiã,charitatẽ.prudentiã.pietatem verò omnes vno ore laudabãt,felicem euentũ ad Deum autorẽ referẽtis. & pristinos casus ferentis æquo animo:nec minus mirabãtur insignem eius modestiã ac patientiã,qui neq; seruiẽs malè locutus est de fratribus vt perfidis vẽditoribus, neq; in carcerẽ trusus præ dolore vllũ secretũ effutiit,neq; tam lõgo tẽpore inter vinctos degẽs,vt miseri solent,suũ detexit infortuniũ,tanquã ignarus omniũ suorũ casuum:ac ne tum quidẽ cum vel eunuchis vel regi interpretaretur somnia,occasionem arripiẽs suã ingenuitatem aperuit,imò nec cũ vicariã regis potestatẽ accepit Aegypto vniuersæ præfectus,vt saltẽ obscuritatis opinionẽ aboleret docens se natũ honesto genere.nõ vernã,sed insidiis quorũ minimé oportuit deuolutũ in graues erumnas ac miserias.ad has laudes accedebat etiã æquitatis eius mentio, dexteritatisq; in obeũdis muniis publicis.cõferentes enim eum cũ vulgata magistratuum aliorũ tam arrogãtia q̃ imperitia,mirabantur ostẽtationis põparúmq; contẽptum in viro tam egregio:& q̃ alienus ab omni maleficio tragico,quãuis potuerit mox in prima profectione agnitos opprimere,aut certè fame pereũtibus frumẽtum nõ prębere,adeò pœnã ab eis abstinuit,vt tanquã bene meritis daret munera,redito pretio.In tantũ enim perfidia paratúmq; scelus latuit,vt optimates Aegypti præfecto gratularentur fratrũ præsentiam,quasi tum primùm venissent.quibus hospitaliter exceptis,rem indicarũt suo regi properè, ita vt omnia plena essent gratulationibus & lætitia publica, nõ aliter quàm si felici prouentu frugũ fames mutata esset in abundantiam:Rex cognito patrẽ eius adhuc esse superstitẽ, & numerosam familiam,hortatus est vt vniuersi cõmigrarẽt,vberimam

Aegypti

Aegypti partẽ eis se donaturũ pollicitus. móxq; multa carpẽta & plaustra cũ iumẽtis ad subuectionẽ donat fratribus, & honestum famuliciũ,vt patrẽ securè deducerẽt.illi verò ad eũ reuersi,& narrantes incredibilẽ insperatámq; felicitatẽ, nõ valde senem mouebãt,nõ q̃ dubitaret de fide testiũ,sed propter rei magnitudinẽ assensum suspẽdebat.tandẽ cõspecto apparatu copioso,nõ discrepãte ab his quæ nuntiabãtur, cõfirmatus laudabat Deũ,qui suppleuisset quod in familia desideratũ fuerat.sed hoc gaudiũ metu solicitabatur,ne desererentur mores patrij.norat enim iuuẽtutis lubricũ,& apud exteros, peccãdi licentiã, præsertim Aegytiis circa verũ Deum cæcutiẽtibus,& cæcas creaturas cõsecrantibus atq; colentibus. sciebat etiam honores diuitiásq; insidiari parũ cautis mentibus,ideo metuebar filio,quòd solus semotus à paterna familia videbatur egere castigatore, qui ad virtutẽ reuocãs non sineret eum corrũpi tot prosperitatibus.Hæc cogitantẽ videns qui solus inuisibilem animam introspicit,miseratus dormienti in somnis apparuit.Ne dubites, inquit,in Aegyptũ proficisci:ipse itineris dux ero,secura tutãq; facturus omnia.restituã tibi & desideratissimũ filium, qui iam aliquot annis deploratus pro mortuo,non solũ viuit,sed & maximæ regioni præfectus est.sic senex bona spe plenus, mane lætus se dedit in viam.Hoc audito filius (nam speculatores nuntiosq; in itinere dispoſuerat) propinquãti circa regni fines occurrit obuiam.cúmq; cõuenissent circa Heroopolim vt vocant, effuderũt se in cõplexus mutuos,vbertim vestes rigãdo lachrymis,atq; ita hærentes aliquãtisper explebãt diutinũ desideriũ, & tandem vnà contenderunt ad regiam.Ibi rex conspicatus venerandam senis faciem,non vt præfecti,sed vt suũ patrem excepit honorificè:dein post solennia humanitatis officia, donauit ei agrũ vbertatis præcipuæ:& quia huius filios audierat esse pecuarios,facultatésq; illorũ cõstare pecoribus,cõmisit eorũ curę proprios greges ouiũ caprarúmq; cum armẽtis regiis.Iuuenis autem tanta fide vsus in administrandis negotiis publicis, vt cùm ratio temporũ plurimas occasiones ei præbuisset ad congerendam pecuniã,potuissetq; facilè ditissimus sui seculi euadere,adulterinis diuitiis veras prætulerit,& cæcis perspicaces, totum argentũ aurũq; è frumẽti pretio collectum referens in thesauros regios,ne drachma quidẽ subtracta, cõtentus donis quibus rex eum remunerabatur. nec aliter quàm Aegytũ cæteráſq; regni eius prouincias,externas quoq; gentes fame pressas

hic vir nunquam satis laudatus curauit,paterna prouidẽtia distribuens alimenta,futuris etiã necessitatibus prospiciens, nõ solùm præsentibus.nam ineũte anno egestatis septimo, accitis agricolis(iam enim vbertatis spes affulgebat) dedit hordeũ & triticũ ad sementẽ, diligenter cauens ne quis hæc in aliũ vsum verteret,appositis custodiis ex optimatib⁹,qui sationẽ obseruarent.Post aliquot autẽ annos à finita fame defuncto patre, fratres nondũ à suspicione in totũ liberi.veriti ne ille vlciscereturiniuriam veterẽ,denuo cũ vxoribus ac liberis simplices petierunt veniã.Qui lachrymãs respõdit:Iam tẽpus ipsum hãc solicitudinẽ exemisse vobis debuera, nisi molesta esset cõscientia. Obitus cõmunis patris renouat vobis metũ veterẽ,quasi ad tẽpus data venia,nequid ille contristaretur,Verũ ego non mutor tempore, nec vnquã violabo pacẽ semel redditã fratribus.non distuli vindictã in tempus opportunius, sed cõdonaui pœnam in solidum,partim in honorẽ patris, ne quid mentiar, partim propter fraternã necessitudinem. quãuis etiamsi patris solius respectus apud me valuisset in hoc humanitatis officio, par est vt etiã illo defuncto valeat.nam mea sentẽtia nemo bonus moritur,sed viuet in sempiternũ expers senij,propter immortalẽ naturam animæ solutæ corporis necessitatibus. Cur autẽ geniti patris tantũ meministis?habemus aliũ ingenitũ,immortalẽ, æternum,inspectorẽ auditorémq; omniũ etiam quæ fiunt per silentium,introspicientẽ intimos secessus animi.eum ego testẽ inuoco meæ conscientiæ,q⁹ bona fide vobiscũ in gratiã rediui. nam ego(absit dicto inuidia)Dei sum,qui in vestrũ bonũ vertit mal aconsilia.Deponite metũ,posthac meliore cõditione apud me futuri quàm ante parẽtis obitum.ita cõfirmatis fratribus, facta cõuenientia dictis addit,nihil omittens quod pertineret ad eorũ commoda.Insequutis autem felicioribus tẽporibus,& regione restituta in abundantiam pristinã cum magna incolarum lætitia,honorabatur ab omnibus,gratiã referentibus pro acceptis beneficiis in difficultate superiorum temporum.fama quoque apud exteras ciuitates celebrat hominis virtutes inclytas.Vixit annos decẽ supra centũ in senecture defunctus prospera,formosus admodum & prudens facundúsq;.testatur de eius corporis pulchritudine amor qui mulierẽ adegit ad insaniam: de prudentia verò æquanimitas perpetua in tantis circa fortunam eius mutationibus,illo casus omnes bene vertente,& coaptante quæ vix coaptari posse videbantur.quantũ autem ratione

ne oratioñéq; polleret declarauit & somniorum interpretatio,& in fortuna varia semper sui similis constánsq; facundia, ad persuadendũ efficacissima,vt omnes volentes libentésq; nõ coacti iussa facerent.Ex hac ætate decem & septem annos vsq; ad exitum adolescentiæ vixit in paternis ædibus: tredecim sequentibus improuisos casus pertulit,insidiis petitus,venditus seruiẽs,calumnias ferens & vincula:reliquos octuaginta exegit in principatu summáq; prosperitate,famisvbertatisq; prẽses ac dispensator optimus, egregiè prospiciens vtriq; tẽpori.

PHILONIS IVDAEI, Quòd à Deo mittãtur somnia.

SVPERIORE tractatu diximus de priore somniorum diuinitus missorũ specie,quãdo cẽleste numẽ vltro per somnum visiones immittit.in hoc,quantũ poterimus,dicem⁹ de posteriore, quãdo nostra mens vnà cum vniuersali mota,videtur per seipsam diuinare, præsagiréq; quid ferãt futura tẽpora.Huius generis primũ somnium occurrit in sacris voluminib⁹ de illa cælesti scala, quod sic describitur.Viditq; somniũ.Iacob, & ecce scala stans super terrã, cuius caput pertingebat ad cælũ:& angeli Dei ascendebãt descẽdebãtq; per eũ.& ecce scala stãs super terrã, & dominus innixus ei,& dixit:Ego sũ Deus Abrahã,patris tui,& Deus Isaac, noli timere.Terrã in qua dormis tibi dabo & semini tuo,eritq; semẽ tuũ quasi puluis terræ.& multiplicabitur ad mare,ad austrum, ad septentriones,ad orientẽ, & benedicẽtur in te tuóq; semine cunctæ tribus terræEt ecce ego ero custos tuus quocũque perrexeris,& reducam te in terram hanc:quia non deserã te,donec fecero omnia quæ dixi tibi.] Verũ hæc visio postulat vt reperamus rẽ altius, quo facto fortasse facilius quid significet,intelligere poterimus.Quæ sunt igitur quæ præcedũt? Digressus,inquit,Iacob à puteo iuramẽti,profect⁹ est in Charras.cúmq; venisset ad quendã locum,volebat ibi requiescere,quia sol occiderat.& sumpsit de lapidib⁹ ibi iacentibus quos supponeret capiti,dormiuitq; in illo loco.Deinde subiũgitur statim hoc somniũ.Occurrũt igitur mox in principio tres quæstiones:

prima,quis sit ille iuramenti puteus,cúrve sic nominatus:secunda,quæ ciuitas sit Charra, & cur ad eam ventũ sit mox post discessum à prædicto puteo:tertia,quisnã sit locus ille, & cur postquàm eum Iacob attigit,occidẽre sole decumbit.Cõsideremus primã.Mihi videtur hic puteus significare scientiã, quæ suaptè natura in profundo sita est nõ in superficie:nec in propatulo solet esse,sed in abdito:nec facilè,sed vix multo labore inuenitur: id quod videmus non solũ in magnas obscurásq; cõtemplationes habentibus,verũ etiam in vilissimis. Elige quancũq; libet artem,non eximiã,inquam,sed omniũ obscurissimã,quam nemo liber in vrbe educatus sponte exerceret, ruri verò vix seruus coactus à duro morosoq; domino multa facere præter sententiam.Inuenies hanc quoq; multiplicẽ,variam,querulã, difficilem,aduersam pigritiæ,secordiæ,negligẽtiq;,plenam studio curáq;,& laboribus ac sudoribus. Quin & aquam in hoc puteo fossores inuentam negant:quoniã fines scientiarum non solùm difficiles inuentu sunt,verũ etiam nunquã inueniuntur.Verùm ideo alius alio doctior est in grãmatica geometriáve,quia profectus & incremẽta nõ possunt circũscribi certis termiuis.Semper enim plura quàm discũtur,supersunt: vt etiã is qui se putat attigisse finem sciẽtiæ,semiperfectus habeatur sub alio iudice. quod si subeundum sit ipsius veritatis iudiciũ,adhuc circa principia hærere videbitur.Breuis enim vita, vt quidam inquit,ars longa:cuius amplitudinẽ is optimè cognoscit,qui in eã descendit profundius tanquã puteum fodiẽs:qualis quidã iam canus, decrepitus,capulatis senex illachrymasse fertur,nõ ob ignauiã metúmve mortis,sed scientiæ desiderio, quasi tum primũ eam adiret,quando relinquenda erat.Viget enim semper ad sciẽrias anima,cùm vires corporis longa ærate marcescãt & langueãt. ergo priùs quàm ad quandã ceu pubertatem exquisitioris doctrinæ perueniatur,periculosus lapsus est.est autem id cõmune omnium studiosorum,quibus aliæ post alias contemplationes suboriuntur,multas ex se pariente anima, modo nõ sit sterilis, multas natura vltro ingerẽte non obtusis mentibus.hic est igitur ille scientiæ puteus fundo finéq; carens sicut ostendimus cur autẽ iuramenti nominetur,iam dicemus.adhibitio iureiurando quod ambiguum erat decernitur,quod incertum confirmatur,quod fidẽ nõ inueniebat,creditur.vnde illud colligitur, nihil certius affirmari,quàm sapientiã carere fine ac termino, itaq; vel iniurato id credere debemus:quòd si quis est parũ credulus-

dulus,saltẽ iurato assentietur.nec est cur quis detrectet iusiurandum huiusmodi,cùm sciat q̃ qui rectè iurat inscribitur in tabulas.De his hactenus. proximũ fuerit cõsiderare, cur quatuor effossis puteis per Abrahami & Isaaci domesticos, quarto eidẽq; vltimo iuramẽti nomen est inditũ.An illud fortè subindicare vult,q̃ cũ omnino quatuor elemẽta sint ex quibus constat hic mundus,& in nobis ipsis totidem,ex quibus formati sumus in humanam speciem:tria possunt intellectu percipi, quartum verò est incomprehensibile omniũ iudicio.quãdoquidẽ in mundo insunt hæc quatuor,terra, aqua,aër, cælũ:ex quibus cætera, tametsi difficilè,sunt tamen scrutabilia.nam de terra, esse hanc corpus graue,cõpactum,solidũ in montana campestriáq; diuisum,diremptũ mari ac fluminibus,partim cõtinenti attributũ, partim insulis:item alibi esse tenuẽ,alibi profundos sulcos admittere:alibi asperam,saxosam, sterilẽ,alibi planam, mollem, fertilissimã: & alia præterea plurima nouimus. itidẽ de aqua, habere hãc quædã ex his quæ diximus,cũ terra cõmunia, quædã proprtia.est enim partim dulcis,partim salsa,partim fontana in varias discreta proprietates,alia potabilis,alia nõ,alia potabilis sed nõ omnibus,his noxia non illis,& ediuersõ. item alia frigida naturaliter,alia calida. sunt enim multi passim fontes manãtes aquis feruidis,non solùm in terra,sed & in mari.certè deprehenduntur tales venæ scatentes in mari medio, quas per tot secula fluctus inundãtes non potuerunt extinguere,imò neque diluere.De aëre quoq;,habere hunc naturã tractilẽ, facilè cedentem corporibus quibus circũfunditur, instrumentũ vitæ, respirationis,visus,auditus,cæterorũ sensuum: capacem densitatis raritatisq;,tum quietis & motuũ,variabilẽ ac mutabilem, autorem æstiuorum,hyemaliũ,autumnaliũ, veruotúmq; temporum,quæ anni absoluunt circulũ.hæc certè sentimus omnia. Cælum verò naturã habet incõprehensibilem,nec vlla eius notitia certa demanat ad nos.Quid enim possumus de hoc pronũtiare?esse concretam glaciem,vt quibusdam placuit, an ignem purissimũ,an quintũ quoddam corpus in orbem mobile, nulli affine ex elementis quatuor? Quid illa extrema sphæra fixorũ siderum,habétne soliditatem, an superficiem tantũ sine altitudine,figuris in plano pictis similis?Quid stellę ipsæ,suntne terreæ mores ignitę?nam quidam aiũt eas colles saltúsq; ignitos, ipsi digni pistrino & carcere,vbi hæc instrumẽta sunt torquendis impiis istorum similibus an fortè sunt densi quidã ætheris

glomi nõ diſsimiles?ſed animati ne ac rationales, an ratione ſimul carentes & anima?voluntariósne an neceſsitate coactos mot⁹ habẽt?Quid luna?natiuóne an mutuatitio lucet lumine? ſuis radiis micans, an illuſtrata ſolaribus? an horũ neutrũ eſt, ſed quiddam mixtum ex vtroq; igne tum alieno tum proprio? nam hęc & huiuſmodi omnia in præcipuo mũdi corpore quarto,id eſt cælo,incerta incomprehẽſibiliáq; cõiecturis veriſimilibus magis quã certis verisq; rationibus nitũtur, vt iurare fas ſit,neminem mortalẽ poſſe vnquam quicquã horum certò percipere.Hæc eſt cauſa cur puteus quartus aridus Iuramentũ nominatur,ꝙ quarti huius mundi elemẽti,cæli videlicet, inquiſitio infinita eſt & inperſpicua. Videamus amplius quomodo & in nobis illud quartũ præ cæteris eſt incõprehenſibile. quatuor ſunt in nobis præcipua,corpus, ſenſus, mens & ratio. horũ tria nõ ſunt in totũ obſcura,ſed habent quædã indicia in ſeipſis per quæ cõprehendantur.Dicã apertius. Corpus tres dimenſiones, ſex motus,habere ſcimus:dimẽſiones in longitudinẽ, altitudinem,latitudinẽ:motus verò duplos ſex, ſurſum deorſum, dextrorſum ſiniſtrorſum,ante retróq;.idẽ animæ conceptaculũ eſſe nõ ignoramus, atq; etiam floreſcere,defloreſcere,ſeneſcere,interire,diſſoluiq; in ſuas origines,ne ſenſuũ quidem obſcurã habemus notitiã,poſſumus dicere quinquefariã eos diuidi,habere ſua quemq; inſtrumẽta naturæ opificio,viſum oculos, auditum aures,nares odoratũ,& cæteros pariter:hos menti nuntiare de colorũ,figurarum,vocum,vaporũ ſaporúmq; proprietatibus,& in vniuerſum de corporibus eorúmq; qualitatibus. eoſdem eſſe animæ apparitores,ad quã quicquid videt audiúntve, deferunt: & ſi quid extrinſecus immineat noxium, præuident præcauéntq;, ne quod improuiſum & immedicabile malum dominæ obrepat,ſimiliter de voce noſtrũ eſt iudicium, aliam eſſe acutam,grauem aliam,& quantum à concinna inconcinna diſcrepet,ab exiliore grandior,déq; aliis plurimis diſcriminibus generum,colorum,diſtantiarum,coniunctorum diſiunctorúmque, de diateſſaron diapentè diapaſon ſymphoniis. atque etiam de articulata voce, quam ſolus homo ſortitus eſt, quædam nouimus:à mente hanc proficiſci,in ore articulari,linguæ plectro abſolui,atq; ita expreſſam ſermonem iam non nudam vocem informémq; fieri,eum mẽtis eſſe interpretem.At quartum illud principatum obtinens num eſt cõprehenſibile? Minimè gentium. Quid enim putamus eius eſſentiam, ſpiritum an corp

an corpus,an ſanguinem?Corpus dici nõ debet, cùm ſit incorporeum.Quid igitur dicemus,terminũ an ſpeciẽ, an numerũ, an andelechiam,an harmoniã,an quid aliud? innaſcitúrne an infunditur,an à circũfuſo aëre ipſa ſuapte natura calida, tãquã ferrum in officina ignitũ,& in frigidam merſum,tẽperatur ſolidatúrq;:vnde Græcũ nomen ψυχὴ παρὰ τὴν ψύξιν. Quid in morte,extinguitúrne cũ corporibus & interit, an aliquãdiu ſupereſt,an immortalitate fruitur? mens verò vbi habet conceptaculũ?habétne aliquod domiciliũ?nam quidã caput ceu arcẽ noſtri corporis dedicãt,in quo ſenſus excubant, æquũ cenſentes circa magnũ regẽ ſtationẽ habere ſatellitiũ, qui verò circa cor delubrũ ei tribuũt,ne ipſi quidẽ inter ſe cõſentiũt. En quartum incomprehẽſibile,cælũ in mũdo ſolũ ex elemẽtis reliquis,mentem in homine cùm cætera intelligãtur in eo,corpus, ſenſus,& oratio.Quid?ſi & quartus annus ſanctus laudabilisq; ob eaſdẽ cauſas in ſacris literis dicitur?nã in rebus creatis cælũ in mundo ſanctũ eſt,in quo immortales ſempiternæq; naturæ obambulãt:in homine mens numinis particula,ſicut Moſi credimus dicenti:Inſpirauit in faciẽ eius ſpiritũ vitæ, & factus eſt homo in viuentem animã.Vtrunq; etiã laudabile nõ temere dictũ mihi videtur. nam quæ laudare hymnísq; celebrare ſuũ patrem poſſunt, ſunt hæc duo,cælum & mens. nam homo hunc præcipuum honorẽ ſortitus eſt præter animalia cætera, quòd Deum colit:cælum perpetuo concentu ſuorum motuũ reddit harmoniam ſuauiſsimam:quæ ſi poſſet ad noſtras aures peruenire, in nobis excitaret impotentes amores & inſanũ deſiderium, quo ſtimulati rerum ad victũ neceſſariarũ obliuiſceremur, non paſti cibo potúq; per fauces demiſſo,ſed quemadmodum immortalitatis candidati,conſummatæ muſicæ diuinis cantibus:quales cũ Moſes extra corpus raptus audiuiſſet, fertur per quadraginta dies totidémq; noctes nec panẽ nec aquam guſtaſſe. itaq; cælum inſtrumentum muſicæ archetypum videtur mihi non propter alia ſic elaboratum,quàm vt rerum patris hymni ſcitè decantentur & muſicè.Quin & virtutẽ Liam audimus poſt editum quartum filium deſiſſe parere,nõ effœtam, ſed ceſſantem, vel potius retentã aliquãdiu. Senſit enim opinor vim gignẽdi elanguiſſe in ſe,quando Iudam,hoc eſt confeſsionẽ, perfectum factum protulit.Eſt autẽ idẽ ſignificatum in Lia poſt quartam prolẽ interquieſcẽte à pariẽdo, & in quarto puteo in quo Iſaac ſerui nullam aquam inuenerunt:quoniam apparet ex vtraq; figura

gura ab omnibus sitiri Deũ,qui & genituras & alimẽta in enatorum vsum irrigat.non deerunt tamen fortasse quidam pusillanimi,qui hæc de puteorum effossione à legislatore dici suspicabuntur verbosius.sed quotquot habent ius magnæ huius ciuitatis mundanæ,sapientiores cæteris,manifestè intelligẽt, perspicaces & discendi cupidos non quærere de quatuor puteis,sed de quatuor vniuersis partibus,terra,aqua,aëre,cælo:quæ singula persequendo cogitationibus acuratissimis,in tribus inuenerunt quædam comprehensibilia,quibus & nomina indiderunt, iniquitatem,litem,amplitudinem:quarto autem nullum, cælo videlicet,sicut paulò antè docuimus. nam quartus puteus sine aqua siccus inuenitur,& Iuramẽtum ob prædictam causam nominatur.Secunda quæstio de Charra quærit, quænã sit ciuitas, & cur ad eam veniatur à puteo. Est igitur quantum equidẽ video,Charra metropolis quædam sensuum. interpretatur enim nunc fossa nunc specus,vnã rem signãtibus duobus nominibus. nam corpora nostra ad sensuum instrumẽta quodãmodo perfossa suut,& vnusquisq; sensus pro instrumento habet suam foueam.ergo quàm primũ aliquis à iuramẽti puteo velut à portu soluit,necessariò ad Charran peruenit.nam qui peregrè proficiscitur ab amplissima optimáq; regione sciẽtię,necesse est vt ad sensus absq; ductore veniat.anima enim sæpe à seipsa mouetur,emergens è tota molle corporis, & è turba sensuum profugiens,nonnunquam etiam vestita sensibus.Sed nudo motu tantum intelligibilia comprehendit,amicta verò sensibilia.si quis igitur non potest omnia sola mente persequi, ad sensus secundum refugium inuenit:& quisquis fallitur circa intelligibilia. prolabitur ad sensibilia.ad sensum enim est secũda nauigatio, quando prima ferens ad intellectum non succedit. bonum autem fuerit in hac non consenescere, sed tanquam in aliena regione pro inquilinis se gerere,semper quærẽdo migrationem & reditum in patriam.Laban enim non speciẽ,non genus, non ideam,non aliud quicquã sciens ex his quæ solo intellectu comprehenduntur,sed à rebus manifestis tantũ pendens quæ in cõspectum auditúmq; & similes potentias veniũt, ciuitatis ius in Charris habet,vbi amator virtutis Iacob vt peregrinus nõ diu habitat,semper de reditu cogitãs.eum Rebeca mater, id est patientia sic alloquitur:Surge,fuge ad Labanẽ fratrem meum in Charras,& habita cũ eo ad dies aliquot. Intelligísne quòd non sustinet noster mediator in regione sensuum perpetuò viuere,

sed

sed dies aliquot & ad breue tẽporis spatiũ propter necessitates compositi corporis?longa autẽ vita ac ætas ei seruatur in ciuitate illa intelligibili.quãobrem(opinor)& auus eius à scientia denominatus Abrahã nõ diu in Charris durare potuit.Legitur enim eum natũ annos lxxv.quando hanc ciuitatẽ reliquit:quãuis pater Tharra, qui interpretatur odoris speculatio, vsq; ad obitũ ibi vixerat. disertè enim in sacris literis dicitur Tharrã in Charris mortuũ siquidẽ speculator virtutis, nõ ciuis,odoribus nõ alimẽtis fruebatur,nondũ idoneus vt saturaretur prudẽtia,imòvel degustaret,sed tantũ olfaceret.Quemadmodũ enim canes venaticos aiunt è longinquo ad feras peruenire odorẽ secutos cuius eximio sensu à natura sunt prædíti.eodẽ modo à iustitia cæterisq; virtutibus exhalãtes suaues auras amator scientiæ vestigat,cupiens originẽ tantæ voluptatis assequi, huc illuc cursitans, & vel ipso honestatis odore tanquam sacro nidore se recreans.non'negat enim se liguritorẽ scientiæ prudẽtiæq;.macti ergo quibus datum est bibere de amatorio sapiẽtiæ poculo, fruíq; cõtemplationũ eius & placitorũ epulis, exhilaratis etiã sitire denuo propter inexplebile scientię desideriũ.his proximi censendi sunt qui tametsi ad sacrã mensam nõ accedunt,nidore tamen pascunt suas animas.nam hi aura virtutis refouebũtur, sicut ægrotis deficiẽtibus propter inediã & fastidiũ odores admouendo medicorũ filij remediũ salutare procurãt vt vires recipiant.Attamen Chaldæa relicta Charras migrasse Tharra dicitur, ducens secũ & filiũ Abrahamũ & cæteros consentientes domesticos:non vt tanquã ex historiarum scriptore cognoscamus eos peregrinos fuisse desertores patriæ,cui sedes externas prætulerint,sed vt re penitus intellecta discamus quiddã vitæ vtilissimũ,non negligendũ hominibus,hoc autẽ quid est?Chaldæi vocant obseruandis siderũ cursibus, Carrenses circa sensus occupantur.cæterùm sacra eloquia sic scrutatorẽ naturæ interpellant:Quid de sole quæris sit ne pedali latitndine,an tota terra maior,an aliquotuplo amplior? quid de lunæ lumine, propriúmne an mutuatũ preferat? quid de reliquorũ siderũ natura, cursu respectu inter se mutuo,vel etiã ad terrestria?cur in terra incedẽs super nubes exilis?cur ethereas res ais te posse attingere cũ terræ affixus hæreas?cur audes coniectare de rebus omni coniectura superioribus? cur es curiosus in rebus sublimibus nihil ad te attinẽtibus?cur disciplinarũ cõmentationes vsq; ad cęlũ extẽdis?cur subtiliter nugaris de sideribus?nõ ea quę ocea-

no ſubmota ſunt,ô bone,ſed propinqua conſidera.imò teipſum abſq; adulatiõe ſcrutare,at quomodo id fiet?I mẽte charras ſi ciuit.atẽ cauernoſam,pfoſſam ſpecubus corporis,cõſidera oculos, aures,nares,cætera inſtrumẽta ſenſuũ,&diſce ſummã philoſophiam,vel potius ſummè neceſſariã decentiſsimámq;,veritatẽ quærendo,quid viſus,quid auditus,quid guſtus,quid odoratus, quid tactus'& ſenſus in vniuerſum.deinde qd ſit videre,& quomodo videas,quid audire,& quomodo audias,quid odorari,qd guſtare,quid tangere,& quomodo fiant hæc ſingula,prius autẽ quàm propriã domum bene cõſideres,vniuerſalem examinare an-non extrema eſt inſania?nec dum tibi maiora præcipio, vt tuam animã mentémq; videas,quæ tibi placẽt tantopere. hæc ipſa nunquã cõprehendere poteris.aſcende nũc cælum, & arrogãter de illis rebus diſſere,cùm nõdum ſcias vulgatũ verſum:

Aedibus in noſtris quæ praua aut recta geruntur.

Deſine ſpeculari cæleſtia:diuulſus ab illa ſcrutatione,noſce teipſum,& vt hoc poſsis da operã,vtq; curis humanis vaces. huiuſmodi hominẽ Tharrã Hebræi,Socratẽ Græci nominãt.nam & illum ferũt vſq; ad ſenectutem in hoc præceptum. Noſce teipſum.incubiſſe,omiſſa reliqua philoſophia. verùm hic homo erat.Tharra autẽ ipſa ratio,noſcendi ſeipſum,propoſita ceu arbor virẽtiſsima.vnde ſtudioſi facilè morũ fructus carpendo ſatiarentur cibo ſalubri ac iucundiſsimo.tales ſunt apud nos prudentiæ ſpeculatores:athletarum autem & certãtium natura eſt perfectior.nam hi poſtquã perdidicerunt omnẽ rationẽ ſenſuũ dignos ſe iudicãt maioribus contẽplationibus,relinquẽdo ſenſus quaſi cauernas,qui Charræ nominabantur. ex hoc numero eſt ille per multiplices profectus ad ſummã ſciẽtiã progreſſus Abraham,cũ enim ſe maximè cognouit,tũc agnouit minimè, vt eũ Qui verè eſt,bene cognoſceret.Sic enim ſolet euenire.qui enim ſeipſum valde cognoſcit,valde contemnit,reputãs quàm nihili ſit quicquid creatũ eſt.qui autẽ ſeipſum ſpernit,eumQui eſt cognoſcit.Hactenus quę ſit Charra,& cur poſt relictũ Iramenti puteũ ad eam perueniatur.Supereſt tertia quæſtio,Quis locus ille ad quem occurrit.Dicitur enim: Cúmque occurriſſet ad locũ.] Tripliciter locus intelligitur : primo modo ſpatium quod impletur corpore:ſecũdo,ſermo ille Dei quẽ Deus ipſe totum expleuit incorporeis porẽtiis. Vidi,inquit,locũ in quo ſtetit Deus Iſraël,in quo ſolo permiſit ſacra facere, alibi vetuit. Præceptũ enim eſt aſcẽdere in locũ quẽcunq; elegerit dñs Deꝰ, & ibi

& ibi ſacrificare holocautomata & pro ſalute , cæterásq; integras victimas adducere:tertio ſignificato ipſe deus vocat locus eo q; omnia cõtineat,à nullo prorſus cõtineatur,& omnibꝰ ad eũ refugiũ pateat:& qa ſolus ſui capax eſt,ſeipſum explens atq; cõtinens.ego nõ ſum locus,ſed in loco & vnãquæq; creatura ſimiliter.nã contẽtum differt à cõtinente.at numen à nullo contentum ſibiipſum locus eſt neceſſarius, ſicut ſcriptura teſtatur de Abramo loquẽs:Venit in locũ quẽ ei Deus prædixerat: attolénsq; oculos,à longe locũ eum proſpexit.Quid ais?qui in locũ venerat,eũ è longinquo proſpexit?ſed fortaſſe vocabulũ vnum duas res ſignificat.& dei ſermonẽ,& ipſum deũ.ille verò qui ſapiẽtia duce iter faciebat per inhoſpita,peruenit ad locũ priorẽ doctus propitiationis caput & ſummã eſſe dei ſermonẽ:vbi cõſtitutus nõdum ad eum Qui eſt deum penetrat:procul eũ aſpiciens:imò ne hoc quidem aſſecutus,tãtùm videt eũ lõgè abeſſe ab omni creatura,quò nullius humanæ mẽtis conceptus poſsit accedere.Fieri tamẽ poteſt vt hæc allegoria per locũ non illum rerũ autorem ſignificet:ſed intelligenda ſit hoc modo.Venit in locũ,& attollẽs oculos vidit ipſum locũ in quẽ venit,lõgè diſsitũ ab illo innominabili & ineffabili Deo modis oĩbus incõprehenſibili.His ta præſinitis,qñ Charras,id eſt in ſenſu peruenit Meditator, nõ occurrit in locũ implendũ mortali corpore : hic enim cõmunis eſt omnibus terrigenis neceſsitate locũ aliquẽ occupãtibus:nec in illũ tertium optimum,de quo vix cogitare poterat accola putei denominati à iuramẽto,vbi à ſeipſo doctũ genus Iſaac habitat,nunquã à dei fide diſcedens:ſed in mediatorem ſermonẽ diuinum ſuggerentẽ præcepta optima & cuiq; opportuna tẽpori.Deus enim nõ dedignatus ſenſui ſe ingerere, ſuũ verbum auxiliare mittit virtutem amantibus. id medetur morbis animę,ſacra præcepta ceu leges nunquã antiquãdas ſtatuens,& ad hæc exequenda inuitans,atq; etiã more pædotribarum robur ad inuictã habitudinem promouens.Meritò igitur qui ad ſenſum peruenit,nõ Deo,ſed verbo,eius occurrit,ſicut auus in cuius ſapientiã ſucceſſerat.Legimus emꝫ:Diſceſsit dominus poſtquã deſiit loqui Abrahamo,& Abraham reuerſus eſt in locũ ſuum. Vnde colligitur,ea verba obuenire ſacerdotibus,à quibus verbis Deus diſceſsit, nõ per ſeipſũ imaginationes porrigens,ſed per ſuas potẽtias. Illud autem egregiè dictũ eſt,non veniſſe in locũ,ſed occurriſſe.Venimus enim ſpõte,occurrimus ſæpe inuitati , quando repentè Dei ſermo allucens inexpectatũ gaudiũ

gaudium ſpe maius animę deſolatę comes futurus porrigit,nã & Moſes vt occurrat Deo ducit populum,gnarus venturum ex improuiſo & inuiſibiſiter ad deſiderãtes animas, & cupientes occurrere,adiungitur autem cauſa propter quã Iacob occurrit eò.Occiderat enim,inquit ſol.] non hic omnibus conſpicuus, ſed lucidiſsimum lumẽ inuiſibilis Dei maximi. Hoc quoties mentẽ illuſtrat,ſecundarij ſpendores verborũ occidunt, loci verò ſenſibiles multò magis obſcurãtur:quo decedente, illi mox exiſtunt & exoriuntur.Nec mirũ ſolem iuxta regulas allegoricas adſimilari patri principíq; rerũ omnium: quandoquidẽ re vera nihil dici poteſt Deo ſimile,opinione autem hominũ duo tãtùm,alterum inuiſibile,alterũ viſibile,anima inuiſibilis, ſol viſibilis.Animæ ſimilitudo indicatur aliubi,ſcriptura dicente: Fecit Deus hominem,ſecũdum imaginẽ Dei fecit eũ. Et iterũ in lege aduerſus homicidas lata:Qui effundit ſanguinẽ hominis,talione ſanguis eius effundetur: qm̃ ad imagiem Dei feci hominem.Solem aũt hic figuratè intelligẽdum aliunde quoq; facilè poteſt colligi: quoniam Deus eſt lux primaria.Dñs lux mea & ſeruator meus in hymnis canitur.nec tãtùm lux, ſed omnis aliæ lucis archetypum,imò plus quàm archetypũ ſi repetãtur antiquiſsimæ origines,ſui ſermonis exẽplar. nam effigies illius verbũ eſt & lumen integerrimũ,ipſe verò nulli creaturæ ſimilis.præterea ſicut ſol diem noctémq; diſcriminat, ita Deum Moſes dicit diſcreuiſſe lucẽ à tenebris. Diuiſit em̃ Deus lucem à tenebris.Alioquin etiam ſicut ſol occulta corpora detegit,ſic Deus omnia creans,non ſolùm in lucem produxit,ſed & quæ prius nõ fuerant,condidit,creator magis quàm opifex. Cæterùm ſol multa in ſcripturis ſacris ſubindicat: vno modo mentẽ homini,quam ædificant ſicut ciuitatem & muniunt,qui creaturã creatori præferunt:in quos dictum illud competit,q̃ ædificauerunt ciuitates munitas Pharaoni,Pitho ſermonẽ perſuaſibilem,& Rameſem ſenſum more tineæ roſurũ animam, ſic enim hoc nomen interpretatur,quaſſatio tineæ,vel efferens mentem,quod poſt in Heliupolim verſum eſt.nam mens ſicut ſol in vniuerſo,in nobis principatũ gerit,extendens vbiq; ſuos radios.Sacerdotẽ autem & cultorẽ mentis ſocerũ ſibi adſciſcit quiſquis in ius corporeæ ciuitatis adſcribitur, quibus Ioſephi nomen cõuenit.Dedit,inquit,ei cõiugem filiã Patephræ ſacerdotis Heliupoleos.altero modo ſol ſenſum figuratè ſignificat: quia ſenſus mẽti indicat omnia ſenſibilia,in quo ſignificato dicuntur

cuntur hæc:Exortus eſt ei ſol quãdo præteriit Dei viſio.Ita eſt profectò cũ à ſacratiſsimis ideis & tanquã imaginib⁹ incorporeis,nõ valẽtes earum cõtemplationẽ diutius ferre,auertimur, alio lumine ſenſibili vtendũ eſt,quod cum illo collatũ nihil differt à tenebris:quod exortũ,excitat quidem viſum, auditũ, guſtum,tactũ,odoratúmq;:ſed prudẽtiam,iuſtitiam, ſcientiam,ſapiẽtiam,vigilãtes mentes,in ſomnũ vertit. quamobrẽ ante veſperam neminẽ purum eloquia ſacra pronũtiant, turbantibus mentem incõpoſitis ſenſuum motibus.Ibidem & ſacerdotibus lex ſancitur,interdicens ſic:Nõ edet de ſacris,niſi abluto aquis corpore,purificatus poſt ſolis occubitũ.docemur enim apertè his verbis,neminẽ ſatis ſanctũ eſſe ad obeunda ſacra myſteria, qui mortalis vitæ claret honoribus:ſed ſi quis horũ contẽptor vt par eſt illuſtratur à prudẽtia,vt ſic poſsit eluere vanæ gloriæ maculas.Nónne vides ſolem ipſum aliud oriẽtem aliud occidentem efficere?poſt exortũ eius illuſtrãtur in terris omnia,in cælo verò cælantur. ediuerſò poſt eius occaſum ſidera quidem promicãt,terreſtria verò cuncta obtegũtur vmbris ſuperueniẽtibus.ad eũdem modũ res noſtræ ſe habẽt:quoties ſenſuũ ſplendor tanquã ſol oritur,tunc ſcientiæ re vera cæleſtes occultãtur: quoties autẽ ad occaſum accedit, tunc fulgẽtiſsimę virtutum ſtellæ ſe proferũt,quando etiam mens ipſa re nulla velante,ſit ſenſibilis.In tertio ſignificato ſol vocatur Dei ſermo,imago cęleſtis numinis,vt antè diximus,de quo dicitur: Sol exortus eſt ſuper trrã,& Lot intrauit in Segor,& dominus pluit ſuper Sodomam ac Gomorrã ſulphur & ignẽ. Cùm enim Dei verbum in terrenã iſtã noſtrã compagem peruenit,virtutis cognatis ſe ſtatoribuſq; auxiliatur,ſalutare præbens refugiũ: aduerſariis verò immittit perniciẽ ineuitabilẽ.In quarta porrò ſignificatione ſol dicitur ipſe Deus omnipotẽs,vt iam dixi, qui peccata inſanabilia,quáuis latere videãtur,reuelat.nam Deus & poteſt & nouit omnia.Quapropter eos qui diuertunt à rebus animæ, & laſciuè cõuerſantur cũ mentis filiabus,id eſt ſenſibus,tanquã cum meretricibus,cõtra ſolem tolli iubet. ſcriptũ eſt enim, Et diuertit populus in Setin. quæ vox ſentes interpretatur, nimirũ quòd pungãt animã. Et profanatus eſt,inquit,ſcortãdo cũ filiabus Moab.ſenſus autẽ nunc vocãtur filiæ.nã Moab ex patre interpretatur.móxq; ſubiungit:Sume omnes qui populo fuerunt autores huius flagitij,& tolle hos cõtra ſolem domino,& auertetur ira domini ab Iſraël.nam nõ hoc tantũ hic agitur, vt occulta

culta scelera in solẽ proferãtur,verùm etiã vt figuratè sol vocet pater ille omnipotẽs,cui sunt omnia cõspicua, etiã quæ in mentis intimis versantur cogitationib⁹.post sublatos autẽ scelestos pollicetur Deum fore propitiũ, cuius vnius fauore opus habet populus.Quamobrẽ?Quia si mẽs rata posse malefacta sua latere Deũ,quasi nõ cernentẽ omnia,clã peccat:deinde vel ipsa resipiscẽs,vel ab alio monita cogitat impossibile esse vt Deũ fallat aliquid:excutiẽsq; omnia sua facta tãquam in solẽ profert spectanda inspectari omniũ, fatẽdo se pœnitere prioris opinionis impiæ(nihil em̃ ignotũ Deo,noscẽti nõ solùm præterita, sed & futura pro immẽsa sua potẽtia)purgata& percurata est,placato exactore pœnæ qui iã instabat iratus non immeritò, sed fratris pœnitentiã libẽs volénsq; vt iunocentiã accipit.Idẽ significatũ solis & alibi reperitur,sicut in lege scripta de datis credirori pignoribus.Si pignus acceperis vestẽ à proximo,ante occasum solis reddes eã.est em̃ eius amict⁹,quo solo tegit suã turpitudinẽ, in quo cubat etiã. si cõtra te clamauerit ad me,exaudiã eũ. sum enim misericors. Qui vidẽt legislatorẽ tã diligẽter de amictu præcipere,possent si nõ obiicere,certè taciti cogitare.Quid dicitis ô boni?Omnipotens rerũ cõditor misericordẽ se vocat ob tantillum negotiũ,ob vestẽ debitori à creditore nõ redditã?Istę opiniones sunt ignorãtiũDei magnitudinẽ,quã æstimãtes e pusillanimitate hominũ,beatæ illi naturæ ingenitæ immortali;q; tales affectus præter ius ac fas tribuũt.Quid em̃ absurdi faciũt creditores si pignora detinẽt tãtisper dũ res suas recipiãt?Dicet aliquis creditores pauperes & dignos miseratione: nónne igit fuit satius legẽ scribere de collationibus faciẽdis in subsidiũ taliũ prius quàm petant mutuũ:aut vetare pignus à debitore accipere? cæterũ qui iã id permisit,nõ æquũ facit dũ ante tẽpus non reddẽtibus indignatur tanquã impiis, & homo ad extremã redactus pauperiẽ,amictus pannis detritis ac vilibus,onerabit se nouis debitis,obuiorũ miserationem negligens,quæ miseris & egenis ostiatim patet pro tẽplis,in foris,& passim aliubi?at iste mauult vnicum pudoris tegmentum,quo verenda velabat,creditori suo porrigere.cuius rei pignus dic obsecro nũ vestis melioris? nam alimenta necessaria desunt nemini,quamdiu fluuij manant è fontibus,torrentes inundant imbribus,terra fructus reddit annuos. Potéstne inueniri tam auarus,aut crudelis,aut importun⁹ fœnerator,vt quatuor pauciores've drachmas fœnerari malit quàm donare?& vnicum illud vestimentum non verebitur

rebitur accipere pignori? id verò spoliatoris magis quàm fœneratoris fuerit.nam prædones solent detractis vestibus nudos dimittere. Quid porrò sibi vult,quod solicitus de illo ne noctu detectus cubet, diurnæ vigilãtis nuditati pudoríque non æquè prospicit? noctu certe omnia tegunt tenebræ,vt aut minus aut nihil pudeat:dies lucem infert,& pudorem magis incutit. Cur autem non dare vestem iubet,sed reddere?quæ redduntur,aliena sunt:pignus creditoris magis quàm debitoris censetur. Sed non animaduertis,quòd debitor accipiens vestem in vsum strag ulæ,non iubetur redeunte luce fœneratori eam restituere? Alioqui si proprietas locationis consideretur, vel tardiori liquet aliud in his verbis intelligi. pronunciant enim magis quàm præcipiunt. nam si præciperet diceret:vestem oppignoratam,si creditor aliam non habuerit, reddito ante vesperam, vt ea se possit noctu obuoluere:pronuntians autem ita vt contextus habet,loquitur.id enim solùm ei restat amiculum,operimentum turpitudinis,in quo cubabit. Hoc cauillatoribus & criticis responsum sit.nos secundum allegoriæ leges rem explicabimus. Dicimus igitur per vestem figuratè sermonem intelligi. nam frigoris ac æstus iniurias vestis depellit à corpore,velat quę natura velari vult,& pro ornamento est quadrans corpori. similiter etiam sermo à Deo datus est homini munus pulcherrimũ. primùm pro telo esse potest aduersus insidiatores:nam sicut cęteræ animantes suas quæque vires habent à natura datas ad arcendos impetus lædere volentium: sic eadem natura homini dedit maximũ propugnaculum & arcem munitissimã sermonem,quo tanquam armatura tegatur vndiq;, domestico aptissi móq; protectus satellite, & hostem infestantem lacessentémq; ipse illæsus submoueat.secundus eius vsus est necessarius,quod probra operit & dedecora.efficax enim est sermo ad prætexẽda peccata hominũ:tertius, quod totã vitã ornat. quid enim aliud vniuersa & singula in melius promouet? non desunt tamen pestilentes homines,qui sermonem quoq; pro pignore capiunt,& habentibus adimũt,& quem augere debuerant succidũt:quemadmodũ hostes faciunt dũ agros vastant, fruges cæterósq; fructus depopulando, qui seruati potuissent esse vsui. quoniã sunt quidã hostes perpetui rationalis naturæ, qui ante tẽpus detondent eius segetes,& prima germina deterunt,vt ei sterilitatem inducant bonorũ operũ.cùm enim illa eruditionis sacræ desiderio rapitur,veræ philosophiæ cupida, præ inuidia timẽtes ne si

res

res ei succedat ex sententia, obscœnitates eorũ ac fucata cõmẽta more torrẽtis subruat, impetũ eius vertũt aliò malis artibus deriuãdo in artes illiberales & vulgares ac sordidas. interdum etiam præclaris ingeniis sepes obduunt, vt occulta maneant tãquam perfidi tutores qui pupillorũ fertiles agros vepretis sinũt obsolescere. nec pudet immitissimos omniũ, sermonẽ vnicam hominis vestẽ diripere. Est enim, inquit, hoc vnicũ eius amiculum? Quid niũ sermo? nã sicut equi hinnitus est proprius, latratus canis, bouis mugitus, rugitus leonis, sic sermo hominis. hic est enim propriè munimentũ, indumentũ, armatura & arx hominis, animalis Deo charissimi. ideo subiũgit, hoc solũ est tegmentum eius turpitudinis. quis enim æque ac seruo tegit vitæ probra & dedecora? nã insciti a est brutæ naturæ cognatũ dedecus, eruditio rationis germanũ ornamentũ & domesticũ. Ergo vbi cubabit, hoc est, requiesceret homo, nisi in sermone? sermo enim erumnosissimũ genus nostrũ subleuat. Et quẽadmodũ doloribus, timoribus, aliisq; malis pressos fauor, sedulitas dexteritásq; amicorũ sæpe refouet: sic nõ sæpe, sed semper grauissima onera, quæ nobis imponit vel corporis cõiuncti necessitas, vel externus casus aliquis ex improuiso irruẽs, dimouet præsentissimum sermonis rationisve remediũ: qui socius & amicus familiarissimus à natura nobis est nõ tam additus q̃ adglutinat⁹ vt inuisibiliter, sic insolubiliter. ideo præmonet quid cõferat, & si quid secus accidit q̃ volumus, nõ vocatus succurrit, præstãs non alterũ tantũ officiũ, vt adiuuet sine cõsilio, vel cõsulat sine auxilio, sed vtrũq; pariter. nec enim vires habet semiperfectas, sed omnibus partibus integras. qui etiã si quando frustretur consilio, aut erratũ opera corrigit, aut quod tertiũ supereſt auxiliũ, ad cõsolationẽ se vertit. nã affectib⁹ ceu animæ vulneribus ⁊ oratio remediũ est saluberrimũ, quod legislator ante solis occasũ admoueri vult: hoc est, priusquàm illustrissimi maximáq; Dei splendor occidat, quẽ misertus nostri menti humanæ inserit. Nam quãdiu in anima lucet lumen illud diuinissimũ, reddere debemus sermonem oppignoratũ ceu vestem, vt homo recepta possessione propria, turpitudiuẽ vitæ obtegat, & fruatur diuino munere, quiescátq; securus præsentia talis adiutoris & cõsilij, nunquã deserturi suũ ordinẽ. proinde splendẽte tibi adhuc diuino lumine sacratissimo, cura vt interdiu pignus restituas suo domino. nã post occasum, sicut tota Aegyptus, palpabiles habebis huiusseculi tenebras: percussũsq; cæcitate atq; ignorãtia, omnibus

omnibus quæ in tua potestate fuerant spoliaberis ab Israële perspicace, cuius tenebas pignora, ingenuũ in seruitutẽ vindicans. Hæc prolixius paulò disseruimus, nõ ob aliã causam nisi vt doceremus, q̃ meditatoria mens mota inæqualiter nunc ad vbertatẽ, nunc ad sterilitatẽ, & quodãmodo semper iter faciẽs, quãdo sublimis fœcundatur, ab archetypis incorporeisq; illustratur radiis fontis rationalis, id est Dei perficientis omnia: rursum quãdo descẽdens sterilescit, incidit in motas ab eis immortales intelligẽtias, quæ vocãtur angeli. Ideo nunc quoq; dicitur: Occurrit in locũ: occiderat enim sol. nam quando anima luce Dei destituitur, inducẽte in rerũ cognitionẽ, exoritur secũdarium & debilius lumen verborũ iam nõ rerũ, sicut & in hoc mundo inferiore. Luna enim secũdum luminare à sole, post illius occasum lumẽ in terram mittit debilius. Quin & illud occurrere in locũ aut sermonem, pro magno beneficio cõceditur his qui nõ possunt Deum loco sermoneq; superiorẽ cernere, vt qui nõ in totũ caligãtem habeãt animam: sed quia purissimus ille splendor eis nõ apparet, vel tẽperato fruantur. Nam filiis Israël lumen erat quocũq; venirẽt, vt narratur in Exodo, nocte ac tenebris semper fugiẽtibus, in quibus viuunt homines orbati mẽtis oculis, nõ videntes virtutis radios. Alij, qui solem accipiunt pro sensu mentéq;, in quibus iudicãdi vim collocãt, locũ verò pro Dei sermone, sic allegoriã intelligũt: occurrisse meditatorẽ sermoni Dei, post occasum mortalis humaniq; luminis. nam quãdiu sensus aut mens existimat se intelligibilia tenere firmiter, & versari se in sublimibus, longè abest sermo diuinus. quãdo verò vtrũq; suam debilitatẽ fatetur, & abdens se quodãmodo occidit, mox prõptè occurrit rectus ille sermo gratulabundus desperãti de suis viribus, & præstolanti opẽ aduenientis inuisibiliter. Legimus deinceps q̃ sumptis lapidibus eius loci suppositi eos capiti, & dormiuit in loco illo.] Miranda sunt hęc nõ solùm propter allegoriã & physiologiã, sed etiã propter simplicẽ narrationẽ pertinẽt ad exemplũ laboris ac patientiæ. nõ decet enim virtutis sectatorẽ vita delicata, nec imitatio beatorum istorũ vt vocantur, re vera miserorũ quantũlibet sint in honore ac pretio: quorũ tota vita somnus est & somniũ, si sacrarum latori credimus. Hi postquã per totũ diẽ in tribunalib⁹, in curiis, in theatris, & vbiq;, molesti fuerũt aliis, reuersi suam domum destruũt infelices: nõ loquor de ædificiis, sed de animę cognata domo hoc est corpore, quod immodicis deliciis aliis su-

per alias ingestis obruunt,& mero multo rigant, donec ratio mersa pereat,& affectus qui sub ventre nascuntur ex saturitate, in effrenè rabiem cõciti.quicquid obuiam fit,corripiant ad sedãdos libidinis furẽtis stimulos.noctu verò dormituri in auratas spondas& pictos tapetas decũbunt molliter more mulierũ, quib⁹ natura victũ delicatũ permittit, & ideo corpus etiã earũ mollius fecit opifex.Talis nemo sacro verbo familiaris est,sed veri viri,sobrietatis honestatis,pudoris amatores,qui ad continentiam,frugalitatem,patientiam,ceu ad crepidines quasdam iactati vitæ procellis animã tantùm nõ mergentibus in stationem tutissimã se recipiunt,contemptores pecuniæ,voluptatis, gloriæ,atq; etiam cibi potúsq;,nisi quantũ ad arcendam famẽ sufficit,parati propter virtutem perferre sitim,æstus,frigora,& difficultates cæteras,quos ne vestitus quidem pudet simplicissimi,imò luxũ vestium vt ignominiosum fugitãt:his pro cubili pretioso est solum herbidum,pro stragulis cõgestæ frondes & folia,pro puluino saxũ aliquod aut tumulus paulò accliuior: quorum victũ delicati durum vocãt,honestatis autẽ sectatores existimant iucũdissimum.conuenit enim viris qui re vera viri sunt.Vides vt nũc quoq; innutritus regiis facultatibus athleta virtutis inducitur humi cubare saxo pro puluino suppositò capiti:& paulò pòst dum precatur, panem ac vestẽ petit naturæ diuitias,quippe cui luxus ostentatióq; nunquã placuit, nec admiratores rerũ talium.hic est verum exemplar exercitatæ animæ,infensus effœminatis omnibus. Hactenus de laude virtutum sectatoris hominis industrij.nunc quærẽdum quid hæc figura significet.Sciendum autẽ q⁹ Dei locus & sacrata regio plena est rebus incorporeis.eæ sunt immortales animæ siue intelligentiæ.ex his vnam selectã hic noster,tanquã caput cõiuncti corporis,ad mentẽ suam propè admouet.mẽs enim quodãmodo est caput animæ.id verò facit quasi dormiturus, sed re vera quieturus in verbo Dei,& totius vitæ suæ onus posthac iam leuius depositurus in eo.ab hoc autẽ verbo libẽter athleta noster excipitur,futurus nouus discipulus:qui mox approbata naturę dexteritate velut à pædotriba instituitur,& inuitatur ad exercitia,assuescitq; colluctari,donec inuictũ robut acquirat,auribus in diuinis contẽplationibus vtẽdo vice oculorũ,adscitúsq; in nomen ac gentẽ Israëliticã,hoc est videntiũ.tũc etiã insigne victoriæ laureã à verbo accipit.id genus coronæ nomen habet mirũ & absurdũ,quod ominosum fortè videri possit.nãTorpor vocatur

tur à præside certaminis.Scriptũ est enim q⁹ obturpuerit latitudo præmiorũ præconiorũq; & honoratissimarũ virtutũ oĩm. nam anima sortita vires inuincibiles,& absoluta in virtutũ exercitiis,assecutáq; metã honestatis vltimã,nõ solet se iactanter extollere,& summis (vt vulgus loquitur)digitis incedere,qppe quę potest integris pedibus ingẽtes passus facere.torpescet aũt & cõtrahet amplitudinẽ opinione dilatatã antea.deinde vltro succũbens claudicabit,vt incorporeis naturis inferior, atq; ita dũ vinci videtur victrix euadet.debem⁹ enim cedere præstãtioribus,& honoris eorũ rationẽ habere.Nã secũda palma in hoc certamine maiorẽ dignitatẽ affert q̃ prima in reliquis.Hæc vice præfationis in somniũ diuinitus missum dicta sint.iã tẽpus est vt ipsum tractem⁹ excutiẽdo diligẽter partes eius singulas. Et vidit in somnis, inqt, & ecce scala stans in terra,cuius caput attingebat cælũ,& angeli Dei ascẽdebãt,descẽdebántq; per eã] Scala in hoc vniuerso,quod mũdus,aër figuratè intelligitur,cuius basis terra,caput cælũ est.nã à lunari orbe,qui extremus est circulorũ cælestiũ,primus autẽ versus nos.vt describũt cõtemplatores rerũ sublimiũ, vsq; ad superficiẽ terræ per totũ id interstitiũ aër extẽditur.hoc est animatũ corpore carẽtiũ domiciliũ.qa opifici mũdi omnes eius partes animalib⁹ implere placuit.ideo terrestria terris attribuit,mari fluuiisq; indidit aquatilia,cælo verò sidera.nã hæc singula nõ solũ animalia dicũtur, sed & mẽtes purissimæ.itaq; & in reliqua parte huius vniuersi, videlicet aëre,animalia creata sunt.q⁹ si nõ patẽt sensibus,quid tũ postea?nã & anima est inuisibilis,& verisimile est aërẽ poti⁹ q̃ aquã alere animalia.quam obrẽ?qa aquatilia quoq; animant aëre.fecit eñ eũ cõditor vt sit immobilibus corporib⁹ habitus, mobilibus verò natura inuisibilis, impetu autem imaginationéq; vtẽtibus,vt sit anima.an'nõ igitur absurdũ videtur elemẽtũ quo animãtur omnia, animabus carere? ideo nemo optimã naturã animaliũ optimo in terris aëri adimat. adeò enim non est desertus solus ex reliquis partibus,vt instar populosæ ciuitatis ciues incorruptibiles immortalésq; habeat animas stellis pares numero.harũ aliæ descendũt illigãdę corporib⁹ mortalibus quotquot viciniores sunt terræ amantioréq; corporũ.aliæ sursũ redeũt separatæ denuo post præfinitos à natura terminos. & ex his aliæ tactę vitæ desiderio rursum ad eã recurrũt. alię pteræ huius vanitatẽ corpus ceu sepulchrũ aut carcerẽ fugiũt, & sublimẽ ætherem petẽtes pennis leuibus totũ æũ ibi exigunt.

Sunt item quædã puriſsimæ optimæq; omniũ, quæ altius diuiniúsq; ſapiũt, aſpernatæ iſta terreſtria & humilia, miniſtrę omnipotẽtis, tanquã magni regis aures & oculi, vidẽtes audiẽtésq; omnia. has genios philoſophi, angelos vocant ſacræ literæ nomine aptiſsimo. ſunt enim internũtiæ. patris mãdata perferentes ad filios, & ad illũ viciſsim preces filiorũ. ideo inducũtur aſcendere & deſcẽdere: non q̃ indicibus opus habeat Deus qui iã antè ſcit omnia: ſed quoniã id cõducit nobis mortalibus habere mediatores illos & arbitros, quo magis reuereamur rerũ omnium præſidẽ. & eius maximã potentiã: quã reputantes olim rogauimus quendã mediatorẽ: Loquere nobis tu: Deus non loquatur ad nos, ne moriamur. adeò enim nõ poſſumus ferre illũ caſtigantẽ, vt ne mera quidẽ eius beneficia queamus capere, ſi ea per ſeipſum ſine aliis miniſtris porrigat. Pulchrè autẽ ſcalã terræ infima ſui parte hærẽs figurat aërẽ. exhalationes enim è terra expirãtes tenuãtur in aërẽ, vt terra quaſi radix, cælũ verò quaſi caput ſit aëris. Sũt certè qui dicãt, lunã nõ eſſe globũ puri ætheris, vt cætera ſidera, ſed mixtũ ex æthere aëréq;: & apparentem in ea maculã, quã nõnulli vocãt tacitẽ, nihil aliud eſſe quã admixtũ aërẽ, qui ſuapte natura niger vſq; ad cęlũ tẽdit. hęc eſt igitur illa mundi ſcala, quã in præſenti figura intelligimus. q̃ ſi eam queramus in hominibus, inueniemus animã, cuius baſis eſt pene corporea, & tanquã terrea, ſcilicet ſenſus: caput verò tãquam cæleſte mens illa puriſsima. per eã ſurſum deorſumq; feruntur indefinẽter diuinæ intelligẽtiæ: quoties aſcẽdunt trahẽtes eam ſecum diuellẽtésq; à rebus mortalibus, & pro dignitate tantùm oſtendentes ei ſpectacula: ſed non detrahentes ſecum, quando deſcendunt. nam nec Deus, nec Dei nuntius, detrimenti cauſa eſt: ſed condeſcendunt propter charitatẽ, vt ſuccurrãt miſero noſtro generi, & animam quaſi à flumine raptã fauore ſuo ſeruent incolumẽ. purgatiſsimas quidẽ mentes ſolus Deus omnipotens inſenſibiliter inuiſibilitérque dignatur inuiſere. Sic enim legimus in quodã oraculo viro ſapiẽti reddito: Inambulabo in vobis, & ero Deus veſter. eas verò quæ adhuc lauantur, nondũ abſterſis omnibus ſordibus cõtractis ex copore, interuiſunt angeli & exhilarãt aſpectu honeſtiſsimo, quib⁹ immigrãtibus quantũ malorũ pellatur, quantúmq; bonorũ ſubſtituatur, manifeſtũ eſt. Da igitur operam ô anima, vt fias Dei domus ſacroſancta, robuſta reddita è debiliſsima, potẽs ex impotente, ex imprudente intelligens, è delira ſapientiſsima. Quid ſi autem

ſuam

ſuammetipſius vitã meditator in ſomnis videt ſcalæ ſimilem? eſt enim naturaliter inæqualis res meditatio, nunc proficiẽs in altitudinẽ, nunc deficiẽs in contrariũ, & tanquã nauis nunc ſecundis nunc aduerſis ventis nauigans. alternis enim diebus, vt quidam ait, mutatur vita exercentiũ ſe in virtutis ſtadio, modò viuens ac vigilãs, modò mortua dormiẽnsq;. nec abſurdè dictũ id videtur. ſapiẽtes enim olympiam cæleſtémq; regionẽ habitandam ſortiti ſunt, docti ſemper altiora petere: mali verò inferorum ſpecus intimos, qui ab initio finem vſq; mori didicerũt, aſſueuerúntq; vſq; ad ſenectutem ab incunabulis. at meditatores, inter extremos medij, ſũsq; déq; per ſcalã ferũtur, aut meliore fato ſubducti, aut reiecti cõtrario, donec huius cõtentionis digladiationisq; præſes Deus parti potiori addicat præmiũ, in totum profligata deteriore. Eſt & alterius cuiuſdã rei ſimilitudo hoc ſomniũ, non prætereũdæ ſilentio. Res humanæ habẽt naturalẽ quodãmodo ſcalæ imaginẽ, propter curſum inæqualem, inconſtantémq;. vna enim (vt ille ait) dies aliunde faſtigio detrahit, alium tollit in altũ, cùm nihil in eodẽ ſtatu apud nos perpetuò maneat, ſed cuncta variis omnifariſq; mutentur viciſſitudinibus. An nõ ex plebeiis principes, plebeij fiũt ex principibus: pauperes è diuitibus, è pauperibus locupletiſsimi, honorati è contẽptis, ex obſcuris clariſsimi, mutatione pulcherrima? fieri poteſt vt is cui totus mundus eſt domicilij, apud te quoque habitans curam gerat ſuarũ ædium, eáſq; ſartas tectas ſemper tueatur. hæc eſt via rerum humanarum accliuis decliuiſque, incertis obnoxia caſibus, quorũ inæquabilitatem ipſum tempus veritatis amiciſsimũ non obſcuris argumẽtis indicat. Somnium autem oſtendit innixũ ſummæ ſcalæ principem angelorũ dominũ. Credendũ eſt enim ſicut in curru aurigã aut in naui gubernatorẽ, ita rebus omnibus ſuperſtare eum Qui eſt, corporibus, animabus, animantibus, mentibus, angelis, cunctis quæ terra vel aëre vel cælo cõtinentur naturis tum viſibilibus tum inuiſibilibus. totum enim ille mundum ex ſe pendentem regit. Cùm autem dicitur innixus ſcalę, nemo intelligat Deum laborare vt eam molẽ ſtabiliat: illud potius cogitet his verbis ſignificari, Deum eſſe robur firmitatémq; rerum, quibuſcunq; vult aſſignare ſtabilitatem perpetuam. tantiſper enim dum ab illo ſuſtentantur, inconcuſſæ manent atque integræ. illæ igitur cęleſti ſcalæ innixus ſic dormientem in ſomnis alloquitur. Ego ſum dominus Deus Abrahami patris tui, & Deus Iſaaci, no-

li timere.] Hoc oraculũ & visio fuit & cõfirmatio mediatricis animæ, q̃ eam docebat, omniũ rerum dominũ Deũmq; vtrunq; esse humano generi, cuius patres auósq; adoptat, eorũ dominũ deũmq; se profitẽdo, vt eadẽ sit viri boni quæ mũdi totius sors & cõditio: quia scriptũ legimus, Dominus ipse sors eius est. Caue aũt putes temerè dici hic Abrahami dominũ deũmq;, Isaaci verò Deũ tantũmodo. Nam hic figura est suopte ingenio partæ absq; præceptoris opera sciẽtiæ: Abrahã autẽ ex præceptoribus cognitæ: & hic indigena fuit, ille peregrinus & aduena, ille eñ omissa externa barbaráq; lingua Chaldæorũ de siderali sciẽtia subtiliter differentiũ, vertit se ad rationali animali cõuenientẽ cultũ creatoris rerũ omniũ: cuiusmodi homini duarũ potentiarum opus est auxilio, principalis & beneficæ: vt & imperio legibúsq; domini sit obediens, & valde adiuuetur eius beneficentia. alter verò sola indiget gratia. nec eñ castigatione profecit in melius, innatã virtutẽ habens, sed iam inde ab initio propter accepta diuinitus dona perfectè bonus euaserat. cæterũ beneficæ potentiæ Deus nomẽ est, regiæ verò dominus, vtrũ igitur dicendum est antiquius? an dignũ haberi pura putáq; beneficentia? vtrum autẽ posterius? nónne quod ex dominio temperatur & ex gratia? quod intelligens mediator vt mihi videtur, precatur rem mirificam, vt ei dominus fiat in Deum. volebat enim non amplius timere vt principẽ, sed amanter honorare vt bene meritum. His atque huiusmodi cæteris sacræ scripturæ locis nónne decebat homines, qui modo integros habeant mentis oculos, illustratos perspicere quis sensus interius lateat, scrutariq; naturæ secreta potius quã in apertis dictis consistere? attamen etiamsi non cõuenientibus, animæ oculis aut non curauerimus aut nõ potuerimus cernere, ipse sacrorum antistes submonet, addens animũ ne desperemus donec nos introducat in penetralia, illatóq; lumine ostẽdat mysteria pulcherrima nunquã visa profanis hominibus. ita profectò decet facere. At vos animæ quotquot diuinũ amorẽ gustatis, tanquã ex alto somno excitatæ, discussa caligine properate ad mirificũ spectaculum, & tardam cunctationẽ deponite, vt consideretis quã multa spectatu auditúq; dignissima noster agonotheta ad vestram vtilitatẽ præparauerit: quandoquidẽ plurima ostẽdi possunt memorabilia, & in his vnũ illud quod paulò antè diximus. nã auum meditatoris, patrẽ vocat oraculũ: vero autẽ eius patri nõ addit hanc appellationem. ait enim: Ego sum dominus Deus Abrahã patris

patris tui. atqui auus hic fuit. & rursum, Deus Isaac, nec addit patris. hæc nónne digna quæstione sunt? maximè, inspiciamus igitur nõ negligẽter quid sibi velint. aiũt virtutẽ parari vel natura, vel meditatione, vel doctrina. ideo tres nostri generis autores sapiẽtes ciues describuntur, non eodẽ modo ad eundẽ finem contẽdisse. nam horũ antiquissimus Abrahã doctrina duce viæ ad virtutem ferẽtis vsus est, sicut alibi quoq; quoad fieri potuit ostendimus: medius verò Isaac natura, eadẽ magistra atq; discipula: tertius autẽ Iacob, meditatoriis exercitiis, quæ versantur in certaminũ laboribus, cùm igitur tribus modis acquiratur sapientia, extremi vniuntur maximè. nã doctrinæ progenies est meditatio. cæterũ natura cognata quidẽ vt radix omnium, sine certamine tamen sortita est præmium. Itaq; meritò Abraham qui per doctrinam profecit, pater Iacobi dicitur meditatione prouecti, vt nõ tam homo cum homine cõferatur, quàm vis audiendi ad discendũ paratissima, cùm vi meditãdi ad sentiendũ idonea. Attamen si hic meditator bene ad finẽ decurrat, & clarè cernat quæ prius per somniũ viderat, in meliorẽ notam transformatus, & appellatus Israel, id est, Deũ vidẽs pro Iacob supplantatore, nõ amplius ex patre Abraham docto cẽsebitur, sed ex bono Isaac naturali parẽte suo. hæc non mea cõmenta sunt, sed oracula inscripta sacris tabulis. Sublatis, inquit, Israel omnibus rebus suis venit ad Iuramenti puteũ, & immolauit victimam Deo sui patris Isaac. Intelligis iam nõ de mortalibus hominibus, sed de naturæ negotiis præsentẽ sermonẽ accipi? ecce enim idem modo Iacob ex patre Abrahã natus, modo Israël ex patre Isaac vocatur ob causam iam redditã. Ergo postquã dixit: Ego sum dominus Deus Abrahã patris tui, & Deus Isaac, subiungit, Noli timere: meritò. Quomodo enim posthac timere possumus cùm habeamus te pro clipeo depellente omnes metus & affectus alios, quẽ etiã exẽplares institutionis nostræ formas proposuisti in propatulo bene doctũ Abraham & bene natum Isaac: alterius enim magister, alterius pater nominari sustinuisti, illum in familiariũ, hunc in filiorũ, recipiẽs ordinem. Quaptopter etiam terram, virtutem inquam fertilissimam, in qua dormit meditator quiescens, eo quod sensibus dormiat, anima verò vigilet, daturũ ei se pollicetur, pacata ipsius quiete delectatus, ad quã non sine bello bellicisq; laboribus peruenerat, non armatus aut homines interimẽs (absit) sed aduersarios virtutis affectus debellãs & prosternens phalanges vitiorum, pro-

genies autem ſapiẽtiæ cum arena confertur, tum propter multitudinẽ incomprehenſibilẽ,tum quia marinas vndas litoralis arena obiecta repercutit, ſicut peccatorũ fluctus recta per verbum diuinũ inſtitutio.nã hoc iuxta dei promiſſum propagatur vſq; orbis terminos,& eos qui recipiũt illud facit totius mũdi hæredes,omniúmq; huius partiũ verſus orientẽ, occidentẽ, ſeptentriones,meridiẽ. Scriptũ eſt enim Dilatabitur ad mare,au ſtrum,ſeptentrionẽ,orientémq;.] eſt autẽ vir probus nõ ſuũ tantùm,verũ etiã publicũ bonũ omniũ, promptè ſuã opem offerẽs. Sicut enim ſol omnibus lucet habentibus oculos,ſic ſapiẽs omnibus quotquot ſunt rationẽ prædiți.In te,inquit, omnes tribus benedicẽtur.] Hoc oraculũ vel ſingulis cõuenit, vel cõplurib⁹. nã ſiue mea mens virtute perfectè purgata fuerit,etiã meæ terrenę trib⁹ ſimul purificãtur,videlicet ſenſus & corp⁹ eorũ cõceptaculum.ſiue quis in domo aut ciuitate aut regione aut gente prudẽtiæ amator exoriatur, neceſſe eſt domũ illã ciuitatémve gentémve mores ac vitã corrigere,ſicut enim odoramenta replent ſuaueolẽtia proximos:eodẽ modo vicini ſapiẽtis & contermini ex afflatu eius latiſsimè ſe diffundẽte meliores euadũt. cæterũ maximũ beneficiũ animæ certanti laborãtiq; contingit comes Deus omnipotẽs. Ecce,inquit,ego ſum tecũ.] Quid igitur nobis deeſt amplius,cùm te poſsideamus veras diuitias,ſeruantem in via ducente ad virtutẽ per omnes eius ſpecies ? non eſt enim ſimplex rationalis via tendẽs ad iuſtitiã & virtutes cęteras,ſed ſunt plurimæ,per quas cõmodè peruenitur ad ſapientiam.valde pulchrè autẽ dicitur & illud, Reducã te in terram hanc.Bonum enim fuiſſet rationem apud ſeipſam manere,nec ad ſenſus proficiſci:ſecundaria verò nauigatio eſt reuerti ad ſeipſam.Et fortaſſe de immortalitate animæ dogma hic ſubindicatur. relicto enim cæleſti loco, vt paulò antè dixi, in corpus quaſi peregrè profecta eſt.ei pater pollicetur,nõ ſemper ſe paſſurum illã teneri carcere,ſed miſericorditer ſoluturũ eius vincula,liberatámq; tutò deducturũ in verẽ patriã.nec prius deſiturum opitulari,quã effectus fidẽ promiſsionis approbauerit, Deo enim propriè conuenit,id quod omnino futurum eſt,prædicere.imò quod plus eſt,ab operibus ſermones eius non differunt. Excitata igitur experrectáq; ad eũ Qui eſt quærendũ animæ meditatoriã,primùm ſuſpicatur eum adeſſe inibi. ſuſpenſo deinde aliquantiſper aſſenſu, ob hæſitationẽ eius cogitationis in metũ incidit iam pœnitens. Experrectus,inquit, Iacob dixit:

Domin

Dominus eſt in loco hoc ego autẽ neſciebã.]Cui libenter dicerem:& præſtat ignorare,quàm in loco Deũ eſſe credere,qui circumquaq; cõplectitur omnia, meritò igitur timuit, & ſtupens dixit,Quã terribilis locus iſte.]Verè enim in phyſiologia difficilis eſt de loco tractatio,in qua quæritur vbi,& in vniuerſum an alicubi ſit Ens:aliis dicentibus quicquid eſt occupare locum aliquem,& aliis aliũ ei tribuentibus,vel intra mundũ, vel quẽdam vltra mundanũ.rurſum aliis cõtendentibus, nulli creaturæ illum increatũ ſimilẽ, ſed in tantum excellere, vt mentem quoq; omniũ velociſsimã, ipſius confeſsione poſt ſe relinquat interuallo longiſsimo,quamobrem exclamat cõfeſtim, nõ eſt quod putabam,non eſt in loco dominus. cõtinet enim non continetur,vt docet veritas.mũdus iſte quẽ videmus ſenſibilis, nihil aliud quã domus eſt Dei,vnius ex Entis veri Dei potentiis, qua bonus eſt.Mundũ nempe domum & veri cæli portam nominat.hoc quid ſit dicam.Mundũ intelligibilem illum qui decreto Dei cõſtat ex ideis,nõ licet nobis aliter percipere quã ex collatione ad hunc noſtrũ viſibilẽ ac ſenſibilem:quia nec aliam vllã rem incorporeã cogitare poſſumus,niſi occaſione ſumpta à corporibus,quieſcentiũ enim locus intelligitur,tẽpus verò mobiliũ,puncta autẽ lineæ ſuperficiésq;, & in vniuerſum fines,velut circũdati amictus extimi.eadẽ ratione cũ intelligibilis mũdi notitia cõtingat nobis per ſenſibilẽ, hic illius porta dicitur. nã ſicut ciuitatẽ viſuri per portã intrãt:ſic qui mundũ illũ inuiſibilẽ volunt cognoſcere, tanquã peregrini ſequũtur imaginationẽ huius viſibilis.At ille mũdus eſſentiæ tantũ intelligibilis abſq; cõſpectu cuiuſcũq; figuræ,ſolã ideã referens exẽplaris ad quod effictus eſt,ad clariſsimã illã ſpeciẽ vmbra carentẽ reuocabitur,ſubblatis & mœnib⁹ & portis omnibus,vt nõ per aliud ſpecterur ſed per ſeipſum.ineffabili ſpectaculo exerẽs pulchritudinẽ nũquã mutabilẽ.De his quoq; ſatis. Huiuſmodi ſomniũ eſt & illud alterũ de grege vario,qd⁹ ipſe qui vidit.experrectus narrat dicens:Angelus domini per viſionẽ inclamauit me: Iacobe.reſpõdi,q.d eſt?& ait: Leua oculos,& vide hircos arietésq; ſaliẽtes ſuper oues &capras,albos.varios,interſparſos cinericij coloris maculis.Vidi enim quæ facit Labã. Ego ſum ille Deus qui apparui tibi in loco Dei,vbi vnxiſti mihi lapidẽ,& votũ vouiſti:nũc ergo ſurge,& egredere de terra hac,& proficiſcere in terrã natalẽ,& ero tecũ.]Vides in ſacris literis diuinitus mitti ſomnia,nõ ſolũ per cauſam rerũ antiquiſsimã, ſed & per mini-

 ſtros

ſtros eius apparitorésq; angelos, qui diuinam felicémq; ſortẽ à ſummo parente acceperunt? cõſidera tamen & quod ſequitur. Sacer ſermo aliis vt rex facienda imperat, alios vt præceptor familiares diſcipulos vtiliter inſtituit: alios item tanquã cõſiliarius ſentẽtiis optimis inſtruit, nõ valẽtes ipſos ſibi cõſulere. rurſum cum aliis tanquã cum amicis fidenter amãtérq; ſecreta cõmunicat, quæ profanos audire nefas eſt. interdũ ſcitatur ex quibuſdã, ſicut ex Adamo illud, Vbi es? ad quod ꝓprie reſpõderi poterat, Nuſquam: eò quòd humanæ res omnes nunquã in eodẽ ſtatu maneãt, ſubinde mutãte ſe tum anima, tũ corpore, ac rebus extraneis. inſtabiles eñ ſunt cogitationes, cùm earũdem rerũ imaginationes nõ ſemper eaſdẽ, ſed interdũ contrarias cõcipiant. corpus quoq; pariter inſtabile, vt indicant mutationes ætatũ cõtinuæ ab infantia vſq; ſenectutẽ vltimã. nihilo ſtabiliores etiã res extraneæ, pendentes à fluctuãtis fortunæ arbitrio. Cæterum quãdo ſermo ille venit in amicorum cõſiſtorium, nõ prius incipit dicere quàm vnumquẽq; nominatim appellet, vt arrectis auribus attenti quietíq; audiãt oracula ad perpetuam memoriã: quoniam & aliubi dicitur, Sile & audi. ad hunc modũ è rubo Moſes vocatur. Vt vidit, inquit, eum accedere ad rẽ viſendam propius, vocauit eũ è rubo Deus, dicens: Moſes Moſes. qui reſpõdit, Quid eſt? Sic & Abrahã, quando Deo tentante pietatẽ eius, parans immolare dilectũ filium vnigenitũ, vetitus eſt genus illud per ſe doctũ, cognominatũ Iſaac, extinguere. ſic enim incipit narratio: ꝙ deus tẽtans eum dixit, Abrahã Abrahã, qui reſpondit, Ecce ego. tũ ille: Sume filium tuum vnigenitũ quem diligis Iſaac, & offer eum mihi in holocautoma. Iámq; victima erat altari impoſita, cùm reuocauit eũ angelus domini è cælo dicẽs: Abraham Abrahã. qui reſpõdit, Adſum. dixitq; ei, Ne extendas manum tuã ſuper puerũ, neq; facias illi quicquã. Ex hoc diuino ſodalitio vnus hic meditator, meritò & ipſe vt non poſtremus nominatim vocatur. Dixit, inquit. angelus ad me, Iacobe. Cui reſpõdi, quid eſt? Vocatus attẽdit diligẽter, vt viſa bene percipiat, ea ſunt orationũ, ceu pecorũ coitus & generatio. Leuatis, inquit, oculis vidi hircos arietésq; ſaliẽtes ſuper oues & capras. Hircus caprarũ gregis dux eſt, aries autẽ ouium. Hæc animalia duos ſermones perfectos ſignificant, quorũ alter purificat animam, & facit peccatis vacuã: alter eam nutrit, & replet bonis operibus. Tales ſunt in nobis duces gregum ſermones, greges autem vt oues capræq; quarum gerunt nomina, currentes

tes properantésq; ad iuſtitiam. Tunc igitur leuatis mentis oculis, quos prius clauſerat, vidit ſimiles hircis arietibúsq; perfectos ſermones, paratos ad minuẽdas iniquitates & augẽda officia. at quomodo? Dũ ſuper oues caprásq;, videlicet iuuenes adhuc tenerásq; animas, pubẽtes, & vigẽres ætate ſaliunt, nõ propter brutã voluptatẽ, ſed propter inuiſibilẽ genituram ſapientiũ dogmatum. fœcundũ enim eſt hoc connubiũ, nõ amplexus conciliãs corporũ, ſed bene natas animas iungens perfectis virtutibus. Salite igitur omnes recti ſermones, coite, ſeminate, & quancunq; animã videritis fœcundam fertilémq; virginem, ne ſinatis præteritã. inuitatã autem ad complexus initiate, reddítéq; grauidam. elegantẽ enim prolem pariet, maſculã, albã, variam, interſparſam cinericiis maculis. hæc verba quid ſignificent quærendũ eſt, Λιάλευκοι albi ſunt clariſsimi & manifeſtiſsimi, quòd Λιὰ ſæpe in cõpoſitione verborũ augeat rẽ, vt Λιάπλουν & Λιάσκιον, quę voces aliquid perſpicuũ inſignéq; ſignificant. proinde requiritur vt animæ ſacra genitura grauidæ primogeniti fœtus albi ſint, ſimiles non ſubluſtri colori, ſed ſplendido, quales per meridianam ſerenitatem fulgẽt ſolares radij. requiritur etiam varietas, non illa in lepræ impuræ morẽ multiformis ac multiplex, quæ propter ſententiæ inconſtantiã aſſimilatur vitæ huc illuc raptatæ incertis caſibus: ſed literis picturata ſigillisq; variis, effictis probè omnibus quorũ proprietates inter ſe tẽperaræ mixtæq; muſicã ſymphoniam cõficiant. quidam enim picturãdi artẽ adeò neglectã vilémq; exiſtimãt, vt eam ad textores relegẽt. ego verò etiã nomen eius admiror, præſertim quãdo terræ ſegmẽta, cæleſtes circulos, animalium ſtirpiúmq; differentias, & hunc mũdi multiformem cõtextum aſpicio. quæ admiratio cogit me credere, huius opificẽ mueniſſe artem variegãdi: atq; ita & inuentorẽ veneror, & inuentum eius honoro: operis verò ipſius ſpectaculo ſtupeo (quãuis quotam eius portionem vidi?) ex eo quod apparet, ſi tamen ſatis apparet, diligentem coniecturã ſperans me poſſe facere de cætero. Quin & amatorẽ ſapiẽtiæ miror ob eiuſdem artis ſtudium qui multa variáq; hinc inde collecta ſcit cõtexere. Sumẽs enim à puerili grãmatica hæc duo prima, ſcribẽdi legẽdíq; facultatem, à perfectiore poëmatum notitiam & antiquitatũ memoriam, ab arithmetica geometriáq; certitudinẽ in iudicio proportionũ ratiocinationúmq;, à muſica rithmos, metra cõcinna, colores, tonos, melos coniunctũ diſiunctũq;, à rhetorica inuentionem

tionem,elocutionē,ordinē,diſpoſitionē,memoriam,pronuntiationem,à philoſophia quicquid in his eſt prætermiſſum,& reliqua ex quibus cōſtat vita hominū,vnum opus floridiſsimū cōficit eruditionē variam,admiſcens ei opificē quoq; huius negotij,quē ſacra ſcriptura vocat Beſeleel, & interpretat In vmbra dei.hic enim rerū ſimulacra fabricat,exemplaria verò architectus,Moſes nomine,ideo ille tanquā vmbras delineat:hic verò nō vmbras facit, ſed naturas archetypas ſpeciēsq; & picturis ornat ſacraria.ille autē doctus ornator pictórq; loci ſapientiæ, monumētis ſacrarū literarum inſeritur.Hoc ipſum quoq; pulchrum opus Dei,variúmq;,mūdus videlicet,eadē arte ſapiēter abſolutū eſt.Et nō mirabimur picturā vt magnā ſcientiā, cui⁹ ſacratū opus extat factū ratione ſapientiſsima,terra cælóq; tot ſimulacra continēs, vnde meditatori variarum cogitationum materia.poſt albos em̄ mox vidit varios,eruditionis notis inſignitos.tertij ſunt aſperſi cinericij.hos tamen quis ſanus nō diceret varios?verùm hic nō tam de differentiis pecorū agitur,q̄ de via ducente ad virtutē,vult enim propheta in hac incedentē aſpergi aqua & cinere:quia terrā aqua maceratā proditum eſt formatā eſſe nō hominis fictore in corpus hoc noſtrum,nō manu factum opus,ſed naturale.eſt ergo principiū inuiſibilis ſapientiæ,nō obliuiſci ſuiipſius,& habere ſemper præoculis ſuas origines.Sic em̄ ſuperbia,vitiū cū primis exoſum Deo, poteſt elui.Quis enim cogitās ſe aquam & cinerē iam indè à creationis ſuæ primordiis,inflabitur:& criſtas tollet pet arrogātiam? ideo ſacrificaturos etiā ad hunc modū aſpergi legislator iubet neminem cenſens dignū his muniis qui ſibi nō ſit natus anteà, & ignoret vilitatem hominis,quam ex elementis è quibus cōſtat,coniectando intellexiſſe debuerat.Hæc inſignia album,varium,ſparſum cinericium,quantum ad Meditatorem attinet, qui nōdum perfectus ea vidit,imperfecta ſunt:quātum autem ad virū perfectum.& ipſa perfecta videntur:Cōſideremus quomodo.Principem ſacerdotū,quoties ritè immolaturus præſcriptas victimas accedit ad altare,ante omia cinere & aqua luſtrari ſacra lex iubet,vt in ſui memoriā redeat:nam & ille ſapiens Abrahā ſupplicaturus terrā ſe ait eſſe ac cinerē: deinde talarē ſtolam indui,& ornatū pectoralem variū.cæleſtium ſiderū quādam imaginē.Duo enim Dei tēpla eſſe vidētur alterū hic mundus,cuius ſacerdotiū eſt penes Dei ſermonē primogenitū:alterum anima rationalis,cuius ſacerdos eſt ille verus homo: cui⁹

homin

hominis imago ſenſibilis eſt pōtifex,qui patrio ritu vota & ſacra facit.huic præceptū eſt vt iam dictā ſtolā induat referētem cæli ſimilitudinē:vt & mundus vnà cum ſacerdote operetur, & homo cum hac vniuerſitate.atq; ita duarū ſpecierū typi declarantur,ſparſæ & variæ:iam tertiā perfectiſsimàmq;, quæ alba nominatur,explanabimus.quando hic ipſe pōtifex intrat intima ſacraria,variam illam veſtem exuit,ſumens aliā lineam,factam è byſſo puriſsima.hæc ſignificat firmitatē ſplendidiſsimi luminis.nā hoc telæ genus difficile rumpitur, nec fit ex vlla re mortali,& cū bene purgatur candorē habet eximiū.per quæ illud ſubindicatur,q̄ ex his qui ſedulò puréq; colunt illud Ens nemo eſt qui non primū firmavtatur ſentētia,cōtemptis humanis negotiis,quæ illectos lædunt & reddūt infirmiores: deinde immortalitatē cupiat, irritis figmētis cæcorū hominū poſtremò illuſtretur veritatis ſplendore puriſsimo nullā poſthac admiſſurus falſam opinionē pertinentē ad tenebras.Hactenus de magno pōtifice inſignito tribus dictis ſignaculis, albo, vario, ſparſo cinericio.at ille rerū humanarū adminiſtrationis cupidus,nomine Ioſeph,extremas notas,vt apparet,nō affectat, ſed ſolam mediam variā.narratur enim habuiſſe tunicā variā, nec aſperſus ſacris luſtralibus,vnde agnoſcere poterat ſe lutū factū ex aqua & cinere.nec virtutis veſtem adeptus candidiſsimam: amictus tantū textura ciuiliū rerum varia, cui minimū quiddam de veritate inſpergitur.maxima verò ex parte cōſtat è nēdaciis ratione fucatis,perſuaſibilibus, & præferētibus quādam veritatis ſpeciē:vnde origo ſophiſtarū Aegyptiorum omnium, vt ſunt augures,ventriloqui,prodigiorū procuratores,aduerſarij graues & præſtigiatores maximi,quorū inſidioſas artes difficilè habetur euadere.ideo tunicā hāc Moſes inducit naturaliter infectā ſanguine:quoniā tota vita remp. adminiſtrātis cōtaminatur, dum bellū aut infertur propulſatur,infeſtātibus ſubinde aliis atq; aliis improuiſis caſibus:ſcrutare quēlibet gratioſum apud populū.cui bene ſuccedūt negotia.caue te miratores eius decipiāt,iuuenes multos morbos,multas peſtes in eo latere,huc illuc obto collo trahentes eius animam inuiſibiliter licet reluctantem ne opprimatur,vel offenſa tandē plebeia multitudine,vel alicui⁹ potērioris inſidiis.huc accedit inuidia grauis inimica & vix ſuperabilis omnes quæ vocantur felicitates impetere ſolita,quā euitare nō eſt facile. quid eſt ergo cur nobis placeamus adminiſtratione reipu.tanquā veſte verſicolori,

decepti

decepti eius externa specie.nec animaduertētes latentē in insidiis periculosam turpitudinē:quin potius exuta ista tunica florida sacrā illā vestē induimus intertextam variis virtutibus:sic enim insidias euademus,quas nobis struit inertia,insciti a, ineruditio,Labanis sodalitiū.postquā enim nos purificatos lustrationibus sanctitatē inducentibus sacer ille sermo veris ornauit philosophiæ rationibus:adiūctósq; ꝓbatis insignes ac illustres reddidit,incusamur à malicios is morib⁹ modò dicta bona infestantibus.ait enim:Vidi quæ tibi Labā facit?nimirum cōtraria meis munerib⁹,petēs te impuris,improbatis, clāclurariisq; artibus.sed nō est timēdū freto diuina ope,quapropter dicit,Ego sum ille Deus quē in loco Dei vidisti.]Egregia laus animæ,dignā habitā esse quæ Deū videat & audiat. Hic locus nō est cursim prætereūdus,sed diligēter examinādus, an duo dij sint.Legit em̄,Ego sum illeDeus q tibi apparui,nō in loco meo,sed in loco Dei,quasi alterius.quid igit dicendū?Re vera Deus vn⁹ est. abusiuè autē plures:ideo sacra scriptura nunc illū verū per articulū indicat,dicēs:Ego sum ille Deus.cæterū abusiuè dictū sine articulo enuntiat,qui apparui tibi in loco Dei, nihil adiūgens ad Dei vocabulū.vocat autē Deū nunc antiquissimū sermonem suū,nō superstitiosè de nominibus solicitus,sed vnū spectās finē propositū.nam & alibi cōsiderans an sit aliquod Entis nomē,satis didici nullū esse proprium:& quodcūq; dicatur dici abusiuè.nō potest enim dici aliud quā solū Ens,attestatur mihi oraculū illud percōtanti de nomine redditū,Ego sum ille Ens: vt cū homo nō possit cogitare niū quæ nō adsunt Deo, saltē cū esse credat,hunc cum animabus corpore carētibus dicatis ipsius ministerio tanquam amicū colloqui videtur probabile: cæterū cùm degentibus in corpore,per speciem angelorū, natura nihil mutata interim,quādoquidē est immutabilis:animabus tantū per visionē,cōcipientibus formā imaginariā,& verā speciē se videre putātibus.est enim decantatū priscorū fabulis, numē humana specie ciuitates obire, obseruādo quid in eis cōtra ius & fas fiat,id vt verū nō sit,tamen fortasse vulgatū fuit vtiliter.at scriptura,semper sanctè reuerētérq; de Ente loqui solita, nihilominus stultorū hominū vitā erudire cupiens, homini quidē cū assimilat,sed nō personis particularibus.ideo manus pedes,os, vocē,irā furorémq;,& vindictā etiā, introitus exitúsq;, sursum deorsum & quaqua versum motus ei tribuit hac parte nō verborum veritatē respiciens, sed vtilitatē discētium:nimirū quia

nota

nota est quorundā naturæ obtusitas,vt omnino nō possint Deū cogitare sine corpore,quos non est possibile ad officiū reuocari modo alio,niū audiāt Deum more humano ire atq; redire, descendere ascēderéq;,vociferari& indignari propter peccata hominum,interdū etiā inclementer irasci & implacabiliter. imò etiā tela gladiósq; &instrumēta vltionis alia cōtra sceleratos ei parata esse.Bonū certè fuerit,si vel talibus minis inrētatis ad sanam mentem redeant.vix enim aliā viā præter has duas vllus legislator ingreditur:quarū vna vergēs ad veritatem docet,non esse Deū sicut hominē:altera tardioribus se accōmodans ait:Castigabit te dominus Deus sicut homo castigat suum filiū. quid igitur mirū est eum adsimilari angelis,quādo propter egentiū vtilitatem non refugit similitudinem hominum, sicut quando dicit, Ego sum ille Deus qui apparui tibi in loco Dei. quod sic intelligendū est,eū tenuisse locū angeli vt tunc videbatur salua sua natura, vt prodesset nondum valēti verum Deum cernere. nam quemadmodum radios solis repercussos vident etiam qui non possunt ipsum obtueri, & in lunaribus radiis, sicut in ipsa conspicitur mutatio: sic imago Dei sermo ipsius nuntius, tanquā ipse intelligitur.Viden' Agar, hoc est liberalē eruditionē angelo dicentē,Tu es ille Deus qui respexit me?non erat enim idonea videre illū antiquissimū rerū autorē, mulier Aegyptij generis.at nūc mens incipiēs proficere,omniū potentiarū regē imaginatur.ideo dicit ipse:Ego sum dominus Deus, cuius imaginem tanquā me prius vidisti, & lapidē mihi inscriptū dedicasti. quæ inscriptio docet quòd solus ego sto, & omniū rerum naturā statuo,perturbatione cōfusionéq; in ordinē ornatúmq; reducta, suffultis rebus omnibus,vt firmo nitantur fundamēto & solido,potenti meo sermone videlicet,qui mihi est vicarius. nam lapidea columna tria significat, statū, dedicationē, inscriptionē:de statu inscriptionéq; diximus, supereſt vt explicemus dedicationē.nā cælū & mundus dedicantur suo creatori:& animæ quotquot ciues mundi charæ Deo sunt, seipsas consecrant, nullo distractæ mortaliū terum desiderio.cōsecratæ autem per totam vitam indefessæ vacāt bonis operibus. Stultè porrò facit qui non seipsum sed aram Deo dicat,putās esse in rebus creatis quiequā stabile,aut dignū titulo, vel tale vt nō etiā inscriptum mox aboleri debeat,vituperabile magis quàm laudabile. ideo clarè in sacris literis præcipitur,Non statues tibiipsi statuā.nihil enim humanum verè stat,etiamsi crepuerint qui reclamāt

ment

mentientes,putát em̃ se nõ tantũ stare firmiter,verũ etiam esse dignos honoribus ac titulis,obliti eius qui solus vere stat & solus honorari debet.deflectẽtes em̃ eos & auersos à via virtutis magis etiá in errorẽ sensus inducit,ceu cognata vxor eorũ,& cogit in sirtes & breuia:vt anima tanquã nauis defixa hæreat more statuæ.Nam & Loti vxorẽ postquã respexit,scriptura narrat versam in salis statuã:& meritò.Quia si quis in anteriora visu auditúq; digna nõ prospicit, hoc est in virtutes & earũ opera, malens à tergo relicta respicere,vanã gloriam,cæcas diuitias, insensatã corpulẽtiam,demẽtem formositatẽ, & id genus alia cõsectando,stabit inanima statua tabescétq; paulatim.Sal enim est res parum solida.Rectissimè igitur meditator exercitatione cõtinua doctus,creaturã suapte natura esse mobilẽ,creatorẽ immobilẽ,ponit deo columnã lapideã,& inungit. Dicitur em̃: Vnxisti mihi colonã lapideam.Caue autem putes vnctum oleo lapidem,sed intelligetorũ de Deo stante in anima, id quod incredibiliter eam vngit,cõfirmátq;,addendo mẽti robur insuperabile.est enim certaminũ exercitiorúmq; cupidus quisquis se honestis studiis dedidit.itaq; meritò q germanã medicinę'artẽ aliptices excoluit,omnes ad virtutẽ pietatémq; pertinẽtes sermones inungẽs cõponénsq;,arã deo dicauit pulcherrimã & firmissimã.ideo post dedicatã columnã lapideã ait se votũ vouere.Votũ autẽ intelligitur propriè deuotio,qñ quis nõ sua tantũ, sed etiã seipsum eorũ dñm,Deo donũ dedicat.Sãctus est,inquit qui alit comã capitis.qui votũ fecit.Quòd si sanctus,vtiq, dedicatus,nihil profanũ posthac attrectaturus. Adstipulatur mihi Anna prophetissa & prophetæ genitrix,cuius nomẽ interpretatur gratia.Ait enim se dedicare sacris Samuelẽ,non tam hominem,q̃ vitæ genus afflatũ diuinitus,& extra se ratũ numine.Samuel aũt intepretatur ordinatus Deo. Ergo qd insanis anima & in vanũ laboras,quin ad Meditatorẽ accedis,sumptis armis quib' affectus arceas & luctãdo superes? Sic enim breui disces præesse gregibus,non ignobilis bruti maléq; pasti pecoris,sed probati rationalis & pulcherrimi:quorũ magistra si fueris,mi serũ hominũ genus miseraberis.indefinẽter ad diuinũ cultum hortãdo,Deũ quoq; incessanter laudabis,sacros hymnos inscribẽs tabulis,vt nõ solũ expeditis verbis sed & carminib' musicis virtutes eius celebres.sic em̃ poteris & in paternã domũ restitui postliminio,finitis lõgis durisq; pegrinationis laboribus.

Finis prioris Tomi.

IN PHILONIS IVD.
OPERA, RERVM ATQVE *verborum Index copiosissimus.*

Aaron 346.358.
Aaron Mosi frater 347
Aaron frater Mosis, id est, eloquentia philosophiæ, vel sermo mentis 143.157
Aaron Mosi manus imponit, eúmque ad pugnam aptum reddit. 143
Aaronis cum Magis cõtentio. 347
Abel pastor pecorum 116
Abel cur pastor fuisse dicatur 121
Abel adipes cur vnà cum primitiis offerat 136
Abel contemplationi, non etiã eloquẽtiæ deditus, à Caimo sophista trucidatur 142
Abel interemptus viuit 145
Abelis natiuitas 117
Abelis & Caimi fratrũ diuersa studia ibid.
Abelis & Caimi sacrificia 115
Abelis sacrificiũ cur Deo gratum 121
Abelis sacrificiũ cur Deo gratissimum 142
Abelis vita felicissima 145
Abelis clamor ad Deum ibid.
Abelis typus 345
Abiud 358
Abimelecchi typus 209
Abraham 313
Abrahã verus Dei amicus 246
Abrahã in pace nutritus 449
Abrahã pietatis atq; pacis cultor sanctissimus 329
Abraham fuit nõ minimus ex prophetis 445
Abraham plantat agrum ad puteum & nomen domini inuocat 197
Abrahã à Deo benedicitur 343
Abraham in patriam reuocatur 339
Abraham fœderatos profligat 282
Abrahã forti animo atq; indubitata spe contra rationem Deo credidit 334
Abraham largissimè à Deo benedictus 86
Abraham ab angelis admonitus periculum effugit 317
Abraham, filium Isaac Deo cur & quomodo obtulerit 256
Abraham quã ob causam filiũ mactare statuerit 325.326
Abraham cur procul à patria à Deo migrare iussus 67
Abraham ad quos patres ire à domino iussus 447.448

Abraham è Chaldæorũ terra demigrans habitauit Charran 359
Abrahã cur Abrá vocatus 225
Abraham quandiu in Chaldeorum terra hæsit,cęleſtis fuit homo ibid.
Abraham in Charris cur diu habitare nequiuerit ibid.
Abrahã cur redire dicatur à cõciſioneChologomodor & regũ cum eo fœderatorũ 213
Abraham ſuos relinquẽs quid ſignificet 162
Abrahã cur breuioris æui quã vllus maiorum ſuorum 241
Abrahami geaus 247
Abrahami nomen vnde ſumptum 255
Abrahami educatio 503
Abrahami virtutes & felicitas 246
Abrahami in Deum peculiaris pietas 324.325.326.327
Abrahami fides 91.425
Abrahami diuitiæ 328.333
Abrahami manſuetudo 328
Abrah.in bello res geſtæ 443
Abrahami & Sarræ ſanctiſsimum coniugium 315
Abrahami de hoſtibus ſuis victoria &gratiarum actio ad Deum 223
Abrahami ſemen inquilinum in aliena terra 448
Abrahami ſemen cur à Deo benedictum 241
Abrahami de cognatione in terram alienam migratio 336.448
Abrahami in Charrenſem regionem ex Chaldæa profectio 312.313
Abrahami pro Sodomitis precationes 380
Abrahami progenies à Deo benedicta 425
Abrahami typus 95.310
Abrahamo cur Deus non fuerit conſpicuus cùm in Chaldæa verſaretur 313
Abrah.veteres promiſsiones à Deo ſæpius cõfirmatæ 426
Abram 313
Abram Deo filium offert ſacrificio 324
Abram cur Abraham appellatus 313
Abyſſum quid 6
Adamus primus homo cur ex terræ limo à Deo formatus 27
Adamus primus homo fuit omnium formoſiſsimus 28
Adamus ex puriſsima & peculiari induſtria à Deo præparata terra formatus ibid.
Adamus ſanctitate pietatéque poſthabita ad calliditatem vergẽs ex paradiſo eiicit 31
Adamus qua ratione in paradiſum à Deo collocatus 50
Adamus cùm omnibus rebus nomina impoſuerit,ſibi cur impoſuerit nullum 50
Adamus cur trãſgreſsionis culpam in Euam reiiciat 62
Adamus cur poſt lapſum nudus fuiſſe ſcribatur ibid.
Adamus fugiens Dei conſpectum,

ctum,quò aufugerit 62
Adamus à Dei conſpectu aufugiens,ad ſeipſum fugit 58
Adamus poſt lapſum fugiens, cur ſolus à Deo vocatus 61
Adami etymologia 50
Adami cæleſtis & terrena imago ibidem
Adami ante lapſum conditio 40
Adami excellentia atq; poteſtas ante lapſum 29
Adami lapſus ibidem
Adami lapſus quàm grauiter à Deo punitus 51
Adami filiorum diſperſo 374
Adamo qualis anima à Deo primum inſpirata 27
Adeps, renes & fibra iecoris Deo ſacrificia accepta 136
Admonitionibus diuinis obſtrepentes, gladio vltionis peribunt 277
Adoleſcentia 22
Adulationis deteſtatio 350
Adulatoris deſcriptio 201
Adulatorum impoſturæ 451
Adulterij pœna 458.459
Aegyptus corporis noſtri ſignum 143
Aegypti fertilitas 315.411
Aegypti imperium ampliſsimum 468
Aegypti perampla magnificáque potentia 276
Aegypti præfecturæ 363
Aegypti typus 288
Aegypti rex ob libidinem grauiter à deo punitus 315
ex Aegypto cur popul' in Chanaæam ductus 377
Aegyptij natura iactabundi & ſuperbi 173
Aegyptij dum per medias marinas vndas fugerunt, cur excuſsi dicantur 187
Aegyptiorum idolatria 482
Aegyptiorum gens amantiſsima corporis ſub aquam fugere cur introducatur 287
Aegyptiorum ſophiſtæ vnde orti 511
Aegyptiorum in honorandis hoſpitibus mos 476
Aelim 412
Aequalitas mater iuſtitiæ 203
Aequalitas iuſtitiæ mater & nutrix 203
Aequalitas in omnibus ſeruanda 171.172
Aequinoctia 24
Aequinoctia cur fiant menſe ſeptimo 24
Aër omnibus terreſtribus & aquatilibus animalibus cauſa vitæ 249
Aëris natura 496
Aëris in mundi creatione locus 6
Aetates hominis iuxta Hippocratem & Solonem ſeptem 22
Aetatum omnium ratio pulchro carmine à Solone deſcripta 21
Aethiopia 46
Affectio fœmineus animæ fœtus 131
Afflictionis vtilitas 388.389
Affectiones ad virtutem tendentib

dentibus relinquendæ 142
Affectiones naturaliter fœminæ ibid.
Affectus in homine ſpinis ſimiles 94
Affectus quatuor moleſtiſſimi, timor, dolor, tremor & gemitus 156
Affectus quibus artibus vincendi 179
Affectuum irritamenta 76
Affectuum in homine dominationes potentiſsimæ 447
Affectuũ frenandorũ ratio 121
Agar 369
Agar à Sarra affligitur 389
Agar encyclopediæ comparatur 370
Agar diſciplinæ indifferentis typus 96
Agar tres ob cauſas ab heræ facie aufugit 389
Agar fugiens Sarram venit ad fontem Sur ibid.
Agar à Sarra Abrahamo conceditur 367
Agar à Sarra Abrahamo in terra Chanaam copulatur 375
Agar apud fontem inuẽta cur aquam non hauſerit 414
Agens viciſsim patitur 145
Agricola artifex eſt 155
Agricola ſpiritualis bonus & malus ibid.
Agricola non niſi peritus 166
Agricola ſcrobem parãs plantæ in theſaurum incidit 267
Agricolæ boni officium 154. 166
Agricolæ & operarij terræ differentia 154
Agricultura ars ibid.
Agricultura & facultas operaria differunt 166
Agricultura anima ſpiritualis 167
Agriculturæ ſtudium à Deo hominibus commendatum 199.200
Alexandri magni dictum 105
Alexandrinis adulationis vitium innatum 488
Altaris typus 272
Amalech 373
Amalechi typus 84
Amaritudinis locus 387
Amator ſui Caim Abelem, id eſt opinionem piam interficit 150
Amatoris proprietates 236
Ambitionis deteſtatio 457
Amicitia fucata 201
Amicitiæ ſymbolum 476
Amicus non temerè oſtendendus 259
Amonitarum typus 66
Amorrhæi 451
Amorrhæi populi 91
Amorrhæorum peccata 451
Amram accipit vxorem de filiabus Leui 383
Angeli quid 116
Angeli boni ac mali 249. 250
Angeli propter diuinum miniſteriũ ſancti appellãdi ibi.
Angelorum felicitas 251
Angelorum miniſteria 290
Angelorum officia 250

Angelorum bonorum habitationes 300
Angelorum malorum munus atque officium 250
Angelorum in diuerſa corpora emigrationes ibid.
Anima hominis tripartita 281
Anima pura Dei domus ſacroſancta 501
Anima rationalis Dei templũ 510
Anima tabernaculum dicitur, in qua Sarra, id eſt, virtus habitat 146
Anima cohabitans cum prudentia diuinis alimentis nutritur 77
Anima quomodo aſſuefacienda ne malis imaginationibus decipiatur 128
Anima maſculo prægnans, id eſt, iuſto propoſito, lætiſsima redditur 156
Anima quibus rebus illuſtretur 256
Anima ſuam ipſius migrationem ignorat 116
Anima vidua, & adultera 161
Anima irrationalis in ſeptem partes diuiditur 164
Anima mali & boni circa quæ occupentur 168
Anima repurgata à vitiis Dei domus eſt 247
Anima ſapiẽtis cælũ habet patriam, in terra peregrinatur. 173
Anima equo, equiti & inſeſſori ſimilis eſt ibidem
Anima à Deo paſta, eóq; contenta, nullius præterea indiget 172
Anima tanquam nauis ab affectibus in profundum Aegypti, id eſt, corporis mergitur 176
Anima victrix hymnum canit Deo 175
Anima verus virtutũ omnium paradiſus 193
Anima honeſtè verſata ſapientiam quidem, ſed non illius autorem cognoſcit 142
Anima quæ virtutis amicum dogma tollit, virtuti eſt mortua 145
Anima athletæ à philoſophi anima quantum differat 64
Anima ex coniunctis rebus agendo patitur 145
in Anima omnes rerũ formæ continentur potentia 52
Animæ eſſentia 150
Animæ ſpecies duæ 286
Animæ partes atque potentiæ 72
Animæ baſis 501
Animæ officium 237
Animæ feſta 386
Animæ motus 489
Animæ alimentum 51.81.155. 406
Animæ potentiæ 123.125
Animæ vires ibidem
Animæ oculi 384
Animæ deliciæ 193
Animæ equitatus 176
Animæ ſatellites 281
Animæ luxurientis familiares 236

Animæ instrumenta familiaritatem cum virtute & deo ferre non possunt 119
Animæ bonæ ac malæ 249
Animæ partes brutæ pecoribus assimilantur 168
Animæ lac sunt Mufices rudimenta:cibus solidior,virtutes 166
Animæ partus& locus pariendi 131
Animæ motus diuersũ in diuersis corporibus 233
Animæ respub.quomodo optimè regatur & contrà 171
Animæ maximum bonũ de potentia dei non dubitare 199
Animæ rationalis cum irrationali pugna 137
Animæ ps muta & vocalis 152
Animæ agricultura quid profiteatur 166
Animæ bonæ modi 177
Animæ potentiæ extinguuntur destitutæ oportunitatibus 244
Animæ morbi pernicioſiſsimi 276
Animæ mors 52.403
Animæ mors, à virtute excludi 149
Animæ immortalitas 506
Animarum differentiæ 64
Animarum incorporearum in aëre sacer chorus 300
Animarum figuræ cur visu nõ assequantur 249
Animarum corpore carẽtium domicilium 500.501
Animal noſtrum cur & quomodo rationis excutiat frenos 169
Anos 169
Animalia irrationabilia 110
Animalia nobis à natura data 169
Animalia pura & impura 183
Animalia reptilia quatenus à deo ad esum interdicta 344
Animalia ruminantia cur lege prohibita 183
Animalia omnia hominẽ tanquam serui dominũ reuerẽtur & imperata faciunt 17
Animalia munda de quovis genere septena cur in arcã ducantur 164
Animalium omnium conceptio & generatio 13
Animaliũ diuersorũ creatio 12
Animalium diuisio 300
Animaliũ diuersæ species 431
Animalium diuersorum proprietates 497
Animalium differentiæ 189. 190.501
Animalium diuersa nutrimenta 501
Animaliũ omniũ eadẽ vox 29
Animalium capita cur Deus à terra paululum retraxerit 190.191
Animalium brutorum duplex genus 120
Animalium diuisa vngula in scripturis quid designet 182
Animalium loca naturalia viuendi 161
Animalium omnium species cur in arcam Noë introductæ

ctę,in paradisum autem nequaquam 193
Aĩmi dolores grauissimi 447
Anna prophetissa 514
Annæ sterilitatis causæ & rationes 257
Annæ sanctissimæ fœminę typus 256
Anni secundum Mosis doctrinam initium 434
Annulorum mysterium 470
Aqua quale elementum 26
Aquæ incorporea in prima creatione essentia 5
Aquæ lustralis in sacrificiis vsus 510
Aser 348
Asinus laborem significat 132
Astrologia 312
Astrologię initia & vsus 19.11
Astronomia omnium scientiarum regina 373
Astronomia à Chaldæis inuenta 359
Asylorum institutio 400
Arbor scientiæ boni ac mali num fuerit in paradiso 51
Arbor vitæ quid 31.44
Arbor vitæ in medio paradisi cur locata 44
Arbores steriles & excindẽdæ, cui similes 166
Arborum prima creatio 44
Arborũ purgandarũ ratio 202
Aromatum cõpositiones 438
Aaron Mosem osculatur 420
Aaronis etymon 227
Aaroni atq; filiis cur vini vsus prohibitus ibid.
Arrogantiæ detestatio 122
Arrogantiæ remedia 509.510
Artis & scientiæ differẽtia 384
Artes contemplatiuæ & actiuæ 44
Artes suapte natura in profundo positæ 485
Artes non inuita Minerua tractandæ & discendæ 140
Artes liberales viã ad virtutis arcem solæ demõstrant 360
Artium inuentiones 509
Artium diuisiones 182
Artium delitiæ 376
Artium omnium fœtus 384
Artium liberaliũ studia quàm necessaria 216
Artium fines dissimiles 221
Artiũ fines inuestigabiles 198
Artium ideæ nõ pereunt, quãuis indiuiduorum artes intereant 149
Athletarum cibus proprius 52
Auaritiæ pestis 457
Auditus officium 380.416
Audita pro testimonio non dicenda 295
Aues ad hominis victum quæ prohibitæ 443
Auium prima creatio 13
Auium differentiæ 442
Aunan 357
Azimi subcineritij 123
Azymorum festum cur cum amaris lactucis agrestibus celebrandum 386

BAbyloniæ regnũ à Nebrode administratum 255
Babylonicæ turris ædificatio 289.290.291.292
Babylonicæ turris interpretatio

tio mystica 292. 293
Bæthuel 395
Bæthuel Rebeccæ pater ibid
Balaam 100. 298
Balaam sophista, vulgi inconstantis typus 148
Balaam terræ progenies 377
Balaam cur resistẽtem sibi angelum non viderit. ibid.
Balaam licet egregios hymnos fecerit, execratus tamẽ à scriptura dicitur 350
Balam Rachelis ancillam cur ante heram suam parere Deus voluerit 77
Bala 370
Balæ filij 270
Barad 415
Beneficentiæ diuinæ leges & limites 4
Beneficia in alium collata, autori maximè prosunt 145
Beneficium ab iniusto non accipiendum 158
Benignitas res est contemptibilis 171
Beseleel 509
Beseleel cur sursum à Deo vocatus 191
Beseel architectus eorum omnium quæ erant in taberna culo 68
à Beseleele cur tabernaculi vasa post Mosem sint delineata 60
Bibendi certamina 208
Binarij numeri vsus 266
Bitumen in Babylonicæ turris ædificatione quomodo in lutum mutatum 291
Bitumen ad Babyl. turris ædificationem, cur sumptũ 291
Blasphemiæ pœnæ 399
Bona vera & perfecta 138
Bona voluptariorum 162
Bonum quid reuerà appellandum 245
Bonus vir impudica & turpia non profert 158
Boni viri omnia possidẽt 197
Bonorum felicitas 144
Bonorum omnium tria tantũ genera 246
bonorũ omnium possessio solo labore comparatur 119
Brutorum genus duplex 120
Byssi prouentus 381. 511
C Addes 413. 415
Caddes puteus ibidem
Caim, possessio significat 142
Caim terræ operarius 168
Caim sterilem teram colit, timidus & morens 156
Caim terram operabitur, non erit agricola 154
Caim Deũ quasi nõ omnia cognoscẽtẽ fallere studet 147
Caim & Abelis pugna in quibus consistat 148
Caim Abelis nõ est custos 142
Caim sophismatib⁹ Abelẽ fratrem expugnare conatur 337
Caim cur de fructibus & non de primitiis Deo obtulerit sacrificium. 125
Caim coram Deo se absconde re conatur 163
Caim maledicitur 152. 153
Caim quomodo posit⁹ in signũ ne à quovis interficeret 165

Caim post

Caim post natum sibi filium ciuitatem condit 293
Caim idololatriæ speculũ 125
Caim à seipso occisus 144
Caim superstes animæ morte interiit 148
Caimi natiuitas 157
Caimi etymon 115
Caimi crimina 128
Caimi & Abelis sacrificia 115
Caimi sacrificiũ non ritè oblatum 181
Caimi sacrificium cur deo displicuerit 121
Caimi fratricidę mors nusquã in lege inuenitur 396. 397
Caimi occisor, septẽ mulctas, quomodo luat 164
Caimi typus 105
Caimum nõ quivis interficiet, sed sol⁹ virtutis amicus 164
Caij inexplebilis auaritia 239
Caij insana væcordia ibid
Calliditas voluntarius animæ morbus 121
Camelum cur scriptura inter animalia enumeret impura 181
Campus certaminis signũ 137
Candelabri sacri fabricatio 440
Canicies in sacris quid significet 127
Caprarũ in sacrificiis vsus 701
Caprorum in sacris vsus 707
Castrati cur à rebus diuinis separati 345
Castrorum militarium mysticus intellectus 222. 223
Carbunculi descriptio 49
Carbunculi significatio 48
Carbunculorum copia 45
Carcerum custodes homines crudelissimi 463
Carnis vocabulũ quàm latè in scriptura accipiatur 251
Carrensis ager 312
Cerebrum & cor quare deus sibi offerri noluerit 136
Ceremoniis non nimium inhærendum 140
Certamina sacra 179
Certatores eximij & absque æmulis 141. 142
Cessare à terra qd significet 156
Chaldęa regio fortunatissima 312
Chaldæi astrologiæ peritissimi 312. 490
Chaldim 426
Cham idem quod color 244
Cham quiescentis initij habet nomen ibidem
Cham motus ad peccatum, sic Chanaan ibidem
Cham cur fratrũ suorum seruus factus 244. 245
in Cham Noë filium cur alieni peccati culpa transferatur 245
Chamos 91
Chanaan idem quod commotio 244
Charra ciuitas 489. 490
Charran 261
Charran plena, pecudibus 364
Chebron vallis, corpus nostrũ significat 139
Cherubim 401. 402
Cherubim duo 434

per Cherubim & versatilē gladiū quid subindicet 98.99
Christus prorex & pastor dominici gregis 172
Cibus immoderatè sumptus multorū morborū causa 32
Cinerum in sacrificij vsus 510
Cisternæ 264
Ciuilis vitæ īstitutio 460.461
Ciuilis hominis officia 453
Ciuitas Dei sancta 292
Ciuitates refugij 399.401
Ciuitatum condendarum ratio 3
Clamor in castris pugnātium cuius rei typus 222.223
Coci & medici differentia 406 461
Cælum vnde dictum 188
Cælum cur quarto die à Deo creatum 8.9
Cælum ex qua materia à deo cretaum 5
Cælum totum volucre 467
Cæli forma 6
Cæli motus 248.290,291
Cæli motus contrarius 98
Cæli natura incomprehensibilis 486
Cæli homines 254.255
Cæleſtium orbium motus 98
Cogitationes mētis partus 157
Cognitio sui verum sapientiæ fundamentum. 509
Columbæ sacrificium 430
Columnæ lapideæ vnctio 513
Columnæ lapideæ significatio ibidem
Concupiscentia omnium affectionum molestissima 211
Concupiscentia cum tigride comparatur 46
Concupiscentia ex voluptatis amore qua ratione nascatur ibidem.
Concupiscentiæ vis 447
Concupiscentiæ pestis 223.281
Concupiscentiæ hostis temperantia 46
Confessio 48
Confessorij viri descriptio 49
Confusio linguarum quomodo facta 301
Confusio à separatione quid differat 302
Cōfusionis vocabulum in scripturis quàm latè accipiatur 302.303
Conscientiæ malæ stimulus 293
Consuetudo altera natura 463
Cōsuetudines mulieribus magis quā viris curæ sunt 217
Contemplatio virtutis semita 142
Contēplatio sine actione scientibus est inutilis 372
Continentia lasciuiæ tormentum grauissimum 316
Contumaciæ pestis 212
Cōuersatio malorum strenuè fugienda 190.191
Conuictus malorum nihil boni parit 463
Conuiuij sobrij descriptio 393
Coquorum princeps apud regem Aegypti veniam cur non meruerit 461
Cor & cerebrum nusquam in sacrificiis deo offerūtur 136
Corpus nostrum valli accomparatur 139
Corporis definitio 384
Corporis actiui dimensiones 20
Corporis incommoda à terrestribus causis prouenientia 153
Correptionis diuinæ vtilitas 388
Creaturæ principium dei bonitas 66
Creaturarum à rebus diuinis separatio 408
Crœsi Lydorum regis aduersa fortuna 468
Cupediariorum artes 238
Dynomyæ animalis descriptio 430
DAmascus 421
Dan, interpretatur iudicium: & vim animæ singula iudicantē significat 177
Danis serpēs equini nō humani cur admorsor calcanei 178
Danis serpēs fortitudinis imago ibidem
Decimarum institutio 378
Decem præceptorum dei breuis explicatio 434.435
Delectationis & tristitiæ idem subiectum 86
Denarius numerus deo famiiarissimus. 378
Denarius numerus totius sapientiæ compages 381
Denarij numeri apud Mosen dignitas 378
Denarij numeri perfectio 383
Desperatio rationis expertiū est 159
qui Despetat, non est homo ib.
Deus quid 296
Deus cùm nomen non habeat, cur humano generi suum nomen sit largitus 310
Deus beneficæ potentiæ nomē 503
Deus bonitatis nomen 65
Deus ob immensum diuinitatis atq; maiestatis splendorem, oculis humanis cerni non potest 165
Deus solus ens incomprehensibile 441
Deus vniuersitatis anima 50
Deus archetypus rationalis naturæ 150
Deus est, qui est; quia solus stat in essentia 162
Deus vir & pater vniuersorum 160.161
Deus pastor 161
Deus immutabilis 256.257
Deus omnis qualitatis expers. 41
Deus ingenitus, non opus habet creaturarum accidentitibus, quibus tamen interdū ob hominum stupiditatem describitur 263
Deus ꝑ cuiusq; portione moderatur suam gratiam 4
Deus satis à nemine colitur 54
Deus omnia continens in nullo omnino cōtinet loco 61
Deus omnium creaturarum singulus omnia nouit 68
Deus naturas bonas nulla certa de causa extollit 65

Deus solus idoneus est qui primum de seipso certo pronũtiet 87
Deus quibusnam gaudeat sacris 140
Deus vnus, sempiternus atque omnipotens 35
Deus cur hominum more irasci & castigare suos filios dicatur 162
Deus benignus cũ sit, etiã imperfectis sua dona largit 40
Deus quomodo omniũ rerum autor dicatur 181
Deus suo nos exẽplo ad virtutis ęmulationẽ prouocat 40
Deus purissimas tantũ mentes insensibiliter visitat 502
Deus cur se dicat Abr. dominũ esse, Isaaci verò Deum 503
Deus quibus oculis desuper omnia videat 295
Deus risus & boni gaudij autor 157
Deus in omnib⁹ operibus semper sui similis 199
Deus pura mente in primis colendus 494
Deus omnia videns non potest falli 495
Deus vnus tantùm, abusiuè autem dij plures 511
Deus bonorum tantummodo causa est, mali non 301
Deus qua ratione rerũ omniũ autor à Mose dicatur 266
Deus verbo qua ratione omnia condiderit 124
Deus vnicus est rex, dux & princeps à quo solo fas est administrari & dispensari vniuersa 300
Deus nequaquam iniustus 399
Deus non est causa peccati ibi.
Deus non iussũ tantùm sed nutu etiam operatur 2
Deus quibus rebus verè colendus 254
Deus creator mundi, pater, sapientia, per quam vniuersa condita, mater 146
Deus omnia cognoscens cur aliquando interroget 146
Deus sibiipse locus, & ipse seipso plenus, sibiq; sufficiens est 42
Deus rebus mortalibus libero homini apparet 162
Deus verus actiuus est, alij passiui 163
Deus non venditor sed donator rerum suarum 113
Deus solus vbique & nusquam est 295
Deus otiosus à gentilibus quibusdam fingitur 1.2
Deus misericordiam suam indignis etiam interdum largitur 265
Deus qua ratione iracũdus interdum dicatur 264
Deus omnibus potentiis excelsior 295
Deus quomodo ea quæ creauit viderit, bonáque cuncta iucauerit 340
Deus est vbiq; & omnia in omnibus 54
Deus omnia videt 146.147
Deus laudauit à se creata, cùm vidisset

vidisset omnia bona esse 433
Deus quatenus imperat tum bene tum malè facere potest, quatenus autem benefícus alterum solùm 199
Dei spiritus quid 250
Dei varia nomina 42.418
Dei nomen æternum 309
Dei imago quid 5
Dei epitheta 388
Dei essentia 263
Dei vestitus 402
Dei domus 337
Dei opera quàm perfecta 189
Dei bonitas bonorũ omnium mensura 123
Dei bona semper sunt absolutissima ibidem
Dei prouidentia rectorem animæ præficit 170.171
Dei verbo mundus quomodo creatus 4
Dei exercitus virtutes 175
Dei potentiain rebus ceratis potissimum metienda 1.2
Dei misericordiæ testimonia 265
Deus nullo nunquam affectu corrumpetur 262
Dei potentia & bonitas 99
Dei faciem nemo effugere potest 16
Dei sermones ab operibus nõ differunt 506
Dei opera sunt inscrutabilia 28
Dei opera adeò sunt perfecta, vt eorum fines semper sint aliorum principia 36
Dei dona quibus hominem ornat quã innumerabilia 225
Dei cognitio nihil non illustrat 216
Dei proprium officiũ est operari 36
Dei sola prouidentia mundus gubernatur 35
Dei cultor libertate sempiterna fruitur 134
Dei potentia ad legumlationem spectãs duplex est 134
Dei cognitio, felicitatis finis 151
Dei bonitas creaturæ omnis fui principium 66
Dei essentia pulcherrimè à Philolao expressa 20
Dei domus anima ab omnib⁹ vitiis purgata 247
Dei cognitio est finis & meta huius vitæ 272
Dei vox mera vnitas 266
Dei cultus cum pertinaci labore coniunctus 120
Dei erga humanum genus liberalitas 40.66.257.419
Dei cultorem quid deceat 117
Deum hymnis laudare debemus, instrumentis quoq; sensus & intellectus 175
Deum quomodo pœnituerit, quòd hominem fecisset 258
Deum colentes sibiipsis prosunt maximè 146
Dei filij qui reuerà dicant 269
de dei potentia non dubitare maximum est animæ bonũ 199
Dei misericordiæ argumenta 495

Dei verbum vim habet iusiurandi 335
De hæreticis in scripturis quid 195.196
Deo nihil magis propriũ quã bene facere 204
Deo cur Moses pedes, manus, introit⁹ & exitus fingat 263
Dei migratorij mot⁹ nomina reuerà nõ conueniunt 295
Deo cur scriptura diuersosaffectus ascribat cùm sit extra oẽs affect⁹ immutabilis 512
Deo humana non propriè attribuuntur,sed per abusum nominum 130
Deo inuisibili atque immutabili,cur scriptura interdum affectus tribuat 129
Deo seruire glorioſum omni tempore 111
à Deo castigari potius quàm deseri,optare debemus 160
à Deo deseri malorũ omnium horribilissimum ibid.
Dialectica soli cõtemplationi & ingenio acuẽdo dedita 167
Dialectices commoda ibid.
Dierum separatio quanta industria in creatione omniũ rerum à Deo obseruata 67
Dij fusiles à Mose interdicti 57
Diluuium. 413
Dina 366
Dionysij Corinth.tyranni infelicitas 468
Discendi amor in vera curiositate consistit 365
Discentium virtutes & vitia 375.366
ad Disciplinam veram aditus 138.139
Discipulorum officia 374 375. 416
Discipulorum virtutes 124
Diuinæ beneficentiæ leges & limites 4
Diuinarum admonitionũ contemptores gladio furoris dei puniuntur 277
Domus lepra infecta quomodo purganda 272
Domus cauitates luridæ vel rufæ,cur tollendæ 139
Dothaim 404
Dothaim quid 141
Draconis natura 177
Duodenari numeri perfectio 412

EBrietas num cadat in sapientem 205
Ebrietas sobriorum 229
Ebrietas insaturabilis 238
Ebrietatis nomẽ q̃ latè in scriptura sacra accipiatur 236
Ebrietatis vitium à bono viro fugiendum 208.209
Ebrietatis pœnæ grauissimæ 213.239
Ebrietatis detestatio 206.227
Edem 97
Edem paradisi locus 42
Edem 355
Edom terrenus 273.276
Educatio libera ꝓ ingeniorũ diuersitate moderanda 517
Educationis malæ detestatio 212
Elementa quatuor 486
Elementorum creatio 431

Eliez

Eliezer 422
Eliphas 373
Eloquentia quàm sit necessaria philosophiæ 143
Emor 366
Enoch 294.395
Enoch cur deo tantopere placuerit 305
Enos. 304
Enos filius Seth,interpretatur spes 159
Enos homo cur à Chaldæis dictus 304
Ephraim 242.363
Ephraim bonæ memoriæ atq; reminiscentiæ symbolum 242.371
Ephraim mysticè quid,significet 69
Eques quid ab insessore differat 173
Equitatus animæ qualis 176
Equorum vtilitas ibid.
Equorũ studiosus,viam Aegypti cur ingredi debeat ibid.
Equorum altor in principem ne eligatur,iubet lex 175
Eruditio mater virtutis 214
Eruditio rationis germanum & domesticum ornamentum 497
Erudirionis proprietas 228
Esau 374
Esau ab imprudentia nomen habet 117
Esau venator 445
Esau venator fortissimus cur hirsutus fuisse dicatur 53
Esau cur fratri cesserit iure primogenitorum. 242
Esau malitiæ sodalis 144
Esau cõtumax atq; insciius394
Esau Iacob fratri minat 144
Esau fratrem insectatur 392
Esau cur quercũ significet 374
Eschol 357
Esse & haberi differũt 162.163
Ethica 221
Ethicæ species ibid.
Eua 421
Eua ex Adamo à Deo cur formata 445
Eua qua ratione Adamo in paradiso copulata 31
Eua cur transgressionis culpam in serpentem reiecerit 63
Eua post lapsum dominum fugiens,cur non vnà cum Adamo à Deo vocata 61
Eua quomodo & quibus argumentis à serpẽte seducta dicatur 31.32
Euæ voluptas grauiter à Deo punita 34
Euæ conceptio 103
Euilat 47
Eunuchis interdictum ne ecclesiam ingrediantur 237
Euphrates fl. 45.49.452
Execrationis via ac ratio 71
Exercitatio medium est, non perfectio 147
Exilij pœna grauissima 311
Exodum cur Moses librum secundum inscripserit 237
Extendere manum quid 60

FAbula de vna eadémque omnium animaliam voce 279

Fama

Fama bona in omni vita vtiliſſima 347
Fames dira 155.471.315
Fames morborum omnium grauiſsimus 466
Febricitantes calorib⁹ cur diuexentur 244
Felicitas in cõgerie bonorum conſiſtit 138
Felicitas, id eſt virtutis perfectę in vita perfecta vſus 147
Felicitas eſt id, quod ex virtute percipimus ibidem
Felicitatis cauſa, animæ partium mutua cõciliatio 154
Felicitatis finis eſt iuxta naturam viuere 187.194
Felicitatis finis, creatoris cognitio 151
Felicitatem inuida ſequitur 453
Fermentum domino offerendum quid ſignificet 131
Fides ſolam certum atque firmum bonum 335
Fidei virtus & efficacia ibid.
cum Filio cõtumace quomodo ſecundum legem proceden dum 212
Filij dei qui propriè dicantur
Filij exoſi in ſcriptura qui dicantur 118
Filij hominũ in ſcripturis qui dicantur 296
Filij Iſraël ibidem
Filij terræ 195
Filiorum libera educatio 212
Filiorum erga parentes honor in quibus potiſsimum conſiſtat 51.52
Filios ſuos qui immolandos tradiderint 325
Filiis illegitimè natis cur ſacra interdicta 296
Finis optimi tres ſpecies 453
Firmamenti creatio 6
Flatus & ſpiritus quomodo differant 40
Flumina ſunt mammæ matris terræ, ad rerum cõſeruationem datæ 27
Fluuiorum terram omnem irrigantium neceſsitas 7
Fœneratores in dei populo nõ ſunt ferendi 496
Fons iudicij 413
Fons ſanctus ibidem
Fons vitæ ibidem
Fontium prima creatio 411
Fortitudo quid 46
Fortitudo eſt murus ac vallũ contra alia vitia 49
Fortitudo immortalitatẽ confert 178
Fortitudinis perpetuus cum voluptate conflictus 179
Fortitudinis veræ deſcriptio 499
Fortitudinis officium 45.46
Fortunæ in rebus humanis inconſtantia 226.227.468
Frugalitas inſatiabilis cupiditatis tormentum grauiſsimum 316
Frugalitas virtutis amica 252
Frugalitas omnibus hominibus quatenus à deo præcepta 51
Frugum inopia pœna eſt peccati 16

Furor

Furor maſculo ſimilis 174
Furti pœna grauiſsima 478
Gaudium, præſentis boni vſus 357
Gaudium perfectum expers morborum 132
Gaudium internum & verum quibúſve de rebus 159
Gaudium verum, ſapientiæ proles 157
Galaad 372
Galaad mons 55
Gedeon 294
Gedeon Phanuelius iurat contra rurrim ædificatam ibid.
Gemitus quid 88
Gemitus duplex ibidem
Generationis atque corruptionis neceſsitas 2
Geneſis cur primus Moſis liber intituletur 304.305
Genethliaca à Chaldæis inuenta 359
Genij 248.501
Genij boni ac mali 248
Geometria 111.167
Geon fl. 45.46
Gigantum fabula 254.278
Gladius vibratilis 96.98
Gladius verſatilis cur igne⁹ 99
Gloriæ vanitas 355
Gloriæ vanæ deteſtatio 457
Gomor menſura 379
Græcorum potentia à Macedonibus diminuta 276
Gratiæ deæ 340
Gratiæ diuinę non ſunt omnes homines participes 343
Gratitudinis cõmendatio 122
Gymnoſophiſtarum ritus & mores 325
Hæreditas dei quid 195
Hæreditatis mons ibid.
Hebræorum in honorandis hoſpitib, mos 476
Heraclíti de morte ſententia 53
Herbæ ſignific. variæ 94
Heroopolis 482
Hippocr. de ætatibus hominis ſententia 22
Hircorum in ſacris ſignificatio 508
Holocauſtom, myſterium 146
Homeri locus explicatus de gigantibus 278.279
Homo nomen excellentię 305
Homo cur definiatur animal rationale 159
Homo animal terrenũ eſt 161
Homo cæleſtis planta in terris 151
Homo nobiliſ. animal 488
Homo animal eſt reuerà aquaticum, aëriũ & cæleſte animal 30
Homo cur à Deo potiſsimùm formatus 257
Homo minor mundus 191
Homo cur ex terra à Deo formatus 27
Homo imago Dei ſeu effigies 150
Homo ad Dei ſimilitudinem quomodo creatus 13.397
Homo ad Dei imaginem qua ratione factus 441
Homo quibus mediis ad Dei imaginem factus 190.191
Homo quo artificio à Deo factus, quibúsque ornamẽtis

donatus 192
Homo in quem vsum à Deo factus ibid.
Homo non ad creaturæ alicuius, sed ad Dei tantùm imaginem quate factus 190
Homo qui fictus est differt ab eo quem fecit Deus 49
Homo cur postremo loco creatus 13.15.17
Homo princeps omnium 166
Homo omnium rerum in hoc mũdo rex à Deo ordinat⁹ 17
Homo cur rebus omnibus in hac vita prepositus 15.17
Homo liberam facultatem & sui iuris sententiam à Deo sortitus est 161
Homo ad rerum diuinarum contemplationem potissimùm à Deo formatus 15
Homo non minus quàm serpens in suis dentibus venenum circumfert 32
Homo solus inter cætera animalia peccati sponte admissis reus est 300
Homo bene sperans solus est homo 159
Homo intellectus est 166
Homo cũ area confertur 131
Homo iuxta mentẽ Dei verbo cognatus est diuinitatisque dam particula 29
Homo errantibus viam monstrãs, qs & cui cõueniat 140
Homo, hominis anima 150
Homo nil aliud quàm terra & cinis. 510
Hominis partus 37
Hominis fabrica cõstat ex numero septenario 24
Hominis compositio ex spiritu & sanguine 150
Hominis constitutio & compositio. 150.151
Hominis constitutio fermento similis 131
Hominis imago duplex 27
Hominis vera structura 251
Hominis terreni natura & ingenium 40
Hominis proprium quid 159
Hominis educatio atq; institutio 448
Hominis nobilitas 190.261
Hominis perfectio 50.307
Hominis radices in cælo 150
Hominis primi excellẽtia atq; potestas 30
Hominis ante lapsum Adæ cõditio 40
Hominis pars fœminina & masculina quæ 141.145
Hominis pars mascula & fœminina, Moses & Maria, Deo hymnum canunt 175
Hominis vera laus 229
Hominis ciuilis officia 453
Hominis ætates 449
Hominis fragilitas 510
Hominis vita plena cruciatibus 511
Homini soli caput cur deus ad cælum erexerit 151.190
Homines qui reuerà nominãdi 307
Homines cæli 254.255
Homines terreni ibidem
Hominum duplex genus 49
Hominum in voluptatem inquisitione diligentia 168
Hominũ genus cur post Noë filios adeò multiplicatũ 248
Hominibus boni ac mali scientia à Deo insita 262
Honor parentibus exhibitus liberis potissimùm prodest 145.146
Honor filiorum erga parentes in quibus potissimùm consistat 51.52
Honorare parentes quomodo debeamus 145
Homicidij pœna 396
Homicidæ non voluntarij ad solas ædituorum ciuitates cur confugerint 398
Homicidam voluntarium cur lex non mori modò pronuntier, sed morte mori 396
Hospitalitatis cõmendatio 317
Humida essentia terræ omnia parentis pars potissima 26
Humilitas affectata 355
Hyacinthus 381

IAcob discẽtis & profitientis nomen 220
Iacob 362
Iacob virtutis meditator 116
Iacob cur minor natu quàm Esau dicatur 242
Iacob à fratre Esau grauiter insectatur 392
Iacob hæres primogenituræ Esau quomodo dicatur 133
Iacob in sua precatione, nõ herilem à Deo potestatem petiit, sed paternam 395
Iacob à parẽtib⁹ ablegatur 395
Iacob laborem & profectum significans, pater est Ruben, id est, bonæ indolis 133
Iacob cur inquilinũ se in corpore esse conqueratur 288
Iacob cur minori filio dextrã, sinistram verò maiori filio imposuerit 68
Iacob cur Labanis pecora pascat 170
Iacobi sanctitas 53
Iacobi simplicitas 374
Iacobi cum angelo colloquiũ 426
Iacobi obedientia erga parentes 220
Iacobi egressus 211
Iacobi in Charras, profectio 485
Iacobi in Mesopotamiam profectio 375
Iacobi de hircis arietibúsque somnium 484.507
Iacobi patriarchę opes & prosperitas 139
Iacobi cum Esau fratre de primogenitura cõtentio 84.85
Iacobi scala 500.501
Iacobo Israëlis nomen cur inditum 220
Iacobo innumerabiles à Deo factę promissiones 504.505
Iaphet benedicitur 246
Iaphet cur in domibus Sem habitare dicatur 246.247
Ideæ artium manẽt, sempérq; manebunt 149
Idololatriæ abominatio 345
Idololatriæ pœna 59
Ignorantia cæca stuporis insidiatrix 211

Ignorantia cunctos corporis morbos superat 230
Ignorantiæ remedia 120
Illegitimè natis cur Dei interdicta ecclesia 296
Imago Dei quæ 150
ad Imaginem Dei creatũ esse, quid 5
Imago 261
Imperatorum officia 225
Imperiorum mutationes 468
Impietas infinitũ malum 396
Impietatis assertorum pœnæ 298
Impij vel inuiti cogunt intelligere diuinã in rerũ administratione potestatem 293
Imprudentiæ vis 47
Incantatores cum Aarone miraculis contendunt 347
Indigentia imbecilitatem adducit 135
Infantes recenter nati cur ploratum emittant 33
Infantum ætates septem 21.22
Infelicis vita,& affectus molesti 156
Infelicitatis causa partium animæ dissolutio 154
Infernus quid 374
Ingratitudinis detestatio 121 122
Iniustitiæ damnatio 433
Iniustorum diuersa multitudo 248
Inopia pœna peccati 16
Insessor ab equite differt 173
Insipiẽtia immortale malum 165
Insipientiæ natura 288
Inspirationis nomine quid intelligendum 41
Intellectus terræ fons 39
Intellectus agricola est 166
Intellectus, patris similis in homine 145
Intellectus ferox,tyrãno similis 171
Intellectus noster pastor esse debet ibid
Intellectus vniuersalis & particularis 58
Intellectus corporeæ regionis rex 172
Intellectus imperium 90
Intellectus in ipsa ratione sedem habet 336
Intellectũ quomodo pascat & regat inferiorẽ animã 173
Intellectus auriga & incessor furoris & cõcupiscentię 173 174
Intellectꝰ virtutis osor,amãsq; affectuũ incẽsor dicitur 174
Intellectꝰ perfectus deo hymnum canit cum Mose 175
Intellectu dissoluto, etiam inferior anima perit 164
Intellectui tota anima vitæ cõiunx & socia 374
Interdictum à præcepto & mãdato quomodo differat 50
Inuidia felicitatis comes 453
Inuidia sibiipsi non aliis parit interitum 297
Ioseph 456
Ioseph gregis pastor 270
Ioseph vestibus versicoloribus ornatus à patre 456
Ioseph à propriis fratribꝰ crudeliter insectatur 454
Ioseph cur mittatur ad fratres suos in Sichem 137, cur solus 138
Ioseph in via errat 141
Ioseph à fratribus in puteum proiicitur 455.diuẽdit ibi.
Ioseph à Pharaonis eunucho coemptus 236.456.460
Ioseph diuenditus à patre deploratur 456
Ioseph in Aegypto honoribus magnis euehitur 458
Ioseph reip.administrator 357
Ioseph in ꝓregẽ eligitur 467
Ioseph doctissimus somniorũ interpres 464
Ioseph regi somnium interpretatur 466
Ioseph tẽperantiæ & castitatis memorabile exemplum 62
Ioseph falso accusatus incarceratur 462
Ioseph trigesimo ætatis anno matrimonio copulatur 467
Ioseph Aegypti prorex à fratribus agnoscitur 480
Ioseph varias fortunæ suæ vicissitudines fratribus enarrat ibidem
Ioseph imperiti & iuuenis prĩcipis typum gerit 172
Iosephi libera educatio 453
Iosephi tunica variegata quid significet 138
Iosephi fratres pastores, nõ pecuarij 163
Iosephi somnium 453.454
Iosephi virtutes 483
Iosephi ad fratres suos frumẽta petentes oratio 472
Iosephi in parentem & fratres pietas 476.477
Iosephi castitas & in herũ suũ pietas 458
Iothor tumiditatis effigies 215
Iothor, superfluus interpretatur,socer Mosis, quidque significet 170
Ir absque manifesta causa cur interfectus 65
Ira passio hois est ꝓpria 265
Ira fons peccati ibidem
Iracundiæ mala 281
Isaac nomen Chaldaicum 327
Isaac,risus interpretatur 157
Isaac antequam nasceretur, à Deo cur laudatus 68 69
Isaac à patre immolatur 408
Isaac quomodo à patre Abraham Deo oblatus. 256
Isaac sapientiæ typus 141.142
Isaac veri holocaustomatis typus 132
Isaac virtutis meditator in Aegyp.non descendit, id est,in irrationalem affectum non incidit 144
Isaac cur nõ plures vxores, sed vnicam,eámq; virginem duxerit 371
Isaac nullũ in pugnando æmulum habet 141
Isaaci natiuitas 342
Isaaci risus 48
Isaaci & Ismaëlis collatio 240
Isaaci cum Deo colloquiũ 60
Ismaël 414
Ismaëlis conceptio 289
Ismaëlis natiuitas 414

Ismaëlis circumcisio 240
Ismaëlis mors 415
Israël 373.424
Israëlis etymon 220
Israëlis primogenita quando sanctificata 133
Israël cõtẽplationem denotat, cuius filius Leui, id est, cultꝰ verus & syncerus Dei ibid.
Israëlem mortalis alloqui nõ potest 142
Israëlitæ inquilini in Aegypto nõ habitatores perpetui 173
Israëlitæ grauitate operũ cur ingemuerint 290
Israëlitæ mortuo rege Aegypti lætantur 152
Issachar 48.205
Iudas confessionis figura 48
Iudas hœdũ per pastorẽ suum Odolamitam mittit 407
Iudæ natura & ingenium 48
Iudæ typus 204.205
Iuramenti sancti formula 87
Iuramenti puteus 197. 198. 484.485
Iureiurando cur Deus suas interdũ promissiones firmauerit 87
Iusiurandum num Deo conueniat ibidem
Iusiurandum à bono viro non est detrectandum 486
Iusiurandi verus & legitimus vsus quis 486
Iustitiæ laus 47.306.433
Iustitiæ officium 49.156.244
Iustitiæ diuinæ cõmẽdatio 41
Iustitiæ leges à Deo hominibus traditæ 29
Iuuentum studia 167

LAban 394.395
Laban qualitatis nomen 339
Laban Syrus 390
Laban quid significet 137.170
Laban Rebeccæ frater 294
Laban virtutis osor 410
Laban veras naturæ leges contemnens, legibus se humanis subscribit 216
Labor diuinitus à Deo hominibus cur impositus 119
Labor arti coniunctus bonus est 140
Labor inter præcipua bona numerandus 119
Laboris perpeuum cum voluptate bellum 119.120
à Labore pendet quicquid in rebus bonum est. 119
Labore solo bonorũ omnium possessiones cõparãtur ibi.
Lamech Caimi filius 145
Latereres Babylonicæ turris 290
Lectionis repetitio quàm necessaria 182
Lepra duplex duobus colori bus variata 271
Lepræ morbi natura ibid.
Lepræ morbus quomodo inuestigandus 201
Leprosi lege Dei ab hominũ multitudine separati 271
Leui Israëlis filius 133
Leui primatum ætatis Ruben aufert ibidem
Leui filij ex mãdato dei fratr. & vicinos interfecerunt 218

Leuita cultũ Dei significat 133
Leuitæ quare dño sancti ibid.
Leuitæ sanctorum custodes cõstituti 147
Leuitæ officium 133.134
Leuitæ & cædis inuiti perpetratores vnà cohabitare cur iubeantur 135
Leuitæ profugiunt & cædem perpetrant rerum optimarum amore 135
Leuitarum 147
Leuitarũ ciuitates quare profugis patebant 135
Leuitarũ ciuitates immunes semper erunt 135
Lex diuina quid 353
Lex tributum domini ibid.
Lex diuina à Mose qua ratione descripta 12
Lex cur in amaritudinis loco data 387
Lex iniustis est posita 401
Legis proprietas 228
Legis diuinæ diuisio 434
Legis diuinæ summa 262
Legis diuinæ præcepta à natura non discrepant 304
Leges iustitiæ à deo hominibus traditæ 29
Legis diuinæ tabulæ digito dei conscriptæ 434
Leges figuræ intelligibilium 348
Leges omnes referuntur aut ad dilectionem, aut timorem 264
Leges scriptæ nil aliud quàm vitarum patrum commentarij 304
Leges in ciuitate medicis similes 461
Leges cur meritò venerabiles 304
Legum diuinarum explicatio 434.435
Legum diuinarum in mundo consensus 1
Legum verus vsus 51
Legum commendatio atq; necessitas 457
Legislatoris præcepta 244
Legislatorum diuersorũ in legibus tradendis studium 1
Lia 355.370.421
Lia à deo filio donata 83
Lia ex re nomen habet 370
Liam, id est motum pacatissimum Iacob expetit ibid.
quòd Lia fastiditur, eius vuluã aperuit dominus 421
Lia post editum quartũ filium cur parere desierit 488
Lia rationalis animæ symbolum 370
Liæ virtutes 348
Labanis pecorũ allegoria 120
Liberalitatis species 392
Liberum arbitrium homini à deo concessum 262
Libido crapulã sequi solet 170
Libidinis pœna 315
Linea quid 385
Lingua quomodo coercẽda 121
Linguæ communicatio quid prosit & obsit 279
Linguæ libertas nimia in sacris prohibita 416
Linguarum diuersarũ cognitio quàm necessaria homini

bus 270.280
ob Linguarũ imperitiã multi ab insidiatoribus occisi 280
Linguarum confusio 278
Linguarũ cõfusio in peccatorũ remedium à Deo facta 280
Locus tripliciter consideratur 492
de Loco in phisiologia difficilis tractatio 506
Locustarum miraculum 428
Logolatria 240
Loquaces auersamur 158
Loquaces non eloquentes, sed impotẽtes iudicandi 153.154
Lot 337.355
Lot à filiabus inebriatur 231
Loti vxor in statuã versa 404
Loti vxor cur in lapidem versa 87
Loti filiarum typus 231
Luna quid 500
Luna regina noctis 10
Lunæ materia atq; forma 501
Lunæ cursus 500
Lunæ officium 498
Lux in creatione rerum qua ratione à tenebris separata à Deo 5
Macedonũ imperij incremẽta & detrimẽta 276
Macedonum amplissimũ imperium 468
Macedonum in Græcia res gestæ 276
Macheis reminiscentiæ filius 372
Madiam, id est iudicium naturæ operum 55
Magi Pharaonis, sophistæ 143
Magistratus à virtutis amatoribus non quæri 142
Magistratus boni officia 433
Magistratus ex senioribus cõstitui solent 172
Mala quæ inuitis accidunt dimidio leuiora sunt, cùm nõ grauantur à cõscientia 226
Malè agens seipsum mulctat 145
Malum quid reuera appellandum 245
Mali homĩs vita mors est 145
Mali natura longè à diuino choro exulat 398
Malorum causa non Deus, sed nostræ manus 157
Malorũ vita infelicissima 156
Malorum mors lugenda 135
Malitia fœmineus animæ fœtus 131
Mambre 357
Manasses obliuionis typus 69. 242
Manasses reminiscẽtię ex obliuione comparatur 351
Manasse filij ex Syra concubina 172
Mandatũ à præcepto & interdicto quomodo differant 51
Manna 388.437
Manna pro petra sapientiæ diuinæ, ex quo duæ conficiuntur placentæ 156
Manũ extendere in sacris quid significet 60
Manuum impositio 242
Maris à terra separatio 7
Maris descriptio 26
Maris inundationes 23

Masec 420.421
Masculæ rationis officia 217
Matris turpitudinẽ detegere cur lege diuina prohibitum
Medicina theorica 167
Medici & coci differentia 460
Meditatio naturaliter res inæqualis 502
Melchisedec sacerdos 379
Melcha 372
Melcha Nachoris vxor ibid.
Melchisedec cur à Deo sacerdos constitutus 66
Melchisedec cur pro aqua vinum obtulerit ibidem
Memoria quæ optima 181
Memoria & reminiscentia cohærẽt & separatur facilè 68
Memorię dona amplissima 68
Memorię tenacis commendatio 181
Mendacij detestatio 451.464
Mẽdacij honesti excusatio 97
Mens lumen hominis 494
Mens animæ caput 499
Mẽs animæ pars principalis 41
Mens syncerissima atq; purissima animæ pars 436
Mens animæ anima 12
Mẽs in homine imago dei 150
Mens, vocalis animæ pars, seu fons sermonum 152
Mens à terrestribus causis vitiatur 153
Mens viro assimulatur 36
Mens sola in homine immortalis 261
Mens fons sermonum, & interpres consiliorum, vates & diuinator 143
Mens seipsam non potest comprehendere 50
Mens sola doctrinam admittit, cum nullus sensus sit docilis 61
Mens duplex 84
Mentis humanæ nobilitas & officia 152
Mentis officia 114
Mentis morbi 281
Mentis & sensus cognatio 63
Mentis in homine imperium quàm latum 261
Mentis in rebus cognoscendis vsus 10
Mentis nomine cælum significari 53
Mentem Deus in virtute collocauit 40
Mẽstruosarum mulierum lex 412
Mensurarum certa ratio 434
Meretricum artes 201
Meretricũ filij in Dei ecclesiã non intromittendi 396
Meri vocabulum à Mose variè vsurpatum 210.231
Mesopotamia 395
Meteorologia 221
Militum in bello delectus 183
Ministeriũ Deo & hominibus exhibitum differunt 146
Misericordia apud Deum antiquior quàm iustitia 265
Misericordiæ diuinę argumẽta atq; testimonia 265.495
Moab ciuitas 91
Moab filiarũ scortationes 495
Moabitarum typus 66
Mons hæreditatis 94

Morbi animę & corporis vnde nascantur 281
Morbi quatenus mediis naturalibus sanentur 82
Mors quid 263
Mors terrena atq; æterna 396
Mors animæ & corporis 52.53
Mors naturalis & pœnalis ib.
Mors omnium calamitatum finis 311
Mors quibus rationis non timenda hominibus 468
Moses nomina rebus conuenientissima attribuit 165
Moses Iothoris gregibus cur præfuisse scribatur 131
Moses quomodo & quam ob rationem à deo sursum vocatus 191
Moses sapiens sed non eloquens 143
Moses pastor pecorum Iothoris soceri 170
Moses in Aegyptum eloquentia adepta profectus.cum sophistis congreditur 143
Moses summus philosophus 2
Moses optimus animarũ medicus 264
Moses sũmus dei amicus 418
Moses fuit dei phropheta 446
Moses à Pharaonis conspectu cur discesserit 55
Moses de linguæ tarditate apud dominũ cõqueritur 416
Moies cur se verbis pollere negauit 107
Moses cur dei posteriora, faciẽ autem non viderit 409
Mosesstãs in loco sancto audit deum secũ loquentem 409
Moses videt rubũ ardentẽ ibi.
Moses in suis lucubrationibus non verisimilia aut credibilia, sed meram veritatem secutus est 117
Moses in holocaustis cur ventrem demserit 344
Moses cur primum tabernaculi vasa deliniauerit, deinde verò Beseleel 70
Moses Aegypti abominationes quomodo deo sacrificio obtulerit 121
Moses quomodo aduena in regione externa fuerit 288
Moses cur cum Aegyptiis magis certare recuset 143
Moses orat pro populo 417
Moses quomodo in deum datus Pharaoni 163
Moses aquæ amaritudinem in dulcedinem vertit 387
Moses & Maria quomodo deo hymnum canant 175
Mosis natiuitas 383
Mosis spiritus 250
Mosis ieiunium 76
Mosis votum 194
Mosis cũ deo familiaritas 196
Mosis ad dũm clamores 417
Mosis in loquẽdo libertas ibid
Mosis in tradendis legibus studium 2
Mosistabernaculũ quare extra castra positũ 162 humanæ virtutis figura 163
Mosis sepulchrum 116
Motus septem 24.37
Motus atque status differentia 143.144
Mulieris vocabulo sensus in scriptura multoties significatur 101
Mulieres ignem in Moab accendunt 347
Mulieres plerũq; vulgares sequuntur consuetudines 217
Mundus quid 4.35
Mundus non primus deus, sed primi tantũ dei opus 313
Mundus figuræ laterculi assimilatur 290
Mundus veri cæli porta 506
Mundus gregi similis est 172
Mũdus reuerà dei domus 506
Mundus instructissima dei domus 194
Mundus non suo & libero motu mouetur 290
Mundus sensibilis 3
Mundus vnus ab vno eius opifice creatus 35
Mũdus quomodo à principio creatus à deo dicatur 4.5
Mundus ad dei imaginẽ creatus 4
Mundus quomodo Dei verbo creatus ibid.
Mundus qua ratione & quo ordine à deo formatus 3
Mundus quãobrẽ sex dierũ spatio à Mose creatus dicatur 2
Mundus cur à deo creatus 269
Mundus magnæ ciuitati comparatur 456
Mundus num æternus à Philosophis disputatur 2
Mundi creationis causa 4
Mũdi creatio quàm graphicè à Mose descripta 1
Mundi dies natalitius 18
Mundi forma atq; fabrica 506
Mundi motus omnium velocissimus 290
Mũdi in nouẽ ptes diuiso 379
Mundũ putare sex diebus conditum esse, rusticanæ est simplicitatis 36
Mundum tanquam remp. sine magistratu inducere absurdissimum 2
Mundum creatum esse contra manifestam veritatem negant philosophi ibid.
Munificentriæ species 392
Musica 376
Musicæ artis vetustas & primordia 204
Musices rudimenta lac animæ 166

NAdab 358
Nachor 372
Nachor frater Abraham duas habet mulieres, vxorem & pellicem ibid.
Nadab 396
Naid 97
Natura sciẽtiæ principiũ 429
Natura rerum omnium conseruatrix 428
Natura nulla arte indiget 410
Natura à viliſsimis incipiens proprio ductu definit in pręstantissima 13
Naturæ perpetuus ordo 311
Nebrod gigas 255
Nebrodis regnum ibid.
Noe 165
Noe etymologia 65

Noe primus in sacris literis iustus nominatus 378
Noe vir iustus & generatione sua perfectissimus 270
Noe iustus cur mares genuerit, non filias 248
Noe vir doctissimus & sagacissimus 269
Noe iustus, agricola 165
Noe plantatio qualis 188
Noe resipiscentia 239
Noe arca humani corporis effigies 193
Noe arca qua ratione bitumine peruncta 291
in Noe arcam cur omnes animantium species introductæ, in paradisum autem nequaquam 193
Noe generationes 307
Noe cur in tãta hominũ multitudine, solus gratiam apud deũ inuenerit 265.266.268
post Noe filios cur demum humanum genus multiplicatum 248
Noe à propriis filiis derisus 243
Noe nõ fuit minimus ex prophetis 446
Nominum impositio 103
Nominum impositio assignatur primo homini 30
Nominum imponendorum error vnde 165
Nothis cur Dei interdicta ecclesia 296
Nouenarius numerus mortalibus familiarissimus 378
Nubis prodigium 438
Numerus quaternarius multis priuilegiis à natura honoratus 9
Numerus quaternarius omnium perfectissimus 8.9
Numerus quinquagenarius libertatis symbolum 134
Numerus quinquagenarius remissionem, libertatẽ, & restitutionem significat 147
Numerus senarius perfectissimus 2
Numerus senarius generationi conuenientissimus 2
Numeri septenarij vsus latissimus 19
ex Numeris propriis omnia constant 36
OBliuio quid 261
Obliuio memoriæ morbus 371
Obliuio non est passio voluntaria 372
Obstetrices Hebræorum 410
Oceani descriptio 26
Oceani tempestates 308
Oculi cæteros sensus antecellunt 310.322 vide visum
Oeconomiæ præcepta 458
Olympiaca certamina 180
Olympus mons 279
Operari terram quid 121
Ophiomachus tẽperantię symbolum 33
Ophiomachi animalis descritio ibidem
Opinionum inter se contrarietas & pugnantia 115
Oratio animæ vulneribus à Deo datum remedium 497

Oratio piorum per nubes cæli ad dei faciem penetrat 88
Orationis partes 385
Orationis apta structura 127. 128
Orationis dispositio atq; apparatus 127
Orationis pię efficacia 351.352
Oratoris boni officium 462
Ordo quid 5
Ordo rerum à Deo conditarũ aptissimarum ibid.
Ordinis commendatio 127
Osculandi consuetudo 420
PAtientia 371
Pæonia remedia 125
Palma virtutis testimoniũ 412
Palma victoriæ symbolum 65
Pandora 27
Panis cælestis 405.406
Panes propositionis 412
Paradisus cur cõtra orientem à Deo collatus 193
Paradisus pro virtute figuratè dicitur 42
Paradisi locus 193.286
Paradisi descriptio 31
Paradisi fluuij 45
paradisi nomine quid in sacris intelligendum 31
Parentes nostri quinam sint, mysticè 145
Parentum erga liberos officia 212.214
Parẽtum primorum erga deũ magna ingratitudo 34
Pascere quid 138.140
Pascha Iudæorũ 379.380
Pascha Iudæorum quibus ritibus ac ceremoniis celebrata 123
Paschatis festum 339
Pascha animæ 379
Pastor bonus, pecuarius malus 168.169
Pastoris dignitas & excellentia 170.171
Pastores spirituales 170
Pastores populorum reges, & sapientes ibidem
Pastoralis vitæ laus 453
Pastoralis vita à Mose illustrata 121
Patris turpitudinem detegere in lege cur prohibitum 413
Pauper quis 171
Paupertas pœna peccati 16
Peacatum voluntatis & consilij, id est cognationis & facti 153
peccati pœna 34.53.281.397
Peccati pœna etiã in filiis atq; nepotib⁹ manifestatur 245
Peccata voluntaria & non voluntaria diuersimodè à deo punita. 271
Peccatores, sacerdotes adeant, vt purificentur 135
Perfectio, non laborat, sed per exercitationem & laborem acquisita custodit 147
Pecora pascere quid denotet 138
Pectusculũ superpositionis 75
Pecuarij spiritales qui 170
Pecuarij & pastoris differentia 169
Pedes qui significent 151
Pedes hominis cur terram spectent ibidem

Perfidiæ pestis 456
Persarum imperium olim amplissimum 468
Persarum regni felicitas vna die extincta 276
Pestilentiæ morbus ex aërevitiaro 249
Petulãcia saturitatis ples 170
Phanuel 294
Pharao, dissipator honestarũ opinionum 152
Pharao Mosen extinguere frustra conatus 407
Pharaonis dies natalis 236
Pharaonis mors lætitiam adfert Israëlitis 152
Phidiæ statuarij opera elaboratissima 221
Philolai de deo opinio 20
Philosophia quid 376
Philosophia mater artium 384
Philosophia eloquentiæ iungenda 143
Philosophiæ variæ species 221
Philosophiæ partes agro assimilantur 167
Philosophiæ initia & necessitas 10
Philosoph. vtilitas 15.376.385
Philosophiæ scopus 258
Philosophi officium 385
Philosophorum friuolæ disputationes 235
Philosophorum quorundã inanis verbositas 240
Philosophantibus veritas potius quàm rerumpub. instituta sequenda 138
Phinees sacerdos ex zelo dei peccatorem occidit 93
Phison fl. 46.47
Phua obstetrix 430
Phylarchæ 398
Physiologia 221
Pictura cur à Mosis repub. ejecta 254
Picturæ inuentio 509
Pietas quid sit, quidq; conferat mortalibus 146
Pietas verus dei cultus 120
Pietas est pertinaci labori semper coniuncta 119
Pietas nimiis ceremoniis adulteratur 141
Pietatis veræ fructus 353
Pietatis commendatio 324
Pincernarum princeps cur ab Aegypti rege in gratiam receptus 471
Piscium prima creatio 12
Pitho 493
Planetarum omnium cursus & operationes 440.441
Plantarum impuritas quomodo resecanda 201.202
Pleiades stellæ 24
Pluuia quid figuratè significet 39
Pœna insipiẽtibus prodest 170
Pœnæ malorum 397
Pœnarum exactor, dei minister 135.136
Pœnitentia sequitur mortem Pharaonis, id est, vitam malè actam 152
Pœnitentiæ gradus 306
Pœnitentiæ veræ præmia ibi.
Poëtica diuina 157
Ponderum ratio 434
Pontificis mitra 403
Pontif. summi virtutes 451
Põtificis mortẽ præscribi profugis exilij terminũ non est alienũ à iure naturali 402
Populi in sacris literis significatio 15.16
Præceptum, interdictum & mandatum quomodo inter se differant 50
Prædicamentorũ traditio 182
Præstigiatorũ impostura 451
Precatio quid 266
Precatio magna quid ibid.
Precationis piæ efficacia 352
Preces solent bona petere 177
Prasini lapidis descriptio 49
Prasini lapidis copia 45
Primitiæ quę deo offerẽdæ 125
Primitiæ deo consecrandę anima & corpus 131
Primitiæ in sacris eloquiis cur deo dedicatæ 428
de Primitiis sacrificia cur deo potissimùm offerenda 125
Primogenitum omne in Israël deo sacrum 133
Primogeniti Iacobi & Israëlis differunt ibidem
Primogenituræ prærogatiua 117
Primogenituræ ius 85
Principes ne eligatur equorũ altor 174
Principia materialia nemo effugere potest 161
Prophetæ veri officium 445 446
Prophetarum dignitas 254
Propiciatorium 401
Protei Aegyptij fabula 215
Prouidentia dei mundus gubernatur tantùm 35
Prudentia reuerà mentis visus 310
Prudentia mentis sanitas 228
Prudẽtia artium omnium gubernatrix 382
Prudẽtia est murus ac vallum contra alia vitia 49
Prudentiæ nomine quid intelligendum 47.48
Prudentiæ duo genera 48
Prudentiæ officium 45.244
Prudentiæ commendatio 200
Prudentiæ cogitationes firmissima propugnacula ciuitatis humanæ 134
Prudens & prudenter agens quomodo differat 48
Ptolemæi Philadelphi laus ibidem
Ptolemæorum familia amplissima 468
Pudẽda cur ventri natura subiecerit 170
Pueri nomẽ quàm latè in scriptura accipiatur 240.242
Pueritia 22
Puerorum studia 167
Pugna contra vitiosas affectiones quomodo instituenda 166
Puncti definitio 384.385
Pupilla oculi oculus 12
Pupilli diuino mandato nõ lædendi 388
Purificatio sacra 164
Puteus iuramenti 189.485
Puteorum in sacris significatio 414

Quercus procera in Sichē 366
Quaternarius numerus omnium perfectissimus 8.9
Quaternarius numerus totius cęli mundique generationi dedit initium 9
Quaternarius numerus in sacris literis sanctus & laudabilis habetur 305
Quaternarius numerus non tantùm apud philosophos, sed apud Mosen etiam maximè honoratur ibidem
Quaternarij numeri commendatio 202
Quiēscere quid 36
Quinarius numerus sensui ꝓprius 204

Rachel sterilis 421
Rachel coti similis 370
Rachel vulgarium cōsuetudinum amatrix 217
Rachel irrationalis animæ symbolum 370
Ranarum Pharaonis mysteria 124.125
Ratio omnium affectionum gubernatrix 73.78
Ratio recta perennis virtutū fons 203
Ratio nobilissimum Dei domum 188
Ratio cupiditates sibi subiicere semper conatur 138
Ratio recta legis vicem obtinet 228
Ratio voluptatū illecebris in seruitutem agitur 34
Rationis in hoīe imperium 52
Rationis filiæ scientia atq; virtus 250
Rationis masculæ officia 217
Rationales naturas rebus præficere Deus cur voluerit 193
Regale sacerdotium 310
Rebecca 371
Rebecca patientiam significat 142
Rebeccæ, id est patientiæ virtus in monendo Iacob 144
Rebeccæ tolerantia 115
Rebeccæ typus 209.364
Reipublicæ cuiusdam in criminibus deferēdis laudata consuetudo 158
Reipublicæ gubernandæ præcepta 457
Reminiscentia 242.363.372
Reminiscētiæ donum amplissimum 68.69
Reminiscendi vis duplex 181. 182
Renes, adeps, & fibra iecoris Deo afferri iubemur 136
Regis & tyrāni differentia 66
Regesveri populi pastores 453
Reges cur pastores populorū vocantur 170
Regum officia 225
Reges quid 141
Regnum Dei à Sem auspicatum 247
Regnorum diuersorum mutationes 276.277
Regnorum mutationes vnde nascantur 468
Rethorica 111
Rethorica causidica seu mercenaria 167

Risus

Risus autor Deus 157
Ruben Iacobi filius 133
Ruben bonam indolem significat, primogenitus Iacobi. id est laboris 133
Rusticæ vitæ encomium 453
Ruma Nacoris pellex 372.373

Sabbatum cur quietis dies 307
Sabbati significatio 348
Sabbati institutio 18.38
Sacerdotis summi mitra 403
Sacerdotis summi vestitus 349
Sacerdotum dignitas 255
Sacerdotum in veteri lege officia 510
Sacerdotium Dei à Sem auspicatum 247
Sacerdotium regale 247
Sacrarum literatum commendatio 81.82
Sacrarum literarūvtilitas 507
Sacrificium verum & Deo placitum 140 item adulterinum ibid.
Sacrificia omnia sobriè peragenda 227
Sacrificia Deo quæ gratissima 201
Sacrificia ex prędа, aut inhonestè partis rebus, Deo non offerenda 201
in Sacrificiorum ordinatione tria spectantur 136
Sacrificantibus vini vsus in lege interdictus 228
à Sacris fiebat in omnibus actionibus apud veteres initium 208
Salis natura 513
Salpaad quinque filiæ 363
Salsuginis vallis 282
Samuel 514
Samuelis nomen vnde sumptū 229.257
Samuelis regis à vino abstinētia 228.229
Sanguis carnis anima 150
Sāguis ꝓ esētia animæ 150
Sanitas nullum alium habet aurorem & conseruatorem nisi Deum 82
Sapientia quid 376
Sapientia nomen habet fœminium, naturam verò masculinam 395
Sapientia peculiare donum cęlitus hominibus demissum 407
Sapientia dei petra solida 156 variè fluit ibidem
Sapientia vera fallacis sophistices hostis 143.144
Sapiētia à Sophistica quid differat 96
Sapientia ante secula à Deo creata 214
Sapientia ars artium variatur diuersis materiis 221
Sapientia per quam mundus cōditus, mater est: sicut deus creator pater 146
Sapientia vera nō habet æmulum, sicut nec Isaac 142
Sapientia tribus potissimùm rebus acquiritur 504
Sapientiæ studium quàm profundum 185
Sapientiæ diuinæ fontes 412
Sapientiæ officium. 52

Sapientiæ lumen solare simile 372
Sapientiæ præcepta diuinitus sunt hominibus infusa 127
Sapientiæ studiosi quomodo super vim terræ ascēdāt 155
Sapientiæ sufficit ea quæ post deū sequunt cognoscere 409
Sapientiæ initium non obliuisci sui ipsius 509
Sapientiæ veræ finis seipsum & omnem creaturam damnare stultitiæ 353
Sapientiæ veræ dona atq; præmia 350
Sapiens Deus insipientis est, & homo Dei 163
Sapiens stulti est redemptio & merces 134
Sapientis vita immortalis 145
Sapientis viri hæreditas 451
Sapientē eodē quo mundū honore Deus dignatus est 116
Sapientes soli veri reges & pastores populi 170
Sapor quatenus visibilis 342
Sarra marito famulam copulat 333
Sarræ risus 89.317
Sarræ ad maritum oratio 333
Sarræ mors 332.333
Sarra cur matrē nō habuisse dicatur cùm Isaacū ederet 217
Sarra muliebria non amplius habens, virilis est rationis typus 217
Sarra virtutem denotat, ex qua Abraham Isaac demisso cælitus semine procreat, felicitatis progeniem 147
Sarræ Abrahamo copulatæ allegoria 370
Satietas firmitatē procreat 155
Saturitas petulātiæ mater 170
Sciamachi 144
Scientia quid 383
Scientia filia rationis 382
Scientia animæ oculus 230
Sciētia obliuionē contēnit 148
Scientia ab arte quomodo differat 384
Scientia lumini solari similis 372
Scientia ignorantię contraria: eorúmq; pugna historia Iosephi clarè describitur 137
Scientiarum fœtus 384
Scientiarum fines inuestigare difficilimum 485.486
Scortationis pœna 495
Securitas amici 144
Sem vota facit Deo 246
Sem omnis virtutis atq; honestatis radix. 247
Semita quid 178
Senarius numerus generationi omnium aptissimus 2
Senectus bona bonæ tantū hominibus contingit 449
Senes reuerēter tractandi 126
Seniorum appellatio latè in scripturis vsurpatur 241
Sennaar 281
Sensus quid 267
Sensus masculi & fœminæ 131
Sensus fœminæ assimilatur 35
Sensus nomine terram à Mose significari 35
Sensus in homine matri similis 145
Sensus quatenus visibiles 342
Sensus obiecta infert intellectui 261
Sensus quinque animæ satellites 281
Sensus intellectui parētes, deo contumaces, nobisipsis ascribendi 131
Sensuum quinq; rationes 321
Sensuum petulantia 169
Sensuum organa vitiorum ianuæ 165
Sensibus inhærentes, eorū serui fiunt 172
Separatio à confusione qui differat 302
Sepphora obstetrix 430
Septenarius numerus omniū pacatissimus 307
Septenarius numerus nec gignit vllum numerum nec à quodam gignitur 37.38
Septenarij numeri in rebus cælestibus atq; terrenis præsentia 22.23.24.25
Septenario numero quæ diuinitus agūtur salutariter moueantur omnia 37
Septimus dies qua ratione à Deo sanctificatus 38
Sermo oris & mentis 172
Sermo hominis donū amplissimum 451
Sermo mentis interpres 346
Sermo armatura & arx hominis 497
Sermo lætus, proprius & perspicuus, si cogitationibus rectè & ordinatè cōsentiat 158
Sermo perfectus cogitationib. iungitur perfectissimis ibi.
Sermo mali hominis diuina nunquam potest interpretari ibidem
Sermo obstetrix mentis, cogitationes parturientis ibid.
Sermo præsentissimum doloris remedium 496.497
Sermonis obscuritas vnde nascatur 451
Sermones cupiditatum stimuli tollendi 138
Serpens suapte natura animal est letiferum 65
Serpens cur ad Adamū vocem humanā edidisse dicatur 33
Serpens Euæ deceptor voluptas 177
Serpens primus, cur supra pectus & ventrem ambulare à Deo in maledictionem iussus 75
Serpens cur à Deo maledictus 63
Serpens cur absq; defensione à Deo execratus 64
Serpens æreus in deserto fortitudo 178
Serpens in via, quid significet ibidem
Serpentis natura & proprietas 32.63
Serpentis primi dira execratio 71.344
Seruare in sacra scriptura qd significet 54
Serui boni descriptio 416
Seruos decet silentium 416
Setin 495
Sichem Emoris filius 366

Sidera non tantùm animalia dicuntur,sed mentes etiam purissimæ 500
Siderũ cursus atq; natura 490
Siderum influxus æternus 36
Silentij commẽdatio 286.416
Silere & loqui coniuncta sunt 153.154
Someonis typus 222
Sobrietatis præcepta 393
Sobrietatis commẽdatio 227
Sobriorum ebrietas 229
Societas maleficij causa nequa quam ineunda 213
Socratis philosophi dictũ 491
Sodomitarum iniquitates 282 319.320.406
Sodomitici agri fertilitas 330
Sol mũdi rex & gubernator 10
Solis cursus perpetuus 396
Solis in sacris literis variæ significationes 494
Solitariæ vitæ commendatio 314.430
Solonis de ætatũ omnium differentia carmen 21
Somnus quid 445
Somnia à Deo mittũtur homi nibus 485. 06
Somniorũ interpretatio 465. 467
Sophistica veritatem expugna re conatur 137
Sophistæ Aegyptiorum 511
Sophistarum impostura 181
Sophistis eloquentia & sapientia resistendum 143
Spadonibus interdictum ne in grediantur ecclesiam 237
Spectacula cur tãtopere amen tur 169.
Spes quid 305
Spes expectatio boni habendi 156.alimentum animarum virtutem amantium, & hostis pigritiæ ibidem
Spei autor ipsa natura 305
Spiritus imago Dei 150
Spiritus & flatus quomodo dif ferant 41
Spiritus Dei quid 250
Spiritus Dei cur ab hominib⁹ interdum auferatur 251
Spiritus Dei varia nomina ib.
Spiritus pro aëre 250
Spuriis ecclesia Dei interdicta 296
Stellæ in quem vsum à Deo cõ ditæ 10.11
Stellæ vnde reuerà splendorẽ suum accipiant 6
Stirpium natura diuersa 188
Stirpium species in animaliũ vsum à Deo productæ 190
Studium certum vnusquisque sequi debet 139
Stultitia semper moritur,& ta men nunquam moritur 165
tuporis insidiatrix cæca igno rantia 211
Substantiæ diuisio 182
Suffitus sacrificiorum 438
Superbia spiritualis abomina tur à domino 294
Superbiæ remedia 509.510
Sur fons 389
Sur munitio 414
Sur via ibidem
Sursum vocati in sacris qui di cantur 190.191

Sus cur inter animalia impura uũnumeretur 183
Syria 372
Synonymia 207
Syriæ nomine quid in sacris intelligendum 56
Syriæ fames 315
Syrus 394
TAbernaculum Dei 381
Tabernaculum testimonij 60
Tabernaculum testimonij,extra castra 162.humanæ virtutis figura 163
Tabernaculi typus 227
Tabulæ legis duæ 434
Tantali supplicium 447
Temetum 207
Temperãtia vera & falsa 140
Temperantia omnibus hominibus à Deo præcepta 51
Temperantia via recta graditur 178
Temperãtiæ perpetuum cum voluptate bellum 33
Temperantiæ symbolum ibi,
Temperantiæ vocabulũ quàm latè accipiatur 301
Templa Dei 510
Temporis diuisio 11.12.120
Tempus quid 5
Temulentia bono viro fugienda 207.208
Temulentiæ nomine quid scri ptura denotet 236
Tenebræ in creatione mundi qual e fuerint 6
Terra fœcũdissima rerum omnium mater 27.260 261
Terra mundi centrum 279
Terra in creatione rerum cũr prior germinarit, cælum autem postea sit ornatum stellis 8
Terra aquis purgari quomo do dicatur 164.
Terra qũo aperiat os suum 153
Terræ operarius ab agricola differt 105.166
Terræ filij 195
Terram operari quid 121
in Terram cõfugere quid 163
Testimonium quomodo dicẽdum 295
Tetrapharmacum 301.302
Thamar vidua 272
Thamar Iudæ sponsa 65
Thamar idẽ quod palma 272
Thamna cõcubina Eliphę 373
Tharra Chaldæa relicta cur Charras migrasse 489
Tharra in Charris mortuus 490
Tigris fluuius 45
Tigris flu.cur contra Assyrios fluere à Mose dicatur 40
Timor quid 305
Timor,futuri mali expectatio 156
Timor & spes res inter se infe stissimæ. 305
Timiditati semper fortitudo aduersatur 49
Torques honoris glorię atque pœnę signum 470
Transitus festum 339
Tribus duodecim 412
Trist.præsentis mali vsus 157
Turturis sacrificium 430
Typhi cultus 222

Tyrannus 171
Tyrannus à rege in quibus differat 66
Tyranni veri descriptio 299
VAcuum nullum in rerũ natura 189
Vasa sacrificij 166
Venefici Dei verbo operę repugnant 347
Venter voluptatũ omnium receptaculum 76
Verbum inuisibile, quo cuncta creata sunt, fuit vera Dei imago 5
Verbum Dei rori simile 80
Verbo Dei creatus mundus 4
Verbi Dei officium & vtilitas 507
Verbi Dei dignitas & antiquitas 82
Verbi Dei fructus & efficacia 81
Veritas, sacrificium Deo placitum 140
Veritatem nudam Dei cultores sectantur, reiectis coniecturis ac fabulis 117
Vestis in sacris literis multa significat 496.497
Vestem scindere sacerdotibus prohibitum 403
Vicissitudo est rerum in mundo omnium 277.469
Victima vera in Isaaco cernitur 232
Victimarũ sanguinis distributio à Mose facta 436
Victoria ex Iouis capitenata 20
Victoria præstantissima quæ sit 175.179
Viuendi vocabulũ quomodo in scriptura accipiatur 342
Viduæ diuino mandato nequa quam lædendæ 388
Vinum immodicè sumptum veneno comparatur 213
Vinum malas interdum affectiones temperat 109
Vinum non in eodem nũc quo olim est vsu 208
Vini vocabulum variè à Mose vsurpatum 210
Vini verus atq; legitimus vsus 208
Vini immodicè sumpti pernities 206
Vini vsus sacrificantibus in lege quatenꝰ interdictus 228
Vini vsus quibꝰ à Mose interdictus 210
Vir probus eloquiorum & testamenti Dei custos est 148
Viri ciuilis officia 453
Virorum studia 167
Virilis ætas 22
Virtus quid 45
Virtus rationis filia 259
Virtus res serotina 451
Virtus masculus animæ fœtus 131
Virtus res mitis atq; benigna 375
Virtus propter seipsam est colenda 80
Virtus immortalis est 149
Virtus absq; diuino fauore nõ est idonea ad aliquem iuuãdum 147
Virtus quæuis pro dignitate tract

tractanda 140
Virtus nihil immansuetum admittit 193
Virtus immãsuetæ vxori comparatur 118
Virtutis præmia 368
Virtutis natura 316.317
Virtutis officium 244
Virtutis encomium 451
Virtutis sanctissima consilia 316
Virtutis cultores diuersũ & quinam ex his cũ voluptariis cõtendere audeãt 143.144
Virtutis præcepta 392.393
Virtutis amicus cum Caimo bellum gerit 163
Virtutis sectatorem quid deceat 499
Virtutis omnis initia ab Edẽ sumuntur 45
Virtutis via ardua, sed dulcis fructus 229
Virtutis studiosus deliciis fruitur 156
Virtutis & voluptatis perpetua monomachia 470
Virtutis veri meditatores 141
Virtutis studium qua ratione amplectendum 187
Virtuti in omnibus actionibꝰ obtemperandum 96.212
Virtutem in confusanea vita inuenire possibile 408
Virtutem qui sequuntur, à corporeis ad sublimia se conferunt 141
Virtutes cibus animæ solidior 166
Virtutes studia progenerare solent 155
Virtutes Deo, vitia nobis attribuenda 130
Virtutes cardinales quatuor paradisi fluminibus comparantur 45
Virtutes quædam natura ita discretæ, vt communicari nequeant 130
Virtutes, exercitꝰ Dei sunt 175
Virtutes oẽs cur habeant appellationes fœmininas 395
Virtutum ordo 46.47
Virtutum omnium inter se cõcentus 221.303
Virtutum actiones 125
Virtutum immortalitas 310
Virtutum diuersarũ officia 45
Visus nihil absq; mente percipit 62
Visus ad veritatis confirmationem magis idoneus quàm auditus 296
ex Visu solo omnis philosophia & sapientia habet initium 323
Vita in Deo felicissima 145
Vita mali & sapientis quãtum differant ibidem
Vitæ ciuilis institutio 460
Vitæ tria genera 420
Vita hominis somnio similis 499
Vitæ honestæ præcepta 392
Vitę immortalis definitio 396
Vitiũ, pfecta est corruptio 164
Vitium nunc in motu, nunc in statu consideratur 245
Vitium animæ morbus pernitiosissimus 244

Vitia vt tollas, horum recepta cula sensus castiga, aut etiã tolle 165
Vitia virtutes imitantia 140
Vitiorum innumerabilis multitudo vnde nata 281
Vituli ex auro conflati adoratio & typus 226
Volatilium prima creatio 13
Voluptas mentẽ subiugat 34
Voluptas nimia mentem corrumpit 178
Voluptas serpens fuit Euæ deceptor ibidem
Voluptatis carnalis & scientiæ contrarietas 273
Voluptatis via ea est, quæ omnibus est communis 178
Voluptatis asseclarum in corpore defendendo argumenta 142
Voluptatis nũquam otiosæ natura 79
Voluptatis sedes & habitatio 72
Voluptatis proprium est decipere 63
Voluptas sensui inimica 83
Voluptatis detestatio 499
Voluptatum pœnæ 33.34
Votum quid 121.122
Vota per Sem facta 245
Vota absq; cunctatione domino reddenda 121
Vox quatenus visibilis 342
Vrbium condendarum ratio 2
Vrsa maior 23
Vrsa sidus cæleste ibidem
Vsura in populo Dei prohibita 495
Vulua quid significet mysticè 130.131
Z Elpha 370
Zelphæ filij 270
Zodiacus 412
Zonæ cælestes 432

FINIS.

LVGDVNI,
Excudebat Nicolaus Petronillus.
1561

PHILONIS
IVDAEI, SVMMI PHILOSOPHI, AC SCRIPTORIS eloquentissimi,

Operum, quotquot ad hunc diem haberi potuerunt,

TOMVS ALTER.

INTERPRETE,

Sigismundo Gelenio, Ioanne Christophorsono, & Ioanne Vœuræo.

Ad finem rerum & verborum Indice addito.

LVGDVNI,
Apud hæredes Iacobi Iuntæ.
M D LXI.

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

CATALOGVS ET ORDO librorum in hocce Philonis Iudæi Tomo contentorum.

1 De vita Mosis liber primus pagina 3
2 De vita Mosis liber secundus 43
3 De vita Mosis liber tertius 51
4 De charitate 78
5 De iudice 95
6 De creatione principis 98
7 De fortitudine 108
8 De decalogo 115
9 De specialibus legibus 136
10 De circumcisione 168
11 De monarchia lib. I. 169
12 De monarchia lib. II. 17
13 De sacerdotum honoribus 184
14 De victimis 18
15 De victimas offerentibus 198
16 Mercedem meretricis nō recipiendā 209
17 Quòd omnis probus liber 213
18 De vita contemplatiua 232
19 De nobilitate 244
20 De præmiis & pœnis 250
21 De execratione 261
22 Quòd mundus sit incorruptibilis 273
23 In Flaccum 295
24 De legatione ad Caiū 316
25 Ioannis Christophorsoni versio 359.402. 430.445
26 Ioannis Vœuræi versio 501

PHILONIS IVDAEI DE VITA MOSIS, HOC EST, De Theologia & Prophetia.

Liber primus.

Sigismundo Gelio interprete.

MOSES vt quidam censent legislatoris Iudæorū, vt alij sacrarū legum interpretis, vitā scribere est animus, viri modis omnibus maximi absolutissimíq;, & eum lectoribus dignis notū facere. nam inclita fama legum, quas reliquit posteris, totum orbē habitabilem peruagata, extremos eiꝰ terminos attigit. ipse verò quis fuerit, nō multis satis notū est: fortasse propter inuidiam, aut propter institutorū eius ab aliis ciuitatibus in pleriſq; discrepātiam, scriptoribus Græcis non dignatis eum memoria: quorū maior pars facultate scribēdi abusi sunt tum in oratione soluta, tum in poēmatibus, versi ad comœdias & fabellas sybariticas notæ turpitudinis obscœnitatisq;: cùm debuissent naturæ donis vti ad prodēdas res gestas vitásq; bonorum virorū: vt nec honesta exempla vetera nouáq; traderentur obliuioni ac silētio cùm prælucere possint posteris, nec omissis melioribus argumētis auditu indigna anteponerētur: prætexta probris honestatis specie. verùm ego istorum inuidiam prætereo, malens de hoc viro dicere quæ è sacris libris didici, quos reliquit mirādum monumentum suæ sapientiæ, & à quibusdam nostræ gētis senioribus, qui veteri lectioni semper attexebāt aliquid: quò magis vita hominis est mihi cognita. faciam autē initium vnde necessum est incipere. MOSES genere fuit Hebræus, natus in Aegypto educatúsq; eo ꝙ maiores ipsius ob diuturnā famem quæ Babylonē ac propinquas regiones tum premebat, alimenta quærēdo in Aegyptū cum vniuersa familia migrauerāt, terram campestrem, fusi profundi,

fertilémq; omnium quibus natura humana indiget, frumenti præcipue. nam huius fluuius æstate adulta. quãdo alios fertur decrescere, perennes æquè ac torrentes, crescens & diffusus arua inundat aquis stagnantibus. atq; ita nullo pluuiarũ desiderio, genus omne frugũ fructúmq; quotãnis copiosè prouenit, ni manifesta numinis ira incidat, propter nimiã impietatẽ inhabitãtium. Parentes habuit eius ætatis optimos quos nõ magis communis tribus quàm idem animus iunxerat, septima progenies hic est à primo, qui peregrinus ipse, princeps fuit vniuersũ Iudæorũ generis. educatus est regio more, per occasionem hanc: Rex cùm animaduertisset hanc gentem in dies magis ac magis crescere, veritus ne inquilini superante numero cum indigenis de principatu contenderent, vires eorum nefariis artibus conatus est accidere: iussitq; vt ex recens editis alerentur fœminæ, propter sexum bello inutiles: mares tollerentur, ne oppidatim inualescerent. quandoquidem viris armisq; florentes copiæ sunt murus inexpugnabilis, eo tempore natus hic puer, visus est præ se ferre haud vulgarẽ indolem, adeò vt eius parentes edictum tyranni contẽnerent. fertur tribus mensibus domi lacte nutritũ nemine conscio. deinde cùm non deessent (vt fit sub regibus) qui scrutarentur etiã recondita captando gratiam nouis delationibus, timentes, ne dum vni consulunt, ipsi necis eius fierent accessio. deploratum puerum, exponunt in ripa fluminis: atq; ita gementes discedunt, miserantésq; tum suam necessitatẽ qua expressum sit infanticidium filij, tũ pueri necem iniquã & miserabilẽ: deinde seipsos incusabant, qui calamitatẽ auxissent. Debueramus recens natũ exponere, quãdo prius quàm nutricis intercedat officiũ, vulgus vix habet pro homine. nos nimia cura per tres integros menses aluimus, nobis maiorẽ tristitiam parãtes, maiorem cruciatum puero, vt voluptatũ dolorúmq; per ætatẽ capacior se perire sentiat. hæc illi de futuro incerti, præsenti tãtũ indulgẽtes luctui. interea puella soror infantis expositi, affectu mota domestico, paulũ digressa expectabat exitũ, ni mirũ cũcta dispensante Dei prouidẽtia. Erat regi vnica dilecta filia. eã ferunt dudũ nuptã non potuisse matrẽ fieri, quãuis liberorũ cupidã præsertim sexus potioris, vt esset qui in fortunatã auiti regni sortẽ succederet, migraturi alioqui in familiã aliam nepotũ penuria. Qua cura pressam, & ea die maximè anxiã cũ hactenus solita esset domi se cõtinere, ac ne limen quidem trãscendere, proripuisse

se cũ

se cũ puellis familiaribus ad fluuiũ, vbi puer fuerat expositus. deinde lauantẽ aspergentémq; se inter opaca condensãq; stagnorum, conspicatã iussisse afferri puerũ: tum à capite ad calcem contemplatã, miratámq; formã & habitudinem, plorãti cõdoluisse, affectu iam ad maternam pietatem vergẽte, ac si ex ipsa infans fuisset progenitus. cúmq; didicisset eũ esse natũ ex Hebræis parẽtibus tũc edicto regis territis, consultasse de alẽdo puero. nec enim tutũ videbatur cõfestim eũ ferre in regiã. sic hesitãti sororẽ infantis superuenisse tanquã è specula, & cõiectantẽ de causa, rogasse num iuberẽt eum nutriri apud quãdam Hebræã mulierẽ nõ dudũ partu leuatã, annuẽte verò illa, infantẽ vt alienũ suæ matri cõmendasse: eámq; libẽter pollicitam suã operã in nutricãdo, tanquã mercedis gratia, Deo prouidente, vt prima educatio cõtingeret infanti domi apud hos ipsos ex quibus procreatus fuerat. post hæc nomẽ ei dat sumptum ex ipsa re, qp esset ex aqua sublatus. Nam Aegyptiorum lingua Mos aqua dicitur. vbi verò maioribus quàm pro ætate incremẽtis auctus, maturè ablactatus est, mater eadẽ & nutrix eum reddidit ei à qua acceperat, elegãti sanè præditũ indole. illa videns eũ supra ætatẽ proficere, ex aspectu renouata accensáq; benevolentia, facit filiũ suppositũ, quæ iam antè muliebri arte finxerat se grauidã, vt natiuus putaretur nõ ascititius. Tam facilè succedit quicquid Deo placet quantũvis arduũ. Ita nactus educationẽ regiã, nequaquã infantiũ more delectabat assentationibus, iocis lusibúsq;, quãũis indulgẽter haberetur ab educatoribus: sed iam tũ modestiam grauitatémq; præferẽs malebat audire spectaréq; vtilia. cõfestim enim accesserunt aliũde præceptores, quidã vltrò veniẽtes è præfecturis Aegypti proximis, alij magnis præmiis inuitati è Græcia: eos intra modicũ tẽpus ille superauit, natiua docilitate institutiõnẽ præcurrens, vt reminisci videret nõ discere, in rebus difficiliorib⁹ de suo cõminiscẽs aliquid: nã præclara ingenia multa nouãt circa scientias. Et quẽadmodũ bonæ habitudinis corpora mẽbris omnibus agilia securos pædotribas faciunt exhibẽdo illis vel nihil negotij vel minimũ, itidẽq; agricolis generosæ plãtæ per se proficiẽtes in bonas arbores: sic anima bene nata præceptis obuiã se offerẽs, à seipsa magis q̃ à magistris adiuuatur: arreptisq; rudimẽtis cuiuscũq; sciẽtiæ, equus (iuxta prouerbiũ) fert in planitiem. Itaq; numeros & geometriã, vniuersámq; musicam, rhythmicã, harmonicã, metricã, siue contemplatiuã, siue

per instrumenta vocésq; promentē se modis variis, accepit ab Aegyptiis doctoribus: & insuper occultā philosophiā descriptam literis (vt vocāt) hieroglyphicis, hoc est notis animaliū, quæ ipsi venerātur etiā pro numinib⁹. reliquas liberales artes Græci docebant: ex propinquis autē regionib⁹ euocati Assyrij suas literas, Chaldæi sideralē scientiā, hāc & ab Aegyptiis didicit, mathematicæ cū primis deditis: obseruánsq; quid vtrisq; cōueniat, in quo discrepēt, intactus à cōtentionibus veritatem quærebat: quippe qui nihil præter eā admittebat, lōgè aliter q̄ isti qui accepta semel qualiacūq; dogmata obstinate defendūt siue probata siue improba, more causidicorū mercenariorum, ius & æquū negligentiū. Egressus deinde pueritiā magis curā intēdit, nō vt quidā frena laxās concupiscētiis, quāuis nō deessent incitamēta plurima, quæ se vbertim offerūt in regū domibus: sed sobrietate atq; tēperantia tāquā habenis quibusdā eas cohibens, ne ferrētur impetu nimio. atq; ita singulos affectus suapte natura impotētes & indomitos cicurabat quantū poterat. Quòd si alicubi decessisset ab officio vel offendisset nōnihil, seuerè à seipso pœnas exigebat: & in vniuersum dabat operam vt ad primos impetus animi resisteret, quasi cōtumacem equū obseruans, nimirū ne inuito auriga ratione cursum plus satis accelerātes confunderent perturbarentq; omnia. hæ sunt enim bonorū & malorū origines: bonorū, si ratio teneat imperium: cōtrariorū, si affectus dediscāt obedientiā. meritò igitur stupori erat omnib⁹ familiaribus tanquā nouum naturę miraculum. incertis qualis mens habitaret in eius corpore, humana an diuina an mixta ex vtroq;, cùm nihil vulgare haberet, augustiora cæteris omnia. Nā nec ventri quicquā dabat præter tributū naturæ necessarium, nec voluptatū sub ventre nascentium nisi liberorū causa meminerat: frugalitatē colebat vt nemo alius, in vniuersum abhorrens à deliciis. Animo enim viuere malebat quàm corpore. philosophiæ præcepta quotidie factis repræsentabat, mentē verbis exprimēs, facta dictis accommodans, vt cū sermone vita congrueret. In summa qualis erat vita, talis & oratio cùm nihil discreparet haud aliter quàm in instrumēto musico. cæteri mortales si vel leuis aura felicitatis aspiret, inflantur & immanè spirāt, superbè illudentes obscurioribus appellando piaculares, conturbatores, onera terræ aliisq, verborū contumeliis, tanquā sua felicitate probè cōstabilita munitáq;, fortasse ne in crastinū quidem eodē statu māsuri. nihil

ri. nihil enim fortuna mutabilius, susq; déq; versante rerū humanarū aleam, adeò vt vna sæpe dies alium affligat, extollat aliū. hæc illi cùm nunquā nō videāt ac intelligat, tamē amicos despiciūt, contēnunt leges sub quibus nati educatiq; sunt, mores patrios quantūvis probatos mutāt pro libito, & intēti præsentibus obliuiscūtur veterū. At hic euectus in summū rerū fastigiū, nepos tāti regis habitus, spe omniū destinatus successor auiti solij, nec aliud quàm rex iunior appellatus, secut⁹ est maiorū suorū instituta gētilia, adoptiuorū parentū bona & si splēdida, tamē adulterina iudicās: ediuersò naturaliū parentū & si ad tēpus viliora, vera tamē & propria. itaq; vtriusq; partis iudex incorruptissimus tū eius ex qua natus, tū eius in quā adoptatus fuerat, alteri beneuolētiā præstabat alteri gratitudinē: & retulisset abūdè gratiā, ni animaduertisset in ea terra impiā regis sæuitiā. nam externi generis (vt antè dixi) erāt Iudæi, quorum primi cōditores ob famē & inopiam à Babylonis prouinciis in Aegyptū migrauerant, & propemodum supplices tānq̄ ad asylum in regis fidē confugerant & indigenarū misericordiam. Hospitibus enim (quantū ego iudico) iura debētur eadē quæ supplicibus. erāt igitur supplices, inquilini, socij honore ciuibus iam proximis. vicini minimū differētes ab indigenis. Hos tales qui relictis pristinis sedibus in Aegyptū se cōtulerāt, vt eam securè incolerēt, tanquā alterā patriā, rex in seruitutem vindicabat, quasi belli iure captiuos, aut emptos de lapide, adigebatq; ad opera seruilia, homines nō solùm ingenuos, verū etiam hospites, supplices, inquilinos, nihil veritus numen cui exosæ sunt id genus iniuriæ. Ad hæc imperabat eis grauiora q̄ ferre possent, alios super alios labores cumulās. Si q̄s interim labori ob infirmitatē se subtraheret, capitalis noxa iudicabat. Operibus præerat immitissimus quisq; crudelissimúsq;, quos exactores operarū appellabāt ab hoc officio. Operabātur autē partim lutū formādo in lateres, partim cōportādo paleas. Nā paleis cohærent lateres. Alij iussi sunt publica & priuata ædificia struere, fossásq; fodere, dies noctésq; cōuehendo materiam sine successione, ne tātisper quidē permissi quiescere. dum somno se reficerēt, ipsi & opificum & ministrorū præstantes operas, vt breui primū animi mox & corpora deficerēt. Itaq; alij post alios emoriebantur pestilentia, quos insepultos proiiciebant extra terminos, nec puluerē sinentes corporibus iniicere, nec lachrymis cognatos aut amicos tā miserè mortuos prose-

qui:adeò etiã affectibus animi,quos penè solos natura fecit liberos,iugũ intentabant homines impij,premẽtes eos necessitate grauissima.Hæc ille cõtinuè ferebat indignissimè, cùm nec prohibere iniuriã posset,nec oppressis succurrere: verbis tamen quantũ poterat,subleuabat:præfectos subinde admonẽs, vt moderẽtur laxaréntq; nimiã in vrgẽdo duritiam:operarios verò,vt præsentẽ statum ferrẽt fortiter,sicut viros decet,nec animis deficerent vnà cũ corporibus,vtq; sperarent mutationẽ in melius.omnia enim mũdana verti in cõtrarium, nubila in serenitatẽ,procellas in quietũ aërem,tempestatẽ in tranquillitatem res verò humanas eò magis quò instabiliores sunt.talibus incãtationibus tanquã bonus medicus putabat se leuaturũ mala quãuis grauissima:quæ tamen ad tẽpus lenita mox exasperabãtur denuò,& ex interuallo augebãtur nouis erumnarũ accessionib⁹.erãt enim inter præfectos quidam efferati rabie, nihil differentes à venenatis carniuorisque bestiis, humana specie beluæ,sub qua mores ferinos celabãt, ferro adamãtéq; duriores.ex his vnum immanissimũ,quia nihil remittẽs exacerbabatur etiã precibus,nisi celeriter iussa fierent pulsans miseros,verberãs,excrucians,interemit:fas esse ratus. & re vera fas erat eum occidere,qui viuebat in pernicie hominũ. hoc auditum rex ægretulit:vt indignũ facinus,nõ quòd aliquis occisus esset,aut occidisset,siue iure siue iniuria:sed q⁹ nepos ab eo dissentiret,nec eosdem quos ipse haberet pro sociis & hostib⁹, amãs quos ille oderat.infensus verò dilectis ab eo,& miserans quos rex inclemeter exagitabat.hãc occasionẽ nacti purpurati,& suspectũ habẽtes iuuenem,quẽ norant aliquãdo exacturũ pœnas præsentis crudelitatis quamprimũ potuerit,patulas aui aures impleuerũt plurimis calumniis,hinc inde insusurrantes vt de amittendo principatu reddiderint solicitũ,dicebãt enim: Teipsum aggredietur,nihil mediocre sapit, semper molitur aliquid,ante tẽpus ad regnũ aspirat,aliis pollicetur, alios territat,indẽnatos interficit:quò quisq; est tui amãtior, eò magis eũ persequit,quid cũctaris?an vt quę conatur efficiat?proderit insidiatori hæc dilatio.Moses interea secessit in finitimã Arabiam,vbi tutius degere poterat,Deũ inuocans, vt alteros eripiat è grauissimis calamitatibus,alteros nihil nõ per vim agẽtes puniat,atq; ita ipsi duplex gaudiũ præbeat, nec fuere vota irrita,Deo probãte mentẽ hominis fauentẽ bonis, malis infensam,vt paulò pòst declaratũ est manifesta eius sentẽtia pœnáq;

genti

genti scelerate inflicta.ipse interim exercebat se in virtutis studio sub ratione magistra,parans se ad optima vitæ genera, actiuum cõtemplatiuúmq;,simul euoluẽs philosophiæ dogmata,atq; etiã expeditè diiudicãs,recõdénsq; in memoriã,vt post ea posset in suũ vsum depromere,verã laudem quærẽs nõ inanem opinionẽ hominũ,quippe qui nihil nisi rectã rationẽ spectabat,fontem originémq; virtutũ omnium.Alius certe à rege infesto elapsus:& tum primũ ingressus regionẽ exterã,nõdum assuetus indigenarũ moribus,incertus quibus offendantur vel gaudeãt,conatus fuisset quietus latere:aut si maluisset versari cũ aliis,vtiq; optimates sibi cõciliasset in spem auxilij,si fortè ab aliquo ad deditionẽ deposceretur.at hic diuersam viam ingressus,sequebatur sanũ suum animũ,non sinẽs se trãsuersum abripi.& ideo nõnunquã audentior quàm pro viribus, fidebat iustitiæ,quam fretus vltrò ferebat opem infirmioribus.Dicã vnũ eius facinus quod in hoc tẽpus incidit, paruũ in speciẽ, sed indicium magni animi.Arabes exercẽt pecuariã pascúntq; greges promiscuè viri,mulieres,iuuenes virginésq;,nõ plebeij solùm,sed & nobiles.Septem puellæ vnius sacerdotis filiæ gregẽ ad quẽdam fontẽ adduxerãt,demissisq; per funẽ vrnis, per vices certatim hauriebat,fundebántq; aquã in proximos alueos donec implerẽtur.superuenerũt alij pastores,qui cõtẽptu debilitate virginũ conati sunt eas submouere vnà cũ suis gregib⁹, ad paratũ potũ agẽtes sua pecora,fruituri alienis laborib⁹: id Moses qui nõ longè aberat cõspicatus cõfestim accurrit,clamitãs:Nõ desistetis ab iniuriis in solitudine, qua ad fraudẽ abuti mini?nõ pudet vos circũferre ignaua brachia inertésq; humeros,capillos,barbas,carnésq; viriles video,viros nõ video. puellæ iuueniliter tractãt quę tractãda sunt,vos iuuenes estis puellis delicatiores,nõ abitis?nõ ceditis his quę priores venerũt, quæ ius aquæ habẽt haustæ ipsarũ opera, quo vberior esset copia:ita ne paratã auferetis?Nõ facietis per cælestem oculũ iustitiæ,qui videt quicqd fit etiã in locis desertissimis,nõ auferetis impunè.is me præter opinionẽ misit in auxiliũ, nec enim deero iniuriã patiẽtibus,fretus illa magna manu, quã vos excæcati cupiditate nõ cernitis.nec fas est vos cernere,sentientis tamẽ eã ex occulto forientẽ,nisi resipiscitis.His verbis territi,quæ videbãtur hominis afflati diuino furore, veritiq; ne vera caneret, paruerũt,admissisq; virginũ gregib⁹ ad alueos, pasci sunt earũ pecora prius bibere. Illæ domũ lætæ reuersæ,

 inſper

insperatũ casum patri denarrauerunt,ita vt caperetur magno desiderio videndi eius hospitis,obiurgabat igitur earũ ingratitudinem:Cur dimisistis hominẽ?quin adduxistis,& si forte recusabat exorastis etiã?estisne mihi alicuius inhumanitatis cõscię?aut nõ timetis ne iterũ incidatis in violentos & iniustos alios?necesse est vt auxilio destituamini tã obliuiosæ erga bene meritos.recurrite vnde venistis, donec erratũ potest corrigi.ite properè,vocate nõ tam ad hospitiũ,quàm ad recipiendã gratiam.Debetur enim.Reuersæ ad fontẽ, in propinquo cum inueniunt.& patris verbis persuasum.domũ deducũt. Qui primùm speciem,mox & mentẽ eius admiratus (nec enim opus habet felix ingenium lõga experientia)dat ei vxorẽ filiarũ forte suarũ.hoc vno facto virtutẽ eius approbãs,per seipsam amabilem,vt externa cõmẽdatione nõ egeat,modò detur innotescere.Post eas nuptias præfuit gregibus.ad principatũ se præparãs.Nam pastoralis ars ad regnũ est præludium, hoc est ad regimẽ hominum gregis insuetissimi: quẽad modum bellicosa ingenia præexercẽt se in venationibus.in feris ẽm experiuntur futuri præfecti militiæ, brutis præbẽtibus materiam exercitij tã belli quàm pacis tẽpore.nam præfectura mãsueti pecoris habet quiddã simile cũ regno in subditos. ideo reges cognominãtur pastores populorũ,non cõtumeliæ,sed honoris gratia.Imò quantũ ego intelligo,nõ iuxta vulgarẽ opinionẽ, sed rei veritatẽ vestigis (rideat qui volet) solus potest esse rex vndequaq; perfectus,qui bene callet artẽ pastoritiã, & curãdo minora animalia didicit,quomodo debeat præesse præstãtioribus. impossibile est enim vt magna prius quàm parua perficiantur.Factus igitur omniũ ætatis suæ pastorũ optimus,& vtilitatis pecorũ prouidẽtissimus,dum nullũ laborẽ fugitat, sed vlerò & iniussus alacriter eis prospicit,prõptè bonáq; fide auxit gregũ copiam,adeò vt iã inuidiosus esset apud pastores cæteros,nihil simile videtes in suis gregibus,qui præclarè secum ági putabãt si nihil detrimẽti acciperẽt,mirãtes illius numerũ indies crescere,nec tãtùm singulas oues pulchrè pinguescere, sed præter egregiã corporum habitudinẽ fœcũditate quoque laudari,& pascuis frui lõgè salubertimis.Accidit quondam vt dũ sectatur loca herbida rigua letáq; pascuis,in quodã nemore videret visionẽ horribilẽ:rubus erat,frutex spinosus & inualidꝰ.is nemine ignẽ admouẽte subitò incẽsus est, correptúsq; totus à radice vsq; cacumẽ flãma in morẽ fontis scatẽte,manebat

bat integer.& illesus,quasi nõ esset incẽdij materia,sed ipse ab igne aleretur.è medio promicabat forma quædã pulcherrima nulli visibili similis.diuinũ simulacrũ, luce fulgẽs clarissima. vt suspicari posset Dei esse imaginẽ.Vocemus eã angelũ,quandoquidẽ futura prænũtiauit tãtò clarius, quãtò magnificẽtior erat visio.significabat enim ardẽs rubus oppressos iniuria,vrẽs verò ignis oppressores.Quòd autẽ nõ exurebat materia, portẽdebat nõ perituros qui affligebãtur inimicorũ violentia.sed conatũ eorũ fore irritũ,illos verò euasuros incolumes. Porrò nũtius diuinæ prouidẽtiæ faciebat spẽ tot horrẽdorum periculorum fore lætũ & facilem exitũ.ea cõiectura excutiatur diligẽtius.Rubus(vt dixi)frutex debilis est & senticosus,vt vel solo cõtactu vulneret.Nec absumit ignis voraci natura, imò cõseruatur etiã,qualis antea fuit permanẽs,adeò nihil amittẽs vt nitescaret etiã.Hæc omnia designabãt exhortationẽ quãdam, tantũ non inclamantẽ pressis calamitate: Nolite succumbere. Hæc vestra infirmitas est potẽtia quæ pungeț vulnerabitq; plurimos. Qui delere cupiunt vos inuiti seruabũt,tot mala illaesi euadetis,& cũ maxime vastari videbimini,tũc maximè enitebit vestra gloria.Vos quoq; crudeles & igni voraci similes nimium cõfidatis vestris viribus,cogitate iquiętissimas quoq; aliquãdo deleras,& resipiscite.Ecce flamma suapte natura vrẽs vt lignum vritur:lignũ verò cremabile vrit euidẽter ignis in modum.Hoc ostẽto mirifico postquam Deus Mosen de rebus futuris manifestè præmonuit,addit & oraculum,vt sine cũctatione ad curam suæ gentis reuertatur,pollicẽs sẽ nõ solùm libertatis autorem, sed etiam ducem nouæ coloniæ paulo post deducendæ,& promptum fauorem offerens ad omnia.Iamdudum, inquit, me miserẽt oppressorum intolerandis iniuriis, quos nemo vel miseratur vel subleuat. & video tum singulos tum vniuersos vnanimiter supplices implorare sperareque meum auxilium. Sum autem exorabilis & propitius veniam petentibus ex animo.I regem accede nihil omnino solicitus. Qui tum regnabat cùm prę metu fugeres,defunctus est,in regnum successit alius,cui nulla tecum simultas intercedit, Eũ accedens vnà cum tuæ gentis senioribus,dic oraculo meo iuberi vniuersam gentem, vt extra fines regni progressi triũm dierum itinere,sacra patrio ritu mihi faciant. Ille non ignarus tribules suos cæterósque omnes haudquaquam his dictis credituros.Quid si, inquit,percõtabuntur, quod sit nomẽ eius qui

qui misit me,nec dicere potero,nónne impostor videbor? Cui Deus:Primùm dic eis,Ego sum qui sum:vt discat differentiam inter ens & nõ ens,& nullũ nomen de me dici propriè, cui soli esse cõpetit.Quòd si vt sunt debiliores ingenio requirẽt appellationem,indica eis,non tantũ esse me Deum,sed etiam triũ virorum à virtute denominatorũ,Deum Abraham,& Deũ Isaac, & Deũ Iacob:quorũ alius doctrina, alius natura,alius meditatione quęsitæ virtutis est regula,Quòd si etiã tunc nolint credere,tribus prodigiis docti flectentur,quę antea nemo vnquã vel vidit vel audiuit.erant autẽ hæc:virgam quam habebat,in terram proiicere iussus est.ea mox animata reptabat,versa in draconem serpentum principẽ.ille territus monstro, præ timore fugam parans reuocatur,& à Deo cõfirmatus,iubetur caudam eius prehendere.quo facto draco adhuc repens ad tactũ constitit,extensusq; in longũ,mox denuò in baculũ versus est,miranteq; vtranq; mutationẽ homine.& vix discernente vtra esset horribilior,intantũ erat ambiguus animo. Sequutum est cõfestim aliud prodigiũ.Alteram manum iussus est in sinum mittere,& paulò pòst eximere.eo facto manus niue cãdidior repẽte apparuit,rursumq; cõdita in sinum ac prolata,pristinã speciem colorémq; natiuũ recepit.Hæc solus à solo discebat tanquã à magistro discipulus,habens secũ instrumẽta prodigiorum, manũ & baculum,quibus quasi viatico instructus est.tertium nec circumferre secũ nec prędiscere potuit,quod Aegypto seruabatur non minus horrendum stupendúmq;,id tale fuit.Sume,inquit, aquã fluminis & effunde in terrã, eritq; sanguis cruẽtissimus, cũ colore mutatis & cæteris viribus. visum est autẽ hoc quoq; credibile non solùm propter certã autoris fidem,verumetiam propter præterita manus virgæq; miracula. nihilominus deprecabatur hanc functionẽ, causatus exilitatẽ vocis & linguæ tarditatem,negánsq; sibi adesse facundiã,præsertim postquam Deum loquentẽ audierat,ratus enim mutam esse humanã eloquentiam cum veritate collatã,& verecũdo ingenio præditus, subtrahebat se grauiori quàm pro viribus,vt putabat,oneri:rogabátq; vt alius eligeretur ad exequenda mandata magis idoneus.Deus pudore delectatus respõdit,An nescis quis os homini dederit,& linguã indiderit,quis guttur cęteráq; vocis rationalis instrumẽta fecerit?ego sum:noli timere.meo nutu articulatè disseres omnia.facũdia mutata in melius,& vsq; proficiente,nec aliter absq; impedimẽto fluente & cogitationes promẽte,

te,quã fontes manãt lympidissimi.quòd si op⁹ fuerit interprete,fratrem habebis sermonis ministrũ ac vicarium,qui ad populum tua dicta perferat nuntius,tu verò illũ Dei mãdata docebis.His auditis,quia periculosum erat amplius cõtradicere, profectus vnà cũ vxore ac liberis iter faciebat in Aegyptũ: inuentóq; fratre qui venerat obuiã,adiunxit eum sibi comitẽ,cõmunicatis oraculis.Is iã antè habebat præparatã diuinitus animam ad obsequium,vt incunctãter assentiret sequeretúrq;.Sic ingressi Aegyptum vnanimiter, primũ senioribus gẽtis clam cõuocatis indicant oraculũ, Dei miseratione instare libertatẽ & migrationem ad sedes meliores:idq; ipsum Deum polliceri offerré q; se ducẽ itineris.post hæc regẽ ipsum audẽt appellare, vt populũ extra fines regni emittat ad sacrificiũ.Aiebant enim solitudine opus esse ad peragendos ritus patrios, diuersos ab aliorũ ceremoniis,& ideo secessum requirẽtes, ne vel offendãt alios,vel profanãtur exterorum oculis parum fauentiũ spectaculo. At rex ab incunabulis inutritus maiorũ suorũ fastui,nec credens vllum Deũ præter ista visibilia, cõtumaciter respõdit: Quis est cui me obedire iubetis?non noui istũ quem prædicatis nouum dominũ.non dimitto gentẽ prætextu celebritatis sacrorúmq; cupientẽ iugum excutere, Deinde homo iracundus & inclemẽs ignominia notat præfectos operũ, qui sinerẽt otio lasciuire populũ,alioqui non desideraturum festa & sacrificia. Hæc enim non esse intentorũ operi necessario,sed suauiter delicatéq; viuentiũ.Ergo cùm populus grauiꝰ quàm antè premeretur,& Mosi sociis indignaretur vt impostoribus, eis clámq; palámq; impietatẽ obiiciens ac ementita oracula, tãdem propheta aggredit exerere miracula quæ didicerat,quo spectatoribus incredulitatẽ eximeret, interfuit & rex cũ cohorte purpuratorũ. Itaq; cõfluente ad regiam multitudine,frater Mosis baculum,elatũ prius vt esset omnibus cõspicuus,in terrã proiicit,qui mox in draconẽ mutatur.Tum circulus spectatorũ præmetu stupóréq; solutus diffugit.Sophistæ verò magique quotquot aderãt,quid vos terret,inquiunt.Nec nos sumus rudes talium artiũ.& nos talia patrare possumus. Deinde cũ quisq; suã virgam proiecisset,multi dracones circa primũ illum voluebãtur sinuosis orbibus. ille verò arrecta ceruice immani hiatu non aliter quàm obiectos pisces circũquaq; petitos absorbuit: atq; ita deglutitis in pristinã virgæ naturam rediit, id tam magnificum spectaculũ etiã iniquis animis omnẽ suspicionẽ eximit,

mit,ne putarent hæc agi humanis vaframẽtis aut artib⁹ exco gitatis ad ludibriũ,sed diuina potẽtia,qua nihil nõ facilè persi citur. Attamẽ cũ ne tã manifesta quidẽ efficacia posset eis expri mi vt victos se faterẽtur,sed nihilominus pertinaci audacia re sisterẽt,addicti obstinatè inhumanitati impietatiq; tanquã lau datis virtutibus,nec miserantes oppressos iniquo seruitio, nec diuina mãdata exequi inducẽtes in animũ,tũ manifestis oracu lis declarata,tũ ostẽtis subsecutis atq; prodigiis:opus fuit gra uiore cẽsura,vt afflictionibus agminatim ingruẽtibus castiga rẽtur stolidi,qui dedignabantur erudiri bonis rationibus.De cẽ pœnæ regioni inflictæ sunt,vt qui in peccãdo nihil sibi reli quũ fecerãt ad summã malitiã,punirẽtur modis omnibus,feri rẽtúrq; perfecto pœnarũ numero.ne genera quidẽ pœnę fuerũt vulgaria.Nã elemẽta mũdi,terra,aqua,aër,ignis,cõspirarũt in impios Deo vindice ad declarandã eius potentiã, ea quibus ad creationẽ salutémq; rerum vsus est,vertẽtis quãdo libet in impiorũ perniciẽ.Hæ pœnæ trifariã destributæ sunt:tres pertinẽ tes ad crassiora elemẽta,terrã & aquã ex quibus cõstãt corpora cũ suis qualitatib⁹,fratri Mosis cõmissæ: totidẽ soli Mosi quas inflixit per ignẽ & aërem, vnde animarũ origo præcipua vna vtriq; cõmunis,ordine septimatres reliquæ ac cõplendũ dena rium Deo seruatæ sunt ab aqua fuit initiũ.hãc quoniã honorãt Aegyptij præ cæteris,tanquã rerũ omniũ primã adhibuit deus ad terrẽdos castigãdosq; noxios.Quid igitur mox accidit?Mo sis fratre iussu dei percutiẽte virga fluuiũ,in sanguinẽ ver titur quã lõgus est ad mare vsq; ab Athiopia.idẽ in stagnis,fossis,pu teis,fontib⁹,& omnibus Aegypti aquis euenit,vt deficiẽte aqua potabili ripas nemo peteret,& nouas venas aperiẽtibus ꝑ lim pido liquore sanguis emicaret tãquam è vulnere. pisciũ quoq; genera extincta sunt cũcta,vitali facultate versa in pestiferã,vt fœtore cõplerẽtur omnia,putrescẽtibus simul tot corporibus. hominũ quoq; siti euectorũ magnus numerus aceruatim iacebat in triuiis,nõ sufficiẽtibus domesticis ad sepulturæ officia. nã per septẽ dies hoc malũ durauit, donec Aegyptiis supplici ter Mosen inuocãtibus;& illo deprecãte,Deus misertus est pe reuntiũ.is cùm sit exorabilis, mutauit sanguinẽ in aquã dulcẽ, redditis amnis fluẽtis salubrib.qualia prius fuerãt. sed nõ mul tò pòst remissã mulctã scelerati ad eandẽ crudelitatẽ redierũt, quasi omnino è terris migrasset iustitia,aut quasi elapsi ex vna pœna non possent aliã incurrere.itaq; more puerorũ per ætatẽ

nond

nondum sapientium sitio malo didicerunt non contẽnere. nam vindicta secuta cuestigiò,vt illis cessantibus tardauerat, ita ad iniquitatẽ properãtes præuertit.rursus enim Mosis frater iussus ad fossas & stagna paludésq; virgã porrexit.vix manũ extẽderat,cum ranarũ tanta vis prorepsit, vt non tantũ fora cõpleret ac loca subdialia,verũetiam domos villásq;,& cuncta ædificia,tam sacra quàm profana,tã priuata quàm publica, haud secus ac si hoc genus aquatiliũ missum esset in diuersi elemẽti coloniam,natura mutante rerum: vicissitudines.Nam terra est aquæ cõtraria. Itaq; cùm nec foras progredi possent homines viis oppletis,nec intus manere refertis etiã intimis penetralibus,& ad summas quoq; contignationes ranis obrepẽtibus,ad extremam desperationẽ redacti,rursum ad eosdẽ,vt antè cõfugiunt,rege pollicitante permissurũ se Hebræos abire impunè ac libere.Sic exorato Deo populi sui precibus,rançpartim receperunt se in fluuiũ,partĩ mortuę cumulabãtur in triuiis,etiã è domibus eodẽ congestæ propter intolerabilẽ graueolentiam exhalantẽ è cadaueribus bestiolarũ, quæ viuæ quoq; molestæ sunt sensibus. Pestquã autẽ ab hac pœna respirarũt modicùm, sicut athletæ collectis viribus,quo vehemẽtius vrgerent,ad cõsuetam reuersi malitiã,obliti sunt eorum quæ pertulerant. At Deus aquis cessare iussis,terrestrem pœnã induxit eodem vsus castigatore:qui vbi terrã virga percussit,tot scnipes ex ea profusi sunt,vt velut extensa nubes totam obtineret Aegyptũ. id animal est molestissimum,quamuis minutum admodũ. Nam non solam superficiem cutis lædit pruritu noxio, verumetiam interiora per aures narésq; penetrat.inuolat & in oculos, nisi quis caueat.sed qui caueri poterant tot dira examina? Quæret fortasse aliquis,cur Deus tam vilibus animalibus ad vindictã vti maluerit,quàm vrsis,pardis,leonibus,cæterisq; feris carnioris: aut si hæ non placebant, saltem familiaribus Aegypto aspidibus,quarum morsus sine mora enecat. Is si nescit,discat, Deum voluisse incolas castigare non tollere.Nã si eos omnino delere voluisset,non opus erat animalium opera,sed diuinitus immissa fame ac pestilẽtia.Præterea discat & illud in omni vita profuturum.Quid nam?Homines quando bella gerunt,auxilia sibi asciscere potentissima,quibus suam infirmitatẽ suppleant.Deum verò omnipotentem,&nullius egentem opera,si quando vult tanquam instrumentis quibusdam vti ad exigẽda supplicia,nõ valida eligere,quorum robur curat minimè, sed

vilia

vilia paruáq; instruere inuictis virib⁹, atq; ita noxios plectere, quod nũc quoq; accidit. Quid em̃ cyniphe vilius? tamẽ tm̃ effecit, vt tota Aegyptus defitiẽs exclamare cogeretur, hũc esse Dei digitũ. manũ em̃ ne à tota quidẽ terra quãta est sustineri posse, imò nec à mũdo vniuerso. Hęc sunt inflicta per fratris ministeriũ. Nũc videamus quas pœnas ipse Moses sũpserit, & ex quib⁹ naturæ ptibus. Aër ac cælũ mũdi portiones purissimæ, aquis & terræ successerũt in Aegyptiorũ castigatione, cuius administrator Moses electus fuit. Aër prior turbari cœpit. Nã Aegyptus penè sola inter regiones in meridiano tractu sita, vnã ex quatuor anni tẽporibus ignorat hyemẽ: vel quia (vt fertur) nõ lõgè abest à zona torrida, cuius occulto afflatu calescũt finitimæ: vel quia circa ęstiuũ solstitiũ inũdãs fluuius nubes absumit. Incipit em̃ crescere ęstatis initio, & sub eius finẽ desinit: quo tẽpore etesiæ quoq; impingunt ex aduerso in Nili hostia, impeditúrq; aquarũ exitus, mari tumescente per ventorũ violentiã, & fluctibus, quasi pro muro se opponẽtibus, ita vt amnis fluẽta retroagantur. Ita fit vt aquis sibi inuicẽ occurrentibus, tũ his quæ supernè à fonte descẽdunt, tũ his quæ repellũtur ab hostiis, & dilatari nequeũtibus propter ripas eminẽtiores exaggeratásq;, tãdem necessariò supereffundatur. Est & alia causa cur hyems Aegypto sit superuacanea. Nã quod imbres alibi, hic restagnationes fluminis efficiũt, arua fœcũdãtes ad prouẽtus frugũ annuos. Natura autẽ nõ solet ita in vanũ operari, vt pluuias terræ nõ indigẽti largiatur, simúlq; gaudet varietate sui artificij, concentũ è cõtrariis qualitatibus tẽperãs. & ideo aliis supernè è cęlo, aliis infernè è fontibus ac fluuiis præbet aquarũ cõmoda. In hoc statu regionis vernantis alienis mẽsibus, quæ circa brumã irroratur paruis rarisq; pluuiis dũtaxat in locis maritimis, supra Mẽphim autẽ regiã nullas omnino sentit, repẽte aër nouã sumpsit faciẽ, vt hybernis regionibus cõsuetæ tẽpestates simul ingruerẽt, imbres, grãdines, procellę atq; turbines, collisiones nubiũ, cõtinua fulgura & tonitrua prodigiosa specie. Grãdo em̃ intermixta nec ipsa liquescebat, nec extinguebat fulmina, sed vtraq; vno eodémq; deferebãtur impetu. Nec solúm inclementia cæli cõtristabat incolas, verũetiã tei nouitas. Credebãt em̃, nec falso, ab irato Deo mutari omnia, tẽpestatibus insolitis arbusta segetésq; vastantibus, pereuntibus simul non paucis animalibus, partim frigore absumptis, partim elisis grãdine ruente more lapidũ, nonnullis etiam ictis fulmine, ex quibus si quæ supere

supererant, ambusta circũferebant vulnera ad terrorem videntium. Post finem autem huius cladis rege cum suis reuerso ad contumaciam, Moses iubente Deo virgam extẽdit in aërem, Móxq; auster incubuit violentissimus, per totã diem noctẽq; inualescens, malum vel per se valde noxium. Est enim aridus innehẽs dolorem capitis & grauedinẽ, languorisq; tediũ, præsertim in Aegypto regione ad austrũ oppositã & expositã solibus, vt quãprimùm his vẽtus mouetur æstu exurat omnia. Tũc verò intulit etiã locustarũ agmina in stirpiũ pernicię, quæ indesinenter affluentes absumpserũt quicquid post tẽpestates superfuerat, vt in amplissima regione nihil relinqueretur viride. ad has extremas calamitates redacti vix resipuerũt regi occlamantes: Quousq; non permittis his viris exitũ? an nondum sentis Aegyptum perditã? ille, vt tum videbatur, assensit: relaxatáq; clade ad Mosis deprecationẽ ventus à mari exortus locustas dispulit. Verùm hoc quoq; malo defunctis, quia rex manebat vt ante difficilis, superuenit calamitas maior quàm vlla hactenus, Sereno enim die repẽtè offusæ sunt tenebræ, siue ob defectum solis maiorẽ solito, siue continuis densisq; nubibus cælum subtexẽtibus, & nimia constipatione intercłusis radiis, vt dies nihil differret à nocturna caligine: qua per triduũ continuata, videbatur vna perpetua nox longissima. tũc aiunt eos aut nõ ausos è cubili surgere: aut si necessitates naturales vrgerent, more cæcorum palpãdo parietes, & si quid erat præ manibus, ægrè potuisse progredi. Nã ignis quo vtimur quotidie, vel aëre turbato extinguebatur, vel vincebatur à crassissimis tenebris, ita vt saluis oculis summè necessarium vidẽdi sensum ceu exoculati requirerẽt: quo adẽpto cæterorũ nullus vsus erat. Nam nec loqui, nec audire, nec cibis frui licebat, sed per silentium famæ cruciabãtur, nullis vacãtes sensui, præsenti malo prægrauante, donec Moses miseratione motus Deũ exorauit. Tum demum successit lux tenebris, & nocti dies serenissima. His plagis percussos ferunt à Mose, mixta fulminibus grandine, & locustis, & tenebris lumen nullum admittentibus. Vnam de communi sententia fratres ambo inflixerunt in hunc modum. Deo iubente cinerem è fornace hausẽrũt manibus, quem solus Moses iactauit in aërem. Móxq; pulvis excitatus, & longè latéq; dispersus, hominibus brutisq; dira per totã cutem inusit vlcera, carnibus simul intumescentibus & fœdis pustulis scatẽtibus, ac si succensæ clam efferuescerẽt. Quo cruciatu,

ciatu,ſicut par erat in exulceratione ac inflammatione,oppreſſi,non minus animo laborabāt quàm corpore,miſerè vexati dolo-
ribus. Videbatur enim vnum vlcus à vertice vſque ad imos pedes,his quæ membratim ſpatſa erant,continua ſerpigine in vnum coëuntibus:donec rurſum legiſlatore ſupplicante pro affectis morbus leuatus eſt.Cæterùm hæc caſtigatio cōmiſſa eſt ambobus:propter puluerem fratri, penes quem erat cura pœnarum è terra prouenientium, Moſi propter aërem mutatum ad affligendos incolas. nam hic erat miniſter calamitatum ex aëre cæiòq; naſcentium.Superſunt tria genera inflicta ab ipſo Deo,ſine vllo humano miniſterio,quæ ſingula indicabo quantum potero,primùm per animal omnium audaciſsimū cynomyiam,cui veram appellationē impoſuerūt periti nominum, vt erant ſapientiſsimi,compoſitam è duobus impudentiſsimis animantibus, muſca & cane.altera vincēte omnes volucres temeritate,altero omnes terreſtres quadrupedes.Accurūt enim intrepidè & ſi quis arceat,nō cedunt peruicacia, donec ſatientur carnibus & ſanguine. At cynomyia particeps amborū audaciæ,mordax & inſidioſum eſt animal. Nam è lōginquo cum ſtridore in teli morem magno impetu aduolat, infixáque cuti hæret pertinaciter.Tunc verò diris exagitatæ,multò moleſtiores erant:vltra natiuā ſitim ſanguinis armatæ ad vltionē diuinitus contra homines impios.Poſt hanc pœnam ſucceſsit alia, nemine tunc quoq; miniſtro irati numinis, videlicet interitus pecudum.nam armenta & greges ouiū caprarúmq;, præterea iumenta omnis generis, vna die tanquā ex cōpoſito gregatim moriebantur.portendentia,paulò pòſt ſecutura peſtē hominū: quemadmodū aiunt publicas peſtilētias ſolere primū in bruta ſeuire animalia.Tandē acceſsit extrema pœna decima ſuperioribus omnibus atrocior, ipſis Aegyptiis morientibus, non tamen omnibus. nolebat enim Deus regionē deſertam reddere, quam caſtigatā tantū voluit.itaq; parcens maximæ turbæ omnis ætatis virorū atq; mulierū,morti addixit ſolos primogenitos,exorſus à maximo natu regio filio, & in viliſsimæ ancillæ piſtrinariæ filiū deſinēs.Nam circiter noctē mediam quotquot primi patris matriſq; appellationem iucundiſsimā attulerunt parentibus, & viciſsim ab ipſis primi nominati ſunt filij, ſani valentéſq;,nullo præcedente morbo repentè interierūt ad vnū, vt nulla familia ſine domeſtico luctu tunc inuenta ſit. Prima verò luce cùm quiſq; ſuos chariſsimos inopinata nece ſublatos videret,

videret,cū quibus ſuperiore die ſuauiter vſq; veſperā conuixerat,vt in publico luctu grauiſsimo, cōploratione impleuerunt omnia.cùm enim nemo eſſet exſors eius calamitatis,vnus erat clamor omnium,vno luctu obtinēte totam regionem quacunque patebat:qui tantiſper dum intra priuatos parietes ſe continebat,ſingulis aliena mala ignorātibus, priuatus etiā tum videbatur.Vbi verò alij didicerūt ex aliis,geminabatur cōploratio,accedēte grauātéq; dolore publico, vt ne cōſolator quidem exiſteret.quis enim ſolaretur alterū,ipſe cōſolatione indigens? cæterū vt in tali caſu ſolet fieri,putātes hęc eſſe maiorū malorū initia,& ſoliciti de interitu ſuperſtitū,flentes cōuolabant in regiā,ſciſsisq; ſuis veſtibus regi cauſam calamitatis imputabāt, dicentes nihil mali ſe paſſuros fuiſſe, ſi Moſes impetraſſet quæ petierat.Nūc habere ſe obſtinatæ peruicaciæ cōtentionisq; intempeſtiuæ præmia. deinde pro ſe quiſq; certatim hortabatur populū,vt properè tota regione decederēt,vel vnā diē horámve differre longū rati & periculoſum inſuper.ad hūc modū expulſi protruſiq;,memores ingenuitatis priſtinæ, auſi ſunt, facinus quo iniurias acceptas rependerēt.multū enim prædæ nacti ſarcinas partim ſuis humeris,partim iumētis,impoſuerūt,nō præ auaritia(vt obtrectatores dicerēt) aut alienarū fortunarū concupiſcētia(quæ eā eſſe poterat?) ſed primū vt diuturni laboris neceſſariā mercedē reciperēt: deinde vt pro acceptis tempore quo ſeruierāt iniuriis,ſi nō pro merito,aliquid tamē damni reponerent. Nec enim eſt par iactura libertatis & pecuniæ, cùm nemo ſanus non malit vitæ quàm libertatis adire periculū.itaque vtrūq; factum iure tueri poſſunt,ſiue vt in pace mercedem receperunt,qua tam diu fraudati fuerant:ſiue vt bello victores victos bonis ſpoliauerunt.ab illis enim orta fuerat iniuria,qui hoſpites ſupplicésque ſuos(vt ante dixi)quaſi captiuos in ſeruitutem redegerant.Tandē vbi ſe obtulit occaſio meliorum temporum, populus inermis illatam ſibi vim vltus eſt, protegente ipſa iuſtitia.Tot plagis Aegyptus caſtigata eſt, quarum tamen nulla Hebræos attigit, quamuis cohabitantes in eiſdem oppidis, vicis,domibus, terra, aqua, aëre, igne, præcipuis naturæ partibus conſpirantibus,vt impoſsibile eſſet effugere. id quod maximè mirum fuit,ab eiſdē rebus vno eodémq; loco ac tempore,alios ſeruari,alios interimi.Fluuius verſus erat in ſanguinem,at non Hebræis: his enim haurientibus fiebat potabilis. Ranæ ex aquis in terram ſubrepentes fora, villas, domos im-

pleuerant,solos Hebræos deuitabant, ac si scirẽt discernere qui puniẽdi essent,qui nequaquã.Non scnipes,non cynomyiæ,non locustæ,quæ arboribus,satis,animalibus, hominibus vastitatẽ intulerant,ad hos aduolauerunt.non imbrium,grandinum,ful minum cõtinuata vis ad hos vsq; peruenit.exulcerationem mo lestissimam ne in somnis quidem senserũt.cùm densissimæ tenebræ offunderentur aliis,ipsi in diurna puráq; luce degebant, cùm interirent Aegyptiorũ primogeniti, nemo Hebræus periit:& meritò,quando ne pecudum quidẽ pestis ad horum greges vlla venerunt cõtagia.Nec aliud videri poterant illo tempore quàm spectatores calamitatũ alienarum, ex quibus vtilissimam doctrinam pietatis perciperent.nunquã enim tam manifestum bonorũ & malorũ iudicium extitit,alteris exitium al teris salutẽ afferens.Erant autem viri demigrãtes supra D C M. reliquæ turbæ senum,puerorũ,mulierum inirí non poterat numerus.huc accedebat seruitiorũ multitudo promiscua & quasi supposititia.hos Hebræi susceperát e fœminis Aegyptiis,cõtributos paterno generi,quidam etiam pietatis amore se adiunxe rant, & erant qui tot continuis castigationibus profecerant in melius.Horum omnium princeps Moses electus est:quam potestatem accepit non vt alij fretus armis & machinis,aut equestribus,pedestribus naualibúsq; copiis:sed virtutis ergó honoratus & charitatis qua vniuersos prosequebatur indesinenter, Deo quoq; fauẽte honori viri optimi. Nam quia regnũ Aegypti dereliquerat cũ esset nepos regius,& offensus incolarum superbia violentiáq; adoptatores suos abdicauerat, simúlq; spes illas abiecerat præ generosa magnanimitate & amore iustitiæ, visum est omnipotẽti rerũ gubernatori, frequentioris meliorísq; gentis regnũ ei reponere,quæ vna omniũ erat functura sacerdotio.& vota factura pro vniuerso humano genere, quibus & mala auerterentur,& impetrarentur prospera.Assumpto autem principatu non hoc egit, sicut nonnulli solent, vt augeret suam familiã, & filios quos duos habebat extolleret, socios ac mox successores habiturus:sed vbiq; incorruptè se gerẽs in rebus minimis æquè ac maximis, superauit naturalẽ affectũ erga liberos,malens rationis obtẽperare iudicio.Vnicũ enim habebat propositũ necessariũ,iuuare subditos, & dictis factisque vtilitati eorum consulere, nullá occasionem prætermittẽdo in promouendis eorũ negotiis. Solus hic omniũ qui vnquã principatum gesserunt,non aurũ,non argentũ in thesauros cõdidit,

non

non tributa exigit,non palatia,non latifundia,non greges,non famulicia.non reditus,nõ alias opes sibi parauit, quamuis posset habere omniũ harũ rerũ copiam: sed existimãs animæ pauperis iudiciũ esse mirari materiales diuitias,has quidem vt cæcas contempsit,illas verò naturales perspicacésq; honorauit & amauit si quis vnquã alius, in vestitu victúq; quotidiano nihil præ se ferens fastus tragici,sed simplicitatẽ frugalitatémq; exercens priuati hominis.Regem autem in his solis agebat quæ verè sunt regia:vt sunt cõtinentia,fortitudo,sobrietas,solertia, prudentia,scientia,industria,tolerantia,iustitia,voluptatis contemptus,ad virtutẽ exhortatio, obiurgationes castigationésq; peccantiũ legitimæ,& rectè facientiũ laudes atq; præmia.Itaq; quoniam auaritiæ renuntiauerat & diuitiis honoratis apud homines,perfectas maximásq; diuitias pro his ei Deus reddidit: hoc est,vt tantundẽ posset quantũ tetra & mare ac flumina elementáq; cætera,& quæ ex his sunt cõdita.fecit enim eũ suæ potentiæ participẽ,totũ mundũ ei subdens tanquã hæreditarium. quamobrẽ singula elemẽta obediebant vt domino, ad iussum eius suas vires mutantia,Nec mirũ, quandoquidem iuxta prouerbium,Amicorũ omnia sunt cõmunia,amicus autẽ Dei propheta dicitur:vnde consequitur vt diuinę possessionis vsum habeat.nam Deus nullius eget,cũ possideat omnia.Bonus autem vir nihil propriè possidet,nec seipsum quidẽ, verùm de thesauris Dei quantũ potest accipit:& meritò, cũ mundi ciuis sit:ideo nullam priuatim in orbe habet patriã: quippe qui hæreditatẽ habet non vnam quampiã regionem,sed mundum vniuersum. Quid quòd maiorem etiam cum omnipotente rerũ patre cõditoréque societatem adeptus,cõmuni appellatione dignatus est? nominatur enim totius gentis Deus atq; rex, & caliginem vbi Deus erat intra se dicitur, hoc est in illã inuisibilẽ,incorpoream, specie formáq; carentẽ exemplarẽ essentiã, abstrusos à mortali natura contẽplationes considerans.Seipsum quoq; suámq; vitã, quasi tabulá elegantissimè pictam proposuit spectandã,diuinũ opus imitandũq; posteris.Felices q has figuras suis animis imprimunt,aut certè studeant exprimere. Optandum est enim vt méti cõtingat absoluta modis omnibus virtutis species:ũ minus,saltẽ certũ acquirẽdæ huius desideriũ.Ne illud quidẽ ignotum est,qđ claros viros imitãtur obscuri & ignobiles,sua sponte sequẽdo quocũq; viderint illos cõtendere. Itaq; siquãdo princeps se totũ dans voluptatibus,primus ad vitam delicatam de-

flectit, vniuersa propemodum subditorum multitudo ad ventrem & ea quæ sub ventre sunt proclinat præter appetitum necessarium, nisi qui naturę benignitate animam sortiti sunt non insidiatricem sed propitiam. quòd si honestiorē se veriorémq; sectam ille prætulerit, intemperantes quoque mutantur ad continentiam, vel metu, vel reuerentia, vt habeantur æmulatores studiosum similium: nec enim sic insaniunt, vt se præstantioribus anteferant. Et fortasse quia legislator futurus erat, multò antè ipse lex animata rationalisq; factus est per Dei prouidentiam, quæ nescientem destinabat huic muneri. Ergo postquam de communi consensu accepit imperium non sine numine, decreuit coloniā in Phœnicē, Cœlesyriā Palæstinámq;, tūc cōmuni nomine Chananæam, deducere, cuius fines disterminabātur ab Aegypto triū dierū itinere. duxit autem per viam minimè compendiariam: tum quia verebatur ne regionū earum incolæ metu amittendarū vnà cùm libertate sedium armati occurrerent, ipsi verò ab hostibus reiecti ad hostes reuerti cogerētur, à nouis ad veteres, præter ludibrū passuri grauiora quàm anteà: tum quia volebat per vastas solitudines ducēdo experiri horū obedientiam, instructorum non amplis cōmeatibus, sed paulatim deficientibus. Quamobrē de recta via decedēs inuenit obliquum tramitē: eum ingressus est, ratus ad rubrū mare ducere. Fertur illo tempore accidisse ingens naturæ miraculum, quale nunquam auditum fuerat post hominum memoriam. præcedebat populum nubes in magnæ columnæ speciē, solari splendore lucens interdiu, noctu verò flammeo, vt eius ductu absq; periculo erroris incederent. Credi tamen potest aliquē è summi regis præfectis angelū, nube inuolutum eos duxisse, quem nefas sit aspici mortalibus oculis. At rex Aegyptius postquā animaduertit hos ferri per deuia sicut putabat, ingressos desertū à nullis tritū viatoribus, gaudebat eos aberrasse à recto itinere, videlicet ratus non inuenturos exitum: iámq; missionis pœnitens, statuit eos persequi, aut metu retracturus in seruitutem, aut internecione deleturus gentem profugā. deinde assumpto omni equitatu, iaculatoribus, funditoribus, sagittariis, velitibus, & vniuersis leuis armaturæ militibus, sexcentisq; falcatis curribus, præfectisq; huic expeditioni purpuratis quo alacrius sequerentur cæteri sine detrectatione militiæ, excurrit summa celeritate, properās vt fugientes improuisos opprimeret. Solēt enim insultus repētini terrere grauius, & securi facilius intercipiuntur

cipiuntur quàm soliciti. id tunc quoq; sperans ille loquebatur, quasi ad primū clamorē victor euasurus. Et iam populus in littore castra posuerat: quibus prandiū parātibus primū exaudiebatur strepitus, vt propinquante tantā virorū equorúmq; multitudine certatim properantiū: mox progressi extra tabernacula circūspectabant arrectis auribus. paulò pòst cōspectus est in tumulis hostilis exercitus instructus ad prælium explicata acie. Hoc tam inexpectato casu perterriti, cū nec arma illis ad defensionem suppeterent (non enim ad bellū, sed ad quærendas sedes exiuerant) nec ipsi fugam expedirent, à tergo mari claudente, à fronte imminētibus hostibus, ab vtroq; latere obiacentibus vastis inuiisq; solitudinibus, trepidabāt desperantes, vt fit, in tantis calamitatibus, incusabántq; principē occlamātes: Num deerāt sepulcreta in Aegypto, vt nos hic adductos necatósq; sepelires in solitudine? nonne quæuis seruitus est morte leuior? infelicissimi plebeculā spe libertatis, vt adiret vitæ periculū. abusus es nostra simplicitate, quasi nescires Aegyptiorum maliciā & iracundiam. Non vides nullum patere nobis è tot malis instantibus effugiū? Quid agimus? inermes armatis occurremus? at fugiemus. quomodo, cùm simus cincti ceu cæsibus infestissimis hostibus, locis inuiis, & mari carente nauigiis? si tamen est nauigabile. His ille auditis ignoscebat, memor diuini oraculi: diuinisq; mentis & sermonis officiis, eodē tempore, altera deprecabatur Deū tacitus vt eos è desperatis rebus eriperet: altero cō firmabat solabatúrque tumultuātes: Nolite animo concidere. aliud est humanum, aliud diuinum auxilium, cur tantū credibilibus sermonibus fidem accōmodatis? noster adiutor nullis opus habet apparatibus. exitū inuenire in rebus dubiis est Deo propriū. solus ille plus quàm vniuersa creatura potest. His illos etiam tum sui compos hortabatur. paulò verò pòst iam afflatus familiari numine hęc cecinit: Exercitus iste instructissimus vt videtis armis virisq;, nō terrebit vos posteà. internecione totus delebitur submergetúrq;, vt ne reliquiæ quidē eius in terra maneant, idq; non post longum tempus, sed nocte proxima. Hoc ille tum responsum edidit: post tolis autē occasum exortus est auster vehementissimus, qui mare tunc solitum cùm æstu decedere, protrusit etiam vlterius nudatis littoribus, sicut fit in torrentum eluuie. nox quoque densis nubibus obscura nullis illustrabatur sideribus, quo magis caligo persequutoribus esset formidabilis. Tūc Moses iussus virga mare percutit. quo facto

aquæ scindũtur.& altera pars in altũ tollitur stans more parietis solida,altera ceu freno impositio vi occulta retrahitur: media scissura siccata patentẽ latámq; viã præbẽte ad populi trãsitum.Moses gaudẽs cõspecto hoc tam prodigioso miraculo suis addebat animũ,iubebátq; castra mouere quã possẽt celerrimè, inter cunctandũ autẽ nouũ prodigiũ se obtulit. Nubes quæ hactenus viæ dux solita erat præcedere,tunc retrograda in extremo visa est agmine quasi ad eius custodiã,obiectu suo fugiẽtes à persequẽtibus dirimens,illis muniẽs iter tutius,hos retardãs & infringens imperũ eorum celerẽ.quo portẽto Aegyptij perterriti,tumultu atq; trepidatione complebant omnia, turbatis præ metu ordinibus incursantes in se inuicem,ac sero frustráq; conantes fugere.Nam Hebræi summo mane per siccã viã traiiciebant vnà cum vxoribus ac liberis. Hostes autẽ vndis marinis rursum in vnum coëuntibus mergebantur cum suis equis & curribus,æstum refluum voluẽtibus etiã aquilonis flatibus, vt ne signifer quidẽ superstes relinqueretur, nuntiaturus acceptam cladẽ Aegyptiis.At Hebræi stupẽtes quòd prodigiosam insperatámq; sine sanguine nacti essent victoriã, & videtes hostem deletũ momento tẽporis,duos choros,alterũ virorum,alterum mulierũ,statuerũt in littore, cecinerúntq; Deo hymnos gratulatorios,præcunte carmen viris Mose, sorore verò huius mulieribus.nam hi choreas ductabãt. Relicto deinde mari aliquandiu faciebãt iter securũ,erepti hostibus.sed cùm per triduum aquã non inuenirent,rursum præ siti mœsti ad querelas reuertebãtur,quasi nullo accepto beneficio. semper enim præsens molestia solet auferre memoriã voluptatis præteritæ.Conspectis deinde fontibus accurrũt læti decepti vana spe tanquã hausturi.Amaræ enim erant aquæ, quarũ gustu offensi defecerunt & animis & corporibus,nõ tam suã quàm puerorũ vicem dolentes,quos petentes potum non poterãt videre siccis oculis. nonnulli verò incõstantiores & parum certæ pietatis, etiã præterita incusabant,vt quæ non salutẽ afferrent,sed grauiorẽ perniciem,quòd multo satius esse hostili manu cadere, quàm siti excruciari insuper.illic enim esse citã mortẽ,vel potius ad immortalitatẽ transitũ:hanc autẽ verã esse mortẽ, diuturnã simul ac cruciabilem.cùm sensus eius magis quàm ipsa timeatur. In hac lamẽtatione populi rursum Moses supplex Deũ precatur, vt gnarus imbecillitatis animaliũ, præsertim hominũ,propter corporis necessitates,à cibo pendentium, & duro tantũ ventri seruien

seruientium,det veniam desperantibus,& omnium ægestatem expleat,idq; sine dilatione,quãdo mortalium naturalis incuria celerem opẽ desideret.Ille facilè exoratus aperit supplicis animæ oculum,& ostendit lignum,quod sublatum iussit in fontes immitti:siue vis ea natiua fuit,ignorata hactenus:siue tum primùm ad præsentem vsum est indita.Quod vbi factum est,fontes dulcedinem acceperũt vt essent potabiles,ac si nunquã antea amari quicquã habuissent,adeò nullum relictum fuerat vestigium vitij pristini. Ad hunc modum extincta siti voluptas geminata contigit,quandoquidẽ quoties præter spem incidit,maiorem affert lætitiam.Impletis deinde hydriis discesserũt tanquam epulati in festiuissimo conuiuio,ebrietate non temulenta ebrij,sed illa sobria,quam meracam hauserant ex propinationibus sui principis pietati deditissimi:atque ita peruenerũt in stationem secundam,aquas habentem & arbores, cui nomẽ Aelim erat,riguam duodecim fontibus,apud quos erãt septuaginta palmæ ramosæ ac virentissimæ, bonum omen genti afferentes,si quis obseruet oculis mẽcis perspicacibus.nam ea diuiditur in tribus duodecim.singulas fonti similes,vt quæ pietatis fluentis scateant,vnde indesinenter proficiscuntur præclara facinora.principes autem familiarũ totius gentis fuere septuaginta.meritò assimilati palmæ arborum præstantissimæ:quæ aspectu pulcherrima,fructum quoq; fert optimum,& vitalem vim habet non in radicibus defossam vt cæteræ,sed in summo quasi cor sitam in ramorum medio,à quibus circumquaque sustinetur ceu princeps à suis satellitibus.cuiusmodi natura est etiã mentis quæcunq; sanctitatem degustauit, solet enim hæc sursum spectare & in sublimibus versari occupata contemplãdis diuinis pulchritudinibus,naucifaciẽs terrenas, & hæc lusus reputans,illa seria.Non multum deinde fluxit temporis,cùm deficiẽtibus cibariis fame tentabãtur,quasi per vices premẽtibus eos necessitatibus.Graues enim dominę fitis & fames suo quęque tẽpore vrgebant,vt altera cessante, succederet altera:id verò adflictis erat molestissimũ & intolerabile:qui postquam sibi videbantur euasisse sitis periculum,in famis insidias inciderãt. Nec solùm præsens grauabat inopia, sed etiam in futurũ commeatus desperatio,videtes enim vastam solitudinem, frugum sterilem,despondebant animum.nihil apparebat præter rupes asperas, aut campos salsuginosos saxolósve tumulos, aut arenarum aceruos altissimos.nusquã fluuius vel torrẽs vel perennis,

nis,nusquā fons,nulla sata,nullæ arbores, non mites,non siluestres, non volucres non terrestre animal, niti venenosa reptilia pernicioſa homini,serpētes & scorpij. Adhæc subibat animū copia & vbertas regionis Aegyptiæ, quam conferentes cum egestate premente,tanto magis indignabantur,tales voces iactantes alij apud alios:Libertatis spe migrauimus, nunc ne viuere quidē possumus. Felices nostri ducis pollicitationibus, reipsa sumus miserrimi omniū mortaliū:Quis finis erit tam longi & inutilis itineris?tū nauigationes tū terrestres peregrinationes habent terminū aliquem propositū,vel portū frequentem commerciis,vel vrbem aut regionē quampiā.soli nos vagamur per inuias solitudines destituti spe rerū omnium.progredimur ēm per deserta patentissimo similia pelago,& indies maior offert se vastitas. postquam nos inflauit vanis sermonibus, & aures spe repleuit,nunc ventres fame vexat, nec alimenta expediens necessaria,prætextu deducendæ coloniæ tantam decepit multitudinem è locis cultis in inculta seductā: supereſt vt eam deducat ad inferos,quę est via vitæ vltima:His opprobriis petito nō tam molestū erat malè audire,quā ferre hominū inconstantiā. experti enim plurima miracula præter solitū rerū ordinē,non debebant amplius suas coniecturas sequi vtcūque probabiles, sed potius amplecti fidem cuius toties experimēta viderāt. attamen cùm reputaret nullam calamitatem esse grauorem inopia.facilè ignoscebat imperito vulgo & suapte natura mobili, tantū intento præsentibus,quæ tum præteritorū memoriā eximunt,tum in futurū spem adimūt.itaq; mœstis omnibus & nihil præter extremā calamitatē expectantibus,imminentem vt putabant capiti:Deus partim propria motus clemētia, partim in honorē ducis suo iussu electi,quo magis eius pietatē sanctitatémq; cōmendaret parē prosperis rebus & dubiis,miserię remediū exhibuit nouū & inauditū antea:vt tā manifestis signis sui fauoris præsentis reuerentiā eis induceret:ne si quando non omnia cederent ex sententia, spem simul & patientiā abiicerēt. Quid igit accidit? Postridie diluculo multū roris circū castra decidit paulatim niuis in morē,dissimilis hale[illegible]gari & penè quotidiano,quippe qui nec aqua erat,nec grando, nec nix, nec glacies,quod genus nubes inuehūt hibernis tempestatibus:sed in milij speciē minutus candidissimúsq;,vt aceruatim extra tabernacula iacerer.mirādo spectaculo,quo stupefacti scitabātur ex duce,quænā esset hæc nunquā ante visa pluuia, aut in quem

vsum

vsum demissa.tū ille diuinitus hoc oraculū edidit: Mortalibus data sunt arua campestria sulcis proscindēda vt sementē agricolis reddāt cū fœnore prouentus annui, quantū satis sit ad rerum victui necessariarū copiā.at Deo nō vna pars sed totus mūdus subditur,cuius portiones pro potestate vertit in vsus quoscunq; vult.nunc sic illi visum est vt alimētis aër non aqua subseruiat,quandoquidē terra quoq; solet producere pluuiā. Aegyptius fluuius quotannis arua inundās & irrigans,quid aliud est quàm terrestris pluuia? Mirāda sanè res, etiāsi nihil accessisset noui præterea:accessit tamen quod magis mireris. afferebātur certatim vasa iumētis & humeris hominū,vt & in futurū commeatus sufficeret:sed nō erat opus reponere,ex quo Deus decreuit recēcia semper dona suggerere. Vrgēti necessitati abūdè satisfactū est,cūctis suauiter vescētibus:qcquid seruatū est in crastinū,totū periit, ita corruptū vt fœteret scaterétq; vermiculis. abiectis igitur his reliquiis inueniebāt cibos alios,cū rore matutino depluentes quotidie.tum quoq; septimo die honor eximius est habitus.quoniā enim nihil operis eo die permittitur. à paruis magnisq; cessatione indicta,ne feriæ violarentur propter vsum necessariū,duplū Deus pluebat pridie sabbati, iusso populo colligere quod duraret in biduū proximū,cibo tātisper incorrupto manente præter solitū. Successit & aliud miraculū haudquaquā prætereundum silentio.per continuos quadraginta annos,toto illo tam diuturno itinere, necessarius victus non defuit iuxta semel institutū ordinē temporum,non secus quàm si ex horreis dimēsum distribueretur singulis:tūmulq; discebāt obseruationem illius diei sacratissimæ ac desideratissimæ. Cū enim iandudū quæsissent quis esset mūdi natalis, quo hoc vniuersum absolutū est,rem à suis maioribus ignoratam tandem didicerunt,nō solū oraculo,verū etiam argumento manifestissimo. Videbāt enim corrūpi(vt dixi) quicquid superaret diebus cæteris,quod autē depluebat pridie sabbati, duplū prouenire, durarēq; in biduū. Vsus verò eius erat huiusmodi. prima luce colle[illegible]olebant aut terebant,deinde elixo quasi placēris vescebantur su[illegible]me, absq; pistoris opera. Imò ne delicatioribus quidē cibis diu caruerūt.quales habent in regionib' habitatis & felicibus, Deo proferēte suas opes in solitudine. vespertinis enim horis coturnicū nubes aduolabat à mari tota castra inūbrans,terræ tam propinqua,vt facilè præberet aucupiū,has capiendo coquendóq; vt cuiq; libebat,fruebantur carnibus optimis,

mis,ne desiderarēt obsonia:In hac copia ciborū interuenit magna potus inopia: iámq; deplorata erat salus omniū cū Moses sumpta sacra illa virga per quā in Aegypto prodigia patrauerat,numine correptus rupē percutit. quæ seu vena opportuno ictu aperta,seu aquis tum primū eò corriuatis per occultos cuniculos,erumpentibúsq; præ impetu, more fontis tantū profudit,quantū & ad sitis remediū,& ad diuturnā aquationē suffecit tot milibus:omnes enim hydrias impleuerūt,sicut prius ad fontes amaros in dulcē naturā versos Dei prouidentia,quòd si quis huic narrationi nō credit,non nouit Deū,nec quærit noscere. alioqui certo certius sciret,miracula ista esse Dei ludicra, collata cū seriis operibus:quale est creatio cæli cū fixis erraticisque sideribus,lucis,diei solisq; productio, itidēq; nocturni lunaris luminis,terræ fundatio in rerū meditullio,insularū & continentis immēsa magnitudo,animaliū stirpiúmq; in tot species diuisa varietas:ad hæc maris æstuaria,fluuiorū cursus tam perennium quàm torrentiū,latices fontiū perpetuò manentiū, alibi frigidorū,calidorū alibi:præterea tot mutationes aëris, tēpora discreta annuis horarū vicibus, aliæq; pulcherrimæ res innumeræ,quibus recēsendis vix tota hominis vita sufficiat,quę nec ad vnius cuiuspiā mundi partis miracula singulatim excutienda satis sit,etiamsi cōtingeret longissima.Verū ista cùm digna sint admiratione maxima,cōtemnuntur propter consuetudinē. quę autē inusitata sunt,quāuis minora,miramur indulgētes nouis imaginationibus tandē post pererratas diu solitudines inuias apparuērūt quidā terræ habitabilis termini,ceu suburbana regioni eius quā sibi destinauerāt, habitabatur autē à Phœnicibus.hic sperātes vitā quietā tranquillámq;,multū opinione sua falsi sunt.nā regionis eius rex populationē agrorū metuēs, excita oppidatim iuuētute,opposuit se vt arceret eos à trāsitu, q; si armis viā sibi aperire conarētur,aggrederetur integris viribus & recēti milite fessos itineribus & commeatuum inopia aquarúmq; penuria,quibus illi necessitatibus laborabāt alternātib⁹.At Moses re per exploratores cognita nō lōgè ab hoste castrametat⁹ est,delectu iuuenū habito,imp[illegible]ns Iesum præficiēs vnū è minoribus ducibus,ipse properauit ad quærendum maius auxiliū,purificatus enim solēnibus lustrationibus ascēdit propinquū tumulū,suppliciter Deū inuocās vt Hebræis daret victoriā,quos liberasset à grauioribus periculis, depulsa non solū hominū violentia, verū etiam lue quæ corruptis elementis

mentis Aegyptios infestauerat,atq; etiam per totum iter fame aliàs ineuitabili., cùm autē starēt vtrinq; instructæ acies nouū accidit podigiū in ipsius prophetæ manibus modò leuissimis, modò mirē grauibus.quæ quoties leuitatem recipiebāt,ad cælum sublatæ confirmabāt socios ad rem gerendā fortiter: quoties verò degrauabantur,prævalebat hostilis acies,Deo significante,quòd alterorū propria hæreditas sit terra mundi pars infima,alterorū æther sacratissimus, & quemadmodū in rerum vniuersitate cælum est terra potius,sic etiā populū suum bello superaturum aduersam aciem. Cùm igitur aliquantisper manus bilancis in morem nunc sursum tollerētur nunc deorsum vergerent,certaretúrq; marte dubio,tandem repentè velut pinnas habentes pro digitis sublatæ volitabāt per aërem manentes in sublimi,donec Hebræis certa victoria contigit interecione deletis hostibus,& clade iusta domitis ab his quos iniustis armis lacessebāt.Tūc Moses altare dedicauit,q^d ex re nominauit Dei refugiū,in quo vota psoluit mactatis victimis. Post prēliū decreuit exploratores ad inspiciēdas sedes genti suæ destinatas mittere,anno secūdo postquam iter ingressi fuerāt: ne fortè more solito per ignorantiā dissentirēt à ducis cōsilio:vtq; re auditu cognita,quid agendū esset in commune dispicerent, missi sunt è duodecim tribubus totidē principes electi ex optimatibus,vt omnium esset par auctoritas:vtq; ex æquo tribus omnes de statu regionis cognoscerēt ex honoratiorib⁹, si modò illi renūtiare vera voluerint.Electos autē sic alloquitur:Certaminum ac periculorū quæ sustinuimus & sustinemus hodiēq; præmiū erit agrorū diuisio,quam speratam faxit Deus optimus maximus,vt gentem frequentissimā deducamus in coloniam.profuerit autē plurimū locorum,hominum, rerum conditionem pernoscere,sicut ignorare hæc est noxiū.ideo vos elegimus,vt vestris oculis atq; mentibus illa inspiceremus.eritis igitur tot milibus pro auribus & oculis,vt cognoscatis quę nos scire oportet,nimirū tria hæc:incolarum frequētiam ac potentiam [illegible]ū,munitæ sint ar[illegible]ue munitionibus: postremò quæna sit [illegible]atura,num fl[illegible]ax & apta vinetis, arbustis atque segetibus,an cōtrà sterilis? vt aduersus vires copiásq; incolarū instruamus nos legionibus quas illis tutò possimus opponere contra locorū autē difficultates machinis oppugnatoriis,naturam quoq; regionis scire necessum est,bona sit an non. alioqui pro possessione sterilium agrorū vltro subire pericula, summa stultitia

Universidad de Deusto Biblioteca

ſtultitia fuerit. arma autem noſtra & machinæ atq; copiæ citæ ſunt in ſola erga Deũ fiducia. hoc apparatu freti nulli cedem⁹ terroribus: hoc vincemus, etiãſi fuerimus inferiores robore, habitudine, audacia, peritia, copiis: hoc inſtructi etiã in vaſta ſolitudine nihil requiſiuimus eorũ quæ habentur in vrbibus. tẽpus quoq; nũc eſt explorationi aptiſsimũ. vernum videlicet, quãdo ad maturitatẽ tendunt ſegetes, & arborũ fructus proferre ſe incipiũt. præſtat tamen differre in æſtatẽ reditũ. & afferre aliquid fructuũ, quod ſi regionis eius vbertatis ſpecimẽ. His auditis ad explorandũ proficiſcũtur deducente vniuerſa multitudine, ſolicita ne cõprehenſi luant ſuppliciũ, & accipiatur geminũ incommodum, virorũ tributim ſelectorũ interitus, cum ignoratione rerum hoſtiliũ quarum petebatur noticia. habebãt autem ſecũ duces peritos locorũ, quos ſequebantur in itinere. cúmq; appropinquaſſent ſinibus aſcenſo mõte altiſsimo contẽplabantur regionem magna ex parte cãpeſtrem, feracẽ hordei, tritici, atque pabuli. montana quoq; vitibus & arbuſtis erant cõſita, vbiq; virentia, diſtinctáq; riuis ac fontibus ad aquãdi copiã vt à radicibus vſq; cacumina tota latera montiũ opaca eſſent cõtinuis arboribus, præſertim iuga & valles mediæ videbãt etiã vrbes natura ſimul & arte munitas egregiè. amplius deinde inquirẽdo videbant incolarũ immenſum numerum, gigãtibus ſimilium proceritate ac robore. hæc vt diligẽtius perſpicerẽt, hęſerũt ibi diutius, ne fallerentur primo intuitu, ſed certiores menti notas imprimerẽt. ſimúlq; curauerũt vt decerptos arborũ fructus iã ſeminaturos ſuis tribulibus oſtenderent, eos præcipuè qui non corrũpuntur facilè. ſed nihil magis quàm vitis fructũ mirabãtur. pendebant enim prægrãdes vuæ de palmitibus, ſpectaculũ vix credibile. harũ vnam ex ectam ſuſpenderũt è vecte medio, cuius exrrema impoſuerũt humeris duorũ iuuenũ, atq; tta deportabãt aliis poſt alios propter põdus ſuccedẽtibus. de cætero non cõſentiebant. In itinere conuenire eis non poterat quid renunciandũ eſſet de cõmuni ſententia, ne quid ſeditionis oriretur in populo. ſed hoc fuit [illegible]uius. poſt reditũ [illegible] maior diſcordia. alij de vrbiũ munime[illegible]is & ciuiũ [illegible] narrantes, attollentésq; in maius omnia, verbis territabãt concionem. alij contrà eleuabãt quicquid viderant, hortando vt forti eſſent animo, & coloniã quærerent, cõſecuturi ad primũ clamorem victoriam. nullam vrbem laturã tantæ multitudinis ſimul ingruentis impetum, nec parem futuram incumbenti oneri. Atque ita vtriq;

vtriq; inuenerũt in plebe quos imbuerent ſuis affectibus, ignauia timidi, fortes verò ſpe atq; audacia. Verùm hi portio quinta fuerũt, timidis quincuplo ſuperãtibus cæteros: quo factum eſt vt paucorũ fortitudo obſcuraretur in tãto ignauorũ numero. duobus autoribus optimi cõſilij prœualuerũt decem diſſuaſores eorũ ſententiæ, qui pertraxerunt in ſuas partes totã plebeiam multitudinem. omnes vno ore laudabant mẽtana æquè atq; cãpeſtria: ſed cõfeſtim reclamabatur à concione: Quid opus eſt nobis alienis fortunis aſſeruatis tãto præſidio, vt non poſsint adimi priſtinis dominis? Vix tẽperatum eſt à manibus quin duos diuerſum ſentiẽtes lapidibus obruerẽt, malẽtes audire iucũda quàm vtilia, & veris falſa ptęferẽtes. quod ægerrimè ferebat dux multitudinis, diris agitari eã ſuſpicãs, quæ tã cõtumaciter aſpernaretur oracula, nec lõgè vltionẽ abeſſe, ſicut euentus docuit. nam illi decẽ exploratores timidi abſumpti ſunt peſtilẽtia cũ turba ſecuta ipſorũ ignauiã. ſoli qui ſuaſerant eundum intrepidè, ſeruati ſunt, præmiũ referentes pietatis, & reuerẽter accepti oraculi. Hæc cauſa fuit ſerius deductæ coloniæ. cùm enim potuiſſent ſecũdo anno poſtq̃ ex Aegypto demigrarãt agros Syriæ diuidere, deflectentes à via cõpendiaria, vagabũtur per ſeceſſus lõginquos & deuios alios quærẽdo poſt alios, fruſtra defatigãtes animũ cum corpore, vt meritas impietatis pœnas perſoluerẽt: quippe qui præter tempus iam elapſum per xxxviij. annos, ætatẽ hominis, ſusq; déq; oberrantes per inuia, vix quadrageſimo anno peruenerũt ad eoſdem quos antea terminos. In aditu regionis habitabat gẽs cognata, quos ſperabãt fore belli aduerſus vicinos gerendi ſocios adiutorésq; in parãdis nouis ſedib⁹: aut ſi hoc grauarent, certè neutris ſe adiũcturos partibus. nam vtriuſq; gẽtis primi cõditores, tũ Hebraicæ, tũ accolentis fines hoſtiles, vna matre vnóq; partu editi fuerant, quorũ familiæ felici auctæ ſobole in duas populoſas gẽtes tum excreuerãt. harum altera in ſuis manſit ſedibus: altera (vt antè diximus) in Aegyptũ propter famem [illegible] aliquot ætat[illegible] retro vnde venerat, rediit. hæc cogna[illegible] no oblita, qu[illegible]uis dudũ diſiũcta ſedibus: & tũc quoq; nihil de ritu maiorũ agnoſcẽs in degenerib⁹ poſteris, arbitrabatur decorũ eſſe mãſuetis ingeniis, ſi antiquæ neceſsitudini aliquid tribuerẽt. in altera nullũ ſupererat amicitiæ veſtigium, quæ lõgè diuerſis aſſueta morib⁹, rationibus, cõſiliis, ſtudiis, auita renouabat odia. nã primus huius gẽtis autor ius primog

Universidad de Deusto
Biblioteca

mogenituræ fratrivẽdiderat,quod paulò pòst facti pœnitẽs re
petiit,atq; etiam necem intentãdo extorquere voluit.hę maio
rum priuatæ simultates apud integras posterorum gẽtes in-
stauratæ sunt eo tempore. Cæterùm dux Hebræorum Moses
quãuis primo incursu poterat eos opprimere, iniquũ id ratus
propter ius antedictæ cognationis,maluit transitũ per eorum
agros petere,pollicẽdo se iter facturos sine incolarũ iniuria,
intactis agris & pecoribus.ne potũ quidem aquæ necessarium
sumpturos absq; pretio:in potestate incolarũ fortè annonã, se
vsuros foro ex ipsorũ arbitrio,at illi contẽptis caduceatoribꝰ
cõditiones fœderis offerẽtibus,armati obuiam profecti sunt,
bellum ostentãtes eis,si auderent fines transcendere, imò vel
attingere.id respõsum ægrè ferente populo,& iam ad arma cõ
citato,propheta è superiore loco vt exaudiri posset:sic eos allo
cutus est:Non est iniqua viri fortissimi vestra indignatio, qui
bonas cõditiones offerẽdo repulsam passi estis à prauis & per
uersis hominibus Illi quidẽ digni sunt vt inhumanitatis pœ-
nas dent,nos tamẽ decet mitius agere,& reuereri gentiles ne
cessitudines.alioqui quod erit inter bonos malósq; discrimẽ,
si magis cogitabimus quid illi mereantur,quàm quid nos de
ceat?His dictis auertit aliò populũ,cùm videret omnes aditus
insessos præsidiis ab his quibꝰ nihil imminebat periculi, tan-
tùm præ inuidia viã cõpendiariam intercluserant: quòd erat
certissimũ indiciũ maleuolẽtię molestè ferẽtium gentẽ liber-
tati redditã,quã in Aegypto graui seruitute premi antea libẽ
ter audierant.necesse est enim vt qui alterius felicitate dolet,
eius calamitate gaudeat,quãtumvis dissimulet.In tantũ enim
res suas cũ impiis consociauerãt,vt in summã malitiã ꝓlapsi,
infensi essent bonis omnibꝰ,ægrè ferrẽt successus eorũ,gaude
rent calamitatibꝰ.Id tum latere nõ potuit, cohibitus est tamẽ
populus à suo principe,eadẽ opera gemino exẽplo edito tũ bo
nitatis tum prudẽtiæ.prudẽter enim fecit,quod discessum est
sine mutuis iniuriis:quòd verò cognationis respectu vltionẽ
cohibuit,humanitatis fui[illegible] officium,horum [illegible] præteritis
cùm ad vlteriora pergerent,[illegible] quidã fi[illegible] mananes no
mine vbi cognouit è speculatoribus exercitũ per loca nõ lon-
gé dissita iter facere,putãs eos sine ordine incedẽtes facilè pos
se opprimi,cũ armata suorũ iuuentute inuasit,& primo assul-
tu quosdã vt imparatos coëgit terga vertere:interceptisq; ali
quot captiuis insperato successu inflatus procedebat vlterius,
quasi

quasi omnes in suam potestatẽ redacturus. at illi nihil territi
accepto incommodo,imò accensa audacia vt abolerẽt ignomi
niam,hortabãtur se inuicem: Viri simus,geramus rẽ alacriter
in primo regionis ꝓmissæ aditu.intrepide pugnemus pro mu-
nimento habentes audaciã. per initia sępe de euẽtu decernitur.
dum in limine sumus terrorem incutiamus incolis vt inopia
qua in locis desertis laborauimus, permutemꝰ agrorũ fertiliũ
& bene cultorũ copiã.Sic animati vouerũt Deo primitias agro
rũ,eius regis oppida cũ suis finibus.nec fuerũt vota irrita, ꝓpi-
tio numine Hebræis robur addẽte,ad extorquendã hosti victo
riam.Itaq; pugnatũ est egregiè,supplicatũq; post victoriã,pręda
tota cõsecrata autori tantę felicitatis.Oppida cũ viris & au-
ro argentóq; Deo dicari placuit, vnde totũ id regnũ anathema
nontinatũ est. Quemadmodum enim vnusquisq; vir pius cõse-
crat primitias fructuũ cõportatorũ ex agris suis:ad eundẽ mo-
dum gens vniuersa portionem magnæ regionis, in cuius pos-
sessionem migrabat.& eam quidem non exiguam,regnũ inte-
grum quod primum bello quæsitũ est,nouæ coloniæ primitias
Deo dicauit,nefas enim putabant vel agros diuidere,vel in vr-
bes immigrare,ante cõsecratas horũ primitias.Paulò pòst fon
tem copiosum inuenerũt,qui omnibus potũ præbuit,is erat in
puteò,in eius prouincię finibus. ibi acsi merũ nõ aquam hausis-
sent exhilarati,pias choreas circa puteũ ducẽdo nouum carmẽ
canebant in laudẽ Dei datoris agrorũ & autoris coloniæ,quòd
emensi longas solitudines,terram promissam attigissent, & in
ipso limine inuenissent aquæ copiam. meliore nota signãdum
rati hunc puteũ. fuerat enim excisus non plebeiorũ sed regum
opera & diligentia:qui vt fertur magum sumptum quærendo
aquam & apparãdo puteum fecerant,sicut apparebat ex operis
regij magnificẽtia.His inopinatis successibꝰ lætus Moses pro-
gediebatur vlterius, iuuentute disposita in primo extremóq;
agmine:seniorũ,mulierũ,puerorúmq; turba incedebat media,
vtrinq; munita præsidio, siue frontem siue terga hostis lacesse-
ret. [illegible] regionẽ [illegible]orræorũ attigit,missisq; le-
gatis ad regem eorum [illegible] inuitabat ad easdem conditiones,
quas prius cognatis obtulerat.ille adeò cõtumeliosè respondit,
vt vix sibi tẽperaret à manibus, occisurus ni legatos tutaretur
ius gentium:cõtractisq; mox copiis expeditionem suscepit vi-
ctoriam sibi pollicens.Congressus autem sensit sibi rem esse cũ
inuictis militibus,qui iam ante exercitatis duratisq; tũ corpo-
ribus

ribus tum animis,non ſemel virtutis ſpecimen ediderant,quapropter egregiè tunc quoq; vicerunt, à præda tamen abſtinuerunt,vt ſacrarẽt Deo certaminũ ſuorũ primitias,cuius ope ſubſiſtebant magis quàm propriis conſiliis aut viribus, illo addẽte animos ad rem gerendam, & cauſam ſuam defendendã fortiter, ſicut tunc quoque apparuit. non erat enim opus iterato prælio,vna acie debellatũ eſt,fuſis,fugatis,internecione deletis hoſtilibus copiis. Vrbes etiam eodem tempore exhauſtæ & repletæ ſunt,vacuæ veteribus incolis, plenæ victoribus. ſimiliter villæ prædiáq;ruſtica modò deſerta recipiebãt colonos meliores.Hoc bellum gentes omnes Aſianas terruit,preſertim finitimas,quibus propius imminere videbatur periculũ. Vnus autẽ è vicinis regibus Balaces nomine,habens in oriente magnum populoſúmq; imperiũ,nõ auſus armis decernere, domi ſe cõtinuit:& timẽs clades quas bellũ afferre ſolet, ad auguria ſe vertit atque diuinationes, putãs ſe diris execrationibus expugnaturum inuictam Hebræorum potentiam. Erat illo tempore vates magnę celebritatis in Meſopotamia,peritus omniũ diuinationis generũ,ſed maximè augurali ſcientia ſibi autoritatẽ parauerat, cuius multa ſæpe experimenta ediderat magna & vix credibilia.nã aliquãdo imbres futuros prædicebat æſtate præferuida,rurſum aliis ſiccitatẽ æſtúsque brumali tempore: aliquando vbertatem annonæ,rurſum aliãs famem & penuriam: fluuiorũ item defectus inundationéſq;, & procurationes peſtilẽtiæ,aliáq; innumera:quæ ſingula cũ prælagire videretur, erat in ore omniũ,inclita fama diuinitatis eius indies ſe ſpargente latius.Ad hũc rex miſit amicos aliquot,rogãs vt veniret, multa repræſentãs dona,plura pollicens,nec diſsimulans cur accerſeret hominẽ.ille non ingenuè cõſtantérq; , ſed fucata ciuilitate, quaſi propheta eximius , & nihil abſq; diuino nutu facere ſolitus,tergiuerſabatur , negans ſibi hoc permitti à numine. ſic legati reuerſi ſunt infecto negotio. Rex alios mox honoratiores miſit cũ maiore vi pecuniæ, iuſſos etiã polliceri ampliora quã antea munera.Vates ineſca[illegible] futuri cõmodi,ſimúlq; oratorũ dignitatẽ reuerẽs, perſuaderi ſibi paſſus eſt,rurſum fucatè cauſatus de numine.itaq; poſtridie parabat ſe itineri,narrans admonitũ ſe in ſomnis viſione manifeſta vt incunctanter legatos ſequeretur. Cæterũ in via prodigiũ ingẽs ei ſe obtulit, omnino aduerſum ominoſúmq; illius propoſito.Iumentum enim quo vehebatur, primùm repente cõſtitit, deinde

deinde quaſi ex aduerſo violẽter repulſum in tergũ retro cedebat,nunc ad dextram,nunc ad lęuã flectendo errandóq; trepidè more temulentorũ,etiam verberibus contumax,vt penè ſeſſorẽ excuteret,vexatũ viciſsim nõ mediocriter.Erãt enim ex vtroq; viæ latere ſepes & maceriæ.in has impingẽte iumẽto dominus atterebat lacerabátq; crura & genua. videlicet obuio ſpectro iamdudum territabatur animal, cui ſoli erat illud cõſpicuum: homini verò non itẽ,quo magis argueretur eius ſtupiditas.tũc enim brutum perſpicacius erat quàm is qui ſe iactabat videre non mundũ ſolum,verũ etiam ipſum mundi rectorem cõditorémq;.Tandem vix agnito reſiſtẽte angelo, nõ quòd dignus eſſet eo ſpectaculo,ſed vt indignitatẽ ſuam intelligeret, ad ſupplicationes deprecationéſq; verſus orabat veniã ignorãtiæ,negans ſibi fuiſſe peccandi animũ. Cúmq; debuiſſet reuerti eueſtigio,maluit rogare angelũ,num redire domũ iubeat. Ille intelligens & indignè ferẽs ſimulationẽ(quid enim opus erat ſcitari in re tam aperta,quam ipſe videbat, nec indigebat verbis fidem adſtruẽtibus,niſi forte oculis minus creditur quàm auribus.)Vade,inquit,quò properas.Sed nihil efficies,me ſubiiciente verba præter tuam ſententiã , & inſtrumenta vocis vertente quò fas ac pium eſt.nam ego ero tui ſermonis rector,per tuam linguã inuitam fundens oracula.Interea Balaces vt audiuit vatem eſſe in proximo, prodiit obuiã cum ſatellitio: deinde poſt ſolennem conſalutationem mutuam , aliquantũ quæſtus eſt de tarditate,expoſtulans quòd nõ incũctanter ſe dediſſet in viam: atque ita verſi ſunt ad epulas regio luxu paratas excipiẽdis hoſpitibus , cæteráq; hoſpitalitatis officia pari ſplendore ornatiſſima. Poſtera die diluculo Balaces vatẽ duxit in tumulũ ſacratum cuidam genio,cuius ſtatuam indigenæ venerabantur diuinis honoribus. inde proſpectus erat in partẽ caſtrorũ Hebraicorum,quæ oſtendebantur mago tanquã è ſpecula. his viſis dixit:Tu rex poſitis ſeptem aris.in ſingulis vitulum cęde & arietem:ego interim ſecedam,vt diuinitus diſcã quid dicẽdum ſit, pro[illegible]as cõſe[illegible]latur numine , quod omnem eius artificiale diuinationẽ exterminauit ex anima. nec enim fas erat ſanctũ ſpiritũ cohabitare cũ magicis artibus. poſt hæc reuerſus,& videns victimas ardere aris impoſitas, tanquã alienus interpres ſic cecinit.E Meſopotamia me acciuit Balaces,vt longum iter emẽſus execrarer Hebræos. ſed quomodo execrabor quos Deus nõ execratur?poſſum eos ex alto mõte deſpice-

re,& vota concipere,sed lædere non possum singularem ac eximium populum,qui non cõnumeratur cũ cæteris gentibus,nõ tam locis separatus & sedibus,quàm ritibus propriis,multum diuersis,nec cõtaminatis vlla externa ceremonia. Quis exactè nouit primam horum originem? corpora quidem ex humanis sunt nata seminibus,ex diuinis autem animæ,Deo cognatæ hactenus.Tollatur anima mea ex hac vita corporali,vt connumeretur cùm iustorum animabus, quales sunt horum hominum. His auditis Balaces ingemuit.Conduxi te,inquit,vt hostes exercareris, nũc nõ pudet te illis fausta ominari?Quàm me fefellit opinio,qui amicum putãs opposui te hostibus.iam satis apparet quo tis animo,hoc est nimirũ cur tam cunctãter venisti, beneuolentiam qua istos prosequeris,& odiũ mei dissimulans. licet enim ex manifestis de incertis coniecturã facere. Tũ magus iã à spiritu relictus: Iniustã,inquit,sustineo calũniam, Nihil ex meipso dicere soleo,interpres tantũ Dei sũ,sicut & antea me protestatũ ex legatis nouisti,Rex sperans posse vèl vatẽ decipi,vel diuinam mutari sentẽtiam,si locũ ipse mutaret, illinc petiit alium montem editiorẽ,vnde cõspiciebatur magna pars hostilis exercitus:extructisq; denuo septẽ aris aliis,& mactatis totidem quot antè victimis, misit vatem ad captanda meliora auspicia. Ille in secessu correptus numine, & extra se raptus vt suametipse verba non intelligeret,ore suo sententiam alienam pronuntiauit hoc vaticinio.Surge rex,& audi attentis auribus. Non est Deus quasi homo vt mẽtiatur,nec quasi filius hominis vt mutetur. Dixit & faciet,locutus est & rata erunt verba eius, quandoquidem ipsa verba sũt eius opera.ad bene precandum adductus sum ego,nõ ad execrationem. Non erit labor in Hebræis nec lassitudo. Deus eos manifestẽ ceu clipeo protegit. is etiam Aegyptiacas calamitates ab eis depulit, & tã multa milia tanquã vnum hominẽ eripuit. ideo populus Israëliticus nihil moratur auguria cæteraq; diuinationis genera omnia, fretus vno totius mũdi principe. video populũ insurgentẽ vt leonis catulum,superbũ leonina fe[illegible] occisorũ à se sanguinem. ac ne tum quidẽ in cubile se cõferet,sed peruigil victoriale carmen concinet. Tum Balaces præ dolore ob spem diuinatione fruſtratã exclamat: Desine homo & execrari & fausta ominari. præstat silere quàm iniucunda dicere. Móxq; mutata sententia duxit vatem in locũ alium,vnde ostendens ei partẽ copiarũ Hebraicarũ, hortabatur vt diras execrationes

tiones cõtra eas depromeret.Magus rege nihilo melior,quãuis contra incusationẽ obiectũq; præuaricationis crimẽ verè præfatus,se nihil de suo proloqui, tantùm interpretẽ esse numinis quo incalescebat:cũ debuisset domũ reuerti, cupidè comitatus est,tum propter insignem arrogantiã,tum propter odio suppuratum animũ,quippe qui malè volebat populo,cui tamen non sinebatur malè precari, cúmq; venisset in montẽ celsiorẽ prioribus,longo ascensu arduum,iubet instaurari eadem sacrificia, rursum aris septem positis,& superimpositis quatuordecim victimis,binis vt antea,vitulo ac ariete.ipse verò non abiit more solito ad captanda auguria, damnata hac diuinatione & quasi obliterata,vt nihil certi posset ex ea percipi: & alioquin etiam vix tandem senserat repugnare Dei volũtati regis propositum sed versus ad solitudinẽ,considerabat singulas tribus Hebræorum,& castrorũ ordinem populosæ ciuitati similiorẽ quàm militari multitudini,móxq; afflatꝰ in hæc verba erupit:Hæc dicit homo verè videns:cui Deus in somnis manifestè visus est insopito animæ oculo. Quàm pulchra tabernacula vestra Hebræi, tentoria vestra vt valles opacæ nemoribus, vt horti secundum flumen irrigui,vt cedrus prope aquas. Egredietur olim homo ex vobis,& imperitabit multis gẽtibus,cuius regnũ indies crescens magis ac magis exaltabitur.populus hic ex quo Aegyptũ reliquit per totũ iter à Deo deductus est vno agmine.propterea deuorabit multas gẽtes hostiles, & pinguitudinẽ earũ exsuget medullitus,configétq; sagittis aduersarios.Dormiet cubans vt leo vel leonis catullns securus,neminẽ ipse timẽs,& alios terrì tans insuper.Infelix quisquis eũ excitauerit.Qui tibi precatus fuerit,ipse quoq; faustus erit:execrabilis verò quisquis te diris deuouerit. Rex maiore quàm antè indignatione percitus ait: Vt hostes meos deuoueres vocatus,iã tertiò bene illis precatꝰ es?fuge quãtocyus:ne indignatione furens aliquid sæuius in te consulam.Quantũ auri,quãtũ gloriæ tibi inuidisti homo insane ac perdite.Redibis domũ vacuis manibus, ipse plenus opprobr[illegible] quã tãtopere iactas scientia. Respondit ille: Quæ hactenus audisti,omnia sunt diuina oracula:quæ verò iam dicam,meæ cõiectationes sunt.Tũ dextra prehensum seduxit à cæteris,& solus soli dedit consiliũ, quibus rationibꝰ sibi cauere posset ab infesto exercitu,quo facto inusit sibiipse notam impietatis turpissimã.Dixerit enim aliqs, Cur priuatim das cõsiliũ oraculis cõtrarium, nisi putas in potẽtius

& efficacius. Age verò examinemus ista præclara consilia, qualibus artibus vtatur ad interrũpendas perpetuas victorias fortissimi populi. Sciebat Hebræos per solum legũ contemptũ expugnabiles, tentatos malo impotẽti libidinis: ideo voluptate inescatos conatus est ad grauissimũ scelus impietatis pertrahere. Sunt, inquit, in tuo regno mulieres formosissimę, nec alia re vir facilius capitur quàm mulieris eximia specie. harum pulcherrimas si permiseris ob quæstũ vulgare sua corpora, hoc hamo capietur inuẽtus hostiũ. sed præmonẽdæ sunt, ne statim faciant sui copiã rogantibus. nã hæc fucata tergiuersatio magis incitabit & accẽdet cupidinẽ, atq; ita obtorto collo pertracti à suismet cõcupiscentiis, nihil nõvel patientur vel facient. Sic affectũ amatorẽ vbi viderit captatrix fœmina superbè loquatur: Non est fas habere te mecũ voluptatis cõsuetudinem, nisi abiurato ritu patrio, colas eadem mecum numina. nec antè credam te mutatum, quàm videam non abhorrere à nostris sacris & libationibus, quæ in delubris peragimus. Tum ille miser captus his casibus, cõditionem accipiet, & repulsa ratione monitrice imperata faciet addictus in seruitutem cupidini. Hoc fuit consilium: id quoniam videbatur non inani coniectura subnixum antiquata lege de stupris & adulteriis, data est fœminis licẽtia cõcubitus cum viris quibusliber. qua impunitate factũ est vt iuuentutem ad se pertraherẽt, corrupta prius anima & hniusmodi præstigiis ad impietatem illecta: donec Phinees filius pontificis indignè ferẽs perire animas simul cũ corporibus, & hæc voluptate illas impietate corrũpi, ausus est facinus viro bono honestóq; conuenientissimũ. Cõspicatus enim quendã suæ gentis hominem post prophana sacra ad meretricem ingredi, non furtim, vt mos est verecundis scortatoribus, sed propalã erecta ceruice quasi ostentantem impudenter multitudini suam turpitudinẽ, nec minus sibi placentẽ quàm in aliquo præclaro facinore, admodũ exãsperatus & ira iusta repletus, inuasit iacentem in cõplexu adamatæ meretricis, & vtrũq; peremit adacto mucrone per genitalia. eò [illegible] .Quo exemplo animati quotquot æmulabantur pietate ac continentiam, Mose quoque iubente, imitati sunt autorem vltionis, & omnes simulachris initiatos sine cognationis amicitiæq; respectu ad vnũ deleuerunt, atq; ita gentem expiauerunt exacto inclementer à noxiis supplicio. reliqui satis approbauerunt suam pietatem, neminem sontem miserati, ne cõiunctissimũ quidem sanguin

sanguine plus valente apud eos indignatione quàm affectu necessitudinum. nec quisquam ex his homicidis pro impuro aut cæde polluto est habitus. imò visa est hæc res gesta nulli è superioribus cedere, quantum ad veram meritámq; laudem fortitudinis attinet. Fertur vno die cæsa vigĩtiquatuor milia, móxque sublatũ publicum piaculũ, quo tota castra cõtaminata fuerant. quibus expiatis, Moses dispiciebat de præmio decernẽdo filio pontificis, qui primus fortiter vltionem aggressus fuerat. id cogitanti maturè oraculum redditur. Pacem à Deo dari Phinei, quod bonũ mortalis nemo dare potest: dari & perpetuũ sacerdotiũ, quod hæreditario iure ad posteros quoq; ipsius pertineat. Ad hunc modũ inrestinis malis defuncti, quãdo etiam de transfugio proditionéq; suspecti omnes ceciderãt, Israëlitæ arbitrabantur venisse opportunũ tempus expeditionis contra Balacem, nihil non conatum vt lædaret, nec frustratũ suo consilio: quippe qui per vatem deuouere deleréq; copias Hebræorũ sperauerat: per mulieres verò impudicas ingentem plagã tum libidine corporibus, tum animabus impietate inflixerat. nõ fuit tamen vniuersorũ expeditio, ne finitimæ gentes excirentur ad arma cõmuni periculo: simúlq; consultũ videbatur manere cæteros in subsidiis, si fortè res posceret noua submitti auxilia. milleni de singulis tribub⁹ selecti sunt. Sic armatis duodecim milibus imperator datur Phinees, spectatæ iam fortitudinis vir: qui sacris ritè peractis vbi litatum vidit, milites hũc in modum pro concione adhortatus est, Non de imperio nunc certamen instat, nec de inuadendis, occupãdisq; alienis possessionibus, quæ causa belli vel sola mouet alios vel præcipua, sed protuẽda pietate ac sanctimonia, quam nostris cognatis amicisq; dum hostes eripiunt, parauerũt eis grauissimam perniciem. Absurdũ igitur & periniquum fuerit si parcamus sceleratis hostib⁹, qui domesticis minus noxiis nõ pepercimus: si magistros impietatis impunè abire sinamus, qui de discipulis pœnas sumpsimus, præsertim cùm totius calamitatis culpa penes autores impi[illegible]dictis animari[illegible]uenes accẽsũq; amplius, tanquam ad[illegible]ut inuicta pectora: collatisq; signis tantùm, prævaluerũt robore ac audacia, vt mactatis more pecudũ hostib⁹ ipsi omnes reuerterẽtur incolumes, ne vno quidem è suis vel desiderato vel saucio. aliquis ignarus facti ex redeuntiũ specie coniectans dixisset eos reuerti à decursione militari, non ex acie referre victoriã. adeò intacti erãt haud secus

quàm post meditationem armorũ ludicrã. deuictæ vrbes flam mis ferróq; solo æquatæ sunt, vt nullũ supereſſet habitationis veſtigium, ac ſi nunquam ea terra habuiſſet incolas. captiuorũ abductus eſt infinitus numerus. ex his in viros & mulieres internecione ſæuitũ eſt: in alteros, quòd ab his petiti fuerãt iniuſtis armis & ſceleſtis cõſiliis: in alteras, quia hæ ſuis præſtigiis iuuentutem Hebræam ſeduxerant, cui laſciuiæ, impietatis, ac poſtremò necis cauſa fuerant: tenera ætas, pueri virginésque impetrarunt veniã. Præda ingens parta fuit, exhauſtis non ſolũ opibus regiis, ſed etiam priuatis poſſeſsionibus: non minus enim ex agris auectum eſt quàm ex oppidis. in caſtra conuexe runt totas quãtæ fuerant hoſtiles diuitias. Moſes laudato pro concione Phinee, cõmilitonúmq; eo bello ſpectata fortitudine, pariq; cõtinentia, qui maluerãt prædam in commune proponerè quàm ſibi vſurpare, vt etiã in caſtris relicti forent eius participes, iuſsit victores, extra caſtra per aliquot dies tẽdere: põtifici autem mandauit, vt luſtraret reuerſos à recenti cæde hoſtium: quãuis enim per leges liceat hoſtem occidere, tamen qui necauit hominẽ, etiamſi coactus & propulſans iniuriam, obnoxius videtur propter antiquã generis cognationẽ oriundi ab vno capite. hæc tum fuit luſtrãdi cauſa, vt ne ſpecies quidem ſceleris in eos cõpeteret. Aliquanto poſt prædam diuiſit, his qui militauerãt, multo paucioribus præ cæteris, aſsignata parte dimidia, reliqua verò his qui in caſtris remãſerant. æquũ enim cenſebat hos quoq; victoriæ fructũ capere, qui ſi nõ corporibus, animis tamen decertauerãt. nam qui manẽt in ſtatione parati auxilio, tẽpore nõ alacritate cedunt potioribus. itaq; cùm pauci accepiſſent plura propter nauatam operam, plures pauciora, vt qui intra munitiones ſe cõtinuerant, viſum eſt ne ceſſariũ totius prædæ ſacrare primitias, quinquageſimas ſubſidiarij. quinquageſimas propugnatores cõtulerunt. hæ põtifici datæ ſunt iuſſu prophetæ. altera portio ceſsit ædituis, quos Leuitas nominãt. Tribuni, centuriones, cæteríq; præfecti ordinũ, virtutis ergo acceperũt ſua [illegible] quantũ cuiq; in direptione obtu[illegible] ſalu te ſponte obtulerũt vt eſſent donaria: quæ Moſes delectatus vi rorum pietate dicauit tabernaculo Dei, monumentũ gratitudinis. Laudanda ſanè primitiarũ diſtributio. Qui non militarant, de ſuo dimidio prõptæ voluntatis, nõ operæ præmio, Leuitarum obtulerũt ex prophetæ præſcipto: põtifici autẽ illi qui

fortitud

fortitudine abſolutiſsima etiam caput obiecerunt periculis, ni mirum capiti ſacratorum ceremoniis hominum. cæterùm præfecti ordinum ſacrarunt Deo ſuas primitias, ſummo totiusvniuerſitatis principi, Tãtùm hoſtium ferociũ debellarunt Iſraëlitæ priusquàm Iordanem eius regionis fluuiũ traiicerent, qui hoſtes tranſemnẽſem tunc tractum incolebãt felicem & frugiferum, campeſtrem magna ex parte aptúmq; vel frumento vel pabulo, hæc loca vbi viderũt duæ tribus pecuariæ, ſexta pars totius exercitus, à Moſe petebant hos agros ſibi diuidi, vt tãdem alicubi certas ſedes acciperẽt eſſe regionem paſcuis aptiſsimã, propter aquarum copiam & pabuli ſponte fundentẽ alimenta pecoribus. Ille ratus eos prærogatiuam in agris diuidẽdis quærere, aut immunitatẽ à bellis imminẽtibus, cùm adhuc ſupereſſent cis Iordanem reges multi. occaſionem expectantes, tanquam ex inſidiis, valde ira commotus reſpondit: Itáne cenſetis æquum vos hic ocioſos ante tempus cõſidere, immunitate frui turos? Quid interim fiet amicis ſociiſq;, & quæ ſanctior neceſſitudo eſt cõiunctis natiuo conſanguineitatis fœdere? num placet eos deſertos obiici opprimẽdos hoſtib⁹? Itáne vos ſoli quaſi res bene geſta præmiis potiemini, pugnas, labores, erũnas, pericula relinquetis cæteris: Non eſt iuſtum vos frui pace cõmodisq; aliis quæ pacem ſequũtur, veſtros fratres atteri tot bellis ac certaminibus. & vt parti bene ſit, vexari totũ exercitũ: illud magis decet, vt cum vniuerſis copiis partes etiã in ſortẽ agrorum veniant. omnes æquo iure degitis, vnũ genus omnibus ab iiſdem profectum cõditoribus, vna familia, mores, ritus, leges, ſacra eadẽ, & alia plurima, quæ vel ſingula fœdus amicitiámq; conciliant. Quid eſt cur hactenus pares in ſumme neceſſariis muniis. in agrorũ diuiſione rationẽ veſtri haberi poſtuletis extra ordinẽ, quaſi cæteros habeatis pro ſeruis aut ſubditis. atqui debuerãt vos aliorum exemplo docere modeſtiã: nam prudentes nolunt ſuo malo diſcere: nunc ne domeſticæ quidem cladesvos admonent officij, quas ſpectaſ[illegible] in veſtris partibus. explorau[illegible] ſionem experti[illegible] quia de poſſeſsione deſperauerunt[illegible] tantũ exceptis. Illorum igitur libet imitari formidinem ô vecordes, quaũ hæc conſilia nõ tẽdant ad veſtrã perniciem dum ipſimet vobis animos adimitis & audaciam: quandoquidem properãtes ad peccatum properatis ad ſupplicium. nã vindictam quãtumvis tardam, ſi ſemel moueatur contra noxios, nemo poteſt effugere. Vbi debellatũ

 fuerit

fuerit,sublatis omnibus hostibus, socij verò virtutē suam approbauerint,sine crimine desertorum & detrectatorum militiæ alióve quod officiat victoriæ,promptè vsque belli finem vti animo & corpore: agri quoque vacui fuerint colonis pristinis, tum demum tribubus ex æquo sua contingent præmia. Hanc admonitionem illi tulerunt ita vt filios decuit, nempe profectam à paterno animo:sciebant enim eum haud superbè principatum gerere, solicitum de toto populo,iuris & æqui obseruantissimum, sæuientem non ad subditorum cōtumeliam,sed ad emēdationē eorū qui videbantur corrigibiles.Respōderunt igitur, Iusta est indignatio tua,si suspicaris nos à societate desciscere,& ante tempus agros petere:sed scire debes, nos nullis terreri laboribus qui cum virtute coniuncti sint. Iudicamus autem virtutem esse obedientiam, præsertim sub principe qualis tu es: nec deerimus futuris expeditionibus quantumlibet difficilibus,donec res nostræ ad optatum finem perueniant. sequæmur cæteros vt antè armati trans Iordanem, sine vacatione cuiusquam qui sit armis ferendis idoneus.pueros & puellas cum matribus vxoribúsque & pecorum gregibus pace tua relinquemus, exædificatis in hunc vsum oppidis & caulis pecori, ne pateant incursionibus hostium,si non includantur munitionibus.Tum propheta vultu & voce iam placidiore:Si ex animo inquit,pollicemini, habebitis agros quos extra sortem petitis. Relinquite ita vt vultis vxores cum liberis & gregibus:ipsi armati cum sociorum exercitu traiicite, mox à traiectu si opus fuerit explicaturi aciem, & armis de rei summa dimicaturi cum hostibus.quibus profligatis deletísq; internecione, quando iam pacato hostico agri diuidentur victoribus, vos quoque reuertimini ad domesticos fruituri vestris cōmodis, percepturique fructus ex agris quos ipsi elegistis. Hac promissione audita pleni alacritate ac gaudio domesticos cum pecoribus reliquerunt in locis tutioribus, quorum plerosque manu munierant.ipsi armis sumptis expeditionem susceperunt cum sociis,non recusaturi vel totu[illegible]bellum, vel maxim[illegible]s partem propriis viribus conficer[illegible]meribus prōptissimè nauant operam, non conferendo sed referendo gratiam debitam.Hæc sunt quæ in regno eius gesta produntur:supersunt dicenda acta sacerdotis & legislatoris: has enim sibi facultates,vt maximè regno conuenientes, dudū parauerat.

PHILO

PHILONIS IVDAEI,
De vita Mosis,liber II.

SVPERIORE libro diximus de natiuitate ac educatione Mosis,déq; eruditione ac principatu non solùm irreprehēsibili, verū etiam laude omni digniss imo:tum quid in Aegypto & in itinere gesserit,vel ad rubrū mare vel in deserto,res quæ nulla eloquētia pro dignitate possunt exprimi,laborésq; nō minores successibus & agros attributos pari exercitus:in hoc libro attexētur quæ deinceps de actis eius dicenda sunt.est enim quorūdā haud improbāda sententia,ita demū fore felices respu.si aut philosophētur reges,aut regnēt philosophi.At in hocvno viro plures etiā dotes reperiūtur,cū tres alias habuerit præter regiā & philosophicā quarū aliā exeruit in ferēdis legibus,aliā in pōtificatus muniis, aliā in vaticiniis propheticis:quarū rerum necessariā narrationem nūc institui.cōpertum enim habeo hæc omnia in vnū hominē competere:siquidē hic factus diuina prouidētia rex & legislator & propheta & pontifex,in his functionibus ita se gessit, vt omnes alios à tergo reliquerit.Cur autē eidem hæc cūcta cōueniant,apertius differendum est.Regis officium est iubere quæ oportet fieri,& vetare à quibus abstineri decet.cæterū iusio faciendorum,& interdictio cauendorū,propriè ad legē pertinet. Atq; ita cōsequitur,vt rex animata lex sit,lex verò sit rex instissimus.quisquis autem est rex simul & legislator, debet nō solū humani,verūetiam diuini iuris peritus esse,nec enim sine diuina prouidentia regnum bene administratur & ex subditorūvtilitate.Quamobrē talis vir pontificatu opus habuit, vt obeūdo perfecta sacra iuxta perfectā diuin[illegible]cultus scientiā,mala deprecando auerteret,rerum verò bon[illegible]um copiā sibi subditisq; im[illegible]te votis Deo p[illegible]tio. Quomodo enim non faceret ra[illegible]ra placabilis,& germanos cultores sui numinis ornare solet priuilegiis?Sed quoniā innumera vel regi vel legislatori, vel pontifici humana diuináq; sunt incognita,nimirū nato mortali etiāsi alioqui felicissimo,necessariò prophetia quoq; adiūgitur,vt quicquid ratio nō percipit, suppleatur diuinitus.quo enim mens non potest pertingere,eò

proph

prophetia peruenit. Bellę profectò quadrigę potẽtiarum aptiſſimè comparatarum. cõnexæ enim & hærentes ſibi inuicem, ſimul agitãtur. percipiẽtes ex ſe vtilitates mutuas more Gratiarum virginum, quæ nunquam ſeparãtur coniunctæ naturæ lege immobili. De quibus meritò dici poteſt quod vulgò de virtutibus dicitur: eum qui vnam habet, omnes habere. Cæterùm ante omnia tractãdum videtur de legislatoris habitudine. Nõ ignoro quòd in legislatore primo requirãtur omnes virtutes integræ, ſed quẽadmodũ in familiis alij propius cognati ſunt quàm alij, quãuis in eadem cognatione: ſic quibuſdam rebus certæ virtutes naturaliter cohærẽt propius, reliquæ minus familiares habẽtur. facultati legislatoriæ quatuor hæc ſunt coniũctiſſima, charitas erga proximos, iuſtitia, amor virtutũ, & vitiorum odium. quiſquis enim ad leges ferẽdas animũ appulit, ab his cauſis ſingulis permotus eſt: ſiquidẽ charitas docet ſententias vtiles proferre in mediũ, iuſtitia honoratur vt æquabilitas, ſuum cuiq; tribuens. Virtutũ amor approbat quicquid naturа bonũ eſt, & id omnibus dignis exhibet ſine inuidia. Odiũ autem vitiorum exagitat contemptores virtutis, ſuſpectos habẽs vt hoſtes humani generis publicos & perpetuos. Hęc vel ſingula magnum eſt alicui contingere. mirandum verò ſi vniuerſa vnus poſsit conſequi: quod in ſolo Moſe licet cernere, eminentibus in eo manifeſtis cunctarum modò dictarum virtutũ indiciis, preſertim in eius legibus. Id verum eſſe ſciunt qui legũt ſacra illius volumina, quæ non poterant niſi à tali viro cõſcribi, idq; ex Dei ſententia, hæ leges poſteris ſunt traditæ vt res pretioſiſsima, referẽtes imaginẽ animæ propheticæ, in dubiis notis exprimẽtẽ has ipſas virtutes, quas dixi neceſſarias. Quòd autem hic fuerit præſtantiſsimus legislatorum qui vnquã extiterũt vel apud Græcos vel apud barbaros, leges item optimæ ſint & verè diuinæ, in quibus nihil deſiderari poſsit, hoc argumento colligitur certiſsi[illegible]. Aliarum gẽtium iura, ſi quis cogitatione perceſeat, innumer[illegible]de cauſis antiquata inueniet bello, tyrannide, aliisq; impro[illegible]caſibus. vt ſolo[illegible]re interdum etiam præ nimia fe[illegible]da colla ſubduxerunt legibus, vt vulgus eſt in rebus ſecundis inſolens, comitante ſaturitatem ſuperbia. Lex autem ſemper pugnat cũ ſuperbia. ſola noſtra lex firma, immobilis, inconcuſſa, tanquam obſignata naturę ſignaculis, manet ex quo ſcripta eſt in hodiernum vſq;, & ſpes eſt mãſuram per omnia ſecula immortalem, donec

donec ſol, luna, cælum, totúsq; mundus manebit. gẽs enim hæc multa experta fortunæ viciſsitudines, tamẽ ne minimum quidem mandatum paſſa eſt obſoleſcere. Tanta fuit ſemper diuini iuris veneratio. quæ autem tuta ſunt à famis, peſtis, belli, tyrannorũ regúmq; iniuriis, à corporis morbis pariter & animi, atq; etiam à diris calamitatibus aliis, an non ſunt modis omnibus amplectenda vt maioris quàm quod æſtimari poſsit pretij? res certè non caret miraculo, per tot ſecula manſiſſe leges eaſdem incolumes. illud tamen magis etiã mireris, non ſolùm Iudæos, ſed & aliarum gẽtium pene omnium homines, præſertim virtutis rationem habentiũ, imbutos eſſe harum veneratione. hic enim eſt honor earũ eximius. id ita eſſe vel hinc liquet: In tota Græcia totáq; barbaria nulla ciuitas habet leges cõmunes cum quapiam alia: imò vix inuenias vllam eiſdem ſemper vſam, in tot mutationibus rerum & temporũ. Athenienſes Laconicas leges aſpernãtur, Atticas Lacedæmonij. Inter barbaros Aegyptij non vtuntur Scytharum legibus, nec Scythicę gentes inſtitutis Aegyptiorũ: & in vniuerſum Europæi ſuas leges habẽt, ſuas itẽ Aſiatici populi. ab oriente vſq; occidentẽ, omnes regiones, gentes, ciuitates, abhorrẽt ab externis ritibus: putãtq; tãto plus honoris ſuis accedere, quãto magis alienos proculcauerint. at non ſic noſtrum ius. omnes enim admonet officij, barbaros, Græcos, cõtinentis æquè ac inſularum incolas. occidẽtales ac oriẽtales, Europæos ac Aſiaticos, totũ orbẽ habitabilẽ vſq; ad extremos terminos. Quis enim ſacrũ illum diem per ſingulas hebdomadas recurrentem nõ honorat, remiſsionem laborũ feriáſq; affe rentem patrifamiliàs cum domeſticis, non ingenuis tãtum, verùm etiã mancipiis, & iumẽtis inſuper. nã hic inducias laboris affert omnibus manſuetis animantibus, creatis in miniſterĩ hominũ, & à natura addictis eorum ſeruitio: affert etiã arboribus & ſtirpibus omnibus. nec ram[illegible]enim nec frondẽ nec foliũ demere fas eſt, ne fructũ quidem [illegible]decerpere, immunitate in vnum diem cõceſſa his omnib[illegible]velut publico prœconio in[illegible]is ieiunium quod vocãt non mirabundus adora[illegible], præcipuè quotannis recurrẽs ſacrato mẽſe, iuxta diſciplinã auſterem & tetricam. Sũt enim qui ſic ieiunant, vt nec merſũ deſit, nec cupediæ, dapſiliter appoſitis cibis & poculis nõ tantũ ventrẽ expleturis verũ etiam excitaturis ſubuentraneas cõcupiſcentias. ſed vbi ſic ieiunatur, vt nec cibũ nec potum attingere liceat, nequid corporearũ affectionũ purgatæ menti

menti obstrepat, vt fit in saturitate festa celebrãtium: ibi intentis omnibus ad placãdum patrem omnipotẽtem pia precatione id vnum agitur, vt concedat præteritorum peccatorũ veniã, & in posterũ nouis beneficiis suam gratiã augeat. Quòd autem harum legũ sanctitas nõ solis Iudæis verũ etiam aliis omnibus gẽtibus sit admirãda & venerabilis, manifestè apparet tum ex his quæ modò diximus, tum ex his quæ dicentur in sequẽtibus sermonibus. Lex antiquitus scripta fuit lingua Chaldaica, mãsitq; longo tẽpore in ea, quãdiu legis ipsius pulchritudo nõ est intellecta externis hominibus, postquam autem ex quotidiano eius vsu etiam ad alienos sensus quidã permanauit, simul gloriosa quoq; fama vbiq; terrarum increbuit. nam honestis rebus ad tempus obesse potest inuidia, illæ tamen proferũt se tandem suaptè felicitate ingenij. Extiterunt qui indignè ferrent has leges parti tantùm humani generis innotuisse, nempe solis barbaris. Græcas gentes nullum earum gustum cepisse, dederúntq; operam vt verterẽtur per idoneos interpretes. id opus quia magnum erat & reipublicæ vtilissimum, non priuatis hominibus obuenit, nec mediocribus istis principibus & regulis, sed regi omniũ longè celebratissimo. Ptolemæus fuit is, Philaldelphus cognomine, tertius ab Alexãdro Aegypti rex, virtutibus regiis supra omnes ætatis suæ superiorũq; seculorũ principes nobilis, cuius nũc quoq; ex tanto tẽporum interuallo decus est inclitũ, ob tot relicta per ciuitates regionésq; monumẽta magnificentiæ, vt in prouerbiũ abierint sumptuosa opera ab illo Philaldelphea denominata. quandoquidẽ in vniuersum Ptolemæorũ domus cæteris regiis p̃nituit, inter Ptolemæos verò Philadelph⁹. vnus enim hic plura laude digna gessit, quã omnes reliqui eius familiæ, quippe qui tantum inter eos præminuit, quantum caput in corpore. Talis princeps captus nostræ legis amore ac desiderio, in Græcã linguam è Chaldaica transferendam curauit, legatis in hoc missis ad [illegible] læorum pontificem, penes quẽ tunc erat in ea gente autoritas [illegible] maiestas regia. Ei voluntatẽ suã aperuit, petens vt delectu h[illegible] mitteret. Qui gauisus vt deceb[illegible] prouidentia rem tantam regi in mentẽ veniss[illegible] doctissimum quemque, præter patrias literas Græcis etiam eruditum, libẽter misit. Hi comitate hospitali excepti, sermonib⁹ ciuilibus & eruditis nõ minus hilaritatis tegi exhibebant, quã ipsi percipiebãt ex epulis. nam ille singulorũ sapientiã tentabat

propos-

propositis nõ vulgaribus quæstionibus quas ipsi aptè ac breuiter enodabãt ex tẽpore, q̃ locus nõ esset prolixioribus disputationib⁹, ita vt res ageretur apophthegmatis, cúmq; placuissent, confestim aggressi sunt negotiũ per legationẽ expetitũ: reputãtésq; quã seria res esset leges ex oraculis acceptas interpretari, vbi nefas sit quicquam vel demere vel apponere vel transponere, vel quocunq; modo à præscripto discedere, dispiciebant de aliquo suburbano secessu purissimo. nã intra mœnia nullus locus placebat, referta omnigenis animalibus, nec à morbis pura & cadaueribus, sed magis etiã suspecta propter impuros mores ciuiũ. Ante vrbẽ Alexandrinã sita est Pharus insula, per oblongam & fasciæ similẽ ceruicẽ accessibilis, quæ non alto mari sed stagnantibus vndis aluitur, vt ne fluctus quidẽ, nimirum spatio medio debilitati, obstrepãt. Hic locus postquã de cõmuni sentẽtia visus est ad præsens negotium aptissimus propter secessum quietissimũ, vbi animus solis legibus posset intẽdere, eum sibi optauerunt ad diuersoriũ: sumptisq; in manus sacris voluminibus, tendebant eas ad cælũ supplices. Deũ inuocando vt cœptis faueat, exaudiuit ille vota, vt si non vniuersum genus humanũ, certè maxima pars instrueretur ad bene viuendũ præceptis optimis & sapiẽtissimis. In eo secessu cũ consedissent solitarij nemine interueniẽte arbitro præter naturæ partes, terrã, aquã, aẽrem, cælũ, de quibus primũ proditurus erãt mysteria (nã mundi opificiũ est legũ exordium) tanquã numine correpti prophetabant, nõ alia alij, sed omnes ad verbũ eadẽ, quasi copiam dictante singulis inuisibiliter. Et quis nescit cuiusq; linguę, præsertim Græcæ copiã, vt eadẽ sentẽtia possit enũtiari modis variis, nũc has nũc illas dictiones accõmodando. Id negãt factũ in prodendis his legibus, sed reddita propria propriis nominib⁹, Græcis ad Chaldaica exactè respondentibus, quo melius perciperetur rerũ notitia, quẽadmodũ enim geo[illegible]riæ dialecticæq; doctrin[illegible] nõ admittit sermonis veritatẽ, se[illegible]emper eisdẽ vtitur vocibus eodẽ modo & hi cõuenientia [illegible]us inuenerũt nomina, quę [illegible]simè. id experimẽis quotidianis cr[illegible] siue Chaldæus Græcam linguam, siue Græcus Chaldæã didicerit, in vtraq; scriptura tũ Chaldaica, tũ eius interpretatione miratur germanitatẽ, imò rerũ verborũq; consonantiam adorat, nõ interpretes illos, sed initiatores & prophetas appellãs, quibus datũ est synceriss imas Mosis cogitationes assequi spiritu purissimo, quãobrem hodiéq; solẽnis celebritas

renouatur

Universidad de Deusto Biblioteca

renouatur in Pharo insula, ad quam non tantũ Iudæi sed & alij plurimi traiiciũt, locum veneraturi in quo primũ visa est hæc interpretatio, & pro tanto beneficio quasi recẽte acturi Deo gratias, post vota autem & gratiarũ actiones alij tentoriis fixis in littore, alij discumbentes in ipsa harena sub diuo epulantur cũ amicis & domesticis, præferendo tunc littus palatiis regiis. intantum expetendum videtur hoc diuinum ius priuatis & magistratibus, quamuis iandudum hæc gens vtatur fortuna parũ prospera. & solent res præclaræ obscurari quodãmodo aduersitatibus, quòd si fortuna melior affulserit, videtur non mediocrem accessionem allatura. puto enim plerosq; relictis & ablegatis patriis legibus transituros ad harũ obseruationẽ: nam cũ felicitate gentis leges exortæ denuo, cæteras obscurabunt, sicut sol minora sidera. quæquidẽ vna legislatoris laus est haudquaquam exigua. altera verò hac amplior etiam, cõtenta in sacris voluminibus, quò iam reuertemur ad declarandam virtutẽ sui scriptoris, horũ pars est historica, altera pars præcepta interdictáq; continet, de qua posterius dicemus, vbi prius quod primũ est, diligẽter tractauerimus. In historica tractatione de mũdo cõdito agitur, déq; maiorũ genealogiis, hæ genealogiæ partim pœnas impiorũ, partim præmia iustorũ cõtinent. Cur autẽ hæc memorentur in legum exordio, præceptis interdictisq; dilatis tẽpus posterius, videtur non prætereundum silentio. Non enim sicut cæteri scriptores, antiquitates prodẽdas sibi proposuit, vt seruarentur ad posteritatis memoriã, aures auditorum delinituræ voluptate inutili: sed exorsus est à summo initio, videlicet mundi creatione, vt doceret nos duo quædam magnopere necessaria. primò patrem cõditorémq; mundi, & veritatis legislatorẽ. quo cognito sequitur vt qui vult viuere iuxta naturæ ordinem, miretur eam in creaturis imitetúrq; pro viribus, ne quid à dictis facta discrepen[illegible]t à vita oratio. Cæteri legislatores mox ab initio faciẽda v[illegible]dáq; præscribunt, & pœnas minãtur contumacibus. quidã etia[illegible]sapientius vt ipsis visum est, non sic exorsi, ciuitatẽ condiderũt [illegible] quadraturã ad formã constitue[illegible] ad leges ferendas versi sunt. At noster hic priorem illum modũ censuit herilem ac tyrannicũ, quòd iussa citra doctrinam non tam ingenuis cõueniant quàm mancipiis: alterũ verò modum elegãtem quidem, sed nõ omnino probabilẽ: proinde neutrum imitari placuit. nam & in præceptis monet hortatúrq; magis quã imper

imperat. adhibitis plerũq; præfatiũculis & epilogis prout res postulat, docere malẽs quàm cogere & exordiri à ciuitate manu facta humilius existimauit, quàm pro dignitate legũ longè optimarũ pulcherrimarúmq; quarũ diuinitatẽ non deceret in terra includi circumscribíq; vllis pomœriis: ideo satius duxit mũdi ceu magnæ ciuitatis creationẽ describere, vt suarũ legũ formulas è mũdana repub. desumeret. nam si libeat examinare pręcepta singula, apparebit omnia conuenire ad amussim cum præscriptis naturæ. quapropter eos qui in summa prosperitatũ affluentia, valetudinis, diuitiarũ, gloriæ, cæterorũq; bonorũ externorum, deflexerunt à virtutis regula, non coacti sed versutia propria, perniciosa vitia cõplexi tãquã res egregias, ceu hostes nõ tam hominũ quàm cæli mundíq; totius, pœnis narrat afflictos non vulgaribus sed nouis inusitatisq;: quibus diuina iustitia magnificè declarauit quanto malos prosequatur odio. nunc aqua, nunc igne sæuiens per interualla temporũ, & alios diluuio perdens, alios incẽdio. Siquidẽ maria tumẽtia, fluuiíq; aucti, torrẽtes simul & perennes, ciuitates cunctas in cãpestribus regionibus sitas inundarunt subuerterúntq;: in editioribꝰ autẽ locis habitatas imbres continuati, non interdiu, non noctu intermissi, subruerunt funditus. deinde post aliquot ętates rursus multiplicato numero hominũ, qa ne maiorũ quidẽ suppliciis admonita posteritas sapere didicerat, sed ꝑmissa libidini licẽtia in deterius proferat, vltricibus flãmis hos deleri decretum est iusto Dei iudicio. Tũc, vt in sacra scriptura legitur, fulmina imbriũ in morem de cælo ruẽtia cõcremauerũt homines impios vnà cũ eorũ vrbibus. Extant in hodiernũ vsq; monumenta cladis illius inerrabilis, ostenduntúrq; ruinæ in Syria mixtæ cineri, fumo, sulfuri, lãbentibus hæc interdũ flammis tenuibus, sicut fit in reliquiis incẽdij. Interea pœnas luentibus impiis, bonorũ virtuti sua præmia nõ deerã[illegible]otius regionis cõflagratione ardentis vnà cũ incolis. vnicus [illegible]quilinus seruatus est diuina prouidentia, quod abhorret [illegible]b indigenarũ iniquitatibꝰ, [illegible] soleant vel su[illegible] securitatis causa nõ asper[illegible] me[illegible] ne quem offendant probando instituta cõtraria. & tamẽ nõ erat is perfectè sapiens, vt eo nomine dignus haberetur tãto præmio, nihilominus profuit ei nõ consensisse cũ vulgo in luxũ ac delicias, fouente rerũ copia quasvis concupiscẽtias, nõ secus quàm si sulfur igni adiiceretur, aut fomenta id genus alia. Similiter in illo memorabili diluuio, cũ

penè vniuersi homines interierunt, sola Noë familia proditur euasisse incolumis, quia paterfamliâs se purũ à peccatis voluntariis seruauerat. Id quomodo factũ narrẽt sacri libri, operæp̃tium fuerit indicasse, vel vt moribus prosit, vel propter miraculi magnitudinẽ. Postquã, enim iudicatus est dignus qui ereptus è clade publica fieret autor instaurati humani generis, iuxta mandatũ diuinum acceptũ ex oraculo, fabricauit opus ligneũ maximũ trecentorum cubitorũ longitudine, quinquaginta latitudine, altũ triginta cubitos, distinctũ cellis continuatis, aliis imis, aliis in secunda, tertia, quartáq; contignatione dispositis, paratóq; prius pabulo, ex vnaquaq; animantiũ specie terrestriũ ac volucriũ introduxit marem & fœminã, ne deessent in futurũ tempus semina, norat enim Dei clementia, etiamsi species perirent, cõseruaturã genera, propter quandã sui similitudinem, & ne quid desideraretur ex diuinis operibus. sic factũ est vt nullũ animal detrectaret obsequium, immanibus etiam bestiis mansuescentibus, & seruatorẽ suũ tanquã pastorẽ vltro sequẽtibus. quæ postquam se contulerunt intra vnum receptaculũ, dici poterat totius terrarũ orbis æmulum, nimirum cõtinens tot animantium genera, quod in omnibus terris vel tunc inuenieban tur vel inuenienda erant in posterũ, vix vllo sermone cõprehensibilia, nec fefellit hominem opinio. remisit enim se dirũ illud ꝓdigiũ decrescẽte in dies diluuio, cohibitis imbribus, & aquis quæ se nusquam non diffuderant, partim assumptis per solis efficaciam, partim reuersis in voragines cauernásque terræ alias. nam velut ad vnũ numinis omnipotentis edictũ, reposcebat recipiebátq; suũ vnaquæq; natura debitum, mare, fontes, flumina fluentis in sua loca recurrentibus. ita orbe sublunari purgato postquam noua terra emersit, qualis olim recens creata fuerat, superstes prodiit è lignea mole cum vxore ac liberis & nurib⁹ vniuersóq; grege tot ani[illegible]iũ quæ ad suorum generum semẽ conseruationémq; reliqu[illegible] manserant. Hæc sunt bonorũ virorũ præmia virtuti debita quando non solùm ipsi maximis pericu-lis exempti fuerunt turbat[illegible] vbiq; elementis omni[illegible] etiam noui generis facti sunt prĩc[illegible] post vniuersalem cladem seculi, velut scintillæ seruatæ ad reparationem generis inter omnes animantes præstantissimi, & imperium terrarum habituri, cunctarúmq; rerum terrestrium: quãdoquidem id factum ad exemplar diuinæ potentiæ, visibilis & creata imago est naturæ illius sempiternæ atque inuisibilis.

PHIL

PHILONIS IVDAEI,
De vita Mosis, liber III.

DVAS iã partes vitæ Mosis descripsimus, quæ ad regnũ & leges perlatas attinẽt, superest tertia, in qua dicetur de sacerdotio. In hac functione præcipuè spectari solet pietas, eximia dos viri de quo sermonẽ instituimus: cuius ille natiua semina excepta in indolem felicissimam, philosophiæ studiis & dogmatũ eius cõtemplatione diligẽter excoluit: nec prius destitit, quàm maturos virtutis fructus perceptos dictis æquè ac factis ostenderet. itaq; id assecutus est, vt inter amicos Dei censeretur, totus correptus rerum amore cælestium: & sicut ipse omnipotẽtis regis insignis cultor extitit, sic ab ipso honoratus præ cæteris. est autẽ honor sapienti cõueniẽs, colere illũ qui verè est, quæ professio habetur sacerdotij, scire quomodo Deus colendus sit: is honor incõparabilis cõtigit ei ex oraculis, vnde ceremonias & omnes ritus religiosè didicit. Primũ sicut anima, sic & corpus purificãdum erat ab omni cõtagio rerũ mortaliũ, cibo, potu, & consuetudine cũ mulieribus. Verũ hoc affectu iamdudũ non tãgebatur, penè iã inde postquã cœpit afflari diuino spiritu, vt semper esset paratus accipiẽdis oraculis. nã per quadragita dies cõtinuos à cibo & potu abstinuit, nimirũ alimẽtis recreatus melioribus, cęlitus aspirãtibus, & primò menti, mox corpori etiã vtilitatẽ per animã afferentibus, vt & viribus & habitudine proficeret, adeò vt intuẽtes eũ vix oculis suis crederẽt. cùm em̃ ascẽdisset sacrũ montẽ in eo tractu celsissimũ, Deo iubẽte quod alioqui nemini licuit impunè facere, fertur ibi durasse tot dieb⁹ quot dixi, quãuis nihil secũ tulerat quo naturali desiderio satisfaceret: attamẽ exacto ibi tãto tẽpore reuersus ad suos pręstolãtes [illegible] visus est pulchrior quàm cũ ascenderet: adeò vt stupete[illegible] ucri quidẽ possent eius faciẽ splendore solari fulgidã. Dum autẽ in mõte moraretur, discebat cũcta mysteria sacerdotij, & ante omnia de tẽplivasorúmq; sacrarum apparatu. Id tẽplum iam nunc extruendum fuisset in loco nobilissimo purissimóq; ex materia pretiosi marmoris, addito muro in circuitu & ædificiis in vsum sacerdotũ, inditóq;

 nomi

nomine Hieropoli,ſi promiſſam regionẽ accepiſſent. Quoniã autẽ adhuc in deſerto errabãt.nullam certã ſedem habẽtibus cõueniebat templũ ambulatoriũ,vt tam in itinere quàm in caſtris ſacra facerent,& nihil ex ceremoniis omitterẽt, haud aliter quàm hi qui degunt in ciuitatibus.Placuit igitur tabernaculum erigi,cuius apparatũ ex oraculis in monte Moſes didicerat,futuri ædificij cõtemplatus ideas incorporeas, ad quarũ exẽplar intelligibile oportebat deſignari ſenſibiles imagines. Decebat enim ſacrũ apparatũ fieri ex veri pontificis arbitrio, vt præſto eſſet copia rerũ aptarũ miniſteriis ſacerdotalib⁹.Sic igitur forma exẽplaris impreſſa eſt in mentẽ prophetæ, deſignata latenter abſq; vlla materia figuris inuiſibilibus. Opus autẽ ipſum ad eã formã fectũ eſt,artifice ad iã deſignatã ſpeciẽ accõmodante cõuenientes materias.id fuit huiuſmodi. Quadragintaocto tabulę è ſelectis cedris exciſæ,opertæ ſunt aureis laminis,Singulis erant geminæ baſes agẽteæ,& aureum capitellum ſuperimpoſitũ.Eas tabulas ſic diſpoſuit artifex, vt vicinæ continuarentur per latera ſingula,referẽtes vnius parietis ſpeciem.In extremo per trãſuerſam latitudinem octo reliquæ ſunt poſitæ,ſex occupantes interuallũ medium, duæ verò dextrum & ſiniſtrum angulos.In aditu erant aliæ quatuor,cętera ſimiles,ſed ſimplices baſes habebãt pro geminis:poſt quas extremæ ſtabant quinq;,hoc ſolo differẽtes quòd baſibus ſuſtinebantur aheneis.ita omnibus ſupputatis quotquot erãt in hoc tabernaculo,abſq; illis duabus quæ latebãt in angulis,reliquę conſpicuæ cõficiebant quinquagintaquinq; numerũ perfectiſſimum creſcentẽ ab vnitate vſq; denariũ.Quòd ſi quis velit illas quinq; in veſtibulo ſitas,& ad atriũ pertinentes ſeiungere, ſupererit numerus quinquagenarius ſanctiſsimus,vim habẽs trianguli rectãgularis(is eſt omniũ rerũ creationis principiũ) abſoluẽtibus plenitudinẽ octo tabulis. Siquidem quadragĩta cõſtant ex vicenis per latera diſpoſitis,quibus accedunt ſex in medio,abſq; illis latentibus in angulis:item aduerſa quatuor, quibus velum oppanditur.Cauſa[illegible], cæteris quinquaginta nũc annumerem nunc detranam,indicare non pigebit.Quinarius eſt ſenſum numerus.Senſus autem in homine aliquando ad externa eſt pronior,aliquando ad mentem reflectitur,cui à natura miniſter eſt additus:ideo his quinque tabulis locus attributus eſt in confinio. Nam interna earum ſpectãt adyta tabernaculi,quæ ſignificãt tres intelligibiles

les:externa verò ſunt obuerſa ad atrium, quo ſignificantur res ſenſibiles.ideo baſibus diſtinguũtur diuerſis ab aliis.ſunt enim aheneæ. Quoniam autem in nobis mẽs eſt caput ſenſuũ,ſenſus verò eſt velut baſis & extremitas,mens auro,ſenſus æri comparatur. menſuræ autem tabularũ hæ prodũtur: decem cubitorũ longitudo,latitudo vnius & dimidij, vt tabernaculũ æquabile videatur omnibus ſui partibus. Pulcherrimis etiã picturatisq; aulæis totũ circundatũ fuit,diſtinctis hyacintho, cocco, byſſo, purpura.Decem enim legimus in ſacris literis cõtexta exiam dictis ſpeciebus,ſingula vigintiocto cubitorũ longitudine,quatuor latitudine,vt & perfectiſsimũ haberẽt denariũ, & quaternionẽ eſſentiã denarij,& vigintiocto numerũ perfectũ, æqualẽ ſuis partibus, & quadragenariũ vitalem,maximè, intra quem aiunt abſolui in naturæ officina hominem. Cæterũ hi vigintiocto cubiti ſic diſtribuuntur.Decem ad tectũ,tanta enim eſt latitudo tabernaculi.reliqui noueni ad protegenda vtraq; latera, vacante à ſolo vno cubito,ne humi traheretur textũ ſacratũ pulcherrimum.Cæterùm è quadraginta cubitis qui cõficiuntur ex decem aulæorũ latitudine, triginta occupant totam quanta eſt longitudinem tabernaculi,nouẽ poſtremũ parietem: quod ſupereſt ad veſtibulum extenditur,vt ſit pro totius ſepti vinculo. At in veſtibulo velum eſt.Sunt autem & aulæa vela,non ſolùm quia velant tectum & parietes,verũ etiam quia ex eiſdem contexta ſunt ſpeciebus,hyacintho,cocco,byſſo,purpura, quæ fuit & veli materia,Fuit & aliud velum inter quatuor tabulas, quo intercludebatur adytum.Exterius verò fuit oppanſum quinq; aliis,ne quis profanus poſſet ſacra introſpicere.Ad hanc textrinam electa eſt materia omnibus cæteris viſa prętãtior,elemẽtis mundi par numero, habẽs etiã cũ eis quandã ſimilitudinẽ, videlicet cũ terra,aqua,igne,& aëre.Nam byſſus è terra,purpura ex aqua prouenit,aërem hyacinthus refert colore,nigricantem naturaliter: ſicut coccus igni eſt ſimilis, & vterq; rubeat, Nam neceſſe erat,vt qui templũ manufactũ patri omnipotẽti [illegible] ſumerent aliquid eſſentiis ſimile, ex quibus mundus eſt co[illegible],ſic igitur tabernaculũ ad templi modum fuit adornatum. Ei circundatum fuit atrium centum cubitorum longitudine,quinquaginta latitudine, in circuitu habens columnas diſtantes quinis cubitis, in vniuerſum ſexaginta quadragenas ab vtroq; latere,octonas item vtrinq; per atrij latitudinem.Harum quoq; materia fuit intus cedrina tecta la-

minis argẽteis,baſes omnium æreæ,ipſarum altitudo quinq; cubitalis.Hoc enim decorum iudicauit opifex, dimidio contractiorem eſſe altitudinẽ atrij,vt tabernaculum duplo altius eſſet in conſpicuo.Nam tenues telæ per longum latúmq; pẽdebant prætentæ intercolumnis,linteaminibus ſimiles, ne quis impurus penetraret intra illud ſpatiũ. De cætero ſitus fuit huiuſmodi.Medium ſtabat tabernaculum,longum triginta cubitos latumdecem, quãtum occupabãt tabulæ. Diſtabat æquali ſpatio à tribus ſepti partibus,videlicet à laterib⁹,& à tergo. id ſpatium erat viginti cubitorum. Quod verò circa veſtibulũ erat reliquum, quo capacius eſſet ſacrificorũ, amplius patebat per integros quinquaginta cubitos. Sic enim explebatur atriũ centenarium,ad ſpatium poſtremum viginti cubitorum accedente longitudine ipſius tabernaculi, quandoquidem triginta viginti cubitis appoſiti quinquaginta faciunt,totidem aliis patentibus in primo aditu.nam veſtibulum velut confinium erat gemini quinquagenarij,tam orientalis qua dabatur introitus, quàm occidentalis,in quo tabernaculi longitudo cõtinebatur & ſepti poſtrema pars. Erat & aliud veſtibulum pulchrum magnúmq; in aditu ipſius atrij,quatuor columnis ornatum,& ſuo velo picturato prætenſum,ſimili velo tabernaculi,& ex eadem contexto materia.Tunc & ſacra vaſa fabricata ſuerunt,arca, cãdelabrum,menſa,altaria duo,in quo ſuffitus ex odoramẽtis fieret,& in quo adolerentur victimæ.hoc ſitum fuit in atrio,ex aduerſo veſtibuli tabernaculi,tantùm inde ſemotum,quantũ ſpatij ſatis eſſet miniſtris ſacrorum ad obeunda quotidiana ſacrificia.Arca verò intra vela poſita eſt in adyto,intus & foris munita craſsis laminis aureis,operculo ſuperimpoſito,quod in ſacris literis dicitur propitiatorium.eius operculi proditur longitudo latitudóq;,altitudo nõ item,vt ſimile ſit ſuperficiei geometricę:cuius interpretatio ſi ad naturam applicetur,intelligi poteſt propitia Dei potẽtia.ſin ad mores referatur, ſignificabit mentem ſibiipſi propitiam,quæ concepto amore modeſtiæ purgare ſe ſciat,compeſcátq; brutam elatam [illegible] antiam.hæc arca vas eſt deſtinatum legibus.in hanc enim præcepta recõduntur accepta diſtante ipſo cæleſti numine.nam operculum arce quod vocatur propitiatorium,baſis eſt duarũ imaginũ volucriũ.quæ ſermone vernaculo nominãtur cherubim, hoc eſt multa ſcientia.per has quidam aiunt ſignificari vtrũq; orbis hemiſphæriũ,quòd opponantur ſubterraneis quæ ſupra terras

terras eminent.nam totũ cælũ eſt volucre.ipſe per has figuras intelligo duas antiquiſsimas ſupremásq; eius Qui eſt potẽtias, alterã cõditricẽ,rectricem alterã,quarũ illa Deus nominatur, per quam totum mundum ornauit & condidit: regia verò dominus,per quam creaturas regit pro imperio, & iure optimo certiſsimóq; temperat.ſolus enim ille qui verè eſt & cõditor rerum indubitatè creditur,quibus cùm nullæ eſſent dedit eſſentiam:& rex ſuapte natura, quando in creaturas nullis magis q̃ creatori debetur imperiũ.cæterũ in confinio quatuor & quinq; tabularũ,quod propriè dici poteſt templi veſtibulũ, velo exteriore interioréq; incluſum,ex prædictis tria vaſa fuerũt poſita: medium altare odoramentorum,per quod ſignificatur debita pro terrenis aquaticisq; rebus gratiarũ actio.nam hæc elementa mediam mundi regionem obtinent.ac candalabrũ auſtrum verſus,ſubindicans motum ſiderum luminarium. nam ſol lunáque cum cæteris longè à ſeptẽtrionalibus partibus deflectentes,magis obuerſentur auſtralibus.hinc factum eſt vt terni rami producti ſint ex medij candelabri vtroq; latere, ad numerũ ſeptenarium.in ſummitatibus eminebant ſeptem lucernulæ figuræ planetarum,vt vocant phyſici.ſol enim tanquam lucerna inter illos ſex medius lucet,quartus à ſummo pariter ac infimo,temperans muſicum illud & verè diuinum organũ. Verſus ſeptentriones autem menſa,& in hac panes cum ſale:quoniam ſeptentrionales venti vegetãt maximè,& quia è cælo terráq; alimenta proueniunt,altero pluente, altera ſemen pluuiis rigatum ad maturam frugem perducẽte. & erant in proximo figuræ cæli terræq;,ſicut oſtendimus,cæli candelabrum,rerum verò terreſtrium vnde vapores prodeũt,illud quod ex re appellatur thymiaterium. nam alterum altare ſubdiuale ſolet ſcriptura vocare thyſiaſterium à victimis,quaſi τικτικὸν θυσιῶν, qua voce ſubindicatur nõ abſumi victimas, voluntatẽ inquam offerẽtium,nõ membra pecoris quæ ignis deuorat. nam ſi quis prauus & iniuſtus offerat,eius nõ litant victimæ,ſacrificia ꝓfana [illegible] ſa,perniciem afferentia. non obolent enim peccata,ſed in memoria reuocant. quòd ſi pius iuſtúsq; offerat, ratũ manet ſacrificium,etiamſi carnes abſumptæ fuerint, imò etiamſi nulla mactetur hoſtia.nullum enim poteſt eſſe verius ſacrificiũ,quàm animæ Deo charæ pietas.huius enim gratitudo immortalis ſit, relata in Dei tabulas, in ſempiternũ cũ ſole

luna mundóq; duratura. Post hæc sacrã vestem adornauit artifex in vsum futuri pontificis, pulcherrimã & mirificis texturis multiplicem. hæc cõstabat è tunica & epomide, sicut scriptura nominat. tunica fuit simplicior, tota hyacinthina præter imã fimbriam, distinctã dependentibus floribus malisq; punicis aureis & tintinabulis. at epomis opus speciosissimũ arte summa confectũ erat ex prædictis generibus, hyacintho, cocco, byssο, purpura, auro quoq; intertextũ. nam bracteæ cõcisæ in capillamẽta tenuissima intertexebãtur omnibus staminibus. in summis humeris inserti erãt duo smaragdi pretiosissimi, inscripti senis vtrinq; phylarchorũ nominibus, in vniuersum duodecim. in pectore quoq; aliæ gẽmæ spectabãtur fulgentes variis coloribus, similes signaculis, ternę quadruplici ordine. hę fuerũt insertæ rationali quod vocãt: id erat quadrangulũ duplicatũ, pro basi destinatũ ferẽdis duabus virtutibus, reuelationi veritatiq;. pendebat autẽ aureis catenulis ex epomide, astrictũ ad eam ne laxum flueret. adhæc lamina aurea quasi corona insculpta erat quatuor literis nominis illius, ϙ solis aures linguámq; sapiẽtia purgatis fas est audire nominaréq; in sacris, præterea nemini. id theologi aiũt esse tetragrammaton, fortasse ϙ significet primos numeros, vnũ, duo, tria, quatuor. quaternioni em̃ insunt omnia, punctũ, linea, superficies, soliditas, mẽsuræ vniuersorũ & musicæ symphoniæ potissimè, diatessaron ratione super tertia, diapente sesqualtera, diapason dupla, disdiapason quadrupla. Quin & alias ineffabiles virtutes habet quaternari⁹, quarũ plerasq; diligẽter perscrutati sumus in tractu de numeris. eam laminã mitra sustinebat ne caput attingeret. superimpositа erat & cidaris, quo insigni reges oriẽtis malunt vti quã diademate. Hic fuit amictus põtificis: quid autẽ sibi velit & integer & partes eius, ne id quidẽ videtur prætereundũ silentio. Totus enim totius mũdi quædã imago fuit, partes verò singularũ partiũ. incipiamus à talari tunica. hæc tota est hyacinthina, ad exprimẽdam figurã aëris. natura enim aër nigricat, & quodãmodo talaris est, à lunari orbe protẽsus vsq; terræ termi[illegible] unica à pectore vsq; pedes per totum cor[illegible] circa talos habet flores. mala punica & tintinabula. Flores terrã significãt, in qua florẽt & germinãt omnia. Mala punica aquã, ϕοιὰ, dictæ à fluendo iuxta Græcam etymologiam, tintinabula verò horum elementorũ concentũ & congruentiam. Nam nec terra sine aqua nec aqua sine terra generationi sufficit, sed amborum coitus

coitus & contemperatio. Huic interpretamento locus ipse attestatur. Sicut enim in ima talaris tunicæ fimbria mala punica flores & tintinabula sunt, sic horum significata infimã mũdi regionem fortita sunt, aqua terráq;: & sic consonãdo cum vniuersitatis harmonia, vires suas exerũt statis temporum curriculis. itaq; triũ elementorũ ex quibus & in quibus sunt omnia mortalia corruptibiliáq; genera, aëris, aquæ, terræ, figura est stola ista cũ suis appẽdicibus. nã sicut hæc vna, ita tria dicta elementa vnius ideæ sunt, quandoquidẽ sub luna sita sunt, & mutationes recipiũt. & sicut ab hac, pendẽt flores ac mala punica, sic ab aëre quodãmodo suspendũtur aqua terráq;, quãdoquidẽ continentur ab eo. at epomida cæli figurã esse certis cõiecturis colligitur, primũ è duobus smaragdis rotũdis humeralibus, quos quidã existimãt typos solis lunæq;, alterius diurni, alterius nocturni sideris. sed propius ad veritatẽ accedit, per hos designari duo hemisphæria, sunt enim sicut hæ gẽmæ ambo inter se paria, neutro crescẽte decrescẽteve secus quàm in luna videtur. attestatur & color: smaragdo em̃ aspectus totius cæli est similis. vnde factũ est vt gẽma vtraq; sculperetur sex nominibus: quia vtrũq; hemisphærium, diuiso signifero circulo, sex signa cõplectitur, præterea in pectore xij. gẽmæ discolores, ternæ distributæ in quatuor ordines. quid aliud subindicãt quã ipsum significatum circulũ? nã & hic in quarto partes è ternis signis cõstantes diuiditur, atq; ita horas anni cõficit, ver, æstatẽ, autumnũ, hyemem, mutationes quatuor, quarũ singulas tria signa determinant, sole illustrãte hæc omnia iuxta certam, immotam veréq; diuinam rationem numeri. Quapropter hæ gẽmæ dicto rationali sunt insertæ. constat enim sua ratio mutationibus anni ordinariis; & quod mireris, tempestiuis variationibus declaratur harum rerũ sempiternitas nec abhorret ab hac significatione varietas colorum in gemmis, ita vt nullus ex his sit alteri similis. Nam & circuli signa suum quodq; colorem efficiunt in terris, aquis & aere horúmq; accidentibus, atq; etiã in animalium stir[illegible] omnibus. Quòd autẽ rationale duplicatur, caute[illegible] Duplex est ratio, altera in mundo, altera in natura hominis. In mundo illa incorporearũ exẽplariũmq; idearum ratio, itémq; rerum visibilium, quæ sunt idearũ imagines, & mundum hunc sensibilem cõficiunt. In homine autem ratio est intrinseca & ,,platiua, quæ aliter dicitur oratio. illa ceu fons, hæc ceu riuus inde promanãs. illius sedes est mens, huius

lingua & os, instrumẽtáq; vocis cætera. Voluit autem rationale illud quadrangulum esse artifex, pulchrè subindicãs, oportere rationem tum naturæ tum hominis incõcussam esse ac solidam: quapropter ei duas supra dictas virtutes attribuit, reuelationem atq; veritatẽ. nã & naturæ ratio vera est reuelatoriáq; omniũ, & ea quæ in sapiẽte est imago illius alterius, debet esse verissima, & nihil cælare præinuidia, quod quidem cognitu sit vtile. Quin & vniuscuiusq; nostrũ tum oratio tũ ratio his duabus ornanda est propriis virtutibus, declaratione oratio, veritate interna ratio. decet enim mentem nullũ mendaciũ admittere, orationem autem expeditè veritatem proferre declararéq;. Nulla tamen est sermonis vtilitas, si ab hoc discrepẽt opera. Et hoc est cur rationale pendet ab epomide & humeris, ne laxum fluat, quòd à dictis seiungi facta iniquũ sit. Nam per humerum significatur operatio. Hæc sunt quæ sub sacerdotali veste latent ænigmata. Cidaris autẽ pro diademate imponitur capiti, quia quantisper sacerdos honore suo fungitur & ministerio, non solùm priuatis hominibus est eminẽtior, verùm etiã cunctis regibus. Huic præfigitur aurea lamina insignita quatuor literis, per quas Entis nomẽ aiunt indicari, quandoquidẽ nihil potest absq; inuocatione Dei subsistere. nã huius bonitate fauẽte, integritate sua fruuntur omnia. In hunc modũ ornatus pontifex ad sacra mittitur, vt quoties ritu patrio vota facturus est pro populo, totũ mundũ secum introducat sub figuris quas gestat, aërem in stola, aquam in malis punicis, terrã in floribus, ignẽ in cocco, cælũ in epomide duobúsq; smaragdis referentibus totidem hemisphæria sculptura senorum signorũ, itẽ in rationali pectus ornante quatuor ternarũ gemmarũ ordinibus, quod rationis cuncta dispensantis repręsentat speciem. Necessarium enim erat, vt sacerdos supplicaturus patri omnipotenti, aduocatũ adhiberet perfectissimũ eius filium, ad impetrandam erratorum veniam, & vberem in posterum gratiam. Fieri tamen potest, vt sic quoq; doceatur Dei cultor. si non cõditore mundi, saltem mundo ipso conari se dignũ facere, c[illegible] na gine: videlicet gestaminibus illum figura[illegible]bus [illegible]monitus, vt quodam modo ex homine in naturam mundi transeat, & si fas est dicere (fas est autẽ cùm verum sit) paruus mundus fiat. Cæterùm extra vestibulum in primo aditu labrũ erat aheneum, non ex rudi materia, vt ferè fit, fabrefactũ ab opifice, sed ex vasis iam antè expolitis in vsum tamen aliũ, quæ mulieres mira

animi

animi alacritate certatim benignéq; contulerant, ne viris hac parte viderẽtur cedere, æmulatione lõgè honestissima, qua dabant operam ne illis inferiores iudicarentur in pietatis sanctitatísq; studio. Specula enim ad quæ formam curare solitæ fuerant, sponte nemine iubente Deo dicauerant, ceu primitias coniugalis pudicitiæ pulchritudinísq; animæ decentissimas. Hæc ad se delata opifex in vnã massam cõfudit, ratus nihil inde aptius posse confieri, quàm labrum ex quo se lustrarẽt sacerdotes templũ ingressuri ad obeunda sua ministeria præsertim pedes manúsq; lauando, in signũ vitæ inculpatæ, victúsq; puri parati bonis rationibus, non per illam asperam inuiámq; viam vitiorum, sed per regiam stratam munitámq; virtutibus, & directissimam. Quasi diceret, Meminerit quisquis hinc se asperget, huius vasis materiam fuisse specula, vt ipse quoque tanquã in speculo contempletur mentem propriam: & si quid in ea viderit turpitudinis, aut brutorum affectuum, aut voluptatis præter naturæ leges efferuescentis, aut contrà mœstitiæ plus æquo se deficientis, aut metus declinantis à recto itinere, aut concupiscentiæ nitentis in vetitum, id maturè curare studeat, & germanæ syceréque pulchritudinis rationem habeat. Nam quę in corpore laudatur, sita tum in membris bene dimensis pro sua cuiusque portione, tum in colore decenti & habitudine, breui momento durat. At altera illa mẽti propria, quæ cõstat opinionum virtutúmque concentu, nõ languescit vllo tempore, sed iuuenescit indies, colore veritatis tincta decẽtissimo, dictis cum factis cõsentientibus, & à neutris discrepãte consilio. Postquam autem propheta exemplar sacrati tabernaculi didicit, idq; homines ingeniosos & ad pręscripta exequẽda idoneos perdocuit, quomodo singula oporteat affabrè fieri: reliquum erat vt sacerdotes optaret, docerétq; quo ritu quibúsve hostis res diuina facienda sit. Itaq; fratri ex omnibus optimatibus selecto pontificatus honorem tribuit eximium: filios illius cõstituit sacerdotes, nõ cognationis priuilegio, sed pietatis sanctitatísq;, quas in his [illegible]erterat. Eius rei manifesta fides est, quòd neutri filio dig[illegible]tem [illegible]nc contulit, vtrunq; electurus, si propinquitatis rationẽ habuisset. Hos instituit de cõmuni totius gentis sentẽtia, iubẽte oraculo, more nouo & memorabili. Ante omnia fõtanis aquis limpidissimis & vitę vtilissimis eos abluit: deinde sacris vestib⁹ induit, fratrẽ talari & epomide, ceu thorace referẽte mũdi imaginẽ: fratris filios tunicis linteis & zonis ac

subligari

subligaribus:illis vt expeditè peragerẽt sacra ministeria,astrictis tunicarum sinibus:his,ne quid quod pudor cælari postulat. oculos circumstantium offenderet, præsertim dum ascendunt ad altere aut descendunt,omniáq; properè ac celeriter faciunt. Nisi enim tam accuratè præscriptus fuisset totus vestitus sacerdotalis propter incertos casus futuri temporis, quos præcaueri oportuit,nõ potuisset fieri in tanta celeritate ministerij,quin nudarentur aliquãdo,sacerdotibus decorum inter sacra seruare non valentibus.Vt verò instruxit eos sacratis vestibus, sumpsit vnguentum suaueolentissimũ,confectum arte vnguẽtaria: quo primũ subdialia vasa,altare labrúmq; perunxit aspersa septies:deinde tabernaculum & sacra vasa singula,arcam, candelabrum,thymiaterium,mensam,calices,phialas,cęteráq; sacrificiis deseruientia. Postremo adductũ pontificem inunxit profuso largiter in caput eius sacro vnguine. His ritè peractis iubet adduci vitulũ & duos arietes.Vitulũ vt offerret in remissionem peccatorum,subindicans cuiuis nato, etiam bono, vel ob hoc ipsum,quòd natus sit,cognatum esse peccatum: propterea placandũ esse Deũ precibus & victimis,ne iratus sæuiat.Arietũ autem alterum qui adoleretur solidus autori rerum omnium, cuius benignitate pro se quisque fruitur elementis omnibus, terra ad alimentum & domicilium,aqua in potum, lauacra nauigationémq;,aëre ad respirationem effectúsq; sensuum(nam horum instrumentũ aër est)& ad horas annuas:igne quotidiano quidem ad cibos coquendos & calefactionẽ, cælesti verò ad lucem & res visibiles.alterum autem arietem mactauit ad absolutam eorũ qui sacrabantur purificationem, quem aptè consecrationis cognominauit, quòd per hoc sacrificiũ initiarẽtur sacerdotes Dei maximi optimi.eius sanguinis partem circũ altare profudit,partem excepit phiala,eóq; tinxit tria mẽbra initiatorum,auriculam extremã,manum extremã, pedem extremum,hæc omnia dextera,significãs virum perfectũ debere purum esse sermone,opere,tota vita,deniq;, sermonẽ enim auditus iudicat:manus significat opera,pes totius [illegible] quoniã autẽ hæc singula extrema sunt & dex[illegible]gedũ est in his singulis requiri profectũ, & cupiditatẽ extremæ felicitatis & vltimæ,ad quam ceu ad scopũ omnes vitæ actiones referẽdæ sunt.Primum igitur vnius victimæ quæ cõsecrationis appellatur,sanguine syncero has partes sacerdotũ inunxit. deinde sumpsit ex eo qd circũ altare profusum fuerat vel ex vnguẽto vel è victimis

victimis omnibus,eóq; permixto sacerdotes aspersit,volẽs eos non solũ externæ subdialisq; sanctitatis fieri participes, verũ etiã internæ,quandoquidẽ sacra facturi erãt in adytis, in quibus omnia peruncta sacro vnguẽto,fuerãt.Deinde aliis quoque cæsis victimis,tum pro sacerdotibus ipsis,tũ pro senatu ac gente vniuersa,Moses fratrem introduxit in tabernaculum.erat is dies octauus à cõsecratione,huius festi vltim⁹:superiores enim VII.fratri filiisq; eius initiandis dati fuerãt.Tum verò in loco sacro vt bonus præceptor docilẽ discipulũ ritus pontificios edocuit:post hæc ambo egressi protẽsis ad cælũ manibus, vota pro gente fecerunt, qualia proficisci par erat à mente sanctissima. quibus nondũ peractis accidit insigne prodigiũ. nã ex adytis, siue ætheris pars purissimi, siue aër naturaliter in ignẽ mutatus,emicuit,vt repente flamma prorũpens rectà ferretur in altare,& quicquid superimpositũ fuerat absumeret,opinor in argumentũ manifestissimũ præsentis diuinæ prouidẽtiæ. Decuit enim eximiũ donũ conferri sacrariis, non qualia sunt materiæ tractabiles hominibus,sed ignis essentiæ purissimę,ne iste qui in nostro vsu est altare attingeret,quo iam innumeræ sordes cõtactæ fuerãt.Admouetur enim non solũ brutis animalibus, dũ coquuntur ad satietatem ventris miseri, verũ etiam ad necandos ex insidiis homines,non tres quatuórve, sed interdum magnum numerũ. Nã & classes integræ cum sociis naualibus incensæ sunt telis ignitis,& vrbes eadẽ arte petitæ conflagrarunt subsederúntq; in cineres,vt ne vestigium quidem habitationis superfuerit. Hanc opinor ob causam ignis iste qui in vulgari vsu est tanquã cõtaminatus ablegat⁹ fuit ab altari sanctissimo, & pro eo demissus cælestis ex æthere,vt esset discrimẽ inter sancta profanáq;,& inter humana diuináq;.Cõueniebat em̃ sacrificiis attribui naturã ignis incorruptiorẽ quàm hæc quæ seruit quotidianis vsibus. Cùm autem necesse esset per singulos dies, præsertim festos iterari sacrificia multiplicaríq; propter multas variásque causas tum priuatas tum publicas,vtpote in gente [illegible]ioſa quàm populosa opus fuit etiã ædituorum multitudine ad sacra ministeria.Horũ quoq; mira & inusitata fuit electio. Vnam è duodecim tribubus præstantissimã delegit addito religioni præmio.Id ita gestum est.Cùm Moses ascendisset montem proximũ,ibiq; aliquot diebus colloqueretur cum Deo sine arbitris, quidam incõstantes tanquam orbati principe, absentiam eius verterũt in impietatis occasionem: oblitique

oblitiq; Dei veri,cœperunt æmulari figmenta Aegyptia,facto iuuenco aureo ad imitationẽ animalis eius regionis ſacratiſsimi:cui profana ſacra faciebant.& choreas agebant incõditas, hymnos cõcinendo lamentis ſimiles,& expleti mero cõgemiarunt temulentiã,vino pariter furentes ac inſania,pernoctando in comeſſationibus,oblectandóq; ſe factis peſsimis, ignari vltionis imminentis quam prouocabãt ſua malitia.& excæcati ſuis affectibus.Vbi verò clamores caſtrenſes vt in turba celebritatéq; longè latéq; audiebatur,adeò vt ad montis cacumen peruenirẽt,pculſus aures Moſes hærebat vt amator Dei ſimul & hominũ,nec diſcedere ſuſtinens à diuino colloquio quo priuatim honoratus fuerat, nec deſpicere plebẽ miſerè tumultuãtem per principis abſentiam.ſentiebat enim tumultũ,vòcibus cõfuſis & inarticulatis indicãtibus perturbationes animi,præſertim ſagaci prudẽtiq; homini,facilè intelligẽti hãc eſſe debacchationem publicam per vinolentiam non abſtinẽtium ab iniuriis.itaq; diu huc illúcq; incertus diſtrahebatur.ſed oraculum dubitationem exemit his verbis:I deſcẽde celeriter,populus ad impietatem prolapſus eſt,iuuencũ manu factum adorãs pro numine & victimas ei ſacrificãs oblitus omniũ quæ hactenus vel vidit vel audiuit,& totius pietatis atq; religionis acceptę à maioribus.ille ſtupefactus cùm nõ poſſet nõ credere oraculo,tãquã ſequeſter & arbiter,nõ ſtatim reſiliit,ſed prius deprecabatur pro populo ſuppliciter orans peccati veniã:deinde placato rege omnipotente reuertebatur mixta gaudio mœſtitia.Gaudebat enim Deũ non repuliſſe ſuã ſupplicationem, cõtriſtatus autem fuerat,q̃ iniquiſsimè ferret patrias leges derelictas à populo.Vbi verò caſtra introgreſſus vidit repentè mutatos,ritus & figmẽta recepta pro veritate,nõ omnes tamẽ infectos eius mali cõtagio, ſed ſupereſſe quoſdam ſanos quibus talia diſpliceãt, volẽs diſcernere incorruptos ab inſanabilib⁹, & videre num qui reuertãtur ad pœnitentiam, per præconem populum monuit edicto, cuius indicio tum pios tũ impios manifeſtè cognoſceret. Verba edicti fuerũt hæc:Si quis [illegible] mini,veniat ad me:breuia ſanè,ſed magnan[illegible]entia perinde ac ſi diceret: Si quis nihil manufactum,nihil creatum habet pro Deo,ſed vnum rerum dominum,ad me veniat.Itaque alij qui Aegyptiacum typhum prætulerant,edictum contemſerũt.Alij fortaſſe metu pœnæ nõ auſi ſunt propius accedere, ſiue Moſen timentes,ſiue ſeditionẽ populi. Solet enim vulgus ſæuire

ſæuire in diſſentientes à ſua dementia.Sola ex omnibus Leuitica tribus audito præcone tanquam ex compoſito accurrit properè, pedum celeritate indicans alacritatem animi, & quanto affectu pietatem coleret. Quos vbi vidit Moſes certatim ad ſe concurrere: Statim apparebit,inquit,num eadem animis inſit alacritas,quę corporib⁹.Sumite gladios,cædite mille ſupplicia meritos,qui vero Deo relicto falſos ſibi fecerunt,indito corruptibilibus creatisq; eſsẽtiis incorruptibilis illius increatiq; nomine:nõ cognatis nõ amicis parcite,amicitiã ac cognationem æſtimãdo ſanctitate proborum hominum.Vix ea dixerat,cùm illi exaſperati & infenſi ſceleri iam inde à principio ruentes in cædem interemerunt ad tria milia virorum coniunctiſsimorũ antea.Quorum cadauera medio foro iacentia plebs videns indoluit,ſimúlq; metuẽs vltricem iram adhuc feruidam, ſtatim, reſipuit.Tum Moſes publicè laudata horum fortitudine,honorem eis decreuit perpetuum,conuenientem facinori præclariſsimo.Decebat enim,vt qui in honorem Dei vltro arma ſumpſerant,& impios momento debellauerant, præmium acciperent ipſius cultum ac ceremonias. Quoniam autem non vnus ordo eſt ſacratorum hominum,ſed alij tractant preces, victimas,ſacráq; cætera.& vſq; adyta procedunt.aliis nihil horum permittitur,tantum noctu interdiúque curant templum & cuſtodiunt eius ſacram ſuppellectilẽ,quos nonnulli vocãt ædituos:quę ſæpe aliãs multarum calamitatũ cauſa fuit de primatu cõtentio, hic quoq; inualuit, ædituis in ſacerdotes conſpirantibus, & illorum dignitatem ſibi vſurpare conantibus:id quod facilè ſucceſſurum ſperabant,cùm ipſi in tantum ſuperarẽt eos numero. & ne viderẽtur priuatæ ſeruire cupiditati, antiquiſsimã è XII. tribubus in partes ſuas pertraxerũt,quã multi familiares ſequebantur,vt habentem prærogatiuam generis.Senſit Moſes hanc cõſpirationem cõtra ſe tẽdere,quia fratrẽ pontificẽ oraculi iuſſu deſignauerat.id factũ non caruit calũnia,quaſi prætextu oraculi pl⁹ valuiſſet domeſtica gratia quàm vtilitas publica:quod, vt era[illegible]m eſt indigniſsimum,non ſolùm in dubiũ reuocari fidem r[illegible]ot cæleſtib⁹ prodigiis,verũ & de religione ambigi,quæ fucatis etiam hominibus ſolet veritatis cõfeſsionem exprimere.Veritas enim à Deo non ſeiũgitur. proinde ſuperuacaneum ratus eos prolixa oratione beneficiorũ acceptorum commonefacere, quos iam aduerſariorum criminationibus præoccupatos animaduerterat:Deum exorauit vt euidenti

ſigno

signo declararet, synceram incorruptámq; fuisse electionẽ pontificis: ille iussit eum xj. virgas, pares tribuũ numero, inscribere nominibus philarcorũ vndecim, duodecimámq; põtificis fratris sui nomine, deinde inferre adytis. fecit iussa vates intentus in exitũ. postera die monitus oraculo, in præsentia totius populi, deprõpsit virgas, cæteras nil mutatas, eã autem quã nomine põtificis inscripserat, ostento nouo conspicuam. nam hæc mirificè tota quanta erat, frondes fructúsq; protulit: erãt autem nuces diuersa natura ab aliis fructibus. nam in pleriſq;, vt vua, oliua, malis, aliud est semen, aliud in quo vescimur, quæ discernũtur locis etiam. externa pars vesca est, semen intus includitur. in nuce semẽ ipsum estur, & vtrũq; in vnam speciem cõfusum vno loco intimo clauditur, munito duplici tegmine, crassò primum putamine, dein ligneo cortice, vt aptè per hanc figuram perfecta virtus posit intelligi: sicut enim in nuce idẽ est finis & principiũ, inquãtum semen initiũ, inquantum fructus finis, sic & in virtutibus. Vna quæq; & finis est & principium, principium quia non eliunde quàm ex seipsa oritur: finis quia vita tẽdit ad eam naturaliter. præter hãc causam affertur alia manifestior: Nucis extremũ putamen est amarũ, ligneus cortex interior est austerus & solidus: quo fit vt fructus nõ sit in promptu clausus vtroq; munimine, hac figura docetur anima exercẽs se in virtutis stadio, esse opus laboribus. Labor autem durus & difficilis: vnde felicitas prouenit: quapropter perdurandum est. Nam qui fugit laborem, fugit felicitatẽ: ediuersò qui fortiter patientérq; difficultates tolerat, ad beatitudinẽ properat. Nam fieri non potest, vt homo delicatus & effœminatus animo, corpore quoq; labefactato quotidianis voluptatibus, virtuti domicilium præbeat. Cui nisi contingat pro dignitate tractatio, primùm denuntiat se migraturã ad illum summum rectarum rationum principem: mox si nihil proficit, cõfert se quò trahitur suopte desiderio. Imò si verum fatendum est, sacer ille virtutũ chorus, prudentiæ, temperantiæ, fortitudinis, iustitiæq;, vltro sibi quærit quos exerceat, præsertim eos qui rectæ [illegible]ámq; vitam complectuntur, coniunctã cum patientia continentiáq;, simplicitate frugalitatéq; contentam: quibus artibus pars nostri præcipua, scilicet ratio, sanitatẽ tuetur bonámq; habitudinẽ, superatis molestis obicibus corporeis: quales sunt temulentiæ, cupediarum liguritiones, libidines, & id genus cupiditates insatiabiles, tantũ solertiæ detrahentes quantũ addunt carnib⁹.

fertur

fertur etiam è vernis arboribus prima florere amygdalus prouentũ arboreorũ fructuũ prænuntiás, & postrema omniũ amittere folia, æstatẽ ferens diutissimè saluo virore frondiũ, vtroq; modo figuram sacerdotalis tribus referens, subindicánsq; hãc primam & vltimã vigere in humano genere, duraturam donec visum fuerit Deo nostrũ genus reuocare ad vernã renascentiã, sublata insidiosa cupiditate, fonte malorũ omnium. Quoniam igitur diximus, oportere absoluto principi ádesse quatuor res, regnum, legum ferendarum facultatem, sacerdotium, prophetiámq;, vt tanquam legislator vetet ac iubeat, tãquam sacerdos non solũ humana, sed & diuina administret negotia, tanquam propheta quicquid intellectu non percipit discat ex oraculis: iámq; de tribus primis disseruimus, & ostẽdimus Mosen fuisse optimum regem, legislatorem, pontificem: nunc postremã aggredior, declaraturus eum fuisse & prophetam probatissimũ. Nec ignoro pondus oraculorum habere quicquid scriptum est in eius voluminibus, recensebo tamẽ magis propria, vbi prius distinxero, quædã oracula ex persona Dei proferri per diuinũ interpretem, quædam esse responsa scitanti reddita, quædã pronuntiari ex persona Mosis afflati numine. Quæ primi generis sunt, tota præse ferunt virtutes Dei, clementiã & beneficentiã, per quas omnes homines ad honestatẽ instruit, præcipuè verò cultores suos quibus ad felicitatẽ viam aperit. Secũdum genus mixtum est è verbis rogantis prophetæ & respondentis numinis. Tertiũ legislatoris est proprium, donati à Deo vi præsagiẽdi prædicendique futura. Primi generis seponentur nunc, cùm sint maiora quam vt satis laudari queant ab homine, quorũ laudi vix tota natura sufficiat, & alioquin efferuntur per interpretem. differũt autem inter se prophetia & interpretatio. De secundo mox conabor dicere, subiunctũrus & tertium, in quo apparet vatis diuinitas, propter quam propriè propheta nuncupatur. incipiemus autẽ promissa repræsentare hoc modo. In quatuor locis leges feruntur per rogationẽ responsionémq;, mixtę ex ver[illegible] afflati prophetæ Deum cõsulentis, & responso ipsius patris cæle[illegible]. Primũ quando non solùm Mosen omnium sanctissimum & amãtissimum Dei, verùm etiam quemvis medio criter pium exasperare potuit quidam è dissimili genere natus hybrida, patre Aegyptio, matre Iudęa, qui fastidito ritu materno declinauit ad impietatem Aegyptiacam, contemptor cælestis numinis. Soli enim propemodũ ex omnibus gẽnibus Aegy-

ptij cælo terram oppoſuerunt æmulam, hanc diuinis colentes honoribus,illud nulla veneratione dignitati eximia, quaſi regni extremitas præferenda eſſet regiæ.Nam in mundo cælum eſt regia ſacratiſsima,terra verò extremitas regni,per ſeipſam quidem non contemnenda,ſed tamen haud conferenda cum æthere,à quo tantum à tergo relinquitur,quantum tenebræ à lumine,nox à die,corruptio ab incorruptibilitate,mortalis à numine.nam quia non compluitur eorum regio ſicut aliæ, ſolita quotannis inundari à reſtagnãte flumine,opinione ſua Nilum conſecrant Aegyptij, vt cæli æmulum,& regionem ſuam magnopere prædicant.proinde ille promiſcui generis homo, dũ rixatur cum quodam ex ſacerdotali doctóq; genere,impotẽter iratus,& agitatus impietate Aegyptiaca,à terra in cælũ extendit cõtumaciam,execrabili ſceleſta pollutáq; tum anima tum lingua vocéq; auſus miſerrimus eum execrari,quem ne honoris quidẽ gratia fas eſt nominari ab omnibus, ſed à ſolis optimis & purificatis hominibus.Quapropter miratus amentiam perditã & immanem audaciam, quãuis efferueſcẽte generoſa indignatione cuperet manu ſua ſceleſtũ cõficere,tamẽ veritus eſt ne is ad hũc modũ leuiore quàm pro merito defungeretur ſupplicio. parem enim tãtæ impietati pœnam homo inuenire non potuiſſet.cùm enim cõtemptor Dei nec parẽtes veneretur nec patriam,nec benemeritos,hic nõ contentus neglexiſſe religionem,& vſq; ad execrationem prorumpẽs,nihil ſibi ad ſummam impietatẽ fecit reliquũ.nam maledictũ præ execratione crimen eſt leuius.Verùm linguæ morbus & effrene os cũ miniſtrant nefariæ demẽtiæ,proculdubio prodigioſum aliquod ſceIus perpetrãt ô homo.execratur Deũ aliquis?quẽ igitur alium Deum ad execrationẽ inuocat?nónne hũc ipſum cõtra ipſum? apage iſtas profanas cogitationes & ſagrilegas. purgetur anima miſera tali voce cõtaminata,in quã auditu ſenſu cæco impegit.fieríne potuit,vt lingua ad tam impiam vocẽ prolatã nõ ſit tacta paralyſi,ac ne aures quidẽ audituri obturatæ ſint, niſi fortè vltioni proſpectũ eſt & iuſtitiæ,quod ad exẽplã [illegible] pertineat non cælari quicquid inſigniter præen[illegible] benefactis & in maleficiis,vt alteri præmiũ contingat alteri ſupplicũ. ideo propheta iuſsit hunc vinctũ ſeruari in carcere:ipſe Deum ſupplex orauit daret veniam oculis auribúſq; nõ ſponte pollutis viſu auditúq; nefario:ſimúlq; rogauit quid oportuit pati inuentorem ſceleris nefandi & inauditi ad eam diem. Ille iuſsit cum

eum lapidari,ideo ſicut opinor ſaxis plectendum pronuntians quòd animam haberet duram & ſaxeam, vtq; manibus totius gentis vltionis auidæ ſumeretur ſupplicũ. Nec enim poterant aliter quàm eminus ferire tot milia,poſt exactas pœnas à nefario capite,noua lex ſcripta eſt & tũc primùm relata in tabulas, vt ferè nouis morbis quærũtur noua remedia, verba legis ſunt hæc. Quiſquis execratus fuerit Deum, peccato obnoxius eſto. Quiſquis autem nominauerit nomen domini, capitalis eſto.ô dictum bene vir ſapientiſsime.ſolus merã hauſiſti ſapientiam. nominare grauius credidiſti quàm execrari.Nõ enim extenuares crimen grauiſsimum,tractans id clementius. Itaq; videtur nunc Deum non illum primum & ingenitum mundi conditorem dicere,ſed eos qui oppidatim colebantur.Nam hi quoque ſic vocantur falſo nomine.cùm ſint pictorum fictorúmque opera ſuas artes oſtentantium, ſignorum enim ſtatuarúmque huiuſmodi plenus fuit totus orbis habitabilis: à quibus abſtineri oportet maledictionem,ne quis Moſis diſcipulus aſſueſcat vllo modo appellationem Dei contemnere. ſemper enim amabilis eſt ac plauſibilis.Quod ſi quis non dico blaſphemauerit hominum deorúmque dominum, ſed auſus fuerit vel nomẽ eius intempeſtiuè promere,noxam luat capite.Quandoquidẽ ne mortalium quidem parentũ nomina proferunt ij quibus cordi eſt pietas,ſed omiſsis propriis honoris gratia,vtũtur naturalibus, patrem appellantes matrémq;:atq; ita profitentur accepta immenſa beneficia ſimúlq; ſuã gratitudinẽ. Quomodo igitur merentur veniã qui temerè abutũtur ſanctiſsimo Dei nomine tantùm ad explendum ſermonem non aliter quàm profanis vocibus?Poſt honorem autẽ creatori habitũ propheta diem ſacratũ ſeptimũ venerat eſt,cuius eximiã pulchritudinẽ cernebat acutioribus oculis,expreſſam cælo mundóq; vniuerſo, ipſa natura præferente eius ſimulacrum.inueniebat enim ante omnia matre carere hunc numerum,expertẽ fœminini generis,è ſolo patre ſatum abſq; ſemine,& abſque partu genitum.animaduertit præ[illegible]ã ſemper virginem, nec è matre natam,nec matrem ipſam,nec è corruptione oriundam, nec ipſam corruptibilem:deniq; intellexit hanc eſſe mundi natalem, cælo terræq; feſtã & omnibus terreſtribus,exhilarantem cuncta cõcinniſsimo ſeptenario.Hãc ob rem ille maximus Moſes æquũ cenſuit vt omnes aſcripti eius ciuitati,ius naturæ ſequentes, celebrarent hunc diem otio feſtiſq; hilaritatibus,intermiſsis laboribus

ribus & opificij quæstuariis negotiisq; victum parantibus, ablegata etiam tantisper ceu per inducias solitudine anxia, vt vacarent non ludicris (sicut quidã) ridendisq; spectaculis mimorum saltatorúmq;, quæ insanũ vulgus amat perditè, & per præcipuos sensus visum auditũq; captiuat animã suopte ingenio liberam ac dominã: sed soli philosophiæ, nõ isti cuius compendium profitentur captatores sophistæ, venales tãquam in foro proponendo sermones opinionésq;, qui philosophia cõtra philosophiam (ô terra ô sol) abuntur perpetuò, nec pudet: sed veræ inquam philosophiæ quæ constat ex his tribus, contiliis dictis factisq;, in vnam speciem coaptatis, vt quæsita fruantur felicitate. Hoc præcepto posthabito quidem recẽti etiam tũ oraculi de sacro sabbato, prediti memoria, quod Deus ipse visibili voce oculis magis quàm auribꝰ ingesserat, per media castra lignatũ exiui, nõ ignarus omnes in tentoriis quiescere, móxq; in vetito deprehẽsus est. Quidam enim per otium extra portã progressi, vt in loco puro quietoq; vacarẽt precibus: viso nefario spectaculo, intentũ fasci componendo lignatorem occisuri erãt præ ira, nisi cõmotos ab impetu reuocasset hæc reputatio, animaduersionem in huiusmodi peccata nõ esse priuati iuris, sed pertinere ad magistratꝰ publicos ipsosq; principes, ne indicta causa indẽnatúsq; perinet. alioquin reus manifestarij criminis, religione quoq; diei vetante cẽdem vel iustissimã, ideo maluerunt cõprehensum hominem adducere ad principem & sacerdotum consistorium, cõfluente ad rem cognoscẽdam vniuerso populo. mos enim erat certis tẽporibus, præcipuè sabbatis, vt ante dixi, operam dare studio sapiẽtiæ, principe doctoris vice fungente, præmõstrantéq; officia, subditis autem in honestate proficientibus, & mores vitámq; corrigentibus. Quæ consuetudo à maioribus per manus accepta hodiéq; durat apud Iudæos, tẽpore illo dicato eruditioni cõtemplationiq; rerum naturalium, nã destinata oppidatim sacris precationibus loca, quæ proseuchas vulgus nominat, quid aliud sunt quàm schoLæ, in quibus prudẽtia, fortitudo, tẽperantia, iustitia, [illegible]ras, sanctitas omnisq; virtus discitur, quæcũq; ad humana diuinaque negotia requiritur. Cæterũ eo die nõ vltra vincula sæuitũ est in hominem impium. At Moses de plectendo quem norat cõmeruisse mortem dubius, & genus supplicij dignum ignorãs, inuisibili animo ad inuisibile tribunal se cõtulit, vbi iam ante cognitã causam decretum fuerat ab omniscio iudice: qui pronuntia-

nuntiauit morte mulctandũ obruendúmq; lapidibus, quando-quidem & huius mens sicut prioris in surdum lapidem obduruerat, prolapsi ad impietatẽ extremam, complexã penè omnia violati sabbati crimina. quamobrem? quia non solùm sordidæ fabrilémq; sed cæteræ quoq; artes & occupationes tũc sunt prohibitæ, præsertim quæ ad parandũ victũ attinẽt, aut per ignem fiunt, aut per instrumenta non sine igne confecta. ideo sæpe interdicitur ne quis ignẽ accendat sabbato, vt cessante causa principali & antiquissima cessent effectus eius etiam. Sunt autem ligna ignis materia, vt lignator & qui accendit ignẽ in eadem culpa hæreant: atq; ita geminetur noxa, tum quia fit opus dum lex iubet quiescere, tum quia fomites ignis cõportantur, vnde præbetur opificiis occasio. Hæc duo responsa continent pœnas sontibus inflictas ex arbitrio cælestis numinis cõsulti super talibus negotiis. Sunt & alia duo, ad diuersam speciẽ pertinẽtia, alterum de successione hæreditaria, alterũ de sacrificio nõ tempestiuè vt videbatur oblato: de hoc prius dicetur. Moses primũ anni mensem facit eum qui in vernum æquinoctiũ incidit, non sicut quidam qui præcedentibus id honoris tribuunt, nõ obseruato naturæ beneficio. tunc enim maturescunt segetes ad victũ necessariæ: arborum verò fœtus pubescunt recens editi, secũdis mensis inferendi. sine tritico hordeo cæterísq; similibus frugibus non viuitur: sine vino & oleo fructibúsq; arboreis quædam gentes ætatem producunt in annos plurimos. Eius mensis die quartadecima, sub ipsum tempus quo luna suum orbem solet cõplere lumine, celebratur migrationis publica festiuitas quã Chaldaicè Pascha nominãt: quo tempore nõ vt aliàs plebeij homines victimas adducunt ad altare mactandas à sacerdotibus, sed iubente lege tota gens sacrificat, dum pro se quisq; mactat hostiam suis manibus. Tunc vniuerso populo cõcelebrante lætas epulas, dum quisq; se gerit pro sacerdote, nonnulli occupati lachrymis, gemitibus luctúque domestico propter desideratos nuper defunctos necessarios, premebãtur gemina tristitia, noua super vetere accedẽte, quòd orbati suis affectibus cogerẽtur etiam carere voluptate honoréq; totius gẽtis publico, quia nec ablui nec aspergi lustralibus aquis fas erat illo tempore. prius quàm veniret luctui præfinitus lege terminus. Hi post festum mœsti accesserunt principem, narrauerúntq; suum infortuniũ: habere se funestas domos recẽti cognatorum obitu, occupatos luctu necessario, nõ potuisse frui sacris paschalibus. addiderũt

preces,ne posthaberentur cæteris, néve pœnas darẽt calamitatis domesticę,dignæ potius misericordia.alioqui se posse inuidere defunctis qui potiore conditione fato cesserint. se viuos mori & sentire suam perniciem. His auditis animaduertit & postulationem non absurdam, & excusationem sacrificij prætermissi idoneã, & casum ipsum dignũ miseratione. Ambigebat tamen incertus consilij,& tanquã in bilance nutans nunc in hanc partem nunc in illam procliuior,cũ hinc suũ pondus obtineret misericordia cũ iustitia,illinc præcellere videretur lex de paschali sacrificio,primi mẽsis quartamdecimã diem ei præstituens:itaq; inter assensum & renutũ pendens ad supplicationẽ se vertit,vt ipse Deus oraculo decerneret.Qui exaudito vate nõ in præsens tantũ respõdit, sed quod pro lege foret posteà,quoties aliquid simile accideret.Cõprehensi sunt ea lege illi quoq;, si quis eius gentis aliis de causis non potuerũt ad sacrũ id occurrere.Fuit autem hæc oraculi sententia. Luctus in cognatorum obitu dolor necessarius non imputatur pro peccato. Attamẽ ad certum tempus à templo arceantur lugentes,quo nõ patet aditus nisi immunibus ab omni inquinamento tum fortuito tum voluntario,post terminum luctus pro se quisq; sacrificet,ne viui habeãtur pro mortuis.cũ igitur sint posteriores,postero mẽse die quartadecima sacrificent ritu quo priores, & eodẽ modo absumant hostiam.idem ius esto his qui non ob luctũ sed longinquæ peregrinationis ergõ cum cæteris suæ gentis hominibus non sacrificauerunt.nam ne eorum quidem qui aut in longinquis terris habitant,aut longius peregrinantur, vllum est peccatum.cur priuari debeant honore cõmuni cũ cæteris,præsertim cùm vna regio gentem tam populosam nõ capiat, missis in multa loca coloniis.Hactenus de his qui ob aliquem casum à celebrando cũ cæteris paschate prohibiti, vel serius officium necessarium faciunt. nunc transeo ad postremã legem de successione hæreditaria, è percontatione responsionéq; mixtã similiter:Erat quidam nomine Salpaath,vir probus, è tribu nõ obscura natus:is quinq; deterioris sexus liberos genuit, nullã verò prolem masculam.puellæ post obitũ patris veritæ ne paterno agello exciderent,quia maribus agri diuisi fuerãt, reuerenter adierunt principem,nõ tam de possessione solicitæ, quã nomen dignitatémq; sui patris conseruare cupientes.hæ sic locutæ sunt:Pater noster obiit,non seditione absumptus vt multi alij,sed fato raptus cũ priuatam vitam ageret procul negotiis

nulla

nulla ipsius culpa factum est quòd caruit mascula sobole:adsumus igitur pupillæ vt videtur,re vera tamen te loco parẽtis habituræ.nam legitimus princeps nõ minus quã pater curat subditos.ille miratus prudentiã virginũ,& pietatẽ erga parẽtem, suspendit sententiã respectu legis quę solis viris agros diuidit, præmiũ laborum militariũ.nã mulieribus cum natura immunitatem ab his tribuat,non admittit eas ad præmia.Ergo hanc quoque causam vt ambiguam ad Deum retulit, quẽ sciebat solum veracibus incorruptisq; iudiciis etiam in paruis cõtrouersiis ostendere suam veritatem & iustitiã. Tum ille rerum conditor,mundi pater,terræ,cælo,mari,aëri,rebúsq; in his contentis imperans,princeps deorum & hominũ, non est dedignatus respondere puellis patre orbatis.Respõdens autem plus quàm iudicis,officio functus est ille clemẽtissimus cũcta replens sua beneficentia.Laudauit enim virgines.ô domine,te verò quis satis laudauerit?quo ore?qua lingua? quibus vocis instrumentis? qua mente aut anima? stellæ si in vnum chorum conuenirent, possẽntne tuas laudes pro merito canere? totũ cælum si in vocem abeat,poterit ne vel partem tuarum virtutum edisserere? Aequũ postulant,inquit,filiæ Salpaath.Hæc laus quanta sit Deo testante,quis non videt?Adeste nunc vos arrogãtes, quos inflat felicitas, qui ceruicẽ supra naturam attollitis, & adducitis supercilia,qui mulierum viduitatẽ ridetis miseram,& pupillorũ orbitatem miseriorem etiã existimatis. videte quod hi vestra opinione infelices & humiles, non postremo loco habentur apud Deum,cuius imperij vilissimę partes sunt regna ista passim per orbem dispersa: quandoquidẽ totus terræ ambitus est diuini operis extremitas.cõsiderate inquam hæc,& doctrinam necessariam accipite. At Moses laudata postulatione virginũ, ne has quidem inhonoratas reliquit, nec tamen æquauit viris bellatoribus:sed his agros debita ob virtutem præmia reddidit,puellis verò gratiam non præmium.quod etiam verbis declarauit manifestissimè,donũ hanc rem appellans non.retributionem:quorum alterum est debitum,alterũ gratificatio. Cæterùm vbi virginibus pupillis satisfactũ est ex oraculo,addidit princeps generalem legem de hæreditatibus, primũ filios hæredes paternorum bonorum instituens, deinde filias si desint filij:quas vult hæreditatem habere, vt ornamẽtum externum, non vt possessionẽ propriam. Aliud est enim quod vt propriũ attribuitur, aliud quod tantum ad ornamentum absque iure

proprietatis conceditur. Post filias tertio loco fratres ad hęreditatem vocat, quarto patruos, subindicans etiã patres fieri posse hæredes filiorum. Stultum enim foret credere, patruo concedi hæreditatem fratris filij vt patris cognato, ipsi verò patri eam auferri. Verùm quia lex naturæ iubet filios parẽtibus hæredes succedere, non parẽtes filiis, hoc vt ominosum & piis votis contrarium tacuit: ne pater matérque viderentur lucrati ex immaturis filiorum mortibus & luctu inconsolabili: obliquè tamen ipsos vocauit ad ius quod permittit patruis, vt & decorum seruaretur, & bona manerent in familia. post patruos quintus locus est cognatorum, vt quisque est sanguine proximus. His non temerè dictis de hæreditatis iure promiscuo, nunc subiungam oracula per ipsum prophetam numine correptum edita, sicut iam antè sum pollicitus: Cœpit autem tunc primùm inspirari cælitus, cùm tota gens spem melioris fortunæ concepit, de cõmuni cõsensu multis milibus ex Aegypto in Syriam in nouas colonias demigrantibus. Viri enim pariter ac mulieres per inuias vastásq; solitudines peruenerant ad mare quod rubrum dicitur. ibi hærebant inopes consilij, cùm nec naues præstò essent ad traiectum, nec tutum videretur reuerti per eandem viam. in hoc rerum statu maior malis vis incubuit. nã rex Aegypti cum haud contemnendis copiis equestribus pedestribúsque persequebatur, vt animaduerteret in retractos è profectione, quam prodigiis manifestis territus permiserat. Sed satis apparuit nihil esse in sceleratis hominibus constantiæ, velut in bilance leui momento in diuersum proclinantibus. Sic intercepti inter mare & hostes de salute desperauerant, alij necem miserabilem expectantes vt finem malorum, alij censentes satius elemento naturæ se committere, & in mare se proiicere, quàm perferre hostium insultationes atq; ludibria. iámq; grauati sarcinis stabant in littore, vt quàm primùm viderent hostem accurre, desilientes mergerẽtur facilius: ac ne mortem quidem expedire poterant. At propheta videns vniuersum populum præ metu intercluſum nõ aliter quàm pisces cinctos retibus, extra se raptus repletúsq; numine hoc oraculum edidit. Non sine causa trepidatis instante tanto periculo, à fronte mari vasti clausi carente nauigiis quę fugam possent adiuuare, à tergo verò proximi hostibus denso agmine vrgentibus. Quò te vertas? quò deflectas? ex improuiso infestant nos omnia, terra, mare, homines, elementa naturæ. Estote tamẽ bono animo, nolite

lite deficere, estote imperterriti, expectate diuinitus inuictum auxilium, quod iamiam vltro aderit, protecturum vos inuisibiliter. Experti estis & antea sæpe opẽ eius præsentaneam, quam nunc quoque venire video, laqueos iniecturam aduersariorum ceruicibus. Hæc eos in mare protudit, illi more plumbi ad fundum feruntur præcipites. Vobis videntur adhuc viuere, ego mortuos video: quod spectaculum vobis quoque continget hodie. Hæc ille cecinit præter spem omnium: móxque euentus fidem adstruxit oraculo. Deus enim potentia sua prædictionem ratam habuit, vix credibili & fabulis simili prodigio. Mare diruptum est, aquæ secesserunt, constiterúntq; in abrupto vtrinq; latere quasi muri firmissimi. in medio rectam viam aperuit diuina magnificentia, diuidentem vndas ad præbendum iter ceu congelatas, totà gente securè mare traiiciente pedibus, tanquã per siccam semitam, aut pauimentum constratum silice. induruerat enim sabulum, concretum è suis minutiis. huc accessit impetus hostium se inuehentium & in suam ruentium perniciem: nubis extremum agmen protegentis subsidium, emicante inde ignea numinis effigie: maris paulò antè scissi refluxus, viæ siccatę repentina inundatio, hostium internecio, & à parietibus illis qui ex aquis constiterãt oppressio, fluctibus in viam tanquam in vallem confluentibus: & insuper cladis ostentatio fluitantibus cadaueribus quæ totam maris superficiem texerant: postremò tẽpestas procellosa quæ in littus aduersum eiecit enectorum cumulos, quo magis seruati salutem suam agnoscerent, non solùm euadendo pericula, verùm etiam spectando inimicos deletos ope diuina sine humanis viribus. quamobrẽ propheta mentis hymnis celebrauit autorem tanti beneficij. distributa enim tota gente in duos choros, alterum virorum, alterum mulierum, ipse viris carmen prę̃iuit, sororem dedit prę̃centricem fœminis, vt hymnos in parentem conditorémq; alternis canerent versibus, non discrepante à moribus carmine, dum certatim canunt suis vicibus, & carmen miscetur è sonis acutis atq; grauibus. nam virorum voces graues sunt, acutæ mulierum, vnde temperamentũ fit commensuratæ suauitérq; coaptatæ melodiæ. Vt autem tot milia hymnum eundem ore vno concinnerent, in causa fuerunt illa prodigiosa miracula, de quibus paulò antè mentionem fecimus. propter quæ propheta gaudens vnà cum gaudente populo, & lætitiam intra se nõ continens, exorsus est cãticum: id populus audiens, in duos choros

 secessit

Universidad de Deusto Biblioteca

secessit, & canentem imitatus est. Hoc fuit prophetiæ Mosis principium & quasi procœmium. Secundum eius oraculum fuit de cibo re cùm primis necessaria: quem terra negante vtpote sterili, cælum depluit: idque non semel, sed per annos quadraginta, quotidie sub aurorâ decidente ex æthere cum rore quadam milij similitudine. Quo cibo viso Moses iussit colligere sic diuinitus præmonitos. Credendum est & fidendum Deo, cuius experti sumus tot spe maiora beneficia. nemo hunc cibum reponat recondátve: nemo quicquam ex eo relinquat in crastinum. His auditis quidam nondũ in pietate confirmati, rati fortasse hanc adhortationem principis magis quàm oraculum, in crastinum partem seruauerunt. ea putrefacta primùm tota castra fœtore compleuit, deinde amplius corrupta, protulit vermiculos: quod vbi vidit Moses non immeritò in cõtumaces excanduit. Qui enim non irasci poterat, animaduertens post tot prodigia iuxta humanam rationem vix credibilia, tam facilè perpetrata diuinitus, esse qui non modò dubitẽt de diuina prouidentia, verùm etiam nullam prorsus fiduciam in ea collocẽt. Cæterùm pater omnipotens duobus euidentissimis argumentis commendauit prophetæ vaticinium: altero confestim per corruptionem fœtorémq; reliquiarum & mutationem in vermes animal vilissimum: altero verò paulò pòst. Semper enim quicquid supererat post collecta populariter, radiis solaribus liquefactum dissoluebatur absumebatúrq;. Nec ita multò pòst prodit aliud oraculũ de sacrosancto sabbato. cùm enim is dies haberet à natura priuilegium, non solùm ex quo mundi natalis factus est, verùm etiam ante creatum mundũ sensibilem, nesciebant hoc homines, fortasse propter multas clades acceptas diluuiis & incendiis interrupta memoria per manus à maioribus tradi solita. eam rem iam obscoratã ille declarauit oraculo, mox euidenti prodigio comprobatam in hunc modum. præcedẽtibus diebus depluerat minus alimentorũ, deinde duplum vna die: & quod prioribus supererat liquescebat in humorem inutilem: tunc verò incorruptum permanebat. His nuntiatis simúlque conspectis Moses stupefactus, non tam coniecturis quàm diuino monitu edoctus est de sabbato, quamuis etiam coniecturæ tales cognationem quandam habent cum prophetia. mens enim nunquam tam bene cõiiceret, nisi deduceretur ad veritatem diuino spiritu. id miraculum eo fuit euidentius, quòd præter duplicatã cibi mensuram, & eius incorruptionem insolitam,

insolitam, vtrunq; hoc incidebat in diem sextum ab eo quo primùm pluere cœperat, videlicet in proximũ à mox secuturo septimo. ex qua supputatione deprehẽditur, seruatũ esse in mundi creatione & in cælesti demenso eundẽ ordinem. nam & hoc & illa incepit à primo è sex profestis diebus. est autẽ vtrunque opus alteri simile. Sicut enim mũdus è nihilo creatus & absolutus est: sic elementis præsenti necessitati seruiẽtibus, aër in terræ vicem succedens alimẽta nullo labore quæsita copiosè suggessit hominibus non valentibus parare sibi victum in solitudine. tunc tertium oraculũ vates protulit mirificũ, quando prædixit cælestis cibi pluuiam cessaturã die septimo, ac ne micam quidem casuram eo tẽpore: nec aliter euenit. cùm enim postridie quàm præmoniti fuerant, quidã è mobili vulgo ad colligẽdum extra castra prodissent, reuersi sunt vacui, damnãtes suam incredulitatem, prophetam autem prædicantes veracem, diuinum, & solum futuri præscium. Hæc sunt quæ de cælesti commeatu prẽmonuit ipse Dei spiritu monitus. Quæ autẽ prodidit postea, ad præcepta magis pertinere videtur quàm ad oracula, & in his vnum de maximo delicto gẽtis in religione patria, sicut antè diximus, quando fabrefacto iuuenco ad exemplar typhi Aegyptiaci, choreas agitabant, exstructisq; aris mactabãt victimas, obliti veri numinis & pietatis acceptæ à maioribus, & non mediocribus incrementis auctæ vsque ad illa tempora. Id verò Moses tulit indignissimè: primùm repente cæcatũ esse totum populum, qui paulò antè perspicatior sapientiórq; fuerat omnibus aliis gentibus: deinde vanissimam fabulam potuisse tantam lucẽ veritatis extinguere, quæ nec solis nec vniuersorum siderum obscurari potest deliquio. Contẽta est enim proprio splẽdore intelligibili & incorporeo, ad quem collatus iste sensibilis, perinde superatur ac nox cum die cõposita. Has ob causas propheta iam multum sui dissimilis cursu prorũpit in medium, & vultu mentéq; numẽ præferens exclamat: Quis est ab errore liber? quis à profanis sacris abstinuit? accedat ad me quisquis talis est. Cúmq; vna tribus se adiunxisset nõ minus animo quàm corpore, iam ante animata in impiorum sceleströrúmq; perniciem, sed ducem imperatorémq; requirens, qui legitimè tempus modúmq; vltionis præscriberet: horum promptam fidelémq; operam libenter accipiẽs: agite, inquit, arripite gladios, & discurrentes per castra pro se quisq; occidite nõ solùm alienos, verũ etiam familiaritate cognationéq; proximos nullo

nullo respectu affectuum: existimatéque hoc facinus sanctissimum quo vindicatur pietas & religio, Deo fauēte harum propugnatoribus. Hac exhortatione factum est vt primo impetu cæsa sint virorum tria milia, qui autores impietatis præcipui fuerant: atque ita non solùm depulsa est suspicio communicatę culpæ ab innoxiis, verùm etiá rei fortiter gestæ retulerunt merita præmia, aucti honore sacerdotij qui religionis iniuriam vlti fuerant. Est & aliud eius oraculum coniunctum cum maiore prodigio, cuius suprà mentionē feci de pontificatu prophetæ differens: id quoque prolatum ex afflatu numinis, sine dilatione euentus consecutus est. Templi ministrorum duo sunt ordines, sacerdotum potior, ædituorum inferior. erant illo tempore tres sacerdotes ædituorum multa milia. Hi freti suorum multitudine paucitatem sacerdotū contemnebant peccato non simplici, dum & maioribus adimunt honorem debitum, & minores vltra modū extollunt, sicut fit insurgentibus contra suos præfectos subditis turbatóque ordine publico. Deinde cœtus faciendo clamabant in prophetam, quòd propter domesticam necessitudinem fratri eiúsq; filiis donasset sacerdotium confícto oraculo, vt videretur id ex autoritate Dei facere. Quamobrem exasperatus alioqui vir ingenij mitissimi, nō tulit tam insignem iniuriam simul & malitiam, petiítq; à Deo vt auersaretur illorum sacrificia: non quòd periculum esset ne iustissimus iudex sacra impiorum acciperet, sed quia hic est peculiaris affectus Deo chari animi; aduersari propalàm nefariis conatibus. Nec dum iusta indignatio furórque deferbuerat, cùm numine afflatus insuper hoc edidit vaticinium. Graue malum est incredulitas, sed solis pernicioſum incredulis. Hi factis non dictis castigandi sunt. Pœna docebit eos me nō mentiri, quando scire nolunt quod sciunt. Mors decernet de hac cōtrouersia. Si naturali morte decedent, fictum est meum oraculum. Quòd si nouo inusitatóque lethi genere absumentur, testata erit mea veracitas. Video terram vasto specu dehiscere, absorberi numerosas cognationes vnà cum suis tabernaculis, viuos homines ad inferos descendere. Vix hæc effatus erat cùm terra concussa rumpitur eo potissimum loco vbi tendebant impij: momentóque temporis vniuersos operit. rursum enim hiatus coïuit, velut suo defunctus officio. Nec ita multò pòst seditiosi ducēti quinquaginta qui præcipui tumultus autores fuerant, repentè de cælo tacti vnà conflagrauerunt, ne minimo quidem membro

bro relicto quod sepulchris posset inferri. Atque ita horrendis pœnis cumulatis aliis super alias magnopere illustrata est prophetæ pietas, Deo testimonium præbente veritati oraculorum. Vbi operæpretium est considerare quomodo cælum terráque pœnas exegerūt ab impiis hominibus, ceu diuisis muniis inter primarias mundi partes, vnde cæteræ sumpserunt originem. Nimirum quia scelesti malitiam suam radicatam in terra, in tantam altitudinem extulerunt extenderúntq;, vt cælum attingeret, ideo terra simul & æther in eos sæuiit. Altera diducens se vt absorberet inutilia pondera, alter exurens eos fulminibus, imbris in morem densis & crebro micantibus. Finis autem & absorptorum & exustorum idem fuit. Nam vtrique disparuerunt alteri operti solo restituto in pristinam planiciem, alteri absumpti fulmineis ignibus. Postremo migraturus ad superos, & exuta mortalitate ad imortalitatē transferendus, vocante patre vt eum è duplici corporis animæque natura transformaret in simplicem, iam tum propè totus versus in animum & quidem illustratissimum, repletus diuino spiritu, non solùm in vniuersum gentem suam præmonuit, verumetiam singulis tribubus suos casus futuros aperuit: quorum pars iam euenit, reliquum adhuc expectatur, ea fide repræsentandū olim, quam experti sumus in præteritis oraculorum euentibus. Postulabat enim rei dignitas, vt quorū tam diuersa fuit origo, præsertim materno genere, hi secuturi diuersa studia consiliáque, haberēt etiam sua fata præsignata oraculis. Miranda sunt hæc, sed magis etiam mirari conuenit finem sacrorum quæ reliquit voluminum, quæ sunt ceu caput iuris totius, iam enim assumendus, & in ipsis stans carceribus vnde ad cęlestem metam erat euolaturus, tunc quoque afflatus diuitus, viuens adhuc prophetauit de seipso tanquam mortuo, ante obitum narrans se mortuum sepultúmque inspectante nemine, videlicet manibus non mortalium, sed virtutum immortalium, ne maiorum quidem monumentis: illarum quippe cui monumentum cōtigit eximium haud cuiquam notum homini. Luxit vniuersa gens lachrymis defluens per mensem integrum, accedentibus ad publicum luctum priuatis affectibus, quandoquidē erat inenarrabilis eius prouidentia beneuolentiáque erga vniuersos ac singulos. Huiusmodi fuit vita obitúsque Mosis, regis legislatoris, vatis & pontificis sicut sacris literis proditur.

PHIL.

PHILONIS IVDAEI,
De charitate.

NVNC germana gemellâq; soror pietatis charitas considerandа est,adamata legislatori nostro,quantum vix vlli alteri.Cùm enim sciret hanc esse publicâ viam ad sanctitatem tendentium,omnibus suis subditis societatẽ benignitatémq; cõmẽdauit,suam vitã imitãdam proponens,tanquã pictam in tabula.Quicquid igitur à prima ætate vsq; extremam senectutem priuatim publicéq; gesit ad vtilitatem suorum hominũ, suprà dictum est in commentariis, quos de vita Mosis inscripsimus:adiiciemus tamen vnum alterúmve factum eius memorabile,iam propinqui vitæ termino. Erũt enim iudicia honestatis illius bonitatisq; perpetuæ,quam sanctissimæ animæ Deus ipse impresserat.Nam cùm mortalis huius vitæ finis instaret, oraculo aperto de hoc præmonitus, nullum vel regem vel priuatum imitatus est, quorum vnicum votum habetur ac studium,hæredes liberos relinquere:sed quãuis pater esset duorũ filiorum,neutrum successorem sibi optauit,victor affectuum erga cognatos ac domesticos.& poterat si filios suspicabatur parum idoneos,certè fratris filios extollere iam virtute meritos sacerdotium.sed fortasse aut nõ placebat eos à diuinis rebus distrahi:aut potius cogitabat, impossibile esse eundem hominem rectè curare simul regnũ & sacerdotiũ, quandoquidem alterum religionis,alterũ subditorum curam profiteretur:aut fortasse non putauit rem tam maguã pertinere ad suum iudicium:maluítq; iudicandam Deo committere,qui pro sua potẽtia perspicit etiã intima pectorum. Hæc vera esse vel hinc colligitur. Erat ei amicus & familiaris penè à puero Iesus nomine,nõ vulgaribus cõciliatus artib⁹, sed amore integro cæléstiq;,ex quo omnes virtutes proueniũt,is etiã cõuictor cõtubernalisq; prophetæ fuit,nisi si quando ille secessum quæsiuit propter diuina colloquia.idẽ administrationis reip.particeps,& tantùm non principis vicarius,multa pro potestate solitus erat gerere.Attamẽ quamuis sciret hunc esse diu spectatę probitatis hominẽ,dictis factísq; honestatẽ eius expert⁹,& quę maximè requirebatur,beneuolẽtiam erga populum,ne sic quidem ausus est ei principatũ committere,ne fortè opinione falleretur

leretur,nõ satis fidens humano iudicio.itaq; ne sibiipsi quidem credens,suplex inuocauit Deũ qui solus inuisibilem animã introspicit & mẽtium arçana penetrat,vt ex optimatibus eligeret vnum aliquẽ idoneum principẽ qui paternã curã subditorũ gereret:sublatisq; ad cælũ puris & virgineæ (vt ita loquar) castitatis manibus,sic precatus est:Dispiciat dominus Deus spirituũ & vniuersæ carnis de homine qui plebem hãc curet pascátq; sine crimine, ne corrũpatur sicut grex dtspersus carens magistri cura & diligẽtia.Quis nõ miretur has preces dicátq;: Here quid ais?Itáne tibi fratríq; desunt germani filij, successores à natura dati?aut his aut illis principatũ relinquito. Quod si neutros existimas idoneos,& potior est tibi reipubl.quàm ne cessitudinis domesticę ratio,habes certè amicũ irreprehensibilem ac probatæ virtutis vel tuo iudicio sapiẽtissimo.Quin igitur hunc,si probitas nõ genus spectatur,eligis?Verùm respondebit:cùm in omnibus rebus non esse præcipitandum iudiciũ, tum in his potissimũ,quæ rectè aut secus administratæ, plurimis felicitatem aut calamitatem afferunt.Nihil autem principatu maius, cui belli pacísq; arbitrium cõmittitur à ciuibus. Quemadmodum enim ad prosperam nauigationem opus est bono peritóq; gubernatore,sic etiam sapiente principe ad tuendam tranquillitatem bene constitutæ reipub. Cæterùm de sapientia,quæ non me tantùm, sed & toto mundo est antiquior, non est fas quemquam iudicare,nisi Deum, aut aliquẽ syncerũ purum germanúmq; amatorem ipsius sapientiæ. Et iam ante exẽplo meo didici,ne aliis quidem vtcunq; idoneis in speciem principatum decernere.Nam reipub.curam inuitus suscepi,nõ humanis suffragiis princes designatus,sed manifestis oraculis diuina voce iubente,quantumlibet deprecare molem rerũ vetus,donec iterum atq; iterum iubẽti parere metu coactus sum. An non igitur absurdum fuerit,nunc non per eadem incedere vestigia:& cùm ipse noluerim principatum nisi ex Dei sententia sumere,nunc arbitratu meo successorem eligere, ne hominum quidã expectatis suffragiis?præsertim cùm agatur de regimine gentis nõ vulgaris,sed primũ populosissimæ omnium quotquot vsquã sunt,deinde professæ rem maximã, cultũ eius Qui est patris conditorísq; rerum omniũ:quicquid enim aliis cõtingit ex optimæ cuiusq; philosophiæ studio, id Iudæis ex legibus ac moribꝰ,videlicet summi Dei notitia,repudiato errore deorũ ex creaturis cõsecratorũ. nullus enim creatus verè deus

est

est,quantumvis habeatur pro Deo,cùm æternitate, sine qua nõ est numẽ,careat. Hoc vnum euidens argumentũ est eximiæ erga suã gentem charitatis atq; fidei:alterũ autem priore nõ inferius. Postquam enim optimus eius discipulus imitatórq; Iesus propter mores amabiles princeps à Deo cõfirmatus fuit,Moses haudquaquã tristis ob fratrẽ filiósq; præteritos,sed plenus inenarrabili gaudio,quòd prospectum esset gẽti de rectore modis omnibus incõparabili (id enim indubitatũ erat de eo qui Deo placuerat) apprehẽsa eius dextra produxit eum ad concionem, nihil de imminente obitu suo solicitus: sed ad familiarẽ sibi hilaritatem accedente recenti lætitia,alacriter affatus est populũ his verbis:Mihi iam instat tẽpus discedendi ex hac vita corporea:succedet autem in meam curam hic electus à Deo, simúlq; protulit oraculũ,cui mox creditũ est. Tũ ad Iesum versus, hortatur vt rem gerat strenuè:vtq; bene consulat reipublicæ ac cõstanter in bene consultis perseueret. Quãuis autẽ non erat opus hac adhortatione,tamen non potuit se continere,quin amicum admoneret officij,& tum quoque proferret affectum charitatis erga populum,cui tã diu præfuerat. Nec omnino fuit superuacua monitio,ne fortassẽ ille grauaretur subire tantum oneris: vtq; exemplum atq; regula proderetur cæteris,cõmunicãdi bona cõsilia cũ suis successoribus, & instruẽdi eos præceptis optimis. Potest enim boni viri hortatus confirmare labantem animum, & excitare ne terreatur rerum temporúmq; difficultatib⁹. Itaq; admonitis & subditis & successore principe,cœpit Deo hymnum canere,extremam ei reddẽs gratiarũ actionem,quòd à natiuitate vsq; senectutẽ miris & cõtinuis se prosequutus sit beneficiis:vocatisq; in adiutorium elemẽtis totius mundi præcipuis,terra cælóq;,quorũ alterum mortalium domus est,alterum immortalium,carmẽ cecinit aptissimum auribus angelorum & hominum:horum vt tanquam à magistro similiter gratias agere discerent:illorum, vt adessent tanquam spectatores ostentantis musicam animæ in corpore mortali certantis cum cælestibus harmoniis siderum,ipsum Deum conditorem autorémq; habẽtibus. Sic ille vates iam incertus quodãmodo choreis æthereis hymnum & gratiarum actionem temperauit admixtis charitatis erga suam gentẽ affectibus,dum arguit peccata vetera,& in præsens præceptis eam instruit,in futurũ quoque spem bonam proponit,nõ frustraturam pios conatus. Absoluta deinde melodia, è sanctitate charitatéq; quodammodo contexta

contexta,cœpit paulatim è mortali vita in immortalẽ mutari, sentiréq; separationem rerum ex quibus concretus fuerat,corpore in testæ morem discedente nudantéq; animam, hac verò auidè migrante ad destinatam sibi à natura regionem. Deinde vbi visus est satis paratus ad exitũ, non prius gentem suã misit in coloniã,quàm singulas eius tribus,numero duodecim honoraret faustis imprecationibus,nominatim citatas phylarchorũ suorũ vocabulis:quas quidẽ preces ratas fore credendũ est:quãdoquidem & ipse ab amico Dei profusæ sunt.& Deus amare humanum genus nunquam desinit,tum hi pro quibus vota facta sunt,bono genere,& à laudatis maioribus oriundi censentur in ordine eximio sub imperatore illo patre conditoréq; rerũ omnium. Precatus est autem eis vera bona,non tam huic mortali vitæ profutura,quàm animæ olim cũ exsoluta fuerit corporeis vinculis. Solus enim Moses,vt apparet, habita magis ratione cognationis cælestis quã istius vulgaris,totam gentem suã hæredem omnium bonorũ quorũ natura humana capax est, instituit:de suo dans,quæ ipse habebat:quæ non habebat à Deo impetrans:cuius gratiarum perennes fontes sciebat patere,nõ tamen omnibus,sed solis supplicibus. sunt autẽ supplices qui honestatẽ amãt,quibus sitiẽtibus fas est haurire è sacris fontibus sapientiæ. Hæc sunt argumẽta natiuæ charitatis,quæ de legislatore nostro prodũtur sacris voluminibus:dicemus & quæ mandauit posteris,si non omnia(id enim difficilè fuerit) certè præcipua,quæ maximè voluntatem eius exprimũt. æquitatẽ enim ac mansuetudinẽ non intra solam hominũ societatem statuit, sed benignè impartiens extendit etiam ad brutas naturas animalium,ne arbores quidem excludens,præsertim mites ac frugiferas. legis autem huc pertinentes libet recensere, incipiẽdo ab hominibus. Vetat igitur fratri fœnerari,fratrem nominans non solùm ex eisdem natũ parentibus, verũ etiam quemcunq; ciuẽ tribulémve,iniquũ ducẽs colligere fœnus è pecuniis, tanquam fœturam è pecoribus. non vult tamẽ vt ideo tergiuersemur segniores ad beneficentiã,sed largis manibus mentéq; donemus gratis indigentibus,cogitantes etiam gratiã esse genus fœnoris,vltro ad nos redituri feliciore accipiẽtis tẽpore. Quòd si quis nolit donare saltem mutuetur alacriter, nihil præter capitalẽ summã recepturus, sic enim nec pauperes redigẽtur ad extremam inopiam,coacti plura quàm acceperũt reddere: nec creditorib⁹ quicquã decedet de rebus pretiosissimis, bonitate,

magnanimitate,existimatione optima.nam ne cũ vna quidem virtute vniuersæ Persicæ gazæ conferendæ sunt.illæ exanimes opes abduntur in terræ sinibus,hęc autẽ in principali parte animæ.Virtutem enim sibi vsurpat cælũ portio mundi purissima, ipsęq; Deus conditor rerũ omniũ.Cõtemplari libet istos sordidos & ne obolares quidẽ minutias spernẽtes vsurarios, in magnis diuitiis inopes,quos bene numatos reges diceres, cũ ne in somnis quidẽ vnquã diuitias,præter suas cæcas,viderint.hi miserrimi omniũ.quasi pecunia careant, cibos mutuãtur vt recipiãt cũ fœnore:isti quomodo egeno stipẽ offerẽt,cũ in prouẽtu felici famem inuehãt,reditus sibi parantes ex miserorũ hominum ventribus,sic appẽdendo frumentũ ne prægrauet. Necesse igitur habuit è sua rep.hoc genus quæstus eiicerere. sunt enim seruilis & illiberalis animæ talia studia, degenerãtis in ferinã immanitatẽ.Illud quoq; præceptũ ad charitatis officia refertur, mercedem eadem die reddi pauperi:non ob id solũ quia æquũ est post exibitam operam repræsentari pecuniam absque dilatione,sed etiam quia(vt quidam docent)opifex aut baiulus,qui sibi victum parat quotidie,toto corpore laborans more iumẽti,spem omnem in mercede collocat:quam si mox referat,& in præsens gaudet,& in crastinũ redit ad opus alacrior: quod si nõ referat,dolebit,atq; insuper lassus præ tristitia,solito labori nõ sufficiet.Præterea vetat ne creditor intret debitoris domum vt violẽter aurum aut pignus capiat:sed iubet eum ante ianuam expectare dum vltro proferantur. Debitorem autem vult non tergiuersari:quandoquidẽ decet vt alter non abutatur suis opibus ad insolentiã:alter verò pignus exhibeat per quod moneatur debitum reddere.Iam præceptũ de messoribus cui non probetur?vetat enim colligi spicas prolapsas è manipulis,vetat & totam segetẽ demeti,vt agelli pars à falce relinquatur intacta: simul diuitibus consulens,vt assuescant sua cõmunicare liberaliter,non omnia congerẽdo in penuaria: simul pauperibus afferens solatium.Quoniam enim carẽt propriis possessionibus, permittit eis ire in agros tribulium,& reliquias tanquam suas demettere.Similiter vindemiæ tẽpore præcipit ne colligãtur decidentes acini,néve fiat racematio:idem mandat & oliuatoribus,tanquam pater amantissimus,qui videns non omnes pariter fortunatos filios,sed alios locupletes alios inopes,hos miseratus vocat in fratrum possessiones vt alienis vtãtur pro suis, non impudenter,sed quantum necessitas postulat,atq; ita fiant non

non fructuum tantùm,verũ & agrorũ quodãmodo participes. Sunt autem quidam in tantũ sordidi, pecuniis dediti, auaritia perditi, & vndecunq; lucra captantes, vt vindemiam oliuationémque iterẽt,& hordei triticiq; spicilegium faciant,detegentes suã seruilem ac illiberalẽ pusillanimitatem, simúlq; impietatem erga largitorẽ tot rerũ ad agriculturã necessariarum & ad prouentus fructuũ,vt sunt mutationes temporũ,pluuiæ,temperies aëris,incrementa satorũ,rores magni & cõtinui.aurę vitales,conseruationes ab iniuriis temporũ,ne æstus frigúsve adurat,ne verna vel autumnali tẽpestate lædãtur segetes fœtúsve arborei.hæc opera naturæ illi cũ videãt,eiúsq; largissimas gratias,tamen audent sibi vsurpare eius beneficia: & quasi sint ipsi autores rerum omnium, inhumanitatem cõiungunt cum impietate maxima. Hi quoniam sponte virtutem non complectuntur, inuitos admonet castigãtque sacris legibus, quas vir probus vltro sequatur, malus verò contemnere non audeat. Eædem leges iubent decimas frumenti,vini,olei,pecorum, lanarum decidi sacerdotibus primitiarũ nomine:de cæteris quoque fructibus arborum pro quantitate fundorum plenos canistros eis comportari,cantando carmen obiter in laudem cælestis numinis,cuius formula extat in sacrisvoluminibus.Ad hęc boum,ouium, caprarúmque primogenita, non annumeranda propriis gregibus:sed horum quoq; sacrandas primitias:vt inuitati ad religionem moderandúmq; lucri studiũ,pietate charitatéq; ornentur duabus virtutibus principalibus.Est & alia lex: Si videris iumentum alicuius familiaris aut amici aut vtique noti hominis,errans in solitudine,reduc ad eum. Quòd si lõgè absit eius dominus,adserua cum tuis,donec ille veniẽs sũũ recipiat,quod non deposuit, sed quod inuentum vltro reddis propter naturalem societatẽ hominũ. Quid lex de anno septimo, quo cessat agricultura,& pauperibus licet è diuitum agris fructus sponte natos ceu naturæ donum securè tollere,an non plena humanitatis est?Sexennio,inquit,fruãtur coloni suis possessionibus & laboribus:septimus annus sit eorum qui carẽt prædiis ac pecuniis,quo etiam terræ conceditur immunitas. absurdum enim esset aliorũ labores prodesse aliis: nunc possessionibus quodãmodo vacuis & intactis ab agricolarum opera, tota gratia soli Deo debetur,omnibus egentibus expositа.Quid itẽ illa de anno quinquagesimo, nõne quãvis aliã charitatis speciẽ superat?ita profecto,id quod nemo negauerit, qui has leges nõ

degustauit modo,sed lautius in eis epulatus est, expletus delitiis suauissimis.fiunt enim tunc eadē quæ anno septimo, & accedunt alia maiora,scilicet in pristinas possessiones restitutio, ex quibus aliquis propter temporū difficultates exciderat. non permittit enim,possessionē alienorū bonorū,cōcludens aditum auaritiæ,vt cohibeat insidiatricem fontémq; omniū malorum concupiscentiam:nec censet æquū vt coloni suis agris priuētur in perpetuū.& paupertatis pœnas dent,miserandi potius quàm puniēdi.Sunt & aliæ leges particulares plurimæ,docētes amorem tribuliū.de quibus quoniā in superioribus libris feci mentionem,satis puto hæc nūc retulisse ceu cæterarū specimē.Postquàm autē suis bene prospexit, etiā aduenas dignatus est multis priuilegiis:qui deserta cognatione patriáq; & maiorū institutis ac ceremoniis delubrisq; demigrarūt in optimā coloniā, translati à fabulis ad veritatē & cultū vnius veri numinis. hos aduenas diligēter commēdat suis gentilibus, non solū amicos iam cognatosq;,verum etiam vt vnius fortunæ participes tum animo,cum corpore,& aduersitatū æquè ac prosperitatū socios, ceu membra vnius corporis,conciliāte cunctos mutua beneuolentia.proinde non est quod dicam de cibo, potu,vestitu aliisq; ad victū necessariis,quæ lex indigenas iubet præbere aduenis: hæc enim vltro contingunt apud eos qui aduenas non minus quàm seipsos dirigunt.Quin & ad inquilinos extendit naturalia charitatis officia:iubēs vt qui ad tempus demigrant aliò honorem omnem habeant his à quibus excipiuntur hospitaliter atq; comiter:quòd si nihil præter hospitiū accipiant, honorem quoq; mediocrem ab eis exigit. nam hoc ipsum,habere in aliena ciuitate receptaculū,& non arceri ab eius aditu, gratiā existimat nō aspernandā his qui domi habitare in patria nequeūt. Et vt videas extremā æquitatis lineam, vult aboleri memoriā iniuriarum illatarū à veteribus hospitibus: vt magis nomē ad charitatem faciēs valeat quā respectus malæ tractationis. proinde diserte interdicit:Non prosequeris Aegyptiū odio. atqui nullam iniuriā Aegyptij ab hac gente abstinuerāt, nouas semper crudelitatis species addentes prioribus:attamen :quoniam ab initio nō excluserūt eā à suis ciuitatibus,nec arcuerūt à finibus,ob eā rē,inquit,habeāt priuilegiū & ius amicitiæ.Et si fortè aliqui voluerint trāsire ad Iudæorū instituta, nō sunt hostiliter eliminādi tanq̄ inimicorū posteri,sed hac cōditione admittendi,vt tertia generatione vocētur in ecclesiā audituri diuina elo

eloquia eodē iure quo indigenæ ac patricij. Hæc iura intercedunt inquilinis cū ciuibus.Ac ne belli quidē ius ab humanitate alienū est. vult em etiāsi armati portis immineāt & mœnibus nondū tū eos pro hostibus haberi, nisi per caduceatorē ad pacē inuitati cōditiones aspernati fuerint.aut enim pace impetrata lucrifacturos amicitiā rē optimā:aut si hostis ptinaciter aduersatus fuerit,fretos iustitia cū spe victoriæ occursuros in prælio. Quòd si,inquit, inter captiuas formosam mulierē adamaueris, noli tanquā in serua explere cupidinē:sed fortunā miserat⁹, calamitatē eius subleua,omnia mutās in melius. Subleuabis aūt detonso squallore capillitij,præfectisq; vnguib⁹,& veste mutata in qua capta est,permisisq; ei xxx.diebus vt lugeat patrē,matrem & cęteros domesticos aut mortuos, aut(quod grauius est) abductos in seruitium.post hæc vt cū vxore legitima congredere.eam enim,quæ ascensura est viri cubile, non mercede vt meretrix formam venditans,sed aut propter amorem,aut propter quærendos liberos,æquū est habere ius cōiugij.Qua in lege multa laudanda sunt:primò quòd nō laxauit frena cupidini, sed per xxx.dies eam repressit. deinde quòd amorē examinat, nū merè furiosus fastidiosusq; sit, an aliquid rationis admixtū habeat.ratio enim cohibebit concupiscentiā ne quid agat insolentius,expectabitq; menstruū terminū. tertiò quòd miseratur captiuam:si virgo est,quia parentes ei optatas nuptias nō conciliārit:si vidua,quia amisso cui puella nupserat,expertura est aliū, non magis maritū quā dominū etiā sub æquabili iure cōiugij. subditus enim potiorē semper metuit.etiāsi sciat eius mite ingenium.Quòd si quis expleta cōcupiscētia satiatus cōplexibus iam non dignatur captiuā matrimonio:eum non tam mulctat quàm castigat & iubet mores corrigere. Nec vendi enim sinit eam,nec retineri in seruitio:sed vult ei gratis donari libertatē, & discedendi ex ædibus licētiam:ne fortè superinducta muliere alia,& cōtentione inter fœminas exorta vt fieri solet per zelotypiam,prior fastidita patiatur grauius aliquid, domino occupato nouis amoribus,& oblito veterū. Adduntur & alia præcepta humanitatis,& cumulatim ingerūtur auditoribus.Etiāsi inimici iumentum conciderit sub onere,noli prēterire,sed sub leuātem erigentémq; adiuua:inimitū in minimis quoque docet non gaudendum alienis aduersitatibus,sciens molestum affectum esse insultationem in miseriis, aduersum inuidiæ, cui tamen æquè ac iræ cognatus est.solent enim hæ se mutuo con-

sequi,aduersantur tamen hactenus,quia inuidia proximi felici tate offenditur:altera verò lętatur eius calamitatibus.Vel si ini mici iumẽtum,inquit,errare videris,noli addere fomitem dis sidij,sed reduc id ad suum dominũ: quod non magis illi quàm tibi proderit.lucrabitur ille brutum fortasse non magni pretij: tu honestatem qua nihil in rerum natura pretiosius. hanc ne cessario sequetur,sicut vmbra corpus,finis simultatis.nã qui be neficiũ accipit,inuitus ad reconciliationem trahitur,deuinctus gratia:& qui profuit,quasi pignus dedit animi tẽdentis ad ami citiam. Est autẽ hic præcipuus scopus quem sacer vates spectat in omnibus iuris capitibus,vt concordia,societas, consensúsq; morum vigeat:vnde familiis,ciuitatibus,gẽtibus, regionibus, vniuerso humano generi cõtingit summa felicitas.Verùm ha ctenus res vltra vota non procedit: quæ tamen credo rata fore olim fauente numine,& largiẽte virtutũ profectum, sicut quo tannis largitur fructuum:quod desideriũ mihi ab ineunte æta te fuit perpetuũ. Hæ fermè ac huiusmodi aliæ sunt leges de in genuis:nec discrepare videntur quæ de seruis latæ sunt,nimirũ spectãtes omnes humanitatem ac mansuetudinem communi candam cum hoc quoq; hominum genere.eos sanè qui ob inopiam mercede seruiũt,vult tractari liberaliter vt ingenuos:hor tans vt qui vtuntur eorum ministerio, fortunæ incertæ memi nerint,reuereantúrq; vices eius mutabiles. eos autem qui cre ditoribus libertatem suam opposuerunt pignori,aut vi in alie nam potestatem redacti seruiunt, non sinit miseros esse in per petuum.dans inducias omnibus,anno septimo. nam eos qui ob æs alienũ creditori non redditum libertate amissa seruiunt,sa tisfacere putat per sexennium. Fruantur,inquit, tandem serui libertate pristina,è qua exciderunt per fortunæ inclementiam, Quòd si cuius verna metu minarũ herilium,aut propter alieni peccati cõscientiam, ipse insons fugerit iratum dominũ egens auxilij,talẽ ne contẽpseritis. prodere enim supplices nefas est. supplex autem etiam seruus est qui ad focum tuum cõfugit, à quo non est æquum eum abstrahi,præsertim si citra fucũ cupit recipi in gratiam.id si non impetrat,saltem vendatur: mutatur enim dominus,licet incertũ an in melius: nisi quòd cõfesso ma lo incertũ præfertur.Hę sunt leges de domesticis alienisq;,ami cis inimicisq;,seruis & ingenuis,deniq; in vniuersum de homi nibus.Sed non hic sistit gradũ æquitas,profert se ad brutas quo que naturas,permittens eis haurire ex eodẽ fonte humanitatis.

iubet

iubet enim abstineri ab omnibus recens natis tam in armentis quàm in gregibus,vetans ea vel mensæ inferri vel altari:inimi rum crudele ac ab omni humanitate alienũ existimãs facinus, insidiari parturienbus,& fœtus à matribus rapere,idq; ventris gulæq; gratia.Sic igitur quemcunq; instituta sua sequentẽ allo quitur:Magnam habes ô bone,rerum copiam,qnibus vti potes absq; crimine.alioquin fortasse ignosci poterat presso inopia. tu verò etiam temperãtia cæterisq; virtutibus debes excellere, ascitus in ordinem lectissimũ,nec admittere in mentẽ tantam sæuitiam,vt fœtæ lassæ partus laboribus nouam mox vexatio nem afferas,rapiendo recens editũ animal.necesse est enim tur bari matrem propter affectum à natura inditũ,sed à partu ma xime.tunc enim lac in mammis subscatẽs,si desit fructus,repri mitur:& distẽtis hac mole vberibus dolor quoq; intẽditur. Si ne vt mater suum fœtum lacte alat,si nõ diutius, saltem per sep tem dies:ne natiuos lactis fontes extinguas in vberibus cùm ipsius naturæ iniuria,quæ non vult intercipi sua beneficia,mul tò antè præparata ad conseruationem generum.primum enim eius munus est generatio,per quã animalia suã essentiam acci piunt.secundum,lactis affluxus, tenerrimi alimenti & aptissi mi tempori,quippe quod cibi potúsq; vicẽ præbeat.nam quic quid inest aqueum pro potu habetur,pro cibo verò id quod coa gulatur,natura prospiciẽte modo genitis fœtibus ne patiantur inopiam mox à vitæ initio,sed eadem opera eodémq; remedio duas molestias sitis famisq; arceant. Perfricate frontẽ & legi te hanc legem præclari parentes,qui grauari vos putatis infan tibus,quos vt exponatis insidiamini parturientibus, publici & infestissimi hostes humani generis.cui enim parcetis, q filios necatis propriis manibus?qui quantũ in vobis est ciuitates de sertas redditis,vastitatem incipientes à cõiunctissimis:qui ius naturæ subuertitis tollẽtes eius opera:qui crudelitate immani vitam oppugnatis,mortem inuehitis,& hanc contra illam ar matis.Non videtis vt legislatori optimo curæ fuerit,ne vel bru torum fœtus à matre separarentur,nisi post lactationem?nimi rum propter vos ô præclari, vt si vos natura nõ docet affectum erga domesticos,saltẽ agnorũ hœdorúmq; exemplo eum disca tis:quibus permittitur deliciari in affluentia,natura vltro sup peditante quo fruãtur facilius.Id eius munus legislator quoq; ratũ esse voluit,diligenter cauens ne quis impedire audeat salu tarem Dei beneficentiã:atq; vt magis etiã insereret in animos

multiplices variásq; mãsuetudinis & æquitatis species, alio præcepto simili cauit ne quis immolaret matrẽ & natam ex ea pecudem: aut si vtraq; victima cædenda est, fiat id saltem diuersis temporibus. extremæ enim crudelitatis fuerit, eadẽ die mactare genitricẽ cum animali ex se progenito. & quo prętextu, nisi aut vętris aut sacrificij. Si sacrificij, falsum nomẽ est, cædes eẽ sunt huiusmodi nõ sacrificia, non admitente Deo tam profana sacra ad altare suum. quin & ignis ipse scinderet se bifariã diffugiens, ne cõtaminaretur cõplexu nõ miscẽdarũ victimarum: aut etiam confestim extingueretur opinor, ne sacrã aëris naturam flammis impuris polluere. Quòd mensis hæc parantur, quis non deresetur nouã & inauditam gulæ sæuitiã? absurdæ sunt enim voluptates huiusmodi. Quæ voluptas est in esu carnium, si tenerorũ & lactentium animaliũ misceantur cum maternis visceribus. ipsa mẽbra siquis assanda figat eisdem verubus, videntur ruptura silentiũ præ indignitate facinoris, & plurimis cõuitiis prosciscura gulam explentẽ se nefandis dapib⁹. Certè vetitũ est iisdem legibus ne tẽplum subeat animãs vlla grauida, néve mactetur nisi partu leuato: q̃ latens in vtero fœtus non minoris æstimetur quàm in lucẽ editus. Licet enim sit iniqua hæc collatio, prodest tamẽ ad compescẽdam temeritatẽ istorũ qui omnia confundunt nullo rerũ discrimine. si enim caueatur vt quæ plantarũ more augentur nunc vnita grauidis, separanda post mẽses aliquot, ea seruẽtur in spem futurã & parcatur matribus, ne quod fiat piaculum: quãto maior ratio habẽda est iam editorum, & proprias animas habentium propriáq; corpora? proinde nefariũ videtur eodem tẽpore ac eadem die mactare matrem cum sua sobole. Et hoc est opinor, cur quidã legem introduxerunt de damnatis mulieribus, si grauidæ crimen capitale admiserint, ne ante partũ luant supplicium, videlicet vt maneat incolume quod vtero geritur. Verũ isti hæc statuerunt de hominibus: at noster æquitatẽ hanc & ad bruta extendit, vt in his præexercitati tantò magis humanitatem colamus mutuam, nec inferendo nec referendo iniuriam, & cõmunicando propria bona cum fratribus eiusdem naturę participibus. Eant nunc sycophantæ. & inhumanitatẽ nostræ genti obiiciant, legibus verò nouitatem quẽdam insociabilẽ, cùm ab his tam clemẽter tractẽtur etiam pecudes, homines verò à tenera ætate assuescant præceptis mansuetudinem docentibus. Ipse legislator seipsum superare contendit omni virtutũ genere, vt ex

eius

eius institutis apparet. Vetat enim ne vllũ animal nõdum ablactarum abstrahatur à matre sua, non agnus, non hœdus, non aliud quicquã ex armẽtis atq; gregibus. Nam cùm interdixisset ne quis eadem die mactaret matrẽ cum fœtu suo, insuper addidit: Nõ coques agnum in lacte materno. Iudicauit enim valde iniquum, id quod viuẽti animali cibus fuerat, in condimẽtum occisi vertere: & cum natura prouida ad eius conseruationẽ lac vberum recepraculis indidisset, hominũ incõtinẽtiam eò progredi, vt vitali alimento abutatur ad absumẽdas reliquias corporis. quòd si quis carnes cum lacte vult coquere, id sine crudelitate impietatéq; faciat. sunt vbiq; greges innumeri, qui quotidie mulgẽtur à bubulcis, caprariis & opilionib⁹, vnde pecuariis ampli reditus, tum è liquido lacte, tũ è coagulato in caseũ. In tanta copia hœdũ agnúmve in materno lacte coquere, nihil aliud quã immanitatis indiciũ fuerit, ablegata misericordia, affectu necessario cognatóq; rationali animę. Illa quoq; lex laudabilis ad superiorum chorũ pertinens, quæ vetat boui trituranti os obturari. huius enim opera ante sementem aruum sulcis proscinditur, præparatúrq; vt fauẽte cœlo respõdeat agricolæ votis ac laboribus, cõceptóq; tẽpestiuè semine pluuias quoque cælitus intra se recipiat facilius, dispẽsandas mox in nutrimenta segetũ, donec maturæ spicæ annonã vberem proferant. absoluto autẽ hoc opere, rursum bos adhibetur ad aliud necessarium ministeriũ, vt purgẽtur fruges & à reiectamentis secernãtur. Huic legis prospiciẽti bubus triturãtibus, cõnexa est quę præcipit de iumẽtis arãtib⁹. Vetat enim ne arãdi causa sub idẽ iugum mittatur bos & asinus: nõ solũ quoniã genere plurimũ differũt: bos enim purus, asinus impurus est, & ideo iungi eos nõ decet: verũetiã qui nõ pollẽt paribus viribus infirmiori consulitur, ne cum fortiore contendens succũbat negotio: quamuis asinus infirmior à sacris locis arceatur, bos fortior cẽseatur inter pręcipuas victimas. attamẽ impurorũ etiã securitati prospicitur, purorũ robori nõ plus quàm æquũ est permittitur, lege tantũ non occlamãte habentibus aures animæ: nemini alieno infferendã iniuriã. in quo nihil prętereà sit culpabile, quãdoquidem externum gen⁹ culpa careat. quicquid enim nec vitiũ est, nec à vitio proficiscitur, nõ est culpabile. Adeò autẽ abũdat & exuberat æqtas legislatoris, vt à rationalib⁹ ad bruta, à brutis ad stirpes se porrigat, de quib⁹ iã dicendũ est, sicut antea de hominib. cæterísq; animatis diximus. Diserte igitur cautũ est ne quis cæ

dat frugiferas arbores,néve ſegetes in detrimentũ colonorum ante tempus demetat,néve vllũ fructũ corrumpat, vt præſto ſit humano generi ciborũ copia,non ſolũ ad neceſsitatẽ,ſed & ad delicias.frumentũ em̃ alimẽta neceſſaria ſuggerit hominibus, delicias autẽ miniſtrat ſecundarũ menſarũ inenarrabilis varietas:quæ tẽporibus egeſtatis in alimentorum vicem ſuccedunt. imò quod magis etiã mireris,ne hoſtiũ quidẽ arbuſta ſinit cædere,iubens vt eis parcatur: quòd iniquũ ſit bellũ ſuſceptũ aduerſus homines,ſæuire in res innoxias.prætereà vult rationem haberi non ſolũ præſentis temporis facilè mutabilis, verũ etiã eius viciſsitudinũ:quãdoquidẽ accidere poteſt vt qui modo fuerant hoſtes infeſtiſsimi,pace impetrata recipiantur etiã in fœdus &amicitiã.amicos autẽ inopia ciborũ premere inhumanũ eſt,ſi nihil præparetur in euẽtus incertos futuri tẽporis.non temerè enim vetere prouerbio iactatũ eſt:ita amicũ habeas,poſſe vt fieri inimicũ putes.ita offendas amicum,tanquã rediturus in gratiã.ſic ſecuritati proſpicitur,ne quem poſt detectũ dictis factísq; ingeniũ,ſero nimiæ facilitatis pœniteat. Sed maximè ciuitatibus hoc pręceptũ vtile fuerit,vt in pace de bello, in bello de pace cogitẽt,& neq; ſociis nimiũ cõfidant tanq̃ nõ trãſituris ad partes hoſtiũ,neq; de hoſtibus omnino deſperent, tanq̃ nunquam recipiẽdis in fœdera. Imò etiãſi nulla pax ſperãda ſit ab hoſtibus,certè ſtirpes infeſtãt neminẽ, omnibus pacatæ atque vtiles,præſertim frugiferæ,quæ aut alendo vitã iuuãt, aut aliis non minoribus cõmoditatibus.cũ igitur nemini noceant, non debent quicquã hoſtile pati,nõ cædi,nõ vri, nõ extirpari radicitus,ab ipſa natura æſtiuis auris refocillatæ hibernísque pluuiis,vt annuũ tributũ hominibus pẽdant tanquã regibus. itaq; vt bonus præſes curauit ſartã tectámq; præſtare incolumitatẽ, nõ pecudũ ſolũ,verũ arborũ etiã,præcipuè mitium:quippe quæ maiore cura dignæ ſunt:nec ita vt ſilueſtres poſſunt carere colonorũ prouidẽtia.iubet enim nouellas plãtas nutricari per triennium,reſectis ſuperfluis ſtolonibus,ne grauẽtur onere, néve abſumpto alimento in minutos ramulos langueſcant ſtirpes ipſæ:eaſdémq; ablaqueari,nequid ſuccreſcens in proximo earũ augmenta impediat.fructũ quoq; harũ nõ ſinit decerpi pro cuiuſq; arbitrio,non ſolũ quia imperfectus ex imperfectis naſcitur.nã neq; animãntes ante adultã ætatẽ generationi ſunt idoneæ: ſed etiam quia lædit teneras arbuſculas.quodãmodo non ſinens ſupra fruticũ altitudinẽ ſe ab humo tollere.proinde ſunt qui

qui vere ineunte nouellas ſtirpes inſpiciũt,vt ſi quem proferũt fructũ deterant prius quã excreſcat,metuentes ne firmitati parentis officiat.quod ni præcaueatur,iam adultæ fallũt expectationem,fertilitate hebetata vel euanida,vt exhauſta partu intẽpeſtiuo.quod & in vetulis vitibus vſu venit, ſucco ad eũ modũ abſumpto radicitus.at poſt trienniũ actis iam altius radicibus & in ſolo defixis firmiter,poſtquã ſtirps bene fundata ſe humo extulit,poteſt pfectos fructus gignere anno quarto iuxta perfectum numerũ.tũ verò ita demũ decerpi ꝓmitritur, ſi nõ in priuatos vſus vertatur,ſed Deo ſacretur primitiarũ nomine,in teſtimonium gratitudinis & in ſpem fertilitatis futuræ.reliquũ ętatis prodeſt ſui cultoris vſibus.Vides bonitatẽ eximiã primo diffuſã in omnes ſpecies hominũ,non exteris excluſis, nõ hoſtibus:deinde in bruta quoq;, impurorũ etiam ratione habita:poſtremo in omne genus plantarũ ac ſtirpiũ.quiſquis enim in ſtupidis naturis ęquitatẽ meditatur,ne in viuas quidem peccat facilè:& quiſquis nihil abſurdi tẽtat in cæteris animãtibus,iam inde diſcit rationalib⁹ potiorẽ curã impẽdere.Talibus p̃ceptis vbi mẽtes ciuiũ ſuorũ mãſuetas reddidit,liberauit eos ab arrogãtia ſuperbiáq; vitiis grauiſsimis, quæ tamẽ multi amplectũtur pro virtutibus,præſertim quotquot opibus extollũtur atq; honoribus.nã arrogantia ſæpe naſcitur etiã in contẽptis & obſcuris hominibus, ſicut cæteræ perturbationes & ægritudines: ſed nõ poteſt in his creſcere,quia ſicut ignis abſq; fomẽto deficit,& ad magnates demigrat, quibus vt dixi largè opes honorésq; ſuppetunt:atq; ita dulci fortuna ebrij debacchãtur in ſeruos ac ingenuos,interdũ & in ciuitates integras. Saturitas em̃ parit ferociam,vt eſt in vetere prouerbio.quamobrem optimè docet Moſes in ſacris ſuis præceptis,abſtinẽdũ ab omni peccato,ſed maximè à ſuperbia:móxq; memorat vnde accẽdi ſoleat hoc vitium nimirum è ſaturitate, & prædiorum pecudúmque copia.tunc enim poſſeſſores impotentes ſui fiunt,elati inflatiq; proculdubio perituri niſi Deũ ſemper habuerint in memoria. Quemadmodum enim ſole exorto euaneſcunt tenebrę,&; luce implentur omnia:eodem modo quando ſol diuinus illuceſcit animæ,vitiorum affectionúmq; caligo diſpellitur,& ſplẽdidiſſimæ virtutis pura amabilisq; ſe profert ſpecies.Et quo magis cõpeſcat ſuperbiã,vult nos cauſas habere præ oculis,quæ nunquam ſinãt beneficiorum Dei memoriã elabi è noſtro pectore. Hic enim,inquit,tibi pręſtat robur ad exerendam potentiam.

Rectè

Rectè monet.quisquis enim didicit donatã sibi à Deo fortitudinem,reputãs infirmitatem suam pristinam, seponet omnem iactantiã,& gratias aget ei qui se mutauit in melius. nam gratus animus alienus est ab arrogãtia,sicut ediuersò ingratus affinis est superbiæ.Bene se habent tua negotia:accepto igit corporis robore,quod fortasse non expectaueras, exerce potẽtiam. hoc quid sit,clarius propter imperitiores explicãdum videtur. Multi accepto beneficio abutuntur in contrarium,dum aut diuitiis suis alios ad inopiam adiguntaut quanto magis præminent honore atq; gloria,tanto maiore alios afficiunt ignominia.atqui decet vt vir prudẽs ac solers familiares reddat sibi similes,fortis item fortes & iustus iustos,& in vniuersum bonus bonos.Has enim intelligo potẽtias,quas vir probus amplectetur vt proprias,Est autem potentia imbecillitati cõtraria, alienæ à bonis moribus.Et alioquin etiam hic traditur prçceptum rationali naturæ vtilissimum, vt Deum imitetur pro viribus, nullã eius imitationis occasionẽ sinens præterlabi.ergo quoniã accepisti à potẽtiore fortitudinem,communica eam cum aliis sic eos afficiens vt ipse affectus es, vt hoc pacto Deum imiteris. publicam enim vtilitatem afferunt largitiones & gratiæ summi principis,non ideo profusæ in quosdam vt celentur aut ver tantur in aliorũ commodũ,sed vt proferantur in medium tanquam in epulo publico,inuitatis ad fruendũ omnibus. Hortamur igitur locupletem honoratum,bene valentẽ,multiscium, vt diuites,bene valentes,multiscios,& in vniuersum bonos reddant eos cum quibus habent consuetudinem, semotáq; inuidia virtutibus suis vtantur in rem publicã.cæterùm illos qui fastu turgidi nolunt resipiscere,lex non ad humanum tribunal mittit.sed diuino tradit iudicio.Ait enim:Quicũq; aggreditur aliquid agere cum superbia Deum iritat.Cur ita?primùm quoniã arrogantia vitium est animæ:anima autẽ Deo soli est visibilis. quisquis autem punit,si cæcus est,vt ignorans arguitur:cùm verò videt,laudatur,vt scientiã adhibens in consiliũ. deinde quoniam quilibet arrogans insana opinione inflatus,non tam virũ aut heroëm quàm genium quendam se existimat, vt Pindarus inquit, transcendens naturæ humanæ terminos. est autem nec animi satis compos nec corporis,toto habitu gestúq; morbum præ se ferens.Incedit summis pedũ digitis,ceruicẽ in equi morem erigens, attollénsq; se supra naturæ modulum: nec aliter quàm obliquè intuetur,nec aliter audit quàm quasi nõ audiẽs: famulis

famulis pro iumẽtis vtitur,ingenuis verò pro mãcipiis,cognatis itẽ pro alienis,amicis,pro adulatoribus, ciuib⁹ pro exteris. arbitratur enim se omnium ditissimũ,nobilissimũ,pulcherrimum,fortissimum prudentissimum,temperãtissimum, iustissimum,solertissimum.alios verò habet pro pauperibus, obscuris,contemptis,imprudentibus,iniustis,insipientibus, piacularibus,nihilique homuncionibus.Meritò igitur talis ad Dei tribunal puniendus relegatur prophetæ sententia. Cùm autẽ vitutis amantissimus sit sacer hic Moses, omnes vbique pietatis iustitiæq; cultores excitat propositis præmiis tanquã in certamine conuersis ad bonam frugẽ offerens ius ciuitatis optimæ, & societatem commodorum patuorũ magnorúmq; omnium. siquidem præcipua bona sunt in corpore sanitas. in nauigatione prosperitas. in anima rerum non obliuiscendarum memoria,secundaria verò quæ ad correctionem pertinẽt virium post morbum recollectio,salus optata superatis marinis periculis, & post obliuionẽ reminiscẽtia: cuius germana est resipiscẽtia, in primum supremúmque bonorum referenda ordinẽ potius quàm in alterum proximum. nam omnino non peccare, Deo proprium est,aut fortasis etiam homini Deo simili.cçterùm à vitiosa vita transire ad innocentiam,est prudentis & intelligentis suam vtilitatẽ.Tales igitur conuocans & initians prçceptis amicis instruit:vt veritati studeant,vanitatem fugient ac mendacia,quòd in hoc potissimum sita sit felicitas, si auersentur figmenta fabularum,quæ teneris etiamtũ animis instillant nutrices ac pædagogi,aliiq; familiares plurimi,errores infinitos inuehẽtia,& summi boni notitiã impediẽtia. quid porrò aliud est summum bonum quàm Deus?cuius honorẽ ista falso nomi natis diis tribuunt,attollẽtes hos supra modũ,illius verò prorsus obliti,homines deliri ac miseri.Itaq; omnes quotquot conditorem parentémq; vniuersitatis vel serius agnoscunt,malentes vnum quàm plures deos colere, habendi sunt pro amicissimis & cognatione proximis, cùm nihil æquè ac cõmunis pietas conciliet mutuam beneuolentiam:gratulandúmq; est talibus,haud secus quàm si post cæcitatem visum recepissent ex altissimis tenebris adducti ad lucẽ clarissimã. Tanta est vis resipiscentiæ rei vehementer necessariæ.postulat autem resipiscentia non solùm correctionẽ opinionis quæ creaturis tribuebat honorem creatori debitũ,verum etiam officiorũ studiorumq; mutationem in melius:vt relictis incõditi vulgi moribus trãseatur

eatur ad bene constitutam ornatámque optimis legibus rẽpublicam:hoc est,ex ignorantia migretur in scientiam rerũ quas ignorari non decet,ex imprudentia in prudentiam,ex incontinentia in temperantiam,ex iniustitia in iustitiam,ex timiditate in fortitudinem.Bonum enim vtiléq; fuerit ad virtutẽ transfugere,deserta malitia velut insidiosa domina. Solent etiá pietatem comitari virtutes cæteræ, à qua non magis diuelli possunt quã vmbra à corpore quod in sole versatur. proinde quotquot ad nostram religionem se conferunt, statim fiunt sobrij, continentes,verecũdi,mites,iucundi,humani,graues,iusti,magnanimi,veritatis amatores,contemptores voluptatum ac pecuniæ:quandoquidem ediuersò quicunque à sacris legibus deficiunt,eos videre licet intemperantes,imprudentes,iniustos,leues,pusillanimos, iritabiles,mendaces,periuros,cupediis, potationibus venereisq; rebus deditos,ventris pendentes tributa cum graui corporis animíq; dispendio.Itaq; perpulchrè præcipitur vt discamus vitam cõponere, & ex perturbatione in meliorem statum reformare. ait enim id non esse nimis arduum, nec è longinquo petendum, non ex æthere, nec ab extremis oceani finibus:sed in promptu esse,nempe in ore,pectore atque manibus,hoc est in dictis,factis & consiliis. nam per os verba, per pectus consilia,per manus actiones significantur,in quibus consistit felicitas.cùm enim cogitationes à verbis,& actiones à consiliis non discrepant, absoluta vita est modis omnibus laudabilis:sicut ediuersò imperfecta & vituperalis,si hæc inter se parum consentiant: nec adhibeatur tale temperamentum, vt homo & amet Deum,& ei charus esse studeat. proinde pulchrè nobis attestatur illud scripturæ oraculum:Fœdus fecisti hodie cum domino vt sit tibi Deus:& ipse fœdus fecit hodie tecum vt sias ei populus. Pulchra sane permutatio,homine properãte ad cultum Dei,Deo quoque sine dilatione admittente supplicem, & occurrente accidẽti ad se syncero animo. Talis porrò cultor & deprecator, etiamsi vnus homo fuerit,ipsius Dei existimatione non minus honoratur quã totus populus:id quod & aliàs vsu venit.quemadmodum enim in naui gubernator confertur cum omnibus vectoribus,in castris item imperator cum omnibus militibus,adeò vt per huius interitum non minor quàm per iuuentutis stragem clades accipiatur:eodem modo etiam vir sapiens totius gentis dignitatem obtinet:quippe qui pietatem habeat pro munimento inexpugnabili.

PHIL

PHILONIS IVDAEI,
De Iudice.

SACRAE leges cũ ab omnibus instituta Mosis sequẽtibus exigunt synceritatẽ,& animum tranquillũ, nullis obnoxiũ perturbationibus, tum præcipuè ab his quibus iudicãdi potestas aut per electionẽ aut sorte obuenit,absurdum enim fuerit eos in culpa hærere qui iura præscribũt aliis.quandoquidẽ ab his potissimũ exemplum vitę petẽdum est.Sicut enim ignis quæcunq; admouẽtur calefaciens, ipse primũ innata sibi vi calet:nix cõtrà suaptè natura frigida, infrigidat & alia:sic iudex ipse debet esse plenus iustitia,si aliis ius administraturus est,à quo ceu fonte promanãt fluẽta dulcia legũ & potabilia sitientibus iustitiã.id ita demũ fiet,si is qui ad iudicandũ ascendit tribunal, iudicari se nõ minus quã iudicare cogitet,& vnà cũ potestate assumat prudentiã ne decipiat, iustitiam vt suũ cuiq; tribuat,fortitudinẽ ne flectatur precibus aut misericordia quò minꝰ animaduertat in cõuictos sceleris. nã cuicunq; virtutes hæ cordi fuerint, bene meritus de repu.existimãdus est,qppe qui more boni gubernatoris sedat tẽpestates negotiorũ commissorũ suæ fidei ad salutẽ securitatémq; illorũ qui pẽdent ab eius arbitrio.Ergo ante omnia lex præcipit iudici,caueat ne vanã narrationẽ auribus accipiat. quasi dicat, Heus tu cura vt aures perpurgatas habeas, purgabũtur autẽ, si sæpius eluãtur doctis sermonibꝰ,& excludãt vanas, vulgo protritas damnatásq; fabulas figmẽtorũ poëticorũ scenicorúmq; res nihili multis verbis exaggerentiũ.Quin & aliud quiddam, idem pręceptũ admonet,ab expositione priore nihil discrepãs. Qui auritos testes,inquit,accipit,vanè nõ sanè accipit. nã oculi rebus ipsis interueniunt,& contrectant quodammodo negotia,totáq; percipiunt,adiuuante luce per quam illustrantur deprehenduntúrq; omnia,aures autẽ sicut rectè dixit quidã è veteribus,minus fidei habẽt quàm oculi,vt quibus nõ cum rebus ipsis sit commerciũ,sed cum sermonibus rerũ interpretibus nõ semper veritatem sectantibus.quod legis caput mihi videntur quidam è Gręcis legislatoribus desumpsisse è sacratissimis Mosis tabulis,interdixisséq; ne ex auditu feratur testimoniũ:quòd quæ quis vidit certa iudicanda sint, quæ verò audiuit nõ perinde

de

de firmę fidei. Secundum præceptum iudicis est, ne accipiat munera. nam munera, vt lex ait, excæcant oculos, officiunt iustitię mentem à recta via cogũt decedere. præterea muneribus induci ad iniustitiã, est scelerati hominis: sicut semimali, non reddere ius absq; operæ præmio. Sunt enim quidã prætextati interiustos iniustósq; medij, instituti ad tuẽdos oppressos ab oppressoribus, qui tamẽ nõ dignantur gratis ferre sententiam pro causa meliore, venales mercenariíq; iudices. quòd si quis queratur, negant se præuaricatos, vicisse enim litem quos oportuit, & victam partem aduersariam. Quæ excusatio nequam est. oportet enim duo quædam inesse in sententia boni iudicis, vt sit incorrupta & legitima. Cæterùm præses venalis muneribus, iustitiã suapte natura pulcherrima dehonestare se nõ intelligit, & peccat non simpliciter. primùm quòd assuefacit se ad auaritiã, arcem iniquitatũ omnium: deinde quòd accepto pretio mulctat eum cui prodesse debuerat. Ideo salubriter Moses admonet, iustè administrandam esse iustitiam, subindicans etiã iniustè administrari eam interdum, quoties præsides inhiãt muneribus, nõ tantũ in iudiciis, sed terra mariq; in omnibus penè vitæ negotiis. siquidẽ reperire licet aliquẽ qui modicũ depositum reddit, magis vt insidietur accipienti q̃ vt prosit: videlicet vt approbata sua fide in modico inescatũ capiat maiore perfidia: quod nil aliud est quàm iustitiã nõ iustè facere, quoniã alienæ rei restitutio iusta iniustè fit, inquantũ captat lucrũ cumulatius. Huiusmodi autem peccatorũ præcipua causa est assuetudo mẽdacij, quo ab incunabulis nutrices matrésq; , & alia tum seruorũ tum ingenuorum turba alumnũ suum imbuunt, dictis factisq; astruẽtes id animo quasi agnatũ naturaliter, cùm extirpari potius debuerit per honesta studia, etiãsi à natura fuisset inditũ. Quid enim in vita est æquè pretiosum ac veritas? quã vates sapiẽs inscripsit loco sacratissimo, ea patte vestis põtificiæ, vbi est principalis vis animę, vt sacerdotẽ per hoc ornamẽtũ augustiorem faceret. Veritati autẽ adiũxit cognatã virtutẽ, declarationem vt vocat, vt essent ceu imagines orationis, quæ vel animo concipitur, vel profertur etiã. nã huic declaratione opus est, per quã aperiatur aliis quicquid lateat in animo: sicut veritate illi alteri ad perfectionẽ vitæ actionúmq; per quas itur ad felicitatem. Tertiũ iudici præcipitur, vt causas partiũ examinet ante iudiciũ, semoto in totũ respectu personarũ, siue sint ciues, amici, domestici: siue cõtrà inimici, alieni, exteri: ne quid vel beneuolentia

lentia, vel odium cognitionẽ impediat. alioqui necesse est iudicem impingere, velut si cęcus incedat absq; baculo, ducente sustentantéve nemine. Ideo decet bonũ iudicem personas quæ iudicantur nõ animaduertere, sed solam naturam negotiorũ syncera nudãq; cõsiderare, vt non iuxta opinionẽ, sed iuxta veritatẽ iudicet, sic cogitãs, Dei rem esse iudiciũ, iudicem verò ministrum & procuratorẽ. procuratori autem nõ permittitur largiri de eo quod Dei est, à quo vt optimo accepit hoc depositũ rerum omniũ optimum. Præter iam dicta & aliud quiddam mirãdum præcipitur, ne in iudicio miseremur pauperem, cũ alioquin legislator omnes suas leges cõdiat humanitate ac misericordia, magnas minas intentãs superbis & arrogãtibus, & magna præmia proponens alienos casus subleuãtibus, bonáq; sua non tanquã propria seruantibus, sed cũ egenis cõmunicãtibus. Vera est enim illa prisci cuiusdã autoris sententia, nunquã homines propius ad Dei similitudinẽ accedere, quã cũ sunt benefici. Quid porrò fieri potest melius quã si creatura imitet Deũ immortalem & ingenitũ? Ergo nec diues aurum argẽtúmq; in thesauris domesticis custodiat, sed in medium proferat vt benignitate soletur inopes: nec honoratus ceruicẽ extollat, sed malens æquo iure viuere, sinat libertate frui etiã ignobiles. Quisquis autẽ præcellit robore, sit protector infirmiorũ, non pulsans protrudénsq; minores quasi in pancratio, sed propriis viribus etiam aliis prodesse cupiens. nam qui hauserũt è sapientiæ fontibus, inuidiam ex animo suo exterminant, & vltro succurrunt proximis, sermonibus per aures traiiciẽtes scientiã in eorũ animas: & quoties reperiunt iuuenes bonæ indolis, velut generosæ plantæ surculos, gaudẽt rati se inuenisse hæredes opulentiæ reconditæ in animo, quæ solæ veræ sunt diuitiæ: itaq; assumũt eos & excolunt eorũ ingenia dogmatibus cõtemplationibúsq; , donec confirmata virtutis fructũ proferant. Huiusmodi exemplis præceptísq; leges refertæ ac distinctæ sunt in gratiã egenorũ, quos in solo iudicio miserari non est fas, nã miseratio debetur infelicibus. quisquis autem sponte malè facit, nõ infelix sed iniquus est. cæterũ iniquis pœna proponitur, sicut iustis honor & præmium. Itaque nemini misero propter suam inopiam pœna remittatur: quandoquidem non miserationem (abũt) sed iram meretur. Et qui ad iudicãdum accedit, debet more boni numularij naturas negotiorum discernere, ne turbatis signis confundantur proba cum improbis. Poteram & alia multa de falsis te-

ſtibus déq; iudicibus dicere:ſed ne nimis prolixus ſiam tranſibo ad præceptum decalogi vltimũ,quod compendiarium ſicut cætera oraculum continet:Non concupiſces videlicet.

PHILONIS IVDAEI,
De creatione Principis.

QVIBVSDAM placet ſortito creari Principes,nullo ſanè ſubditorũ cõmodo. ſors enim ad felicitatẽ non ad virtutẽ attiner. itaq; ſæpe accidit vt ad principatum ſors eucheret,quos vir bonus nõ ferret in ſubditorũ numero.nam & minores principes.qui ab aliis vocãtur domini,nõ omnes vernas emptitiósve aſſumunt in famulitiũ,ſed ſolos morigeros obſequẽtésq;:cæteros refractarios & incorrigibiles gregatim interdum haſtæ auctionĩq; ſubiiciũt,vt indignos qui vel ſeruiãt in boni viri familia. Quanto minus decet dñium principatúmq; integrarũ ciuitatũ gentiúmq; ſorti cõmittere,lubricæ rei pendenti à fortuna inſtabili.certè in ægrotis curandis ſortiũ nemo meminit.nec enim ſorte capiũtur medici,ſed peritiſsimus quiſq; eligitur.item cũ de proſperitate ſalutéq; nauigãtium agitur,nõ ſorte decernitur quis gubernaturus puppim aſcẽdat,ne fortè aliquis imperitus vel in trãquilli tate ac ſerenitate aſciſcat naufragium,ſed quæritur aliquis qui artẽ gubernãdi à iuuẽtute didiſcerit:hoc eſt qui ſæpe nauigauit perluſtrauitq; aut omnia aut plurima maria,q bene nouit emporia,portus,ſtationes,receptacula,quæ vel in continente ſunt vel in inſulis,qui in mari quoq; callet inuenire ſemitas ex obſeruatione ſiderũ,peritus ſtellarũ,& ſuos curſus ad illarũ motꝰ dirigẽs,ita vt per inuia viã expediat,& nouo more maria terreſtri animãti aperiat,reddátq; traiectu facilia & poſtea ciuitates magnas populoſas,plenas habitatoribꝰ,earũq; adminiſtrationẽ,& curã rerũ priuatarũ ac publicarũ,ſacrarũ ac profanarũ quam meritò quis artẽ artiũ & ſcientiã ſciẽtiarũ dixerit, committemus incertæ rei fortuitæq;,reiecto veritatis examine?eſt autẽ veritatis examẽ,rationabilis probatio.His igitur cõſideratis Moſes ſapiẽtiſsimus nuſquam meminit principatus quęſiti ſortibus,maluitq; ſuffragiis electos introducere.Sic igitur prę

cipit

cipit:Præficies tibiipſi principẽ non alienigenã,ſed vnũ ex tuis fratribus,nimirũ ſignificãs electionẽ debere fieri voluntariam ex ſuffragiis cõſenſuq; totius populi,præcedẽte vt oportet examine.huiuſmodi porrò comitia vt rata fiant,requirũt etiã Dei calculum,ceu ſignaculũ,ſicut & cętera publica negotia:quãdo, quidẽ huius volũtate homo in vniuerſa rerũ natura pręeminet, ſicut facies in corpore.Cur autẽ principatus non detur extero duæ cauſæ aſsignãtur:altera,ne ſibi magnã vim auri,argẽti,pecorúmq; colligat ſpoliatis iniuſtè ſubditis:altera, ne ꝓprer ſua priuata cõmoda gentẽ traducat in regionẽ aliã,& ſubinde aliò atq; aliò migrare iubeat,oſtẽtata vana ſpe agri vberioris, & omiſſa certa poſſeſsione priſtina.meritò enim legislator in defectu principis habuit rationẽ cognationis & cõmunis originis & familiaritatis intimæ.ea eſt conſenſus in inſtitutis ac legibꝰ & vnius Dei religio,qui ſibi optauit peculiarẽ populũ. ſub tali principe nihil timẽdũ eſt eorũ quæ modò diximus,ſed ſperãda omnia cõtraria.tãtum enim abeſt vt cogat colonos demigrare aliò,vt potius ſi qui antè diſperſi fuere colligat,eisq; ius poſtliminij cõcedat,& adeò nõ auferet alienas pecunias,vt potius de ſuis largiatur in vſus publicos.Cæterũ mox poſt acceptã poteſtatẽ iubetur Deuteronomiũ,hoc eſt legũ cõpendiũ deſcribere manu propria,quo magis ea pręcepta inhæreãt animo.nã legẽtibus elabũtur ſentẽtię,q; lectio moras nõ patitur,qui autẽ ſcribit per otiũ,imprimit & infigit menti ſingula fideliter, non in trãſcurſu animaduerſa,ſed cũctanter,nõ prius cogitatione trãſeunte ad ſequẽtia,quã bene pẽſitatis quæ præceſſerãt. Abſoluto autẽ hoc ſcripto,relegẽdum eſt quotidie,vt aſsiduitate cõfirmetur memoria,& ipſa præcepta eò magis adlubeſcãt perlaſſuetudinẽ,vtilitate honeſtatéq; ſua cõmẽdabilia, & animo inſerẽtia ſacrũ ſui deſideriũ.nã longa conſuetudo ſyncerũ amorẽ gignit nõ ſolũ erga homines,ſed & erga dignas cognitu literas. id ita fiet,ſi princeps euoluet à ſe,nõ ab aliis ſcriptos cõmẽtarios. nã libẽtius quodãmodo agnoſcet propria,ſic ſecũ cogitãs, Ego tantus princeps ſcripſi hęc,nullius vſus opera,cùm tot ſubditos habeam.fortaſſe vt librum explerem literis velut ſcribæ mercenarij,aut oculorum acumen exercerem & celeritatem manũ ſicut notarij.nequaquam, ſed vt inter tranſcribendum in animam imprimerem,& mẽti diuinos characteres inſcriberẽ nũqſam eluibiles.Ergo cùm alij reges ſceptro vtantur pro geſtamine, mihi.pro ſceptro erit hoc legũ compẽdium:hoc inſigni

gloriabor,hoc me inuictū reddet & inculpabilem, summíq; regis imitatorē.his sacris legib⁹ semper subnixus assequar duas res eximias:primū æqualitatem,qua nihil prestantius.nam arrogantia superbiá ;; pusillanimitatis est,in futurum nō prospicientis.at æqualitas conciliat subditorū beneuolentiā,securitatem principi bene merito rependentiū,sicut inequalitas periculis semper est obnoxia. Hæc igitur effugiā si aduersatus fuero in æqualitatē causam dissidiorū & caliginis secutúsq; vitā exigam æqualitatem colens autorē tranquillitatis ac luminis. Alterum verò assequar,vt in neutrā partem deflectā velut in equilibrio,recta regiáq; via mandatorū diuinorū incedēs firmis passibus,nec vsquam offensantibus.Talem enim viam Moses solet appellare regiā, qua inter defectū & nimietatē tramitem tenet medium:quoniā in ternione quod mediū est principatū habet, vtrinq; contigua coaptās vinculo insolubili, latera sibi tanquā regi stipātia.Tali autem principi legitimo,ius æquabile honoranti,incorruptè iudicanti,semper meditanti iustitiā,longæuū principatū propheta proponit vice præmij:non quòd annosam ætatem polliceatur rectè administrantibus rempublicā, sed vt nos doceat,legitimū principem victurū etiam post obitum,relicta post se immortali virtutis rerúmq; à se gestarū memoria. Est autē id quoq; potestatis summæ officiū, eligere aliquot administrationis reddendiq; iuris socios.Vnus enim non sufficit, quantūvis alacris fortisq; corpore simul atq; animo,in tāta mole negotiorum ac multitudine, quotidie aliis affluētibus super alia:proinde assumendi sunt optimates selecti,spectatæ prudentię,fortitudinis,iustitię pietatisq; incorrupti,& ante omnia infensi superbiæ,nā huiusmodi viri maximè idonei sunt ad subleuandū ope sua bonū honestūq; principē.Præterea cū aliquando res magnæ,aliquando minores tractandæ sint,ne in exiguis cōterat operā princeps,sub præfectis eas delegabit,maiores verò ipse examinabit diligētissimè.maiora dico negotia,nō vt quidam existimāt,cōtrouersias quæ inter claros,diuites, potētésq; incidunt.sed quoties priuati,egeni,obscuri, premūtur à potentioribus,cū nulla præsidij spes est nisi in iudice.Quæ dico patēt exemplis sacræ scripturæ,à quibus nō decet discedere. Fuit em aliquādo tempus cum solus Moses præsidebat iudiciis,occupatus & laborans à mane vsque vesperam.tum socer eius superueniens,& animaduertens quanta mole premeretur cōfluente ad ipsius tribunal multitudine,optimè consuluit vt vicarios eligeret

ret qui minora tractent negotia,ipse verò maiora curet, interquiescens nonnihil.id consiliū adeò placuit, vt mox probatissimus quisq; allectus sit in ordinem iudicū, reseruatis prophetæ grauioribus controuersiis. Relatū est etiam hoc in sacra volumina,vt haberent quod imitentur posterorū principes: primū ne aspernentur consiliarios,quasi possint ipsi dispicere omnia, cùm ne Moses quidē aspernatus sit amicus Dei sapientissimus. deinde vt sibi vicarios secundæ tertiæq; notæ substituāt, ne solicitudinem impendendo rebus vilioribus, negligant maioris momenti negotia.Impossibile est enim vnum hominem obire omnia munia.ad hoc exemplū adiungemus & alterū, cōfirmaturum quæ diximus. Diximus autē magnas causas esse personarum humiliorū,vt sunt viduæ,pupilli,aduenæ. his debet suū ius summus princeps reddere, qui potestatē habet nemini obnoxiā,quandoquidē autori Mosi credimus, ne Deū quidem rerum omniū regem grauatim causas taliū cognoscere. sic enim vates laudat eius virtutes,dicēs:Deus magnus fortísq;,qui nullius personā respicit, qui sine corruptelis iudicat.móxq; addit quos iudicet, nō satrapas tyrānósq; terra & mari latè imperitantes,sed aduenā,pupillū,viduā. primū illum,quia cognatos, quos solos aduocatos habere potuerat, inimicos sibi infensissimos reddidit.postquā se ad veritatem & vnius numinis cultum transtulit à figmentorū deliriis,quæ parētes,aui,proaui, maiorésq; ipsius pluriū deorū veneratores sequuti fuerant. secudum verò,quia patris & matris naturali ac necessaria tutela destituitur.tertiam item,eo quod maritū amisit,qui ad ipsius defensionem in parentum vicem successerat.vxori enim maritus tutor est,sicut parentes virgini.& alioqui tota Iudæorū natio est pupillo similis,si cōferatur cū cæteris.nam illæ quoties in calamitates incidunt,adiuuātur mutuis cōmerciis: huic autem nemo fert opem,propter mores ritúsq; diuersos ab aliis,concedentes ad virtutis fastigiū,rem pulcherrimā sed eādem difficillimā, ac proinde à vulgo voluptati posthabitā.Cæterū Moses pollicetur huic orbitati desolationiq; nunquā defore prouidentiam cælestis numinis,tāquam peculiari sibi prouiniæ, totiúsq; humani generis ceu sacratis primitiis.in causa est inclita iustitia virtúsq; primorū autorum huius gentis,vnde quasi ab immortalibus plātis perpetui fructus germināt & proueniūt salubres etiā posteris vtilissimiq; ad omnia, atq; insuper peccatis eorū afferētes remedium,modò non sint prorsus insanabilia. Nemo

tamen summã felicitatis in generis nobilitate collocãs honestas actiones negligat,reputans grauiori animaduersioni fieri obnoxiũ,quisquis ex optimisprognatus maiores suos vitiis dedecorat,discedẽs à virtutis exẽplis domesticis: quorũ reliquiis omnibus deletis ex animo,nõ potest meritã reprehensionẽ effugere. Est & aliud interdictũ iustissimũ,quo cauetur ne reipublicæ princeps dolosè versetur inter suos subditos. nã fallaces mores ad seruile nõ liberale ingeniũ pertinẽr, dũ rebus simulatio prætexitur.at princeps ad hũc modũ tractare suos nõ debet,qui parentis locũ inter eos obtinet, ac vicissim tanquã à germanis filiis reuerentiã postulãt.Sũt enim principes(vt verũ fatear)publici parentes ciuitatũ & gentiũ,quotquot boni sunt, nec cedũt pietati naturaliũ. Contrà qui in subditorũ detrimentũ abutuntur potentia,nequaquã principes sed hostes appellandi sunt, cũ agãt hostilia, Sic & qui per dolum inferũt iniuriã,peiores sunt apertis hostibus:siquidẽ hi propulsantur facilè,detecto infenso animo.at illos sua malitia deprehẽdi non sinit,tanquã in theatro personatos sub alieno habitu,tegẽtésq; verã faciem. Est autem quędã principatus species in quoris vitæ genere,sola distãs magnitudine.quod enim est in ciuitate rex, hoc in vico magister.in domo dominus,inter ęgrotos medicus,imperator inter milites,pfectus classis inter nauales socios,inter vectores nauclerus, inter nautas gubernator. hi omnes & prodesse possunt & obesse,debent tamen id velle quod est melius.prẽstat autem iuuare quoscunq; possis pro viribus. nam præceptũ vulgo tritũ Deum sequere,nõ aliud significat:quandoquidem ille quoq; cũ vtrũq; possit,maulit bene facere,vt liquet ex mundi creatione atq; regimine.non entibus enim dedit essentiã, confusa digessit in ordinẽ,nouas qualitates rebus indidit,similia fecit è dissimilibus,è diuersis eadẽ, ex insociabilibus & dissitis cohærẽtia sociabiliáq;,ex inæqualibus æqualia,ex obscuris illustria.semper enim cura est ipsi & beneficis eius potẽtiis, vt quicquid delinquit deterior essentia, tranformetur in melius. huiusmodi exempla imitari decet bonos principes,si modo cupiunt reddi Deo similes.Quoniam autẽ plurima fallũt mentẽ hominis,vtpotè implicitam tot sensibus, per vanas opiniones facilè decipientibus.imò insepultã mortali corpori ceu cuidam tumulo, non pudeat iudicem nescire quod nescit. alioqui fiet seipso deterior,veritatem exterminans ex anima,& insuper multis modis lædet eos quibus ius dicit,cæcas sententias proferens, cùm quid

quid iustum sit non videat. quoties igitur non satis causas perspiciet propter perplexitatẽ earũ & caliginẽ, recuset officiũ iudicis,& litigatores ad accuratius tribunal ableget. id verò non aliud fuerit quã sacerdotũ atq; põtificis. nam legitimi cultores Dei mẽte pollent plurimũ,qui ne leuia quidẽ errata negligunt propter excellentiã summi regis in cuius versantur obsequiis. quapropter præcipitur omnibus sacrificis vt sobrij sacra faciãt, ne subrepẽs delirationis potio hebetet oculos animæ.Et fortasis quoniã verus sacerdos simul etiam vates est, non tam generis quàm virtutis beneficior cõsecutus sacerdotiũ veri numinis. ideo nihil igorat:quippe qui habet in seipso solem intelligibilem,& lucem omni vmbra carentem,vt facilè percipiat ea quę sensum effugiunt,& sola ratione cõprehẽduntur.Item qui mensuras tractãt ac pondera,negotiatores,caupones,institorésq;,& quotquot victui necessaria venditãt seu arida seu liquida subiã ciũtur quidem ædilibus,debent tamen sibiipsis esse pro magistratibus si sapiũt,& nõ præ metu quod iustum est facere,sed ex libera animi sui sentẽtia.vltroneũ enim efficium vbiq; coacto præferendũ est.ideo præcipitur cauponibus,negotiatoribus,& cæteris huiusmodi vitæ institutum sequẽtibus, vt iusta põdera mensurásq; habeant,nullis tegnis insidiantes emptoribus, sed ingenué absq; omni fuco dicentes facientésq; singula,sic cogitantes,q; iniqua lucra sint damnosissima,& ediuersò diuitię cũ iustitia cõiunctæ nunquã intercidãt.Et quoniã operæ præmiũ mercedes proponuntur opificibus,quod genus hominũ ex inopibus constat non ex diuitibus,lex iubet vt absq; procrastinatione representetur eis quod debetur.Iniquũ enim fuerit diuites frui pauperibus,& cũ ipsi laurè viuant, differre solamen eorum inopiæ.Hæc nónne rudimenta sunt manifestaria, quibus præcauetur ne peccetur grauius.nam qui ne mercedem quidẽ sinit differri vltra præfinitum terminũ,hoc est vltra vesperam, quando emeritam stipem referre domum debet opifex, nónne multò magis interdicet rapinis,furtis,decoctionibúsq;,&id genus aliis,fingẽs formánsq; animos ad probatas omnibus virtutis species: illud quoq; rectè interdicitur,ne quis impetat alterum cõuitio,præsertim surdũ,qui ne sentiẽs quidem iniuriam, par pari referre non potest.est enim iniquissima conflictatio, vbi altera parte agente,altera tantùm patitur. quisquis autem muto surdóque facit conuitium,similis est facienti cæcis offendiculum,& obiicienti præ pedibus:quod cùm illi transcendere

neſciunt,& aberrant à via,impingẽdo crura oblædunt.Hos & eorum ſimiles lex meritò minis cęleſtibus intentatis territat, quandoquidẽ ſolus Deus protegit nõ valentes ſibi ipſis ſuccurrere,videtúrq; illa tantũ nõ his verbis increpare iniurios:ò vacua cerebro capita,creditis vos latere poſſe dum illuditis miſeris,& calamitates eorũ deridetis,maledicẽdo ſurdis auribꝰ, & cæcos inducẽdo in lubricũ?certè Deum inſpectorẽ ſi eculatorémq; rerũ omniũ non latebitveſtra inſultatio petulãs,cùm & ipſi circũferatis corpora ſimilibus malis expoſita, & ſenſus vitiabiles, leuiq; momẽto hebetari faciles,& ĩterdũ poſt acceptum detrimentũ inſanabiles.itáne immemores veſtræ cõditionis putatis vos exẽptos ab humanis neceſsitatibus naturalibus & ab incertis inexpectatisq; fortunæ inſidiatricis caſibꝰ? quæ ſæpe repẽtino percellit vulnere,& in media vitæ tráquillitate tantũ nõ in portu nauigãtibus infert naufragiũ.quid opus eſt vos inſultare alienis miſeriis,quaſi nõ iuſtitia diuino tribunali aſsideat,quã reuereri debueratis,inſopitis oculis luſtrantẽ omnia vel in penitiſsimis receſsibus, haud ſecus ac in luce clariſsima.talium crudelitas,opinor,nõ abſtineret nec à mortuis iniuriã,iugulatura hos quoq;,iuxta vulgare prouerb. quãdoquidẽ partibus quodãmodo præmortuis nõverẽtur illudere:oculi eñ dum nõ videt ſunt mortui,ſicut aures dũ nõ audiunt.itaq; ſi poſt cladẽ mẽbrorũ ſuorũ etiam totus homo tolleretur è medio,ne tum quidẽ ad miſerationẽ moueretur iſtorum immanitas:adeó alieni ſunt ab omnibus humanitatis affectibus,quos etiã infenſiſsimis hoſtibus nõnunquã exhibemꝰ poſt obitũ.Verũ de his hactenus.Deinceps autẽ contexuntur aliã præcepta ſimilia,de nõ miſcẽdis coitu iumẽtis diuerſi generis,de nõ faciẽda ſemẽte inter vineas ob reportandũ fructũ duplicẽ,de nõ induẽda veſte improbo artificio cõtexta è duabus diuerſis materiis.quorum primũ opponitur adulteris,quo magis intelligatur nõ eſſe inſidiandũ alienis thalamis, nec vitiandos mores mulierũ,nec corrũpendã ſpẽ poſteritatis procreãdæ legitimẽ.qui eñ bruta ſaliri nõ vult à diuerſæ ſpeciei admiſſariis,quãto magis mœchos è ſua ciuitate reiiciet? Huc pertinet etiã quod de iuſtitia diſſeruimus,quandoquidẽ nihil vetat eadẽ alibi repetere,modò cõueniãt.Eſt igitur iuſtũ ea cõiũgere,quę ſocietatis ſunt capacia.ſunt autẽ ad ſocietatẽ nata quæcũq; cadunt ſub eandẽ ſpeciẽ:ſicut diuerſorũ generũ nulla eſt cõſociatio,quæ ſi quis miſcet coĩtu nefario,ius naturæ quã tum

tum eſt in ſe,tollit è medio.Deinde ſacra lex hic quoq; rationẽ habet iuſtitiæ,adeò vt ne arationem quidem fieri permittat iumentis imparibus robore,vetans ſub idẽ iugum agi iuuẽcum & aſinũ,ne fortè dum contendit cũ robuſtiore infirmior,laſſus ſuccumbat operi & in labore deficiat.& tamẽ taurus qui eſt validior,cẽſetur inter pura animalia ſicut inter impura aſinꝰ infirmior:nihilominus vel deterioribus in ſpeciẽ, nõ inuidetur ius ſuum,vt diſcãt(opinor)iudices inter iudicandũ obſcuro loco natos nõ contemnere,quãdo nõ generis examen agitur,ſed virtutis aut vitij. Huic mãdato ſimile eſt illud vltimum,de nõ texẽda vna tela è duabus materiis,lana linóq;.hæc enim nõ ſolùm propter diuerſas ſpecies malè cõueniũt.verũ etiã quia nõ eſt par eorũ firmitas,vt ſic in vſum recepta facilius rũpantur cùm contexta fuerãt.his duobus præceptis mediũ eſt interpoſitum de nõ facienda ſemente in vinea.primũ ne hoc modo confundantur diuerſa genera,ſegetes enim & arbuſta nihil habẽt ſimile.ideo natura quoq; non eoſdẽ vtriſq; præfixit terminos prouẽtus annui:ſed meſsibus ver,æſtatis autẽ extremũ cõportandis arboreis fructibus.itaq; fit vt eodẽ tẽpore illæ flaueſcãt quæ prius viruerãt,arbores verò germinẽt ſqualore depoſito. per hyemẽ enim arboribꝰ fronde nudatis virent ſegetes, vere autẽ redeũnte areſcũt,quãdo germinãt mites ſilueſtréſq; arbores atq; ita ferè circa eundẽ terminũ cereales fructus matureſcũt,& arborei ſe exerũt.meritò igitur tam diſtãtes res natura, germinatione,maturitatéq; legiſlator cõiũgi vetuit,vt omnia diſponeret ordine.nam ordo affert ornatũ,quẽ admit cõfuſio. Alia verò huiꝰ legis cauſa eſt,ne altera ſpecies lędat ab altera, dum ſibi inuicẽ alimẽta ſubtrahũt,& humor in multas ſtirpes abſumptus languidiores eas facit præinopia,aut in totũ ſteriles,aut fructũ degenerẽ.Eſt & tertia ratio,ne bonꝰ ager prematur onere grauiſsimo,vexatus vel ſerẽtiũ plantãtiũmq; operis in orbẽ redeũtibus,vel duplicata ferocitate fructuũ.Satis enim eſt ſi dñs è ſuo prædio tributũ vnũ exigat annuũ,ſicut rex è ſua ditione.qui verò plura tributa conatur imponere ſubditis, nõ facit officiũ boni principis,ſed auari & pugnãtis cũ naturæ legibus:quapropter quicũq; colonus nimis ad rem attẽtus inter arbuſta ſeminat,poteſt obiurgãri his verbis legiſlatoris: Cur ſæuiores regibꝰ ciuitates regionésq; debellãtibus?Illi proſpiciẽtes futuro tẽpori ſuis parcũt,puncialibus cõtenti vno tributo annuo,ne ſubiectos redigãt cito ad extremã inopiã. Vos

autẽ cùm ex eodẽ fundo colligatis ex vere hordeũ atq; triticũ in æstate fructus arboreos, duplici eum tributo grauatũ opprimitis, fieri nõ potest quin exhaustus deficiat, quẽadmodũ athleta cui respirare nõ datur ac vires colligere vt certamẽ redintegret. videmini prorsus obliti vtilitatis publicæ, alioqui si meminissetis præcepti prodíti de anno septimo, quo iussi agros vt sacratos interquiescere, immunes ab operib⁹ rusticis, in gratiã laborum exantlatorũ per cõtinuum sexẽnium, & annuorũ prouentuũ iuxta præscriptos à natura terminos temporũ: nihil cõtra receptum morẽ tentaretis ob auaritiam, nouas culturas cõminiscẽdo, faciẽdo sementẽ inter arbusta & vineas: vt gemino reditu iniquo⁹ vtroq; quotãnis augeretis rem domesticam, auarè colligẽtes pecuniã istis vestris vastis cupiditatibus, certè nõ est eiusdẽ hominis, cessationẽ immunitatémq; septimo quoq; anno suis prædiis cõcedere, vt quies hæc ea reficiat, & duplicibus eadẽ grauare premeréq; oneribus. proinde necesse habui execrari vt impuros huiusmodi reditus, siue autũni fructus sint siue fruges æstiuæ: quãdoquidẽ hoc pacto vim genitalẽ terræ velut obtorto collo cognitis seruire vestræ auaritiæ, & diuinæ beneficẽtiæ illuditis, nullũ modũ finémve imponẽtes luxui. Ergo non cõplectemur talia monita, quę procul homines arcẽt ab auaritia, retũdẽdo eam acriter? nã si priuatus ciuis discat iniqua lucra è suis arbustis cõtemnere, idem ad principatũ euectus viros æquè ac mulieres tractabit more solito, nec tributa exigẽs duplicia, nec vectigalibus ciues opprimẽs. cõsuetudo eñ inolita ingeniũ eius mite lenéq; faciet, & tanquã pædagogus formabit in melius: hoc est melioremorẽ notã iustitiæ in animũ illius imprimet. Hæc sunt quæ præcipit lex singulis ciuibus, sunt & alia quæ gẽti vniuersæ imperat, cõmonens quomodo se gerere debeat nõ solùm erga socios amicósq;, verũetiã erga eos qui desciuerũt à fœderibus. Si receperint se intra munitiones violato fœdere, iuuẽtus vestra expeditionẽ suscipiat armis instructa & apparatu cæteroobsessísq; hostibus oppugnationẽ differat, ne quid per iracũdiã aggrediatur temere. oportet enim ante omnia per feciales inuitari eos ad renouãda fœdera, simúlq; ostẽtari copias gerendo bello idoneas. tũ si pœnitẽtia defectionis admiserint pacẽ quibuscunq; cõditionibus, recipiantur libẽter in amicitiam. pax enim quãtumvis iniqua, bello præferenda est. ꝙ si obstinati perstiterint in eadem insolẽtia, nostri quoq; forti animo rem gerãt, inuictæ iustitiæ freti auxiliis, admoueántq;

machin

machinas muris hostilibus, & demoliri partẽ eorũ, irrumpant strenuè conferto agmine, telis feriẽdo eminus & gladiis cominus cædendo ad satietatem, inferẽdóq; cladẽ quã accepturi fuerant, donec stratis internecione hostibus, victores auro argentóq; potiantur & præda cætera. tum verò vrbẽ quoq; deleãt incendio. ne denuo belli sedes fiat nouis hostibus, & vt exemplo eius terreãtur finitimi, quãdo hominũ ingenium ex alienis calamitatibus solet discere modestiã, à virginibus autẽ & mulieribus abstineatur iniuria, quãdoquidẽ ab his nihil est periculi, quas immunes à militia natura esse voluit. Vnde liquet Iudæorum gentem sociam & amicã esse omnibus pacem amantibus: nõ cõtemnãdam tamen, vt cui satis animorum sit ad repellandam iniuriã, si quis vltro velit lacessere. discernit autẽ in bello, qui se infestẽt, qui nõ. nam cædibus sæuire in immeritos aut leuiter noxios, immanis est ferociæ, & iisdem cladibus mulieres cum viris inuoluere, quarũ vita pacata intra priuatos parietes se continet. Tantus porrò amor iustitię ex institutis domesticis cõcipitur, vt ne agros quidem hostiles vastare liceat, & arbusta cędere ad fructuum interitũ. Videtur enim lex dicere: Heus tu, cur inanimis stirpibus infensus es, mitibus & mites fructus ferentibus? num aliquã significationem odij præ se ferunt arbores, vt aut læsus, aut ne lędaris veritus, eas eradices? mò prosunt victoribus præbẽdo rerũ copiã, vel victui necessariarũ vel deliciis. non à solis enim tributa exigũtur hominibus, sed vtiliora etiã quotannis ab arboribus, sine quibus non datur viuere. siluestrem autẽ & sterilem materiã licet cuiuis cædere ad valum & munitiones, aut si op⁹ fuerit, ad parãdas scalas turrésq; ligneas. ad ista enim & similia vsus earũ est præcipuus. Hęc sunt quę ad iustitiã attinent, quã nullus poëta, nullus scriptor satis laudauerit: tanta est eius excellentia. nam vt reliqua eius bona sileãtur, vnum hoc omni laude maius est, quod ipsa omnes creaturas cõciliat. Est enim æqualitas, vt naturæ scrutatores asserunt, mater iustitiæ. est autẽ æqualitas lumẽ clarissimũ, sol (vt ita dicã) factiuus: sicut e diuersõ inæqualitas, tũ in defectu, tum in nimietate, fons & origo caliginis. At æqualitas omnia vel in cælo vel in terra bene disposuit iure humano diuinóq; immobili. Quis enim nescit, solẽ dimetiri æquabiliter dierũ noctiúmq; vices & spatia certis proportionibus? siquidẽ quotãnis recurrentia quæ ex re vocantur æquinoctia, vernum autumnaléque natura tam manifestè signauit, vt vel indoctissimi sentiant, quantitate dies

pares

pares fieri noctibus. Quid lunæ cursus recursusq;, à cõiũctione vsq; plenilunium, & inde rursus vsq; coitũ & interluniũ, nõnne paribus dimetiũtur spatiis? nã siue crescat, siue decrescat, vtrũq; fit numeris dierũ æqualibus, & augmẽtis detrimentisq; paribus, adeò in cælo quoq; purissimo eximius honor habetur æqualitati, sicut & in vicino eius aëre. Cùm enim quadrifariam annus sit diuisus in horas quas vocãt, aër mutari solet naturaliter his vicissitudinibus, ineffabilem ostendens in hac ipsa permutatione ordinẽ. nam in totidẽ menses hyems, ver, æstas, autumnus distribuitur, trinos videlicet, atq; ita expletur annus solidus: quem ideo Græci ἐνιαυτὸν nominant, quia in se recurrit sua per vestigia, in se coplectens omnia, quod aliàs fieri nõ poterat, nisi adiuuaretur horarũ dictis vicibus. Eadem æqualitas à cælestibus extẽdit se ad terrestria, pro suo vigore natiuo, cùm sit ætherea natura prędita, & illic ex propinquo cũcta disponẽs sublimia, & deorsum more solis mittens secũdos radios. Quicquid enim apud nos peccat, est inęqualitas: quicquid nõ decedit ab officio, æqualitatis opus est: quã in rerũ vniuersitate propriè mundum dicere licet: in ciuitatibus optimã & maximè legitimam reipub. speciem democratiam, siue popularem administrationem: in corporibus sanitatẽ, virtutem in animis. nã ediuersò inæqualitas morborũ ac vitiorum causa est. Aetas quantumvis longa me deficeret, si vellem percensere omnes laudes æqualitatis, & ex ea natæ iustitiæ: ideo satius iudico iam dictis contentum esse, & ad excitandam studiosorũ memoriam, reliquas illarum imagines consecrare in ipsorum animis.

PHILONIS IVDAEI, De Fortitudine.

DE Iustitia & his quæ ei coniuncta sunt locutus quantum visum est esse cõmodum, transeo deinceps ad Fortitudinem, non illam vulgarem armis martiis sæuientẽ rabiem, sed aliam, quę sapientiam non iram in consilium adhibeat. quidã enim elati audacia, fretiq; robore corporis, in acie muniti armatura ferrea, post magnas strages hostiũ editas, clarã quidẽ, at non propriam laudem rei bene gestæ referunt, appellati glorioli victores plebeio iudicio: cũ sint immanes

manes beluæ, aucta per diuturnam meditationẽ genuina ferocia sitientes humanum sanguinẽ. alij verò domi manẽtes, corpore affecto morbis aut senecturis molestiis, sed meliore sui parte animo iuueniles ac validi, magnanimitate pleni atq; fiducia, ferrũ ne in somnis qdẽ tractare soliti, bonis consiliis sępe iuuerunt rem & priuatã & publicam in summo salutis discrimine, constanter sequendo vtilia vel amicis vel patriæ. hi sunt qui exercent se in vera fortitudine, meditatores sapiẽtiæ. penes alteros est solum nomen fortitudinis, imperitiæ morbo immedicabili obnoxios, quos aptius audaces quàm fortes dixeris: sicut adulterini numi referunt nõnihil verã principis effigiem, nec desunt & alia in vita toleratu difficilia confessione omniũ, paupertas, obscuritas, defectus integritatis sensuũ mẽbrorũq;, & morborum species multifariæ, quibus succumbũt pusillanimes, ita vt non possint se contrà erigere. Sed quicũq; generoso animo ad certamen sese expediunt, fortiter contemnũt minas istas & terricula, opponúntq; paupertati opulentiam, nõ illam cæcam, sed aliam perspicacem, quæ mundum suum recondere solet in animo. multi enim paupertati succubuerunt, tanquam ignaui athletæ propter infirmitatem animi. cęterùm vero iudicio nemo egenus videtur qui cõrentus est naturæ diuitiis nunquam deficientibus, primũ aëre quo indesinenter alitur, respirans noctu & interdiu, deinde largis fontibus amnibúsq; tãtorrentibus quàm perẽnibus sponte potũ copiosum subminiistrantibus: itẽ arboribus varios fructus ad cibũ quotannis porrigẽtibus. nã hi certè desunt nomini, sed passim omnibus pręsto est magna eorum abundantia. quòd si qui contemptis naturæ diuitiis sectantur istas quas vulgus falsò sic nominat, malunt sequi cæcum ducem quàm videntem, & infirmo baculo innixi vitare nõ possunt quin procidant. Dixi quas opes corpori suggerat natura munificẽtia: dicam & alias angustiores, quæ nõ omnibus cõtingũt, sed solis diuinis viris & verè venerabilibus. Eas opes sapientia porrigit per rationales, morales, naturales cõtemplationes atq; dogmata, ex quibus virtutes proueniũt, quæ luxum eiiciunt ex animo, & frugalitatis amorem excitant, ad quandã Dei similitudinẽ. nã & Deus nulla re indiget, sibiipse sufficiens. at malus vir requirit plurima semper quæ desunt appetẽs propter cupiditatẽ insatiabilem, quàm ipse quasi ignem fouẽs ad parua æquè atq; magna lucra cõtendit. cõtrà bonus paucis contẽtus, in naturæ mortalis immortalisq; situs collimitio, corpus quidem

quidem habet egestati obnoxium,animum verò diuitem,aspi
rãtẽ ad immortalitatẽ,atq; ita paupertati opulẽtia opponitur,
obscuritati verò gloria.laus enim cũ à virtute proficiscatur,ve-
lut à fonte perenni,nõ moratur vulgi suffragia,animorũ incon
stantiam aperientis incertis vocibus,quas nonnunquã largitio
nibus corruptum perfricta fronte venditat.itaq; horũ vilis est
existimatio.virtus enim nõ latè inter mortales diffunditur.de-
fectui verò sensuum in multis viuis præmoriẽtium,cùm aliud
remedium nõ inueniatur,obiicit se prudẽtia res præcellentissi
ma,illustrans mẽtis oculos,incõparabiliter acutiores quã istos
corporeos.nam hi superficiem cõtemplantur rerũ visibilium,
adiuti externo lumine, illa intimos etiam sinus penetrat,tota
quãta sunt corpora diligẽter considerãs,& insuper naturas in-
corporeas,quas sensus speculari nõ potest.nam ferè totã perspi
caciratẽ oculorũ intelligit, nõ indiga lucis ascititiæ cũ ipsa si-
dus quoddam sit,instar illorum cælestiũ,proinde morbi corpo
ris tãtisper dum anima sana permanet,nõ lædunt admodũ. est
autẽ animæ sanitas,bona cõstitutio potentiarũ eius, iritabilis,
concupitiuæ,rationalisq;,ita vt rationalis cæteris prępolleat,&
vtrãq; velut effrenes equos cohibeat.huius sanitatis proprium
nomẽ est sobrietas. Græcè σωφροσύνη, cõseruet prudentiam,
& eã nostri partẽ qua sapimus.Curat enim ne perturbationib⁹
tãquam fluctibus pulsata oppugnatãq; pessum eat, sustentans
eam attollénsq;,& quodãmodo animãs immortalémq; faciẽs.
hæc autem omnia quo pacto fieri operteat, multis in locis do-
cemus sacris legibus,ingenia docilia leniusadmonẽtibus,cõtu
maces verò grauius obiurgãtibus:vt contemnant res externas
ac corporis,& vnicũ scopum sibi proponãt, vitam cum virtute
agẽdam,cætera tantifaciant,quãtum cõducunt ad hoc propositum. Et nisi disseruissem in præcedentibus scriptis de singulis
quæ conferũt ad modestiã,prolixius nũc agerem,cõtexẽs & in
vnum contrahẽs prȩcepta passim super hac re prodita:sed quia
tunc dictum est quãtum licuit pro tempore,nõ libet eadem re-
petere.si quẽ nõ pigebit superiores libros legere,inueniet quic
quid dictũ est de modestia,posse accõmodari ad fortitudinem:
quoniam constantis,firmi generosiq; animi est,despicere cũcta
quæ fastus suspicit,sȳceræ vitæ corruptor.Tanta porrò conten-
tione lex studet exercere cõfirmaréq; animos ad fortitudinẽ.vt
& de vestimẽtis qualibus vtendũ sit præcipiat, diserte interdi-
cens ne vir sumat muliebria,ne vel vmbra aut vestigiũ effœmi
natio

nationis sexui masculo inurat aliquã maculam. semper enim
naturam sequẽdo obseruat quid deerat etiã in rebus minimis,
quæ infra curã legislatoris videri poterãt:cùm enim animad-
teret difformia esse virorũ mulierùmq; corpora, & vtrisq; sua
esse officia:alteris attributã curam rei domesticæ,alteris publi
cæ,& ab ipsa natura nõ ad eadẽ factos negotia, oporteréq; bo-
nam mentẽ sequi naturæ institutã,vtile iudicauit de his quoq;
rebus decernere,scilicet de victu amictúq; & huiusmodi cæte-
ris.voluit enim virũ etiã in his se vt virũ decet gerere, præser-
tim in vestitu:quem cum die noctúq; circumferat,talis esse de-
bet vt eum semper decori honestatisq; admoneat.sic & mulie-
rem ornans pro dignitate,vetat virilem vestem sumere, longè
submouẽs tum effœminatos viros,tum plus æquo viriles fœmi
nas.Nam si vnum aliquid mutaueris, ne cætera quidẽ pristinã
formã retinẽt,vt licet in ædificiis cernere.Præterea cùm res ho
minũ duobus spectẽtur tẽporibus,pacis belliq;,suas quodq;vir
tutes requirit.Verùm de aliis dictũ est aliubi, & rursum post-
hac dicetur,si opus fuerit,nũc non obiter disquirendum vide-
tur de fortitudine:cuius etiam in pace opera legislator lauda-
uit sæpenumero,prout opportunũ fuit,de quibus suo loco men
tionem fecimus.idq; aggrediemur dicere quãtum in bello va
leat,illud præmonẽdo:cùm habetur delectus militũ non opor-
tere vniuersam iuuentutẽ euocari,sed esse exceptionẽ ob cau-
sas immunitatis idoneas.Ante omnia nõ admittẽdos timidos
ob natiuam pusillanimitatem futuros sociis exẽplo ignauiæ,
Facilè enim serpit vitiorum cõtagio, prȩsertim in tumultibus
bellicis,ratione per contẽtionem turbata,nec satis valente di-
scernere quid tentare debeat.Tũc enim ignaui cautos se vocãt,
timidi consultos,segnes prouidos,prȩtexendo vitia turpissima
honestis vocabulis.Me igitur taliũ militia detrimẽto afficiat
rempub,& prosit partibus hostium, ignauos facilè trucidan-
tium,legislator sciens inertẽ turbã impedimento esse non ad-
iumento,prohibuit timidos:sicut & ducibus corpore inualidis
nemo imponit necessitatẽ militiæ,quos excusat infirmitas. nã
timiditas quo; morbus est,& quidem grauior quàm corporis.
alter enim non diu durat:hæc verò coalita ceu membra agna-
ta corpori,à tenera ætate perseuerat vsq; ad extremã senectutẽ,
ni Deus remedium attulerit.is enim potest omnia. nec tamen
omnes audaces iubẽtur dare nomina,etiamsi animo corporéq;
validi cupiãt cùm primis patriæ nauare operã:sed laudata ho-
rum

rum prompta volũtate,& alacritate approbata ſociis,examinat dux nequibus ſint obnoxij cauſis efficacibus ad diſtrahendos à propoſito eorum animos. Edicitur enim vt ſiquis ædificauit domum,necdum immigrauit in eam:ſiue plantauit nouellam vineam opera ſua,necdum aduenit tẽpus vindemiæ: ſiue ſpõſam habet virginẽ, necdum celebrauit nuptias:abſtineat à militia. humana ſanè remiſsio duab⁹ de cauſis:vna quoniã incerti ſunt caſus bellorũ, nequis ocioſus fruatur alienis laboribus. iniquũ enim viſum eſt nõ permitti è propriis fructũ percipere,& cùm alius ædes extruxiſſet,inhabitare has aliũ, & ex conſitis ab alio vitibus alium vindemiã facere:cúmq; alius procatus ſit, alium nuptam domũ ducere:atq; ita ſua ſpe fruſtrari qui aliquid commodi in vita expectauerit.altera verò cauſa,ne pręſentes corpore in exercitu,abſint animo.neceſſe eſt enim mentẽ illo tendere,quò deſiderio trahitur. nam quemadmodũ eſurientes ſitiéntésve ad conſpectũ cibum potúmve accurrũt vt auiditatem expleant. ad eundẽ modum quicũq; vxorem legitimã aut domũ aut prædiũ parauerũt ſua induſtria,ſperántq; ſe iamiam potituros corũ cõmodis,ægreferũt ſperatum fructũ intercipi ſibi: vt quamuis ver ſentur inter ſocios,meliore tamen ſui parte abſint animo.quo ſolo res fortiter aut ſecus geritur.hos igitur& ſimiles in delectu militũ prętereundos legislator noſter exiſtimat, & aſciſcẽdos alios integros ab omnib⁹ perturbationibus,vt expediti liberiq; ſine tergiuerſatione aggrediantur pericula.ſicut enim armatura ſolida nihil ꝓdeſt infirmo,aut mutilato corpori,quòd perferri nequeat:ſic anima infirma corpus quoq; malè afficit,& inhabile reddit ad præſens negotiũ.Eam ob rem non ſolùm tribunos cẽturionésq;,& cæteros ductores ordinum, verumetiam ſingulos milites inſpicit, examinans tum robur corporis tum mentis habitum: illud num vſquequaq; ſanum ſit & integrum,abſolutũ partibus omnibus membriſq; agile:hãc verò num audacia plena ſit ac fiducia,ſui cõpos & cõtemptrix terroris,ad hæc honoris cupida,& honeſtã mortẽ vitę ignominioſæ præferẽs.hæc enim vel ſingula proculdubio valent plurimũ: ſi verò in vnum conueniant, fortitudinem afferunt inexpugnabilem,adeò vt incruenta victoria potiri liceat:quòd exẽplo eui dentiſsimo docent ſacræ literæ. Arabũ gẽs eſt numeroſiſsima, quos Hebræi priſci Madianæos nominabãt. hi cùm odio proſequerẽtur Hebræos,vt deditos cultui ſummi numinis,& ab ipſo in tutelam receptos,omni conatu variiſq; artibus tentabãt eos

à vera

à vera pietate ad impias ſuperſtitiones ſeducere:quòd nõ ſperarent aliàs conſecuturos ſe de illis victoriã,cúmq; parũ eis ſuccederet quicquid dicerent aut facerẽt,præ deſperatione ruẽtes in pericula tali vſi ſunt ſtratagemate: accitis mulierũ formoſiſſimis,ſic eas alloquuti ſunt:Videtis immẽſam Hebræorũ multitudinem,eámq; munitã egregiè cõſenſu atq; cõcordia, vt aũt ſint vnanimes,facit cõmunis vnius Dei religio,à qua ceu fonte naſcitur indiſſolubilis amicitia.poteſt tamen homo voluptate decipi,præſertim venerea.Vos eſtis forma venuſtiſsima ornatæ,cui natiuæ inſunt illecebræ,& iuuẽtus procliuis eſt ad incõtinẽtiam,nec vos deterreant ſcortationis adulteriiq; nomina, quaſi allatura dedecus,cùm ediuerſò tanta proponatur vtilitas publica,quæ facilè præſentẽ turpitudinem vertet in immortalem gloriam,ſi hoc aſtu ſuccedente veſtris corporibus redemeritis de hoſte victoriam, animis certè incolumis conſtabit ſua pudicitia,quam in futurũ licebit vobis colere. ita hoc bellum conficietur cum peculiari laude mulierum,quod virorum virtute debellari non potuit. Fatemur enim noſtrum ſexum hoſtibus imparẽ, omni apparatu inſtructioribus. veſter ſine dubio dabitvictoriã,& rem bene geret abſq; periculo,nam ſine cruore,atq; adeò citra pulverem, ſolo aſpectu ſuperabitis aduerſarios,his auditis fœminæ quę caſtitatem ne per ſomniũ quidem cognouerant,& educationem honeſtã nunquam guſtauerant, libẽter conſenſerũt:omiſſòq; ficto caſtitatis ſtudio,quod paulìſ per ſimulauerant,ornant ſe pretioſis veſtibus monilibúsque ac muliebri mundo cætero,atq; ita cultu exquiſito natiuã augent pulchritudinem,& magna contẽtione ad captandam iuuentutem circũuentu facilem in apertum prodeunt. Vbi verò acceſſerunt propius,aſpectibus meretriciis & verborũ lenocinio, ſaltationibus etiam ac laſciuis geſtibus,iuuenum partem non cõtemnendã pelliciunt:pertractisq; in ſtupri ſocietatẽ animis nulla morum diſciplina conſtabilitis, ad profana quoq; ſacra eos induxerũt, & libationes nefarias manu factorũ numinum, abalienatos à religione veri Dei quẽ antea piè ſanctéq; coluerant.quc facto retuliſſent viris ſuis lætum expugnati hoſtis nũtium,ni propitius Deus caſum miſeratus repræſentaſſet amentiæ deploratæ ſupplitium. Erant autem vigintiquatuor milia contacta hoc crimine,ita vt ceu torrente abrepti caſtigatione ſeuera tollendi eſſent è medio, ad metu continendos reliquos in officio.proinde gentis princeps qui pietatem auribus ſuorũ

per precepta plurima inculcauerat,è singulis tribub' millenos delegit fortissimos,sanctitatis dolo malo violatæ vindices: vt eos qui sperarent pietatem astu muliebri penitus subuertere, ferirent vltore gladio,quãuis non plures quàm dixi deceperãt. is exercitus exiguus numero contra plurima hostiũ milia progressus in aciem,virtute ac rei militaris peritia superans,cùm singuli cohortis animos gererent,contemptim irruit facto cuneo,stratisque primoribus manipulis simul ac subsidiariis, ad primum clamorem sublatum cladem ingẽtem patrauit,& internecione deleuit hostiles copias.denique ne mulieribus quidem pepercit,quæ impio consilio virorum assenserant:solæ virgines seruatæ sunt ætatis innocentis miseratione.Hæc victoria fuit incruentissima,nemine desiderato è sociis, ac ne sauciato quidem,sed cunctis integris in castra reductis ex acie,atq; etiã valentioribus quàm exiuerant iuxta veram estimationẽ,quippe quos alacriores victoria reddiderat,conduplicatis eorum viribus.nec alia fuit causa huius felicitatis, quàm quòd fortiter pro pietate in certamen descenderãt,cuius propugnator & adiutor Deus esse solet,consilia bona suggerens, & robur addens corporibus.liquet enim opem diuinam affuisse,vel quia multò plures à paucis profligati sunt prostratiq;,vel quia nemine hostium superstite nemo sociorũ periit,integris & viribus & numero.Quapropter exhortans ad bene viuẽdum vates sic loquitur:Si iustitiæ cæterisq; virtutibus operam dederis, vitam pacatam viues:aut si bellum exoriatur, facilè hostes debellabis, Deo clam obeunte imperatoris munia,cui salus bonorum viro rum semper cordi est.Ergo siue pedestres equestrésq; copiæ cũ armis ingruant,siue minutiora loca in potestatem eorum veniant,siue apparatus belli fiat maximus,caue formides.etiamsi minus instructis sis apparatu,sociis,armis,locorum opportunitatibus,& commeatibus.illas enim opes, velut nauem onerariam refertam variis mercibus,sepe repentinus vẽtus submersit aut allisit. mediocres autem res & tenues, velut spicas iam per squalorẽ sitimq; languidulas, Deus rore pluuiaq; salutari demissa excitauit ac reparauit,& ad maturam fruger,i perduxit.Vnde satis apparet,quòd iustis piisq; prospicere nunquam desinat,nã quicunq; cumDeo fœdus habẽt & amicitiam,hi felicitatis tenent fastigium:sicut ediuersò longè miserrimi sunt, qui sentiunt illum parum propitium. Hactenus & de fortitudine dixisse in præsens sufficiat.

PHIL

PHILONIS IVDAEI,
De decalogo quod est iuris summarium.

VITAS sapientum,quos Moses autores nostri generis prodidit.& leges nõ scriptas, quas sacræ literæ cõtinent,in superioribus libris satis indicauimus:reliquũ est vt deinceps leges scriptas speciatim excutiam diligentius,ne penitiore quidẽ & allegorico earũ sensu præterito, propter mentes studiosas parãdæ sciẽtiæ,obscura non minus q̃ aperta inquirere solitas.Si quis igitur quærat,cur nõ in ciuitatibus,sed in vasta solitudine hæ leges perlatæ sunt,respondẽdũ: primùm,quia pleræq́ue ciuitates vix dici potest quàm refertæ sint vitiis,siue spectes impietatẽ erga numen cęleste nefariam, siue mutuas iniurias hominũ.nihil enim in his nõ depraua tur, vbi adulterinæ res pluris fiunt q̃ legitimæ,& veræ nõ tantum valent quantũ verisimiles,naturã suam tegẽtes mẽdacio,& falsis imaginibus illudentes vulgo credulo:vbi etiã fastus insidiosus exoritur adoratúrq; à vanis hominibus,stupẽtibus ad cõspectum coronarũ aurearũ & purpuræ sellarúmq; curuliũ, quibus impositas celsas potestates diis æquas officiosa turba assectarũ prosequitur,inuectas quadrigis mulorũ æquorũ'ue, interdum etiam lectica gestatas succolãtibus hominibus,& ipso corporis habitu animũ seruitute oppressum ostẽdentibus. Is fastus aliorum quoq; multorũ malorum est opifex,arrogãtiæ,cõremptus impietatis:vnde origo bellorũ externorũ & ciuilium, dũ terra mariq; turbatur,nõ publicis rebus nõ priuatis in quiete manẽtibus.& quid opus est de mutuis hominũ iniuriis dicere, cùm idem fastus etiã res diuinas paruipendat,quarũ honor putatur præcipuus?quis enim honor esse potest,vbi deest veritas,res honorata,licut & nomẽ eius:quãdoquidem illi cõtrarium mendacium suapte natura est vile ac aspernabile.Quàm autẽ cõtempta fit religio sciunt qui modò vtuntur oculis.nam pictores fictorésq; innumeris simulacris tẽpla fanáq; repleuerũt & circũdederũt,eáq; surda & inanima dignati sunt aris ac honoribus cæleſtibus,quod genus hominũ sacræ literę natis ex meretrice

adsimilant.sicut enim hi patres appellant omnes,à quibus mater adamata fuerat,cũ naturalem parentem nesciãt: ita populi oppidatim abalienati à veri Dei notitia,innumera sibi cõfecrauerũt falsi nominis numina.cũq; alius aliud coledũ accepisset, ex hac de summo bono dissentione cæteræ cõtentiones vniuersæ enatæ sunt.& hoc est cur extra ciuitates legẽ diuinã perferri placuit.huc accesit causa altera, q̃ ad sacras leges recipiẽdas animus purificatus requiritur,elutis maculis quæ hærẽt ex miscellaneæ turbæ in ciuitatibus degẽtis cõtagio. id verò non est possibile aliter quàm in secessu efficere,& lõgo tẽporis spatio, donec exolescãt & enanescãt veterũ erratorũ species ex animo: qui modus obseruatur etiã à peritis medicis.nec enim prius cibos ægrotis præbẽt q̃ morbi causis sublatis. nã illis manentibus alimenta fiunt inutilia,vt quæ vertũtur in humorũ noxiorũ materiam:nõ mirũ igitur ũ à pernitiosa ciuitatũ consuetudine in desertũ abductus est populus,vt animos purgaret ab iniquitatibus,móxq; mẽtis alimẽta caperet,videlicet leges præceptáq; diuina.Quin & tertia causa eius facti adfertur hęc:Quẽadmodum qui longinquã nauigationẽ suscipiunt, nõ inter soluendũ è portu vela parant & gubernacula,sed antequã nauem conscẽdant instructa habẽt quæcũq; ad propositũ suum sunt necessaria:ad eũdem modũ decebat vt accepturi agros & nouellas colonias,nõ vnà cum eis leges acciperẽt,sed iam ante præparata haberent instituta & vitæ regulas,ne rudes ac inexercitati admouerẽtur ad rempub.cùm satius sit iam ante recepto iure cõsociatos sua quẽq; obire negotia.Nec desunt qui & quartã causam afferant,nõ alienam àveritate quantũ ego iudico.Quoniã enim oportebat persuasum esse mẽtibus,leges has non esse cõmenta humana,sed oracula certa diuinitus ꝓdita, abducta est multitudo longẽ ab vrbibus in vastam solitudinẽ omniũ fructuum mitiũ sterilem,atq; etiam aqua carentẽ limpida:vt constituti in summa cibi potúsq; inopia,& salutis periculo, repẽtè inuenirent spõte oblatã rerum copiã.in panis vicẽ depluente mãna cælitus,accedẽtibúsq; in obsoniũ coturnicib⁹, aquis autẽ nũc edulcatis deposita salsugine,nunc è rupe largo fonte promanãtibus:ne posthac Nilum miratentur,aut Deum esse legũ nouarũ autorem ambigerent,sumpto bonitatis eius experimẽto manifestissimo in tam insperato egestatis remedio. Nã qui ope sua vitam eis prorogabat,idem præscribebat etiã bene viuendi formulas:alterũ præstans suggerẽdo cõmeatus quos nõ præp

præparauerant,alterũ verò ferẽdo leges profuturas corrigẽdis animis.Hæ causę possunt afferri verisimiles:verę Deo soli notæ sunt.ego cõtentus iã expositis,deinceps leges ipsas tractabo diligentius,præfatus primũ. leges has partim Deũ ipsum prodidisse vocis suæ oraculo absq; vllius interpretis ministerio, partim per Mosen prophetã, quem vnũ ex omnibus optimatibus maximè idoneum enuntiandis his sacris præceptis delegerat. Quas igitur ore suo cecinit,& leges sunt,& capita legũ particularium:quas autẽ vates promulgauit,omnes ad illa referũtur. De vtrisq; dicã quantũ potero,& primũ de summariis,in quibus illud mirandũ occurrit ante omnia,quòd absoluũtur denario numero inter omnes perfectissimo,cõplectente cũctas numerorũ differẽtias pariũ & impariũ.pariũ duorũ,imparium triũ, pariter impariũ quinq; : & rationes eorũ multiplicatiuas ac superpartientes superpartitásq; : item proportiones tum arithmeticas quæ tantundẽ numero superant quantũ superantur ab aliis, vt in 1. 11. 111. tũ geometricas, vbi sicut se habet secundus ad primũ,sic ad secundũ tertius,vt patet in 1. 11. 1111. & in duplis triplisq; ac sesqualteris supertertiisque & similibus. Nec deest harmonica proportio, iuxta quã medius inter extremos æquapportione vel superatur vel superat, vt apparet in secũdo quarto sextóq;. Quin & triangulorũ quadrangulorũ aliorúmq; multiangulorũ proprietates denarius numerus cõtinet: atq; insuper symphoniarum, eius quæ diatessaron vocatur proportionẽ habens supertertiã:& eius quæ diapẽte,quæ est sesqualtera, vt tria ad duo:sicut dupla quæ diapason dicitur,vt duo ad vnum. quadrupla verò disdiapason,vt octo ad duo.Quapropter impositores primi nominũ,viri sapientes,meritò videtur appellasse hãc Λεκάδα,quasi Λεχάδα,quòd capiat cõprehẽdátq; omnia numerorum genera;& rationũ proportionúmq; arithmeticarũ,ac insuper harmoniarũ symphoniarũq;.Hęc sunt quæ denarium faciunt admirabilem,qui cõplectitur naturã & indimẽsam & dimensionibus obnoxiã,indimensa ad solũ punctum pertinet.dimensiua tres habet species,lineã,superficiem,solidũ. Quod em duobus pũctis terminatur,est linea: superficies verò quod duas dimensiones habet,accedente ad lineã latitudine.Tres autẽ dimensiones solidũ corpus cõficiunt,quãdo & altitudo assumitur: nec habet natura quò procedat vlterius, quãdoquidẽ nõ plures tribus dimẽsiones produxit. Harũ rerum exẽpla videre licet in numeris,indimensi puncti vnũ,lineæ duo,superficiei tria solidi

quatuor,qui numeri cõpositi denarium cõficiunt, aliis quoque spectabilem pulchritudinibus. Nam per hunc numerus infinitus penè fit mensurabilis: quia cùm constet è quatuor terminis vno,duobus,tribus,quatuor, totidem termini gignunt centenarium è denariis.Nam x. x x. x x x. x l. centenarium faciunt. Sic è centuriis fit millenarius,è millenariis myrias.Vnitas autem,denarius,centenarius, millenarius quatuor sunt termini, è quibus denarius nascitur. In eo præter iam dictas numerorũ differentias apparent & aliæ: primò is quem metimur vnitatibus,vt I I I. V. V I I. deinde quadrangulus quartus,pariter pariter. deniq; cubicus octauus,pariter par pariter. Quin & ille perfectus senarius, exequatus sui partibus, ternario binario vnitatiq;. Quorsum autem attinet decadis virtutes innumeras percensere obiter,quæ per se ipsæ possunt exhibere amplum argumentum mathematicis? dilatis igitur aliis vnam etiam nõ intempestiuè memorabo docendi gratia. Quæ in rerum natura prædicamenta vocantur,decem sola esse aiunt studiosi philosophiæ.substantiam,qualitatem,quantitatem.ad aliquid, agere, pati,habitum,situm,& sine quibus nihil,locum tempúsq;.nihil est enim non horum particeps. Equidem substantiam habeo desumptam ab elementis singulis ex quibus mundus totus cõpactus est,terra,aqua,aëre igneq;, quæ ad mei contemperationem sufficiunt. particeps sum & qualitatis,quatenus homo, & quantitatis pro statura.ad aliquid quoque consideror, cùm mihi dexter aliquis siniſter'ue astitit. ago quippiam fricans tondénsq;,patior frictus tonsus'ue ab aliis.in habitu examinor indutus armatúsve:in situ sedens cubánsve.Sum vtique in loco & tempore, quandoquidem nihil ex omnibus prædictis absq; his ambobus potest subsistere, de his igitur satis dictũ sit. Superest vt attexamus decem illa præcepta siue leges.seuerius oracula, quæ pro totius gentis concione, ne mulieribus quidem ab hoc cœtu semotis rerũ pater,cecinit. Quæres.num ipse vocem mittens?absit vt in mentem nostram descendat hæc cogitatio. nec enim more hominum Deus habet opus ore, lingua & arteriis: sed opinor eum illo tempore sacrum quoddam edidisse miraculum,iussisséq; vocem inuisibilem prodire ex aëre,quovis instrumento absolutiorẽ sonantiorẽq;,non inanimem , nec tamẽ profectam ex corpore animato qualis est animaliũ,sed animã rationalem disertè sonoram : quæ pulsato aëre formatóque in flammæ speciem,spiritu quodã instar tubæ articulatè ab omnibus

bus exaudiretur vel propè vel longius distantibus. hominum enim voces in longum extentæ solent deficere,vt à procul stantibus percipi clarè nequeant,hebetat x paulatim medio spatio, vt profectæ ab instrumentis corruptibilibus. hanc autem nouam vocem & mirificam inspirabat Dei virtus vegetabátque: & diffundens eam per omnia,pulsabat alium quoque auditum præstantiorem quàm aurium,videlicet tãgens singulorum animos. sensus enim cùm sit tardior,nil mouetur,donec percellatur à motu aëris:at mens afflata numine,vltro procurrit præceptis eius obuiam.Hactenus de voce diuina.Quærat & illud aliquis non immeritò, cur in concione tam multorum milium, quodque oraculum singulos appellat non plures:Non mœchaberis,non occides.non furaberis,& ad eundem modum cætera. Respondendum est igitur.ideo placuisse hanc formulam,vt lectores sacræ scripturæ discerent quiddam valde pulchrum & necessarium: videlicet vnumquenque tantisper dum Deo paret ac legibus, honore æquari frequentissimo populo, vel potius omnibus gentibus.addo amplius,mundo etiam vniuerso:quoniam aliubi quendam iustum virum laudans inquit, Ego sum Deus tuus.ipse autem erat etiam Deus mũdi totius. ita qui pariter suum ordinem non deserunt,& imperatori pariter officiũ suum approbant, in eodem honore habentur. Altera causa est, quia qui concionem alloquitur,non semper interdicit aut præcipit: cùm autem singuli admonentur quid agere debeant, omnes docentur eadem opera, & quisque redditur obsequẽtior, sibi dictum existimans, qui verò cùm cætera turba comprehenditur eodem alloquio, surdescit, turbam ipsam prætexens suæ contumaciæ.Tertia causa hæc affertur,exemplum hic datũ esse ne quis vnquam rex tyrãnúsve superbè despiciat priuatum obscurúmq; ciuem,sed doctus à sacris legibus,deponat superciliũ fastúmq; dediscat,sic secum verisimiliter,imò verè cogitans:Si ille ingenitus,immortalis,sempiternꝰ, nullius indigus creator rerum omnium,beneficus regum rex & Deus deorũ, ne humilissimum quidem cõtemnere sustinuit, sed hunc quoq; admisit ad oraculorũ suorũ epulũ,tãquam inuitato ei soli paratũ ad exhilarandã animã quantũ fas est sacris magnisq; mysteriis initiatam:ego mortalis cur inflatus cerulcem erigam efferens me vltra eiusdem naturæ participes,fortuna impares mihi nõ origine generis,eadem forma insignitos, & mecũ censos in hominum numero?exhibebo igitur me comem & affabilem,etiamsi

terræ marisq; imperium assequar, vel egentissimis obscurissimisq; domestico destitutis auxilio, vtroq; parẽte orbatis. & mulieribus viduitatẽ tolerantibus, senibusq; quibus aut nunquam contigerunt liberi: aut erepti sunt immaturo interitu. homo enim cùm sim, nõ est æquum vt maiestatem tragicam in me recipiam, continebo me intra naturã meam, nec trãsgrediar eius terminos: assuefaciã potius mentẽ humanitatis affectibus, non solùm propter incertas fortunæ vices mutantis lætis tristia, verùm quia sic decet etiãsi feliciras maneat perpetua, nõ obliuisci conditionis suæ. hæ sunt opinor causæ cur singulariter loquuntur oracula, quasi dirigãtur ad vnũ hominẽ. Iuterea, vt par erat in præsentia numinis, omnia perstrepebant prodigiosis tonitribus aures obtundentib⁹ coruscabãt fulguribus micantissimis, sonus tubæ inuisibilis è lõginquo exaudiebatur è nube, quæ instar columnæ innixa terræ è basi tendebat ad ætheream celsitudinem cælestis ignis impetu, profunda caligine fumi offuscãte circumuicinũ aërem. opportebat enim ad Dei aduẽtum turbari mundũ omnibus sui partibus, & exciri ad ministeriũ. Adstabat autẽ populus purus à mulieribus, & omnibus voluptatibus abstinens præter cibos necessarios, lauacris etiã purificatus per triduũ, candidis nitidisq; indutus vestibus, arrectus & attẽtus, ita vt Moses præmonuerat. is enim iam diem cõcioni præstitutam seorsum dicerat. Tum vox è medio flãmæ supernè ruentis horrendum insonuit, diserta & articulata iuxta communem captum auditorij, tam manifestè se ingerens, vt videre magis quàm audire se putarent: sicut in lege ipsa scriptum legitur his verbis, Vniuersus populus videbat vocẽ apertissimè. Humana enim vox auditu, diuina visu, percipitur: quare? quia quæcunq; Deus dicit, non verba sunt, sed opera, quorum iudicium nõ tam est penes aures quàm penes oculos. Siquidẽ pro dignitate rei dicitur è flamma vox procedere. probata sunt enim Dei præcepta, velut aurum igni examinatum. Nec caret hęc figura mysterio. Quoniam ignis habet vim geminam, illustrandi vrẽdiq;, præcepta hæc obedientibus erũt per totam vitam pro lumine, legibus ceu sideribus animæ prælucẽtibus. quotquot autẽ cõtumaces fuerint, æstuabunt vrentúrq; intestinis cõcupiscentiis, more flãmæ totos homines semel occupatos depascẽtibus. Hæc sunt quæ præfari necesse fuit. Nũc sermo erit de ipsis præceptis, & dispiciemus quid à se inuicẽ differunt. decẽ enim cũ sint, in quina diuidũtur, inscripta duabus tabulis. prior quinarius habetur potior

tior. secundus inferior: vtraq; bona sunt & ad vitam vtilia, vias latas in vnum finem cõpetentes sternẽtia, per quas anima summi boni cupida inoffensum iter faciat. ille igitur potior quinarius de monarchia loquitur, qua mũdus regitur, de statuis simulacrisq; & id genus manufactis operibus, de non assumendo in vanum Dei nomine, de obseruatione religiosa diei septimi, de honorandis parẽtibus & ambobus & singulis. itaq; vna hæc tabula incipit à Deo patre conditoréq; rerum omnium, desinit in parentes, qui ad illius imitationem gignũt particulariter. alter quinarius ex interdictis cõstat, vetans adulteriũ, homicidiũ, furtum, falsum testimonium, cõcupiscentiam. ea præcepta singula perscrutãda sunt diligẽter, ne quid à proposito euagetur oratio. Principium rerum omnium optimũ Deus est, sicut virtutũ pietas: de his igitur necesse habemus ante omnia disserere. Error non exiguus occupauit maximam partẽ humani generis, de re quæ vel sola vel inter præcipuas ab omni errore libera puráq; infigi debuerat singulorũ mẽtibus. nã alij quatuor elemẽta consecrata suis decretis colunt tãquam numina: alij solẽ ac lunam cęteráq; sidera tum fixa tum erratica: alij cælũ, alij mundũ vniuersum. at illum summũ antiquissimúmq; parẽtem, illum magnæ ciuitatis principẽ, & imperatorẽ inuicti exercitus, omnia gubernãtẽ salubriter, silentio texerũt, istis falso nominatis imponẽdo aliàs alia vocabula. vocãt enim terram Proserpinã, Plutonem, Cererẽ: mare Neptunũ, in cuius famulicium fingũt turbas maximas geniorum sexus vtriusq;. Sic aërẽ Iunonem, ignẽ Vulcanũ, solẽ Appollinem, lunã Dianam, luciferũ Venerem, stilbonta Mercuriũ: & aliis stellis indũt alia cognomina desumpta è fabulis, arte cõtextis cõfictisq; ad decipiẽdas aures credulas: mirificéq; sibi placent hac nominum elegantia, dum orbe dissecto in duo hemisphæria, alterum superius ac conspicuum, alterum subterraneũ, appellãt ea gemellos Castores, & addũt prodigiosum mẽdacium de vita eorum alternis diebus mutabili. cùm enim cælum cõtinenter & irrequietè in orbẽ circumagatur, necessariò consequitur vt hemisphærium vtrũq; susq; déq; feratur alternis diebus, sicut nobis videtur: nam re vera in orbibus nihil est superius aut inferius: sed iuxta situm nostrũ ista dicuntur, quæ super caput supera, infera quæ contraria. cæterum germanæ philosophiæ studiosus puræq; pietatis sectator, discit egregiam sententiam, nullam mundi partem esse suimet compotem, & suomet arbitratu agere: genitæ sunt enim vtiq;: gene-

ratio verò corruptionis est principiũ,quamuis creatoris prouidentia immortalitatẽ adipiscantur quæ aliquando non fuerãt. at de Deo dicere quòd aliquando non fuerit,& aliquo tempore natus sempiternitatem acceperit,nefas est:sed nonnulli tã peruersè iudicant,vt non solùm deos credãt quos diximus, verùm etiam vnumquemq; horum esse Deum summũ & maximum, cui verè nomen id conueniat:siue quia habent ingenium indocile,siue quia non curant discere,quippe qui præter ista sensibilia nullum inuisibilem intelligibilémq; rerum autorem existimant esse, quod tamen euidẽtissimis argumentis potuissent cognoscere.cùm enim animæ suæ acceptum referant vitam consilia,cæteráq; officia,nunquam tamen potuerunt animam corporeis oculis inspicere,quamuis nihil nõ facturi,vt sibi liceret videre imaginem eius augustissimã,è cuius contemplatione possent trãsire ad cogitationẽ de Deo sempiterno ac ingenito,mũdi gubernatore atq; cõseruatore,quem inuisibiliter temperat. Quemadmodum igitur si quis magni regis honores satrapis eius præfectisq; exiberet,nõ stultitiæ solùm arguetetur, sed & periculosæ audaciæ,tribuens seruis quod debetur domino: ita quicũq; sic creaturas colit vt creatorẽ,sciat se impudentissimũ & iniustissimum, qui paria largiatur imparibus, non tam in honorem inferiorũ,quàm in potioris cõtumeliam. Verùm hos quoq; impietate superant,qui ne parem quidẽ honorẽ habent vtrisq;,sed alteros omni cultu dignãtur,alterum adeò nullo,vt eius nec meminerint. Nec solùm obliuiscuntur cuius minimè debuerant,sed homines miserrimi augẽt eam obliuionẽ data opera. Nec desunt quidam vaniloqui rabulæ,quos nõ pudet impietatem suam proferre in medium,& maledicã linguam contra Deum acuere,vt cõtristent pios & in dolorem cõiiciant maximum,dum verba per aures ingressa vrunt totam animam: quòd impij his vtantur machinis,& amicos Dei adigant ad silentium,ne fortè aduersarij per contẽtionem proritẽtur ad maiores blasphemias. Amota igitur omni superstitione germanas nobis naturas nõ adoramus,ne immortales quidem & purissimat,intercedit autem inter creaturas quędam germanitas hoc ipso quòd creatæ sunt: quandoquidem creator omnium idem etiam pater est vniuersorũ. Proinde malumus totam mentem, totam rationem,vires omnes exerere ad cultum ingeniti sempiterniq; autoris rerum,nõ submittẽdo nos vulgaribus religionibus,quæ multos perdunt qui aliàs seruari poterant,& primũ illud

illud sanctissimúmq; præceptum penitus inscribimus pectori, vnum summum Deum credendum esse colẽdúmq;. at multorũ deorũ religio ne in aures quidẽ puras admittitur hominũ sedulò veritati studentium. Ergo quotquot solis,lunæ,cæli,mundi,præcipuarúmq; huius partiũ cultores habẽtur & huiusmodi sacrorum antistites,peccant proculdubio,dum posthabito principe venerãtur eius subditos:minus tamen à recto declinant, q̃ qui ligna,lapides,argẽtum,aurũ,similésq; materias formatas, vt cuiq; libuit,vertunt in statuas ac simulacra, cæteráq; manufacta opera:qua parte fictorũ pictorũq; ars valde humanæ vitæ nocuit,omnes terras implẽtium his abominationibus. exemerunt enim robur ex anima,persuasionem verã de semper viuẽte Deo,vt vacillet tanquã malè saburratũ nauigium, huc illuc vndis iactatum,cui nec facilè portũ attingere,nec tutum in statione aliqua interquiescere,propter cæcutientes circa veritatẽ oculos mẽtis,quam solam videre debuerãt. ego certè tales miseriores iudico,quàm orbatos corporeis oculis. nã hi mulctati sunt aut incurabili morbo aut inimicorum insidiis: illi suaptè voluntate obscurarũt visum animæ,aut omnino perdiderunt. Qua propter alteris miseratio debetur vt infortunatis calamitosisq;, alteris pœna vt vltro cõplexis miseriam ac malitiam: qui ne illud quidem cõsiderant quod vel pueris est cõspicuum, artificem præstãtiorem & antiquiorem suo esse opificio. iuxta tempus enim prior est cùm sit quasi pater:potentia quoq; superior,quanto id quod agit,præcellit ea quę patiuntur,certè si error placuit,pictores ac statuarij magis merebãtur vt consecrarentur & diuinos honores acciperent,nunc ipsis contemptis ac si nihil præstitissent egregium,pro diis habẽtur eorum opera: & cùm artifices sæpe inhonorati in egestate consenuerint, absumpríq; sint variis casibus,opera eorũ exornantur purpura & auro luxúq; cætero quem diuitiæ suppeditant,adorantúrq; religiosè non solùm ab ingenuis,verùm & à nobilibus honestáque specie præditis. nam in sacerdote & genus examinatur vt sit inculpabile,& corporis partium modus competens, vt sit vsquequaq; integrum. nec hic gradum sistit impietas, procedit vlterius. noui enim quosdam qui à se factis simulacris preces votiuásq; victimas offerunt, iustius vtrãq; manum suam adoraturi,aut si hoc nollent vitãtes crimen arrogãtiæ, saltem incudes, malleos,scalpra,forcipes,ferramentáq; cætera quibus materię formam addiderant. huiusmodi homines deploratæ amentiæ libet

libet sic increpare:heus vos viri egregij. votorũ summa & felicitatis finis est reddi Deo simile:orate igitur vt similes fiatis vestris statuis,& summa felicitate fruamini,nõ videtes oculis,nõ audientes auribus,nec respirantes nec olfactantes naribus, ore nec loquentes nec gustantes,manibus nec dantes nec capientes nec agentes quicquam aliud,pedibus non incedentes, otiosiq; omnibus partibus corporis,tẽplo inclusi asseruatiq; tanquã in carcere adhibitis interdiu noctúq; custodiis, & inibi hauriẽtes nidorem ac fumum exhalantẽ è victimis. nam hoc vno cõmodo frui statuas sacratas,falso licet,creditis tamẽ. atqui reor, talia dicẽtem nõ vt fausta ominãtem audirẽt libenter, sed vt diras imprecantẽ auersarẽtur,cõuitiisq; vicissim proscinderent: quod ingens argumentũ est impietatis hominũ nimię,opinionem diuinę maiestatis cõcipientum de his quibus deprecãtur abominãturq; similes fieri.nemo igitur animã habẽs adoret brutas res cassas animis.indecorũ enim & iniquum est,opus naturæ submittere se operibus artificum.cæterùm Aegyptiis non satis est in eodem cum reliquis hærere crimine,habẽt & aliud suum eximium:qui nõ solùm delubra venerãtur cum sacratis statuis,sed etiã animantes mutas in deorum numerũ referunt tauros,hircos,arietes affingẽdo suas cuiq; fabulas.hæc tamẽ habent fortasse quãdam recti speciẽ,prosunt enim vitæ bos arando & terrã prædomãdo ad futuras segetes,triturãdo item quando fruges cõduntur in horrea:aries præbendo tegmina cõmodissima cõtra tempestatũ iniurias,siue ardores solis nimios, siue immoderatũ frigus aëris.cæterùm q̃ immanes crocodilos ferocissimos,leones,virulẽtásq; aspides pariter tẽplis,lucis, aris,sacrificiis,fastis,pompisq; honorãt,quæso cuius pietatis est aut prudẽtiæ in vtroq; elemẽto diuinitus cõcesso ad vsũ hominum,terras & aquas scrutati,nec inter feras leone ferocius qcquam inuenire potuerũt,nec inter aquaticas beluas crocodilo crudelius,quos adorãt pro numinibus.nec hos solũ, sed & animãtes alias,canes,feles,lupos:è volucribus ibides & accipitres: pisces quoq; aut integros aut mẽbratim consecrãt: quod sine risu dici non potest.certè hospites recẽs in Aegyptũ delati prius quàm assuescãt eius prouinciæ vanitatibus,abhorrẽt ab eis vsq; ad tædiũ.Quòd si qui eruditi sunt liberalius, obstupescũt dum videt in honore esse res vilissimas,& his viliores cultores ipsos miserantur,animo trãsformatos in illas animãtes, bestias obambulãtes sub humana specie.sublatis igitur è iure diuino huiusmod

iusmodi factitiis diis omnibus, ad veri Dei cultum lex nos reuocat,quãuis ille opus eo nõ habeat,nimirũ ipse sibi sufficiens, nullius indigus.sed hoc tantùm agitur vt humanum genus ab errore in viam rectam redeat,& naturæ ductũ sequendo finem optimum inueniat, Entis verã notitiam, qui est summum bonum & absolutissimum,à quo ceu fonte mũdus rigatur bonis istis particularibus.Hactenus & de secundo præcepto quantũ potuimus,deinceps excutiamus tertiũ,hoc est,Nõ assumes Dei nomen in vanum. Et ordo quidem per se patet mentibus perspicacibus.semper enim nomen rem tanquã vmbra corpus sequitur.ergo postquam dixit de essentia honoréq; eius qui semper est,secutus rerum seriẽ,ita vt decet præcipit de vsu eius nominis.multis enim & variis modis in hac parte peccant homines:proinde vtilissimũ fuerit & rationali naturæ cõuenientissimum,omnino abstinere à iureiurãdo.& sic veritati assuescere, vt simplex sermo vim iuramenti habeat.secundaria verò iuxta prouerbium nauigatio,est rectè iurare.iam enim qui iurat suspectus est de perfidia.Sit igitur cunctator & procrastinator, si fortè differendo possit euitare ne iuret.Quòd si qua incũbat necessitas,dispicienda sunt curiosè singula,de quibus fit cõtrouersia.Est enim iusiurãdum nõ exiguum negotium, tametsi contẽnitur propter consuetudinẽ,videlicet testimonium Dei de rebus dubiis.Deum autẽ citare testem mendacii, scelus est nefarium.Introspice,si libet,falso iurantis animum. Aspicies eum non quiescere,sed plenum tumultu trepidationéq; accusatum à seipso & sibiipsi facientem conuitium modis omnibus.Insita enim à natura cuiq; conscientia non solet admittere quicquam culpabile,propter natiuum virtutis amorem & vitiorũ odium, eadem accusatrix ac iudex,primò indignatione pudorẽ incutiens,deinde more iudicis docens,monens,præcipiens mutare propositum. Quæ si persuadere valuerit, gaudens accusatum recipit in gratiam:sin minus,irascitur infensa hostiliter, nocte diéq; vrgens,stimulãs,infligens insanabilia vulnera,donec abrumpat vitam execratam & miserã.Quid ais,inquã,tu periure? audebis improbè adire notum quẽquam,& asseuerare quę nec vidisti vnquã nec audisti,quasi visa, audita, te præsente acta omniasi,depone testimonium:non facies opinor. Alioqui pernicioſæ insanię peccatum committeres.Qua fronte sobrius ab amico peteres:commoda mihi maleficium,mea causa cõtra ius & fas age.proculdubio his auditis valere iubebit talem amicitiam

tiam,seipsum damnans quod non initio abstinuisset, resiliétq; abs te tanquam à rabida feráq; bestia. & postea quod ab amico non audes postulare,ad id Deum vocas?itáne nulla ineſt tibi reuerẽtia parentis omnipotẽtis atq; domini?Scis an neſcis illum inſpicere omnia exaudiréq;?ſi neſcis,impius es.eſt autem fons omnium iniquitatum impietas.Præterea iurãdo præuaricaris & dolo malo agis, dum iuras per eum qui non animaduertit. quaſi per proſpicientem rebus hominũ.Quòd ſi noſti eius prouidentiam,nihil ad ſummã impietatem tibi facis reliquum, ſi nõ ore linguáq; certe corde ſic appellans Deum:dic pro me falſum teſtimoniũ,eſto mihi ſceleris & maleficij ſocius.vna mihi ſpes ſupereſt tuẽdæ exiſtimationis apud homines.ſi celetur veritas,eſto alienę malitiæ vicarius, melior deteriori ſubſeruiẽs, Deus optimus ſceleſto homini. Et ſunt qui etiam lucro nullo propoſito ſubinde iurãt temerè ob malam conſuetudinẽ,de rebus nihili,cõtradicente nemine,iurãdo ſupplentes orationem, quaſi non ſatius eſſet dimidiatam mutilámve relinquere,imò prorſus obmuteſcere:quãdoquidem ex frequẽti iuramento naſcitur periuriũ & impietas.Quapropter iuraturꝰ debet omnes rei circũſtantias diligenter perſpicere, quanta ſit, quàm vera q̃ bene à ſe percepta:tum ſeipſum conſiderare,num purus ſit anima,corpore,lingua,illa ab iniquitatibus,hoc à piaculis, hac à maledicentia.nefas eſt enim per os quo profertur nomen illud ſanctiſsimum,quicquam turpe progredi. quæratur etiam tam loci quàm tẽporis opportunitas.Noui enim quoſdam in profanis impuriſq; locis,vbi nec patris nec matris nec cuiuſlibet honeſti viri mentionem deceret fieri, deierare, & quaſi conceptis verbis iuſiurãdum texere multis Dei cognominibus præter omne decorum,cũ impietate maxima.Quòd ſi cui hęc contẽnenda videntur,ſciat ſe primò ſceleſtũ eſſe impurúmq;:dein obnoxium diris vltricibus,per occaſionẽ exacturis inclementer pœnas debitas tãtis ſceleribus:quas tametſi diuina iuſtitia non ſtatim repræſentat ſontibus,reddit tamen aliquãdo cum fœnore, quando maximè id è republica eſſe iudicat. Quartũ præceptũ commendat diem ſeptimam,iubens eam ſanctè piéq; tranſigi. hãc ciuitates quædam ſingulis mẽſibus vt feſtam celebrãt inciendo numerationẽ à nouilunio:Iudæis verò ſancta eſt ſeptima quæq; dies:cuius rei rationem in lib.de Opific. mundi reddidimus.conſtat enim mũdum intra ſex dies creatum:ſeptima Deũ quieuiſſe à ſuis operibus,& approbaſſe quæ bene condiderat.

rat.Iuſsit igitur vt quicũq; hæc inſtituta recepiſſent,ſicut in cæteris,ita in hoc quoq; Deum ſequerẽtur.operando per ſex dies, ſeptima verò interquieſcẽdo vacãdóq; contẽplationi rerum & ſtudio ſapientiæ,retractando etiam cogitatione acta præterita & rationẽ eorum à ſe repoſcẽdo,ſicubi à legum præſcripto aberratum fuerat.vt in poſterum cautiores eſſent,proſpiceréntq; ne iterũ impingerent in eadem offendicula.Verũ Deo ſatisfuit ꝙ ſemel creationi mundi perfectionẽ; ſex dies impẽdit, quia non opus habet prolixo tempore: homo autem quiſq; cùm ſit mortalis & multis neceſſariis ad vitam indigeat,impigrè debet ea donec ſpirat quærere,ſabbatorũ quiete ſe reficiens.an-nõ egregium præceptum,& ad omnem virtutem excitandam vtile,pietatem verò præcipuè?quaſi dicat,Sequere ſemper Deum. habes exemplum & præſcriptum operãdi per ſex dies, qui numerus ſuffecit vel mundi fabricæ.habes item aliud exemplum philoſophandi & examinandi quæ facta ſunt, quod ipſe quoq; imiteris contemplando ſiue tua ſiue naturæ opera,& quantum quodq; ad felicitatem cõferat.Ne diſcedamus igitur ab his optimis vitæ tũ actiuæ tum cõtemplatiuæ formulis:ſed eas ſemper intuendo imprimẽdóq; noſtris mentibus, conemur effingere in omnibus quæ agẽda dicẽdáve ſunt, duntaxat quantum mortalibus licet ad immortalis ſimilitudinẽ accedere. cæterũ quomodo intelligatur intra ſex dies mũdum creatũ à Deo, qui nõ opus habet tẽpore,alibi hanc allegoriã explicauimus.certè ſeptenarij ꝓriuilegiũ oſtẽdunt mathematici,ſumma cura perquiſitum & diligẽtia.nam hebdomas pro ſuæ natura qua reliquos antecellit numeros eſt virgo matre carẽs valde familiaris vnitati & principio,& planetarum idea, ſicut vnita eſt idea ſpheræ cõtinentis fixa ſidera.nã ex vnitate & hebdomade conſtat cælum incorporeũ,exemplar huius cęli viſibilis.compactũ eſt autẽ cælum ex natura indiuiſibili & ex natura diuiſibili.indiuiſibilis primã ſummámq; ſortita eſt circũferentiam circuli fixorum ſiderũ,quem tutatur vnitas diuiſibilis ſecunda eſt tum viribus tum ordine,ad hebdomadis curã pertinẽs ſciſſãq; ſex limitibus,ſeptẽ quos planetas & errones vocãt, efficit:cùm tamẽ in cælo nihil ſit errori obnoxium,propter beatã, felicem,diuinámq; huius naturã ab omni errore alieniſsimã. proinde cæleſtia ſemper ſui ſimilia currũt recurrúntq; perpetuò, nullã prorſus mutationẽ admittentia.ſed quia curſum tenẽt indiuiſibili & extremæ ſpheræ contrarium, parum propriè ſidera erratica

cogno

cognominata sunt ab hominibus temerariis, suummetipsorũ errorẽ illis ascribẽtibus, quæ in summi imperatoris militia nũ quam deserunt ordinem. his atq; aliis pluribus de causis hono ratur septenarius, sed ob nullam magis quàm q̃ per hunc numerum manifestatus est pater vniuersitatis & conditor: in quo ceu in speculo mens cõsiderat Deum fabricantem mundum & quicquid eo continetur, regentémq; sua prouidentia. Sequitur quintum præceptũ de honorãdis parẽtibus situm in duarũ tabularum cõfinio. cùm enim in prima sit vltimũ, coniũgit ambas, priori secũdam applicans complexã ius quod nobis intercedit cum hominibus. quod ideo factum arbitror, quia parẽtum natura videtur mortalis & immortalis essentiæ confinium: mortalis propter cognationem cum hominibus & cæteris animantibus, & propter corpus corruptibile: immortalis verò, quia gignendo refert Deum genitorẽ omnium. Sunt igitur qui alteri parti addicti, alteram videntur contemnere. pleni enim pietatis desiderio, relictis aliis negotiis, totam vitã dedicant diuino cultui: alij contrà, dum nullũ esse ius præter humanũ existimant, solam curãt societatem hominũ, bona sua cũ quibuslibet communicantes liberaliter, & mala illorum subleuãtes pro viribus. illos Dei amatores, hos hominũ, rectè dixeris. semiperfectæ virtutis homines. integri enim ab vtroq; probãtur genere. cæterùm qui nec de hominibus bene merẽtur læti eorũ prospe ritatibus, cõdolentes aduersitatibus, nec pietatẽ sanctitatémq; suspiciũt, possunt videri mutati in ferarũ ingenium: inter quos primas ferent qui parẽtes suos negligũt, vtriusq; partis hostes, tum eius quæ Deo, tũ eius quæ hominibus se approbare vult, sciãt igitur se dãnatos pro duobus tribunalibus, quæ sola sunt naturalia: impietatis apud diuinũ, q̃ secũdos post Deum autores vitæ suæ nõ tractant ex officio, inhumanitatis verò apud humanũ. cui enim benefacient qui proximos & optimè de se meritos vilipendũt, quibus nulla potest referri gratia nõ inferior acceptis beneficiis, quo modo enim natus genitorem suũ poterit vicissim gignere, quam eximiam prerogatiuã natura dedit parẽtibus, nunquã cõpensandam à liberis. proinde indignissimum fuerit, si qui ne omnibus quidẽ officiis possunt gratitudini satisfacere, grauẽtur præstare vel minima. Eos sic libet alloqui. Feræ debent cicurari ab hominibus, & licet nonnunquã videre mãsuefactos leones, vrsos, pardos, blãdientes nõ solis cibũ præbẽtibus, sed aliis etiã, opinor quia vidẽt eos illis similes decet

decet enim deteriorẽ sectatorẽ esse potioris, in spem profectus futuri. nũc cogor contrariũ dicere. vos cũ homines sitis quasdã feras imitamini. illæ pro accepto beneficio norunt gratiã repo nere. Canes domos custodiunt, & cadunt pugnãdo pro dominis circũuentis aliquo repẽtino periculo. alij gregib⁹ seruandis adhibiti, vsq; ad mortẽ decertant pro salute pecorũ, ne damnũ accipiant pecuarij. & non fatebimur probrũ esse lõgè turpissimũ, hominem gratiis natũ gratitudine superari à cane audaci aspe ráq; bestia? quòd si à terrestribus virtutẽ hanc non discimus, eamus ad volucres præpetibus pennis vltro citróq; volitãtes per aërem, discamus ab his saltẽ quid nos deceat. Ciconiæ senes impotes volandi nido se continent: ex his prognatæ terra mariq; volitant & cibos parentibus afferũt. Sic illæ vt earũ ætate dignũ est, quiete fruuntur & copia: iuniores verò laborem cõportandi solantur pietate ac spe recipiendæ in senectute gratiæ, debitum persoluẽtes interim quod tempus postulat: & eadẽ opera natos implumes effœtósq; parentes educant, naturæ instinctu. & pullis & decrepitis alacriter præstãdo mutuum officium. & postea non obuoluent facẽm præ pudore homines parentũ contẽptores, damnabúntq; suam incuriã in re quæ vel sola erat curanda, vel ante alias, præsertim cũ non tam cõferatur quàm referatur beneficium? Filiorũ enim nihil est proprium, quod non parentibus debeant, à quibus vel acceperunt, vel in acquirẽdo adiuti sunt. Habẽt-ne igitur pietatem ac sanctitatem principales virtutes in anima, an eiecerunt eas è pectore? Deo enim subministrant parẽtes in gignendis liberis. Cęterùm qui ministrũ spernit, spernit & principem. & sunt qui audacius exaggerantes nomen parentũ, aiunt patrem matrémq; deos cõspicuos. illius ingeniti imitatores fingendis animãtibus: hoc vno differre, quod Deus sit mundi genitor, hi verò filiorum tãtummodo. nec fieri posse vt pius sit erga illum inuisibilem, qui erga hos cõspicuos est impius. Hoc præceptũ de honorãdis parẽtibus claudit priorem illum diuinũ quinarium. alterũ verò scripturus legislator interdicta continentem & spectantem ad homines, orditur ab adulterio, vt peccato grauissimo. fontem enim habet amorẽ voluptatis, quę & corpus atterit, & robur animi resoluit, & rem familiarem absumit, quicquid attigerit more ignis adurẽs, & nihil salũ relinquens in vita hominũ. hæc adultero persuadet vt non solũ ipse peccet, sed & alios ascisçat in culpæ societatẽ nefariam & aduersam societati legitimæ. percitus enim hoc œstro

non potest solus explere cupiditatẽ,sed opus est omnino vt duo sint,alter quasi magister nequitiæ, alter discipulus rei turpissimæ.nec enim solũ corpus mulieris impudicę vitiatur,sed si vera fateamur, multò prius animus assuescit malis moribus discẽs modis omnibus auersari maritũ & odio prosequi:quod tamen malum leuius multò esset si non dissimularetur,nam quæ sunt in propatulo,cauentur facilius. Nunc verò vix vllus suspicioni locus relinquitur,adeò se malis artibus celat & obumbrat ne deprehendatur,plerunq; prę se ferens affectum contrarium, & mirificis præstigiis opinionem amoris sibi cõcilians.eadem certè opera subuertuntur tres familiæ.is cuius coniugium violatur,nuptialia vota perdidit & spem prolis legitimæ. nec minus incommodi accipiunt reliquæ duæ domus,adulteri & adulteræ,quandoquidẽ ambæ replentur dedecore,contumelia, probrisq; turpissimis.Quod si numerosæ fuerint istæ familiæ multis cognationibus affinitatibúsque implicitæ, totam ciuitatem accendet hoc flagitium obambulans per ora ciuium. permolestum est enim dubitare de liberis:& quoties parum integrè seruatur vxoris pudicitia, verus pater certò cognosci non potest: itaque dum res in obscuro latet,adulterini subrepunt pro legitimis,alienarum familiarum synceritatem deprauant,hæreditatem,vt tunc videtur paternam,alioqui nihil ad se pertinentẽ, vsurpant. Et adulter postquam illusa muliere despumauit feruentem libidinem,& expleuit nefariam cupidinem, abit ridẽs læsi mariti ignorantiam: at ille tanquam cæcus nihil sciens de fraude domestica,vt propriam sobolẽ indulgenter habebit natos ex infensissimis sibi hominibus.Quòd si detegatur iniuria, miserrimi erunt licet insontes pueri,in neutro accẽsendi genere,nec mariti,nec adulteri. Tales calamitates cùm proueniãt è concubitu illegitimo,non mirum si adulterium res probrosa& inuisaDeo primum locum inter peccata obtinet.Secundò verò interdicitur homicidiũ.cùm enim natura gregale ac cõpascuũ. edidisset illud mansuetissimum animal. ad consensum & societatem inuitauit,dato eis sermone,quo magis cõciliarentur conspirarẽntq; moribus. proinde quisquis occidit alterum,sciat se naturæ ius fasq; subuertere,scriptum ad omnium vtilitatẽ publicam:sciat etiã se cõmittere sacrilegiũ, sublata è possessione Dei re sacratissima.quid enim tã religiosum tam sacrũ est quã homo?aurum,argentum,gemmæ,aliæq; pretiosæ materiæ,inanima ornamenta sunt ædificiorum perinde anima carentium.

homo

homo autem animal optimum,potiore parte sui cælo cognatũ purissimo,& vt pleriq; arbitrantur ipsi mundi conditori, propius accedit ad illius felicis sempiternæq; ideæ imaginẽ quàm vlla terrestris natura,propter mẽtem acceptam diuinitus.Tertium in secũdo quinario præceptũ est:Ne furtũ facias.qui enim alienis inhiat,hostis publicus,voluntate omnes,vi quotquot valet spoliat,cupiditatẽ extendens longissimè, viribus autem deficientibus contrahens,vt ad paucos perueniat.itaq; fures potestatem adepti populantur ciuitates integras,contemptis suppliciis,quia videntur sibi potentiores legibus.hi sunt qui à natura insitum habent paucorum dominationis desiderium, & dynastias tyrannidésq; appetũt,qui magna furta faciunt, latrocinia tegendo honestis nominibus principatus& imperij.ideò discãt statim pueri manus à furtiuis lucris abstinere minimis etiam, quia diuturna consuetudo potẽtior quàm natura fit, & ni malũ nascens inhibeas,crescit in immensam magnitudinem.Post vetitum furtum mox verat falsum testimoniũ,non ignarus falsos testes,multis magnisq; molestiis sese inuoluere. Primò sanctã veritatem violant,qua nihil est in rebus sacratius,solis in morẽ illustrante negotia,ne quid eorũ in obscuro lateat. deinde notitiam rerum quasi nocte quadam tegunt & caligine, & iniustos adiuuant aduersantúrq; iniuriam patientibus,dum quæ nec viderunt,nec audiuerunt,nec cognouerunt,se certò scire,& probè tenere asseuerant.addunt& tertiũ peccatũ peius prioribus.quoties enim desunt argumẽta aut probationes quæ ex scripto fiũt, ad testes recidis cõtrouersia,quorũ verba pro regula sunt iudicibus pronũciaturis sententiã. Necesse est enim vt his solis attendatur,cũ nemo adsit index alius.hinc fit vt qui litẽ perdunt grauati testimonio,iniuriã patiãtur cũ potuissent vincere: & iudices iniquitatis non iusticiæ opinionem lucrifaciãt. Ad hæc etiã cum impietate fraus ea cõiuncta est.nõ est enim moribus receptum vt iniurati iudicent, sed sacramenti religione obstricti, quam tamen impostores magis violant quàm qui decipiuntur: quandoquidem hi labuntur per ignorantiam, illi de industria technis vtuntur & peccant libenter.corrumpúntq; suffragia, vt interdum ab insciis mulctentur qui nullam pœnam meruerũt. hæ sunt opinor,causæ propter quas prohibetur falsum testimonium, Postremò vetat concupiscere, quòd concupiscentia res nouas moliri,& alienis bonis insidiari soleat.Omnes enim perturbationes animi graues sunt,concitantes eum& dimouentes

ab ingenio sanitatéq; pristina, sed nulla equè nocet ac cõcupiscẽtia. quãobrem aliæ videtur externæ inuitis & insciis obrepere, hæc verò sola in nobis oriri, & quidẽ volentibus. dicã apertius, quoties se offert rei cuiuspiã expetendę imaginatio, expergefacit excitátq; quiescẽtem animã, arrectã velut oculis præstrictis fulgure. is eius affectus voluptas dicitur. ediuersõ quod malum & fugiendũ est, quando sauciat animã, confestim eã replet mœstitia: qui affectus dolor nominatur. at quando malũ nondũ prẽsens præmit, imminet tamẽ, pauorẽ prẽmittit abominandũ nũtium quo territet, qui & timor dicitur. quoties autẽ aliquis de absente bono cogitãs habere id cupit, in longũ animã porrigit extendens eã vt possit rem adamatã attingere, tanquã in orbiculari machina semper sequendo nunquã assequendo: quod spectamus in carsoribus, quando prẽcurrentẽ tardior peruicaciter insequitur. Simile autẽ quiddã & circa sensus accidit, nõnunquã oculi rem aliquã longè remotam cernere cupiẽtes, plus satis & supra vires intenti frustrantur, nec valent eam exactè cognoscere, & insuper hebetantur conatu suo nimio. sic & fremitus obscurus auribus è lõginquo allapsus eas excitat cupidas rem cognoscendi propius, & sonitũ percipiendi clarius, tamen quò est obscurior & quò minus augetur, eò magis accenditur desideriũ nihil proficiens, concupiscentia pœnas dante haud secus quã de Tantalo narrant fabulæ poëticæ. fertur enim eum quicquid appetit frustra velle tãgere, rebus per ludibriũ tantũ nõ è digitis elabentibus: illum verò nihilominus impotenter eas concupiscere, sitientẽ ea quæ se quo minus satietur subducunt hianti & auido, seséq; huc illuc extẽdenti more serpiginosi vlceris, quod ni sectionib⁹ cauteriisve reprimatur, totũ circũquaq; corpus occupat, nec vllã partem incontactã præterit. ad eundẽ modũ nisi ratio philosophica ceu bonus medicus cohibeat diffundentẽ se concupiscentiã. totam vitã perturbabit necessariò. cuncta enim sine exceptione subiiciuntur huic vitio, sed nunquã magis insanit quã cùm nacta est licentiã, quãdo in omnibus facit omnia. Id quia satis liquet, non est opus verbis pluribus, cùm nemo nesciat, nulla ciuitas ignoret exempla quotidiana, imò quæ penè singulis horis fidem nobis astruunt. Pecuniarum amor, aut fœminæ, aut gloriæ, aut cuiusvis rei facientis ad voluptatem paruásne ac vulgares calamitates inuehit? nõne amicitias dirimit, etiam cognatos è beneuolis reddens infensissimos, nónne hinc & regiones populosæ desolantur intestinis seditionibus? nónne

hoc

hoc pacto terra maréque replentur nouis tumultibus & cladibus vltro citróque, illatis vel naualibus vel terrestribus prœliis. nam grœcorũ barbarorúmq; bella tam contra suos quàm cõtra diuersi generis homines gesta. omnia manarunt ab vno fonte, concupiscentia pecuniarũ aut voluptatis aut gloriæ. Hæc enim sunt fatalia mala hominũ. Et de his hactenus. Illud quoq; sciendum, decem hęc prœcepta esse summariũ legum speciatim proditarum in toto legislatoris sacro volumine. nam primũ caput est de legibus ad monarchiam pertinentibus. hæ docent vnum esse conditorem mundi regémque ac gubernatorem, qui regat omnia salubriter, paucorum aut vulgi dominatũ esse peruersas cõstitutiones reipublicæ, inductas à malis & astutis hominib⁹ per ambitionem auaritiámq; libertati ciuium insidiãtibus, cæterùm in cælo purissimo nihil reperiri simile. secundũ caput cõtinet omnia quæ spectãt ad manufacta simulachra, statuas delubráq;, & in vniuersum quicquid è pictorũ fictorúmq; noxiis officinis in templa trãslatum dedicatur: quo diserte cauetur ne admittant figmẽta fabularum de deorũ connubiis & natalibus, & qui hinc oriũtur variis casibus. Tertio præscribitur, quas ob res vbi, quando iusiurandũ interponi debeat, à quo & qualiter affecto vel animo vel corpore, tum quid rectè secúsve iurantes maneat. Quarto verò de festis diebus & sabbatis in summa præcipitur, déque votis, sacrificiis, atque purificationibus & cætero cultu religioso numinis. Sabbatum voco diem septimum annumerato senario fœcunditati proprio, cui accedit septimus vnitati similis, quibus numeris ambobus festa dinumerantur: vnitate quidem sacrum nouilunium in quo tuba canitur, & ieiunium in quo à cibo potúque abstinetur, & quod patria Hebræorum lingua pascha dicitur, quando populariter singuli sacrificant non expectatis sacerdotibus, ipsi permissu legis fungentes sacerdotio quotãnis per vnum diem destinatum huic negotio: quãdo etiam offertur manipulus gratiarum actionis pro vbertate cãporũ & frugũ abundantia. ab eo septies septimus, hoc est quinquagesimus, Pentecoste Græco & vsitatiore vocabulo: quãdo panes offeruntur primitiarum nomine conuenientissimo. quoniam primũ hoc inter alimenta mitia prouenire Deus voluit in vsum hominis animalium mitissimi. septenario verò attributa sunt festa maiora quę plures dies postulant, tunc cùm annus distinguitur duobus æquinoctiis, verno autumnaliq;, & septeni dies festi agũtur: verno tempore vt segeres ad maturam

frugem perueniãt:autumnali,vt omnes arborei fructus colligũtur conuehãtúrq; feliciter.ſepteni autem dies dantur his feſtiuitatibus propter menſes ſeptenos vtriuſq; æquinoctij: vt cuiq; menſi honor ſuus contingat otio hilaritatéq; vnius diei. eodem pertinẽt & aliæ leges pulcherrimæ,quæ inuitant ad mã ſuetudinem,ſocietatem,modeſtiam,& ius exæquãdum cunctis pariter:qualis eſt de ſeptimo quoq; anno, quo indicitur totius agriculturæ intermiſsio,ne quis ſerat arétve, néve putet purgẽtq; arbores,aut quicquã ruſtici operis faciat.Viſum eſt enim irreprehenſibili legislatoris ingenio dignũ præmiũ ſex annis fartilitatis locorũ mõtanorum & cãpeſtrium,remiſsio hæc laboris & ad reſpirãdum libera vacatio.Nec diſsimilia ſunt quæ præcipiũtur de anno quinquageſimo,qui nõ ſolũ habet modò dictum ſeptimi priuilegium,verũetiam reſtitutionẽ rei familiaris in integrũ,neceſſariã ſanè plenámq; charitatis ac iuſtitiæ.In quinto capite de honore parẽtum multæ leges ſubindicantur perinde neceſſariæ,ſpectãtes ad ſeniores iuniorẽsq;, ad magiſtratus & ſubditos,ad benemeritos & affectos beneficio, ad ſeruos & dominos.parẽtes enim cenſentur in potiore ordine,in quo ſeniores,principes,benefactores,domini:liberi verò in deteriore,in quo iuniores,ſubditi,beneficio deuicti,ſeruíq;. multa enim præcipiuntur,iuuẽtuti de fouendis ſenibus, ſenioribus verò de inſtituendis iuuenibus.item ſubditis de obedientia magiſtratibus debita,his verò de curãdis ſubditorum commodis.his qui beneficium acceperũt,de referendã gratia,de nõ expectanda verò his qui gratis debent eſſe benefici, ne ſint fœneratoribus ſimiles.à ſeruis exiguntur officia charitatis erga dominos,ab hisviciſsim humanitas & clementia,vt bene inter ſe comparãtur impares.Hactenus capita quinarij primæ tabulæ,ſpeciatim non exiguum complectẽtis legum numerum. In ſequenti primum caput mœchis opponitur,multa inſtituta cõtinens,contra ſtupratores,contra puerorũ amatores, contra laſciuiæ deditos & illegitimis inceſtíſq; concubitibus.Quorum formas non ideo retulit in literas,vt indicaret multiplices libidines,ſed vt eo magis imponeret pudorem turpiter viuẽtibus, exprobrando eis pudenda dedecora.Secundum caput vetat homicidium,quo comprehenduntur leges de vi & iniuria,de mutilatione,plagis,vulneribúsq;, omnes neceſſariæ perutilésque reipub. Tertium verò fures cohibet,ad quem ordinem pertinent qui fraudant creditorem vel depoſitum abnegant,qui peculan

culãtur,qui prædãtur,in ſumma quotquot prę auaritia clámve palámve aliena vſurpant. Quartum eſt de falſis teſtibus, quo etiam multæ leges continentur,de non decipiendo, de nõ calumniando,de non adiuuandis malefactoribus, de non cælanda perfidia prætextu fidei,quę omnia legislatori curæ fuerunt. Quintum reprimit cõcupiſcentiam fontem iniquitatum,vnde manat quicquid cõtra ius fit priuatim ac publicè, ſiue paruum ſiue magnum,ſacrum profanúmve ad corpus animúmve,résve externas attinens.Nihil enim,vt iam antè dixi,poteſt euadere vim concupiſcentiæ,ſed tãquam flamma ligneam materiam, depaſcitur abſumítq; omnia:eius quoque multæ ſpecies coërcentur præceptis & monitis, vt corrigantur emendabiles,contumaces verò puniantur,per totam vitam malo huic obnoxij. Hæc & de poſterioris tabulæ quinario dixiſſe ſat erit ad explẽdum decalogum,ſacroſancto Dei proditum oraculo.eius enim naturam decuit,capita legum ſpecialium ore proprio canere, leges verò ipſas per prophetam abſolutiſsimum electum ex omni optimatum numero,repletúmque diuino ſpiritu,quo interprete oraculorum vti placuit. De cætero addamus cauſam, cur in his decem præceptis ſiue legibus contentus iubere vetaréq;,ſecus facientibus nullam pœnam decernit, quemadmodũ ſolent alij legislatores ſtatuere.Quia Deus erat,& conſequenter bonus dominus,ſolorũ bonorum autor, mali verò nullius. Proinde exiſtimauit nihil magis naturam ſuam decere, quàm vt ſalutaria præcepta daret pura non admixtis pœnarum terroribus,ne quis imprudens metu malo cõſultore vſus inuitus pareret,ſed potius vt ſapiens rationem voluntatémq; ſponteã ſecutus verteret ſe & applicaret ad id quod eſt optimũ: ne quis putet ideo de pœnis ſilere oracula,vt qui peccant impunitatem ſibi polliceantur:ſed magis cogitet aſsidere Deo iuſtitiam, inſpectaréque quicquid agunt homines,nec diſsimulare vt naturã infenſam ſontibus,& ex officio plectentem iuris violatores. hoc enim eſt proprium miniſtris Dei potentiis,vt quemadmodum in militari fit imperio,ſeuerè animaduertant in deſertores ordinum.ipſe verò magnus rex gaudet appellari conſeruator cuſtósque pacis publicæ rerum vniuerſarum: fructus pacis omnibus vbique largiter copioſéque ſuppeditans.Nam reuera penes Deũ cura pacis eſt,belli verò penes eos quibus ille ſubpræfectis & miniſtris vtitur.

De iureiurando religionéq;, De sacro sabbato, De honore habendo parentibus, ad tria decalogi capita referendis, tertium, quartum & quintum.

IN Libro qui hunc præcedit proximus, accuratè introſpeximus duo capita quæ in decem præceptis prima numerantur, de non colendis aliis diis præter vnum cuius imperio parent omnia, & de non fingendis ſimulacris: vbi etiam de legibus ſpeciatim ad ea ſpectantibus dictum eſt. Nunc de tribus deinceps ſequentibus diſſeremus, ſpeciales leges adaptãdo his ſimiliter. Horum trium primum admonet, ne Dei nomine abutamur in vanum. Nam quicquid vir bonus aſſeuerat, perinde ac iurato credi debet, cũ verbum eius firmum ſit ac rigidum, nullo mendacio flexile, veritate in qua fundatur ſubnixum. Quòd ſi rei neceſsitas religionem iuriſiurãdi poſtulet, magis decet iurare per patris aut matris ſanitatem & ſenectutẽ proſperam ſi viuunt, aut ſi defuncti ſunt: per eorũ beatã memoriã. ſunt em̃ effigies & ſimulacra diuini numinis, qui liberos ad vitam produxerũt de nihilo. Extat ſcriptũ in legibus priſci cuiuſdam celebrati ſapientiæ nomine: Deierato per religionẽ patris tui: opinor vt hoc præcepto prodeſſet poſteris, docens quomodo parentes honorandi ſint, pietate vt bene meriti, religione verò vt à natura cõſtituti principes, & quòd non temere Deus nominandus ſit. Illis quoq; laus debetur, qui quoties vrgentur ſacramentum dicere, cunctando tergiuerſandóq; religionem incutiunt nõ ſolùm ſpectantibus, ſed & ad iurãdum prouocãtibus. ſolent enim quidam vbi hoc ſolũ protulerint, Ita me adiuuet, reliquũ ex abrupto ſubticere, nihil addentes amplius, nec abſoluẽtes formulam. Poteſt enim ſuppleri ſi libeat, nõ ſtatim addẽdo: Altiſsimus aut ſummus rerum cõditor, ſed rellus, ſol, cælũ, mundúsve. Sunt enim hæ creaturæ præcipuæ, nimirũ antiqores noſtro genere, ſempiternæq; omnis expertes ſenij, ſic volẽte cælesti numine, alij verò tam faciles ſunt ad iurãdum & temerarij, vt præteritis nimia propera-

ratione creaturis omnibus, ad ipſum creatorẽ patrémq; vniuerſorum audeant illotis pedibus irrũpere, nõ habita ratione locorum & temporũ, nec ſoliciti quàm ipſi puri ſint animo & corpore, non expẽdentes negotium, quaſi linguã à natura ſibi datã deberent ad vſus nefarios vertere: atqui ſatius erat hoc inſtrumento pulcherrimo, quo interprete animi ſubſiſtit hominũ ſocietas, vti ad honorẽ & reuerentiam prędicationémq; omnipotẽtis numinis, nunc intantũ valet impietas quorũdam, vt vel religioſiſsima nec ſine horrore audienda Dei nomina congerãtur aceruatim per ſummã impudentiã: quaſi euicturi ſint crebris deierationibus, vt ſibi credatur, fatui qui nõ intelligunt conſuetudinem crebro iurandi argumentũ eſſe perfidiæ nõ fidei, duntaxat prudentiorum iudicio. Quòd ſi neceſſe fuerit quacũq; in re ſaluis legibus iuſiurandum interponere, ſanciatur id modis omnibus ne quid impedimẽto ſit quo minus incertæ rei cõtingat notitia: præſertim ſi non agitur implacabili odio, aut amore inſano, aut impotẽti concupiſcentia, qui affectus menti ſanitatem adimũt, ne videat quid oportet vel dicere vel facere: ſed ſobriè certáq; ratione ad iurandum acceditur. Quid enim eſt melius quàm per totã vitam abſtinere à mendacio, & id approbare Dei teſtimonio? ſiquidem iuſiurãdum nihil eſt aliud, quã in re ambigua Dei teſtis citatio. id ni fiat in veritatis fauorem, ſcelus eſt haud expiatu facile. Qui enim hoc admittit, ſi nõ verbis, certè re ipſa occlamat Deo, Te prętexo iniuſtitiæ męę, quia pudet haberi pro malo & improbo, fer opẽ, in te culpã meam recipe. ſic enim mihi ſalua exiſtimatione peccare licebit. Quæ verba nõ dictu modò, ſed & cogitatu, ſunt nefaria. id enim obſequium præſtare grauaretur, nõ dico Deus alienus ab omni vitio, ſed vel pater vel patruus, ac ne ad aures quidem admitteret, modò eſſet homo educatus liberaliter. licet igitur omne iuſiurandum confirmare, in quo res honeſtæ vtilésq; vertũtur, & quo prudenter iuſtéq; vtilitati vel priuatæ vel publicæ conſulitur. Huc pertinent & vota legitima, quibus in præſens aut in futurum bona petuntur. nam qui malum propoſitũ iureiurando ſanciunt, quid ſanctum ſit ignorant, iurant ſe commiſſuros furtum, ſacrilegium, ſtuprũ, adulteriũ, homicidium, aut aliud ſimile: móxq; ne periuri habeantur, cõmittunt, quaſi nõ melius Deóq; gratius ſit tale periurium, modò ſeruẽtur leges per manus acceptæ à maioribus, de colenda iuſtitia virtutibúsq; cæteris, ſine quibus nec ſocietas hominũ, nec naturæ iura poſſunt in

tuto consistere, siue sequatur periurium siue nõ. Proinde quisq; iuratus iura violat, sciat se nõ peierare quidem, attamẽ ea pessum dare, ad quæ constabilienda iusiurãdum inuentũ est. addit enim culpæ culpã dum sacramento abutitur, cùm debuisset potius abstinere à maleficiis. abstineat igitur, & supplex Deũ exoret, vt pro sua clemẽtia temeritati inconsultæ ignoscat qua ad iurandum præceps actus est. nã duplicare noxam, cùm te possis exonerare dimidio, maxima est infania vix vnquam curabilis. Rursum alij feroces inhumaniq;, aut ab ira coacti molesta domina, iureiurãdo suam inhumanitatẽ confirmant, dum negant se hunc aut illum admissuros in cõtubernium vel mensæ societatẽ, aut adiuturos vllo beneficio, aut vsuros eius opera quoad vixerit. Interdum etiam vltra obitum prorogãt odia, nec sinũt mortuorũ corpora potiri iustis funebribus. Hi quemadmodũ & priores illi monẽdi sunt, vt placẽt Deum votis ac sacrificiis; quo aliquam consequãtur medicinam animę nulla ope humana curabilis. Alij iactatores & arrogantia turgidi, glorięq; insatiabiliter auidi, frugalitatẽ sibi putãt prorsus inutilem, quòd si quis submoneat vt concupiscentiis suis imperent, cõtumeliam sibi factam existimãt: contemptisq; monitoribus ruunt in delicias, risu cauillisq; ludentes in præcepta honesta vitæq; vtilissima. his si res familiaris lauta sit, iureiurãdo affirmant facturos se impensas in voluptates sine parcimonia. Verbi gratia, nuper diues quidam delicatus, à sene cognato paternóq; amico monitus, vt honestius & castigatius viueret, tulit id ægerrimè, móxq; obnoxius cõtendẽdo iurauit, quãdiu sumptus se nõ defecerint, à luxu nõ temperaturũ vel ruri vel in vrbe, sed vbiq; ostentaturũ diuitias. Atqui nõ diuitiæ sic ostentãtur, sed fastus ac luxus traducitur, quantũ ego intelligo. Reperias enim nõ paucos magnos principes affluentes apparatu copioso & inexhaustis diuinitiis, tamen interdum nõ aspernari res tenuium, fictilia, pocula, obolares panes, & oleas caseúmve olúsve vice obsonij: tum in æstate cãpestre lineũ, in hyeme crassam validãq; penulam, & cubile aliquãdo humi stratũ fastiditis spõdis eburneis, vel testudine auróq; ornatis, stragulisq; purpureis, & mẽsis luxuriosis elaboratisq; curiosè bellariis. In causa est nõ solũ eorum ingenij felicitas ac bonitas, verumetiam à tenera ætate recta institutio, ex qua didicerũt meminisse homines se magis quàm principes, & nihil humanum spernere: quam opinionem penè quotidie in memoriam sibi reuocãt, demittúntq; se à celsa pot

sa potestate ad ista humilia, & quadam tenus exæquãt subditis, ne quid offendat disparitas. Atq; ita ciuitates potentia, rerũ copia, legibus, moribus, pacéq; festa florẽtes reddũt, nulla his subtrahentes commoda, sed omnia largientes prõptè absq; inuidia. Hi sunt mores generosorum & verè principum hominũ, aliiq; his similes. At isti recens euecti ad opulẽtiam, adeptiq; multas pecunias errantis fortunæ indulgentia, veras autẽ & ne quaquã cæcas opes, quæ cõstant è viriutibus honestisq; actionibus, ne in somnis quidem vnquam conspicati, in cæcum Plutũ inciderunt. à quo sustentati necesse est vt per cæcitatẽ viam nõ videant, deflectántq; in auia, mirentur res nullius pretij, verè pretiosas rideant, quos sacra scriptura intempestiuè iurantes non mediocriter increpat. incorrigibiles enim sunt & insanabiles, proinde ne à Deo quidẽ natura propitio veniam impetrãt. Cæterùm virginibus & maritatis vouẽdi iurãdiq; potestas adimitur legibus, quòd illa in autoritate parẽtũ, hæ maritorũ esse pronuntientur, penes quos est voluntatem earum ratã habere aut irritam. nam illæ per ætatem vim iurisiurandi parum intelligunt, & opus habẽt alieno iudicio: alteræ procliuiores ad iurãdum sunt quàm ferat maritorũ vtilitas. Quapropter his liberũ est vxoris iuramẽtum ratum vel irritum facere. At viduæ caueant ne iurent temerè. Non habent enim deprecatores, nec maritos defunctos, nec parentes relictos quando migrarunt in aliam familiam: ideo iuramẽtum earum non conuellitur, desti tutarum à curatoribus. Si quis autem quẽ periurum scit nõ indicat, amicitiæ, reuerentiæ, timori, plus quàm pietati tribuens. periurij pœnę fit obnoxius. Nã peccare & peccãti fauere perinde est. Pœnæ autẽ periuris partim à Deo, partim ab hominibus infliguntur: sed à Deo grauissimæ. Nõ fit enim propitius cõtaminatis eo scelere, sed vt impuros auersatur perpetuò: & meritò. Qui enim res tam serias contemnit, vicissim cõtemnitur, & referuntur paria paribus. Homines verò aut morte mulctant hos aut verberibus: seuerius dum pietatẽ læsam morte vindicãt: remissius dũ publicè flagris eos lacerãt, quæ pœna ingenuo nõ videtur morte leuior. Hæc differrè præcipiuntur, licet interpretari possint per allegoriam ab his qui occultiorẽ intellectũ considerãt. Sciẽdum igitur q; recta ratio seu sermo patris atq; mariti vim habet, sed diuersa obseruatione. Mariti, qa virtutũ semina iacit in animam tãuam in agrũ fertilem. Patris, quia consil

cdnſilia bona & actiones honeſtas ſolet gignere, prognatásque educare decretis dulcibus, quæ doctrina & ſapiẽtia ſuppeditat. Mens autem aſsimilatur nunc virgini, nunc mulieri vel coniugatæ vel viduæ: virgini, quando caſtam purámq; ſe conſeruat à voluptatibus harúmq; concupiſcentiis, tum à dolore timoréq; inſidioſis affectibus, & genitoris curã reſpicit. Cæterùm quæ tã quam mulier proba ſermoni probo per virtutẽ copulatur, ſub eius ipſius degit prouidẽtia, ſeminantis more maritali cogitationes optimas. Cæterùm quæ anima deſtituta fuerit & parẽtela prudenti, & recti ſermonis coniugio, viduata pulcherrimis præſidiis & deſerta à ſapientia, viuẽsq; vitam obnoxiam, tenetur quo ſe obſtrinxit vinculo, nõ habens medicũ à quo curetur, nec maritũ conuictorem, nec patrẽ genitorem, ſermonẽ inquã ornatũ ſapientia. Eorum verò qui nõ ſolùm bona ſua partémve horum, ſed & ſeipſos deuouerũt, pretia conſtituta ſunt, nõ iuxta formam aut proceritatem aut aliud ſimile, ſed pro annorũ numero, ratione tantùm ſexus ætatísq; habita. præfinit enim lex ab anno x x. ad L x. viri pretium c c. argẽteos ſolidos. mulieris verò c x x. à quinto autem ætatis anno vſq; vigeſimũ, maſculi L x x x. fœminæ x L. ab infantia vſq; quinquennium, maſculi x x. fœminæ x I I. eorum verò qui ſexageſimum vitæ annum exceſſerũt, ſenis ſexaginta, anus quadraginta ſolidos. Cur autẽ pariter omnes eiuſdem ætatis & omnes eiuſdem ſexus æſtimati ſint, tres cauſæ afferuntur valde idoneæ. Vna, quia par & ſimilis eſt votorum dignitas, ſiue magnates ſiue humiles voueant. altera verò, quia aut æquum videbatur vota facientes æſtimari eiſdem cõditionibus quibus mãcipia venalia. in illis enim ſpectatur pulchritudo & bona habitudo corporis, vileſcentibus ſi iſta defuerint. Tertia cauſa eſt præcipua, quia apud nos imparitas honoratur, apud Deum paritas. Hactenus de hominibus, cæterùm de pecudibus hæ leges habentur. Si quis ſelegerit pecudem, quæ ſit ex aliquo trium generũ purorum ad ſacrificium, bouem, aut ouem, aut capram, illam ipſam ſacrificet, nec ſupponat vel deteriorem pro meliore, vel meliorẽ pro deteriore. Nõ gaudet enim Deus carnibus & adipibus animaliũ, ſed vouẽtiũ innocẽtia pióq; propoſito. Quòd ſi ſuppoſuerit, mactet pro vna duas victimas, & eam quam dudum vouerat, & ſuppoſititiam. Quòd ſi deuota pecus impura ſit, adducatur ad ſacerdotẽ probatiſsimũ. Hanc ille quanti ſit æſtimet æquo pretio, & inſuper quinta parte eius pretij, ne quid deſit ſi ſubſtituẽda ſit pura victima.

ctima. Eadem opera mulctatur etiã & pudefit vouẽtibus incogitãtia, qui per errorẽ animal impurũ vouerit, fortaſsis offuſcante mentẽ perturbatione quopiam. Si quis autẽ domũ vouerit rurſum ſacerdotẽ æſtimatorẽ adhibeat. Emptor autẽ ſi eſt ipſe qui vouit, nõ ſolùm perſoluat æquũ pretiũ, ſed & quintam partem ſuperaddat, quo mulctẽtur duo vitia, temeritas & cupiditas, in vouẽdo temeritas, cupiditas in repetẽdo quæ ſemel alienata fuerãt. Sin alius emerit, nihil addat vltra æquã æſtimationem. Cæterùm qui vouet non differat diu res votiuas luere, vel earũ pretium. Iniquum enim fuerit pacta repræſentari hominibus, Deo cui nõ poteſt referri merita gratia procraſtinari honorem debitum, & cunctando negligẽtiam detegere. quaſi cordi non ſit cultus eius numinis, à quo & initium & ſumma felicitatis depẽdet. Hæc de iureiurãdo, votísq; dixiſſe ſufficiat.

Contra mœchos & libidinoſos, homicidas omnémq; violentiã: ad duo decalogi capita referenda, ſextum & ſeptimum.

EVIT olim tempus quando philoſophiæ vacãs cõtemplationíq; mundi & eorũ quæ mundo continẽtur, fruebat optatis ac beatis mentis deliciis, ſemper conſectãdo diuina præcepta & oracula, quibus ſatiari præ auiditate nimia non poteram, his tantùm me oblectans, humile verò nihil ſapiens, gloriã, opes, voluptatésq; faſtidiens, & velut in ſublime raptus diuino ſpiritu luſtrabã animo ſolis lunæq; curſus & cæterorum cæleſtium orbiũ, interdũ deflectens ab æthere ad terrã mentis oculos tanquã è ſpecula conſiderabam terreſtria negotia cuncta, quæ nullo ſermone poſsũt explicari facilè, mactũ me iudicãs qui fortiter euaſiſſem tot calamitates mortaliũ. ſed inſidiabatur mihi grauiſsima peſtis inuidia, virtutis aduerſaria: quæ nec opinantẽ aggreſſa non prius deſiit deorſum trahere, quàm vi coniecit in profundũ mare curarũ ſpectantiũ rempublicã, quibus iactatus ne nunc quidẽ enatare valeo. Gemẽs tamen eas ſuſtineo, ætatis primę ſtudia pertinaciter animo hærentia deſiderãs, quorũ amore memoriáq; in miſeriis

miseriis recreor atq; subleuor. Propterea nonnunquã caput attollo & oculis animę licet hebetatis negotiorũ parum gratorũ caligine, circumspicio, sicunde se pura lux offerat. Quòd si quãdo non expectanti mihi cõtingit vel breuis trãquilitas ac quies à tumultuatione rerum ciuilium, tãquam alatus tantũ non per aërem volito aspirãte aura sciẽtiæ: quæ me sæpe incitat vt ad se transfugiã, secúmq; degã impostorũ, desertis immitibus heris, non tam hominibus, quàm negotiis aliis aliunde in morẽ torrentis affluentibus. Verùm oportet hoc quoq; nomine Deo gratias agere, quòd quãuis pulser, non absorbear tamẽ huiusmodi fluctibus: atq; etiam mentis oculos, quos quidã vt cæcatos iam deplorauerãt, aperio admittóq; lucem sapientiæ, ne totam vitã in perpetuis tenebris quasi damnatus exigã. Ecce audeo nõ solùm tractare sacra Mosis eloquia, verumetiam, diligẽter singula introspicere, & quęcunque non sunt multis cognita, reuelare spectandáq; proponere. & quoniã è decem præceptis, quæ Deus ipse absq; propheta interprete ore suo prodidit, explicauimus quinq; scripta in priore tabula, specialésq; leges tẽdẽtes ad eũdẽ terminũ, superssuntq;, reliqua in posteriore contenta illis attexenda quãtum possumus, conabor iterum singulis generibus suas leges speciatim adaptare. In ea tabula primum mãdatum est, non mœchaberis, vt opinor, quoniam vbiq; terrarum voluptas pollet plurimũ vt potẽtiam eius terra marí q; atq; in aëre nihil queat effugere. imperat eñ terrestribus, volucribus, aquatilibus, libenter imperata faciẽtibus, atq; adeò nutus eius obseruantibus & arrogãtes superbósq; fremitus, & hos quoq; cupidè præuertentibus mirifica celeritate ministerij. Incidit tamẽ etiã naturalis voluptas in reprehẽsionem, propter vsus immodicos: sicut lurcones insatiabiles, etiãsi à vetitis cibis abstineãt, & vxorij plus satis indulgẽtes lasciuiæ, etiamsi ab alienis toris sibi tẽperent. Verũ hæc culpa est corporis magis quàm animæ, vt vulgus putat, dũ internus cálor absumptis alimẽtis è proximo humorẽ aliũ attrahit, cuius fluxus deriuatus in genitalia, pruritus titillationésq; irrequietas excitat. Cæterùm qui in vxores aliorum, interdum & amicorum insaniũt, & in damnum proximorum viuendo familias numerosas adulterare conãtur, coniugaliáque vota irrita facere, & spem posteritatis abrumpere, laborant insanabili morbo animæ, capite plectẽdi vt publici hostes humani generis ne impunè plures domos contaminẽt, néve aliis exemplũ fiãt nequitiæ, quæ facilè imitatores inuenit. Quin &

& aliæ leges de cõcubitu rectè institutæ sunt. Vetitum est enim cõgredi non solùm cũ maritatis mulieribus, sed etiam cum viduis, quòd illicitus sit talis coïtus. Eadem lex Persicum quoque morem execratur vt incestissimum. Honoratiores enim Persæ cum matribus contrahunt matrimonia, & natos inde arbitrantur nobilissimos, regióq; (vt ferunt) dignantur solio: quo nihil excogitari potest magis impiũ, cõspurcari defuncti patris thalamam, cui maxima debebatur rẽligio, matri exhiberi nullam reuerẽtiam, filium eundem & maritum fieri, matrem vicissim vxoris nomen assumere, communes liberos patris quidem fratres, matris verò nepotes censeri. Hãc prolis suæ matrem simul esse ac auiam, illum filiorum patrem & germanũ vterinũ. Accidit tam scelestũ facinus apud priscos Græcos Thebis Oedipodi Laij filio, non sponte tamen, sed per ignorantiam, nihilominus tantam vim calamitatũ secum attulerũt hæ nuptiæ, vt nihil reliquum factum fit ad summum miseriarũ cumulum. Sequuta sunt enim cõtinua bella, tum externa tum ciuilia, velut hæreditario iure filiis nepotibúsq; à maioribus tradita, quæ vastitates induxerũt maximis Crẽciæ ciuitatibus, strages exercitibus eorúmque auxiliis, ducibus partium continua funera, & in his fratribus de regno implacabiliter contendentibus cædes mutuas, vnde nata est non solúm familiarum patriarúmque, sed etiam ex maiore parte Grẽcanici generis pernicies. Nam vrbes antea populosæ, euacuatæ sunt, reliquiis modò calamitatum ad memoriam, & miserum spectaculũ superstitibus. Ac ne Persæ quidem, apud quos hoc receptum est, expertes sunt cladium similium. Semper enim atterũtur expeditionibus atq; prælijs dum cædunt cæduntúrq; inuicem, nunc incursando finitimos, nunc populatores arcendo à suis finibus. E' multis enim locis hostes in eos cooriuntur, quòd natura inquieti sint barbari. Itaque vix dum finito præsenti tumultu, alius nascitur, vt nullum anni tẽpus vacet à militia, & sæpius in castris sub diuo degant miseri quàm in oppidis, eò quòd pace careant. Omitto illas ingentes regum felicitates regnum auspicãtium à fratricidio, videlicet præsagientiam fraternas insidias, ne gratis scelesti videantur. Quæ omnia contingere opinor propter incõuenientissima cõnubia filiorum cum matribus, iustitia rerum humanarum spectatrice vlciscẽte impietatem nefariam. Nam habendi sunt impij non solùm qui talia flagitia perpetrant verumetiam qui assentiuntur patrãtibus. At nostra lex tantam cautelam adhibuit

in

in hoc negotio,vt ne à priuilegio quidē post patris obitum nouercam duci permittat,tum ob patris reuerentiam,tū quia nouerca & mater cognatæ appellationes vidētur:tāto magis à matre oportet abstinere iniuriā probrosissimā. Siquidē qui ppter patris memoriam reueretur mulierē quæ quondā illius cōiux fuerat,satis apparet quòd multò magis in honorē vtriusq; parētis cùm matre nihil tētabit nouum & illicitum. Stultum enim fuerit,rationē habere dimidiati generis, integrū verò protsus contemnere.Deinceps præcipitur,ne sororē quidem esse ducendam,honestum sanè præceptum & aptum cōtinentiæ,quamuis Athenienſis Solon hoc obseruat in vterinis tantū germanis,eodem patre progn atis relinquit liberum.cōtrà Lacedæmoniorū legislator vterinis non interdicit connubio,sed solis eodem patre genitis.At Aegyptius ridēs vtriusq; simplicitatē & semiperfecta placita, laxauit libidinē, & auxit in corporibus animisq; insanabile malum intemperantiæ,permissa licentia ducēdi sorores,siue per alterutrum parentem siue per vtrunq; cognatas, maiores pariter & minores æqualésve, ne gemellis quidē exceptis,quas natura ipso natali seiunxit,intēperantia verò societate copulauit insociabili, & malè comparata iūctura quas leges abominatus Moses sanctissimus,vt alieniſsimas à bene cōstituta republica,& incitātes ad omnem turpitudinē, modis omnibus prohibuit congressum cum sororibus,siue vtrunq;, siue alterum tantummodo parentem communem habentibus. Quid enim opus est deturpare pudoris pulchritudinē, & virgines nec erubescant assuefacere?quorsum autem attinet obstare quò minus affinitates iungātur cùm aliis, & intra domesticorū parietum angustias rem honestissimam includere?cū extendi ac diffundi possit per cōtinentes terras & insulas,deniq; totius orbis habitati prouincias.nam cōnubia cū exteris nouas coniunctiones faciunt,nihilo deteriores quàm cōsanguinitas.Quapropter & aliarum multarum nuptiæ sunt vetitæ,neptium,consobrinarum,nuruum,priuignarum seu viduarum seu virginū,siue vxore viua siue post eius obitum.non fratris patruíve vxorem licet ducere,tantò minus priuignam,cui vitricus parentis loco est,& ipsa vicissim loco filiæ,nempe ex vxore huius genita.Similiter duas sorores vni marito nubere non permittitur,nec simul nec successiuè,etiamsi prior repudiata fuerit.Nam priore manente in cōtubernio,aut etiam dimissa, siue maneat vidua siue nubat alteri,nō videtur pium sororem in bona illius infelicis venire: proinde

proinde docentur seruare iura cognationis,& non insultare cō iunctis genere,nec oblectari cū earū inimicis per obsequia mutua.Nascūtur enim inde graues zelotypiæ,& contentiones implacabiles,prouētúsq; malorum maximus:perinde ac si mēbra eiusdē corporis naturali cōpage soluta seditionibus agitarētur morbos immedicabiles & perniciem sibi quærentia. Germani autē quamuis mēbra disiuncta sint,natura tamē ac cogitatione coaptātur. At zelotypia molestissimus affectus graues calamitates secū afferre solet. Ne alienigenā quidem vxorē legislator sinit in thalamū recipi,ne quādo maritus ab ea seducatur,oblitúsq; pietatis à recto itinere deflectat in deuia. Potest quidē fieri vt ipse resistat,assuetus à iuuentute ritibus patriis,& sacris legibus quas parentes inculcauerāt:sed cauendū est nō mediocre periculū, quod filiis & filiabus imminet. Fortassis enim vnius Dei cultū dediscēt illecti falsis opinionibus, quod quidē est initiū & caput extremæ miseriæ.Addit:Quòd si quācunq; ob causam repudiata,& alteri nupta,viduata iterū fuerit, siue viuo posteriore marito siue mortuo, nō habet ius reuertēdi ad priorē: cuivis nubat potius,quando vinculi oblita priſtini,nouos amores prætulit veteribus.sin autē quispiā vxorē talem receperit.habeatur ignauissimus,vt cui sit exemptū è pectore vitiorū odiū, affectus ad rē tum domesticā tum publicā administrandā vtilissimus,& ipse sibi duas notas inusserit, adulterij lenociniiq;. Nam huiusmodi reconciliationes non absunt à suspicione veneficij,ideo simul cū vxore pœnas luat.Menstruorū fluxus tempore maritus vxorē ne contrectet, sed abstineat tantisper à coitu,legibus naturę in hoc obtēperās,nec cōmittat vt propter voluptatem intēpestiuam fœtus minus absoluti in lucē veniāt. id enim perīde fuerit, ac si ebrius aut insanus agricola in paludes torrentésve non in arua sementē faceret. Nam semina siccatos fundos postulant,si colonus sibi velit vbertatē fructuū promittere. Natura porrò vuluā repurgat singulis mensibus,velut aruum quoddā mirificū,quas tempestates obseruare oportet more boni agricolæ, vt per inundationem à seminando abstineat. alioqui semen nemine sentiente diffluet præ humiditate, non modò liquidius factū,sed & omnino fluidū, euanescēte in eo vi spiritus per quē in officina vteri formantur animalia,ita vt absoluātur omnibus corporis animíq; partibus. cessantibus autē mēstruis turò iam prolificū semē vteris cōmittitur.cæterū qui squalidū petricosumq; fundū colunt, nō euitabūt opprobrium:

videlicet qui voluptatis consuetudinẽ habent cũ fœminis sterilibus. Nihil enim captant præterea, qui per lasciuiã sponte prolis iacturam faciũt. quid enim aliud est cur earũ coniugiũ expetant? certè liberos sperare non possunt, quos nullos fore sciunt, stimulantur tamen impotenti libidine, laborãtes insanabili vitio. ergo qui puellas duxerũt incerti de futura fœcũditate, si sterilitate tandem deprehensa nõ eis renuntiant, & res sua sibi habere agereq; sinunt, merentur veniã, quia victi diuturna cõsuetudine amoreq; mutuo non valent vim inferre suis affectibus impressis iam dudũ in animum. Qui autem fœminas cõpertæ, sterilitatis expetunt ad coniugium, suũ hircorúmq; more quærentes solam venerem, in impiorũ album asscribantur, vt Deo repugnantes. illi enim vt amatori animalium, præsertim hominum, curę est genitura salúsq; omniũ. At isti simul emittunt semen & extinguunt, inimici naturæ confessione publica. Sed & alius morbus petulanter irrupit in ciuitates hoc multò nocentior, eorum qui pueros adamant, quod olim probrũ fuit maximum: nunc eo gloriantur & qui patrant & qui patiũtur muliebria, effœminati iuxtà corpore atq; animo, ne scintillam quidẽ retinentes generis masculi, propalam plectentes cincinnos ornantésq;, & cerussa fucóq; oblinentes faciem pingentésque, vnguentis quoque fragrantes exquisitissimis. Nam & hac vtũtur illecebra, exercitati omnibus formæ lenociniis: nec pudet eos marem sexum data opera mutare in fœminam. His parcẽdum nõ est, si audimus legem, quæ iubet androgynũ & sexum suum adulterantẽ impunè occidi, die ipsa & hora qua deprehenditur, cùm sit probrosus & familię suæ patriæq; dedecus, atq; adeò totius humani generis. Amator autem puerorũ sit eidẽ pœnę obnoxius, quia voluptates alienas à natura sectator, & ciuitates, quantum in ipso est, desolat, corrumpens semina: ad hæc duorũ maximorum vitiorũ magister est, ignauiæ mollitiæq;, iuuentutem ad formæ curam assuefaciens, & florem ætatis effœminãs, qui ad vires ac robur exerceri debuerat. Denique more mali agricolę fœcunda arua inculta sinit squalescere, sterilitatẽ eisinducẽs: alia verò ex quibus nullus fructus expectari potest, colit interdiu noctúq;. In causa est opinor, quia apud plerasq; ciuitates impudicis & mollibus proposita sunt præmia: vbi videre licet istos semiuiros in medio foro frequẽtissimáq; turba versari, & cubito protrudere alios, festis quoq; diebus in põpa præcedere, & tractare sacra incestis manibus, interesséque ac præesse myst

mysteriis Cereris. qui verò cæteris insaniores omnino desciuerunt ad mulieres exectis genitalibus palliolati purpuratiq; tãquam optimè de patria meriti incedũt cum satellitibus, & vertunt in se obliuiorũ oculos. quos si maneret indignatio, qualis est nostri legislatoris, vt piaculares & patriæ probra tollerẽtur sine venia, vt eorũ exemplo deterrerẽtur alij. supplicium enim repræsentatum nõ mediocriter retundit audaciam simili morbo laborantium. Nũc quidam imitatores luxus sybaritici, post opipara conuiuia largásq; potationes per saturitatẽ prorũpunt in lasciuiam voluptatésq; distenũ ventris comites. Nam saturitas gignit petulentiam. ita fit vt mẽtis impotes rabiéq; perciti insaniant nõ iam in mares fœminásve homines sed in bruatas pecudes, sicut narratur de Pasiphaë Minois olim Cretensis regis vxore: quæ taurum tantò amabat impotentius, quantò minus sperabat cõcubitum, vt ferè vsu venit amantibus. Tandem communicauit consilium cum Dædalo, fabrorum eius ætatis præstantissimo. is vt erat artifex rerum inuentu difficilium, in vaccam ligneam inclusit Pasiphaën. Taurus sui generis animal ratus in eam insilit, reddiditq; grauidam, vnde natum dicitur monstrum semiferum Minotaurus nomine: & crediderim esse alias quoq; Pasiphaas infreni libidine, nec solùm mulieres, sed etiã viros insanire in bestias, vnde nascuntur abominanda prodigia, hominum cupiditates scelestas & fatuas testantia: ex quo genere forrasse fuerunt fabulosi centauri, chimæræ, aliáq; similia. Tanta verò fuit sacrarum legum prouidentia cauẽdi ne hominespolluerentur coitu nefario, vt diserte cautum sit ne admittantur pecudes diuersi generis. hircũ nullus pastor Iudæus sinet in ouem scandere, nec in capram arietem, nec taurum ad equam admittet. Quod si fecerit, dabit pœnas vt qui naturæ iura violauerit, distinguentis genera quo in sua synceritate permaneant. mulos quidam præferunt iumẽtis omnibus, quòd bene compacta neruosaq; habeãt corpora, & in equarum pascuis stabulisq; asinos prægrandes, quos calones vocant, nutriunt, ad gignendam eis sobolẽ, illæ pariunt mulos speciei confusæ animal, cuius genituram vt cum natura pugnãtem prorsus interdixit Moses edicto generali, ne coitu misceãtur animalia disparia, qua ratione prospectum est ne indecorè confunderentur naturæ ordines, simúlq; cautum est hominum temperantiæ, vt sic discãt viri atq; mulieres abstinere à nefariis cõcubitibus. Proinde, siue vir ineat quadrupedem, siue mulier eam admittat, neca

 bunt

buntur & homines & quadrupedes:illi quia per intẽperantiam trãſgreſsi ſunt preſcriptos terminos cõminiſcendo noua genera libidinũ,& voluptatẽ inſuauẽ captãdo è rebus etiã dictu turpiſsimis:hæ verò quia ſe prębuerũt probris talibus,& ne pariãt abominandũ aliquid,qualia naſci ſolent ex huiuſmodi piaculis deteſtabilibus, quæ nemo honeſtus ferat in ſuis poſſeſsionibus abhorrens ab eorũ vſu & miniſterio,atq; adeo aſpectu quoq; vt renouante memoriã fœdiſsimã, vel ſolo attactu omnia contaminantiũ.cũ igitur his nemo libẽs vtatur, nil aliud ſunt quàm telluris inutile pondus,vt quidã ait. Præterea ſcortũ lex eiicit è republica,vt honeſtate,pudore,ſobrietate ac cæteris virtutibus vacuum,& replẽs viros fœminásq; impudicitia,deturpásq; immortalem mẽtis pulchritudinẽ,ſolam verò corporis venuſtatẽ breui peritũrã excolens,proſtituens ſe prætereũtibus,& florem ætatis venditans,ad illectandos iuuenes omnia tum dicẽs tum faciens. Eadem cõmittit amatores ſuos,inhoneſtũ præmiũ ſeipſam proponens ei qui plura dederit:ergo vt peſtis labésq; publica ſaxis obruetur,quòd naturæ donis abutatur, quæ virtutibus exornaſſe debuerat. Adulteris deprehenſis conuictísq; lex præſentem pœnam infligit:ſuſpectas autem cõmittit naturę iudicio nõ hominũ:quandoquidem manifeſta cognoſcunt homines,Deus occulta etiam,qui ſolus animos introſpicit. ſic igitur zelotypo viro præcipit: Die dicta vxori, ſanctam ciuitatẽ pete cum ea:& vbi corã iudicibus cõparueritis,ſuſpicionẽ tuam detege,non vt calũniator aut inſidiator, captans modis omnibus victoriam,ſed vt incorruptus inquiſitor veritatis. At mulier in gemino conſtituta periculo, mortis & morte grauioris ignominiæ,rem ipſa ſecum expendat,& ſi eſt innocens,purget ſe cũ fiducia,quòd ſi arguatur ſuapte conſcientia, ſatius fuerit ſe abdere,& peccatum pudore tegere,quàm peruicaciter ambire victoriam.quòd ſi lis nequeat dirimi,neutrius coniugũ argumentis præualentibus,ambo in templum eant:tum maritus ante altare ſtans coram ſacerdote illius temporis, ſuſpitionem ſuam prodat, offerátq; pro vxore pultem ordeaceam, vt appareat eũ non malo ſed ſano animo certis de cauſis pudicitiam eſus reuocare in dubiũ.ſacerdos verò protenſa manu mulieri tegmen capitis detrahat,vt iudicetur aperto capite ſine pudoris inſigniis, ſicut mos eſt in omnibus cõtrouerſiis capitalibus.ſed neq; oleũ neque thus,vt in aliis ſacrificiis aſpergitur,quia triſtes non lætirem diuinam faciunt.puls autem adhibetur ordeacea,fortaſsis ideo

ideo,quia hoc genus frugum vſus eſt duplex,& promiſcuè præbetur brutis animalibus & pauperibus hominibus: quo ſigno ſubinnuitur,adulteram nihil differre à beſtiis,quæ ſine diſcrimine & ſine diſciplina ruunt in venerem: pudicã verò & purã à crimine,imitari vitã propriam hominibus. Pergit lex,iubẽs vt ſacerdos vrnã fictilem aqua è vino fonte hauſta impleat, & terræ puluerem è templi ſolo collectũ indat in eã: quod ipſum eò ſpectare opinor,vt figuratè ſignificetur veritatis inquiſitio. nam vrna fictilis adulteræ conuenit,cui mors optanda eſt,ſolẽnis pœna violatæ coniugalis fidei.terra autem & aqua ſic aſſumuntur,velut teſtes periclitantis innocẽtiæ,videlicet q; ambæ ſint cauſa generationis,incremẽti perfectionísq; rerũ omniũ. nec temerè vtraq; ornatur ſuis epithetis,dum aqua pura viuáq; dicitur,quia mulier inſons pura eſt meretúrq; viuere:terra verò ſacra,vt ex tẽpli pauimento deſumpta, quod ſua ſanctitate placet,ſicut & mulier ſua caſtimonia.His ita paratis illa capite aperto accedat,vt dixi,pultem offerẽs.ſacerdos ex aduerſò ſtãs cum fictili aquam terrámq; cõtinente,hæc verba pronũtiet:Ni violaſti iura cõiugalia,níve cũ alioviro cõgreſſa es proculcatis legibus,inſons eſto & à crimine libera,quòd ſi cũ iniuria mariti te implicaſti nouis amoribus.ſcito te deuotã diris omnibus. quibus manifeſtè pœnã lues corpore. Bibe iam redargutionis poculum,quod incerta occultáq; nudabit ac reteget.Eademver ba inſcripta chartulæ deleat aqua in fictili, móxq; bibendam mulieri porrigat:illa poſt potum abeat,expectatura pudicitiæ præmium,aut extremam pœnam intemperantię.nã ſi eſt paſſa calumniam,conceptum partúmq; ſperet,nihil de ſterilitate ſolicita.quod ſi culpa non caret,non euadet ventris inflammationem tumorémq;,& cruciabile vuluæ vitium,quam puram ſeruare marito noluit,cum quo in matrimonium ritè cõuenerat. intantum autẽ proſpicit lex puritati coniugij,vt etiam poſt legitimos complexus cõiugum nihil ſineat eos attingere, prius quàm abluantur purificentúrq;,quo magis abſint ab adulterij criminibus.Quòd ſi quis viduæ ſiue defuncto ſiue diſiũcto marito ſtuprum obtulerit,duplo leuiore culpa quàm adulterij,nõ luet quidem capite:cæterùm propter libidinoſam audaciã violentiámq; prælatas cõtrariis virtutibus accuſatus,ex arbitratu iudicum flagris cędatur aut mulctetur pecuniis.germanũverò cognatũq; adulterio crimẽ eſt puellarũ vitiatio,quãdoquidem vtrunq; ex eadem matre incontinentia naſcitur:vtcunq; à qui-

Universidad de Deusto Biblioteca

busdam res turpes appellatione honestiore prætexētibus amor vocatur,quia verū fateri pudet. attamen quamuis cognatū,non est omnino simile:quia talis iniuria nō grassatur per plures familias,sicut adulteriū,sed consistit apud vnā virginem.His igitur verbis obiurgāda erit amatoris cōcupiscentia:Heus tu,mitte impudentem istam procacitatē, & desine insidiosos laqueos clámve,palámve tēdere,ne improbitatis notā lucrifacias,sed si bene affectus es erga virginē,accede parētes eius si fortè viuūt: sin minus,fratres aut tutores, aut quoscunq; in quorū est potestate:& amorē ingenuè deregens pete illius cōiugium, & ne te vt indignum fastidiant.nemo enim ex puellæ curatoribus tam erit difficilis vt instantiores preces reiiciat,præsertim si habita inquisitione cōperiat non fingi amorem,nec leuiter te afflauisse suis ignib⁹,sed citra fucū penitus insedisse precordiis. Quòd si quis agitatus insana rabie,rationibus omnibus ablegatis furori violentiam ac libidinē addiderit,posthabitisq; legibus raptam vitiauerit,tanquā ancillis abutens ingenuis,& pacis tempore iniurias belli perpetrans,ducatur ad iudices. tum si pater violatæ sperfuerit,agat cū vitiatore de spōsalibus.quæ si ille recusauerit,mulctetur pecuniis in dotem puellæ nupturæ alteri, quòd si assenserit,sine dilatione ducat eā,assignata dote nihilominus:nec ei cūctari tergiuersarive liceat:vel suamet causa,ne videatur per libidinē non per amorē inobediēs fuisse legibus: vel propter puellā,vt læsam eius pudicitiā soletur cōnubio stabili,nec vnquā dirimēdo ante obitū. Sin autē orbata patre fuerit,iudices percontentur pariter de voluntate ducēdi.& siue assentiatur siue renuat, idem ius seruetur quod viuente patre seruatum fuisset. Sunt qui putāt medium quiddā esse inter stuprū & adulteriū,interceptū concubitū,quoties desponsa,nōdum tamen nupta,dolo aut vi opprimitur ab alio:me verò iudice hæc quoq; species est adulterij.nā sponsalia tantundē valent quantū nuptiæ, quando in solenni amicorū conuentu mariti vxorisque nomina inscribūtur tabulis.propterea lex reū & ream iubet lapidibus obrui,si accessit etiā puellæ consensus ad nequitiā qui ni accedat nō possunt ambo hærere in culpa eadē. itaq; pro ratione loci reputatur crimē grauius aut leuius.meritò enim habetur atrocius, si cōmittatur intra mœnia: leuius autē si extra in solitudine.hic enim nemo poterat succurrere puellæ vociferanti,reluctāti,& nihil nō tentāti ad seruandā virginitatē integram. in vrbe verò præsto sunt curiæ tribunaliāque, prætores,

ædil

ædiles,magistratúsq; cæteri,ad hæc vicini vniuersúsq; populus. innatum est enim etiam plebeiorum animis odium scelerum, quod per occasionem proritatum se aperit, & vltro fert opem patientibus iniuriam. itaque violentum stupratorem vbiq; sua pœna sequitur, nec excusatur locorum differentia flagitium: puella eo quo dixi discrimine,vel meretur veniam,vel certum luit supplicium. Verùm de hac curiosè debet iudex inquirere, locorum etiam considerando circunstantias: potest enim & in media vrbe inuitæ vis inferri, & extra vrbē volens libénsq; nefarium coitum admittere. ideo rectè cautéq; lex patrocinatur stupratę per vim in solitudine,dicens:Vociferata est adolescentula,nec erat qui succurreret.Itaq; si nec clamauit,nec repugnauit,sed volens se præbuit,non est innoxia,quantumvis prętexat culpæ locū solitariū.In vrbe quoq; quid iuuat pro castitate tuēda conari omnia, si puellam opprimat violator longè superior viribus & pollētior? Quid enim si colligarit eam funibus?si os obturarit,vt ne in clamorem quidem valeat prorumpere?quid tum ei proderit in propinquo habitantiū vicinia? nam hoc pacto vel in vrbe licet inuenire solitudinē,vbi nemo succurrit.eadem ratione cōsensus in solitudine nihil differt ab eo qui fit in vrbibus.Sunt item quidā qui facilè appetitas fastidiūt facilius, mulierosi simul & infensi mulieribus, è diuersis promiscuisq; conflati moribus,primis quibusq; cedentes affectionibus,quas refrenare fuisset satius: nunc sinunt eas inconsideratè tanquam cæcas ruere,& in quaslibet res aut in quævis corpora impingere,ac præ impetu nimio procidere cū offensione mutua. Ad eos reprimendos hęc lex est oppositа. Si quis post epulum nuptiale cum puella nō maritali affectu,sed tanquā cum meretrice libidinis causa congressus,deinde nō habens quod ei propalam exprobret,calumniosè vertat se ad occulta crimina,dicēdo in primis cōplexibus eam à se mulierem deprehensam non virginē vocetur vniuersus senatus vt iudicet: adsint etiā accusatæ parētes,communem causam acturi.in tali enim controuersia,quando de castitate corporis quæritur,non imminet periculum soli filiæ, sed etiam eius curatoribus: non modò quia vsque ad suum tempus non custodierunt natæ pudicitiam, verùm quia vitiatam ab alio desponderunt pro virgine, decepto qui eam sibi vxorem petiit.qui si litem vicerit, mulctetur calumniator ex iudicum arbitrio tum pecuniis tum verberibus: &, quod ei grauissimum erit,confirmetur id matrimonium,si modò vxor

cum tali cohabitare ſuſtineat.his enim lex relinquit liberum, abire an manere malint.maritis eadem poteſtas non permitti tur,propter recentem calumniam.Qui hominẽ occidit,appellatur homicida,ſed reuera eſt ſacrilegus,& quidẽ inſignis.quip pe qui perpetrauit ſacrilegium maximũ,ſublata è mũdo re pre tioſiſsima ſacratiſsimáq;:quãdo nihil eſt Deo tam ſimile,quàm hoc ſigillum pulcherrimũ expreſſum è matrice pulcherrima, ad exemplar ideæ rationalis effictum.Ergo quilibet homicida confeſtim pro impio ſceleratóq; habendus eſt ob perpetratum facinus impium atque nefarium,& debet è medio tolli vt maleficus.meritus em̃ plurimas mortes exoluit ſe vnica,quia natura non fert eum affici pluribus ſuppliciis:nec iniquum videri poteſt ſi quod prior fecit,idem & ipſe patitur. quãuis idem nõ eſt quod tẽpore,facto,propoſito,perſonáq; diſtinguitur.An-non iniuria laceſſere prius eſt quàm vim vi repellere?nónne homicidium res iniuſtiſsima eſt,ſicut ediuerſò iuſtiſsima homicidę ſupplicium?homicida explet ſuã concupiſcẽtiam patrato facinore:occiſus verò ſublatus è medio, nec iniuriã poteſt reponere,nec ex vltione voluptatẽ capere.ille ſua manu impetit ex inſidiis:alter nihil poteſt officere aut nocere interfectori ſuo,niſi cognatis amicísq; propugnãtibus ex affectu miſericordiæ. Si quis gladio petit aliquẽ occidendi animo,etiamſi nõ ſuccedat, reus eſt homicidij quod deſtinauerat, nec prodeſt ei q̃ conatu ſuo fruſtratus ſit.proinde pari pœna plectatur.Item ſi quis non auſus cominus aggredi,dolo malo aggreditur ex inſidiis homi nem,& necẽ ei machinatur,ſceleſtus eſt& execrabilis,pollutus animo prius quàm manibus.Quẽadmodum enim hoſtes habẽ tur nõ ſolùm qui nos iam impugnãt claſsibus aut exercitibus, verumetiam qui vtroſq; apparatus faciunt,& machinas admouent portubus ac mœnibus,etiamſi nõdum ad manus venerĩt: ita homicidæ cẽſendi ſunt nõ ſolùm qui interimunt,ſed & qui nihil nõ conãtur clámq; palámq;,vt interficiãt, etiamſi nõ perpetrarint facinus,quòd ſi prę metu vel audacia,vitiis cõtrariis, in templum irrũpere tentarint impunitatis inueniẽdæ gratia, prohibendi ſunt.ſinautem iam ſubrepſerunt, dedendi ſunt ad ſupplicium,cum hoc prẽcono: Hominibus nefariis in fano iuſ aſyli nõ deberi.nam quiſquis malum dat incurabile,inimicus eſt Deo.homicida autẽ lædit immedicabiliter,quia occiſus nõ poteſt in integrum reſtitui:niſi fortè innoxios ante ſolennẽ purificationem in tẽplum non admittimus : pollutos verò in elui bili

bili ſcelere,abolendo nulla mora temporis,dignabimur aditu ſacrarum ædium,quos ne priuata quidẽ domus honeſti viri & ſanctitatem amãtis reciperet.Ergo ſi peccatum peccato cumulantes impietatem addunt homicidio,ducendi ſunt ad ſupplicium,vt non vnã mortem meriti,ſicut iam ante diximus.alioqui cognatis amicísq; per dolum necati non patebit templum quod homicidam excepit,qui nunquam ſub idem tectum ſuccederent.Iniquiſsimum autẽ fuerit propter vnũ multos,& propter violatorẽ iuris excludi affectos iniuria, nullo ſuo merito in luctum cõiectos acerbiſsimũ.Et fortaſſe legislator prudenter in futurum proſpiciens,præcauere voluit,ne in templo cõmitteretur homicidiũ,ſi illud frequẽtarent occiſi hominis neceſſarij,qui præimpõrẽti affectu vel propriis manibus confecturi homicidam videbãtur,patraturíq; impietatis ſummæ facinus.ſic enim victimarum ſanguis miſceretur cum homicidarum ſanguine,ſacratus cum execrabili. propterea iubet vt ab ipſis aris abſtrahatur homicida.Cæterùm qui gladio,haſta,fuſte,ſaxo,alióve telo interimũt'fieri poteſt vt inconſulto repẽtinóque impetu perciti ſcelus admirtãt,furori non rationi obſequuti,ita vt dimidiatum videatur facinus cui nõ acceſsit lõgá deliberatio.alij verò ſcereratiſsimi,polluti mẽte ac manibus, magi ac venefici per otium & in ſeceſſu dant operã malis damnatísq; artibus,captantes occaſionẽ variarum calamitatum inferendarũ proximis,ideo lex vult veneficos & veneficas ne vnũ quidem diem viuere,ſed mori quamprimùm deprehenſi fuerint,nec vllo pacto differri ſupplicium. nam qui propalam & cominus aggrediuntur,vtcunq; caueri poſſunt,occultæ autem inſidiæ veneficiáq; nõ animaduertũtur facilè. præſtat igitur vt noxa quã illaturi erãt aliis, auertatur in ipſorũ capita. & alioquin etiam qui gladio vel alio quovis ſimili telo graſſatur,non enecat multos eodem tẽpore.venenis autem letiferis innumeri perimuntur,inter eſculẽta clam admixtis confuſisq; per inſidias.& accidit aliquãdo in numeroſo conuiuio ſodalibus ad eiuſdem ſalis eiuſdémq; menſæ ſocietatem collectis, inter libationes violari ſodalitatis fœdera,repẽtè mutatis rerũ vicibus, & in conuiuij locum ſuccedentibus funeſtis exequiis. quapropter eriam mitiſsimos clemẽtiſsimósq; iudices ęquire in id genus cõuenit,nec ſaluti eorum vnquã parcere, tantùm non propriis eos tollendo manibus abſq; vlla cõtagione ſceleris.etiãſi non vtãtur miniſtris ſupplicij. Quid enim eſt iniquius, quàm

alimẽta ad tuendam vitam facta vertere in perniciem,& naturæ beneficia corrumpere? vt qui ex cibo potúq; petunt refectionem necessariã, in insidias præcipitati pro salute mortem inueniant. Eadẽ pœna manet eos qui non letifera venena cõficiunt, sed longos morbos & tabem lentam inferẽtia. nam sæpe satius est emori quàm ægrotare, præsertim diuturno morbo non habituro felicem exitum. respuunt enim medicinã morbi contracti è veneficiis. molestiores autẽ sunt in hoc genere animorum noxæ quàm corporum, quoniam inde nascuntur deliria & intolerabiles insaniæ, quibus mẽs, qua nihil pretiosius homini datum est diuinitus, obleditur, vel potius in totum demigrat sine vlla spe reditus, brutã deteriorémq; animi partẽ relinquens corpori, communem cùm bestiis: quandoquidem sublata ratione homo in feram mutatur, vtcunq; lineamẽta humanę speciei retinet. Veram quidem illam magiam, hoc est perspectiuã sciẽtiam, per quam naturæ opera cernuntur clarius, vt honestã expetendámq;, non plebeij solùm sectantur, sed etiam reges regũ maximi, præsertim Persici, tam curiosi harum artium, vt regnare nõ liceat nisi cùm magis versato familiariter. ex hac adulterata deprauatáq; desciẽdũt quas maxime proprio vocabulo malas artes dicimus, circulatorũ ariolorúmq; studia, & mulierum mãcipiorúmq; nequissimorũ expiationes lustrationésq; professentium, mutationésq; amoris in odium, aut ediuersõ in amorem odij, per quasdam potiones amatorias & incãtamenta idonea: atq; his dolis inuncãr simplicissimum quemque, donec in calamitates ingentes pertrahant, vt nõnunquam magnæ familiæ cognationésq; paulatim sidendo sine ruinæ strepitu intercidant. His omnibus opinor consideratis noster legislator non sinit procrastinari veneficorũ supplicia, sed absq; mora vult exigi: quòd dilatio noxiis opportunitatem peccãdi præbeat, vltro ad mortem properantibus, cæteros verò suspicione metúq; repleat, existimãtes quicquid illorum vitæ accedit, suæ securitati decedere. idcirco sicut viperas, scorpios, aliásq; venenosas bestias, prius quàm mordeant, aut saucient, aut omnino se commoueant, sine mora ad primum aspectum occidimus, præcauendo genuinã eorum malitiã prius quàm noceãt: eodẽ modo etiam homines plectendi sunt, qui cùm sint animalia rationalia, nihilo secius à natiua mansuetudine in ferinos mores degenerãt, & pro delectamento habent lædendi quotquot possunt licentiam. Hactenus in præsenti de veneficis dictũ sit. Sciẽdum tamen hoc quoq;

quoq;, interdũ accidere vt aliquis nihil minus cogitans cõmittat homicidium, nõ destinato consilio, nec paratus ad id antea, sed repẽtino furore percitus, impotẽti malo & obrepãti facilè, quod non minus nocet commoto, quàm sustinẽti talem debacchationem. interdũ enim aliquis progressus in forũ vt agat sua negotia, casu homini vel lingua vel manibus petulanti sit obuius, lacessitúsq; aut ipse contentionẽ exorsus, vt rixa citius dirimatur, aut pugno ferit, aut eminus lapide. Tũ si letali plaga ictus alter moritur, percussor quoq; ferat quod intulit, quòd si non statim ab ictu perit, sed decumbit læsa valetudine, ac mox curatus si nõ suis pedibus, saltem aliis sustentãtibus, aut scipione subnixus obambulat, duplicem mulctam luat, tum eam qua rependatur percussi otium, tum qua satis fiat medico. hac perso luta immunis sit à supplicio: etiãsi percussus moriatur postea. fortassis enim non ex ictu, post quem cœpit obambulare valeréq; melius culè, sed aliis de causis interiit, quæ repentè aggressę vel sana corpora enecant. Quòd si quis rixando cùm muliere grauida pugnos in ventrem inflixerit, ita vt abortus sequatur, si abortium informe fuerit, mulctetur, tum propter violẽtiam, tum quia fuit impedimento naturę exorsæ opificium hominis, animalis pulcherrimi. Quòd si formatus fœtus absoluta membra & in ordinem digesta habuerit, moriatur percussor. iam enim erat homo qui in naturæ officina interemptus est, nõdum ab ea prolatus in lucẽ, similis statuæ latenti apud fictorem suũ, & nihil aliud expectãti quàm dum libeat illi spectandam proponere populo. Hæc lex etiam grauius quiddam prohibet, expositionem infantium, quæ apud multas gentes propter natiuam inhumanitatem vulgaris est impietas. nam si prospiciendum est, ne ante præfinitum natiuitatis tempus vim patiantur in vtero, quantò magis conseruandi sunt iam editi, & quasi nouelli coloni adscripti cæteris hominibus, vt vnà fruantur naturæ donis, quæ in terra, aqua, aëre, cælo proueniunt. cælestia contemplationi & spectaculo, terrestria verò vt vtibus seruiant, & expleant omnium sensuum desideria: menti quoque famulentur tãquam regi magno per eosdẽ sensus ceu satellites: aut etiã sine horum ministerio, duntaxat in his quęcunque sola ratione possunt percipi. Hæc tanta bona quisquis adimit pueris, & alimẽta statim à natiuitate denegat, sciat se violare iura naturę, & hoc modo incidere in maxima crimina, libidinosus, immanis, homicida, atq; adeo infanticida prolis propriæ. libidinosus vt

qui

qui non liberorum causa cõseruandiq; generis cùm vxore cõgreditur,sed voluptatẽ captans ex coitu more suũ hircorúmq; immanis autem quis potius censebitur, quàm natorũ suorum inimicus implacabilis?nisi quis est tam fatuus,vt credat nõ temeraturũ fœdera inita cum exteris,eum qui cognationis iura & communis generis societatem nodósq; arctissimos ducit, ꝓ nihilo,certè homicidæ infanticidæq; sunt manifestarij,siue sceIus id peragunt suis manib⁹ immaniter elidẽdo præfocãdóve recẽtem spiritum:aut in flumen maréve proiiciendo è sublimi quo celerius mergantur ac profundius:siue in deserta loca deportatos exponũtur,vt ipsi aiunt nõ desperãtes de salute:sed reuera vt abiecti miserius intereant. nam quæcunq; feræ carnes humanas appetunt,accurrũt & auidè fruũtur bellis epulis obiectis sibi à parentibus,qui soli aut præcipui curatores infantis esse debuerãt:atq; etiam reliquias eorũ carpunt alites carnioræ si serius veniant. Nã quoties maturè præsentiunt,decertant pro præda cum terrestribus bestiis.Sed fac alicuius prætereuntis miseratione colligi expositicium,& alimẽta cæterámq; educationẽ consequi:hoc beneficium quid aliud est quàm parentũ ipsorum cõdemnatio?Siquidem exteri faciunt horũ officium, parẽtes verò ne eam quidem curam natis impẽdunt quam exteri.immensum igitur quantò magis expositionẽ infantum vetitam iussit,qui autori abortus infligit pœnã capitis, si fœtus iam formatus erat in vtero.quãuis infantem tãtisper dum matrice clauditur,partem matris aiunt scrutatores naturalis philosophiæ,cúmq; his medicorum probatissimi,qui paraturã hominis inspexerunt,nõ foris solùm,verumetiam dissectis corporibus.ne quid eius ignoratũ in curãdis morbis afferret causam ingenitis periculi.hanc cõcretionem partus secernit, absoluẽs animal,itaivt nil ei desit eorum quæ natura humana postulat: proinde sine controuersia homicida est quisquis infantẽ interimit,ætate nõ obstante,cùm lex vindicet iniuriam illatã generi. attamen si ætatis quoque rationem haberi placet.maiorẽ indignationem infanticida mereri videtur.nam perfecta ætas multis modis iritat offenditq;:infantibus verò tum recẽs in lucem ac vitã editis ne falsum quidem crimen licet obiicere propter summã eorum innocẽtiam.ideo sequissimi omniũ & immanissimi iudicãdi sunt qui his strnũt perniciem,meritò capitalem pœnam daturi legibus.Ei autẽ qui nolens cædem cõmisit,occisum sacra lex ait in manus à Deo traditum:vel quo excuset culpam

pam. nunquã enim Deus clemẽs ac propitius insontem ad necem dederet: sed aliquoties qui apud humanũ tribunal euadũt modis variis,in naturæ iudiciũ adducti dãnantur,vbi sola syncera veritas spectatur,nec offuscat vllis verborũ præstigiis.imò ne opus quidẽ verbis est,vbi nudãtur cõsilia,volũtatésq; occultę antea in apertũ producũtur.vel quo percussor licet exemptus crimine homicidij,quasi minister iudicij diuini,tamẽ declaretur obnoxius exiguo cuidã piaculo, quod veniã impetrare debeat,nõunquã enim Deus paruis delectis & sanabilib⁹ vtitur ad puniẽda magna atq; insanabilia peccata, non ꝙ ipsos ministros probet,sed quòd eos putet instrumenta pœnarũ idonea,ne quis alioqui tota vita purus & è puris prognatus parẽtib⁹,cęde vel iustissima suas manus cõtaminet.ideò cęde prȩter animi sẽtentiã pollutis exiliũ indicitur, certis quidẽ locis circũscriptũ, non tamen perpetuum. Sex enim ciuitates attribuuntur huiusmodi exulibus, octaua pars possessionum quæ sorte obuenerũt sacratæ tribui, & ex re nominantur profugorum receptacula. finis autem exilij est idem qui vitæ pontificis, tunc enim reditus permittitur.quod ad locũ exilij attinet,hæc causa redditur. tribus de qua loqmur,has ciuitates accepit in cædis piæ iusteq; præmiũ,propter operam nauatam egregiè. Cùm enim prophe ta in celsissimum ac sanctissimum eius tractus montẽ accitus, ex ore Dei capita iuris acciperet,semotus per dies aliquot à cõspectu hominũ, quidam seditiosi per absentiam prȩcipis multa mala inuexerunt,& ad extremum impietatem his adiecerunt, vnius veri Dei cultu explosо,& cõsecrato iuuenco aureo ad exẽplar typhi Aegyptiaci:vacabãtq; profanis sacrificiis& festis nefariis,inconcinnisq; choreis, cantãtes hymnos cùm debuerint lamẽtari potius. hanc repentinam à bonis moribus defectionẽ indignè ferens ea tribus, ira zelóq; accensa armauit se velut ex cõposito,& vino simul orgiisq; furentes contemptim aggressa trucidauit,initio cædis facto ab amicissimis & cõiunctissimis, pietate tantùm metiẽdo necessitudines.iraq; exigua parte diei ceciderũt vigintiquatuor milia,quorum clades reliquos in officio continuit,simílem pœnam veritos. eam voluntariam militiam pro pietate cultúq; veri numinis susceptam non sine periculo,ipse rerum pater approbauit,pronuntiauitq; interfectores puros ab omni scelere, & honorauit sacerdotio,virtutis ergõ pietatisq;.ideo quisquis inuitus necauit hominẽ, iubetur in nonnullas huius sortis ciuitates secedere, ad eius casus solatiũ,

néve

néve desperet de securitate fretus loci priuilegio, redigentis in memoriam, quòd qui contra voluntatem suam necesse habuerunt ferro grassari in vitam quorundam, honores etiam & magna præmia supra impunitatẽ olim adepti fuissent. tãtò magis absolui debere à crimine, qui idem peccatum commiserũt per imprudentiã, & saltem hoc impetrare ne plectãtur capite. Vnde discimus, non omne homicidium damnãdum esse, sed ea solùm quæ cõiuncta sunt cum iniuria: quandoquidem licet interdum laudem hoc facinore quærere, si per æmulationẽ & virtutis amore patratũ sit. certe veniam meretur qui nolens occidit. Altera causa est hæc. Vult lex incolumitatẽ eius qui necauit imprudens, quoniã insons est animo, licet manibus ministrarit iusticiæ rerum humanarum præsidi, infestatur enim & ad mortẽ expetitur ab occisi cognatis proximis, quos vel miseratio vel domesticus luctus ad vltionẽ stimulat, nec sinit iura naturæ diligẽter expendere. ideo datur huiusmodi homini refugium, nõ in templum, vrpote nõdum expiato: nec in obscurum aliquem neglectúmq; angulum, ne contemptus dederetur facilè: sed in vrbem sacerdotalẽ, hoc est mediam inter sacram profanámq;, quæ est quasi templum quoddam secundarium. nam sacrificorum oppida religiosiora sunt cæteris, sicut augustiores ipsorum incolæ. proinde ob receptaculorum priuilegiũ certa securitas contingit eo fugientibus, terminum autẽ reditus præfiniit lex, vt dixi, mortem summi põtificis, ob causam hanc. quemadmodum quisq; occisus cognatos habet superstites vltionis auidos, ita vniuersæ gentis in cõmune cognatus & propinquus est pontifex reddens omnibus iura cõtrouersiásq; dirimẽs, & sacra votáq; quotidie faciẽs, omniáq; fausta petens tanquã fratribus & liberis & parentibus, vt omnis ætas cunctæque partes gentis in vnum ceu corpus coëant coaptentúrque, & sic pace fruantur ac cõmunibus legibus. hunc igitur timere debet quisquis inuitus cædem patrauit, vt propugnatorem & protectorem necatorum, cõtineréq; se intra sua receptacula, si modò cupit sine periculo viuere. cùm igitur lex dicit, nõ reuertetur exul in patriã donec moriatur summus pontifex: perinde valet ac si dicat, dõnec moriatur cognatus omniũ publicus, q solus habet ius in viuos pariter ac mortuos. hęc est causa quæ placet recẽtioribus: altera verò autores grauiores habet antiquiorésq;, hæc videlicet. A peccatis volũtariis debent esse puri plebeij homines, aut etiã sacerdotes, si cui libet hos quoq; addere: princeps verò sacerdotũ siue pontif

põtifex per excellentiã ab vtrisq; volũtariis pariter ac inuoluntariis, nefas est enim hũc quicquã pollutũ attingere vel sponte sua vel casu fortuito, vt cũ sacris præsit, ornatus sit parte vtraq;, tum mẽte irreprehensibili, tũ vita nullis probris obnoxia, itaq; tali merito suspecti sunt qui nolẽtes cædem fecerunt, non vt sceIerati, sed vt minus puri à peccato: vtcunq; voluntati naturæ vi dẽtur præbuisse ministeriũ aduersus prædamnatos illius occulto iudicio. Hactenus de ciuibus & ingenuis: deiceps etiã de seruis lex loquitur occisis p vim ac iniuriã. hos fortuna & cõditio vilior distinguit à suis dominis, de cætero natura vtrisq; cõmunis est & eadẽ, at lex diuina regulas iuris nõ fortunæ, sed naturę accõmodat. ideo decet dominos nõ abuti sua potestate cõtra famulos, caueréq; ab insolẽtia, cõtemptu atq; sæuitia. nã ista non sunt indicia placidi animi, sed impotentiæ tyrannicæ, exercẽtis licentiam pro arbitrio. quisquis enim domum suam tanquã arcem muniit, neminem domesticorũ sinẽs loqui liberè, asper in omnes præ agnata vel etiã affectata sæuitia, tyrãnus est apparatu tantũ minore differens: vnde satis apparet eum progressurũ vlterius, si quid opibus accreuerit. Trãscendet em̃ mox ad ciuitates, gẽtes, regionésq;, oppressa prius sua patria, vt specimẽ de se præbeat, quàm immitis sit futurus in cæteros subditos. Talis igitur certò sciat, nõ semper, nec in omnes habiturũ se peccãdi licentiã. Vltrix em̃ ei resistet iustitia, propugnatrix iniuriã patientium, reposcétq; rationẽ necis quam ille suis intulit: nec satis erit dicere infiictas plagas castigãdi nõ occidẽdi animo. nõ enim statim dimittetur impunè, sed ad iudices ductus diligenter examinabitur nũ vera dicat, volẽs an nolens interemerit, si dolus malus & nefariũ propositum cõpertum in eo fuerit, moriatur, nec prosit ei ad salutẽ quòd sit dominus. sin autẽ nõ mox post verbera, sed altero tertióve die seruus expirauerit, iam nõ erit reus cædis dominus, excusationem habẽs hoc ipsum quòd ille inter vapulãdum non sit mortuus, permissus intra ædes viuere quamdiu potuit, licet breui tẽpore. Huc accedit, q; nemo est tã fatuus vt aliũ velit lædere cum suo incõmodo. at quisquis seruũ interficit, seipsũ mulctat, carituras eius ministerio, & insuper pretium perditurus, fortasse nõ modicum, quòd si seruus meruit suppliciũ, ducatur ad iudices, & crimen eius indicetur, vt legib⁹ pœnas luat nõ suo domino. Quod autẽ attinet ad brutã mortẽ meritã: si quẽ taurus cornupeta interemerit, obruatur lapidibus. nõ est enim idoneus sacrificio, & carnibus eius vesci

non

non est fas.quam ob rem?quia non est purus cibus homini,animal quod interfecit hominẽ. quòd si dominus eius sciẽs ferum immanisuetúmq;,nec alligauit nec inclusit, ac ne ab aliis quidẽ prænonitus eum asseruauit,reus esto. necatóq; cornupeta,ipse quoq; tollatur è viuis,aut certè caput suũ pretio redimat, iuxta æstimationem iudicũ. Si seruus fuit qui sic peremptus est,pretium eius restituatur ipsius domino.Quòd si non homo,sed pecus cornu cõfixum fuerit, mortuũ sumat cornupetæ dominus, reddátq; aliud simile, propterea quòd incautè seruauit pecudis suæ ferociam, quòd si ipse alienã necarit pecudem,restituat similem,& boni consulat non mulctari se grauius,cùm prior læserit. Quidã profundos puteos fodiunt,aperiẽdo viuos latices, aut vt pluuiales aquas colligant:deinde nec os putei sepiũt,nec addunt operculum,per summam negligentiam vel amentiã sinentes id patere ad quorundam interitum.in hos si quis viator incautius incedendo prolapsus perierit,actio sit cuilibet defuncti propinquo contra fossores putei:tum iudices litem ęstimẽt, & mulctam ab eis exigant,quòd si iumentum eò prolapsum perierit,quanti viuum æstimabatur,tantũ luant domino, ipsis cadauer tollere liceat.Huic modo dicto crimini admittũt simile qui ædificata domo solariũ relinquunt sine loricula,nec cauent nequis deferatur in præceps.nam vt verum fatear committunt homicidium,quãtum in ipsis est, etiãsi nemo delapsus intereat proinde pœnam eandem debebunt, quam illi qui puteos relinquunt absq; operculo. Homicidis lex non indulget vt pecuniis luant,quod luendũ est capite aut exilio;sed exigit rigidè,vt sanguis expietur sanguine, & insidiatoris capite satis fiat interempti manibus.alioqui peruersa ingenia nunquam satiãtur maleficiis,sed facinora cumulãt facinoribus, augendo vsq; malitiã, nec vllis eam circumscribendo terminis.Cõtra tales mille supplicia decreuisset legislator,si potuisset:id quia non poterat,nouam pœnã addidit,iubens in ligno suspendi homicidas,móxq; ad suam clementiam reuertitur,humanitatis erga inhumanos non oblitus:Non occidat,inquit,sol super pẽdentes in ligno,sed depositi ante occasum sepeliantur. nam necesse fuit eos qui omnes mũdi partes infestarãt,sublimes tolli vt ostẽderetur soli, cælo,aëri,aquæ,terręq;,illorũ supplicium:móxq; in sepulchreto condi,ne quid super terrã contaminẽt.Quin& illud pulchre cautum est,ne patres moriãtur pro filiis,néve filij pro patribus: sed vt quisq; mortẽ meruit,pro se luat ꝓprio capite.ãtq; ita lex

hæc opponitur,iis qui vel ius collocant in violẽtia, vel suos nimis tenero affectu adamãt.tales enim se libenter supponerent mortis vicarios,insontes pro sontibus,lucrũ ducẽtes nõ videre suppliciũ vel parentũ vel filiorũ,vtpote insuauem & morte tristiorem vitam victuri postea. Quibus respõdebimus,Intẽpestiua est vestra ista beneuolẽtia,nec potest probari quicquid fit alieno tẽpore:sicut ediuersò laudãtur quibus in suis factis cõstat ratio temporũ.debemus amare quos amore dignos censemus. malus autem nemo verè amicus est.genere coniuncti amici,vt vocãtur,alienãt se scelerib⁹. arctius enim cõsensu virtutũ q̃ cognatione sanguinis astringimur : quas si quis deseruerit, nihil vetat eum referri in hostiũ, nedum alienorũ hominũ,numerũ. Cur ergo affectibus istis parũ virilibus beneuolẽtiæ humanitatisq; falsa nomina prætextis?nisi fortè apud virũ fortẽ miseratio plus valebit q̃ ratio:præsertim cùm peccetis nõ simpliciter, dum noxiosvultis eripere supplicio,vosipsos verò insontes pro illis pœnæ subiicere.Verũ istis increpatio satis fuerit,nõ exvti litate publica indulgẽtibus suis affectibus,& alienã salutẽ sua morte redimere cupientibus.cæterùm illorũ immanitatẽ quis nõ detestetur,quorũ tã dira est ferocia,vt clámve palámve pro aliorũ culpis ab aliis pœnas grauissimas exigere audeãt,obiiciendo eis cognationẽ reorũ,aut societatẽ,aut amicitiã aliúdve simile,vt in vitã eorum sæuiendi occasionem habeant. & hæc interdũ faciunt nulla prouocati iniuria,tantũ vt per auaritiam rapinas exerceant.Nuper quidã tributis exigẽdis apud nos prę fectus,quoniã aliquot qui debere videbãtur,fugerãt ꝓpter inopiam,veriti ne torquerẽtur,vxores eorũ & liberos,parẽtes, cognatósq; cæteros vniuersos per vim abduxit,protrusos, verberibus affectos,& omnibus cruciatib⁹,vt aut indicarẽt profugorum latebras,aut pro illis depẽderent,cũ neutrũ possent,alterũ quia nesciębant,alterum quia ipsi non minus erant pauperes. nec prius abstitit,quàm nouis tormentis eos enecaret, inauditóq; mortis genere,suspensa de collo sportula plena sabulo: vt pressi onere grauissimo sub diuo in medio foro, variis modis vexati,vẽto,sole,prætereuntiũ ludibriis,miserè deficerẽt. quod tam crudele spectaculum sic affecit nõnullorũ animos,vt aliorum exẽplo docti mortem præoccuparent gladijs,aut venenis, aut laqueis,in tam misero rerũ statu partẽ felicitatis existimãtes absq; cruciatu interitũ.cęteri moras inter ac deliberationes correpti,prius quàm ipsi sibi necem conficerent, velut sortito

ducebãtur iuxta cognationis ordinem,primùm proximi, post hos secundi atq; tertij,donec peruenirẽtur ad vltimos:quòd si quando nullus è cognatis supererat,ad vicinos transibat ea calamitas.interdum etiã totos vicos & oppida desolabat,colonis diffugientibus & latebras vbicunq; sibi quærentibus. attamen fortasse minus mirũ fuerit tributorũ exactores,ingenio barbaros,liberalis institutionis expertes,obsequẽtes iussis herilibus, collectores annuorũ redituũ,nec facultatibus parcẽtes nec corporibus,in vitæ quoq; periculum multos variis de causis adducere.nũc ipsi legislatores penes quos sunt iuris regulæ, perinique statuunt,opinionẽ suam magis quàm veritatẽ secuti,proditorem plecti vnà cũ liberis:tyrannum verò vnà cum quinq; familiis cognatione proximis.libenter discerẽ cur ita.si vnà peccarunt,simul etiam puniantur.quòd si nec socij fuerunt eorum nec imitatores,nec felicitatis volutatisq; domesticorum participes,cur interimẽtur:ideone tantùm quia cognati sunt? genus enim non scelus punitis.nimirũ vos ô venerandi legislatores,bonas habetis familias:alioqui si malæ essent, opinor nunquam vobis in mentem venissent institutа huiusmodi:imò ne alios quidem ferretis hæc statuere,vt ob cauenda scelera innocentes quoq; inuoluantur alienis periculis. nam hic metus ita cautus debet esse,vt tamen nõ contemnatur cuiusquam incolumitas.Cæterũ qui nimiũ securitati consulit,cogitur sæpe innoxiis non parcere.His rationibus consideratis noster legislator simúlq; animaduertens quantum hic peccetur ab aliis contra rempub.damnauit pariter & negligentiam & inhumanã sæuitiam:nec passus est quenquam pro auctario dedi ad luendum alienæ culpæ supplicium.ideo disertè cauit ne filij pro parentibus,néve parentes plectãtur pro filiis:æquũ censens vt qui peccant,iidem puniãtur etiam siue mulcta pecuniaria,siue flagris & cruciatibus,siue talione læsi mutilatiue corporis, siue ignominia exilióq;,aut quacunq; tãdem pœna legitima.dum enim vnum genus exprimit,nõ permittens caput plecti pro capite, latenter & de cæteris subindicat suam sententiam.Fora, curię, tribunalia,sodalitia,comitia,& subdiualis vita quæ caũsis agendis rebúsq; gerendis in bello ac pace peragitur,viris cõueniũt: fœminis verò cura rei familiaris, & domus custodia.virgines penetralia,mulieres aulam nõ egrediantur. duæ sunt enim ciuitatum species,maiorũ minorúmq;. maiores vrbes vocantur, domus verò minores.harum præfecturæ sorte obuenerũt,viris ma

maiorũ,hoc est respublica:mulieribus minorũ,hoc est res domestica.Absit igitur vt mulier aliquid extra familiæ curã sagat,sed amet solitudinem,nec tanquam prostituta in publico in cõspectu virorũ operetur,nec nisi ad iẽplũ procedat,ac ne tũ quidem sine pudore per sorũ frequentissimũ,sed turba iam domum reuersa,ita vt decet mulierẽ ingenuã & verè ciuilẽ, persolutis sine strepitu votis atq; precibus ad auertẽda mala & bona impetranda.Rixãtibus autẽ pugnantibúsq; viris mulieres audẽter procurrere velut in auxiliũ,nõ mediocris fuerit impudentiæ,quãdo etiã in bello vacationem habent militiæ, vbi de cõmunis patriæ salute agitur:adeò decorũ & honestas fuit curę legibus,vt semper & vbiq; immotũ seruaretur:quòd in hoc incomparabili bono sita videatur victoria, etiamsi cætera veniãt in periculum,quòd si qua tam impotenter amat maritũ,vt iniuriam ei factam dissimulare non valeat,tamẽ sexus memor sit etiam cũ opem ferre parat.perinique enim fuerit, si vt virũ cõtumeliis eximat,ipsa sibi faciat contumeliã.oblita pudoris fœminei,& probrũ sibi cõcilians ineluibile. iúne decet mulierẽ conuitiari per vias.& verbis vti nõ licitis,ac nõ potius si aljus cõuitietur fugere obturatis auribus:at nunc nonnullæ procurrunt armatæ nõ lingua tantúm sed & manibus,natis exercitatísq; ad lanificium,nõ ad protrudendos pulsandósque obuios more pugilum,cætera tamen vtcunq; tolerari poterat: illud verò immanis audaciæ fuerit,mulierem inter rixandum inuolare aduersarij genitalia.Non debet enim hic valere causatio,q; marito ferre opem conata sit,seuerè potius cohibenda est audacia:vt nec ipsa posthac possit peccare similiter,nec aliæ petulãtiam hanc imitentur,exẽplo in eam edito deterriræ. Erit autẽ pœna,mutilatio manus ipsius, quæ nefaria licẽtia rẽ illicitam attigit.Laudãdi sanè gymnicorũ certaminũ præsides,qui fœminas arcẽt ab huius generis theatris,ne viros nudatos contẽplatæ,probitatem pudoris deprauarẽt contẽptis naturæ legibus, quæ insigniter discreuit vtrũq; sexũ nostri generis,nã ne viros quidem decet interuenire exutis veste mulieribus: sed vterque sexus debet ab altero nudato visum auertere, ita vt natura postulat.ergo si temerarius visus reprehẽditur,quãtò magis manus procaces culpandæ sunt?nam oculi nonnunquam incidunt in ea quæ videre nollent,si esset ipsis integrum.manus verò cẽsentur inter obsequentissimas partes corporis,promptę ad exhibenda nobis ministeria. Hæc est causa, quam vulgus affer-

re solet.aliam autem audiui à viris diuinis, qui plerasq; leges autumnāt apertis verbis significare obscura mysteria. est autē illorū sentētia hæc.Duplex animæ vis,quasi sexu distincta,coniūcta genere,altera vt masculā ad mares pertiner,altera ad fœminas,vt fœminea:masculā soli Deo deuota,parēti,factori,autoríq; omniū;fœminea verò pendēs à generatione corruptionéq;,& extendens tanquā manū suam potentiam,vt in obscuro apprehēdat fortuita,generationi hærēs multis modis mutabili,cùm debuerit potius amplecti diuinā illam naturā nūquam mutabilem,ter beatā & felicissimā.Meritò igitur lex figuratē iubet resecari quæ apprehēdit testiculos,non vt mutiletur corpus parte maximè necessaria:sed vt ex anima excidātur cogitationes impiæ,insidentes omnibus rebus generationi obnoxiis. testes enim generationē significāt.Addam & illud, vnitatē esse primæ causæ siue primi autoris imaginē,dualitatem verò,passibilis & diuisibilis materiæ,quisquis igitur dualitatem pluris quàm vnitatē faciēs arripuerit, sciat se Deo præferre materiā. ideo lex æquū censet excidi hunc affectū tanquā manū ex anima. nulla enim maior est impietas,quàm reb⁹ passibilibus ascribere illius summi agētis potentiā.Illi quoq; reprehēdendi sunt q nō pro dignitate peccatis pœnas statuūt,percussori mulctam pecuniariā,vulneratori ignominiā,homicidæ exiliū,furi vincula.nā ista inæqualitas & disparitas inimica est rectæ institutæ reipub,at nostra lex æquitatē docet,vt quisq; pro his quæ facit;patiatur similia.si facultatibus sui ciuis nocuit,luat de ꝓpriis:corpore verò,si mēbra læsit aut instrumēta sensuum, ꝙ si vitæ struxit insidias,ipse vita mulctetur. nā aliā pro alia pœnā exigere in rebus toto genere dissimilibus,soluere leges est nō constabilire.hoc autē dico,si circūstantiæ rem non variant.non enim perinde fuerit verberare parentē ac quēvis aliū, cōuitiari priuato ac magistratui,illicitū aliquid in sacro ac profano loco facere,aut ī celebritate festóq; publico,ac in alio quovis die non eximio:& in vniuersum quæcūq; sunt huiusmodi differentiæ quæ crimē aut minuūt aut exaggerāt.Itē si quis,inquit,seruo ancillæ ve oculū extuderit,manumittat eos liberos,quia sicut in corpore principatū natura dedit capiti cui summū locū tanquā regiam attribuit,reliquis mēbris omnib⁹ quæ à cerui-ce vsq; ad imos pedes pertinēt,ei pro basi suppositis:ita inter cęteros sensus imperiū penes oculos essevoluit.ideo hos quoq; in sublimi collocauit vt principes,& quidē variis modis honoratos

tos,sed præcipuè loco tā insigni ac cōspicuo. quantā verò vtilitatē ex his genus humanū percipiat,recēsere longū fuerit. vnā tamē dicemus eximiā.Philosophia defluxit quidem ē cælo in hominū animos, sed oculis sequestris deducta est id hospitiū. nam hi primi conspexerunt vias,quæ à cælo ad nos tendunt,regias.bonorū autē omniū,quæ verè bona sunt, fons est philosophia.ex eo si quis haurit vt virtutē sibi quærat,laudādus: cōtrā vituperādus qui solam inde petit vāfriciā.nam alter similis est cōuiuæ exhilarāti & se sodalitium:alter verò meribibo ingurgitāti se vsq; debacchationē tū in seipsum,tum in cæteros.nūc dicēdū quomodo philosophia per oculos deducta sit in nostrū hospitiū.sublato vultu in ætherē viderūt illi solē,lunā,stellas fixas & erraticas,sarratā cæli militiā,& ipsū mūdi ornatū.adhęc ortus harū occasúsq;,choreas cōcinnissimas,statos circuitus,cōiūctiones,defectus,emersiones.deinde incremēta detrimētáq; lunæ,solis motus trāsuersos à meridie septētriones petentis,ac rursum recipiētis se ad partes austrinas à septētrionalibus,atq; ita variantis annua tempora,ad absoluēda maturādáq; omnia multósq; alios effectus mirificos.iisdē collustrātibus aērē,tērras,maria,cūcta hęc mens percepit ipsorū indicio:& quæ per se videre nō potuerat,eorū ope contēplata,nō hic substitit:sed vlterius progressus discēdi studio,& spectandi dulcedine,rationibus cōiecturisq; assecuta est,hæc nō temerè ferri suoptē impētu,sed gubernari Dei prouidētia,quē parētē cōditoremq; rerū nominare fas est.Item nō esse hæc infinita, cū circūscribantur vnius mūdi terminis,orbe illo extremo ceu vrbem includēte, stellis fixis cōspicuo.porrò illū summū parentē lege naturæ curare suā progeniē,tūvniuersitatē ipsam,tū partes eius singulas, amplius cōsiderauit quænā sit essentia rerū visibiliū.& nū eadē omniū quæ mūdo cōtinentur,an aliarū aliæ:tum quæ singularū materia,quæ ve causa finalis,quæ vires quibus conseruātur, & vtrū hæ corporeę an incorporeæ.nā horū & similiū scrutatio,nihil aliud appellari potest q philosophia,sicut ipse vestigator ꝓpriè dicitur philosophus.nā mūdi cōsideratio,& contentarū in eo stirpium atq; animantium,tū exēplorū intelligibiliū & effectuum sensibiliū,quidq; in his singulis insit virtutis aut vitij, res est hominis studiosi cognitionis,auidi contēplationis, & verè philosophi.at hoc summū generis humani bonū acceptū fertur oculis:quos dignatos opinor eo priuilegio,quia sunt diluculiores cæteris sensibus & magis illustrāt animā.habēt quidem

omnes familiaritatē quandam cū eo, verùm hic tanquā cognā tione proximus primū locum obtinet, ſicut multis argumentis licet colligere. quis enim neſcit gaudēre animo ſubridere oculos hilariter: ſicut eodē mœrente ipſos quoq; ſubmitti ac langueſcere. q̄ ſi grauior premat moleſtia, lacrymas etiam exprimit. iidem per irā tumeſcūt, & ignitum quiddam tuēres ſuffunduntur ſanguine: remiſsiores verò præ ſe ferūt manſuetudinē. inter ratiocinandum conſiderandūmve ſtant immotæ pupillæ & ipſe cogitabundę, quodāmodo: fatuorū autem oberrāt, quorū ne oculi quidem poſſunt quieſcere præ ſtultitia. deniq; omnib⁹ animi affectibus afficiuntur & oculi, variis mutationibus declarantes naturalem quandam cognationem. equidem nullam opinor inuiſibilis rei tam euidentem imaginem à Deo factā, quàm rationis oculos. Ergo ſi quis conuictus fuerit hunc præcipuum ſenſum dolo malo imperiſſe, & extudiſſe oculū ingenuo homini, talionem feret. ſin ſeruo, non it em. non quòd vera dignus ſit, aut minus peccauerit: ſed quoniā ſi talione ageret ſeruus, infeſtiorem herū eſſet habiturus, acceptæ calamitatis ſemper memorem, & implacabiliter vindictam meditantem quotidie, donec eum iniquis iuſsis vſq; magis ac magis grauatum ad mortem adigeret. Proſpexit igitur lex ne vel maleficium ſineretur impunitū, vel orbatus oculo grauiora pateretur inſuper, ſtatuens abſque controuerſia mancipium manumitti, cui herus extudiſſet oculū. Sic enim dupliciter mulctabitur, & pretio ſeruī & miniſterio: tū quod eſt vtroq; grauius, maximo afficiet beneficio quē maluiſſet habere ſemper obnoxiū ſuæ ſæuitiæ. at læſus duplex habebit ſolatiū, libertatē lucratus, & erept⁹ ſeruo imperio. eadem lex iubet vel pro dente excuſſo libertate donari mancipiū. cur ita? quia vita nihil pretioſius, cuius inſtrumentū natura dēres fabricauit ad ciborū diſpoſitionē. his enim cōciduntur, dictis ab edendo detorto vocabulo, ſicut molares dicūtur qui attritu fruſta cōminuunt. quapropter ille rerum parens & conditor, cuius nullum opus eſt ſuperuacuum, dēres nō vt cærera mēbra naſcenti ſtatim addidit, ne infantem lacte nutriendum grauarent inutiliter, & fontes vberū per quos alimēta deriuantur, vexarent inter ſugēdum: ſed in tempus præſtitutum, hoc eſt ablactandi, exortum eorū diſtulit, quos prius abdiderat: ſcilicet quia iam ſolidiores cibi hæc inſtrumenta poſtulant, ceſſante nutrimento lacteo. Si quis igitur præ nimia ſuperbia dentem ſeruo excuſſerit, priuarit hominem inſtrumento ad

ad ſuſtentandam vitam neceſſario, manumittat læſum tā grauiter, & mulctetur viuo inſtrumēto cariturus eius miniſteris. Dicet aliquis, Ergo pari pœna vindicatur dēs & oculus? Reſpōdebo, & meritò. par enim vtriuſq; vſus eſt, in ſuo duntaxat officio, in aſpectu oculi, dentis verò in edendo. imò ſi hæc diligenter inter ſe comparentur, apparebit oculum eſſe honeſtiſsimā partem corporis, vt contēplatorem cæli quo nihil in mūdo auguſtius: dentem verò nō minus vtilem, vt qui præmadendo cibos vitæ ſit adminiculum. præterea viſu orbatus poteſt nihilominus viuere: dentes verò extuſos ſequitur mors miſerabilis. Hos igitur ſi quis infenſus ſeruo adimat, ſciat ſe ipſi famem in annona quantumlibet bona inuehere ſuis manibus, quid enim proderit ciborum copia per ſummā domini crudelitatem ſpoliato inſtrumentis ad veſcēdum neceſſariis? & hæc eſt cauſa cur alibi interdicatur ne quis fœnerator à debitore molā ſuperiorem inferiorémve ſumat pro pignore, nō ſine prefatione legis, quòd qui hoc facit, oppignorari ſibi ſinit vitam hominis: nam qui aufert vitæ ſuſtentacula, fit homicidio proximus, non parcendo vel animę. Intātum autē ſolicitus fuit legislator, ne quis alteri neecis cauſam præberet, vt eos etiam qui cadauer fatali morte defuncti hominis attigiſſent, impuros pronūtiet, tantiſper dū ſe lauacro purificarint. à templo autem etiā poſt purificationem tales arcentur per ſeptem dies, iubentúrq; tertia latere atque ſeptima. præterea funeſtam domum ingreſſos lex vetat quicquam attingere prius quàm abluātur vnà cū ſuis veſtibus. eo enim contactu vaſa & quācunq; ſupellectilē pollui iudicat. nam anima facit hominē, qua demigrante reliqua cōtaminantur omnia, deſtituēte ſe diuina imagine. mens enim refert Dei ſimilitudinem, formata iuxta exemplarem ideam illius ſupremæ ſapientiæ. Addit lex impurū fieri quicquid ab impuro tangitur, per cōtagionem videlicet. Videtur autem latè patere hoc ſacrū oraculū, nō conſiſtens intra corpus, ſed amplius inquirēs etiā in mores animæ. nā propriè loquēdo impurus dicitur quiſquis eſt iniuſtus & impius, cui nulla iuris humani diuiniq; reuerentia, qui omnia miſcet conturbātq; propter immoderatos ſuos affectus & vitia nimia. proinde quæcūq; aggreditur negotia, omnia reprehenſionē merētur, vt vitiata per autoris ſui nequitiam. Sicut ediuerſō actiones bonorū virorum laudātur, per virtutem eorum meliores redditæ: quandoquidem ita natura comparatum eſt, vt effectus ſimiles fiant ſuis autoribus.

PHILONIS IVDAEI,
De circumcisione.

CAPITA legum specialium, id est decem præcepta quæ vocant decalogum, superiore libro diligenter tractauimus: nunc superest vt speciatim mandata consideremus, ordine quo in sacris literis sunt prodita. initium autē faciam à re iuxta multorum opinionem ridicula. Ridetur enim maiorum nostrorū circūcisio, quāuis in non mediocri honore habita etiam apud gētes alias præsertim Aegyptiacam, præcellentem hominū tam frequētia quàm sapientia. ideo conueniētius erat absq; cauillis puerilibus prudenter & serio quærere causas cur is mos inualuerit, q̄ præpropera sententia damnare facilitatē gentiū nobiliū, cùm verisimile sit nō temerè circumcidi tam multa hominū milia, perferréq; cruciatus mutilationis in suis & charissimorum pignorum corporibus: imò esse causas permultas quæ suadeant ab hoc priscorū instituto nō discedere, sed quatuor præcipuas. Vnam, vt caueatur morbus curatu difficilis, quē vocāt carbunculum, opinor ideo sit appellatū, q̄ vrat inflāmatione, quæ præputiatis facilius innascitur. altera vt totū corpus sit purius, nec impediat officia sacerdotalis ordinis: quāobrem etiam radunt corpora Aegyptij sacrificaturi, ne quid sordiū vel sub pilis vel sub præputiis hæreat, quod possit obesse puritati sacris debitæ. tertiam, q̄ cordis similitudinē quandā habeat circumcisa hęc particula. ambę enim generationi seruiunt. nā ab altera spiritus animales, ab altera genituræ proficiscuntur. ideo prisci æquum censuerūt occultæ illi potioriq;, ceu fonti censuū animi, adsimilare hāc visibilem: vnde origo crassiorū sensuū corporis. quarta porrò causa summè necessaria, est cura fœcūditatis & numerosæ sobolis. aiūt enim ita semē recta eiaculari integrū nec diffluēs per sinus præputij: & ideo circūcisas gētes fœcūditate pollere, esséq; populosissimas. Hæc sunt quæ ad aures meas peruenerūt, tradita per manus à diuinis viris nostris maioribus, qui Mosis placita diligenter explicauerūt suis interpretationibus. equidē præter iam dictas rationes per circūcisionem significari arbitror duo quædā valde necessaria. vnū excisionē voluptatū quæ mentē fascināt. quoniā enim inter omnes voluptatū illecebras

bras principatū tenet viri cōgressus cū muliere, instrumentum eius legislatores mutilari iusserūt, innuēdo resecādas voluptates superfluas, nō vnius tantū huius generis, sed omnes per vnā subindicātes, alterū verò, quo moneātur abiicere arrogātiam, grauē morbū animæ. quidā enim velut præclari fictores, iactāt se posse hominē animal pulcherrimū producere, & inflati hac superbia gerūt se pro diis, vero autore generationis dissimulato, cùm tamē eum errorē cōsideratis aliis quibuscū versantur: potuerint corrigere. multi enim sunt inter eos viri steriles, & infœcūdæ mulieres multæ, atq; ita vtriq; cōsenuerunt in orbitate. hæc igitur praua opinio excidenda est ex anima, sicut & cętera quæcunq; pietati repugnant. verùm de his hactenus. nunc vertendus est stylus ad leges speciatim proditas, ac primū ad eas quibus debetur initiū, pertinentes ad caput de monarchia.

PHILONIS IVDAEI,
De monarchia liber I.

QVIDAM solem, lunam cæteráq; sidera crediderunt esse deos rerum dominos, ad quos omnium quæ fiunt causas retulerūt. at Moses opinatur mūdum & creaturam esse, & more amplæ ciuitatis magistratus habere ac subditos: magistratus, quotquot in cælo sidera vel fixa vel erratica: subditorū vero loco naturas quæ lunā inter & terras degunt in aēre. cæterùm dictos magistratus nō esse potestatis liberæ: sed sub præfectos vnius patris rerū omniū, ad cuius imitationē iustē legitimēq; administrent singula negotia. sed hebetes quosdā qui summū illum rectorē non videant, inferioribus istis, quasi liberæ potestatis essent, causas rerum attribuere. quorum ignorantiam sacer legislator castigat verbis his: Caue ne conspicatus solem, lunā, sidera, omnémq; cæli ornatū, opinione falsus adores ea. Recte admodū & pulchrè fallaciam vocat diuinum cultū rerum supradictarum. nam quidam animaduertētes solis processibus ac recessibus temperari anni tēpora, quibus animalia, stirpes, fruges, proueniāt matureścántq; lunam verò ministrā solis & absentis vicariam, vt quæ noctu præsit rebus quibus sol interdiu, alias itē stellas afficere variè

terrestria,in errorem inducti sunt inexplicabilē, ſuſpicari nullos esse deos præter hos.quòd ſi ſtuduiſſent per rectā viam incedere,ſtatim didiciſſent,quod quemadmodum noſtri ſenſus miniſtri mētis ſunt,ſic & ſenſibiles iſti magiſtratus miniſtri ſunt illius intelligibilis, boni cōſulentes cēteri ſe in ſecūdo ordine. ridiculū autem eſſet opinari,mentem in nobis,cùm ſit parua & inuiſibilis,præeſſe inſtrumentis ſenſuum:illam verò vniuerſalē maximam perfectiſsimámq; non habere regnū in reges ipſos, inuiſibilem in viſibiles.ergo credēdum eſt omnes illos cælites qui percipiuntur ſenſibus,non eſſe ſui iuris,nec habere poteſtatem propriam,ſed ſubpræfectorū tenere ordinem,ſic natura factos vt ſint obnoxij,quamuis ſummus ille rector non repoſcat ab eis rationem,propter virtutē ipſorum eximiā. Itaq; trāſcenſa per cogitationem omni viſibili eſſentia, pergamus ad cultū illius inuiſibilis qui ſola mente percipitur,ſolus Deus deorū tā inteligibilium quàm ſenſibilium, atq; etiam rerum cūctarum opifex,quòd ſi quis religionem quę ſempiterno conditori debetur,alteri iuniori aut creato tribuat,inter inſanos referēdus eſt ac impios.Sunt item quidām qui aurum argētúmq; ſtatuariis, quaſi deos fingere ſcientibus,ſuppeditant. hi mox acceptam rudem materiā ad exemplar mortale formāt,vt (quòd eſt abſurdiſsimum)talia ſimulacra pro diis colantur, fanis cōſtructis & dedicatis altaribus: honorentúrq; pōpis,ſacrificiis & ceteris ritibus atq; ceremoniis per ſacrificos & ſacrificas auguſtū in modum exquiſitis cura quoad fieri poteſt maxima.id rerum pater verat prædicens:Nō facietis vobis deos aureos & argēteos.tantùm non expreſſe docēs,ne ex alia quidē vlla materia deos manufaciendos eſſe.quando præcipuis duabus interdicitur.argentum enim & aurum primatū in metallis obtinent. Verùm prēter hoc apertum interdictum,videtur mihi ſubeſſe hic & aliud præceptum vtile moribus,auaros valde arguens,vndecunq; argentum & aurum ſibi quērētes,& acquiſitum tanquam numen recōdentes in penetralibus, totam ſuam felicitatem acceptam illi ferendo,quin & illos qui cùm non poſsint propriaa diuitias colere.quòd his careant,alienas mirātur,nō minus auari quàm illi priores:quos adoraturi manè ad ædes eorū tanquam ad ſanctiſsima templa curſitāt,bona petituri ab his quaſi numinibus. Hos alibi quoq; lex admonet: Idola non cōſectabimini,nec facietis vobis deos fuſiles:figuratè docēs,diuinos honores nō conuenire diuitiis.auro enim argētóq; fermè cōſtant diuitiæ,quas vulgus

vulgus ſectatur ſub illi⁹ cæci Pluti nomine,cui ſoli ſe debere ſe licitatē exiſtimat:hoc eſt ſimulacris,vt ſcriptura loquitur,vmbris & vanis imaginibus, nihil ſolidum firmúmve habētibus. feruntur enim vitro citróq; vētorum in morem. id verum eſſe argumēto certiſsimo colligitur: quia ſicut interdū repentè adolāt,ita prius quàm prehēdātur,poſſeſſore illuſo rurſum auolant.atq; etiam cùm adſunt maximè, ſpeculares quaſdā repræſentant imagines, præſtigias ſenſuū,ludibriáq; inſtabilia. Sed quid opus eſt faſtum iſtum & opulentiam, quam ſibi homines fingunt,vanitatis coarguere, cùm non deſint qui exiſtimēt animalia ſtirpésq;,& quicquid gignitur ac corrumpitur,perpetuò fluere, detrimētis tamen obſcurioribus quàm vt ſenſui pateāt, quòd naturæ velocitatē viſus quantumvis acer aſſequi nequeat. Nec tantùm opulentia gloriáq; habent ſua ſimulacra & inanes imagines, verùm & omnes iſti fabuloſi quos poētę commenti ſunt contra veritatem propugnatores mēdacij,nouis diis velut è machina introductis, vt ille verus ſempiternúsque oblinieni traderetur.&quo facilius homines allicerēt,carminibus,numeris metriſq; ornarunt mēdacium,rati ſe fucum facturos lectoribus.Nec hoc contenti aſſumpſerunt in fraudis ſocietatem pictores & ſtatuarios,vt colorum ſpecie figuriſq; affabrè factis& expolitis ſpectatores ineſcatos ſubigerēt,iniectis in præcipuos ſenſus viſum auditúmq; laqueis, alterum captū inanimis pulchritudinibus,alterum verò ſuaui incātatione poētica inſinuāte ſe in animam & vires eius labefaciente atq; conſtantiā.Propterea legislator non ignarus ad quantam molē iſta vaniſsima perſuaſio intumuerit,quātóq; ſtipata ſit plerorūq; hominū imperitorū ſatellitio,ſponte ſua potentiā eius protegentium,veritus nequādo meditatores incorruptæ veraéq; pietatis,ab ea tanquam torrente raperētur inuoluerēturq;,profundos ſanctitatis typos in auditorū mētes imprimit & inſcalpit,ne vnquā deleātur confundantúrve iniuria temporū,cōtinuè cantionem eandē repetens:vnū eſſe Deū conditorē factorémq; rerū vniuerſarū,& hunc dominari creaturis omnibus,quādoquidē verè firma conſtansq; penes ipſum ſolum eſt autoritas. Dictū eſt autē omnes viuere,quicūq; Deo verò adhærēt. an non igitur feliciſsima & ter beata vita fuerit,vnū rerum autorē antiquiſsimū colere potius,quàm hoc rege poſthabito venerari ianitores eius apparitoresq;?nā vitæ huius immortalitas relata eſt in naturæ fabulas,duraturis in æternū vnà cum mūdo literis.Difficile quidem

videtur

videtur quærere præciperéq; patrem & rectorem vniuersorũ, sed conandum tamen impigrè. occurrũt autem hic duo præcipuè quærẽda mẽti germane philosophanti: Vnum, an sit Deus, quod negat quorũdam pessima impietas: alterũ, quid sit Deus, horum primũ non magno discitur negotio: secũdum verò non solũm difficilè est discere, sed etiam fortassis impossibile. cõsideremus vtrunq;. Opificẽs plerunq; noscuntur ex opificiis, quis enim inspecta statũa vel tabula, nõ statim intelligit pictorem vel statuarium? quis vestibus, nauibus, domibus inspectis, nõ cogitat textorem, materiariũ cæmẽtarium? itẽ dum aliquis adit vrbem cuius bene constituta sit respub. ornatáq; pulchris legibus, quid aliud credet quàm bonos ei magistratus præesse? sic qui venit in hãc veram Megalopolim, mundũ videlicet, vidẽs terræ mõtana & campestria plena stirpibus & animalibus, amnibus perẽnibus & torrẽtibus, pabulis & maritimis subuectionibus, tum aëris temperiem & mutationes vicésq; annuas temporum, ad hæc solẽ lunámq; noctis & diei princeps, cæteráque sidera vel fixa vel erratica, totiúsque cæli choreas & ambages: nónne verisimilẽ atq; adeò necessariam cogitationẽ de horum patre, cõditore atq; rectore cõcipiet? nullũ enim artificiosum opus spoute prouenit. mũdus autẽ arte summa factus est, dubio procul à conditore optimo ac perfectissimo. Ita iam esse Deũ percepimus. Nunc essentiam huius, quãuis vestigatu inuentúq; perdifficilem, tamen quoad fieri potest scruturi libet. nihil em magis quàm verus Deus quærẽdum est, etiamsi eius inuẽtio supra vires humanas sit: quãdoquidem ipsum per se discendi studium incredibilem affert voluptatem ac lætitiam, sicut testantur quicunq; nõ summis labris degustarunt philosophiam, sed affatim oblectati sunt dogmatũ eius epulis, horũ enim ratio sublimis à terris rapta incedit per æthera, totũ cælum cum sole ac luna perlustrans studio visendi omnia, quãuis hebetiore visu vix ferat clarissimum syncerissimúmq; splendorẽ effusum obuiã, ita vt animæ oculis caliget ad eius radios, & quasi tentetur quadam vertigine. nec tamen ab incepto desistit prę lassitudine, sed inuicta contẽtione pergit cõtemplari pro viribus, vel ad secundam palmam aspirans, sicut in sacris certaminibus, quãdo non datur primam assequi. post imagitationẽ autẽ veri coniectura secundũ locũ obtinet, in quantũ non discrepat à bonis rationibus, ac probabilibus. Quẽadmodum igitur certo scire nõ possumus, cuiusq; stellę qualis sit essentia, quęrimus tũ alacrit

criter, oblectamúrq; rationibus verisimilibus propter genuinum discendi desiderium: ad eũdem modum licet verum illud ens Deum non valeamus cernere, debemus indesinenter eum quærere, quãdo hæc cõsideratio vel per seipsa citra inuentionẽ, res est summè desiderabilis. nam nec corporis oculis quisquã vertit vitio, quòd cùm non possint solem ipsum obtueri, radiorum ab eo in terram defluentium splẽdorem extremum aspiciunt. quapropter amicus Dei Moses & mysteriorũ eius interpres, supplex precatur; Ostende mihi teipsum; tantùm nõ discrẽ proclamare coactus, Esse te docente mundo didici, qui mevt filius de patre, vt opus docuit de artifice. quæ porrò tua sit essentia cùm scire cupiam, qui me hoc docere possit in vniuerso mũdo inuenio neminem. oro igitur vt exorari te patiaris ab amico supplice. & qui solus potes opẽ afferas. Sicut enim lux à nulla re illustratur, sed seipsa ostẽdit, sicut tu te solus potest ostendere. sit ergo venia confugere ad te audẽti propter penuriã magistrorũ in summo discẽdi desiderio. Ad hæc Deus: Ardorẽ discendi probo vt meretur, cęterùm quod petis, neminem natum impetrare fas est, tibi tãtum largiar quantũ conuenit. nec enim quicquid ego dare possum facilẽ, id & homo potest accipere. ideo cùm dignus sis mea gratia, donaberis omnibus quorũ capax es muneribus. mei verò notitiam tãtùm abest vt natura humana capiat, vt ne totum quidem cælum totúsve mũdus possit eam capere. Nosce teipsum, nec sinas te cupidine rerũ quibus impar es abripi, & sublimiora te noli plus ęquo appetere. potieris enim omnibus, quib⁹ potiri fas erit. His ille auditis preces iterat: Persuades inquit, mihi me nõ posse manifestam imaginationem tui mente cõcipere: oro tamẽ, vt saltẽ gloriam tuam videre liceat, gloriam dico potestates quatũ stiparis satellitio, quæ hactenus ignoratæ miro mę torquent cognitionis desiderio. Tũ Deus: Quas quæris potestates, vtiq; intelligibiles sunt, non visibiles, sicut ipse sum inuisibilis & intelligibilis. intelligibiles inquã, non q⁹ iam intellectæ sint, sed quia si cõprehendi possent, duntaxat mente, non sensibus, essent comprehensibiles, cùm mentis natiuus vigor talium rerum sit capacior. attamen quãuis earũ essentia sit incõprehensibilis, videre licet sigillum quoddã & effigiẽ earum efficacię: quemadmodũ apud vos annulis in cerã impressis similémve materiam, exprimuntur figurę variæ, & quidẽ integræ omnibus sui partibus. tales cogitandæ sunt potestates, quę mihi astãt pro apparitoribus, & qualitates formásq;

formásq; addunt rebus qualitate formâq; carentibus,absq; vllo sempiternæ suæ naturæ detrimẽto,hæ nõ temerè ideæ nominantur à quibusdã vestratibus,quia singula ἰδίοτροπα, hoc est suam cuiq; reddunt proprietatem,inordinata redigũt in certũ ordinem,infinita indeterminata,informia formãt,definiũt, terminant:& in vniuersum deteriora in melius reparant. Non est igitur quod speres te percepturũ vnquamvel meipsum,vel vllá è meis potestatibus,quorũ autẽ capax es,libẽter (vt dixi) facio tibi copiam.patebit tibi mũdi & eorum quæ in ipso cõtinentur spectaculum nõ corporis,sed mẽtis peruigili collustrãdũ comprehendendúmq; oculo.tu modò perge amare indesinẽter sapientiam quæ suos discipulos explet laudatissimis honestissimisq; placitis ac sententiis.His auditis confirmatũ est in eo sapientiæ studiũ,& hodiéq; ad rerũ inuisibilium amorem excitat omnes sui similes,cõplectens tum populares,tũ eos qui aliũde transitionẽ fecerunt ad meliorem ordinẽ;alteros vt à nobilitate nõ degeneres,alteros vt in generis societatem ascitos à nobilibus:qualesvocãtur proselyti seu aduenæ q; postquã aliunde venere nouelli coloni sint ascripti in ciuitatem, qui cõtemptis figmentis fabularum,syncera instituta recipiũt.omnes autem æquo iure vti voluit tã aduenas quàm indigenas, veteres ciues admonens vt hos nouos nõ solùm honorent, verumetiam eximia prosequãtur beneuolentia:& meritò.Cùm reliquerint patriam,cognatos amicósq; pietatis ergô sanctitatisq;, nõ excludãtur ab aliis ciuitatibus,familiis,amicitiis,sed pateãt receptacula hominibus.ad religionẽ veram trãsfugientibus. nã vnius Dei cultus est amoris mutuæq; beneuolentiæ vinculũ insolubile.exæquatis autẽ honore iureq; cũ aliis ciuibus propter abdicatam superstitionem traditã sibi dudum à maioribus, nõ permittit effreni linguę petulãtia cõuitiari diis creditis falsa persuasione aliarũ gẽtium,ne & illæ irritatæ prorumpant in voces nefarias cõtra Deum optimũ maximum,nimirũ nõ docti verũ à falso discernere propter deprauatam institutionem & errorẽ iam inueteratum.interdum tamen reperiuntur quidam è ciuibus, qui omisso vnius Dei cultu à pietate deficiunt,& ordinem suum deserunt, plectendi pœna vltima q; tenebras præponant luci clarissimæ,& data opera mẽtẽ excæcant cùm potuerint verum cernere.permissum est autem cuivis bene nato educatóq; & maiorũ virtutis æmulo,à talibus sine mora pœnas sua manu exigere, nõ expectato assensu senatus & iudicũ, imò ne delato

quidem

quidem nomine:& sequi animi amantis Deum infestiq; vitiis impetũ cõcitati aduersus impios nulla dignos clemẽtia, semel accepta potestate senatus,iudicum,prætorum,tribunorũ, accusatorum,testiũ,legum,populi,vt absq; omnibus impedimentis intrepidè pro pietate decertare liceat.& extat in sacris legũ voluminibus exẽplum tam præclari facinoris.Vir quidã conspicatus ciues suos in amplexus exterarũ ruere,pellicíq; harum blãditiis in ritus alienos à religione patria atq; etiã sacris earũ initiari,principem eius factionis& legũ contemptus autorẽ præferocem(iam enim propalam ostẽtabatur audacia nefaria,& ũ mulacris mactabãtur victimæ)in cõspectu totius populi furore diuino percitus,dimotis turbis quæ ad spectãdũ cõuenerant, fortiter aggressus interemit vnà cũ muliere:ipsum quia facilẽ se discipulũ præbuerat ad discẽda quæ satius fuisset didicisse. illam verò quòd malitiæ nequitiæq; magistra fuerat.id tã calidum facinus repẽtè visum castigauit plurimos,& reuocauit ad officium.QuocircaDeus laudauit strenuè nauatã operã iniussu magistratuum,& promptã alacritatem honorauit duplici præmio,pace ac sacerdotio:tũ quia iudicauit immunẽ à militia debere esse in posterũ propugnatorem diuini cultus fortissimũ: tũ quia sacerdotalis honor pietati debeatur merces ꝓpria, quæ est professio seruiẽdi cælesti parenti optimo,cui seruire optabilius est quàm regnare.nedũ esse liberum.nõ desunt tamen quidam prolapsi eo insanię,vt ne receptum quidem ad pœnitentiã sibi reliquũ faciãt,ad cultum simulacrorum præcipites, confirmantes eã seruitutẽ literis, nõ in chartula scriptis sicut mos est mãcipiorum,sed inustis in corpus ferro ignito ne deleri queãt postea.nam hæ non obscurãtur vllo tempore. At legifer Moses vir sanctissimus idem propositũ per omnia cætera tenuit,vtpote veritatis amator atq; magister,cũctis suæ gentis hominibus cupiens hãc imprimere in præcordia,procul reiectis falsis opinionibus.proinde cùm sciret hũc errorẽ vitæ nõ mediocriter solueri prauis diuinationibus, totũ hoc genus auersatur maximè diuinos cũctos arcẽs in perpetuũ à sua republica,sacrificos, expiatores,auspices,prodigiorũ procuratores,incãtatores,sortilegos.omnes enim hi cõiecturis ducũtur in speciem ꝓbabilibus, easdẽ res aliter atq; aliter interpretando,tum quia subiectũ eorũ non habet naturam stabilẽ, tum quia ipsi carent ratione accurata examinandi conceptus suarum mentiũ.impietatis apparatus isti sunt: quare?quia qui attendit his & obsequitur,credẽs

hinc

hinc pẽdere bona malaq;,contemnítq; autorem rerũ omnium: nec intelligũt se vitæ curas cõmittere incertissimis alitum motibus per aërem vltro citróq; volitantiũ, & reptiliũ è terræ cauernis quærendi sibi causa proreptãtium:item visceribus pecudum,cruori & cassis anima cadaueribus collapsis vt mutentur in deterius.requirit enim lex in huic ciuitati ascripto absolutã scientiam,nõ istarum artium quibus vulgus instituitur à teneris,quales sunt diuinationũ sortilegiorúmq; cõiecturis nitentium: sed certæ persuasionis & veritatis indubitatissimæ qua Deus & pietas perdiscitur.sed quoniã à natura insitũ est hominibus prænoscẽdi futura desideriũ,& ideo multi se ad aruspicinam similésq; diuinãdi artes applicãt,sperántq; harũ ope se fore voti cõpotes,cùm tamẽ seipse vanitatis coarguãt,seuerè vsus earum interdicitur.nec etiã defore pietatis veræ cultoribus futurorum præscientiã,exoriturum repente prophetã aliquẽ qui varicinetur correptus numine,nihil de suo dicẽs(nec enim scit quid dicat qui verè diuinat)sed quicquid proferet quasi alio dictãte impetrãs.Deus enim per prophetas loquitur: quibus pro instrumentis vtitur ad significãda quæcunq; voluerit. Hæc & similia postquã de vno vero Deo cognoscendo vates legifer nos præmonuit,deinceps præscribit quo ritu eum coli oporteat.

PHILONIS IVDAEI, De monarchia liber II.

DEI templum alterũ summũ verúmq; existimandum est,mũdus hic vniuersus,cuius sacrarium sit cælum in tota rerum natura præstantissimum,donaria verò sidera,sacerdotes & æditui potestates angelicę,animæ carentes corporibus,nõ quemadmodũ nostræ contẽperatæ è rátioali brutaq; natura,sed totæ quãtæ sunt intellectu præditæ,ratione synceritatis vnitati similes: alterũ verò manufactũ. non erat enim reprimendus impetus hominũ ad pietatẽ properãtium,& grata sarificia pro acceptis beneficiis reddere parantium,aut pacem veniámq; petentium,prospectum est tamẽ ne vel passim vel vno loco plura tẽpla dedicarẽtur æquissima ratione, quandoquidẽ vnus Deus nõ nisi vnicũ sibi dicari postulare videtur.ac ne apud priuatos quidẽ focos licet rem diuinã facere

facere,sed vel ab extremis terris ab hoc templũ proficiscí iubẽtur sacrificaturi, hac quoq; de causa quo morũ experimentũ de se præbeant.nemo enim nisi castè piéq; sacra facturus sustineat relictis cũ patria cognatis amicísq; peregrinari,& diuelli à necessariis coniunctissimisq. affectibus.id verũ esse apparet cuilibet.innumeri enim ex innumeris ciuitatibus terra marique ab oriẽte,occidẽte,septẽtrionibus,meridiéq; singulis festis ad templum hoc cõfluunt,quasi ad quoddã cõmune refugiũ vitæ negotiosæ ac tumultuariæ:vt ibi trãquillitate inuenta remittant animum,sepositísq; curis quibus per totã vitam grauãtur,respirẽt paulisper degentes hilariter, cõceptáq; bona spe vacẽt rei cùm primis necessarię,sanctitati religioníq;,inter se quoq; nouis cõiũcti amicitiis,& promiscuis epulis ac libationibus instaurata firmatáq; cõcordia.eius tẽpli extimus ambitus longè latéq; patens,munitur quatuor elegãtissimę structuræ porticibus:quarũ singulæ duplici cõstant ordine,materie,marmoribus,artificiũq; ingenioso labore architectorũq; cura ornatissimæ.sed ordo interior est submissior,& inapparatu plus austeritatis prę se fert. in medio tẽplũ ipsum nullis verbis enarrabile, quantũ licet ex his quæ foris spectãtur cõiecturã facere. nã intima nemini videre fas est,præterquã soli sacerdotũ principi,& id ei quoq; vno die dũtaxat anniuersario permittitur,quo introspicit omnia.infert autẽ odoramẽta & foculũ cũ ignitis carbonibus. ibi multo suffitu facto fumus circũquaq; offunditur,& visum offuscat,nec sinit lõgius prospicere. Cũ enim sit ingens & in magnã substructum altitudinẽ quãuis in loco situ nõ admodũ edito,istar celsorum montiũ attollitur.eius structurę amplitudo eximia miraculo est omnibus spectatoribus,præsertim hospitibus visentib⁹ & cũ aliis publicis ædificiis cõferẽtib⁹ vel pulchritudinẽ huius vel gentis in hoc opere magnificentiã.Lucus autẽ nullus est intra dictũ ambitũ,quia lex id multis de causis vetuit.primò quoniã verũ templũ nõ amœnitates postulat,sed seueram castimoniam.deinde quia nõ est fas importare quæ faciũt ad vitorẽ arborum,hoc est brutorũ excrementa & hominũ.tertiò quia silue stris materię nullus est vsus,cũ sit,vt poẽtę loquũtur,telluris inutile põdus:mitiores verò arbores quæ mites fructus ferũt,parum cordatos à religione retraherẽt. præterea cõdensa siluarũ maleficis cõueniũt, ex latebris securitatẽ & insidiarũ occasionẽ quærentibus.at aperta loca & propatula prospectũq; introgressorum & obambulantiũ latè admittentia,sacris sunt aptissima.

reditur autem hoc templũ habet non solùm è latifundiis,sed & multò potiores alios, nullo vnquã interituros tempore. donec enim genus humanũ pmanebit, perpetuò reditus hi cũ mundo vniuerso ſtabunt incolumes.inſtitutũeſt enim quotannis offerri primitias ab anno ætatis vigeſimo:has redemptionẽ vocant, ac proinde volentes libentes ſumma cũ alacritate offerũt,quaſi hoc pacto ſuam libertatem,ſanitatẽ ,ſalutémq; redempturi in poſterum.cùm autẽ hæc gẽs ſit populoſiſsima.proculdubio hæ primitiæ maximam rerũ copiam ſuppeditãt.quocirca peræ op pidatim ſunt ſacrata æraria,vbi mos eſt deponi primitias , quã ſacram pecuniã certis temporibus legati ad templũ perferunt, delecti ex cuiuſq; ciuitatis optimatibus, cõmittentis huic legationi ſpes ſuas,quas in religione oblatiſq; ritè primitiis collocant. Huius nationis cum tribus numerẽtur duodecim,vna ex omnibus ſelecta fungitur ſacerdotio,quod accepit prẽmiũ pietatis atq; fortitudinis,quo tẽpore plebeia multitudo viſa eſt ſeduci errore quorundã populariũ.ad Aegyptiacũ delirium & typhum illius regionis familiarem deſciſcẽtium,quæ brutis animãtibus præcipuè tauris miras affingit fabulas.huius igit dementiæ ſceleſtos autores cùm internecione deleuiſſent iniuſſu magiſtratuũ,cõprobatũ fuit eorũ facinus,& pietati nauata opera.Leges autẽ de ſacerdotibus extant hæ:integritas corporis in ſacerdote requiritur,ne quã labẽ mutilationẽmve habeat,néve vllam agnatã particulam ſuperuacaneã,ſiue in natiuitate, ſiue per morbũ poſtea : néve colorẽ mutatũ in leprã aut feram imperiginem, aut formicãtes verucas aliásve puſtulas & tubercula.quæ omnia mihi videntur figuratè referenda ad perfectionẽ animę.nam ſi mortale corpus ſacerdotis inſpici oportet ne quo cõtactum ſit vitio.quantò magis immortalem animã formatã (vt creditur)ad Dei veri effigiẽ.ſermo autẽ eſt imago Dei , quo ille totũ mundũ cõdidit.poſt nobiliratẽ verò generis & integritatẽ animæ ſimul & corporis,de veſtitu quoq; præſcribitur,quẽ ſumi à ſacerdote ſacris operaturo deceat. is eſt lintea tunica & ſubligar,alterũ quo tegantur partes pudendæ,quas apud altare nudari nefas eſt,altera verò vt expeditius obeantur miniſteria. abſq; amictu enim tunicati ſacra libationésq; peragũt,& quicquid ad rem diuinam opus eſt celeriter ac incunctanter ſuggerunt. pontifex autem iubetur & ipſe veſtem ſimilem ſumere, quando adyta ſubit vt aram odoramentis adoleat , quia lintea non conficiuntur è mortali materia ſicut veſtes laneæ : aſſumit tamen

tamen & aliam pictam , quæ videtur mundi referre quandam imaginem,quãtum è paratu eius apparet.primum enim indumentum eius rotũdum eſt totum hyacinthinum,talaris tunica ſignificans aërem : ſiquidem aër ſuapte natura nigricat & ipſe talaris quodãmodo ſuperne à lunari vicinia tenſus vſq; ad terrę infima.huic ſuperinduitur textum pectorale thoracis ſpecie, quo cælum ſubindicatur.nam duo ſmaragdi precioſiſsimi eminent in ſummis humeris,orbiculares,in ſingulis ſinguli,qui hę miſphæria duo nobis innuunt,alterum ſuperum,alterum ſubterraneum.in pectore ſunt gemmæ x i i.eximiis coloribus,ternæ ſerie quadruplici , ad exemplar ſigniferi circuli.nam & ille terna è ſuis x i i. ſignis in quatuor anni horas diſtribuit. cæterum tota hæc pars in qua ſitæ ſunt , rationale vocatur vero nomine , quoniam quicquid cælo continetur , fabrefactum ornatúmq; eſt certis rationibus inter ſe congruentibus. nam ibi nihil non ſua ratione nititur.id rationale geminus textus variat, quorum alter claritas appellatur,alter veritas.per hãc ſubindicatur non eſſe fas vlli mendacio cælum aſcendere, quòd totum inde ad terreſtria loca relegatũ ſit,& demigrarit in animos ſceleſtorum hominum.per claritatem verò,res noſtras clareſcere naturis cæleſtibus,aliãs in obſcuro futuras. liquet enim, quòd nisi ſole illuſtrante , non eſſent conſpicuæ tot qualitates corporum,nec tot colorum formarúmq; ſpecies,nec dierũ,noctium, mẽſium,annorúmq; diſcrimina: & in vniuerſum quis diſtinxit tempora,niſi ſolis,lunæ, cæterorúmq; ſiderũ curſus ac recurſus concinniores quàm vt enarrari poſsint humana facundia?vnde numerorũ natura niſi ex obſeruatione modò dictarum tẽporis partium ? quis in tãta maris latitudine ſimul & altitudine vias nauris aperuit,niſi ratio ſiderũ?alia quoq; innumera viri ſapiẽtes deprehenſa per eorũ notitiam retulerũt in literas,vt procellas & tranquillitates aëris,felices ac malignos frugũ prouẽtus, æſtus remiſſos & ardentiſsimos , hyemes aſperas aut vernãtes, ſiccitates & pluuuias,fœcũditatẽ animãtiũ & ſtirpiũ,aut ediuerſo ſterilitatẽ,& id genus alia.omniũ enim rerũ terreſtriũ in cælo ſigna notata ſunt.ex ima verò talari pendẽt aurea mala punica & tintinabula & floſculi,quæ terrã & aquam ſignificãt: terrã floſculi q; ex ea germinent floreántq; omnia:aquã verò punica, dicta φοιὰ παρὰ τὴν ῥύσιν , id eſt à fluxu iuxta græcam etymologiam.harmoniam porrò conſenſúmq; mundi partium tintinabula indicant. quæ omnia ſita ſunt decentiſsimè, in ſummo

gemmæ,pectorale illud cęli ſimulacrũ,quia& cælũ ſummũ eſt, ſub hoc talaris tota hyacinthina,quia & aër nigricãs ſecundũ à cælo tenet ordinem.in extrema verò eius fimbria flores & mala punica, quia terra & aqua infimũ in vniuerſo ſint ſortitæ ordinem.hoc cultu põtifex vtitur,totũ mundũ referẽs ornatu mirando vel menti vel oculis.Sicut enim hos aſpectu ob pretiũ ſimul ac varietatem ſtupendo percellit magis quã vllũ textile in noſtris regionib⁹: ita interpretationẽ ſui partiũ habet ſapientẽ ac philoſophicã.admonet enim pontificẽ vt cõſiderata vniuerſi quam geſtat imagine,vitã prẽſtet à natura nõ degenerẽ.deinde vt operãdo ſacris totũ mundũ deprecatorẽ alleget. Decet enim vt patris ſacerdos filiũ eius mundũ hunc ad preces voráq; adhibeat.Eſt & tertium huius ſacræ veſtis myſteriũ non prætereundum ſilẽtio.nam alij ſacerdotes tantũ pro familiaribus amicis ciuibúsq; ſolent rem diuinã facere:at Iudæorũ pontifex nõ ſolũ pro toto humano genere,verumetiã pro naturę partibus,terra, aqua,aëre,igne, precatur & agit gratias: quippe qui exiſtimat mũdum(vt re vera eſt)ſuam patriã, ſolitus ſupplicationibus ei reddere propitiũ parentem cõditorẽq; ſuũ.Poſt hæc legislator prẽcepit,vt qui accedit altare cõtrectaturus victimas redeuntibus ad ſe ſacræ functionis vicibus,à vino temetóque abſtineat, quatuor de cauſis,ſcilicet vt effugiat pigritiã,obliuionẽ,ſomnũ, amẽtiam.merum enim laxatis viribus corporis facit id minus agile,& in ſomnũ velit nolit pertrahit:animi quoq; intentionẽ remittens,fit ei cauſa obliuionis ac deſipientię.contrà ſobriorũ & membra ſunt leuiora habilioráque, & ſenſus puriores ſyncerioréſq;.& mens ipſa perſpicacior, ad proſpiciendũ futuris negotiis,& ad præteritorũ reminiſcentiam.itaq; in vniuerſum vini vſus cenſetur ad vitam inutilis,quondoquidẽ grauat animã, ſenſus hebetat,denique corpus onerat.nihil enim ſinit in nobis liberũ,ſed quicquid attigit,præpedit.At cũ puritati ſacrisq; vacatur,tantò eſt hoc onus moleſtius,quantò grauius peccatur in Deũ quàm in hominem.Meritò igitur inſtitutũ eſt ſacrificium abſtemium,vt diſcrimen ſit inter ſacra & profana, pura & impura,legitima & illegitima.Cęterũ quoniam nemo niſi vir cooptatur in ſacerdotiũ,nõ cariturus amplexuum cupidine, quæruntur ei caſtæ virginis nuptiæ,ſanctis prognatę parentibus ac honeſtis generoſiſq; maioribus.Meretricem enim pariter animo impuram atq; corpore,ne aſpicere quidem ei licet, etiamſi quæſtu relicto ad frugem rediit,eò quòd olim pollutũ vitę inſtitutum

tutum ſecuta ſit,ipſa verò de cætero quidem eximatur ignominiæ,propter propoſitũ mutatũ in melius:laudanda eſt enim nequitiæ pœnitentia,nec vetandus quo minus eã ducat quiſquam alius:ſacerdotem verò ne accedat quidam propius.huius enim eſt eximiũ priuilegium,quod requirit cõſenſum mutuũ actionum eius omnium inculpabiliũ ab initio vitæ vſq; ad exitũ.Videtur enim à ratione bonisq; moribus alieniſsimũ, cicatricoſos arceri ſacerdotio propter notas infelicitatis nõ malitię:eas verò quæ nõ ſolùm coactè,verũetiam interdũ ſpõte formã venditarent,poſtquã vix tandem reſipuerint.ab amatoribus diuulſas iungi mox ſacerdotibus,& è lupanaribus migrare in ſacra domicilia.manent enim nihilominus in animis pœnitentium cicatrices quædam & veſtigia nequitiæ priſtinæ. proinde rectè honeſtéq; vetitum eſt aliubi,ne merces meretricis inferatur in ſacrarium.Atqui numi per ſe carent crimine,ſed quæ hoc accepit vnà cũ ſuo quæſtu eſt abominabilis.quomodo igitur admittetur in ſacerdotis conſortium mulier,cuius etiã pecunia profana habetur adulterináq;,quantũvis probatæ notæ ac materiæ:itaq; tãta requiritur in põtifice puritas,vt nec viduam ſinatur ducere,ſiue mariti obitu deſolatam, ſiue diuortio: primò vt ſacrum ſemen intacto puróq; aruo capiatur,nec vllo modo miſceantur huius natales cum aliis familiis:deinde vt inita cũ nõdũ deprauatis animis conſuetudine,facilius eas ſuis moribus accõmodent.Sequaces enim & flexiles ad virtutẽ ſunt mentes virginũ & ad diſciplinam promptiſsimæ. At quæ iã experta eſt virum alium,probabiliter videtur ad inſtitutionẽ difficilior,vt quæ non adeò puram habeat animã, nec inſtar cęræ leuigatã,ſed iã ante inſcriptis notis aſperam,quæ ægrè delebiles vel non recipiunt figuras alias,vel receptas cõfundunt inæqualitate ſua.Virginem igitur ducat pontifex caſtã à nuptiis:virginem in quam nõ ſolùm cũ qua nemo cõgreſſus eſt alius, ſed ne deſponſam quidem alteri,quãdo nõ ſola hic requiritur caſtitas corporis. Reliquis ſacerdotibus, quod ad nuptias attinet,præſcribuntur eadem quæ põtificibus:verùm his præter virgines etiam viduas licet ducere,nõ quaſvis tamẽ,ſed quarum mariti defuncti ſint.nõ vult enim lex materiã contentionũ præberi ſacerdotibus,quas viuis priorib⁹ maritis poſteriores vix poſſint effugere propter zelotypiam:cæterùm illis extinctis,ſimul affectus talis extinguitur,& alioquin etiam æquum eſt pontificem puriorem ſanctioremq;,ſicut in cæteris rebus omnibus, ſic in

Universidad de Deusto Biblioteca

nuptiis quoq; se approbare, nec nisi virginem puellam ducere. Secundi autē ordinis sacerdotibus permittitur cum mulierib⁹ virum expertis cōnubium. Quin & de genere futurarū vxorū diligēter, pręscribitur, vt pōtifici despōdeatur nō solùm virgo, sed sacerdotalis generis, vt spōsus sponsáq; gentiles sint & quodammodo consanguinei, quo magis per totā vitam moribus cōueniant. cæteris cōceditur vt quāuis ipsi sacerdotes sint, possint tamen ducere nō sacerdotū filias: siue ꝙ leue sit hoc piaculum, siue ꝙ non expediat plebē in totū submoueri à sacerdotū affinitatibus. ideo licitū est sacerdotibus huiusmodi cōnubiū, vt cognationi proximū. nam generi loco filiorū sunt soceris, & hi vicissim loco parentū suis generis. Hactenus de cōiugio, & cura procreādi liberos. Quoniā autem generationem sequitur corruptio, etiā de vita functis leges sunt proditæ, quibus decernitur, sacerdotes nō funestari ob cuiusvis amici cognatíve interitū, sed tātùm sex cognationis proximæ, patris matrísq;, filij vel filiæ, germani germanéve virginis. at pōtifici invniuersum luctu interdicitur, nec fortasse immeritò. nā aliorū sacerdotū functiones habent suas vicissitudines vt pro aliis cessantibus ministrent sacris alij, & quibusdā luctu occupatis, nihil tamen omittatur è solēnibus ritibus atq; ceremoniis. pōtificis autem officia propria cōmittuntur præter ipsum nemini. Quāobrem semper impollutus permanere debet cauēs, à contactu cadaueris, vt paratus sit tēporibus debitis vota sacráq; sine impedimēto facere. Cùm enim alioquin sit Deo dicatus ductórq; sacrati ordinis, oportet eum abdicari omnibus cognationis affectib⁹, vt charitatē erga parentes, liberos, fratres posthabeat, nec vnq̄ ea retardatus potiora negotia differat. idem vetatur in domestico luctu vestimēta scindere, & insigne sacerdotij suo capiti detrahere, aut è fano per occasionem luctus excedere, vt ob loci ornatúsq; reuerentiam resistat mœstitię, & fortis malit videri, quàm miserabilis. Postulat enim in eo viro lex præstantiorē homine indolem, quippe qui Deo sit familiaris præ cæteris, situs in quodā diuinæ humanæq́; naturæ (si verū fateri licet) cōsinio, vt hoc mediatore Deus propitietur hominibus, eiusdē ministerio porrigat eis largiatúrq; suam gratiam. Post hæc præcepit lex de iis ad quos primitiarū vsus fructus pertinet. Si quis inquit, sacerdos oculum, aut manū, aut pedem aliúdve mēbrū amiserit, aut maculam aliquā contraxerit, ad sacra quidem tractanda nō admittatur propter calamitates huiusmodi, fruatur

tamen

tamen sacerdotū honoribus, propter dignitatē generis irreprehensibilem. Quòd si aut lepra sacerdotem occupet aut seminis profluuium, nec sacrā mensam attingito, nec portionē accipito honorariam, donec sistatur profluuium, & lepra decedens cutē relinquat concolorē. Quòd si sacedos rem quācunq; impuram attigerit, aut somnio venereo pollutus fuerit, ea die sacrificiis abstineat: sed sub vesperā ablutus sinatur partem suam capere. Accola verò sacerdotis & mercenarius arceat à primitiis. Accola ideo, quia non omnibus vicinis mensa cōmuuis est, & cauendum est ne sacra profanētur nimio humanitatis studio. Non omnibus enim danda omnia, sed quæ accipientibus conueniant. Alioquin ordo, quo nihil in vita melius, tolletur è medio, succedente confusione pernitiosissima. Si enim in nauibus onerariis nautæ gubernatoribus pares erūt, & in triremibus æquabūtur præfectis remiges naualésq; socij, in exercitu verò equites magistris suis, scutati ordinum ductoribus, centuriones legatis & imperatoribus, item in repub. cōcionatores senatoribus, rei iudicibus, & in vniuersum plebei magistratibus, tumultus, seditionésq; nascētur, & ista verbotenus æqualitas inæqualitatem rerū pariet. Nā æqualia dignitate imparibus tribuere, est inæqualitas: inæqualitas verò fons m[illegible] Quā ob rem honorariæ partes sacerdotum ne cum accolis quidem communicādæ sunt, ne propter vicinitatem attingant quæ nefas est tangere. Nā is honor non domui habetur, sed generi. Similiter merces è sacra portione nō est reddenda mercenario. Nam is si profanus sit, in profanum vsum vertet quæ honoris causa tributa sūt nobilissimo sacerdotum generi. Quapropter neminem alieni genam lex admittit in societatem sacratorū fructuum, etiamsi ex indigenarum nobilitate paterno maternóq; genere sit laudatissimus, vt hi honores incorrupti permaneāt penes sacerdotalem ordinem. Inconueniens enim fuerit, victimas, sacrificia, cæterásq; altaris ceremonias committi sacerdotibus. præterea nemini, honores verò eorum communicari quibuslibet: quasi deceat illos diuexari nocturnis diurnísque curis ac laboribus, præmia verò etiam otiosis promiscuè contingere. Vernæ autē, inquit, & emptitio dominus suus sacerdos impartiat cibum potúmq; de primitiis. Primùm quia seruus nihil lucratur nisi ex domino, cuius ipse est possessio, vt necesse sit seruum ali è sacris prouētibus. Deinde ne quod omnino futurum est, id inuiti faciamus: Nam serui, dum velimus nolimus nobiscū versantur

 perp

perpetuò,& cibum potúmq; parãdo menſas hilares inſtruunt, dum miniſtrãt veſcentibus & reliquias efferunt, ſi non apertè deſumunt,certè clam ſurripiunt,neceſsitate cogẽte:atq; itavni culpæ,ſi tamen culpa eſt vti cibis dominicis,alterã addunt furtum videlicet,vt furtim ſacris fruantur ſine crimine, quod eſt abſurdiſsimum.Huc accedit cauſa tertia, q̃ nõ eſt periculũ ne primitiæ vileſcant ſeruis cõmunicatæ,quandoquidem hi cohibentur metu dominorũ,qui ne inſoleſcat poſſunt in officio continere familiam. Poſtremò ſequitur lex humanitatis pleniſsima,ſic præcipiens. Si filia ſacerdotis nupta ſacerdoti per mortẽ mariti fiat vidua,aut à viuo propter ſterilitatem deſeratur, retro in paternas ædes reuertatur,vt de primitiis viuat,ſicut quãdo virgo erat. Nam & nunc quodammodo virgo eſt potentia, ſiquidem deſtituta marito ac liberis,nullum præter parentem habet refugium.Vbi verò ſuperſunt filij filiæ, neceſſariò liberis ſuis mater attribuitur:qui cùm ad paternam domum pertineant,matrem quoq; ſecum adducent in idem domicilium.

PHILONIS IVDAEI, De præmiis ſacerdotum, & honoribus.

SACERDOTIBVS nullá agri partẽ lex attribuit vnde more cæterorũ in vſum vitę fructus terræ colligant:ſed honoris cauſa Deũ ipſum fore ſortem ac poſſeſsionẽ eorum pronuntiat, ad res offerri Deo ſolitas reſpiciẽs, idq; duabꝰ de cauſis:primò quia ſummus honor eſt participes fieri eorũ quæ Deo ſacrantur à gratis hominibus: deinde vt circa ſolum Dei cultũ occuparẽtur,ceu curam & poſſeſsionẽ propriam.Huc accedunt & alij honores,virtutis ergô illis habiti,& ante omnia cibus abſq; ipſorum cura laboréq; paratus. Præcipit enim lex,vt quotieſcũq; panis à piſtoribus fermẽtatur ac ſubigitur,totius primitiæ ſeparẽtur in vſum ſacerdotũ: atq; hoc pacto etiam offerentium pietati proſpicitur. Dum enim aſſueſcũt ſemper alimẽti partem Deo decidere,nunquã in eius obliuionẽ veniunt,qua re nihil invita poteſt cõtingere felicius homini.Cùm autẽ hæc gens plurimũ abũdet numero virorum, neceſſe

neceſſe eſt primitias afferre magnã copiam:vt nemo ſacerdos tam pauper ſit,quin diues videatur, ſed & è reliquis prouentibus imperãtur primitiæ,vinum in ſingula præla,triticum hordeúmq; in ſingulas areas.ſimiliter ex oliuetis oleum, cæteriq; mites fructus ex arboribus,nec contenti neceſſariis ſuſtentent vitam durius,aut delicatiore victu careant,ſed hilarius menſis fruantur cum munditie.tertium præmium ſunt primogenita maſcula,ex omni genere terreſtrium quæ in vſum hominũ veniunt.Nam hæc iure diuino debentur ſacerdotibus:ex armẽtis boum & ouium caprarũmq; gregibus ipſi iuuẽci,hirci & arietes,quippe cibo puri & ſacrificio:pro equis verò,aſinis,camelis & ſimilibus æſtimationis non iniquæ pretiũ:eſt autẽ hic quoq; prouẽtus maximus.nã vetere gentis huius inſtituto paſcuntur multi greges armẽtáq; omnis generis animalium.hic lex non contenta primitiis omnium prouentuum, alias inſuper exigit animarum atq; corporum,nam liberi ſunt parẽtum partes ſeparabiles.imò(ſi verũ fateamur) inſeparabiles,propter cõmunem ſanguinem & latentẽ quandam rationem generis demanantem à maioribus,natiua beneuolentia coniũgente affectus mutuos.Attamen & horũ exiguntur primogenita primitiarum nomine:vt appareat gratam eſſe fœcũditatem vel præſentem vel quæ ſperetur in poſterum:id quod cedit in laudem coniugij,ſacrari primum eius fructũ,ſimúlq; coniuges admonet temperantiæ,curæ domeſticę atq; concordiæ vt mutuo cõſenſu in verã firmámq; ſocietatem cõueniant.Cæterùm ne filij primogeniti ſacratiq; diſiungãtur à parentibus,redimũtur certa pecunia,tãdiem pauper ac diues,nullo reſpectu vel dignitatis offerẽtium, vel recẽs natorum habitudinis,modò ne quis quãtumvis pauper grauetur.Quoniã enim liberi tam humilibus de plebe viris contingunt quàm clariſsimis proceribus,oblationem parem debere fieri iudicauit, facultatum (vt dixi) potiſsimùm ratione habita.Alios inſuper non mediocres reditus iura ſacerdotibus tribuunt,dum à ſingulis exiguntur decimæ frumenti,vini,olei,fœturæ pecudum ex armentis ac gregibus,quãta verò hinc quoq; proueniat copia,licet ex numeroſiſsimæ generis frequentia cõiecturam ſumere.ex his rebus liquet iuxta legis iudiciũ ſacerdotes æquiparari honore ac maieſtate regibus:liquidem illis tanquã principibus conferri tributa imperat, id quod ſit longe aliter quàm in cęteris ciuitatibus ſub dynaſtis degẽtibus.nam hæ gementes & coactæ vix tã-

dem conferūt, perosæ quæstores ceu pestem publicā, nunc has nunc illas causationes fingendo, ne ad præstitutum tempus tributa repræsentēt. Ad hæc gēs sacerdotibus debitā pecuniā libēs gaudēnsq; depromit, quasi non daret sed acciperet, addens fauitas ominationes & gratiarū actiones popularitèr, idq; quotannis nec viris cessantibus nec mulieribus, sed alacritate spōtanea, quāta nullis verbis exprimi potest, cōferētibus. & hæc quidem contribuūtur ex priuatis possessionibus, nec desunt etiam alij redit⁹ è victimis, digni sacerdotib⁹. Nā de qualibet mactata pecude lex iubet duas certas partes eis decidi, armū dextrū & pectoris pinguedinē: quarū altera significat reqri in eis fortitudinē in omni actione legitima, siue dandum siue capiendum siue operādum sit quippiā: altera verò animū placatum & alienum ab ira postulat. Hunc enim aiunt habitare in pectore, vbi natura collocauit vim irritabilē, ceu militem in præsidio, munito videlicet cōpage ossium firmissima, neruis adstricta validis. De pecudibus autem quæ aliàs mactātur causa viscerationis, tria suo iure sacerdos accipit, armū, maxillā, & quod omentum dicitur. Armū ea ratione quā modò diximus. Maxillas verò, vt capitis, quod inter mēbra præeminet, sermonisq; primitias. Nā hic promanare nō potest nisi maxillis commotis, vnde σιαγόνας ἀπὸ τοῦ σείεσθαι, hoc est ab huiusmodi cōmotione Grę ci has nominant. Nā his plectro linguæ, percussis, omnia vocis instrumēta consonant. Omentum verò vēntris est protuberatio: vēter porrò nil aliud quàm præsepe brutæ cōcupiscētiæ, qui potationibus rigatur & ingluuie, & inūdatur aliis post alias cibi potúsq; deliciis, suis more gaudens in cœni volutabro degere. Proinde locus excremētis dicatus, cōueniētissimus est illi turpi & intemperāti pecudi. Aduersatur autē ei temperātia, quam exerceri & labore studióq; cōfirmari decet modis omnibus, vt bonū maximum ac perfectissimum, priuatim & publicè vtile. Quocirca gulosa cōcupiscentia, cùm sit impura profanáq;, meritò extra virtutis fines exulat. Temperātia verò pura virtus & immaculata, cibi potúsq; negligens, vt contēptrix voluptatum ad vētrem pertinentiū, ad sacrū altare admittitur: auférq; illā ventris protuberātiam, quo magis admoneatur despicere gulam insatiabilem, & quicquid accendit hanc concupiscentiam. Quin & holocautomatū, quorum vix iniri potest numerus, tergora cedūt sacrificiis, vnde quæstus cùm primis opimus percipitur. Satis igitur apparet, quāuis tribus destinata diuino cultui

tui exsors agrorū sit, alia tamē ratione prospectum ei honorificentius, vt sine labore suo viuat è primitiis & oblationib⁹. Sed ne quis è conferentibus exprobret accipienti suum beneficiū, iubētur prius in templum deferre munera, vt tum demū inde sacerdotes desumant. Decebat enim pro diuinis beneficiis largissimis aliquam ex rebus victui necessariis deliberari gratiā: autorem verò eorum cùm ipse nulla egeat, ista largiri templi miuistris & sacrorum curatoribus. Nam quisquis nō ab hominibus, sed à Deo nunquā nō in omnes benefico munus accipit, saluo pudore accipit. Itaque tot præmiis decretis sacerdotum ordini, si quis eorum eget honestè viuens sine crimine, vel taci tus nobis legum contemptum opprobrat. Nam si earum iussis pareremus, & oblationes debitas in quē oportet vsum verteremus, haberent illi non solùm victum necessarium, verūetiam cætera delicatioris vitæ subsidia. Sicut ediuersō victus sacerdotum lautior, argumentum euidens esse potest pietatis publicæ & legum semper seruatarum summa diligētia. Verùm quorūdam incuria (nec enim tutū est id imputare omnibus) sacratis viris affert pauperiem. imò (si verum fateri licet) illis ipsis ab officio decedentibus. Nam leges contemptæ nocent contēptoribus, quamuis seductis & inescatis ad tēpus aliqua illecebra. Cæterùm nihil vtilius, quàm sequi leges naturæ, vtcunque primus earum gustus austerus & immitis videtur. Tot lucrorum accessione vbi satis prospectum est sacerdotibus, etiam secūdi ordinis habita est ratio. Hi sunt æditui, pars fungentes ianitorum, pars verò atriensium officio, ne quis profanus volens nolénsve transcendat sacrata limina. Alij circumquaq; obuersantur noctu & interdiu, per vices sortiti diurnas nocturnásq; stationes atq; custodias. Rursum alij porticus atriúmque verrunt & exportant scobes ac quisquilias, curántq; mūditiem, & mercedem accipiunt victū ex decimis, vt prouēctu proprio. Verùm his ipsis decimis eis frui nō licet, prius quàm harum quoq; decimas offerant primi ordinis sacerdotibus. Tūc enim demum liberę fruuntur, non antea. Oppida quoq; quadraginta octo acceperūt luge cōcedente & cuiusq; pomœria per duo milia cubitorum in circuitu pascēdis pecudibus, & in reliquos vsus oppidis necessarios. Ex his selecta sunt sex, tria cis Iordanē, trāsamnana totidē, in refugiū eorū qui nolēres cædē fecerint. Quoniā enim qualemcunq; homicidam nefas erat fanum introgredi, vt se religione loci tueretur, iam dicta oppida sunt aperta velut

asyla

asyla secundaria,propter incolarum honorem ac priuilegium qui supplicibus contra vim futuri erant præsidio, non armorũ ope,sed dignitatis respectu,& iusta reuerẽtia sacerdotalis ordinis.Cæterùm profugus iubetur continere se intra septa oppidi quo receptus est, ne in vltores cæsi cognatos insidat in homicidam quamuis non spontaneum sæuituros propter extincti desiderium, quod officit æquitatis examini.Quòd si oppido exire ausus fuerit,sciat se in manifestam ruere perniciem. Nec enim illius à se occisi cognatos latere poterit, sed confestim peribit interceptus eorum laqueis & cassibus.Terminus autem huius exilij sit idem qui vitæ summi pontificis,quo defuncto impetrabit veniam,& ad patriam reditũ.His similibúsq; legibus perlatis de sacerdotio,deinceps docet de animalibus:quæ nam sit sacrificiis idonea.

PHILONIS IVDAEI, De animalibus idoneis sacrificio,déq; victimarũ generibus.

ANIMALIA quæ in sacris mactari solẽt, aut terrestria sunt aut volucria. sed volucriũ cùm sint innumeræ species,præteritis cæteris omnibus,duas tantùm selegit Moses legifer:quoniam colũba inter natura mãsuetas & gregatim volitãtes est mitissima, turtur verò inter solitarias cicuratu facilima. Terrestriũ quoq; innumeris gregibus omissis,tria præcipua secreuit genera,boum,ouium,caprúmq; vt mitiora mãsuetioráq;.Siquidẽ armenta magna boũ, magni greges caprarũ & ouium,ab vno quovis agũtur, nec solùm viro,sed & puero,dum exeũt in pascua,rursúmq; suo tẽpore decẽter ad septa redeũt.Quòd autem animalia hæc ingenio miti sint prædita,vel illud euidens est indicium, q; omnia vescantur herbis nõ carnibus,nec vnguibus aduncis armata, nec cõtinua serie dentium: Nam gingiuæ dẽtibus aliquot destitutæ sunt.Præterea maximè vitã iuuãt hæc animalia. Arietes vestitum præbẽt tegẽdis corporibus.Boues arãdo terrã sementi præparãt,& fruges ipsas tritura reddũt alimento vtiles. Ex caprarum

prarũ pilis ac tergoribus cõtextis consutísq; fiunt penulæ viatoriæ, velaminaq; militibus, & aliis quos necessitas aliqua cogit extra vrbes sub diuo degere. Requirũtur autẽ integra hæc oĩa, illæsa partibus omnibus,& maculis etiã neuisq; carentia.Tanta enim cautela vtuntur in hoc negotio & qui offerũt victimas & ipsi sacrifici,vt probatissimi sacerdotum peritissimíq; ab extremis pedibus exorsi per totum corpus inquirant quæ sunt cõspicua,ne vẽtre fœminibúsq; celetur vel minima labecula.Adhibetur autem hæc cura non propter victimas,sed vt sine omni culpa sint qui eas mactandas offerunt. Submonentur enim his symbolis,vt quoties accedunt altaria, vel nuncupaturi vota vel reddituri, nullum vitium nullúmque morbum afferant in anima,sed conentur omnino nitidam & immaculatam in conspectum Dei producere, ne visam auersetur. Quoniam autẽ quædam sacrificia fiunt pro vniuersa gente, quædam pro vniuerso (si verum fatendum est)humano genere, quædam pro singulis rem diuinam facientibus, prius dicetur de publicis. Est enim in his ordo mirificus.Nam alia sunt quotidiana,alia recurrunt septimo quoque die,alia cum sacratis nouiluuiis, alia ieiuniorum tempore,alia tribus festis præcipuis.Itaque agni duo iussu legis mactantur quotidie,manè ac sub vesperam, vterque cum gratiarum actione,alter pro diurnis,alter pro nocturnis beneficiis,quæ indefinẽter Deus largitur humano generi.is numerus duplicatur septimo quoq; die,vt par pari addatur, in æternitatis honorem,quòd septimus dies mũdi natalis sit. Quapropter hebdomadarias victimas placuit esse similes quotidianis & cõtinuis.Institutum est etiam vt quotidie bis adolerentur odoramenta fragrantissima in ara quæ intra velũ est,oriente sole occidẽtéque,ante matutinum & post vespertinum sacrificium: vt sacra cum sanguine fiãt pro nobis qui cõstamus è sanguine,incruẽta verò pro principali nostri parte anima,ratione prædita, factáq; ad exẽplar diuinæ imaginis. panes item septimo quoq; die proponuntur in sacra mensa,pares numero mensiũ, in quaque serie seni pro ratione æquinoctiorum.Nam seni mẽses intersunt vernum inter autumnaléque. Post vernum fruges matureſcunt,quãdo fructus arborei se proferre incipiunt:qui mox post autumnale matureſcunt,quando sunt sementis initia. Sic natura sempiternis orbibus in sese recurrẽtibus alia post alia dona mortalibus per vices cumulat: quod significatur per bis senos panes propositos. iidem admonent nos temperãtiæ inter

omnes

omnes virtutes vtilissimę,quã comitãtur facilitas,simplicitas, frugalitas,hostes cupiditatis & intemperantiæ.panis enim alimento cõtentus esse potest sectator sapientiæ,habiturus sanum corpus & mentem sobriam.cupediæ verò,placentæ,bellaria,cõmentáq; alia curiosa pistorum & coquorum,gustui præ cæteris sensibus inerudito illiberaliq; seruientium ad nihil honestũ & spectatu vel auditu dignum,sed ad miseri ventris desideria,cõciliant morbos tum corpori tũ animo plerunq; insanabiles. cũ panibus autem sal & tus mensæ imponitur: quorũ altero significatur,nullum esse condimentum frugalitate suauius,ex sapiẽtum sententia:altero verò,videlicet sale rerum omnium perpetuitas. nam hic conseruat ea quibus inspargitur,& sufficit vice obsonij. Ridebunt hæc sat scio, isti qui nihil tractant præter epulas & conuiuia, lautarum sectatores mensarum, seruiliter inhiantes auibus,piscibus, carnibus & id genus cæteris, qui ne in somnis quidem vnquam veram libertatem gustarunt. eos ego contemnendos iudico his qui Deo vitam suam approbare cupiunt,docti voluptates aspernari, & assueti mentẽ oblectare naturæ cõtemplatione. Post hæc legislator distinguit sacrificia trifariã,in holocautoma,&quod pro salute,&quod pro peccato vocatur.Deinde singula exequitur accuratissimè,seruato respectu decori pietatisq;.Quin & ordo in hac diuisione spectatur aptissimus.nã si quis examinare velit causas,cur illi prisci homines aggressi sint sacrificia,tres præcipuas inueniet.Vnam,cultũ Dei,vel per se honestum ac necessarium:alteram verò,vtilitatẽ sacrificantium.ea duplex est,dum bona impetramus,& à malis eripimur. Cæterum primò illi generi,quod solũ Dei honorem sibi proponit,lex aptè holocautoma tribuit, quãdo victima integra igne absumitur, humana cupiditate nihil inde sibi vsurpante. Alterũ genus quoniã ad homines pertinens ipsorum opinione diuiditur,etiã lex subdistinguit,vt alio bona quærantur, quod nominatur pro salute: alio fuga calamitatis, quod pro peccato dicitur. atq; ita holocautoma solius est Dei,cui semper debetur honor etiãsi nihil expectaremus ab eo gratiæ. reliquæ duæ species ad nos propriè pertinent:altera incolumitatem postulans & profectũ in melius:ea verò quæ pro peccato nuncupatur,veniam delictorum & medicinam languentis animę.Dicemus de singulis quæ lex ipsa ꝓcipit,initio facto à specie præstãtissima,hoc est ab holocautomate. Ante omnia,inquit,seligat mascula victima ex animalibus puris ad sacrificiũ,iuuẽcus,aut

agnus

agnus,aut hœdus. Hãc qui offert,ablutas manus imponat eius capiti. Tum aliquis sacerdos accipiat eã & immolet,mox alius sanguinem eius exceptum phiala fũdat per altaris circuitum. detractóq; tergore victimæ,artus in frusta concidantur,& ablutis intestinis atq; pedibus,tota victima igni altaris tradatur,cõiectis rursum in vnum partibus quæ modò dissectæ fuerãt.Hæc sunt quæ disertè lex præcipit.subest tamẽ intellectus obscurior, qui è signis quibusdam declaratis elicitur. primũ sexus mas in victima requiritur,quia præstãtior est quàm fœmina,& primæ causæ efficiẽti propinquior. nam quicquid fœmineum est imperfectum censetur & subditum,vt quod patiatur magis quàm agat. Porrò cùm anima nostra constet è duabus partibus bruta rationaliq;,rationalis videlicet intellectus masculini est generis,fœminini verò bruta illa quæ sensus sortita est. Intellectus autem sensui tanquam vir mulieri præstat toto genere, quippe purus inculpatúsq;,purificatus perfectis virtutibus. ipsa est tota Deo grata & sanctissima hostia.cæterùm quòd manus imponuntur capiti victimæ,euidens indicium est innocentiæ,vitæq; sine culpa exactæ iuxta naturæ leges & diuina oracula.postulat enim Deus à sacrificante primũ bonam mentem,sanctam & in pietate exercitam:deinde vitam benefactis ornatam. vt dũ manus imponit,possit libera cõscientia dicere:manus hæ nec muneribus corruptæ,nec innocenti sanguine pollutæ sunt, noxam iniuriam vulnus vim intulerũt nemini,nulli rei turpi præbuerunt ministeriũ,sed rebus honestis ac vtilibus, quæ viris iustis, honestis sapientibúsq; probãtur. Sanguis autem circum altare fũditur,quia circulus figura est perfectissima.ne huius libationis exsors sit vlla pars animæ. nam animam quodammodo libare videmur sanguine. Figuratè igitur docemur,vt integra mente in orbem choreas agitante per omnes consiliorũ dictorum factorúmque species Deum colamus. Nec mysterio caret quòd iubemur intestina & pedes abluere.per intestina enim lota subinnuitur oportere cupiditates ablui, abstergíq; maculas cõtractas ex ebrietate ac crapula,vitiis humanæ vitæ valde noxiis.Pedum verò lotio significat,non humi posthac incedẽdum, sed per æthera. Amãs enim Deum anima re vera in cælũ à terris emicat,sumptisq; alis petit sublimia, cupida oberrãdi cum sole,luna cæterarúmq; stellarũ sacra militia,ipso Deo duce atq; imperatore, cuius inexpugnabile regnũ iustè moderatur vniuersa & singula. Quòd autem mẽbratim victima diuiditur,sic

interp

interprerẽtur,vel quòd ad vnum referãtur omnia,vel quòd orta ex vno in vnum redeant;id quod nonnulli sufficientiã nominant,alij verò mutuum fomentũ ornatúmq; elementorũ quatuor. Mihi verisimilior cõiectura videtur,admoneri hoc pacto Dei cultricẽ animã,vt Ens illud non temerè colat, sed certa ratione atq; scientia. Ea ratio consistit in hoc,& diuidãtur ac distinguantur Dei virtutes & potentiæ. Nã Deus est bonus conditor parénsq; huius rerum vniuersitatis,prouidẽs suis operibus seruator atq; benefactor, idẽ beatissimus omniq; felicitate refertissimus:quæ singula tum per se maiestatem habẽt mirificam, tum collata cum aliis eiusdẽ generis.Idem dicẽdum videtur & de rebus cæteris. Quoties subit tuum animum voluntas agẽdi Deo gratias propter mundũ conditũ,age & pro vniuerso & pro integris eius partibus tãquã animalis perfectissimi:atq; vt clarius loquar,pro cælo,pro sole,pro luna cæterisq; vel fixis vel erraticis sideribus:deinde pro terra cùm suis animantibus & stirpibus,pro mari ac perẽnibus torrẽtibúsq; fluuiis,& his quæ victũ in eis sibi quærunt:deniq; pro aëre ac huius partibus.Nam hyems æstas,ver,autumnus,anni tempora tuendæ vitæ necessaria,mutationes sunt aëris cõmodæ rebus sublunaribus. quòd si quando gratias agis pro hominibus,id non in genere tantũ fieri oportet,sed speciatim iuxta distinctiones præcipuas,pro viris ac mulieribus,pro Græcis ac barbaris,pro insularibus æquè ac pro continentem colentibus. item si pro vno viro vota facis,diuidẽda sunt nõ in minutias,sed in ea quæ sunt potissima, vt res animi ac corporis,& rationis atq; sensuum.Nõ est enim ingrata Deo pro his singulis gratiarum actio,vel deprecatio.Hactenus de holocautomatis:nunc sacrificium quod pro salute vocatur,cõsiderandum venit.In eo non refert vtrius sexus sit hostia, verùm ex ea tria hæc debẽtur sacrificis,adeps,fibra iecinoris,& renes duo. Cætera in epulum cedunt ei qui obtulit. Cur autem dictæ partes interaneorũ sacratę sunt,nõ obiter dispiciendũ est. equidẽ sæpe de his rebus cogitãs, miratus sum cur ex ea visceratione lex desumens ceu primitias fibram iecinoris,& renes cum adipe,nec cor requirit nec cerebrum, vtranq; sedem principalis partis animæ:nec dubito aliis quoque nonnullis,sacras literas magis mẽte quàm aspectu perlustrãtibus,eandem quæstionem occurrere:qui si causam probabilem inuenerint,& sibi & nobis ptofuerint:sin minus, nostrum commentum iudicent, an videatur verisimile. est autem hoc, principalis nostri pars capax

capax est iniustitiæ, timiditatis,imprudẽtiæ,cæterorũmq; vitiorũ:habitat autem in duabus modò dictis sedibus,corde atq; cerebro.itaq; sacra lex æquum iudicat, non oportere ad altare Dei,vbi solet impetrari omnium peccatorũ & iniquitatum remissio,inferrivas illud & cõceptaculum,in quo mens proclinauit ad iniustitiam ac insipientiã,deflectẽs à via ducẽte ad virtutem honestatémq;.stultũ enim fuerit in ipso sacrificio refricari non aboleri peccatorũ memoriã.& hoc est opinor,cur neutrum offeratur principalis partis conceptaculum,neq; cor neq; cerebrum.quæ autem iussu legis offerũtur,cõpetentem habent rationem. adeps propter pinguitudinem protrectricẽ extorũ. est enim pro amictu,& multũ ea iuuat sua mollitie.Renes verò propter neruos tendentes genitalia,qui tãquam boni vicini genituram adiuuant,quoties absq; impedimẽto natura operatur feliciter.Sunt enim suberuentæ quædam lacunę,per quas se humida excrementa exonerant.Per neruos autem proximos (parastatas vocãt medici)genitura deriuatur.Fibra porrò iecinoris,est præstãtissimi visceris delibatio,cuius opera cibus in sanguinem vertitur,móxq; per venas ad cor promanat,distribuẽdus porrò in omnes partes corporis.stomachus eñ gulæ subiectus cibos dentibus præmandos excipit & præparat.ab hoc traditos vẽter conficit secũdo ministerio, à natura sibi assignato, eos in succum mutans.è ventre duo caui tubuli enascũtur,facti ad digestionem & mutandum illum succum in sanguinẽ. digestiuus quicquid concoctu est difficile in fellis secernit vesiculam,alter verò perpurgatum iam calore colatúmq; sanguinẽ vitalem ad cor trãsmittit,vnde(vt dixi) diriuatur in corporis totius venas sinuosis flexibus,alimentũ ei suggerens.Accedit huc quòd iecinoris natura sublimis & leuigata refert instar politissimi speculi propter nitorem absolutissimum:vt mens quoties à diurnis curis cessat in somnũ soluto corpore,nullis interturbata sensibus,seipsam suósq; intellectus in secessu purè dispiciat,intuendo iecur tanquam speculum:& in eo syncerè cõtemplata res intelligibiles,circũspiciat sibi obuersantes imagines, quo turpes fugiat,cõtrarias eligat,& ex imaginationum considerationeceu vates coniecturam de futuro faciat. In hoc genere duobus tantùm diebus epulari fas est, ita vt nihil reliquiarum supersit in tertium , idque de causis pluribus.Vna,quia sacræ mensæ vsus tempestiuus debet esse,curãdo ne quid corrũpatur mora temporis,cùm carnium vel conditarum natura sit

obnoxia putredini.altera,quia victimarum partes non sunt in penum.retrudendæ,sed in mediũ proponẽdæ omnibus indigẽtibus.Iam enim sunt nõ offerentis,sed eius cui litatũ est: qui cũ sit beneficus ac munificus,vult cõuiuis vocatis cõmunicari suũ epulum,nõ eius qui exibet:quem sic cogitare iubet,ministrum esse ipsum conuiuij nõ dominum.nam apparatus sit de liberalitate domini,quam dissimulari non decet, præferendo humanitati sordidam parsimoniam,postrema, quia sacrificium hoc pro salute duorũ offertur,corporis & animę:proinde suus cuiq; dies epularis tribuitur:quòd æquum videatur vt primæ diei cõuiuium admoneat nos salutis animæ,sicut posterа dies sanitatis corporis.Quoniã autem tertiũ nihil est cui propriè quærat salus,seriò vetitum est proferri epulum vsq; diem tertium, ita vt ne per obliuionẽ quidem liceat superesse reliquias absq; piaculo.Quòd si quis hos ritus negligat,seuerè diuina voce obiurgabitur: Hoccine homo ridẽde putas sacrificium?nihil moror tua sacra profana polluta execratáq;,carnes istas quas tibi ipse coxisti ventri seruiens, ne in somnis quidem doctus rationem veram sacrificij.Ad hoc genus pertinet illud etiam sacrificium quod laudis dicitur,& fit ad hũc modũ.Cùm aliquis in nullam aduersitatem incidit vel rerũ externarũ vel corporis, sed quieta tranquillaq; vita fruitur,prosperè degens & feliciter absque offensis.damnisq; omnibus longum vitæ cursum ceu nauim in alto dirigens in serenitate perpetua, secundæ fortunæ auris à puppi aspirantibus,necesse est vt Deo gubernatori debeat sanitatem cõtinuam & nõ interpellata cõmoda, atq; in vniuersum synceras felicitates nullis vitiatas calamitatibus: & hòrũ largitorem demereatur hymnis,laudationibus,sacrificiis,& aliis gratiarũ actionibus:quæ omnia cõprehẽduntur laudis nomine.hanc victimã non biduo,sicut priorẽ illã pro salute,sed ipsa prima die lex iubet absumi:vt qui experti sunt propẽsum,paratúmq; fauorem cælestis numinis,incũctanter de hoc sacrificio impertiãtur aliis.Sequitur quod pro peccato nuncupatum.Variatur & personis & hostiarũ genere:personis pontificis, totius populi,principis,plebeij:victimis verò vitulo,hirco,capra, vel agna.vacca quoq; offertur in hoc genere,ab iis qui vel per imprudẽtiam peccarunt,vel scientes quidem & volentes,sed iã mutata voluntate factũ suum dãnant,& vitam melius instituunt. Pontificis peccata & populi simili expiantur victima,videlicet vitulo: principis verò minore,tamen & hac mascula. Hircus enim

enim cæditur.At priuati etiamnum deteriore. Fœmineũ enim non masculum pecus mactatur.Decebat autem principẽ priuato homini præferri vel in sacrificio:sicut principi populum, quandoquidem totum est sua parte potius. Pontificem verò æquiparari populo in expiatione impetrandáq; peccatorum venia.habetur tamen is honor pontifici non propter ipsum, sed quia minister est populi, publicè vota faciens soluenda totius gentis nomine.Præceptum autem quod ad sacra hęc attinet,est mirificum.Si,inquit,põtifex ignoranter peccauerit:móxq; admit,vt deliquat populus:tantumnon dicens, verum pontificem expertem peccati esse.Quòd si quando labatur, id ei non priuatim sed propter populum accidere,ita vt in promptu sit remedium.mactato enim vitulo iubetur digitum intingere in sanguinem, & septies eum aspergere cõtra velum sacrarij,quo loco sacra vasa sunt repositа:deinde,aræ quadrangulæ in qua solet suffitus fieri,cornua quatuor eodem vngere, reliquum verò profundere'ad basim altaris in atrio:ibi offerre illa tria quæ diximus in salutari sacrificio, adipem, renes, fibram iecinoris. tergus,verò atq; totum reliquum corpus ad pedes à capite vnà cum intestinis efferri in locum mundum quo solent deferri altaris cineres,atque ibi exuri strue lignorum suppositа.idem ritus est sacrificij quo totus expiatur populus.Quòd si quis princeps peccauerit,capro vt dixi expiabitur: priuatus verò ciuis aut capra,aut agna, si malit. nam huic fœmina conuenit,sicut mas magistratui.cætera fiunt ritu eodem ab vtroque, vngũtur altaris subdiualis cornua,offeruntur adipes,renes,& fibra iecinoris,reliqua cedunt sacerdotibus in epulas. Quoniam autem peccata quædam in homines,quædam in ceremonias committuntur,hactenus de peccatis in homines factis mandatum est. cæterùm si quis Deum & sacra eius offendat,expiabitur ariete, si prius luat pro damno dato pretium, quinta parte super iustã æstimationem addita. Hæc & similia postquam legislator præscripsit de delictis ignorantiæ,deinceps transit ad ea quę admittuntur à volentibus ac scientibus.Si quis,inquit, mentitus fuerit de societate,aut depositо,aut rapina.aut inuentione rei perditæ,deinde ad vitandam suspicionem iurare non recusarit, & tandem arguente se intus conscientia periurium suum abnegationémque ipse damnans confessus fuerit, ac veniam petierit:merebitur delicti obliuionem,quãdoquidem veram pœnitentiam re magis quàm verbis approbat,dum reddit depositi

tum aut rapinâ aut inuentum, aut in vniuersum quicquid alienum vsurpauit, superaddita quinta pretij parte in solatiũ eius cui fecit iniuriã. Cui postquã satisfecerit, eat, inquit, in templũ oraturus veniam & peccati remissionẽ, nõ contẽnandam aduocatam adducens curã animæ emergentis è calamitate grauissima, & à morbo penè letali redeuntis ad sanitatẽ pristinã. Hic quoq; iubetur immolare arietẽ, sicut ille præuaricatus ceremonias. Nã illud peccatũ inuoluntariũ lex æquat peccato in hominem volũtario, nisi huic quoq; religionis cõtemptus accedat, vt autem periurus pœnã effugiat, remediũ est vitæ correctio. Hic obseruandũ, quòd quæ pro peccato altari offerũtur ex victima, sunt eadem quæ in salutari sacrificio, adipes, renes, & fibra ieci noris. nam & pœnitẽtia genus quoddam salutis est, dum animę affectio quovis corporis morbo grauior effugitur. Reliqua viscera dãtur ad cibum, sed aliis, alióq; loco ac tempore. Nam locus epuli fanum est. tempus verò vnus dies nõ duo, & sacerdotes soli epulantur: ita vt nec eorum domesticæ fœminæ, nec ipsi qui offerũt, partes capiant. nihil enim exrra fanum effertur, videlicet ne pœnitenti exprobrentur peccata pristina, iactata in vulgum susurris inimicorũ & linguis petulantibus gaudentiũ aliena ignominia. prẽstat igitur ea contineri intra sacrata limina, vbi fit expiatio. à sacerdotibus autem absumitur victima de causis cõpluribus. primò, in offerẽtis honorem. nam cõiuarum dignitas ornat eum qui excipit conuiuio, deinde vt pœnitentes securius credant se habere Deum propitiũ: alioquin eius famuli hanc mensam non accederent, nisi anteactis omnibus obliuioni traditis. Tertia causa est, quia sacrificare nulli sacerdoti, nisi integro, permittitur, cui ne minima quidẽ insit labecula. Atq; ita monẽtur quotquot à delictorũ via decedunt, vt æmulentur puritatem sacerdotũ, qui de oblatione ipsorũ epulari non dedignati sunt. ideo sacrum hoc intra vnam diem absoluitur, quia peccantes cunctatio decet ac procrastinatio, in benefactis verò properandum est. Sed quæ pro pontificis aut totius populi peccato mactantur, damnata cibis exuruntur (vt dixi) in sacro sinere. nemo est enim aut pontifice aut gente põtior, qui deprecator allegari possit pro his peccãtibus, meritò igitur viscera cõsumuntur incendio sicut fit in holocautomatis, idq; in honorẽ offerẽtium: non q̃ dignitatũ respectus habeatur in sacrificiis, sed quia hominũ excellẽti virtute prædítorũ veréq; sanctorũ peccata nõ multò deteriora sunt q̃ benefacta quorundam vulgar

vulgariũ. quemadmodũ enim vberes agri etiamsi spem coloni fallant, tamẽ plus ferunt fructuũ quã suapte natura maligni: sic proborũ piorúmq; quãtumuis modica officia nõ cedunt istorũ fortunatorũ sed malorũ amplis meritis, nonnunquam fortuitis magis quã voluntariis. His ita ordinatis speciatim de tribus sacrificiis, holocautomate, salutari, & pro peccato, addit aliud ex his cõstitutũ omnibus, vt eis bene inter se cõuenire nos doceat. id genus ita coniunctũ, votũ magnũ dicitur. Cur autẽ sic nominetur dicturi iã sumus: Cũ aliquis sacrarit omniũ suarũ rerum primitias ac decimas, tritici, hordei, olei, vini, pomorũ optimorum, primogenitorũ animaliũ, mactatis puris, impurorũ verò persoluto pretio, non habens amplius materiã in qua pietatem exerceat, seipsum dedicat, pietate ac sãctitate nullis verbis effabili. ideo magnũ hoc votũ appellatur. nihil enim quisquã possidet seipso pretiosius, qua possessione tũc ceditur. huius voti reo præcipiunrur hæc, primũ ne mero vtatur alióve potu ex vuis factitio, imò ne alio quidẽ vllo qui afferat temulentiam & mentẽ labefaciat, vt sacratus iam inde à voti nuncupati tempore. nam qui sacris operãtur, sitim aqua restingunt, ne in ebrietatem vetitam incidant. deinde ad præstitutã diem, ritè offeret tres votiuas victimas, agnum, agnã, & arietem, illum in holocautosim, illam pro peccato, arietem verò in salutis hostiã. nã vouenti cõueniunt hæc omnia: holocautoma, quia non sua solũ, sed se quoque Deo dicat: pro peccato victima, quia homo cũ sit, quãtumlibet perfectus, peccato non caret: pro salute autẽ, quia salutẽ suã acceptã fert nõ homini medico, sed seruatori verò Deo, huiúsq; potentiis. nam mortales ne sibi quidẽ sanitatẽ cõferre valent. siquidẽ nec omnibus, nec iisdem semper prosunt, interdũ nocent etiam: quia negotiũ hoc aliunde pender, nempe à medicamentorum viribus. Mirandũ etiã quòd animalia tria quæ sacrificiis diuersis offeruntur, omnia sunt eiusdem generis, aries, agnus, agnáq;. significatur enim hoc pacto, sicut paulò ante diximus, hæc sacrificia esse sibi inuicẽ germanitate quadam cõiunctissima, quia & pœnitẽs seruatur, & seruatus recolligit se à morbis animæ, & vterq; properat ad integrã perfectámq; habitudinẽ, quæ subindicatur holocautomatis symbolo. Quoniam autẽ sic sacrificans offert seipsum, & sacrum altare nefas est pollui humano sanguine, & opus fuit omnino eius partẽ offerri aliquã, electa est quæ detracta nec dolorem afferret nec noxiam. Cùm enim corpus sit instar quoddam arboris, tanquam frondes su-

perfluæ capilli ex eo præsecti mittuntur in ignem, quo ritè coquuntur carnes saluturis hostiæ: vt quia votiuam partem inferre in altare non licet, saltem ignem sacratum lignis admixta nutriat. Hæc sunt sacra omnibus popularibus communia. Sunt & alia priuatim sacerdotum sacrificia, ne se putent immunes propter functionem sui ministerij. Nam & hi offerunt quæ decet offerri ab hoc ordine, non cruentas victimas, sed similam, cibum hominis purissimum, quod perpetuum & quotidianum est sacrificium, sacræ mensuræ decima pars in dies singulos, cuius dimidium manè, dimidiū offertur vespere, frixum in oleo quod non estur tamen. mandat enim oraculum vt quævis oblatio sacerdotis exuratur ignibus, nullis ad cibum seruatis reliquiis. Hactenus de victimis, nunc dicemus de has offerentibus.

PHILONIS IVDAEI, De victimas offerentibus.

OFFERENTI victimas lex præcipit, vt purus fiat corpore ac animo: animo quidē à morbis atq; vitiis tum dicta tum facta corrūpentibus: corpore verò à maculis, & aliis rebus id contaminare solitis. Vtriq; suæ lustrationes inuentę sunt, animo per hostias sacris idoneas, corpori per lauacra & aspersiones, de quibus paulò post dicturi sumus. æquū est enim vt prius agamus de potiore nostri parte anima. quæ est igitur huius purificatio? Vide, inquit, tu quisquis es, vt victima quam offers sit integra, eximia, carens maculis omnibus, probata acri & incorrupto sacerdotum iudicio, haudquaquam fallendo propter cōtinuam experientiam. nisi enim eam tum mente tum oculis exploraueris, nō elues peccata & contracta in omni vita maculas, siue oblatas inuito siue voluntarias. in hoc enim tam accurato examine victimæ inuenies figuratè significari morum tuorum emēdationem & profectum in melius. Nec enim bruta legi curæ sunt, sed animæ rationis compotes. Itaque de offerentibus non de victimis est solicita, ne quod vitium eis insideat. De cætero corpus (vt dixi) lauacris & aspersionibus purificat, nec tamen aspersum semel aut ablutum mox intra fanum admittit, sed iubet foris expectare per sept

septem dies, & interim aspergi bis, tertia septimáq; die, ac tum demum post ablutionem ad sacrificandum ingredi. Nunc considēremus quàm prouidè hæc fiāt & quàm philosophicè. Cæteri ferè omnes aqua pura lustrātur, marina pleriq; aut fluuiali, aut vrnis hausta è fontibus. At Moses cinere præparato è sacri ignis reliquiis (id quomodo fiat mox dicetur) de hoc nonnihil sumptum iubet in vas indere, & aquam superinfundere: deinde hyssopi ramo in hac temperatura tincto lustrandos aspergere. Eius rei causa non absurdè hęc colligitur. Admoneo eos qui ad Dei cultum accedunt, vt ante omnia seipsos noscant & suam essentiam. Nam quisquis seipsum ignorat, qui potest summam illam & excellentissimam Dei potentiā percipere? Est igitur nostra, quātum ad corpus, essentia terra & aqua, id quod docemur hac purificatione: quando hoc ipsum creditur ad purgandū vtilissimum, nosse seipsum, ex quibus & quàm nihili rebus constemus, ex aqua & cinere. Nam hæc reputatio confestim arrogantiam insidiatricem animo eximit, fumúlq; superbiam: atque ita Deum homini cōciliat infensum huiusmodi vitiis. Rectè enim aliubi dictū est: Qui superbis dictis factisq; nō abstinet, nō homines solos sed & Deū irritat, æquissimū optimarū rerū opificem. itaq; aspersione hac sic excitamur & tangimur, quasi hæc ipsa elemēta terra & aqua nos appellent in hunc modum: Nos sumus vestri corporis essentia, ex nobis natura, id est ars diuina contemperatis effinxit humanam speciem, ex nobis compacti prodistis in lucem, in nos rursum soluēdi post obitū. nihil enim in nihilum recidere natura patitur, sed vnde est initium, eodē finis redit. Nunc tēpus est exhibere quod promisimus, quę nam sit huius cineris proprietas. nō è solis lignis combustis fit, sed è victima etiam ad talem expiationē idonea. præcipit enim lex, vaccam rufam indomitam mactari extra pomœriū: deinde pōtificem desumpto huius sanguine septies eum cōtra templum aspergere, tum totā exurere vnà cū pelle, cornibus atq; interaneis. iáq; subsidēte paulatim flāma in mediā hęc tria superinici, lignū cedrinū, hyssopum, cuminúmq;. vbi verò extincta fuerit, cinerem ab homine puro collectū, reponi rursum in loco puro extra pomœriū. Quid autem sibi velint hæ figuræ, alibi exposuimus in allegoriis. Necessum est igitur adituros templum sacrorū gratia, & corpore nitidos esse, & multò magis animā. Hæc enim domina est regináq;, modis omnibus illo præstantior, vt diuinioris naturæ particeps. nitescit autem mens cognitione

tione placitorum sapientiæ, deducentis se ad cõtemplationem mundi, rerúmq; contentarum in eo, & cõsuetudine cùm cæteris virtutibus, à quibus promanãt actiones honestæ ac laudabiles. his quisquis se perornauit, eat bono animo in templum, locum sibi cõuenientissimũ, seipsum oblaturus pro victima. sin adhuc pectus inscitũ est iniustis cupiditatibus, præstat in abdito quiescere, nec temeritati adiungere impudentiã, religione posthabita. nam veri Dei tẽplum nõ patet profanis sacrificiis. Tali homini dicerẽ: ô bone, nõ gaudet Deus centenis boum victimis, cùm sit cũctarum rerum dominus, nec vllius indigeat: maiult pias mẽtes & viros sanctitatis meditatores, à quib⁹ popana pultésq; vilissimas vt gratissima munera libẽter accipit. imò etiãsi nil afferant, ipsos complectitur, absolutos in omni virtutum genere, pro victimis opimis adducentes hymnos in seruatorẽ suum ac benefactorem, partim vocales, partim absq; ore linguáq; cõceptos in animo, & sic quoq; penetrantes ad Deum, quãtumvis non sentiantur humanis auribus. Hæc vera esse, vt non à me aut ore sed à natura profecta, testatur vel ipsa euidentia manifestã fidẽ faciens non cõtentiosis hominibus. testatur etiã lex iubendo poni duo altaria, materia, loco, vsũq; differẽtia. Alterũ enim è saxis collectitiis impolitis exstruitur in atrio iuxta templi vestibulum, ad immolandas victimas. Alterum verò aureũ, situm est post primum velum in penetralibus, nemini conspicuũ nisi sacerdotibus functionis suæ tẽpore castitatẽ seruantibus, quod factũ est adolẽdis odoribus: vnde liquet, micam turis oblatam ab homine pio. Deo gratiorẽ esse multis hostiis, si offerenti nõ adsit probitas. quãtò enim aurum præstat lapidibus, & adytum vestibulo, tantò acceptior est suffitus gratiarum actionis quàm mactata victima, ideo nõ solùm materiæ pretio, artificũ opere, sanctitatéq; loci ara hæc augusta facta est, sed & hoc quod apud eam quotidie sacra exordiũ sumũt à gratiarũ actionibus, nõ est enim fas immolare foris, prius quàm intus summo mane suffitus factus sit. quo significatur nihil aliud, nisi Deum nõ delectari victimarũ multitudine, sed offerẽtis bona mente atq; puritate spiritus, nisi forte cùm iudex religiosẽ iudicaturus aspernetur munera partium sententiã expectãtium, alioquin ipse corruptelæ reus futurus: imò cũ vir probus à malo ne diuite quidẽ dignetur munus accipere: tu putas largitionibus capi Deũ nullius creaturæ indigum? qui cùm sit primũ illud bonum perfectissimum, perennis fons prudentię, iustitię virtutúmq; omniũ,

auer

auersatur dona iniustorũ hominũ. ꝙ si quis talis offerat, nõne videtur impudentissimus, de illicito quæstu, furtis, rapinis, abnegatis depositis, Deo tanquã iniquitatis socio partẽ decidens? equidem hunc pronũtiarim infelicissimũ, siue latere sperat, siue deprehendi metuit. si putat fore vt lateat, ignorat Dei potentiam videntis & audientis omnia. sin rem palàm fore cogitat, audacissimus est quẽ peccati nõ pudet. itáne decet proferre iniustè partarum rerum specimina, & ostentare inter donaria tãquam primitias? an dubiũ est, neq; legem quicquã ab iniustis, neq; solem à tenebris, accipere? atqui Deus & legũ primitiuum exemplar est, & ipsius solis sol, illustrans sensibilem intelligibilis, & ex inuisibilibus fontibus ei splendorem visibilem impartiens. Prẽterea de altari exteriore mandatũ extat, Ignis in altari ardebit perpetuus. meritò, vt equidẽ arbitror. Nam quia perennes Dei gratiæ nec deficiũt nec intermittuntur, sed interdiu noctúq; fruendas se præbẽt nobis hominibus, gratiarum actionem hæc sacra flãma figurat, semper instaurandam ne quando extinguatur. quin & illud fortasse hoc modo quæritur, vt vno eodémq; igne continuato coaptentur noua sacra veteribus, quo sacrãtur vtraq;, vt approbetur perfecta gratiarum actio, quamuis pro variis occasionibus aliàs plures aliàs pauciores adducãtur victimæ. verùm sub hac verborum superficie sunt sensus reconditi, veritatis studiosis dispiciendi iuxta allegoriæ regulas. Dei altare intelligitur grata sapiẽtis viri anima, cõpacta è perfectis numeris solidis & indiuiduis. nulla enim sunt virtutum inutilia resegmina. in hac sacrum lumen inextinctũ ardet perpetuò. est autẽ mentis lumen sapiẽtia, sicut ediuersò insipientia tenebræ sunt animæ. sicut enim se habet sensibile lumẽ ad oculos, sic ad rationẽ scientia, prælucẽte semper hoc lumine contẽplationi rerum incorporearum & intelligibiliũ. Sequitur aliud præceptum: Omni oblationi salẽ adhibebitis, quo significatur (vt antea dixi) æterna durabilitas. sal enim cõseruator est corporum, secundo post animã ordine. Nam sicut anima causa est incorruptionis coporũ, sic sal quàm diutissimè tuetur ea, redditq; quodãmodo immorralia. ideo scriptura vocat hic Physiasterium eximio nomine, παρὰ τὸ διατηρεῖν τὰς θυσίας, id est à conseruandis victimis. atqui carnes igne absumũtur, vnde certissimè colligitur, nõ victimam, sed mentem offerentis & alacritatem probari, cõfirmatã virtutibus. Illud quoq; legislator iubet, oblationem omnẽ sine fermẽto & melle fieri, neutrũ vt imponatur

altari dignũ existimans. mel fortasis ideo, quia collectrix eius apis animal est impurum, natum è putribus boum, vt fertur, ca daueribus, sicut vespas aiũt ex equinis prouenire, siue quòd hæc figura doceat, profanam ducendam quancunq; voluptatem nimiam, dulcẽ hausto, sed cruciatus afferẽtem difficiles, à quibus animam concussam labefactari necessum est, fermentum verò propter tumiditatem quam efficit, æquè figurato præcepto, ne quis elatus altare accedat, tumidus fastu & arrogantia, sed aspiciens Dei magnitudinem, suam mortalitatẽ agnoscat, quãtumuis cæteris fortunatior, & vera æstimatione animos elatos reprimas, cauens insidiatricem superbiam. Enimuerò cùm ille rerũ conditor, nullius indigus, non immensam suam potentiam, sed tuam infirmitatem aspiciens, propitius de suo tuam egestatem suppleat: tibi quid agendũ censes erga homines natura coniunctos & ex eisdem elementis prognatos, cùm nihil in hunc mundum, ne teipsum quidem intuleris, nudus enim venisti vir egregie, nudus abibis itidẽ, post vsuram accepti à Deo tẽporis quod intercedit natiuitatem inter & obitũ: cui spatio quid magis cõuenit, quàm societatis, concordiæ, iuris exæquãdi, humanitatis, virtutisq; studiũ, abiectis iniustis, iniquis & inpacatis vitiis, quę hominem animal suopte ingenio mitissimũ, ferum & immansuetũ faciunt. Amplius præcipitur vt à vespere manè vsq; lumina intra velũ in sacro cãdelabro luceant multis de causis. Vna, vt diurnæ luci succedant illustratura sacrarium expers semper tenebrarum ad stellarum similitudinem. Nam & hæ post solis occasum lucem suam proferunt, non deserentes stationẽ quam in mũdo sortitæ sunt. Altera, vt noctu quoq; ad Dei cultum fiat oblatio, à diurnis nõ aliena, nec interrumpatur gratiarũ actio, nocturno tẽpori maximè idonea. Est enim genus quoddam sacrificij, clarissimus hic splẽdor in penetralibus. Tertia verò valde necessaria. Quoniã enim non solùm vigilantes, verumetiam dormiẽtes iuuamur diuina beneficẽtia, relaxati à diurnis laboribus, & leuati curis, animo in seipsum secedente à turbis sensuum, & sibiipsi vacãte: meritò lex æquum indicauit gratiarum actiones ita distribui, vt sacra fiant pro vigilantibus, pro somno verò & prouenientibus inde commodis accendantur sacrata lumina. Hæc & huiusmodi sunt mandata interdictáq; ad ceremonias spectantia. Præcepta porrò ad sapientiam conducibilia sic inde licebit elicere. Videtur legislator dicere: Nihil ô anime à te Deus exigit graue multiplex & arduum, sed simplicia quædam

dam & facilia: videlicet vt eum tanquã bene meritum diligas. si nõ libet reuereri vt principem ac dominum: vtq; incedas per vias ei placitas, colásq; illum non obiter, sed ex tota mente referta piis opinionibus: tũ mandata pius retineas firmiter, & ius diuinum habeas in pretio: quæ cuncta si accuratè obseruaueris, nunquam degenerabis à natura propria. Quòd si quid in mundo promouetur, sol, aut luna, stellæ ve cæteræ, aut cælum ipsum vniuersum, vel terra dum celsis atrollitur mõtibus, aut in patẽtes cãpos liquidæ naturæ more diffunditur, vel mare, dum vertitur in dulcedinem, aut flumina restagnant tãquam maria, statim tamen singula redeunt ad pristinos terminos. Tuus autem profectus erit, si viuas innocẽs. Quid hic molestum est aut difficile? non iuberis maria nunquam prius tẽtata traiicere, & tempestate furente in mediis fluctibus fũsque déque iactari procellis inter se cõflictantibus, non pedibus emetiri asperos calles & inuios, non itinera ingredi feris infestata & latronibus, nõ agere sub diuo excubias expositus insidiis hostium. Absint à bonis hæ molestiæ. Melius ominandum est in rebus tam vtilibus. Satis est si annuat animus, mox in promptu erunt omnia. An nescis Dei esse cælum, tum hoc sensibile, tum illud intelligibile quod cælum cæli dicere licet: terram item & quicquid ea continet, mundúmque vniuersum visibilem, atque alterum illum inuisibilem ac incorporeum, ad cuius exemplum hic noster est conditus? & tamen ex toto humano genere selegit sibi aliquot præcipuos verè homines, quos curare dignatus vocauit ad sui cultum & religionem, ceu perennem fontem vnde cæteræ virtutes promanant, ad fruendum iucundiores nectare, nec minus ad parandam immortalitatem vtiles. Miseri qui se alienant ab hoc virtutis epulo, miserrimi qui ne gustum quidem honestatis vnquam ceperunt, cùm liceat deliciari & hilariter degere in sanctitate ac iustitia. Verùm isti sunt corde incircumciso, sicut scriptura loquitur, & contumaces propter morum duritiem, petulantes & immorigeri, quos lex his verbis admonet: Circumcidimini cordis duritiem: hoc est, excidite superflua mẽtis germina, prognata ex immoderatis affectibus & coalita insitáq; in animum à malo agricola insipientia, quàm primùm excidẽda summo studio. Et cauete, inquit, ne ceruix vestra dura sit: hoc est ne sit refractaria, néve data opera duretur ad ruditatẽ noxiam: sed omissa intractabilitate natiua vt pernicioſa, flectatur ad ea quæ decent, obsequando naturæ legibus. An non vides, circa

ipsum

ipsum Ens primarias maximásq; potentias,beneficam & vltricem:beneficã Deum nominant),quoniam huius opera mundus conditus & ornatus est:alteram verò dominum,penes quem est rerum vniuersarum imperium. Deus non hominum tantùm, sed & deorum est Deus,magnus,verè ens,& polleus potensque. Attamen hic tam ingens virtute ac robore, miseretur egenorum inopiæ,nec dedignatur esse iudex in causa inquilini,pupilli, & viduæ: sed posthabitis regibus tyrannísque & magnatibus,humiles dignatur hoc priuilegio. inquilinos,quia relictis institutis patriis vanitate mendacióq; plenissimus,amore veritatis ad pietatem se transtulerunt,& versi ad eum, qui verè est, colendum,religiosi animi fruuntur priuilegio,ne frustra ad diuinam opem cõfugisse videantur.Pupillorũ autem viduarúmque tutelam profitetur,quia hæ maritis, illi parentibus orbati sunt:quibus humana ope destitutis nullũ præterea relinquitur auxiliũ.Ideo maxima in diuino spes supereſt:quia propitiũ numen non auersatur huius generis patrocinium. Sit, inquit, solus Deus tua gloriatio.Non diuitiis,non honoribus,non principatu,non pulchritudine corporis vel robore, aut similibus rebus,quibus homines vesani extolluntur,tibi placeas, cogitans primùm hęc ad bonorum naturam nõ pertinere:deinde mutari momento minimo,& simul ac efflouerunt marcescere. Illi soli adhæreamus supplices,ac ne deuicti quidẽ ab hostib⁹ æmulemur impias eorum ceremonias,in honorem Deorum exurẽtes filios ac filias:non quòd is mos sit omnibus Barbaris: nec enim tam fero sunt ingenio,vt iniuriam,quam in bello ab infensissimis hostibus abstinẽt,in pace charissimis pignorib⁹ inferre sustineant, sed quia re vera concremant corrũpúntq; animas ex se prognatorũ,dum ab incunabulis in teneras etiamtum nõ insculpũt veritatis dogmata,vnde vnum verũ Deum discere valeant. cauendũ igitur ne vel deuicti prolabamur in superstitiones eorũ,quasi pietatis meritò adepti sint victoriã.multis enim insidiãtur præsentes felicitates,vt inescatos in calamitates maximas pertrahãt. & fieri potest vt quãuis indigni,potiantur victoria vt nos id malè habeat, qui educati in diuinitus instituta republica,vt innutriti legibus ad omnẽ virtutẽ incitantibus, à prima ætate doctrina imbuti quæ viros deceat, hæc contẽptim habemus,& nugas ęstimamus cuiusvis pretij,seria verò nihili. quòd si quis sumpto prophetæ habitu ac nomine,correptum se diuino spiritu simulet,atq; ita ad externorum deorum cultum inuitet

inuitet,cauendum est ne quis decipiatur à personato propheta. magus enim non vates est. qui quoniam mendacia cõmentus est & falsa oracula,etiamsi frater aut filius,vxor aut filia,familiaris aut amicus sit,si per speciem beneuolẽtiæ seducere te ad impietatẽ suam studeat:necãdus est tanquã hostis publicus sine respectu priuatæ necessitudinis:& hortatio illius proferẽda est ad omnes pietatis amatores,qui absq; mora in sceleſtũ irruẽt, rati sanctitatis officium,talem hominẽ occidere.deber em̃ nobis esse vnica familiaritatis & amicitię tessera,deo placẽdi studium,& dicẽdi faciendíq; pro pietate omnia.Cæterũ cognationes,siue vt quidam vocãt consanguinitates descẽdentes à communibus maioribus,tum affinitates quæsitæ per cõnubia, reiiciendæ sunt,si non ad eũdem finem properãt,honorẽ Dei videlicet,quod est omnis cõiunctiuæ beneuolentiæ vinculũ insolubile.nam talibus nõ deerit cognatio sanctior & honestior. atte statur mihi lex ipsa,quæ naturæ placita & virtutem seruãtes,filios Dei nominat,dicens:Filij estis domino Deo nostro:mirum ni quia sicut pater dignatur eos sua cura & prouidẽtia.quæ cura tãtùm ab humana differt,quantò curator ipse maior est hominibus.prærerea profanas initiationes orgiáq; lex sacra omnino submouet è sua repub.quòd periniquũ censeat bene ac diligẽter educatos cõtempta veritate animũ applicare ad huiusmodi mysteria,& sectari pernoctationes tenebricosas, relicta luce actionibúsq; quales diem deceãt.nemo igitur ex Mosis discipulis initiet initietúrve:quãdo vel docere vel discere hæc iuxta est nefariũ.cur enim ô myste, si hæc pulchra sunt & vtilia, clausis profundis tenebris tribus tantùm quatuórve prodestis hominibus,cùm liceat corã omnibus in medio foro vtilitates istas proponere,vt omnes ad meliorẽ feliciorémq; vitã se conferrẽt intrepidè.nã à virtute disiũcta est inuidia.cælent se suáq; præ pudore qui tractant illicita,subeãt secessus terræ obscuros & abditos,ne quis eos videat,qui autẽ prosunt publicè omnib⁹, in clara luce versentur in foro medio,liberè se in cœtus hominum ingerant,in illustri vitã suam proponãt, & per præcipuos sensus inuãt turbas mortaliũ,dum vident stupẽda,sed iucunda spectacula,&dulces sermones auribus hauriũt,mẽtes nõ prorsus indoctorũ exhilarare solitos. An-nõ vides nuturã quoq; haud occultare sua pulcherrima laudatissimáq; opera, sed in conspicuo posuisse cælũ cũ sideribus omnibus,vt visum allectaret ad philosophiæ desideriũ?maria quoque fontes,fluuios,aëris tẽperiem,

riem,ventos anni horas moderãtes suis vicibus, stirpium animantium frugúmq; innumeras species, prõpsisse in vsum fructum hominũ:& nõ oportebat vos quoq; illã imitatos omnia necessaria quibusvis dignis vtenda proponere?nunc sæpe fit vt nemo bonus initietur,sed latrones piratæq; ac mulierum probrosarum & impudicarũ sodalitia, modò pecunia numeretur, initiatorib⁹.Procul semoueãtur omnes isti extra fines bene cõstitutæ ciuitatis in qua virtus & veritas colitur.de his hactẽ⁹. Cæterùm quia societatẽ humanitatémq; maximè docet lex nostra,vtriq; virtuti honorẽ habet meritum,neminem deploratè malum ad eas admittens,sed quàm lõgissimè in rem malam ablegans.Cùm igitur sciret cõcionibus admisceri multos improbos,q; se posse in turba latere autument,vt id caueret in posterũ.omnes indignos à sacro cœtu edicto prohibuit, exorsus à semiuiris obscœno morbo laborãtibus, qui naturæ monetam adulterãtes,in impudicarũ mulierum affectũ & formam spõte degenerãt.Spadones item & castratos arcet,q; vt florem ætatis seruarẽt diutius,è masculino sexu transcribi se passi sint in fœmineam speciẽ.Pariter repellit nõ tantùm scorta,sed & natos è prostitutis,cõtactos materno dedecore,propter natales adulterinos.Qui locus,si quis alius,allegoriã recipit,plenam contemplatione philosophica. impiorũ enim & sceleſtorũ non vnum genus est,sed multa & varia.Quidam enim incorporeas ideas nomẽ inane aiunt rei veræ nullius,tollúntq; è rebus essentiam summè necessariam, quæ est archetypũ exempiar omniũ quæ specificantur & dimetiũtur qualitatibus.Hos sacræ legis tabulæ spadones nominãt.Quod enim cõuulsum est priuatur qualitate atq; specie,fitq; nil aliud quàm(vt proprie loquar)informis materia.Eodem modo opinio quæ tollit ideas, confundit omnia,& super veterẽ illam informitatem quæ ante digesta in ordinem elementa fuerat,adducit scenica deliria:quo quid iniquius cogitari potest aut absurdius?nã ex materia creauit De⁹ omnia, licet eam nõ attigerit:nec enim fas erat rudem indigestámq; cõtrectari ab illo beato ac omniscio.sed incorporeis potentiis,quarũ verum nomen est ideę,vsus fuit ad aptè formãda singula genera.at ista opinio valde perturbat omnẽ rerũ ordinem.sublatis enim ideis vnde qualitates sunt, qualitates ipsas tollit pariter.Alij verò quasi cõtendãt hos in impietatis stadio post se relinquere,addũt amplius,vt nõ solùm ideas sed & Deũ esse negent per summã impudẽtiam:quasi cõducat vitæ vel falso cred

so credi præsentiam inspectantis cũcta numinis, miseri & steriles sapientiæ,impietati malo maximo deuoti ac dediti. Tertiũ genus eorum est,qui viã ingressi cõtrariam,cõminiscũtur deorum multitudinem,mares & fœminas,seniores & iuniores,replendo mũdum multis præsidibus,vt de vno vero Deo persuasionem eximãt mentibus hominũ.Hi sunt quos lex figuratè dicit natos è meretricibus.quẽadmodum enim hæ verũ filiorum suorũ patrem nesciũt,nec possunt eis quẽquam assignare ex tã multis amatoribus, cũ quibus habuerunt stupri consuetudinẽ: eodem modo qui vnũ verũ Deum ignorãt inter multos falsos cæcutiunt,neglecto præcipuo fine ad quẽ ab ipsis incunabulis tẽdere debuerãt.Quæ enim disciplina est honestior,quàm veri Dei cognitio?Tertios autẽ quartósq; repellit,quãuis ad eũdem finem tẽdentes,non tamẽ eodem cũ cæteris cõsilio.vtriq; enim magnæ pesti obnoxij,hoc est amori sui,quasi cõmunem hęredi tatem diuiserũt animã distributis inter se partibus eius bruta rationaliq;.nã alteri rationalẽ,hoc est mentẽ,sortiti sunt:alteri verò brutã,dissectam in sensus aliquot.qui à mente stãt,principatum & regnũ in res humanas ei tribuũt,aiúntq; idoneam retinendæ pręreritorũ memoriæ,tractãdis pręsentibus,& futuris per coniecturã assequendis.hæc enim campos mõtésq; cõseuit plantis ac segetibus,inuẽto agriculturæ ad vitã vtilissimo.hæc è siderum obseruatione diuersis terris cõmercia nauigationis aperuit,ratione vix enarrabili.hæc literas,musicã & encyclopędiam totã inuenit simul absoluitq;. hæc philosophiam rerum optimam excogitauit,vt eius partibus adiutaret genus mortalium:per rationalẽ vt sermo fallaciis careat:per moralẽ vt mores corrigãtur,per naturalem vt noscãtur mũdana & cælestia, Alias prętereа permultas laudes mẽtis aceruatim congerunt, quæ possunt referri ad iam dictas species, nunc prætereundas breuitatis studio. Alteri verò qui patrocinantur sensibus, haud minus eos extollunt,enumerãdo vsus eorũ necessarios:aiúntq; duos ex his viuẽdi causam esse,gustũ & olfactũ,duos bene viuẽdi,visum auditúmq;.quoniã per gustũ alimẽta traiiciũtur, per nares aẽr,quo totũ sustẽtatur animal. Nã & is alimentũ est continuum,nõ vigilãtes solùm,sed & dormiẽtes cõseruãs atq; nutriens,id quod vel hoc argumẽto certissimè colligitur. Liquet em̃ si tẽpore breui cohibeatur respiratio,præciso spiritu qui solet externè influere,necessariò sequi animalis pernitiẽ.Verùm vnus è philosophicis sensibus per quos homini contingit bene

viuere

viuere,visus lumen videt rerum pulcherrimũ,& alia quoq; huius auxilio,solem,lunã,sidera cætera,cælum,terras,maria,stirpium animal;úmq; plurimas differentias,& in vniuersum corpora omnia qualia quáq; sunt, quorũ per cõtemplationẽ absoluta prudentia magnum scientiæ desiderium excitat. quãuis & aliæ visus vtilitates sint maximę,in dignoscẽdis aliemis &domesticis,amicis & inimicis,vt caueãtur noxia,eligãtur cõmoda.Sic aliæ quoq; corporis partes suos vsus habẽt valde necessa rios,vt pedes ad ambulãdum,& ad alia quæcunq; peraguntur crurũ ministerio:manus ad operandũ & dãdum accipiendũq;. At oculi, vt bonũ quoddã publicũ, & his & aliis partibus præstant facultatẽ perfungendi suis cuiq; officiis.id ita esse cæci testabuntur verissimè,qui reuera nec manus habent nec pedes, & ideo vel à petulãtibus vel à miserãtibus appellantur horum membrorũ impotes.Auditus porrò carmina,rhythmos,totáq; musicá iudicat. Cãtus enim verbáq; sanitatẽ & salutẽ afferunt. Cantus quidẽ excitando perturbationes animi, & quicquid in nobis dissonat,in concentũ quendam redigendo reprimendóq; immodicos affectus certis modulis. Quibus in rebus singulis sunt varietates plurimæ,si musicis & poetis credimus,haud cõtemnendis autoribus.Verba verò retũdendo impetus ruentes in vitia,& homines occupatos ab insciti a simul ac imprudẽtia liberãdo,perductis obsequẽtibus,pertractísq; renitẽtibus prosunt plurimũ.Hæc sunt quæ vel mẽtis vel sensuũ sodales ꝓ suis partibus tuẽdis vndecũq; colligunt,dum ex his ex illáve deos faciunt,obliti veri Dei præ nimio cõtentioso; opinionũ suarũ studio.proinde omnes hi meritò pelluntur à sacris cœtibus : & spadones qui ideas negant:& qui omnino impij cùm sint, contemptorésq; numinis,exsecti dicũtur proprio vocabulo : & his contrarij qui genealogias deorũ asserũt,quos scriptura natos è meretrice nominat:postremò qui amore sui cęcati,ꝑs rationem,pars sensum aliquẽ consecrãt.omnes enim hi ad eundem finem properant,& si nõ eodem consilio. At nos Mosis sacri vatis auditores & discipuli nõ desinemus eum Qui est quærere, cùm sciamus esse felicitatis finem illius notitiam, & longæuã vitam eos qui Deo viuũt viuere:quod dogma è sacris literis dicitis consentaneum.certum enim est animi morbis laborãtes censendos pro mortuis,eos verò qui ordinem in quo adeò constituti sunt non deserunt,vitam immortalem viuere.

PHIL.

PHILONIS IVDAEI,
De mercede meretricis non accipienda in sacrarium.

EGREGIVM præceptum extat in sacro legũ codice,nõ decere meretricis mercedes inferri in ædem Deo sacratam,fœminæ formam florentem venditantis, & vitam probrosam professæ quæstus gratia.quòd si mulieris amatoribus suis obsequentis profana ducuntur munera,quantò magis scortãtis animæ,quæ se prostrauit constuprãdam vinolentiæ,gulæ,voluptatum studio,ambitioni,auaritiæ, aliisq; vitiis innumeris,quorum maculæ an vnquam elui possint nescio.Nam meretricum quæstui finem nonnunquam senectus imponit,quando pristina destituta pulchritudine adire nemo dignatur,postquam ætatis vigor floris in morem emarcuit.at animam fornicationi iam assuetam & eruditam ad intemperantiam,quæ tandem ætas in honestatem restituet?ætas certè nulla,sed solus Deus,cui facilia sunt,quæ nos efficere non possumus.oportet sanè sacrificaturum dispicere vt mens eius integra sit magis etiam quàm victima, videre itidem cur eam offerat.aut enim gratias agit pro acceptis beneficiis, aut præsentis status cõfirmationẽ futuráve sibi precatur cõmoda, aut deprecatur mala præsentia vel imminentia : quibus modis sanitas & salus rationi quæritur,nam aut pro ante donatis agũtur gratiæ,ad euitãdum ingratitudinis vitium.in bonos enim conferri solent beneficia.aut si quis præsentia bona precatur sibi perpetua,melioráq; vota cõcipit. si nõ est inciuilis,ꝺignum expetitis felicitatibus se præbeat. Quòd si aduersitates effugere postulat,caueat ne quod admittat flagitium. duas enim nostrum quisq; vxores habet in suo contubernio, eásq; infensas sibi inuicem,& animæ domum replẽtes contentionibus zelotypis.harum alteram diligimus,quasi amicam blandam & familiarem,quę voluptas dicitur:alteram odio prosequimur,vt inimitem ac tetricam, & nobis minimè beneuolam,hæc virtus nominatur illa nos accedit cum ornatu meretricio, fracto incessu præ mollitie,obtutu lasciuo inecans animas iuuenum,te-

O merit

meritatem,& impudentiam præferens in oculis,elata ceruice, supra natiuam ſtaturam aſſurgens,ridens cachinnabundáque,, calamiſtrata & cicinnatula, fucata faciem, pictis ſupercilliis recens lota,purpuriſſata,pretioſo floridóq; amicta palliolo, aureis gemmatisque armillis ſuperba & murenulis mundóque muliebri cætero,ſpirans vnguenta fragrantiſsima,nõ tam domum ſuam quàm fora compitáque diligens,petulans, ſuæ formæ prodiga,aſcititiæ verò auida.& cũ ea pediſſequæ domeſticæ,vafritia,iniuſtitia,nequitia, quibus ſtipata more principis, ſic pertentat animum:Heus tu, omnium bonorum humanorũ theſauri apud me ſunt reconditi.diuinis enim fruũtur cælites. præterea nihil inuenies. ego meos, ſi mecum conſuetudinem habere cupis,proferam, nec inuidebo quo minus vtenda fruẽdáque continuè depromas pro tuo arbitrio,eorum tibi recenſebo multitudinem, vt aut libenter aſſentias, aut eis tuapte culpa careas.apud me eſt relaxatio,ſecuritas,quies,laborum obliuio,vtenſilium varietas,vocum modulamina, luxus in cibo potúq;,odorum ſuauiſsimorum plurimæ ſpecies, amores perpetui,luſus licentiſsimi,coitus liberrimi,ſermones ſine reprehenſione,actiones ſine caſtigatione,vita ſine ſolicitudine, ſomnus molliſsimus,ſatietas inexplebilis.Proinde ſi tibi placet meum contubernium.parata habebis in hac omni copia quæcunque delectant maximè:mihi erit curæ ne quid deſideres eſu potúve ſuaue,aut oculis,auribúsque gratum & naribus. potieris enim rebus omnibus quaſcunque concupiueris, pluribus in abſumptarum locum ſubſcatentibus.Sunt enim in theſauris modò,dictis perpetuò virentes arbores feraces aliorum poſt alios fructuum, recentibus & matureſcentibus maturos iam ac vietos protrudentibus. Hæc arbuſta nullo vnquam externo ciuilíve bello cæſa ſunt,ſed ex quo primùm è terra fuerunt edita, ab ea tanquam bona nutrice aluntur,fundata profundè ſitis radicibus,eísque firmiſsimis,ſtirpes verò inde prominentes ad cælũ vſque attollentia:vnde rami enaſcuntur manibus pedibúsque animantium pro portione non abſimiles ,& in his frondes ad ornatum pro comis additę germinant,fructúsque quorum cauſa parani tibi cætera.His auditis altera in abdito ſtans, ſed ita vt exaudire poſſet verba æmulæ,verita ne fortè illa mariti cõmunis animum ad ſe ſolam pertraheret corruptum donis vel oblatis vel oſtentatis,néve ſpecioſo aſpectu emollitum deciperet,quando aſcititio cultu & magicis eum allectari, demulcerique

ríque animaduertebat præſtigiis, repentè ſuperuenit ingenio matronalíque inceſſu grauis, vultu ſerena, genuino quodam pudoris colore ſuffuſa, ſimplex moribus, vitæ integra, mente ſemper ſui ſimilis,verbis haud blanda ſanam mentem veraciter exprimentibus, decora natiuo habitu, moderata geſtu, veſtitu modica, ornata non auro, ſed longè pretioſioribus ornamentis,artibus virtutem decentibus. Comites eam ſequebantur,pietas, ſanctitas, veritas, religio, caſtitas, vtraque iuſtitia, tum quæ Deo debetur,tum quæ hominibus:iuris æqualitas, fides,liberalitas, taciturnitas, ſobrietas, honeſtas,temperantia, manſuetudo,frugalitas,facilitas,reuerentia,fortitudo,generoſitas,ſecuritas,prudentia, prouidentia, vis conſulendi,diligentia, tranquillitas, comitas,bonitas, ſuauitas, humanitas,lenitas,clementia,magnanimitas,beatitas. dies me deficeret percenſentem ſingularum nomina,protegentium latera dominæ ſuæ more ſatellitij. illa verò ad conſuetam grauitatem compoſita,ſic exorſa eſt:Video hanc impudicã nugatricem & præſtigiatricem ſplendidè ac ſcenicè ornatam,blanditiis te aggredi.quãobrem cum odio natiuo malos proſequar: verita ne per imprudentiam deceptus mala maxima pro bonis eximiis eligas,non grauabor tibi qualis ſit hæc mulier veriſsimè prædicere, ne ſtolidè reiectis rebus vtilioribus, inops conſilij tibi accerſas infortunium.Ergo totum iſtum apparatum quo ſe iactat,aio aſcititium.nihil enim habet proprij natiúque decoris, ſed aſſumpſit ſibi adulterinam falſámque pulchritudinem, qua te in ſuos caſſes pertrahat.id præmonitus, ſi ſapis, irritam eius venationem facies. delectat illa quidem aſpectu oculos, aures voce demulcet: animam verò cuius præcipua habenda eſt ratio,non poteſt non lædere, per has aliásve partes ſe inſinuans. de rebus ſuis quicquid auditu gratum ſciebat narrauit: cætera innumera, vt iniucunda, malitioſè diſsimulauit,quòd ea quemvis abſterrere queant facilimè.at ego hæc quoque detecta in medium proferam, nec imitabor ipſius vaframenta, vt ſola oſtentem quæ pelliciunt, difficultates verò meas è conſpectu ſubmoueam: imò rebus lætis præteritis ſilentio, quòd ipſes clamaturas ſciam,tantùm oneroſas nominabo ſuis vocabulis,vt nudæ in medium propoſitæ,vel heberibus qualem ſingulæ naturam habeant ſint conſpicuæ. nam quæ ex voluptate cõmoda videtur præcipua,viliora deterioráq; ſunt quàm ſi qua ex me accipiuntur incommoda, ſicut vſu quotidiano comper-

tum est. Sed prius quàm loqui de me incipiam, quàtum potero memorabo quæ illa reticuit. postquã enim suos thesauros percensuit, colores, voces, ac sonos, sapores odoresq;, & vires tactus cæterorúmq; sensuum varias, morbos noxásq; non indicauit, necessarios rerum ante dictarum comites, ita vt si aura quadã affiatus ipsas captauerit, mox tenearis laqueo. Scias velim ô tu si voluptatis amator fueris, eris & vafer, audax, incompositus, insociabilis, morosus, iniquus, difficilis, iracũdus, peruicax, molestus, inobediens, leuis, malitiosus, ineruditus, iniustus, nefarius, sibi viuens, infidus, fœdifragus, auarus, malè moratus, nemini amicus, exul, sine lare, seditiosus, perfidus, impius, profanus, incõstans, instabilis, execratus, piacularis, scelestus, scurra, pestilẽs, noxius, illiberalis, refractarius, ferus, seruilis, pauidus, perditus, turpis, probrosus, propudiosus, immoderatus, immodicus, inexplebilis, arrogans, sibi placens, suo iudicio sapiens, sordidus, inuidus, calumniosus, contẽtiosus, delator, vanus, fallax, circulator, temerarius, indoctus, insensatus, nemini conueniens, inobsequens, contumax, præstigiator, dissimulator, simulatórq;, cercops, suspicionosus, infaustus, inscrutabilis, ineuitabilis, pernicios̃us, maleuolus, inconcinnus, importunus, locax, nugax, innaniloquus, assentator, piger, luctuosus, durus, meticulosus, insidiosus, incircumspectus, imprudens, improuidus, negligens, imparatus, bonarum rerum imperitus, superfluus, errabũdus, offensator, indispositus, inaccessus, gulosus, vagus, futilis, mobilis, dolosus, bilinguis, animi ambiguus, impostor, subsessor, petulans, incorrigibilis, semper indigus, incertus, circũforaneus, seductor, inconsultus, obnoxius, insanus, fastidiosus, vitæ auidus, gloriosus, iritabilis, iræ tenax, infensus, procraftinator, suspectus, implacabilis, suppuratus, malè sperans, lacrymosus, alienis gaudens, calamitatibus, rabidus, adulterinus, informis machinator, turpis lucri cupidus, amans sui, seruitutis patiens, simultatis appetẽs, ambitiosus, de re domestica parũ solicitus, ceruicosus, effœminatus, inanis, profusus, m, ordax, pugnax, fatuus, vinolẽtus, infortunatus̃q;. Hæc sunt huius formosæ ac exoptatæ voluptatis magna mysteria, quæ libenter omnino tegeret, ne iis cognitis auerseris eius consuetudinem. meorum verò thesaurorum copiam & amplitudinem nulla lingua pro dignitate eloqui valeat.

PHIL

PHILONIS IVDAEI,
Quòd liber sit quisquis virtuti studet.

SVPERIORE sermone docuimus Theodote, seruum esse omnem quicunq; peccet, idque multis probabilibus rationibus verũ cõfirmauimus. addem⁹ nũc alterũ illius cognatũ, imò germanũ gemellúmq;, per quẽ ostẽdemus omnem probũ esse liberũ. Extat sanè inter cætera sacrata Pythagoreorũ præcepta & illud egregiũ, quo monemur per viam publicã non ingredi, nõ vt feramur per rupes deuias: nec enim laborẽ pedibus imperat, sed figuratè subindicatur, nec dictis nec factis vtendũ protritis ac vulgaribꝰ. Id præceptũ diligẽter obseruarũt, haud aliter q̃ oraculũ, quorquot legitimè sunt cõplexi philosophiã: adeò vt deflectẽtes à gregariis opinionibus, nouã sibi viã aperuerint, inducta propria quadam specie dogmatũ, quã nefas sit aliis præterquã puris attingere. impuros autẽ cẽseo quotquot vel disciplinas nunquã gustarũt, vel eas perperã nõ rectè acceperũt, sapientię pulchritudinẽ dehonestãdo in speciẽ sophistices. hi cũ propter hebetes animi oculos lumẽ intelligibile videre nequeant, quod nimio fulgore præstringit aciẽ, tanquã in tenebris degentes nõ credũt in die viuẽtibus, & quæcũq; illi perspiciũt aditi radiis solaribus, pro spectris habẽt ac prodigiosis mẽdaciis. An-nõ absurdũ & mirũ videtur, exules dici eos qui nõ solùm versantur in vrbe media, sed curias, tribunalia, rostra occupãt, & gerunt ædilitates reliquósq; magistratus curules etiã: ediuersõ ciues haberi qui aut nunquã ascripti sunt in eũ numerũ, aut dãnati exilio, sub interminatione supplicij, si nõ dico attigerint solũ patriũ, sed vel è lõginquo fuerint ausi prospicere. præsto sunt enim innumeri qui obseruent & animaduertãt, tũ spõte infensi, tum subministrantes legibus ex officio. An-nõ etiã ab omni ratione alienũ, plenum impudẽtia & insania, aut quomodocunq; dicenda est: nõ enim succurrit propriũ tam indignæ rei vocabulũ: diuites dominati qui sunt omniũ egẽtissimi, & carẽt victui necessariis, sordidè se sustentãtes ac miserè, vix quotidianũ cibum capientes, & vltro sibi famem indicentes in abundantia publica, aura

se nutrientes,sicut cicadas aiunt rore viuere:pauperes verò qui argẽto,auro,pecoribus,reditibus,aliisq; bonis ineffabilibus affluunt,quorũ opulẽtia prodest nõ solùm cognatis amicisq;,sed nõ continẽs se intra domesticos parietes, effunditur in turbas tribulium atq; populariũ:imò vlterius etiã se porrigẽs,ciuitati multa largitur belli pacisq; temporibus. Eadẽ somniatio patritiis,paterno maternóq; genere abauos atauósq; illustres memorãtibus,seruitutẽ audet obiicere:alios cõtrà inscripta frõte vernas,ex similibus oriũdos maioribus,ingenuos pronũtiat.In causa est,vt dixi,hebetudo mẽtis hominũ addictorũ opinionibus & sensibus,quorũ cõsistoriũ semper à rebus iudicatis corrũpitur propter ipsorũ incõstantiã.atqui debuerãt,si æmularẽtur veritatis studiũ,nõ minus sapere q̃ qui ægrotãt corporibus. nã illi desiderio sanitatis cõmittũt sui curã medicis: istos verò piget inscitiã depellere morbũ animi,accitis viris sapientib⁹:qui nõ solùm profligare possunt imperitiã,verũetiam scientiam in eius locũ inducere,rem omniũ pretiosissimã. Et quoniã, vt ait Plato suauiloquus,inuidia extra diuinũ chorũ sita est, nihil aũt sapientia diuinius & magis expositũ,nunquã claudit suũ auditorium,sed patẽtibus ianuis admittit sitientes sermonẽ dulcẽ ac potabilẽ,frequẽtatores suos fluentis doctrinarũ abundè proluens,vt inebriẽtur sobria temulẽtia.illi verò iam vt sacris initiati,furoréq; diuino perciti, damnãt pristinã suã negligentiã iactũrámq; tẽporis,in rebus nihili cõtrita vita per imprudentiam.operæpretiũ igitur fecerint,ti quotquot vbiq; sunt iuuenes,ætatis floridę primitias eruditioni dedicarint,tã in prẽsens q̃ in futurũ paraturi sibi decus & præsidiũ.sicut enim vasa odorem,quo primũ fuere imbuta,referunt,sic iuuenũ animæ quas primũ formas imaginatione cõcipiũt,nunquã aboleri sinũt,ne aliis quidẽ insuper affluẽtibus.De his hactenus,nũc quæstionẽ nostrã dispiciamus accuratius,ne nos obscuritas nominũ decipiat.intellecto autẽ quid sit de quo disserimus, demõstrationes aptius adhibebimus.Seruitus quædã animi,quædã corporis dicitur.corporibus dominãtur homines,animis affectus & vitia. itidem libertas quędã est corporũ,nõ subiecta hominibus potẽtioribus:quædã animi,nullis affectibus obnoxia.de priore genere nũc nõ quæritur.innumeri eñ boni viri libertatẽ amiserunt variis casibus.Nos agimus de moribus quos nõ cõcupiscẽtia,nõ timor,nõ gaudiũ,non dolor subigit,velut è carcere liberatos & vinculis.omissa igitur altera illa libertate fortuita & alien

alienis à natura,pendentibúsq; ex sola opinione vocabulis,verarum,venalitiorum,captiuorum,quæramus verè liberũ, qui solus sui compos est,etiãsi multi se heros eius nuncupent.is cñ exclamabit illud Sophocleum nihil differens à Pythiis oraculis:Deus mi princeps,nõ vllus mortaliũ.nã reuera solus liber est,qui solũ Deum sequitur:imò vt equidẽ sentio,imperium habet in terrestria,tanquã immortalis summíq; regis mortalis vicarius.sed præstat sermonẽ de principatu differre in tẽpus commodi⁹,& de libertate,vt cœpimus,disserere.certè si qs negotiũ penitius voluerit introspicere,liquidò noscet, nullas res tã cognatas esse inuicem,quàm libertatem,& curam sui. improbos enim multa impediunt auaritia,luxus,ambitio:probos omnino nihil,resistentes tanquam in certamine,cupidini,pauori,timiditati,dolori, & cæteris id genus.didicerunt enim cõtemnere iussa iniqua dominorum animis imperitare volentiũ.quippe libertatis amatores,cuius propia felicitas,hoc est,sua sponte facere quicquid placuerit,laudatur hoc senario:

Quis seruus est,mortem qui potest temnere?

Nimirũ intellexerat quisquis autor eius fuit, nihil æquè mentem in seruitutem redigere,vt mortis metũ: vsqueadeò sumus vitæ cupidi.cogitandum autem,immunem esse à seruitute nõ solùm cõtemptorem mortis,sed & paupertatis,& obscuritatis, & doloris:atq; cæterorum quæ vulgares inter mala numerant, cùm sint ipsi mali rerum iudices, qui seruum ex vsu suo æstimant,considerantes eius ministeria,cùm oporteat mores ingenuos respicere.nam qui humili seruiliq; animo humilibus seruilibúsq; negotiis inuitus dat operam,verè seruus est.cæterùm qui tempori se accommodans,suapte voluntate tolerat fortunę insolentiam,nihil humanum à se alienum putans,non ignarus diuinas res perpetuò seruare suæ felicitatis ordinẽ,& hac quoque parte humanis præcellere,agitatis iactatisq; fluctuatione continua: vtcunque momenta negotiorum hincinde prægrauant,fortiter ferens quicquid acciderit,philosophus mox euadit & ingenuus.proinde non cuiusvis audiet imperia: quòd si quis vrgeat tormenta minitans,reclamabit strenuè:

Combure carnem hanc,concrema,repleto te
Meo cruore.nam prius vel sidera
Terram subibunt,terra vel scandet polum,
Quàm mollis à me extorqueatur vox tibi.

Spectaui aliquando certantes pancratio, alterum obtundentẽ

pugnis & calcibus,totísq; viribus,contẽdentem ad victoriam, tandem laſſum & incoronatum è ſtadio diſcedere:alterum carnoſum,neruoſum,muſculoſum,refertúmq; ſpiritu verè athletico,tanquã ſaxeum ferreúmve nihil plagis cedere, ſoláq; patientia ſuperare aduerſariũ,& ad extremum adipiſci victoriã. huic ſimilem bonũ virũ cenſeo,qui validè confirmatus certo animi propoſito,efficit vt aduerſarius prius delaſſetur inferẽdo iniurias,quã ipſe quicquam agat præter animi ſui ſententiam. Sed hoc expertis videtur incredibile.nec mirũ, quãdo ne illud quidem quod de pãcratiaſtis diximus,quiſquam,niſi qui vidit, crediderit.nihilominus verum eſt quod diximus. Vnde profectum eſt Antiſthenis dicterium,virum bonum eſſe moleſtam ſarcinam.nam ſicut inſipientia bene fertur & leuiter,ſic prudẽtia grauiter incumbens,premit vehementer ſuopte pondere. nec facilè poteſt excuti.proinde Iudæorũ legislator ait ſapientem graues manus habere,actiones eius hoc ænigmate ſignificans,non ſuperficiem contractantes, ſed penetrantes in ſolidum,vtpotè ſubnixas non flectendo mentis propoſito. itaque à nemine cogitur,cùm ſit contemptor & mortis & cruciatuum, lege naturæ præpoſitus omnibus inſipientibus.Quemadmodũ enim capris,bubus,ouib⁹ præſunt caprarij, bubulci paſtorésq;, greges autem non poſſunt præeſſe opilionibus:ſic & vulgus pecori non abſimile,opus habet curatore principe, qui ordo eſt bonorum virorum,præfectorum ſuis gregibus. certè Homerus reges ſoletvocare paſtores populi.at natura bonis viris hoc nomen magis competere voluit. Illi paſcuntur magis quàm paſcunt,dediti amoribus,potationibus & cupediis,nequid dicam de auro argentóq;& aliis rebus pretioſioribus.quas expetunt.at hi nullis capiuntur illecebris,& inſuper alios monẽt,caueãt ſibi ab inſidioſis voluptatibus,q⁹ autẽ publicæ functiones non ſint ſeruitutis indicium,apparet belli tempore.tunc enim vniuerſi milites ſunt in opere,nõ ſolũ armis onerati,ſed & ſarcinis,comportantésq; in caſtra aquam,ligna,& iumẽtis pabulum:ne quid interim dicam de aliis laboribus militaribus,dũ vallum aut foſſam faciunt,mœnia reparant,triremes ædificãt, artibúsq; variis manus exercent cũ reliquo corpore.quin & in pace non deeſt alia nihilo ſegnior cõflictatio cum paupertate, obſcuritate,rerúmq; neceſſariarũ inopia, quæ mala inuitos ad ſeruiles labores adigunt,& foſſores,agricolas,ſordidósq; opifices faciunt victus parandi gratia,interdum etiã in medio foro

cogunt baiulare onera in cõſpectu condiſcipulorũ & æqualiũ. Alios ſeruili natos genere,benignitas fortunæ promouit ad ingenuorum officia.fiũt enim procuratores in amplis opibus, interdum etiam cõſeruis præficiuntur cæteris. quibuſdã vxorum pupillorúmq; herilium tutela cõmiſſa eſt,ob ſpectatã ipſorum fidem.poſthabitis amicis& neceſſariis:nihilominus tractãt ſeruilia,fœnerantur,emptitãt,reditus colligunt,patronos ſuos demerentur obſequiis.Quid igitur mirũ ſi aduerſus fortunę fauorem inuoluũt ſe negotiis illiberalibus, & libertatem ſuam ipſi produnt,vltro ſe ſubiicientes aliis. ſic parentum mandata exequuntur pueri,ſic magiſtrorum iuſſa diſcipuli,nemo enim ſpõte ſeruus fit.Sed parentes nunquam ſic obliuiſcuntur charitatis debitæ liberis,vt vllum miniſterium vel in ſpeciem ſeruile ſibi exhiberi ab eis ſuſtineant. Quòd ſi quis à mãgonibus vili venditos,ob id ipſum cẽſet in ſeruorum numero, prorſus fallitur. nam iſthæc vẽditio nec hunc ſeruum facit, nec emptorem eius dominum:quandoquidem & patres filios redimunt,& ſuos parentes filij,vel captos à latronibus,vel iure belli redactos in poteſtatem hoſtium, quos tamen ſummũ naturæ ius humanis legibus potẽtius ingenuitati reſtituit.quin & illud aliquoties accidit,vt verſis rerum vicibus.emptitij ſuis heris non tam ſeruirent quàm dominarẽtur.Ipſe vidi ancillas formoſas & naturali facundia præditas duplici gratia fretas ſermonum & pulchritudinis,plurimum pollere in expugnandis dominis.ſunt enim hæ præcipuæ machinæ contra infirmos & parum conſtabilitos animos,efficatiores multò quàm illæ quibus perfringũtur mœnia.id ita eſſe liquet animaduertentibus eos adamatis blandiri ſupplicaréq;, captantes eorum fauorem tanquã genij propitij: tum ſi putent ſe parum gratioſos,quaſi deſpiciantur,ferre indigniſsimè. rurſum ſi obtutũ hilariorẽ viderint,exilire præ gaudio.alioquin etiam leonis emptorem dicemus eius dominum: quẽ ille ſi vel tornè aſpexerit. ſtatim miſer ſuo male doctus ferociam eius ſentiet.& credimus ſapientẽ ſeruitutis parientiorẽ quàm beſuas??cùm maiorem ingenuitatẽ fortitudinémq; habeat in anima quàm cuius vllũ corpus capax ſit, vtpote à natura ſeruituti addictum,quantumvis recalcitret.Hanc probi viri libertatem & aliãs licet cernere quàm præclara ſit.

Miſer fiet profecto quiſque ſeruulus.

Quid enim miſerius quàm ne ſui quidem eſſe cõporem? atqui ſapiens felix eſt,virtutis ſummariũ circũferens.in quo ſita ſunt

omnia, vt necessariò consequatur virũ bonum esse liberũ. præterea Dei amicos nónne liberos fatebimur? nisi forte regum amicis non modò libertatem, verùm & imperij societatẽ concedimus simul administrãtibus rempub. cælesti verò numini charis seruitutem exprobrabimus: qui amatores Dei redamatiq; iusto fauore honorantur ab incorrupto eius iudicio, suntq; poëtarum quoq; testimonio reges regum & rerum domini. At Iudæorum legislator audet quiddã maius dicere, vt simplicis meditator philosophiæ, amore Dei correptũ, & eius solius cultui deditũ, plus quàm hominẽ pronuntiãs, videlicet hominum Deum nõ item naturæ, qui honos vni Deo debetur patri regiq; rerum omnium. & postea tali priuilegio dignatũ seruum cẽsebimus potius quàm ingenuũ? qui licet ipse nõ est habẽdus pro Deo, tamẽ vt amicus Dei felix est procul dubio. Deus enim nec infirmus propugnator est, nec immemor iuris amicitiæ, cui tutor ipse præsidet, gaudétq; inuocari hoc cognomine. Adhec, sicut ciuitates dominatum paucorũ & tyrannidẽ ferẽtes seruiũt, oppressæ molesto imperio, cõtrà quæ legibus parent, degunt liberæ: non aliter, etiã homines, quotquot in iræ, concupiscentiæ, aut cuiuscũq; vitij perturbationis ve insidiosæ potestatem deueniunt, omnes seruitutẽ seruiunt: sicut e diuerso liberi sunt quot quot viuunt sub legibus, est autẽ vera lex, recta rario, nõ huius aut illius mortalis institutũ in tabellis chartulisve scriptũ inanimis, se immortalis ipsa stylo naturę sempiternæ in mẽte immortali exarata. Proinde mirãda est hebetudo multorũ, tã manifestas rerum proprietates non considerantium: qui maximis populis Athenienſi Lacedæmonióq; aiunt ad libertatẽ sufficecere leges latas à Solone Lycurgóq;, quarũ præscripta obseruãtur ab his ciuitatibus. viris aurem sapientibus negãt satis esse dictata rationis, ex qua ceu fonte leges nascuntur, liberum facturæ omnem qui aduersus eius imperata interdictáq; non est contumax. Est autem manifestum libertatis indicium, præter dicta superius, æquum ius differendi de repub. quod omnibus liberis hominibus & probis est mutuum. quamobrem laudantur illi senarij, vt consoni philosophorum sententiæ:

Cum lege seruus nullũ habet commerciũ. rursum alius.
Es seruus, & rationis expers natus es.

Quemadmodũ igitur de musica ex æquo licet disserere peritis eius artis omnib⁹, & de grãmmatica geometriáve grãticis geometrísve: ita de vita rectè instituẽda peritis rerũ ciuiliũ, circa quas

quas hominũ vita versatur quotidie. Domini autẽ sunt omnes periti rerũ taliũ, sicut etiam naturæ totius, & inter hos multi liberi. ergo hi quoq; quibus est ius loqui de reb⁹ huiusmodi. vnde sequitur, neminẽ probũ seruire, sed esse omnes liberos. quo argumẽto etiã insipientẽ seruũ esse colligitur. sicut enim amusis non est vis ex æquo disputare cũ musicis, nec illiteratis cùm literatoribus, & in vniuersum expertis artis cum artificibus: ita lex ad vitã instituẽdam pertinens nõ sinit de hac loqui peritos imperitósq; sine discrimine. vt liberis omnibus ex æquo ius loquẽdi cõceditur, inter quos probi nõnulli: & nulli minus sciunt vitã instituere quàm mali, sicut nulli melius quã sapiẽtes: ergo nemo malus liber est, sed omnes seruiũt. Zeno quoq; cũ cæteris virtutis admiratoribus fortiter pronuntiat, nõ oportere malos viros cũ probis cõtendere. ait enim: An nõ plorabit malus si bono aduersabitur? Ergo nullũ ius sinit malũ probo contradicere. Nec me latet fore qui subsannant hanc meã sententiã, & arrogãtẽ insensatamq; iudicẽt. verũ isti si risu cauillísq; sedatis voluerint penitius totã rem introspicere, sciẽt nõ alia de causa quenquam ploraturum citius, quàm si sapientis monita contẽpserit. nam pecuniarũ iactura, ignominia, exiliũ, verbera, símilésq; iniuriæ, nõ sunt cõferendæ cũ vitiis, & cæteris calamitatibus quas vitia secum afferunt. at vulgus non animaduertẽs quàm pernitiosa sit animis rationis cæcitas, tantũmodo externis angitur infortuniis, quãdoquidẽ caret iudicio. & si possent visum recipere, cõspicati tot insipiẽtiæ decipulas, tot dãna accepta per ignauiam debacchationésq; luxuriæ, iniquitatésq; iniustitiæ summæ felicitatis amissæ iacturã deplorarẽt seriò, nec vllã in tãta calamitate cõsolationẽ admitterẽt. Cæterũ illa Zenonis sententia tanquam è fonte hausta videtur ex Iudæorũ legibus in quibus narratur de duobus fratribus, altero frugi, altero luxu perdito, & cõmunis amborũ pater miseratus eum qui à virtute defciuerat, precatur ei vt fratri seruiat, seruitutẽ quæ videtur malum maximũ, existimãs rem insipiẽti vtilissimã: ne si relinqueretur in sua potestate, plaberetur in omnẽ licentiã, sed pportionis curã emẽdatis moribus in melius proficeret. Hæc ad confirmationẽ rei de qua quæritur, mihi sanè sufficerent. sed quoniã medici solẽt variis morbis adhibere varia remedia, necessariũ duco istis vt videntur paradoxis propositionibus propter noui tatẽ alias insuper probationes apponere. quidam enim vix continuatis argumentationibus conuicti errorẽ suum agnoscunt.

Rectè

Rectè igitur vulgò dici audimus,eũ qui prudẽter agit, bene ag-
gere omnia:quisquis autem rectè agit omnia,peccatũ,reprehẽ-
sionem,culpam,mulctã euadit. itaq; licet ei quidlibet agere,& quomodolibet viuere.at bonus vir prudenter agit omnia:solus ergo liber est.quid ni ? cũ nec cogi possit nec vetari.ergo nemo bon⁹ seruus est.liquet autẽ quòd nec cogi nec vetari possit.vetatur enim qui à cõcupitis rebus cohibitus arcetur. at sapiens cupit virtutem,qua nõ potiri non potest.quòd si nõ cogitur , certè sua sponte agit.actiones verò aut bonę à virtute proficiscuntur, aut malæ à vitio,aut indifferentes sunt & mediæ. quæ ad virtutem attinent,non coactus agit sed volens.cùm virtute enim cõiũcta sunt facta eius omnia, quicquid autem vitiosum est,vt fugiẽdum ne in somnis quidem attingit. idem credibile videtur & de indifferentibus,circa quæ animus pendet tanquã in æquilibrio,doctus nec trahi ab eis vt põdus habẽtibus,nec eis offendi vt auersandis.Vnde satis apparet nihil inuictũ coactúmq; facere. ꝙ si seruus esset, cogeretur vtriq;, ergo liber erit quisquis bonus est. Quoniam autem quidã inerudíti argumentationes tales non intelligũt, quibus in vniuersum de rebus decernitur, solent percontari,ecquando fuerunt viri quales fingitis,aut vbi reperiuntur?respondere licet,nulli seculo defuisse viros virtute præstantes,qui freti ope Dei solius , & iuxta rectum naturæ ius viuentes,nõ modò ipsi fuere liberi, verumetiã familiares suos repleuerunt ingenuo generosóque spiritu:& sunt nunc quoque imagines quædam viuæ expressæ ad illorum sapientũ effigiem quamuis enim aduersarij fateãtur se carere libertate huiusmodi,pertractos in seruitutem ab imprudentia vitiisq; cęteris,nõ statim id existimãdum est de vniuerso hominum genere.quòd si non videmus prodire horum agmina,nil mirum.primũ quia quę pulchra,ea rara sunt.deĩde quia semoti à turba domesticorum vacant naturæ contẽplationibus,cupientes quidem si quomodo queant, vitam ciuiũ corrigere:virtus enim libenter prodest publicè omnibus:sed videntes id onus suas vires excedere, propter absurdos mores receptos in ciuitatibus,& morbos animi auctos vitiorũ consuetudine.resiliunt ne velut torrentis impetu trãsuersi abripiãtur. Nos verò si qua cura esset mutationis in melius,deberemus vestigare latebras eorum,& orare suppliciter,vt efferatam vitam nostram ad mitiorem statũ reducant, & pro bello ac seruitute pacem inducant, libertatémque huius comitem.nunc pecunię causa scrutamur intima quæque,aperimus

mus terræ venas duras & refractarias:metallarij puteos fodiũt in planis atque mõtanis,quærendo aurum,argentum,cuprum, ferrum,cæteras species. Vanitas fastum colẽs pro numine profunda maris penetrat,quęrẽs varia lapillorum pretiosorum genera,vel saxis latẽtibus adnata vel ostreis,& ob hoc ipsum pretiosiora,quãtum oculi deliciis ac luxu corrupti iudicãt. at prudentiæ,temperantiæ,fortitudinis , iustitiæq; causa nemo peregrinatur,ne in peruiis quidẽ regionibus & hospitalibus:nemo enauigat maria,naucleris alioqui patẽtia per totum annum vltro citróque curritantibus.Quamuis non habemus opus virtutem in lõginquas aut transmarinas regiones petere,cuius radices autor naturæ in proximo deposuit,sicut ille sapiens Iudæorum legislator testatur dicens:In ore tuo,in corde tuo,in manibus tuis.subinnuens dicta,facta consiliáque,quę omnia cultura indigent,ergo qui labori præferunt otium,nõ solùm germinibus officiunt,sed & radices ipsas exsiccando interimunt.contrà qui otiũ vt noxium fugiẽtes,ad laborem se applicant,velut generosarum plantarum cultores, continua cura præcelsas virtutum stirpes educunt in æthera. immortales virentésque perpetuò,ferentes felicitatis fructum nunquam interiturum:quãdoquidem iuxta quorundam opinionem nõ tam felicitatem afferunt,quàm ipsæ sunt felicitas,& vt Moses vocare solet compositò vocabulo ὁλοκαρπώματα, quasi dicas frugem solidã.siquidẽ terrestres plantæ interdũ nullum fructum suo cultori afferunt. at quæ inseruntur in anima, totæ quantæ sunt in fructus abeũt, prudentiæ,iustitiæ,fortitudinis,temperantiæ.Cùm igitur tales occasiones vltro nobis se prębeãt,non pudet querelarũ quasi negata sit hominũ generi sapientia?quam poteramus ceu scintillam in fomite fumãte redaccẽdere. nos verò vbi res diligentiã postulat ad nos propriè pertinens,segnes & supini sumus, corrumpimus virtutũ seminaria:quæ autem fugienda sunt desideramus & requirimus,propterea diuitum,illustriũ , voluptariorum,terra mariq; plena sunt omnia, prudẽtum autem,iustorũ, proborũ exiguus numerus.pauca verò sunt quidem rara, tamẽ reperiuntur,attestante Gręcia simul & barbaria.nam in illa septem meriti sunt cognomen sapiẽtiæ,quamuis alij quoq; præcesserunt eos aut secuti sunt:illorum memoriam vetustas obliterauit,recẽtiores nõ fuerũt in pretio apud sui seculi homines, ideo minus inclaruerunt.at in barbarico solo frequẽtior nume rus celebratur eorum quibus egregia dicta factáq; pepererũt

tam

tam insignem gloriam:quales apud Persas magi naturæ scrutatores præ veritatis cognoscēdæ studio,qui per otium diuinas virtutes contemplantur clarius,& alios eisdem initiant mysteriis:apud Indos gymnosophistæ,qui cū naturali moralem coniungūt philosophiā,honestatis probitatisq; amorem tota vita præ se ferēdo.nec Palæstinæ Syriæq; deest hoc genus hominū virtutē sectantium,cuius regionis nō paruam partē populosa Iudæorū gens incolit.in his quidam nominātur Esſæi, circiter quatuor milia,à sanctitate dicti,qa summa religione Deo seruiunt,nō mactando victimas,sed suasmetipsorum mentes componendo ad sanctimoniam.hi vicatim habitant,vrbes fugiunt. propter familiaria ciuibus earum vitia,quari non minus periculi esse ab eorum conuictu quàm ab aëris intēperie pestifera, propter cōtagium incurabile:viuúntq; partim ex agricultura, partim ex opificiis in pace florētibus,benefici erga suos & proximos,nullam cōdentes pecuniam,nec parantes ampli reditus latifundia,sed quotidianis necessitatibus quærentes remediū: nam penè soli hominum degunt sine prædiis, sine pecuniis, & propter vitæ institutum diuites habentur magis quàm ob rerū copiam, frugalitatē non vana existimatione ducētes esse quæstum maximū,tela,iacula,gladios,galeas,thoraces,scuta,nemo apud eos fabricat,sicut nec arma cætera, nec machinas, aut aliud quicquā bello vtile:imò ne ea quidem studia reperias ibi, qbus in pace facilè abutūtur homines.negotiatores,institores, naucleros ne in somnis quidē viderunt,subtrahēdo materiam auaritiæ.nemo ex illis seruit,omnes liberi ministrāt sibiinuicem:dominationē damnāt vt iniustā atq; impiam,repugnantē iuri naturæ,quæ omnes ex æquo genuit educauitq; tanquā matergermanos fratres re vera,nō solo nomine.eam cognationē labefactā conuulsámq; insidiis auaritię,huius opera inductam pro familiaritate abalienationē animi,& odium pro beneuolentia.philosophiæ partē ratiocinatoriam,vt parādę virtuti nō necessariam,relinquunt verborum captatoribus:eam verò quę naturam scrutatur,disputatoribus,vt humano captu sublimiores,nisi quatenus de creatore mundi & eius creatione disserit. in sola morali se exercent sub pædotribis legibus patriis,quas nō potest cōcipere humanus animus absq; afflatu numinis.has ediscunt & alio tempore,sed præcipuè recurrente die septimo, quem sacratum existimant,feriantúrq; tunc ab omnibus aliis negotiis:quoties sacras ædes, quas synagogas vocant, adeunt,

pro

pro ætatis ordine iuniores ad seniorum pedes considunt, & ad audiendum se componūt.ibi alius ex libro prælegit,alius quispiam vnus ò peritioribus accedens,quæ obscura sunt.explicat. nam pleraq; per figuras more veterum philosophorū eis sunt tradita.discunt autem sanctitatem,iusticiam curam rei vel domesticæ vel publicæ,verorum bonorum malorúmq; scientiam atq; rerum indifferentium insuper,quid expetendum,quid cōtrà fugiendū,quæ triplici regula examinant,amore Dei, & virtutis,& hominum.pietatis erga Deum argumēta præse ferunt plurima,castitatem in tota vita perpetuam,à iureiurando mēdacióq; abstinentiam, & quòd ad Deum autorem bona omnia, malum verò nullum referunt.virtutem quoq; sibi esse cordi satis declarāt,dum pecunias,honores, voluptatésq; contemnunt fortiter, viuúntq; continenter in laboribus complexi frugalitatem,simplicitatem,facilitatem,modestiam, legum reuerentiam,constantiam,& id genus cætera.charitatem porrò eorum erga homines indicat beneuolentia, mira dictu æquabilitas & omnium rerū societas,de qua non intempestiuū fuerit nūc pauca dicere. Patēt eorū sodalitia hominibus etiā aduenis idē institutū seruātibus. omnibus vnū est prōptuarium,vnde vestitus & mensa cōmuni sumitur.nam contuberniū victúsq; ac mensæ societas apud alios laudatur magis quàm recipitur: nec mirū. quicquid enim lucrātur è quotidianis operæ mercedibus,nō sibi quisq; seruat,sed in mediū conferendo cuicunq; volenti fruē di potestatē faciunt.tū si qui valetudinarij nequeunt victū quærere,non negliguntur, paratum habentes è publico infirmitati subsidium,quam securè sustentāt ex cōmuni copia. Senioribus iuniores debitā curam,honorem,reuerentiā exhibent tāquam germani filij,labantem eorū ætatem fulciētes modis omnibus tā cōsiliis quàm ministeriis.Tales virtutis athletas reddit philosophia absq; omnibus curiosis & ambitiosis Græcorū vocabulis.exercens eos in laude dignis actionibus,quibus certa perpetuáq; libertas cōstabilitur.id cōpertū est in multis & variis tēporum difficultatibus,sub tyrannide potentiorū diuersis prædatorū ingeniis. ex quibus alij conati feroces bestias immanitate superare,nullā omiserūt crudelitatis speciē,gregatim mactādo subditos,aut laniorū more viuos frustatim cōcidendo:nec prius finis fuit quàm in easdē calamitates incidere vindicāte diuina prouidentia.alij verò suā rabiē celātes diuerso malitiæ genere, acerbas clades dederūt,placido sermone susurrísq; clāculariis

disse-

dissimulantes odium, canum maleficorum more blandiendo, móxq; infigendo morsus insanabiles, vt oppidatim monumeta impieratis suæ relinquerãt ad perpetuam afflictionum memoriam. nemo tamẽ vel è crudelibus illis, vel ex alteris fucatis ac subdolis, valuit modò dictos cœtus Essæorũ siue sanctorum in culpam inducere, sed omnes discesserũt victi virtute horum virorum, laudantes eos vt liberos ciues & suo iure viuentes accepto à natura, prędicãtésq; illorũ sodalitia, societatémq; inenarrabilem, in qua exemplũ felicis & perfectæ vitæ videre liceat. sed quoniã sunt qui putant perfectas virtutes nõ cadere in multitudinem, verùm eas tantum modo quæ suboleſcũt etiamnum augentúrq;. testes citabo vitas singulares bonorum virorum, libertatis indicia manifestissima. Calanus erat Indus genere vn' gymnosophistarũ. is patientissimus omnium eius seculi hominum habitus seu indigenarũ seu exterorum, quod rarissimum est in admiratione fuit apud reges etiam hostium ob virtutem coniũctam cum eruditione. proinde Alexãder Macedo volens ostentare Græciæ barbarorum sapientiam, & exhibere aliquod eius specimẽ. primò hortatus est Calanum proficisceretur secũ paraturus magnam gloriam in tota Europa simul & Asia, quod cùm non impetraret, ait inuitum id facturũ. tum ille valde appositè generoséq;: Et quid magnum Græcis ostẽdes Alexander, si potes me cogere vt quæ nolo faciã? Quid hac voce & hac mẽte liberius? nisi quod hoc dictum liberiore facto cõfirmauit, reliquítq; sempiternã cõstantis in libertate ingenij memoriã, vt literæ ad regẽ missæ indicãt. CALANVS ALEXANDRO. Amici tibi suadent vt cogas Indorum philosophos, ne per somnum quidem conspicati nostras res & nostra negotia. corpora de loco ad locum trãsferes, animis inuitis nullam vim inferes, nihilo magis quàm si lateres & ligna cogas vocẽ mittere. Ignis corporib' viuis maximos dolores excitat nõ sine pernitie, hũc tamen nos despicimus dum viui cõburimur. nullus rex, nullus princeps potest effícere vt quicquam agamus præter animi sententiam. nõ sumus Græcorum philosophorum similes, qui diu meditatas orationes recitant in celebritatum conuentibus, sed res à verbis apud nos non discrepant. breui momento & beatitatem & libertatem adipiscimur. Talibus sententiis nónne decet illud Zenonium succinere: Facilius esse vtrem inflatum mergere: quàm quemvis virum probum inuitum ad aliquid agendum cogere. nam inuictus animus, rationis rectæ placitis confirmatus, cedit nemini. Extant de hac bonorum virorum libertate multa poëtarum & historicorum testimonia: quorum sententiis Græci simul & Barbari penè ab ipsis incunabulis innutriti proficiũt in bonis moribus, quicquid vitiorum ex mala educatione aut deprauata victus ratione contraxit anima, recudendo in melius. Vide quid apud Euripidẽ loquatur Hercules:

Combure carnem hanc, concrema repleto te
Meo cruore, nam prius vel sidera
Terram subibunt, terra vel scandet polum,
Quàm mollis à me extorqueatur vox tibi.

Reuera enim seruilis est adulatio simulatióq;, quoties à mente verba dissident. Cæterùm ingenuè sine fuco è syncera cõscientia liberam sententiam depromere decet generosos animos. Rursum is ipse vir probus, vide vt ne sub hasta quidem inter venalia mancipia seruus sibi videtur, stupefaciens spectatores, quasi non solũ ingenuus, sed & emptori suo dominaturus. Mercurius enim rogatus de hoc ipso an malus sit, respondet:

Non vilis est, contráq; prorsus est graui
Forma, nec abiectus, nec vt serui solent,
Facilis agi: quin splendidè vestitus est,
Clauáq; dexter. Nemo vult domi sua
Seruum, seipso qui fiet præstantior.
At te vel aspectu pauescat quilibet.
Nam plena fers ardentis ignis lumina,
Qualis leonem taurus aggredi parat.

Deinde subiungit mores eius cuius incusat silentium.

parêre namque non feres.
Nec subiici, sed imperare cogitas.

Idem mox emptus à Syleo missúsque ad opus rusticum, re ipsa declarauit satis quantum à seruili abesset ingenio. nam opimo tauro Ioui mactato prætextu festi epulatus est: haustáque meri magna vi decoquebat id cubans. Tum superueniẽti Syleo grauiter ferenti rerum iacturam & serui socordiam contemnentis dominum, nihil mutato frontis colore, nec ob perpetrata demissior, confidenter dicit:

Accumbe, potemus, mei periculum
Sic protinus fac, proderit res hæc tibi.

Seruúmne hũc dicemus an herum domini, qui seipsum manumittens, hero insuper imperitat, & nõ obsequenti intentat verbera: quòd si quiritetur, vult eum vnà cum opitulantibus perdere

dere. Nugas igitur agit qui emptionis instrumentum siue cautionem per notarium curat fieri, quando emptitij nolūt ita se obligari freti viribus, potioribus quàm sint literatæ chartulę: à tineis ſitúve corrumpēdæ, aut certè ab iniuria diururni temporis. Sed negabit aliquis adducendas ad nostræ sententiæ confirmationem virtutes heroum, videlicet supra naturam humanā positas & cæli æmulas, propter genus mixtum è mortali & immortali semine, vt merito semidei vocentur, prævalēte immortali genitura, ne cui mirum videatur hos vindicias secundum seruitutem contemnere. Esto, quid Anaxarchus à Zeno Eleates, num hi quoque sunt heroës diis geniti? attamen à tyrannis & suapte natura sæuis, & tū aduersum se iritatis excruciati tormentis inauditis antea, sic ea contempserunt quasi aut alienis aut etiam ipsorum inimicorum adhiberentur corporibus. nam olim assuefecerant animum, ex quo eum ad disciplinas applicuerant, vt semotus à perturbationibus aspiraret ad scientiā & sapientiam: & quasi demigrassent è corpore, in prudentiæ fortitudinisque agebant contubernio, virtutúmque cæterarum. Itaque alter sublimis pendens & distensus, vt arcanum quoddam proderet, ignis ferrique vim superauit: præcisáque mordicus lingua, in tortorē suum eam expuit, ne vlla vox inuito extorqueretur. alter verò stupenda verba protulit: Tunde Anaxarchi follem. Anaxarchum enim non potes. Hac confidens audacia heroicam generositatem longè à tergo reliquit: quandoquidem alteris decus traditum est à maioribꝰ, citra omnem ipsorum operam: alteri sua sponte subeūtes laborem in virtutis stadio, sedulo quærunt immortalitatem. & videre memini pancratiastas tanta obstinatione ad victoriam tendere, vt lassato corpore sola animositate persisterent in certamine: quòd assueti contemnere terricula, vsque ad vitæ finem durarent intrepidi. quæ cùm ita se habeant, putamus eos qui corporis robur exercendo confirmant, metum mortis calcare spe victoriæ, aut ne victorem aspiciant: eos verò qui exercent mentem suam inuisibilem, quæ verè homo est domicilium hoc sensibile circumferens, & verbis philosophiam, factis virtutem excolunt, grauatim moriturus pro libertate, vt libero spiritu fatalē viam pertranseant? fertur in quodam sacro certamine athletas duos robore pari præditos, non prius destitisse ab inferendis excipiendísq; ictib', quàm vterq; expiraret in vestigio. Dicat aliquis tali cuipiā. Ah miser, virtus te perdet tua. Sed iuuat gloriosè pro apio

apio frondéve oleastri certantem occūbere. at sapiētem multò magis pro tuenda libertate, quam solam, si verum fatendū est, animus desiderat, vt agnatā non ascititiam, qua resecta tota hominis compages dissoluitur. Celebratur Laconis pueri, quo in genere præcipuū est virtutis studium, mira quædā ingenuitas. Captiuus enim abductus à quodam Antigoni milite, liberalia quidem non recusauit ministeria, seruilia verò negauit se exhibiturum, quòd abhorreret à seruitio. atqui nōdum per ætatem legibus Lycurgi potuerat iastitui, quas vix degustauerat: tamē præsenti vitæ violentam mortem prætulit vt feliciorem. & desperata redemptione libens sibimet manus intulit. Narrāt Macedones etiam Dardanas mulieres, quæ seruitutem credebant miseriam turpissimā, suos pueros quos in vlnis baiulabāt proiecisse in fluminis gurgitem, acclamando, Vos certè non seruietis, sed priusquam infelicem vitæ cursum aggrediamini, salua libertate compendiariam atque necessariam viam decurretis vltimam. Polyxenam quoque tragicus Euripides inducit contempta morte curam libertatis gerere, dum sic loquitur:

Defungor vltro: nemo tangat corpus hoc:
Præbebo collum fortiter: liceat mori Me liberam.

Ergo cū pueri ac mulierculæ, illi ætate, hæ sexu fragiles, natiuo libertatis amore teneantur, adeò vt ne hanc amittāt, ad mortē tanquam ad immortalitatē properent: credimus viros merè sapientes non hoc ipso esse liberos, fruíq; syncera felicitate dum virtutes secum circumferunt, quas nulla importuna vis potest eis eripere, quippe quæ perpetuum regnū suis cultoribus conciliant? quin & integros populos accepimus pro libertate fidéque erga defunctos principes bene meritos, vltro subiisse pernicie, sicut Xanthios recenti adhuc memoria. Cū enim vnus è coniuratis in Iulium Cæsarē Brutus eos obsedisset, odio nō tam partium quàm ipsius ducis, qui amicū & imperatorē suum interemerat, repugnauerūt proviribus, donec eos paulatim deficerēt. Postremò in totum his exhausti, concluserunt sua quisq; domi vxores, parentes, liberos, atq; ita mactarunt, congestísq; in aceruos ignem subdiderunt, & seipsos insuper iugularunt, vt fatali necessitati salua libertate magnanimitatéq; satisfacerent. Sic illi acerbitatem tyrannicam fugiendo prætulerunt gloriosam mortem vitæ coniunctæ cū ignominia. qui autē seruati sunt fortunæ beneficio, patiētia se muniuerūt, imitati animositatē Herculis. nā & ille imperatis Eurysthei non succūbuit. Proinde Cy-

picus Diogenes tam vasto fuit animo, vt cùm ei capto latrones malignè cibum præberent, nec præsenti fortuna, nec illorum immanitate deterritus diceret, iniquissimum esse cùm porcelli agniq; venales laginentur diligẽtius, hominem præstantissimum animal inedia macerari, quasi hoc pacto non redderetur vilior, itaq; accepto quantum sat erat, cùm iam esset vẽdendus inter cæteros, sedit & prandebat bono animo, impartiẽs etiam proximis: cúmq; vnus ex his valde mœstus cunctanter sumeret: Desine, inquit tristari, & vtere præsentibus.

Nec formosa cibum Niobe non sumpsit, & eius
Pignora sub tectis letho bis scena iacebant,
Sex natæ, totidem pubenti corpore nati.

Et cũ ei licitatores illuderent iuueniliter, percontando quid sciret, respõdit, Præesse hominibus. Qua voce prodebat ingenuũ, generosum veréq; regiũ animũ. tandem & ipse ad iocos est versus ex more suo, conseruis demisso vultu mœrentibus. cùm igitur inter licitatores animaduertisset quendã effœminatũ quantum ex aspectu apparebat, accedens inquit: Tu me emito, viro enim opus habere videris. Sic ille pudefactus cauillo, quod non esse vanũ erat sibi cõscius, in turbam se abdidit, cæteris audacẽ cõiectorem, sed veridicũ, stupentibus. Hunccine seruum appellabimus, ac non potius liberũ, imò etiam summo dignũ magistratu atq; imperio? huius in dicẽdo libertatis æmulus fuit Chæreas quidã vir eruditus, habitabat is Alexãdriæ: cui cũ aliquãdo iratus Ptolemæus minaretur nõ mediocriter, ille suam libertatem nõ minoris faciens quàm potentiã regiam, respondit: Aegyptiis impera, ego te tuámq; iram nil moror. habẽs enim regiũ quiddã generosæ animæ, quarũ splendorẽ nec fortunæ obscurat iniuria, quod decet opponi amplis dignitatibus, ad retũdendam liberis dictis superbiam. Fertur cũ Theodorus cognomento Impius Athenis profugus venisset ad Lysimacũ, & quidam ex optimatibus eam fugã exprobrasset, timúlq; fugæ causam, q; negaret deos, & iuuentutem corrumperet, respondisse: Non profugi, sed idem mihi accidit quod Herculi. nam & ille ab Argonautis fuit expositus, nõ ob crimen vllum, sed quòd vel solus esset iustum onus nauis, & cæteri vectores vererentur ne prægrauata subsideret; ita ego quoq; migraui propter magnanimitatem, quam cùm Athenienſiũ rectores nõ valerent assequi, inuidere maluerunt. cúmq; Lysimachus amplius rogasset, num & è patria excidisset per inuidiam ciuium, respõdisse: Nequa

quanquam, sed propter excellentiam ingenij, quod nõ capiebat patria. sicut emẽ Semele Baccho grauida cùm nõ potuisset perferre vterum, Iupiter eam miseratus abortiuũ ambussit, & inter Deos retulit: sic cùm patria mea minor esset quàm vt caperet philosophum, bonus quispiam siue Deus siue genius Athenas in locum fortunatiorem cõmodiorémq; me transtulit. ad hanc sapientum libertatem, sicut & ad cætera bona hominum, videmus aspirare quædam animalia, certè gallinacei tam audacter certare solent, vt non animositate vincãtur sed viribus. quod intelligens Miltiades imperator Athenienſium, quando rex Persarum excito Asiæ robore tam multa milia traiecit in Europam, quasi ad primum clamorem oppressurus Græciam, conuocatis in panathenaicũ conuentum sociis pugnãtes ostendit has lites, ratus hoc spectaculum maiorẽ vim habiturum ad permouẽdos quàm orationem, nec eum fefellit sua opinio. spectata enim in brutis patientia pertinaciq; contentione, vsque ad necem pugnantibus inuicto pectore, correptis armis eam expeditionem susceperunt, quasi debellaturi cum ingenti strage hostium, contemptis mortibus & vulneribus, vt saltem inse pelirentur libero solo patrię. nihil enim æquè ad rem gnauiter gerendam excitat, ac deteriorum victoria maior quàm sperari poterat. cæterùm solennis gallorum gallinaceorum certaminis etiam Ion poëta tragicus meminit his versibus:

Nec iam corpore, vtroq; & ocello
Ictibus obtuso, ille fathiscit,
Robore sed labente gemiscit,
Et viuus seruire recusat.

Et putamus viros sapientes non libẽtissimè seruituti prælaturos interitum? aut æquum censemus iuuentutem magnanimã in virtutis certamine cedere gallinaceis, vt vix secundum gradum obtineat? atqui ne illud quidem quisquam ignorat, qui modò leuiter literas attigit, libertatem esse rem egregiã, sicut ediuersò seruitutem longè turpissimã: & quod pulchra bonos deceant, malos verò turpia: vnde colligitur euidentissimè, neq; probum quẽquam seruum esse, licet innumeri tabulas de huius possessione proferant: neq; insipientem vllum isse liberum, etiam si Crœsus sit aut Midas aut magnus rex. cæterùm de celebrata libertatis pulchritudine, seruitutis verò execrabili turpitudine, testimonia multa extant ciuitatum & gẽtium quarum consecratæ sunt origines, & quas mẽtiri nefas est. senatus enim

Universidad de Deusto
Biblioteca

& cõciones habẽtur penè quotidie, nulla magis de causa quàm ob tuendam præsentem libertatem, aut recipiẽdam si iam periit. Græci barbaríq; conflictantur bellis continuis, quid aliud volentes quàm seruitutem effugere, libertatẽ acquirere? ideo centuriones, tribuni & imperatores ipsi nullam cohortationẽ habent efficatiorem in preliis quàm Este viri, libertas agitur, qua nihil hominibus optabilius, vt quæ sit fons felicitatũ cunctarum, priuatarum etiam. quapropter Athenienses me iudice Acutissimi hominũ (quod enim in oculo pupilla, in anima ratio, hoc Athenæ sunt in Græcia) quando pompã ducunt Eumenidibus, neminem seruum admittũt, sed per ingenuos viros ac fœminas peragũt omnia solennia, & ne eos quidem vulgares, sed inculpatæ vitæ homines. nam & bellaria in id festum parant adolescentes honestissimi, putántq; honorificum hoc ministerium. Nuper etiam tragœdis fabulam Euripidis in theatro agentibus, & hos senarios pronuntiantibus:

Nam liberum esse maximum dico bonum:
Quòd si quis est pauper, putet se diuitem.

vidi omnes spectatores arrectos in summos digitos præ admiratione sententiæ laudatæ acclamantes magnis vocibus & ipsum poetam certatim laudantes, qui libertatis vel nomen magni faciat. Quin & Argonautas admiror, qui nullum inter nauales socios receperunt nisi liberum, ingenuorũ contenti ministeriis libertati non officientibus, si poëtis fidem habere debemus. sed cur non habeamus, cùm sint eruditores omniũ hominum, instituendo populos, sicut patres proprios liberos. itaque nauclerus Iason, vir & natus & educatus liberaliter, amatórque ingenuorum, nauem suam neminem seruum permisit ascendere: quamobrem Aeschylus sic loquitur:

Argus vbi sint sacra ligna dicito.

Minis autem quas quidam intentãt sapiẽtibus, minimè terreri conuenit: sed eludendæ sunt exemplo Antigenidæ tibicinis. aiunt enim cúm quidam eiusdem artis æmulus ira cõmotus ei dixisset: Abi, emam te pro mãcipio: eum respondisse: Tum ego te docebo tibiis canere. Ergo & vir probus contumelioso & gerenti se heriliter, potest dicere, docendus es sobrietatem atque temperantiam. exilium verò minanti respondebit: Omne solũ forti patria, item territãti mulcta pecuniaria: Mihi mediocris victus sufficit. intentãti mortem ac verbera: Nil istis terriculis moueor, nec sum inferior pugilibus, qui cùm tenuẽ modò habeant

beant virtutis imaginem præ oculis, & corporis tantũ habitudine polleant, vtrumq; perferunt fortiter. animus enim rector mei corporis ita confirmatus est fortitudine, vt quẽvis dolorẽ superare queat. cauẽdũ igitur ne quis talem ferã capiat, nõ robore solo verũ & aspectu ipso formidabilem, & præ se ferẽtem quàm nõ sit despicabilis, sępe asyla hanc securitatẽ præstãt supplicibus eò cõfugientibus, vt ex æquo liceat eis cõtendere cum aduersariis: & qui per successionem in proauita vel antiquiore seruitute inueterauerũt, quãdo ad aras sedent habitu supplicũ magna linguę libertate vtuntur. nec desunt qui nõ tantũ heris ex æquo responsant, sed vt in causa meliore suũ ius tuentur fortiter. at quos sua redarguit conscientia, etiãsi præclaris natalibus fulgeant, suopte ingenio se gerũt seruiliter. illi contrà qui corpori nõ timent freti asylorum priuilegio, miram animi libertatẽ exerũt, quem solũ Deus creauit extra seruitutis aleã. & quis est tam insipiens vt credat loca conferre fiduciam, atq; in dicendo audaciam, virtutem verò qua Deo similes reddimur, nõ valere tantũdem existimet, per quã & locis & ratione prædi tis mentibus accedit sanctitas ac religio? atqui asylis sua securitas non semper manet inuiolabilis, vel arte mulierũ corruptarum muneribus, fauoréq; captorum talibus illecebris, vel liberorum negligentia, suos inde abstrahi sustinentium. at virtus velut arx munitissima, cõtemnit omnes machinas quibus eminus impetitur: huius robore quisquis se communiit, potest confidenter dicere, alij facilè sunt expugnabiles:

Ast ego meipsum soluere, imperaréq;
Noui mihi: virtute namq; metior
Omnia.

Hoc est quod de Biante Prienẽsi fertur, qui appellatus à Crœso contẽptim & minaciter, iussit eum cepas edere, fletũ ciuiliter subindicãs, quãdoquidẽ harũ esus ciet lacrymas. adeò sapiẽtes arbitrabãtur nihil esse æquè regium ac virtutẽ, cuius instituta per totam vitam sequuntur: imperatis aliorum nõ terrentur: quo factum est vt omnes vafri ambiguæq; fidei homines vulgò nominentur illiberales & parum ingenui. inde illud:

Erectum seruile caput vidisse nefas est,
Semper id obliquum colla retorta gerit.

Quod enim tortum est degeneres mores arguit, sicut erectus habitus apertos & minimè fucatos, quãdo dicta cum cogitatis consonant. Illi ridendi sunt qui manumissi à dominis putãt se

Universidad de Deusto Biblioteca

factos liberos sunt enim famuli, quamuis meliore conditione. serui autem & verberones sunt omnes quotquot nõ hominibus, quod leuius est, sed rebus vilissimis, mero, holeribus, seminibus, aliísq; coquorũ ac cupediariorum curiositatibus in gratia ventris dant operã. Quapropter Diogenes conspicatus quẽdam liberum iactantẽ se hac noua felicitate, fauorémq; gratulantiũ, miratus est fatuum eorũ iudicium, perinde ac si præconis voce declararetur seruũ aliquẽ ĩ posterũ fore grãmaticũ aut geometram aut musicũ, qui ne in somnis quidẽ has artes didicisset, nã præconium sicut doctiorẽ potest reddere neminẽ, ita nec liberiorẽ: alioqui mactũ felicitate diceretur: sed in seruitutẽ tãtùm vindicat. Sublata igitur vana opinione à qua pendet vulgus hominum, veritatẽ rem sanctissimã complexi, nec libertatem tribuamus his qui se ciues nominãt, nec emptitiis mãcipiis seruitutem obiiciamus. sed omissis natalibus & tabulis & in totum rebus corporeis scrutemur naturã animi, qui si concupiscẽtiis agitatur, aut ab inopia ceruice obtorta trahitur, & ipse seruit, & totũ hominẽ heris innumeris seruire adigit. sin autẽ inscitiã prudẽtia, luxum tẽperantia, formidinẽ fortitudine, auaritiam æquitate superat, imperat etiã, tãtùm abest vt seruiat. cæterùm qui nõdum ad harũ alterũ accesserũt speciem, nec serui omnino nec liberi, qua sunt in prima pueritia puri syncerĩq;, præceptis nutricãdi sunt, & ante omnia ceu lacte alẽdi cibis teneris, scilicet disciplinis encyclicis, mox alimenta solidiora suggerẽda sũt, quorũ opifex habet philosophia, vt ad virilẽ habitudinẽ firmitatémq; prouecti, ad finẽ optimũ perueniãt: quod est secũdum naturæ ductũ viuere iuxta nõ Pythij sed Zenonis oraculũ.

PHILONIS IVDAEI,

De vita contemplatiua, siue supplicum virtutibus.

POSTQVAM de Essæis disseruimus, qui vitã actiuam exercẽt omnibus, aut quod minus inuidiosum dictu est, plerisq; felici⁹: ordo postulat vt deinceps dicamus quæ dicẽda sunt de cõtemplationi deditis, nihil affingẽdo rei ornãda gratia, sicut poetæ scriptorésq; solẽt destituti vera honestáq; materia, sed simplicissimè veritatẽ sectando, quam

quam vix vlla eloquẽtia potest assequi. conabimur tamẽ & operam ei nauabimus pro viribus. nõ debet enim huiusmodi virorum virtus eximia causam præbere silentij his qui nihil honestum putãt tacendũ dissimulandúmq;. institutum autem huius philosophiæ mox apparet ex ipsis appellationibus. vocãtur em̃ therapeutæ theurapeutridésq;, hoc est, curatores & curatrices, siue cultores & cultrices, vero nomine: vel quia profitẽtur medicinam præstantiorẽ ista vulgata per oppida omnia. hæc em̃ medetur solis corporibus: illa & animas liberat morbis grauibus & aduersus medelas cõtumacibus, quos inflixerũt voluptates, cõcupiscentiæ, dolores, timores, auaritiæ, insipientiæ, iniustitię, & cæteræ, perturbationes, vitiorúmq; agmẽ innumerabile: vel quia didicerunt à natura & è sacris legibus colere illud Ens & bono melius & vno syncerius, & vnitate in generãdo antiquius atq;, vt ita dicã, principalius. horum pietati quos tandẽ meritò cõparabimus? istósne qui pro diis venerãtur elemẽta, terram, aquã, aërẽ, ignẽq; aliâs aliis notata nominib⁹: qualia sunt apud Cræcos, ignis ἥφαιστος παρὰ τὴν ἔξαψιν, id est ab accedẽdo: aër ἥρα παρὰ τὸ αἴρεσθαι. ꝙ in sublime sit elatus: aqua ποσειδῶν, à potu fortasse: terra δημήτηρ. ꝙ mater videatur omniũ stirpiũ & animalium. Latini Vulcanũ, Iunonem, Neptunum, Cererem nominãt. Verùm ista nomina sophistarũ commẽta sunt. elemẽta autem sunt inanimis materia à seipsa immobilis subiecta opifici suo à quo transformatur in omnia qualitatũ genera. sed fortasse illos cõferemus qui alias creaturas colunt, solem, lunã sidera vel fixa vel erratica, aut cælum ipsum vel mundum quantus est. atqui ne, hæc quidem ex seipsis habent originem, ab alio quodam opifice tãta arte condita. quid si illos, qui semideos heroas adorãt? id quidem ridiculum fuerit. qui potest idem mortalis esse immortalísq;, nequid dicã de illorũ maculosis natalibus, iuuenili plenis lasciuia, quã homines impiis audent affingere beatæ illi diuinæq; potentiæ, tanquã illa in cõplexus muliebres insaniat, cùm sit felicissima & expers affectuũ omniũ. statuas enim & simulacra memorare quorsum attinet? quorũ materia saxũ aut trũcus est paulò antè informis vexatus fabrorum iniuriis, cuius cognatæ partes versæ sunt in serias & pelluuia cæteráq; vasa sordida adhibẽda secretis vsibus. multo verò magis silenda sunt Aegyptiorũ numina, qui bruta colunt nõ solùm mansueta sed & seuissima, consecrãdo quæcunq; sub luna sunt. leonẽ è terrestribus immanissimũ, crocodilũ ex aquaticis,

miluium è volucribus & ibim domesticam. hæc quãuis videant quibus nascãtur originibus, quibus alimẽtis sustentẽtur, quàm sint insatiabilia plenáq; excremẽtorũ sordibus, venefica etiã & humanę carnis auida, variis morbis ac morti deniq; obnoxia, violentæ quoq; interdũ non modò fatali, adorãt tamen ipsũ mites immitia incicurabiliáq;, rationales bruta, Deo cognati vix conferenda cũ bestiis, naturaliter subiecta principes ac domini. Verùm isti qui nõ modò suos, sed etiã propinquos inficiunt talibus deliriis, relinquãtur morbo suo, priuati visu præstãtissimo sensuũ, visu inquã non corporeo, sed quo verum à falsis discernit animus. at illud hominũ genus therapeuticũ semper in contẽplatione diuinitatis proficiet, etiã sole hoc sensibili præterito, nec vnquam suum ordinẽ deseret tendentem ad felicitatẽ perfectissimã. huic vitę instituto qui se addicũt, nõ ex more aut rogati id faciunt, sed amore correpti rerũ cęlestium, & quasi furore diuino perciti, donec ad contẽplationem illam derideratissimam perueniãt. deinde præ immortalis beatæq; vitæ cupidine, quasi iam hac mortali defuncti, facultates suas relinquũt liberis, aut cognatis, vltro eis possessione cedẽdo, atq; etiam sociis & amicis, si cognati desint. oportet enim vt qui perspicaces diuitias adeptus est, cæcas illas relinquat mẽtibus cæcutientibus. Anaxagorã & Democritum celebrãt Græci, q̃ præ amore philosophię prædia sua pecori cõpascua reliquerint. probo hos viros contẽptores pecunię. at quantò præstãtiores qui non pecoribus suas possessiones depascãdas permiserunt, sed impẽderũt ad subleuãdam egestatẽ hominũ cognatorum amicorúmq;, vt egere desinerent. illud enim inconsideratũ, ne dicam insanũ, factum fuit virorum Græcis laudatoium sapientiæ nomine: hoc verò sobrium & magnæ prudentiæ. quid aliud hostis faceret, excisis arbustis agróq; vastò redigẽs aduersarios ad inopiam, quàm quod suis cognatis fecit Democritus, vltro illis cõscisẽs pauperiem, non tam malo animo, quàm per inconsiderantiam & alienæ vtilitatis negligẽtiam. hi certè multò prudẽtiores & magis suspiciendi, vt non minus philosophiæ cupidi, sed prouidi magis quàm negligẽres: quippe qui sua donare maluerũt quàm perdere, quo & sibi prodessent & alijs, dum alios opibus iuuant se philosophia studio. nam cura pecuniæ possessionũq; affert dispendium temporis, cuius præcipua nos docet parsimonia, iuxta illud Hippoc. medici monitũ: Vita breuis, ars longa. idem mihi videtur Homerus subinnuere in Iliade circa initia rhap

rhapsodiæ decimætertiæ his versibus:

Mysorum terram aspiciens, queis prælia cordi,
Et facilis victus: siquidem lac pascit equinum
Egregios homines, nullis virtute secundos.

ac si cura victus parãdi sit causa iniustitiæ propter disparitatẽ: iustitiam verò gignat diuersum studium, qua naturæ opulẽtia cernitur, non contẽta vulgaribus felicitatibus. Relictis igitur facultatibus & auocamẽtis omnibus, fugiunt sine respectu fratrum, liberorũ, parentũ vxorúmq;, & deserũt numerosas cognationes, societates, amicitias, ipsas deniq; patrias in quibus geniti educatiq; sunt, quandoquidẽ consuetudo magnũ momẽtum habet ad allectãdos animos. demigrant autẽ non in aliam ciuitatem, sicut serui qui se vẽdi heris aliis impetrãt, miseri vt qui seruitutẽ mutant, non effugiunt. quæuis enim ciuitas vel optimis ornata legibus, plena est tumultu plurimo, quem nemo sapientiæ sectator sustineat, sed extra mœnia degũt in hortis aut villis solitariis, amãtes solitudinẽ non hominũ odio, sed ad cauendos congressus cum dissimilibus, quos sciunt moribus bonis officere. hoc genus reperitur in multis orbis regionibꝰ, meritò vt absolutæ probitatis receptũ à Græcis atq; barbaris. maximè tamen in Aegypto frequẽratur per præfecturas singulas, præsertim circũ Alexãdriam. ex omnibus autem locis optimus quisq; therapeutarũ tanquã in huius generis patriam colonus mittitur in locũ quẽdã aptissimũ, situm ad stagnũ Mariã in tereno colle accliui leniter, tutũ simul & laudatũ ab aëris temperie. securitatẽ enim ei præstãt villæ vicinq; proximitaërem verò temperat emissoriũ stagni exonerãtis se in mare, & auræ nunq̃ non ex alto aspirãtes tenuiter, sicut crassiores ferũtur è stagno quibus permixtis temperamentũ existit saluberrimũ. domicilia verò conuenarũ sunt admodũ frugalia, parata cõtra æstum tantũmodo & frigora, nõ contigua vt in vrbibus, nõ enim placet id amãtibus solitudinẽ: nec tamẽ longè remota, quia societatẽ diligunt, vt sibi possint inuicẽ succurrere cõtra latronũ incursus fortuitos. singuli autẽ habent sacras ædiculas, quæ semnea vocant siue monasteria, vbi solitarij sanctæ vitæ mysterijs dãt operã, nec cibi potúsve quicquã eò inferũt, aliúdve in vsum corporis, sed legẽ tantùm & prophetarũ oracula diuinitus p̃dita, hymnósq; & quædã alia pierari sciẽtięq; promouẽdæ vtilia. itaq; perpetuam habent Dei memoriã, vt ne in somnis quidẽ aliud eis obuersetur quàm imagines diuinarũ pulchritudinũ & sunt

sunt in his qui somniãdo produnt præclaras sacræ philosophiæ sentẽtias. Quotidie bis precari solẽ, manè ac sub vesperã, oriente sole petentes diem verè felicem, vtq; mẽtes eorũ cælesti repleantur lumine: occidente verò, vt anima in totum exonerata sensibus moléq; rerum sensibilium veritatem vestiget in consistorio domestico. medium verò matutini vespertiniq; tẽporis interstitium totum meditationi attribuitur. Versantes enim sacra volumina, dãt operã philosophiæ per manus acceptæ à maioribus, scrutãdo eius allegorias, quoniam sub apertis verbis latere credũt secreta naturæ cõiecturis explicãda probabilib⁹. habent etiam priscorum cõmentarios, qui huius sectæ autores multa monumẽta reliquerunt de allegoriis eiusmodi, ad quorum imitationem posteri se accõmodant. itaq; non solùm contemplantur, sed etiam cãtica hymnósq; in Dei laudem compo nunt vario metrorum carminúmq; genere, rythmis concinnatos in augustiorem ac religiosam speciẽ, per sex dies seorsum quisq; in suis illis modò dictis monasteriis philosophantur, nõ progredientes foras, imò ne prospicientes quidẽ. septima verò conueniunt in cœrum communem, & iuxta ætatis ordinem cõsidunt decẽti habitu, manus continẽtes sub pallio, dextrã inter pectus barbámq; sinistram applicatam lateri, tum progressus in medium natu maximus, & dogmatũ eius sectę peritissimus differit vultu ad grauitatem composito, voce moderata, non sine magna prudentia, secus quàm oratores aut ætatis nostræ sophistæ, ostentatores eloquentiæ, vt quibus magis cordi sunt exquisitæ sentẽtiæ diligénsq; & accurata harũ enarratio, quæ non summis incidat auris⁹, sed per auditũ penetret in animũ, ibíq; firmiter inhæreat. reliqui omnes auscultant per summũ silentium, annutãtes oculistantùm aut capite, id cõmune semneum in quod septimo quoq; die conueniũt, septo clauditur duplici, separatis virorum & mulierũ cœtibus. nam mulieres quoq; simul auscultãt ex more, duntaxat quæ institutũ idem sectantur, medius autem paries à solo surgit tribus quatuórve cubitis, in modum loriculæ, superiora vsq; ad tectum patẽt: vnde gemina prouenit cõmoditas, & q⁹ pudori fœminei sexus consulitur, & quòd verba doctoris exaudiũtur facilè absque vllis obstaculis quæ vocẽ eius intercipiãt. Tẽperantiæ tanquã fundamento in anima iacto virtutes cæteras superstruũt. Nec cibum nec potũ quisquam sumit ante solis occasum, quòd sapientiæ studiũ luci cõuenire iudicẽt, tenebris verò curam corporis. ideo totos dies alteri

alteri, alteri verò exiguam noctis partem tribuũt. nonnulli ex his vix tertio quoq; die famẽ sentiunt, attenti magis ad disciplinarũ scientiã. nec desunt qui prælautè accepti epulo sapientiæ copiosè præbentis sua placita, perdurant duplum eius temporis, & vix sexto die degustant cibũ necessarium, assueti sicut cicadæ rore viuere, canticis opinor solantes inediam. septimũ verò diem vt festum sacratúmq; honore dignãtur eximio, quo post curam animi corpus quoq; reficiunt, sicut iuméta relaxantes laborẽ continuũ, in cibatu vtuntur pane simplici, sal vicem supplet obsonij, qui delicatiores sunt hyssopũ pro condimento adiiciunt, potum ê fluentis hauriunt, contenti placare dominas à natura mortalibus additas, famẽ sitímq;, absq; omnibus leno ciniis fruendo rebus sine quibus non licet viuere. edunt igitur ne esuriant, bibunt ne sitiant, saturitatem cauẽdo vt inimicam animo pariter ac corpori, & quoniam tegminis quoq; duæ sunt species, vestis tectúmq;, de ędibus iam dixi. esse incultas & extẽporaneas, factas ad præsentem vsum tantũmodo. in veste autem eadẽ apparet simplicitas, ad arcẽdos calores & frigora, pro pelliceis crassa tunica in hyeme, æstate verò exomis aut interula linea, in vniuersum enim exercent modestiam, vt fontẽ veritatis. sicut è fastu mendaciũ prognatum autumãt. profluunt enim è mendacio varię malorum species, cõtrà ex veritate omnũ felicitatum humanarũ diuinarúmq; copia. Dicam aliquid & de sodalitiis eorum, quoties hilarius conuiuia celebrant, quo magis eluceſcãt collata cum aliorũ epulis. Vulgus enim vbi se mero expleuit, ac si non vinum bibisset, sed insaniæ poculum ad rationem penitus profligandam ex animo, offensat & canũ ferocium more in rabiem vertitur: móxq; coorti se inuicẽ morsib⁹ appetunt, abrodendo nasos, auriculas, digitos, cæteráſq; partes corporis, vt fabula de Cyclope Vlixísq; sociis fidẽ inueniat: quẽ poëta solitum ait mandere frusta humanarũ carnium, quem tamen immanitate isti lõge superãt: nã ille inimicos ratus tractauit hostiliter. isti verò cum familiaribus & amicis, interdũ etiã cognatis, cõmuni sali menséq; adhibitis, cõtra iura hospitalitatis omnia, nihil reueriti sacra libamina quib⁹ cõciliari debuissent, sic cõflictantur tanquã in harena vel pãcratio: laudatã illã cõtentionẽ quasi monetã deprauantes in deterius, athletis ipsis erũnosiores miseriorésq;. Reuera enim eos licet appellare miseros. nã illi athletæ in stadiis Græcorũ interdiu capiant spectatorum applausus atq; gratiã, expectantes artis ac victoriæ præmium

mium coronam olympiacam.at isti adulterini athletarũ simij, noctu in tenebris ebrij debacchátésq; , sine ĩdustria malitiosas artes exercẽt in aliorũ iniuriã atq; contumeliam: quos si nemo tanquam præses dirimat,maiore licẽtia ruunt in mutuã perniciem.nõ minus enim læduntur quàm lædũt,vt mentis impotes præ vino nimio,quòd(sicut inquit Comicus) non tã alieno malo bibunt quàm proprio. itaque qui modò ad conuiuium venerant amici & integri paulò post exeũt inimici & mulctati mẽbris quibusdã,aut certè horum extremitatibus:móxq; alij quęruunt sibi aduocatos& iudices,alij petunt à chirurgis opẽ & medicis.qui verò videntur modestiores cæteris,quasi pro mero bibissent succum mandragoræ,incũbunt læuo cubito,& obliquata ceruice ructãtes inter pocula,stertunt altũ nihil videntes audientésve interim,ac si vnicum gustus sensum haberẽt, & eum quidẽ illiberalissimũ. noui quosdã qui hilariores facti potãdo, prius quàm penitus se obruãt crebris inuitationibus, iam tum in crastinũ prospiciunt de symbolis, quia putant spem ebrietatis futuræ non mediocriter cõducere ad præsentẽ lætitiam.atq; ita semper extra domesticos parietes victitãt dissidẽtes à parẽtibus,vxoribus,atq; liberis,patrię quoq; inimici & sibiipsis deniq;.nam vita luxu diffluens malũ affert omnibus. Sed fortasse probabit aliquis morem hunc cõuiuiorũ iam vulgò receptum apud Græcos atq; Barbaros,à Romanis inuentũ non tam ad hilaritatem quàm ad ostentationẽ deliciarũ & opulẽtiæ.triclinia lectos habẽt eburnos aut testudineos,aut pretiosioris materiæ, gẽmatos plerosq;,stratos auro intertexta purpura, vel aliis floridis coloribus variis oculos allicientibus,poculorũ etiam vim magnam,digestorum per suas species.præsto sunt enim cyphi, calices,phialæ,thericlea,toreumatáq; clarorũ attificũ,ministrãtibus formosis mãcipiis,non tã ad prælens ministeriũ quæsitis, quàm ad exhilarandos aspectu conuiuis oculos.ex his minores pueri pincernas agũt,grãdiores aquã afferũt,loti & niditi,fucatíq; ac cincinnatuli.alunt enim capillitium,vel omnino intõsi, vel à fronte tantũ præfectis in orbẽ crinibus,tenuissimas candidásq; præcĩcti tunicas.anteriore parte ad genua demissas,posteriore ad poplites,vtrinq; mollibus teniis astricti cõmissuras tunicæ,propẽdentibus ad latera sinibus.sic ornati astãt nutus obseruãdo,quid quisq; postulet.adsunt & alij adolescẽtes prima lanugine malas vestiti,qui paulò antè amatorũ suorũ delitiæ fuerãt.curiosè docti grauioris momẽti ministeria, mera ostẽtatio

magnæ

magnæ opulentiæ, vt cõuiuæ splendore stupefacti facilè intelligant à quãto viro quámq; magnifico sint ad mẽsam cõmunem adhibiti:cùm tamẽ totum hoc negotiũ vera æstimatione nihil aliud sit quàm stolidus luxus hominis abutẽtis fortunæ beneficio,sicut testari possunt quibus cõperta sunt talia.huc accedunt variæ bellariorũ,obsoniorum,cõdimentorúmq; species, elaboratæ à pistoribus & cupediariis,quorũ est cura non tantũ gustui satisfacere,verumetiã oculos exhilarare munditiis,sic fit vt septem vel etiã plures mensæ inferãtur, plenæ omnium quæterra,mare,amnes,aërq; ferũt,selectis suauissimis carnibus terrestrium,aquaticorũ,& volucriũ,paratura simul ac conditura variantibus.ac ne quid prætermittatur naturæ munerũ,tandẽ apponuntur poma nucésq; dapsiliter,seruatis aliis eiusdẽ generis ad cõmessationes quas vocãt. dein aliæ patinæ effeturtur vacuatæ à conuiuis voracibus, more fulicarũ explẽtibus se in tãtum vt ossa etiã arrodãt,aliæ cũ fœde discerptis semesisq; reliquiis. vbi verò vsq; fauces expleti nil possũt amplius,edẽdo lassati appetitu esuriunt,oculos pascẽdo carniũ opimarum copia , nidorem verò exhalantẽ attrahẽdo naribus.postremò his quoq; sensibus saturatis,faciunt mẽrionem de abitu, egregiè collaudara cõuiuatoris magnificẽtia.Sed quorsum attinet ista narrareprolixius,quę multis moderationibus displicẽt,vt cupiditates accẽdentia,quas minui prestaret.quis enim sobrius nõ mallet famẽ & sitim,quàm in talibus epulis nimiam cibi potúsq; abundantiam.in Græcia duo cõuiuia præcipuè celebrãtur,quibus & Socrates interfuit : alterum in ædibus Calliæ,quando is coronato Autolyco amicis epulum victoriale præbuit,alterũ in Agathonis:quæ literis mãdare dignati sunt moribꝰ ac professione philosophi,Plato & Xenophon,visa sunt enim eis digna memoratu,vt essent exemplo posteris,quid & quomodo agendum sit in conuiuiis.Veruntamen hæc quoque si conferantur cum nostris contemplatiuæ vitæ sectatoribus , erunt ridicula. habet quidẽ suas voluptates vtrumque,sed magis decoras homini quod Xenophon prodidit.nam tibicinæ.mimi.præstigiatores, balatrones,iocis tantùm placent scurrilibus ad exhilarandos animos. Platonicum verò penè totũ disputationi de amore impẽditur, non illo quo viri in mulieres insaniunt,aut hæ in viros,sed quo viri in masculos ætate tantũ minores. nã si quid ibi de amore veneréq; cælesti dictum videtur elegãtius,pro cõdimento modò est additũ.cæterùm maiorẽ partem vulgaris & promiscuus

amor

amor occupat, fortitudinem virtutem bello pacéq; vtiliſsimã tollens è medio,& pro hac morbum muliebrẽ inducens in animas,&homines reddens androgynos,quos oportebat potius omni contenſione exerceri ad confirmandum robur tam corporis quàm animi.at iſti qui pueros transferunt in amicarũ habitum& ordinem cum ſumma ętatis iniuria,ne amatoribus quidem eorum melius cõſulunt, magnis detrimentis afficiẽdo eorum facultates,animos,atq; corpora.neceſſe eſt enim vt puerorum amator animum habeat in ſuis deliciis,& huc tantũ acres intendat oculos,cæteris in rebus tum priuatis tum publicis ęcutiat habetatus cupidinibus.tunc præcipuè cõtabeſcens quando impos voti fruſtratur, facultates autẽ duobus modis decreſcunt,partim per rei familiaris incuriã, partim per ſumptus & profuſiones quæ fiunt in adamati gratiã. huc accedit & maius aliud malũ totis populis peſtiferum.deſolationẽ enim vrbium & raritatem optimi generis hominũ ſteriliratémq; meditãtur iſti,qui more imperitorum agricolarũ præteritis aruis campeſtribus & feracibus in aſpreta ſaxoſa ſalebroſáq; ſementẽ faciũt mox perituram,nec vnquam ad frugem peruenturã. taceo nũc illos fabuloſos bicorpores,olim cõcretos vi amatoria,dein diſiunctos.ſoluto nexu quo antea cohæſerant. habent hæc nouitatem quandam & illecebram aurium ac mentiũ,ſed vt ſuperuacanea faſtidiũtur à Moſis diſcipulis,à prima ętate veritati aſſuetis,vt decipi nequeant.ergo cùm illa celebrata conuiuia tãtum nugarum cõtineant,vt ipſa ſe coarguant,ſi quis rem magis ſpectet quàm aliorum pręiudiciũ,ex aduerſo his opponam quæ ex inſtituto Moſis prophetæ agitãtur certis temporibus apud eos qui totam vitam dedicarũt cognitioni naturę contẽplationiq;. hi numeros in primis obſeruãdo poſt ſeptem hebdomadas elapſas conuentus ſuos inſtaurant, venerati non ſolùm ſimplicem ſeptenarium,ſed & vim eius multiplicem. caſtam enim ſciunt hebdomada & ſemper virginẽ.is dies profectus eſt maximę feſtiuitatis incidẽtis in numerũ quinquagenariũ ſanctiſsimum, & naturæ gratiſsimum, cõſtantem ex vi rectangularis rriangu li,quod eſt initium generationis rerum omnium.vbi verò conuenere cãdidati & læti cùm ſumma grauite, ad ſignum datum à quopiam ephemereuta (ſic huiuſmodi miniſtros nominant) prius quàm diſcumbãt ſtantes vna ſerie decentes,ſublatiſq; ad cælum manibus atq; oculis, his quoniã didicerunt ſpectare cæleſtia,illis vtpote incorruptis à muneribus & à quæſtu illicito.

precantur

precantur vt Deo placeat id cõuium.abſolutis precibus ſeniores diſcũbunt,ac mox alij pro cuiuſq; dignitate.nec enim ſenio res ex annis æſtimant,ſed quãtumlibet grand æuos habent pro pueris,ſi ſerò inſtitutũ hoc complexi ſunt:honorẽ verò ſenectutis tribuunt his qui exercuerũt ſe à iuuentute in hac pulcherrima diuináq; parte cõtemplatiuæ philoſophiæ.Adhibẽtur mẽſę fœminæ quoq;,anus pleræq; ſed virgines,nõ coactæ caſtitatis, ſicut apud Græcos quædam ſarificulæ,ſed ſponte continẽtes prę amore ſapientiæ.cuius ſtudio per totam vitã contempſerũt voluptates corporis,nimirũ diuinæ non mortalis prolis cupidæ, quam ſolæ Deo charæ animæ ex ſeipſis pariunt,excipiẽtes pro ſemine intelligibiles patris radios,vt decreta ſapientiæ contẽplando percipere valeãt,diſcubitus ita diſtribuitur,vt ſeorſum viri dextrum latus,ſeorſum fœminæ ſiniſtrum teneant,quòd ſi quis ſuſpicatur lectiſternia,& ſi non ſumptuoſa, certè molliuſcula parari hominibus ingenuis & philoſophiæ dediris, ſciat eſſe tegetes rudes è vili contextas materia, videlicet è papyro indigena,ſic humi aggeſtas vt eminendo fulciant cubitos. remittunt enim paululum illam Laconicam diſciplinæ duritiã, ſemper & vbiq; probantes liberalem frugalitatẽ,totis viribus auerſando voluptatis illecebras.in miniſterio non vtũtur mancipiis,quandoquidem ſeruitutem cum natura omnino pugnare autumant.nam ea liberos omnes genuit,ſed huius legũ contemptrix auaritia,fontem malorum inæqualitatem ei præferens,infirmioribus neceſsitatem impoſuit,vt iuſſa potentiorum facerent.cæterùm in hoc ſacro conuiuio nemo,vt dixi,ſeruus adeſt,miniſtrãt ingenui,& ſpõte quicquid opus eſt faciũt, iuſſa non expectãdo ſed præueniendo alacritate voluntaria.nõ enim quibuſlibet ingenuis delegatur id officiũ.ſed habito delectu ex omni ſodalitatis huius iuuentute,vt quiſq; aliquod præclarum indolis ac virtutis ſpecimen edidit.hi tanquã germani filij libenter & certatim miniſtrant haud ſecus ac parentibus publicis,hanc coniunctionem arctiorem ducentes quàm ſanguinis,quandoquidẽ rectè ſapiẽtibus virtute nihil eſt antiqus. diſcincti autem & promiſsis tunicis accedũt ad adminſtrandũ, vt abſit omnis ſeruilis ſpecies ab hoc conuiuio. Scio quoſdam his auditis riſuros,duntaxat eos qui deflenda ipſi lamentisque digna faciunt.Vinum per illos dies non prębetur,ſed aqua limpidiſsima,cæteris frigida, calda verò his inter ſe ſeniores tractantur delicatius,menſa pura eſt à cruentis dapibus,pro cibo

panis

panis apponitur,sal pro obsonio, & pro condimento hyssopus in delicatorum gratiam. operantur enim vt sacerdotes sacris abstemius,tota victus ratione castigata ad eandē frugalitatem. nam vinum habent pro veneno afferente dementiam:opiparis autem obsoniis aiunt irritati concupiscentiam,beluam insaturabilem. hæc sunt exordia conuiuij. Dicat aliquis: Quid tum posteà quàm conuiuis ordine suo discumbentibus adstiterunt ministri decenter parati ad obsequium, nullāne sequitur compotatio?imò silentiū maius quàm antea,ita vt ne mutire quidē cuiquam licear aut respirare vehementius. proponit quispiam quæstionem è sacris literis,aut soluit ab alio propositam, nihil de solutione solicitus.nec enim captat laudem argutiarum aut eloquentiæ.hoc tantū agit vt rem diligentius perspiciat, tum perspectam non inuideat minus perspicacibus, sed non minus discēdi cupidis.atq; ita immoratur doctrinæ. subinde inculcās imprimēsq; animis præclaras sententias.nam expeditā elocutionem,& vna serie continuā,auditorū mens non valēs assequi, à tergo relinquitur,nec satis audita percipit. totum verò auditorium attentum auscultat in vno eodémq; habitu,intelligere se nutu vultúq; indicās,probare verò,hilaritate ac exporrectis frontibus:interdum & dubitare hæreréq;, moto leniter capite summóq; dextræ digito. Nec minore attentione iuniores qui adstant audiunt.enarrationes autem sacrarum literarum constant ex allegoriis. nam hi viri totam legem existimant habere animalis similitudinem, quòd præcepta corpus referant, animam verò sententiæ retrusiores sub velamine verborū abditæ, in quibus rationalis anima egregiè seipsam contemplatur tanquam in speculo.sub his ipsis verbis mirā sententiarum pulchritudinem conspiciens,& explicans è figurarum inuolucris, atq; ita penitiorem intellectum in lucem producens,duntaxat apud eos qui per occasionem admoniti sciunt obscura ex apertis colligere.vbi verò præses visus est rē bene tractando satis fecisse auditorum desiderio,plausus propalā editur ab omnibus. tum ille assurgens hymnum in laudem Dei primus canit aut recens à se compositum,aut desumptum ab aliquo vatum veterum.extāt enim huius generis carmina prisca versu trimetro, & hymni cum suis accētibus inter sacra canēdi ante altaria,vel à stantibus vel à choreas ducentibus moderatas variis flexibus atq; reflexibus.præsulē mox imitātur cæteri decēti ordine omnibus intentè quietéq; auscultantibus præterquā in fine hymni extremáq;

extremáq; clausula.tūc enim vniuersi vocē extollunt sine sexus discrimine.absolutis hymnis singulorū,iuniores paulò antè diætam mensam efferūt,in qua rite cibus ille sacratissimus,panis fermentatus cū sale apponitur & hyssopo,ob reuerentiam mensæ dedicatæ in templi vestibulo.nam & in ea solent proponi panes cū sale absq; condimento alio:sed panes non fermētati, sal sine vlla mixrura.cōuenit enim sacris pura simplicitas,egregiū diuini cultus præmiū.eam vulgus imitari debet, abstinere tamen ab his panibus,vt potiores priuilegiū habeant.cœnā verò sequitur sacrum peruigilium his ritibus.Vbi omnes consurrexere,duo chori fiunt in medio cœnaculo,alter virorū, alter fœminarum.cuiq; suus incentor præficitur,honore præstans & canendi peritia.deinde cantant hymnos in laudem Dei cōpositos variis metrorum carminúmq; generibus, nunc ore vno, nunc alternis,non sine decoris & religiosis gestibus atq; accentibus, modò stantes,modò prorsum retrorsúmve gradum mouentes, vtcumque res postulat.Deinde postquam vterque chorus seorsum expleuit se his deliciis,velut amore diuino ebrij vnū chorum faciunt promiscuum,ad imitationem illius olim instituti in rubri sinus littore post mirandum prodigium,quando mare Deo iubente alteris salutem,alteris perniciem attulit.diductis enim violenter aquis & vtrinq; consolidatis in parietum speciem,medium interstitium latam viam & siccam populo præbuit,per quam ad continentis aduersæ loca editiora traiiceret. aquis deinde in suam regionem pristinam hinc illinc refluentibus,& medium solum paulò antè nudatum inundātibus, ausus eos persequi hostis mersus internecione periit.acccepto autem hoc tā insigni & insperato beneficio, correpti numine viri pariter ac mulieres,& in vnam choream conglomerati, hymnis gratias seruatori Deo canebant,præcinnēte viris Mose propheta, Mariamme verò prophetide fœminis.ad horū maximè imitationē hic therapeutarū therapeutridúmq; chorus cōpositus,& mixtis ad graues virorū acutis fœmineis vocib⁹ cōcinnè tēperatus,concentū reddit suauissimū veréq; musicū,pulcherrimis enim verbis includuntur sentētiæ pulcherrimæ, religiosis choreis accedentibus. horum porrò vniuersorum finis vnus & idē est pietas:itaq; ꝓducta vsq; ad matutinū hac comessatione honestissima,neq; grauati crapula,neq; nictātes, sed excitatiores,quàm cùm venirēt ad conuiuium, verso ad auroram vultu totóque corpore,quamprimùm solem orientem aspiciūt, feli-

cem diem & veritatem perſpicacémq; mẽtem ſibi comprecan tur.atque ita precationibus abſolutis ad ſuum quiſq; ſemneũ ſecedit, & ad negotiationẽ culturámq; conſuetæ philoſophiæ. Hactenus de therapeutis naturæ contemplatoribus,& huic tãtùm ſtudio curandæq; animæ per totam vitam deditis, cæli & mundi ciuibus,patri conditoriq; rerum propter ſuam virtutẽ cõmendatiſsimis:qua conciliante adepti cæleſtis numinis ami citiam,præmium conuenientiſsimum,fortuna virtuti poſthabita,euaſerunt ad ſupremum felicitatis faſtigium.

PHILONIS IVDAEI, De nobilitate.

QVI laudibus extollunt nobilitatẽ, vt bonum maximũ & cauſam magnorũ bonorum,ipſi re prehendendi ſunt vel ob hoc quòd nobiles cen ſent natos è familiis iamdudum claris & diui tibus,cùm ne maiores quidem illi quos iactãt, propter opulentiam felices fuerint:quãdoquidem verũ bonũ in nulla externa re, nec in corpore, imò nec in quavis parte animæ,ſed in principali tantùm,ſitum eſſe natura voluit.poſtquã enim Deus pro ſua bonitate charitatéq; etiam inter nos hoc collocare decreuit,nullum tẽplum inuenit ei dignius quàm mẽtem hominis,mens enim circũfert illius boni effigiem,quãuis id perſuaderi nõ poſsit his qui ne ſummis quidem labris deguſtarũt ſapiẽtiam,caligãtib⁹ in luce clariſsima. nam aurum,agẽtum,honores,dignitates,valetudo,forma,ſunt in virtutis tanquã reginæ miniſteriis.quoniã igitur nobilitas expiatæ purgatæque mentis ſors eſt præcipua,nobiles dicendi ſunt ſoli prudentes & iuſti,etiamſi è vernis aut emptitiis nati ſint:malis verò prognatis ex honeſtis maioribus nullus locus eſto inter nobiles.nam nequã ne inter ciues quidem cenſendus eſt,cùm virtutis exul ſit,veræ bonorũ virorum patriæ.talis fieri nõ poteſt,quin ſit ignobilis,etiãſi auos proauósq; laudatos memoret,ipſe tota vita non minus alienus à nobilitate, quàm ab illorum ſtudiis,nec ſatis eſt malis q, ſint ſuapte natura ignobiles,niſi omnes,vt video,perpetuum bellũ gerãt cum verè nobilibus,vel contra maiorũ ſuorũ dignitatẽ, obſcurantes extinguentésq; ſi quid ſupereſt ſplendoris gentilitij.Et hoc eſt, vt opinor cur parentes liberorũ amantiſsimi interdũ exhæredant filios,& à familia gentéq; ablegant, quoties natiuã parentum charitatem degeneres nimia nequitia ſuperant.id ita eſſe,etiã aliis argumentis facilè colligitur.quid enim prodeſt oculis orbato ſuorum maiorum perſpicacitas,nequaquam hęreditaria? quid prodeſt ad dicendũ elingui paterna vel auita eloquentia? quid cõferunt ad vires tabe diuturna ex ſucci aridiq; & vix oſsibus hærẽtis,principes generis propter athleticũ robur adſcripti faſtis olympiacis?imò quid etiãſi fuere victores in omnib⁹ ſacris Græciæ certaminibus?certè nihil ea de cauſa decedit vitiis corporis,nullam opem ex præterita familiæ felicitate ſentientibus.ad eundem ſanè modũ iniuſtis liberis iuſti parentes, luxu perdiris ſobrij,& in vniverſum malis boni vtilitatẽ nullam adferunt,ſicut nec iura iuris violatoribus, ad quorum contumaciam penis coërcendam inuenta ſunt.& ſunt etiam leges non ſcriptæ,nimirum vitæ exemplàque ſectantium virtutem hominum.ideo puto ipſam Nobilitatem,ſi Deus ei formã vocémq; daret humanam,ſic allocuturam iſtos cõtumaces poſteros.Gentilitas non ſanguine ſolo æſtimatur apud veritatem iudicem,ſed factis ſtudiisq; ſimilibus.At vos in contrarium tenditis,quæ odi amatis,quæ ꝓbo improbatis & auerſamini.apud me honor eſt pudori,veritati,moderationi,modeſtiæ,innocentiæ,apud vos in nullo pretio habitis.impudentiam odi,mendacium,impotẽtiam,ſuperbiam,malitiã,vobis familiariſsimas. cur igitur factis alieniſsimi,verbis fucatis fictiſq; vultis obrepere & inſinuare vos in amicitiam?nec moror,nec fero veſtras fraudes ac offucias.facile eſt cuivis cõminiſci ſermones bonos in ſpeciem: ſed pro malis moribus bonos adſciſcere,difficile. hæc conſiderãs & nunc inimicos exiſtimo,& poſthac exiſtimabo,quicunq; inſtaurant cauſas odij:quos equidem ſuſpectiores habebo,quàm eos quibus probro datur generis obſcuritas. nã hi poſſunt excuſari,quia nullum cum virtute fuit eis commerciũ:vos eſtis inexcuſabiles, qui præclaris proguati familiis iactatis maiorum ſplendorem ac gloriam:& cùm abeuntis exemplis domeſticis nulla vobis inhærent maiorum decora per veſtram negligentiam. atqui ſatis liquet vos quoq; nobilitatem virtuti potius tribuere quàm illuſtri generi. iamprimùm illos è terrigenis natos quis neget generoſos, cùm ab hac ſtirpe deſcendat omnis patritia nobilitas,videlicet eximiis poſteritatis

autoribus ortis è coniugio quod primum liberorum causa generisq; propagandi conuenit:& tamen eorum alter maior minorem dolo malo interimere sustinuit,admissóq; maximo scelere fratricidij primus terram polluit humano sanguine. quid huic profuit nobilitas generis, ignobilē præ se ferenti animū? quem ipse rerum humanarū inspector Deus vt vidit auersatus damnauit,nō præsenti quidem supplicio quod cōfestim ei calamitatis sensum adimeret,sed mille mortes intentando,vt sentiret alios super alios pauores & aceruatas molestias, atq; ita dignam pro maleficio pœnā reciperet. Aliquantò post fuit quidā vir valde sanctus probatúsq;,cuius pietas digna visa est legislatori quæ mandaretur sacris literis.hic tēpore diluuij quod omnes ciuitates deleuit funditus, inundatis nimia vi aquarū montibus etiā celsissimis,solus vnà cum familia seruatus est, ferēs virtutis prēmium longè maximum.attamē è tribus eius filiis, collati in patrē diuinitus beneficiis consortibus,vnus ausus est parentem cui salutem debebat,irridere, à decoro nonnihil per imprudentiam prolapsum in dedecus,atque etiam nesciētibus fratribus nudata ostendit quæ non est fas in genitore aspici. eā ob rem nobilitate clara excidit execrationem meritus, autor infelicitatis etiam suis posteris, vt dignus erat ob neglectum debitæ patri reuerētiæ.Sed quid opus est hos in medium adducere potius quàm ipsum primū terrigenam?qui nulli nō mortali præferēdus est quantū ad nobilitatem attinet,artificio summo formatus Dei manibus in statuam corpoream:animā verò adeptus non vllius creaturæ beneficio, sed inspirante ipso numine quantū natura humana capere poterat.an non igitur nobilissimus, cui ne conferre quidē licet hac parte quenquā aliū? nam cæterorū decus descēdit à maioribus: maiores autem eorum fuere homines,animalia mortalia,temporis momento felicitatē si qua fuerat amittentia:illi verò nemo parens autórve vitæ,nisi Deus fuit. cuius imaginem quodāmodo referens mēte animi parte præcipua,cùm debuisset eam seruare immaculatam, pro viribus imitando creatoris sui virtutes ceu exemplar propositas,fugeréq; his contraria vitia,dedecus & mendacium veritati honestatíq; prætulit: atq; ita suo merito pro immortalitate mortalem vitā accepit,excussus è felicitate,prolapsúsque in erumnas ac miserias.verùm hæc lex communis esto mortalium omnium, qua præscribitur ne quis virtutis expers claro genere natalibúsq; splēdidis magnopere sibi placeat. cæterum

Iudæi

Iudæi habent & alia exempla peculiaria.oriundi sunt enim ab illis,quos maiorum suorum virtutes nihil iuuerunt, obnoxios grauibus criminibus. etiamsi nemo argueret præter conscientiam,cuius solius tribunal nullis verborum technis circumscribitur. primus gentis conditor multos liberos suscepit è tribus mulieribus,nō indulgens libidini, sed spe ampliendæ familiæ. vnus tamen è multis solus successit in patrimonium:reliqui omnes sicut à pietate degenerarūt, ita separati sunt ab eius gētilitate,cuius nullas virtutes expresserant,exciderūtq; ab illa nobilitate celebratissima.Rursum ex hoc ipso probato hęrede nati sunt gemelli,nihil præter manus,idque certa quadam prouidentia,habētes simile,diuersi corporibus atq; animis. nam minor vtriusq; parentis beneuolentiam demerebat obsequiis, laudatus ob id Dei testimonio: maior verò ventri libidinięq; addictior quàm parentibus,minori cessit ius primogeniti,móxque cessisse pœnitens,fratri molitus est perniciem,nihil aliud agitans animo,quàm quòd ad patris matrisq; mœstitiam faceret. atque ita euenit vt illi vota pro minore facerent amplissima, quæ Deus absque vlla exceptione rata esse voluit:alterum verò miserati hoc afficerent beneficio,vt fratri eum subiicerent, existimantes id ei fore vtile,si homo nequam in sua potestate non relinqueretur. qui si hanc seruiturem libenter tulisset, poterat mereri secunda virtutis præmia. Nunc quoniam iugū excussit contumax, sibi posterisq; lucratus est magnam ignominiam, vt vita eius nulli optanda literatum monumentis sit prodita, quò magis liqueret nobilitatē nihil prodesse inidgnis hac prerogatiua generis:quia mali è bonis prognati, nihil adiuti sunt paternis virtutibus,ꝙ ipsorū anima sit multimodis oblæsa vitiis.Ediuersō possū quesdā memorare viros melioris ordinis. qui orti ex illaudatis maiorib⁹ vitā vixerūt laudatissimā,adeò vt,pbitatis exēplar de se præbuerint posteris.primus parēs Iudæorū Chaldæus erat natione,patre prognatus dedito siderali sciētiæ,vno ex eorū numero qui sidera,cęlum,mūdum pro diis habēses his accepta ferunt fata hominum, ac proinde nullum rerum autorē esse credēte præter eos qui percipiūtur sensibus. & quid indignius aut magis alienum à generoso animo,quàm studio noscēdæ creaturæ prolabi in vnius antiquissimi rerum cōditoris ignorātiam,vel hoc solo nomine venerandi etiamsi abessent cętera beneficia plurima, quorū iniri nō potest ratio? horum reputatione vir ille tactus non sine numine, patriam,

cognatos,familiam deserit:sciens,ni faciat,instare sibi à multo rum deorum superstitione periculum, impeditura vnius Dei quærendi studium,à quo vt sempiterno parente originem habet quicquid vel mente vel sensu percipitur:quòd si demigret, migraturam & mentem è fallacits transiturámq; adveritatem à mendacio.id cognoscendi veri Dei desiderium magis accensum est oraculo,à quo impigerrimum quærendi studium indu ctus est:nec prius vestigare destitit,quâ manifestius conciperet animo quandam imaginem,non essentiæ(id enim nõ est possi bile)sed prouidentiæ,quatenus homini fas est concipere. ideo primus credidisse Deo dicitur,qui primus inconcussam fidem tenuit,esse vnum supremum rerum autorem,cuius prouidẽtia mundus regatur & quæ mũdo continẽtur omnia .adeptus autẽ hanc sciẽtiam virtutem præstantissimã,simul acquisiuit cũctas alias,vt apud hospites suos autoritatem haberet regiam : non propter apparatũ(priuatus enim erat)sed propter regiam magnitudinem animi.itaq; honorabãt eum quasi suum principẽ, suspiciẽtes ingenium augustius humano fastigio.nec enim ser monibus vtebatur vulgaribus:sed diuinitatẽ quandam præ se ferẽtibus.quoties enim arripiebatur numine, modis omnibus mutabatur in melius, vultu, colore,statura,motu,habitu,voce deniq;,spiritu diuino supernè inspirante animã,& addente decorem eximium corpori,sermoni efficaciam,intellectum verò auditoribus.quis nunc negabit hunc profugũ,destitutũ amicis & familiaribus,esse nobilissimũ,postquã desiderio veræ nobilitatis, quæ ad Deum parentem refertur, toto conatu quæsiuit eius amicitiam?quo factũ est vt ascisceretur in præcipuum ordinem propheticũ,quia posthabitis creaturis maluit ingenito patri omnipotenti credere. regiam verò autoritatem adeptus fuit(vt dixi)apud eos quorũ vtebatur hospitio, nõ armis fretus neq; copiis,sicut quidam solent imperium sibi quærere,sed suffragio Dei optimi maximi,piis hominibus honoris causa dan tis tantã potentiam ad vtilitatem eorũ quibuscum versantur. hic vir est nobilitatis regula omnibus fugientibus ignobilita tem externorum profanorumq; rituum,marmori lignóque,& invniuersum surdis materiis numen tribuẽtium,migrantibus verò ad viuam rempub.cui præest prospicitq; ipsa veritas. hãc nobilitatem non solùm viri Deo chari,sed etiã mulieres æmulatæ sunt,oblitę ruditatis pristinæ ac simulacrorum quæ colue rant,institutæ verò ad vnius monarchæ notitiam: cuius solius imper

imperio mundus regitur.Thamar nata fuit in Palæstina Syriç, muliercula educata in patria cultrice multorum numinũ, vbi omnia plena erãt statuis delubris & id genus cæteris superstitionibus:sed postquã ei contigit velut è profundissima caligine paruum quendam splẽdorem veritatis aspicere,capitis periculo ad pietatem transfugit,nihili pendẽs vitam si nõ daretur bene viuere.rectam autẽ vitam in eo sitã censebat,si daretur colere adoraréq; vnum autorem rerũ omnium.quamuis duobus deinceps fratribus ambob' scelestis nupserat,priori puella,posteriori ex decreto iudicum,quia prior liberis nullis susceptis decesserat:& tamen seruata vitæ integritate, tum ipsa in bona existimatione fuit, tum posteris suis omnibus nobilitatis exordiũ præbuit.Verùm hæc licet extera ingenua tamen & fortasse nõ obscuris natalibus.aliæ trãs Euphratem natæ in Babylonis finibus,dorales ancillæ suas alũnas secutæ,receptæq; in viri sapiẽtis thalamum, & ipsæ peruenerũt à pellicatu in dignitatem vxoriam,heras suas æquando propemodũ illis (incredibile dictu)fauentibus:sapientum enim animos non subit inuidia,quę si absit,bona fiunt communia : & earum filij habiti sunt pro legitimis,non solùm à patre,quem non mirum erat agnoscere omnes ex se genitos,sed à nouercis etiam.nam hę depositio priui gnorum odio curam eorum gesserunt:priuigni vicissim vt beneuolentiæ referrent gratiã. illis exhibuerũt reuerentiam quæ debetur matribus.Fratres quoq; tametsi dimidia tantùm parte coniuncti fraternum affectum seruarunt integrum,imò condu plicatum etiam,videlicet amando redamandoq;, & diligentia supplendo quod deerat natalibus,dum nothi legitimis nolunt virtute cedere. non sunt igitur audiendi qui bonum alienum nobilitatem sibi vsurpant,cùm exceptis paucis quos memora uimus,hostes sint non Iudæorum tantùm, verumetiam totius humani generis,quàm latè patet orbis habitabilis:illorũ,quia non sinunt eam gentem securè imitari virtutes maiorum suorum:huius,quia etiamsi aliqui euaserint ad probitatis fastigiũ, negant eis prodesse, eo quòd non sint prognati è probatis auis atque parentibus.qua opinione nulla potest excogitari nocentior,si neque bonorum degenerem sobolem sua pœna sequetur,neque bonis malo genere prognatis reddetur debitũ præmium,cùm lex vnumquemque non pro maiorum meritis,sed suis propriis,vel honoret vel puniat.

PHILONIS IVDAEI,
De præmiis & pœnis.

QRACVLA per Mosem prophetam mandata sacris literis in tres diuidũtur species: quarum prima ad mundi opificium, altera ad historiã, tertia ad leges latas pertinet. Totũ mundi opificium ex dignitate opificis descriptũ est: à creato cælo vsq; ad formatũ hominem: quorũ alterum inter incorruptibiles res perfectissimũ est sicut alter inter corruptioni mortiq; obnoxias. siquidem mortalia cõtexens immortalibus cõditor vnum mundum fecit, & hoc alterũ principum, alterum subditorum ordinem. pars autem historica vitas malorum bonorúmq; continet, præterea vtriusq; generis tum pœnas tum præmia. cæterũ quod ad leges attinet, partim præceptis cõstat vniuersalibus, partim institutis particularib⁹. fertur ipsa legis decem capita. nõ per hominem interpretẽ, sed ex æthere pronuntiata diuinæ vocis oraculo, articulatæ & ad captum ratiocinis compositę cæteras leges speciatim ab eodẽ Deo, sed per propheta proditas. quæ omnia quoniam tractaui libris superioribus, atque etiam virtutes bello pacíq; necessarias, nũc series rerum postulat vt transeam ad proposita bonis præmia, pœnásq; maleficis debitas. nam legislator postquã tum præceptis monitísq; blãdioribus tũ minis castigationibúsq; seuerioribus suos instituit, aduocata concione leges eis consideraturis promulgauit, populus verò quasi ad sacrum certamẽ inuitatus, suam voluntatẽ non dissimulãter aperuit. Deinde alij ceu probi virtutis athletæ, spe sua non sunt frustrati. legibus certamen huius stadij moderantibus. alij molles effœminatíq; ac degeneres animo prius quàm validius resisterent conciderunt, risus & ludibriũ facti spectatoribus. Quapropter illi victores præmia tulerunt præconia cum cæteris honoribus: hi verò nõ solùm sine corona discesserunt, verumetiã cum ignominia molestiore quàm sit vllum certamen gymnicũ, in illo enim genere succũbunt athletarum corpora, quę rursum assurgũt facilè: in hoc verò tota vita collabitur, quàm semel subuersam egrè possis restituere, cæterũ priuilegia honorésq;, & ediuersò pœnæ decernuntur ordine cõuenientissimo, pro ratione virorum, familiarum, ciuitatum, regionum, gentium, magnorúmq; terræ tractuum, sed

sed prius honores considerandi veniunt, vel quòd vtiliores, vel quòd auditu iucundiores, addetur tamẽ suum cuiq; parti exordium. Fertur apud Græcos antiquũ illum Triptolemum sublimem vectum alatis draconibus, fruges in vniuersum terrã seminasse, vt pro esu glandium alimẽta mitiora genus humanũ capesseret. id vt alia pleraq, figmẽta relinquatur penes autores fabularum taliũ, nugis sophisticis pręstigiísq; magis quàm veritate gaudentium. nam mox à rebus conditis Deus è terra victũ produxit animãtibus omnibus, præcipuè hominibus, quibus in omnia quæ terra fert dedit imperiũ. nã in operibus Dei nullum est serotinum, sed quicquid arte curáq; postea videtur absolutũ, vtriq; semiperfectũ iam antea fuerat per naturæ prouidentiam, vt non temerè artes inuẽtas existimare debeamus. verùm hæc aliò differẽda sunt. nunc cõsideremus sementem cũ primis necessariam, quam fecit cõditor ille in agro bono, scilicet rationali anima. in hac præcipuũ semen est spes, à quo fonte victus ratio promanat. nã spe lucri negotiator varios quæstus aggreditur, nauclerus secundum cursum sperãs maria traiicit, ambitiosus spe bonorum accedit ad tractãdam rempub. spe coronarum athleta subit certamina: spe felicitatis ad philosophiã animũ applicant quicunq; sunt dediti virtutũ studio: quòd eius ope se putent peruẽturos tum ad naturæ notitiam, tum ad vitæ actiuæ cõtemplatiuæq; perfectionem, quibus in rebus felicitatem sitam existimant. ea spei semina nonnulli hostiliter exurũt incensis natiuis animæ vitiis, aut velut negligẽtes agricolæ corrumpunt per secordiã: nec desunt qui cùm diligẽtes coloni videãtur, sui magis quàm pietatis studiosi, benefactorum causas sibiipsis tribuunt: omnes hi culpandi meritò: solus laudẽ meretur qui suam spem in Deo collocat, cui hoc ipsum quod est debet, conseruaturo munus suum gratuito. Quod igitur præmiũ est propositum victori in hoc certamine? mixtum quoddam ex mortali ac immortali natura animal, homo videlicet, nõ is ipse qui præmium accipit, nec alius tamen. Hunc Chaldęi nominãt Enos, quod interpretatur homo. eam communem generis appellationem victor accipit eximiũ præmium, quasi nemo prorsus hoc nomine dignus sit, nisi qui in Deo sperat, post hanc spei victoriã supereſt alterum certamen in stadio pœnitentiæ: quæ vbi è bene constitutæ naturæ statu excidit, accensa repẽtè amore melioris propositi, à familiari cupiditate iniquitatéq; properat transire ad tẽperantiam, iustitiã, virtutésq; cæteras. Nam

duobus

duobus præmiis pẽsantur duo merita,discessus à turpib⁹ & accessus ad honesta,migratione & solitudine.Sic em̃ scriptura loquitur de eo qui relictis corporis affectibus rerũ nouarum auidis,transfugit ad animã:Non est inuentus,quia Deus eum trãstulerat,per hanc enim translationẽ manifestè significatur migratio:per id verò quod non inuentus dicitur,solitudinẽ intelligimus,& quidem valde propriè.Nam si ex animo decreuit homo affectibus & perturbationibus omnibus superior euadere, contemptis cõcupiscentiis acvoluptatibus,expediat se fugiátq; continuato cursu familiam,patriã,cognatos & amicos pariter. Nam consuetudo vim attrahẽdi habet,vt timendum sit,ne hac captus hæreat,inclusus tanta illecebrarum multitudine,quarũ imaginationibus excitantur sopita iã rerum turpiũ studia, refricata memoria rerũ quas præstabat obliuioni tradere.Sic em̃ multis accidit,vt peregrinando ad sanam mẽtem redirent excussis præferuidis amorib⁹,postquã aspectus repræsentare imagines voluptatis desiit.Nam sublatis iritamẽtis per inane incedit cogitatio. Quin & post migrationẽ satius est vitare sodalitia & amare solitudinẽ,nam & apud exteros prẽsto sunt laquei similes domesticis,in quos necesse est incidere,si quis sit improuidus & delectetur multorũ cõsuetudine.vulgus enim est enorme,inconditum,immodicũ,culpabile,cum quo versari tendẽti ad virtutẽ non expedit.sicut enim à longo morbo se recolligentium corpora leui momento relabuntur in deterius: ita quorũ anima nunc primũ sanitatem recipit,nutat mẽte inualida,vt timendum sit ne in morbũ recidat,iritamẽtis ex incauto cõuictu accedentibus.Cæterùm post pœnitentiæ certamina,tria proponũtur præmia iustitiæ,cuius sectator geminos honores accipit: alterũ salutem in pernicie publica, alterum custodiá ac tutelã omnis generis animalium, ad propagandã eorum posteritatẽ copulatorum per cõiugia. Voluit enim cõditor rerũ omnium, vt idem homo & damnati generis esset finis, & initiũ innoxij, eos qui negant prouidentiã, docens rebus magis quàm verbis, quòd iuxta legem naturæ sa autore proditã, vnus vir iustus potior sit innumeris iniustis mortalibus,eius conuictu indignissimis.Hunc Græci Deucalionem,Chaldæi Noam nominãt,cuius ætate ingens illud diluuium acciderit.Post eius tres filios alter sequutus est ternio sanctior & Deo charior in vna familia. Nã pater,filius,nepósq;,ad eundem finem vitæ cõtenderunt,vt conditori parentiq; rerũ placerent,contẽptis quas vulgus miratur opibus

opibus atq; voluptatibus vnà cum honoribus,calcata etiam vanitate,quæ se ornari gaudet mendaciis,spectatoribus fucum solita facere. Hæc est illa præstigiatrix,res inanimas in numerũ deorum referẽs. arx magna,expugnatu perdifficilis,cuius versutiis quelibet vrbs capitur,adeò subrepit in iuuẽtutis animos. Occupatos enim iam inde à pueritia,vsq; senectutẽ insidet,nisi si quibus Deus splẽdorẽ veritatis affulgere voluit.Veritatis autem aduersaria vanitas est,quę licet ægrè,cedit tamẽ victa viribus efficatioribus. Verùm hoc genus exiguũ quidem numero, pollet tamẽ potéstq; plurimum ; & quoniam eius amplitudinẽ totus orbis non capit,ad cælum vsq; pertinet:& cupiditate contemplandi post exquisitam cognitionem naturæ rerum visibilium,mox transit ad incorporeas & intelligibiles,semotis sensibus vt ministris brutæ partis animæ,mẽte verò & ratione in cõsilium adhibita.cęterùm princeps ille assertor piæ sentẽtiæ,qui primus à vanitate se totum ad veritatẽ magno conatu cõtulit, ad sui perfectionem vsus doctrina eximia, præmiũ accepit certam in Deum fiduciã.ei verò qui ingenio tã felici prædituς fuerat,vt seipse magistro virtutem perdidicerit,præmium obtigit gaudium.At illi meditatori,conatu magno ac pertinaci virtutẽ assecuto,videre Deum fuit operæ premiũ palmariũ. ea fiducia, lætitiáq; perpetua,cum visione Dei coniuncta,quid cogitari potest in vita vtilius aut honestius?Inspiciamus singula diligẽti⁹, & res ipsas penitius contẽplemur nõ cõtenti vocabulis. Quisqs Deo credit ex animo,in nulla re creata corruptibiliq; collocat fiduciam,ne in his quidem quibusſibi placęt maximè,vi rationali sensitiuáq;.nam vtraq; habet suum consistorium,sed rationalis intelligibilia solùm cõsiderat,cuius finis est opinatio. cæterùm opinionũ instabilitas & vacillatio vel hinc liquet, quòd probabilibus tantũ argumenris nituntur & verisimilibus:omnis autem similitudo fallax est,cùm sit imago tãtùm rei quam simulat. itaq; fit vt ratio dux sensuum,dum putat eodem modo tractanda intelligibilia,subinde offenset decipiatúrq;.dũ enim aggreditur tot indiuidua,inualidior sit destituta viribus,& desicit sicut athleta oppressus à robustiore aduersario:at cui cõtigit omnia corpora de sublimi despicere,& soli Deo cõstãter inniti certissima fiducia,is vere felix & ter beatus censendus est:secũdum præmium natiuam virtutem sectãti,& sine puluęris tactu palmam auferenti,contigit gaudiũ.Hunc enim Isaacum Chaldæi,Latini risum nominãt, risus autẽ est signũ quo sese profert occult

occultum mentis gaudiũ,qui affectus eſt inter omnes alios bo-
neſtiſsimus,replens trãquillitate ac ſecuritate totã animam,lę-
tam & Deo patre conditoréq; rerum omnium, & innocentibus
actionibus ac cùm virtute cõiunctis,etiamſi nulla voluptas ac-
cedat,modò ſalus in tuto ſit. nam quemadmodũ in periculoſis
morbis medicus interdũ corporis partẽ reſecat, vt ad ſanitatẽ
id perducat, gubernator quoque tempeſtate occupatus iacturã
facit,dum ſaluti nauigantium proſpicit, nemo tamen vel hunc
vel illum incuſat quaſi noxium, imò vterq; re bene geſta lauda
tur quòd vtile dulci prætulerit:eodem modo rerum natura ſem
per ſuſpicienda eſt contentis ſtatu rerum preſentiũ,modò abſit
malitia voluntaria,nec inquirendũ quàm iucũda ſint quæ ob-
ueniunt,ſed an more bene conſtitutæ reipublicę mundus rega-
tur ac gubernetur ſalutari ordine.itaq; hic etiã non minus quã
ille prior mactus virtute viuit lætus,quippe immunis ab omni
mœſtitia,ne in ſomnis quidem expertus vitã durã & tetricam,
eò quòd anima tota occupata ſit gaudio.poſt hũc per naturæ be
nignitatem prædituũ genuinis dotibus tertius ſequitur ille ab-
ſolutus meditator,cui præmiũ eximiũ,videre Deũ contigit.ex-
pertus enim omnia quæ humana vita fert,& in his omnib⁹ ver
ſatus non obiter,laboribus nullis vitatis nec periculis,ſi quo pa
cto poſſet optatem veritatem aſſequi,apud mortale genus mul
tam inuenit caliginẽ,terra & mari, per aërem ac æthera. nam
in ęthere,atq; adeò toto cęlo,noctis vidit quandam imaginem:
quãdoquidẽ tota ſenſibilis natura infinita eſt, quicquid autem
infinitum eſt,cognationẽ propinquã habet cum tenebris. itaq;
prima ætate conniuentibus oculis animæ,præ cõtinuis labori-
bus vix eos potuit diducere, vt per offuſam caliginẽ cerneret:
ſed repentè affulſit ei purior ſplendor incorporeus ex æthere,&
aperuit gubernari mundum intelligibilem. verũ is guberna-
tor circũfuſus luce puriſsima,nec videri nec palpari facilè po-
terat radiisviſum hebetẽtibus.reſtitit tamẽ vir egregius cõtra
tantam vim igneã immẽſo amore vidẽdi percitus.quam gene-
roſam cupiditatem animaduertens pater miſeratúsq;, addidit
robur viſui,nec inuidit ſui cernẽdi copiã,quantũ natura huma-
na capax fuit eius ſpectaculi,videlicet vt ſciret eſſe Deũ,non qs
ſit etiãnã is & bonitate ipſa melior,& vnitate antiquior ac ſyn
cerior,nõ poteſt ſpectari à quoquã alio.ideo ipſi ſoli fas eſt à ſe-
ipſo percipi.cæterũ eſſe eum percipitur,ſi non ab omnibus,cer-
tè ab his qui per potiorẽ viã incedunt. ſunt enim quidã qui eſſe

vllum

vllum numen pernegant:alij ſit ne an non ſit ambigunt. alij ſe-
cuti maiorum ritus potius quàm certam rationẽ aliquã,talem
Deum cogitãt qualem didicerunt à ſuis educatoribus: atq; ita
ſe egregiè pios exiſtimãt,ſi ſuperſtitionẽ pro pietate amplectã
tur.quod ſi qui adiuti ſciẽtia valuerunt imaginari rectorẽ atq;
conditorẽ huius rerũ vniuerſitatis,ab inferis(vt aiunt) promo-
uerũt ad ſupera.introgreſsi enim hunc mundũ,velut bene cõſti
tutam rempublicã, & conſpicati cãpos mõtésq; plenos ſegeti-
bus atq; arboribus frugiferis,variísq; generibus animantiũ:&
hos rigari ſtagnis,amnibus ac torrentibus,afflari vẽtis auríſq;
miro tẽperamẽto quatuor annuarũ viciſsitudinũ, prætérq; hęc
omnia ſolẽ,lunã,erratica fixáve ſidera,vniuerſamq; cęli militiã
obeuntẽ ordine mirifico hunc mundum dictum vero nomine:
tracti admiratione cœperũt cogitare,tam bene ornatas ordina
tásq; res non moueri temerè:vnde neceſſariò colligebãt eas ab
aliquo mundi opifice regi magna prouidẽtia. Nam lex naturæ
iubet opificẽ operis ſui curã gerere. Verũ hi diuiniores cæteris
(vt dixi)ab inferis progreſsi ſunt ad ſupera, quaſi per quaſdam
cæleſtes ſcalas rationibus probabilibus tendẽtes ad ipſum opi-
ficẽ.Quòd ſi qui abſq; vllo externo auxilio potuerũt ad hoc ſpe
ctaculũ euadere,inter ſanctos veréq; pios Dei cultores referẽdi
ſunt.in iis eſt Chaldaicè nominatus Iſrraël,quæ vox interpreta
tur,videns Deũ,Deum inquam,nõ qualis Deus ſit. id enim iam
dixi eſſe impoſsibile,Sed eũ eſſe, à nullo alio didicit terreſtriũ
vel cæleſtium,mortaliũ vel immortaliũ quęcunq; elementa in-
colentiũ:ſed ab ipſo ſolo attactus,nec tamẽ dignato aperire ſuã
eſſentiam,id quemadmodum contigerit,operæpretium fuerit
contemplari per quandã ſimilitudinẽ. Solem hunc viſibilem,
num alia re,q̃ ſole ipſo,adiuti cernimus?quid ſtellas,an nõ ſola
ſtellarum ope aſpicimus?lucis aſpectum nónne luci debemus?
ad eundẽ ſanè modũ etiãDeus per ſeipſum illuſtrat ſui notitiã,
cooperãte nemine, quòd ea res excedat vires omniũ. cæterùm
coniectores iſti qui dant operam,vt per creaturas perueniãt ad
creatoris cognitionẽ.perinde faciunt ac ſi cognito binario ſcru
tentur vnitatis naturã,cùm debuiſſent ab hac initiũ facere. ab
hac enim binarius incipit.veritatis autem ſtudioſi Deũ adiuti
Deo quærunt,& lumen ope luminis. hoc igitur quod diximus,
maximum fuit præmiũ.ſed & aliud accepit meditator,omino-
ſum dictu,ſi tamẽ rectè intelligatur,optimũ.id figuratè torpor
nominatur.nã arrogãtia ſuperbiáq; per latitudinẽ ſignificatur.

dum

dum se anima diffundit quò non debet: per torporẽ verò fastus tumentis & magnificè de se sentientis contractio. Nihil autem vtilius, quàm effusos impetus & animosas cõtentiones torpore quodam retũdere: vt immodicum affectuũ robur debilitatum, latum spatium præbeat potiori parti animæ. Hic cõsiderandũ insuper, quàm conueniens cuiq; redditum sit præmium. ei, qui discendo absolutus vir euasit, fides: quoniam discẽtem oportet doctori credere de his quæ docetur, alioqui difficile imò impossibile est non credente erudiri. ei verò qui felici ingenio virtutem adeptus est, gaudium. læta enim res est generositas dotib⁹ naturæ ornata, gaudens acumine mentis & coniectationibus certissimis, quibus quæsita sine labore assequitur, vsa monitore domestico. est enim gratissima inuentio rerum dubiarum cõpendiaria. cæterùm illi qui meditãdo sibi parauit prudentiam, datur visio. Post exactam enim iuuentam actiuam in senectute vita contemplatiua succedit, optima & sanctissima, cælitus demissa, vt quasi gubernator in puppi ad clauũ sedeat, & cursum rerum terrenarum moderetur. Nam absq; cõtemplatione iuncta cum scientia nihil præclarũ geritur. Vnius adhuc viri mentionem apponam coronati in sacris certaminibus, ne sim æquò prolixior, ac mox reuertar ad cœptam seriem. Voco autem sacra certamina, haudquaquam ea quæ vulgus nominat. Profana enim sunt ista, vbi violentiis, iniuriis, iniustitiis, nõ meritę pœnæ, sed honores & præmia sunt proposita. ego loquor de animæ certaminibus, dum à prudentia stat cõtra vafriciem & stultitiam, à frugalitate contra luxum & sorditiem, à fortitudine contra temeritatem ac timiditatem, & ab aliis virtutibus cõtra aduersaria vitia, & cum his & inter se pugnantia. Sunt quidem virtutes omnes virgines, sed harũ choros ductat pulcherrima coniuncta cũ iustitia pietas, quæ præcipua sorte theologo Mosi obuenit. Ideo præter alia plurima præmia, quæ in eius vita indicauimus, quatuor adsequutus est eximia. factus idem rex, legislator, propheta & pontifex. Regnauit enim non more aliorũ fretus copiis pedestribus, equestribus & naualibus. sed Deo, cuius autoritate regnum acceperat, subditis volentibus ac libẽ tibus, qui numinis cælestis instinctu eum sibi principem optauerant. Hunc solum memoriæ proditum est sine auro argẽtóq; ac reliquis opibus regnum administrasse, confisum perspicaci, non cæca opulentia, & vt nil dissimulem, pro suo censu habentẽ quicquid Deus possidet. idẽ & legislator factus est. Regis enim est

est iubere vetariq;. Lex porrò nihil est aliud, quàm iubẽs agenda, & vitanda prohibens. Et quoniam vtrobiq; incertũ est quid conducat: accidit enim plerunque per ignorantiam, vt vitanda iubeamus, agenda vetemus: ideo cõueniebat tertiam adhiberi prophetiam, ne quid erretur. Nam propheta interpres est Dei, dictantis intus oracula. Quicquid autem fit diuinitus, non est reprehẽsibile. Postremò quartus accessit põtificatus, vt pro sua facultate prophetica sciret eum Qui est colere, & quãdo subditis res prosperè cedũt, gratias illi ageret: quòd si vlla incideret offensio, supplex impetraret veniã. Hæc cũ ad idem genus pertineant, debent contineri cooptariq; mutuis vinculis, & in eodẽ requiruntur homine, vt si cui quodvis desit horũ quatuor, claudicantis reipub. imperfectus princeps censendus sit. Hactenus de præmiis viritim propositis: eodem modo proponũtur & familiis integris, & numerosis gentibus. Iam inde ex quo populus noster in duodecim tribus distributus est, totidem cõstituti sunt tribuũ principes, non solũ ex eadem gẽte ac familia, sed & germanitate iunctissimi. Vnus enim cõmunis pater fuit omnibus, cõditores verò totius gentis, auus horũ & proauus. Is primus omniũ postquã à vanitate transiuit ad veritatẽ, valere iussis disciplinis Chaldaicis & præstigiis, vt perfectiore contẽplatione frueretur qua facilè captus est, nõ aliter quàm ferrũ magnete trahitur, ex sophista sapiens factus est. Hic multorũ filiorum pater, vnum probauit ex omnibus, ancorã sui generis, cui fidere tutò poterat. Ex eo prognatus filius generosæ & suapte natura eruditæ indolis duos suscepit liberos: alterũ ferũ & indomitum, totũ iræ cupiditariq; obnoxiũ. & in vniuersum pro bruta parte animæ pugnantẽ contra ratione præditam: alterũ verò mitem, humanũ, virtuti deditũ & æquitati veritariq;, potiores partes secutũ, rationis propugnatorem, aduersariũ imprudẽtię. hic est inter primos gentis cõditores tertius ordine, solus prole numerosa felix, quam ei totam incolumẽ seruare cõtigit: haud secus ac fortunatus agricola tota segete salua, & ad frugẽ matura spectando fruitur. Verũ quæ de horũ trium singulis narrãtur, latentẽ sensum in se continẽt, qui nobis nunc introspiciendus venit. quisquis incipit discere, statim à ruditate migrat ad scientiam. ruditas autẽ est multiplex. ideo primus ille quãuis multorum pater, vnicũ ex his fertur agnouisse pro filio. nam & qui discit, sobolem è ruditate susceptã abdicat, & vt inimicam recusat. quandoquidem sic nati sumus homines, vt priusquam

absoluatur in nobis ratio in collimitio siti virtutis & vitij,neu trodum vergamus.Vbi verò mẽti succreuerunt pinnulæ,& anima concepit illius summi boni quandá imaginẽ,iam volucris facta vltro id appetit,à tergo relicta cognata malitia: quã perpetuo cursu fugiens, vertit se ad viã cõtrariam.& hoc est quod sacra scriptura subinnuit,dũ ait illũ bona natura prædituin genuisse geminos filios.omnis enim hominis ab ipsa natiuitate anima gemellis est grauida,quippe quæ malum(vt dixi)& bonum concepit ex vtriusq; imaginatione.Vbi verò in beatã felicémq; partem incidit,ad bonũ proclinat perpetuò, nõ amplꝰ ambigua pendens in æquilibrio.At cui præter bonũ ingenium institutio quoq; bona contigit,& insuper tertia in virtute contemplanda exercitatio,ita vt hæc omnia non in superficie hæreant,sed impressa sint altius,& sibi inuicem velut neruis quibusdam adstrictatis cum viribus sanitatem adipiscitur,pudore tinctã,& bonũ habitũ præ se ferentẽ pulchritudine. Sic anima per naturam, disciplinam,meditationem,res optimas,cõpleta virtutibus,& nihil sibi ad incrementũ faciens reliquũ, gignit perfectum numerũ,bis senos filios,ad similitudinem signiferi circuli,vt hic degat felicius.Hæc est illa integra familia, perfecta & cohærẽs tum in apertis scripturis,tum in significatis sub eis latentibus,cui præmium contigit vt gentis tribus cõderet: quæ processu temporis aucta in multitudinem maximã,constitutis legitimis ciuitatibus & disciplina prudentiæ,iustitiæ,sanctitatis,cæterarúmq; virtutum,propagata est amplisimè.Hęc sunt præmia priscis illis viris laudatis publicè priuatímq; redita,sicut nõ sine figuris dictum est,ex quibus etiam reliqua facilè possint intelligi:superest vt deinceps pœnas malis propositas dicamus in genere,quandoquidẽ vt singulatim scribãtur, tempus non patitur. Extitit quidem fratricida mox ab initio, nondum multiplicato humano genere.hic est ille primus scelestus,qui primus puram terram cruore hominis imbuit, qui primus effusam eius fœcunditatẽ vbertatémq; fierẽtisimam inhibuit,qui primus corruptionem generationi,morem vitæ, luctũ gaudio, mala bonis opposuit. quas igitur dignas pœnas luere potuit, qui in vno facinore nihil prætermisit impietatis ac violẽtiæ?respõdeat forsan aliquis:si capitali plecteretur supplicio.Verùm ista hominũ est cogitatio,magnũ illud tribunal non respiciens.Homines enim vltimum supplicium mortem existimant:at hæc in diuino iudicio vix est pœnarum initium.

Quo

Quoniam igitur nouum erat facinus,oportebat nc nã pœnam in id statui. & quam tandem vt semper moribundus viueret, damnatus morte infinita quodámodo. Sunt enim duæ mortis species:altera,mortuum esse,quæquidem bona est aut indifferens: altera, ipsum emori, mala omnino, & quò diuturnior eò grauior.Cõsidera igitur quomodo sit is in morte perpetua, cùm sint quatuor affectus animæ,duo circa bonum prẽsens aut futurum,gaudium & concupiscentia,duo circa malum instans aut venturum,dolor & timor,altera illa bona copula radicitus excisa est,ne vnquam vel gauderet,vel aliquid boni cuperet,altera verò mala incita est ei penitus, mœstitia tranquillitatis expers,& timor nulla securitate dilutus.ait enim sacra scriptura,eam execrationem inflictam fratricidæ,vt semper gemeret ac tremeret.& signo eum notatum ne interficeretur à quoquã, néve semel morte defungeretur,sed vt ætatem totam moriẽdo exigeret,vt diximus in doloribus, molestiis, calamitatibúsq; indesinẽtibus,idq; sine intermissione:& quod est omnium grauissimum,mala sua sentiret,cruciatúsq; præsentibus,atq; prospiciens imminentia,præcauere non posset,omni spe sibi abscisa,quam Deus generi humano indidit,vt habentes intus consolatricem domesticam,leuius ferrent molestias quicunq; nõ patrarunt inexpiabilia.& quemadmodum torrente correptus timet aquas quibus trahitur,atq; magis etiam quę superne inũdant:eodem modo mala præsentia maiorum metum afferunt. metus enim tanquã è fonte molestias exhibet.ita in fratricidã animaduersum est.extant & exempla in totas familias edita, coniuratas in societatem sceleris.hi fastu insano turgidi,aduersus sacerdotes coorti sunt,non contẽti ædituorum, in quo tum censebantur, ordine, quòd ad primum aspirarent & amplisimum.itaq; autore cõiurationis viro inter ipsos natu maximo, qui se cæteris ab officio decedentibus ducem præbuerat,deserto fano & sacri tabernaculi vestibulo,ruebant in ipsa penetralia,iubendo sacerdotes loco sibi cedere.quo facto,tumultus, vt par erat,excitus est in vniuerso populo,cùm temerarentur quæ turbari nefas est,& valde confunderentur cæremoniæ, adeò vt præfectus genti rem ferret ægerrimè.ac primũ quidem pro solita grauitate iram cõpescuit,erat enim ingenio mitissimo,conatus eos verbis ad meliorẽ mentem traducere,ne transgrederentur præfixos termiuos,néve nouitates inducerent in religionem sanctissimam,à qua penderet salus reipubli.sed quoniam

nihil proficiebat apud surdos ad omnia, & putaret eum domestico affectu victū, fratri pontificatū, fratris verò filiis sacerdotiū dedisse, non grauatim hoc quāuis graue ferebat: illud verò grauissimè, & videretur oraculis, ex quorū sententia sacerdotes optabantur, illudere. Quòd autē faustæ imprecationes quas propheta benedictiones vocare solet, priores sint, liquet è sacrarum literarū testimonio: Si, inquit, diuinis mādatis obedientes fueritis, nec tantū in aures hæc admiseritis, sed per omnem vitā factis expresseritis, dabo vobis de inimicis vestris victoriā. Non sunt enim nimia præcepta, nec grauiora quàm vt perferri possint viribus accipientiū: nec longè bonū illud abest, aut trās mare, aut in extremis orbis finib⁹, vt opus sit diuturna laborio sáque peregrinatione: nec iubemur hinc repentè sublimes in cælum migrare, quod nō nisi pēnatis alatisq; potest cōtingere: sed in proximo est situm in tribus cuiusq; nostrū partibus, ore, corde ac manibus, verbis, cogitationibus atq; operibus. nā si nō discrepēt sermones à cōūliis, si dictis facta consonent, omniáq; hæc inter se respondeant cōiuncta coaptatáq; insolubili vinculo, præsto erit felicitas, hoc est veracissima sapiētia prudētiáq;, quarū altera Deū colimus, altera dispēsamus humana negotia. ergo donec legū præcepta intra verba consistunt, parui & penè nullius momenti sunt. quòd si accesserint facta his consentanea in omnibus vitæ studiis, tum verò tanquā è profunda caligine in lucem subducta, illustrabuntur egregia fama simul atq; gloria. Quis enim nisi natura malignus & inuidus nō fateatur, hoc solū genus pollere scientia sapientiáq;, cui datū est diuina mandata non in cassum accepta suis actionibus exequi, & cū laudādis dictis paria facta coniungere? hoc genus propè Deum habitans imaginat semper æthereas pulchritudines, & cælesti amore ducitur: vt roganti quę nam sit gens magna, nō inepte respōderi possit: cuius preces sanctissimas Deus exaudit, & exoratur ab inuocātibus se pura cōscientia. Quoniā autem inimicorum duæ sunt species, vel hominū per cupiditatē immodicā de lucris contēdentiū, vel ferorū animaliū suapte natura nobis infestorum, de vtroq; seperatim dicā, incipiēs à bestiis naturalibus hostibus. Nā hæ nō erga vnā quampiā ciuitatem gentémve affectæ sunt hostiliter, neq; ad certū temporis spatiū, sed per infinita secula. Harum pars hominē vt herum metuens, odio timori mixto prosequitur: pars verò audacior per occasionē eum aggreditur, quæ infirmiores sunt, ex insidiis, fortiores verò aperta vi &

vi & propalam. perpetuū enim hoc bellū nullas admittit inducias, quale lupis cū agnis, omnibus hominibns, & omnibus bestiis vel terrestribus vel aquaticis mutuò se infestātibus: quod dissidiū mortalis nemo, sed solus Deus potest tollere: quoties aliquem salute dignū æstimat, mitibus sedatisq; præditū moribus, societatis amatorem & concordiæ, qui aut prorsus nesciat inuidiam, aut eā maturè reliquerit, bona sua libenter cōmunicantem in vtilitatem publicā. nam si tale bonū exoriretur in vita, possemus etiam sperare tēpus illud quo feræ mānsuescerent, & ante omnia ferini affectus qui stabulātur in anima, quo quid esse possit felicius? alioquin nónne stultitia sit, credere fore vt effugiamus bestias noxias, cū in nobis ipsis feritatē augeamus indies? non desperandū igitur mānsuefactis nostris moribus posse cicurari & animalia? tum demū opinor leones, vrsos, pardos, & Indicos elephātos atq; tigrides, cæteráq; inuicti roboris, à solitario victu trāsitura ad sociabilem paulatim deposita ferocia, & more gregaliū latura consuetudinem hominū cum quadam velut erga dominos magistrósq; suos reuerentia: nōnulla etiā eò processura, vt heris gestu caudáq; adblādiantur in morē catellarum Melitensiū. tunc & scorpiorū serpentūq;, venena cessatura, cæterorúmq; reptiliū. habet Aegyptiū quoq; flumē animalia carnes accolarum hominū appetentia, quos crocodilos vocant & hippopotamos, habent & maria multas huiusmodi species: quæ omnia bonū virum tanquam sacrū vererentur violare, virtutis ergò à deo susceptū in tutelam suam & gratiā. hac ratione sedari posset antiquum illud bellū à natura insitum & auctum longa odiorū assuetudine, bestiis etiam cicuratis & mutatis in mitius ingenium. aliud verò illud posterius natum ex auaritia cupiditatéq; immodica, tolleretur opinor facilè, si homines naturæ ac dignitatis suæ memores puderet hac parte haud ita multū differre à brutis animalibus, à quorū vi tutiores sunt quàm à suo genere. Viderent enim quàm sit turpe ac dedecorosum, illa quidem venenis armata & carnium humanarum auida, insociabilia solitariáq;, non aspernari pacem, nec abhorrere ab induciis: hominem verò suapte natura mite animal, natum ad societatem ac concordiā, peruicaciter sæuire in vitam sui similium, ac fortasse bellum nunquam penetrabit regiones piorum, sed in ipso conatu corruet, hostibus sentiētibus aduersus quales viros certandum sit firmatos inuictis auxiliis iustitiæ. virtus enim augustā & reuerendā præ se fert speciem,

& sola potest sedendo magnas calamitates imminentes repellere. aut si præ insania rabidi ruant in bellum pertinaciter, tantisper dũ cõgrediantur durabit audax superbia: vbi verò ad cõflictũ venerint, discent inanem fuisse suam iactantiã, & frustra conceptam spem victoriæ. reiecti enim maioribus viribus effusissimè fugient qui nos centeni, cẽtenos decies milleni, dispalati per multas vias qui per vnam venerant. Nonnulli etiã nemine persequente suopte metu per æqua iniqua ruent. vt facilè internecione deleri queant. Egredietur homo, inquit oraculum, qui bellando imperitãdóq; multas ac magnas gentes subiugabit, Deo factis suis submittente debitum auxiliũ. Hoc autẽ est imperterritũ robur animi, & vires corporis firmissimæ, quorũ vel alterum hostibus incutiat formidinem: ambobus verò coniunctis haudquaquam resisti poterit. Eadem oracula pollicẽtur, quosdam hostes indignos qui pereant manibus hominũ, oppri mẽdos à crabronum examinibus, vt ad internecionem eorum accedat ignominia fœdissima, pro sanctis cõtra impios bestiolis pugnantibus. Nec solũ inuenta potituros victoria, verumetiam longè latéq; fines imperij prolaturos in vtilitatem subiectarum gentiũ, deuinctarũ vel metu, vel pudore, vel gratia. Hæc enim tria plurimũ faciunt ad constabiliendũ imperium, maiestas, grauitas, & beneficentia, quibus artibus facilè perficiuntur ea quæ modò diximus. Nam maiestas parit reuerẽtiam, grauitas metum, beneficia benevolentiam, quæ res quoties in vnum pectus conueniunt, egregiè continent subditos in officio. Hæc sunt quæ in primis promittuntur Deũ sequentibus, & eius mandata semper obseruantibus, accommodantibúsq; ad hæc partes vitæ singulas, ne qua pestis aberrantibus obrepat. Secundũ pollicitum est opulẽtia, quæ necessariò pacem & principatũ sequitur. sunt autẽ frugales opes, quas natura postulat, alimento contenta & tegmine. alimenta præbet panis & aqua fontana, quæ nusquam terrarum deficiunt. tegminum duo sunt genera, tectũ & vestimentum, quibus arcentur tempestatum iniuriæ, vtrũq; paratu facilè, modò absit superuacanei luxus curiositas. ergo qui naturæ dona boni cõsulunt abdicatis vanitatibus, parsimoniam sectantes & continentiam, in ampla rerum necessariarũ copia nõ deliderabunt delicias diuitum. nam verè opes fastidita familiaritate illorũ improborum & petulantium, migrabũt ad homines qui bonis suis vti sciunt, non vt illi abutuntur in damna ciuium neglecta vtilitate publica. oraculũ sic loquitur:

Quicunq

Quicunq; sacra mandata custodient, his cælum demitter tempestiuas pluuias, terra verò fundet prouẽtus frugum omnis generis, colles quoq; horum vestientur arbustis fertilissimis, nec vllum tempus præteribit vacuum beneficiis, sed alia super aliã gratia diuina cumulabitur, redeũte post messẽ vindemia, post vindemiam semente, vt sine intermissione vel cõportentur fructus vel sperentur, alios aliis excipientibus, & priorũ fine attingente posteriorum initia, in modum circularis cuiusdã choreę boni nullius indigæ. nam copiosũ prouẽtus & ad præsentes vsus & ad reponendum in futurum sufficient, nouis fructibus superuenientibus & veterũ detrimenta sartientibus. interdum tanta erit fertilitas, vt veteres pro derelictis habeãtur, nemine vsum eorum inuidẽte cuilibet. nam quibus veræ diuitiæ sunt in cælo reconditæ per meditationem sanctitatis ac sapientiæ, his res familiaris in terra supereſt, penũ replente Dei prouidẽtia, ne mẽtis cogitationes & manuũ conatus impediãtur, quo minus gnauiter se gerant in seriis studiis. cæterũ qui exortes sunt rerũ cælestium propter impietatem aut iniustitiã, his ne in terra quidem feliciter succedunt opes domesticę: quòd si aliquo casu obueniant, celeriter se proripiunt, quippe quæ non vt prodessent venerant, sed vt amissæ grauiorem (sicut fieri solet) afferrẽt molestiam. at tunc, inquit, præ nimia fertilitate facies contrarium, nunc enim absq; omni legum consuetudinumq; patriarum reuerentia propter inopiam teris fœneratorum & mensariorum limina, præssus ære alieno vsurisq; grauibus. Tũc autem (vt dixi) facies contrarium. Nam præ nimia rerum affluentia dabis aliis mutuũ, idq; nec paucis nec exiguum, Deo fortunante congerentéq; tibi domi honores, magistratus & bonam existimationem rectè piéq; sentienti & promouenti rempublicam: foris verò agros tuos cumulante annuis prouentibus frumenti, vini, olei, cæterorúmq; ad vitam delicatiorem conferentium: quales sunt varii fructus arborum, & fœturæ gregum armentorúmq;. Verùm quid ista iuuant, dixerit aliquis, si desit cui relinquatur hereditas? addit igitur velut obsignans sua beneficia; nullus prole carebit: nulla erit sterilis: sed omnes ritè Deum colentes satisfacient naturæ legibus quærendo sibi liberos. nam viri fient patres & quidem fortunatæ sobolis, mulieres quoque mactæ liberorum numero, res plurimũ conducens ad familiarum frequentiam, cessante nulla parte cognationis appellationéque, dum maiores salutantur parentes, patrui, aui, auunculi,

paritérq; minores getmani,fratrũ,sororúmve filij, nepotes,cõsobriníq;,omnes sibi inuicẽ consanguinei.nec potest quisquam imperfectus aut breuis æui esse q̃ iuxta naturæ leges nascitur, nec carebit ætate illa ex his quas Deus tribuit humano generi: sed ab infantia certis deinceps ascẽdens gradibus emẽsus præfinita ætatũ curricula,maturus ad mortem extremã peruenier immortalitati vicinã,felicẽ domũ relinquens liberis successoribus.& hoc est quod alicubi vates diuinus canit dicens:Numerum dierum tuorum explebis. perpulchrè vsus propriis simul & aptissimis vocabulis.Nam eorũ qui nec disciplinis instituti sunt,nec legibus,nec numerus initur, nec habetur ratio iuxta vetus prouerbiũ.Quisquis autẽ disciplinã & sacras leges nõ negligit,hac prima dignus habetur gratia,quòd in numerũ & ordinẽ recipitur,ita vt vir bonus singulis diebus nullũ sinat peccatis patere aditum,sed ab omni parte virtutibus interstitia cõpleat.Nam virtus & honestas in qualitate cõsistit non in quantitate.Vnde vel vnus dies sine culpa transactus integræ vitæ sapiẽtis æquiparatur,quod etiã aliubi scriptura subindicat, dicẽs fausttũ felicémq; viri talis tam introitũ quã exitũ : quia bonorũ virorũ motus omnes & habitus sunt laudabiles, domi forisq; in rebus tum priuatis tũ publicis,domi se gerentiũ ex arte œconomica,foris verò ex vtilitate publica.Ergo si vnus vir talis in ciuitate extiterit,facilè princeps euadet,itẽ ciuitas talis, facilè circũuicinæ regionis potietur imperio,q̃ si tota natio talis fuerit,superior fiet omnibus aliis,velut caput eminẽs in corpore, non tam suæ gloriæ priuatim,quã bono publico consulẽs.nam continua præclarorũ exemplorũ cogitatio simulacra quædam in animis non admodum duris exprimit:quod dictum volo honesta laudandáq; imitari cupiẽtibus,ne desperẽt mutationẽ in melius, & velut postliminio redditũ à vitiis ad virtutẽ & sapiẽtiam.Nã Deo fauẽte ac propitio facilia reddũtur omnia. fauet autem ille verentibus se,& ab intemperãtia proficientibus ad continentiam ,damnantibus errata vitæ præteritæ, & quicquid imaginum turpiũ fuerat in animã impressum expiãtibus:affectuum verò tranquillitatẽ sectãtibus, & ad paccatã quietámq; viram recurrẽtibus.quemadmodũ igitur homines in extremis terrarũ finibus habitantes facilè Deus in vnum quencunq; veller locum vel nutu contraheret:eodem modo & mentẽ diuturnis erroribus passim circumuagatã sectatámq; voluptates ac concupiscentias molestas dominas,miseratus seruator ex auiis in viam

in viã facilè posset reducere,ita vt continuato cursu fugam capesseret,non illã ignominiosam,sed salutarẽ,& quam ab exilio reditum appellare liceat.Hæc sunt externa bona,victoria cõtra inimicos,vires bellicæ,pacis diuturnitas,& copia rerum quam secum pax afferre solet,diuitiæ,honores,magistratus,& laudes quæ fortunatos sequuntur ex ore amicorũ inimicorúmq; , has metu eliciente,illas beneuolentia.nunc dicendũ de magis propriis,ad corpus spectãtibus.hęc quoq; promittũtur virtutẽ exercentibus,& ductu sacrarũ legum per totã vitam dicta factáque dirigẽtibus,fore tum familias tũ ciuitates immunes à morbis & pestibus.q̃ si qua infirmitas inciderit,venturam non lædẽdi sed admonẽdi causa,vt mortales se mortales meminerint.néve nimium superbiãt.emẽdatos autem mores secuturã sanitatem & integritatẽ sensuũ ab omni parte corporis , ita vt cunctæ suo perfungi possint officio.æquum enim cẽset Deus,probis repẽdi præmium,domicilium bene cõstructum compunctúmq; à fundamẽtis vsq; summa culmina(nã corpus domus est animæ cõgenita)idq; multis de causis vtilibus ac necessariis:maximè q̃ mẽs expiata & diuinis initiata mysteriis,digna videtur requie, vt expers sit omniũ malorũ corporis , quæ solent prouenire ex immoderatis affectionibus vires eius infestãtibus & corrũpentibus.aut enim perfrigeratur,aut squallidũ exsuccúmq;,aut diuerso vitio fluidũ redditur, quæ omnia menti officiũt,ne possit inoffensum vitæ iter peragere.quòd si in corpore sano domiciliũ habeat,minimo negotio vacabit sapiẽtiæ, sortita vitã beatã & felicissimã.huiusmodi est mẽs inebriata mero beneficæ Dei potẽtiæ , & satiata sacrorũ dogmatum epulis. in hac prophera Deum ait inambulare tanquã in aula quadã regia:mens enim viri sapiẽtis est reuera Dei regia.huius propriè Deus dicitur q̃ est Deus rerũ omniũ:sicut populꝰ eius eximius, nõ qui huic aut illi paret principi,sed q̃ sanctificatus vnicũ agnoscit verũ principẽ sanctissimũ.hæc antea multis oppressa fuerat cõcupiscẽtiis, plurimis necessitatibꝰ adigebatur ad vitia.huius miseriæ Deus cõtriuit seruiles cõpedes,ipsáq; in libertatẽ restituit:hęc libertate dicẽdi agẽdiq; potita per sui benefactoris fauorẽ inclytũ, non in caudã collapsa est,sed assurrexit ad verticẽ capitis, quod figuratè dictũ sit.sicut enim in animãtibus caput præcipua pars est & optima,cauda verò vltima vilissimáq; nõ tã necessaria ad explẽdum membrorum numerum, quàm muscariũ quoddam abigendis volucribus bestiolis corpus infestãtibus: sic caput &

fastigium humani generis tribuitur bono viro aut bono populo: cæteri omnes tanquam membra corporis, vires animales supernè desumunt a suo capite. Hęc sunt vota bonorum hominũ, leges opere perficientium. quas vates noster pollicetur perficiendas per diuinam gratiam, Deo res honestas augente honorantęq; vt ipsi similes. Superest, vt consideremus execrationes his qui nec ius nec fas colunt propositas in sacris literis.

PHILONIS IVDAEI, De execrationibus.

PRIMA execratio quasi leuissimũ malum intentatur, inopia, pauperies, & rerum victui necessariarũ penuria. Tuæ segetes, inquit propheta, partim ante maturitatem vastabuntur, partim maturę demetentur ab hostibus subito irruentibus, duplicato infortunio, dum eadẽ opera quod interceptum famem affert amicis, in vsus hostiũ proficit, ita vt etiã his infestare desinentibus, rerũ naturæ sustentãdę necessariarũ inopia grauius molestare nõ desinat. euenit enim vt post sementẽ industria tua probè curatam in solo pinguissimo, locustarum nubes repentè deuolantium demetant eam, ita vt minus colligatur in horrea, quam quantum in sationem insumptum sit. Sic & vineta plãtabis largis sumptibus, labore indefessò, ita vt bonum colonũ decet: in quibus iam maturo fructu onustis vermes & bestiolæ facient vindemiã. Cùm videris oliueta polliceri & ostentare magnã copiã, ibis lætus spe oliuationis felicissimæ: at vbi colligere cœperis, non propitium numen, sed infortunium senties. nam oleum euanescet cum tota pinguitudine, remanente tantummodo externa illa specie, quæ inanis inanem animã falsa spe deceperat. & in vniuersum cunctæ segetes arbustáq; absumentur à rubigine vnà cum suis fructibus. Nec desunt aliæ calamitates latentes in insidiis, vt inuehant egestatem & inopiam. Nam cælum ac terra, quorũ ministerio natura solebat succurrere humanis necessitatib⁹, abortiuos fœtus dabunt cùm eos nequeant absoluere. hęc facta è fœcunda sterilis, illud propter quadripartitas anni vices perturbatas, non hyeme, non vere, nõ æstate, non autumno seruãte suum ordinem, sed his singulis ad cõfusionem quandam tendentibus iussu illius omnipotẽtis domini: quando nõ imber, non pluuia, ne minuta quidem, nõ ros, non guttula vel minutissima destillabit rigandis alendisq; satis ac sufficientibus, sed ediuersò pestes frugum tam maturarũ quàm matureſcentiũ. Faciam, inquit, cælũ vobis aheneum, & terram ferream, subindicans neutrũ horum perfuncturum officio suo. Quis enim vnquã audiuit aut è ferro enatas segetes, aut ex ære descendisse pluuiam. in vsum animalium: præsertim hominis, quo nullũ miserius & egentius. minatur autem hoc oraculũ non solùm frugum inopiã ex perturbatione quatuor anni tẽporum, sed & bella, & quę inde sequuntur mala innumera: nam ære ferróq; constat armorũ fabrica. è terra quoq; futurum est vt excitetur ingens vis pulueris, quę mox superne relapsa pro fructu prefocationẽ afferat, nequid desit ad perniciem. atq; ita interiturę sunt numerosę familiæ, vibes repentè fient habitatoribus vacuæ monumẽta pristinę felicitatis, & sequuti mox infortunij, ad emẽdationem eorum qui possunt moniti resipiscere. tãta autem erit rerum victui necessariarum penuria, vt ne ab humanis quidem abstineãt carnibus, iisq; vel charissimorum coniunctissimorúmq;, nedum exterorum alienorũmq;. nam & pater gustabit de filio, & mater vescetur filiæ visceribus, & fratres fratrum, & parentum filij: sempérq; fortior rem pascet infirmior cibo execrabili: quales feruntur epulæ mactatis Thyestæ filiis, redeuntibus calamitatũ priscarum temporibus. quemadmodum enim felicia secula desiderium viuendi afferunt, quo præsentibus bonis frui liceat: sic illos miserorum dira cupidò vitæ capiet, quo diutius torqueantur malis indesinentibus. alioqui leuius esset præ tædio vitam abrũpere, quod quidam nescio quàm sana mente faciunt. hi certé manifesta laborant insania qui ætatem sibi diutius prorogari cupiunt, nec capiuntur vllà satietate infortunij. Hæc sunt incõmoda immissæ diuinitus inopiæ, vtcũq; videtur cæteris execrationibus leuior. quamuis enim molestũ sit frigus, molesta sitis famésve, iuterdum tamẽ optari possunt, modò sine mora enecent: sed eisdem malis diu corpus ac animã tabescere, idverò tragicas omnes calamitates superat. seruitus ingenuis est vehemẽter intolerabilis, quia pro libertate tuẽda libenter subeũt vitæ periculũ quotquot sapiunt, nullum certamen recusando aduersus affectantes dominium: grauis est etiam hostis inexpugnabilis. Quoties autem idem & hostis simul & dominus imminet, quis sustinere queat?

queat? quãdo potestas ei præbet lædendi licentiã, nec voluntas deest propter inueteratum odium. quamobrẽ Deus populo suo minatur infensos dominos, qui tractẽt contẽptores diuini iuris inclementissimè, nõ solùm subactos ipsorũ viribus verumetiã vltro deditos metu malorũ inopinatorũ, famis atq; necessitatum similium. quidã enim minora mala eligũt, vt maiora effugiant, si tamen minus incõmodum cẽsendum est post amissam libertatẽ imperata immitium dominorũ facere, & afflicto corpore subire dura ministeria, & quotidie videdo ingrata spectacula, etiam animo deficere. videbũt enim in ædificiorũ & plantationum, possessionúmq; partarum suis laboribus hæreditatẽ succedere gentes hostiles, in aliena inuasuras prædia, & apparatu alieno frusturas: videbũt pĩguissimas quasq; pecudes mactari instruẽdis eorũ epulis, nec parci cõdimẽtis, vt inimici ex alieno viuant suauius: videbunt vxores, quas puellas duxerãt quærendorum liberorũ gratia, sobrias, bene curantes rem domesticam, maritorũ amantes, abduci pro meretriculis, & cupiẽt quidem vim vi repellere, sed præter inanem tumultuationẽ nihil efficere poterũt, ni mirũ eneruati destitutíq; viribus, erunt etiã expositi quibuslibet ad omnes ĩiurias direptiones, abactiones, contumelias, damna, cruciatus, vulnera, perniciem, ita vt nullũ hostile telum innoxium intercidat, sed omnia destinatũ feriãt. execrati erũt in vrbibus & oppidis, execrati in villis & domib⁹, execrati campi etiam aruâq; cum suis segetibus, & quantũ fertilis soli collibus assurgit, vestitúrq; arbustis mitiorũ stirpium, execrati greges pecorum non supplẽdi nouis fœturis, execrati fructus omnes, in ipso articulo maturitatis euanidi. euacuabuntur & ipsæ cellæ penuariæ, quamuis alimẽtis refertissimæ. nullus quæstus prosperabitur, artificia cuncta variæq; negotiationes & victus quærendi rationes nihil proderunt. Frustrabuntur enim spes studiorum omnium, & in vniuersum nihil earũ rerũ succedet prosperè, quæ solent feliciter euenire pietatis cultoribus. hæc est enim iniquitatis merces impietatisq;, & insuper varia genera morborum corporis, singulas eius partes exedẽtia vel debilitantia, aut totum quantum est excruciantia, febribus, rigoribus, tabe, impetigine, morbo regio, sideratione, vomicis, serpiginibus totam cutem occupantibus, intestinorũ vitiis, stomachi subuersionibus, pulmonis obturationibus, & respirationis impedimẽtis. Huc accedit linguæ paralysis, auriũ surditas, oculorum cæcitas, hebetudo confusióq; aliorum sensuum, grauissima

uissima incõmoda, dilapso è sanguine venis contẽto quicquid vitale in se habuerat, & spiritu qui inest arteriis, non amplius admittẽte externi aëris sibi cognati tẽperiẽ: neruis quoq; laxatis & contentionem remittentibus, vnde sequitur coaptationis consensũsq; membrorũ dissolutio, defatigatorũ prius salsugino si amarulentíq; fluxus impetu latẽter insinuati, & postquam semel inclusus est angustis meatibus, non inuenientis facilem exitum, & per hanc conflictationem inducentis dolores intolerabiles: vnde proueniunt morbi articulares & podagrici, cõtumaces aduersus omnia remedia, & proinde ope humana incurabiles. huiusmodi calamitates quoties accidũt, miraculo sunt plurimis, reputantib⁹ quomodo qui paulò ante obelusi, carnosi, luculentáq; habitudine conspicui fuerant, tam repentina tabe collicati sint, rugosi redditi, & vix neruis hærẽtes atq; ossibus, opertíq; tenui cuticula, tum quomodo mulierculæ delicatæ ac tenerrimæ, ab ipso ætatis primordio assuefactę delicijs & voluptatibus, præ afflictione graui redactæ sint ad ferinã quãdam animi simul ac corporis speciem, tum verò imminebũt hostes etiam intentando vltores gladios. At illi miserè in oppida cõpulsi, cùm séq; suáq; in tuto esse credent, spe frustrati cadent internecione quotquot erunt puberes, ex insidiis oppressi ab hostibus: q⁹ si ne sic quidem emẽdati fuerint, nec ab erroribus in veram viam redire voluerint, tãta innascetur animis superstitum pauiditas, vt nemine persequẽte fugiant, solis vt ignaui solent profligati rumoribus: & vel leuissimæ frõdis vẽto agitatæ strepitus tãtum metũ incutiet, quãtum grauissima victore tergis hærẽte pericula, vt nec filij parẽtibus opitulentur, nec parẽtes liberis, nec germani fratribus, ne fortè dum aliis parant succurrere, amissa fugæ occasione in potestatẽ hostium ipsi veniãt. Sunt autẽ malorum hominũ spes irritæ: nam fugiẽtes non magis quàm manentes euadãt. quòd si qui abdiderint se in latebras, in hostes sibi naturaliter infensos incident, videlicet in feras agnatis armis horrẽdas, quas Deus à mundo cõdito præparauit ad terrorẽ contumacium hominũ, & ad exigẽdas pœnas ab inemendabilibus. hæc non credent qui non spectauerunt vrbes euersas funditus, quæ quondam habitatæ nunc ablerunt in fabulam, post ingentem felicitatem repẽtinis obrutæ calamitatibus, partim obliuioni traditæ, partim relatæ in literas. huc accedẽt tabes, & corruptis interaneis anhelit⁹ difficiles: quę tædium pressurámq; inducẽdo, vitã incertã faciẽt ceu in sublimi

pend

pendentium.nam terrores alij post alios interdiu noctúq; succedentes sibi inuicem sursum ac deorsum exagitabunt animã, vt mane vesperam optet,vespere verò auroram,ob erumnas vigilantium,& eas quæ dormiẽtibus in somnis obuersantur abominandas imagines.atq; ita eueniet vt nouelli coloni Deo fortunante fiant conspicui,prædicentúrq; beati duobus nominib⁹, vel q⁹ ad Deum transfugerint,vel q⁹ ab eo cæleste præmium acceperint,nõ enũtiandum profanis auribus.at veteres ciues sed degeneres pessum ibunt prolapsi ad imum tartarũ tenebrásq; profundissimas:vt hisce exemplis genus humanum admonitũ sapiat,oõ ignarum quàm libenter Deus amplectatur virtutem vel ignobilium,qui radices nihil moratur,sed solas stirpes suscipit mutatas ad frugem meliorẽ.atq; ita vrbibus absumptis velut incendio,desolatisq; agris,respirabit tandem terra vexata exercitáq; non ferẽdis incolarũ iniurijs,qui virgines hebdomadas & è sua ditione,& ex ipsis animis eiecerãt.solum enim, aut vt cautius loquar,primum festũ natura parens protulit,septimi cuiusq; anni & diei,vt his homines,illis agri, interquiescerent.cæterùm qui hanc legẽ violarunt, simúlq; fœdera,salé, aram misericordiæ, cõmunémq; larem,omnia hæc ad hebdomadam pertinentia cõtempserũt,tum homines ipsis infirmiores grauauerunt continuis laborũ exactionibus,tũ agros ipsos, lucris ex his indesinenter quæsitis per auaritiã, nullum modũ imponẽdo iniquæ cupiditati nunquã satiabili.cùm enim debuissent hominibus,iuxta verã æstimationem germanis fratrib⁹ cõmuni parẽte natura prognatis,inducias ad septimũ quemq; diem prescriptas cõcedere,agris itidẽ quoties annus septimus recurreret,nec sationibus eos vexando nec insitionibus, ne exhaurirẽtur laboribus continuis:neglexerũt hæc præcepta humanissima,& animos corporáq; quorũcunq; poterãt,non ferẽdis erumnis oppresserũt,terræ quoq; vires & vbertatẽ extenuauerunt iniquis exactionibus,tributa non modò quotannis, sed & quotidiana extorquendo, quemadmodũ inhumani creditores exprimunt à suis debitoribus.quapropter illos quidem vindicta manet (vt diximus) & execratio: hæc verò debilitata,& mille modis vexata,exonerabitur tandem colonis impijs,tanq; sarcinis iniquis & supernacuis.Vbi verò circũspectis rebus omnibus per circuitũ, nihil se indignum superesse animaduerrit, sed sublatis è foro strepitibus,iniurijs,litib⁹,florere pacẽ,quietem atq; iustitiam:tum demũ vigorem pristinum recipiet, renoca

uocatisq; in vsum sacris sabbatis festisq; solennibus, per quietem reficietur,tanquam athleta vires colligẽs à lassitudine.deinde vt mater amãtissima miserabitur amissos filios ac filias, qui magis viui quàm defuncti suos parẽtes contristassent:mox tamen renouata fœcũditate, pariet progeniem inculpabilem, quæ prioris iacturã sartiat.nam desolata,vt ait propheta, felix erit numerosa sobole:quod oraculum etiam de anima figuratè intelligitur.Sunt enim quæ refertæ vitiis & affectibus,tãquam circũfusæ sua progenie,voluptatibus,cõcupiscentiis,imprudentia,intẽperantia,iniustitia,malè valent & ægrotãt moribunda: vbi verò desierũt tales fœtus parere.aut iam natis orbatæ sunt, continuò restituũtur in castitatem virginitatémq; pristinam, & conceptũ diuinum semen formãt ac viuificant, vt inde nascãtur res mirandæ pulchritudinis,prudentia,fortitudo, temperãtia,iustitia,sanctitas,pietas,cæteræq; virtutes ac felicitates:quarum nõ modò natiuitas mactam prole facit parentem,verumetiam spes natiuitatis gaudio magno afficit.spes autem est lætitia futuræ lætitiæ prænuntia,licet imperfecta,tamẽ hactenus potior,q⁹ & presentibus curis laxatis remissisq; hilarat,& futuræ felicitatis cõplementum prenũtiat.Hæ sunt execrationes & pœnæ quibus obnoxij sunt sacrarũ legum & pietatis cõtemptores,cultorésq; multorũ numinum, quorũ finis est impietas & obliuio disciplinæ patriæ,ab ætate prima insitæ,vnum illud supremum Ens Deum credentis:at cuius sortem pertinẽt veritatis culrores& derisores fabularũ,quemadmodum nihil reticẽs docui.attamẽ si qui has castigationes non vt perẽptorias,sed vt ad emendationẽ incitãtes acceperint,mutatíq; suum errorem damnauerint,& perpurgata mente culpas agnouerint ex animo,primũ syncera cõscientia,deinde lingua quoq; ad profectũ audientiũ,veniam consequẽtur apud seruatorem & Deum propitium:qui generi humano hanc eximiã largitur gratiã. quòd id suo verbo cognatũ esse vult,ad cuius similitudinẽ factus est hominis animus.nam etiãsi qui extremas oras terræ incolant, seruiẽtes eis à quib⁹ captiui abducti sunt victoribus, velut vno edicto vna die liberabũtur omnes,dñis miratibus eorũ cõsensum in deserendis vitiis & sectãdis virtutibss.pudebit eñ eos dominari meliorib⁹.tũ verò potiti hac inexpectata libertate q̃ antea dispersi fuerãt per Græciẽ Barbariæq; cõtinentes & insulas,eodẽ momẽto tẽporis exciti è diuersis sedibus cõtendẽt ad locũ destinatũ,deducẽte quodã spectro augustiore diuinioréq;

quàm

quàm quæ obuersari solent humanis oculis, cæterorũ quidem nemini, sed solis seruandis cõspicuo: tribus freti apud patrẽ intercessoribus, aduocatisq;, vno æquitate siue bonitate ipsius patris, q̃ semper ad pœnã tardior est q̃ ad veniã. altero, priscis gentis cõditoribus, qui etiã exẽpti corpore nudis animis syncerum suo principi cultũ exhibẽt, pro filiis filiabúsq; indesinẽter efficacibus precibus supplices, hoc honore digni ab eo habiti, vt exaudiãtur facilè. tertio verò eo, propter quẽ maximè à prioribus captatur beneuolẽtia. is est profectus eorũ qui reconciliantur, alioquin nunquã aberrore in viã rediturorũ, cui' viæ haud alius finis est, quã ita Deo placere, vt patri probãtur filij. vbi verò quò volebãt peruenerint, resurgẽt ędificia quæ modò in ruinis & ruderibus iacuerãt, & coletur deserta regio, & terra prius ad sterilitatẽ redacta fiet denuo fertilis: tam priscæ illæ maiorũ felicitates nihili reputabũtur collatæ ad præsentẽ copiã, velut è perenni gratiarũ Dei fonte manantẽ, ita vt omnibus priuatim publicéq; cõtingãt diuitiæ sine inuidia. erit enim repẽtina rerum cunctarũ mutatio. auertet enim Deus diras in hostes resipiscentiũ, qui calamitatibus eius gẽtis lætati fuerãt, cauillátes illudentésq; cõuitiis, quasi futuri perpetuò felices, & eã felicitatẽ per manus tradituri posteris, aduersarios verò semper visuri in miseria cõtinua duratura vsq; ad ipsorũ progeniẽ: prę vsania nõ intelligẽtes quod præteritũ fortunæ splendorẽ nõ sibi sue'ue industriæ ferre acceptũ deberent, qui tantũ in hoc eis cõcessus sit, vt esset remediũ patriarum legum desertoribus, dum eos vrit hostium felicitas. postquã igitur suum lapsum ploratu gemitúque damnauerint, postliminio restituẽtur ad maiorum felicitatẽ pristinã, nisi quo omnino exorbitarunt in perniciem: cæterùm qui prius eorũ dolorẽ riserant, nefastos luctuosósque dies epulis celebrare soliti, & in vniuersum lætari calamitatibus, cùm primũ incipiẽt mercedẽ crudelitatis accipere, sentiẽt se peccasse non in contemptos ac humiles, sed claris oriundos maioribus, quorũ æmulatione excitari queant ad decus capessendum quod extinctum putabatur. sicut enim excisis stirpibus si radices maneant, nouæ plantæ pullulantes leuant veterum desiderium: sic in anima relicto exili virtutis semine, quamuis desint bona cætera, nihilominus inde nascẽtur res omnium humanarum pretiosissimæ atq; pulcherrimæ, quarũ ope ciuitates instaurantur & frequentantur ciuibus, gentes quoque ad miram populorum proficiunt multitudinem.

PHIL

PHILONIS IVDAEI, Quòd mundus sit incorruptibilis.

CVM in omni serio negotio Deus inuocandus est, vt genitor optimus, cuius exactissimã scientiam nihil omnino fugiat: tũ verò de incorruptibilitate mundi tractaturo id fuerit prorsus necessarium. nam nec inter ea quæ sensu comprehenduntur quicquã est mundo absolutius, nec inter ea quæ intellectu percipiuntur, quicquam Deo perfectius. semper autem intellectus dux est sensui, sicut intelligibile sensibili, & decet vt de rebus subditis scitentur ex magistro earum ac præside, quicunq; præ cæteris tenentur natiuo cognoscendæ veritatis desiderio. Ergo si exerciti in placitis temperãtiæ, prudentiæ virtutúmq; aliarum, absterserimus perturbationũ & ægritudinũ maculas, nõ dedignabitur Deus puris serenisq; precibus corã compellatus impartiri nobis scientiam rerũ cælestiũ per insomnia, vel oracula, vel signa & prodigia, sed quoniam nondũ abolita sunt imprudentiæ, iniustitiæ, cæterorúmq; vitiorũ stigmata vix eluibilia, contẽti sumus si vel vmbrã quãdam & imaginẽ veritatis inuenire dabitur. in hac autẽ quæstione, an incorruptibilis sit mũdus, ante omnia dispiciẽdum est de significato huius vocabuli, in scriptura sæpe occurrẽtis, vt quid sibi velit certò sciamus. ostendemus autẽ tantùm ea significata quæ ad præsentem tractatũ faciunt. Primò dicitur mundus ambitus cæli stellati, complexus terrã cum stirpibus suis & animãtibus. Secũdò cęlum tantũmodo, quod intueri solitus Anaxagoras, cuidam scitanti cur ita libenter ferret subdiualia perugilia, respondit, vt cæli aspectu fruar: cursus & recursus siderum in orbem redeuntes subindicans. Tertiò, sicut placet Stoicis, essentia quædã digesta indigestáve, vsq; ad exustionẽ duratura, cuius motus spatia tempus esse definiunt. Nunc autẽ consideratur mundus iuxta primũ significatũ, hic qui è celo terrãq; constat, & cæteris quæ intra hæc continentur. Corruptio quoq; dicitur, nũc in deterius mutatio, nũc interitus; ita vt nihil fiat reliquum, quæ nulla ratione potest subsistere. Nam sicut è nihilo nihil fit, sic nihil corruptione redigitur in nihilum. nam ex nõ

existente impossibile est quicquã fieri, & Ens prorsus interire impossibile creditur. & vt Tragicus ait, Genitum nihil emoritur: Sed transpositũ vltro citróq;, Formã priorem alterat: adeò stultum est solicitũ esse de mundi interitu, sed in quæstionẽ venit tantùm hoc, possitne mundus præsenti ornatu amisso, & variis formis elementorũ temperaturisq;, dissolui in vnam & eãdem speciẽ, an velut confractus omnimodã fragmentorũ confusionem capiat. hic tres opiniones dissentiũt: alij mundũ sempiternum aiunt, nec ortũ vnquam nec interiturũ. ediuersò alij & ortũ & corruptioni obnoxiũ. nonnulli vtrãq; sententiam diuidunt, ortũ sentiunt cũ posterioribus, corruptibilem negãt cũ prioribus. atq; ita mixtũ dogma reliquerunt, creatũ esse, sed incorruptibilem. Democritus, Epicurus, & Stoicorum turba philosophorum, aiunt mundos nascibiles ac corruptibiles, verùm nõ similiter. illi multos mũdus imaginãtur, quorũ generationem cõflictationibus & cõnexionibus atomorũ tribuunt, corruprionem repercussionibus & dissultibus. Stoici vnum mũdum asserunt, & Deum autorẽ eius generationis: corruptionis verò nõ item Deũ, sed indefessam vim ignis rebus insitã, post lõgas temporũ ambages absumptura & in semet mutaturã omnia: ex qua denuo mundũ instauraturã opificis prouidẽtiam. iuxta horum opinionẽ potest dici alter mũdus sempiternus, alter corruptibilis: corruptibilis, vt nunc est ornatus & dispositus: sempiternus, post exustionẽ reparabilis, vt nunquã desinat. Aristoteles, nescio quàm piè sanctéq; doctus, ingenitũ & incorruptibilẽ mundum pronuntiat, & impietatis damnat quotquot contrarium asserunt, qui manufactis præstantiorem nõ existiment solem tam magnũ, Deum visibilem, & lunã cæteráq; vel fixa vel vaga sidera, omnia verè plena numine. Fertur etiam cauillatus olim se timuisse, ne sua domus vt procellarũ ac tempestatũ, aut vetustate, aut architecti incuria, contracto vitio corrueret: iam maiorẽ metum impẽdere ab istis qui conentur verbis mundũ destruere. alij negãt Aristotelem autorem huius dogmatis, & Pythagoreis quibusdam id tribuunt. ipse fortè fortuna in commentarium Ocelli hominis Lucani incidi, cui De vniuersi natura titulus, in quo mundum incorruptibilem nõ tantũ asserit, verumetiam argumentis conatur ostendere. genitũ autem sed incorruptilem aiunt à Platone in Timæo dici pro cõcione deorum, vbi iuniores deos natu maximus & princeps sic alloquitur: Dij deorum, quorum opifex ego & pater sum, attẽdite: quæ à me

à me facta sunt, me ita volente indissolubilia sunt. Omne siquidem quod vinctũ est, solui potest. sed mali est, quod pulchrè cõpositum est, séque habet bene, velle dissoluere. quapropter quia generati estis, immortales quidem & indissolubiles non estis. nec tamen vnquam dissoluemini, nec mortis fatum subibitis. nam voluntas mea maius præstantiúsq; vobis est vinculum ad vitæ custodiam quàm nexus illi, quibus estis tunc cùm gignebamini colligati. Quidam autẽ sophisticè interpretantur, apud Platonem genitum dici mũdum, non quo habuerit generationis principiũ, sed quo, si factus est, non aliter quàm dictum est confieri potuerit: quandoquidem partes eius generari & mutari videmus. melior tamen & verior est prior sententia, non solùm quia toto hoc libro patrem & conditorem & opificem illũ deorum fictorem ait, mundum verò hunc opus eius & progeniem, archetypi exemplaris intelligibilis imaginem sensibilem, quicquid in illo intelligitur in se continentem, perfectè expressam vt sensu percipiatur, sicut illud perfectum intelligitur, verumetiam quia hoc de Platone testatur Aristoteles, quẽ puderet mentiri vt philosophum, & quia fide dignum creditur testimonium amici de amico, præsertim eius qui non fastidiuit doctrinam, sed superare conatus: veteres necessariis commẽtis, quædã nouauit per singulas partes philosophiæ. huius autẽ Platonici dogmatis parentem quidam Hesiodum autumant, docere illum rati mundum esse genitum & incorruptibilem: genitum quidem, dum sic canit:

Principio chaos est genitum, mox deinde patentis
Telluris spatia, & molis fundamina tantæ.

incorruptibilem verò, quia dissolutionis eius & corruptionis nusquam meminit. chaos autẽ Aristoteles locũ putat, quia prius parari oportet id quod capiat corpora. Stoici verò aliquot aquã intelligunt hoc nomine, παρὰ τὴν χύσιν, id est, à fusione dictã. vtcunq; est, genitum esse mundum Hesiodus manifestissimè prodidit, sed longè antiquior Moses legifer docuit Iudæos, mũdum esse genitum & incorruptibilem, quod scriptum reliquit in sacris voluminibus, sunt autẽ quinq;, quorũ primum inscripsit Genesim, sic exorsus eam: In principio fecit Deus cælum & terram, terra autem erat rudis & inuisibilis. deinde progressus aliquantum docet, quòd dies & noctes, horæ annique, sol & luna mensores temporum, vnà cum toto cælo pro immortali sua natura permanebũt in sempiternũ. Rationes eorũ qui ingenitũ

incorruptibilémq; asserunt attoniti contemplatione tanti operis,ponemus prius, sumẽdo hinc initiũ.omnia quæcunq; sunt corruptioni obnoxia,duas habent causas interitus,internam & externam.ferrũ & æs aliásq; huiusmodi materias videmus absumi ex ipsis enato malo,quãdo rubigine exceduntur, occupata quadam impetigine. externa vero clade perit vrbs aut domus,quãdo conflagrat incendio.Ad eundem modum animalibus mors obuenit,aut interno morbo extorto, aut externa vi, dum iugulantur,lapidantur,exuruntur,aut fœdo suspendio pereunt.Si & mũdus interibit,necessum est vt aut externè ab aliquo,aut ab aliqua intestina causa perimatur.sed neutrũ est possibile.nam extra mundũ nihil est, quandoquidẽ is cõstat è congerie rerũ omnium,eapropter vnus & integer, & expers senij vnus, quia si quis excluſum esset, posset inde fieri alius huic similis.integer,quia in eum insumpta est vniuersa essentia.morbi expers atq; senij, quoniã corpora quæ morbis lædi possunt aut senio,caloribus & frigoribus aliisq; cõtrarietatibus externè infestãtibus subuertũtur:è quibus rebus nullũ mundo est periculũ,quãdoquidem inclusis omnibus,foris nulla relinquitur, q̃ si vtiq; aliqd est exterius,omnino inane erit,aut otiosa quædam natura,quæ nec pati possit nec agere.Atqui ne ab interna quidem causa dissoluetur,primũ quia sic pars esset toto maior ac potentior,quod est absurdissimũ.nam mundus insuperabili robore præditus partes suas mouet, ipse à nulla earũ mobilis. deĩde cũ duæ sint causæ corruptionis,interior & exterior, quęcunq; vnam admittũt, eadem & alterã.id in equo,boue,homine,similibúsq; animalibus deprehenditur,quæ quoniam ferro possunt interimi,morbo quoq; intereũt,difficile enim est,imò impossibile,inuenire quod intelligibili externæ causæ obnoxium,corruptionem non capiat,per se subsistẽs antequam mũdus esset.nam quod non est,ne mouetur quidem.demõstratum autẽ est,tempus esse motus interstitium.vnde sequitur vt sempiternum vtrũq; sit,careátq; initio,ac proinde sit incorruptibile.Dicat fortasse aliquis Stoicus disputator verbosior, fateri se tempus esse mundani motus interstitium,sed non huius tantũmodo præsentis,verùm & eius qui post exustionem fore intelligitur.cui sic respondendum cẽseo: ô bone,peruertis nomina, mũdum vocas qui inornatus sit.nam si hic quem videmus,verè aptéq; mundus vocatur,ornatus ordinatúsq; summo & diuino artificio eius in ignẽ mutatio meritò nominari potest perturbatio

batio.at Critolaus musarũ amator & peripateticæ sectator philosophiæ,dogma de sempiternitate mundi approbans.talibus argumentis vtitur:Si mundus est genitus,ergo & terra:si terra, ergo & humanũ genus. at homo ingenitus ab æterno subsistit sicut declarabitur,si tamen demonstratione in re tam euidenti opus est.sed opus videtur propter fabulatum autores,qui mendaciis vitam replent,veritate profligata è domibus & vrbibus, atq; etiam è singulorum pectoribus,excogitatísq; speciosis versibus ac metris ad illiciendos fatuos, quorũ aures incãtant fallúntq;,sicut oculos deformes meretriculæ, adscititio adulterinóq; decore eos prẽstringẽtes,cũ natiuo careant.aiũt enim hominum ex hominibus generationẽ esse naturę opus recentius: antiquius autem ex terra,quandoquidẽ hæc creditur mater cõmunis omnium.& illos Græcis decantatos fatiuos homines ex terra prognatos sicut nũc nasci solent arbores, perfectos armatósq; terræ filios. id verò figmẽtũ esse fabulosum liquet multis modis,iam primùm ex quo humani generis prĩceps natus est, opportuit eum statis temporib⁹ crescere. gradus enim quosdã ætatum natura cõdidit,per quos ille ascenderet ac descenderet: crescendo ascenderet,decrescendo verò descenderet. terminus summus ascendenti est vigor,quò vbi quis peruenit, non progreditur amplius, sed quemadmodũ cursores in diaulo quem vocant,cursu retrorsum flexo decurrit iterum per eadem vestigia, donec in senectute deficiat. quosdam autẽ perfectos natos opinatur nemo, nisi forte ignarus legum naturæ inuiolabiliũ. mentes enim nostræ vitiatæ contagione adiuncti sibi mortalis corporis, non mirum si sunt mutabiles: sed vniuersũ natura omnipotens,quæcunq; semel decreuit ab initio, constanter seruat intra præscriptos terminos.ergo si vnquam placuisset ei nasci perfectos homines, nunc quoque sic nascerentur, nusquam infans,nusquam puer,nusquam esset adolescens, sed vir confestim,& fortasse nec senio nec morti obnoxius. nam cui nullum incrementum,ei ne detrimentum quidem accidit.proinde mutationes quæ virilem ætatem antecedunt, proficiunt in melius: quæ verò deinceps sequuntur vsq; senectam & obitum,deteriores fiunt in dies,cæterùm cui non insunt priora, ne posteriora quidem inesse, probabiliter creditur. quid enim obstaret quo minus nunc quoq; sic vt olim gignerentur homines? terra certè nondũ senuit,vt videri possit effœta præ senio,viget illa semper sui similis,cũ sit vniuersitatis quarta pars,&ad totius salutẽ

pertineat manere hanc incolumẽ,quando & germana eius elementa nunquã ſeneſcũt. id verũ eſſe apparet ex indefeſſa continuáq; huius fœcũditate.irrigata enim vel fluminũ reſtagnationibus,ſicut Aegyptus,vel annuis imbrib⁹,exhauſtas feracitate vires reficit,& quiete modica ſe refouet,móxq; vt ante alimẽta largiter animãtib⁹ ſuppeditat.quapropter opinor poëtis nõ temere Pandorã vocari,quaſi πάντα δαρὸμένην,id eſt omnia largiẽtem vel iucunda vel neceſſaria,nõ his aut illis,ſed omnibus quæcũq; ſortita ſunt animã. certè ſicui daretur adulto verè pinnas alásq; ſumere,& è ſublimi cãpos collésq; inſpicere:quomodo illi herbas ferant & pabulũ,hordeũ & triticũ,aliásq; ſpecies varias,vel ſatas agricolarũ induſtria,vel ſua ſponte prouenientes:hi verò folia frondésq; quibus denſent arbores, ſimùlq; fructuum copiam,quibus nõ ſolũ arcetur inedia.ſed & laſsitudini ſuccurritur(nam oleę fructus medetur defatigatis corporibus, vinum modicè potũ remittit vehementes dolores animi) præterea ſuaues auras exhalantes è floribus, eorũq́, colores ineffabiles arte diuina picturatorũ: móxq; deflexis oculis ad arbores infrugiferas,cõtemplari ſeorſum ſilueſtres populos,cedros,piceas,abietes,quercũ robora proceriſsima, cæterásq; id genus materies, quæ tum mõtes maximos tũ plerósq; pingues agros radicibus eorũ ſubiectos opacant:agnoſceret indefeſſum terræ ſemper iuueneſcentis vigorẽ,quã nihil diminutũ ſit è priſtinis eius viribus,ergo nunc quoq;,ſi vnquã antea pareret homines, duabus de cauſis neceſſariis:primũ,ne ab officio ſuo decederet, maximè in generatione hominis,animalis omniũ præſtantiſsimi.deinde vt ſubleuaret mulieres,quæ grauidæ valde onerãtur per menſes fermè decem continuos,interdũ etiam parturiẽtes in ipſo nixu emoriũtur.ꝓfectò magna eſt ſtultitia, credere vluam aliquam latere in terræ ſinibus,quæ hominẽ concipiat.nã vulua eſt is locus in quo animal vitale gignitur, quam naturæ officinã licet dicere,aptam formãdis animantibus.ea nõ terræ pars eſt,ſed fœminæ,facta ad generationẽ,alioquĩ illa etiã vberibus opus haberet ad alendos recens editos fœtus alimẽto cõuenientiſsimo.atqui nec amnis nec fons vllus in toto orbe memoratur,qui pro aqua exundet fluẽtis lacteis.adhæc ſicut lactis egent infantes modò geniti,ſic amictus & tegminis, ad arcendos æſtus atq; frigora ne quid noceant tenellis etiam tum & facilè ſentientibus iniuriam.quamobrem obſtetrices matrésque ad quas ea cura pertinet,inuoluunt eos faſciis.at terrigenæ qui fieri

fieri potuit vt nudi relicti non ſtatim perirẽt,vel præſolis ardore,vel præ frigore. nam vtrunq; ſolet morbos & mortes accerſere.ſed quoniam ſemel cõtempſerunt veritatem iſti fabulatores,auſi ſunt armatos è terra producere.Quis enim erat ſub terra faber,quis nouus vlcanus,vt mox armaturas excuderet?aut quid cũ armatura illis primigenis,cũ homo animal mãſuetiſsimum,rationem à natura munus eximium acceperit,à qua etiã ferini affectus incantati manſueſiunt. ſatius erat pro armis eis dare caduceum, cùm rationali naturæ cõueniret inſigne pacis denuntiandæ omnibus,quos armis territari nõ oportebat.itaq; ſatis conuictæ ſunt nugæ hominũ, veritatem mendaciis oppugnantiũ.cęterũ noſſe debemus,perpetua ſucceſsione prognatos ex hominibus homines,viro in vuluã tanquã in aruũ ſemẽ mittente,muliere verò id excipiente ſalubriter,& natura modò inuiſibili formante partes tũ corporis,tũ animæ,donantéq; genere humano immortalitatẽ quã nõ donauit ſingulis. illud enim ſemper durat(mirũ dictu)indiuiduis pereũtibus.quòd ſi homo eſt æternus,pars vniuerſitatis minima,vtiq; mũdus quoq; ingenitus eſt,ac proinde incorruptibilis.Pergit Critolaus ratiocinari:quicquid ſibiipſi ſanitatis cauſa eſt,morbis caret, ſicut quicquid ſibiipſi vigiliæ cauſa eſt,peruigilat.inde colligitur ſempiternum eſſe id,quod ſuamet cauſa eſt eſſentiæ. mũdus porrò ſibiipſi cauſa eſt eſſentiæ ſicut & cęteris rebus omnibus:ergo mũdus æternus eſt.illud quoq; conſiderare debemus,quicquid naſcitur vtiq; imperfectum eſſe à principio, proceſſu verò temporis augeri donec omnino abſoluatur. itaq; ſi mundus eſt genitus,fuit aliquando(liceat mihi vti ætatum nominibus)puer admodum,& poſt multos annos euolutus,multáq; ſecula,vix tandem abſolutus eſt.nã quod eſt lõgæuiſimũ,neceſſariò tardè ad vigorẽ ſuũ peruenit.tales autẽ mutationes ſiquis credit in mundum cadere,habẽdus videtur pro inſaniſsimo,atq; adeò pro inſanabili. ſic enim probaretur eũ nõ tantũ corpore ſed & animo proficere.quandoquidẽ etiã qui aiũt interituũ,credũt tamẽ ratione præditũ. ergo more hominũ brutus erit in generationis ſuæ principio,adulta ætate compos rationis. quod vel cogitare nefas fuerit,nedũ proloqui.qui enim poſſumus hũc perfectiſsimum viſibilem ambitũ,contentáſq; in eo partes ſingulas, non credere perfectũ ſemper corpore ſimul & animo,expertẽ malorũ quibus genita corruptibiliáq; ſunt obnoxia? Addit tres cauſas abſq; externis afferre pernicię animalibus,morbũ, ſenium,

inopiam,quarũ nulli mundus sit expugnabilis.nam id quod ex elementis constat ad vnum omnibus,robustius esse,quàm vt vlla infirmum reddi queat.vbi porrò nulla sit infirmitas,ibi sanitatem vigorémq; permanere tutum à senio. sufficere etiã,si ipsi mũdum,cũ nulla re careat, inanitionis repletionísq; nescius,quę sunt vitia particularia,& crassis animalibus mortem afferunt propter appetitũ eorũ insatiabilẽ:aut vtverius loquar, vitam quavis morte miseriorẽ. proinde si nullã naturam æternam videremus,minus peccarent qui aiunt mundũ incorrupti bilem, quandoquidem nullum æternitatis exẽplum existeret. sed quoniam fatorum series iuxta præcipuam physiologorum sectã caret fine simul & principio,causas sine intermissione cõtexens:cur non etiam mundi naturam dicamus lõgæuam, quæ rerum indigestarum ordo est,incompositarum cõgruentia, inconcinnarum cõcinnitas,distantiũ vnitas,lignorum saxorúmq; habitus,fatorũ & stirpium indoles, anima omnium animaliũ. hominũ mens& ratio,bonorum virorum virtus perfectissima. Quòd si mũdi natura ingenita est & incorruptibilis,liquet mũ dum quoq; contineri sempiterno vinculo,quod fateri etiam di uersi dogmatis assertores quidam vi veritatis coacti sunt,vt est diuina pulchritudo veritatis, sicut mendacij fœda deformitas. Sic Boethus,Posidonius,Panętius,viri Stoica doctrina valẽtissi mi,tãquã correpti numine,omissis exustionibus & instauratio nibus,trãsfugerũt ad diuinius de incorruptibilitate mũdi placitũ. Quin & Diogenes etiãtũ iuuenis fertur subscripsisse huic sententiæ.Ergo cùm cõstet nihil extra mundũ relictũ vnde immineat ei periculũ, ne intra ipsum quidem tale quicquã inuenietur,vt supradictis rationibus demõstratũ est, quòd alteri ex his causis nõ sit,ne alteri quidẽ esse obnoxium.testantur & quæ in Timæo legimus,mũdum nec corrumpi,nec morbis tentari. Ex his quatuor singula integra mũdus recipit in suam substantiã.ex omni quippe igni,aëre,aqua,terra, ipsius faber ita eũ cõposuit,vt nullam cuiusquam istorũ partem aut vim extra relin queret:idq; hac ratione fecit, primũ vt totũ hoc animal quàm maximè perfectũ ex perfectis partibus esset. dein vt esset vnũ, cùm nihil extra relictũ fuerit,ex quo generetur alterũ,denique nequis id morbus,nequod seniũ attingeret,videbat enim eã na turã esse corporis,vt importuna caloris aut frigoris,aliarúmve rerum nimis vehemẽtium accessione lædatur,& in morbos seniúmq; impulsum deficiat.quam ob causam rationémq; vnum totum

totum ex omnibus totis & perfectis absolutum.expertem mor bi seniíq; Deus mundum cõstituit. Hactenus Platonis de incor ruptibilitate mundi testimonium.quòd autem non sit genitus, naturalis attestatur veritas.nam quicquid est genitum,necessa riò dissoluitur:quicquid autem non est corruptibile, ne genitũ quidem fuit. nam & autor huius trimetri, Neci debetur quicquid vsquam nascitur:videtur nõ malè colligere.& aliàs sic argumentari licet. quæcunque composita corrumpuntur,dissoluuntur in id vnde fuere composita. dissolutio porrò nihil est aliud quàm rerum singularum in pristinam naturã reditus. ergo à contrario compositio præter naturam res in vnum cogit, id quod videtur verisimum,homines enim ex quatuor elemẽtis,quæ tota in vniuerso sunt,cælo,tetra,igne, aëre, particulas quasdam mutuati,ex ea temperatura mixti cõfectíq; sunt.quæ autem permiscentur,naturali situ priuantur,caliditas sublimi, frigiditas humili,dũ posita grauitate subleuatur & in summũ locum demigrat, quem caput maximè terrea nostri pars occupat.violẽto autem vinculo nullũ inutilius aut minus durabile. celeriter enim à vinctis rũpitur, reluctantibus & naturalẽ motum desiderantibus ad quem properant.nam vt ait tragicus:

E terris orta,terra rursus accipit.
In cælum quicquid est suum reuertitur.
Genitum nihil emoritur:
Sed transpositum vltro citróq;,
Formam priorem alterat.

omnibus certé quæ corrũpuntur lex præfinita est hæc vt quando contemperantur discedant à naturali ordine,demigrántque in loca contraria,& peregrinentur quodammodo.quando verò disoluuntur,in natiuas suas sedes ceu postliminio reuertantur. at mundus expers est perturbationis de qua loquimur. nã si esset corruptibilis,videremus nunc partes eius nõ suo loco naturali cõsistere,id quod cogitare nefas est.optimum enim & aptissimum situ cunctæ mundi partes sortitæ sunt, ita vt singulæ sede suã tanquam patria contentæ non requirant mutationem in melius.propterea terræ attribut' est locus medius, quò feruntur omnia terrestria,etiamsi in altũ iacias:quod est natiui situs indicium.Vbi enim quidque sponte nõ coactum sistit quiescítq;, ibi habet locum propriũ. dein aqua super terram diffunditur, aër verò ignísq; sursum secesserũt à meditullio:aër quidem sortitus ignis & aquæ cõfinium,ignis autem quæ sunt editissima.

proinde quamuis accẽsam facem ad terras deferas,flãma nihilominus tendet in cõtrarium,& naturali motu ignis subleuata recurret retro vnde venerat. Ergo si præternaturalis motus in aliis animalibus corruptionem efficit,in mũdo autem singulæ partes ordinem suum & naturalẽ situm retinẽt, iure possumus eum incorruptibilẽ dicere.illud quoq; liquet cuivis, naturã singulã,quorũ natura est,cupere conseruare,atq; adeò si liceat immortalia reddere:vt stirpes natura stirpiũ,animãtium verò natura animantes singulas:sed cũ sit pticularis necessariò deficit, nec potest ad æternitatẽ perducere.nam aut defectus,aut æstus, aut frigus,aut aliæ noxæ plurimæ lædere solitæ inuadunt,cõcutiunt,& tãdem abrũput vinculum.quæ nisi externę infestarent, quãtum in ipsa natura est paruas æquè ac magnas res seruaret incolumes. ergo necesse est mũdi quoq; naturã salutis eius esse cupidã.nec enim particulari est deterior,vt nõ fungatur officio & morbum pro sanitate,interitum pro salute afferat,quãdo humeris supereminet ingẽs,Agnosci facilis forma, pulchræ licet omnes,id si verũ est mũdus corruptionem non recipit.Cur ita? quia natura eum continens inuicti est roboris,& omnibus rebꝰ noxiis potẽtior.ideo rectè Plato:Nulla,inquit,decessio fieri poterat,nulla accessio.quó enim aut vnde?cũ ipse seipsum alat de suo,ipse in seipsum agat,& à seipso patiatur.nam tali arte autoris sui conditus est,vt sufficiat sibi potius quàm indigeat.Egregiè tamẽ eãdem sentẽtiam astruit illa quoq; ratio, qua multos sibi placere video,vt exacta & incõuincibili.quærunt enim,cur Deus mundum perderet?vt nullum posthac cõderet?an vt repararet alium?primũ illud Deo non cõuenit,cuius est è perturbatione ordinem,nõ ex ordine perturbationẽ facere.præterea videbitur capax pœnitentiæ,quod est animi vitiũ.debuerat enim aut non cõdere mundum,aut postquam semel condere placuit, gaudere condito.posterius verò nõ exigua scrutatione dignum est.si enim pro hoc præsente reparabit alium,is fiet aut deterior aut similis aut melior,quę singula sunt reprehensibilia.nam siquidem mundus deterior,opifex quoq; deterior.atqui nec vituperium, nec reprehensio,nec correctio cadit in absolutissima diuinæ artis opera.nam vt est in prouerbio:

Nec mulier tam mentis inops,vt recta relinquens,
Deteriora malit,illáq; posthabeat.

magis decet Deum formare informia,& turpibus addere mirã pulchritudinẽ.sin autem similis,incassum laborat artifex nihil

à par

à paruulis pueris differens,qui sæpe in littore per lusũ tumulos arenæ excitãt,móxq; manibus eisdem diruũt. præstat enim nihil demendo addendóve,nec in melius deteriúsve mutando,sic eum vt ab initio factus fuerat immotũ sinere. quòd si meliorẽ fabricabit, melior fiet etiam opifex,ideóq; cùm priorẽ pararet imperfectus arte ac proposito:quod ne cogitare quidem fas est. Deus enim semper est sibi par & sui similis,nec in deterius nec in melius proficiẽs.hominũ est hæc inæqualiras,tum incremẽta tum detrimẽta in vtramvis partem recipientiũ,sicut & alias mutationes in cõtrarium.Adhæc cùm mortalium opera conueniat esse corruptibilia,probabiliter creditur illius immortalis opus incorruptibile:quandoquidẽ rationis cõsentaneũ est operа similitudinẽ referre sui opificis.Quĩ &illud cuilibet est perspicuum,terra pereũte, necessariò perire totũ genus terrestriũ animaliũ,aquatilia verò aqua pereunte sicut post aëris ignísq; interitum sequi internecionem ex igne genitorum & volucriũ. eadem ratione si cælum interit,peribit sol & luna, peribũt reliqua sidera tum fixa tum erratica, totáque illa sensibilium deorum,vt olim creditũ est, militia beatissima. id verò nihil esset aliud,quàm opinari mortalia numina:quod æquè absurdũ fuerit,atq; hominum immortalitatem credere.atqui in hac dignitatum collatione posterius hoc fit verisimilius, vt quod contingat per Dei gratiam. nam fieri potest vt mortalis immortalitate potiatur, sed deos hanc amittere non est possibile. quicquid delirent homines. Certè qui mũdi exustiones instaurationésq; inducunt,deos fatentur sidera,quæ tamẽ imprudenter suis verbis enecãt. satius fuisset ea lapides ignitos dicere,sicut quidam de cælo nugãtur quasi de carcere,quàm diuinis cælestibúsq; naturis adimere immortalitatem debitam.nunc in tantũ aberrarunt à vera sentẽtia,vt non sentiant se prouidentiam quoq; (ea est mundi anima)tollere atq; pessundare tam friuolis rationibus. Certè Chrysippus inter suæ sectæ homines laudatissimus, in tractatu De crescente,talia quædã portẽta cõminiscitur:prǫfatúsq; impossibile esse duo specifica cõsistere in eadẽ substantia:subdit:Fingamus verbi gratia quempiam integrum,alterũ verò vno pede mutilum. hũc Theonem,illum Dionem vocari, postea Dioni pedem abscisum.si quæratur vter corruptus sit,de Theone dicetur id magis propriè. Atqui hæc mira magis quã vera sunt,qui fit eñ vt Theon illæsus perierit,Dion abscisо pede non perierit?Rectè,inquit,Dion enim præcisо pede recurrit

ad

ad imperfectã Theonis ſubſtãtiam,& duo ſpecifica in vno ſubiecto eſſe non poſſunt.vnde neceſſariò cõſequitur, Dionem permanere,Theonẽ verò periſſe.hic tragicus diceret:non ab aliis, ſed noſtriſmet pennis capimur. hanc enim ratiocinationis formam aliquis ad modum trãsferens,poſſet colligere corruptioni abnoxiam prouidentiam.aduerte quomodo.ponamus mundum quaſi Dionẽ:integer enim.mundi verò animã quaſi Theonem:quoniã pars toto minor eſt.adimatur nũc ſicut Dioni pes, ita mundo quicquid ineſt ei corporeũ.ergo neceſſe habebimus dicere,mũdum quidem non periſſe adempto corpore, ſicut nec Dionem reſecto pede:ſed mundi animã,ſicut Theonẽ illæſum. mũdus enim ad minorem ſubſtãtiam recurrit,adẽpta ſibi parte corporea:anima verò eius periit,quia nõ poſſunt eidem ſubiecto ineſſe duo ſpecifica. nefas eſt autẽ dicere mortalem prouidentiam.quòd ſi hęc immortalis eſt,mũdus quoq; incorruptibilis erit neceſſariò. maximũ tamen æternitatis eius argumentũ eſt tempus.nã ſi tempus ingenitũ,neceſſariò mundus quoq; ingenitus.cur ita?quia vt ait magnus ille Plato,dies & noctes,mẽſes & annorum circuli tẽpus indicant.id autem nõ poteſt conſtere ſine ſolis motu & totius cęli ambitu.itaq; definitores rerũ rectè ſtatuunt,tempus eſſe mundi motus interſtitiũ, ſed ne hoc quidem ſanum eſt.fit enim mũdus genitor & autor tẽporis. inconuenientiſsimum autem fuerit cogitare,fuiſſe aliquando tẽpus quãdo mundus non erat. caret enim huius natura tam ſine quàm principio.nã ex his ipſis.Erat,Olim,Quando,tẽpus cõtexitur.iuxta hoc autẽ dogma cõſequitur, ne exuſtionis quidẽ tẽpus tandem fore.non iuuentuti enim ſed ſenectuti maieſtas cõtingit,præſertim in rebus quas nõ brutus & fallax ſenſus iudicat,ſed mẽs puriſsima & vigẽtiſsima.id declarabit Boethus argumentis mox dicẽdis.Si eſt,inquit,mũdus genitus & corrupti bilis, de nihilo fiet aliquid , quod & Stoicis videtur abſurdiſsimum.quare?quia nõ poteſt inueniri vlla cauſa corruptionis,interna externáve,quæ mundũ deſtruat. extra enim nihil eſt,niſi fortè inane,elemẽtis totis intra eũ cõprehenſis.intus quòq; nullus talis morbus eſt vt poſsit tantã molẽ diſſoluere. quòd ſi ſine cauſa corrũpitur,liquet de nihilo corruptionẽ fieri.quod omnino ratio reſpuit.atqui aiunt tribus modis corruptionẽ fieri,per diuiſionem per ablationem præſentis qualitatis,& per cõfuſionem.quæ ex diſcretis cõſtant,greges,armenta,chori,exercitus. tum quæ è cohærentibus corpora cõpacta ſunt, diſiunctione & diuiſi

diuiſione ſoluuntur.per ablationem autẽ præſentis qualitatis, cera trãsformata,vel cõplanata priuſquàm refingatur in aliam ſpeciem,poſtremò per confuſionem , ſicut medicamentũ quod vocatur tetrapharmacum.vires enim ſimplicium pharmacorũ in vnum congeſtorũ,abolitæ ſunt, vt ex his vna vis efficeretur eximia.quonam ex his modo mundũ corrũpi dicemus? per diuiſionem?at non cõſtat ex diſcretis,vt partes diſpergantur:nec ex cohærentibus,vt diſſoluãtur.ſicut noſtra corpora,multis peſtibus obnoxia ſe potẽtioribus.ille verò inuicto pollet robore, & omnia longè ſuperat.quid ſi per ablationẽ qualitatis?id quidem eſt impoſsibile. manet enim, vt aiunt aduerſarij,qualitas & ornatus huius mũdi vſq; ad exuſtionẽ.quid ſi per confuſionẽ? apage.tum enim fatendum eſſet corruptionẽ in nihilum redigi,quam ob rem? quia ſi vnũquodq; elementũ ſeparatim corrũperetur,poſſet mutationem in aliud capere,quòd verò ſimul omnia confuſa pereãt,cogitatio eſt rerum impoſsibilium.Præterea ſi exurẽtur,inquit,omnia,qd interim Deus faciet,nihílne omnino?quod meritò miretur aliquis.nũc enim inſpicit ſingula,paternam curã gerens rerum omnium:& vt vera fateamur, aurigæ more gubernatoriſq; regit & gubernat vniuerſa , ſoli, lunæ cæteriſq; ſideribus,aëri quoq; ac reliquis mũdi partibus aſſiſtẽs,cooperãdo quicquid ad vniuerſitatis perpetuitatem reſtámq; & inculpabilem diſpenſationẽ pertinet. quòd ſi cuncta perierint,ſegnis & otioſus vitã iniucũdam viuet:quo quid dici poteſt abſurdius?piget me vlterius nefariis verbis procedere: mortem etiã in Deum cadere, ſi cadit otium. nã ſi ſempiternũ motum adimas animæ,ipſam quoq; rebus eximes.eſt autẽ aduerſariorũ opinione Deus mũdi anima.Quid illud nónne quæſitu dignũ,quomodo reparatio ſequatur omnib⁹ rebus abſumptis incendio?exuſta enim ſubſtantia,neceſſe eſt & ignẽ extingui deſtitutũ fomẽto.qui ſi maneret,ſeruari poterat ſcintilla ſeminalis ad ornãdam inſtruendámq; aliã materiã: ſublato autẽ illo,hæc quoq; vna tollitur.id verò aſſerere,iã duplex fuerit impietas,nõ modò mũdum infamare vt corruptibilem, ſed & inſtaurationẽ eius negare,quaſi Deus perturbatione, ceſſatione ac erratis gaudeat.Inſpiciamus hãc rationem diligẽtius.Ignis dicitur tripliciter,vel pruna,vel flamma,vel ſplẽdor: pruna eſt ignis in materia terrea,ſpirituali quadam habitudine peruadens totã vſq; extremitatẽ.flamma eſt id quod è fomite fertur in ſublimia.ſplendor verò q à flãma emittitur,oculos adiuuãs

ad

ad percipienda visibilia.splendorē inter & prunam flamma est media.in prunas enim subsidit,excitata habet splendorem,qui fulget sine vi vrendi,ergo si exustione dissolui mūdum placet, prunæ inde non fient,alioqui multum terreni relinquetur post incendium,placuit autem prius sententia que negat vllum corpus posse tum subsistere,sed terræ,aquæ,aëris elementa in merum ignem abitura.at nec flamma alimēto destituta, quod ni relinquatur,ipsa extinguetur continuò.Vnde colligitur ne splēdorem quidem inde posse fieri:quandoquidē is per se non subsistit,quippe qui à priorib⁹ procedit,pruna flāmáq;,ab hac maior,ab illa minor.à flāma enim longè latéq; diffunditur, ergo cùm illa priora demōstratum sit in exustione nusquam existere,nec splendor ibi aderit.nam diurnus ille splendor egregius, sole subterraneū circulum emetiēte noctu mox euanescit,prę-sertim si luna sileat.ergo mūdus non exuritur, sed est incorruptibilis.quòd si exureretur,non reparabitur alius.ideo quidā è Stoicis acutius prospiciētes fore vt conuincātur,conati sunt tāquam moribūdæ huic propositioni medicinam facere, sed frustra.cùm enim motus causas sit ignis,ex motuverò sumatur generationis principium,& sine motu gigni quicquā sit impossibile,negarunt post exustionē ante mundi principium extinctū iri vniuersum ignem.nā aliquantū superfore.vehemēter enim meruebāt ne toto extincto cessarēt omnia sine spe instaurationis,rerum autore motu sublato.Verùm ista figmenta sunt hominum,technas & vaniloquia contra veritatē querētium.quare?quia mundū exustione fieri prunæ similē docuimus impossibile,nisi supersit multa terrena substātia quæ ignem capiat.sed ita nō vinceret exustio,si quid residuū maneret è terra elemento grauissimo.necesse est igitur vt in flammam aut in splendorem abeat. in flammam,vt Cleanthes opinatur:in splēdorē,vt Chrysippus.sed in flāma fiet,vbi deficere inceperit, simul & semel non paulatim extinguetur.nam cum alimento viget,quo fota diffunditur,eodē destituta minuitur.id ex quotidiano vsu licet colligere.lucerna quādiu rigatur oleo, flammā emittit lucidam,quo absumpto statim extinguitur,ac ne tātilsū qūidē ex ea fit reliquū,quòd si dicas mundum in splendorē non in flammam abire,rursum simul & semel mutabitur.quare? quia per se nō subsistit,sed è flamma nascitur,qua prorsus extincta splēdor eodem momēto interit.sicut enim flamma se habet ad fomitem,sic splēdor ad flammam.ergo sicut flamma deficit cum

fomite

fomite,sic splendor cum flāma.itaq; impossibilis est mūdi reparatio,nulla scintilla seminali reliqua,omnibus igne absumptis,ipso verò igne alimentorum inopia.Vnde liquet eum esse ingenitū & incorruptibilem.ergo secūdum Chrysippū mūdus reparabitur ipso igne præbēte vicē seminis,si vera est eius philosophi sentētia,primū quia è semine generatio fit,& in semen resolutio.deinde quia physici aiunt mūdum esse rationalē naturā,nō solùm animatū sed intelligentē atq; prudētem etiam. hinc contrarium quàm ipse proponit colligitur,quòd mundus nūquā corrumpatur.argumēta in promptu sunt,si rem examinare nō pigeat.Aut arbori similis est mundus,aut animali, sed siue arbor est siue animal,per exustionē corruptus nunquam sibiipse erit pro semine,attestātur iste species quæ semper nobis in vsu sunt,ex quibus nulla semel corrupta,seu parua seu magna sit,habet vim proseminādi corporis.Nónne vides q̄ multę per singulos dies exoriantur mites arbores,quàm multæ siluestres,in quibuslibet terræ partibus?harū singulæ quādiu stirps sana est,cum fructu pariunt & eius sustentaculum. tandē vetustate aut quavis iniuria perditæ radicitus, nunquam in semen dissolutæ sunt,eodē modo & animalium species,quas nemo facilè numerauerit,quàm diu viuūt & vigēt,emittūt genitalia semina:post obitū nusquā vllum semen fit reliquū.stulta enim est opinio,hominē viuum octaua parte animæ quæ pars genitalis dicitur,vti ad proseminādum quiddā sui simile:defunctū verò toto seipso.nam mors nō est vita efficacior:& alioqui nulla res è solo semine absq; propriis alimētis perficitur. semē enim est simile principio.principium autē per se solū nullos perfectos fœtus edit.Caue putes spicas è solo frumēto in aruū iacto prouenire:plurimū iuuantur à terra duplex nutrimentū subministrante.humidū & aridū.in vuluis quoq; fœtus formati nō è solo viuificant̄ semine,sed & externis alimētis rigātur,quæ à prægnante suggerūtur.quorsum ista memoro? quoniā in exustione semen solùm absq; alimento supererit, igne absumptis cæteris.itaq; in regeneratione mūdi claudicabit ista imperfecta generatio,sublato quo seminale principiū sustētetur adminiculo:quodquidē absurdū & incōsistens esse ipse rerū effectus indicat.Itē quæcūq; generationē sumūt è semine,in maiorē eo molem excrescūt,& maiorē locū occupāt.videmus sępe arbores ꝓcerissimas ortas è minimo granulo, & vastas beluas è liquore natas exiguo,& hęc vt ante dixim⁹,statī à natiuitate parua sūt,

cresc

crescunt autem donec ad perfectionē veniant. at in mundo euenier contrarium. semen & maius erit, & maiorem locū occupabit: quod autem inde prouenit, minus & loco minore circūscriptum. præterea mundus ex semine constās non paulatim lētis incremētis augebitur, sed è maiore mole in minorem cōtrahetur. id ita esse quivis facilè perspexerit: omne corpus quod igne dissoluitur. latè diffunditur, post extinctā verò flammam contrahitur, nec est in re tam manifesta opus vllis testibus aut probationibus, proinde mūdus ignitus fiet maior, vtpote vniuersa eius substantia resoluta in ætherem tenuissimum. quod vt opinor, prospicientes Stoici, extra mundum aiunt esse inane infinitum, ne cùm diffusionem infinitā admittat, locum eius diffusionis capacem non habeat. ergo quādo intantum augetur, vt infinitam inanis naturam extensione sua propemodum exæquet, ita se habet vt semen. iuxta tationes ipsorū. quando verò partes eius ritè perficiuntur. extinctus ignis in aërē crassum vertitur, aër contractus in aquā subsidit, aqua item magis crassata mutatur in terram elementum omnium densissimū, hæc & sensu communi percipiuntur, & colliguntur ex ipsa rerū serie. Quin & alio possumus vti argumento satis efficaci ad persuadēdum hominibus vel difficilibus, modò ne nimis contentiosi sint. In his quæ iugatim inter se sunt contraria, alterū esse, alterum nō esse, apparet impossibile. nam si est album, est & nigrum: si magnum, & paruum: si par, & impar: si dulce, & amarum: si dies, & nox: & cætera similiter. quòd si fiat exustio, fiet aliquid impossibile. nam ex coniugatis alterum erit, alterum non. Age consideremus rem ad hunc modum. omnibus in ignē resolutis erit aliquid leue, rarū, calidum: graue nihil, aut densum, aut frigidū, prædictis cōtraria. & quomodo potest validius improbari ista exustionis perplexitas, quàm si persuasum sit natura cōiugationes has cohærere. at ista noua opinio parti alteræ æternitatem astruēs, omnino tollit alterā. Illud quoq; nō alienū à scopo videtur veritatis inuestigatorib⁹. Mūdus si corrūpetur, aut ab aliqua externa causa corrūpetur, aut à Deo: ab externa causa non: nihil em̄ est quod nō cōtineat, cōtentū autē continētevtiq; insirmius est, à quo cōprehenditur. cæterū à Deo corrumpi eū, nefas est dicere. nā Deus nō perturbationis, fœditatis, corruptionis, sed ordinis, ornatus, vitæ, omnisq; boni autor creditur apud veris opinionibus deditos. meritò igit mireris assertoresexustionum regenerationūq;, nō tantū quia pro falsis reiiciūtur cōui-

ctæ argumentis quibus diximus, sed & hāc ob causam. Cū sint quatuor elementa ex quibus mundus constat, terra, aqua, aër, ignis, cur ignē à cæteris separando aiunt in eū resolui omnia? cur nō (dicat aliquis) in aërem, aut aquā, aut terram? insunt em̄ & his vires potentissimæ. nemo tamen dixit mūdum abire in aquam, aut in terrā, aut in aërem. itaq; ne igniri quidem totus verisimiliter dicitur. nec minus oportet considerantes æquum ius mūdi partium, religione reuerētiāq; deterreri quò minus tam diuinā rem dicamus morti obnoxiam. nam egregia quædam est harum quaternarū virium compensatio, æqualibus iustisq; tegulis ac terminis vices suas dispensantium. sicut enim anni circulus quaternis vicibus distinguitur, aliis partib⁹ post alias succedētibus, & per ambitus eosdē vsq; recurrēte tempore: pari modo & elemēta mundi vicissim sibi succedentia mutantur, & (quod diceres incredibile) dum mori videntur, reddūtur immortalia, iterum atq; iterū metiendo idem stadium, & sursum atq; deorsum per eandem curritādo continuè, à terra enim accliuis via incipit, quæ liquescens in aquā mutatur. aqua porrò euaporat in aërem, aër in ignem extenuatur. at decliuis altera deorsum rēdit à capite. igne per extinctionē subsidente in aërē, aëre verò in aquā se densante, aqueo quoq; liquore in terrā crassescente. Vnde laudatur Heraclitus dum ait: Animarum mors, aquā fieri: aquæ mors, terram fieri. cū enim animam opinaretur esse spiritū, aëris exitiū generationē aquæ, & ex aqua pereunte gigni terram subindicat, non prorsus interire dicens elementa, sed mutari ex aliis in alia, æquo iure semper incolumi, non solū vt par est, verūetiam vt necessitas postulat, quoniam imparitas iniusta est, quod autē iniustum, idem & origo vitij. vitium porrò exulat ex immortalitatis sedibus. mūdus autē diuinū quiddam est, & Dei domicilium sensibile: quod corrūpi affirmare nō est hominis intelligētis rerum naturę seriem. Quidam autem subtilius asserētes mundi æternitatem, hac quoq; ratiocinatione vtuntur. corruptionis quatuor modi sunt in genere, additio, subtractio, transpositio, alteratio. binarius addita vnitate in ternariū corrūpitur, nec manet binarius: sic in ternionē vnitate dempta quaternio. trāspositione verò Z & H Græcæ literæ, quarū alteram æquidistātes lineæ rectæ, alteram obliquæ efficiunt, transuersa quoq; linea hic recta, illic obliqua, alteratione porrò vinū in acetū corrūpitur, ex his modis nullus in mūdum cōpetit. dicemúsne illum additione cor-

rumpi?sed quid addas cùm nihil extra sit, quod non sit huius vniuersi pars,inclusa comprehensaq; in eo.auferemus fortè aliquid?primùm si quid auferatur,fiet inde nouus mundus alius priore minor;deinde impossibile est corpus aliquod ab vniuerso pendens diuelli separariq;.quid si partes transponantur?manent immotæ,nec mutant locum.nec enim terra super aquam attolletur,nec aqua super aërem, nec super ignem aër.sed quæ natura sunt grauia terram,aqua medium locũ occupabit, terra pro fundamento subdita, aqua verò superfluente. porrò aër ignisq; ambo natura leuissimi,locũ superiorem, sed non pariter. nam aër igni est pro vehiculo, quo ille sublimis vehitur. atqui ne per alterationem quidem corrũpi eum fit verisimile. æquipollens est enim elementorum mutatio,ea verò æquipollentia causa inconcussæ firmitatis est,vtpote cùm nihil vel superetur,vel exuperet.itaque dum tantũ virium recipitur quantum redditur,exequarum ad proportionis regulam,sanitas infinitæ salutis opifex inde prouenit:quod æternitatis mundi argumentum est.Theophrastus eos qui generationẽ corruptionémq; mundi asserunt, ait quatuor rebus falli præcipuè,inæqualitate soli,maris decessionibus,corruptione singularũ vniuersi partium,& speciatim interitu terrestriũ animaliũ. primũ demonstrat hoc modo:nisi aliquãdo terra habuisset generationis initium,nulla pars emineret in ea:solo æquati fuissent mõtes omnes,nec in campis extarẽt tumuli.si enim ab æterno delata fuisset quotannis tanta vis imbrium, probabiliter editiora subsedissent abrepta torrentibus, & ediuersò assurgentibus campestribus complanata fuissent omnia.nunc verò tot asperitates locorũ,& multorum montium ætheriç celsitudines,terrã non esse æternam indicãt.alioqui (vt dixi) per tempus infinitũ superficies eius fuisset æquata in modum viæ regiæ. nam aquæ præsertim supernè labentis ea natura est, vt quædã obstacula vi protrudat,alia guttatim excauet,nec minus quàm fossores durum saxosumq; solum subruat.mare certè(aiunt)iam decreuit,vt testãtur Rodus ac Delus insularũ clarissimæ,nã hæ quõdam sub marinis vndis latuerãt,procedente verò tempore his paulatim decedentibus exortæ sunt,sicut proditur earũ annalibus.Delũ verò etiam Anaphẽ aliquãdo nominatã,vt ex vtroq; nomine fides facti fieret,quoniã ἀναφανεῖσα λέγεται,id est exorta clara est reddita,quæ antea latuerat,præterea magnorũ mariũ magnos profundosq; sinus exsiccatos cõtinenti additos,cũ incremen

emento non contẽnando oræ proximæ,satis arbustisq; consitæ.supereséq; in his signa inundationis pristinæ,conchas marinósq; calculos,& id genus alia quæ.fluctus solent eiicere in littora,ideo Delum sic canit Pindarus:Salue diis chara,pulchricomæ Latonæ stirpis gemellæ patria,Ponti filia, miraculum terrarum immobile:quam mortales Delon nominant,cælites verò beati,sidus telluris nigræ lucidissimum. Ponti filiam eam vocat,subindicãs quod diximus.quòd si minuitur mare,minuetur etiam terra,& tandem post multos annos euolutos omnino absumetur in elementum aliud.sic aër quoq; per continua detrimenta paulatim euanescet.postremò in vnũ ignem abibunt omnia.tertij capitis ratiocinatio talis est.Cuiuscunq; rei partes sunt corruptibiles.ipsa quoq; corrumpitur,mundi partes omnes sunt corruptibiles,ergo mũdus est corruptibilis, id iam considerãdum est,quod in hunc locũ distulimus:quæ'nam pars terræ(vt inde incipiamus)minuatur,& tandem absumatur vetustate nimia,saxa durissima nónne putrescunt per imbecillitatem sui habitus?qui est intensi spiritus tenor quidam,vinculum haud sanè rumpi facilè,quod tamen tandem rũpitur.fiunt primùm friabilia,resoluũtúrq; in tenuem puluerem:dein absumuntur & omnino intereunt.aqua quoq; torpescit otio,ni vẽtis iactetur,& fœtorẽ non aliter quàm cadauer contrahit.aëris porrò corruptionẽ ignorat nemo,quãdoquidem & ipse tũ morbum tum mortẽ potest recipere.quoniã si vera magis placent quàm speciosa nomina,quid aliud pestẽ licet dicere,quã mortẽ aëris malũ suũ diffundentis in animãtiũ pernitiẽ?de igne quid opus est multa dicere?destitutus alimento confestim extinguitur,claudus si poëtis credimus,& ex seipso genitus.ideo subnitur incensa materia,qua durãte durat,deficiẽte disperit.idem aiunt accidere draconibus Indiæ.subrepere illos elephantis vãstis beluis,ac terga ventrémq;,totum nexu obuoluere,móxque aliqua vena aperta bibere sanguinẽ exsugendo & exsorbendo auidè.illos verò aliquãtisper resistere subsultaréq; anxios,& latera pulsare promuscidè si quo modo queant draconũ vim depellere,sed deficiẽte vitali spiritu non posse salire diu:stare tantùm & cutem concutere.paulò pòst deficientibus etiã cruribus exhalare animã.quibus collapsis etiam interẽptores eorũ vnà perire ad hunc modum. Dracones absumpto alimẽto conãtur nexus illos suos dissoluere,& expedire se cupiunt:sed elephãto rum põdere premuntur grauiter,præsertim quoties inciderũt

in terram saxosam & solidam. Torquentes enim se & nihil nõ tentantes vt dissoluãtur, nihil proficiunt tanta mole tardante: donec post multos conatus irritos destituuntur viribus, & velut rupis parieti sve ruina occupati, ne caput quidem valent attollere, atq; ita suffocati pereunt. Quòd si partes mundi corrũpuntur singulæ, liquet ipsum quoque compositum ex his non esse incorruptibilem. Restat quarta ratio diligenter excutienda. Si mundus (aiunt) esset sempiternus, æterna essent & animalia, præsertim humanum genus, vt cæteris præstantius. at hunc videri, serò genitum, si quis rerum naturam examinet. est enim probabile, imò necessarium, vnà cum hominibus artes fuisse æquæuas ipsis: non solùm quia his est familiare compendium earum, verumetiam quia sine his nõ licet viuere. Videamus igitur singularum tempora, omissis tragicorum fabulis, num æternus sit homo aut aliud quodvis animal, quando nec loca quidem in quibus degunt, æterna sunt, terra, aqua, aër: vnde apparet mundum esse corruptibilem. Sed occurrendum est his argutationibus, ne quis imperitior cedat temerè, & inde incipiendum contradicere, vnde sophistæ cœperunt decipere. Terra (aiunt) non fuisset inæqualis & aspera, si mundus æternus esset. Cur ô boni? potest enim responderi, prominentias, istas montium nil differre ab arboribus: & quomodo ille certis temporibus nunc frondent nunc amittunt folia, rursúmq; repubescunt: vnde illud poëticum:

Quorum hæc ventus humi fundit, rursum illa viresc ens
Profert syluæ, simul veris iam afflauerit aura.

sic de montibus quasdam partes defringi, & rursum adnasci alias. sed hæc incrementa vix tandem deprehendi, quòd arborum natura sit velocior, & augescat celerius: montes verò tardius, & ideo non nisi tardè augmenta eorum sentiantur. Videntur isti nescire quomodo ipsi sunt geniti, alioqui fortasse tacerent. Sed quid vetat eos admoneri? præsertim non è nostra, verùm è priscorum sapientum sententia, qui nihil scitu dignum inscrutatum reliquerunt. Quando ignis ille terræ inclusus suapte vi sursum fertur, ascendit ad locum sibi proprium: & quoties ei datur interspirare, secum rapit plurimum terrenæ substantiæ, conuerrens externè quantum potest: quæ deinde aut propius consistit, aut procedit vlterius, donec in summum apicata fastigium, acutum ad formam ignis attollit verticem. fit enim tunc quædam violenta rerum grauissimarũ & leuis

leuissimarum contentio, naturaliter discidentium, dum vtræq; suum locum petunt, & concitantur ipso certamine. siquidem ignis terram secum trahens degrauatur eius pondere: terra verò deorsum vergens ab igne cælum petente subleuatur, atque in sublime attollitur, & vi maiore propulsa versus ignis domicilium tandem subsistit. Quid igitur mirum si montes tanta vi sustentati non sunt absumpti impetu imbrium, cùm illam inclusam & tam solidè insultam haberent: Solutis enim vinculis quibus continentur, verisimiliter putarentur posse dissolui aquarum violentia: sed quoniam ignis vi adstringuntur, solidiores sunt quàm vt nequeant pluuias aquas sustinere. Hactenus contra hoc argumentum de terræ superficie, quo quidam volũt euincere, mundum vt genitum, ita etiam esse corruptibilem. Ad illud autem quod de maris incremento adferunt, respondere possumus, Non esse considerandos solos exortus insularum, aut si quæ terræ portiones olim inundatæ, processu temporum continenti sunt redditæ: id enim nihil ad naturæ cognitionem facere, nisi veritatis studio disquiramus etiam effectus contrarios, quantum terrarum non modò in ora, verumetiam procul à mari absorptum sit, obrutúmq; pelago enauigetur onerariis. ignoratis celebrem de Siculo freto historiam, quomodo Italiæ continenti Sicilia quõdam adnexa fuerit? sed cùm vastũ vtrinq; mare violentis incitatum concurreret, medium spatium ruptũ & inundatum est, vnde Græci vrbem in proximo sitam nominauerunt Rhegium, mutatis rerum vicibus. nam maria prius disiuncta confluxerunt in vnum: terra verò quæ in medio continuabatur, interuentu freti scissa est, & Siciliam continenti abruptam fecit insulam. aliæ quoq; multæ ciuitates mari oppressæ deletæq; feruntur, & in his tres Peloponnesiacæ, Aegira, Bura, Helice, quondam fortunatæ, vndis absumptæ vnà cum ipsis mœnibus. Iam verò Atlantis insula, maior quàm Asia simul & Africa, vt Plato in Timæo prodit, intra vnius diei noctisq; spatium ingenti terræ motu inundationéq; mersa in mare mutata fuit, non quidem nauigabile, sed cœnosum voraginosúmq;. Ergo nihil ad mundi corruptionem facit istud fabulosum maris detrimentum: quod vt apparet, aliubi crescit, decrescit aliubi. oportet autem non alterum tantum horum accidentium considerare, sed vtrunq;, atq; ita demum pronuntiare sententiã: sicut legitimi iudices in causis ciuilibus vtrasque partes prius examinant. Tertium argumentum seipsum coarguit, quando-

quidem non rectè proponitur. non enim cuiuscunque partes omnes corrumpuntur, id corruptibile est, sed cuius omnes partes simul & semel corrumpuntur eodem tempore: quoniam etiam hominem præciso digito nihil vetat viuere: quòd si totus membratim frustatímq; concidatur, confestim interit. eodem modo si vniuersa simul elementa delerentur eodem tempore, fatenda esset mundi corruptibilitas. at dum singula seorsum in naturam vicinam alterantur, immortalitatem magis quàm corruptionem adipiscuntur, iuxta illud philosophicè dictum à tragico:

Genitum nihil emoritur:
Sed transpositum vltro citróq;,
Formam priorem alterat.

Stultissimum autem est de genere humano coniecturam ex artibus sumere. nam siquis hanc tam absurdam rationem sequatur, valde nouum mundum asseuerabit, vix ante mille annos conditum, quando inuentores scientiarum duntaxat quorũ nomina sint prodita, non excedunt hunc annorum numerũ. quod si libet dicere artes æquæuas hominũ generi, nõ temerè id asserendum est, sed ex naturali historia. ea verò quid narrat? corrumpi res terrenas, nõ vniuersas simul sed pleraſq;, duabus de causis præcipuè, aquæ ignísq; nimia violentia. nam vtriusq; vehemẽtes impetus fieri alternis vicibus post reuoluta multa secula. & quando ingruat exustio, ex æthere deorsum ferri flumina ignea, quæ deriuata discurrant per diuersos tractus orbis habitabilis. è diuerso per diluuium naturam humidã vniuersam ruere in terras, stagnare torrentes perennésq; fluuios, atq; etiã lacus ac maria tumescere, perruptísq; aut superatis riparũ aggeribus, in magnam altitudinem excrescere: occupatísq; campestribus locis omnibus, primùm in vastos sinus diffundi, vergente aqua in cauitates vallium: dein disruptis terrarum angustiis hos ipsos dirimentibus, omnia confundi in vnam immensam colluuiem. atq; ita diuersa vi perire habitatores nunc horum nunc illorũ terræ tractuum: igne quidem monticolas inquosa tenentes, carentésque naturali contra incendia remedio: rursum aqua, fluuiorum, lacuum, marísq; accolas. vicinos enim aut solos aut potissimùm infestari calamitatibus. ita duobus his modis absq; infinitis aliis casibus leuioribus, cùm maximæ partis hominum interitu artes quoq; necessariò deficere. nam nisi tractetur, non licet inueniri vllam scientiam. quãdo autem publicæ

publicæ illæ pestes se remiserint, ita vt hominum genus vires paulatim recipiat, & è reliquiis cladi superstitibus ceu repullulet, tũc artes quoq; instaurari, nõ tum primũ prouenire, quæ prę paucitate se tractantium ad raritatem miram peruenerãt. Hactenus quæ de incorruptibilitate mundi accepi, vt potui prodidi. quid autẽ singulatim contradici queat aliàs demõstrabitur.

PHILONIS IVDAEI, In Flaccum.

SECVNDVS post Seianum Flaccus Auillius Iudæos ex insidiis adortus est, cũ infestare totam gentẽ, vt ille nõ valuisset, videlicet minus quàm alter ad hoc instructus. quotquot autem potuit, vniuersos cladibus affecit grauissimis. imò cùm videretur partẽ eorum exagitare ac persequi omnibus vbiuis terrarum degẽtibus molitus est pernitiem arte magis quàm viribus. hominibus enim sæuo tyrannicoq; ingenio natis vaframẽta pro viribus ad nocendum sufficiunt. Flaccus iste receptus à Tiberio Cæsare in amicorum cohortem: post Seueri obitum Aegypti prẽsidis, ei regioni & Alexandriæ fuit præpositus, vir, vt iudicabatur ex edito initio magistratus specimine, honestissimus. erat enim in sua functione assiduus, prudens consiliis, & in his exequendis industrius: in summa, vel nemine indicante quidvis sentiebat sagaciter. itaq; breui negotiorum Aegypti euasit peritissimus, varia sint licet multipliciáque, ita vt vix pernoscantur ab his qui totam ætatem eis impenderunt. superuacua iam erat turba scribarum, cùm parua æquè ac magna exactè ipse teneret, tantò melius, vt ad ostentationem diligentiæ vltro doceret eos à quibus modò didicerat. verùm ista quæ ad accipiendas reddendásq; rationes pertinent, vel ad dispensationem redituum, tametsi necessaria, nullum specimen ostendunt animi digni qui præsit aliis: sed quæ magnificam regiámque declarant indolem, elucebant manifestius. gerebat se pro dignitate, fastu non indecoro nec inutili magistratui. grauiores causas iudicabat cùm optimatibus, superbos deprimebat, vetabat cœtus promiscuę multitudinis, sublatis etiam sodalitiis quæ prætextu sacrorum vacabant

mero & crapulæ,contumacibus seuerus ac rigidus.deinde indu ctis in vrbẽ totámq; regionẽ bonis legibus, seorsum recẽsebat copias,deligens,ordinans,exercénsq; pedites,equites ac velites cum suis ducibus,curánsq; ne quis miles fraudatus stipẽdio cõ ferret se ad rapinas ac latrocinia,vt'q; singuli occupati muniis militaribus de cætero non satagerent, memor pacis rationem habẽdam præcipuam ex mãdato principis. Dicat aliquis:Heus tu,accusatorem professus,omissis criminibus,lẽgam producis laudum seriem.satin sanus es ? Non insanio bone vir,non sum tam fatuus,vt non videam quid decear.Laudo Flaccũ, nõ quòd inimicus laudandus sit,sed quo apertius noscatur eius malitia. nam qui per ignorantiã peccat,meretur veniam. qui verò prudens sciénsq; facit iniuriam,excusationẽ non habet,prædamnatus iudicio conscientiæ.Cùm enim in sex annos accepisset prouinciam,per quinq; priores viuo Tiberio Cæsare pacẽ seruauit tanta constantia,vt superiores præsides omnes vinceret.vltimo autem anno post obitum Tiberij Caio admoto ad habenas imperij,iam remissior sinebat pessum ire omnia,siue ob luctũ defuncti Cęsaris amicissimi,quem perpetuo mœrore lacrymisq; continenter manãtibus prosequebatur:siue quòd successori malè vellet,quippe propensior in germanum filium quàm in adoptiuum:siue quòd esset vnus ex his quorum insidiis Caij mater delata perierat,propter metum dissimulatus:aliquantisper tamen resistebat dolori, non omnino cessans ab administratione reipub. vt verò audiuit Tiberij nepotẽ,Caij cõsortẽ,ipso iubente interẽptum,perculsus casu grauissimo,humi prostratus diu mutus iacuit passus animi deliquium. viuo enim adolescẽtulo spes salutis nõ omnino extincta fuerat, defuncto autẽ etiam de sua incolumitate actũ existimabat , nisi q̃ modicũ quiddã eius spei supererat in Macronis amicitia, qui nihil nõ apud Caium recens imperium adeptũ poterat,quippe qui præcipuus(vt fertur)autor principatus atq; adeò salutis fuit : quia sæpenumero Tiberius decreuerat è medio tollere Caiũ vt malitiosum & indignum prĩcipatu:simúlq; ab eo nepoti suo metuebat, ne fortè se defuncto ille quoq; mactaretur insuper , & fieret suæ mortis accessio.sed Macro nunquã nõ eximere conabatur eis suspitiones huiusmodi, laudãs Caium vt simplicem & minimè fucatis moribus iuuenem,adhæc sui patruelis amantissimũ,cui libenter vel totum prĩcipatum cederet,vel partem eius potiorẽ. qua spe ille deceptus , inimicum infensissimũ reliquit & sibi & nepoti

poti & familię,& deprecatori Macroni,deniq; omnibus mortalibus.nam cùm eum Macro à recta via deflectentẽ & impotenter seruientẽ suis cupiditatibus reuocaret admonerétq; , ratus esse pristinũ illum Caium,dũ Tiberius viueret mitẽ obsequentẽq;:miser dedit extremas pœnas amicitiæ nimiæ funditus excisus vnà cum vxore atq; liberis, tanquã onus & impedimentũ superuacaneũ.quoties enim eum procul aduentantem videret, sic præsẽtes alloquebatur:ne rideamus,sumamus vultus serios, magister adest morosus,imperatoris adulti nouus pędagogus, quãdo tẽpus ipsum ablegauit illos veteres.Postquã igitur Flaccus hũc quoq; in quo reliqua spes fuerat,interfectũ audiit,omnino collapsus nõ amplius res moderari valebat,destitutus viribus animi.cùm enim magistratus impos regendi fit, necessũ est cõtumaces reddi subditos,prĕsertim qui sunt natura irritabiles.quo in genere primas ferũt Aegyptij, è minima scintillã sueti magnas seditiones accendere.cúmq; hęreret inops cõsilij, trepidabat & mutabat priora instituta omnia, ipse mutatus in deterius,cœpitq; à familiarissimis.vt enim quisq; fuit ei cõiunctissimus,suspectus repellebatur:eos verò quos prius pro cõfessis inimicis habuerat,cõciliatos adhibebat omnibus consultationibus:at illi pertinaciter irati,& verbis tantũ simulantes fœdera,alebant re ipsa odiũ:ac velut in theatro fingẽdo amicitiã, totũ in potestatẽ suam redegerunt.atq; ita ipse factus est è præside subditus,illi cõtrà è subditis rectores, autores decretorum inutilium,quæ ipsi mox obsignabant.executores enim erant omnium consiliorum.illum tãquam mutam in scena personam assumendo prętextus gratia,quod magistratũ gereret.Dionysij quidã popularis auræ captatores,Lampones scribæ sedentarij, Isidori seditionũ incentores,inuentores curiosi rerum malarũ, ciuitatis perturbatores,& vt vulgò vocantur,Taraxipolides.hi omnes coniurati decreuerunt contra Iudæos decretum durissimum,tum priuatim Flaccum aggressi eum sic compellant:Periit tua spes Tib, Nero iunior,periit etiã cui post hũc maximé fidebas,Macro amicus,imperator verò tibi parũ ęquus est:oportet nos aduocatum potentem quærere,qui tibi Caium reconciliet,is aduocatus erit Alexãdrina ciuitas,semper apud Augusti familiam in honore habita,præcipuè verò apud præsẽtem nostrum dominum.suscipiet autem aduocationem,consecuta à te aliquod beneficiũ.sed nihil potes illis gratius facere, quã ũ eos sinas in Iudæos sæuire. tũ præses cũ debuisset eos vt turbatores

pacis & publicos hostes reiicere,subscripsit eorum sententiæ.Ac primùm quidem occultè insidiabatur,nec pariter cognoscēs lites partium, sed in alteram propensior, nec ius æquum habere sinens in cæteris:imò quoties Iudæus aliquis accederet,auersabatur hos solos data opera:deinde propalam se inimicū declarauit. hanc eius nō tam natiuā quàm adscititiam insolentiam, auxit etiam casus quidā huiusmodi.Caius Cæsar Agrippæ Herodis regis nepoti regnū dedit auitæ ditionis partem tertiam, quam Philippus noui regis patruus possederat.Discedenti autē in suum regnum suasit, ne à Brūdisio solueret petiturus Syriā, quòd ea nauigatio longa esset ac difficilis:vteretur potius compendiaria per Alexandriam,expectatis etesiis.aiebat enim Aegyptias onerarias celerrimas, & gubernatores harū egregios, qui more aurigarum certantiū rectum cursum teneant. Paruit ille vt domino consulenti vtilia. cúmq; descendisset Puteolos, & naues Alexandrinas in portu paratas ad soluendum inuenisset prospera nauigatione vsus post paucos dies inexpectatus & improuisus appulit: iussis gubernatoribus,cùm sub vesperam Pharus se proferret,vela contrahere, & ibi circa ipsum in salo manere vsq; crepusculum,ac noctu demum portum subire, vt excēdens omnibus iam dormientibus, nemini cōspectus perueniret ad suum hospitē.tanta ille venit cum modestia, volens si fieri posset,omnibus insciis vrbe excedere.non enim visendæ huius causa venerat, quā ante adierat Romam nauigaturus ad Tiberium,sed quærebat cōpendiosum ad suos reditum. At Aegyptij rumpebātur inuidia, quod ipsis est natiuum vitium & alienam felicitatem suum interpretabantur infortunium: tum etiam ob inueteratā cum Iudæis simultatem ægrè ferebant extitisse Iudæorum regem quēpiam.haud aliter quàm si ipsi auito regno exturbarentur singuli.rursumq; miserum Flaccum familiares iritabant, incitādo ad eandem inuidiam his vocibus: Tua pernities erit hic aduena.maiore quàm tu splendore ac fastu septus est.omnes in se conuertit spectantes satellitiū argenteis clypeis& inauratis armis nitidum,&quid opus erat venire in alienam prouinciam,cùm posset in suam ditionē tutò deduci classibus? nam etiamsi Caius permitteret,atq; adeò cogeret, debuerat deprecari hanc profectionem,ne sua felicitate officeret præsidi,suo splendore obscurando eius gloriā.His ille auditis magis etiam turgebat quàm antea, palam quidem socium & amicum simulans,quòd timeret imperatorē à quo missus erat: priuat

priuatim autem odium & æmulationem aperiēs,& ex obliquo eum cōtumeliis appetens,quando id non audebat in faciē.nam vrbanam multitudinē otiosam segnémq;, nec alia re occupatā quam garrulitate,cōuitiis atq; calumniis,passus est regi maledicere,siue ab ipso præside fuit exortum obloquendi principiū, siue alios etiā huc impulit per eos qui nō grauatim offerunt ad talia suum ministerium.qui occasionē nacti totos dies traducebant regē in gymnasio sermonibus scurrilibus, iactantes in eū dicteria.nōnunquam etiam mimographorum & id genus poētarum ludicris carminibus abutebantur ad prodendā obscœnitatē ingenij, ad talia magis quàm ad honestas artes prōpti ac dociles.alioqui præses indignatus obiurgasset mulctasséq; arrogantē maledicentiam.imò etiā si rex nō fuisset,familiaris tamen Cæsaris, nō debuerat habere aliquod honoris priuilegiū: quæ certè argumēta sunt manifestissima,Flaccū eius maledicētiæ fuisse conscium. nam qui castigare,aut saltem cohibere valēs non cohibuit,satis apparet quòd pmiserit. Vbi verò vulgus incōpositum occasionē peccandi accepit, non facilè desistit nouis erratis priora cumulās. Erat quidam insanus nomine Carabas, non ex illo conspicuo furiosorum genere,sed leuiore correptus insania.is interdiu noctúq; nudus oberrabat p cōpita, nec æstū nec frigus deuitans,puerorum & adolescentum ludibriū.hunc miserum propulsum ad gymnasium in superiore loco statuūr, vt spectari posset ab omnibus. móxq; capiti diadema imponūt papyraceum, pro paludamento corpori stoream induunt, pro sceptro frustum harūdinis humi sublatum quidam ei dedit in manum.Sic ornatum regiis insigniis,& in regē trāsformatum more histrionico,adolescentes perticas in humeris gestātes stipabant pro satellitio:tum alij salutatū accedebant,alij sibi reddi iura petebant,alij cōsulebant eum de republica,post hæc acclamatum est à circumstantibus,magna voce marim appellāti bus,quod nomen Syris significat dominum,norāt enim Agrippā Syrū genere,& regnare in bona portione Syrię.His auditis, imò visis Flaccus,cùm debuisset illum insanū coniicere in carcerem,ne illusoribus præberet materiam petulātiæ:atq; etiam ipsos subornatores,quòd regē Cæsaris amicū, à senatu Romano honoratū ornamentis prætoriis, ausi sint apertis obliquisq; cōtumeliis lacessere:non solū eos non castigauit,sed ne cohibere quidē dignatus est,licentiā dās malitiosis & inuidis,& quicquid videbat audiebatq; dissimulans.Quod vbi sensit populus,

non

non dico vllum ciuilẽ & bene moratum, ſed vulgus curioſum, otio ſegnitiæq; per totam vitam deditũ, tumultibus omnia miſcere ſolitum, aggreſsi rem inſidioſam, cõfluxerũt ſummo mane in theatrũ, redẽpto iam Flacci fauore, quẽ ille miſer ambitione corruptus vẽditabat nullo reſpectu ſecuritatis vel ſuę vel publicæ: & vnanimiter cõclamauerunt, dedicandas eſſe in proſeuchis ſtatuas, petentes licentiam nunquã prius auditi facinoris. Quod intelligẽtes (ſunt enim ad nequitiam ingenioſiſsimi) commenti ſunt ad prætextum nomen Cæſaris, quod hunc non liceat in ius vocari. Quid igitur tũ egit præſes prouinciæ? cùm ſciret ciuitatẽ habere incolarum duo genera, noſtros homines, & illos alteros, totámq; Aegyptum ſimiliter: & quòd nõ minus quàm decies centena milia Iudæorum habitent Alexandriã totámq; regionem quãta patet à Catabathmo Libyæ vſq; ad terminos Aethiopię: & hunc conatũ aduerſari his omnib⁹ nec eſſe è rep. moueri patrias cõſuetudines, neglectis his omnibus permiſit dedicationẽ fieri, cùm liceret ei pro poteſtate afferre plurima remedia, vel ſaltem expedire amica cõcilia. at ille vt iniuriarum conſcius ac ſocius, quò plus poterat, eò magis ſeditionẽ accẽdebat, & quantũ in ſe fuit, orbem repleuit bellis ciuilibus. nec enim obſcurum erat, quòd fama occupatarũ proſeucharũ apud Alexandriam exorta ſpargenda eſſet per omnes Aegypti præfecturas, inde propaganda ad gẽtes orientales: paritérq; ab ora maritima & Mareotide, quod eſt initiũ Libyæ, vſq; occidẽtem & nationes tractus illius. Iudęos enim vna regio non capit propter hominũ multitudinem: quamobrem plurimas ac fortunatiſsimas vrbes in Europæ Aſięq; prouinciis ac inſulis incolunt, pro metropoli habẽtes ſanctam ciuitatẽ in qua templum altiſsimo Deo ſacratum eſt: ſuitas autẽ proauitásq; ſedes colentes tãquam patriam, vbi nati educatiq; ſint. in quibuſdã etiam mox vt conditæ ſunt immigrarunt, in cõditoris cuiuſq; gratiã. & metuendum erat ne per hanc occaſionem Iudæi vbiq; moleſtarentur à ſuis ciuibus, ſiquid nouaretur circa proſeuchas & ritus patrios. Et quia res adeò non contemnenda commouere poterat eos, quamuis ingenij pacati homines, non ſolùm quoniã vbi de religione, ibi de vita quoq; agitur: verumetiã quod ſub cælo cùm proſeuchis adimebatur pietatis erga benemeritos facultas per iniuriam quavis morte grauiorem, nõ habẽtibus ſacra loca vbi declararẽt ſuam gratitudinem: dicere poterãt aduerſariis, Non animaduertitis hoc pacto vos honorem auferre dominis

dominis magis quàm tribuere. vbiq; Iudæi habent proſeuchas ſuæ pietatis erga familiam auguſtã publica domicilia, quibus ſublatis quem nobis alium modũ eos honorãdi relinquitis? ſi enim eos qui nos ſinũt noſtro iure viuere, neglexerimus, extrema pœna digni erimus, nõ referendo eis parem gratiam. quod ſi nobis licet frui patriis legibus ab Auguſto quoq; approbatis, neſcio quod noſtrũ paruũ magnúmve delictũ ſit, niſi quis vitio vertat quòd nõ vltro legẽ violamus, & ad externos ritus deſciſcimus, quod ſcelus ſæpius expiatur autorũ capite. ſed Flaccus tum dicenda ſilendo, tum ſilenda dicẽdo, nobis erat iniquus, qd illi quibus gratificabatur, quomodo affecti erãt? num honorare volebãt Cęſarẽ? ſcilicet deerant fana in vrbe, cuius pleræq; partes opportuniſsimæ ſacratæ ſunt, vbi ſtatuas quaſcunq; liberet ponerent. imò techna fuit hæc hoſtiliter inſidiantiũ, vt lædẽdo non viderentur iniuriam facere, læſi verò non poſſent tutò reſiſtere ſe moleſtantibus, niſi fortè ad imperatoris honorem pertinet, leges abrogari, patrios ritus antiquari, vicinis nocere, cõcordiæ perturbandæ exemplũ præbere aliis quoq; ciuitatibus. Ergo poſtquam is contra legem conatus viſus eſt præſidi ſuccedere, proſeuchas tollenti, vt ne nomen quidem reliquũ ſineret, rurſum aggreſſus eſt omnia noſtra inſtituta peſſũ dare: vt his abſciſis quibus ſolis noſtra vita ſuſtinetur tanquã ſacra anchora, adẽptòq; iure ciuitatis, in calamitates inſiderem⁹ maximas, deſtituti omni præſidio. poſt paucos em̃ dies edictũ propoſuit, in quo nos appellabat inquillinos & exteros, ne cauſæ quidem dicendæ poteſtatẽ faciens, ſed iniudicatos condẽnans: quo quid poſſet eſſe magis tyrãnicum? ipſe ſibi vſurpabat partes, delatoris, inimici, teſtis, iudicis, pœnarum exactoris. Tertium quoq; ſcelus addidit non cõtentus duobus prioribus paſſus quoſlibet in Iudæos tanquã bello captos ſæuire. qui nacti licentiã quid ſecerunt? quinq; ſunt vrbis regiones, denominatæ à primoribus literis: harũ duæ dicũtur Iudaicæ, quod in his plurimi Iudęi habitent, quamuis & in aliis nõ pauci ſparſim habeãt domicilia. Quid igitur fecerunt? è quatuor literis expulſos Iudæos cõtruſerunt in vnius partem anguſtiſsimã. at illi quòd plures eſſent quàm vt is locus eos caperet, egrediebantur in littora, & monumenta, & ſterquillinia, exuti rebus ſuis omnibus. inimici verò facto in deſertas domos impetu, prædas tanquã iure belli partas diuidebant, effractiſq; Iudæorũ officinis, quæ tum propter luctũ mortis Druſillæ clauſæ fuerãt: hinc quoq; plurima egeſſe

runt

runt,quæ per medium forũ translata verterũt in vsus proprios. sed minus nocebant rapinæ quàm abrupta negotiatio,cùm creditores amisissent pignora,nec sineretur vllus agricola, nauta, negotiator,opifex exercere artes consuetas.ita non simplex eis parabatur pauperies,vel quòd vna die spoliabãtur suis facultatibus,vel quòd nõ dabatur quæstũ facere more solito. Hæc quãuis permolesta,videbãtur tamen tolerabilia collata cum cæteris.nam paupertas grauis quidem est,præsertim oblata ab inimico,leuior tamen quàm corporis læsio vel minima. at nostri homines tantis afflicti fuerũt alamitatibus,vt si quis dicat eos torměta cruciatúsq; perpessos,minus quàm pro re videatur dicere,& destitui propriis vocabulis propter inauditã sæuitiam: vt ad hanc collata quæ victores in victos hostes iure belli solent perpetrare, existimari possint plena clementiæ.Illi pecunias auferunt & captiuorũ multitudinẽ, sed periclitati de sua libertate suísq; opibus,plurimos etiam sinunt à cognatis amicísq; redimi,si nõ miseratione,moti saltẽ auaritia.quid tũ postea?seruati non putãt sua referre quonã modo sibi salus cõtigerit,tum si quis in bello cadat,sepelitur ab hostibus, vel ipsorũ sumptu, si sint humanitatis æquitatisq; memores. q; si odium etiam in mortuos retineãt,licet per inducias repetere corpora, ne vltimi honores eis desint & iusta funebria.hæc sunt in bello cõmercia hostiũ. nunc age inspiciamus quomodo in pace tractati simus ab his q paulò antè esse amici desierãt. Post domos direptas,exactis habitatoribus,atq; ita desolatas partes vrbis pleraſq;,tanquã obsessi vndiq; ab amicis,& oppressi graui rerum victui necessariarũ inopia,inspectãtésq; paruos liberos & vxores ante ora sua fame deficere inducta per aduersarios (nã de cætero felix annona erat vbiq;,& flumẽ stagnationib⁹ iustis arua inundarat largiter,& cãpi frugiferi magnam frumẽti copiam protulerãt)iam egestatis impatientes quidã ad cognatorum & quõdam amicorũ ædes ibant præter solitũ, petituri stipem necessariam.alij generosiores aspernati mẽdicorum fortunam vt illiberalẽ,in forum prodibãt,tãtùm vt sibi suísq; cibos emerent miseri:mox enim à vulgo seditioso correpti sunt occisiq;,corpora quoq; horum per totã vrbem raptata,vt ne ad sepulturã quidem vllum membrũ fieret reliquũ, eadem rabie perierũt & alij plurimi,nouis crudelitatis formis excogitatis per efferatã in mores beluinos plebeculã.nã vbicũq; Iudæi cõspicerentur, aut saxis conjectis enecabantur,aut inflictis fustibus:

bus:nec statim plagis letalibus appetebãtur,ne accelerata morte cito eriperẽtur cruciatibus.alij ferociores abusi præsenti licentia,contẽptis hebetioribus arma sumpserunt efficacissima, ignem ferrumq;,& multos gladiis confecerunt, nec pauciores cõcremauerũt.interdum familias integras,maritos cũ vxoribus,paruulos cũ parentibus in medio foro exurebãt immaniter,nec senium,nec tenerã ætatem miserati, nec eius innocentiam.& quoties ligna decrãt,sarmentis collectis non tam igne quã fumo enecabãt eos,quo diutiꝰ morerẽtur & miserius, quorum cadauera semiustulata cõfertim iacebãt & promiscué,triste horrẽdúmq; spectaculũ:quod si lignatores sarmẽta cõferrẽt tardius,impositos ligneæ supellectili vrebãt eius dominos,sub tracta pretiosiore viliorivtẽdo pro lignis vulgaribus ad rogos extruendos.multos etiã viuos in alterũ pedem funeiecto trahebant interim insultãdo calcibus, excogitato genere mortis crudelissimo:nec in extinctos remittebãt irã grauius sæuiẽdo in cadauera,propemodum per omnes vrbis angiportus raptata,donec lacerata cute cũ neruis & carnibus, & frustis sparsim in aspero solo hærẽtibus,minutim cõcerperentur. Interea quidam eorũ tanquã in theatro se indolescere simulabant ad talia spectacula.cæterùm qui verè dolebãt suorũ vicem cognati amiciq;,confestim pœnas dabãt,intẽpestiuæ, vt inimicis videbãt, misericordiæ,arreptiq; flagris cædebãtur & post omnia tormẽta quæ poterãt excipere corporibus,tandẽ in crucẽ agebantur. Postquã autẽ Flaccus perfodit omnes Iudęorũ parietes,& nihil intentatũ reliquit in eorũ pernitiẽ, immane quiddã cõmentus est inuentor nouarum semper iniuriarum.nam è senatu nostro quẽ Augustus seruator optimè de nobis meritus instituit ceu Publicũ Iudæorũ cõsilium,missis super ea re literis ad Maniũ Maximũ designatũ Aegypti præsidẽ,trigintaocto comprehensos in suis priuatis ædibus cõfestim vinciri iussit:traductósq; egregia põpa per mediũ forũ senes reductis in tergũ manibus, ligatos partim loris,partim catenis ferreis,induxit in theatrũ, spectaculum miserabile,nec illi tempori aut loco debitum,sta tutósq; corã inimicis eorum sedentibus,ad maiorem ignominiam iussit nudatos flagellari tãquam scelestos & nocentissimos,vt concisi verberibus aliquot mox vt inde sunt elati exhalarint animã,reliqui desperata salute cum dinturno morbo cõflictati sint.quod facinus etsi aliàs deprehẽsum est, nihilominꝰ hic quoq; declarabitur.Ex dicto senatu tres,Euodius,Triphon,

Andron

Andron,bonis spoliati fuerãt, direptis eorũ ædibus vno impetu,nec id latuit præsidem,didicerat enim accitis nostris magistratibus,quasi acturus de cõcordia.& tamẽ quamuis sciret spoliatos fuisse,verberabat in conspectu eorũ qui spoliarãt:vt alteris calamitatẽ geminaret addito ad paupertatem cruciatu corporis:alteri duplicẽ voluptatem caperent ex concessis sibi alienis opibus,& inimicorum ignominia,dicam paruum quiddã, quod an inter tanta mala dicendũ sit dubito,sed quãuis paruũ, non paruam tamen indicat malitiam.Est in illa vrbe flagrorũ differentia pro eorum cõditione qui cæduntur,aliter Aegyptij flagellantur ab aliis,Alexandrini verò virgis cæduntur ab Alexandrinis lictoribus,quos vocãt Spathephoros. hũc morem & in nostris hominib⁹ seruarũt superiores præsides,& ipse quoq; Flaccus primis magistratus sui temporibus:est certè & in pœna paruũ quoddã solatium,& in cruciatu remissionis nõnihil, quando res ita vt sunt sinũtur,nec augetur malitiosè molestia: sed cùm accedit odiũ,nihil æquitatis relinquitur.an-non igitur fuit iniquissimum,cùm de plebe Alexandrina Iudęi liberalib⁹ & ciuilibus flagris punirentur,siquãdo viderentur commeriti, magistratus senatorésq;,honoratos vel ipsis appellationibus, hac parte inferiores haberi suis subditis,& exæquali Aegyptiorum obscurissimis,maximorũ flagitiorũ pœnas luẽtibus corpore?omitto dicere,q⁹ etiã si peccassent grauissimè, debuerat habere tẽporis rationẽ atq; reuerẽtiam, & differre mulctationem in aliud.nam bonis præsidibus,& rectè non insolenter administrãtibus rempub.mos est in neminem damnatũ animaduertere,donec solennes celebritates natalitiáq; augustorum festa prętereãt.at ille per eos ipsos dies iniustis pœnis affligebat homines innoxios.an-nõ poterat postea,si voluisset,easdem ab illis exigere?sed properabat vrgebátq; negotium, vt turbis aduersariorũ gratificaretur,ratus eo modo se imperaturum eorũ fauorem ad exequenda consilia quæ agitabat animo,atqui noui quosdam iam crucifixos, instante tali festo de cruce depositos,& ad sepulturam ex more cognatis redditos:quãdoquidem decebat vel ad mortuos redire aliquẽ fructũ ex imperatorisnatalibus,simúlq; celebritati suũ sacrũ honorẽ seruari. at iste nõ mortuos deponi de crucibus,sed viuos crucifigi iubebat.quib⁹ ipsum tempus non quidem absolutionẽ,breuem tamen dabat veniã,& pœnæ procrastinationẽ.nihilominus ante flagellabantur in medio theatro,& igne ferróq; torquebantur,spectaculis distri-

distributis ad hunc modũ.Manè vsq; horã tertiam quartámve Iudæi flagellabantur,suspendebãtur,rotis alligabantur,damnabantur,per mediam orchestrã ducebantur ad suppliciũ.deinde post hæc tam pręclara exempla edita inducebantur saltatores, mimi,tibicines,aliáq; ludicra scenicorũ certaminũ.quid multis?excogitata est secũdavastatio,vt militaris quoq; multitudo in nos armaretur per occasionem nouæ calumniæ,quasi Iudæi haberẽt arma in ædibus.Accitus igitur à præside Castus cẽturionum fidissimus,iubetur assũmpto è sua cohorte audacissimo quoq; in domos eorũ irrũpere,scrutaríq; num quid armorum ibi lateat.properauit ille mãdata exequi. at Iudæi nõ pręmoniti primũ obstupuerũt,vxoribus & liberis eos cõplectentibus & effusis in lacrymas metu captiuitatis. hoc enim malum expectabãt reliquũ.Vt verò audierũt à quodam è scrutatoribus quo reposuistis arma?paulùm respirarũt,& intima quæq; aperientes ostendebãt,partim læti partim gemẽtes:læti quia coarguebatur calũnia:solliciti primũ quia tantæ calũniæ tam facilè cõtra eos vel fingerẽtur vel crederẽtur : deinde quia mulierculæ incluſæ,nunquã è cõclaui egredi solitæ,& virgines præ pudore declinãtes aspectũ etiam familiariũ,tunc nõ solùm ignotis,verumetiã militari ferociæ spectabantur pauidæ.nihilominus accuratè facta scrutatione,nõ inueniebãtur ista quæ solent esse in armamẽtariis,galeæ,loricę,clypei,cõti,gladij, neq; balistæ,arcus,fundæ,sagittæ,iacula,imò ne cultri quidẽ apti quotidianis culinæ vsibus. Vnde statim apparuit victus simplicitas, nihil delicatũ aut magno emptũ in cibos admittẽtium, ex qua libus ferè nascitur saturitas,& ex hac porrò petulãtia, malorũ initium.Quin & Aegyptiis paulò antè arma dẽpta fuerant per Bassum quẽdam à Flacco iussum id curare.sed tum videre licebat magnũ nauium numerũ appulisse ad portus fluminis, plenarũ omni armorũ genere:iumẽta quoq; sarcinaria onusta fascibus hastarũ ab vtroq; latere pẽdentium ad æquilibriũ, tum plaustra castrẽtia plena armaturis penè omnia,trãsuecta militariter vna serie præter spectãtium multitudinẽ,ita vt explerẽt totum illud ferè decẽ stadiorũ spatium,quod interest inter portus & regiũ armamẽtarium quò vehebãtur,in horũ domos meritò scrutatores missi sunt,quòd essent suspecti quasi nõ contẽti præsenti statu res nouas molirentur, & ad defectionẽ ac bellum pararent se consensu seditiosorũ hominum & infamium antea quoq; sæpius tentatis defectionibus:vt opus esset, quem-

admodum sacra certamina instaurantur singulis triennijs, ita in Aegypto euoluto eodē tēporis spatio,nouas armorū cōportationes exigi per præsides eius prouinciæ:vt populi aut ea parare desināt,aut nō multa præparent,paraturi plura si daretur longius tēporis spatiū.Nos verò quid opus erat vexari ad eum modū?quando enim defectionis cōsilio suspecti fuimus? quando à pace alieni visi sumus?studia nostra quotidiana quæstúsq; quos exercemus,nónne reprehensione carēt, & ad concordiam ciuitatis tranquillitatémq; faciunt? scilicet si arma domi habuissent Iudęi,plusquàm quadringētas domos amisissent,vnde bonis direptis exturbati fuerāt.Cur igitur apud eorū spoliatores nulla est facta inquisitio,an arma si nō propria, certè rapta habeāt?Verùm vt iam dixi,totum id negotiū dolus erat Flacci, pertinaciter nobis infensi,& vulgum exasperātis in nos,nō parcendo vel mulieribus.nam non solùm in foro,sed & in medio theatro tāquam captiuæ corripiebantur,& ob quamvis calumniam in scenam trahebantur nō sine grauissimis contumeliis: deinde cognito esse eas alterius generis,dimittebātur. multas enim quasi Iudæas cōprehendebant priusquàm rem diligētius dispicerent.quoties autem nostræ cōperiebantur, ex spectatoribus facti tyrāni & domini, iubebant eis suillas carnes offerri: quas quodcunq; metu tormentorū gustabant, sine alia maiore vexatione dimittebantur.quæ verò sibi tēperabant, tortoribus tradebantur ad cruciatus maximos:quod fuit eximiū argumētum earū innocentiæ.ille tamē non contentus propria potestate,quærebat quomodo imperatore quoq; ad nos infestādos abuteretur.postquam enim omnes honores,quos per leges nostras decernere licuit,Caio exhibuimus,decretū obtulimus præsidi, orantes vt quoniam nō fuit permissum legationē mittere, ipse id per suos nuntios trāsmitteret.Legit ille,annuens ad pleraq; capita,subridénsq; & lætus,aut certè simulans lætitiā: Placet, inquit,mihi per omnia pietas vestra.mittā hæc vt petitis,& legati fungar munere,vt sentiat Caius vestrā gratitudinē: eróq; testis probè notæ mihi vestræ popularis modestiæ atq; obediētiæ.nihil addendo prætereà.nā veræ laudes sufficiunt.His promissis læti gratias egimus,spe præcipiētes decretū Caio perlectum.nec immeritò.nam quæcūq; per præsides seriò mittūtur. absq; longa mora perueniunt ad imperatoris notitiam. at ille nostrā voluntatē parui faciēs,decretū illud apud se retinuit, vt foli omniū qui sub sole sunt hominū pro inimicis haberemur.

an-non hæc fuerunt multum diúque cogitantis de struendis nobis insidiis,non transuersum temerè abrepti affectu aliquo extemporaneo? sed Deus cui non negliguntur res mortalium, proculdubio fucatas eius adulationes,& illud iniquissimarum cogitationum cōsistorium,quo malitiosis artibus petebamur, non multò pòst misertus nostri præuenit, & bene sperandi occasionem præbuit.nam Agrippa vbi superuenit Alexandriam, nobis enarrantibus edoctus de insidiis per Flaccum paratis in nostram pernitiem,opem rebus attulit periclitantibus: pollicitúsque velle seipsum id decretum in vrbem transmittere, vt audio transmisit cum excusatione temporis,ne viderentur Iudæi serius æquò suam pietatem erga optimè de se meritorum principum familiam expromere, voluisse illos eam declarare ab initio,sed impeditos fuisse maleuolentia præsidis, quo minus tempestiuè id facerent.post hæc cœpit aduersus illum suas vires expedire adiutrix iniustè oppressorum & vltrix facinorosorum iustitia.primū affectus est noua calamitate atq; ignominia,quali nemo ad eum diem.ex quo in Augusti familia stabilitum est terræ marisq; imperiū. Nam sub Tiberio patréq; huius Cæsare aliquot præfecti qui prouincias sortiti potestatē legitimā in tyrannicā potentiam verterāt.cùm subditas ciuitates diuexassent malis non ferēdis,corruptelis,rapinis, innocētum exiliis,indemnatorum suppliciis,Romam reuersi exacto magistratus rempore,postulati sunt repetundarum,præsertim quando legati à prouincialibus ad imperatorem eos accusaturi mittebantur. Tunc enim æquos se præbendo iudices, & auditis examinatísque partibus,de nemine iniudicato ferebant sententiam, nec in gratiam nec odium pronuntiando, sed quod iustum videretur. At Flaccum in ipso magistratu inuasit infensa malis viris iustitia, irritata nimiis eius iniuriis & iniquitatibus. Oppressus est autem hoc modo. Putabat iam Caium depositis suspicionibus placatum,vel per epistolas plenas adulationibus,vel propter prolixas conciones sæpe in laudem eius apud populum Alexandrinum habitas,vel quia maiori eius populi parti probabatur. Sed fefellit eum sua opinio.infirmæ sunt enim spes hominum malorum,contra quam sibi pollicentur infortunium se dignum incurrentium. Misit enim Caius Bassum centurionem cum cohorte sua ex Italia. Is conscenso nauigio celerrimo pòst paucos dies non longè ab Alexandrina pharo substitit vergente iam die, iussis

nautis in salo solis occasum expectare, vt improuisus adforet: ne Flaccus præsentiens motu excitato re infecta se abire cogeret, crepusculo verò nauis appulit, & Bassus postquã cũ suis exscẽdit, pergebat vlterius ignotus & neminẽ noscitãs, donec inuento quodã milite qui obibat vigilias, iussit indicari sibi ędes præfecti militũ. cũ hoc enim volebat secretũ cõmunicare, vt si opus esset maiore manu, haberet sociũ. cognito verò eum cum Flacco vocatũ esse à Stephanione liberto Tib. Cæsaris ad cõuiuium, properè ad eas ædes contẽdit. cúmq; substitisset in ꝓpin quo, misit è suis quendã speculatũ, subornatũ seruili habitu ne quis fraudẽ sentiret. is obrepsit cõuiuio mixt⁹ cæteris seruitiis, & diligẽter cõsiderata perspectàq; Basso renũtiauit omnia. qui vbi cognouit incustoditũ vestibulũ, & Flaccũ decẽ aut ad summum quindecim comitatũ mãcipiis è ministris domesticis, dato signo suis cursim irrupit. pars militũ discũbentẽ ex improuiso circũstitit, propinantem cuidã, & cum cõuiuis agentẽ comiter. Sed postquã Bassus in mediũ prodiit, ad primũ eius conspectum attonitus obmutuit: cúmq; vellet surgere, vbi se circũuentum animaduertit, intellexit priusquã audiret Caij voluntatẽ, quid mandatũ sit militibus, quid ipsi mox euenturũ. Sagax em̃ est mẽs ad momẽto percipienda etiam quæ nõ conficiũtur sine longiore temporis spatio. cæteri consurrexerunt, quorũ nemo non metu diriguit, timẽs ne pœnas daret eius conuiuij. nam fugere tutum nõ erat, ac ne poterãt quidem occupatis exitibus. illum Bassi milites vt iussum est abduxerũt ex hoc vltimo conuiuio. Oportebat enim eum à foco rapi ad suppliciũ, qui tot innocẽtium domos focis vacuas fecerat. Id quod inauditũ antea Flacco accidit, vt in sua prouincia viuus caperetur hostiliter, propter Iudæos opinor, quos funditus sublatos cupiebat homo vanus & auidus gloriæ. Quod eo verisimilius fit, quia tũ captus est quãdo Iudæi populariter dies festos agũt per autũni æquinoctium in sub dio structis attegiis. quod festũ erat tunc, intermissum, magistratibus nostris etiamtũ inclusis carcere post intolerabiles cruciatus ac cõtumelias, plebe verò vniuersa vicem illorum dolente haud secus ac suam, quãuis ne domesticæ quidem calamitates suæ cuiq; deerãt. Tunc enim grauius ferũtur molestiæ quando per eas nõ datur festos dies celebrare, fruiq; tranquillitate ac remissione animi: qualẽ id tempus requirit: sicut ipsũ tũc mœrore opprimebãtur, cuius nullũ inuenire valebant exitũ. Sic dolẽtibus sub onere grauissimo, & domi cõglobat

batis nocturno tempore, quidã nunciarũt cõprehensum hominem. illi rati se tentari falso nuntio, tantò indignius ferebãt ludibriũ quò sibi struerentur insidiæ. Sed postquã tumultus in vrbe ortus est, vigilibus vltro citróq; discurrentibus, & quibusdã equitibus in castra properantibus, aliis è castris in vrbẽ pari festinatione recurrẽtibus, quidã rei nouitate moti ędibus egressi cognouerũt accidisse noui aliquid. Vt verò intellexerũt Flaccũ captũ abductúmq;, tendẽtes manus in cælũ, laudabant Deũ, gratias agentes Deo rerũ humanarũ inspectori: dicentes: Non gaudemus Domine pœna inimici, docti tuis sacris legibus cõdolere calamitati hominũ: sed ubi meritas gratias agimus q nostri misertus subleuasti afflictiones cõtinuas. atq; ita nocte tota exacta in hymnis & canticis, summo mane portis effuderunt se in proxima littora. nam proseuchas suas amiserant. Ibi in loco purissimo stantes conclamarunt vnanimiter: ô Domine supreme rex mortaliũ & immortaliũ, allegamus terrã, mare, aërem, cælũ mundũq; vniuersum nostris gratiarũ actionib⁹; quæ sola nobis sunt reliqua: cæterarũ creaturarũ vsum ademerũt homines: pulsis vrbe & vrbanis ædificiis, tũ priuatis, tũ publicis, vt in terris solũ ne priuatũ quidẽ haberemus domiciliũ iniquitate præsidis. At tu omnipotẽs, spẽ tandẽ salutis facis his reliquiis, & incipis inuocatus annuere tuorũ precibus: quãdoquidẽ hostẽ totius nostri generis autoréq; calamitatũ cunctarũ, superbũ captãtémq; his factis nouã gloriam, sustuliſti de medio hic in proximo: ne nos afflicti minus voluptatis perciperemus auribus, sed tãtum nõ oculos pascerem⁹ manifesto melioris euẽtus præsagio. Huc accessit aliud quiddã non sine diuina, vt videtur, prouidẽtia. Cũ enim orã soluisset hyemis initio (nã oportebat marinis quoq; iactari eum tempestatibus, qui elemẽta omnia factinoribus impiis polluerat) post plurimos labores ægrè delatus in Italiã, cõfestim exceptus est à duobus infensissimis accusatoribus. Lãpone Isidoróq;, paulò antè sæpius ab eis vt subditis salutat⁹ dominus & seruator benemerentissimus, tũc verò sensit eos aduersarios, & quidem non ex æquo, sed longè prævalentes, non modò iure quo fidebãt, verumetiã fauore summi principis ac moderatoris rerũ humanarum, quem videbãt Flacco inimicissimũ, sed tunc sumptarũ personã iudicis, ne videretur eum prædãnare ante iudicium, si non expectata accusatione defensioneq; obtriuatam simultatem ferret in eum capitalẽ sententiam. Nihil autẽ est molestius quàm maiores ab inferioribus, & magistra-

tus accusari à subditis, haud secus quàm si her' reus postuletur à vernis suis aut emptis mancipiis. Fuit tamẽ hoc leue malum collatum ad aliud grauius. Nec enim è subditorũ vulgò accusatores conspirarunt in eum subitò, sed totius præfecturæ tempore his potissimum inuisus fuerat, Lampone etiam accusato impietatis commissæ in Tiberium Cæsarem, & hac causa fatigato per biennium. Nam iudex malicioſè differebat sententiam, vt etiamsi reus absolueretur à crimine, saltem metu incerti euentus impendentis cruciaretur quàm diutissimè, & vitam morte grauiorem viueret. imò & postquam euasisse visus est, aiebat se mulctatum facultatibus, quippe qui inuictus præfecturam gymnasij susceperat: siue homo sordidus & illiberalis negabat sibi tantas opes quę huiusmodi sumptibus sufficerẽt: siue minus possidebat, quàm antea præ se tulerat, tandem verò res ipsa declarauit minus pecuniosum fuisse quàm pro existimatione, vt qui præter malis artibus parta nihil haberet. Ab actis enim erat apud præsides, causas promouens ex ordine. In harũ commentariis quædam delebat, quædam prætermittebat data opera, nonnunquam inserebat quæ in iudicio dicta nõ fuerant: rursum alia mutabat transponebátq; pro libito, è singulis syllabis atq; etiam apicibus quæstum faciens scriba sedentarius: qui sæpe conclamante populo appellatus est calamosphactes aptissimè, quòd scribẽdo calamo iugularet multos, hoc est miseriores mortuis redderet: qui alioqui potuissent causam vincere fruiq; suis opibus. tunc verò paupertatem ferebant iniustissimè illo inimicis eorum venditante alienas substantias. Non enim erat possibile prouinciæ amplissimæ præsides meminisse negotiorum omnium, affluentibus aliis super alias causis priuatis atq; publicis: præsertim cùm non iudiciis tantum præsent, sed etiam rationibus tributorum & rectigalium, quibus maior anni pars impendebatur. at iste cùm ex officio suscepisset necessariam iuris custodiam, & decretorũ eius sanctissimorum, venalem habebat obliuionem iudicum, parti quæ vicisse debuerat, adscribens litem perditam, accepta largitione magis quàm mercede: & superiores faciebat qui iure succubuerant. talis accusator tunc Lampon extitit: nec minus scelestus Isidorus, homo turbulentus, factiosus, exercitatus in seditionibus, inimicus pacis tranquillitatisq;, idoneus vel excitandis vel augendis tumultibus, solitus circa se habere turbam promiscuam, distributam quodammodo. sunt enim per eam vrbem sodalitia plurima

rima, quæ nihil sanum cõsociat, sed compotationes, ebrietates, debacchationésq; harum comites: ea Synodus & clinas vocant indigenæ. in his sodalitiis pleriſq; Isidorus Taraxipolis princi patum tenet, Sympotiarchi clinarchæq; titulo: & quoties collibuit aggredi aliquid inutile, ex cõposito præstò sunt omnes, & iussa huius faciunt. is quoniam sibi visus est multũ apud Flaccũ posse ab initio, deinde non in eodẽ haberi pretio, conducta opera hominum alienq quadra viuentiũ, & ex acclamationibus fotensibus victum parantiũ, iussit eos conuenire in gymnasium. Quo mox cõpleto, sine causa Flaccum accusabant, falsis criminationibus impetentes eum & obiicientes quæ nunquam fecerat, tam longis querelis, vt non Flaccus modò, sed alij quoq; ad rem sic inopinatã stupescerent, & id quod erat coniicerent, profectò in alicuius hæc fieri gratiam: quando nec ipsi clamatores passi essent quicquam indignum, & reliquos ciues nossent nullis affectos iniuriis. Itaq; post deliberationem placuit corripi aliquot, & ex his scitari causam quæ homines insanos in tãtam egit rabiem. Comprehensi non expectatis tormẽtis veritatem falsi sunt: & quo res fieret compertior, indicarũt mercedem vel acceptam vel promissam in posterum, tum per quos distributa sit eius seditionis principes, locũ etiam & tempus eius largitionis. Cúmq; vniuersa ciuitas indignaretur quod ob malè feriatorum quorundã imprudentiam inureretur ipsi publica ignominia, visũ est synceriſsimæ parti populi, vt distributores mercedis postridiè producerentur, & Isidorum conuincerent, facta ipsi potestate pro se dicendi, si bene administrata republica inquas pateretur calumnias. quod mãdatum postquam est cognitum, non tantùm honoratiores, sed & vniuersi ciues absq; culpę huius conscii, ad concionem venerunt. ibi egregij ministri, vt facilius noscerentur in locum celsiorem subducti conspicuíq; omnibus, coram arguebant Isidorum autorem tumultus & conuitiorum quæ in Flaccum iactata fuerunt à conductis non mediocri summa tum vini tum pecuniæ. alioquin vnde, nobis, inquiunt, tanta copia? pauperes sumus, & vix quotidianum victum necessarium quærimus. Nec nos præses affecit vlla iniuria, cuius nos exasperet memoria: sed ille nos concitauit, semper fortunatis inuidens, & osor legitimè constitutæ reipublicæ. Hæc agnoscentes quotquot aderant, vt indicia pessimæ voluntatis hominis qui culpabatur, acclamabant, notandum ignominia, pars mittendum in exilium, pars afficiendum

Universidad de Deusto Biblioteca

supplicio. Hi vincebãt numero, & multi transibant in eorũ sẽtentiam. Deniq; cuncti conclamant, necandum pestiferum hominem, qui ex quo admotus sit ad tranctandam rempublicam. nullam ciuitatis partem illæsam reliquerit. Verùm ille sibi cõscius fuga se subduxit, veritus ne prehẽderetur. Nec Flaccus amplius quæsiuit, ratus post eius spontaneum discessum ciuitatem quieturam à cõtentionibus. Hæc memoraui prolixius, nõ vt refricarem veteres iniurias, sed quòd mirarer inspectricem rerũ humanarum iustitiã, qua factum est, vt omnium infensissimis obtingeret accusatio prẽsidis, quo maioribus ille angeretur doloribus. Nec em̃ accusatio per se tã molesta est, quàm quoties ex professo inimicis committitur. Quam iste non solùm pertulit ab infestis hominibus in quos paulò antè vitæ necisq; potestatem habuerat: verumetiam manifestè cõuictus fuit, duplici sanè incõmodo, quòd damnatus insuper inimicis esset ludibrio quæ conditio viro prudenti videtur ipsa morte grauior. Quod enim solatium eius infortunij supererat? vno momento exutus est omni patrimonio, atq; etiam his quibus ipse rem familiarẽ auxerat, ornamentorũ cum primis cupidus. Non enim patiebatur, vt quidá pecunioſi, diuitias iacere inutiles, sed exquisita volebat omnia, pocula, vestimenta, stragula, supellectilem, & quicquid attinet ad eximiũ ornatum ædiũ: ad hæc famulitiũ domesticum lectissimũ, vel forma & corporis habitudine, vel dexteritate in quotidianis ministeriis. Nã in suo quisq; officio si non primus erat, certè cedebat nemini. Id verũ esse hinc manifestè colligitur, quòd cùm plurimorũ damnatorum bona sub hasta sint vẽdita, solius Flacci omnia seruata sint imperatori, exceptis paucis quibusdam, ne lex de damnatis lata violaretur. Adẽptis bonis actus est in exilium procul ab omnibus continentis prouinciis, hoc est à maiore potioréq; parte orbis habitabilis, imò & ab omnibus fortunatis insulis. Nam in omniũ sterilissimam Gyarum in Aegæo sitam deportatus fuisset, ni deprecante Lepido pro Gyaro Andrum propinquam ei permissum esset incolere. Tum ab vrbe vsq; Brundisium eandem viam remensus est, per quam ante paucos annos Aegypti cõterminæq; Libyæ prẽses designatus iter fecerat: vt ciuitates quæ tunc fortuna tumidum ostentantémq; se spectarant, rursum spectarent affectum ignominia. at ille commostratus digitis prætereuntium propter mutationem repentinã, grauiore dolore premebatur, exacerbante se vsq; calamitate nouis casuum accessionibus, quem admodũ in morbis recidiuis vsu venit, qui paulò antè se remiserant. Traiecto autẽ Ionio sinu legebat oram vsq; Corinthum, procurrẽtibus ciuitatibus maritimis ad vix credibile spectaculum. Quoties enim exscenderet concursus fiẽbant, maiorum vt insultarent, reliquorum vt condolendo ex aliena fortuna exemplum ad modestiam sibi sumerent. ibi transmisso Isthmo à Lechæo Cenchreas nauale Corinthiorum, importunitate custodũ coactus est sine mora proficisci, ascensaque parua oneraria soluere, quãdo vento cõtrario multum fatigatus ægrè Piræum tenuit. Vbi verò tempestas desiit, prætereuectus Atticam vsque Sunium promontorium, móxq; ex ordine sitas insulas, Helenam, Ceam, Cythnum, & deinceps alias, postremò ad Andrum quam petebat peruenit. eam procul conspicatus miser, lacrymis tanquam è fonte per genas manantibus cum planctu amaróq; gemitu hæc verba protulit: Viri custodes & deductores, pulchrũ sanè locum & fortunatam insulam Andrum accipio pro beata Italia Flaccus natus educatus eruditúsq; Romæ, nepotũ Augusti sodalis & condiscipulus, Tiberij quoq; Cæsaris inter præcipuos amicos habitus, & eius primariæ possessioni Aegypto præcurator datus per sexennium, Quænam est hæc tanta mutatio? nox interdiu, quasi per solis deliquium, meam vitam occupat. Quomodo vocabo hanc insulã? exiliúmne, an nouam patriam, an portum & refugium miserum? sepulchri nomen ei maximè cõuenit. Siquidem infelix ego meipse quodammodo in monumentum infero. Aut enim præ dolore vitam miserã finiam, aut si potero diutius superesse, lõgam mortem perpetiar. inter hæc lamẽta nauis ad portum appulit, ille verò exscendit demisso capite, calamitate pressus tãquam onere grauissimo, vt ne oculos quidem attollere vel posset vel auderet, propter obuios, & ad videndum confluentes, qui vtrunq; viæ latus occupauerant. Tum custodes productum ad Andriorum populum ostenderunt omnibus, contestati eos exulem se perduxisse in insulam. Atq; ita functi suo ministerio discesserunt. Tum verò Flacco neminem notum iam videnti dolor recruduit, exacerbatus nouis imaginationibus, dum circa se animaduertit solitudinem, vt opprobrium duceret ferro perire in patria. Adeò trepidabat, vt non aliter quàm insanus prosiliret ac vltro citróq; discurreret, manus complodens, femora percutiens, humi se affligens, & clamitãs, En Flaccus ille paulò antè præses magnæ Alexãdriæ principis vrbium, Aegypto præfectus prouinciæ felicissimæ, cuius nutum,

obſeruabãt tam multa hominum eius regionis milia, qui quotidie deducebatur à turbis innumeris. An ſomnium erat illud non veritas? dormiens videbam illam felicitatem, vanas imagines anima fingẽte ſibi quod nuſquã erat: Deceptus ſum profectò, vmbræ non res erant, & fallaces ſpecies illudentes oculis. Nunc velut experrectus nihil inuenio, abierũt ſimul omnes illæ fortunæ ſplendidæ cum quibus olim conſuetudinem habui, extinctæ ſunt momento temporis. Cum talibus ſemper colluctabatur cogitationibus, præ pudore deuitans conuentus hominum, nec in portum nec in forum prodire ſuſtinẽs, ſed incluſus domi tanquam in fouea, ne limen quidem audens trãſcendere: interdum autem progreſſus mane ſummo, cubãtibus etiamtũ aliis, clam ſubducebat ſe ex oppido, & exigebat totum diem in ſolitudine, deuitans occurſus fortuitos, & vexans ſeipſum recẽti calamitatis memoria, arrodénsq; ſuum cor miſerè: ac noctu demum reuertebatur, veſperè optans aurorã, quod horreret tenebras & obuerſantes dormienti ſpecies, manè rurſum cupiens aduentũ veſperi. Nam ipſe ſecum circumferẽs caliginẽ abhorrebat ab omni hilaritate. Poſt aliquot autẽ menſes ruſculo empto in eo plerumq; degebat ſolitarius, deplorans ſuum infortuniũ. Fertur aliquando media nocte velut furore correptus proſiliſſe è ſua villula, ſublatáque ad cælum & ſtellas & illum verum mũdi ornatum facie exclamaſſe: Rex deorũ & hominum, ergo cordi tibi ſunt res Iudæorum, nec mentiuntur tuam prouidentiam: ſed illi potius errant, qui negant eos foueri tuo præſidio, cuius ego ſum argumẽtum certiſsimum. Quantum enim in Iudæos debacchatus ſum, tãtum ipſe pertuli. Paſſus ſum eorũ bona diripi, data prædatoribus licentia, ideo paterna maternáque hæreditate priuatus ſum, & his quæ vel donata vel quocunque modo acquiſiui. Probroſè quondam inquilinos vocaui cùm ciues eſſent, vt gratificarer inconditę multitudini, quæ his inimica me miſerũ decipiebat ſuis adulationibus: ideo patior iguominiam, exul eiectus tota orbe habitabili, hic iucludor. in theatrum producti quidam iubente me, in cõſpectu inimicorũ iniuſtè flagris cæſi ſunt. Ergo ego iure optimo traductus ſum, nõ per vnius ciuitatis theatrum, cõtumelioſè cruciatus miſero animo priuſquam corpore: ſed per totam Italiam vſq; Brundiſium, per totam Peloponneſum vſq; Corinthum, per totam Atticam mediásq; inſulas vſq; Andrum meum carcerem, certus nõ eſſe hunc finem mearum calamitatũ, ſed alias latere in inſidiis

diis, vt paria referãtur paribus. Interemi quoſdã, interimẽt me alij. Me cõniuente quidam lapidibus ſunt obruti, quidam viui combuſti, quidam raptati per forum medium, donec fruſtatim lacerarentur. Horum facinorum pœnæ me manent ſat ſcio. & diræ iam ſtant tanquam in carceribus, vt obice rupto properẽt in meam pernitiẽ: imo iã in horas præmorior, multas mortes ſuſtinens ante illam vltimam. Atque ita ſæpe territabatur, horrore quatiente membra omnia, animo quoque contremiſcente anhelóque pectore, quandoquidem ſpes eum deſtituebat, vnica vitæ mortali addita conſolatio. Nullum vnquam ſolicito felix oblatum eſt auſpicium, rumores aduerſi afferebantur: moleſtis vigiliis ſomni ſuccedebant turbidi. Efferabatur ſolitudine, quid conuerſatio? Nihil ei videbatur inſuauius oppidanorũ conſuetudine. Ruri ab opprobriis tutum faciebat ſolitudo, non item à periculis. Si quem lento paſſu incedentem videret, ſuſpicabatur cogitare ſibi pernitiem: ſin properantem, mox mentem ſubibat: atat hic me perſequitur, non temerè feſtinat. Blandus inſidiatur, liberè loquens contemnit. Cibus potúsque mihi præbetur ſicut mactandis pecudibus. Quouſq; tandem ferreus durabo in tot caſibus? ſcio me moliorem quàm vt mortẽ mihi conſciſcam: nimirum hoc quoq; vetat meus genius, ne citò abrumpam vitam miſeram, vt malum dilatum cumulet ineátq; apud iniuſtè per me necatos vberiorẽ gratiam. Talia reuoluẽs animo, trepidus expectabat finem fatalem. At Caius natura ſæuus & pœnis inſatiabilis: nõ vt alij ſemel punitos omittebat, ſed iram continuans ſemper eis nouos cuſus mòliebatur: Flaccum verò præ cæteris oderat, vt etiam in aliis ſuſpectum exoſúmq; haberet idem vocabulum: ſępéq; pœniteret eum quod exilium prætuliſſet capitali ſentẽtiæ: & quamuis deprecatorẽ Lepidum magnificaret, tamen culpabat, ita vt ille ſibiipſi timere inciperet, ne grauius plecteretur, quod pœnę leuioris autor fuiſſet. Ergo cùm nemo iã auderet preces interponere, gliſcẽte ira quam tempus hebetaſſe debuerat, creſcebat malum haud ſecusquàm quoties morbus intermiſſus repetit corpora. Tũc enim incumbit ſæuior. Ferunt aliquando noctu interrupto ſomno Caium cogitaſſe de honoratis exulibus, qui ſub nomine infortunatorum vitam otioſam, quietam, veréque liberam agerent, quam ipſe peregrationem malebat appellare, quàm exilium. Nulla enim eis deeſſe commoda, & ſupereſſe quietem atq; tranquillitatem nec deſiderari ab illis aut requiri delicias. cùm fruantur

vita

vita ſecura ac philoſophica,contenta modico. Móxq; iubet illu ſtriſsimum quemq; ac nobiliſsimũ necari,notatis ſingulorũ no minibus,& Flacci ante alios. Vbi verò ad Andrũ appulerũt per cuſſores,Flaccus forte fortuna rure in oppidũ reuertebatur:illi è portu occurrebant, & è longinquo ſe conſpexerunt inuicem. Statim ſenſit quò tenderent(eſt enim præſaga mens præſertim in aduerſis rebus)ac mox deflexit à via,fugiens quantum pote rat,immemor ſe non in cõtinente deprehenſum ſed inſula, vbi mari clauſo quid proderat celeritas? alterutrum enim neceſſe fuit,aut pertinatiore fuga in altum ferri præcipitem,aut com prehẽdi in littore. Satius autem erat in terra quàm in mari pe rire: quandoquidem hominibus & cæteris terreſtribus locum peculiarem natura terrã aſsignauit,vbi nõ ſolùm viuant,ſed & moriãtur,vt quæ naſcẽtes excepit,eadem fato functos recipiat. Illi ſumma contentione fugientem aſſequuntur: ac mox pars foueam fodiunt,pars clamantem reluctantémq; trahunt: qua propter toto conſociatus eſt corpore,more ferino ruens in vul nera. Nam ſubinde cõplexus alios atq; alios,cum transadigere ferrũ nõ liceret petebatur obliquis ictibus,& ipſe in cauſa fuit, vt cõficeretur crudelius. conſiſus manus,pedes,caput,pectus,la tera,ſicut victimæ ad viſcerationem,iuſtitia pro tot iniuſtis Iu dæorum mortibus pares pœnas exigente ab vno corpore. Itaq; totus is locus perfuſus erat ſanguineis riuulis, diſſectis venis cõpluribus: & dum cadauer traheretur in foueã,fruſtatim,lace rabatur,præciſis neruorum compagibus, quibus antè cohæſe rat. Hæc ſunt quæ Flaccus pertulit,argumento certiſsimo,non negligi res Iudæorum à Deo,nec deſtitui eius auxilio.

PHILONIS IVDAEI, De virtutibus,& Legatione ad Caium.

QVOVSQVE tandem nos ſenes erimus pueri, corpore quidem per ætatem cani, animo verò propter imperitiã infantes admodum,vt qui fortunam rem inconſtantiſsimã putamus ſta bilem, inſtabilem verò naturam, cùm ſit firmiſsima. permutamus enim rerum æſtimatio nem ſicut in luſu calculorum,dum fortuitis plus diuturnitatis tribui

tribuimus quàm naturalibus,& his plus infirmitatis quàm al teris. Cauſa eſt quia vincũt præſentia hominũ imperitorũ futu ri iudicio,qui malunt ſenſui fallaci quàm ſecretæ cogitationi credere. oculis enim quæ in prõptu & cõſpicua ſunt percipiun tur,ratione penetratur ad futura & inuiſibilia. Cuius viſum a cutiorem quàm oculorũ corporis,hebetamus,aliis mero ſatu ritatéq; ſuffuſum,alij ruditate vitio maximo. verũtamẽ noſtra hæc tẽpora,& quæ inciderũt in ea res multæ magnæq;,ſatis no bis perſuadent vt credamus eſſe diuinã prouidẽtiam, & præci puè curare ſupplices religioſosq; homines,vt omnipotẽtis pa tris regisq; ſortem hæreditariam. id genus hominũ Chaldaicè Iſraël vocatur,quod interpretatur vidẽs Deum: res vt mihi vi detur pluris æſtimãda quàm vllæ opes vel priuatę vel publicę. nam ſi ſeniorum aut præceptorũ,aut magiſtratuum,vel paren rum aſpectus mouet ad reuerentiam & modeſtiam,& ſua præ ſentia vitam morésq; corrigit: quantum putamus ad honeſta tem virtutémq; præſidium contingere animæ ſi emergens ſu pra omnes creaturas,Deum increatum ſpectare didicerit ſum mum ilud bonum pulchrum,felix beatúmq;, & quod verè di cere licet bono melius,pulchro pulchrius,beato beatius,felici tate ipſa felicius,& ſi quid dici poteſt perfectius. nõ poteſt eñ ſermo aſſequi & attingere Deum ſuperiorẽ ſe modis omnibus, ſed retro relabitur,cùm nõ poſsit propriis nominibus, ceu gra dibus aſcendere ad manifeſtationẽ non dico eius Qui eſt, quẽ ne totũ quidem cælum in vocem articulatã verſum poteſt elo qui,ſed vel poteſtatum eum ſtipãtium,creatricis regiæ, prouiſo riæ,cæterarúmq; bonis præmia malis pœnas diſpẽſantium. ſi quidem etiam vltrices collocandæ ſunt in beneficarũ ordine: non ſolùm quia iuris ſunt pars,quod naturaliter conſtat & ab ſoluitur ex honore bonum vindictáq; malorum: verumetiam quia non rarò animaduerſio caſtigatos peccatores reducit ad mores ſobrios,aut certè obſiſtit quo minus pergãt in ſuis ſcele ribus. nam aliorũ pœnę emẽdant alios,veritos ne in ſimiles in cidant. quis enim videns Caium poſt Tib. Cæſaris obitũ potitũ terræ marisq; imperio,in tanta tranquillitate inſtitutisq; opti mis,& prouinciarũ pace ac concordia,conſentiente ſeptentrio ne,meridie,oriente,occidentéque. Barbaris Græcisq; conſocia tis,& exercitibus cum oppidanis,hisque viciſsim cum illis pa catè conuerſantibus vt fruerẽtur officiis & cõmerciis mutuis: non admiratus fuiſſet felicitatem tam inſignem & vix enarra

bilem

bilem,vna hæreditate cumulatam bonis ingentibus,thesauris argento auróq; refertis.partim rudi infectóq;,partim moneta signato,partim fabrefacto ad exornãdos poculis & id genus vasis mensariis abacos:ad hæc pedestres,equestres nauálesq; copias,reditus affluentes tanquam è fonte perpetuo, potestatem in partes præcipuas orbis eius qui propriè habitabilis dicitur duobus finitus fluminibus,Euphrate, Rhenóq; hoc disiungẽte Germaniã & feroces nationes alias, illo Parthiã,Sarmaticásq; gentes ac Scythicas nihilo mitiores Germanicis.Erant ,inquã, ab ortu ad occasum quemcunque oceanus ambit, & quædam trans oceanum plena lætitia publica.gaudente festa pace Romano populo cum vniuersa Italia prouinciísq; omnibus tũ Europeis tum Asiaticis,nam si vnquam ante sub imperatore aliquo.tunc maximè sibi videbantur non iam sperare,sed certò tenere vsumfructum commodorum publicorum priuatorúmq;, & felicitatẽ plenariam fortunante cuncta numine. Erat igitur videre nihil aliud per singulas vrbes quàm altaria,victimas,sacrificia,candidatos,coronatos,hilares blandósque vultus omnium,festa,celebritates,musica certamina, circenses, comessationes,priuilegia cum citharis ac tibiis, voluptates , remissiones,inducias, oblectationes varias cunctorum sensuum. tunc nullum discrimẽ erat inter diuites & pauperes,claros & humiles,creditores & debitores,heros & seruos,exæquante iura tempore , vt iam fidẽ inueniret descriptum in poëtarum fabulosis figmentis saturnium seculum:tanta erat vbertas & annonæ felicitas,tãta hilaritas,& securitas,totas familias totásq; plebes occupans noctu pariter ac interdiu per septem primos menses perpetuos.Octauo autem grauis morbus Caium inuasit,quia frugaliorem victus rationẽ & salubriorẽ qua vsus sub Tiberio fuerat,mutauit in luxum regium,multum enim absumebatur meri cupediarúmq;,& pleno ventre non satiabatur concupiscẽtia,accedebant eò balnea parum tempestiua,tum vomitus rursúmq; compotationes & voluptates ventris ac eorum quæ sub ventre sunt,volutationesq; cum fœminis ac pueris,& quicquid vel animo vel corpori noxium coniunctionem eorum conatur dirimere.quãdoquidem tẽperantię merces est robur & sanitas, intẽperantiæ verò morbus & imbecilitas vicina mortis proxima.is morbus postquam fama vulgatus est, mari etiã tum nauigationibus idoneo,per initiũ autumni quæ ferè postrema solet esse nauigatio reuertẽtium ad proprios portus ab omnibus empo

emporiis,præsertim eorum qui nolunt hyemare apud gentes exteras:mutata illa prius delicata vita in mœstitiam, cõtinuò domus omnes & ciuitates omnes tristi habitu repletæ sunt, æquante paulò antè præteritã tristitiam mœrore proclinato in diuersam partẽ alteram.omnes enim vnà ægrotabãt prouincię & quidem ipso imperatore grauius. ille enim languebat solo corpore,hæ verò animo,sollicitæ desperabũdæq; de pace commodorúmq; suorũ vsu libero,subibat enim mentẽ memoria calamitatum exoriri solitarũ in orbato suo principe imperio , vt sunt bella,rapinæ,vastationes agrorũ,expulsiones colonorũ,direptiones bonorũ,captiuitates,mortes,terrores & pericula,quorum omniũ remedium situm putabant in salute sui principis. itaq; remittẽte se morbo,breui secuta est gratulatio vel extremorũ finium.fama enim nihil velocius.arrectæq; erant omnes ciuitates rumorũ gratiorũ auidæ,donec lætũ nuntium acceperunt,reualuisse omnino Cæsarẽ:atq; ita quasi salutem ipsi recepissent,reuersi sunt iterũ ad hilaritates cuncti conuenientis & insularũ incolę.nemo enim meminit vnquã tantam fuisse vni⁹ alicuius gentis aut regionis lætitiam publicã ob saluti restitutum suum principem , quanta tum fuit vniuersi orbis ob Caij salutẽ,mox vt se cœpit recolligere.nam acsi tum primũ feram & pastoralem vitam in socialem ciuilémq; inciperent vertere, & è desertis speluncis in ciuitates munitas migrare, & post vitam sine magistro actam parere pastori mitioris gregis ducto ríq; legitimo,gaudebant ignari veritatis.Cæcutit enim humana mens,nec intelligit quid sit verè vtile,sequẽdo magis coniecturas quàm scientiam,itaq; non multò pòst ille speratus seruator beneficentissimus,qui videbatur nouis felicitatum fontib⁹ inundaturus Europam & Asiam,profuturis priuatim ac publicè,iuxta prouerbium ab ipso lare orsus,erupit in sæuitiam, vel potius aperuit quã dissimularat hactenus.Suum enim patruelem & imperij cohęredem,& propiorem successorem Tiberij, quòd hic natura,ipse adoptione nepos esset,occidit causatus ab eo petitum se insidiis,quod crimen ne in ætatem quidem illius competebat.vix enim tum primam adolescẽtiam miserellus attigerat:& vt quidam aiunt,si paulò diutius vixisset Tiberius, Caius iam tũ suspectus sublatus fuisset è medio, germanus verò nepos solus declaratus fuisset auiti successor imperij.Verùm ille fato cõcesit prius quàm exequeretur sua consilia. Cæterũ Caius ad fraudãdum cõmuni iure socium arte vsus est,rarus se

hoc

hoc pacto euasurum calumniam. Fuit autem id cõmentum huiusmodi: Conuocatis optimatibus, Vellem, inquit, hunc cognatione patruelem beneuolentia fratrem, iuxta extremam Tiberij voluntatẽ, in imperij societatẽ assumere. sed ipsi videtis eũ admodum puerũ opus habere curatoribus, pædagogis, præceptoribus. alioquin quid mihi cõtingere potest optatius, quàm tanto imperij põdere nõ onerari vnum corpus vnámq; animá: & habere me à quo pro parte sua subinde adiutante subleuer. Equidem, inquit, plus quàm pædagogũ vel curatorẽ vel præceptorem ei me fore iam nũc profiteor, & me patrẽ appellari, illũ filium, iubeo. Post deceptos his verbis qui adfuerãt optimates vnà cũ adolescentulo, quòd ei hæc adoptio non tam daret spectatum imperium, quàm iam ante datũ adimeret, cohæredi collegæq; insidias securus ipse cœpit struere. Nam Romano iure filius in potestate patris est, & alioquin imperator pro potestate gerit omnia, nemine audẽte aut valẽte rationẽ ab eo repetere. Hunc igitur sibi ratus aduersarium velut in certamine prostrauit, nil miseratus puerũ secum educatũ familiarémq; præmaturo fato cadentẽ, principatus patrimoniiq; sociũ, qui multorũ spe Tiberio successor destinatus fuerat propter cognationem proximam. Nepotes enim post parentũ obitum aui cẽsent pro filiis. Fertur iussum sua manu se interimere adstantibus tribunis ac centurionibus & vetitis adiuuare sceleſtũ facinus, quasi nefas esset imperatorũ posteros necari alienis manibus. Nolebat enim videri iuris oblitus in patrãda summa iniuria, & sanctitatis ĩ scelere meminerat, illudẽs veritati simulationib⁹. Tũ puer imperitus, qui nunquã cædẽ fieri viderat, nunquã in armis se exercuerat, vt solent adolescẽtes regij pacis tempore simulacra pugnarum ciere, primùm ceruicem prębebat venientibus: cúmque illi detrectarent, sumpta sica scitabatur cui loco letale vulnus deberet infligere, vt infelicem vitã abrumperet: impetratóq; hoc miserabili officio, primum id atq; vltimum ab his magistris didicit, coactus homicida sui fieri. Vbi verò primum maximúmq; certamen Caius confecit ex sententia, nemine superstite quem maleuoli principem ei possent opponere, ad secundum se mox parabat aduersus Macronẽ, quo auditore vsus fuerat, non solùm postquã adeptus est imperiũ: id enim adulatorũ est, felices colere: sed & in principatu parando. Nam Tiberius senex callidus & in noscitãdis occultis hominũ voluntatibus perspicacissimus, nec minus prudens quã potẽs, crebris de Caio

Caio tangebatur suspicionibus, esse illum infensum vniuersæ Claudiæ familię, faueréq; soli materno generi: proinde metuebat nepoti, ne relictus puer non diu superstes foret: & alioquin iudicabat indignũ tanto imperio hominem inepto ad ciuilem consuetudinem ingenio moribúsq; inconstantibus præditum. Videbantur enim alieni à decoro præ se ferre quãdam insaniæ speciem, adeò tum dicta eius tum facta parum sibi constabant: quibus tamen rebus conatu omni Macro medebatur quoad fieri poterat, suspiciones eximens Tiberio, ne metu de nepote vlceraretur eius animus. aiebat enim Caium obsequentem illi & beneuolum, & valde patrueli amicum ac deditũ, in tantum vt libenter soli cederet imperium. sed obstare verecundiam, quod id nõ videatur è re publica: & hãc esse causam cur quãuis simplex, haberetur à quibusdam inconstans & varius. Quòd si quando parũ promoueret rationibus verisimilibus, depaciscinon dubitabat, fideiussorem se offerens: quandoquidem iam satis approbasset suam erga Cæsares beneuolentiam, & priuatim erga ipsum Tiberium, tum cùm detecta oppressáq; se executore fuit Seiani coniuratio. & vt cõpendio dicã, erat laudator Caij maximus, si laus vocanda est defensio cõtra suspicionum causas & incertas obscurásq; criminationes. Nam in summa quicquid pro germanis fratribus ac filiis afferri poterat, hoc totum & amplius etiã Macro afferebat pro Caio apud Tiberiũ in causa fuerunt, vt multorum fertur sermonibus, nõ solùm eius officia mutua quibus colebat Macronem qui tum erat penè columen imperij, sed & vxor Macronis propter quiddam tectum silentio, quæ quotidie maritũ incitabat, ne vllam occasionem fauoris & iuuandi iuuenis prætermitteret. est autẽ ad impellendum virum efficax impudica mulier, vt quę blãdior sit propter conscięntiam. At ille ignarus probri domestici, & ratus ab amore coiugali proficisci eas blanditias, imprudens suis artibus gratificabatur inimicis quos putabat amicissimos. Itaq; sæpe seruatum à se conscius, liberè monere solebat nihil suspicans. Quærebat enim vt bonus opifex gloriã ex diuturnitate sui operis, veritus ne aut suapte incuria rueret, aut destrueretur ab aliis. Ergo si quando videret dormientẽ in conuiuio, excitabat, nec decorũ id nec satis tutũ existimans. dormiens enim exponit se insidiis. itidẽ insanè spectantẽ saltatores ita vt vnà gesticularetur, aut ad mimorum scurrilia dicteria non subridentem sed cachinnãtem pueriliter, aut non temperãtem sibi quin citrha-

rœdis chorísve succineret, fodicabat cubito assidens aut accũbens proximus, & cohibere conabatur. interdũ in aurẽ insusurrabat ne quis audiret alius, blandè admonens: nõ decet te aliis in audiẽdo spectandóq; & vsu cæterorũ sensuum esse similem, sed tantũ debes in ratione viuẽdi excellere, quanto eminẽtiorẽ te fortuna cõstituit: absurdum enim fuerit terræ marísq; principem cantibus, saltationibus, cavillis & huiusmodi nugis succumbere. oportere illum semper & vbiq; meminisse maiestatis imperatoriæ, tanquã pastorẽ gregi præpositũ, & vndecunq; dictis factísq; in melius proficere. addebátq;, quoties cõtigerit te interesse gymnicis aut scenicis aut circẽsibus spectaculis, nõ studia sed industriam cõsidera, sic cogitans: Si ista quæ vitæ nõ prosunt, quòd solam voluptatem spectatoribus pariant, tamen quibusdam elaborãtur tanta diligentia, laudem à turba mirabunda captantibus, & coronari ac præconis voce victorẽ declarari amplũ præmium existimantibus, quid oportet eum agere qui profiterur artem longè præstantíssimam: ea est imperandi ars, cuius ope colitur quantũ est bonorum agrorum siue montanorum siue cãpestrium, nauigatur totum mare sine periculo, ob commercia quibus diuersíssimæ terræ sua bona cõmunicant indigentibus, & vicíssim illarũ copia suam subleuant inopiam. nam inuidia totũ orbem nunquã occupauit. imò ne partes quidem eius maiores. Europam vniuersam aut Asiam: sed venenosarum more bestiolarũ cauernas habitat, quoties vnum aliquod pectus subrepsit aut vnam familiam, aut ad summum vnam ciuitatem atq; alterã: amplas regiones & nationes non accedit, præsertim ex quo vestra gens augusta potita est rerum dominio. nã quæcunq; noxæ prius versabantur in mediis vrbibus, pulsæ sunt ad extremas tartari latebras, & pro his inducta cõmoda ab vltimis terræ marísq; finibus in has nostras regiones. atq; hæc omnia tibi soli gubernãda cõmissa sunt. à natura igitur in puppi celsa collocatus ad gubernacula, rege nauẽ quã generis humani salus vehitur. non aliunde magis voluptatem capiendo, quàm è subditis per te adiutis aliquo beneficio. Ab aliis enim alia exiguntur vel priuatim vel publicè. à principe ,ppriè expectantur bona cõsilia, quorũ executio prosit subiectis populis: vtq; larga manu ac mente sua bona impartiatur, his tantũ exceptis quæ ob incertos casus futuros seruari prouidentia postulat. talibus verbis eũ incãtabat ille infelix monitor cupiens melioré reddere. at is homo cõtentiosus vergebat in contrar

traria, quasi ad illa impelleretur, & castigatorẽ impudẽter reiiciebat: interdum etiã procul venientẽ conspicatus, sic alloquebatur proximos: Adest præceptor iam supercilíosus, pædagogus nõ amplius pueri, prudẽtioris seipso monitor, qui subdito imperatorem obedire postulat nõ rudem regiarũ artium, quarũ magister videri vult, sed à quo ipse doct⁹ nescio. Mihi certè ab incunabulis contigerũt educatores plurimi. patres, fratres, patrui, patrueles, aui, proaui, iam inde à primis Romanis principibus per paterni materniq; generis seriem cognatione proximi, nequid dicã de virtutũ seminibus quæ innasci solent in principe. Quẽadmodum enim corporis animíq; forma, habitu, gestu, cõsiliis, actionibus, prognati maiores suos referũt. eodem modo probabile est in ipso semine deliniari quãdam habilitatem dignã principe. & audebit aliquis indoctus me, qui in materno vtero & naturæ officina imperator formatus fui nõdum in lucẽ editus, docere artes imperatorias quas dudum probè calleo? an credere fas est in mentẽ venire posse ciui paulò antè priuato & humili regia consilia? atramẽ impudẽter audent præire nobis imperatoria mysteria, quibus ipsi vixdũ initiati sunt. Sic ille paulatim à Macrone alienabatur, quærẽs contra eum falsa, sed vtcũq; probabilia crimina. Sunt enim quidã ingeniosi ad cõminiscenda verisimilia. Tunc autẽ ex huiusmodi Macronis vocibus arrepta fuit occasio. Meũ Caium opus est, à me magis, aut certè nõ minus quàm à suis parẽtibus est genitus. ter nõ semel eum Tiberio sæuienti & ad necẽ poscenti eripui meis deprecationibus. post obitũ quoq; illius cũ mihi parerent prætoriani milites, id satellitiũ in manus ei tradidi, admonitum prius, vno tantũ viro esse opus, de cætero integrũ & incolume manere imperiũ. His vt veris quidã assentiebantur, quia nõdum pernouerãt mores Caij fucatos & mutabiles, ipso simulando dissimulandóq; tegẽte suam vafriciem & inconstantiã. Verũtamen post non multos dies ille infelix sublatus est è medio vnà cũ vxore, extrema pœna repensa sibi pro immodico studio. nec aliam ingrati pro meritis referre solent gratiã, pro quibus libenter damnum dant suis benefactoribus. Certè Macro, qui sedulo ambitione magna pariq; conatu dedit operam, primũ vt seruaret Caiũ, deinde vt imperiũ soli adstrueret, talẽ mercedẽ retulit. Fertur enim miser coactus seipsum interficere, vxor quoq; habuisse eundem exitum, quamuis putaretur cõstuprata à Cæsare, sed negant in amore firmum præsidium,

propter crebra eius affectus inconstãtissimi fastidia. cæterùm postquã & Macro cũ omnibus domesticis mactatus est, tertiũ certamen Caius maiore dolo aggreditur. fuerat ei socer M. Silanus, vir magnanimus & cũ primis illustri natus familia. hic post immaturo fato absumptã filiã, tamen nõ desiit generũ colere paternis officiis, sperãs (vt par erat) mutuã beneuolentiã tanquam à filio ignarus quàm inanes fallacésq; spes foueret. afferebat enim semper sermones pertinẽtes ad corrigẽdos mores vitámq; principis, nihil dissimulans & liberè monens quid eius maiestatẽ deceat, fretus tũ eximia nobilitate, tũ familiaritate domestica. nec enim ita dudũ filia defuncta fuerat, vt affinitatis iura vanescere debuerint, sed hærebat etiã tum recens memoria exhalantis animã. At ille officiũ interpretatus contumeliam, quòd sibi videretur prudẽtissimus, temperatissimus, fortissimus, iustissimus, oderat hominẽ hostiliter sicut monitores cæteros. ratus igitur hũc quoq; esse obstaculũ suis cupiditatib⁹, valere iussit manes extinctæ coniugis, & patrẽ illius, suũ verò socerum dolo peremit: atq; ita magnatũ alia super aliam cędes vulgabatur rumoribus, sceleratis facinoribus nemine nõ obloquente, nec tamen apertè præ metu, sed susurris clancularijs. Verùm nõ multò pòst mutati (vt est vulgus incõstans dictis, factis atq; cõsiliis (vix credentes tã repentè aliũ redditũ qui prius bonus & perhumanus sit habitus, atq; etiã ciuilis liberalisq;, excusationes cõminiscebãtur: de patruele cohęredéq;, q̃ naturę leges societatẽ non ferãt imperij. Præuentum esse illũ nece, qui occisurus erat alterũ si fuisset ipse fortior. non tam patratũ esse homicidium, quàm diuina fortasse prouidẽtia sublatum adolescẽtem ad vtilitatẽ humani generis, ne in partes diuisum, aliis huic, aliis illi fauẽtibus: per factiones afflictaretur bellis externis simul ac ciuilibus. Quid autẽ optari posse pace melius? pacẽ verò prouenire ex bene administrato imperio, id verò nõ posse bene administrati: nisi absq; contẽtionibus principum, quibus cessantibus omnia manere in officio. de Macrone item audiebantur huiusmodi sentẽtiæ: Turgebat fastu immodico Delphici oblitus oraculi, quod iubet quẽq; nosse seipsum. Addebãntq; notitiam sui felicitatẽ parere, sicut ediuersò ex ignoratione sui nasci calamitatẽ & infortuniũ. qd enim necessum erat subditũ occupare partes principis, imperatorẽ verò Caium in ordinẽ redigi? cũ prĩcipis sit imperare, quod Macro sibi vsurbabat priuati verò imperata facere, quod ille à Caio postulabat. nam sic homi

homines imperiti vocabant monita: & consultorẽ magistrum, siue tam insensati vt rerũ discrimen non intelligerent, siue hoc est adulatorum ingeniũ, res adulterare simul & harũ vocabula. De Silano verò camillabantur, ridiculũ quòd putaret soceri tam tam autoritatem in generũ, quantam patris in germanũ filiũ. atqui patres ciues priuati filiis ad magistratus prouectis vltro primatu cedunt. hic verò nimis simplex. iã ne socer quidẽ plus satis curiosus fuerat in rebus nil ad se pertinentibus, non intelligens affinitatem extinctam cũ filia. nam cõnubia familiis externis sunt pro vinculo, quo soluto soluitur & affinitas: præsertim quoties casus incidit cui mederi nequeas, interitus elocatæ in alienam familiã. Talia tum passim audiebãtur in omnibus circulis, dum operam dãt omnes ne imperatorem crudelitatis insimulent. semel enim concepta opinione humanitatis & probitatis eius, si cuius antea principis, incredibilem putabant tãtam támq; repentinã mutationem in contrariũ. cõfectis igitur modò dictis certaminib⁹, aduersus præcipuas tres partes reip. duas palmas adeptus de ciuibus ordinis equestris & senatorij, tertiam de suis gentilibus ratúsq; post postratos valentissimos se factum iam aliis omnibus formidabilem, senatoribus quidẽ cæso Silano nemini secũdo eius ordinis, sublato verò Macrone equitibus, inter quos ille primam dignitatẽ, primósq; honores meruerat, patruelis quoq; ac cohæredis nece omnibus sibi conIunctis sanguine, nõ amplius se cõtinuit intra humanæ naturæ terminos, sed ad diuinos honores aspirauit, hic vt aiunt nactus occasionẽ eius dementiæ. Persuasum ei fuit, sicut aliorũ gregũ magistri opiliones, caprarij, bubulci, nec boues sunt ipsi, nec capri, nec arietes, sed homines his longè præstantiores modis omnibus: sic præfectũ gregi humani generis optimi, censendum maiorẽ homine, referendũq; in deorũ numerum. Hanc opinionẽ vbi cõcepit, amplexus est fatuus pro veritate fabulam. Tandem ausus in vulgus efferre impiã sui consecrationẽ, pergebat vlterius, & quasi per gradus quosdam paulatim ascendebat. nã primò æmulabatur semideos quos vocant, Liberũ, Herculem, Castores, Trophonium, Amphiaraum, Amphilochum, & similes, irridens eorum oracula orgiáq;, ad suam collata potẽtiam. Deinde quemadmodum in theatris solent scenici, aliàs alium cultum sumebat, nunc clauum & leonis exuuium, sed hæc aurata vtraq;, scilicet trãsformatus in Herculem: nunc pileum imponebat capiti, quoties Castores ageret: interdum hedera thyr-

sóq; ac hinnuleorum exuuiis repræsentabat patrem Liberum. Verùm tamen hanc sibi prærogatiuã vsurpabat interim, quòd cùm illorũ quisq; cõtentus propriis ceremoniis ac honoribus alienos nõ requireret, ipse vniuersos iubebat sibi cõgeri, vt eos quibus inuidebat vinceret, nõ more Geryonis tricorporis tãta mole captans cõcursum confluentiũ spectandi gratia, sed quod magis mireris, vnum corpus subinde transfigurans in formas varias, vt quondam Proteus ille Aegyptius, quem Homerus introducit omnia vertentẽ sese in miracula rerum, ignémq;, horribilémq; feram, fluuiúmq; liquentẽ. Atqui quid opus erat tibi Cai his simulacrorũ insigniis? Virtutes illorum imitari debueras. Hercules purgabat terras & maria, subibat necessaria certamina hominibus vtilissima, vt noxia mõstra ex elemẽto vtroq; tolleret. Liber exculta vite, expressóq; inde potu suauissimo & animis corporibúsq; perutili, illos serenat malorum obliuionem inducens & spem bonorũ: hæc saniora reddit & agiliora fortioráq; cõferens plurimum & singulis ciuibus, & frequentibus familiis ac ciuitatibus, dum è dura laboriosáq; vita traducit ad mitiorem, & cunctis Græcis pariter atque Barbaris nationibus festa, epulas, hilaritates, alias post alias exhibet. Mero enim debentur hæc omnia. De gemellis quoque Iouis filiis fertur immortalitatem impartiuisse alterum alteri. Cùm enim alter mortalis natus esset, alter verò immortalis, hic cui⁹ erat potior conditio, maluit de suo iure decedere, quàm pietatem erga germanum non declarare. Cogitans enim infinitum æuum suæ vitæ fraternique interitus, & sibi relinqui vnà cũ immortalitate luctum amissi fratris perpetuum, mirificã permutationem commentus est, admixta sibi mortalitate, fratri verò immortalitate, atq; ita exæquatis naturis disparibus, quæ quidem ratio foos est totius iustitiæ. Hi omnes Cai, vt bene de humano genere meriti fuerunt in admiratione, & sunt hodiéque, diuinis honoribus digni habiti. Tu quid tale nobis præstitisti, quo excellaris atq; superbias? es'ne imitatus Ioue natorum fratrum charitatem, vt inde incipiam? Fratrem cohæredémque in primo ætatis flore crudeliter iugulasti, ferreus & immisericordissim⁹, sorores post in exilium egisti, vt regnares securius nihil ab eis metuens. At Liberũ æmulatus es? excogitasti noua beneficia? implesti vt ille terrarum orbem lætitia? Europa & Asia vix tuam capiunt munificentiam? Inuenisti sanè nouas artes, sed vt pestis publica, quib⁹ gaudia mutasti in dolores ac molestias

stias, vt omnes vbique tædium vitæ caperet, dum aliena bona cuncta occupas inexplebili auaritia conuerrens ab oriente occidentéque & cæteris tractibus ad meridiem & septemtriones vergentibus: pro quibus remittis ad eas regiones execrabilia maleficæ animæ tuæ germina pernitiem mortalibus afferẽtia. Hæc sunt cur alter Liber pater exortus sis. Sic & Herculẽ egregiè refers indefessis tuis laboribus, & facinoribus fortibus, dũ bonis legibus, incorruptis iudiciis, annonæ felicitate, cæterisq; festæ pacis commodis reples continentem & insulas tu ignauissimus ac pauidissimus, qui tranquillitatem felicitatémque profligasti ex omnibus ciuitatibus, introductisq; in earum locum tumultib⁹ infortunatissimos reddidisti populos. Dic Cai, ob has'ne cædes ac pestes per te illatas deus fieri postulas? scilicet vt immortalis ipse has calamitates non in paucos dies, sed & in tempus infinitum proferas. Ego diuersum censeo, etiamsi deus credereris, omnino te trãsiturum in ordinem mortalium ob tam peruersa tua studia. Nam si virtutes diuinitatem, vtiq; mortalitatem afferunt vitia. Non est igitur quòd te adscribas Iouis filiis fraterna charitate insignibus, ipse fratrum interfector: aut Herculis Liberíque honorum velis esse particeps, qui suis inuentis vitam excoluerunt, cùm eorum beneficia perdas tuis maleficiis. Tanta autem inerat ei rabies, tam insana væcordia, vt non contentus se æquiparari semideis, ad maiores deos versus æmulationem cum eis susciperet, cum Apolline, Marte ac Mercurio. Huius primum caduceo, talaribus, chlamydéque ornatus, ordinem in perturbatione, seriem in confusione, rationem ostentabat in dementia. Deinde vbi collibuit, his depositis refingebatur in Apollinem, corona radiata caput redimitus, arcum & sagittas sinistra teneus, dextra porrigens gratias, quòd ita deceret in promptu esse id quod melius, pœnas verò supprimi, & ad sinistram rerrudi in locum posteriorem. mox'q; instituti sunt chori vt pæanas canerent in eum quem paulò antè Bacchum, Euium, Lyæum hymnis suis appellauerant, quando Liberi habitum sumpserat. Sæpe etiam thoracatus, galeatus, clypeatúsque prodibat stricto gladio pro Marte se ostentans, vtrunq; latus stipatus nouis saltiis, homicidis quibúsdam paratis ad sæua ministeria, explendámq; crudelitatem sitientis humanum sanguinem. Hic inusitata specie terror incutiebatur populo, mirãti quòd honores sibi vsurparet eorum, quorum virtutes aspernaretur, cõtentus solis insignibus. Atqui hæc gestamina

simulacris addũtur,vt significẽt vtilitates ab his diis exhibitas humano generi,suisq; cultoribus.Mercurij pedibus alata subligantur talaria. Quam ob rem ? nimirum quia decet deorum internuntium atq; interpretem, vnde illi Græcum nomen est, lætа nuntiantem(mala enim vix vir sapiens,nedum Deus,nuntiare sustineat)esse quàm celerrimum,& prepetibus pennis ferri velocissimè:quandoquidem in huiusce modi rebus properatio requiritur sicut in diuersis quiescere satius fuerit.Sic& caduceum sumit, insigne pacificatoris & autoris fœderum. Nam bella caduceatores fœcialésque dirimunt, afferẽdo pacem aut inducias. Qui nisi admittãtur nec modus nec finis erit calamitatibus,& vltro citróq; illatis iniuriis. At Caius in quem vsum sibi sumebat talaria?an vt infausta inauspicatáque ipsius facta, perpetuo regenda solatio,cursim diuulgarentur per omnes imperij prouincias?& quid erat opus motu preceleri,cum vel vno loco hærẽs alia super alia mala innumera profunderet velut è perennibus fontibus, inundatura omnes regiones orbis huius habitabilis?quid autem opus erat caduceo, cùm nihil vnquam pacatum vel diceret vel faceret?omnes verò domos& ciuitates tum Græcas tum barbaras impleret intestinis seditionibus bellísque ciuilibus ? deponat istam appellationem ineptè vsurpatã adulterinus Mercurius & suppositicius. Apollinis verò quid est in eo simile?coronam radiatã gestat,effictisbellè ab artifice radiis solaribus:quasi aut sol aut in vniuersum lux magis placere possit quàm nox & tenebræ densissimæ ad perpetrandas res nefarias.Siquidem honestæ opus habent luce meridiana vt conspicuæ fiant quibuslibet:turpes verò sunt relegandæ in extremum Tartarum,dignum omnium quæ cælari debent receptaculum. Quin & vtriusq; manus gestamina,vt par est,transferat,arcum sagittasq; dextra intenter,ferire certis ictibus,viros,mulieres,totas familias,ciuitates populosas,ad internecionẽ solitus : Gratias verò sinistra tegat,nisi mauult prorsus abiicere.Propalam enim eas violauit,dum facultatibus amplis inhiat, & post rapinas dominos earum iugulat insuper, propter felicitatem inuolutos calamitatibus. Medicinam quoque pulchrè inuertit Apollinis.ille remediorum inuẽtor est salutariũ, pro sua genuina bonitate paratus morbos etiã ab aliis immissos depellere. iste cõtrà sanis morbos inferabat,mutillationes integris,viuis mortẽ manu ascitã ante fatalia tempora, cõquisitis diligenter veneficiis,quibus ni diuina iustitia preuẽtus fuisset,perdidisset quicquid erat in singulis vrbibus præstantiũ & probatorum hominum. Aduersus honoratos enim & diuites hunc apparatum fecerat,vrbanos præsertim atque Italos:apud quos tantum auri argentíq; congestum est,vt si ex reliquo orbe habitabili vniuerso colligeretur,multò minor inueniretur numerus. Quapropter à suametipsius patria,tanquam à sacra linea,exorsus est talem sementem iactare,pestis ciuitatis populi deuorator,lues & pernities.Celebratur & alia laus Appollinis, quòd non solũ medicus sed & vates sit optimus,oraculis futura prædicens ad vtilitatẽ hominũ,ne quis caligante mente ob incertitudinem,offenset tanquam cæcus in tenebris,& bona quærens in aduersa impingat per improuidentiã: sed potius futuri præscius,& in id tanquam præsens mente defixa,non aliter sibi caueat quàm corpori præcauet oculorum ministerio, vitans quæcúnq; incommoda. Quid ũ his quoq; opponamus inclyta Caij oracula,per quæ ignominiæ,confiscationes,exilia,mortes prædicebantur optimatibus & dynastis vbique gentium? quid igitur cõmune habet cum Apolline, qui nihil vnquam fecit simile ? desinant igitur illi falsi pæanes,ad veri pæanis imitationem compositi:nam nec nomisma licet adulterate, nec diuinã effigiem,sed nihil tam inopinatum, quàm tale corpus talémq; animum vtrunq; molle fractúmque, æmulari Martis robur ac fortitudinem.ille tamen tãquam in scena subinde mutatis personis varia specie fallebat spectantium oculos.omittamus examen animi & corporis,per omnia dissimilium dicto dæmoni, tam habitu quàm gestibus.Certè Martis,non fabulosi dico,sed eius per quem fortitudinem naturalem intelligimus, vim scimus beneficam,auxiliatricẽ oppressorũ iniuria,vt ipsum nomẽ eius Græcum indicat.nam ἄρης παρὰ τὸ ἀρήγειν,hoc est à succurrendo videtur mihi denominatus,profligator bellorum,pacis opifex,quam ille gradiuus equè ac hic bella,odio prosequitur,tranquillitatem & quietẽ turbans tumultibus.Satis opinor iam declaratum,in nulla re Caio cum diis,ac ne cum semideis quidem conuenire,diuerso natura & essentia,sed præcipuè studiis.nimirum cæca est concupiscẽtia,præsertim accedente ambitione cõtentionéq; peruicaci ac licẽtia maxima,quæ nos quõdam fortunatos deuastauit.Solos enim Iudæos suspectos habebat vt obstaturos suo proposito,quippe qui penè in cunis ex parentibus,pædagogis,magistrísq; , præcipuè verò ex ipsis sacris legibus,atq; etiam non scriptis moribus didicissent vnũ Deum

patrem & cõditorẽ mundi credere.nã cæteri omnes,viri, fœminæ,ciuitates,gentes,regiones tractusq; terrarum, & totus penè dixerim orbis,gementes licet indigné q; ferentes,nihilominus assentabantur,extollentes ipsum plus æquò,augentésq; fastum eius immodicum. nonnulli verò barbaricum quoque morem introducebant in Italiam,adorationem videlicet,& ingenuitatem Romanam adulterabant.Sola inquam Iudæorum natio suspecta erat vt aduersatura, solitorum ad spontaneam mortem tanquam ad immortalitatem properare, potius quàm patiantur vel minimum aliquid cõuelli e patriis ritibus:quia sicut in ædificiis,exempto vno cæmento reliqua licet firma videantur, laxata fidũt paulatim in vacuum.nec erat paruum quod mouebatur,sed omnium longè maximum,hominem natum mortalem, in speciẽ ingeniti immortalisq; Dei refingere,qua impietate nihil cogitari potest magis impiũ.citius emm Deus mutaretur in hominẽ,quàm homo in Deũ.taceo quòd hoc pacto aditꝰ aperiebatur aliis vitiis ingẽtibus,vt infidelitati & ingratitudini erga benefactorẽ creaturarũ omniũ,qui pro sua potentia singulas vniuersi mudi partes bonis amplissimis cumulat.Proinde bellũ absq; inducis cõtra nostrã nationẽ exoriebatur.Quid enim seruo potest grauius obuenire quàm inimicus & infensus dominus?sunt autẽ imperatoris serui subditi, si non vllius autea propter eorũ mite legitimúmq; imperiũ,certè Caij, qui ex animo reiecerat omnẽ clemẽtiam,& iura cõtẽnebat omnia. cùm enim suam libidinem pro lege haberi postularet, abrogabat quicquid vsquã legum erat vt superuacaneũ. nostrates autẽ non solùm inter seruos verũetiam inter vilissima censebantur mancipia.loco principis nacti dominum,quod vbi sensit Alexãdrinorum vulgus promiscuum & confusaneum,in nos conspirauit,ratum venisse occasionem optatã,& odium quod iamdudum tentarat erumpere,semel aperuit,tumultu perturbãs omnia.nam quasi permissu imperatoris essemus eorũ expositi sæuitiæ,aut belli iure in potestatem redacti,immani beluinóque furore nos conficiebãt,irrũpendo in ædes,pellendóq; dominos earũ vnà cũ vxoribus atq; liberis.móxq; ita desolatas diripiẽdo.asportãdóq; supellectilem cum rebus pretiosioribus ex abdito erutis:non clam vt nocturni fures solent metuẽtes ne deprehensi capite luant,sed propalam interdiu prædam ostentantes obuiis,quasi res hereditarias aut emptitias.Quidã etiã inita societate latrocinij,rapta diuidebant in foro medio,interdũ spect

spectantibus dominis,& ipsos cauillis interim irridebãt, proscindebántq; cõuitiis,grauia hæc erãt,etiãsi nihil accederet:misi leue videtur,pauperes è diuitibus & egenos ex opulẽtis nulla sua culpa repẽtẽ factos,propriis focis relictis exturbatos ẽdibus vagari, vt æstu nimio perirẽt aut nocturnis frigoribus.Sũt tamẽ ista leuiora his quæ secuta sunt.nã ex tota vrbe in exiguã quandam ipsius partem tãquam in speluncã compulsas tot myriadas virorum,mulierũ,puerorúmq;,ceu pecora,sperabant se intra paucos dies visuros aceruatim iacere: aut fame necatos per ciborũ inopiam,qui vt in re nec opinata prædari nõ potuerant:aut in loco æstuoso angustióq; compressos,vitiato etiã circũuicino aëre vitalibúsq; auris per crebras respirationes, imò vt verius loquar anhelitus,dũ ab æstuãtibus & propemodũ febricitãtibus per nares & os efflantur,& ignẽ(iuxta prouerbiũ) addunt incendio. cùm enim intestinorum viscerum natura sit calidissima,quãdo externis auris refrigerãtur mediocriter,ne afficiuntur respirationis instrumẽta hac temperie. Quòd si quãdo plus iustò calefiant:ex intemperie necessariò difficultas nascitur igne ad ignẽ adiuncto.Cùm igitur nõ possent diutius ferre loci eius incõmoditates,effundebantur in deserta littora & sepulcreta,cupientes saltem purum & innoxium aërem attrahere.Quòd si qui aut reliqui erãt in aliis vrbis partibus.aut nescij calamitatum incumbẽtium peregrè veniebãt,variis modis mulctabantur,aut saxis vulnerati atq; lateribus fragminibúsq; testaceis, aut ilignis quernísve fustibus ad mortem vsq; contusi,caput alibásq; partes corporis quæ non læduntur absque vitæ periculo.illi quoque quos diximus contrusos in eximium quendam vrbis angulum angustissimũ,tantumnon obsidebantur à maleferiatis hominibus.obseruantibus ne quis clanculũ se inde proriperet.futurũ enim erat vt haud pauci præ inopia victus diffugerent,parum de seipsis solliciti, modò ne fame interirẽt cum totis familiis.his ne pateret effugium caucbãt aduersarij,& quotquot interciderent excruciatos prius mox ene cabant,nullam ab eis abstinẽdo sæuitiam.alia verò manus circa portus fluminis insidiabãtur Iudæis appellentibus & eorum mercimoniis,quibus in conspectu dominorũ direptis, ipsos ,putsos exuebãt.constructo rogo è gubernaculis,contis & nauiũ tabulis.Alij media in vrbe cõcremabãtur miserrimo supplicij genere. Nam præ lignorum inopia sarmenta comportabant quibus accensis iniiciebant miseros. At illi semiustulati fumo

magis

magis quàm igni necabãtur,quod ex tali materia surgẽs ignis fumosus & debilis statim extingueretur,nec vllas prunas relin queret.Multi etiã viui loris laqueisq; circa talos adstrictis per medium forum raptabãtur,insultãte vulgo & ne mortuis quidem parcẽte corporibus. Dissecta enim mẽbratim frustatimq; conculcabant immaniores bestiis efferatissimis,tãta crudelitate:vt ne reliquias quidem ad sepulturã supersse sinerent.Cúmque præses eius regionis,qui solus si voluisset,poterat vna hora impotenitam turbæ furentis compescere,dissimularet quæ videbat audiebátq;,atq; etiam turbata pace daret infestandi licẽtiam,magis etiam exasperati atrociora sunt ausi facinora:conglobatiq; in cohortes numerosissimas,proseuchas(multæ sunt in singulis vrbis regionibus)aut arbustis succisis vastarunt, aut diruerunt funditus, quasdam etiam incenderũt iniectis ignib⁹ tanta rabie atque insania , vt nec proximis ædificiis parcerent. Ignis enim nactus materiam facilimè trãsilit. Taceo deletos à furentibus eodem incendio honores Romanorum principum, clypeos,coronas statuásq; auratas cũ suis titulis , quos reueriti continere impetum debuerant:sed tum ferociebant, nõ timentes Caium vindicem,quẽ norant Iudæis infensissimum,nec illi quicquam fore gratius,quàm si hanc gẽtem omni genere calamitatum afficerent.& vt nouis adulationibus eum sibi cõciliarent,ac in nos sæuirent securius,quid faciunt?proseuchas quotquot diruere incenderéve non potuerãt,quòd accolerentur magna Iudæorum frequentia,alio modo perdiderunt vnà euersis moribus & ritibus.Nam effigies Caij statuerũt in omnibus,in maxima verò ac celeberrima sublimẽ quadrigis aheneis : idq; tam præpropero studio:vt cùm carerent nouis quadrigis,veteres ærugino sas,auri b⁹,caudis pedibúsq; mutilatas,è gymnasio raperẽt olim dedicatas,vt fertur Cleopatræ,quæ fuerat vltimæ huius nominis reginæ proauia. Qua in re quantũ crimẽ sit admissum,cuivis puto perspicuũ.Nõquid enim decorum erat vel nouas dedicari quæ fuissent fœminæ? nunquid vel viriles vetustas adeò?aut qualescunq;,alienas tamẽ,& iam ante dicatas alteri ? & cum istis talibus donariis non verebãtur ne offenderẽt imperatorem,iracundum & omnes honores sibi deposcentem egregiè splendidos atque magnificos ? at illi ob hoc præclare factam laudem sperabãt insuper,maioremque gratiam , quòd proseuchas in noua fana verterent,augerẽtque contractorum Cato templorum numerum, non tam in eius honorem , quàm vt

vt odium;suum exsaturarent omnifariis nostræ nationis cladibus,id quod liquet argumentis certissimis.primò quia nullius regum,quos circiter;decẽ in trecẽtis annis deinceps numerãt. vllam in proseuchis dedicarunt effigiem aut statuam , quãuis hos sui generis deos censerẽt appellarẽntq; in titulis.Quid ni? quos certè sciebãt homines,cum pleraſq; bestias aquatiles terrestres volucrésq; referrent inter numina, quorum fanis,aris, templis,lucisq; tota Aegyptus plena est , respondebunt nunc fortasse quod tunc non respondissent,vt sunt adulatores, fortunam principum magis quàm ipsos principes colere soliti:maiorem esse imperatorũ maiestatem ac felicitatem quàm Ptolemæorum fuerat,ac proinde maiores his honores deberi. Ergo homines omnium,ne quid dicam asperius,stultissimi,cur ante Caium Tiberio,qui & illi principatũ parauit,& pervigintitres annos terræ marisq; potitus imperio , nullum semen belli , ac scintillam quidem reliquit in tota Græcia & Barbaria,sed pacẽ pacisq; bona vsque ad suum obitum fouit constantissimè,non eosdem decreuistis honores?num genere erat eo inferior?imò ex vtroque parẽte nobilissimus.An eruditione cedebat?& quis fuit per id tẽporis prudentior aut disertior?At fortasis ætate? & quis rex aut imperator felicius cõsenuit?imò etiamnum iuuenis,senior dicebatur propter opinionẽ solertiæ, & tamẽ hic talis ac tãtus à vobis est præteritus. Quid ille qui humanã naturam excesit omni virtutum genere , propter eximiã potentiam bonitatémq; primus cognominatus Augustus,non hæreditariam hanc appallationem sortitus, sed nouus eius cõditor & transmissor ad posteros?quãuis rebus turbatissimis principatum adeptus & admotus gubernaculis reipublic.nam terra mariq; cõtendebatur de primatu certantibus maritimis & mediterraneis prouinciis,ductu honoratissimi cuiusq; è Romanis optimatibus:&ingẽtes orbis terrarũ tractus inter se cõmitebantur conflictabãtúrq; æmulatione imperij,excitis vtrinq; gentibus vltimis,& aduersas acies terra mariq; mouẽtibus, vt penè vniuersum homin ũ genus internecione sit absumptũ per cædes mutuas,ni rebus sesis subuenisset vnus homo princeps augustæ familiæ,dignus alexicaci seu auerũcatoris cognomine.Hic est Cæsar ille qui depulsis procellis vndequaque ruẽtibus serenitatem orbi restituit,qui calamitatibus publicis tũ Græcarum tum Barbarorũ gentium attulit remedia, quæ exortæ ab oriente ac meridie percurrerunt vsque occidentem & septentr

ptentriones,intermediis terris repletis omni malorũ genere. Hic est ille qui solus prouincias quotquot sunt exemit vĩculis. Hic est ille q & aperta bella sustulit & occulta latrocinia. Hic est ille qui mare vacuatum nauibus piraticis, reddidit plenũ onerariis. Hic ciuitates vniuersas,libertate donauit,res pertur batas reduxit ad certum ordinem,gentes feras & abhorrentes à cæterarum commercio,formauit ad mãsuetudinem societatémque hominum. Hic Græciæ lõgè promouit pomœria, tractatus verò Barbarorũ opportunissimos mutauit in Græciam. Hic pacis custos,iuris æquus moderator, gratiarum profusus largitor,omnium bonarũ rerum quàm diuvixit cõmunicator. Huius talis tantique benefactoris, per quadragintatres annos quibus Aegyptum tenuit,honores neglexerunt, in proseuchis nulla eius posita statua vel effigie. Atqui si cui noui eximiique honores debebantur,illi conueniebant maximè,non solùm vt autori Augustæ familiæ,& ante alios optimè de morralib⁹ merito,qui sublato multorum principatu sibi vni sumpsit clauum reipub.gubernandi scientissimus:meritò enim dictũ est illud, Multos imperitare malum est:quia multifariorum malorum causa sunt multorum suffragia. verùm etiam quia totus orbis cælestes ei honores decreuerat,templa,fana,lucos, porticus,vt his alia nulla pulchriora visantur in vrbibus vel noua vel vetera,præsertim in nostra Alexandria. Nullum enim est conferendum cum eo quod dicitur Sebastion,templum Cæsaris nauigãtium præsidis,situ è regione stationis portuosissimæ, sublime, ingens ac cõspicuum,quale nusquam aliubi,plenum donariis, pictis tabulis & statuis,circũquaque ornatum auro argentóq;, spatiosum,excultum porticibus,bibliothecis,aulis,lucis, vestibulis,atriis,ambulacris,omnibus his sumptuosissimis, spes salutaris soluentium & appellentium. In tanta occasione, in tãto consensu gentium:incolumi proseucharum iure decessit nequicquã officiis Cæsari debitis:id nemo sanus dixerit,cur igitur prætermiserunt:dicam sedulò. Norant eius curam ac diligẽtiam,qui nõ minus sollicitus esset de cõfirmandis singularũ prouinciarum ritibus quàm de Romanis ceremoniis: acceperétq; huiusmodi honores à cæcis assentatoribus,non quòd probaret,sed quia videbatur hoc postulare amplitudo imperij, cui veneratio quædam parabatur his artibus. Ipsum verò nũquam inflatum talibus obsequiis,hinc certò colligitur,quòd nunquã sustinuit se appellari deum vel dominum, auersatus hanc adulation

lationem,nec dissimulans probari sibi Iudæos qui abominarẽtur talia. Alioquin non passus fuisset trans Tiberim bonam vrbis partem teneri à Iudæis, quorum plerique erant libertini: quippe qui belli iure in potestatem redacti ab heris suis manumissi fuerant permissi ritu maiorũ viuere. Hos sciebat habere suas ,,pseuchas in quibus cœtus facerẽt, præsertim sabbatis, iuxta religionem patriam. Sciebat eos collectas primitiarũ nomine mittere Hierosolyma,& certos homines,qui pro ipsis offerrent victimas. Eos tamen nec vrbe iussit excedere, nec multauit iure ciuili,quandoquidem ne in Palæstina quidem extinctam volebat eorũ religionem & rempub:nec circa proseuchas quicquam nouauit,nec cœtus in quibus leges discerentur fieri vetuit,nec solennem morẽ primitiarũ offerendarũ vllo edicto sustulit:sed tam sanctè nostra sacra habuit,vt penè omniũ eius domesticorũ dona extent in tẽplo nostro,in quo mãdauit quotidianas mactari victimas suis sumptibus,deovotas altissimo: quæ sacra in hodiernum peraguntur,durabúntq; perpetuò,monumentum virtutum imperatoriarum. Domi quoque quoties menstruas pecuniæ frumentive distributiones populus accipieret,Iudæorum rationem haberi voluit:quæ liberalitas si in sabbatum incideret,quãdo nostris nec dare licet nec accipere,nec operis quicquã facere,præsertim quæstus gratia,iubebãtur diribitores Iudæis in posterũ diẽ reponere publicum beneficiũ. quapropter omnes vbiq; gentes,quãuis suopte ingenio Iudæis parum propitiæ,verebãtur tamen violare iura Iudaica. Itidem sub Tiberio conseruata sunt,licet Sciano res nouas molitore in Italia. Cognouit enim ille mox post necẽ insidiatoris,meras calumnias fuisse delata de Iudæis Vrbem incolentibus crimina, cõficta à Sciano,vt gentẽ è medio tolleret,quã norat vel solam vel præcipuè repugnaturam conatibus impiis,& cõspirationi caput imperatoris perẽri. Proinde mandauit omnibus prouinciarum præsidibus,vt oppidatim huic genti parcerent,exceptis conscriis paucis admodum:cæterùm de tribus eorũ nihil nouarent,sed cõmendatos haberent,tum viros ipsos vt pacis amantissimos,tum mores eorum legésq;,vt cõferentes ad tranquillitatem publicam. At Caius sic fastu inflatus est,vt se deum nõ iactaret tantũ,sed & crederet,nec vllos inuenit Græcos aut Barbaros magis idoneos quàm Alexãdrinos quibus abuterẽtur ad satisfaciendũ tam immani cõcupiscẽtiæ,sunt enim magni præstigiarum,assentationũ,simulationúmq; artifices, & semper in

prom

promptu verba habent adulatoria, effreniore ad omnia turbã
da miſcendáq; faciles. Dei nomẽ tanti faciunt religioſi homi-
nes, vt & ibes & aſpides ſuas multásq; alias beſtias eo dignen-
tur. itaq; cùm ſint huius appellationis prodigi, decipiunt puſil
lanimos & imperitos impietatis Aegyptiacę: ſed deprehendũ-
tur ab his qui norunt eorũ ſtultitiam vel potius audaciã nefa-
riam. id quod Caius neſciens putabat ab Alexãdrinis deum ſe
credi ſeriò, quãdoquidẽ non diſsimulãter ſed diſertè vtebãtur
omnibus acclamationibus quibus alia ſolent venerari numi-
na, præterea nouã illam proſeuchis illatã iniuriã, exiſtimãbat
à pura conſcientia profectam & vehementi ſtudio: quæ partim
ex quotidianis actis cognoſcebat, trãſmiſſis ſibi ab Alexãdria:
hæc enim libẽtius lectitabat quàm vllum poëma vel hiſtoriã:
partim ex nõnullis ſeruis domeſticis, eadem cum ipſo laudare
aut irridere ſolitis. Horum pleríq; erant Aegyptij, malè frugi
mancipia, aſpidum & crocodillorum patriorũ venenis tincti,
tum corpora tum animos. Quorum chori & totius Aegyptia-
ci ſodalitij ceu ductor quidam erat Helicon, ſeruus nequam &
ſceleſtus, qui malis auibus in palatium ſubrepſerat. Nam artes
liberales guſtarat cura prioris heri, qui eum donarat Tiberio
Cæſari. & tunc quidem in nullo fuit pretio, cp Tiberius auerſa-
retur pueriles blanditias, quippe qui iam tũ adoleſcens ad gra-
uitatem ſeueritatémq; fuerat pronior. Sed poſtquã illi defun-
cto Caius in principatum ſucceſsit iſte animaduertens nouum
herũ in omnes relaxationes & delicias effundi omnibus ſenſi-
bus ſic cogitauit: Nũc tuum tẽpus eſt Helicon, excita teipſum,
habes auſcultatorem & ſpectatorem egregium, cui te oſtenta-
do approbes. Agili es ingenio. ſalib⁹ & cauillis vales plurimũ.
Probè calles nugas, riſus, iocos, & ludicra. Tenes artes illibera-
les nõ minus quàm liberales. Habes & non iniucundam facun
diam, qua inter adulandum poſsis malitioſè pungere, vt non
riſum ſolùm ſed & bilẽ è ſuſpicione moueas, quãdo in poteſta-
te habes dominum ad audiendas delationes facilẽ. Patẽt enim
(vt ſcis) aures eius ſemper arrectæ ad cõmentitias obtrecta-
tiones atq; calumnias. Earũ materiã noli amplius quærere, ha-
bes criminationes Iudaicorũ rituum, quas didiciſti à pueritia.
non ab vno aliquo, ſed à linguaciſsima parte Alexandrini po-
puli. Oſtẽde quid didiceris. His ineptis & ſceleſtis cogitationi-
bus percitus aſſectabatur Caiũ, nec noctu abſcitẽs nec interdiu,
ſed abutẽs ad incuſandos Iudęos ſeceſſu eius in otio, cauillis eũ
oblect

oblectans verſutiſsimus, quo magis illos pungeret. Nec enim
apertè delatorem ſe profitebatur, nec profiteri poterat: ſed obli
què & aſtu infeſtabat grauius quàm ſi profeſſas cum ea gente
exerceret inimicitias, Id cùm ſcirent Alexandrinorum legati,
dicuntur eum conduxiſſe magnis mercedibus, non tantùm pe
cunia, ſed & ſpe honorum, quos ei pollicebantur ſe collaturos
quàm primùm Caius veniret Alexandriã. At ille tempus illud
ſomnians, fore vel honoraretur prẽſente domino, & cum eo pe
nè toto orbe habitabili (nec enim dubiũ erat proſecuturos eũ
optimates ciuitatũ omnium, relictis remotiſsimis vrbibus ob
viſendam maximam & celeberrimam) benignè cũcta pollice-
batur. itaq; aliquãdiu latentis hoſtis ignari, apertos tãtùm ob-
ſeruabamus. poſtquã autẽ ſenſimus, diſpiciebamus ſi quo mo-
do poſſemus mollire ac cicurare hominẽ, vndecũq; nos ferien
tem miſsilibus. erat enim Caio ſocius pilę paleſtræ, balineatũ,
conuiuiorũ comeſſationúmq;, præfectus ipſius cubiculo, quæ
dignitas eſt primaria, quòd ei ſemper aures imperatoris pate-
rent, & poſthabitis rebus aliis auidè vacarẽt eius fabulis. ex cõ
ſtabãt ſcurrilitate ſcommatũ, admixtis interim delationibus,
vt eadẽ opera & illũ oblectarent, & nobis nocerẽt maximè. Nã
id quod videbatur quæri maximè, videlicet voluptas principis,
agebatur tantùm obiter. Accuſationes verò quæ obiter aſpergi
videbãtur, erant ſcopus primarius, & vnicũ propoſitũ nequiſsi-
mi mancipij. tandem excuſsis omnibus rudentibus, auras na-
ctus ſecundas à puppi aſpirãtes, plenis velis ferebatur & in nos
inuehebatur, alia ſuper alia cõponens crimina: quæ adeò hæſe-
runt infixa menti auſcultantis, vt nunquam obliuiſci poſſet.
cùmque inopes conſilij moueremus omnem lapidem vt Heli-
conem placaremus, nullum inueniebamus ad eum aditum, ne
mine audente alloqui vel accedere hominem, præ arrogantia
nulli tolerabilem. ſimul quia neſciebamus an aliquod priuatũ
in Iudæos aleret odium, propter quod dominũ contra eos exa-
cerbare nõ deſineret, omiſſo illo ſatagente circa hoc negotiũ,
ad aliam rem ſumus verſi magis neceſſariam. Placuit offerri
Caio libellum continentẽ ſummam calamitatũ, & earum de-
precationẽ. id erat fermè compẽdium ſupplicationis prolixio-
ris, quã per Agrippã regẽ paulò antè miſeramus, nam is fortè
fortuna venerat Alexandriam, nauigaturus in Syriam in ſuum
regnum quod ab imperatore acceperat. ſed ignorabamus etiã
tum quàm falleremur. ex quo enim primùm eram ſoluimus,

putabamus nos inuenturos reddẽtem iura iudicem. at ille erat hostis implacabilis, alliciens vt tum videbatur vultu hilari & appellationibus comibus. exceptos enim nos primũ in campo Martio, cùm è maternis hortis exiret, resalutauit, & dextra innuit se propitiũ: missóq; ad nos Homulo qui legationibus admittendis præerat, pollicitus est se cognituru nostram causam per otium, ita vt tota corona circũstantium gratularetur nobis tãquam voti cõpotibus. atq; etiam nostrates quotquot ex aspectu de rebus iudicãt. Ego verò qui plus per ætatem & eruditionem sapere videor, suspecta habebã illa quæ exhilarabãt alios, sic enim cogitabam: quid sibi vult q̃ cùm tot adsint legationes propemodum ex omnibus orbis regionibus, ait se nos solos auditurum. nec enim nescit nos esse Iudæos, contentos si æquaremur cæteris. Cæterùm prærogatiuam sperare apud alienigenã iuuenem & liberæ potestatis dominum, nõ procul abfuerit ab insania. Profectò in Alexandrinos est propensior, & in eorũ gratiam maturat iudicium. atq; vtinã iudicẽ præstet partibus, nõ patronum illis, nobis aduersarium. hæc reputans trepidabam, inquietus noctu & interdiu. ita mœrentẽ me gemẽtémq; (nec enim tutum erat interpellari principẽ) alius casus nec opinatus repentè perterruit, non parti Iudæorum, sed vniuersis periculum afferẽs. Veneramus ex vrbe Puteolos Caium secuti. descenderat enim ad mare, morabatúrq; circa eum sinũ nunc hãc villam visendo nunc aliam, quæ multæ ibi sunt & splendidæ. Nos verò de agenda nostra causa solicitos, quippe qui accersiri expectabamus continuè, accedit quidam suffusis trepidisq; oculis obtuens & anhelus: cúmq; paululum seduxisset (adstabant enim quidam in proximo) Audistísne, inquit, noui quippiam? simúlq; conatus rem eloqui, fletu oborto impeditus est. deinde rursum exorsus narrare, iterum atque tertiò fuit ad eundem modum inhibitus. nos verò conspectu eius territi obsecrabamus indicaret quã ob rem venisset. nõ enim venisse propalam flendi gratia: quòd si quid esset dignum lacrymis, faceret nos earum participes, assuetos iam calamitatibus. tandem ille crebra singultiens, Periit nobis templum. iubet Caius poni sibi colossum in adytis intimis, ascito in titulo Iouis cognomine. Nobis verò attonitis miraculo, & in vestigio præ stupore hærentibus, muti enim stabamus & enerues defectis viribus corporis, superuenerũt alij doloris eiusdem nuntij. deinde omnes simul cõclaue ingressi & inclusi deplorabamus fortunã priuatã atq; publicã,

suggerẽte dolore querimonias, nihil enim calamitosis loquacius. tædebat enim ac pœnitebat quòd ad deprecandũ iniurias, quas quotidie pateremur, medio hyemis traiecissemus vasta maria, ignari nobis imminere tempestatẽ in terris multò sæuiorẽ iactatione maritima. hanc enim hyemẽ natura postulat, discernẽs anni tẽpora. opera verò naturæ sunt salutaria. alterã autem excitabat homo nihil humanum sapiens, iuuenis rerum nouarũ cupidus, solutus in omnẽ tyrannicam licẽtiam. eius iuuẽtus cõcitata viribus imperij, malum erat inexpugnabile. quis enim auderet deprecaturus accedere, vel saltẽ hiscere apud vastatorem templi omnium sanctissimi? satis enim apparebat nihil non contempturum, qui à fano inclyto, quòd oriens occidénsq; tanquam solem religiosè veneratur, nõ abstineret iniuriarã. quòd si etiam daretur aditus, quid aliud expectãdum erat quàm mors certissima? Sed moriamur, inquã, est enim vita glorioſè mori pro patriis legibus. Verùm cũ hæc mors nulli profutura sit, an-nõ insania fuerit, hãc quoq; cladẽ cæteris auctariũ adiicere, præsertim cũ legatione fungamur, vt ad eos q̃ nos miserũt magis pertineat hoc infortuniũ. nec deerũt intertribules nostros malitiosi homines, impietatis nos accusaturi, quòd fluctuantem in extremo periculo rempubl. destituerimus, vt consuleremus priuatis cõmodis. debẽt enim paruæ res magnis cedere, priuatæ publicis, quibus perditis leges quoq; & instituta patria pereũt, nefas est nos de iure Alexãdrinæ ciuitatis decedere, cũ agatur de vniuersa Iudæorũ repub. & timendum sit ne huius gẽtis nomẽ penitus aboleri iubeat homo nouator & vasto animo terribilis. Cùm igitur vtrãq; causam frustra suscepisse agendã videamur, dicat aliquis: Non poterãt saltem expedire tutũ reditum? Respõderem, aut non habes liberale ingeniũ, aut nõ didicisti sacras literas. bene sperant generosi animi, & sacræ literæ bene sperãdi autores sunt suis discipulis, quicũq; nõ obiter eas, nec primoribus labris degustarũt, fortasis tentatio est hæc nostri seculi hominũ, quomodo erga virtutem affecti sint, & an didicerint aduersos casus ferre fortiter. Valeant igitur humana præsidia quę nos deserunt, modò in anima spes firma maneat, Deum nobis seruatorem nõ defore, qui sæpe gentem hanc eripuit exitio. Hunc in modum solabamur mala præter expectationem instantia, seruantes nos ad tranquilliora tempora. deinde interposito breui silentio, sic alloquuti sumus eius calamitatis nũtios: Quid ita sedetis scintilla

tantùm in aures nostras iniecta qua vramur,cùm debeatis exponere causam etiam huius cõsilij,quid Caium moueat. Tum illi:Primariam causam scitis,quam sciunt omnes. Vult haberi deus.persuasus est obstare solos Iudæos,nec aliam se posse illis grauiorem pœnam infligere,quàm si maiestatẽ eorum templi diminuat.audiuit em̃ id esse in orbe toto pulcherrimũ,p multas ætates continuis & largis sumptibus vsq; magis ac magis exornatum.est autẽ contentiosus & peruicax,vúltq; id sibi vsurpare.nunc verò exasperatus etiam Capitonis quæstoris literis, is in Iudæa præest exigendis tributis,infensus prouincialibus. pauper enim eò profectus,nunc illis fraudatis ditatus, & accusationem metuens,decreuit eos præuenire, & calumniis veras criminationes auertere,casu quodã nactus occasionẽ. Iamniã vrbem Iudææ cũ primis frequentẽ populo,colũt promiscuè,Iudæi quidẽ pars maxima,nõnulli tamen etiã alienigenæ, q malo fato subrepserunt è finitimis regionibus;& cũ sint inquilini, facessunt indigenis negotia,semper aliquid moliẽdo aduersus ritus Iudaicos,hi cùm audirẽt ab aduenis quãtopere Caius pro deo coli cupiat,& quàm infensus vniuersæ Iudæorum genti sit, rati se nactos occasionẽ struẽdis insidiis,extẽpore aram incitãt è materia vilissima,luto formato in lateres,tantùm vt molesti essent ciuibus.sciebant enim nõ laturos violari leges patrias. quod & sequutũ est.Conspicati enim & indignati regionis sacratæ ritus sacros sic aboleri,coorti eam sustulerunt è medio. aduersarij verò mox Capitonem adiuerũt,qui fuit autor totius huius tragœdiæ.Is lucrum sibi à fortuna oblatũ existimãs, cuius iamdudũ erat cupidus,scribit Caio,exaggerãdo rem & amplificando.His cognitis ille vt opulentus ac magnificus, iubet pro altari latericio subuerso in Iamnia,poni colossum inauratum in ipso templo vrbis primariæ,cõsultoribus vsus optimis & sapientissimis.Helicone veteratore scurra nobili,& Appelle quodam tragœdo,qui prius ætatis florem,vt fertur, venditaue rat:tum verò fastiditus se in scenam contulerat. scenici autem quorũ est negotium & studium vt theatris placeant,profligato pudore probris & turpitudini sunt deditissimi;quibus artibus Appelles peruenenit in consiliariorũ ordinem,vt posset consulere,Caius,alterũ quomodo canẽdum,alterũ quomodo ludẽdũ salibus,omissa cura iustitiæ tuẽdæ pacisq; publicæ. ita Helicõ mãcipiũ scorpioni simile Iudæos petebat veneno Aegyptiaco, Appelles verò Ascalonio.nã inde oriũdus erat.Est autẽ Ascalonitis

nitis perpetua simultas cum finitimis Iudæis sacræ terræ incolis.Dum hæc audiremus,ad singula verba nominãq; sauciabamur animas.Verùm illi bonorũ consiliorũ boni autores paulò pòst impietatis suæ mercedem inuenerũt: alter à Caio vinctus ferreis cõpedibus propter alia crimina,tortúsq; in rota exinteruello sæpius,sicut quidam morbi solent diebus statis recurre.Helicon verò interfectus à Claudio Germanico Cæsare propter alias itidẽ culpas insani capitis.Sed ista pòst acciderũt: literæ porrò de statua dedicãda scriptæ sunt nõ temerè,sed quantum fieri potuit accuratissimè.In eis impetratum est Petronio Syriæ prouinciæ præsidi,vt ripẽsis exercitus,cõtra irruptiones oriẽtalium regũ nationúmq; oppositi,dimidium ab Euphrate aduersus Iudæos duceret,vt prosequerẽtur statuam,nõ quo augustior dedicatio fieret,sed vt confestim periret siquis obsisteret.Quid ais domine?quia præuides nõ laturos,sed vsq; mortẽ pro legibus patriis certaturos,bella moues? non enim videris ignarus futuri motus si quis templum profanare conetur.ideo iam nunc præsagus iubes induci exercitum,vt sanctis victimis dedicetur tua statua,cædibus miserorũ,virorũ simul atq; mulierum.Cæterũ Petronius perlectis literis hærebat anceps cõsilij,quippe qui nec detrectare poterat præ metu,nõ ignarus illũ ne morã quidem laturum æquo animo, nedũ tergiuersationẽ: nec rem aggredi putabat tutum ac facile.sciebat enim Iudæos non vnã,sed mille,si fieri posset,mortes subituros citius quàm sustinerent vetitũ aliquid facere.Omnes enim gentes libenter seruãt ritus patrios,sed Iudæi præ cæteris.cùm enim leges suas credãt oraculis proditas,eásq; discãt à pueritia, in animis circũferunt harum expressas imagines,& semper intuendo admirantur vt honestissimas,alienigenas quoq; harum obseruatores amplectuntur pro suis ciuibus.osores autem earum ac vituperatores habent pro hostibus,& in tantũ abhorrẽt à quavis re suis legibus vetita,vt omnibus fortunis felicitatibúsq; humanis ad præuaricationem adduci nequeant.sed nihil religiosius quàm templum colunt, vel hoc argumento, quod certissima mors proponitur vltra septum interius penetrãtibus. nam intra exterius recipiunt vndecunq; venientes suæ gentis homines.Hæc secum reputans Petronius,rem cunctanter aggrediabatur,ratus (vt erat) facinus audax: aduocatisq; tanquam in animæ consistorium rationibus omnibus,scrutabatur singularum sententias,quas consentientes inueniebat, nihil in sacris

nouādum.primū quia sic ius naturæ pietatísq; postulet,deinde propter imminens periculū,non solū à Deo,verumetiam à lęsis iritatísq; hominibus. illud quoq; cogitabat,quā populosa esset hæc natio,nō vt aliæ cōprehensa vnius regionis spatio, sed totū penè orbē passim incolens.diffusa est enim per cōtinentis prouincias omnes atq; insulas, adeò vt nō multò pauciores sint indigenis.tam multas hostiū myriadas in se prouocare annō periculosa videri poterat alea?ne fortè illis per omnes terras conspirantibus,& ad vim arcēdam certatim in vnū confluentibus, bellum exoriretur insuperabile: absq; eo quòd ipsam Iudæam innumera multitudo incoleret,viri tum corpore valentiſsimi, tum animo fortiſsimi,parati prius generosam mortem oppetere,quàm deserere mores ac ritus patrios, quantūvis calumniatorum opinione barbaros,cùm reuera sint liberales & nobiles. Terrori etiam erant Transeuphratenses copiæ. nam Babylonē & multas alias satrapias à Iudæis teneri,nō auribus solū, sed & oculis cōpertū habebat:quòd singulis annis sacra pecunia missitaretur inde in templum primitiarum nomine,quāquam per vias difficiles & asperas,quæ tamen illis regiæ videntur ad pietatem recta properātibus. Meritò igitur timēs ne cognita hac noua dedicatione,subitò expeditionem susciperent,& hinc atq; inde coorti iunctis copiis inclusos in medio clade ingenti afficerēt,retardabatur talibus cogitationibus. sed in diuersum trahebatur cōtrariis:dominum hæc iubere iuuenem,vtile iudicātem quicquid ipsi collibuerit.& semel decreta exequi cōtendentem quamlibet noxia, vt qui præ superbia peruicaciáq; transiliens hominis terminos in deos seipse referat,impēdere sibi capitale periculum,siue imperata faceret, siue non. sed si pareat, cum bello cuius anceps euentus sit: sin iussa detrectet, certiſsimam à Caio pernitiem. ad bellum proniores erant multi Romani adiutores in administratione rerum Syriacarū, quod scirent in se primos sæuiturū principem,vt autores inobedientię. & dabatur spatium deliberādi,dum pararetur statua.nam neq; transmissa fuit ex Italia,Deo volente opinor,& suos occulto fauore protegente ab iniuria:neq; iussus est è tota Syria lectiſsimam sumere:alioqui præproperè violatis legibus exortus fuisset repentinus tumultus,prius quàm expediri posset vtile consilium.nam subitanei casus ingruētes vim rationis hebetāt.itáq; Petronius in propinquo iubet parari statuam, & accitis è Phœnicia peritiſsimis artificibus præbet materiam,officina Sidone insti

institutra,deinde honoratiores Iudæorū sacerdotes & magistratus euocat,indicatur? eis Caij mādata, simùlq; suasurus vt patiēter ferrent iussa domini,& caueret mala imminentia.paratū enim esse robur exercitus Syriaci ad edendas per totam eorū regionē strages maximas.putabat enim si horum prærnolliret animos, posse per eos moueri ad obsequiū cęterā multitudinē:sed valde sua opinione deceptus est.perculsi enim ad primā eius rei mentionem,tanquā in pręsenti calamitate obmutuere,quasi è fonte profundendo lacrymas,& capillos barbásq; vellendo,cū lamentis huiusmodi: En quò nimis beati senescendo peruenimus, vt quod nemo maiorū vnquam vidit,nos spectaremus.quibus tandem oculis?hos enim prius abiiciemus cū erumnosa vita & miserabili,quàm tātum nefas inspiciamus, quod nec auditus nec mens sustinet.Interea qui in sancta vrbe cęteráq; regione famā huius conatus audierant,velut de cōmuni sentētia coorti,tesseram dante dolore publico, profecti sunt vno agmine, desertis oppidis,castellis & ædibus, continuatóq; itinere contenderunt in Phœniciā,vbi tunc agebat Petronius. id Petroniani quidam conspicati cursim ei renūtiarunt,caueret sibi à turbis,infestum agmen existimantes.móxq; nullis stipato satellitiis multitudo Iudæorū ceu nubes repentè superuenit,totam Phœnicem occupans,vt miraculo esset nesciētibus gentis frequentiā. ac primū tantus clamor cū fletu plāctúq; sublatus est, vt hebetaret aures præsentium.nam & postquam desiit,durabat eius sonitus.secutæ sunt compellationes,& preces quales dictare solent calamitosa tempora.erant autem distributi in sex ordines,seniorū,iuniorum,puerorum:rursum alia parte anuum,mulierum, virginum. Vbi verò Petronius in loco superiore conspectus est,vniuersi ordines velut ad vnum edictum humi procumbunt supplices cum vlulatu quodam flebili. iussíque surgere & accedere propius, vix tandem surrexerunt, & conspersi multo puluere,difluentésq; lacrymis, accedebant reductis in tergum more damnatorum ambábus manibus, tum senatus stans sic loquutus est:Inermes,vt vides,adsum?,ne quis nos dicat venire hostiliter.manus autē pro armis à natura datas retrofleximus otiosas,præbemus & corpora ad certos ictus ferire volentibus.Vxores & liberos familiásq; adduxim?,supplices tibi & per te Caio aduoluimur domi relicto nemine,orantes vt aut omnes seruetis, aut omnes internecione deleatis. Sumus Petroni & naturā pacis cupidi & studio, ad quam nos trahit cura liberorum

alendorum ex nostris laboribus. Caio imperium adepto primi ex tota Syria gratulati sumus, Vitellio cuius successor es tũc in nostra vrbe degẽte qui super hac re literas acceperat, & à nobis ad cæteras ciuitates fama lætum nũtium pertulit, primum nostrum templum excepit pro imperio Caij victimas. vt primum aut etiam solũ priuaretur religione patria. decedimus vrbibus, cedimus priuatis ædibus & possessionibus, supellectilẽ vel preciosissimam vltro vobis in prædam offerimus, eo animo vt nos putemus non dare sed accipere. vnũ pro his omnibus petimus, nequid in templo nouetur, vt'que seruetur tale, quale à maioribus nobis est traditum. id si non impetramus, necãdos nos præbemus, ne videamus viui quod est morte grauius. audimus pedestres equestrésq; aduersus nos parari copias, si dedicationem impediamus. nemo ita insanit, vt seruus se opponat domino. libenter iugulabimur. cædant, mactent, frustatim concidant sine certamine ac suo sãguine, agãt quicquid libet victoribus. quid opus est exercitu? nos ipsi egregij sacerdotes immolabimus victimas, adducemus ad templum mulieres vxoricidæ, fratres sororésq; fratricidæ, pueros puellásq; innocentem ætatem puericidæ. tragicis vocabulis vtendum est in tragicis calamitatibus. deinde in medio eorum stantes abluti cognato sanguine (nam talia lauacra ad inferos properantibus conueniunt) admiscebimus & proprium, nosmetipsi iugulando insuper. morientium hoc mandatum erit vltimum: ne Deus quidem nos accuset: qui vtriusq; rationem habuerimus, & imperatori debitæ reuerentiæ, & sacrarum legum custodiæ. id fiet si vitam haud viuẽdam contempserimus. audiuimus priscam fabulã è Græca literatura profectam, tantam vim fuisse Gorgonei capitis, vt hac visa homines confestim verterentur in saxeos. id quãquam fabulosum videatur, negari tamen nõ potest, simile quiddam magnos nec opinatos casus efficere. ira domini mortem adfert, aut quiddã morti proximum. putas Petroni, si (quod absit) aliqui nostrates viderent in templum deduci statuam, nõ in saxa mutatum iri, oculis stupentibus, & per singula membra sopito naturali motu corporis. extremum Petroni, hoc erit nostrum votum æquissimum: non cõtendimus ne imperata facias, dilationem tãtum petimus, & oram' supplices. vt nobis liceat legatos ad dominũ mittere, fortasis impetrabimus ne religio cœlestis numinis, ne leges sanctissimæ aboleãtur. ne've vltimis etiã posthabeamur gẽtibus, quibus sui ritus manẽt incolumes, ne decreta eius aui

proau

proauíq; temerentur nostros mores approbantia diligentérq; confirmantia. forsan his auditis fiet mollior. nõ semper eædem sunt volũtates principum, iratorum verò vanescunt celerrimè. petiti sumus calumniis, permitte adhibeam' remedium. durũ est iniudicatos damnari. si nihil impetramus, quid vetat ne quę nunc vult, tunc faciat. ante missam legationem noli præcidere spem tot milium, non de lucro, sed de pietate contendentium. imò & de lucro, quod enim lucrũ homini est sanctitate vtilius? Hæc tum magna contentione magnóq; desiderio dicta sunt ab honoratissimis singultiẽtibus & anhelis, lacrymis simul ac sudore diffluentibus, vt iam Petronio cæterisq; miserationẽ moueret. est enim mitis ingenio, & verbis factisq; flexibilis. & videbantur æquum postulare, aspectu quoq; nihil erat miserabilius. habita igitur consultatione cum assessoribus, animaduertens partim nutare & ambigere, qui modò rigidè aduersati fuerant, partim præiudicare & miserationem nõ dissimulare. gaudebat eorum voluntatibus. & quamuis nosset imperatoris irã implacabilem, & natiuam sæuitiam, tamen videbatur afflatus aura quadam philosophiæ pietatisq; Iudaicæ, siue iam antè vir doctus ex literis aliquid hauserat, siue ex quo præfecturam adeptus est prouinciarum Asiæ Syriæq;, in quibus oppidatim degunt Iudæi plurimi: siue suapte natura erat ad res cognitu dignas docilis. solet autẽ Deus bonis viris bona suggerere cõsilia, tum ipsis tum reipublicæ commoda, quod tunc quoq; contigit. Quid igitur decretũ est? ne properarent opifices, sed darent operam vt statua summo expoliretur artificio, & quãtum fieri posset exprimeret exemplaria laudatissima: quo fit durabilior. Nã opera extemporanea non temere diuturna fieri, accurata ætatem ferre melius. Cæterùm legationem mittere non est concessum Iudæis. nec enim ipsis tutum esse, rem cõmittere domino qui posset omnia. interĩ postulatis nec annui nec renui placuit, quod vtrunq; periculosum esset. sed literas ad Caium mitti, sine accusatione Iudæorum, dissimulatis eorũ supplicationibus, causam autẽ dilatæ dedicationis referri in opifices, quibus necesse sit dari certum spatium temporis. eas moras afferre posse amplioris dilationis occasionem, & fortasse tãdem ipsum Caiũ exorari se passurum. erant enim tum maturæ segetes. & timendum erat ne deplorata religione homines vitam quoq; cõtemnerẽt, & vastatis agris suasmet fruges latè per campos collésq; incenderẽt. solicitabat etiam cura colligendorũ fructuum tum

arboreorum tum aruinũ.ferebatur enim constituisse imperatorem nauigare in Aegyptum Alexandriã:nec videbatur verisimile tantum principem per altum mare se obiectaturum periculis,vel propter comitatis classis magnitudinem, vel propter curam corporis:facilius iter circumeũti per Asiam & Syriam. sic enim quotidie fore illi copiam vel conscendendi naues vel exscendendi, præsertim ducenti longas non onerarias, quibus ora legitur vtilius,sicut onerariis per altum fit velificatio. erat igitur opus pabulũ & annonam parari per omnes vrbes Syriæ, præcipuè maritimas.expectabatur enim ingens multitudo terra marique ventura, non solùm ab vrbe atque Italia, sed & ab intermediis prouinciis,partim honoratorum, partim militariũ equitum, peditum, naualium nec minor seruorum numerus quàm militum:& requirebatur non tãtùm modus necessarius, verumetiam Caio digna rerum copia. Eas literas postquã perlegerit imperator,daturus putabatur veniam, atq; etiam prudentiam laudaturus eorum qui moras necterent,non in Iudæorum gratiam,sed propter conuectionem fructuum. Ea sententia comprobata scriptæ sunt literæ,& expeditis nuntiis traditę, assuetis itinerum compendio. his acceptis ille inter legendum excandescebat,vultu præ se ferens iracundiam. vbi verò defiit, cõplosis manibus,Euge Petroni,inquit,nõ didicisti audire imperatorem,tumes continuatis hactenus magistratibus,videris ne ex fama quidem Caium nosse, quem experieris non multò pòst.cordi tibi sunt leges Iudæorum,gẽtis mihi inimicissimæ, principis mãdata negligis.timuisti multitudinẽ:quatũ nõ haberes militũ copias formidatas oriẽtalibus,atq; adeò ipsis Parthorum regib⁹. sed miseratus es,ergo minus apud te valuit Caius q̃ miseratio. causaris messem.tibi breui sine excusatione caput ferro demeteretur.causaris cõuectionẽ fructuum in aduentũ nostrum parandorum.scilicet si Iudæa fieret sterilis,deerãt finitimæ prouinciæ quæ victum præberent,vnius inopiam suppletu ræ suis prouentibus.sed cur tẽpero à manibus,cur meam volũtatem enũtio. ille mercedem accepturus cladem suam primus sentiat.desino minari,irasci nõ desino.tum breui mora interiecta cuidã ab epistolis dictat responsum ad Petronium, laudans in speciem eius prouidentiã,& in prospiciẽdis futuris solertiã, vehementer enim timebat præsides, quòd illis prõptũ esset res nouas moliri, præsertim in magnis prouinciis apud magnos exercitus,qualis est ad Euphratẽ tractus Syriæ, delinito igitur per

per literas homine,ad tempus iram tegebat implacabilẽ. dein mãdatũ addidit, ne vllam curã præuerteret dedicationis negotio.iam em̃ messes cõuectæ esse poterãt,& cessabat illa seu vera seu affectata excusatio.nec multò pòst aduenit Agrippa rex,more suo Caiũ salutaturus,planè ignarus epistolę Petronij,quid've Caius rescripsisset.coniiciebat tamen statim è vultus nubilo eũ latẽtem iram coquere, retractabátq; intra se ne quid magnum aut paruum dicto factóve commiserit quod illum offenderet, cúmq; nihil inueniret,colligebat,id quod erat,irasci eũ aliis.ac rursus cùm animaduerteret illũ torue in se solùm intueri, metuebat:& sæpius volens rogare,cohibuit se ne forte minas aliò tendentes temeraria curiositate in se cõuerteret.Tum Caius,vt erat callidus ex aspectu deprehendere cogitationes hominum, postquam vidit timentem hæsitãtémq;:Dubitas,inquit,Agrippa,ego tibi hanc dubitationem eximã.tandiu mecum versatus ignoras me oculis non minus quàm voce loqui solere?boni honestiq; ciues tui, qui soli ex omni hominũ genere dedignantur Caium habere pro deo,videntur iam mortem sibi per cõtumaciam quærere,dum me iubente in ipsorũ templo consecrari Iouis simulacrum, populariter ex vrbe agrisq; occurrerũt specie supplicum, sed reuera mãdatum meum proculcaturi. Plura intonaturus erat,cùm rex anxius & præ metu per singula momẽta colore mutato,rubicũdus,luridus,liuidus, à vertice ad calcẽ horrore corripitur:& tremore mẽbra quatiẽte solutisq; genuis collapsus fuisset,ni eum sustẽtassent proximi:qui iussi domum illum retulerũt nil sentientem & subitanea vi mali sopitum ac stupidum.At Caius magis etiã exasperabatur in gentis odiũ.Si Agrippa,inquit,familiaris& amicissim⁹ plurimisq; deuinctus beneficiis,tantum tribuit patriis ritibus,vt ne verbo quidẽ eos violari ferat,sed deliquio penè examinatus sit,quid expectandũ est ab aliis,qui nihil habent quod se in diuersũ retrahat? Agrippa verò tota die partẽq; insequentis maxima graui sopore pressus sui cõpos non erat. tandem sub vesperam paululum erecto capite,ægréq; diductis palpebris,caligantes etiãtum circumferebat oculos circumstãtium facies vix dum noscitans:rursúmq; somno redditus iã sanior quiescebat,vt apparebat è respiratione & corporis habitu.aliquãto pòst experrectus scirabatur,Vbi nunc sum?nũ apud Caium? adest'ne ipse dominus? resp̃sum est, Bono sis animo,domi es.Caius nõ adest,satis dormisti,erige te in cubitũ,agnosce p̃sentes,omnes sunt domestici,amici,liberti, famuli

famuli,dilecti & tui amātiſsimi, tū verò cœpit reſpiſcere,ſingulos condolere aſpiciens.cúmq; medici iuſsiſſent turbā ſecedere,vt vnctionibus,& cibo tēpeſtiuo corpuſculum eius reficerent:Scilicet,inquit,curādum eſt vobis de parando mihi victu delicatiore.an-nō ſufficit miſero famem pellere vſu rerum viliſsimarum ſimpliciſsimarúmq;?quas ipſas nō admitterē, niſi leuis quædā ſpes me teneret extremi auxilij ferendi gēti infeliciſsimę.Hæc cum lacrymis locutus,neceſſario cibo cōtentus fuit ſine obſoniis:ac ne vinū quidem ſibi miſceri paſſus, aquā tantùm guſtauit.habet,inquit,miſer vēter quod repoſcebat debitū.mihi quid faciēdum niſi Caius ſupplicīter interpellādus de rebus præſentibus?ſumptíſq; tabellis ſcribit has literas,Ne coram te appellem domine,metus obſtat ac reuerētia, quod & minis terrear,& tāta maieſtate ſim attonitus,hæ literæ melius preces meas indicabunt,quas ſupplex pro verbenis offero.Omnibus mortalibus,Imperator,à natura inditus eſt amor patrię, & legum patriarū religio:id quod nō eſt opus vt te doceā,pium erga patriam,& leges eius colentē ex animo.cuiq; ſua,etiamſi nō ſint,vidētur honeſtiſsima,nimirū quæ affectu magis quàm ratione iudicātur à ſingulis.equidē(vt noſti)Iudęus natus ſum, natale ſolum mihi ſunt Hieroſolyma, vbi altiſsimi Dei templum ſanctiſsimum ſitum eſt. auos proauósq; reges habui, & ex his aliquot etiā ſummos pontifices,quā illi dignitatē pluris faciebāt quàm regiam,rati quātò Deus anteſtat homini, tantò pontificatū regno excellentiorē.ad illius enim curā diuinas res humanas ad huius pertinere.huic gēti,patrię,templo,cùm ſim tot modis cōiunctiſsimus,pro cūctis deprecor:pro gēte,ne à vera perſuaſione tranſire cogatur ad contrariā,cùm iam inde ab initio veſtrā familiam perſanctè coluerit.quatenus enim licet ſaluis patriæ pietatis legibus,hac parte nulli gēti cedit in tota Europa & Aſia,vota pro incolumitate Imperij tui faciendo, dona offerēdo,mactādo victimas nō ſolùm in celebritatibus publicis,verùm & quotidianas:atq; ita non tā ore linguáq; iactat ſuam pietatē erga Cęſares,quàm re ipſa declarat propēſiſsimū erga illos animū,pro ſancta verò ciuitate,patria mea,hæc aſſerre licet,eam eſſe metropolim non vnius regionis Iudææ,ſed & multarū,propter colonias inde olim deductas,vel propius in finitimā Aegyptum,Phœnicē,Syriam,tum cęterā,tum eam quę Cœle cognominatur:vel lōgius in Păphiliam,Ciliciā,pleraſq; Aſiæ partes vſq; Bithyniā & ponti ſinus intimos. pari modo in Europæ

Europæ,Theſſaliam,Bœtiā,Macedoniam,Aętoliam,Atticam, Argos,Corinthúmq; Pelopponneſi partes præcipuas.nec tantū continentis prouinciæ plenæ ſunt coloniis Iudaicis,ſed & inſularum celeberrimæ,Eubœa,Cyprus, Creta, ne quid dicam de Tranſeuphratēſibus.excepta em̄ parua parte Babylonis & aliarum præfecturarū,omnes vrbes quæ bonū agrum habēt, à Iudæis incolūtur.Itaq; ſi exorat mea patria tuā clementiam,præter ipſam alias ciuitates demereberis plurimas, ſitas in diuerſis orbis tractatibus,Aſia,Europa,Africa,inſulares,maritimas, mediterraneas.Conuenit autē tuæ fortunæ ampliſsimę,collatī in vnā beneficio plurimas deuinciri alias, vt per omnes orbis partes decātetur tua gloria,& gratiarū actionibus laudibúsq; vbiq; omnia perſtrepāt.amicorū aliquot patrias integras ciuitate Romana donaſti,& qui modò ſerui fuerāt, feciſti aliorum dominos,nec magis gaudēt hoc beneficio qui fruuntur, quàm eius autores.ego quoq; ſcio me habere herū & dominū,ſed inter amicos cenſeri,dignitate paucis ſecūdum,beneuolētia nemini,imò primū potius,vel quia mihi eſt hęreditaria,vel quia maximis cumulata beneficiis:nō audeo tamē patriæ meæ petere,nō dico Romanā ciuitatē, ſed ne libertatem quidē aut immunitatē:peto gratiam ipſis vtiliſsimā,tibi verò innoxiā. quæ enim eſt ſubditorū maior felicitas quàm habere propitiū principem?Hierolymis primū audita eſt, Imperator, exoptata tua ſucceſsio,è ſancta ciuitate diffuſa eſt eius fama ad finitimas prouincias. digna eſt quæ impetret tuā gratiā. quēadmodum enim maximi natu filij honoratiores ſunt,q; primi fauſtum patris matríſq; nomen parētibus dederint:eodem modo quoniā prima orientaliū hęc ciuitas Imperatorē te conſalutauit,æquū eſt vt à te tractetur liberalius:aut certè ne ſit deteriore cōditione quàm cæteræ.Hactenus pro patria deprecatus,poſtremas ,p tēplo preces adhibeo,hoc tēplum,Cai domine,iam inde ab initio,nullam vnquam admiſit manufactam effigiem,cùm ſit deo domicilium,pictorū enim atq; ſtatuariorū opera ſunt ſenſibilium deorum imagines:illum autem inuiſibilem pingere aut fingere nefas duxerūt noſtri maiores. Agrippa tuus auus inuiſit id tēplum & honorauit,Auguſtus quoq; per literas iuſsit vnā decūq; illuc mitti primitias,inſtituto ibi etiā quotidiano ſacrificio.honorauit id & tua proauia,nō Græcus,nō barbarus, non rex ſatrapáve vllus vel infenſiſsimus,nō ſeditio,nō bellum,nō captiuitas,nō vaſtatio,non alia res vlla vnquā tantam cladem intulit

intulit,vt cõtra veterem morẽ effigies manufactã in id importaretur,quamuis enim infensos haberet accolas, semper tamẽ sua religione tutũ fuit vt sacratũ conditori patríq; rerũ omniũ. sciebãt enim violationẽ eius expiatã sæpe grauissimis calamitatibus,quãobrem veriti sunt iacere impietatis semina,ne sibi pernitiem inde meterẽt.nec est opus externis testibus, cũ possim citare tibi domesticos.M.Agrippa tuus auus maternus Iudæam Herode auo meo regnãte adiit,nec grauatus est à mari ad metropolim mediterraneã ascẽdere.cúmq; spectasset tẽplũ, & decoros ritus sacerdotum,puritatémq; ciuiũ, delectatus est spectaculo vt mirifico ac ineffabili,adeò vt inter familiaria colloquia nihil tũc in ore haberet aliud,quàm laudes tẽpli eiúsq; ornamentorũ. Ergo quãdiu hæsit ibi in Herodis gratiam, accedebat id quotidie,oblectãs animũ contemplatione sacri apparatus,& sacrificiorũ ordine, verẽdæq; maiestatis in summo sacerdote sacrato cultu ornato præsidẽtéq; cæteris.dein vbi tẽplum donis honorauit,& ciuibus indulsit quantũ potuit saluis vectigalibus,laudato Herode ipse vicissim laudatus plurimũ, ad mare deductus est prosequentibus non vnius ciuitatis populis,& flore frondéq; illum ob pietatis admirationem aspergentibus.Quid alter tuus auus Tib.Cæsar,nónne manifestè voluntatem eandẽ habuit?certè per viginti tres annos in quibus imperauit,antiquissimã religionẽ tẽpli seruauit incolumem immotámq; modis omnibus,& possum quiddam in laudem eius proferre,quãuis mille sub ipso iactatus casibus. Sed amica est & tibi quoq; grata veritas. Pilatus erat procurator Iudææ.hic non tam in gratiã Tiberij quàm in odium populi, auratos clypeos dedicauit intra sanctã vrbem in Herodis regia, nulla insignes imagine,nec habentes quicquam vetitum:tantùm titulus cõtinebat nomen dedicãtis,& eius cui dedicabantur.id vbi diuulgatum est in populũ,aduocatis vsi quatuor regiis filiis fortuna dignitatéq; régia præditis,reliquísq; huius familiæ,atq; optimatibus cæteris,orabant vt tolleretur illa clypeorũ nouitas,nec violarẽtur ritus patrij,cõseruati à superioribus regib⁹ & imperatoribus.cúmq; ille aduersaretur rigidè,vt erat perui caci duróq; ingenio,cõclamatum est:desine seditiones belláq; ciere,define pacem profligare.nõ honoratur imperator per legum contumeliã,noli hũc iniuriæ prætextũ quærere. Tiberius nihil vul temerari in nostris ritibus.aut ostende illius edictũ, vel epistolã,aliúdve simile,vt te omisso per legatos oremus dominum.id verò eum magis exasperauit,veritum ne si mittere tur legatio,cætera quoq; detegeret eius crimina, vẽditatas sententias,rapinas,iniurias,clades,tormẽta,crebras cædes indẽna torum,crudelitatẽm sæuissimã,iratus igitur homo iracundus anceps erat animi,quòd neq; demere semel dedicatas res auderet,nec subditis gratificari vellet,nõ ignorans Tiberij talibus in rebus cõstãtiam.quod vbi viderũt optimates,& animaduerterũt eum pœnitere cœpti quantũvis dissimularet, scripserunt Tiberio literas humili deprecatione plenissimas. qui cognito quid dixerit Pilatus,quid minatus sit,nõ est opus vt dicã quantum excãduit,quãuis non cõmoueretur temerè: ipsa res iram eius indicat:cõfestim nihil procrastinans scribit literas, valde obiurgãdo eius audaciam,iubẽdóq; vt sine mora clypeos illos tolleret.& trãslati sunt in Cæsareã maritimã,ab Augusto proauo tuo denominatã.quò in ei sacrato tẽplo dedicarentur,sic vt factũ est,ita consultũ fuit & imperatoris honori,& ciuitatis antiquis moribus.tũc dicabãtur clypei nulla picti effigie,nunc colossea statua:tunc in priuatis procuratoris ædibus,nunc(vt fertur)ponetur in intimo sanctuario,quod semel quotãnis pontifex introgreditur ieiunij tẽpore,tantùm odores incensurus, & ex more vota facturus,vt felix annus & pax cõtingat omnibus hominibus.de cætero si quis nõ dico plebeius Iudæus,sed sacerdos vel à summo proximus,imò is ipse põtifex si duobus anni diebus,aut eadẽ die ter quatérve introiuerit, capite luet absq; venia.tantam religionẽ adytorum voluit esse legislator,vt hęc sola inaccessa,intactáque seruarentur. quàm multos sacrificos putas vltro mortẽ obituros,si videãt importari statuam? equidem puto illos iugulatis vxoribus & liberis postremò seipsos mactaturos super domesticorũ cadauera.Hæc sunt decreta Tiberij. Quid proauus tuus omnium quotquot vnquam fuerunt imperatorum optimus,primus ob virtutẽ & fortunam Augustus cognominatus,qui pacem terra maríq; diffuditvsq; ad extremos orbis terminos:nónne postquã audiuit ab his quos de hoc templo percõtabatur,nullum ibi inesse simulacrum manufactum,quod visibili forma naturã inuisibilem exprimeret,religiosè admiratus est:quippe qui non summis labris philosophiã gustauerat,sed plerunq; in conuiuiis quæ ferè quotidiana erãt,memoria retractabat quæ à philosophis didicerat, aut ex doctorũ virorũ quos domi alebat cõsuetudine.nam cœnæ tempus vtplurimũ tribuebatur eruditis fabulis, vt nõ solũ corpus, verùm

verùm & anima ſuis reficeretur deliciis.huius Auguſti proaui tui cùm poſsim exẽpla proferre aliquot, cõtentus ero duobus. Primùm cognito q̃ negligerentur ſacræ primitiæ, per literas mandauit prouinciarũ Aſiæ procuratoribus, vt ſinerẽt Iudæos ſolos in ſynagogis cœtus facere.nõ enim hęc eſſe Bacchanalia, vel ſeditioſorum cõuenticula turbãdæ pacis cauſa: ſed ſcholas iuſtitiæ tẽperantiæq;,in quibus ſtudium virtutis floreat:primitias verò quotãnis conferri vnde fiant ſacrificia,miſſa in hoc ſacra legatione ad templum Hieroſolyma.dein edicit ne quis ſit impedimẽto Iudæis cœtus collectãsve faciẽtibus,aut Hieroſolyma eas mittentibus more patrio.Hæc enim & ſi non his verbis,in eam tamẽ ſentẽtiam mãdata ſunt per literas. ſubiiciam exẽplum vnius epiſtolæ,quo facilius credas domine, quam C. Norbanus Flaccus ſcribit,indicãs quid ipſi Cæſar ſignificauerit.epiſtolæ verba ſunt hæc: C. Norbanus Flaccus proconſul, Epheſiorum magiſtratibus ſalutẽ.Cæſar mihi ſcripſit, Iudæos vbicũq; ſint,antiquo more ſuo cœtus facere,cõferréq; pecunias quas mittãt Hieroſolyma.hos nõ vultvetari.ideo vos certiores facio,me iubere ita fieri.An nõ hęc manifeſta fides,imperator, voluntatis Cæſaris,quàm piè fuerit affectus erga templum noſtrum,dum permittit Iudæos in publico celebrare ſuos cõuentus,propter primitiarũ collationem, cæteráq; pietatis officia? Eſt & aliud argumentũ priore non minus,ex quo liquet Auguſti ſententia.iuſsit è ſuis ipſius reditibus offerri quotidie victimas ritè in holocauſtũ altiſsimo Deo, quæ hodiéq; offeruntur: videlicet taurus & agni duo:quas Cæſar altari deſtinauit, quãuis ſciret ibi nullũ ſimulacrũ eſſe vel in occultovel in proparulo.nihilominus tãtus princeps cogitatione philoſophiæ nulli ſecũdus,animaduertit neceſſum eſſe vt in terris eximiũ fanum dicaretur inuiſibili Deo, ſine vlla effigie,vbi homines cũ bona ſpe vota faciant.hoc magiſtro pietatis vſa proauia tua Iulia Auguſta ornauit templũ hoc aureis phialis& calicibus,aliiſq; donis plurimis ac pretioſiſsimis.cur tãdem cùm nullũ ibi eſſet ſimulacrũ?imbecilliores enim ſunt mẽtes mulierũ, & nihil niſi ſenſibile poſſunt percipere,at illa ſicut cæteris rebus totũ ſexũ, ſic hac quoq; ſuperãbat,eruditione meditationéq; aſſecuta quę natura negauerat,& virilem rationẽ adepta, in tantum euaſit perſpicax,vt intelligibilia magis quàm ſenſibilia cerneret, & hæc vmbras illorũ eſſe cẽſeret.Cũm igitur habeas domine, tot exẽpla domeſtica optimæ erga nos volũtatis maiorũ tuorum à quib

quibus prognatus & ad hoc rerum faſtigium euectus es,ſeruaquæ illi ad vnum omnes cõſeruarunt. deprecantur pro noſtris legibus imperatores apud imperatorẽ, auguſti apud auguſtũ, aui proauiq; apud nepotem,plures apud vnum,tantũ non dicẽtes.noli decreta noſtra quæ in hanc vſq; diem permanſerunt,facere irrita.etenim vt nihil infauſtum antiquationem earum ſequatur,tamen incertitudo futuri temporis nõ ſinit ſecuros eſſe vel audaciſsimos, modò ne ſint planè contemptores numinis. Si vellem enumerare quę in me cõtuliſti beneficia,dies me deficeret,nec opus eſt me id obiter facere:ſed vt ego taceã,res ipſæ loquũtur.exemiſti me ferreis vinculis. quis neſcit?obſecro,Imperator,ne me aſtringas grauioribus. illa partem premebant corporis,at hæc vereor ne totam onerent animam.impendentẽ mihi mortis metum depuliſti, & metu præmortuũ ceu rediuiuum excitaſti è funere: velis,Imperator,hoc beneficiũ eſſe perpetuum,ne tuus Agrippa vitam abrumpat. alioqui videbor ſeruatus non vt viuerem,ſed vt nouis calamitatibus inſignis morerer, donaſti mihi regnum,qua ſorte nulla inter mortales felicior:id cũ prius vnam regionem nõ excederet,adiunxiſti mihi mox maiorem alteram,Traconitim & Galilæam.ergo cùm ſuperflua ditione me auxeris domine, noli adimere quæ ſunt neceſſaria.noli productum in lucem clariſsimam rurſum in tenebras altiſsimas abiicere.libenter cedo iſto ſplendore,nec priſtinam fortunam deprecor. vnum peto pro cunctis cæteris,incolumitatem ritus patrij, quid enim de me loquentur vel tribules,vel vniuerſi homines ? alterutrum enim ſequetur,aut vt appeller meorum proditor,aut inter tuos amicos poſthac non habear:quo vtrolibet quid poteſt eſſe infelicius ? nam ſi adhuc in amicis numeror,proditionis inſimulabor,ſi nec patriã indemnem,nec templum inuiolatum præſtitero. nam vos præpotentes ſoletis amicorum ad imperatoriam opem confugientium rebus conſulere.quòd ſi qua in re animo tuo moleſtus ſum,noli me vincire vt Tiberius,ſed ne toties vĩcula timeam, iube mox interimi. quid eñ mihi vita opus eſt,cui ſpes vnica ſalutis fuit in tua beneuolentia ? Has literas obſignatas mittit Caio, & incluſus domi expectat anxius de euentu, ſolicitúsq; ne illum interpellaret parum cõmodè.nam nõ mediocris periculi iecerat aleam,nimirũ de libertate ſalutéq; non ſolùm terram ſanctam incolentiũ,verumetiã omnium in orbe toto diſperſorũ Iudæorum. ille inter legendũ nunc offendebatur quòd cœpta non ſuc

cederent,nunc flectebatur vel iure ipso causæ tam bonæ,vel adiunctis precibus:& Agrippam partim laudabat, partim incusabat.vitio vertebat quòd tribules suos nimis diligeret,solos contumaciter auersantes ipsius consecrationem:laudabat quòd nõ cælaret suam sentẽtiam, id quod aiebat indicium generosi animi.mitigatus igitur vt videbatur,respõdit clemẽtius, & Agrippæ donauit ceu maximam gratiam,ne fieret dedicatio: simulq; iussit scribi P.Petronio Syriæ præfidi, nequid in Iudæorũ templo nouaret. Ne tamen solida esset ea gratia, terrorem admiscuit sic scribens: Quòd si extrà vnam metropolim in finitimis vrbibus quicunq; volentes altaria templáve aut statuas imagináve mihi meisq; ponere vetiti fuerint,quisquis obstiterit plectatur continuò, aut ad me mittatur. Id verò nihil aliud erat, quàm seditionum initium bellorúmq; ciuilium,& gratiæ quæ videbatur cõcessa simpliciter,obliqua quædam abrogatio.nam aduersarij magis in odium Iudæorum,quàm in Caij honorem, repleturi putabantur totam regionem anathematibus:hi contrà violari suos ritus in cõspectu suo non passuri, etiamsi essent patientissimi:vtCaius si quis se moueret seuerè puniẽs.rursum iuberet in templo dedicari statuam suam.sed diuina prouidentia iustissimi numinis factum est vt nemo finitimorum quicquam moueret,occasionémq; præberet. quamuis ne accusatione quidem'vel mediocri expectata imminebant casus grauissimi.At quid hæc quies profuit,dicat aliquis.nec em̃ Caius quiescebat cùm cæteris,iam pœnitens cõcessæ gratiæ, resuscitánsq; pristinam cõcupiscentiam.nam iussit Romæ fieri alium colossum æreum inauratũ,omisso illo Sidonio, ne quem motum excitaret in populo:vt'q; nauibus trãsportatũ per silentiũ,repentè clàm prius quàm sentiretur in templo poneret, id autem factu rus erat obiter, in Aegyptum nauigans. tenebatur enim miro visendæ Alexandriæ desiderio,magna cura profectionem instituens,vt ibi diu degeret,ratus consecrationẽ suam quã somniabat,in hac vna ciuitate posse succedere,atq; inde huius religionis exemplum manaturum ad minores cæteras, propter situm eius vrbis in regione opportunissima. solẽt enim minores vel homines,vel ciuitates ad maiorum æmulationem se componere.& erat alioquin etiam inconstans ingenio,vt mox pœnitens siquid boni fecisset,irritum infectúmq; id cuperet,vt fieret molestior & nocẽtior. Verbi gratia,vinctos soluit aliquot,mox nihil commeritos vinxit denuò, omni spe adempta iam miserrimis

mis.alios damnauit exilio mortem expectantes,non quòd conscirent sibi capitalẽ culpam, aut quavis pœna dignam vel leuissima,sed ob nimiam iudicis inclementiam desperabundos. hi rati se euasisse lucro imputabant exilium, quo non minus gaudebant quàm alij reditu in patriam. sed non multò pòst nihil noui molientes,insulas tanquam natale solum incolẽtes,ferentésq; fortiter infortunium,submissis militibus occidit vniuersos, luctum inopinatum in vrbe afferẽs,familiis nobilissimis. quòd si quibus donauit pecuniam,posteà repetebat non vt mutuatitiam cùm fœnorum fœnoribus, sed vt furtiuam cum maximo damno eorum qui acceperant. non enim satis erat miseros donata reddere, sed omnia sua bona supererogabant, siue patrimonij hæreditatúmq; iure quæsita, siue industria propria. qui verò maximè probatos & charos ei se putabant, alio modo mulctabãtur suauiter prætextu amicitiæ, ingentes sumptus faciendo in repentinas & incõsideratas profectiones atq; in conuiuia. aliquando enim facultates omnes in vnam cœnam insumebantur,ita vt opus esset mutuum accipere à fœneratoribus. tantùm erat splendoris ac magnificẽtiæ. quo factum est vt quidam auersarentur eius gratias,vt nõ modò inutiles,sed damnosas etiam, & inescatrices insidiosas. hæc fuit eius morum inæqualitas atque inconstantia,præsertim erga Iudæos sibi exosos maximè, quorum proseuchas exorsus ab Alexandria sibi vsurpauit, & repleuit statuis effigiem suam referentibus, nemine non cedente ipsius autoritati atque violentiæ. supererat vnum sanctę ciuitatis templum cum iure asyli. id conabatur in suum proprium templũ demutare cum titulo NOVI IOVIS ILLVSTRIS CAII.quid ais?tu cùm sis homo,ætherem & cęlũ quæris insuper,non contentus imperio tot prouinciarũ, insularum,gentium?deo in terra nihil vis relinquere?nõ agrum,non ciuitatem, ne fanum quidem tam modicum illi dedicatum ex oraculis, vt ne hic supersit vllum vestigium monumentúmve pietatis ac religionis vero Deo debitę?egregiam de te spem facis humano generi.ignoras te aperire fontes malorum cunctorum,dum moliris quę nec facere nec cogitare fas est?Libet cõmemorare hic & illa quæ vidimus audiuimúsque, quando ad reipublicę nostræ causam agendam acciti fuimus.in primo statim cõgressu cognouimus ex vultu gestúq;,pro iudice nos eum habituros accusatorem & aduersarium. iudicis enim officium erat sedere in optimatum consistorio, examinare causam per

quadringentos annos dissimulatam,& tum primũ reuocatam in dubium,vbi ageretur de tam multis Iudæorum Alexandrinorum milibus,citare horum aduersarios, vicissim partes audire ad clepsydrarum numerum,consultare cum assessoribus, palàm proferre sententiam iustissimam.at ille cum herili supercilio se gessit vt tyrannus inclementissimus.nam his omissis quæ modò dixi,accersit curatores duos hortorum Mæcenatis & Lamiæ,qui & inter se & vrbi propinqui sunt,in quibus iã tribus quatuórve diebus habitauerat.vbi nobis præsentibus agenda erat totius gentis fabula.iubet villas omnes sibi aperiri, velle enim se singulas diligẽter inspicere.tum nos introducti, ad primum conspectum eum reuerenter adorauimus, & imperatoris augustiq; appellatione salutauimus. ille resalutauit tã comiter,vt de vita,nedum de causa desperaremus.ringẽdo eñ rogauit:Vósne estis illi diis inuisi,qui me omnium cõfessione deum declaratum soli aspernamini,mauultisq; vestrum innominatum colere?simúlq; sublatis ad cælum manibus erupit in vocem,quam ne audire quidem fas est,nedum proloquiverbis totidem,ac mox exorta est aduersæ partis ingens lætitia, quòd hoc audito iam tum se victores in hac causa fore ominarẽtur. itaq; gestiebant & exultabãt præ gaudio,deorum omnium acclamantes ei cognomina:his appellationibus humanam naturam excedentibus gaudentem conspicatus Isidorus sycophãta amarulẽtus: Magis,inquit,detestareris domine istos,eorúmq; tribules,si scires eorum erga te impietatem atq; maleuolentiam.omnibus enim pro salute tua votiuas cædentibus victimas,isti soli non sustinuerunt sacra facere.cùm dico isti,de cũctis Iudæis loquor.exclamauimus vnanimiter, Domine Caij, calũniis petimur. immolauimus hecatombas,libatóq; ad arã sanguine,carnes domum non retulimus ad epulas, vt quorundam est mos:sed integras victimas exurendas sacro igni tradidimus,idq; ter:primũ quando successisti in imperium:iterum quando grauem illum morbum euasisti, cui totus orbis cõdoluit,tertiò,votum pro victoria Germanica.Esto,inquit,sacra fecistis.sed alteri,nec pro me.quid igitur prodest?mihi certè nõ sacrificastis.ibi nos horror peruasit hac noua voce attonitos, qui se in cute quoq; exeruit. Ille interim villas obibat, inspectans aulas & conclauia,in imis ædibus & in cœnaculis, quorundam locorum reprehendens vitia,& mandans quid mutari vellet in melius. nos verò assectabamur eũ sursum deorsum,

protrusi

protrusi & cauillis conuitiisq; petiti ab aduersariis non aliter quàm histriones in scenis.nam hoc quoq; negotium erat quædam fabula.iudex personam accusatoris sumpserat, accusatores agebant nequam iudicem,simultatis nõ veritatis memorẽ. sub tanto autem accusatore simul atq; iudice necessarium est silentium.nam hoc quoq; quoddam defensionis genus est,præsertim quando nihil ei gratum responderе poteramus,linguã cohibẽte ritu patrio,oriq; claustra imponente.Vbi verò quędã mandata dedit de ædificiis,seriò grauitérq; interrogauit, cur abstinetis à porcina?Ad hanc percontationem rursus risus magnus aduersariorum exortus est,partim gaudentium, partim vt festiuo salsõq; dicto arridentium,& sic quoq; captantium dominicam gratiam.adeò vt quidam è famulitio molestè ferrẽt tam contemptim eos se coram principe gerere, quo præsente vel subridere periculosum sit aliis præterquam admodum familiaribus.cúmq; nos respondissemus,esse mores alibi alios, & aduersariis itidem vt nobis interdictum vsu rerum quarundam:alius verò quidam subiecisset,multos ne agnina quidem vesci vbiq; parabili:ridens ille,Rectè,inquit,insuauis enim est. his nugis irridebamur ipsi anxij.Tandem non sine stomachatione.Cupio scire,inquit,quod ius illius ciuitatis prætenditis. Nobis verò extorsis orationem,cùm ex primo gustu intelligeret afferri quædam non contemnanda,& allatum iri vehementiora,abrupit sermonem,& cursu se in magnam aulam proripuit,obãbulánsq; iussit circũquaq; fenestras claudi vitro cãdido,simili specularibus lapidibus,quibus lux admittitur, vẽtus & sol excluditur.postea nos lẽto gradu accessit,& moderatius iam rogauit: Quid dicitis?nobis autem deinceps rem in compendium contrahentibus, rursum procurrit in aliud cubiculũ, vbi tabulas antiquæ picturæ iubebat reponi.cúmq; ad hũc modum causæ nostræ actio interrumperetur,imò frustatim consideretur,lassi desperãtésq;,nec aliud quàm mortem expectantes,& vix animi compotes præ anxietate,suppliciter ad verum Deum confugimus,vt nos è falso nominati dei minis eriperet: qui nos miseratus furorem eius mitigauit. itaq; depositis iam ferocia,tantùm hoc præfatus:homines isti non tam mihi vidẽtur mali quàm miseri,qui sibi persuaderi nõ sinunt,me esse naturæ diuinæ participem,abiit.simúlq; nos iussit abscedere.post quam hoc non tam iudicium,quàm carcerem & theatrum effugimus(nam quasi in theatro exsibilabamur,subsannabamur,&

irridebamur supra modum: nec secus quàm in carcere cruciabamur ferebamúsque torrenta totius animæ, dum blasphemias in Deum & contra nos comminationes imperatoris tam potentis audiremus, vnam ob rem infensi & implacabilis, quod insanæ cupiditati qua deus haberi ambiebat, solos Iudæos assensuros non putabat, ac ne posse quidem ei subscribere) vix respirauimus: non quòd amore vitæ mortem horreremus, quam auidè vt immortalitatem arripuissemus, siquid profuturam existimassemus nostris legibus: sed quòd sciremus nostrum exitium fore non solùm inutile reipublicæ, verum ignominiosum etiam. nam legatorum infortunium solet imputari his à quibus missi sunt. ea de causa emersimus aliquando è miseriis: de cætero enim soliciti eramus, quid decreturus quid've pronunciaturus esset. quomodo enim poterat causam pernoscere, qui multas eius circunstantias ne audire quidem dignatus fuerat? an non erat onerosum à nobis quinque legatis pendere omnes Iudæos quotquot vsquam habitant? si enim gratificaretur nostris inimicis, quæ'nam alia quiesceret ciuitas? quæ'nam inquilinis parceret? quæ'nam proseucha relinqueretur incolumis? quæ'nam iura seruarentur Iudæis patrio iure viuentibus? imminebat subuersio, iactura, naufragiúmque priuilegiorum quæ gens ea habebat in singulis ciuitatibus. tot curis oppressi succumbebamus miseri. nam qui antea fauere nobis videbantur, prorsus desperauerant. quapropter cùm ad illum accerseremur subduxerunt se præ metu, quòd bene scirent clemẽtiam hominis gerentis se pro Deo. Diximus in summa causam odij quo Caius Iudæorum nationem prosequebatur: supereſt vt dicamus eam qua vsi sumus apud eum palinodiam.

PHILONIS IVDAEI
Commentariorum quotquot extant, per Sigismundum Gelenium nunc primùm versorum, Finis.

ALTERA VERSIO
PHILONIS IVDAEI, De mundi fabricatione, quæ est à Moyse descripta.

Ioanne Christophorsono Anglo, interprete.

EORVM qui leges hominibus dedisse cõmemorantur, alij quidẽ ea, quæ ipsorũ arbitrio iura sunt habita, omni ornatu orationis detracto, impolitè ĩcultéq; conscripseruntialij autem rationẽ scribendi altius exaggeratam in legũ sententiis explicãdis amplexi, animos imperitæ multitudis, dum fabularũ commentis quasi noctẽ quandam veritati offundebant, penitus cæcarunt: at Moyses vtrumq; genus omnino prꝛteriens, alterum, vt inconsideratum, dissolutum & alienum à schola sapientiæ, alterum vt mendaciis ac præstigiis refertum, à præclaro in primis, atq; adeò augusto principio orationem de legibus instituit repetiuit. Neque tamen statim ab initio, quæ agenda sint, quæ've fugienda, proposuit, neque cùm videretur necessarium mentes eorum, qui legibus vterentur, antè informare, fabulas ad eam rem commentus est, aut quæ erant ab aliis constituta, sua sententia comprobauit, sed principio, vti dixi, maxima digno admiratione, & hominum vitæ vtilissimo vsus est: vtpote quod non solùm ortum & fabricationem mundi in sacris literis expositam continet, verumetiam ostendit, quo modo mundus cum lege, & lex cũ mundo pulchrè consentiat, & qua ratione homo lege institutus, simul atque mundi ciuis factus esset, ad voluntatẽ naturæ (cuius nutu mũdus vniuersus administratur) suas actiones accuratè direxerit. Et quamquã pulchritudinem notionum illarum, quas mundi complectitur fabricatio,

nullus poëta,nullúsve orator pro dignitate satis laudare poterit (nam nec oratione explicari, nec auribus percipi queunt, quippe cùm lõgè maiores præstabiliorésq; sint,quàm quæ possint ad mortalis alicuius facultatem accommodari) non tamẽ propterea nobis silendum est,sed quod supra vires est, pietatis amore tentandum dicere:nihil quidem certè,quod à nostro sit profectum ingenio,neq; adeò multa,sed pro multis pauca, ad quæ humana mens sapientiæ studio & cupiditate incensa, videatur posse peruenire.Quemadmodum enim effigies statuarum,quæ sunt magnitudine insignita, in sigillo etiam perexiguo incisæ contineri:sic illa mundi exædificationis in legibus descriptæ ornamenta;quæ & excellunt plurimum, & legẽtium mentibus sua luce quasi caliginem quandam offundunt,paucis fortassè literarum notis tradi poterunt, si modò illud prius à nobis explicatum fuerit,quod propè nefas est silentio præterire. Nonnulli enim,dum mundum magis quàm eius opificem admirabantur,illum quidem & ortu caruisse,& sempiternum esse pronuntiarunt, Deo autem non sine scelere inertiam desidiámq; falsò obiecerunt: cùm contrà factum esse oportuisset: huius nimirum virtutes,vt fabricatoris & parentis suspexisse in primis:illum autẽ non supra modum laude ac prædicatione extulisse.Moyses verò,qui ad perfectissimam philosophiæ cognitionem peruenerat,& multa,quæ sunt naturæ coniunctissima,diuinis oraculis edoctus erat, statuit in rebus, quæ natura constant,vnam causam necessariò inesse debere,quæ efficiendi vim habeat:alteram autem,quæ patiendi.Atq; eam, in qua efficiendi facultas cernitur,mentem esse vniuersi, quæ est pura & syncera maximè quæque & virtuti præstat,& antecellit scientiæ, & ipsum adeò bonum honestúmque dignitate superat:quæ autem ad patiendum nata est,sua natura expertem vitæ & motus esse illam quidem,sed mentis tamen vi commoueri, formari, vitam recipere,inq; perfectissimum opus commutari. Qui verò affirmant mundum istum ortu carere, hi prouidentiam imprudentes præcidunt atq; amputant,rem planè omniũ quæ ad verã pietatem pertinẽt,tum ad vsum aptã maximè, tũ ad necessitatem non minus. Nam ratio vult vt parens ac procreator curam illius suscipiat,quod procreatum est. Vt enim pater ad liberorũ & posteritatis,sic opifex ad rerum fabricatarum diuturnitatem cogitationes suas dirigit:& quæ illis dãni quicquam incommodive allatura videantur,omnibus viribus opib

opibúsq; propulsare:quę autem vtilitatis & commodi,omni ratione suppeditare contendit. Cum illo verò quod non est procreatum,nulla ei potest intercedere necessitudo, qui ipsum nõ procrearit. Istud quidem dogma tam friuolum, támq; inane, est hominum è mundo,tanquam è ciuitate omnem principatũ tollentium,vt nec moderatorem habeat,nec præfectum,nec iudicem,cuius ditione ac nutu consentaneum sit omnia geri administrariq;.Verùm magnus ille Moyses,cum omne quod oritu caret,ab eo quod cadit sub aspectum,alienissimum esse censeret(omne enim quod sensibus subiicitur,quia ortus & mutationis particeps sit,nũquã vno eodẽq; modo se habet) illi qdẽ, quod mentis acie,non oculorũ percipitur,æternitatem, tanquã rem cognatam cõiunctámq; attribuit:huic autem, quod sensu comprehenditur,ortum proprio nomine assignauit.Et quoniã mundus iste cerni sensúque percipi potest, necessariò sequitur ortum habuisse. Vnde non sine causa eius originem præclaro admodum & diuinitùs instituto sermone descripsit. Sex diebus mundum constructum esse dicit: non qp illius opifex egeret longinquitate temporis (est enim credibile Deum omnia pariter effecisse, non iubendo solùm,verumetiam cogitatione complectendo) sed quòd in rebus procreatis ordine opus esset: ordini autem numerus accommodatus:ex numeris,secundum naturæ leges ad gignendum aptissimus est senarius. Nam eorum,qui oriuntur ex vnitate,hic primus omnium perfectus est: quippe qui ex suis exæquetur partibus,& ex iisdem plenè expleatur: externario nimirum, qui est dimidiata eius pars, ex binario, qui est tertia, ex vnitate denique quæ est sexta. Quinetiam maris & fœminæ, vt ita dicam, naturam obtinet, & ex vtriusque constat facultate. Nam in rerum natura impar,quasi mas est, par autem fœmina. Imparium quidem numerorum principium est ternarius,parium autem binarius:senarius vtriusq; vim habet.Mũdum igitur, cùm rebus aliis procreatis perfectione antecellerer,numero perfecto coagmentari,senario nimirum,cúmq; rerum ortus,qui ex copulatione constant,in se contineret,primo numero pari imparique mixto formari oportuit:qui quidem tum maris,qui serit, tum fœminæ,quæ semen excipit,speciem complecteretur.Singulis diebus certas particulas attribuit vniuersi,primo solo excepto: quem non primum,ne aliis annumeretur,vocat,sed vnum aptè & significãter nuncupat,dum & vnitatis naturã in eo noménq;

considerat,& idem ipsum ei tribuit. De iis ergo,quæ illius quasi complexu cõtinentur,ea quæ vires nostræ ferent,cùm omnia non possimus oratione complecti,dicamus. Suo enim ambitu (sicut de eo instituta commonstrabit oratio) mundum illum eximium, intelligentia sola comprehensum continet. Nam Deus,vtpote qui Deus sit,cogitatione præcipiens,nullã præclaram effigiem absque illustri exemplari posse aliquando forma ri, neque vllam rem sub sensum cadentem, ita perfectam esse, vt reprehensione careat. quæ non sit ad primariam speciem, eámque mente perceptam expressa, dum istum mundum, qui oculis cernitur, ædificare instituebat,alterum sola mentis acie perceptum antè formauit, vti exemplari cum experte corporis,tum diuinissimã speciem habente vtens, mundum corporeum, vtpote nouam effigiem, veteris illius formam adumbrantem, efficeret: qui tot genera rerum sub sensum cadentium caperet, quot in illo altero formæ menti subiectæ continerentur. Mundum autem,qui ex formis (quas Græci ἰδέας vocant) constat, loco circumscriptum esse, non modò non dicendo affirmare, sed ne cogitando quidem suspicare fas est. Verùm qua ratione constet, facilè intelligemus, modò exemplum aliquod rerum in communi consuetudine positarum nobis ad intuendum proponamus. Simul atque visum est vel regi,vel principi alicui, qui pro suo ipsius arbitratu, suóq; nutu regere desiderat, quique simul dignitatis splendorem prospero fortunæ flatu sibi delatum, illustrare cogitat, vrbem egregiè magnificéque in primis exædificare, architectus quidam peritus fortè tandem accedens, & loci oculis lustrans opportunitatem, primùm omnes ferè partes ciuitatis extruendæ cogitatione describit: templa,gymnasia, curiam, forum,portus, naualia, vicos, murorum præsidia, situs ædium, aliorúmque publicorum ædificiorum: deinde formas cuiusque in suo ipsius animo, tanquam in cera, signans, ciuitatis effigiem, quæ ratione & intelligentia continetur, cogitatione informat:cuius quasi simulachra in omnes partes commouens eorum notas in memoria naturali accuratius imprimit, & non aliter, atque probus artifex, in ipsum exemplar intuens, æquabilem illam & concinnam lapidum, lignorúmque coagmentationem orditur efficere, & ad singularum formarum corpore vacantium similitudinem res illas corporeas dirigit. Pari ratione de Deo censendum est. Qui postquàm ingentem istam

istam vrbem condere statuerat, primùm mente complectebatur illius formas:ex quibus quidem cùm mundum sola comprehensum intelligentia constituisset, mundum sensibus perceptum ad illius exemplar absoluit. Itaque vt vrbs architectan difacultate antè descripta formatáque,locum extrinsecus non habet, sed solùm in animo artificis insculpta est: ita mundus, qui ex forma constat, alium locum non habet, quàm Dei verbum,quod istas res suo arbitrio gubernat,ordinéque dispensat. Nam quis locus alius eius facultatibus relictus est,qui satis esse possit ad eas capiendas complectendásq;,non dicam vniuersas,sed ne vnam quidem illarum,quæ in se nihil mixti concretiue continent? Vis autem,quæ mundi effectrix est,fontem & principium habet ipsum, quod est reuerà bonum. Quòd si à nobis quæsitum fuerit,quid sit causæ,cur hęc vniuersitas fabricata sit,non multũ,mea quidẽ sententia,à proposito aberrauerimus, si idem dicamus.quod vnus è veteribus olim dixisse fertur: Parentem & fabricatorem probum fuisse, & propterea optimam naturam non inuidisse materiæ illi, quæ cùm nihil ex seipsa quidem contineat boni,fieri tamen possit omnia. Ea enim sua natura, confusa quidem erat, qualitatis & vitæ expers, plena mutationis, compositione & consensu carens: sed in illa, quæ sunt his contraria, quæ'que optimo, ordinem dico, qualitatem, vitam, similem eandémque naturam, aptam cohærentiam,concentum, & si quid aliud in specie præstantissima resideat,omnino conuersa commutatáq; est. Neque verò Deus alio consiliario(quis nanque alius erat?) sed seipso solo vsus,secum decreuit,naturam,quæ absq; diuina beneficentia nihil boni sua vi assequi potest, maximis amplissimisque beneficiis afficere. Neque tamen pro magnitudine suę benignitatis(est enim immensa infinitáque)sed pro viribus accipientium beneficia dat: neq; enim res procreata,tam natura sua habilis est ad accipiendum beneficium,quàm Deus ad conferendum. Nam huius vires facilè omnium præstantissimæ sunt: illa autem cùm imbecillior sit,quàm vt queat magnitudinem illorum numerum sustinere,succumberet penitus,nisi Deus aptè,quod cuique conueniat, viribus cuiusque metiretur. Quod si quis planioribus nominibus vti velit, mundum ratione comprehensum nihil aliud dixerit, quàm verbum Dei mundum iam fabricari molientis. Neq; ciuitas alia est sub intelligẽtiam cadens,quàm ratio architecti,qui ciuitatẽ sensibus subiectã iam ad illius effi

giem

giem,quã animo tenet,extruere cogitat. Atq; est hoc quidem dogma non ex meo depromptum ingenio, sed ab ipso Moyse excogitatum.Nam sermone sequente, in quo hominis ortum describit,planè fatetur eum ad imaginem Dei esse figuratum. Quòd si pars vniuersũ effigies sit ad illius effigiem expressa,cõstat totã speciem(mundum hunc intelligovniuersum sensibus comprehensum)effigiem diuinæ figuræ esse,cùm eam, quæ est hominis,magnitudine longè superet.Neq; cuiquã obscurũ est, Dei verbũ,quę est forma præcæteris eximia,primam effigiem fuisse illius, quem mũdum intelligentia perceptum dicimus, ipsúmq; primũ exemplar propositũ esse ad imitandũ.Sic enim est apud Moysen: IN PRINCIPIO CREAVIT DEVS CAELVM ET TERRAM.Non ita quidẽ principiũ accipit, vt quidã putãt,quod in tẽpore est.Nam tẽpus mundum nõ antecessit,sed aut cum illo,aut postea esse cœpit. Est enim tẽpus dimensio motus,quo mũdus cietur.Motus verò illud,quod mouetur,nõ antegreditur.sed aut postea,aut simul cum eo cõstat necessariò.Tempus igitur,aut eodem momẽto ortum esse.quo mundus necesse est,aut illo recẽtius.Nam antiquius esse audere affirmare,verè insciti a est. Quòd si principium hoc loco nõ capiatur,quod est in tẽpore,verisimile est illud debere intelligi,quod in numero cernitur:ita vt, IN PRINCIPIO CREAVIT. idem valeat,quod primũ cælum creauit. Est enim rationi planè consentaneũ.illud primum procreatum esse, quod eorum quæ gignerẽtur,facilè esset præstantissimũ:quódq; conflaretur ex eo,quod sua natura videretur syncerũ maximè:propterea quòd ipsũ Deo domus futura esset, longè augustissima: quippe quæ res omnes,tam quæ nostrũ aspectum fugiũt,quàm quæ sensibus percipiuntur.in se cõtineret.Et quãuis mundi fabricator Deus,omnia vno effecisset momento,nihilominus tamen,quæ præclarè ab eo facta sunt,ordinẽ retinuissent. Nihil enim præclarum,quod ordine vacet. Ordo autem est cõtinuatio & series certarum rerũ,quæ antecedunt, & subsequũtur:qui quidem licet non in ipsa operũ absolutione, tamẽ in interioribus architectorum cogitationibus elucere solet.Sic enim futurũ erat,vt & elaborarentur accuratè, & errore ac perturbatione carerent. Primùm igitur parens rerum Deus ad exemplar mundi,quod in mente insidebat,cælum corpore vacans,terram sub aspectum minimè cadẽtem:aẽris etiam,& inanis speciem effecit: quorum alterum tenebrarum signauit nomine (aẽr enim

enim natura obscurus est) alterum abyssi: est enim inane sua vi profundum & vastum.Deinde naturam aquæ & spiritus corporis expertem. His septima accessit lux:quæquidem & solis, & aliorum astrorum, quæ Deus in cælo esset ad vniuersa luce complenda constituturus.exemplar erat,tum corpore vacans, tum sola mente perceptum. Spiritum verò & lucem,tanquam priuilegio donauit:illum quidem Dei nominauit, quòd spiritus ad vitam valeat maximè,& Deus vitæ autor sit:hanc autem lucem,quòd splendore excellat plurimum.Quod enim animo comprehenditur,tantum præstat, suáque claritate excellit ei, quod in cernendi sensum cadit,quantum sol tenebris, dies nocti,mens,quæ totius animi imperium tenet.iudiciis,quæ sunt in sensibus,& oculi corpori reliquo. Verbum Dei, quod non aspectu cerni,sed cogitatione sola comprehendi potest,imaginem Dei appellat. Huius verò effigiem lucem illam,quæ intelligẽtia tenetur,esse vult:quæquidem diuini verbi,quod eius ortum explicat, imago est. Est etiam sidus,quod supra cælum est,fons astrorum sensibus perceptorum: quod planè non sine causa παναυγίαν,id est,lumen,quod omnia suo splendore collustrat, nuncupetur. Vnde sol, luna,aliáque stellæ tum vagæ, tum inerrantes, tantum clari numinis hausêre, quantum cuiusque vires ferebant,syncero illo & puro splendore tum quidem obscurato,cùm ex natura mẽte sola percepta,in eam, quæ sensibus comprehenditur (in sensibus enim syncerũ nihil est) mutari inceperunt. Porrò præclarè dixisse videtur, TENEBRAS FVISSE SVPER FACIEM ABYSSI. Nã aẽr supra inane quodammodo erat:quandoquidem vastum illum locum,desertum & vacuum, qui est inter lunæ globum & nos interiectus, ingrediens compleuit. Simul ac lux illa mente percepta,quæ ante solem extitit, resplenduit, tenebræ quæ ex aduerso cum ea pugnarent,cesserunt loco.Nam Deus,qui contrarias eorum qualitates, & naturalem concertationem sciebat,ea separatim suis locis discluſit discreuítq;. Quinetiam ne semper concursu inter se dimicarent,& bellum in pacis locum succedens,mundum confusione misceret, non modò lucem segregauit à tenebris, sed etiam spatiis quibusdam interpositis, certos fines constituit,quibus vtrumque extremorum,alterum ab altero coerceretur. Nam si illa inter se finitima fuissent, de imperio quidem decertantia, magnam sanè perturbationem rebus attulissent:grauíque etiam cum contentione, quæ sedari non

non potuisset,seipsa fuissent adorta,si termini in medio defixi, non mutuam eorum conflictionem diremissent. Termini verò sunt vespera & aurora:quarum altera,tenebris sensim depulsis, solis ortum prænuntiat:altera illius consequitur occasum, repentinúmque tenebrarum aduentum pacatè & tranquillè excipit.Atque ista quidem certè,aurora scilicet,& vespera, in earum rerum numero ponenda sunt, quæ & corporis sunt expertes,& sola ratione tenentur. Omnino enim in eiusmodi rebus nihil est,quod in sensum possit intrare,sed omnes corpore vacant,& sunt formæ,modi,figuræ,& notæ ad alia corpora gignenda accommodatæ.Vt primùm facta erat lux,tenebræ cesserunt,illíq; dederũt locum:fines etiam in interuallis interiectis affixi sunt. Vespera & aurora,nulla mora interposita, temporis dimensio perficiebatur necessariò:quam quidem mundi architectus diem vocauit:& diem,non primum, sed vnum:qui ita dicitur propter vnitatem mundi intelligentia comprehensi,qui vnam habet eandémque naturam.Mundus quidem corporis expers in verbo Dei collocatus,suo iam exitu concludebatur:qui autem sensibus subiicitur,ad huius exemplar artificioſè constructus est.Ac primùm illius opifex,cælum,quę est pars omnium præstantissima,effecit. Hoc στερέωμα,id est, firmamentum ex nominis notatione,vtpote corporeum appellauit. Corpus enim natura ideo est στερεόν,id est,solidũ,quòd triplici dimensione distinguitur. Quæ'nam est, quæso, alia notionem complectatur?Non igitur sine causa, cùm istum mũdum corporeum,sensibúsque perceptum, illi qui corpore caret, & mente sola intelligitur, ex aduerso opposuisset,firmamentum nuncupauit. Deinde οὐρανόν; id est cælum perappositа & propria donauit appellatione:vel quòd omnium ὅρῳ, id est, terminus, vel quòd primum τῶν ὁρατῶν, id est, rerum sub aspectum cadentium procreatum sit. Diem verò, qui eius ortum proximè sequebatur, secundum nominat, vniuersúmque diei spatium & mensuram cœlo propter eam dignitatem decúsque singulare,quod in rebus sub sensum cadentibus obtinet, ritè attribuit. Posteà vbi tota aquæ moles in vniuersam terram emanasset,& per omnes eius partes perlapsa esset,teráque,velut spongia,guttas illius vniuersas ebibisset, adeò vt tanquam lacuna cœnosa lutíque plena existeret, propterea quòd vtrũq; elemẽtum instar massæ,esset in vnam confusam & informem natur

naturam coactum,coagmentatúmque,mandauit Deus,vt aqua salsa & amara,quæ satis, arboribúsque sterilitatem videretur allatura,ex laxis vniuersæ terræ hiatibus effluens,in vnum locum congregaretur, appareréque arida:quamquidem dulcis humor intus inclusus irrigaret ad diuturnitatem. Nam dulcis ille humor æquabiliter modificatus, est tanquam quædam rerum natura dissentientium iunctura. Quinetiam ne ipsa terra exarescens,omnino fiat effœta, & sterilis, sed velut mater non alterum solum alimenti genus, cibum scilicet,verumetiam vtrumque soboli suæ & cibum & potionem præbeat, ob eam causam venis abundat,quæ mammarum gerunt similitudinem:ex quibus quidem patefactis fluuij & fontes manare solent. Atque nihilominus Deus latentia quædam quasi diuortia humore referta in omne cultum & fertile solum, ad maximam fructuum vbertatem deduxit. Quibus ordine dispositis nomina imposuit:vocauítque aridam,terram: aquá autem inde segregatam,mare.Deinceps terram ornatu vestire cœpit.Iubet enim,vt illa gramen, & spicas producat, herbásq; cuiusq; generis fundat:campi etiam, vt tum fœnum abundè proferant,tum cætera omnia quæ essent iumentis quidem pabulo,hominibus autem alimento futura. Omnia præterea arborum genera edidit,nullúmq; prætermisit,quod vel ex agresti,vel ex mansueta cultáq; materia constaret. Omnia simul atq; orta erant,fructibus onusta fuerũt,longè alia ratione,atq; iam sunt.Iam enim omnia vicissitudine,quadam, & distinctis temporibus,nõ vno momento pariter,oriuntur.Cui nanq; obscurum est,primũ sementẽ,& consitionẽ fieri, deinde satorum consitorúmq; incrementũ? Quodquidem partim radices, tanquam fundamenta,altius in terram agit,partim in sublime seporrigit ad stirpium & truncorum sese erigentium proceritatem. Sequuntur germina,ramorum propagationes, ad extremum fructus funditur, neque ille quidem maturus & perfectus,sed multas variásque habens in se mutationes,tum quantitatis magnitudine, tum multiplicibus qualitatis formis discrepantes.Fructus enim editur primùm,ramentis,quę partiri nequeunt, non dissimilis: qui quidem præ tenuitate aciem propè effugit oculorũ.Quæ res non inscitè dici possunt primę, quæ sub sensum cadunt.Non multò pòst tum ex succo allabente,qui arborem rigat,tum ex temperatione ventorum, qui frigidis simul & lenioribus flatibus spirant, fructus pedetentim

anim

animatur,nutritur,augeſcit,& ad perfectiſsimã molẽ progreditur. Qui vnà cũ magnitudinis acceſsione,qualitates etiã immutat:nõ aliter ac ſi ex pictorum arte variis diſtingueretur coloribus. In prima vniuerſarum rerum procreatione, vt dixi, Deus omnem plãtarum materiã è terra edidit,eámq; abſolutã: quippe quæ fructus haberet non imperfectos illos quidem,ſed maturos,qui animalibus paulò pòſt in lucem emerſuris ad opportunos vitæ vſus extemplò ſuppeterent. Terræ igitur mandauit,vt iſta produceret. Illa autem,velut iam lõgo tempore grauida & penè parturiens,vniuerſas formas ſatorũ,arborum,fructuum etiam innumerabilium fundit. Ac fructus illi nõ modò animalibus erant ad paſtum accõmodati,ſed etiam adiumẽta ad continuam ſui ſimilium procreationem: quippe ſeminum vim & naturam in ſe complectebãtur. In quibus tametſi rerũ omnium cauſæ latentes & obſcuræ inſunt,tẽporum tamen conuerſionibus aperiũtur,fiúntq; perſpicuæ. Volebat enim Deus naturæ curſum perpetuare,dum genera rerum efficere immortalia,dum æternitate donare inſtituit. Cuius rei gratia principiũ deduxit ad finem,hæcq; duo tanquam fœdere iunxit, effecitq;, vt finis ſe denuò ad principiũ reflecteret. Nam ex plantis quidẽ naſcitur fructus,velut ex principio finis: ex fructu autem ſemẽ, plantãm viciſsim in ſe continens,quod tanquam ex fine principium gignit. Quarto autem die,ſimulatq; terra erat ſuis quaſi numeris & partibus cumulatè expleta,cælũ varia ratione exornauit,nõ quòd iſtud poſtponebat terræ. aut inferiori quidẽ naturæ priores partes,præſtãtiori aurem diuinioriq; poſteriores tribuebat,ſed vt ſuæ potentiæ amplitudinẽ planiſsimè demonſtraret. Cũ enim de hominibus nondũ procreatis,quali animo futuri eſsẽt,præuideret,& quomodò ſimilia veri ac probabilia, in quibus inſcitiæ plurimũ, ſynceræ autẽ veritatis nihil ineſt, cõſectarentur,& quòd ſophiſtarũ commenta,pluſquàm ſapientiam admirantes,viſis potius,quàm Deo fidem adhiberent,rurſus,quòd ſolis & lunæ,intuẽtes circuitus, (quorum vi æſtatis & hyemis,veris & autumni cõuerſiones fiunt) cauſas rerũ vniuerſarum,quæ quotannis naſcuntur, ſiderum cæleſtiũ curſibus aſſignarent: quò nulli eorũ primas rerum cauſas, vel propter impudentem audaciam,vel propter ſtultitiã inſignem, rei cuiquã generatæ attribuere conarẽtur,ſic ait: animo & cogitatione ad primum vniuerſitatis ortũ ſe referant, intelligántq; terrã ante ſolis & lunæ fabricationẽ,plantas fructúsq; cuiuſq; generis edi-

diſſe: quæ dum mentibus perſpiciunt,ne dubitent quin ea genitoris mãdato,vbi illi viſum fuerit (quiquidem rerũ cœleſtium à ſe procreatarũ adiumento neutiquã eget) eaſdem res ſit denuò prolatura. Quibus facultates cõceſsit ille quidẽ,nõ tamen vt res ſuopte nutu adminiſtrarẽt. Nam Deus, velut auriga habenas,aut gubernator clauũ manu tenens, nullius alterius indigens ſubſidij, ſingula lege & æquitate pro arbitratu regit. Nihil enim eſt,quod ab eo fieri nõ poſsit. Hæc igitur cauſa eſt, cur terra anteà germina herbámq; virentẽ produxerit. Cælum verò quarto die,numero perfecto (quem ſi quis denarij integri & omnino abſoluti,cauſam & fontem dixerit,nõ planè aberrauerit) præclaris ac variis ornamẽtis decoratũ fuit. Quod enim denarius eſt reipſa,id quaternarius,vt videtur,poteſt eſſe. Nam ſi ab vno ad quatuor,numeri ordine colligantur,denariũ conficient: quiquidem in nunerorũ infinitate terminus eſt,quo tanquam axe voluuntur, ſéq; ipſi reflectunt. Quaternarius etiam rationes concentuũ,qui ſunt Muſicæ proprij,comprehendit: vt diateſſaron,diapẽte,diapaſon,& præterea diſdiapaſon: ex quib⁹ cõpoſitio perfectiſsima gignitur. Nam ratio quæ in concentu diateſſaron cernitur,ſeſquitertia eſt: quæ autẽ in concentu diapente,ſeſquialtera: quæ deniq; in diapaſon,dupla: quosquidem numeros quarernarius cõtinet vniuerſos. Seſquitertia,vbi quatuor cõparantur cum tribus: ſeſquialtera,vbi tria cum duobus: dupla,vbi duo cum vno,vel quatuor cum duobus: quadrupla, vbi quatur cũ vno conferuntur. Eſt etiam alia quaternarij numeri vis,quæ ſiue exprimitur dicendo,ſiue cogitatione cõprehẽditur, maximã planè habet admirationem. Ea enim primũ oſtendit naturã ſolidi: quandoquidem numeri illã antegrediẽtes,in rebus corporis expertibus inhærent,Nam per vnum cõſtitur illud,quod in Geometria punctũ appellatur: per duo,linea,quod linea natura ex puncto cõſtet. Eſt autem linea longitudo latitudine carens: adiuncta verò latitudine, fit ſuperficies: quæ ex ternario numero efficitur. Superficies autẽ ad explendam ſolidi naturam vna craſsitudine caret. Quæ cum ternario fuerit adiecta,fit quaternari⁹. Ex quo efficitur, vt hic numerus, res ſit planè admirabilis: qui nos ex eſſentia corporis experte, ſoláq; cogitatione cõprehenſa,ad notionem corporis,quod triplici dimẽſione diſtinguitur,quódq; natura primũ ſub ſenſum cadit,deducit. Qui verò id,quod dictum eſt, minus intelligat, ex ludo quodam,qui eſt in communi conſuetudine poſitus, fa-

cilè perdiſcet. Qui nucibus ludunt, cùm tres poſuerint in areæ ſuperficie nuces, vnã præterea adiicere ſolent, & ex illis vnam figuram, inſtar pyramidis, efficere. Figura, quæ in ſuperficie eſt, triangularis, nõ vltra ternariũ progreditur: quod autẽ adiectũ eſt, numero quaternarium, figura autẽ pyramidem procreat: ac iam corpus ſolidum eſt. Illud præterea minimè in obſcuro latere debet, quaternariũ inter numeros quadratũ eſſe primũ pariter parẽ: quæ eſt iuſtitiæ & æqualitatis menſura: eúmq; ex illis tum cõpoſitione, tum facultate ſolere progigni. Compoſitione quidem, ex duobus & duobus, facultate autem, ex duobus rurſum bis numeratis, quæ præclarã in primis efficiunt cõcentus ſpeciẽ, quę nulli alij numero cõtingit. Nã verbi gratia, ſex ex duobus ternariis conflatus eſt, nõ amplius ex iiſdem multiplicatis procreatur ipſe, ſed alius numerus, nouẽ ſcilicet. Multas etiam alias facultates quaternarius in ſe complectitur, quę ſunt proprio de eo inſtituto ſermone accuratius explicandæ. Simúsq; contenti illud ſolũ adieciſſe, nẽpe hunc numerum vniuerſi cæli mundiq; procreandi principium extitiſſe. Nam quatuor elementa, vnde hæc vniuerſitas cõſtructa eſt, ex quaternario numero, tanquam ex fonte profluxerunt. His accedunt quatuor anni tempora (quippe annus quadrifariã diſtributus eſt, in hyemẽ, ver, æſtatem, autumnũ) quæ animalium & plantarũ generandarũ cauſas continent. Quocirca cùm numerus, quem dico, tantũ habeat priuilegium in rerũ natura ſit cõſecutus, neceſſariò quidem mũdi architectus, cælum ornatu præſtantiſſimo diuiniſſimóq;, aſtris nimirũ, quorũ ſplendore omnia colluſtrantur in quaternario decorauit. Cúmq; lucem in rebus facilè primas obtinere animaduerteret, eam ad oculorũ ſenſum, qui cæteris ſenſibus antecellit, velut inſtrumentũ ſuppeditauit. Etenim eã vim habet in corpore oculus, quàm mẽs in animo. Vtriq; enim tribuitur cernẽdi facultas, huic eas res, quæ ratione, illi eas quæ ſenſu percipiuntur. Mens quidem ad eas res cognoſcendas, quę corporis ſunt expertes, ſcientiæ indiget: oculi autẽ ad corporum comprehenſionẽ lucem deſiderãt. Quæ quanq; multorũ aliorũ præterà bonorũ hominibus cauſa exiſtit, philoſophiæ tamẽ vel maximè: quæ in bonis principẽ locũ tenet. Aſpectus enim ſubſidio lucis in ſublime ſublatus, cùm aſtrorũ naturã, æquabilẽq; motum, ratos etiam curſus illorũ, quæ inerrantia, quæq; errantia & vaga dicuntur, perutdet (quorũ illa vno eodémq; motu cientur, hæc cõtrà dupliei cõuerſione gaudẽt) cúmq; certas & conſtãtes omnium vias perfectæ harmoniæ modis diſtributas perſpicit, oblectationem & voluptatẽ propè infinitã in animũ infundit. Nam his ſpectaculis cõtinenti ſerie ſuccedẽtibus inuitatus (alia enim ex aliis naſcũtur) inſatiabili contẽplandi cupiditate inflãmatur. Deinde (vt fieri ſolet) curioſè perueſtigat, q̃ ſit natura iſtarũ rerũ, quæ oculis cernũtur: & vtrũ ortu careãt, an ortus habuerint principiũ: quæ etiã motus ratio, quæ cauſæ, quibus ſingulæ adminiſtrãtur. Ex quarũ rerũ indagatione genus philoſophiæ natũ eſt, quo ſanè nihil ad hominũ vitã acceſſit perfectius. Deus igitur in ſpeciẽ lucis, quã ineſſe diximus in mundo, illo corporis experte, intuens, aſtra, quæ ſenſibus ſubiiciũtur, tanquã diuina ſimulacra pulcherrimáq; fabricauit: quæ quidem in cælo, velut in tẽplo puriſsimo, corporeæq; & concretæ naturæ experte maximè, multarũ rerum efficiendarũ cauſa collocauit, Primùm vt lucẽ præberent, dein vt ſigna præmõſtrarẽt, tũ vt annuas temporũ diſpertirẽt viciſſitudines, poſtremò, vt dies, noctes, mẽſes, annos diſtinguerẽt: quæ quidem & tẽpus metiuntur, & numeri naturã progignũt. Ac tãetſi quẽ vſum vtilitatémq; ſingula eorũ, quæ recẽſuimus, afferãt, ex cuiuſq; viſatis conſtat, tamen quò vnũquodq; accuratius exquiſitiúsq; comprehendatur, nõ erit abſurdum fortaſſe, ipſam veritatem ratione inueſtigare. Cúm tempus vniuerſum in duas partes tributum ſit, in diem nimirũ & noctem, mundi parẽs & autor Deus, diei quidem imperium, ſoli, tanquã regi potenti tradidit, noctis autem, lunæ, & reliquarũ ſtellarum multitudini. Potentiæ verò & imperij magnitudo, quã ſol obtinet, ex eo quod dictum eſt, certiſsimè confirmatur. Nã cùm vnus & ſolus ſit, per ſe ſeparatim, diem, dimidiam temporis partẽ velut ſortitò capit: alia omnia ſidera vnà cũ luna, ad alteram tẽporis partem, quã nox occupat, luce colluſtrãdã deſignãtur. Atq; illo quidẽ oriente, lumina tot tãtorúmq; ſiderum nõ modò obſcurãtur, ſed etiã eius luce diffuſa omnino deliteſcũt: occidente autem, ſuos ſplẽdores incipiunt, ac qualitatũ facultates, velut gregatim proferre. Sũt verò creata (quod idẽ ipſe Moyſes dixit) nõ modò vt luce terrã cõpleant, verumetiam, vt ſigna rerum declarẽt futurarũ. Nam ortu illorũ, occaſu, defectione, apparitione, vt ita dicam, & occultatione, aliiſq; motus differentiis homines de rerũ euentis cõiecturam faciunt: de vbertate fructuum ac ſterilitate, de animalium ortu & interitu, de ſerenitate & procellis, de vẽtorum trãquillitate & violẽtia, de fluuiorũ inũdatione & diminutione

de sedato maris motu & fluctibus, de anniuersariis temporum mutationibus, siue cũ æstas tempestatibus agitetur, siue cùm hyems ardore incendatur, siue cũ ver autumni imitetur naturam, siue cũ autumnus veris. Iam verò cõquassationem, & terræ motum aliáq; quæ pro certo euenerint, ferè infinita, nõnulli ex cælestium motuum coniectura præsignificarũt, adeò vt verisimè dictum sit, stellas in signa & tẽpora constitutas esse: tempora autem, vicissitudines illas annuas esse putauit, nec iniuria. Nam quæ temporũ notio esse poterit, præter ipsam exquisitam temporis seriem? Temporũ vicissitudines omnia perficiunt, recteq; disponũt: sementem, & consitionẽ, ad fructus producẽdos: animaliũ quoq; ortus & increméta. Ad tẽpora item dimetienda natæ sunt stellæ. Nã solis, lunæ, aliorúmq; siderũ ratis cõuersionibus, dies, menses, & anni constituuntur: numeriq; natura, quæ est res planè vtilissima, hinc quoq; quàm primũ emergit, tempore eãdem patefaciente. Etenim ex vno die, vnum: ex duobus, duo: ex tribus, tria: ex mense, triginta: ex anno, multitudo, quæ duodecim mẽsium diebus ex æquo respondeat: ex infinito deniq; tẽpore, infinitus numerus gignitur. Cœlestium igitur siderum naturæ & motus ad totidẽ vsus támq; necessarios referuntur. Sunt alia etiã mihi ad cõmemorãdum ferè infinita, quæ tametsi nobis obscura sunt (mortaliũ enim generi nõ sunt perspecta & explorata omnia) ad vniuersitatis tamen stabilitatem non parum adferunt adiumenti: quæ sanè institutis & legibus, quas Deus ratas & immobiles in hoc vniuerso esse sanciuit, omnino omnibus suis partibus & quasi numeris perficiũtur. Cũ autem terra & cælũ suis insignibus essent exornata, illa numero ternario, hoc autẽ, vt diximus, quaternario, quinto die, genera animaliũ caduca & mortalia formare molitus est: initio ab his, quæ in qua vitã degunt, sumpto: quandoquidem nihil tam cognatum, alterũ alteri putauit, quàm quinarium numerũ animalib⁹. Nã animata ab inanimis nulla re magis differũt, quàm sensu. Sensus verò in quinq; partes diuiditur: in visum, auditũ, gustatum, odoratũ, & tactum: Singulis autẽ sensibus, parẽs vniuersi affectiones, materiã peculiarem, & propriã iudicandi facultatem, qua ea, quæ sub ipsos cadunt, discernãt, attribuit. Visus colores excipit, voces auditus, gustus sapores, odoratus vapores, mollitudinẽ & duritiem, calorem & frigus, lenitatem & asperitatem tactus cõprehendit. Omnia item piscium genera, & cete, quæ & magnitudine, & qualitate discrepant, in certa lo

ca

ca conuenire mandauit. Alia enim in alio pelago reperiuntur, interdum eadem: præterquã quòd non omnia vbiq; gignãturi neq; id planè sine causa. Nam nõnulla mari cœnoso, eoq; non adeò profundo gaudent: alia ostiis maris & portubus, vtpote quę neque ad terram proserpere, neq; longè à terra natare possint: alia in medio & alto mari degunt, & promontaria eminentia, insulas, abruptásq; petras omnino refugiũt. Alia in sereno ac placido mari exultant: alia deniq; spuma, agitatione & impetu fluctuum delectantur. Nam cũ continuis fluctuum exerceantur ictibus, & vi impetũ repellant, non modò roboris, sed pinguedinis etiam plus assequũtur. Non multò pòst volucrum genera edidit, vtpote ab iis, quæ in aqua viuunt, non multùm discrepantia (vtraque enim sunt ad natandum apta) vt nullam speciem eorum, quæ in aëre gradiuntur, mãcam & inchoatam relinqueret. Iam verò cũ aquã, & aër duo animalium genera, quę ad ipsa incolenda apta & accommodata sunt, velut propriã possessionem fuissent ac suam adepta, terram denuò ad eam partem progignendam, quę reliqua erat (post plantas quidem, terrestria restabant animalia) aduocauit, dixitq; : [Producat terra iumenta & bestias, & reptilia secundum genus suum.] Illa autẽ, quod erat imperatũ, absq; mora exequitur, statimque producit animalia instructu, robore & facultatibus insitis tum ad lædendum, tum ad iuuãdum accommodatis, differentia. Ad extremũ hominem creauit. At quemadmodum, dicã equidem paulò pòst, si modò illud prius ostendero, Moysem perpulchra dispositionis serie in animalium procreatione explicãda vsum fuisse. Nam anima, quæ est piscium generi tributa, otiosa est maximè, & minimè præclarè formata: sed ea, quæ est insita hominibus, est perfectissima omninóq; optima. Quę verò terrestriũ animantiũ, & volucrũ generi inest, inter vtrumq; genus media interiecta. Etenim acutiorẽ sentiendi vim habet, quàm quæ in piscibus ingenerata fit: obtusiorẽ autẽ, quàm quæ in hominib⁹. Quapropter prima animaliũ pisces procreauit: quorũ natura plus corpore valet, quàm anima: quæ dicũtur animalia quodãmodo, & nõ animalia, mouẽtia, inanima. Quibus ad ipsam corporum dũtaxat diuturnitatẽ quædam animæ vis insita & aspersa est, sicuti sal, vt aiũt, carnibus, ne facilè corrũpantur. Post pisces, volatilia, & terrestria. Ista enim plus iam pollent sensu, & ipsius naturæ subsidio euidẽtiores animæ, pprietates ostendũt. Postremò, vt dixi hominẽ formauit, cui mentẽ intelligẽtiámq;

eximiam largitus est:animæ alteram quandam animam,velut in oculo pupillam. Etenim qui rerum naturas accuratius perſcrutãtur,hi eam,oculi ipſius oculum eſſe dicunt. Et quãquam omnia ſimul procreata,erant,illis tamen pariter procreatis ordo quidam neceſſariò oratione deſcriptus eſt,propter ortũ,qui deĩceps ex ipſis mutuò futurus eſſet.In his,quæ ſingillatim naſcuntur,eſt hic quidem ordo:vt ex eo,quod natura infimum eſt & abiectiſsimum,initium fiat,& in eo,quod eſt omnium optimum,deſitũ ſit.Verùm quid ſit iſtud,exponẽdum cenſeo.In animalium ortu,ſemen principium eſt. Iſtud autem eſt tanquam abiectiſsimum quiddam,ſimiléq; ſpumæ animaduertitur.Cæterùm vbi in matrice conditum,ſe roborauerit,motum ſtatim aſſecutum,in naturam commutatur. Natura autem eſt ſemine præſtabilior:ſiquidem & motus quiete in his præſertim, quæ generantur.Hæc (naturam dico) eſt velut artifex, vel vt magis propriè loquar,abſoluta & perfecta ars, quæ animalia formar fingítq;:& humidam quidem eſſentiã in corporis mẽbra ac partes diffundit:ſpiritalem autẽ, innanimæ facultates, quæ alendi ſentiendiq; vim habent. De ratione enim in præſentia omitto dicere,propter eos, qui eam extrinſecùs in corpus immigraſſe,diuinámq; & æternã eſſe affirmant. Quamobrem natura ex ſemine abiecto,exordium quidẽ cepit:deſiit autẽ in eo, quod eſt præſtantiſsimum,in animalis nimirũ & hominis conſtructione.Idem iſtud etiam in vniuerſitatis ortu accidit.Nam cùm viſum eſſet mundi opifici,animalia formare,ea que abiectiora erant,ordine fuere prima,vt piſces:quæ verò optima, poſtrema,vt homines:cętera media interiecta inter extrema:præſtantiora quidem prioribus,poſterioribus autẽ deteriora, terreſtria dico,& volantia.Poſt alia vniuerſa(ſicuti diximus)[Hominem ,ait,ad imaginem & ſimilitudinem Dei factum eſſe.] ídque admodum præclarè.Nã homine nihil in terra genitum ſimilius Deo. Atq; hanc ſimilitudinem nemo ex corporis forma ac ſpecie conſideret (Deus enim nõ eſt humanæ formæ particeps,neq; corpus humanum diuinæ) ſed hæc imago de mẽte quæ animi participatũ tenet,dicitur.Nã eã ad vnã vniuerſi ſpeciem,tanq; ad primũ exẽplar,quod planè in reb⁹ ſingulis expſſũ eſt,effinxit:quãdoquidẽ iſtud eſt quodãmodo Deus illius,quod ipsus gerit effigiẽ.Quã enim vim magnus ille rector tener in vniuerſo,eã,vt veriſimile eſt,in homine humana mẽs. Quæ cũ oculis cerni nõ queat,ipſa tamẽ cernit vniuerſa:cúmq; naturã obſcur

obſcuram & minimè cõprehenſam habeat,aliarum tamen rerum naturas comprehendit ipſa:atq; adeò in artibus & ſciẽtiis omnes vias, tam eas, quæ videntur multiplici ratione inuolutæ,quàm quæ vlitatæ & tritæ,diſtinguit.Per terram etiã ac mare peruadit,eáſq; res,quæ in vtraq; cõtinentur natura,perueſtigat.Ac rurſus ſe tollens,in ſublime ſubuolat,atq; adeò aẽre, & eius affectionibus conſideratis,altius ab æthera, & ad cæli circuitus fertur:& vnà cum ſiderũ errantium & fixorũ curſibus ſecundum perfectas muſicæ leges in orbẽ ſe verſans, amorem ſapientiæ,tanquã ducem ſequitur : & cùm ſupra omnem naturã ſenſus mouentem ſe extulerit,ibi tum ad eam peruenièdi,quæ ſola percipitur ratione,cupiditate ducitur:& eorũ, quæ hic ſubſenſum cadũt,exempla ac formas pulchritudine eximias cùm in illa contẽpletur,ebrietate modeſta illa quidẽ cõſopita, velut homines furore accẽſi,diuinitus afflatur,alio deſiderio & amore præſtantiore cõpleta.Vnde ad ſummum rerũ intelligentia perceptarum globum ſublata,ad ipſum magnũ & præpotẽtem regem videtur peruenisſe.Ac dum auet videre, vſque adeò puri ſynceriq; diuinæ lucis ſplendores, inſtar torrentis , profunduntur,vt ad eorũ claritatem & fulgorẽ ipſius acies tanquam tenebris circũfuſa,hebeſcat.Et quoniam imago quæq; non eſt primo exẽplari ſimilis,ſed multæ planè diſsimiles,ad id quod dixit [Secundum imaginem] ſignificanter attexuit [Secundũ ſimilitudinem] quò accuratius eam ſpeciem cõmoſtraret,quę veram habet figuram.Verùm illud meritò quæri poteſt , quid cauſæ ſit,cur hominis ſolũ procreationẽ nõ ad vnũ opificẽ,ſicut in aliis reb⁹ gignẽdis,ſed ad plures quodãmodo retulerit. Nã parentẽ vniuerſi inducit velut cũ altero ſic loquentẽ[Faciamus hominẽ ad imaginẽ & ſimilitudinẽ noſtrã]Dicet ergo aliquis, illẽne adiumẽto eget,cui parẽt vniuerſa?Ecquid cũ cælũ, terrã fabricaret,& mare,nullius opera egebat,cùm autẽ hominem, animal tam minutũ,támq; fragile cõderet,nõ poterat ipſe ſua vi,nullo alterius adhibito ſubſidio,opus abſoluere?Quæ ſit cauſa quidem veriſima,ſolus Deus neceſſariò intelligit:quæ autẽ coniectura probabili capi poſsit,quæq; videatur rationi cõſentanea,nequaquã hoc loco ſilẽtio prætereunda eſt.Eſt autẽ eiuſmodi.Ex rebus,quæ natura conſtant,aliæ neq; virtutis,neq; vitioſitatis particeps ſunt,vt plantæ,& animalia rationis expertia:illæ quidẽ, quia inanimæ ſunt,& natura ea, quæ vitis minimè pellitur,reguntur:hæc autẽ,quia non mente ſolùm,ſed etiã

ratione carent:mens enim & ratio,ſunt virtutis & vitij tanquã domicilia,in quibus habitare conſueuerunt. Aliæ,ſola virtute præditæ ſunt,vitij cuiuſq; expertes,vt ſtellę.Nam iſtæ dicuntur eſſe animalia,eáq; mente imbuta, imò verò in ſingulis mentes inſunt ſingulæ:quæ omnino ſpectatæ ſunt, & mali cuiuſque expertes. Aliæ,naturam mixtam habent,vt homo,qui eſt rerum particeps contrariarum,vt prudentiæ & ſtultitiæ:temperantiæ intemperantiæ:fortitudinis & ignauiæ:iuſtitiæ & iniuſtitiæ: & vt comprehendam breui,bonarum rerum & malarum: honeſtarum & turpium:virtutis denique & prauitatis.Proinde omnium rerum parenti Deo accommodatum erat maximè,ea ſua ipſius vi ſola efficere, quæ proba erant & ſpectata:propterea quòd cognatione quadam cum ipſo coniuncta ſunt:quæ autem ſunt indifferentia procreare,etiam ab eius natura non erat alienum:quandoquidem iſta quidem,vitioſitatis, quæ eſt ei inimica,penitùs ſunt expertia.Quæ verò mixta ſunt,in lucem edere, partim ei conueniebat,partim erat alienum :conueniebat quidem,propter ſpeciem illam excellentiorem, quę omni concreq; quæ eſt illa multò deterior. Hac igitur de cauſa ait Moyſes, in hominis ſolùm procreatione Deum dixiſſe [Faciamus hominem.] Quod planè declarat opem aliorum, qui in hoc opere edendo, tanquam adiutores exiſterent: ſic vt cùm homo rectis conſiliis & actionibus res benè adminiſtret,Deo,omnium moderatori,cauſa attribuatur:cùm autem cõtrà ſe gerat, aliis, qui Deo inſeruiunt.Conſentaneum enim erat,vt parens liberis nullius mali autor exiſteret. In malis autem ducitur prauitas, eaq; actiones, quæ ex prauitate naſcuntur. Porrò præclarè admodum,cùm de homine,qui genus eſt,diſſeruiſſet Moyſes, eũ per formas ſexus diſtribuit:dixitq; [Maſculum & fœminam] creatos eſſe illos, cùm nondum formã illam ſigillatim induiſſent. Siquidem ſpecies extremæ hærent in ipſo genere,non aliter,ac ſi in ſpeculo oſtenderentur his, qui acie oculorum multùm valent. At quæri etiam poteſt,quid ſit cauſæ, cur homo in mundi fabricatione poſtremum opus ſit. Nã poſt alias res vniuerſas,vt ſcripturæ ſacræ declarãt,parens & effector rerũ Deus illum creauit.Reſpondent ergo illi, qui altius leges indagare, & ea,quæ ad ipſas pertinent,quoad fieri poteſt, accurata inquiſitione elicere,conantur,Deum cùm hominẽ per rationẽ(quod eſt munus omnium planè præſtantiſsimũ) ſibi cognatum effeciſſet,

ciſſet,alias res ei non inuidiſſe, ſed veluti animali ſibi coniunctiſsimo amiciſsimóq;,omnes res,quas mundus cõtinet,præparaſſe: illud ſanè cupientem,vt nullius rei cùm ad viuendũ,tum ad benè viuendum pertinentis,omnino indigeret.Quorũ aliorum affluentia & copia rerum ad vſum neceſſariarũ efficit:alterum cæleſtium contẽplatio. Ex qua quidem mens in admirationem traducta,earũ rerum cognoſcẽdarum amore incipit & deſiderio flagrare:vnde quoddam philoſophiæ genus(cuius vi homo cùm mortalis ſit,immortalis efficitur)effloreſcit.Quemadmodum igitur,qui faciunt conuiuiũ, non prius homines ad cœnam vocant,quàm res omnes ad conuiuiũ neceſſarias prępararint:& qui gymnica,ſcenicáve certamina inſtituunt, prius quàm ſpectatores in ſtadia,& theatra inducãt,athletarũ,ſpectaculorum,& fabularũ multitudinem parant:ita totius vniuerſitatis rector,velut ludorum,& conuiuij magiſter, cùm hominẽ eſſet ad cõuiuium & ſpectacula inuitaturus, ea quæ ad vtrãque ſpeciem pertinebant,antè apparauit, vt in mundũ ingrediens, illicò conuiuiũ,ac theatrum auguſtiſsimũ reperiret : alterũ refertũ omnibus rebus,quas terra,flumina,mare,& aër deniq; cũ ad vſum vitæ,tum ad oblectationẽ ferunt:alterũ plenum ſpectaculorum cuiuſq; generis,quæ naturas haberẽt in primis admirabiles,qualitates mirificas,motus & progreſsiones,tũ propter ordinem aptè cohærentẽ,proportionémq; numerorũ,tum propter æquabilẽ conuerſionũ conſenſum planè diuiniſsimas. In quibus omnibus ſi quis muſicã primam,verã,& ad exẽplar aliis propoſitã eſſe dicat,non errauerit.Cuius ſpeciẽ homines poſteri in ſuis ipſorũ animis imprimentes,artẽ ad vitam tũ maximè neceſſariã,tum non minus vtilẽ tradiderunt. Atq; iſta quidem prima cauſa fuit,cur homo videatur poſt res vniuerſas procreatus.Quæ item ſit ſecunda, non erit alienũ inſtituto, explanare. Homo ſimulatq; editus erat,omnia ad viuendũ ſubſidia parata inuenit: natura ipſa, voce propè emiſſa, ad poſterorum inſtitutionem palàm loquente, quòd ducem ſui generis imitando facilè & ſine moleſtia in ſumma rerum neceſſariarum abundantia & copia vitam degerent: hóque euenirẽt, ſi neque abſurdæ voluptates, quæ vitium ventris ſolent & luxuriam augere, animi dominatum occuparent: neque gloriæ, aut pecuniæ ,aut imperij cupiditates, vitæ incenderent principatũ: neque dolores mentem contraherent,inflecterẽtve: neq; metus, malus conſiliarius, rerum præclararum gerendarum retardaret

tardaret appetitiones, neque amentia, ignauia, iniuſtitia, infinitáve aliorum malorum turba in animos irreperet. Iam verò cum hæc omnia, quæ commemoraui, minus rectè proſpéréque ſuccedere viſa fuerint, & homines effrenatè in omnes perturbationes & appetitus temerarios prenitioſosque (quos ne nominare quidem fas eſt) effuſi ſint, iuſtitia, impiorum conatuum vindex, ex aduerſo ſe oppoſuit. Ac res ad vitam hominum neceſſariæ, cùm ſint ad parandum difficiles, ſunt planè iniuſtis ſupplicio. Nam cum agros proſcindant aratro, fontium & fluminum curſus in eos deriuent, ſemina ſpargant, conſerant plantas, & laborem in terra colenda dies noctésque ſine intermiſsione ſuſcipiant, vix ea, quæ ad annum ſatis eſſe poſsint, inde reportant. Atque iſtæ res, interdum multis de cauſis læſæ labefactatæque, horridæ exiſtunt, & infrugiferæ. Nam aut imbrium, aliorum ex aliis irruentium impetus eas obterit: aut moles grandinis aceruatim delatæ perfringit: aut nix obruit atque ſuffocat: aut ventorum violentia ipſis radicibus euertit. Aqua enim, & aër multas res nouas moliuntur ad fructuum ſterilitatem. Quòd ſi perturbationum extra modũ euagantium motus temperantia ſedati, ſi iniuriæ inferendæ ſtudium, & ambitio, iuſtitiæ vi retardata, ad ſummã, ſi virtutibus, officiísque ex illis naſcentibus, vitia & eorum actiones immoderatæ, penitus repreſſæ fuiſſent, adeò vt bellum animi, quod omniũ reuerà acerbiſsimũ grauiſsimúmque eſt, ſublatũ fuiſſet, & pax regno potita eſſet, & ex ea facultatibus, quæ nobis inſunt, ſtatus pacatus & tranquillus allatus, ſpes eſſe potuiſſet, Deũ vtpote virtutis probitatísq; amatorẽ, & benignũ etiam, bona ſua ſponte naſcentia prompto & parato animo generi humano præbiturum fuiſſe. Conſtat enim, multò facilius eſſe, eũ fructum, qui ex rebus oritur, abſque agricolarũ arte affatim ſuppeditare, quàm ea, quæ non ſunt, in naturam deducere. Secundam iam cauſam expoſuimus. Tertia verò eiuſmodi eſt. Deus operum ſuorum principium & finem, velut res maximè neceſſarias ſibíque chariſsimas ſcitè coagmentare inſtituens, cælum principiũ, hominem autem, finem effecit: illud in rebus, quæ interitu carent, ſenſibus tamẽ percipiuntur, perfectiſsimũ: hunc in terrenis caducísque optimum, & ſi verum dicendum ſit, velut paruum cælum, quod tum artibus, & ſcientiis quibuſdam, tum illuſtribus præceptionibus, quæ in quáque facultate cerũntur, inſtructũ, effigies formis aſtrorum ſimiles cõtinet.

Nam

Nam quoniã id quod mortale eſt, & id quod immortale, ſunt natura cõtraria, quod erat in vtráq; ſpecie præſtantiſsimũ, principio attribuit ac fini: principio, cælum, vt dixi, fini autẽ hominem. Poſtremò, illud etiam ad explicationem cauſæ neceſſariò dicatur. Omnium, quæ procreata erant, homo debebat poſtremò in lucem edi, vt ex improuiſo demum apparens, cætera animalia obſtupefaceret. Nam vt primum eum viderent, tanquam ducem natura ac dominum ſuſpicerent venerarentúrq;. Et propterea illa omnia, cùm eum contemplarentur, omnino manſueſcerent: ac quæ natura, maximé fera eſſent & agreſtia, actutum primo illius aſpectu cicura redderentur maximè: & quæ furioſam rabiem ipſe in ſe mutuò exprimerent, in hominem ſolum ſe gererent manſuetè. Ob quam cauſam parens omnium Deus eum, animal natura aptum ad principatum creauit: atque non officij munere ſolùm, ſed rationis etiã priuilegio, omnium animalium infra lunæ globum ſiue in terra, ſiue in aqua, ſiue in aëre vitam degentium, regem conſtituit. Nam cunctas res mortales, quæ in tribus elementis, terra, aqua, aëre viuunt, eius ditioni ſubiecit: earum autem ſolùm, quæ in cælo ſunt, illi ademit poteſtatem, vtpote naturam diuiniorem adeptarum. Cuius quidem principatus, res quæ cernuntur, ſunt argumento planè certiſsimo. Interdum infinita pecudum multitudo ab homine infimæ conditionis ducitur: qui neque arma, neque ferrũ, neque quicquam ad ſe defendendũ geſtat: ſed rhenonis tegumentum, quo ſolo operiatur, & pedum, quo partim illis ſignum det, partim cum de via feſſus ſit, ſeipſum fulciat. Greges namque ex magna animalium frequentia congregatos, vt ouium, caprarum, boum, ducit paſtor, caprarius, bubulcus: homines quidem certè non ita robuſti & valentes, vt ob firmam corporis conſtitutionẽ intuentibus terrorem incutiant. Atque tanta animaliũ multitudo adeò robore & viribus munita (habet enim arma à natura, quibus ſe defendat) tanquã ſerui, dominũ reformidat, & imperata facit. Boues enim iugũ ſubeũt ad terram colendã: & craſſas glebas proſcindentes, vno die aliquando longum πλέθριον, id eſt, iugerum duodecim ſtadiorum, colono aliquo inſtigante, conficiunt. Arietes denſis velleribus onuſti graueſque, verno tempore à paſtore iuſsi, quietè conſiſtunt: & placidè ſe inflectentes, lanam ſibi tonderi patiuntur: aſſuefacti quidem vt non aliter, ac ciuitates annuum vectigal regi ſuo natura penſitent. Quinetiam æquus, animal

planè

planè ferociſsimum, freno in os iniecto, facilè ducitur, non modò ne nimium laſciuiendo abiiciat habenas, verumetiam vt tergo inflexo ad commodè inſidendū, facilè ſeſſorem excipiat, eumq; ſublimem portans, celerrimo gradu incedat: contendátque, vt ad quæ loca ſeſſor feſtinauerit, ad ea ocyus perueniat, eūque deducat. Seſſor verò, alterius corporis pedūque ſubſidio placidè ac ſine labore itineris curſum conficit. Quòd ſi quis vellet longus eſſe, multa alia dici poſſent, quibus planum fieret, nullū animal ſic immanitate efferatum, vt hominis repudiet dominatum reiiciátve: ſed exempli cauſa, his, quæ dicta ſunt, contenti ſimus. Illud tamen non debet à nobis ignorari, hominis dignitatem non propter ordinis rationem minui, quòd poſt alias res erat in lucem editus. Cuius rei teſtes ſunt aurigæ & gubernatores. Illi enim poſt iumenta, quæ iugum ſuſtinent, incedentes, & à tergo eorū poſiti, prehenſis habenis, ea, quatenus velint, deducunt: interdum remittunt ad curſus celeritatem, nonnunquā reprimunt, cū maiore impetu, quàm par ſit, ferantur. Gubernatores verò, ad puppim, velut ad poſtremū locū nauis accedentes, inter omnes nauigātes, vt breuiter dicam, primas tenent: in quorum manu & nauis eſt & nauigantium ſalus poſita. Poſtremò igitur omnium, mundi effector Deus hominē, tāquam aurigam & gubernatorē quendam conſtituit, vt res terreſtres regeret gubernarétque: atque adeò velut ſummi ac præpotentis regis præfectus, animaliū & plantarū curam ſuſciperet. Poſtquā autem mundus vniuerſus erat perfecta ſenarij numeri natura abſolutus, diē ſeptimū, qui proximè ſequebatur, genitor Deus, celebrē effecit, tum laudib' efferendo, tum ſanctū appellando. Nā feſtus dies hic quidē eſt, non vnius ciuitatis, aut regionis, ſed totius vniuerſitatis: quē ſolùm par eſt generalē mundi natalē diem proprio nomine nuncupare. Septenarij autē numeri naturā haud ſcio, an quiſquā ſatis pro dignitate laudare potuerit, quippe quæ omnem dicendi facultatē longè ſuperet. Verùm quanquā plus admirationis in ſe & dignitatis complectitur, quàm quod oratione hactenus ab vllo ſit explicatū, non tamen propterea conticeſcere debemus, ſed audacter aggredi, vt ſi non omnia, neque quæ maximè eius exprimuot naturā, at ea tamen quæ in noſtram cogitationē veniant, dicendo aperiamus. Septenarij duplex natura eſſe dicitur: altera, quæ includitur in denarium, ſoláque vnitate ſepties numerata terminatur, & ex ſeptem vnitatibus conſtat: altera in

in ſeptenario ſextus numerus eſt, cuius initiū, quod eſt vnitas, omnino per duplas & triplas, pportiones, vel vt breui cōplectar, per omnes numeros, qui proportione cōſtant, peruadit: vt ſexaginta quatuor, & ſeptingenta viginti nouē ſe habent: quorū numerorū alter in dupla, quæ ab vnitate naſcitur, alter in tripla creſcit & augetur. Vtrūque genus non leuiter conſiderandū eſt illud quidē, ſed ſecundo clariſsimū priuilegiū tributū eſt. Nam ſeptenarius, qui ex vnitate poſita in duplis, aut triplis, aut omnino in his, quæ habent proportionē, oritur, cubus & quadratus eſt: qui quidē vtramq; ſpeciē, naturę videlicet tū nō corporeę, tū corporeæ cōprehendit: non corporeæ in ſuperficie, quā explent quadrati: corporeæ autē, in altera, quàm cubi abſoluūt. Numeri verò, quos diximus, huius rei certiſsimū argumentū dāt. Verbi gratia: ab vnitate ratione dupla, ſi ſeptenarius amplificatus ſit, fiunt ſtarī ſexaginta quatuor. Eſt autē quadratus, cū octies octo multiplicata fuerint: cubus cùm ſint quatuor in quator quater, multiplicata. Et rurſus, cùm ſeptenarius ab vnitate, ratione tripla, auctus ſit, fiunt ſeptingēta viginti nouē. Quadratus quidem ſeptē & viginti in idem ipſum multiplicatis: cubus autē, nouē in idem ipſum nouies. Ac cū quis ſeptenariū, initio ab vnitate ſumpto multiplicet, & eadem proportione ad ſeptenariū vſque augere velit, reperiet omnino numerū ita auctū, cubum & quadratum eſſe. Cū ex ſexaginta quatuor, ratione dupla, cōponat, procreabit ſeptenarius quatuor millia & nonagita ſex, quadratum ſimul & cubū: eum autē quadratū, qui latus habet ſexaginta quatuor: cubū, ſexdecim. Sed ad alteram ſeptenarij ſpeciem ueniamus, quæ eſt denario comprehenſa: quę quidem naturam planè admirabilem, nec ſuperiore illa ſpecie inferiorem commonſtrat. Exempli gratia: ex vno, duobus, & quatuor protinus ſeptem efficiuntur: quæ duas rationes pleniſsimas harmoniæ, duplam & quadruplam continent: alteram quidem, concentum diapaſon, alteram autem, quadruplam dico, diſdiapaſon perficientem. Alias porrò diuiſiones continet numerus ſeptenarius, cum modo quodam iugali conſtituatur. Nam primum in vnitatem & ſenarium: deinde in binarium & quinarium: poſtremò in ternarium & quaternarium diuiditur. Iſta etiam proportio numerorum ad concentum valet maximè. Sex enim ad vnum, habent rationem ſextuplam: ratio verò ſextupla maximum in rebus interuallum efficit: quo quidem id quod acutiſsimum eſt, à grauiſsimo diſtinguitur:

tur: quemadmodum ostendemus, vbi à numerorum ratione ad eam, quæ in harmoniis posita est, peruenerimus. Quinque autem ad duo maximam in harmonia vim demonstrant, propéque illi concentui, qui est in diapason, paria sunt. Quod quidem ex musicæ præceptis planissimè ostenditur. Quatuor ad tria, primam harmoniam absoluunt, sesquitertiam nimirum, quæ quidem oritur ex quatuor. In septenario item alia preclara species ac forma cernitur, quæ est ad cogitandum plane diuinissima. Nam cum constet ex ternario & quaternario, id quod in rebus secundum naturam rectum est, quódque flecti nequid, indicat. Verùm quo modo id efficiat, explicandũ videtur. Triangulus rectis constans angulis (quod est qualitatum principium) ex hisce numeris, tribus scilicet, quatuor, & quinque efficitur. Tria & quatuor, quæ sunt materia seu essentia septenarij, rectum angulum faciunt. Angulus enim & obtusus, & acutus, inæquabile, quiddam, inordinatum, & dispar edit. Alius namque alio obtusior est & acutior: at rectus nullam recipit comparationem, neque alius cum alio comparatus, rectior dicitur, neque suam aliquando commutat naturam, sed in simili eadémque ratione manet. Quod si triangulus rectis angulis constãs, principium figurarum & qualitatũ sit, quod est in isto maximè necessarium (angulum rectũ dico) essentia septenarij suppeditat. Ternarius pariter quaternario adiũctus, cuiusq; figuræ potest, & cuiusq; qualitatis fons reuerà existimari. Illud præterea non inscitè dici potest, tria, figuræ illius, quæ est in superficie, numerũ propriũ esse: siquidẽ punctũ in vnitate, linea in binario numero, superficies in ternario constituitur. Quatuor solidi numerus est, cùm sit vna crassitudo ad superficiem addita. Ex quo perspicuum est septenarij essentiam & Geometriæ, & dimensionis, quę in solido cernitur, & vt comprehẽdam breuĩ, rerum tum corporearum, tum vacantium corpore, principiũ esse. Tam sacrũ etiam augustúmq; in septenario decus inest, vt inter eos numeros, qui concluduntur in denario, singularem eximiámque præ cæteris rationem habeat. Nam eorũ, alij procreant, non procreantur: alij procreantur, non procreant: alij vtrunque faciunt, & procreant, & procreantur. Solus autẽ septenarius in nulla parte istarum rerum cernitur. Verũ quod proposuimus, demonstratione confirmandum est. Vnum quidem omnes numeros deinceps generat, & à nullo omnino generatur. Octo procreantur ex bis quatuor: nul

lum autẽ numerum illorũ, qui in denario continetur, procreãt. Quatuor rursus vtrorũq;, & parentũ, & liberorum ordinem locúmque obtinent. Cũ enim duplicata sint, gignunt octo, & à bis duobus gignuntur. Solus autẽ septenarius, vt dixi, neq; alios numeros generare, neque ab aliis generari solet. Quã ob causam, alij quidem philosophi numerũ istum Mineruæ, quæ & virgo est, & matre caret, similẽ esse ferũt: quã quidẽ fama est ex Iouis capite editã. Pythagorei autẽ duci & rectori omniũ eum similẽ statuunt. Nã quod neq; procreat, neq; procreatur, manet immobile. Procreatio enim in motu est: quãdoquidẽ & quod procreatur, nõ vacat motu: illa vt gignat, hoc vt gignatur. Princeps ille verus & dux omniũ, solus neq; cõmouet quicquã, neq; ipse commouetur. Cuius effigies appositè dicatur numerus septenarius. Atq; huius meæ orationis testis est Philolaüs, his ferè verbis: Est dux & princeps omniũ vnus Deus, sẽpiternus, stabilis, motu vacans, ipse sibi similis, ab aliis diuersus. In rebus igitur sola intelligẽtia, perceptis, septenarius numerus quasi ante oculos cuiusq; ponit illud, quod est motus, affectionisq; expers. In illis autem quę sensu capiũtur, lunæ cõuersiones dico, magnã vim, naturęq; cõiunctissimã obtinet: quibus quidẽ cõuersionibus res terrestres vniuersæ solẽt effici meliores. Verũ quo modo, videndũ est. Numerus verò septẽ ex vnitate deinceps ordine cõpositus, efficit viginti octo: numerũ planè perfectũ & suis partibus æqualem. Numerus autẽ inde procreatus, lunæ cursum cõplet, quæ in eãdem figurã, ex qua incrementũ, quod sensu percipiatur, sumere incipit, denuò, vbi decrescat, recidit. Augescit enim à primo lumine, quod speciẽ habet incuruam, vsq; ad dimidiatum ambitum, septem dierũ spatio: deinde totidẽ aliis luce vndiq; cõpletur. Iterum ad initia eadẽ via recurrendo, sese reflectit: & septẽ rursum diebus ab illo plenissimo lumine ad circulũ reuertitur dimidiatũ: tũ ab illa specie ad inflexã, atq; totidẽ deinceps diebus numerus, quẽ diximus, expletur, vocatúrq; ἑβδομὰς, id est septenarius, ab his qui nominibus propriè vti solẽt: siquidẽ isto perficiuntur vniuersa. Cuius rei argumentum aliquis capere potuerit ex eo, quòd corpus instrumentale, vt ita dicam, triplicem dimensionem obtineat, longitudinem, crassitudinem, ac latitudinem: quatuor verò extremitates: punctum, lineam, superficiem & soliditatem. Ex quibus in vnum collectis, conficitur septenarius. Fieri autem haud poterat, vt corpora compositione illa, quæ tribus dimensionibus, & quatuor extremitatib

mitatibus constat,terminata essent,nisi species primorũ numerorum,vnius,duorũ,triũ,ac quatuor:quibus velut fundamẽtis, nititur denarius,septenarij fuisset naturã cõplexa.Nam numeri,quos diximus, quatuor habent terminos:primũ, secundum, tertium,& quartũ.tria etiam interualla:primũ,ab vno ad duo: secũdum,à duobus ad tria:tertium,à tribus ad quatuor.Ac præter ea quæ diximus,perfectã septenarij vim apertissimè declarant etiam hominũ ætates ab ipsa prima vsq; pueritia ad senectutem,quæ partitæ sunt ad hunc modũ. Primo septẽnio dẽtes nasci soient:secundo,tẽpus est , quo possint virile semen emittere:tertio crescit barba : quarto, vires augescunt ad firmitatẽ: quinto,tempus nuptiarũ est:sexto,intelligentiæ prudentiæque maturitas:septimo,accessio vtriusque , & mentis & orationis: octauo, magna in vtrisq; perfectio : nono, sequitur probitas & mãsuetudo,perturbationibus maiore ex parte sedatis: decimo deniq;.optatus vitę exitus:cũ membra,quibus corpus vt instrumentis vtitur,contrahãtur.Solet enim longa quæq; senectus vacillare flueréq;.Quinetiã has ætates Solon itidem , Atheniensium legislator,carminibus Elegiacis perpulchrè descripsit:

Primis septem annis,niueos puer edere dentes
Cœptat,dum tener est,membráque pube carent.
Quando alios septem Deus illi adiunxerit annos,
Puberis hinc æui signa recluſa patent.
Barba genas decorat,cùm tertia creuerit ætas,
Mutatúrque rubens flore cadente color.
Quarta dabit vires,cùm vir sit factus & almæ
Virtutis specimen præbeat ipse suæ.
Septem lustra virum vinclo sociare iugali
Suadent,& sobolem lege creare nouam.
Sexta ætate,viro vis mentis acumine pollet,
Nec facinus posthac vile patrare studet.
Septima si octauæ iungatur,linguáque,ménsque,
Consilio hæc solers,illa loquendo viget.
Ad nouies septem valet vtraq;:verùm vbi clara
Res est cœpta geri,sermóque,ménsque labat.
At decimi si quis cursum confecerit æui,
Tunc maturus erit mortis adire loca.

Solon igitur decem,septenariis prædictis vitã metitur humanam.Itémq; Hippocrates medicus,septem ætates esse dicit:infantis,pueri,adolescentis,iuuenis,viri,senis,decrepiti. Hásque sept

septenariis terminatas esse.Quinetiam sic in sermone sequenti loquitur.In hominis natura septẽ sunt tempora,quas ætates nominãt:infantis,pueri,adolescentis,& quæ sequuntur. Infans est vsq; ad annos septẽ,dum emittit dentes.Puer ad quatuordecim, dum semen in eo crescere incipit. Adolescens vsq; ad vigesimũ primum,dum barbæ pubescit lanugo.Iuuenis vsque ad vigesimum octauũ,dum totius corporis vires augescunt.Vir ad vndequinquaginta,nẽpe ad septies septem. Senex ad quinquaginta sex,id est,ad septies octo.Decrepitus,quod inde reliquũ est temporis,obtinet. Illud porrò dicitur ad propriã commendationẽ septenarij, vtpote permirum sanè ordinẽ in natura obtinentis, quòd ex tribus,& quatuor constat.Quòd si quis tertiũ ab vnitate duplicet,reperiet quadratũ. Sin quartum,cubũ:at si septimũ, qui ex vtrisq; constat,cubũ simul & quadratum. Tertius autem ab vnitate in ratione dupla,quadratus est.Quartus verò cubus. Septimus,quatuor ad tria,cubus pariter & quadrãtus : adeò vt numerus septenarius reuerà perfectus sit:quippe qui vtraq; cõmonstret æqualitates:tũ superficiẽ, quæ ex ternarij cognatione per quadratum,tum soliditatẽ per cubum , quæ ex cõuenientia cum quaternario oritur. Atq; ex ternario & quaternario cõstat septenarius:qui non modò perfectus,sed etiã, vt breuiter dicã, ad omnem concentũ aptissimus,& pulcherrimæ descriptionis quodãmodo fons est : qui non solũ omnes harmonias, siue quæ ex diatessaron,siue quæ ex diapente,siue quæ ex diapasõn conficiuntur,verumetiã omnes proportiones,arithmeticã , geometricam,& harmonicã præterea continet. Figura autẽ quadrata constat ex his numeris,sex,octo,nouem,duodecim.Octo ad sex in ratione sesquitertia,harmonia est, quæ ex diatessaron nascitur.Nouẽ ad sex in sesquialtera,quæ est harmonia ex diapente. Duodecim ad sex in dupla,harmonia, quæ ex diapasõn. Habet præterea,vti dixi,omnes in se proportiones:arithmeticam quidem ex sex, nouem & duodecim. Sicut enim medius numerus primum tribus superat , sic superatur à postremo. Geometricam autem , quæ ex diatessaron constat. Quam enim rationem habent octo ad sex , eandem duodecim ad nouem : proportio verò sesquitertia est. Harmonicam denique ex tribus. sex , octo , & duodecim. Harmonicæ proportionis duplex est diiudicatio , vna cùm eandem habet rationem numerus ille, quo postremus superat medium , ad numerum , quo primus a medio superatur , quam postremus habet ad primum. Cuius

rei argumentum euidentissimum ex numeris propositis, sex, octo,& duodecim,capi potest.Nam postremus ad primum duplus est:numerus rursum,qui superat,duplus:Duodecim enim octo superant,numero quatuor:octo autē sex,duobus.Quatuor ad duo,dupla.Altera autē est harmonicæ proportionis indagatio,cùm medius numerus æquali parte superat extrema,& ab iisdem superatur.Octo enim,qui medius numerus est, superat primū tertia parte.Sublatis enim sex, restant duo, tertia pars primi.Superatur etiā medius à postremo æqualiter. Nam si à duodecim dēpta fuerint octo,reliqua sunt quatuor,tertia pars postremi.Ista de dignitate, quā habet hæc descriptio,& figura quadrata,vel quocūque nomine appellare oporteat, necessariò dicta sint. Todidem septenarij formæ,ac plures etiam, in rebus corporis expertibus,mentéque sola comprehensis elucent. Eius porrò vis per vniuersam naturam sensu perceptam oculorum,vt cælum terrámque,peruadit,atque ad extremas oras pertinet vniuersi. Quæ enim est particula earum rerum,quæ mundi ambitu continentur, quæ non sit cum septenario quasi necessitudine iuncta, eiúsque amore & desiderio perdomita ? Verbi gratia: cælum septem circulis circundatum esse dicitur : quorum hæc sunt nomina : arcticus, antarcticus, tropicus æstiualis, brumalis, æquinoctialis, circulus zodiacus, lacteus etiam. Horizon enim, siue finiens circulus, affectio quædam est nostri aspectus, vt quisque acutiorem, aut tardiorem aciem habuerit oculorum. Nam sensu quasi præciso, interdum minore, interdum maiore ambitu circumscribitur. Errantes item stellæ, quas contra inerrantium & fixarum multitudo aduerso gradu nituntur, scitè septem distinguuntur ordinibus, & maximam vim affectionémque in aërem terrámque imprimunt. Nam quatuor distincta anni tempora sigillatim vertere, infinitásque mutationes tranquillitate, serenitate, procellis, & ingenti ventorum violentia afferre solent. Flumina rursus augere minueréque : campos replere stagnis, & contrà exiccare. Maris item conuersiones efficere, siue recedit, siue æstuat denuò. Interdum enim alcum litus vastis abruptísque æstibus subruentibus repentè fractum, sinum maris intromittit. Quod mare cum paulò pòst diffusum sit, pelagus efficit altissimum: illúdque non paruis onerariis nauibus, sed iis, quæ res infinitas vehere possunt, transmittitur. Quinetiam res terrestres vniuersas, anima

animalia rursus,& plantas fructus ex se progignentes, augent & perficiunt: naturámque cuiusque perpetuare moliuntur, vt noua pro veteribus ad cumulata plenáque hominum egentium subsidia floreant vigeántque. Prætereà vrsa maior(quam nautarum ducem esse dicunt)ex septem stellis constat,in quam gubernatores intuentes,infinitas in mari vias secant: rem planè incredibilem,& maiorem, quàm cui fidem adhibere possit humana mens,aggressi. Nam ex astrorum,quæ dixi,coniectura,regiones,quæ antea erant ignotæ,reppererunt;qui continentem incolebant,insulas:qui habitabant in insulis,continentem inuenerunt. Oportebat enim adiumento cæli,quod natura purissimum est, terræ pariter & maris recessus humano generi, vt animali Deo charo,patefieri.Septem astris prætereà complentur vergiliarū chorus:quarū ortus & occasus,causæ existunt rerum omnibus admodū salutarium. Nā cùm occidunt,sulci finduntur ad satus accipiendos.Cū iam sunt orituræ,messem denū ciant.Cùm deniq; ortæ,agricolas ad res necessarias,& quidē lętis animis percipiēdas excitāt. Hi verò ad quotidianæ vitæ vsū lubētes reponunt alimēta.Sol itē,qui diei prçest,gemina æquinoctia,vernū & autūnale,quotannis cōficiens,vernū quidē in ariete,autumnale autē in libra,euidentissimū planè argumentū dat diuinæ illius excellentiæ,quę in numero seprenario sita est. Vtrūq; enim æquinoctiū septimo mense fit:in quibus quidē,lege edictū est,vt festa agamus maxima celeberrimáq;. Siquidē vtroq; tēpore,ea,quę è terra gignūtur,maturata pubescūt:vere, tritici,& cæterorū satorum:autūno vitis,& aliarū plurimarum stirpiū fructus,qui durioribus integumentis inuoluuntur. Ac quoniā res terrestres ex cælestibus cognatione quadā naturali pendēt,numeri septenarij ratio in sublimi exorsa, ad nos delapsa est,inq; rerū caducarū ortū impressit vestigia.Exempli gratia:ea animi nostri pars mente principatū obtinente carens,septēplici ratione diuiditur,vt ad quinq; sensus, ad instrumentū, quo vocē edimus,& ad id deniq;,quod procreādi vim continet, pateat.Quæ quidē omnia non aliter atq; ligneolæ hominū figuræ ad spectatores in admirationē traducendos cōpositæ,pérque neruos quosdam ab eo,qui illis præest,agitatæ, interdum quiescunt : interdum aptis quibusdam formis & motionibus singillatim cientur. Si quis etiam corporis partes, tum interiores, tum exteriores pari ratione indagare voluerit, in vtroque genere itidem septem reperiet. Quæ igitur in

aperto cernuntur & extrinsecus eminent, sunt hæ: caput, pectus, venter, geminæ manus, gressusque gemini. Quæ verò intus sunt, quæque intestina dicuntur, sunt, stomachus, cor, pulmo, lien, iecur, renes duo. Rursus caput, quod in animali facilè principem locum tenet, rebus septem apprimè necessariis vtitur: duobus oculis, auribus totidem, fistulis narium duabus, & ore, quod septimum est: per quod, vt ait Plato, & rerum mortalium introitus fit, & egressus immortalium. Nam esculenta & poculenta introeunt, mortalis corporis mortalia & caduca alimenta; egrediuntur autem sermones ex immortali animo immortales: leges nimirum, quibus vita hominum gubernatur. Quæ porrò visu (qui sensuum præstantissimus est) diiudicantur, illa eundem numerum generatim complectuntur. Septem enim sunt, quæ sub sensum oculorum cadunt: corpus, interualum, figura, magnitudo, color, motus, status: atq; aliud præterea nihil. Sunt item vocis mutationes omnes numero septem: acuta, grauis, circumflexa, aspera quarta, quinta tenuis, longa sexta & septima breuis. Quinetiam & motus septem existũt: sursum deorsum, ad dextram ad læuam, antè ponè, & ille, qui in orbem conficitur motus: quos quidem maximè declarant hi, qui saltatione vtuntur. Ferunt præterea excrementa, quæ ex corpore eiiciuntur, ad numerum, quem diximus, redigi. Nam per oculos funduntur lachrymæ: per nares verò, sordes ex capite defluentes, per os saliuæ, quæ expuuntur. Sunt etiam duplices quasi ductus, per quos cibi & potionis excrementa elabuntur: alter in anteriore corporis parte, alter à tergo situs. Sextum genus excrementorum, est ille in sudore profusus humor: qui quidem per vniuersum corpus permanat. Est denique seminis per genitales partes effusio, quæ est vel maximè naturalis. Rursus mẽstrua maxima ex parte ad dies septem mulieribus adsunt. Et infantes, qui in vtero sunt ad septem mensium spatium solùm concluſi, viui in lucem edi solent, adeò vt res quædam admiratione sanè dignissima inde videatur accidere. Nam qui ad septimum mensem eduntur, etiam apti sunt ad procreandũ, cum illi, qui ad octauum, viui edi omnino nequeant. Septimo porrò die discernuntur graues corporum morbi, idque maximè cùm febres continuæ ex inæquabili facultatum, quæ in nobis insunt, temperatione, vnà nos inuaserint. Nam hic dies de certamine, quod de vita suscipitur, iudicium facit, illis quidem salutis, his verò mortis sententiam ferens. Atq; huius numeri vis, non

non modò ad has res, quas cõmemoraui, verumetiam ad præstantissimas scientias, vtpote Grammaticam, & Musicam peruasit. Lyra enim ex septem chordis constans, proportionémque ac similitudinem concentus illius, qui in septem planetarũ motu cernitur, præ se ferens, præclaros harmoniæ modos efficit: quandoquidem totius musicæ, quæ instrumentis constat, magistra penè & dux est. Ex grammaticæ etiam elementis, quæ vocales appellantur, sunt reuerà septem. Siquidem earum vi vox edi videtur, & cùm sint aliis literis adiunctæ, voces articulatas conficiunt. Nam supplent id, quod in semiuocalibus deficit, vocésque integras ac perfectas constituunt. Literarum item, quæ mutæ dicuntur, conuertunt commutántque naturas, suámque ipsorum vim in illis inserunt, adeò vt quæ voce exprimi nequeunt, planè exprimantur. Quapropter homines ab initio, vtpote sapiẽtia præstantes, cùm nomina literis cõsignarent, videtur mihi numerũ septẽ ἀπὸ τοῦ περὶ αὐτὸ σεβασμοῦ, καὶ τῆς προσούσης σεμνότητος, i. à veneratione, & grauitate, quæ est ei accõmodata, nuncupauisse. Latini autẽ, litera, s, adiecta, quæ apud Græcos in hac voce ἑπτὰ desideratur, multò planius eius vim explicant, cum septem nominent ἀπὸ τοῦ σεμνοῦ, καὶ σεβασμοῦ, quæ grauitatem & venerationẽm, vti diximus, significant. Ista, & alia plura de septenario numero dicuntur, sapientérque disputantur. Quorum gratia, summum in natura honorem adeptus est: atq; tum à Græcis, tũ à Barbaris, qui in mathematicas disciplinas operam & studium conferunt, magnoperè colitur. A Moyse etiam verè amatore virtutis, est plane permagno æstimatus: qui quidẽ eius pulchritudinem in sacratissimis legum tabulis descripsit, inq; eorum omniũ mentibus, qui ipsius subiiciebantur imperio, per sex dies insculpsit: præcipiens, vt septimum sacrũ celebrarent, séq; ab aliis operibus, quæ ad rẽs vitæ necessarias conquirendas parandásq; spectant, omnino continerent, inq; vnũ sapientiæ studium diligenter incumberent: quò & mores fierent probiores, & facinora ea coërcerentur, quæ cõscientiæ quasi trutina solet arguere. Quæ quidem in cuiusque animo, tanquam iudex, collocata, non veretur reprehensione vti, interdum grauiores acriorésq; minas, interdum leuiores moderatiorés q; admonitiones adhibens. In hos quidem, quos dedita opera restitisse putarit, minùs: in illos autem, qui propter inconsultam temeritatem aliquid culpæ inuiti admiserint, admonitionibus vtitur, ne posteà in eiusmodi vitium delabantur.

Iam vero Moyses, dum de mundi fabricatione perorare instituit, ista summatim complectitur. [Hic est liber generationis cæli & terræ, quando facta sunt, quo die fecit Deus cælũ & terram, & omne, quod viret in agro, antequam nasceretur in terra, & omnem herbam agri, priusquam oriretur.] An non species illas expertes corporis, & mente solùm comprehensas, quæ rerum creandarum sub sensum cadentium notæ & effigies sunt, perspicuè ante oculos ponit? Nam ait illam ipsam viriditatem antè in rerum natura extitisse, quàm terra vireret: & herbam prius fuisse, quàm in agro oriretur, non tamen oculis subiectam illam quidem: imò verò intelligendũ est aliarũ rerum singularum, quas sensus discernunt diiudicántq;, tum species, tum modos (ad quorũ similitudines ea, quæ generata procreatáq; sunt, exprimũtur) anteà extitisse. Etenim licet Moyses non singula quidẽ separatim, sed simul vniuersa, breuitatis, si quis quam alius, sedulò rationem ducens, oratione percurrerit, nihilominus tamẽ pauca illa exempla, quæ ab eo commemorata sunt, rerũ vniuersarum naturam attingunt: quæ quidem natura absq; exemplari corporis, experte, nihil eorum, quæ sensu percipiuntur, absoluit perficítque. Porro autem via & ratione progrediens, & ordinem ad ea, quæ antegressa sunt, accuratè instituens, deinceps ait: [Fons egressus est è terra, & rigauit vniuersam faciem illius.] Alij quidẽ philosophi aquã vniuersam, vnum ex quatuor elementis, ex quibus mundus conditus est & constructus, asserunt esse: at Moyses, qui exquisitiore acutioréque oculorũ acie ea, quæ longiore interuallo interiecto absunt, peruidere & comprehendere consueuerat, mare vastum, vnum elementum statuit, quartámque partem vniuersi: quam, qui eum secuti sunt, Oceanũ nuncupantes, maria, quæ apud nos transmitti poterunt, portuum solũ obtinere locũ existimarunt. Moyses autem dulcem aquã & aptam ad bibendũ distinxit secreuítque à marina, eámq; terræ attribuit, & partẽ huius, non illius esse censuit: idq; ob eam causam, quæ est anteà explicata, nimirum vt dulci qualitate eam, instar glutini, in vnum coagmentante, firmè, tanquam vinculo constringeretur. Nam arida terra, cum humore, qui neutiquam, vt solet, per multiplices illius meatus permanat & funditur, destitura sit, tametsi ob hanc causam dehiscat illa quidem, tamen partim spiritus eam coarctantis facultate, partim vi vaporis (qui quidem eam exarescere non sinit, & in frusta minuta magnáve comminui) continetur,

tur, & manet. Atque hæc vna quidem causa est. Est etiam altera nobis explicanda, quæ veritatem, velut scopum sibi proponit ad intuendum. Nulla res terrestris & concreta solet absque humida natura constare. Indicant illud quidem mandata corporibus semina, quæ aut humida sunt, vt animalium, aut non sine humore germina ex se fundunt: cuius generis sunt plantarum semina. Ex quo perspicuum est, naturam illam humidã, quam diximus, terræ omnia parientis particulam esse necessariò: nec dissimilem huius rationem esse illius, quæ in menstruis, quibus afficiuntur mulieres, cernitur. Illa enim dicuntur, ídque à peritissimis in naturæ explicatione viris, corporea infantium esse substantia: Neque quod iam dicemus, videtur ab his, quæ diximus, vlla ex parte discrepare. Natura singulis matribus vbera lacte redundantia, tanquam partem corpori apprimè necessariam dedit, eíque quod foret procreatum, præparauit alimenta. Mater, vt videtur, etiam terra est: & propterea primis hominibus visum est, eam Μήτηρα, id est, Cererem appellare. μητρὸς γὰρ γῆς, id est matris & terræ nominibus cõiunctis. Neq; enim terra mulierẽ, vt est apud Platonem, sed mulier terrã imitata est: quã quidẽ poëtarũ genus Πανμήτορα, & Καρποφόρον, & Πανδώραν, hoc est omniũ matrẽ, fructuũ procreatricem, & munus omnium Deorũ, siue omnia largientem scitè nominare consueuit: quandoquidem causa est, vt quæq; animalia simul & plantæ tum oriantur, tum orta, in suo statu permaneant. Non sine causa igitur terræ, quæ est omnium matrum & antiquissima & feracissima, amnium & fontium fluenta, veluti mammas natura tribuit, vt & plantæ irrigẽtur, & quæq; animalia satis magnam copiam potionis habeant. Post hæc, ait, [Deum, sumpto è terra puluere, hominẽ formasse, inspirasséq; in faciẽ eius spiraculũ vitæ.] Ex quo ostendit apertissimè, permagnam differentiã esse inter hominẽ, qui est iam formatus, & illum, qui ad imaginem Dei anteà factus erat. Nam qui iam effictus est, sensibus subiicitur, & qualitatis fit particeps, ex corpore & animo conflatus, vir seu mulier natura mortalis. Ille ad imaginem Dei figuratus, species quædam est, vel genus, vel sigillum mente cõprehensum, corpore vacans: quiyt nec mas sit, nec formina, natura quidem certè est immortalis. Hominis autem singularis & sub sensum cadentis fabricã ex terrena essentia, & spiritu diuino constare affirmat. Nam corpus factũ esse ab opifice puluerem è terra sumente, & formã hominis ex eo

effingente:animum autem à nulla re generata concretáve omnino ortum illum quidem, sed ex patre & duce vniuersitatis creatũ esse vult. Etenim quod inspirauit, nihil aliud erat, quàm diuinus & sacer spiritus, qui ex beata illa & felici natura hûc ad generis nostri vtilitatem tanquam coloniam deduxit: adeò vt quamuis hac parte, quæ oculis cernitur, homo mortalis sit, illa tamen, quæ oculorũ effugit obtutum, immortalis & æternus. Quocirca propriè & significanter dixerit aliquis, hominẽ inter naturã mortalem & immortalẽ quasi medium interiectum: ãtúmq; vtriusq;, quãtum necesse est, in se cõplectentem, mortalẽ pariter fieri & immortalẽ: mortalẽ corpore, mẽte autẽ immortalem. Primus ille homo è terra editus, nostri generis autor & dux, vtraque re, & corpore & animo mihi videtur fuisse facilè præstantissimus, & longo quodam interuallo propter vtriusq; excellentiam posteros suos à tergo reliquisse. Nam iste re quidem & veritate cùm formæ pulchritudine, tum commendatione probitatis præstitit. De corporis pulchritudine, ex tribus rebus coniecturam quis facere potuerit. Quarum prima hæc est. Cùm terra iam recens condita esset, propter affluentem exuberantémq; aquam segregatã (quod mare appellatum est) contigit, vt materia rerum procreatarum non concreta. copulata, aut mixta, sed simplex, syncera & pura existeret. Ex quo factum est, vt res ab ea generatæ ortæq;, propter perfectionem, in nullam possent omnino reprehensionẽ incurrere. Altera est, quòd Deo, cum istã hominis figuram & effigiẽ summo studio ac diligentia vellet formare, visum erat, non ex vili abiectáve terræ particula, sed ea, quæ optima erat, selecta, ex pura materia purissimum puluerem, & summa industria perpurgatum, (qui quidem esset ad opus fabricandum aptissimus) sumere acciperéque. Est enim ab eo architectatum quoddam quasi domicilium, siue templum augustum animi rationis participis: quem quidem, vtpote speciem omnium longè diuinissimam, templum illud quasi quandam imaginem in se contineret. Tertia est, quæ cum his, quas suprà posuimus, ne cõparari quidem poterit: architectum nimirum cum cæteris rebus omnibus, tum scientia maximè excelluisse: adeò vt singula corporis membra separatim per se, non modò numeros haberent conuenientes, verumetiam apto & exquisito artificio ad cõmunionem conspirationémq; vniuersi perpolirentur. Quinetiam aptam carnis compositionem æquabili admodũ effinxit temp

temperatione. & coloris pulchritudinẽ bonitatémq; tanquam flosculis quibusdam variauit: eo sanè consilio, vt primus homo, quoad fieri poterat, forma & pulchritudine præstantissimus videretur. Quòd autem animo etiã præ cæteris excelluerit, perspicuum est. Nam Deus in eo fabricando, nullo exemplari rerum ortum habentiũ. sed solo suo ipsius verbo, vt dixi, videtur vsus fuisse. Quapropter ait Moyses, hunc hominẽ, qui in faciẽ, in qua sensus residunt, erat inspiratus, quasi imaginem & effigiem Dei extitisse. Sensibus verò corpus animauit opifex ille, rationémque vt reginã illis præfecit, atque menti eos tanquam satellites ac stipatores tradidit, quò eorum vi facilius non modò colorum & sonorũ, verumetiã saporum, odorũ, & similium rerum species perciperet: quas quidem absque sensu, ipsa per se solùm comprehendere non poterat. Ac necesse fuit præclarissimi exemplaris preclarissimã esse effigiẽ. Atque Dei sermo, qui pulchritudinem eam, quæ in natura sita est, suo splendore longè superat, quamuis pulchritudine in sensum incurrente minimè sit ipse illustratus (si verum dicendum sit) ornatus ille, qui ipsi menti maximo solet esse ornamento. Primus igitur homo, & corpore, & animo mihi videtur talis planè fuisse, qualis non huius ætatis hominibus solùm, sed omnibus etiã, qui antecesserunt, formæ dignitate excelluerit. Nam noster ortus ab hominibus profectus est: hunc autem, Deus fabricauit. Ac quò plus habet excellentiæ, qui procreat, hôc magis præstat, quod procreatum est. Quemadmodũ enim quod semper viget floréque illi, quod de statu suo recedit, antecellit, siue animal illud sit, siue planta, siue fructus, siue aliud quippiã eorum, quæ in natura sunt posita: ita homo, qui primus formatus est, videtur totius nostri generis, veluti flos extitisse. Posteri eius deinceps neutiquam pari ratione viguerunt: quippe cùm illi, qui singularum ætatum serie succrescebant, tum forma, tum viribus indies facti essent inferiores. Quod etiã in arte fingendi pingendiq; contingere animaduerti. Nam & formæ adumbratæ à primis exemplaribus discrepant, & quæ ad adumbratas, siue pinguntur, siue finguntur, multò magis vtpote quæ absunt longius à primo. Non dissimile quiddam in magnete lapide vsu venire cernitur. Etenim ex anulis ferreis, is qui magnetem attingit, tenetur firmissimè: at qui ad attingentem proximè ponitur, minus hæret. Tertius item ex secundo, quartus ex tertio, & ex quarto quintus pendet: alij deniq; ex aliis, longo ordine, vna attrahen-

di vi continẽtur:at non eodẽ modo. Nã qui longè à primo suspensi hærẽt, magis laxantur propter attrahẽdi vim, quæ fit remissior,nec amplius parem cõstringendi facultatẽ retinet. Simile quiddã in hominũ genere videtur accidisse:quippe qui singulis ætatibus vires qualitatésq; tum corporis,tum animi minus valentes assequantur. Ducem quidẽ illũ, si non modò primum hominẽ,sed etiam solũ mundi ciuem dixerimus, sumus planè dicturi verissimè. Nam mundus, cùm nullũ adhuc esset ædificium manuũ artificio ex lapidea ligneáve materia constructum,& domiciliũ fuit,& ciuitas:in qua non aliter,atque in patria,omnino securus extráque metum positus, vitam degebat: vtpote qui rerum cùm terrestriũ,tum aliarum omniũ,quę mortales & caducæ sunt, imperio dignatus esset:quæ certè & eum admiratæ sunt, & illi, vt domino, obsequi vel natura edoctæ sunt,vel vi coactæ: ipséque in lætitia, quæ pacis comes est, vixit tam à tumultu belli, quàm à vitiositatis labe vacuus. Et quoniam omnis ciuitas præclaris legibus temperata, reipub. formam habet,necessariò efficitur,vt qui totius orbis ciuis sit, ea reip.forma vtatur, quæ sit cum vniuerso communis. Atque illa quidem nihil aliud est,quàm recta naturæ ratio:quæ appellatione magis propria θεσμὸς dicitur, cùm sit diuina lex: qua quidem ea quæ singulis apta sunt & conuenientia, ex æquo tribuuntur: Huius item ciuitatis & reip. ante hominis ortum ciues quidã erant necessariò,qui μεγαλοπολίται, id est principes ciues,vel primarij nõ sine causa appellari possint: qui quidẽ & maximũ cæli ambitũ obtinuerunt ad incolendũ, & in maximã perfectissimãq; remp.ciues ascripti fuerũt. At quinã alij fuêre hi,quàm naturæ illæ diuinæ ac rationis participes? Quæ quidem partim corporis vacant, suntq; mente solũ comprehensæ, partim corporis mole circumseptæ. Cuius generis sunt sidera. Quibuscũ dum versabatur homo,vitámq; traducebat, non immeritò dicatur in summa felicitate vixisse. Ac cũ esset cognatione & generis propinquitate cum ipso omnium duce coniunctus, vtpote diuino spiritu in eius animũ abundanter influente,omnia dicere faceréque toto animo connitebatur, quò patri ac regi placeret,easdémque cum illo vias (quas quidem vt regias, virtutes ipsæ tranant) iisdem persequebatur vestigiis:in quibus quidem viis, solis animis,qui similitudinem eam proximè ad Dei patris effigiem accedentẽ, summum bonum arbitrantur,datur facultas insistendi. Quocirca hominis primo in luc

in lucem editi pulchritudo,quæ in vtroq;, & corpore,& animo elucebat,licet multò indiserтius,quàm rei veritas postulat, pro nostra tamen virili parte,quoad fieri poterat,à nobis explicata est.Posteros autẽ,qui sunt formæ illius facti participes, necesse fuit notas quasdã cognationis,quæ ipsis cũ patre intercedit,tãetsi obscuras eas quidẽ,adhuc tamẽ retinere.Verũ quę tandẽ est illa cognatio?Homo quisq; propter mẽtis excellentiã est cũ verbo diuino necessitudinis vinculo copulatus:quippe cũ sit beatæ illius naturæ vel effigies,vel dirempta ex ea particula,vel splẽdor deniq; inde effusus.Propter corporis autẽ constitutionem, est cum omni mundo cõmunione quadam cõiunctus. Nam ex iisdem rebus conflatur,terra,aqua,aẽre & igne:singuláque elementa aptã conuenientémque particulã suppeditant ad expletionem illius materiæ,quæ est sua vi cumulatè perfecta: quàm quidem sumere oportebat opificem,vt hanc imaginẽ sub aspectum venientẽ artificioſè effingeret.His accedit, quòd loca suæ naturæ aptissima cõiunctissimáq; incolat, ea subinde commutans,aliáq; alias subiẽs:vt verissimè dixeris,hominẽ esse,terrestrem,aquatilẽ,volucrẽ,cælestẽ. Quatenus enim habitat incedítq; in terra,eatenus terrestre animal est: quatenus autẽ subit aquas,natat,& nõ rarò nauigat,eatenus aquatile.Cuius rei certissimo argumẽto sunt mercatores,naucleri, purpuratũ piscatores,& quotquot in ostreis reliquisq; piscium generibus capiendis operã suã locãt. Quatenus verò corpore è terra in sublime ascendẽs,pẽdet,eatenꝰ nõ sine causa aẽrẽ tranãs dicatur. Quinetiã cælestẽ eum nominare potueris:quandoquidẽ acie oculorũ principẽ locũ in sensibus obtinentiũ,ad solem,lunã,singuláque sidera cùm errantia, tum fixa penetrat.Perpulchrè præterea facultatem nominũ rebus imponendorũ (quod planè sapiẽtiæ & regalis cuiusdam procurationis munus fuit) primo homini tribuit Deus.Is autem homo sapientia præditus,sua natura ac vi, per gratiam Dei scientiarũ & doctrinæ notitia instructus imbutúsque fuit,& prætereà rex. Atq; principi erat planè consentaneum, singulas res sibi subiectas suis appellare nominibus. Quinetiã in primo isto homine erat vt verisimile est, eximia quædam vis principatus: quem cùm Deus accuratè formasset, tametsi secundas à seipso ei deferebat, aliis tamen rebus vniuersis ducem & imperatorem præfecit. Quandoquidem & hi, qui multis pòst seculis orti sunt, cùm iam humanum genus sit propter longa temporum curricula admodum extenuatum, nihil

nihilominus tamen ad animalium rationis expertiũ dominatum tenent, velut lampada imperij & principatus à primo illo aditam custodientes. Ait igitur Moyses, [Deum omnia animalia ad hominẽ illũ adduxisse:] scire cupientẽ, quæ quibúsq; rebus nomina esset impositurus: non quòd ambigeret (nihil enim Deo obscurũ & incognitum) sed quòd iam cùm in mortali corpore naturã eam, quæ est rationis particeps, quò ipse cuncta vacaret, sua sponte mobilem effecisset, velut is, qui rem exploratè cognitã habebat, periculũ fecit, cùm habitũ illũ in animo inclusum cõmouendo, tum sua præterea ad eum opera aduocando, vt appellationes non improprias parúmq; accommodatas, sed eas, quæ rerum subiectarũ proprietates appositè admodum exprimerẽt, pro suo arbitratu singulis tribueret. Nam cùm natura rationis compos, adhuc syncera simplexq; in animo consisteret, atq; adeò nullus morbus, nullave ægritudo, aut perturbatio in eam irrepsisset, sed visis & notionibus corporũ, rerúmque aliarũ synceriſsimis vteretur, nomina res ipsas aptiſsimè significantia fabricatus est, atq; res, quę significatæ erãt, quàm accuratiſsimè considerauit, vt naturæ illarũ non modò verbis expressæ, sed etiã comprehensæ cogitatione viderentur. Itaq; omnibus rebus præclaris ita excelluit, vt putaretur ad vltimum humanæ fœlicitatis peruenisse. Verũ cùm nihil eorum, quæ ortum habẽt, constans & stabile sit, sed quæ mortalia & caduca sunt, conuersiones in se mutationésque excipiant necessariò, oportebat etiã primum hominem aliquam vitiositatis labem contrahere. Atque certè vitæ illius culpæ maculis aspersæ mulier principiũ & causa extitit. Nam tantisper, dum vnus ac solus erat, ipsius ortus ratione, mundi & Dei similitudinem præ se tulit: atq; adeò formas naturæ vtriusq;, non omnes illas quidem, sed eas, quas mortalis creatura capere poterat, in animo impressas habuit. At vbi mulier erat fabricata, cùm germanam speciem, & formã sibi cognatam cerneret, è spectaculo non parum cepit voluptatis: & accedens propius, eam complexus est. Illa verò, nullũ animal sui similius eo animaduertens, lætatur, & vetecundè ac reuerenter illũ ex aduerso compellat. Amor quidẽ innatus, tanquam duas vnius animalis particulas disiunctas in vnam coagmentauit, & coniunctionis inter ipsos cupiditatem ad sui simile procreandum, in vtroque inseuit. Ista cupiditas, corporis etiã genuit voluptatẽ, quæ est caput & fons iniustitiæ ac sceleris cuiusque contra leges admissi. Cuius inuitamentis

tamentis impulsi, immortalem & beatam vitam cum mortali & infœlici commutarunt. Dicitur porrò, muliere nondum formata, sed viro vitã adhuc solitariam degente, paradisum, siue hortum voluptatis à Deo fuisse plantatũ, his hortis, qui apud nos sunt admodum dissimilẽ. Nam horum quidẽ materia est inanima, referta arboribus cuiusq; generis: quarum aliæ semper florent ad perpetuã aspectus oblectationẽ: aliæ verno tempore pubescunt, germina fundunt, & fructum partim mansuetum hominibus proferunt non solũ ad vsum victui necessariũ, sed etiam ad inanem vitæ mollitie diffluentis voluptatem: partim agrestem, qui est belluis ad necessitatẽ tributus. Verùm in paradiso illo diuino, omnes plantæ certè fuerunt animæ & rationis participes: quæ quidem fructum, nempe virtutes, & immortalem intelligentiam, atque adeò solertiam, qua turpia honestáque internoscuntur, vitam etiam morbo carentem, immortalitatem, & si quæ alia sunt his similia, efferẽbant. Ista mihi quidem certè videntur esse per comparationem potius & similitudinem, quàm propriè disputata. Nam arbores viræ, aut intelligentiæ, neque anteà natæ sunt, neque verisimile est fore, vt postea denuò in lucem edantur: sed, meo quidem iudicio, per paradisum, eam animi partem, quæ principatũ tenet, quæque est infinitis cuiusq; modi opinionibus, tanquam plantis, referta, significare voluit: ac per arborem vitæ, pietatem omniũ virtutem præstantiſsimam, qua animus efficitur immortalis: per scientiam autem boni & mali, prudentiam quasi mediã inter vtrumque interpositam: qua quidem ea, quæ natura sunt contraria, diiudicantur. His igitur terminis in animo constitutis, Deus, non aliter ac iudex, accuratè obseruabat, vtram in partem sese flecteret inclinarétque. Ac postquàm animaduertebat illum ad nefariam versutiam, sanctimonia pietatéque, quibus ad immortalitatem contenditur, neglectis, propendere, eum, vt æquum erat, citauit: eiecit è paradiso, illíque nefaria scelera, quæ nulla medicina, aut curatione sanari poterant, conscisceenti, nullam omnino spem reliquit illûc in posterum reuertendi: quandoquidẽ fraudis illa causa & origo non mediocriter erat reprehendenda: quam quidem non est consentaneum silentio præterire. Dicitur quidem serpentem, qui animal venenatum, terrestre, humíque repens est, hominis vocem olim emisisse: & accedentem quodam tempore ad mulierem, quæ primo homini iam edito data erat, eam tarditatis & nimiæ religionis propterea

ptereà insimulasse, quòd morã faceret, ampliúsq; differret fructum illũ carpere: qui quidẽ vti perpulcher erat ad aspectũ, ita profectò ad vsum hominũ iucundissimus, atq; præterea vtilissimus: quo quidẽ bona malàque posset planè internoscere. Eam verò præ imbecillo & instabili animo, nulla deliberatione adhibita, consiliũ approbasse, comedisse de fructu, & vire impertiuisse. Quæ res vna vtrosq; de improuiso ex morũ innocẽtia & integritate ad vitiosam malitiã traduxit. Vnde patrem ira inflammatũ (facinus enim meritò bilem mouebat) simul ac vitæ immortalis plantã, virtutis scilicet perfectionẽ (cuius adiumentis vitam perennẽ potuissent & beatã adipisci) penitus deseruerant, & diurnã ac mortalẽ non vitã, sed tempus miseriæ plenũ, sibi delegerant, debita cõtra illos supplicia cõstituisse. Atq; ista quidem sunt, non cõmenta fabularũ, quibus poëtarũ genus sese oblectat, sed perspicuæ figurarũ notæ, quæ, per expressas notionum in ipsis rebus inclusarũ effigies nos ad explicationẽ allegoricã vocant. Aliquis igitur probabilẽ coniecturã sequens, dixerit, idq; appositè, serpentẽ, quem diximus, voluptatis speciem præ se ferre: propterea quòd primò quidem pedibus vacet, pronus, ventriq; innixus incedat: secundò, quòd terrę glebis pro cibo vtatur: tertiò, quòd venenũ, quo eos, qui morsu icti sunt, interimere solet, dentibus gerat. Nulla istarũ rerum, quas cõmemorauimus, abest ab homine voluptario. Nam is intemperantia, quæ illũ agit præcipitẽ supplantátq;, onustus atque depressus, vix caput erigit. Victitat autẽ non cælesti alimento (quod sapientia his, qui se totos rerũ contemplationi dediderunt, cùm sermone, tum præceptis suppeditat) sed eo, quod quotannis, statis tẽporibus, è terra editur: ex quo nascuntur vinolentiæ, commessationes, ingurgitationes, quæ ventris dilatant cupiditates, & in omnes partes diffundunt: eásq; quasi constrictas deducunt ad ventris abdomini inseruiendũ. Adaugent etiam & dilatant vẽtris ac gulæ furores. Laboribus enim coquorũ, qui & sunt industrij, & in re culinaria exquisiti, auidè inhiant. Quinetiã hic voluptatis consectator, circum opiararũ & suauium deliciarũ nidorẽ caput ducens, turpitudinis particeps esse expetit: & cùm mensam aspiciat exquisitis dapibus structã, se totũ eò accõmodans, in ea, quæ sunt accuratè apparata, effusè & intemperanter ferrur, omnibúsq; aceruatim exaturari obnixè cõtendit. Denique nõ alium finẽ sibi proponit, quàm vt ex opiparis illis & exquisitè conditis cibariis nihil omnino relinquatur. Vnde non minus

minus quàm serpens, dentibus venenũ gerit. Isti enim sunt insatiabilis cupiditatis ministri, qui cùm res quasq; ad edendum accommodatas minutatim sciderint extenuarintq;, primũ eas linguæ tradunt, quæ de illorũ sapore iudiciũ faciat: deinde stomacho, cui cibus immoderatus est sua natura instar mortis, & veneni: quandoquidẽ conquoqui non potest, cùm plus cibi, idq; abundanter, antè demittatur in stomachũ, quàm illud, quod in stomacho residet, extenuatum sit & confectũ. Dicitur porrò serpens olim vocem humanam edidisse, propterea quòd voluptas infinitis propugnatoribus & quasi antesignanis, qui illius curam susciperent, vsa est. qui quidẽ docere non verebantur, omnium rerum imperium, tam humilium, quàm præclarum, nulla omnino excepta, ex eius nutu pendere. Item primos maris cum fœmina congressus, voluptatem in se continere: procreationes etiam & ortus per eam fieri, & quæ procreata sunt, nulli rei se prius solere adiungere, quàm voluptati: ea quidem se oblectare, dolorem contrà egrè ferre. Ac propterea infantem, simul ac editus est, plorare, frigore, vt verisimile est, circumfuso discruciatum. Nam ex calidissimo ardentisimóque matricis loco (in quo ad longinquum tempus vixerit (in aërem frigidum, insolentémque locum subitò egressum, dolore percelli. Ploratu autem angoris & molestiæ in perferendo dolore specimen dare planè euidentissimum. Aiunt etiam omne animal ad voluptatem, tanquam ad rem maximè necessariam naturæque aptissimam contendere: hominẽ autem vel maximè. Nam alia animantia sola hac voluptate, quæ in gustu & membris ad procreandum datis insidet, capi. At hominem eas res consectari, quæ per alios sensus influunt in animum: vt spectacula, & sonorum varietates, quæ aures oculósque oblectant: Commemorantur etiam alia permulta ad huius perturbationis commendationem: quòd sit animalium generi accommodatissima & cognata maximè. Cæterùm his, quæ iam exposita sunt, quorum gratia serpens hominis vocẽ videbatur emisisse, exempli loco contenti simus. Quare mihi videtur Moyses in legibus sigillatim sancitis, in quibus de animalibus, quæ edenda, quæve contrà, scripsit, ophiomachum (ita enim appellatur) cum primis laudasse. Est animalis genus, quod humi serpit, habens crura retrò longiora, quibus à terra salire solet, & in sublime perinde se tollere, atque locustarum genus. Ophiomachus iste nõ aliud esse mihi videtur, quàm continentia

tia per similitudinem notata, quæ continuam pugnã bellúmq; perpetuum intemperãtiæ & voluptati indicit: Cõtinentia enim frugalitatem, rationẽ victus paucis contentã, & quantũ ad vitã necessarium est, nobis proponit: quam rem vitæ genere seuero illo quidem & graui egregiè excolit. Voluptas autẽ curiosum viuendi genus suggerit & nimis exquisitũ: quod certè efficit, vt tum animus, tum corpus mollitiẽ ac delicias aucupetur. In quibus prudẽtes dum versantur, vitã morte ipsa longè acerbiorem se ducere putãt. Iam verò voluptas suas præstigias & fraudes viro non audebat ipsa quidẽ proponere, sed mulieri, & per eam illi: idque appositè admodũ & accommodatè. Nam in nobis, mens viri, sensus mulieris rationẽ ac speciem habet. Voluptas autẽ primũ in sensuum familiaritatẽ se & consuetudinem insinuat, per quos mentem principẽ impellit in fraudẽ. Postquã enim singuli sensus illecebris ab ea propositis sunt oblectati, in seruitutẽ abducuntur: colorũ & figurarũ varietate visus, auditus dulci sonorũ concentu, ciborũ suauitate gustus, odoratus denique iucundo vaporũ ex aromatis incensis efflatorum halitu. Quæ quidẽ munera cùm exceperint, ancillarum more, dominę rationi offerunt: πείθω, id est, suadam aduocatã adducũt, ne vllum ex oblatis muneribus repudiet. Illa statim blanditiis inescata, pro principe, fit subiecta: pro domina, serua: pro ciue exul, pro immortali, mortalis. Ad summam, ne illud quidẽ nos præterire debet, voluptatem, quasi scortũ ac meretricẽ, primũ magna incendi cupiditate amatore aliquo potiundi: deinde lenones conquirere, quorũ arte, tanquã hamo illũ capiat. Sensus igitur eius rogatu lenonũ munere fungi, amorẽ illi conciliare. Quos cùm blanditiis pellexerit, mentẽ facilè seruitutis iugo subiicere. Ad quam, quæ extrà cernuntur, introò conuehere: formas cuiusq; rei commostrare ostenderéque, ac similem imprimere affectionem. Nam mens instar ceræ, excipit per sensus visa, quibus corpora comprehendit, cùm sua ipsius vi, vt supra dixi, non possit. Verùm qui primũ graui illi & propè insanabili perturbationi inseruirent, mercedem voluptati debitam extemplò receperunt. Mulier enim sustinet acerbos in pariendo cruciatus: in reliqua vita, præter libertatem sibi ereptã, & viri, quicum viuit, in ipsam dominatum (cuius mandatis parere debet necessariò) dolores præterea, alium ex alio, & maximè quidem in liberis procreatis, dum aluntur, dum egrotãt, dum conualescunt, dum fruuntur rebus secundis, dum in aduersas incidunt,

dunt, perpeti cogitur. Vir etiam labores vicissim, afflictationes & continuos ex rebus necessariis parandis sudores subit, ac non solùm bonorum sua sponte affluentium priuationem (quæ quidẽ terra absque arte agricolarum efferre didicisset) sed laborum etiam intolerabilium susceptionem ad victũ & alimenta conquirenda, ne fame conficiatur, tolerat. Arbitror enim quòd, quemadmodum sol & luna semel iussi, idque simul cum ortu vniuersi, lucem perpetuò fundunt, diuinúmque præceptum obseruant, non alterius rei gratia, quàm quòd vitiositas lõgè è cæli oris relegata sit, ita terra opima & fertilis absque agricolarũ arte & industria, magnam rerum vbertatem, statis anni temporibus, produxit. Verũ cum vitium inciperet virtutes profligare, iam tum erant perennes diuinæ beneficentiæ fontes obstructi, ne quicquã non promerentibus subministrarẽt. Ac proinde humanum genus, si iusta debitáq; propter ingratũ animum erga patronum & seruatorem Deũ perpessum fuisset supplicia, prorsus extinctum ac deletum oportuisset. Cæterũ hic, vtpote natura propitius, illius cepit misericordiã: suppliciũ moderatus est: genus permisit manere, sed alimẽta nõ similiter sua spõte nascẽtia præbuit: ne duobus malis, otio & satietate vtẽtes, tum culpa seipsos, tũ alios contumelia afficerent. Talis quidẽ fuit vita eorum, qui initiò innocentiã coluerũt & integritatem. Verũ posteà vitiũ, à quo abstinuisse debuerant, virtuti longè prætulerunt.

Ex hac quidem mundi fabricatione, quæ à nobis explicata est, Moyses cùm alia multa nos docet, tũ quinque præclara maximè, & omnium facilè præstantissima. Primum, quòd Deus sit & existat, contra ἄθεους, id est, homines nullum Deum esse statuentes. Quorum alij dubitarunt, in varias sententias, an sit nec ne, distracti. Alij magis audaces & temerarij, non veriti sunt affirmare, nullum omnino esse, sed illud solùm dici ab hominibus, qui commentitiis fabulis veritatem obscurassent. Secundum, quòd Deus vnus sit, contra eos, qui opinionem de deorum multitudine inuexerunt: quos non pudebat pessimum statum popularẽ, eúmq;, ex perditis ciuibus constitutũ, è terris in cælũ transferre. Tertium, quod iam expositum est, mundum ortum habuisse contra illos, qui eum minimè generatum & æternum esse censuerunt: quo quidem ipsi Deo amplius tribuere nihil poterant. Quartum, quòd vnus factus sit mundus. Siquidem cum vnus esset architectus, qui ad vniuersitatis procreationem materia vsus sit vniuersa, opus secundum vnitatis rationem

sibi,simile effecit.Nam non esset vniuersitas, nisi ex vniuersis partibus cõcreta fuisset & constituta,Sunt enim,qui plures mũdos esse existimẽt:alij ἀπείρους, id est,infinitos,quippe cùm ipsi sint ἄπειροι,id est imperiti:ignariq; veræ notitiæ earũ rerum, quarum scientiam habere præclarum ducitur.Quintum,quòd Deus mundo cõsulat prouideátq;.Nam quod procreat,legibus & institutis naturæ rei procreatæ semper curam gerat, necesse est:sicut in parentibus cernimus,qui liberis sedulò prospiciũt. Quocirca qui ista mente æquè perceperit,atq; auribus,& eorũ species admirabiles eximiásq; in animo impresserit,pro certo persuasum habens,vnum Deum,& esse,& existere, vnum, qui verè ens est,mundum effecisse,mundúmq; vnum esse, vt sicuti dictum est,secundum vnitatis rationem Deus illum sibi similem redderet,Deúmq; ei,quod factum est à se,diligenter prouidere,is certè vitam beatam est & felicem traducturus, pietatis & diuinæ sapientiæ institutis pulchrè informatam.

PHILONIS IVDAEI, De decem præceptis, quæ capita legum sunt.

Ioanne Christophorsono Anglo,interprete.

CVM de eorum vitis, qui sunt sapientes à Moyse numerati,quíq; non modò autores nostræ gentis sacrarum literarum testimoniis declararati sunt, sed etiam pro legibus non scriptis habiti,in superioribus libris à me sit expositum,sequitur vt deinceps legum scriptarum formas accuratè perueſtigem. Ac si qua res forma illa dicendi,quam Græci ἀλληγορίαν vocant,exornanda videatur,de ea non omittam dicere:idque exquisitæ cognitionis gratia,ad mentem cuiusq; informandam pertinentis:quæ quidem obscura potius solet,quàm perspicua indagare.Verùm hoc loco illis,qui quærunt,quid causæ sit,cur Deus nõ in ciuitatibus, sed in vasta solitudine leges cõdiderit,respondendum censeo. Primùm quidem quòd ciuitates complures malis de quibus dicere rẽformidat oratio,impietate ergaDeum,iniustitia erga se mu

tuò,redundabãt.Nihil enim est,quod non sit adulteratũ, dum syncera à vitiosis vincuntur, & vera à probabilibus.Quæ quanquam natura sua mẽtiuntur,species tamen verisimiles in ciuitatibusproponunt ad fraudem.In quibus etiam arrogãtia, quæ est omnium ad insidias instructissima,nascitur:quam quidem nonnulli,dum falsas gloriæ vmbras magno æstimant,vehementer suspiciunt ac venerãtur,tum propter coronas aureas & purpuram,tum propter seruorum rhedarúmque multitudinem,quibus,qui beati & felices dicuntur,sublimes vehi solent: à quibus interdum muli,aut equi,interdũ homines,iugo subiiciuntur:quiquidem ceruicibus lecticas gestantes,propter insignem contumeliam animo magis,quàm corpore diuexãtur. Arrogantia'item multorum aliorum malorum artifex est, vt insolentiæ,elati animi,impietatis:quæ non modò externa bella gignunt,sed etiam intestina ac ciuilia,nec vllam vitæ partẽ vel publicam vel priuatam,terra marive omnino cõquiescere sinunt. Quid attinet cõmemorare scelera,quę inde inter homines mutuò nascuntur?Arrogantia enim etiam res sacræ, quanquam summum honoris gradum obtinere existimãtur, neglectæ iacent.Quis honos esse poterit,veritate sublata,cuius & nomen,& officium in magna laude esse solet? Quãdoquidem mẽdacium cõtrà,sua natura hæret infamiæ:Rerũ porrò diuinarũ contẽptionem in ciuitatibus versari, aciem oculorũ acrius in eas intendẽtibus satis liquet.Nã formis pingẽdi fingendiq; arte elaboratis expressisq;,quæ sunt numero propè infinitæ,fana ac delubra dedicata sunt:aræ simulachris,signis,& statuis eiusdẽ penè generis exædificatæ:reb' inanimatis cuiusq; modi honores cultúsq; diuini tributi.Quosquidẽ sacræ literæ nõ inscitè filiis similes dixerũt esse meretricũ.Nam vt isti omnes eos, quos mater amatores habuerit,patrũ loco numerãt,vno,qui natura pater est,incognito:sic qui ciuitates incoluerũt,dum ignorarent verũ Deum, infinitã multitudinem falsorũ deorum consecrarunt.Posteà autem cũ alij ab aliis colerẽtur,ea quę de optimo excitabatur discordia,dissensiones etiam in aliis rebus vniuersis peperit In quas quidem res Deus primò intuens, extra vrbem leges cõdere instituit.Illud autẽ secundo loco secum cogitauit,ex animo illius,qui leges sacratas esset excepturus, maculas illas penitus inhærẽtes, quas in ciuitatibus turba hominum frequẽtium & in vnum concursantium inusisset,elui, eximíq; prorsus oportere.Verùm hoc aliter fieri non poterat, q̃ vt

multitudo non ſtatim, ſed longo tempore pòſt, in variis locis vſque eo diſperſa viueret, quoad veterum ſcelerum impreſſæ notæ pedetentim euaneſcentes fluentésque, in nihilum recide-rent. Hoc pacto etiam, qui medicinæ periti ſunt, ægrotis valetudinem reſtituunt. Non enim prius cibos illis tribuendos eſſe cenſent, quã morborũ cauſæ ſint omnino ſublatæ. Nam his manentibus, alimenta vt ſunt incommoda, ita non parum materiæ nociuæ ad morbum augendum afferunt. Quocirca vbi populum non ſine cauſa ex deprauatiſsimis illis ciuitatis moribus, vt ſcelerum ſtirpes ex animis radicitùs euelleret, in ſolitudinem abduxiſſet, cœpit eorum mentibus alimenta prębere. At quænam alia erant illa, quam leges & diuina eloquia? Tertia cauſa ſequitur. Quemadmodum hi, qui longam nauigationem ſuſcipiunt, non tum vela, gubernacula & clauos parant, cùm iam naue conſcenſa, è portu egreſſuri ſunt, ſed dum adhuc manent in continente, fingula, quæ ad nauigandum pertinent, diligenter inſtruunt: ſic Deus operæpretium putabat, vt non hæreditatem ſorte diſtributam adepti, non ciuitates incolentes, iam tum quærerent leges, quibus rempublicam regerent, ſed eum reipublicæ adminiſtrandæ præcepta, quibus populus ſalutariter gubernaretur, paraſſent, eáque ſedulò exercuiſſent, tum in vrbes ac domicilia traducti, extemplò iuris & æquitatis inſtitutis vterentur: ſéque concordia, communitate, & æquali rerum, quæ ſpectarent ad ſingulos, diſtributione oblectarent. Addunt nonnulli etiam quartam cauſam, non abſurdam illam quidem, ſed ad veritatem accedentem quàm proximè. Nam quoniã in hominum mentibus certa debebat inſidere perſuaſio, leges illas non hominũ inuenta, ſed euidentiſsima Dei oracula eſſe, gentẽ ſuam longiſsimè à ciuitatibus in ſolitudinem vaſtã, eámq; non fructus ſolùm manſueti & ſalutaris, ſed aquæ etiam ad bibendum accommodatæ expertem abduxit, vt ſi in egeſtate rerum neceſſariarũ verſarentur, expectaréntq; ſe ſiti & fame interituros, de improuiſo affluentiam rerũ ad vitæ vſum idonearum, quæ ſua ſponte ſuppeterent, reperirent: cælo non modò alimentum, quod Manna appellatur, ſed magnam cotur nicum copiã pro opſonio ex aëre demittente. Quinetiam cum aqua amara dulceſſeret ad potionem, & abrupta petra fontibus ſcaturiret, non amplius Nilum admirarentur, neq; vtrum leges illæ à Deo eſſent conſtitutæ, ambigerent, cùm ex rebus ſuppeditatis, quas in egeſtate fuiſſent etiam præter ſpem aſſecuti, certiſ-

certiſsimum argumentum accepiſſent. Qui enim copiã rerum ad viuendũ largitur, etiam adiumenta ad benè viuendũ ſubminiſtrare ſolet. Ad viuendũ autem cibo & potione opus erat, quæ abſq; ſua ipſorũ prouiſione inuenerũt: at ad benè viuendũ legibus, vt mihi quidẽ videtur, & inſtitutis, quibus animi efficerentur meliores. Ac de eo, quod in quæſtionem venit, iſtæ cauſæ poſitæ in coniectura probabili, commemorantur. Quæ enim verę ſint, Deus ſolus intelligit. Cùm igitur ea, quę ad has res attinẽt, ſint à me explicata, deinceps leges ipſas accuratè perſequar: ſi prius illud, quod eſt planè neceſſariũ, oſtendero: ex legibus nimirum cùm quas Deus per ſe ſolũ, nullo alio in conſiliũ adhibito, condendas ſtatuit, tum quas per prophetam Moyſem (quẽ primas inter omnes tenentem, tanquam maximè idoneum ad ſacra peragenda deligebat) ſancire decreuit, illas quidem, quæ in perſona propria ab ipſo ſolo latæ erant, non modò leges, verumetiam legum particulatim ferendarum capita eſſe: has autem, quæ per prophetam deſcriberentur, omnes ad illas referri debere. Dicam ergo pro virili mea parte de vtriſq;: ac primùm de his, quæ ad capita quædam redactæ ſunt, quarum numerum principio iure mirari poſſumus, quippe quæ in perfectum decadis ambitũ concluſæ ſint: quæquidem decas omnes numerorum parium & imparium differentias cõplectitur: parium vt duo, imparium vt tria, pariter imparium, vt quinq;, cõprehendit: omnes etiã formas rationũ in numeris multipliciũ, ſuperparticulariũ, & ſuper partientium, cõtinet. Omnẽ item proportionẽ, tum arithmeticã, quæ in æquali numero & ſuperat & ſuperatur, vt in hoc, vnũ, duo, tria: tũ geometricã, in qua cõſtat, talem eſſe rationem tertij ad ſecũdum, qualis eſt ad primum ſecundi: vt ſe habet in hoc: vnũ, duo, quatuor: & in duplis, triplis, & rurſum ſeſquialteris, ſeſquitertiis, & id genus aliis, tum harmonicã præterea, in qua mediũ extremorũ ex æquo & ſuperat, & ſuperatur: ſicut in ſecũdo, quarto, & ſexto cernit. Decas præterea nõ ſolùm figurarũ, quæ vel tribus, vel quatuor, vel pluribus angulis conſtant, ſed cõcentuum proprietates, quæ manifeſtò cernuntur, continet. Concentũ enim diateſſaron in ſeſquitertiæ ratione, quæ eſt cùm quatuor ad tria conferuntur, habet: concentum diapente in ſeſquialtera, cùm tria ad duo: concentũ diapaſon in dupla, cùm duo ad vnum, cõcentum deniq; diſdiapaſon in quadrupla, cùm octo ad duo. Quamobrem hi, qui primi nomina rebus impoſuerunt (ſapientes enim erant) viden-

tur mihi ipsam decadem, quasi Δεχάδα, id est, capacem ἀπὸ τοῦ Δέχεσθαι: id est, à capiendo, quòd capiat & amplectatur omnia genera numerorum, rationum ex numeris collectarum, proportionum, harmoniarũ rursus & concentuum, propriè appellasse. Atqui decadem præter ea, quæ dicta sunt, ob has res prętereà meritò aliquis potuerit admirari, quippe cùm naturã & quæ dimensione caret, & quæ interuallis distinguitur, conti neat. Quæ verò dimẽsione caret, ex puncto solo constat: at quæ interuallis distinguitur, tres formas habet, lineæ, superficiei, & solidi. Quæ enim duabus notis siue punctis terminatur, linea est: quæ autẽ in duo interualla tribuitur, superficies, linea in latitudinem diffusa: quę denique in tria, solidum, cùm longitudo & latitudo crassitudinem sibi adiunxerit: in quibus natura gradum fistit. Nam plura, quàm tria interualla, non procreauit. Numeri, vnde ista primùm sunt expressa, sunt vnum, quæ est puncti dimensione carentis nota: duo, quæ lineæ: tria, quæ superficiei, & quatuor, quæ solidi rationem, habent. Quorum compositio, vnius scilicet, duorum, trium & quatuor, decadem perficit: quæ etiam in rebus sub aspectu subiectis alias præclaras formas exprimit. Ferè enim numerorum infinitatem ista metiri solet. Quare termini, qui hanc circũscribunt, sunt quatuor: vnius scilicet, duorum, trium & quatuor. Tot etiã termini cẽtenarium ex denariis progignũt. Nã decẽ, viginti, triginta & quadraginta procreant centũ. Pari ratione & mille ex centũ, & myrias, id est, decies mille ex mille. Vnitas, denarius, cẽtenarius, & millenarius, sunt quatuor termini, qui decadẽ producũt: quæquidẽ decas præter eas, quas suprà posuimus, alias prætereà numerorũ differẽtias demonstrat. Et primùm eũ, quẽ vnitas sola dimetitur: cuius exẽplum est: tria, quinq;, septẽ: deinde quartũ pariter parẽ, qui est quadratus: tum octauum etiã, cubũ, qui est pariter par pariter: postremò perfectũ, qui suis partibus exæquatur, tribus, duobus & vno. Verũ qd attinet decadis virtutes, quæ sunt multitudine infinitæ, recẽsere, op' planè maximũ extra causam persequẽdo? Quæ res certè his, qui in mathematicis disciplinis versantur, satis amplũ ex se ad librũ conficiendũ præberet argumentũ. Et quanquã aliis supersedẽdũ est, vnius tamẽ mentionẽ facere, exẽpli gratia, nõ erit fortasis à ratione alienũ. Quæ eñ in natura categoriæ dicũtur, decẽ solùm esse asserũt hi, qui in decretis institutisq; philosophiæ operã & studium ponũt: substãtiam, quale, quantum, relatio,

relationem, agere, pati, habere, situm esse, & sine quibus ista nõ constant, tempus & locum. Nihil est enim, quod harum rerum expers sit. Verbi, gratia: ipse substantiæ particeps sum, eam à singulis elementis, ex quibus vniuersus mundus perficitur, mutuatus: terra, aqua, aëre & igne. Ista ad meam constructionem satis habuere facultatum. Sum etiam particeps qualitatis, qua homo sim: & quantitatis, qua quantus. Relatione item non careo, quando aliquis mihi vel ad dextrã, vel ad lævã consistit: qui etiam aliquid ago, fricando, vel vrendo: & patior, rasus, aut frictus ab aliis. In habitu porrò versari videor, aut veste, aut armis indutus. In situ, sensim considẽs, aut decumbens: omnino in tempore & in loco sum: quippe cùm nihil eorũ, quæ exposita sunt, absq; his vtrisq; possit constare. Sed de his satis multa. Iam quę sequuntur, ad ista sunt attexẽda necessariò: decẽ dico præcepta, siue oracula, siue leges, siue sacra iustituta reuerà appellare placet: quæ parẽs vniuersi, multitudine virorũ pariter ac mulierum in vnũ congregata, diuinitus sanciuit. Nunquid vocis modum ipse expresit? Apagesis. Ne aliquando istud nobis in mentem veniat. Non est enim Deus, vt homo, oris, linguæ & arteriarum indigens, sed ea, quæ id temporis gesta erant, mihi videntur rem sanè diuinissimam non sine omnium admiratione effecisse. Præcepit enim Deus sonitum, qui aspectu distingui non poterat (qui quidem plus admirationis, quàm omnia instrumenta, quæ concentu perfectissimo cohærent, habere videbatur) in aëre ædi: eumq; non inanimatũ quidem, neq; prætereà ex corpore: & animo, instar animalis compositi, conflatum, sed tamen in se animum rationis participem, aptum ad sensa sua perspicuè apertéq; exprimẽda cõplectentẽ: qui aërẽ formans, vndiq; diffundens, & in flãmam igneã se conuertẽs, tam clarã vocem, támq; distinctã, quasi inflationẽ tubæ, profudit, vt qui longissimè distabant, perinde ea audire viderẽtur, atq; hi, qui proximè aberant. Hominũ enim voces longissimè cõtentæ, lãguescere solẽt, adeò vt ab his, qui procul absunt, propterea quod pedetẽtim ob nimiã intentionem euanescunt, obscurè aut vix percipiantur: quandoquidem instrumenta vocis caduca sunt & fragilia. Cæterùm istam vocem noua ratione & modo editam, Dei potentia in eam impressa exacuit, sonorámq; reddidit. Quam vbi in omnes partes diffuderat, exitũ soni multò effecit clariorem: qui quidẽ vocem multò suauiorẽ, quã quæ per aures transfertur, in animos singulorũ infudit. Nã

audiẽdi ſenſus,cùm ſit paulò tardior,cõquieſcit,quoad ab aëre pulſus cõmoueatur. At mẽtis diuinæ vis ſumma cũ celeritate ea,quæ ore proferũtur,longè anteuertit.Verùm de diuina voce hactenus.At aliquis meritò quæret,quid ſit cauſæ,cur cũ tot hominum milia eſſent in vnum locũ compulſa,ſingula ex decem illis præceptis,non vt multis,ſed vt vni tradere inſtituerit: cũ dicat,non mœchaberis,non occides,non furtum facies, & alia eodem modo.Dicendum igitur,quòd his,qui ſacras ſcripturas legant,documentum certè præclariſsimum præbere voluerit: nimirum à Deo ſeparatim,vnicuiq;,quando leges obſeruat, & diuinæ obſequitur voluntati, tantum honoris deferri, quãtum toti nationi quantumvis hominibus refertæ,imò verò quantũ omnibus nationibus:& ſi quis vlterius dicendo progredi voluerit,quantum vniuerſo mundo. Quocirca in aliis locis cùm virum iuſtum laudat,ait: Ego ſum Deus tuus (idem ipſe erat etiam mundi Deus) adeò vt qui ad eam regulam ac præſcriptum inſtituti,ei obtẽperarẽt,& pari ratione ſe probarent moderatori omniũ,parem laudẽ & honorẽ conſequerentur. Secundo loco, q; cũ quis cõmuniter apud multitudinẽ orationem habeat,nõ neceſſariò cum omnibus,ſed interdum priuatim,quaſi cum ſingulis eorum,qui ad audiendum confluxerint, diſſerit, vel iubendo aliquid,vel vetando.Quòd ſi ſtatim ea,quę agenda ſint,oſtendat,& omnibus in vnum coactis communiter exponat,is profectò,qui hortationes tanquam ſeparatim ad ſe habitas exceperit,facilius obſequitur:at qui eaſdem aceruatim cũ aliis arripiat,planè obſurdeſcit,turbãq; cauſam affert, cur fuerit dicenti refragatus. Tertio,ne quis rex,vel tyrannus arrogãtia inſolentiáque nimium elatus,hominem priuatum,humili obſcuróque loco ortum aliquando contemnat, ſed ad legum ſacratarum præcepta ſe accommodans , ſupercilia remittat, eámque de ſe opinionem non tam ſpecie ſimulata, quàm vera ratione,ex animo deleat.Nam ſi ille, qui & ortu caret & interitu,qui ſempiternus eſt & nullius rei indigens,fabricator vniuerſi,& patronus omnium,rex regum & Deus deorum , neminem,ne abiectiſsimum quidem negligi paſus eſt, ſed his oraculis & legibus ſacroſanctis , quaſi epulis excipere dignatus, vtpote eum ſolum inuitaturus,ſoliq; apparaturus conuiuium, vti animus ſacris initiatus(cui fas eſt auguſtos illos ritus & ceremonias exequi(vehementer exhilararetur:me tũ,qui mortalis ſum,qd attinet animũ extollere,inaniter inflari, & aduerſus

æqual

æquales,qui in diſpari fortuna parem & æqualem generis conditionem habent,eiuſdémque formæ , quæ eſt omnibus hominibus natura communis,participes ſunt,me inſolenter efferre? Meipſum igitur , quamuis terræ marísque potitum imperio, egentiſsimis & maximè ingloriis,familiariſsimis etiam auxilio deſtitutis, altero parente orbatis , mulieribus viduis , ſenibus,vel qui liberos non omnino procrearint,vel qui citò , quos procrearunt, amiſerint , comem & affabilem præbeam. Nam cùm homo ſim,ſuperbiam & tragicam oſtentationem non debeo in animam admittere, ſed manere intra naturę ambitum, & extra eius fines minimè egredi:imò verò meum ipſius animum ad humanas calamitates cõmunicandas aſſuefacere:non propterea ſolùm,quòd rerum contrariarum coatrariæ mutationes cùm in his,qui ſecundo fortunæ flatu , tum qui aduerſo vtuntur,incertæ ſint,verumetiam quòd quenq; deceat, etiam ſi proſperæ res firmè & conſtanter ad voluntatem fluant,non aliquando ſui ipſius obliuiſci.His de cauſis, mihi videtur Deus,cũ præcepta ſiue oracula,ſingillatim ederet,quaſi vni edere voluiſſe.Prætereà omnes res,quæ loco finitimæ erant , fragore tonitrui multò grauiore,quàm qui ab auribus capi potuiſſet,fulmina etiã iubare ſua ſponte accẽſo,tubæ ſenſum oculorũ fugiẽtis ſtrepitu cõtento longiſsimè, deſcenſu nubis(quæ inſtar columnæ,baſim quidẽ in terra defigebat , reliquũ autẽ corpus in ſublime extulerat)flãmę cœleſtis concitatione,ingẽti deniq; fumo loca vndiq; opacãte ad magnã omnium admirationem,vt erat veſimile,redundarunt. Nã par erat,vti, Dei aduentãte potentia,nulla mũdi pars cõquieſceret,ſed omnes cõcitatæ,illi ſedulò inſeruirẽt.Aſtitit populus ſe à mulierũ cõſuetudine continens,ab omnibus voluptatibus , rebus ſolũ ad victũ neceſſariis exceptis ſe tẽperans,balneis & aſperſionibus iam tridui ſpatio purgatus veſtibus ablutis in primis albatus , ſummis inſiſtens digitis,& aures arrigens,dum Moyſes præſignificabat , vti ſe ad concionem pararet.Nouit enim eam futuram,cùm Moyſes ſolus à Deo accerſitus,oracula excepturus eſſet.Vox ex medio igni è cælo delapſo profuſa eſt maximo cum terrore,idque ob flammam,quæ in propriam loquelam auditoribus aſſuetã articulatim diſtincta erat:quæ quidem ea , quæ dicebantur,adeò clarè & perſpicuè efferebat,vt populus illã oculis cernere potius,quàm auribus accipere videretur.Atq; hanc meam ſententiam lex ipſa cõfirmat:in qua ſcriptũ eſt:Omnis populus vidit

vocem domini apertissimè. Nam quæ vox ab hominibus prolata in audiendi sensum,eadem reuerà à Deo edita in cernendi sensum cadit. Quid ita,quæso? quia quæcunque dixerit Deus, non verba sunt,sed facta, quæ potius ab oculis, quam ab auribus discernuntur diiudicantúrque. Præclarè in primis & diuinitus vox ex igne dicitur egressa esse.Dei enim oracula accuratè examinantur probantúrque,vt aurum igne. Indicat Moyses etiam tale quiddam per comparationem. Nam ignis partim lucem præbere,partim vrere solet.Ac qui Dei præceptis morē gerere statuunt, tanquam in clarissima luce sunt vitam perpetuò traducturi:quippe qui leges ipsas pro stellis, quæ in animo lumen accendunt,habeant. At qui repugnãt,ab incendio internarum cupiditatum(quæ, quasi flamma,vitam eorum, quibus insunt,absumunt)non vsti solùm, sed propè exusti, ætatem degunt.Ista sunt,quæ antè explicanda erant necessariò,quàm rem ipsam aggrederemur. Nunc igitur ad ipsa oracula,siue præcepta,redeamus:atque adeò omnes,quæ in illis sunt, differentias perscrutemur.Quæ cum decem sint numero,Deus in duos quinarios,quos quidem in duabus tabulis insculpebat,scitè distribuit. Ac prior quinarius priores partes obtinuit:posteriori autem posteriores tributæ sunt. Vterq; præclarus,& ad vitã valde vtilis:vtpote qui animo ad id:quod optimum est,semper peruenire cupienti,quo iter suum absque errore conficiat, amplas & quasi regias vias vno exitu terminatas aperit. Ac prior quinarius est eius generis. De monarchia præcipit,qua mundus vniuersus gubernatur: de signis & simulachris, & omnino de statuis,quæ manu fiunt:de Dei nomine non in vanum accipiendo: de septimo die augustè & sanctè celebrando:de honore erga parentes,cùm in alterutrum priuatim, tum cõmuniter in vtrũq;: sic vt vnius tabulæ principiũ.Deus,pater, & fabricator vniuersi occupet:finem autem parentes: qui quidem Dei naturam imitati,liberos sigillatim procreãt.Posterior quinarius, ea quę supra,cædem,furtum,falsa testimonia,& cupiditates vetant, continet. Verum singula oracula,siue præcepta,sunt accuratissimè nobis considerandа,nihílq; persequendum oratione, quod sit à sermone de illis suscepto alienum.Initium igitur omnium rerum longè præstantissimum.Deus est:virtutum autem, pietas: de quibus rebus primùm differendũ est necessariò. Maximam partem generis humani error quidam non exiguus de ea quidem re occupauit,quam vel solã,vel cùm primis,cõsentaneum erat

erat simplicem & synceram maximè in singulorum mentibus insedisse. Nam alij,quatuor elementa,terram,aquam, aërem, & ignem in deos referunt:alij,solem,lunã, reliquásq; errantes & inerrantes stellas:nonnulli solũ cælum:quidã deniq; mundũ vniuersum(à summo autem antiquissimóq; genitore,principe magnæ ciuitatis,duce exercitus inuicti, gubernatore denique, qui omnia salutariter administrat,oculos auerterunt)pro Deo sanctè colunt,falsáq; nomina,alij alia,illis rebus imponunt.Nã terram appellãt Proserpinam, Cererem,Plutonem:mare verò, Neptunum:ad cuius ministeria obeunda dęmones maritimos, vt procuratores,ingentem etiam turbam masculorum& fœminarum,vt seruitia,effinxerunt. Aërem autem Iunonem:ignem Vulcanum:solem,Apollinem:lunam,Dianam:luciferum,Venerem: σίλϛντα, Mercũrium nuncuparunt: reliquis verò astris nomina singulatim fabularum scriptores imposuerunt. Qui quidem,dum ad fallendum audiendi sensum commenta ingeniosè excogitata contexebant, in nominibus illis rebus imponendis visi sunt sibi aliquid,de quo arrogãter se venditare possent,effecisse. Ac cælum quidem in hæmisphærium bifariam ratione distributum,alterum,quod supra terram eminet, alterum,quod subter occultatur,Castorẽ & Pollucem nominarunt: prodigiosa quadã narratione de vita,quã alternis diebus agunt cõficta.Cùm em̃ cælũ continenter & sine intermissione semper in orbẽ torqueatur, necesse est alterũ hæmisphæriũ vicissim in dies singulos cõmutari: sursũmq; & deorsum, quæ sunt solũ in opinione cieri. Nã reuerà in globis cælestibus nihil est vel sursum,vel deorsum,sed respectu duntaxat ad nos habito,ista dicì solẽt. Quod supra caput est,sursũ,quod cõtrà,deorsum dicitur. Ei autẽ,qui ingenuè philosophari decreuerit,& veræ synceręq; pietatis studio ducatur, pulcherrima sanctissimáq; præceptio ꝓpposita est,vt nullã mũdi partẽ proprio nutu ac suo regi existimet.Etem̃ mũdus,licet fabricatoris prouidẽtia immortalis factus sit,ortũ tamẽ habuit:ortus autẽ est principiũ interit[9]. Atq; fuit aliquãdo tẽpus,quãdo nõ erat. Sed Deũ aut antea nõ extitisse,aut ab aliquo tẽporis spatio solũ fuisse,& nõ ęternũ dicere nefas est.Verũ nonnulli ea sunt arrogãtia & temeritate in iudicãdo,vt non ista,quæ sunt iam commemorata, deos solum putẽt, sed singula illorum maximum & primum Deum, cum tamen verum Deum aut præ natura maximè indocili non sciant, aut eum non admodum scire laborent: quandoquidem extra causas

causas perceptas sensibus,nullâ ab oculis remotâ mentéq; sola comprehensam (licet eius rei confirmatio in promptu sit)esse omnino arbitrantur.Nam quãuis animo & viuãt,& consiliũ capiant,& omnibus vitę fungãtur muneribusanimũ tamẽ oculis corporis intueri nunquã possunt,etiãsi omni studio & contẽtione ab illis laboratũ sit, si quo modo tandẽ fieri possit, vt illud, quod est simulachrorũ augustissimũ,aspiciãt:à quo semel comprehẽso digrediẽtes possunt,vt verũmile est,deinceps notionẽ immortalis & æterni Dei animo percipere:qui licet oculis cerni nequeat,tamẽ vniuersum mundũ suo nutu gubernat ad incolumitatem.Quemadmodũ igitur, si quis magni regis honores præsidibus eius & præfectis impertiret,non solũ iniquissimus, sed temerarius etiam in primis videretur,cùm ea,quæ sunt domini propria,seruis largiatur:ita si quis iisdẽ rebus procreatorem & procreata colat, sciat se propterà omniũ imprudentissimũ & iniustissimũ esse,quòd æqualia inæqualibus tribuat,idq; non ad inferiorũ honorem, sed ad exitiũ superioris. Sunt præterà,qui ita extra modũ impietate processerint,vt non pares honores vtrisque deferant, sed illis quidẽ omnia, quæ ad venerationem pertinent,largiãtur,huic autẽ nihil impertiant,ne memoriam quidẽ,quę est res omnium cõmunis maximè.Nam voluntaria quadã obliuione & quasi dedita opera eum, cuius solũ memoriã tenere debuissent,ex animis infelices effluere sinunt. Nonnulli etiã in sana rabie correpti,indicia iniquitatis in animo insidentis in mediũ proferẽtes,maledica ac petulãti lingua incitata,cõuitiis diuinũ numen lacerare aggrediũtur:quinetiã & illis,qui pietatẽ colunt,exhibent molestiã. Quibus certè talis dolor inuritur, qualis nec dicendo exprimi:nec consolando leuari poterit:cuius ardor statim per aures intrò irrũpens,vniuersum animũ incendit. Atq; ista est tanquã machina impiorũ, qua sola studẽt piorũ ora obstruere:qui quidẽ animũ,dum istud agitur,habere ita pacatũ & tranquillũ,vt nulla ex parte cõmoueatur,rem ducũt longè præstantissimã.Quapropter omnibus eiusmodi præstigiis depulsis,neutiquã illis, qui sunt nobis natura fratres(nam quæ orta sunt,quasi fraterna copula cohærẽt, quia orta sint:siquidẽ architectus vniuersi, etiã pater omnium est)licet naturã puriorẽ & magis perennẽ fuerint cõsecuti,aliquando diuinũ cultũ tribuamus:sed mente,oratione,& omnibus viribus incitatè acritérq; contentis ad immortalẽ & æternum Deum, autorẽ vniuersi,piè colendũ nos totos accommodemus: nec

nec his,quæ probantur in vulgus, succumbamus cedamúsve: quæ sanè his,qui cæteroqui salui esse possent, exitio sunt. Primum ergo præceptum,quod est omnium augustissimum, in animis nostris,tãquam in tabulis inscribamus,vt vnum Deum summum censeamus,cúmque sanctè veneremur. Opinio illa posita in multitudine deorum,ne aures cuiusquam,qui in veri inuestigatione versari consueuerit,omnino attingat.Nam quicunque soli,lunæ,& cælo vniuerso, mundóque, & partibus in illis perfectissimis,tãquam deis sacrum obsequium & cultum adhibent,errant illi quidem. Quidni errent, cùm eos, qui parent, imperanti præponant ? Verùm sunt minus iniusti, quàm cæteri,qui primùm in lignis, lapidibus, argento, auro, & alia eius generis materia,pro suo quisque arbitrio, species & formas effinxerunt:deinde orbem terrarum simulacris & statuis, aliísque rebus manu factis (quibus fingendi pingendique ars maxima incommoda in vitam inuexit humanam) compleuerunt.Nam præclarissimum firmamentum, quo animus nititur,amputarunt:conuenientem illam dico opinionem, quæ de Deo immortali haberi debet. Ac non aliter atque nauigia,quę armamentis carent,huc illúcque semper iactati, fluctuant, nec aliquando in portum appellere,neque ad veritatem constanti cursu peruehi possunt,quippe cùm ad id, quod est spectatu dignum,caligent:id quod vnum aciem oportuisset oculorum acriter admodum intendisse. Ac mihi quidem certè videntur multò miserius vitam degere, quàm qui corporis luminibus orbati sint. Nam illi inuiti hoc afficiuntur incommodo, aut graui oculorum morbo oppressi, aut ab hostibus insidiis appetiti.At hi sua sponte non modò oculos mentis suæ cæcarũt, sed abs se dedita opera penitus abiecerunt.Vnde illos,vtpote infortunio afflictatos,misericordia,hos autem,vt improbos,meritò supplicium sequitur.Qui inter alia,ne id quidẽ intellexerunt, quod maximè in prõptu est (quod etiam puer ignarus rerũ & rudis non ignorat) artificem rei,quam fabricarit,præstare:qui & tempore(est enim ætate maior)& facultate rei architectatæ quodãmodo parens est.Nam quod agit,plus habet,quàm quod patitur dignitatis.Et cùm oportuisset(in hac re enim opinione etiã falsi sunt):ipsos pictores & statuarios eximiis honoris monumẽtis tanquã consecrasse,hos obscuros & ignobiles esse passi sunt,nulla re amplius illis attributa.Verũ simulachra,& animaliũ effigies,quæ sunt eorũ artificio fabricatæ,p diis ab istis habit

bitæ sunt. Artifices autem non rarò, egentes & inglorij ad extremam senectutem peruenerunt,& calamitatibus,alia ex alia, succedentibus oppressi,interierunt. Cæterũ,quæ ab illis erant fabricata,purpura,auro,aliisque pretiosis ornamentis, quæ diuitiæ suppeditant,magnificè decorata sunt. Coluntur etiam nõ modò à liberis hominibus,sed etiam à patritiis, & ab his, qui robore & pulchritudine corporis pollent maximè. Nam de sacerdotum genere quæritur cum omni diligentia,num labe vitiorum careat,& num vniuersa partium in corpore herentium compages sit integra. Neque istud graue putemus,licet reuerà graue sit,sed illud omnium grauissimum. Nam hoc tempore ipse nouí nonnullos ex his,qui statuas fecerunt,illis ipsis, quas fecerunt, preces adhibuisse, hostias immolasse: quibus satius fuisset alterã manum adorauisse. Quod si noluissent,opinionẽ nimium sibiipsis assentandi veriti,malleos tamen,incudes, penicillos,forcipes,& alia instrumenta, quibus materia formata erat, colere debuissent. Atqui apud eos, qui tam amentes sunt,támq; à ratione auersi,sic liberè verba facienda sunt.Cùm Deo simillimum esse,sit in rebus optandis maximum, & finis beatæ vitæ putetur,vos,ô generosi,optate,vt vestris statuis fitis quàm simillimi, quò summam felicitatem inde consequamini,vt scilicet neque oculis cernere, neque naribus vel spiritum ducere,vel percipere odorem, neque ore vel loqui, vel aliquid gustare,neque manibus aut accipere quicquam, aut dare aliis, aut aliquid aliud moliri,neque pedibus incedere, neq; vlla corporis parte quicquam operari possitis, sed in templo, quasi in carcere,seruati custoditíque,dies noctésque ex rebus immolatis fumum & nidorem(nam vnum istud bonum. solùm statuis adesse fingitur)narib⁹ perpetuò hauriatis.Verùm arbitror eos, qui hæc audiuerint,non vt optata,sed vt execrationes iniquo animo laturos,eósque crimina vicissim in nos regerendo, se ad conuitia,quibus affecti sunt,vlciscenda totos cõuersuros.Quod quidem fuerit maximum planè argumentũ insignis cuiusdam impietatis hominũ deos illos existimantium,quibus se natura aliquando fieri similes omnino deprecarentur. Nemo igitur eorum,qui sunt animo præditi, rei cuipiã inanimæ quicquam venerationis impertiat. Est enim ab omni ratione alienum,vt quæ sint naturæ opera,ea ad eorũ vsum,quæ manu fiunt, transferantur. Cæterũ Aegypto non solũ crimen,quod est cũ quaque regione cõmune,sed vnum,quod est ei peculiare, nõ immerito obiic

obiicitur.Nam præter statuas & simulachra,animalia prẽterea, rationis expertia deorum honoribus afficiunt: boues, arietes hircos:déque singulis cõmentum fabulosum confingunt.Atque ista fortasse aliquam possint habere rationẽ. Sunt enim & man sueta animalia, & ad humanæ vitæ vsum in primis accommodata.Bos aratrum trahit,findit glebas ad satus accipiendos:rursus ad triturandum,cum fruges purgandæ sint,etiam valet maximè. Aries vestem suppeditat,quod est tegumentorum longè optimum. Nam corpora nuda facilè vel calore,vel frigore immoderato cõficerentur,partim ardore solis exusta,partim aẽre frigido rigentia.Verùm iam illi ipsi aliorum hominum amentiam longè superantes,feras bestias,quæ sunt agrestes & effera tæ maximè,leones dico,crocodilos,& aspidem venenatã ex serpentum genere,fanis,delubris,victimis, crebris conuentibus, pompis,& aliis rebus eiusdem generis venerantur. Ac cùm in vtroque elemento,terra & aqua(quæ duo Deus ad vsum hominum largitus est)feras immaniores perquisiuissent,nullam terrestrem leone truculentiorem,nullã aquatilem crocodilo agrestiorem & magis terram inuenerunt:quas quidem belluas cultu & honore prosequuntur.Multa alia præterea animalia,vt canes,feles,lupos:volatilia,vt ibes,accipitres,colunt. Pisciũ item aut corpora integra,aut partes in deos reponunt. Quibus quid potest esse ineptius? Quinetiam peregrini,qui primum in Aegyptum veniebant,prius,quàm insolens illius regionis arrogãtia se in eorum mentes insinuasset, eas res ludibrio habitas, prorsus contempserunt.Nam qui rectam disciplinam degustarint,rerum tam abiectarum venerationem demirãtes,eos, qui ea vtũtur,commiserantur:&,vt æquum est, belluis illis ab ipsis honoratis multò miseriores existimant: qui quidem cùm animis in eas quodãmodo immutati sint, non aliter ac belluæ humana forma præditæ,huc illúcq; vagari videnť.Quocirca De⁹, omni eiusmodi consecratione deorũ ex sacrarum legũ sanctione sublata,ad verũ eius cultũ,qui verè Deus est, quíq; cultu nostro nõ eget(alterius enim nõ indiget, qui satis ipse in se habet facultatũ)accersiuit:cupiens quidẽ genus humanũ per deuium iter oberrans,ad certissimã verissmámq; viã traducere,quò naturam ducẽ sequens,optimũ finem, scientiam nimirum illius, qui verè est, quíq; summum bonum est & perfectissimum inueniret: ex quo quasi ex fonte singula bona mundo,& his, quæ in eo singillatim continentur,profluxerunt. Et quoniam de secundo

cundo præcepto satis multa disseruimus, deinceps de illo, quod sequitur accuratè dicemus. Quod ita se habet: [Nomen Dei non in vanum accipiendum.] Quæ ad ordinem spectant, satis manifesta sunt illis, qui mentis acie res exquisitè cernũt. Nam nomen semper rem subiectam sequitur, non aliter quàm corpus vmbra. Idcirco cùm de essentia, & honore illius, qui semper existit, anteà dixisset, ordine sequebatur, vt de nomine, ea, quæ consentanea viderentur, explanaret. Varia enim sunt & multiplicia hominum in hac parte delicta. Est igitur homini res planè præclarissima vtilissimáque non omnino iurare, idq; cùm ira verum dicere didicerit, vt verba pro iureiurando habeantur. Cùm autem ab eo discesseris, secundas quidem obtinet, rectè veréque iurare. Iam enim qui iurat, in suspicionem venit perfidiæ. Sit ergo lentus ac tardus, siqua fortè temporis dilatione iusiurandum possit repellere. At si quis necessitate fuerit coactus, singula, quæ deferuntur, accuratè debet considerare. Non est enim res parui momenti, licet consuetudine contemnatur. Est enim iusiurandum, Deum de rebus in controuersiam vocacatis testem adhibere. Atque in mendacio Deum inuocare testem, est maximè impium. Ratione enim, si placet, cognosce, & introspice in mentem illius, qui sit falsò iuraturus. Videbis enim illam non posse acquiescere, sed tumultuari, perturbari, seipsam in crimen vocare, omni cõtumeliarum & contuitiorum genere vexare. Nam trutina conscientiæ, quæ in cuiusque animo insidet innatáq; est, nihil, quod vitio dari possit, solet approbare: quippe quæ sit natura vitio aduersaria, & amica virtuti. Et cùm accusatrix, simul & iudex ipsa sit, si commoueatur vt accusatrix, in crimen vocat, insimulat, terret: rursum, vt iudex, docet, admonet, hortatur, vt se cõmutet: si poterit illi persuadere, læta redit in gratiã: sin minus, inimicitias cum eo exercet, bellũ gerit, & neq; noctu, neq; interdiu absistit, sed pungit, vulnera insanabilia vsque eò infligit, quoad vitæ miseræ & execrabilis vincula ruperit. Equidem ad periurũ dicerem: quid ais? audésne obuiã factus, quenquem tuorũ familiariũ sic compellare? Heus tu: de his, quæ neq; vidisti, neq; audiuisti, perinde ac si ea videris, audiueris, & omnibus interfueris, accedés mecum testimoniũ dicito. Non planè te sic facturũ arbitror. Esset enim pestiferæ cuiusdã insaniæ. Cùm sobrius & apud te esse videare, quo ore, quæso, sic amicũ audeas cõpellare? Per amicitiã te oro, iniuriã facito, ius violato, pietatis leges mea causa neg-

ligito. Nam constat eum, simul atq; ista abs te audiuerit, amicitiam eam, quæ putabat, prorsus deserturũ: atq; adeò seipsum malè habiturũ, quòd initiò cũ tali viro amicitiam contraxerit: ab eóq; perinde atq; ab immani & rabiosa fera pedẽ ocyus relaturũ. Non pudet ergo Deũ, parentẽ & gubernatorẽ mundi ad eas res testẽ aduocare, ad quas ne amicũ quidem auderes adducere? Scis ne eũ omnia intueri, omnia audire, an non scis? si non scis, impius es. Atq; impietas, est sceleris cuiusq; fons. Et præterquã quòd impius es, iusiurandum præterà callidè eludere contẽdis, dum in eũ iuras, qui, vt tu putas, neq; animũ attendit, neq; rerum curã gerit humanarũ, quòd si perspicuè noris, eum rebus humanis prouidere, nihil, quod ad summã impietatem pertineat, abs te prætermissum est: cũ ita, licet nõ ore & lingua, conscientia tamen cum Deo loquare. De falsis rebus mecũ testimonium dicito: scelus vnà admittito: pariter fraudẽ facito. vna mihi spes est, veritate occultata, apud homines me probatũ iri: sis pro altero nequam: pro deteriore, qui melior es: pro homine, eóq; improbo, qui es Deus, & omnium optimus. Sunt præterea alij, qui non vt lucrũ faciant, sed mala consuetudine inducti, de rebus leuibus inconsideratè ad satietatẽ vsq; iurent, idq; cùm nulla res omnino in controuersiam adducta sit: & quæ inter loquẽdum occurrunt, crebro iureiurando referciant: perinde atq; non satius fuisset sustinuisse, vti nõ verba solùm repressa, sed multò etiã magis vti ipso lingua penitus fuisset præcisa. Nam ex sæpe multúmq; iurando nascitur & periurium, & impietas. Quapropter eũ qui iurare voluerit, opportet accuratè & diligenter in primis rem ipsam expẽdere, sit'ne valde magna, facta'ne fuerit: & si facta, eam ne pro certo coguorit: vtrum animum, corpus, & linguã ipse purgarit: animũ iniquitate, piaculo corpus, linguã maledictis. Est nanq; impium eo ore turpia loqui, quo sacratissimum nomen Dei profertur. Locum præterea, & tempus idoneum dispiciat. Nonnullos equidem hoc tempore noui in locis profanis & impuris (in quibus neq; patris, neq; matris, neq; præterea senis alicuius ex eadem familia oriundi, saltẽ qui vitã honestè instituerit, mentionẽ facere consentaneũ erat) admodum iurare, cũctos iurãdi modos, tanquã serie quadam contexere, Dei nomen multiplici ratione variatũ, vbi certè minimè opus erat, ad impietatẽ vsurpare. Quisquis hæc, quæ diximus, pro nihilo duxerit, sciat se primũ scelestũ & impurũ esse. Deinde grauissima supplicia perpetuò sibi diuina iustitia

(quæ omnes res humanas oculis lustrat) impēdere: quæquidē in tam magnis sceleribus nec flecti, nec placari poterit. Quæ cū pœnas sumere ad tēpus differt, magno quasi cū questu videtur fœnerari supplicia: eáq;, vbi tempus se offert, ad communē omnium vtilitatē exigit. Quartū præceptū est de septimo die, qui sacrosanctus est, vt religiosè piéq; colatur. Hunc nonnullæ ciuitates semel in mēse celebrāt, à noua luna ad septimū diem numerantes: at Iudæorum gens continenter, sex diebus intermissis, septimū sacrum obseruat. Ratio autē, quæ causam huius rei necessariā continet, in libro de mundi fab. descripta est. Sex diebus ait Moyses mūdum conditū esse, septimo Deum ab operibus requieuisse, eiúsq; præclarè facta contēplatum esse. Præcepit igitur, vt qui essent in ista repub. vitā exacturi, in hac re, sicut etiam in aliis Deum sequerentur, & per dies sex ad res agēdas se conuerterent: septimo autem quieti se & studio sapientię totos traderēt, inq; rerum à natura constitutarū contemplationem otium suum conferrent: diligentérq; animaduerterent, si quid superioribus diebus parum rectè integréq; admisissent: rationem deniq; tum dictorū, tum factorum à seipsis intra animi sui consilium vnà cum legibus, quæ & assistunt, & in ea diligenter inquirunt, sedulò reposcerent: quò & ea, quæ negligētia consciuissent, corrigerēt, & ne deinceps laberētur in vitia, summo studio cauerent. Quinetiā vt Deus sex diebus ad mūdi perfectionē semel vsus est, nullius tēporis longinquitatis indigēs, & septimo ab opere destitit: sic hominū quisq;, vtpote qui mortalis naturæ particeps sit, & res infinitas ad necessarium vitæ vsum desideret, omni cura ac studio debet incūbere, vt, quoad vixerit, sed diebus res ad vitam sustētandam idoneas sibi suppeditet: septimo autem, qui sacer est, omnino interquiscat. An non præceptio in primis præclara est, & quæ possit maximè homines incitare, cùm ad omne genus virtutis, tum ad pietatem potissimùm? Semper, inquit Deum sequere. Vnus ille senarius dierum numerus, quo Deus mūdum exædificauit, sit tibi exemplar temporis statuti ad res obeundas vel maximè efficax: sitq; dies septimus (in quo, opera, quæ fecerat, dicitur aspexisse) exēplar in sapientiæ studium necessariò incumbendi, vt ipse non modò res naturæ conuenientes, sed priuatas etiam, quæ ad vitā beatam pertinent, consideres. Tale igitur exemplar de duobus vitæ generibus quorum alterum in agendo, alterum in cōtemplando versatur, ne prætereamus, sed semper in illud intuētes, express

expressas eius effigies ac formas in mentibus nostris insculpamus: naturámq; mortalem, quātum est situm in nobis, immortali similem, tum dicendo ea, tum agendo, quæ sunt rationi cōsentanea, efficiamus. Qua ratione dictum sit, mundum sex diebus à Deo, qui ad res faciendas nullo temporis spatio eget, esse fabricatum, in aliis libris est à nobis per allegoriam explicatum. Excellentiam verò, quæ septenario numero in rerū natura tribuitur, mathematici, eius vi omni studio & cura peruestigata declarant. Est enim inter numeros virgo, est natura matris expers, est vnitati ac principio coniūctissima, est errātium siderum effigies. Siquidem vnitas globi illius, in quo stellæ inerrantes inhærent, speciem præ se fert. Nam ex vnitate & septenario cælum, quod corpore vacat, quódq; exemplar est illius, quod sensibus percipitur, constat. Cælum autē ex ea natura cōstructum est, tum quæ partiri nequit, tum quæ tribuitur in partes. Quæ partiri nequit, primum, summum, & fixū cæli ambitū & globum obtinet, quemquidem vnitas respicit. Quæ autem potest in partes tribui, eum, qui & facultate & ordine secundus est, capescit: cui moderatur septenarius. Quiquidem in septem partes diuisus, septem sidera, quæ errantia dicuntur, constituit: non quòd quicquam eorum, quæ cæli complexu continentur, vagetur errore, cùm diuina, beata & felici natura prædita sint (quibus vniuersis illud, quod errore caret, est cognatum maximè: quæ quoniam ratū & eundem cursum tenent, æuum perpetuant, nec vllam conuersionē mutationémve in se recipūt) sed quòd contra extimum orbem, qui est indiuiduus, aduerso gradu nitantur: ac propterea ab hominibus temerariis, qui proprium errorē ac suum rebus cælestibus assignarunt, errātia nō propriè appellata sunt. Quæquidē quasi stationē diuinæ militiæ, in qua locata sunt, nunquā deserunt. His de rebus aliísque compluribus etsi tātum honoris septenario numero delatū est, nulla tamen de causa tantum est ei tributū præ cæteris, dignitatis, quantū quòd eius vi architectus & parens vniuersi apertissimè demonstretur. Nam in hoc, tanquam in speculo, mens Deum molientem & fabricantem mundum, & omnes denique res suo nutu moderantem ipsa cogitatione informat. Postquā verò de septimo die celebrando disseruit, quintum præceptum de parentum honore tradit, eíque medium locum inter duos quinarios tribuit: est enim postremum quinarij prioris, in quo res sacratissimæ ad Deum spectantes insunt: adiunctum etiam

posteriori, qui iustitiam erga homines continet. Causa autem (quēadmodum ego sentio) hæc est. Parentū natura & immortali essentiæ, & mortali videtur esse finitima. Mortali, cùm propter eam, quæ est cū hominibus, & cæteris animalibus, cognationem, tum propter ipsius corporis fragilitatem: immortali, propter generandi similitudinem, quæ'est cum Deo procreatore vniuersitatis. Iam verò nonnulli dum alteri parti se totos addicunt, videntur alterā paruo æstimare. Nam cùm insatiabili pietatis desiderio animos compleuerint, aliis negotiis penitus relictis, totam suam vitam cultui & veneration Dei consecrant: alij nihil præter iustitiæ aduersus homines officia in bonis numerantes, solam consuetudinem eam, quæ cum hominibus est, amplexantur: vsúmq; bonorum propter humanā ac ciuilem vitæ societatem omnibus ex æquo impertiunt: & res aduersas, quantū in eorum situm est potestate, subleuant. Hos igitur hominū, illos autem priores, Dei amatores rectè quis dixerit: vtrosq; dimidiā virtutis partē solùm expleuisse. Nam perfecti sunt & expleti suis partibus, qui in vtrisq; se probare poterunt. At qui neq; in eorum numero reperiuntur. qui erga homines sic animati sunt, vt communibus bonis vnà lætentur, doleántq; contrariis, neq; pietati & sanctimoniæ adhæreſcunt, videri poterūt in belluarum naturam omnino esse mutati. Inter quos illi sunt primas feritatis partes laturi, qui parentes contemnunt: vtpote vtriusq; partis, tam illius, quæ ad Deum, quàm ei', quæ ad homines pertinet, inimici. Duob' ergo iudiciis, quę sola sunt naturæ cognita, intelligant se duorum criminum esse conuictos: diuino quidem iudicio, impietatis, quòd illos, qui ab eo, quod nō est, in illud quod est, ipsos eduxerūt, inq; eo Deum imitati sunt, non colant: humano autem, inhumanitatis. Nam in quē alium sunt beneuolētiam præstaturi, cùm eos, qui sunt coniūctissimi, quíq; maxima munera (quorū nonnulla propter magnitudinē minimè compensari poterunt) ipsis tribuerunt, contemnāt & pro nihilo putent. Quomodo enim qui procreatus sit, parētes contrà procreare poterit, cùm natura istud munus parētibus præ liberis largita sit, quod vicissim reddi non queat? Vnde iniquo planè animo ferēdum est, & cùm non possint omnia remunerari, leuissima tamen noluerint. Quibus illud dicerē non insciter: belluas oportere erga homines se faciles & mansuetas præbere. Ac sæpenumero equidē noui leones, vrsos, pātheras non modò rerū causa ad vitā necessariarū erga eos

eos, qui dant ipsis alimēta: sed etiā erga alios, similitudinis gratia, vt mihi quidem videtur, quæ cū illis est, mansuetè se gessisse. Est enim præclarum, vt quod deterius sit, spe melioris conditionis, sequatur illud, quod sit excellentius. Verùm iam huic contrariū dicere cogar necessariò: homines estote quarundam imitatores belluarū. Illæ his, qui cōmodarunt, denùò cōmodare & norunt, & natura edoctæ sunt. Canes ædes propugnant, & pro dominis, quādo periculum de improuiso eis allatum est, mortē oppetunt. Fertur etiā istos in pecorū gregibus defendendis ad necem vsq; persistere, quò pastores omnino seruent incolumes. An non turpissimū est, hominem, animal mansuetissimum, à cane, bestia omniū ferocissima in referēda gratia esse superatum? Quod si terrestriū belluarum exemplo non poterimus erudiri, veniamus ad volucrū genus, quod per aērē vágatur, vt quæ nos deceant, inde perdiscamus. Ciconiæ, quæ vetulæ sunt, quæq; euolare nō valent, manent in nidis: at earum pulli, terrā maréq; (propè dixerim) peruolitātes, vndiq; conquirunt ea, quæ sunt parētibus necessaria. Atque hi quidem, sicut eorum ætati cōuenit, conquiescentes, in deliciarū abundantia ætatem degunt: illi molestias in rebus necessariis subministrandis susceptas partim pietatis officio colēdo, partim eadem se à fœtibus suis in senectute accepturos expectādo, leniunt: & necessarium debitúmq; munus mutuò, cùm tēpus postulat, persoluūt, tum accipiendo, tū reddēdo: vbi neutri seipsos alere & sustētare queāt: pulli scilicet, cum primùm nascātur: parētes autē, cùm ad vitæ exitū peruenerint. Vnde cùm primo tēpore ætatis, ipsa natura magistra ac duce, à parētibus alantur ipsi, extremā libēter parentū fouent sustentántq; senectutē. An-nō propterea homines, qui parentes contemnāt ac despiciant, meritò debēt erubescere, sibiq; ipsis vehementer displicere, cùm eos contempserint, quibus aut solùm, aut præ cæteris necessariò prospicere prouideréq; debuissent, idq; nō dando magis, quàm reddendo, quæ acceperint? Nihil enim est liberorū proprium, quod nō parentibus acceptum referri debeat: quiquidē, aut de suo illis largiti sunt, aut in rebus, quas possident, acquirēdis parādisq; causæ adiuuātes extiterunt. Nunquid igitur pietatem & sanctimoniam, virtutum facilè principes, intra animorū fines cōtinent? imò eiecerunt in exilium, penitúsq; relegarunt. Nam parentes in procreandis liberis Dei ministri fuerunt. Et qui ministrum contumelia afficit, eū pariter afficit contumelia, cui ministrat.

Nonnulli autem,qui maiora in parentum nomine decorando, eorúmq; laudes prædicando dicere nõ verentur,aiunt patrem & matrem reuerà deos esse, quiquidem in animali gignendo æternum & immortalem Deum imitantur:sed hũc,Deum esse mundi,illos autem eorũ,quos procrearunt.Fieri certè non potest,vt eum,quem sensus oculorum non percipit, piè sanctéque colamus,cùm in eos,qui ante oculos versantur,quique sunt in proximo,simus impij.Hactenus quidem de parẽtiũ honore philosophatus,de priore quinario,qui diuinior est,finẽ dicendi facit.Posteriorẽ autem,qui ea,quæ vetãtur in homines fieri, continet,descripturus, ab adulterio capit exordiũ,propterà q̃ hoc scelus ac flagitium vel maximũ existimet. Principiò enim fontem habet,libidinem:quæquidem & corpuseorũ, qui eam possident,vitium imbecillúmq; reddit,& omnes animi neruos elidit,& facultates prorsus absumit,& vniuersas res, quas attigerit,non aliter atq; ignis furens,incẽdio vastat,& nihil in humana vita integrũ relinquit.Deinde non modò persuadet adultero,vt improbè iniustéq; faciat,sed docet etiã,vt rebus communione interdictis,communionẽ statuat,idémq; facinus cũ alio faciat.Nam cũ huius perturbationis furor animũ occupet,fieri nequit vt appetitus vno solo se expleat, siquidẽ oportet, duo facinus cõmuniter inter se patiãtur,& alter magistri,alter discipuli partes suscipiat,quò intemperãtia & lasciuia, duo malaturpissima fœdissimáq; exaturẽtur.Neq; enim istud licet dicere,q̃ corpus solùm mulieris constupratę violetur,sed quòd animus eius,si verũ dicẽdum sit,magis,quàm corpus ad alienationem assuescat:quippe cùm virũ omnino detestari, abhorrere, odióq; prosequi didicerit.Ac minus profectò molestum esset,si odium perspicuè euidentérq; pateret (quæ enim aperta sunt,facíliora sunt ad præcauendum)sed iam cũ & malitiosæ fraudis inuolucris obtectũ sit,& præstigiis ac fallaciis nõ rarò opinionem amoris,ipsius naturæ planè contrariã, in animis hominũ inserat,sicut difficile est ad suspicandũ,sic ad deprehẽdendũ nõ magis facile.Tres porrò familias funditus euertit: vnã illius, qui vota de nuptiis factitata violare cogitur,spémque sobolis ingnuæ sibi præcisam habet:duas verò alias, adulteri nimirũ, & mulieris.Etenim horũ vtriq;,grauis cõtumeliæ,ignominiæ & maximi dedecoris nota inuritur: ac tãetsi eorũ cognatio latè patear,& in multa cõiugia,atq; propinquitatis cõmuniones diffusa sit,hoc tamẽ scelus vndiq; serpens,non per eam solũ,sed etiam

etiam per vniuersam ciuitatẽ peruasurũ est. Quinetiã anceps & incerta liberorũ distinctio permultũ habet molestiæ. Nam mulieris impudicæ soboles,cuius reuerà patris sit, est planè ambiguũ & obscurũ.Postea dũ res in occulto latet,spurij,arrepto occupatóq; ingenuorũ loco,stirpem alienam adulterant:& hæreditatem,quæ opinione solùm paterna est, nihil tamen ad ipsos pertinet,adeunt.Adulter autẽ, cùm contumelias fecerit, cùm animi perturbationẽ quasi eructauerit, cùm vitiosum semen sparserit,cùm cupiditatẽ expleuerit,relicta muliere ausugiet,& ex flagitio admissò, eóq; occultato risum captabit. Vir mulieris stupratæ,vtpote cæcus,nihil eorũ, quæ in ædib' gesta sunt,animaduertẽs,inimicissimorũ liberos,tanquam proprios ac suos curare foueréq; cogetur.Quòd si scelus patefactum sit, miseri liberi,qui nihil deliquerunt,erũt infelicissimi: cũ neutri generi,neq; illius,qui matrẽ duxerit,neq; eius,qui ei stuprũ intulerit,verè possint attribui.Cùm igitur iniqua viri cũ muliere coniũctio eiusmodi pariat calamitates, adulteriũ res est, nõ modò odiosa,sed Deo planè detestabilis:& ob eam causam primo loco inter iniustè facta,quæ vetita sunt,à Moyse describitur.Sequitur præceptũ secũdum de nõ faciendo homicidio. Natura enim,cùm hominẽ animal cõgregabile, aptũ ad societatem,& mãsuetũ in primis generasset, ad cõcordiã,& vitæ societatẽ cõuocauit,orationémq; dedit,quæ illum ad morũ consensum & cõspirationẽ aggregaret. Quisquis igitur aliquẽ è medio tollit,sciat se leges naturæ & instituta, quæ præclarè & ad omniũ vtilitatẽ aptè descripta sunt,euertere. Sciat præterea se sacrilegij reum esse,qui sacratissimas Dei opes diripiat. Quis nãq; thesaurus augustior aut prętstabilior homine? Aurũ enim, argentũ,lapides pretiosi,& alia quæq; illustris ac splẽdida materia,nihil aliud est,q̃ ædificiorũ inanimorũ ornatus quidã inanimus:homo autẽ,animal omniũ optimũ,propter eã partẽ,quę in eo præstãtissima est,animũ dico,est cælo,quod est natura purissimũ,cõictiũsimus,atq; vt plerisq; in ore est,etiã ipsius mũdi genitori:quippe cũ mentẽ consecutus sit, quæ est æternæ illius & beatę ideæ imago & effigies ex omnibus rebus,quę sunt in terris,maximè propria.Tertiũ secũdi quinarij præceptũ est: Ne fureris. Ná qui rerũ alienarũ cupiditate ducitur, cõmunis hostis ciuitatis est:qui voluntate quidẽ,omniũ fortunas aufert, facultate autẽ quorũdam solũ,propterea quòd eius auaritia longisimè serpit:cũ tamẽ vires ꝓpter imbecillitatẽ cõtrahant in

angustum,& ad paucos iniuria afficiendos sufficiant.Quotquot igitur fures vires assequuntur, integras ciuitates compilant, suppliciáque ideo contemnunt,quòd se censent legibus esse superiores. Tales sunt natura ὀλιγαρχικοί,id est,reipub.statum à paucis gubernatum amplectentes : qui tyrannidis & potentiæ studio flagrantes,furta faciunt ingentia illi quidem,sed tamen ea splendidis principatus imperiique nominibus reuerà occultant. Quare quisq; ab ineunte ætate discat, vt nullam rem alienam,ne minimam quidem clam surripiat.Nam diuturna consuetudo naturam superat:& res exiguæ,si non reprimantur, ad ingentem magnitudinem crescunt & augentur. Vbi furto interdixerit, statim falsum testimonium dicere vetat, cùm sciat falsos testes multis, magnis & perquàm grauibus criminibus obnoxios esse. Nam primùm sacrosanctam veritatem violant, qua nullæ opes in vita augustiores: quæ non aliter ac sol rebus lucem affert,ne vlla earum tenebris obscuretur.Deinde præterquàm quòd mentiuntur, res præterea quasi nocte & cæca caligine inuoluunt, delinquentibus operam dant, iniuria affectis struunt insidias:& quæ neque viderunt,neque audiuerunt, neq; norunt,pro certo se nouisse & intellexisse admodum asseuerãt. Admittunt porrò tertium scelus, superioribus multò grauius. Nam quibus lis sit in iudicio,hi cùm rem nec verbis, nec scriptis demonstrare queant, ad testes confugiunt : quorum verba iudicibus pro regula sunt in his quidem rebus, de quibus sunt sententiam pronunciaturi.Istis enim solis attendendum est necessariò,cum nihil aliud sit,quo rei veritas elici possit. Ex quo euenit,vt hi quidem,contra quos testes afferuntur , etiam cùm superiores discedere potuissent,afficiantur iniuria. iudices autem,qui illis aduertunt animum,pro iustis & æquis iniusti iniquiq; habeantur.Scelus porrò prorumpit ad impietatem.Nam non est mos vt iniurati,sed cum iureiurando maximè terribili atq; horrifico sententiam dicant:quod planè multò magis violant illi,qui fraudem aliis faciunt, quàm hi , qui per inscitiam in errorem delabuntur. Quandoquidem horum error non voluntate fit:at illi rem certam verámque scientes oppugnare conantur, dedita opera peccant, & sententiæ suæ aduersarios ad idem facinus impellunt inciténtq;,non animaduertẽtes, quam rem moliantur:vt scilicet qui nihil commeruerint,supplicium subeant. His igitur de causis mihi videtur Deus falsum testimonium prohibuisse. Ad extremum cupiditatem vetat, quàm

scit

scit & rebus nouis studere,& insidias tendere solere. Nam quãquam omnes animi perturbationes graues sunt,ipsúmque animum contra naturam commouent , exagitant , & ad se redire non sinunt,grauissima tamen omnium est cupiditas:propterea quòd aliæ quæque cùm à rebus,quæ foris sunt,introeant in animum,& extrinsecus allabantur , videntur esse non voluntariæ: sola autem cupiditas à nobisipsis initium sumit, & est voluntaria. At quid tandem est, quod dico ? Species boni , quod adest, quódque in numero bonorum ducitur , animum conquiescentem excitat , erigit , & in sublimè admodum tollit , non aliter quàm lumen suo splendore oculos feriens ex improuiso. Atque hæc eius perturbatio,voluptas nominatur.At malum,quod bono repugnat, quando plagam exquisitè directam violenter incusserit , ipsum animum statim vel inuitum tristitia & mœrore complet.Quæ quidem perturbatio,dolor appellatur.Verùm cùm malum nondum in animi domicilium intromissum , vrgeat , sed pòst aduenturum sit , ad eámque rem se sedulò paret, duas nefandas nuntias, formidinem & solicitudinem anxiam, quæ animum perterrefaciant,præmittit. Atque hæc perturbatio metus nuncupatur.Vbi verò aliquis,boni non præsentis notione animo percepta,ipsum bonum assequi expetat,animi vires longissimè profundit , & dum id , cuius tenetur desiderio, quasi manu præhendere quàm maximè contendit, tanquam rotæ affixus,raptim agitatur.Ac dum ocyus fertur ad consequendum,imbecillitate retardatur,quò minus ad id , quod vult,aliquando perueniat.Idémque illi accidit,quod his,qui aufugientes persequuntur , qui licet celeritate ac cursu minus valeant, propeassione tamen sunt superiores. Similis est ratio sensuum. Nam oculi sæpenumero,cùm rem visam , quæ longiore interuallo distat , comprehendere properent , cúmque suam aciem nimium intendant , séque supra vires profundant , inaniter ac frustrà feruntur,in accurata , rei subiectæ comprehensione decepti:atque adeò violento & acri coniectu debilitati,hebescunt. Rursus cùm strepitus obtusus longiore spatio delatus sit,aures excitatæ & impetu in præceps actæ,aduolant,festinant , vt propius,si fieri possit,accedant,auiditate inflammatæ sonum auditione verè percipiẽdi.Sonus autem,vt videtur,(est enim adhuc obscurus)concidit,nihílque affert adiumenti , quò res vlla planius intelligatur:adeò vt percipiendi desiderium , quod neque in perficiendo facultatem,neque in excurrendo modum habet,

magis magisque incendatur, dum cupiditas menti cruciatum Tantali inurit. Ille enim res singulas, quarum amore exardescebat, cùm vellet attingere, fallus est opinione: qui quidem cupiditate superatus, & perpetua rerum absentium siti confectus, dum inani appetitione volutabatur, nunquam satiatus est. Ac sicut morbi, qui natura sua serpere dicuntur, nisi vel secãdo, vel vrendo, præpediti fuerint, pererrant, & vniuersam corporis cõpagem occupant, nullo membro integro & intacto relicto: sic nisi ratio præceptis philosophię instructa, tanquam bonus medicus, cupiditatem diffluentẽ coërceat, omnes res ad vitæ vsum accommodatæ contra naturæ regulam de statu suo necessariò dimouebuntur. Nihil enim excipitur, quod hanc perturbationem possit effugere: sed cùm impunitas ei & facultas supperat, omnia depascit, per omnia grassatur. Verùm ineptum est fortasse de rebus tam perspicuis longum sermonẽ instituere: quas quidem non modò in dies singulos, sed (propè dixerim) in singulas horas certa, euidentiáque suæ naturæ indicia omnium oculis subiicere, quis homo est aut quæ ciuitas, quæ ignoret. Amor enim vel pecuniæ, vel mulieris, vel gloriæ, vel rei alterius cuiusquam voluptatem parientis, nunquid exiguorum aut leuium malorum autor & causa exiſtit? An non hinc cognatorũ animi abalienantur, naturali necessitudine ac beneuolentia in capitale odium conuersa commutatáque? An non ingentes regiones magna hominum multitudine frequentatæ, seditionibus intestinis & ciuilibus vastantur? An non terra maréq; propter prælia naualia, & pedestres pugnas nouis semper calamitatibus redundant? Nam pestifera bella Græcorum & Barbarorum, quæ vel domi ciues inter ipsos, vel foris alteri contrà alteros suscipiebant, ex vno cupiditatis fonte, dum vel pecuniæ, vel glorię, vel voluptati nimis studebant, omnia profluxerunt. Istarum nanque rerum cura conficitur humanum genus. Sed de his satis multa. Neque illud ignorare debemus, decem præcepta, legum omnium, quæ singillatim in vniuersa legum descriptione sacrarum literarum monumentis comprehensa, explicantur, capita & quasi fontes esse. Primum enim vim earum legum, quæ ad monarchiam spectant, continet. Istæ autem commonstrant, vnum mundi autorem esse, principem ac regem vnum, qui salutariter regit & gubernat vniuersa: cuique oligarchiam & democratiam (quæ sunt reipub. pestes apud homines improbissimos ex confusione quadam & auaritia natæ) è cælo, quod

quod est natura purissimum, penitus exegit. Secundum, summa est omnium, quæ de simulachris manu factis sanctæ sunt: quod quidem neque simulachra, neque signa, aut statuas, (quorum pingendi singendique artes sunt effectrices improbæ) fabricari, neque fabularum commenta, neque deorum nuptias, ortúsve, neque fata grauia & inexplicabilia, quæ vtramq; rem commitantur, admittere sinit. Tertio subiiciuntur tum ea, quę sub iusiurandum cadere non debent, tum de quibus iurandum est, & quo tempore, quóve loco, quis, & quomodo affectus & animo & corpore, & quæ denique de iis, qui vel rectè iurant, vel secus, ex Dei oraculo edita sunt. Quartum autem, quod de septimo die celebrando traditur, nihil aliud putandum est, quàm summa festorum, & earum rerum, quæ ad singulorum dierum expiationem pertinent. Continet præterea cultum eorum, quæ aspersiones expiatoriæ, vota propitia, & hostiæ adultæ dicũtur. Septimũ illum dico, cùm qui est cum senario, numero ad procreandum aptissimo, coniunctus, tum qui est absque senario: qui quando illi adiicitur, vnitati similis est. Quorum vtrique festa attribuit assignátque Moyses: vnitati quidem, festum primæ diei mensis, quod tubæ præsignificant, & ieiunium, quo abstinentia ab esculentis & poculentis præcipitur: & illud etiam, quod Hebræi patrio sermone Pascha nuncupãt: in quo populus vniuersus, singuli pro se separatim sacrificant, neque expectant suos sacerdotes, cùm lex genti vniuersę sacerdotij functionem, vt videlicet quotannis, vno quodam statuto die, munus quisque obeat sacrificandi, concedat. Quinetiam illud, in quo manipulus offertur ad gratias agendas pro fertilitate vbertatéque terræ campestris à spicarum plenitudine profecta. Et ab illo die eum, qui septem hebdomadis expletis, quinquagesimus numeratur, sacrum esse vult: in quo mos est panes producere, qui pro priè primarum frugum vocantur: quandoquidem sunt primitiæ germinum & fructuum alimenti mansueti, quod Deus homini, animali omnium mãsuetissimo largitus est. Septenario item maxima festa, & ad multorum dierum spatium celebrata, quæ ad vtrumque æquinoctium, vernum & autumnale aguntur, attribuit, duo duobus temporibus festa assignans, & vtrũq; ad dies septem agendum statuens. Verno alterum, quò semina terræ mandata pubescant, perueniántque ad maturitatem: autumnali alterum, cùm ad aliorum omnium fructuum, tum ad eorum, quos arbores extuleriut, perceptionem. Septem dies non

non sine causa septem mensibus vtriusque æquinoctij tributi sunt, vt quisq; mensis honorem eximium obtineat, vnum diem scilicet sacrum & solennem, quo homines illo intermissionis otio lætitiam & oblectationem animis capiant. Extant etiam aliæ leges præclarè admodum ad morum mansuetudinem & communitatem vitæ constitutæ: quæ etiam homines ad animi facilitatem æquabilitatémque cohortantur. Quarum aliæ sunt de septenario celebrãdo à nobis suprà posito: sicut est illud præceptum, vt omnem agrum interquiescere permittant, & neque semen spargant, neq; arent, neq; arbores purgent amputéntve, neque alia munera, quæ spectant ad agriculturam omnino exequantur. Loca enim tum campestria, tum montosa sex annis ad fructus proferendos, & ad vectigalium pensionem laborata, intermissione donauit, quò se colligerẽt, & in libertatem quodammodo vindicarent, naturæque tanquam vacationem concessit. Aliæ sunt de anno quinquagesimo, in quo & ea, quæ modò commemorata sunt, perficiuntur, & illud etiam, quod est necessarium maximè, vt hæreditates sorte diuisæ ad familias, quę initiò eas possidebant, restituantur: quæ res & humanitatis plena est, & iustitiæ. Quintum præceptum, quod de parentum honore datum est, multas leges, eásque necessarias tacitè indicat innuítque: nimirum illas, quæ de senibus, & iuuenibus, quæ de principibus & subiectis, quæ de his, & qui beneficia dant, & qui accipiunt, quæ denique de seruis & dominis conscriptæ sunt. Nam parentes superiorum partes obtinent & locum, in quo sunt senes, principes, benefici, & domini: liberi autem personã gerunt inferiorum: in quorum numerum referuntur iuuenes, subiecti, beneficiis affecti, & serui. Multa etiã alia in hoc præcipiũtur. Iuuenibus, vt senectutẽ amplexẽtur: senibus, vt iuuentutis curã habeãt: subiectis, vt pareant principibus: principib⁹, vt vtilitati subiectorum consulant: his, qui beneficia acceperunt, vt sint ad gratiam referendam propensi: illis, qui conferre incipiunt, vt non sicut in fœnerando fieri solet, quæstum aucupentur: seruis, vt amanter & benevolè dominis ministrẽt: dominis, vt mansuetè & benignè erga illos se gerant. Ex his illud, quod inæquale est, traducitur ad æqualitatem. Ac prior quinarius in istis concluditur, formámque legum summatim comprehendit: legum verò singillatim in species diuisarum non exiguus est numerus. Posterioris autem primum caput est, quod contra adulteros sancitum est: cui multæ subiiciuntur præceptiones: vt

vt ea, quæ est contra eos, qui violant virgines, & illa, quæ turpi puerorum amore flagrantes, condemnat, & quæ homines, qui vitam lasciuia & luxuria diffluentem degunt, quíque intemperanti congressu & complexibus nefandis se contaminant, perspicuè coarguit. Has species describit Moyses, non vt varias & multiplices intemperantiæ formas antè oculos ponat, sed vt eos, qui turpiter viuunt, apertissimè reprehendat: & vt probra frequentia eorum auribus inculcentur, propter quæ erubescãt. Secundum caput homicidium vetat, ad quod referũtur omnes leges, quę de vi, de contumelia, de plagis, de vulneribus, de mẽbris mutilatis necessariò & magna cum omnium vtilitate latæ sunt. Tertium est de non furando: cui subiiciuntur ea, quæ de fraudandis creditoribus decreta sunt. Item de negatis depotis, de societate improba, de rapinis impudentibus, & breuiter de omni auaritiæ genere: vnde nonnulli inducuntur, vt vel palàm, vel ex occulto res alienas seponere & ad se vocare velint. Quartum de non dicendo falso testimonio: cui multa adhærent, vt non quenquam fraudare in animum inducamus: non calumniari, non delinquentibus subsidio venire, non efficere, vt fides sit tanquam inuolucrum perfidiæ. De quibus vniuersis leges propriæ & ad ipsa accommodatæ constitutæ sunt. Quintum cupiditatem, quasi fontem improbè factorum, cohibet: ex quo deriuantur actiones sceleratissimæ: priuatæ, & publicæ: paruæ & magnæ: sacræ & profanæ, quæ in his rebus versantur, quæ sunt corporis, quæ animi, quæque extra positæ dicuntur. Nihil enim est, vt suprà diximus, quod cupiditatem possit effugere, sed vt flamma in siluam incidens irruénsque, omnia consumit, conficit, depascit. Multa verò de his, quę sub eam cadunt, præcipiuntur, non ad admonitionem solùm, qua mores corrigantur, verumetiam ad contumaces & præfractos homines coërcẽdos, qui vitam suam vniuersam perturbationibus quasi constringendam dediderunt. Atque de posteriore quinario ad expletam perfectámque declarationem decem præceptorum, quæ Deus ipse tanquam oracula diuinitus edidit, satis multa dicta sunt. Erat enim eius naturę consentaneum, vt ea, quæ sunt legum in varias species tributarum capita, propria persona ac sua sanciret: leges autem, quæ singillatim editæ institutæque sunt, per prophetam omnium summum perfectissimúmque traderet. Cui quidem cùm primas detulisset, diuinóque eum complesset spiritu, suorum oraculorum illum sibi delegit interpret

terpretem. Sequitur iam, vt causam exponamus, ob quam decem siue præcepta, siue leges simpliciter iubendo vetandóque proposuerit, ac nihil pœnæ contra eos, qui essent eadem violaturi (sicut legum latoribus in more positum est) omnino definuerit. Deus quidem erat, rectus & bonus dominus: mali nullius, sed solùm bonorum autor. Idcirco cùm suæ naturæ coniunctissimum existimaret, salutaria iubere, nulla pœna admixta, nullius supplicij participia (quò nemo temerarium mentis impetum secutus, inuito animo, sed recto consilio ac ratione adductus, sua sponte ac voluntate optima deligeret) non censuit leges cum pœna statuta, sanciendas esse. Nec tamen maleficis impunitatem largitus est, sed nouit iustitiam (quæ ei in consilio considet, quæque res humanas intuetur) vtpote natura sua pranitati aduersariam, non conquieturam aliquando, sed perinde atque illud opus sibi propriè attributum haberet, delinquentium errata supplicio vindicaturam. Nam quemadmodum par est, vt Dei ministri ac præsides non aliter, atque belli duces, his qui de statione, in qua sunt locati, decedunt, iustitiæq; quasi aciem deserunt, præficiantur, quiquidem illos delinquentes coërceant: ita certè conuenit, vt magno & præpotenti regi communis vniuersitatis salus & incolumitas commendetur, qui & pacem conseruet, & omnia eius commoda omnibus vbiq; semper affatim & copiosè suppeditet. Deus enim reuerà pacis moderator est: eius autem ministri bello gerendo præficiuntur.

PHILONIS IVDAEI, De magistratu, siue principe deligendo.

Ioanne Christophorsono Anglo, interprete.

QVONVLLI parum multitudinis vtilitati consulentes, suadent, vt magistratus sortitò capiantur. Sors enim non virtutem, sed prosperum fortunæ casum declarat. Nam multi sæpenumero hominibus nec promerentes potiti sunt: quos quidem vir bonus, vbi imperium sit cõsecutus, vetat, quò minus vel in numerum eorum,

eorum, qui imperio parent, referantur. Etenim qui parui principes, seu magistratus apud quosdam dicti sunt, quos dominos appellant, seruos aut vernas, aut emptitios non omnes quidem, quos poterunt, sed eos solos, qui dicto facilè audientes sunt, ad sua opera facienda secum sæpenumero abducere: alios autem, qui sunt moribus adeò insanabiles, vt indigni videantur, qui bonis viris inseruiant, gregatim non rarò diuendere solent. Non conuenit igitur dominos ac moderatores, qui sunt vniuersæ ciuitati, & genti præfuturi, sortitione, tanquam lubrico fortunæ casu (quæ est res planè incõstans & instabilis) deligi. Quin in his, qui ad ægrotantium curam adhibentur, sorti nihil loci relictum est. Nam medici non sorte deliguntur, sed ipsa experientia spectari solent. Et ad prosperum nauigantium conseruationémque, non qui sorte munus gubernandi acceperit, statim ad puppim mittitur, quippe qui sit etiam in serenitate trãquillitatéque per insciti am naufragia fortè facturus, sed qui à primo tempore ætatis arte gubernandi videatur accuratè institutus fuisse. Atque hic quidem est, qui aut omnia, aut quàm plurima saltem maria nauigando persæpè traiecerit: qui emporia, portus, ostia maris, sinúsque angustos, siue in insulis, siue in continenti fuerit illi quidem, diligenter lustrauerit: qui itinera maris non minus, quàm terræ, imò verò magis ex accurata cælestium siderum consideratione perdidicerit. Nam astrorum cursus obseruando, constantésque & ratos eorum motus sedulò sequendo, poterit, cùm à recto cursu aberratum fuerit, ad certam & directam viam insistendam redire: quo fit, vt humanum genus, quod terram incolit, per mare, quod ad nauigandum factum est, rem planè omnium periculosissimam, tranare queat. Quotus ergo quisque est, qui cùm vel ciuitates magnas regere, easque multis hominibus frequentatas ac plenas habitatorum, vel respublicas capessere: rerúmque priuatarum, publicarum, ac sacrarum curam (quam si quis artem præstantissimam, & scientiam omnium facilè principem appellet, non planè aberrauerit) susc ipere instituat: incerto & ancipiti sortis casu munus illud ponderare voluerit, exquisita veritatis trutina relicta? Veritatis autem trutina, sunt argumenta, quæ ex ratione ducuntur. Ista igitur vir sapientissimus Moyses: nẽte circumspiciens, magistratuum, qui sortitò creantur, ne mentionem quidem fecit: sed eorum, qui mãdantur suffragiis, autor ac suasor esse cogitauit. Ait igitur: [Constitues super te principem,

non

non alienum,sed ex fratribus tuis.] Ex quo perspicuè declarat, eam liberam & voluntariam magistratus seu principis electionem esse,eámque de eo creando inquisitionem omni reprehensione carere, quam vniuersa hominum multitudo sit communi consensu confirmatura. Electionem autem Deus,qui omnes res ad communem vtilitatem accommodatas stabilire solet, quasi sigillo suo ratam facit: quippe cum generis electionem, quæ in hominibus cernitur,tanquam aspectum in corpore existimet. Duas quidem causas,cur alienus ad magistratum non sit deligendus,recenset Moyses:vnam,ne auri,argenti, & pecudum multitudinem colligat, néve multas diuitias ex eorum egestate,quibus præest,omnino iniustè partas reponat. Alterâ, ne gentem ex propriæ regionis sedibus dimotam, suæ auaritiæ explendæ gratia aliò demigrare,& huc illúcque absque fructu vagari cogat:spémq; inanem maiora commoda acquirendi eius animo iniiciens,illis, quibus iam anteà secura fruebatur,penitus priuet. Nam Moyses,vt videtur, tribulem eum & cognatũ cogitatione anticipauerat, qui necessitudine sit cum ea cognatione, quæ summa est,colligatus. Atque cognatio ea quidem summa est,cùm sit vna respublica,lex vna eademq;, & vnus Deus.Cuius quidem legis subsidio fit, vt qui eadem gente orti,ad rempub.regendam deliguntur,nunquam talibus vitiis qualia cõmemorata sunt,seipsos inficiant:sed contrà,pro translatione incolarũ à sua patria in alienam, illis qui in peregrina & extera regione,dispersi, eandem religionem colunt, tutum planè aditum in suam concedere,pro alienæ pecunię direptione,his qui opis indigent,opitulari,suásque facultates ac fortunas in commune conferre velint. Primo die,quo ad magistratum quispiam accesserit,iubet Deus,vt sua manu compendium legis,quasi tabulam omnes leges breuiter comprehendentem, describere incipiat:eo planè consilio,vt illa,quæ præcepta sunt, in eius animo firmè inhærescant.Nam legenti quidem sententiæ celeriter percursæ è mente effluunt: at libero se vacuo animo scribenti, in memoria firmius imprimuntur altiúsq; insident,dum cogitatio attentè in singulis immoratur, & se penitus in illis defigit,nec antè ad alteram se transfert, quàm priorem perfectè plenéq; comprehenderit. Atque cum scripserit, in dies singulos legere & euoluere studiosè nitatur, quò non modò præclara illa præcepta,quæ omnibus sunt adiumento,assiduè & sine intermissione memoria repetat,verumetiã,animo ritè

ritè instituto,& ad perpetuam sacrarũ legum cõmentationem assuefacto,constans earũ amor & desiderium in ipso ingeneretur.Etenim cõsuetudines diuturnæ amicitiam verã syncerãq; non erga homines solùm,sed etiã erga amabiles illas literarũ formas gignunt.Hoc facilè fiet,si princeps libros & cõmentarios nõ alterius,sed suaipsius manu scriptos legat.Nam sua cuiusque sunt cuiq; & notiora & faciliora ad intelligẽdum.Arq; ei legenti talis fortè occurret cogitatio:ego,qui tantus & tam præpotens princeps sum,ista,nõ alio vsus ministro(cũ infiniti fere adsint mihi) meaipsius manu descripsi. Nũquid igitur vt librum eo modo implerem,quo illi,quo mercede cõducti scribant,aut qui oculos exerceant & manus,illos ad cernendi sensum acuendum,has autẽ ad scribendi celeritatẽ? Nullo modo certè:sed vt ista in libro scribens, statim pòst in animũ trãsferi berem,& diuiniores formas,quæ deleri non poterũt, in mẽte imprimerẽ.Alij quidem reges bacillo,quod manu tenent,pro sceptro vtuntur:erit autem mihi sceptrũ,liber, qui summã legum complectitur:erit etiã decus & gloria,quã nullus aduersarius possit obterere:erit denique insigne imperij integri, incorruptiq; primã regni Dei effigiem adũbrantis. Sacratis igitur legibus perpetuò nixus fultusq;, duas res longè præstantissimas obtinebo.Vnam,æqualitatẽ,qua nihil melius reperiri possit. Arrogãtia enim & insolentia est animi insulsi parũ futura prospicientis.Aequalitas autẽ beneuolentiam & securitatẽ ab illis,quibus præsumus (nam hæc duo pro debita meritorum cõpensatione reddunt) nobis conciliat.Quod autem inæquale est,grauissima creat pericula.Atq; vt illa quidem,dum ab inæqualitate,quæ insidiarũ tenebras,& bella subministrat,prorsus abhorreo,facilè possum effugere:ita dum æqualitatẽ, quæ est à seditione aliena,quæq; quasi lucem securitatis & tranquillitatis stabilitatẽ gignit,diligenter colo,vitam tutam & ab insidiis vacuam degã.Alteram rem quoq; hinc acquirã,vt non tãquam in tuttiua,leges ac decreta à vero detorquẽdo deflectendo ve,in alteram partẽ propendeam:sed dem equidem operã, vt ea,quò viuẽdi rationẽ integram & ab omni labe vacuã assequar,per mediam viam publicã recto æquabiliq; ſ ressu deducam.Mediam autẽ viam,Moyses regiam nominare solet, quæ est interposita inter nimiũ & parum:neq; id quidem sine causa.Siquidem medium in ternario summũ gradum,& vt ita dicam,imperatorium obtinet:atq; ea,quæ vtrinq; ponuntur, in-

dissolubili vinculo ad cohærentiã copulat, à quibus etiã ipsum, regio more, vndiq; stipatũ est. Ait porrò Moyses, principi legitimo æqualitatẽ coléti, incorrupte ac verè iusta æquáq; iudicãti, omni cura & cogitatione in legũ præscripta inquirenti, imperij diuturnitatem, præmiũ esse propositũ: non quòd vita multorum annorũ ei in repub. administrãda à Deo tribuatur, sed vt doceãtur ignari & imperiti rerũ, principẽ æquũ & legitimũ, quãuis excedat è vita, propter res gestas, quas tanquã suæ probitatis monumẽta, quæ nulla vnquã delebit obliuio, reliqt ad immortalitatẽ diutissimè victurum. Est præterea illius qui summũ maximúmq; magistratum in repub. gerit, vicarios seu socios sibi deligere: qui & administrationi & iudicio, & aliis de nõ; rebus procurãdis, quæ ad cõmunem pertinẽt vtilitatẽ, vnà præsint. Nam vnus, etiã si studio paratissimo sit, & corporis, animiq; robore maximè omnium polleat, nõ satis habet virtũ ad magnitudinẽ multitudinémq; negotiorũ, quæ quotidie tã crebra, alia aliũde, afferũtur, sustinẽdam, nisi sibi (cui quidem arrogãtia, non solũ detestãda, sed vt maiũ omnium maximũ maximéq; infestũ, habẽda odio est) eos adiunctos habeat, qui præcæteris prudentia, viribus, iustitia, & pietate præstare videantur. Isti enim erunt adiutores ac socij ad probũ præstantémq; virũ, qui est reipub. negotiis vehemẽter oppressus, subsidio leuãdum recreãdúmq; maximè idonei. Quinetiam cùm causarum aliæ grauiores sint, leuiores aliæ, has quidẽ ne rebus parui momẽti conflictetur, magistratibus inferioribus non abiq; causa debet committere: illarũ autem, ipse necessariò animaduersor sit longè accuratissimus. Causæ grauiores sunt illæ quidem putãdæ, non vt quibusdã placet, cùm nobiles cũ nobilibus de iure disceptant, aut cum locupletibus locupletes, aut principes cũ principibus: sed cõtrà, cùm priuati, egẽres, & inglorij cum potentioribus controuersiam habẽt: vbi in iudice sola spes sita est, ne mirũ vt nihil intolerabile indignúmve subeãt. Vtriusq; rei exẽpla, quæ sanè imitari præclarum est, in sacris legibus reperiuntur. Erat enim tẽpus aliquãdo, cùm solus Moyses iudicia administrauit, séq; à primo vsq; mane ad vesperã iisdẽ fatigauit: at nõ multò pòst socer eius, cũ videret, quãto & quàm graui negotiorum onere remeretur, dũ qui lites, alter alteri, intẽderãt, semper confluerẽt, optimũ ei consiliũ dedit, vt vicarios seu socios sibi deligeret: quò hi quidẽ de rebus leuioribus decíderent, ipse autẽ in grauiores inquireret, sibiq; tẽpus ad se colligẽdũ daret.

Quiq

Quibus verbis persuasus Moyses (habebant enim non parum vtilitatis) spectatissimos viros ex vniuersa multitudine elegit, eosq; rectores simul & iudices constituit: præcepítque vt ad se referrent rerũ iudicia grauiorum. Hunc descriptum ordinẽ sacrosancti libri continẽt ad principes ac magistratus cuiusque ætatis erudiẽdos. Primũ ne consiliarios reiiciant, quasi ipsi satis habeãt virium ad omnia suapte ingenij acie circũspiciẽda, cùm Moyses omnium sapiẽtissimus ac sanctissimus eos minimè fuerit aspernatus. Deinde, vt secundos & tertios rectores deligant: eo quidẽ animo, ne ipsi rebus leuiculis defatigati, grauiores magísq; necessarias negligãt. Fieri enim nequit, vt natura humana omnia assequatur. De vno quidem exẽplo dictũ est. Alterius iam facienda est fides. Eas lites, quæ sunt humiliorũ abiectiorúmq;, dixi esse grauiores. Imbecilla res, vidua, pupillus & aduena. Horum causas summũ regem, & cum, qui omnium præficitur imperio, disceptare oportet. Nam, vt apud Moysen est, huius vniuersitatis moderator Deus, eos non à suo æqua iurisdictione reiicit. Etenim cùm prophetæ virtutes Dei prædicant ad hũc modum, Deus magnus & potẽs, qui nõ accipit personam, neq; munus recipit, iudicium faciens, adiũgit, Quibus est iudicium: nõ præsidibus & tyrãnis, & his qui terræ marísq; dominatu potiti sunt, sed aduenæ, pupillo, & viduę. Aduenæ, quia cognatos, quos solos adiutores habuisse cõuenerat, hostes sibi implacabiles reddiderit, dum à fabularũ cõmentis, & à multorum deorum imperio (quas res permagno æstimarunt parẽtes, aui, maiores, & omnes qui sanguinis cõmunione cum eo, qui hanc præclarã migrationem fecerit, cõiuncti erãt) se ad veritatẽ transferebat. Pupillo, quia patre & matre, qui sunt natura adiutores propugnatorésq;, orbatus sit, atq; adeò facultate quæ sola est ad auxilium ferendũ necessaria, destitutus. Viduæ deniq;, quia viro, qui parentũ loco tum curã illius, tum patrocinium susceperat, priuata sit. Nã eædem partes viro tribuuntur in tuẽda vxore, quæ parẽtibus in virgine. Fere etiã vniuersa Iudæorum gens locũ obtinet pupilli, si cũ cæteris omnibus cõparetur. Hæ nãq;, cùm calamitates vrgeant, modò cælitus nõ fuerint inuectæ, propter crebra inter ipsas vitæ cõmercia non dẽstituuntur illis opitulatoribus, qui cõmuniter ipsis inseruiant. Illi autẽ genti, cùm peculiaribus institutis ac legibus viuat, nemo est, qui opem ferat. Nam homines ex ea editi, graues quidẽ sunt necessariò: vtpote qui tanquam oleo seipsos tinxerint ad

summæ virtutis professionem. Et quod graue est, seuerum esse solet: à quo magna pars hominum, propterea quòd voluptatis cenſectetur illecebras, abhorrere videtur. Attamẽ Moyses ait, Deum vniuersi rectorẽ, cui gens ista se totã dicauerit, eius orbi tatem & solitudinẽ commiserari: quandoquidẽ ea sola ex vniuerso bominũ genere Deo procreatori & parenti, quasi primitiæ, tributa est. Causa quidẽ est iustitia eximia virtúsq; eorum, qui autores huius gentis extiterunt: quæ res non aliter, atque immortales plantæ, permanentes, fructum perpetuò florentẽ, posteris salutarem, & omnibus vtilem (modò ipsi se vitiis, nõ quæ nullam recipiunt curationẽ, sed quæ sanabilia sunt, solùm contaminauerint) producunt. Neq; quisquam certè, qui nobilitatem in numero perfectorũ bonorum ducit, rectè facta contemnat: sed sic putet potius, eum in grauius odium meritò incursurum, qui ex optimis ortus parentibus, suæ vitæ ac morum vitiositate illis turpitudinis maculam asperserit. Nã cùm domestica probitatis habeat exempla, quæ sibi proponat ad imitãdum, & nihil inde ad salutarem vitæ institutionem excipiat, vehementer culpandus est. Lex porrò homini patrocinium ac curam reipúb. suscipienti rectissimè interdicit, ne in gente doloſe incedat. Nam fraudulenti mores sunt animi illiberalis & abiecti, simulationis tenebris facinus admissum obtegentis. Princeps enim sic illos, qui suo parent imperio, tueri debet, vt pareus liberos: quò ipse ab illis etiam, tanquã ab ingenuis filiis vicissim colatur. Ac propterea cõmunes ciuitatum, ac gẽtium quasi parẽtes (si verũ dicendum est) sunt boni principes & magistratus: qui parem, imò verò maiorem interdum beneuolentiam erga suos declarant. Sed qui ad perniciem ac damnũ eorũ qui reguntur, magnos sibi principatus acquisiuerunt, non principes, sed hostes appellandi sunt: quippe cũ ea moliantur, quæ capitales & infesti inimici soleant. Quinetiam qui astutè & ex occulto faciunt iniuriã, sunt deteriores his, qui apertè nos oppugnant: siquidẽ hos facilè propulsare licet, cùm simultatẽ suis quasi integumentis euolutam palàm ostẽdant. At illorum improbitas, cùm alienum apparatũ, tanquam in theatro, quò minus verè, qui sint, cognoscantur, sibi assumant, ægrè percipi deprehendive potest. Atq; principatus ac magistratuum genera sola magnitudine ipsa inter se discrepãtia, per vniuersas (propè dixerim) vitæ partes manant ac funduntur. Nam quòd rex est ciuitati, idem est pago primarius, familiæ dominus, medicus

cus ægrotis, dux exercitui, nauarchus classiariis, & mercibus: nauib⁹ mercatoriis & onerariis nauclerus: gubernator nautis. Quibusquidẽ omnib⁹ potestas est vel bene de suis promerẽdi, vel malè. Velle autẽ debẽt, quod melius est: ac melius profectò est, prodesse quibus poterũt, nemini obesse. Est enim istud, Deũ sequi. Quandoquidem licet illi facultas suppetat vtrumq; præstandi, vult tamen ea sola, quæ bona sunt. Argumento est mũdi ortus, & eius gubernatio. Nam quæ nõ erant, euocauit in lucẽ, vt essent: ordinẽ exinordinato: qualitates ex his rebus, quę iisdẽ carebant: ex dissimilibus similitudines: ex disparibus naturis, pares & in idem cohærentes: ex rebus à cõmunitate & concẽtu abhorrentibus, cõmunitates & concẽtus: ex inæqualitate, vt ita dicam, æqualitates: ex tenebris deniq; lucẽ efficiens. Illi enim & beneficis eius ministris semper curæ est, vt deterioris naturæ erratũ in meliorem rationem cõmutent cõuertántq;. Par est igitur bonos principes ac magistratus, si qua illis cura sit, vt Dei similes efficiãtur, ista sedulò imitari. Ac cũ infinita ferè sint, quæ præterfluunt & mentis humanæ aciẽ fugiunt, vtpote quæ in tantã sensuum turbã, quæ falsis opinionibus eam a vero abducat, inq; fraudem illiciat, illigata sit, imò verò in corpore mortali (quod sepulchrũ propriè appellari potest) condita & quasi humata, nullum iudicẽ pudeat fateri se nescire, quod nesciat. Nam primùm, qui mentitur, ipse seipso fit deterior, cùm ex animo veritatem, tanquã in exilium eiecerit. Deinde verò, dum cæcã suam notitiam palàm ostendit, eos de quibus habetur iudicium, propterea q⁹ ea parum videt, quæ iusta sunt, infinitis certè afficiet incõmodis. Quando igitur obscuritas ipsarũ rerum, quæ sua natura magnas tenebras menti offundunt, impedimento est, quò minus percipiantur, earũ indicia ab se reiiciat, referátq; ad iudices solertiores. At quosnã alios istos esse putemus, quàm sacerdotes, & eũ qui primas inter illos tenet? Etenim veri & ingenui Dei ministri, sunt acuta admodum mẽtis indole imbuti ad discernendum: & quia Deus ipse, summus eorum rex ac dominus, exquisitissima acie, quid agant, obseruat, erratum etiam, quod alioqui perexiguũ est, non exiguum ducunt. Quapropter omnibus sacerdotibus præcepta est, vt nec vinum, nec quod inebriare possit, bibentes, victimas offerant, ne vllum erroris & delirationis venenum irrepens in animum, eius oculos cæcet. Fortasse etiam quòd qui verè sacerdos sit, statim sit propheta: neque genere magis quàm virtute

ad Dei cultum & obseruantiam accedit. Propheçe autem nihil obscurum est & incognitum: quippe cùm solem sola cõprehensum cogitatione, & radios, quos nulla vmbra opacare poterit, in se continentes: quibus certè ea, quæ sensum fugientia, sola mẽte percipiuntur, euidentissimè comprehendat. Rursum, qui sunt mensuras, pondera, & stateras tractaturi, vt mercatores, caupones, circũforanei, & qui aliis merces vendunt ad viuendũ necessarias, siue siccæ illæ sunt, siue humidæ, à præfectis fori regantur illi quidem: sed deberẽt, modò homines moderati tẽperatiq; essent, ipsi sibi imperare, nec metu, quę æqua sunt, sed sua voluntate facere. Nam rectè factum, quod nostri ipsorum animi inductione fit, omnino præstabilius est, quàm quod necessitate coacti facimus. Quocirca iubet cauponibus, mercatoribꝰ, & aliis, qui eiusmodi vitæ genus delegerunt, vt æquas stateras, mensuras, & pondera sibi cõparent, nihilq; per fraudem moliãtur, quò emptores damno afficiant, sed ex animo liberè & syncerè singula & dicant, & agant: illud mente complectentes, iniquos quæstus ad pernitiem valere maximè: diuitias cum æquitate partas, nunquam nec eripi, nec surripi posse. Et quoniam mercedes opificibus, propẽsæ solertisq; industriæ præmia proponuntur (nam qui sunt in egestate, hi opus faciunt, non illi, qui in magna rerũ abundantia viuunt) præcipit, ne illis differatur solutio, sed eodem die operis merces præbeatur. Nam absurdum est, vt locupletes ex illis rebus, quæ inopibus suppetũt, fructum capiant, & ipsi, cum omnibus copiis circũfluuant, gentes contrà, non pro eodem illicò remunerẽtur. An non ista manifesta sunt exempla, quæ intuentes maiora scelera præcaueãt? Qui enim nõ soluit mercedem debitã omnino procrastinari, sed vesperam statutam esse voluit, ad quem opifex, præmio laboris accepto, domũ abire debet: an non idem multò anteà, rapinam, furtũ, fraudationem creditorũ, & quæ sunt eius generis, vetabat, quò animũ ad spectatas probitatis formas ac species percipiẽdas instrueret pulchréq; informaret. Est illud itẽ præceptum præclarè, ne quis iniuriã acceptã etiã cùm possit, memoria teneat, neq; par pari propterea referat, neq; quenquam cõuitio probrisve afficiat, & maximè quidem surdum. Nã pugna est illa quidem omniũ iniquissima cùm altera pars in agendo, altera in patiendo solùm versatur. Ac perinde faciunt illi, qui obices cæcis opponunt, aliásq; res ante pedes proiciũt, atque hi, qui mutis, & auribus captis maledicunt. Nam cùm illas

illas propter ignorationem transgredi nequeant, necesse est eos in hæc duo incommoda incidere, vt & à via aberrent, & pedum lędant vestigia. Illorum ergo animis, qui eiusmodi rerũ cùm inuentores, tum æmulatores sunt, lex metum, quem Deus ipse minatur, iniicit: idque merito & accommodatè. Nam eos, qui sibi ipsis succurrere non valeant, solus ille manu sua protegit defenditq;. Atque iniustè facientes sic ferè coram affatur. Quid stulti? vos ne, me nescientes, peccare vos posse arbitramini? Qui certè cùm eorum calamitates irrideatis, & peccetis in eas res, quibus eos miserè afflictari contigerit, in aures scilicet, maledictis, in oculos, obicibus ante pedes proiectis, Deum, qui omnia oculis intuetur ac lustrat, nunquam celare poteritis. Qui etiam miserorum res asperas afflictásq; perinde insectamini, ac si vos non satis pares calamitates subituri: vti videlicet tum corpus omni morborum genere captũ oppressumq;, tum sensus penitus fractos diminutósq; habeatis. Quiquidem exiguæ & leuiculæ rei causa non languescunt modò, sed eas etiam perferunt debilitates, quæ nũquam in integrum restitui queant. Eos igitur, qui suiipsorũ obliti sunt, & sibi plus honoris & gloriæ vendicant, quàm, quod humanæ naturæ imbecillitati debeatur, & incertas atque improuisas fortunæ insidias, quę sępenumero fulmina ex inopinato iactat, & eos qui secundo vitæ cursu vtuntur, in ipso fœlicitatis portu euertit) omnino effugisse se credunt, quid attinet se insolenter efferre, & in aliorum miserias supramodũ insultare? Cur non iustitiam potius, tum quæ Deo omniũ rectori ac duci adsidet, tum cui ea datur facultas, vt etiam, quæ in recessus abduntur, non aliter, ac si in clara solis luce essent posita, vigilanti & peracuta oculorũ acie conspiciat, admodũ reuerentur? Isti mihi videntur propter nimiam crudelitatem, ne à mortuis quidem abstinere manus: sed quod vulgò in prouerbij cõsuetudinem abiit, mortuos mactare non vereri. Nam in membra, quæ sunt iam quodammodo mortua (oculi enim, qui nõ cernunt, mortui sunt, & aures itidem, quæ non audiunt) vsq; eo insultãdum, contumelioséque inuadẽdum statuunt, vt in eũ cuius hæc sunt membra, etiã si ex hominum numero deletus esset, ferain immanitẽ, & animũ implacabilem declararent: nec quicquam humanitatis commiserationisve (quæ duo etiam hostes in crudelissimis bellis erga mortuos seruare solent) erga eum præstarẽt. Sed hæc hactenus. Deinceps concẽtum quendã similium præceptorũ tradit,

his verbis: Non facies iumenta tua coire cum alterius generis animantibus: non vineam seres diuerso semine: vestimenta ex duobus contexta (opus planè adulterinum) non indues. Primum præceptum annumeratur ex legibus, quę contra adulteros, latæ sunt, quò sceleris turpitudo magis ante oculos proponatur: videlicet ne alienis nuptiis, non modò coniugum mores violando, verumetiam bonam spem ingenuæ sobolis propagandæ penitus præcidendo, aliquando struamus insidias. Nam qui animalibus rationis expertibus coitu eorum, quæ sunt alterius generis, interdixit, videtur fibras adulterij radicitùs euulsisse. Ad eas item leges, quæ iustitiæ sunt propriæ, hoc ipsum etiam referri potest. Neque est recusandum, quò minus vnam eandémque rem, si qua ratione fieri possit, ad plura accommodemus. Par est igitur, ea, quæ communione coniungi possunt, in vnum cogere. Quæ enim sunt generis vnius, ad communitatem nata sunt: siquidem contrà, quæ sunt diuersi, à coniunctione communionéque abhorrent. Quibus quidem si quis nefarios congressus admiscere moliatur, iniquus est, & legem naturæ euertit. Lex etiam, quæ verè sacra est, tanta vtitur cautione in æquitate tuenda, vt ne agrum animalibus, quæ sunt robore disparia, arari permittat: sed vetet, quò minus asinus & bos simul iugati arent: ne animal: quod imbecillius est, præpotentibus robustioris viribus, magis eniti & contendere coactum, defatigetur ac penitus succumbat. Atque tametsi bos animal robustius in numero mundorum animalium ponitur, asinus autem, imbecillius animal, in numero immundorum: tamen illis animalibus, quæ videntur deteriora, vtilitatem, quæ ex æquitate capitur, lex non inuidit: idque mea quidem sententia, necessariò ad iudices erudiendos, ne ignobiles & abiecti in iudiciis inferiores discedant. Apud quos non de genere, sed de virtute, aut vitiositate disceptari solet. Est illud præceptum, quod est postremum in coniugatione, nimirum, Ne linum cum lana, quæ sunt alterius generis, connexas, istis quidem haud quaquam dissimile. Etenim in illis non solum diuersa natura, res est à societate aliena, sed etiam vis violentiò alterius (quando necessitas postulat, vt illis vtamur) ad dilacerandum potius, quàm ad coniungendum valet. In coniugatione trium præceptorum, illud medium locum obtinet: Ne quis vineam diuerso semine serat. Prima causa est, ne quæ essent generis diuersi, ipsa inter se commiscerentur. Nam

Nam sata cum arboribus, & arbores cum satis minimè coalescere cohæreréque solent. Ac propterea natura non idem tempus certum statutúmq; virisque definiuit ad anniuersariorum fructuum procreationem: sed his ver, tempus oportunum tribuit ad demetendum: illis autem ad earum fructus percipiendos, qui durioribus inuolucris obteguntur, extremam ęstatem. Vsu venit enim eodem tempore, vt hæc quidē siccitate arescāt, cùm anteà siccitate aridæ. Nā hyeme, cum folia arboribus excidunt, sata florent: vere autem è contrario, cùm omnia genera satorum arescunt, arborum, tam mansuetarum, quàm agrestiū materiæ frondescunt. Et est eadem ferè temporis circumscriptio, in qua & satorum fructus matureſcunt, & fructus arborū initium sui ortus capiunt. Meritò igitur ea, quæ sunt tot differentiis, & naturæ, & florum, & idoneorū temporum ad suos fructus producendos inter se distincta, seiunxit ac segregauit: ordine in inordinati locum introducto. Nam ordini cognata est pulchritudo, inordinato autē deformitas. Secunda est, ne vtraq; species vicissim & lædatur & lædat, dū altera alterius ad se attrahit alimentum. Quoquidē (sicut in fame & rerum necessariarum penuria accidit) minutatim distributo, plantæ omnes omnino flaccescent: & vel sterilitatem suam ipsæ ostendent, cū sint omnino infrugiferæ, vel inopia alimenti debilitatæ, nunquam eximios fructus producent. Tertia autem, ne frugifera terra nimis graui onere prematur: idq; partim ob continuam & cohærentem rerum eodem tēporis momento seminatarum consitarúmve crebritatem, partim ob duplicatam fructuū propagationem. Nam domino ex agro, sicut regi ex ciuitate, satis est vnum vectigal quotánis exigere. Plura autem tributa velle capere, est insignis cuiusdā auaritiæ: qua leges naturæ penitus proſtratæ iacent. Quare lex cum his, qui vitem auaritiæ causa serere statuerint, sic loquitur: Ne sitis deteriores regibus, qui armis & copiis militaribus vrbes ac regiones subegerunt: qui quidem, quò non solū in posterum prospiciant, verumetiā illis, qui in sua ditione sunt, parcant, vnum annuum vectigal exigēdum decernunt: hoc apud animum proponentes, vt ne exiguo tēporis spatio eos prorsus ad extremam inopiam redigāt. Vos ex eodem solo, vere quidem, hordei, & tritici tributa exigitis: æstate autem, eorum fructuū, qui durioribus integumentis inuoluuntur: sicq; idem solum, duplici vectigali exacto, enervare vultis. Defatigabitur quidem ipsa terra, nec iniuria, more athletæ,

letæ, cui non datur locus respirandi virésque colligendi, quò ad alterius certaminis initium paratior accedat. Verùm, vt videtur, vos eorum, quæ ad communem vtilitatem præceperim, facilè estis obliti. Quod si memoriam præcepti, quod de septimo anno traditum est, teneretis, quo æquum putaui agrum propter labores sex annorum, quos statutis anni temporibus fructus secundum naturæ leges proferendo sustinuisset, quasi sacram debere interquiescere, nullóque agriculturæ opere fatigari, non iuueniliter ac temerè elati, non violenta auaritiæ impulsione commoti, de sementi noua cogitaretis, terreq;, tum quæ arboribus consita est, tum maximè quæ est culta vitibus, semina mandaretis, quò duplici fructu, vtroq; quidem iniusto, in singulos annos, vestras opes amplificaretis: ac præ nimio facultatum augendarum studio, præter modum auidi & appetentes pecuniæ conquirendæ videremini. Nam qui septimo anno agros suos quiescere permittit, nullo fructu ab illis percepto, quò terra fatigata vires suas reficiat, idē nequaquam eandē duplici onere grauare premeréq; in animū inducet. Quocirca inter eiusmodi reditus non modò vuæ germen, sed sementis fructum prophanum & impurum esse cōstanter affirmarem: partim quòd spiritus vitalis, qui in feraci solo residet, opprimitur quodammodo & suffocatur, partim quòd, qui eas res hoc modo parare studeat, Dei munera labefactat absumitque: atque adeò suas cupiditates, dum eas modicis terminis minimè circūscribit, lōgè latéq; fluere ac diffundi sinit. An non ergo par est eiusmodi præceptiones amplexari, quæ hominum auaritiā admodum coercēt penitúsq; amputant? Qui enim, dum priuatus est, se assuefecerit, etiam in plātis ab iniquo lucro abstinere, idem si maioribus opibus comparatis fiat rex, eandem consuetudinem erga viros pariter ac mulieres tenebit: ne scilicet duplicia tributa exigat, néve illos, qui ipsius parent imperio, vectigalibus opprimat. Nam cōsuetudo, quæ simul cū ætate creuit, ad duros ac difficiles mores tum molliendos, tum instituēdos quodāmodo, tum deniq; ad formas pulchriores scitè effingendos, saiis habet virīū. Ac formæ pulchriores sunt illæ quidem, quas iustitia in animo imprimit insculpitq;. Ista quidē Moyses figillatim vnicuiq; decernit. Sunt etiā alia præcepta latius patētia, quæ genti vniuersæ cōmuniter edicit: admoneus, vt ea non erga amicos solùm & socios, verumetiā erga eos, qui à nostra societate desciuerūt, præstemus. Ait enim, si intra mœnia cōclu

si, vestr

si, vestro parere imperio recusent, vestra iuuētus probè armata, cum apparatu bellico eos adoriatur, & exercitu vndiq; circūsō, ad aliquod tēporis spatium expectet, & quò res gerendas firmius cōstantiúsq; suscipiat, rationi potius, quàm iræ obtemperet. Confestim igitur fœciales mittat, qui eos ad concordiā hortentur: & pariter vires copiarum eos obsidentium ad bellum gerendum aptissimas commonstrent. Quod si eorum, quibus ad nouas res moliendas adducti erant, illos pœniteat, & quacunque conditione conuersi, se quò pax constituatur, vobis subiiciant, vestri fœdera (pax enim licet valdè incommoda, bello longè anteponenda est) lubentes excipiant: sin viribus & audacia confisi, magnos spiritus sumant ad contumaciam, vestri, vbi æquitatis subsidium, quòd nequid superari, nacti fuerint, machinis primùm ad mutuum admotis, impetum faciant. Deinde partibus eorum disruptis, agmine facto, irruant. Atque telis in hostes exquisitè coniectis, in omnes partes, distrīctis gladiis, eos trucident: nec ea, quæ anteà pacis appetentes, patrare ad tempus differebant, acriter & acerbè vsque eo persequi desistant, quoad hostium exercitum vniuersum, nullius ætatis ratione habita, penitus prostrauerint. Tum aurum, argētum, reliquāq; prædam capiant. Postremò vrbem facibus iniectis incendant, non solū ne eadem ipsa in posterū aliquādo excitari, seditionémve conflare possit, verumetiā vt vicini illius rei metu (homines enim alienis malis ad modestiā erūditi solēt) admoniti, sapere discāt. Cęterū virgines & mulieres dimittantur liberæ, quoniā nihil earū rerū, quas bellū sedulòse molitur, ab illis euenturū expectare potērūt: vtpote quæ propter naturalē imbecillitatē immunitate & vacatione à bello gerendo donatæ sunt. Ex quo perspicuū est. Iadæbrū gentē cum omnib⁹, qui concordes sunt, & pacē ex animo amplexantur, amicitiā & fœdus retinere. Neq; tamē hæc gēs adeò abiecta est, vt illis, qui vi manúq; iniustè in eam imperiū occupare nitūtur, præ ignauia se dedat illa quidē. sed cūm pœnas de eiusmodi furore aggrediatur, inter eos, qui fallaciter & insidiosè, & q secus in vita erga ipsam animati videātur, accuratè distīguat. Nā est animi planè efferati & immanis illis mortē inferre, qui vel minimū, vel nihil omnino peccauerint. Atq; cum homine bellū parant, mulieres etiam (quatum vita natura sua pacis & ædiū custodiæ fautrix est) tanquam accessionem adiungere, in eodem vitio est. Tantum porrò iustitiæ amorem eorum mētibus, qui in sua repub.

repub. degunt, inseuit Deus, vt ne vrbis hostilis & infestę agros frugibus redundantes populari, aut segetes vastando, aut arbores excidendo, quò fructus perirent, aliquando aggrederentur. Cur enim, inquit, iniuriarum memor, in res inanimas natura mansuetas, & fructus iucundos proferentes sęuis? Heus tu, nunquid arborum ferum & truculentum animum, qualis in hoste existere solet, declarat, vti pro his, quæ reddiderit, quæq; parata sit reddere radicitus extirpetur? Imò verò contrà, multum iuuat, cùm affluentiam rerum, non solùm quæ ad victum necessariæ sunt, sed etiam quæ ad lautam & delicatã vitam quæruntur, victoribus suppeditet. Non enim homines solùm dominis suis pensitant vectigalia, verumetiã plantæ, ea quæ sunt multò vtiliora (sine quibus vita non poterit constare) certis anni temporibus largiuntur. Infrugiferis autẽ & sterilibus, atq; adeò illis, quibus materia agrestis insit ne parcatur ab his, qui eas excidere voluerint ad valla, ad cruces, ad palos, ad fossas extruendas & ad scalas ac turres ligneas, cum opus sit, faciendas. Ad istas nanque res & alias eius generis, erunt valdè accommodatæ. Diximus igitur, de his, quæ ad iustitiam pertineat. Ipsam autem iustitiam (cuius quidem dignitatem nulla laus, nullâve cõmendatio exæquare valet) quis poëta, quisve orator satis prædicare poterit? Vnum tamen bonum, quod cum ea coniunctum est, omnium facilè prestantissimum (æqualitatem dico) quamuis de aliis dicere supersedeas, satis profectò erit ad eius laudationẽ. Est enim æqualitas, vt hi, qui in naturæ peruestigatione versantur, nobis tradiderunt, mater iustitiæ: Est etiam lux, quam nulla opacat vmbra: solis quoq;, si verum licet dicere, similitudinem gerit: quandoquidem inæqualitas, in qua insunt nimium & parum, quæque origo ac fons est obscuritatis, illi ex aduerso repugnat. Aequalitas omnia, quæ cælum, terrâve continet, ratis legibus atq; institutis pulchrè gubernat. Cui enim obscurum est, solem dies cum noctibus, & noctes cum diebus, æqualitate spatiorum, quæ proportione constant, metiri? Quæ quidem ex euentu quodam anniuersario appellantur, æquinoctiũ vernum, & autumnale. Natura verò rem adeò perspicuè ante oculos posuit, vt vel imperitissimi æqualitatem illam, quæ in dierum ad noctes collatorum longitudine cernitur, sentiant. Quid verò cõuersiones & ambitus lunæ (quæ quidem tum crescit, tum defectibus ad initia recurrit, id est, & à sua cum sole cõgressione, quoad luce penitus compleatur, tranat, & ab hoc ad illã denuò)

an

an non spatiorum æqualitate circumscribuntur? Nam tantum crescit luna, quantum imminuitur in vtraque quantitatis forma, siue quæ in multitudine, siue quæ in magnitudine cernitur: vsque adeò vti in cælo, quod est natura purissimum, æqualitas egregiè præter cæteras res colatur. Eadem est ratio aëris, qui ad eam proximè accedit. Nam cum annus quadrifariam diuidatur, in ea nimirum, quæ ἐτησίους ὥρας, id est, statuta anni tempora appellamus, aëris natura vnà conuerti & mutari solet, inque illis conuersionibus mutationibúsque ordinem, qui dicendo exprimi nequit, in inordinato commonstrat. Cũ enim in hyemem, ver, æstatem, & autumnum, mensibus numero ternario in singula tempora æqualiter partitis, distributus sit, ἐνιαυτὸν, id est, annum (qui quidem, vt ipsum nomen indicat ἀυτὸς ἐν ἑαυτῷ, id est, ipse suo ambitu omnia coërcens continet) omnino conficit: quippe cum non aliis, temporum vicissitudinibus, quàm illis, quas ἐτησίους ὥρας vocamus, hoc possit efficere. Quinetiam æqualitas ipsum aërem tranat, à cælestium rerum ac superarum extremitate exorsa, & ad terrestrium oras vsque peruadens: quippe quæ suam puriorem naturam, ætheri finitimam in sublime tollit: alteram autem, quę est quasi splendor ex ea profusus, secundum eius lumen dico, deorsum, instar solis, mittit. Etenim eorum, quæ apud nos peccantur, inæqualitas: quæ autem rectum ordinem tenent, æqualitas causa est. Quæquidem & in natura vniuersi (si quàm maximè significanter dicere velimus) ornatus est: & in vrbibus, democratia, quæ & optimis legibus temperata est, & rerũpub. præstantissima. Est etiam integra valetudo in corporibus, in animis verò perfecta virtus. Nam inæqualitas contrà, morborum, aliorúmq; malorum origo & causa existit. Verùm hominem vitam, quàm longissime propagantem tempus planè defi ceret, si omnes æqualitatis & iustitię quam peperit æqualitas, laudes dicẽdo persequi vellet. Quocirca satius esse puto, vt his, quæ sunt exposita, contentus, cætera diuina eius quasi simulachra in studiosorum animis, quò eorum memoriam excitem, tanquam in augustissimo loco ac domicilio descripta relinquam

PHIL

PHILONIS IVDAEI,
De iudicis officio.

Ioanne Christophorsono Anglo interprete.

CVM omnes, qui sunt ciues in sacrosancta repub. à Moyse descripta, omni animi motu à ratione auerso, omníque vitiositatis genere vacuos esse iubet lex, tum eos potissimũ, quibus vel sortitione, vel hominum suffragiis defertur potestas de aliis iudicandi. Est enim absurdum, vt vitiis implicati teneantur hi, qui aliis iusta æquáque administrare profitentur: quiquidem officia naturæ debent tanquam ad picturæ cuiusdam primariæ exemplar accuratè exprimere. Quemadmodum enim vis ignis, quæ multò antè sua sponte feruet, omnia, quæcunque attingit, calfacit, & è contrario, niuis vis, cùm sua frigescat natura, res etiam alias refrigerat: sic quoque iudex debet syncera esse iustitia refertus, si modò æquum & bonum his, qui eius implorant auxilium, submini strare voluerit, vti tãquam salutari riuulo ex dulci fonte deriuato sitim eorum, qui æquitatis cupiditate ducuntur, expleat. Quodquidem facilè fiet, si non solùm cùm ad iudicium dandum accesserit, putet se simul & de aliis iudicaturum, & aliorum subiturum iudicium, verumetiam si cùm sit sententiam dicturus, assumat sibi eam prudentiam, vt non per errorem labatur, tum iustitiam vt quod sit suum cuiusque, id cuique pro dignitate tribuat, tum fortitudinem, vti cùm sit supplicium hominibus in aliquo maleficio deprehensis irrogaturus, neq; precibus flecti, neq; misericordia possit. Nam cui istæ virtutes curæ sunt, communis reip. patronus meritò debet existimari, simili sq; bono haberi gubernatori: quippe cùm tumultuum & perturbationum procellas ad salutem eorum & securitatem, qui res suas eius fidei commiserint, sedare tranquillaréq; sedulò laboret. Primùm ergo iubet lex, ne iudex rei cuiquã temerè aures præbeat. Vt quid, quæso, hoc sibi vult? Heus tu, inquit lex, aures tuæ purgatæ sunto. Purgabuntur autem, si flumen honestæ disciplinæ & præceptionum cõtinenter in eas illabatur: sermones autẽ inanes, plebei, ridiculi, siue poëtarum sint illi quidem, siue mimorum, siue præstigiatorum, qui res nihili verbis magnifi

ficè extollunt, prorsus ab illis depellantur. Aliud præterea, quod cũ superiore prorsus consentit, ex hoc præcepto, Ne scilicet iudex rei cuipiam aures temerè præbeat, significatur. Qui enim animũ attendit testimonio eorũ, qui rem solũ auditione acceperint, non prudenter quidem & sana mente, sed temerè & inconsultò attendit: siquidem oculi cùm in rebus gestis defigãtur, eas ipsas res quodãmodo contingunt, & subsidio lucis, qua omnia collustrantur aperiuntúrq;, penitus comprehendũt. Auribus autem, vt quidam ex veteribus scriptoribus appositè dixit, minus fidei est adhibendum, quàm oculis: quippè cum rebus non interfint illæ quidem, sed sermonibus, qui sunt rerum interpretes, quique verum dicere non semper solent, in omnes partes rapiuntur. Quapropter quidam ex Græcis legumlatoribus, qui è sacratis legis Mosaicæ tabulis idem ipsum transferebant, præclarè videntur præcipere, ne aures testes adhibeantur: perinde ac si oporteat ea quæ quispiam viderit, certa iudicare, quæ autem audiuerit, incerta. Porrò secũdum datum est iudici præceptum, ne munera capiat. Nam munera, inquit lex, cęcant hominum oculos, æquum & bonum labefactant, mentẽ via publica absq; errore incedere non sinunt. Et quemadmodũ in causis iniquis munera capere, est hominum longè perditissimorum, sic quoque in iustis idem ipsum facere, eorum est, qui certè ex dimidia saltẽ parte in improborũ numerũ referri meritò poterũt. Sunt enim quidã vestitu eleganti & exquisito amicti, semiimprobi, institiæ munus iniustè exequentes: quiquidem in eo sunt gradu locati, vt de maleficiis contra eos, qui eadẽ admiserint, decidant. Qui certè non gratis secũdum eos, qui causam obtinere necessariò debẽt, sententiã pronuntiandã putant, sed audacter affirmant cognitionẽ suam venalẽ esse, & mercede cõduci oportere. Itaq; cũ aliquis hoc illis crimini dat, dicunt se æquum & bonum non violasse. Illos enim causa cecidisse, quos cadere æquum erat, hos autem causam obtinuisse, qui obtinere debebant: atq; hoc pacto se purgare nitũtur, sed malè. Nam bonus iudex duas res secum ad causas afferre debet: cognitionem ex legibus hausta m, & à muneribus capiendis abstinentiam. Siquidem qui muneribus adductus æquum & bonum administrat, hic rem natura pulchra imprudens deformẽ efficit. Itẽq; alia peccat partim sei ipsum pecunię capiendę assuefaciẽdo, quæ res hoẽs ad grauia scelera solet impellere, partim nocendo ei, cui prodesse debuerat, pretium pro æqui & boni administratione

tionis persoluenti. Quocirca scienter & peritè præcipit Moyses æquum & bonum æquitate exequendum esse. Quo præcepto tacitè indicat etiam in eo exequendo locum habere solere iniustitiam: idq; committi ab illis, qui nō modò in iudiciis, verū etiam vbiq; terra marique, atque in omnibus, propè dixerim, vitæ negotiis dona pro æqui ac boni administratione capiunt. Iam verò aliquis exiguam pecuniæ summam sibi creditā reddit, quò fraudi sit potius creditori, quàm emolumēto: vti nimirum cùm in parua summa, fide seruata, creditorē inescauerit, possit in maiore fidem datam fallere, sicq; illum dolo decipere. Quodquidem nihil aliud est, quàm æquum iniquè exequi. Nam rem alienam reddere, æquum sanè est: sed id iniquè fit, cùm ad plures res per fraudem acquirendas fit. Causa autem in primis, cur hęc in grauissimis rebus peccata sint, ex eo nascitur, quòd homines ad mentiendum assuefiunt. Quam rem à primo tempore ætatis, atque adeò ab ipsis incunabulis partim nutrices, partim matres, partim reliqua domesticorum seruorum, ac liberorum turba ita infundūt in animos, vt in factis dictisq; semper existat, & cùm eisdem simul quasi nutriatur. Estq; præterea eadem res ita ab illis animo copulata coniunctáque, vt pars eiusdem necessaria à natura profecta videatur. Quæ sanè licet à natura reapse generata esset, tamen deberet rerum honestarum disciplina & institutione penitus præcidi. Nam quid tam pulchrum in vita, quàm veritas? Quam sapientissimus Moyses in stola summi sacerdotis sacerrimo in loco propter pectus, vbi pars animi est, qui principatum obtinet, collocauit: eo consilio, vt illum monimento omnium pulcherrimo, præstātissimóq; exornaret. Quinetiam iuxta veritatem, aliam quandam facultatem ei cognatam posuit, quamquidem declarationem nuncupauit: hásq; duas res duarum formarum orationis, quæ nobis insunt, tanquam imagines esse voluit. Quarum formarum mente concipitur altera, altera ore profertur. Nam quæ profertur ore, declarationis indiget, qua ea, quæ in interiore nostra cogitatione recondita sunt & abstrusa, singula proximo aperiantur. Quæ autem mente concipitur, veritate eget cùm ad vitæ, tum ad actionum illarum, quibus via ad beatam vitam munitur, perfectionem. Tertium præceptum iudici datum est, vt in res magis, quàm in homines, qui in iudicio litigant, inquirat: eásque à persona eorum, de quibus habetur iudicium, omnino secernere separaréq; nitatur, atque veniat

veniat quasi coactus non modò in ignorationem, verumetiam in oblivionem eorum, quos norit memoriáq; teneat, vt familiarium, amicorum, & ciuium: & rursus, alienorum, inimicorum, & peregrinorum, ne vel beneuolentia, vel odio inductus, æqui & boni cognitionem obscurare conetur. Nam alioqui necesse est, non aliter ac cæcum, qui sine baculo viam aliquam ingreditur, nullósque habet duces, quorum subsidio nitatur, impingere labíque. Quapropter bonus iudex eos, qui litigant in iudicio, quicunq; illi fuerint, tanquam ob oculis remouere debet, simplicémque & nudam rerum intueri naturam: quippe cùm non opinionem, sed veritatem sequendo, iudicare oporteat. Istúdque secum cogitet, iudicium ipsius Dei esse: iudicem autem administratorem iudicij, atq; administratori, quamuis rem omnium, quæ in humana vita cernuntur, longè præstantissimam sibi habeat à Deo Opt. Max. creditam, non tamen permissam esse potestatem, vt in his, quæ sunt Dei propria, per indulgentiam cuiquam gratificetur. Porrò præter ea, quæ sunt modò commemorata, aliud præterea Moyses dignum sanè admiratione tradit, cùm iubet, pauperis in iudicio non capiendam esse misericordiam: & tamen idem ipse vniuersas leges à se descriptas præceptis de misericordia & clementia refersit: qui vt eos, qui superbi sunt & arrogantes, magnis insectatur minis, sic magna proponit præmia his, qui proximorum calamitates subleuare non grauantur: quíque facultates non possessionem suam ac propriam putant, sed egentium communem. Nam verum profectò est illud, quod quendam è veteribus non inscitè dixisse ferunt: homines nulla alia in re magis Deum sequi, quàm in benignè faciendo. Nam quod, quæso, excellentius bonum est, quàm vt mortales Deum imitentur immortalem? Quocirca diues, qui argentum & aurum domi congesserit, neutiquam in thesauro suo illud reseruet, sed proferat in medium, vti duram & acerbam inopum victus rationem læta & liberali largitione subleuet. Itémque si quis illustris sit, non debet se nimium efferre insolentérque gloriari, sed colere æqualitatem, & liberratem loquendi etiam ignobilibus impertire. Quod si porrò quisquam robore corporis valeat, sit firmo imbecillioribus præsidio, & non quemadmodum in gymnasiis certaminibus fieri solet, viribus infirmiores superare contendat, sed studeat potius vires cum illis communicare suas, quōs propriæ deficere videantur. Nam qui è fontibus sapientiæ doctrinam

hauserint, hi inuidia ex animis tanquam in exilium eiecta, non aliorum impulsu, sed sua ipsorum animi inductione proximorum commodis inseruiunt: doctrinæque riuulos in eorum animos per aures infundunt: ad eum finem, vt simili eos scientia & cognitione imbuant. Atque vbi vident iuuenes, quasi plantas virentes & generosas, natura & ingenio valere plurimum, lætitiam inde permagnam capiunt: quandoquidem arbitrantur se diuitiarum, quæ sunt animi propriæ, quæque vnæ veræ diuitiæ sunt, hæredes inuenisse. Quos cùm sibi asciuerint, eorum animos doctrina & præceptionibus, more agricolarum, vsque eo colunt, quoad firmatis stirpibus virtutis florescentes, fructũ probitatis efferant. Eiusmodi quædam præceptionum quasi simulachra attexuntur legibus, dispersèque inseruntur, non alio consilio, quàm vt egentibus res ad vitam necessariæ affatim suppeditent: quorum quidem in iudicio solo misereri non licet. Nam misericordia in aduersis casibus locum habet. Qui autem sua sponte se obstringit sceleribus, is non infelix, sed iniustus censendus est. Atque vt iustis honores, ita iniustis supplicia rata esse debent. Quare nemo improbus, etiam si egens sit, & permiserationem, quæ de eius inopia suscipitur, subterfugere conetur, quò minus pœnas det, iudicem dolo deludat: quippe cùm admiserit facinora, quæ non misericordia, sed odio digna videantur. Iudex autem, cùm accedat ad iudicandum, non aliter atque bonus argentarius, naturas rerum secernat separatímque expendat, ne eas, quæ sunt puræ probatæque, cum adulterinis confundat commisceátve. Multa quidem alia cùm aduersus falsa testimonia, tum de iudicibus dici possunt, sed ne nimis longus sim, veniendum est ad illud, quod est decem præceptorum extremum: quod quidem, vt alia singula, paucissimis verbis à diuino oracvlo prolatum est; sic enim se habet. [Non concupisces.]

FINIS.

Hic liber in nonnullis exemplaribus coniungitur cum eo, qui, De pietate, inscribitur.

ALT

ALTERA VERSIO
PHILONIS IVDAEI,
De oraculis seu effatis diuinis decem, quæ summa sunt legum capita.

Ioanne Vœuræo Gallo, interprete.

RES gestas virorum, quos & sapientes prædicat Moses, & sacri libri declarant primores ducésq; gentis nostræ extitisse, adeóq; legum non scriptarũ vice & loco esse, superiorũ librorum confectione patefeci: deinceps iam ipsa scriptarum legũ summa capita accuratè, diligentérq; persequar. Nec verò si qua se offeret allegoriæ ratio, hanc prætermissurus sum, in eorũ gratiam, qui reconditã sententiam studiosè inuestigant, & facilioribus interim omissis, de difficilioribus statim quærere consueuerunt. Si cui autem mirum videatur, cur in vasta solitudine potius, quàm in vrbibus leges suas tulerit Deus, is sic habeto. Primùm, dici vix posse, quàm multis vitiis magna pars vrbium inquinari soleat. In iis locum plerumq; est tum impietati in Deum, tum mutuis hominum inter se iniuriis: omnia enim adulterata inibi, corruptáque esse. Quæ syncera sunt legitimáq;, prospero successu vinci ab adulterinis: verà item, à verisimilibus, quæquidem reuerà planè falsa sint: ficta tamen & emẽtita rerum simulachra exhibeant, quibus ferè alij alios in vrbibus circũuenire solent: vbi fastus ingens, quo nihil in hominum mentes irrepit occultius, quẽ admirantur & colunt nonnulli, innanẽ gloriam honesto & spectabili loco habentes propter coronas aureas, vestésq; purpureas, ac satellitum, lecticarúmq; multitudinem, quibus isti, qui vulgò beati ac felices dicuntur, sublimes ferũtur, interdum quidem mulis equísque iunctis, interdum etiam hominibus, qui sellas ceruicibus subeant ac gestent, idq; adeò maiore animi quàm corporis cruciatu faciãt propter iniuriæ atrocitatem, reique indignitatem. Quinetiam multorum, præter hæc,

vitiorum autor opiféxque factus est,insolentiæ,arrogantiæ,impuritatis? atque hæc ipsa sunt tum externorum, tum ciuilium intestinorúmq; bellorũ initia,quæ terra mariq;, publicè ac priuatim miscent turbántq; omnia.(Quid verò cõmemorem mutuas ciuium offensiones?) Parit enim fastus etiam cõtemptum rerum diuinarũ, quantumvis summum honoris gradũ teneresenseantur.Sed quis tandẽ honor iste fuerit?quandoquidẽ abest veritas,quæ re verbóq; honorabilis esse, vel ex eo intelligi potest,quòd contrà,falsa rerũ species despicabilis naturâ sit,& honoris expers. Rerũ verò diuinarum cõtemptus neminem latet eorum,qui vident paulò acutius.Infinitę enim rerũ species pingendi sculpendiq; artibus fictę & expressæ sunt,& delubris etiã templisq; cinctæ & ornatę:atq; excitatis aris,honores diuini signis & statuis,cæterisq; id genus rebus,inanimis quidem illis, exhibiti:quos qui exhibuerunt,in sacris literis cõuenienter appositéq; cum scorti liberis cõparari solẽt.Quemadmodũ enim hi,quòd ignorent vnum modò sibi esse patrem naturalẽ,patris nomine appellãt,quotquot matri amatores fuerint:sic& in singulis vrbibus ferè extiterunt,qui cùm ignoratione veri Dei tenerentur,infinitam nominum falsò vsurpatorũ multitudinem in deorũ catalogum retulerint. Mox cùm alia apud alios diuinis afficerentur honoribus,viguerũt de summo bono discrepãtes sentẽtiæ,quæ homines ad alia omnia transuersos rapuerũt. Ad ea igitur in primis spectasse videtur Deus,dũ suas leges extra vrbiũ pomeria sibi ferendas esse duxit: ac præter hæc illud quoq; cogitasse,oportere eũ, qui leges sacras susceperus esset, animum habere elutum ac repurgatũ ab iis inquinamẽtis,quę miscellanea turba,hominúmq; colluuies in vrbibus sic illinere cõsueuit,vt elui vix possint. Fieri autẽ non posse,vt id vnquam prius vlli cõtingat,quàm à suis segregetur ciuibus:& verò,si segregetur,ei statim cõtingat:sed longo pòst tẽpore,dum videlicet impressæ superiorũ scelerum notæ paulatim obliterentur, omninóq; deleantur:quo modo artis medicæ periti curãt ægrotos,quos non prius sibi nutriendos putant,quàm morborũ causas exemerint.Dum enim hæ perstiterint,inutilis planè nutritio fuerit,nihílq; aliud pręstiterit,quàm noxiã morbi materiã. Meritò igitur cùm ex pernicioso oppidanorum cõmercio suos in solitudinem abduxisset,quo eorum animos à vitiis repurgaret atq; eximeret,cibum tãdem mentibus exhibere cœpit. Sed quemnã hunc fuisse præter legem,sermonémq; diuinum putabim

bimus?Sequitur causa tertia,quę huiusmodi ferè est,Quemadmodum qui longam suscipiunt nauigationem,nõ vela tunc remósq; aut gubernacula adornare incipiunt,cùm iã è portu soluerint,sed prius quàm se à terra subducant, quæcunq; ad nauigationem cõducunt,apparant:ita existimauit ille non eos, quibus iam sorte distributa esset prouincia,aut iam remp.fundatã & constitutam haberent,leges exquirere, quibus remp.constituant:sed eos qui magna alacritate reipub.administrãdę rationem & formam,qua ipsa respub.vtiliter ac salutariter cõstitui possit,meditati essent ac didicissent, eò colonias deducere, vbi paratã illam reipub.gerendæ formam stabiliant summa cum animorũ consensione,æquabiliq; cõmunionis iure, ac distributione eorũ quæ cuiq; cõgruunt. Adferunt nõnulli & quartã causam,non illam quidẽ inconcinnã,neq; verò à veritate alienam. Cùm enim necesse esset mentibus persuaderi leges illas clarissima verisimáq; Dei oracula,non hominũ inuenta cõmentáve esse,Hebræos suos procul ab vrbibus abduxit Deus in vastã solitudinem,ac nõ solùm fructibus satiuis,sed etiã aqua potabili infœcundam,vt dum penuria laborãtes rerum necessariarũ,ac proinde sibi à siti & fame timẽtes,derepente incideręt in copiã rerũ spõte sese ipsiis offerentiũ,cælo videlicet confertim depluẽte alimentũ,quod manna nominatur,ac demittente obsonium, prouentum nimirum coturnicũ velut ex fœcundo ac prolifico aëre in terrã ruentium:aqua etiã,quæ amara prius esset,dulcescente,& in naturã potabilis transeunte. deniq; prærupto saxo, aquarũ vim instar imbrium effundente: iam tum neq; Nilum admirarẽtur, neq; dubitarent leges illas ab ipso Deo esse latas. Cuius rei fidẽ ipsis abũdè faceret diuina benignitas, quã presi angustiis experirentur,nihil tale sperãtes. Cùm igitur abundè ea,sine quibus non viuitur,suppeditasset Deus, ea largitus statim est,sine quibus nequaquam bene viuitur.Porrò quidẽ ad vitam tuendã cibus potúsq; necessarius erat. Is suppetebat citra vllam ipsorũ curam industriámve.Ad vitã autem benè ac rectè instituendã opus omnino erat legibus ac præceptis.Lex fereba tur,quæ non in speciẽ tantùm meliores efficerer.Atq; hactenus causas maximè probabiles cõsentaneásq; recẽsuimus,quæ quidem hac de re dici possint: veras eñ solus Deus perspectas habet & cognitas.Præfatus verò quæ de his mihi dicenda videbãtur,deinceps leges ipsas quàm porero diligẽtissimè persequar. Si prius illud quod & res ipsa postulat,indicaro.Deũ ita legum

sacrarum oracularem se autorem esse voluisse, vt alias quidem earum ferret ac promulgaret ipse, alias verò prophetæ Mosis, quem ex omnibus potissimùm vt maximè idoneum rerum sacrarũ interpretẽ delegisset, opera ministerióq; ederet: sed quas ex sua tantùm persona oraculũ reddens tulisset, contigisse vt simul & leges essent, & summa particulariũ legum capita, quas verò Mose vtens internuntio dedisset, omnes ad eadẽ illa referrentur capita. Dicã vt potero de vtroq; genere, ac priore quidem loco, de eo quod magis vniuersale est, in quo illud digñ in primis quod admiremur, circunscriptũ id conclusúmq; esse decusse, qui numerus integer est & perfectus. Is enim omnes numerorũ differentias complectitur, parium & imparium. Parium quidem vt 2, impariũ autem vt 3. & ex vtrisq; compositorum parium impariũ, vt 5. Omnes item numerorũ inter se cõpositorum species, vt multipliciũ, superparticularium, ac superpartientium. Proportiones quoq; omnes decusis continet. Primùm Arithmeticam, in qua medietas pari numero prẽstet, paríq; superetur, vt in numeris 1,2,3. Deinde etiam Geometricã, secũdum quam qualis ratio sit secundi ad primũ, talis quoq; sit ad secundum tertij, quo se habent modo numeri 1,2,4. Et quod spectare liceat in duplis ac triplis, in sesquialteris quoq; ac sesquitertiis, & id genus aliis. Harmonicam quoq; in cõplexu decusis proportionẽ cõparationémq; inuenias, in qua videlicet medietas eadẽ portione extremorũ ab altero absit, alterum exuperet, vt in numeris 3,4,6. Quin & triquetrorũ & quadratorũ, cæterorúmq; multangulorũ proprias affectiones in se decusis manifestè recipit, quemadmodũ & modulationum, quarũ Diatessarõ cernitur in cõparatione sesquitertia, cuiusmodi est quatuor ad tria. Diapente in sesquiplici, qualis trium ad duo: Diapason in duplici, cuius generis est duorũ ad vnum: Disdiapason in quadrupla, qualis octo ad duo. Hinc fit vt qui nomina rebus primi indiderunt, quos constat fuisse sapientes, non ab re mihi videantur Græcè nominasse δεκάδα, id est decussem, quasi δέκχάδα à verbo δέχεσθαι, hoc est capere, quòd omnia numerorũ rationúmq; & cõparationum eorumdem inter se, concentuum quoq; & modulationum genera in se recipiat. Ad hæc meritò quispiam in admirationẽ ipsius decusis vel ob id rapi possit, quòd rerum omniũ naturam & affectionẽ cõplectatur, quatenus quidẽ aliæ dimensionem habent, aliæ nõ habent. Vnũ modò punctũ est, quod dimensione caret: tria, in quibus tota versa

tur

tur dimensionis ratio, linea, planũ, solidum. Etenim quod punctis duobus terminatur, linea est. Quod duas habet dimensiones, planum, fluente in latitudinem linea. Quod tres, solidum, longitudini latitudiníq; adiecta altitudine. Atq; hîc substitit, nec ad plures dimensiones progressa natura est, hisce tribus cõtenta. Cæterùm numeri horum autores & archetypi, sunt, puncti quidam, quod ipsum dimensione caret, vnũ: lineæ verò, duo: ac plani quidem, tria: solidi autem, quatuor: quorum coaceruatio, vnius inquam, duûm, triũ & quatuor, decussem absoluit, quã obiter alia quoq; mira, aspectúq; iucunda intuẽtibus exhiber. hoc enim propemodũ metimur numerorum, vt ita dicam, infinitatẽ, propterea quòd fines quatuor ipsunt constituentes, sunt vnũ, duo, tria, quatuor. Quibus totidẽ fines equis portionib⁹ respondẽtes, centenarium ex decusibus gignunt. Decem enim, viginti, triginta, & quadraginta coaceruatis procreatur cẽtenarius. Eodem quoq; modo & millenarius ex cẽtenariis cõflatur, & myrias est millenariis. Porrò vnũ, decusis, cẽtenarius & millenarius metę sunt quatuor, vnde ꝓgressus fiat adipsam decussis generationẽ. Quiquidẽ præter supradictas alias quoq; spectandas præbet numerorũ differẽtias, in primisq; numerũ primum nũcupatũ, quẽ vno tãtùm metimur, cuiusmodi esse 3,5,7, diuidẽdo intelligas. Deinde quadratũ, quaternariũ, numerũ quidem pariter parẽtum etiã tessellatũ, octonariũ, figura præditũ, longitudini latitudiníq; æqualẽ habente altitudinẽ: denique, senarium, qui vel hoc ipso eximius est, quod suis ipsius partibus, quæ sunt vnũ, duo, tria, exæquetur, cõpleatúrq;. Sed ecquid hoc loco necesse est pluribus decusis vim inimẽsam, præstãtiamq; recensere, & quod nobis obiter attingendũ fuit, in eo tanquã serio opere diuti⁹ hærere? Eiusmodi verò est vt ex se satis supérq; magnũ, adeóq. iustum cõmentãdi argumentũ iis præbere possit, qui se totos ad mathematicas disciplinas cõtulerunt. In præsens igitur supersedebimus de vi ac potestate decusis plura dicere. Vnũ tamẽ illud nec ab re fortasse nec temerè, quò rei specimẽ lectori præbeam⁹, huc adferemus. Eos q totos dies philosophiæ placitis incũbunt, asserere vniuersam rerũ naturã in decem categorias, quas vocãt, recidere. Cęterũ has esse, substantiã, qualitatẽ, quantitatẽ, quæ cũ aliquo cõparãtur, facere, pati, habere, sitũ esse, & fine quibus nihil prorsus cõstet, tẽpus, locúmq;. Nihil eñ inueniasquod horũ sit expers: verbi gratia, ipse aliqd habeo substantiæ, nẽpe quæ ad mei cõstitutionem constructionémq;

némq; maximè fuerunt idonea, mutuatus ab ipsis elementis, igni, aëre, aqua, terra: quorũ coagmentatione, quę in hac mũdi fabrica visuntur, extiterũt vniuersa. Qualitatis quoq; particeps sum, qua videlicet homo cẽseor: & quãtitatis, qua quãtus. Sed & in eorũ numero sum, quæ cum aliquo cõparantur, vt cùm mihi adstat quispiã dextra sinistráve. Quinetiã dum quid cotũdo incendóve, aliquid facio: dũ trucidor ab alio aut cõtundor, patior. Reliquas quoq; categorias, quæ sunt, sitũ esse, habere, tempus & locus, si rẽ explores, mihi hærere videas. Sitũ quidẽ esse, vt propè sedere aut decũbere: habere verò, vt indutũ armatúmve esse. Sine loco autẽ, sine tẽpore subsistere nullo modo possum, vt nec vllum quidẽ eorũ quæ modò dicta sunt. Sed de his satis multa. Iam attexenda nobis ea sunt, quorũ gratia hæc attigimus. Sunt autẽ decẽ illa effata, quæ siue diuina oracula vocites, siue leges, siue sanctiones, nõ aberres à vero. Sunt enim oracula quæ ingẽti coacta multitudine hominũ vtriusq; sexus, edidit ille vniuersitatis huius autor ac parens Deus. Absit tamen vt vnquã in animum inducamus, adhibitã ab illo hãc esse vocis rationem, qua sensa nostra prodimus. Næq; enim vt hominibus, ita deo quoq; necessarius est oris & linguæ arteriarúmq; vsus. Sic igitur censeo, Deũ tunc insigne quoddã, & maiestate sua dignum edidisse miraculũ, iussisse sonũ aspectabilẽ effingi ac procreari in aëre admirabiliorẽ perfecto quorumvis instrumẽtorum musicorũ concentu: ac ne illum quidẽ inanimum, nõ tamen animatũ instar animalis ex corpore animóq; conflati: Quin potius animũ rationis sermonisq; cõpotem, & claritate ac splendore prẽditũ, qui in certã quandam affectionẽ, aërem cõponens intendénsq;, & in flãmam vertens, tandẽ instar spiritus tuba erũpentis, voce perfecta ita intonaret, vt ex æquo audire viderẽtur & qui in propinquo essent, & qui longissimè abessent. Voces humanæ paulò longius exporrectæ hebescere minuíq; solẽt. Itaq; fit, vt sic productæ sensum languescãt, propter virium imbecillitatẽ, nec facilé ab iis, qui lõgius absunt, in aures recipiantur: nec sanè mirum, cùm edãtur instrumẽtis corruptioni interituíq; obnoxiis. Hanc verò vocẽ nouo quodã modo formatã, adeóq; spirantẽvis diuina excitabat, & quoquouersum fundebat, multò etiam clariorẽ exhibens qua sonus desineret, ac vim quandã auditus singulorum qui adessent, animis inferens auriculari longè acriorem ac præstantiorem. Aurium enim sensus nescio quo modo tardior cùm sit, cessat ac velut immotus manet, donec ipso aëris ictu

ris ictu moueatur & excitetur: at sensus numine afflatæ, mira celeritate iis, quæ dicuntur, velut procurrit obuiam. Hæc habui quę dicerẽ de voce illa diuina. Iam verò illud edisserã circa quod nõ ab re quispiã hęrere possit, qua de causa, cùm tot hominum millia vnũ in locũ coacta essent, vnumquodq; ex illis decẽ oraculis ita ediderit Deus, quasi ad vnũ tantùm, non ad plures verba faceret. Hunc enim in modũ effatus est: Ne adulterator, Cædem ne facito. Ne furator. Quo genere orationis in cæteris quoq; vsus est. Dicendũ igitur primo loco Deum illud statuere documentũ, iisq; dare voluisse, qui in studio sacrarum literarũ versarentur, eum, qui ad legis diuinæ regulã mores suos vitãq; cõponat, etiamsi vnus ipse sit, tamẽ haberi à deo numerosissmæ gẽtis loco, addam etiã, omnium gentium. Quinetiã, si secundo orationis flumine longius prouehi necesse sit, ausim vnũ illum cum vniuerso orbe cõparare, quando qui alio loco virum quẽdam iustũ laudat approbátq;: Ego, inquit, Deus tuus sum. Atq; ille quidẽ non alius profectò ab eo est, à quo edita sunt decem hæc oracula: erat enim & mundi deus. Ac in acie quidẽ eodem locati ordine milites, si peræquè suo se centurioni gratos acceptósq; præbeant, iustam laudẽ, iuxta quoq; præmia consequuntur. Potest & altera causa adferri, quòd ei, qui cõcionem habet, seu iubere quid, seu vetare vult, necesse nõ est ita orationẽ quasi cum multis ageret, instituere, sed eam potius sic temperare licet, vt dum velut ad singulos, qui còràm adsunt, dirigitur, ad omnes nihilominus pertineat. Facilius enim persuadetur, ac citius morem gerit qui alienam exhortationem ceu sibiipsi peculiariter factam excipit. Cæterùm admonitionẽ, quam quis sibi cum multis cõmunem audit, ferè surda ore præterit, & ipsam populi multitudinem habet pro cõtumaciæ ac rebellionis suæ velamine. Tertia causa est, vt ne quis vnquam imperatorum regúmve vllum ex eorum numero, qui vitam agunt priuatam & obscuram, arrogantia superbiáque tumens fastidiat, contemptuíque habeat, sed ad scholam potius sacrosanctarum legum subinde accedens, discat non probabiliter tantùm, sed verè multò magis ratiocinari: itáque dediscat stultè, arroganter ac magnificè de se sentire, vnde & illud sequatur, vt libenter ac volens supercilia deprimat. Si enim ille ortu ac principio carens, immortalis ac perennis, nulliúsque rei laborans inopia huiusce vniuersitatis opifex & fauror: denique rex regum ac deorum Deus ne abiectissimum quidem tantæ multitudinis

nis despexit, quin potius diuinorum oraculorum epulum huic præbere dignatus est, velut vnum hunc sibi conuiuam adhibiturus, & vni cæleste hoc poculum paraturus esset, quo animus, quatenus quidem fas est, magnis sacris initiandus irrigari perfundique posset: Ego homuncio quid est quod gloriet, & ceruice sublata, ac ingenti distentus spiritu ferociter efferar, infiliámque in eos qui sunt eiusdē mecum naturæ consortes, quique impari quidem fortuna vtuntur, non tamen imparem dissimilémve cognationis nataliúmque originem habent, vna nimirum eadémque forma præditi, quæ communis est omnium hominum natura? Igitur si vel vniuersum maris terrarúmque imperium penes me sit, me nihilominus & aditu facilem & affabilem familiarémq; iis præbere velim, qui vel anxij & rerum omniū inopes, vel obscuri humilésq; sunt, aut qui domestico maximéq; proprio destituuntur auxilio ac præsidio, cuiusmodi ferè sunt liberi qui vtrunq; parentem, vxores quæ maritos amiserunt. Cuiusmodi item senes illi, quibus vel nulla vnquā suscepta soboles est, vel si qua suscepta est, immaturo fato cōcesit. Non enim æquū censeo, vt homo cùm sim, tollam animos, aut seueritatem quandam præ me feram tragicæ proximam. Me igitur intra naturæ humanæ septa continebo, nunquā inde exiliens, sed omnem potius cogitationem in hoc conferens, vt discam humano affectu ac more viuere, non solùm propter rerū vicissitudines, quibus peræquè obnoxij sunt, & qui rebus vtuntur prosperis, & qui premuntur aduersis, sed etiam propter ipsum decorum, quod, quamlibet constanter ac tutò res secundæ fluant perpetuò in vita seruari ac retineri debet. Ob hæc inquā mihi videtur Deus in edendis oraculis hoc genere sermonis vtens, velut ad vnum oraculare illam orationem habere voluisse. Quod ad locum attinet, totus, vti decebat, plenus erat miraculis. Nā & ingētibus tonitruis percellebatur sensus auriū, quasiq; adobruebatur, simúlq; stellantibus fulgetris coruscabat æther, & prolixus ac vehemens reconditæ tubæ sonitus audiebatur, demittebatúrq; nubes, columnę similitudine: cuius spira quidē terræ hærebat, reliquū verò corpus mira altitudine sursum ferebatur. Deniq; è cælo dilabebatur ignis, vasta fumi caligine, proxima quæq; obscurans. Nam par erat vt, cùm se diuina vis exereret, & in terram demitteret, nihil eorum, quibus constat hic mundus inferior, torpesceret, remissúsve ageret: quin potius, sedibus mouerentur omnia, & officioſē

cioſē accurrerēt. Præsto erat populus sese iam triduū expiās, ab vxoria quidem cōsuetudine, cæterísq; voluptatibus, præterquā iis, quę victū ferè necessariò comitātur, abstinens, ac se lauacris & aspergine lustrans. Quinetiā lotis vestimentis cultū in primis candidū ac purum præ se ferens, & summis pedibus, quasi suspensus teneretur, ingrediens antes surrigebat, à Mose nimirum admonitus vt se ad concionē pararet. Hanc enim ille futuram intellexerat, cùm semotis arbitris euocatus oraculū acciperet. Statim de medio igni, qui è cælo dilapsus erat, edita vox est, quæ omniū animis metū horroréq; incuteret, flāma ad sermonem iis, qui audiebant, assuetum & familiarē apta accommodatáq;. Quæ autē verba edebantur, tantā vim habebāt claritatis ac perspicuitatis, vt cernere ea potius quā audire populus videretur. Si quis verbis meis fidem nō habet, audiat Mosem ipsum qui dixerit, ab vniuerso populo vocē esse apertissimè visam. Etenim humanæ voces auribus, diuinæ verò oculis reuerà hauriūtur. Quid ita? Quoniā quæ à Deo dicūtur, verba nō sunt, res sunt. Certius autē est oculorū, quàm auriū de rebus iudiciū. Optimè verò & perquā Deo conuenienter vox ab igni profecta dicitur. Huiusmodi enim sunt diuina oracula, vt instar auri videri possint, igni accuratissimè probata. Sed & allegoria subest eiusmodi, vim notari in igne duplicē: vnam illustrādi, vrendi alterā: ideóq; eos, qui studioſē diuinis oraculis obsecundent, immortales fore, ac purissimæ lucis participes, legibus diuinis velut astris in ipsorū animis collucētibus: quotquot verò detrectēt imperiū, nullū finem habituros vnquā incendij domestici ab internis exoriētis libidinibus, quæ vitā eorū, in quibus hærent flammę in morem depopulātur. Hæc sunt de quibus dicendū mihi fuit initio huiusce cōmentationis. Iam ad ipsa oracula venire, omniáq; ipsorum inter se discrimina excutere conuenit. Decem igitur numero cùm essent capita, in duos digesta sunt quinarios, totidémq; stelis inscripta. Prior quinarius primaria oracula, posterior secūdaria cōplectitur: Ambo quidem præclari, vitæq; apprimè vtiles. Amplas enim ac publicas vias aperiunt eodē pertinentes, quibus tutò insistere possit animus rerum optimarum studioſus. Porrò autem qui primas obtinet quinarius, primùm agit de monarchia, qua regitur ab vno mūdus. Deinde de statuis ac signis, cæterísq; id genus artis humanę operibus. Tum de nō iurādo, temerè adhibito Dei nomine. Mox de trāsmittendo die septimo, vti decet sacrū ac Deo di-

catum

catum diē. Postremò de colendis parentibus tum ambobus cōmuniter, tum priuatim singulis, vt ad Deum quidem hoc scripturæ caput referatur primū, patrem videlicet & conditorem huius vniuersitatis: deinde ad parentes ipsos, qui pro suo modulo illū imitati, particulari quadā procreatione velut liberorum autores fiunt. Alter autē quinarius totus interdictionibus constat, adulterij, cædis, furti, falsi testimonij, cupiditatis, nihil appingētes operis superuacanei. Horū igitur vnūquodq; diligēter & accuratè dispiciamus. Iam primū omniū Deus vniuersorum, quæ existūt, autor est ac fons perennis. Pietas itidē virtutū origo prima & præcipua. Quibus de rebus primo loco disserēdum. Error quidā haudquaquā exiguus multò maximā hoīm partē occupauit, & is quidē de re, quam par erat vel solam vel certè in primis omnis erroris expertē singulorū animis insidere. Nā ꝑ diis habuerūt alij elemēta quatuor, ignē, aërem, aquā, terram. Alij solem ac lunam, cæterásq; stellas tum erraticas tū fixas, alij vnum modò cælū, alij mundū vniuersum. A' supremo autem illo, maximéq; venerando procreatore ac moderatore huius amplissimæ mūdi Reip. inexpugnabilis inuictíq; exercitus imperatore, rectore deniq;, à quo vniuersa ab omni æuo adeóque in omne æuum salutariter administrantur, oculos auerterunt, séque furtim subduxerunt. Cæterùm suis illis diis falsa commentitiáq; nomina attribuerūt alij alia. Terrā enim vocarunt nunc Proserpinam, nunc Cererem, nunc Plutonem: mare appellarunt Neptunum, marinos ei genios suppræfectos addentes affingentésq;, & comitatū item, in quo ingens turba esset vtriusq; sexus. Aërem vero, Iunonē: & ignem, Vulcanum: præterea Solem, Apollinem: Lunam, Dianam: Luciferū, Venerem: & planetam, qui à Græcis στίλβων appellabatur, Mercuriū nominarūr. Quin & aliorū quoq; astrorū penè omnium nomina, fabularum scriptoribus velut per manus tradiderūt. Hi demulcendis capiendisque auribus miro artificio commēta molientes, simúlque attexentes, visi sunt ad huiusmodi nominum inuentionem, vniuersa adhibuisse probabilis & argutæ orationis lenocinia. Hoc pacto cùm cælum in duo secuissent hemisphæria, quorum alterum super terram extaret, sub terra lateret alterum, vocarunt Διοσκόρους, id est, Iouis filios, Castorē videlicet, Pollucémq; intelligentes. Ac de vita quidem horum, diebus alternante, multa prodigiosè affinxerunt. Cælo enim iugi ac perpetuo tenore in orbem se agente, necesse hemisphæriorum

rum vtrunque alteri vicissim quotidie cedere, itaque alterum suprà esse, infrà alterū, nostra certè opinione: cùm alioqui satis constet in orbibus nihil summum reuera, nihil infimum esse: Nostri modò respectu, quod supra caput est, summū: quod huic ex aduerso respondet, infimum dici solere. Iam eum, qui syncerè & verè philosophari didicerit, germanæque ac meræ pietatis studiosus esse cœperit, pulcherrima sanctissimáque docet constitutio, vt nulli eorum, quibus constat mundus, merum imperium, & plenam summámque potestatem esse suspicetur. Ortum enim habet. At quod oritur, obnoxium interitui est, nisi autoris ipsius & conditoris prouidentia & cura ab interitu vindicetur. Quod etiam si fiat, extiterit nihilominus aliquando tempus, cùm id in rerum natura non esset. Nefas autem dicere Deum à certo tempore ortum esse, nec antè fuisse, aut omnino sempiternum esse, negare. At inuenti sunt tamen vesani nescio qui, tam præpostero iudicio homines, vt non solùm pro diis haberent quæ paulò antè commemorauimus, sed eorum etiam vnumquodq; pro maximo & principe Deo colerēt: illi quidem certè vel propter indomitam ingenij tarditatem verum Deum ignorantes, vel de cognitione eiusdem non admodum laborantes, quòd putarent ea solùm esse, quæ sub sensum caderent: causam, quæ animo tantùm cerneretur, & ratione intelligeretur, nullam esse: Et tamen præsto id erat vnde fides perspicuè fieri posset. Nam cùm animo & vitam sustinerent, & consilia inirēt, & reliqua humanæ vitæ munia obirent, nunquam tamen efficere potuerunt, vt ipsum corporeis oculis cernerent, quamlibet studioſè annixi & ambitioſè, an quo modo hoc ipsum simulachrum omnium maximè diuinum oculis vsurpare possent. A' quo profectò rationi consentaneū erat gradū facere ad cognitionem ortu carentis & sempiterni Dei, qui oculis mortalium subductus, vniuersum mundū salutariter regit ac moderatur. Vt enim, si quis honorē & cultū, qui magno regi debeatur, eius suppræfectis tribuat ac satrapis, videri possit non stultus tantū & rerum imperitus, sed temerarius etiam, & ad audendū proiectus, vt qui nullo delectu seruos colat pro domino: ita si quis pari honore prosequatur tum omnium autorem ac procreatorem Deum, tum quæ ab eo condita sunt & procreata, sciat se maximè omnium temerè & iniquè agere: neque verò dum paria disparibus ad hunc modum tribuit, honoratiora reddere, quæ sunt cōditionis tantò inferioris, sed quantū in ipso est Dei

maiesta

maiestatē imminuere,qui ordinis est modis omnibus superioris.Sunt & qui eò progrediātur impietatis, vt ne paria quidem impertiant,sed procreatis,quidvis honoris cultúsq; exhibeāt, procreatori nihil tribuant.Quin ne mentionem quidē faciant eius,quo nihil obuium magis,nihil magis publicum.Studiosē enim voluntariā sibi inducentes obliuionē miseri,obliuiscūtur illius ipsius,cuius vtique solius meminisse consentaneum erat. Nonnulli deniq; dira quadā rabie perciti palā edere improbitatis suæ specimen nō dubitāt,maledicā contumelioſāmq; linguam exacuētes,ac Deū ipsum cōuitiis maledictisq; appetentes,& eadē opera dolore cōficientes pios homines,quos hæc audientes statim subit ingēs vixq; cōsolabilis mœror,animúmq; exest.Atq; hic quidē aries est,qui abi mpiis admoueri cōsueuerit.Hęc vna res,qua piis ora conātur obstruere,vitā quietam & tranquiliam instituētibus,& vt præstātissimā amplectentibus, ne in præsens se aliósve exasperent. Vniuersas igitur eiusmodi præstigias auersemur,& quæ naturà cognata congenitáque nobis sunt,ac fratrum nostrorū nomine ceuseri debent,etiamsi substātià cōstant puriore ac nobiliore,& interitu minus obnoxia,ne adoremus. (Porrò fraternæ coniunctionis rationem inter se habent quæcunque ptoceata sunt, certè quatenus talia sunt:siquidem qui vniuersa precreauit,vniuersorum pater est.) Mente verò ac lingua,totisque viribus,& summa quidem constantia ad cultū accingamur illius ortu carentis ac sempiterni huius vniuersitatis autoris.cauentes ne succumbamus:imò ne locum quidem demus mellitis nonnullorū sermonibus ac nociniis,quibus multos haud dubiè, qui sic cauissent, euadere potuissent,in exitium pertractos scimus. Præceptum primum & præceptorum longè maximum & augustissimum nostris insculpamus cordibus, quo admonemur vnicum illum summum & habendum esse & colendum Deum. Opinioni verò, quæ deorum multitudinem astruit, nemo eorum qui syncerè & cādidè verum indagare cupiant,aurem vnquam præbuerit, Cæteri quotquot vt deos venerantur & colunt aut solem & lunam,aut vniuersum etiam cælum mundúmve,aut præcipuas aliquot eius partes,hallucinantur quidem:quis enim inficias ierit? cùm ea quæ regem dominúmque agnoscunt, tantopere extollant,& quasi regio solio collocent: minori tamen hi sese scelere obstringunt,quàm qui ex lignis,lapidibus,auro,argento ve, aut alia materia fingunt ac formant pro arbitratu quisq; suo

suo varia:itaque orbem terrarum signis,statuisque replent, & aliis id genus humanæ artis opificiis, quorū procreatrix tum pictoria,tum fabrilis ars grauia in hominum vitā damna, detrimentáque inuehere solet.Subuertitur enim opinio quam de sempiterno Deo haberi,& qua in primis animum sulciri firmarique conuenit.Quibus ea sublata est,ii instar nauium,quę omnibus destitutæ sunt armamentis,fluctuantes perpetuò huc illuc aguntur,neq; se in portum vnquam recipere,neque in firmam veritatis stationem subire possunt. Tanquam cęci sint,oculos nunquam in id coniiciunt, quod & aspectu dignum in primis est,& ad quodvnum oportebat ipsos omnem oculorum aciem intendere.Horum sanè vita mihi videri solet haud paulò miserior,quàm sit eorum qui externam visionem vel depravatam habent,vel omnino etiam deperditam.Etenim hoc illi incommodo præter voluntatem afficiuntur, quia vel in graue quempiam morbum oculorum,vel in manus hostium inciderunt:hi verò sponte sua internos animi oculos non labefactarunt solùm,sed prorsus quoq; sibi abiiciendos esse putauerunt. Hinc fit vt meritò illis quasi aduersa fortuna vtentibus miseri cordia præsto sit:his tanquā flagitiosis pœna irrogetur, qui ne illud quidem vnà cū cæteris animaduerterūt, quod in prōptu adeò est,vt vix qui adhuc balbutiat puer, ignoret, opificē opificio maximè præstare,primū quidē tēpore,(antiquior enim est, & quodāmodo operis à se constructi pater) deinde etiā vi ac dignitate. Quod enim agit eo,quod patitur, nobilius est & illustrius.Cúmq; par esset(tāetsi ne hoc quidē ipsum impietatis crimine vacaret)pictores ipsos potius ac statuarios summis honoribus velut deos colere,hos tamen in obscuro iacēre siuerunt, nihil quicquā illis amplius,quàm cæteris hominib⁹ tribuētes: operaverò manibus ipsorū sculpra pictáve deos esse censuerūt. Et cōplures quidē ex ipsis artificibus inopes & obscuri ad multam senectutē peruenerūt,ac tandem aliis atq; aliis succrescēti bus infortuniis de vita decesserūt.Quæ verò arte delinearāt ac elaborarāt,iis purpura,auro,reliquisq; id genus reb⁹ splēdidis ac magnificis,quas diuitiæ suppeditāt,magna cōciliata autoritas: Adhibiti etiā cultores ac sacrifici nō ingenuè modò conditionis hoēs,sed & primæ nobilitatis,& q corporis etiā forma pcellerēt.Diligēter em & accuratè tū in genus sacrifici inqrit, an ipsū irreprehēsum sit & inculpatū:tū cōpago toti⁹ corporis explorāt,an ea prorsus oīb⁹ suis ptib⁹ cōstet.Sed hęc leuiora,tā etsi

etsi per se satis supérque grauia sunt. Quod sequitur, omnium est longè grauissimum & indignissimum. Nonnullos enim ex ipsis opificibus animaduerti etiá opificiis suis vota precésque fundere, ac sacra facere. Hi tolerabilius profectò manus suas venerari & colere poterant. A' quo tamẽ abstinere si mallẽt, ne nimio sui amore laborare viderẽtur, certè adorarent malleos, incudes, stylos, forcipes, cæteráq; instrumẽta, quibus adiuti, huiusmodi formã induxerũt materiæ. Quanquã his eò prolapsis dementiæ, illud à nobis liberè & ingenuè loqui volẽtibus meritò dici potest, votorum omnium primum præcipuúmq; esse, vt optemus nos esse Dei quàm simillimos, & ad eius naturam, quàm maximè fieri potest, accedere contendamus, quæ summa fœlicitatis nostræ est. Iam igitur vota facite, precésq; fundite ô præclari, vt simulachris figmentísque vestris perquàm similes euadatis. Qua ex re summæ beatitudinis fructũ colligere possitis, neque cernentes oculis, neque audientes auribus, neq; respirantes odorantésve naribus, neque ore vocem edentes, cibúmve gustantes, neque quicquam accipientes manibus dantésve, aut vllo modo molientes, neque pedibus ingredientes, neque verò vlla alia corporis parte vim vllam exercẽtes, sed velut sacrosancto quodam ac præsidiario carcere interdiu noctúque concluſi & asseruati, nidorem è victimis perpetuò trahẽtes. Id vnum ex omni genere bonorũ ipsis simulachris attribui affingíve potest. Sed equidem arbitror ipsos hęc audientes primùm commotum iri vehementer, quasi non preces ego, sed diras potius deprecationes memorem, mox verò ad conuitiosam defensionẽ sese conuersuros, & abundè recriminaturos. Maximũ hoc fuerit indicium manifestæ eorũ impietatis, quòd deos colant, quibus natura similes nunquã ipsi fieri velint. Ab animato igitur inanimum ne adorator. Perquàm enim absurdum fuerit, si quod ars fabricauit, ab eo colatur ac religiosè obseruetur, quod natura ipsa procreauit. Cæterùm Aegyptus non hoc modò crimine totius quidem communi regionis illius, sed & altero maximè insigni meritò accersitur. Nam præter signa statuásq;, bruta etiã animalia diuino honore prosecuti sunt Aegyptij, in primísque tauros, arietes, hircos, quibus & prodigiosas quasdam fabulas affinxerunt. Nec mirum fortasse sit ea coli ab illis animalia. Mansuetissima enim sunt, & ad vitam plurimũ conducunt. Bos arator sulcos ducit & sementi apparat: idem, vbi iam repurganda grana fuerint, tritu̇ris maximè futurus idoneus.

idoneus. Aries vestimentum suppeditat, tegumentũ longè præstantissimũ. Corpora enim si nuda essent, facilè paterent omnibus immoderati tum caloris tum frigoris iniuriis, nunc solis ardoribus æstuãtia, nunc frigida cæli intemperie rigentia. Iam verò modũ omnem prętergressi ex feris immanes cùm primis & intractabiles, leones & crocodilos, & ex serpentũ quoq; genere aspidẽ veneno, quod eiaculari solet formidabilẽ templis honorant, lucis, sacrificiis, ludorũ festis diebus, põpis, & id genus aliis. Nam & in terra & in aquis, quæ duo elemẽta magno vsui esse voluit mortalibus Deus, perscrutari immanissima quæq; ac truculentissima, nihil in terra offenderunt leone efferatius, nihil in aquis crocodilo atrocius, quorũ tamen vtrunq; diuinis prosequuntur honoribus. Quin & aliàs consecrarũt animãtes, canes, feles, lupos, & ex volucrũ genere ibides & accipitres: deinde etiã ex piscibus integra quorundã corpora, quorundã certas tantùm partes. Quibus rebus quid potest esse ridiculũ magis? Ideóq; qui primi in Aegyptum peregrè profecti sunt, vtiq; priusquam eius regionis mores insolẽtes animis imbibissent, risu propemodũ enecti sunt. Quotquot autẽ de vera sanáq; doctrina nõnihil degustarunt, mirantur rebus tã indignis, tãtùm tribui dignitatis, & eorũ, quibus id vsu veniat, sortẽ deplorant. Existimãt enim, quod & probabile est, ipsos cõditione esse multò deteriore, quàm ea sint, quibus tantũ honoris exhibent, & in quæ sic animos suos effundũt, vt pro feris ipsi haberi possint humana specie obambulãtibus. Sustulit igitur sacris suis legibus Deus vniuersam hãc deos cõsecrandi rationẽ, & ad se, qui verè Deus est, honorandũ colendúmq; homines euocauit, nihil ille quidẽ opus habens honore, qui ei debetur, (neq; enim aliena eget opera qui sibi abundè sufficit ipse, suppeditátq; omnia) sed volens generi hominũ, quod per deuia ferebatur, viam rectam tutámq; munire, quam qui ingrederẽtur, itaq; naturam ducem sequerentur, facilè prętãtissimi finis cõpotes euaderent, cognitionem adepti eius qui verè sit, & quẽ primum perfectissimũq; bonum appellare possis. Quandoquidẽ ab eo velut perẽni quodam fonte mũdus ipse, quæq; in eo insunt, largum particulariũ bonorũ succum trahunt. Iam cùm etiam de secundo præcepto quantũ licuit disseruerimus, de eo deinceps quod ordine sequitur, dicendũ nobis est. Est autem huiusmodi, non esse temerè & incõsideratè vsurpandũ nomen Dei. Porrò quidem ordinis manifestæ ratio est, siquis nonnihil mentis aciem intẽdat. Nomen

enim proximè rem, de qua dicitur, sequitur, haud aliter atque vmbra corpus. Cùm igitur de habẽdo colendòq; Deo, qui verè ac semper est, dictum iam esset, è vestigio conuenienti ordine ac serie consecutum est præceptum perquàm appositum de nomine eiusdem. Nam hac quidem in re multis variisq; modis peccatur ab hominibus. Præclarum sanè & vitæ apprimè vtile, nunquam iurare, idémq; naturæ humanæ valde cõgruum, quã insita ratio docet sic veracem esse oportere, quasi quoties verba facit, iurare se putet. Altera verò, quod aiũt, nauigatio, iurisiurãdi religionem sartam rectam seruare. Continuo enim, qui iurat, in suspicionem venit attentatæ fidei. Cunctandum igitur tentandúmq;, num quo modo captata procrastinatione, iurãdi occasio summoueri possit. Quòd si qua vis necessitatis vrgeat, quicquid illud est, quo de agitur, diligenter & accuratè considerandum. Res est haud parui momenti, etiamsi ex more cõtemptui habeatur, Iusiurandum enim testimonium quoddam est Dei de rebus controuersis. Deum verò testem laudare mendacij, planè impium. Agedum, si ita videtur, rationis acie intuere mihi mentẽ eius, qui peieraturus sit. Animaduertes eã nullo modo conquiescere, sed contra tumultuari secum & commoueri, vt quę velut in ius trahatur, & contumeliis maledictisq; adobruatur. Nam cuiusq; animo adhęret genius ipsi congenitus, nihil ille quidem solitus sceleris in se admittere, vt qui semper & improbitatem odio, & amore virtutem sponte sua prosequatur. Is modò accutorẽ, modò iudicem pro re nata vnus idémq; agit, qua prouocatus ac permotus, vt accusator quidem arguit, accusat, ac formidabili specie metum incutit: rursúsq; vt iudex præcipit, admonet, & ad resipiscẽdum incitat. Si flectere potest, magna alacritate recipit in gratiam: sin minus potest, bellum gerit perpetuum, nec vllas paciscitur inducias, dies ac noctes instat, nec lancinare desinit, & vulnera, quæ nullo remedio curari possint, infligere, dum miseram sceleratámq; hominis vitã abrumpat. Hic equidem te libenter rogarim ô periure quisquis es. Ecquid ausis ad quemquam amicorũ aut necessariorũ tuorum accedere, ab eodem stipulaturus, vt quæ neq; viderit, neq; audierit, ea quasi oculis auribúsq; hausta, ac sibi diligẽter explorata, obseruatáq; testimonio suo in gratiam tuam suffulciat? Non ausis, opinor, id enim facinus est desperatæ deploratéq; amentiæ. Quibus oculis amicum intuens, si modò sobrius es, & mẽtis compos, ab eodem petes, vt nomine amicitiæ, quæ

tibi

tibi cum eo intercedit, cuiquã iniuriam facias, & iura diuina pariter humanàq; omnia rontẽnas ac violes? Nõ dubiũ profectò quin, si hæc ille audierit, planè repudiaturus sit falsum hoc & emẽtitũ amicitiæ simulachrũ: deinde secũ etiã ipse expostulaturus, quòd principiò cũ eiusmodi homine amicitiã inierit: deniq; ab eodem quàm ocyssimè tanquã à bellua efferata rabiéq; percita resulturus. Itáne verò de quibus ne amicũ quidẽ interpellare ausis, ad ea testẽ impudẽter citabis parentẽ ipsum rectorémq; mundi Deũ? & eò temeritatis venies, sciẽs nihil esse quod illius fallat oculos, nil quod aures fugiat, an verò ignorãs? Si ignoras, pietatẽ aduersus deũ tollis. Porrò scelerũ omniũ fons est impietas. Ad huc grauissimũ scelus, illud accedit, quòd mira quadã arte & astutia ipsam quoq; iurisiurãdi religionem oppugnas, cùm per eum, quẽ neq; aduertere, neq; omnino esse putes, tic iures, quasi eũ rerum humanarũ procurationẽ habere cẽseas. Sin est autẽ, vt mũdum noris à deo regi administrariq;, neq; verò id solùm, sed etiã ab eodẽ hominũ vitæ cõsuli & prouideri, nulla iam impietate impietas tua superari potest, qui, si minus ore & lingua, certè interno animi affectu, cuius tibi cõscius es, cũ Deo sic agas. Iuuato me falso testimonio, iuuato collusione, iuuato deniq; fraudis & impostura societate. Spes mihi vna tuẽdæ laudis ac famæ apud homines, veritatis dissimulatio. Alteri tãtò inferiori tu tãtò superior, homini quidem eidémq; improbo tu Deus idémq; omniũ optimus ac præstãtissimus iniquam operã præstare ne dubitato. Sunt & alij qui nulla fructus atq; emolumẽti spe ducti, temeré nullóq; discrimine de rebus quibuslibet subinde iurent. Id quo prauæ cõsuetudini acceptũ referri debere vel illud satis docet, quòd etiã vbi nihil prorsus in cõtrouersiam adductũ est, iurãt, volẽtes fortasse orationem efficere deiuriis vsurpãdis pleniorẽ. Quasi verò nõ satius esset nõnihil de verbis ipsis decidere: imò verò qñ ex crefrequẽtiq; deiurio periurium nascitur & impietas, sermonis ac vocis vsum prsus amittere. Necesse est igit eũ, qui iuratur, sit, oĩa paulò diligẽtius excutere & curiosius: & id quidẽ in primis quo de agitur, explorare, magni sit momẽti nẽne, & an reuerà factũ sit, an etiã firmiter ipse, qđ factũ est, animo cõplexus sit. Deinde se quoq; ipsũ recognoscere, purone sit à preuaricatione aĩo, corpore ab inqnamẽto & illuuie, lĩgua à pbris & cõuitiis. Nõ em piũ est, vt quo ore qs sacrosan. & augustũ Dei nomẽ vsurpet, eodẽ promẽdis cõtumeliis & maledictis abutat. Porrò lo-

ci quoq; ac temporis idonei habēda ratio est. Nonnullos enim iam animaduerti, qui in locis profanis & impuris, vbi neq; de patre, neq; de matre, imò ne de vllo quidē sene alienigena, qui honestè & cū laude vixerit, mentionē fecisse par est, iurare non dubitarent, & integras deiuriorū formulas connectere, impiè clarū & celebre Dei nomē, vbi minimè oportuit, vsurpare ausi. Qui suprà dicta contemptui habeat, sciat se primùm scelestum esse & impurum: deinde maxima supplicia, quæ ipsum intercipiant, velut in insidiis esse: neq; enim diligēs illa rerum humanarum inspectrix, quam nos iudiciorū præsidem, Græci Δίκην nominant, à quoquā qui tantis se sceleribus polluerit, exorari, aut vllo modo flecti potest. Ea si quando nō simul atq; peccatū est à quopiam, pœnas ab eodē sumit, videtur hac quidem lege, vt fœnore permultū sorti accessurū sit, supplicia fœnerare, quæ cùm tēpestiuū fuerit, ex vsu Reipub. à debitore exigere possit. Quartum præceptū de feriis diei septimi, quæ Deo dicatæ sunt, agit, docétq; eas purè ac sanctè transmittendas esse. Has nonnullæ ciuitates semel in mense celebrant, numero adæquantes Calendis ex placito diuino institutis. At Iudæi sex interiectis diebus, septimū continenti quodā circulo festum agunt. Cuius rei causa perquàm manifesta deprehenditur ex ipsa cōditi orbis historia. Siquidē ea mūdum sex diebus creatum esse docet: Septimo autē feriantem ab omni opere Deū cœpisse, quæ bellè cōdidisset, intueri & contemplari: ex quo præceptū etiam tradi iis, qui in hac Repub. diuinis fundata legibus versaturi essent, vt quemadmodū cæteris in rebus, ita hic quoq; Deum sequētes ducē negotiis operibúsq; sex diebus incūberent, septimo quiescerent, séq; sapientiæ studio traderent, speculationi rerum naturalium vacarent, dispicerēt num quo se scelere superioribus diebus inquinassent: deniq; à se rationem dictorū factorúmque ad suæ ipsorū mentis tribunal diligenter exigerent, ipso etiam diuino sermone disceptatore atq; censore adhibito: itaq; ea quę inconsideratè neglexissent, corrigerent, ac ne iterū vllum in se scelus admitterent, in posterū cautius diligētiúsq; prouiderēt. Sed dierū sex vsuram Deus in exædificationē mundi cōsumma tionémq; semel cōtulit, spatio tēporis nihil opus habēs. Hominibus verò, quorū sors, quia mortalis & caduca est, ad necessarias vitæ vsus plurimis eget, ad extremū vsq; vitæ actum diligenter & studiosè in eo perseuerandū, vt sibi comparent quæ ad vitam degendā necessaria sunt, sacris feriis septimo quoq; die inte

intercalatis. An nō præclara hæc exhortatio, & quæ plurimùm valeat ad animos cùm ad alias virtutes, tum maximè ad pietatem incitādos? Semper tibi, inquit, imitādum propone Deum. Sed illud dierū spatium, quanto quidē spatio mundum architectatus est Deus, exēplar tibi sit temporis, obeundis actionibus, cōficiendísq; negotiis, destinandi perquàm idoneū ac sufficiēs: Septimus verò dies, operæ philosophicis ac diuinis speculationibus impendendæ. Septimo enim die inspexisse dicitur Deus quæ cōdiderat, vt & ipse intelligas tum naturæ opera, tum tua quæcunq; ad felicitatē contendunt, tibi speculāda contemplandáq; esse. Ab hoc igitur vitæ vtriusq; laudatissimæ archetypo, tū eius quæ in actione cernitur, tum eius quæ in cognitione & contemplatione versatur, ne oculos vnquā remoueamus: sed ad ipsum assiduè respicientes, nostris ipsorum mentibus illustres imagines ac formas insculpamus, & mortalitatem hanc ad immortalitatis ipsius similitudinem, quoad fieri potest, dictis factísq; idoneis effingamus. Qua verò ratione dicatur sex diebus cōditus à deo mundus, cùm ei nihil planè tēporis spatio ad agēdum opus sit, tractata alibi explicatáq; allegoria demonstratū est. Prærogatiua certè, quam in rerū natura septenarius numerus habeat, patefacta ostensáq; ab iis est, qui disciplinas pertractando ipsam diligenter accuratéq; vestigarūr. Hæc æstimatur ex ea, quæ in numeris virgo est, quæ matris expers, habitudine, vni illa quidem principioq; maximè propria. Ad hęc quoniam inerrantis orbis vnū idea est, septem erronū profectò erit septenarius. Vno enim septenarióq; incorporeū illud cælum cōstat, quod aspectabilis & corporati exēplar est. Porrò ex indiuidua diuiduàq; natura concretū est ipsum cælum. Sed indiuidua quidem natura primā ac summam inerrantémq; conuersionē sortita est: Diuidua autē vi atq; ordine secūdam. Illi vnum præest, hāc moderatur septenarius, quæ series diuisa septem errones, quos vocamus effecit, ita dictos, non quòd quicquā eorum, quæ in cælo sunt, & naturam habēt diuinam ac beatā, vllo modo deerret, cùm nihil æque expers erroris sit: Siquidem illa perpetua quadā sibiq; simili vertigine æuum velut glomerāt, nec vnquā à suo deflectunt cuariá atq; curriculo: sed potius quòd quæ motu circūagantur ipsi indiuiduo extimóq; orbi cōtrario, erratica impropriè vocauit hominū temeritas ac stultitia, suum ipsorū errorem ad cælestia referentiū: quæ tamen in illā diuina acie ordinem nunquam deserunt. Ob hæc igitur, aliáq; item plura,

magno in honore septeuarius habetur. Verùtamen nõ aliunde tanta eidem prærogatiua est,quàta ex eo quòd in primis conditorẽ parentémq; vniuersorũ prodit,ac velut spectãdum exhibet.In hoc enim quasi speculo videre sibi videtur humana mẽs Deum molientẽ procreãtémq; vniuersa,& eadem moderãtem. Iam verò vbi de feriis actũ est diei septimi, quintũ præceptum traditur,quod est de colẽdis obseruãdisq; parẽtibus, etq; locus attribuitur in cõfinio vtriusq; quinarij.Hoc igitur prioris quinarij postremo loco positũ,sacrorum augustorúmq; præceptorum iungit cõplétq; quinarium,eadémq; alteri quinario annectit,qui iura hominibus ipsis inter se retinẽda exercẽdáq; cõplectitur.Eius verò rei causa,vt equidẽ opinor,hæc est:Parentũ natura,essentiæ mortalis immortalisq; quoddã velut confiniũ est:mortalis,propter corpora ipsorũ fluxa & caduca, quæ hominum reliquorúmq; animalium cognatione teneãtur:immortalis,ob vim facultatémq; procreãdi,qua quodãmodo Deum repræsentẽt vniuersorũ procreatorem.Iam sanè quidem nõnulli cùm se alteri parti addixissent,alterã visi sunt habere cõtẽptui. Vehementiore enim pietatis amore rapti,diuino cultui totam vitã suam dicarũt,aliis,quæ vna quoq; suscipienda tractandáq; erant,in totũ ferè prætermisis.Alij verò nihil in bonorum numero habẽdũ esse rati extra ea,quæ homini ab homine debentur officia,vnũ modò hominum cõmercium amplexi sunt,& cõmunitatis societatisq; desiderio capti,ex æquo omnes ad vtẽda fruendáq; bona vocauerũt,ac malis omniũ miseriisq; remedium,quàtum potuerunt,adhibuerunt.Hos quidem certè rerũ humanarum,illos diuinarũ impensè studiosos meritò quis dicat,ac semiperfecta quidem virtute prædito vtrosq;. Eos enim demũ numeris omnibus absolutos esse,qui se vtriq; probauerint.Quotquot autem neq; vllam propensi in res humanas animi fidem faciunt significatione vel lætitiæ,dum bene cedũt res mortalibus:vel doloris,dum malè:neq; amore implicãtur pietatis & innocentiæ,videri omnino possint in ferarũ naturã degenerasse:ex quibus haud dubiè primas atrocitatis partes ferat is,qui nullam habet parẽtum rationem,& vtranq; partem exagitãs,Deo pariter hominibúsq; aduersatur.Sciat igitur duplici se iudicio,quorum certè vtrunq; sponte naturæ agnoscatur,reum peragi,diuino humanóq; :ac diuino quidem impietatis damnari,quòd qui in rerum naturam ipsum,cùm ante nõ esset,addoxerint,atque hoc ipso Deum imitati sint,eos minimè colat

colat & obseruet:humano autem inhumanitatis planè conuinci.Nam apud quẽ beneficium collocabit,qui quos habet artissimo consanguinitatis vinculo coniunctos,& a quibus amplissimis muneribus affectus est,quorum nõnulla etiam tãta sunt, vt paria facere nunquam possit, eos paruipendit ac dispicit? Qui enim possit quispiam eos vicissim procreare à quibus sit procreatus? Parentibus videlicet eximiã prę liberis sortem largita natura est,vt beneficia cõferãt,quibus par gratia nulla vaquam referri possit.Quò fit vt meritò indignũ & graue cẽseri dedear,si qui pro omnibus,quæ acceperũt,parem gratiã rependere nullo modo possunt, ne pro leuioribus quidẽ velint.His ego videor mihi iure dicturus. Ab hominibus feras domari oportere.(Et sæpe quidẽ ipse incidi in leones,visos, pardósq; ita edomitos,vt nõ iis modò hominibus,à quibus alerentur, tractabiles se mãsuetósq; præberent,quasi beneficiũ agnoscerent, sed aliis quoq;:nec verò alia de causa,vt equidẽ sentio, quàm q hos illis simules esse cernerẽt.)Decet enim deteriora semper se ad prestantiorũ æmulationem cõponere,itaq; spẽ existere proficiendi in melius.Nũc contrà hortari cogor homines, vt nonnullarum ferarũ æmulos se imitatorésq; præbeant. Illæ norũt didicerúntq; bene de se meritis gratiã repẽdere.Canes pro tuẽda domo herili dimicant:& vbi periculi aliquid ex improuiso acciderit,nõ sinunt se superstitibus heros è vita tolli. Quinetiã eos qui tuẽdis gregibus adhiberi solẽt,aiũt in propugnãdo gregem ita ferè perseuerare,vt extrema patiãtur omnia,quò ab omni damno ac detrimento pastores ipsos vindicẽt. An-non illud maximè pudendũ,in reponẽda gratia vinci à cane hominẽ,ab audacissima petulãtissimáq; fera animal mãsuetissimum?Sed si nõdum satis terrestria nos edocẽt animalia,ad aërea transeamus,vnde quæ par est,discamus.Ciconiæ vbi cõsenuerunt, nec iam ad volatũ vires sufficiunt,nidis se continent. Earum pulli, propè dixerim,terras ac maria circũuolitãtes,vndecũq; parentibus victũ quæritant.Atq; ille quidem,ita vt eam ætatẽ decet, quieti se tradunt,& reliquã vitam agunt in deliciis & summa rerũ copia.Hi,quos labores tolerãt in suppeditando parẽtibus victu,eos leues planè ducẽtes tum pietatis ergò, tum quòd se, vbi cõsenuerint,vsuros sperent simili natorũ officio, necessariũ debitum in tẽpore vicissim exoluũt,& quale acceperũt beneficium,reponũt.Nõ possunt vtiq; neq; nati statim ab ortu,neque parẽtes sub extremũ vitæ tempus victũ sibi parare. Quò fit vt

ipsæ ciconiæ sponte naturæ antè, quàm è pullis excesserint, foueantur à parentibus, posteáq; eosdē senes magna alacritate foueant. An non igitur quotquot curam parentum depositorum, pudore affici, & à se ipsi pœnas exigere debent, cùm paruam eorum rationē habeant, quibus vel solis vel cum primis prospectum ab ipsis esse oporteat, & in quos non tā conferri beneficiū, quàm referri gratia videatur? Nihil enim habent liberi, quod non idem parentibus acceptū referri debeat, vt quod ipsi de suo decideriut, aut cuius quoquomodo liberis autores fuerint. Ec quid igitur hi pietatem ac sanctitatē, duas virtutum reginas, finibus animorum suorū complexi sunt? Amandarunt potius, & in exilium relegarunt. A' Deo procreātur liberi parentum ministerio. Porrò qui ministrū aspernatur, vnà principem quoq; ipsum aspernatur. Sunt verò & qui audeāt paulò magnificētius parentū nomen celebrare, dicántq; patrē ac matrem deos vtiq; esse humanis oculis expositos, & in fingendis animalibus imitātes ipsum summū ortu & origine carentem Deum. Cęterùm hunc vniuersorū Deum esse, illos eorū tātùm quæ procrearint. Fieri verò nequit, vt qui impiè contēnat eos, quos intuetur prę sentes, pietatē erga eum, quem non videt, colat. His de honore parentibus exhibēdo pertractatis, prior diuiniórq; absoluitur quinarius. Ac sequitur alter, & is quidē interdictionibus constans, mutua hominū commercia spectantibus, initio ducto ab adulterio maleficiorū maximo. Primùm nanq; fons huius & origo studiū voluptatis est, quod eorū, in quos semel inuaserit, & corpora frāgit, & vires animi soluit, eiusdémq; vitiat & labefactat substantiā. Siquidem in morem ignis subinde inualescētis quicquid attigerit exest, nihil saluum in vita humana, nihil integrū relinquens. Deinde etiam eum, cuius iam animo adulterium implantauit, nō modò ad iniuriam faciēdam instigat, sed vnà quoq; docet iniquitatē ipsam cum altero cōmunem habere, & societate earum rerum inire, quarū minimè liceat. Vbi enim insana furiosáq; libido cuiuspiam animum semel occupauit, non potest is tandē suæ ipse auiditati satis esse. Duos omnino, vnū præeuntis, alterū obsecundātis partes gerentem, conuenire necesse est, prouehendis incōtinentię & salacitatis vitiis longè turpissimis. Neq; em̄ dicere licet, eius quæ adulterio polluitur, corpus tantū vitiari corrumpiq;, imò, si verū fateri volemus, ipsius animū à viro abalienari magis, quàm corpus iudicabimus. Docetur em̄ modis omnibus illū auersari atq; odisse.

Ac

Ac minus quidē id graue esset, si se odium palàm apertéq; proderet. (Cauētur enim facilius quę perspicua sunt & manifesta.) Sed neq; in suspicionem venire, neq; deprehendi facilè potest. Miris dolis tegitur, & quasi velis quibusdam obtenditur. Quin sæpe accidit vt valde à re diuersam amoris ac benevolentiæ opinionem vir habeat, prę stigiosis nimirū captiosis q; fascinatus vxoris illecebris. Porrò cōturbantur tres subuertuntúrq; familiæ: Vna eius viri, cuius violentur nuptialia fœdera, quiq; & votis fraudatur cōiugalibus & spe legitimorū liberorum spoliatur: altera adulteri: adulterę tertia. Ambo enim contumelia infamiáq;, ac maximis quibusq; probris aspergūtur. Horū si fuerint amplæ & numerosæ familiæ, quia aliis atq; aliis subinde contractis matrimoniis magna existit ciuiū inter se necessitudo atq; cōiunctio, hæc ipsa noxa circūquaq; grassatur, & vniuersam etiā ciuitatē peruagatur. Atqui grauis omnino molestáq; res est, vbi de liberis ambigas, tui sint an alterius. Et tamen nisi pudicā habes vxorem, dubium tibi prorsus incertúmq; est, cuiusnam reuera sit patris qui in lucem editur fœtus. Et res interim in occulto si latet, spurij legitimorū liberorum ordinē sibi locúmq; vindicantes, alienā familiam polluunt & labefactant, & hæreditatē, quatenus ea quidem paterna censetur, sed quæ tamen ad ipsos nullo iure pertineat, consequuntur. Atq; adulter ipse posteaquā virus suum effuderit, & sobolē omniū conuiiiis expositam procrearit, deniq; libidinē suam expleuerit, non sine graui alterius iniuria, subducet se, ac ridendam præbebit eius, quem reclamātibus legibus violauit, ingnorationē. Hic autem perinde ac si vtroq; oculo captus esset, nihil eorū animaduertēs quæ domi gerūtur, cogetur susceptos ex inimicissimis liberos pro suis curare. Iam retegatur maleficiū, extrema omnia passuri sunt infelices liberi nullo suo merito. Cùm em̄ marito adulteræ suum sit genus, & adultero suum, ad neutrum tamen referre originem suam poterūt. Quando igitur illicitus concubitus tot ac tātas parit calamitates, adulteriū quod & odiosum hominibus, & Deo inuisum est, meritò cætera post se scelera maleficiáque omnia censetur relinquere. Altero verò edicto cauetur ne quis cædē perpetrare audit. Natura enim cùm animal, quod ad societatem colendam, & ad vitā ex legum præscripto instituendam procrearat, mansuetissimū esse vellet, ad concordiam ipsum communionémq; vocauit, rationem largita, cuius vi ad concentionem temperationémque mores deduci possent. Qui-

cunque igitur cædem facit, sciat se leges sanctionésque naturæ pulchrè & ex vsu omnium conditas positásq; subuertere. Nec tamen ignoret se sacrilegio quoq; obnoxium esse, ex quo rem, quam Deus sibi sacram in primis dicatámq; esse voluit, sustulerit. Namque donaria homine vel augustiora vel sublimiora? Aurum argentúmque & lapilli, & quæcunque præterea pretiosa materia est, inanimorum ædificiorum ornamenta sunt inanima. Homo verò animal præstantissimum, quod ad animum attinet potiorem eius partem, cognatione quadam cum purissima cæli natura, & vero, vt permulti censent, cum ipso quoque mundi parente coniunctissimus est, vt qui mente præditus sit, quæ omnium, quæcunque in terra sunt, maximè sempiternum illud beatúmq; exemplar æmuletur ac repræsentet. Tertiò posterioris quinarij interdicto furtum prohibetur. Quandoquidem qui alienis inhiat, communis Reipublic. hostis est. Nam in omnium fortunas animo & cogitatione inuadit, reipsa in nonnullorum bona manus iniicit. Inexpleta videlicet habendi cupiditate tenetur, sed virium imbecillitate in eas redigitur angustias, vt ad paucos tantùm peruenire possit. Itaque qui fures aliquid virium potentiæque nacti sunt, totas compilarunt ciuitates, nullo se suppliciorum metu coercentes, quod sibi legibus superiores esse viderentur. Atque hi ferè sunt, qui ad constituendam stabiliandámq; paucorum potentiam, valde propensum habent ingenium, qui dominatum imperiúmque appetunt, qui insignia furta faciunt, venerandis principatus imperiique titulis ea velantes, quæ tamen ipsa verius latrocinia dicerentur. Edoceatur igitur quisque iam inde ab ineunte ætate nihil rerum alienarum, quantulum idcunq; sit, clàm subtrahendum esse, propterea quod longiusculi temporis consuetudo, ipsa tandem euadit natura superior, & quæ exigua sunt initio, nisi coerceantur, subinde augescunt, itaque progressum ad magnitudinem faciunt. Hoc Dei vetitum de rebus alienis non attrectandis statim excidit aliud eiusdem de falso testimonio non dicendo. Norat enim falsos testes multis esse magnisque, imò grauissimis quibusque sceleribus obnoxios. Primùm enim augustam illam & sacram veritatem violant, qua nihil in hominum vita sanctius ac diuinius: (siquidè instar solis cuiusdam ita splendore suo res ipsas illustrat, vt nihil in obscuro iaceat:) Deinde præterquam quod mentiuntur, etiam res ipsas velut nocte quadam ac profunda caligine inuoluunt,

uunt. ac nocentibus quidem operam præstant, innocētibus autem struunt insidias, affirmantes quæ neque viderunt, neque audierunt, neque verò sciunt, ea certò se scire compertáque habere. Admittunt præterea tertium scelus superioribus multò grauius. Qui enim inter se litigant, vbi res manifestis rationibus vel tabulis probari nequit, ad testes confugiunt, quorum oratio iudicibus velut regula quædam est eorum, de quibus sententiam pronunciaturi sunt. In his enim acquiescendum solis, vbi non est alia probationis via. Qua ex re illud vsu venire solet, vt qui falsis exagitātur testimoniis, ij si in causa alioqui superiores esse poterant, iniuria afficiantur. Qui verò iudices talia testimonia audiunt, pro æquis & iustis iniqui & iniusti censeantur. Et hoc quidē scelus ad impietatē etiā pertingit. Nō em̄ contra iusiurādū iudicia exerceri solēt, sed horribili potius iureiurādo adhibito, quod ꝓfectò ab iis violatur magis, qui fucū faciūt mortalib⁹, quàm ab iis q̄ à iurisiurādi religione aberrant, rerū ignoratione circūuenti: q̄nquidē hi peccāt inscientes, illi fallere & vincere studēt sciētes, ac oīno de industria peccāt, & eos, qui sententiæ aduersentur, ad peccati societatē inducūt ignaros quidē, nec satis intelligētes quod attentatur ad suppliciū immeritò nōnullis irrogandū. His igitur de causis falsi testimonij dictionē à Deo vetitā esse puto. Extremo loco prohibet idē cupiditatē nō ignorans illā, aut res nouas moliri semper, aut struere insidias. Omnes quidē certè animi ꝑturbationes graues sunt ac molestæ, ipsū mouētes quatientesq; præter naturā, nec valere sinētes. Omniū verò grauissima cupiditas est, propterea q̄ cęterarum perturbationū, quæ extrinsecus incidūt atq; adueniunt, nulla videt ab animi volūtate pendēre: sola ipsa cupiditas oritur à nobis, voluntariáq; est. Sed qd hæc sibi volunt? Præsentis boni opinio quiescētem animū erigat atq; excitat, & valde sublimē rapit, nō aliter ac fulgetrū oculos. Vocatur autē hæc affectio, voluptas. Bono autē cōtrariū malū, vbi irruptionē fecerit, & certū vulnus infixerit, statim ipsū animū recōdita quadā tristiq; cogitatione inuitū nolētémq; replet, Atq; hęc perturbatio dolor appellat. Cū autē malū nōdum intrò recęptū percellit hominē, futurūq; est vt lubeat, sęq; insinuet, paucrē ac mœrorē ꝑmittit inauspicatos nūtios, qui animū cōcutiāt. Et hæc quidē affectio metus nominat. Cū verò quis opinionē cōcepit boni nō ꝑsentis, & hoc ipsum assęq cupit, suū lōgē sin⁹ agit, impellitq; animū, quē dū intēdit plurimū, volēs id, cui⁹ desiderio tenet, attīgere, velut rotæ alligat⁹ distēdi, cōuelliturq; magno

quidem ſtudio appetitum bonum captans, quod aſſequi tamen nullo modò poſsit. Huic planè idem vſu venit quod iis, qui mira quidem alacritate, at non pari celeritate abſcedentes perſequuntur. Videtur & circa ſenſus nonnihil contingere ſimile. Fit enim vt dum oculi ad rem quampiam aſpectabilem, quæ procul abſit, peruenire contendunt, ſéque admodum exporrigunt, & magis quàm virium ferat imbecillitas, exerunt, per vacuum cõcidant, nec planè rem obiectã intueri poſsint. Ad hæc etiam violento cõcitatóq; impetu debilitati, caligine ſuffundã tur. Itidem vbi ſonus ſubobſcurus è longinquo fertur, repentè arriguntur aures ac velut impetu quodam inſiliunt annitentes propius, ſi queant, accedere. Tãta inceſsit cupido vocis clare manifeſtéq; excipiendæ. Cæterũ ea quãdo adhuc, vt par eſt, ſubobſcura fertur, nihil exhibet certæ veræq; cognitionis. Quo fit vt magis ſubinde creſcat vanũ irritúmq; eiuſdẽ percipiendæ deſiderium auiditate ipſa Tantaleum quoddã inferente ſuppliciũ. Nam quæ Tãtalus concuperet, cùm iam ſibi apprehenſurus videretur eorum potiandorũ ſpe derepentè fruſtrabatur. Quem verò ſua regit cupiditas, is perpetuò rerum, quas concupiſcit, deſiderio laborat, nec expleri vnquã poteſt inani auiditatis volutabro hærens. Et verò, vt qui ſerpere gliſceréq; morbi ſolent, niſi naſcẽtes ſtatim reſectionibus exuſtionibúsve inhibeantur, vniuerſam circũ circa corporis cõpagem quàm celerrimè corripiunt, nec vllã partẽ relinquunt illæſam. Ita niſi ratio, philoſophiſis nixa præceptis: inſtar periti medici, illabentem ſuſtineat reprimátq; cupiditatem, neceſſe eſt omnia in vita mortalium præter naturam agi & conflictari. Nihil enim immune, nihil vacuum ab hoc malo eſt. Id ſi nimia ſecuritas, nimiúmq; otium ſemel exceperit, furor quidam exiſtit, ac ſurſum deorſum miſcentur omnia. Ineptum fortaſſe fuerit pluribus verbis diſputare de rebus adeò manifeſtis, quas quis non videt vel ſecũ ipſe, vel cum tota ciuitate, non ſingulis modò diebus, ſed etiã ſingulis propè dixerim horis certa manifeſtáq; ſui indicia prodere? Num pecuniarũ amor mulierúmve, aut gloriæ, aut alterius cuiuſpiam earũ rerũ, quæ ſunt efficientes voluptatis leuium vulgariúmq; malorũ autor eſt? An non vel hac vna de cauſa familiæ à ſe inuicẽ plerũq; abalienantur, naturalẽ beneuolentiam vertẽtes in pertinaces deploratàsq; inimicitias? An nõ amplæ frequẽtésq; regiones inteſtinis factionibus deſolãtur? An nõ terra mariq; nouarũ ſemper calamitatũ ingẽs pro-

uent

uentus à naualibus terreſtribúsq; copiis? Græcorum enim alio rúmq; populorũ bella vltrò citróq; magna atrocitate illata & geſta ex vno cupiditatis fonte manarũt omnia, dũ opes augentur auidius, vel gloria voluptásve impẽſius quæritur. In his ẽm verſantur humani generis ſtudia. Sed de his ſatis multa. Scitu verò dignum illud eſt. Decẽ hæc effata præceptáve legũ omniũ, quæ particulatim ſacris ſparſæ ſunt voluminibus, ſumma eſſe capita. Nam primũ quidem ſummã legũ cõplectitur, monarchiã ſtatuentiũ. quibus planũ manifeſtúmq; fit, vnũ eſſe mũdi autorẽ, rectorem vnũ ac regẽ, ſalutariter vniuerſa moderãtem & gubernantẽ, qui è cælo, quod eſt naturæ puriſsimæ, paucorũ principatũ, ſtatúmq; popularem ſummouerit, duas Reipu. formas nõ perinde tutas ac ſalutares, quæ apud improbos homines ex inordinato rerũ ſtatũ & immodica vſurpãdæ rei alienæ cupiditate naſci ſolent. Alterũ autẽ, caput eſt & ſumma omniũ, quæ de humanis opificiis ſanciri poſsint. Signa, ſtatuásque quæ perniciosis pictorũ ſculptorúmq; artibus elaborari ſolent, fabricari vetat. Quinetiã fabularũ figmẽta reiicit, cuiuſmodi deorum cõnubia ortúsq; ſunt, & quæ vtrũq; conſequũtur, innumerabiles ac perquàm graues peſtes. Tertiũ verò in pauca quædam cõtrahit, & quarũ rerũ gratia iurare fas ſit, & quarũ nõ ſit: Tũ etiã quo tẽpore, quo loco, per quẽ iurare, quomodo affecto animo, quomodo corpore eos eſſe, qui iurant, neceſſe ſit. In ſummo, quæcunq; de iuriſiurãdi religione vel ſeruata vel neglecta diuinis oraculis edita ſunt ac prodita. Quartũ præceptũ quod eſt de ſeptimo die, ſumma ſacrarũ feriarum òmnino cẽſeri debet, ſimúlq; expiationũ iiſdẽ præſcriptarũ. erant autem hæ in ritu ferè poſitæ auſpicatarũ idonearúmq; ablutionũ, precum vocalium, ac ſolidorum ſacrificiorũ. Porrò ſeptimũ intelligi volo, & vt ſenario, qui genitalis maximè eſt, admiſcetur: & vt ab eodem diſtinctus, ipſi ſuperadditur, vnius ſpeciẽ imaginémq; referens. Ac generi quidem vtriq; ſacræ acceenſentur feriæ. Ad vnum quidẽ refertur primũ dies ille menſis cuiuſq; feſtus & ſolennis, quẽ tubarum clangore indicãi ac denuntiãt tum ieiunij dies, qui abſq; cibo potúve tranſmitti iubetur, tum is etiã quẽ ſua lingua Hebræi Paſcha vocant, & quo vuiuerſis in tribubus ſinguli ſacra faciũt, non expectatis ſacrificis, cùm per legẽ vniuerſæ gẽri liceat peculiari quodã die fungi quotãnis ſacerdotio ſacrorũ gratia quæ facere ipſimet debeant. Vni præterea accenſetur etiã dies, quo donaria offerũtur ſpicarũ perfectarum

pro

pro acceptis beneficiis fœcũditatis vbertatisq; agrorũ. Deniq; q ab hoc septẽ suppuratis hebdomadib⁹ quinquagesimus dies est,& Pẽtecoste verbo Græco vocitatur,quo solẽt Hebræi panes offerre,qui à re dicũtur primarũ frugũ panes, quãdoquidẽ frugum ac fructuũ primitiæ sunt,cibũ mitẽ placidúmq; præbẽtiũ, qui homini animaliũ placidissimo ac mãsuetissimo assignat⁹ à Deo est.Septenario autẽ maximæ multorũq; dierũ ferię artri butæ sunt circa æquinoctiũ vtrũq;, vernũ & autũnale, geminis feriis in geminũ æquinoctiũ incurrẽtibus,earúmq; singulis, se ptem dies cõplectentibus,vnis quidẽ vere,vbi finẽ accipit vniuersa semẽtis:alteris verò autũmno,cũ vniuersi colligũtur reponũtúrq; fructus,ij etiã qui ex arboribus percipi solẽt. Septeni verò dies meritò attributi sunt septenis mẽsibus æquinoctij vtriusq;,vt eximiũ diei vnius sacri festíq; decus & ornamentũ singuli mẽses habeãt recreãdis relaxandisq; animis.Sunt præterea leges multò pulcherrimæ ad mãsuetudinẽ societatémq;, simul ad modestũ & æquabile vitæ genus adducẽtes,quarũ nõnullæ de septimana quiete positæ sunt, cuius gratiã iisdẽ cautũ legibus est vt totã regionẽ interquiescere sinãt incolę,neq; serẽtes,neq; arantes,neq; verò interlucãtes, aut aliud omntno quic quam eorũ,quæ ad agrorũ cultum pertinent, exequẽtes. Etem legislator tantus ingenio præditus minimè imperioso ac duro,regionẽ tum cãpestram tum montanã sex totos annos fatigatã producẽdis fructibus,pẽdendisq; vectigalibus annuis interquiescere voluit,quò ea velut respiraret,& quasi libertate quadã recrearetur.Sunt & de quinquagesimo anno latæ leges, quoquidẽ anno,quæ modò dicta sunt,plenissimè pręstantur,ac possessiones restituuntur familiis,prout sors ab initio cuique obtigerit,res apprimè necessaria,& humanitatis iustitiæq; plena. Quintum verò præceptũ,quod est de colẽdis obseruãdisq; parẽtibus,multas & eas quidem necessarias leges quodã velut inuolucro tegit,de senibus & adolescẽtibus,de principib⁹ atq; horũ potestati obnoxiis,de beneficiis,& iis, apud quos beneficia collocãtur,de seruis ac dominis.Etenim parentes in numero eorũ habẽtur,qui superioris sunt cõditionis ordinisq;, quo numero cẽsendi sunt senes,magistratus,benefici ac domini. Liberi verò iis annumerandi planè sunt,quorũ est ordo cõditióq; inferior.Ac liberis quidẽ accensendi tũ iuniores quiq;,tũ ij qui sub alterius põtestate sunt,tũ ij etiã,erga quos benignitas benefícẽtiáq; exercetur,tum verò serui.Adhæc verò alia pleraq; sancita

cita sunt.Imperatũ iuuenibus,vt senilem acerbitatẽ ferãt,senibus,vt iuuentutis curã habeant.Iis autẽ qui sub imperio sunt, magistratibus suis vt pareant,magistratib⁹ ipsis vt eorũ,quib⁹ præsunt,vtilitati consulãt.iis verò,qui beneficiũ acceperunt,vt gratiam referãt,qui cõtulerũt ne quasi mutuũ dantes repetãr. Seruis quoq; vt heris ex animo pareant ac seruiãt,heris vt humanos se mãsuetósq; præbeãt:quibus ex rebus nasci soleat æquabilis illa inæqualitas. Atq; hi quidẽ sunt fines prioris quinarij multa summatim breuitérq; perstringentis. Neq; enim paruus est legũ particulariũ numerus.Alterius autem quinarij primo capite arguuntur adulteri. Huic edicta subiiciuntur plurima de stupratoribus,de puerorũ amatoribus, de iis qui libidine diffluũt,& illicitos effrẽnatósq; sequũtur cõcubitus.Horũ verò descriptæ species sunt in diuinis legibus,nõ vt varia multipliciáq; incõtinẽtiæ genera indicẽtur,sed vt qui turpiter vitã traducũt,planè deterreãtur,auribus suis tam multa probra,vt eos pudeat,hauriẽtes.Altero verò capite prohibẽt homicidiũ, atq; huc leges vniuersę de vi illata,de iniuriis,de pulsationib⁹, de inflictis vulneribus,de mutilationibus positæ referũtur,necessariæ quidẽ illæ,ac omnibus perquam vtiles. Tertiũ autẽ caput,quod est de nõ furãdo,cõplectitur quæcũq; aduersus eos legibus definita sunt,qui vel creditoribus decoquunt,vel negant depositũ,vel societatis iura violant,vel impudenter aliena rapiunt,deniq; habendi nimia cupiditate adducti circunscriptis fraudatisq; clàm palámve aliis plus sibi vsurpãt,quàm par est. In quartũ autem caput,quod falsum testimoniũ dicere vetat, multa recidũt,Nemini fraudi esse,Neminẽ calumniis circũuenire.Neminẽ qui sceleris aliquid moliatur,opera iuuare, Nemini prætextu bonæ fidei fucũ facere. Quibus de rebus omnibus latæ sunt leges valde cõsentaneæ. Quintũ verò caput cupiditatẽ arcet atq; inhibet.Porrò ex ea velut vitiorũ omniũ scatu rigine manãt actiones nefarię,quę priuatim ac publicè,magis ac minus per fas aç nefas,tum circa corpus,tũ circa animũ, tũ circa ea quoq;,quæ dicuntur externa,se produnt ac proferũt.Nihil eñ vt antè etiã dictũ est,cupiditatẽ fugit. Quin ea velut flãma in materiam agens ,pascitur absumens depopulánsque omnia.Multa verò eorum,quæ huc referuntur, constituta imperatáq; sunt tum ad illos exhortãdos qui se admoneri reprehendi æquo animo ferunt,tum ad pœnas contumacibus ac refractariis,qui toto vitæ tẽpore huic se permiserint affectui, irro-

gand

gandas. Atque hæc de altero quinario, quantum satis est, dicta sunt. Itaque peruentum ad finem decem effatorum, quæ Deus ipse pro dignitate numinis diuinitus elocutus est. Aptũ enim congruénsq; ipsius maiestati erat, vt summa legum particularium capita ipse ex sua persona diuinitus: ipsas verò particulares leges oraculari ministerio summi vatis, quẽ ex omnibus velut optimũ præstantissimúmque selectum, ac diuino spiritu afflatum sacrorum oraculorum interpretem designarat, mortalibus traderet. Iam verò deinceps expediamus qua de causa, cùm decem illa effata siue leges proponeret, simpliciter ac nudè aliud imperarit, aliud vetuerit, nec vllum aduersus eos, qui transgrederentur, supplicium nominatim statuerit ac definierit. Deus erat, atq; idem continuò dominus clemens ac bonus, solius quidem boni autor, non item mali. Arbitratus igitur illud in suam ipsius naturam maximè quadrare, si præcepta traderet syncera, & citra vllam suppliciorum mentionem, ne fortè quis cæco ac præpostero ductus animi iudicio ægrè atq; inuitus, sed contrà potius prudenti consilio vsus alacriter & vltrò rectã viam insisteret, noluit supplicia suis admiscere oraculis, non quod asylum aliquod iniquitati hominum aperire vellet, sed quòd sciret ipsam iusticiæ præsidem Dicen Græcis nomina tam sibi perpeuò assidentem, & res humanas intuentem & obseruãtem, minimè hîc tardam remissámve fore, vt quæ improba hominum facinora sponte naturæ oderit, quin potius congruenti sibi cognatóque munere perfuncturam iis, qui delinquant, vlciscendis. Ministros enim ac suppræfectos Dei quasi belli ducis quosdam, decet erga desertores, qui ordinẽ in virtutis acie deserunt, vindicibus virgadiis. Cæterùm ipsi summo imperatori adscribenda publica salus ac securitas est, publicã pacem tuenti: & omnibus vbique omnia pacis commoda abunde semper largitérque suppeditanti. Pacis Deus ipse autor est ac dispẽsator: ministri eius bellis & certaminibus, præsunt.

*

Finis alterius Tomi.

IN PHILONIS IVD. OPERA, RERVM ATQVE *Verborum Index Tomi alterius.*

Abstinentiæ leges 186
Accusatio inimicis non est cõmittenda 312
Adamus hominum omnium nobilissimus 246
Adulantium miserrima seruitus 229
Adultera à bestiis nihil differt 149
Adulter sacrilegio prior 130
Adulterium quàm grauiter à Deo prohibitum 130.144
Adulterij & stupri collatio & differentia 149
Adulterij expiatio ibid.
Aegira ciuitas mari submersa 295
Aegyptus cur hyemem ignorat 17
Aegypti plagas 17.18.19.20
Aegypti homines in seditiones procliuissimi 297
Aegyptij tumultu oppressi flagellantur 304
Aegyptiorum leges 46
Aegyptiorum in mari interitus 24
Aegyptiorum idolatria 124
Aegyptiacus typhus 62
Aegyptiacorum sacerdotum rasiones 108
Aelim 25
Aequalitas iustitiæ mater & nutrix. 107
Aequalitas in cælo & terra omnia optimè disposuit ib.
Aequalitatis opera 108
Aeschili locus 212
Agnorum agnarúmq; in sacrificiis vsus 196
Agrippa ex animi dolore incidit in morbum grauissimũ 347.348
Agrippæ res gestæ cõtra Flaccum 307
Agrippæ ad Caium profectio 347
Amatoris concupiscentia qua lege punienda 170
Amicorum omnia sunt communia 24
Anaxagoras præ amore philosophiæ prędia sua reliquit 234
Anaxagoræ de siderum influxu sententia 273
Anaxarchi dictum de animæ immortalitate 226
Ancillæ quomodo tractandæ 189
Andronis domus diripitur 303
Animæ sanitas 111
Animæ quatuor affectus 248
Animalia sacrificiis idonea 188

188.189
Antigenidæ tibicinis dictum 229
Antisthenis philosophi de bono viro dicterium 216
Appelles tragœdus 340
Appollo medicinæ inuentor primus 328
Apollinis oracula certissima 229
Apollinis statua 327
Aqua innocentiæ symbolũ 149
Aquæ vsus in sacrificiis veteris testamenti 198
Aquarum amaritudo 24
Arietum in sacrificiis vsus 188
Ascalonitarum cum finitimis Iudæis simultates 341
Assyriorum literæ 6
Astrologiæ scientia 34
Asyli ius quatenus nefariis cõmunicandum 152.158
Arabiæ pastores optimi 9
Arabum in Hebræos odiũ 112
Arca fœderis 53.54
Arca vas legibus destinatũ ib.
Argonautæ libertatis amantissimi 230
Arietis pro remissione peccatorum oblatio 60
Arietum in sacrificiis vsus 195
Ariolorum pœna 154
Aristotel. de mũdo opinio 258
Armentorum in sacrificiis vsus 198
Arrogantia quid 92
Arrogantiæ natura ibid.
Athenienſium leges 45
Athenienſium excellentia ingenia 229
Athlantis insula intra vnius diei & noctis spatium ingẽti terræ motu & inundatione submersa 283
Atrium tabernaculi 153.154
Auaritiæ detestatio 52
Auditus ratio 208
Augusti Cæsaris res gestæ 333
Augusti Cæsaris pro Iudæis decreta 352
Aulæa tabernaculi vela 33
Aures minus fidei habent quã oculi 95
Austri venti natura 17

BAal asino insidens ab angelo repellitur 35
Balaces 35.36
Balacis regis res gestæ 54.55
Bellum gerere quatenus liceat 40
Belli instrumenti via ac ratio 151.152
Beneficentia homines in deos mutantur 94
Biantis philosophi in rebus aduersis animus infractus 231
Boërthij de mundo opinio 280 284
Bono viro nihil omnino deest 110
Boum in sacrificiis vsus 188
Bysi prouentus 53
Buta ciuitas mari submersa 303

CAduceatorum officiũ 328
Caimi in fratrem crudelitas 195
Caius pestis ciuitatis, populi deuorans lues & pernities declaratur 328
Caius sorores suas quo solus imperaret in exilium mittit 326
Caius honores & insignia vsurpat insanus quorũ virtutes semper est aspernatus 327
Caius non magis voce quàm oculis loquitur 347
Caius in diuersis locis sibiipsi statuas erigit 357
Caius non contentus se æquiparari semideis æmulationem cum maioribus diis petit 326.327
Caius ab Alexãdrinis pro deo cultus 145
Caius diuinosibi honores mutato habitu ascribit 325.326
Caij ambitio ibidem
C. contra Aegyptios & Iudæos res gestæ 306
C. contra Flaccum res gestæ 307.308
C. in Flaccum crudelitas 316
C. in Silanum socerum crudelitas 324.325
C. inconstantia & leuitas 326
C. in monitores suos seueritas 324
C. vafricies & in rebus gerendis inconstantia 323
Caij in fratrum impietas 326
Caij ambitio leuitas & insania 325.326
Caij erga Iudæos innatum odium 329.330
Caij ad Petronium Syriæ præsidẽ pro Iudæis epistola 354
Caius sanctum templum cum iure asyli in suũ templum demutare conatur addito Caij noui Iouis titulo 355
Calani Indi patientia 224
Candelabra ramis ornata quid significent 55
Capitonis insatiabilis auaritia 340
Captiuæ ab hostibus quomodo tractandæ 85
Castoris & pollucis fabula 326
Carbunculi morbus vnde dicatur 168
Charitatis officium 44
Carabas ab insana multitudine per lusum in regem coronatur 299
Chananæa 24
Chananis regis res gestæ 32
Charitas pietatis soror 78
Chereæ in loquendo libertas 228
Cherubim 54
Ciconiarum in parentes pietas 129
Cinerum in sacrificij vsus 199
Circumcisio quãto in honore apud gentes habita 168
Circumcisio fœcunditatis gratia instituta ibid.
Circumcisio cordis ceo gratissima 203
Circumcisionis mos cur inualuerit 168
Cœlesyria 22
Concupiscentia peccatum horrendum 134
Concupiscentiæ pœnæ ibid.
Coniugium pontificibus & sacerdotibus concessũ 181.182

Coniugij leges 145.146
Coniugia quæ illicita 146.147
Coniugalis fidei violatæ pœna 149
Connubia quomodo in Dei populo contrahenda 42
Connubij commẽdario 153
Conscientiæ malæ elegans descriptio 314
Consecrationis victima 60
Cõuiuij insani descriptio 237 238
Conuiuia philosophorum diuersi generis 239
in Conuiuiis quid & quomodo agendum ibidem
Corruptio quid 273.274
Coturnicum miraculum 27
Creditorum leges 82
Critolai de sempiternitate mũdi opinio 277.278
Crocodili 261
Crœsi regis de Biãte dictũ ibi.
Cultus diuini saluberrimi præcepta 253
Cynædi 153
DArdamicarum mulierũ virile facinus 227
Decalogi expositio 121.122. 123.124.125
Decimarum leges 83
Decimarum vsus 186.187.188
Defuncti quomodo lugẽdi 69
Dolus insula olim sub vndis marinis latuit 290
Democriti de mundo opinio 274
Democratia 108
Democritus propter philosophiæ studium prædia sua reliquit 234
Denarij numeri perfectio 117
Deucalionis diluuium 252
Deus quid 172
Deus cur supra omnes creaturas solus adorandus & inuocandus 122.123
Deus in rubo flammeo Mosen alloquitur 120
Deus nulla alia re quã per sensum illustratur 173
Deus per seipsum illustrat sui notitiam 156
Deus semper est sibi par & sui similis, nec in melius nec deterius mutatur 283
Dei nomen non proferendum 67
Dei nominis profanatio in quibus consistat 125
Dei nomen non profanandum 138
Dei nomen quomodo profatur 77
Dei opera nõ sunt cerotina, sed omniũ perfectissima 280
Dei immensa potestas ex creaturis eius metienda 170
Dei essentia voce non potest exprimi 172
Deuteronomium 99
Diluuium Noë 49.50
Diogenis de mũdo opinio 280
Diogenis de vera libertate sententia 232
Diogenis Cynici præclara dicteria 228
Diuortij lex 145
Dualitas passibilis & diuisibilis materiæ imago 164

EBrietas insaniam generat 237.238
Elementa à quibusdam pro numine culta 127
Epicuri de mundo opinio 274
Essæi 223.224
Essæorum hæresis 232
Epicuri locus 230
Exilij diuersa ratio 213
Expositores infantum qua pœna plectendi 155
FAmuli à seruis quomodo differunt 132
Felicitas vera quibus absoluatur rebus 93
Fidei officium 253
Filiorum erga parentes pietas quàm studiose à Deo præcepta 128
Flaccus Auillius summa Tiberij amicus 295
Flaccus fortunæ inconstãtiam in suis rebus deplorat 313. 314
Flaccus ab Isidoro in gymnasio accusatur 311
Flaccus in sua prouincia captus, suæ crudelitatis morte pœnas luit 308
Flacci Auillij Aegyptij præsidis laus 295
Flacci Auillij contra Iudæos res gestæ ibidem
Flacci in Iudæos crudelitas 303
Flacci ad Caium epistolæ adulationis plenæ 307
Flacci ad deum confessio 316
Flacci exilium 313
Flacci in exilium nauigatio quàm dura ibidem
Flacci iã exulantis pro Iudæis ad Deum oratio 314
Flacci crudelitas grauissimè punita 313
Flacci mors crudelissima 316
Fluuius in sanguinem à Mose versus 14
Fœcialium officium 328
Fœnus populo Dei prohibitum 81
Fortitudinis laus 110
Fratris nomine in sacris quid intelligendum 81
Frugalitatis leges 186
Furtum grauiter à Deo prohibitum 131
GAllorum gallinaceorum pro libertate pugna 229
Gorgonei capitis vis 344
Græcorum conuiuia 239
Græcorum leges 45
Gratiæ deæ nunquam separãtur coniunctæ lege naturæ immobili 44
Gratiarum actio sacrificium Deo gratissimum 200
Grauidam mulierem lædens quomodo puniendus 155
Gyarum insula omnium steriliissima 312
HAereditariæ successionis leges 81.82
Hebræi per solum legum cõtemptum expugnabiles 38
Hebr. inuicta potentia 32
Helice ciuitas marì submersa 293
Helicon à Claudio Germanico interficitur 341
Heracliti de anima opinio 281

Herculis labores 326
Hieroglyphicæ notæ 5
Hierosolyma non Iudææ sed multarum aliarum etiam vrbium metropolis 448
Hieros. templum ante Caium nunquam admisit effigiem ac statuã manufactam 349
Hierosolymitani templi structura 340
Hippopotami 261
Holocaustorum leges 191
Hospitalitatis lex 6
Homicidium quid 152
Homicidium nõ semper morte puniendum 159
Homicidiũ fortuitũ & destinato cõsilio non commissum, qua ratione puniẽdũ 152.155
Homicidij lex pœna 152.153
Homicidij lex quàm latè sese extendat 160
Homicidæ non vna morte puniendi 152.153
Homicidis Asylorum ius quatenus communicandum 152

IActantia 42
Iason argonautarum princeps 230
Idololatriæ causæ & primordia 169.170
Idololatria lege diuina cur toties prohibita 170.171
Idololatræ peccatores omnes impietate superant 127.128
Idolorum vsus in populo Dei nequaquã ferendus 160.170
Ieiunium verum 45
Ieiunij sanctissima obseruatio 45
Iesus conuictor contubernalis & successor Mosis 78.80
Ignis essentia purissima 61
Ignis natura 120
Ignis verus vsus 61
Ignis sacrificiis cur adhibitus ibidem
Imperatoris Romani prærogatiua 320
Imperij administrandi præcepta 260
Impij quibus rebus à Deo execrentur 266
Impiorum pœna ibid.
Incrudelitatis malum 70
Infantum expositores quomodo puni endi 155
Infantum interfectores qua pœna afficiendi 156
Ingratitudo omnium vitiorũ mater 92
Innocentia gratissimum Deo sacrificium 142
Impia pœna domini grauissima 267
Intellectus sensui tãquam vir mulieri præstat 291
Intestina in sacrificiis cur abluantur ibidem
Inuidiæ natura 42
Iocineris natura 193
Iracundiæ affectus perniciosissimus 218
Isaac 253
Isidorus sycophanta 336
Isidorus Flaccum in gymnasio accusat ibid.
Isidori hominis turbulentissimi res gestæ 318
Israël 255

Iudæi à Flacco miserè ac crudeliter tractantur 304
Iudæorum festa 308
Iudæorum scholæ 68
Iudæorum erga leges diuinas amor & studium 342
Iudæorum in conseruanda & defendenda sua religione constantia 343.344
Iudæorũ ob captum Flaccũ ad Deũ gratiarũ actiones 309
Iudæorum apud Petronium & Caium supplicatio, ne prioruentur sua religione 343
Iudaicam gentem Deus sæpe eripuit exitio 339
Iudicis institutio 95
Iudicis boni officium 355.357
Iulia Augusta tẽplum Herod. ornat 352
Iulij Cæsaris mors 227
Iuramentum quid 125.138
Iuramentum quomodo faciendum 125.126
Iuramentum à quibus effligitandum 141
Iuramẽtum propter leues causas ab hominibus non est effligitandum 125
Iuramenti variæ formulæ 139
Iurandi potestas virginibus legibus adimitur 141
Iuris diuini veneratio 44
Iusiurandum quando rebus dubiis interponendum 135
Iusiurandi sanctitas 125
Iusiurãdi nõ seruati pœna 140
Iustitiæ officium 44

LAbor à Deo & natura hominibus impositus 64
Lacedemoniorum leges 145
Lamiæ hortorũ curatores 356
Lamponis hominis turbulentissimi res gestæ 310
Lamponis contra Flaccum accusatio 311
Lepidi pro Flacco apud Caiũ Bassum deprecatio 315
Leuiticæ tribus pietas 63
Lex quid 247
Lex antiquitus lingua Chaldaica scripta 46
Lex diuina absolutã scientiam desiderat 176
Legis officium 43
Leges Mosaicę ex lingua Chaldaica in Græcam à Ptolemæo conuersæ 48
Leges Mosaicę nullo tempore abolitæ aut mutatæ 47
Leges Mosaicæ quàm latè sese extendant 135
Leges decem tabulis per Mosen propositæ, cur singulos appellent, non plures 117
Leges de seruis 159
Leges de homicidio inuoluntario ibidem
Leges diuersarum gentiũ 45
Legum Mosaicarũ diuisio 127
Legum Mosaicarum differentia 250
Legũ Mosaicarũ perfectio 44
Legũ Mosaicarũ scopus 85.86
Legum diuinarũ veneratio 44
Legislatoris officium 43.65
in Legislatore requiruntur omnes virtutes 44
Legislatoriæ facultati quatuor insunt ibidem

Libertas omnibus rebus meritò anteponenda 226.227
Libertas à brutis etiã animalibus amatur 229
Libertas omnium felicitatum fons 203
Libertas vera in quibus potissimùm consistat 232
Libertas vera quibus tribuenda ibidem
Libertatis veræ indicia ibid.
Libertatis veræ descriptio 22
Lugendi tempus à Mose præfinitur 70
Luna cur pro dea à gentibus culta 171.172
Lunæ cursus 55
Licurgi leges 218

Macro cur à Caio interfectus 324
Macronis mors 323
Macro vt Caius imperium adipisceretur operam dedit 320
Macro Caium Tiberio sæuiẽti & ad necem poscenti ter eripuit 323
Macro equitum Romanorum primus & nobilissimus 325
Macro in adipiscẽdo imperio Caio adiutorem se præbuit 320
Madianæorum in Hebræos odium 113
Magiæ laus 154
Magiæ apud Persas studium vulgarissimum 222
Magi Aegyptij virgas in dracones vertunt quos omnes Mosis draco obsorbuit. 30
Manij Maximi Aegyptiorum præsidis res gestæ 303
Manus ne in vanã incidamus cupiditatem quomodo abscindendæ 164
Maris rubri miraculum 75
Mars profligator bellorum & pacis opifex 349
Masculorum concubitores in populo Dei nõ ferendi 146
Matrimonium in populo Dei quomodo sit cõtrahẽdũ 250
Matrimonium lege Mosaica quibus denegatũ 144.145
Matrimonij leges 146
Matrimonij sanctitas 142.143
Matrimonij cõmendatio 144
Medicinę prima inuentio 329
Mendacij detestatio 96.179
Mens omniũ sensuũ caput 55
Mercenarij absq; cunctatione soluendi 82
Mercurius deorum internuntius 292
Meretricis salarium in sacrarium non reponendũ 209
Meretrices in populo Dei non sunt ferendæ 148
Meretrices à rebus diuinis plane arcendæ 180.181
è Meretricibus nati in scripturis qui dicantur 206
Messoribus à Mose leges præscriptæ 82
Miltiades gallinacearum certamen instituit 229
Minotauri fabula 127
Miracula 23.24
Mœstitiæ quid 132
Mors malorum est in hoc mũdo miseriarũ finis, pœnarũ autẽ sempiternorũ initiũ 259
Mortis duæ species 258
Mortui quomodo populo Dei deflendi 70
Mos 5
Moses in ripam fluminis exponitur 3
Moses nouum naturæ miraculum 5
Moses pastorum princeps 10
Moses rex, legislator, propheta & pontifex 65.256
Moses vir Dei amãtissimus 65
Moses populi Dei dux 20
Moses cur propheta dicatur 65
Moses legislatorum omnium præstantissimus 48
Moses omnium virtutum verum exemplar ibid.
Moses nepos regius habitus 7
Moses dux populi Dei declaratur 13
Moses cum fratre oracula cõmunicat ibidem
Moses Deo altare dedicat 29
Moses iudex multitudine negotiorum obrutus vicarios sibi assumit 100
Moses cur suam historiam à mundi initio sit exorsus 48
Moses cur decẽ leges in duab⁹ tabulis proposuerit 127
Moses cur legis transgressoribus pœnas nõ adiunxerit 37
Moses fratrem põtificem oraculo designans populi seditionem concitat 65
Moses solus sine argento ac reliquis opibus regnum administrauit 256
Mosis nomen vnde 5
Mosis patria 3
Mosis educatio 6
Mosis sacerdotium quale 51
Mosis virtutes 43
Mosis æquitas & mansuetudo 81
Mosis pietas 20 ; temperantia 83
Mosis sobrietas 4
Mosis in Arabiam fuga 8
Mosis pastoris visio 20
Mosis philosophia 5
Mosis prophetiæ initium 73
Mosis erga hostes humanitas 532.533
Mosis miracula 23.24.25
Mosis cum Deo in monte colloquium 61
Mosis ad Deum assiduæ præcationes 24.173
Mosis efficacissima ad Deum pro dimicantibus oratio 28
Mosis fortissimi ducis res gestæ 29.30
Mosis in Aegyptũ profectio 13
Mosis edicta 60
Mosis cum sophistis atq; magis contentiones 13
Mosis libri historiales qua ratione conscripti 48
Mosis leges cur non in ciuitatibus, sed in solitudine latæ 115.116
Mosis leges cur denario absoluantur numero 117
Mosis leges speciales 137
Mosis leges perfectissimæ 44
Mosis leges nunquam abolitę aut muratę 44.45

Mosis leges ad æquitatis regulas summo studio cõscriptæ 164
Mosis in scribendis legibus diuinis modus & ordo 48
Mosis mors 77
Mosis sepulchrum ibid.
Mosis vita sermoni vbiq; similis 7.8
Mosi tota vita elegantissimè descripta 16.17
à Mose qua intentione quóve studio leges conscriptæ 48
Mosaicæ leges quàm latè sese extendunt 133
Mosaicarum legum differentia 250
Mosaicarũ legum scopus 86
Mosaicarum legum sanctitas gentibus etiam cognita 46
Mosaicarũ librorũ diuisio 250
Mundus quid 169.273
Mundus Dei templum 176
Mũdus est incorruptibilis 273
Mundus possitne præsenti ornatu amisso, dissolui in vnã eandémq; speciem 274
Mundi dies natalitius 27.67
de Mundo diuersorum philosophorum opiniones 275. 276.277.278
Munerum corruptiones 186
Munificentiæ cõmendatio 97

NAtura varietate sui artificij semper gaudet 16
Naturæ mirabilis in reb⁹ producendis ordo atque artificium 189
Naturæ in rebus conseruandis admirabile studium 192
Naturæ in rebus omnibus largissima munificentia 109
Nilus Aegyptũ inundat 26.66
Nobilitas expiatæ purgatæq; mentis præcipua sors 265
Nobilitas nihil prodest indignis hac prærogatiua generis 247
Nobilitatis veræ initia 244
Nobilitatis verę descriptio ib.
Noë arca eiúsq; mysterium 50
Noë diluuium ibidem
Norbani Flacci procõsulis ad Ephesiorũ magistratũ pro Iudæis epistola 32
Nubis prodigium 22
Nuptię lege diuina quibus vetitæ 144

OCelli de rerum natura libri 174
Octauiani Augusti res gestæ 333 334
Oculi totius corporis duces & principes 164.165
Oculi excusi pœna atq; vindicatio 164.165.166.167
Oculorum vsus cur hominibus datus 217.218
OedipodisLaij filij nuptię 143
Omentum 157
Orationis virtutes ibid.
Ordeacea puls cur in adulterij expiandi sacrificiis adhibeatur 148
Ordei vsus duplex 149

PAedicones 173
Palmæ septuaginta 25
Palmæ arboris natura ibid.
Panætij philosophi de mundo opinio 28

Parentes à filiis qua ratione honorandi 128
Pascha Iudæorum 133
Pascha Iudæorum quibus ritibus ac ceremoniis celebrata 69
Pasiphaës nefanda libido 147
Pastoralis ars apud veteres prę ludium ad regnum 9
Pathici 146
Pauor quid 132
Peccati pœna 13.49.253.266
Peccatorum diuersorum differentiæ 194.145
Pedes in sacrificiis cur ambulantur 191
Pedum lotio in sacrificiis quid significet ibid.
Pentecostes festum 133
Periurij detestatio 126.127
Periurij pœna 142
Persæ Magi clarissimi 154
Persarum coniugia sacris literis repugnant 143
Persicorũ Magorum artes 222
Petronius Syriæ præses 341
Petronij in rebus gerendis solertia 342
Petronij contra Iudæos res gestæ 341
Pharao in mari rubro submergitur 24
Pharaonis in filios Hebr. crudelitas 3
Pharus insula 47
in Pharo insula celebratur legum Mosaicarum solennitas 48
Philadelphia ciuitas 46
Philosophia per oculos humanos in nostrum deducta est hospitium 165
Philosophia à terrenis rebus ad cælestia hominem auocat 134
Philosophiæ encomiũ 124.165
Philosophiæ vtilitas 234
Philosophorum conuiuia diuersi generis 239
Phinees dux fortissimus 46
Phinees belli dux declaratus, suos ad fortitudinem adhortatur 39
Phinees pro concione laudatur à Mose 40
Pietas virtutum omnium verum principium 127
Pietas virtutum omnium dux atq; gubernatrix 256
Pietas omnium virtutum fundamentum 153
Pietas gratissimum Deo sacrificium 155
Pilatus auratos clypeos dedicauit intra sanctam vrbem in Herodis regia 351
Pindari locus 291
Planetarum figuræ 55
Platonis de mundo opinio275
Platonica conuiuia 238
Poculum redargutionis 149
Pœnæ malorum à Deo hominibus ordinatæ 250
Pœnitentiæ fructus 51.252
Pondera adulterina in sacris prohibita 103
Pontificis veri munus 180
Pontificis summi vestitus & ornamenta 56.180
Pontificum matrimonia 180

Pontificum vnctiones 60
Pontificum veteris testamenti leges 181.182.183
Pontificibus virgines tantùm in matrimonium concessæ 181.182
Posidonij de mũdo opinio 280
Prædicamenta decem 118
Primitiæ frugum in ecclesiæ ac sacerdotum vsum potissimùm institutæ 185
Primitiarum vsusfructus 182
Primogenitorum leges 185
Principatus cur externo rarissimè detur 99
Principes omnes debent esse sacerdotes 75
Principis institutio ibid.
Principis officium 322.323
Principes non sunt sorte eligendi 98.99
Principes publici ciuitatum & gentium parentes 102
Principes reuerà populi pastores 216
Principes mali hostibus pernitiores 102
Principum electiones legitimæ 82
Principum electiones quomodo instituendæ 98
Prodigia dira 12 vsq; ad numerum 25
Proditionis pœna 162
Prophæta quid 257
Protei Aegyptij diuersæ formæ 326
Proseuchæ 68
Ptolemæus Philadelphus leges Mosaicas ex lingua Chaldaica in Græcã transtulit 46
Ptolemæi Philadelphi laus ib.
Puellæ violatæ pœna 150.151
Pulueris miraculum 17
Pupillorum curam cur potissimùm agat Deus 204
Pythagoræ symbola 213
Pythagoræ philosophia ibid.
Pythagoreorum de mundo opinio 294
Quaternarij numeri virtutes 56
Quinarij numeri nobilitas 52
Quinarij numeri vsus 127
Ranarum miracula 14.15
Respiscentiæ vis 92
Rex, lex animata 43
Regis optimi descriptio 10
Regum officia 43.276
Regium Siciliæ oppidum 293
Risus quid 258.259
Rodus insula 290
Roris miraculum 26
Rubris mari miraculum 75
Rubus ardens à Mose visus 11
Rubus ardẽs in quo dominus Mosem est alloquutus, quid significet 127
Sabbatum quid 133
Sabbatum quibus ceremoniis atq; operibus à populo Dei sanctificandum 171
Sabbati sanctificatio 27.67
Sabbati nõ obseruati pœna 68
Sacerdos membro aliquo mutilatus à sacris arcendus 182
Sacerdotes publico stipendio alendi 186.187
Sacerdotes honorificè ab omni populo in omnibus tractandi

tandi 184.185
Sacerdotes membro mutili aut impuris sacrificiis non sunt admittendi 196.197
Sacerdotũ varius vestitus 179
Sacerdotum leges 178.179
Sacerdotum coniugia quomodo contrahenda 181
in Sacerdotibus non tantùm corporis, sed animæ potissimùm puritas lege requiritur 178
Sacerdotalis officij sanctitas 175
Sacerdotalis vestis ænigmata 56.57.58
Sacerdotalis vestitus cur tam eleganter & copiosè proscriptus 60
Sacrificij vasa 54
Sacrificia expiatoria 194.195
Sacrificia Deo quæ gratissima 200
Sacrificia Deo acceptissima innocentia & castitas 140
Sacrificia cõmunia atq; particularia diuersi generis 197
Sacrificia in veteri lege cur membratim diuidantur 191. 192
Sacrificia quædã veteris testamenti cur abstemia 180
Sacrificiorum vsus 55
Sacrificiorum puritas 198
Sacrificiorum diuersi generis interpretatio 193
Sacrificiorum in vetere lege diuersitas 198
à Sacrificiis qui excludendi 206
Sacrilegij pœna 152
Salis in veteris testamenti sacrificiis vsus 201
Salpaath eiúsq; progenies 70
Sanguis cur in offerendis rebus diuinis circum altare fundatur 191
de Sapientia iudicare difficile 79
Sapientiæ antiquitas ibid.
Sonipes 16
Scortationis peccatum à Deo grauiter punitum 38
Scytarum leges 46
Serani coniuratio 321
Semele à Baccho grauida facta 229
Sensuũ quinq; certa officia 52
Septenarij numeri in sacris frequentia 133
Serui à famulis quid differant 232
Serui à dominis qua ratione tractandi 159
Seruum inobedientem num occidere liceat ibidem
Seruitutis diuersæ rationes 214
Seruitutis iugum omniũ grauissimum 217
Seruitutis iugum omnib' formidabile 227
Sicilia insula maris impetu à terra Italiæ auulsa 293
Siculi freta historia ibid.
M. Silanus à Caio genero obtruncatur 325
Silani accusatio ibidem
Similitudo omnis fallax 258
Simulachrorum cultus, apertissimo Dei verbo repugnat

gnat 122.123
Sodomæ & Gomorræ incendium 49
Sol pro Deo ab Aegyptiis cultus 169
Solis virtutes 179
Solitariæ vitę cõmendatio 235
Solonis Athenienſis leges 144
Soror in vxorẽ non ducẽda 143
Spathephori Aegyptiorũ carnifices 304
Statuarum adoratio 169
Stephanio Tiberij Cæſaris libertus 308
cum Sterilibus mulieribus nõ eſt congrediendum 146
Stoicorũ de mũdo opinio 274
Stupri pœna 150.151
Stupri & adulterij collatio atq; differentia 150
Subſtantia dialectica quid cõprehendatur 118
Superbia quid 255.256
Superbia vnde accendatur 101
Superbię natura 92
Superbiæ deteſtatio 91
Superficies quid 117
Supplicio publico affecti, poſt mortẽ ſunt ſepeliendi 160
Tabernaculum 52
Tabernaculũ à Moſe ad tẽpli modum adornatum 53
Tabernaculi ædificatio 52
Tantali fabula 132
Temperantiæ leges 186
Templi miniſtrorũ ordines 70
Terra fidiſsima hominum nutrix 316
Terra fœcundiſsima rerum omnium mater 278
Terra cur à poëtis Pandora dicta ibid.
Terra & aqua innocentiæ ſymbola 149
Teſtimonium falſum nequaquam eſt dicendum 131
Thamar veræ nobilitatis ſpecimen 248.249
Theophraſti de mundo ſententia 290
Therapeutæ 233
Therapeutrides ibidem
Therapeutharũ diuerſi ritus & mores 233.234.235
Tiberius Cæſar callidiſsimus atq; in noſcitandis occultis hominum volũtatibus perſpicaciſsimus 320
Tiberij Cæſaris imperiũ 317
Tiberij Cæſaris teſtamentum 318
Timiditatis natura 233
Torpor 256
Triptolemi fabula 251
Triſtitia quid 132
Vela tabernaculi 54
Venatio bellicæ artis prę ludium 10
Venefici pœna non diu differenda 153
Veneficarum pœnæ atq; ſupplicia 154
Ventorum ſeptentrionalium virtutes 155
Verberones 232
Verbum Dei verum animæ lumen 91
Veritas à Deo non ſeiungitur 63
Veritatis laus & cõmẽdatio 96

Veri

Veritatis comes 96
Veſtitus optima ratio 111
Victima conſecrationis 60
Victimarum in veteri lege ordo atq; diuerſitas 189
pro Victoria gratiæ in primis Deo agendæ 32.33
Viduarum curam cur Deus potiſsimùm agat 204
Vindemiatorum leges 82
Vinum cur ſacrificãtibus lege diuina prohibitum 180
Virgæ duodecim tribuum à Moſe erectæ 64
Virginitatis laus 151
Virginum violatores quomodo puniendi ibid.
Vir bonus moleſtiſsima in mũdo ſarcina 216
Viri boni deſcriptio 224.225
Virtus ſola reddit homines immortales 23
Virtutis dignitas 82
Virtutis præmia 50.262.263
Virtutis radices autor naturæ in proximo depoſuit 221
Virtutes omnes virgines 256
Virtutes ſudoribus parantur non otio 64
Virtutes perfectæ non cadunt in multitudinem 224
Virtutum præmia à Deo hominibus propoſita 251
Virtutum vera deſcriptio 74
Virtutum magna eſt inter ſe cognatio ibidem
Viſus cæteros ſenſus omnes vſu atq; dignitate ſuperat 164
Viſus in homine excellẽtia ib.
cum Viſu cæteri ſenſus omnes peculiarẽ quandam habent familiaritatem 165
Vitæ humanæ fragilitas 7.8
Vitæ ſolitariæ laus 235.236
Vitæ contemplatiuæ iucunditas 233
Vituli pro remiſsione peccatorum oblatio 60
Vnctiones pontificum ibid.
Vnitas primę cauſę imago 164
Voluptas naturalis propter vſus immodicos incidit in reprehenſionem 142
Votum quibus rationibus Deo ſoluendum 197
Vrna fictilis cur adulterij expiandi ſacrificiis adhibeatur 149
Vſura in populo Dei prohibita 81
Vulgi natura atque inconſtantia 216
Vulgi natura & ingenium 62
Vulgi in rebus ſecundis inſolentia 44
Zelotypia 148.149
Zelotypia moleſtiſsimus affectus 145
Zenonis philoſophi de bono viro ſententia 219
Zenonis oraculum 232

FINIS.

Universidad de Deusto
Biblioteca

LVGDVNI,
Excudebat Nicolaus Petronillus.
1561

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca